

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

10

1. ΟΜΙΛΙΕΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΕΣ
2. ΟΜΙΛΙΕΣ ΗΘΙΚΕΣ
3. ΟΜΙΛΙΕΣ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τὸν

ΙΓΝΑΤΙΟ ΣΑΚΑΛΗ

Φιλολόγο

Ἐπόπτης

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητὴς Ἐκδόσεως

ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ Γ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ, Θεολόγος

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1990

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7-12
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	14-487
Α'. ΟΜΙΛΙΕΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΕΣ	14-139
ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΑΤΟΥ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΝ, ΠΡΟΣ ΕΥΑΓΡΙΟΝ ΠΕΡΙ ΘΕΟΤΗΤΟΣ	14-31
ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΡΙ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΑΒΡΑΑΜ	32-67
ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ «ΟΤΑΝ ΥΠΟΤΑΓΗ ΑΥΤΩ ΤΑ ΠΑ- ΝΤΑ, ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ Ο ΥΙΟΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣΕΤΑΙ ΤΩ ΥΠΟΤΑΞΑΝΤΙ ΑΥΤΩ ΤΑ ΠΑΝΤΑ»	68-107
ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙ ΕΣΤΙ ΤΟ «ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘ' ΟΜΟΙΩΣΙΝ»	108-139
Β'. ΟΜΙΛΙΕΣ ΗΘΙΚΕΣ	141-361
ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΟΙΜΗΘΕΝΤΑΣ	142-207
ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΡΙ ΕΥΠΟΙΑΣ	208-233
ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ, «ΕΦ' ΟΣΟΝ ΕΝΙ ΤΟΥΤΩΝ ΕΠΟΙ- ΗΣΑΤΕ, ΕΜΟΙ ΕΠΟΙΗΣΑΤΕ»	234-263
ΟΜΙΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΚΙΖΟΝΤΩΝ	264-287
ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ, «Ο ΔΕ ΠΟΡΝΕΥΩΝ, ΕΙΣ ΤΟ ΙΔΙΟΝ ΣΩΜΑ ΑΜΑΡΤΑΝΕΙ»	288-299
ΟΜΙΛΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΒΡΑΔΥΝΟΝΤΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ	300-323
Γ'. ΟΜΙΛΙΕΣ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ	325-487
ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΝΗΠΙΑ ΤΑ ΕΝ ΒΗΘΛΕΕΜ ΑΝΑΙΡΕΘΕΝΤΑ ΥΠΟ ΗΡΩΔΟΥ	326-363
ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΤΩΝ ΦΩΤΩΝ	364-399
ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ	400-443
ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΡΙΗΜΕΡΟΥ ΠΡΟΥΕΣΜΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ	444-487
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	489-502
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	489-495
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	495-503

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν τόμο αὐτὸν δημοσιεύονται δεκατέσσερις ὁμιλίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τέσσερις εἶναι δογματικές, ἕξι ἠθικὲς καὶ τέσσερις ἑορταστικές.

Α'. ΔΟΓΜΑΤΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

1. *Εἰς τὴν ἑαυτοῦ χειροτονίαν, πρὸς Εὐάγγριον περὶ θεότητος.*
Ἐκ τῆς ἀτυχῆς ἔχει τὸν τίτλο αὐτό, γιατί στήν πραγματικότητα ἐκφωνήθηκε σὲ σύνοδο ἐπισκόπων στήν Κωνσταντινούπολη, εἴτε κατὰ τὸ 381 (Β' Οἰκουμενικὴ σύνοδος), εἴτε κατὰ τὸ 394, ὅποτε αὐτὴ θὰ ἦταν ἡ τελευταία ποὺ ἐκφωνήθηκε ἀπὸ αὐτόν. Τὸ περιεχόμενο αὐτῆς ἀπευθύνεται κατὰ τῶν Πνευματομάχων, κάτι ποὺ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀποψῆς ὅτι αὐτὴ ἐκφωνήθηκε τὸ 381. Ἐκφράζει τὴ θλίψη του γιὰ τὴ διαίρεση τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἀπομάκρυνση πολλῶν ἀπὸ τὸν κοινὸ λόγον τοῦ κηρύγματος ποὺ διατυπῶνουν διαφορετικὲς ἀπόψεις, ἀφήνουν τὴν οὐσία καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γραμματικὴ ἀνάλυση. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ λαὸς ἀπομακρύνεται καὶ ἀδιαφορεῖ, ἐνῶ ἕνας ἀπλὸς λόγος τοῦ Πέτρου προσέλκυε πλήθη. Λεπτολογεῖται ἡ πίστη, συγκρίνονται μεταξύ τους καὶ κατατάσσονται τὰ πρόσωπα τῆς ἀγίας Τριάδος, τοποθετούμενος ὁ Πατέρας στήν κορυφὴ τῆς κλίμακας καὶ χαμηλότερα ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Παίρνοντας ὁμοίως τὴν εἰκόνα τοῦ νεροῦ τῆς πηγῆς λέει ὅτι ὁ κουρασμένος διαβάτης φτάνοντας σὲ δροσερὴ πηγὴ δὲν ρωτᾷ ἀπὸ ποῦ ἔρχεται τὸ νερό, ποιὸς τὴν ἔκανε, τί εἶδους νερὸ ἔχει, ἀλλὰ σκύβει, πίνει καὶ δοξολογεῖ τὸ Θεό. Αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ χριστιανικὴ πίστη· νερὸ δροσιστικόν· πιεῖτε λοιπὸν καὶ εὐφρανθεῖτε.

2. *Περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος καὶ ἐγκώμιον εἰς τὸν δίκαιον Ἀβραάμ.* Στὴν ὁμιλία αὐτὴ οἱ αἰρετικοὶ συγκρίνονται μὲ ἐκείνους ποὺ πρόβαλλαν ἀντιρρήσεις στὸν Παῦλο στὸν Ἄρειο Πάγο, τοὺς Στωικοὺς δηλαδὴ καὶ Ἐπικούρειους, καὶ ἀνακηρύσσεται ἡ θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Υἱὸς εἶναι ὁ «μεγάλης βουλῆς ἄγγελος», αὐτὸς ποὺ ἔφερε τὴ χαρμόσυνη εἶδηση στὸν Ἀβραάμ σχετικὰ μὲ τὴ θυσία τοῦ Ἰσαάκ. Ἡ περιγραφὴ τῆς θυσίας ἔχει παραστατικότητα καὶ δραματικὴ χάρι· θὰ ἦταν ὠφέλιμο νὰ διαβαστεῖ παράλληλα μὲ τὴ γνωστὴ μας θυσία τοῦ Ἀβραάμ, τὸ θρησκευτικὸ, κρητικὸ δραματούργημα τοῦ Βιτσάντζου Κορνάρου. Ὅσο γιὰ τὴ θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος δὲν πρέπει αὐτὴ ν' ἀμφισβητεῖται, ἀφοῦ ἔχει τὴ θεατικὴ, θεᾶται, βλέπει τί συμβαίνει, καὶ ἄρα εἶναι Θεός.

3. *Εἰς τὸ «ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα».* Στὴν ὁμιλία αὐτῇ, ποὺ εἶναι κυρίως ἐρμηνευτικὴ, διευκρινίζεται τὸ εἶδος τῆς ὑποταγῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἀφοῦ ἐξεταστοῦν ὅλα τὰ εἶδη ὑποταγῆς ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, συμπεραίνεται ὅτι δὲν ἔχει καθόλου τὸ βασικὸ στοιχεῖο ἐκείνης ποὺ εἶναι ἡ δουλικότητα.

4. *Περὶ τοῦ, Τί ἐστὶ τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν».* Ἀπὸ πολλοὺς ἐρμηνευτὲς ἀποδίδεται στὸν Ἀναστάσιο Σιναΐτη, κατὰ πάσα πιθανότητα ὁμοῦς ἀνήκει στὸ Γρηγόριο καὶ γι' αὐτὸ δημοσιεύεται ἐδῶ. Τονίζεται ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δυσερμηνευτὴ καὶ ἀπεικονίζει πολλὰ καὶ ἀπόκρυφα μυστήρια τοῦ Θεοῦ μέσα της καὶ γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ γνωρίσει τὴ φύση του εἰάν ἀναβλέψει σὰν πρὸς καθρέπτη πρὸς τὴν ἀκτίνα τοῦ νοεροῦ ἡλίου, καὶ ἂν θέλει νὰ γνωρίσει τὸ Θεό, ἅς γνωρίσει πρῶτα τὴ δική του κατασκευὴ. Καταλήγει μὲ τὴ διαπίστωση ὅτι ἂν καὶ ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν παρακοὴ ἔχει ἐλαττωθεῖ λίγο σὲ σύγκριση μὲ τοὺς ἀγγέλους, ἐξαιτίας ὁμοῦς τῆς ὑποστατικῆς ἑνωσῆς του μὲ τὸ Θεὸ Λόγο γίνεται λίγο πῶς ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους· γιὰ αὐτὸς ποὺ ἔγινε κάποτε κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τώρα γίνεται συγχρόνως θεός, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἦταν κάπο-

τε μεταληπτικός τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, γίνεται τώρα μεταδοτικός τῆς δικῆς του εἰκόνας.

Β' ΗΘΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

1. *Εἰς τοὺς κοιμηθέντας.* Στὴν ὁμιλία αὐτὴ ἀναζητεῖται τὸ γνώρισμα τοῦ ἀγαθοῦ (ὠφέλιμο πάντοτε καὶ σὲ ὄλα) ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ βρεθεῖ στὴ ρευστότητα τῆς ζωῆς. Γιατί λοιπὸν νὰ θρηνοῦμε ἐγκαταλείποντάς την, ἀφοῦ ἔτσι ἀπαλλασσόμαστε ἀπὸ ὄλα τὰ δεινὰ της; Ὁ θάνατος δὲν εἶναι χωρισμὸς ἀπὸ κανένα καλὸ, ἀλλὰ, ἀγνοώντας τὰ ἔξω ἀπὸ τὸ δεσμωτήριον τῆς ζωῆς μας ὅπου εἴμαστε κλεισμένοι, καὶ βολεμένοι θὰ λέγαμε, φοβόμαστε μπροστὰ στὸ ἄγνωστο τοῦ θανάτου. Γι' αὐτὸ χρειάζεται γνώση τοῦ ἑαυτοῦ μας γιὰ νὰ δοῦμε ὅτι ἀξία δὲν ἔχει τὸ φαινόμενο. Τὸ ἐμπόδιο εἶναι ἡ σάρκα, ἐνῶ ἡ ἀρχέτυπη ὁμορφιά πλησιάζεται ἔξω ἀπὸ τὴ σάρκα. Στὶς σκέψεις αὐτὲς πέρα ἀπὸ τὴ χριστιανικότητα τοὺς διακρίνει κι ἓνα σωκρατικὸ ὑπόστρωμα.

2. *Περὶ εὐποιῆς.* Στὴν ὁμιλία αὐτὴ, ποῦ ἐκφωνήθηκε τὸ 382, συμβουλεύει τὴν ἀσώματη νηστεία καὶ τὴν αὐλὴ ἐγκράτεια ποῦ εἶναι ἡ περὶ τὴν ψυχὴν στρεφομένη ἀποχὴ τῶν κακῶν, γιὰ χάρη τῆς ὁποίας νομοθετήθηκε καὶ ἡ ὑλικὴ ἀποχὴ ἀπὸ τὰ φαγητὰ. Ἀποχὴ ἀπὸ τὰ κακὰ σημαίνει μετοχὴ στὰ καλά. Ὁ προφήτης συμβουλεύει «διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου». Τὴν ἐποχὴ τοῦ Γρηγορίου περιφέρονταν καθημερινὰ πολλοὶ γυμνοὶ καὶ ἀστεγοὶ τῶν πολέμων ἀλλὰ καὶ φτωχοὶ καὶ ἄρρωστοι. Μποροῦσε λοιπὸν νὰ δίνει κανεὶς, ἂν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη γενναιοδωρία. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι κανεὶς ἀγαθοδότης, γιατί ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει τὸ δικαστήριον, ποῦ ἡ ζωντανὴ περιγραφή του ἔγινε «τοῦ μαθεῖν εὐποιῆς χρηστότητα» καὶ στὸ ὁποῖο ὄσοι δὲ δοκίμασαν τὴν ἀγάπη σου θὰ βρεθοῦν σφοδροὶ κατήγοροι ἐναντίον σου μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ Θεοῦ. «Ἡ εὐποιῶσα εἶναι ἡ συνέχουσα τὸν βίον» καὶ «εὐρετή» της εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Ἄς μὴν τὰ δίνουμε λοιπὸν ὄλα στὴ σάρκα, ἄς μὴ δελεάζομαστε ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα

3. *Εἰς τό, «ἐφ' ὅσον ἐνὶ τούτων ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε.* Ἡ ὁμιλία αὐτή, πού γράφηκε τὸ 384, ἔχει φανερό σύνδεσμο μὲ τὴν προηγούμενη. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ δικαστηρίου πού γι' ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὸν πρέπει ν' ἀκολουθοῦθεὶ ἡ ὁδὸς τῆς φιλοπτωχείας, πού σημαίνει νὰ μὴν ἀποξενωνόμαστε ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μας. Ὅπως ἐλεηθήκαμε, νὰ ἐλεοῦμε, νὰ μὴν τοὺς ἀφήνομε νὰ ἐξευτελίζονται ἀπὸ ἔλλειψη τῶν ἀπαραίτητων «ὥσπερ εἰ τὰ βοσκήματα πρὸς τὴν τῆς τροφῆς χρεῖαν ἐσκεδασμένους». Πρέπει λοιπὸν ν' ἀκολουθήσομε τὸ δρόμο τῆς εὐποιΐας, τῆς πράξης δηλαδὴ τοῦ ἀγαθοῦ, νὰ μὴν περιοριστοῦμε στὴν ἀπλὴ συγκίνηση τῶν λόγων. Γιατὶ εἶναι πλούσια τῆς εὐποιΐας τὰ γεννήματα πού φτάνουν μέχρι τὸν οὐρανό.

4. *Κατὰ τοκίζόντων.* Ἡ ὁμιλία αὐτὴ σχετίζεται μὲ τὶς δύο προηγούμενες καὶ τὴν γράφει καὶ τὴν ἐκφωνεῖ παρὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς σχετικῆς ὁμιλίας τοῦ μεγάλου ἀδελφοῦ του Βασιλείου. Μὴν ξεχνᾶς τὸν ἄνθρωπο κι ἀγαπᾶς τὰ χρήματα. Μὲ τὴ λήψη τόκου ἢ φιλανθρωπία πού ἐπικαλοῦνται ὅσοι τοκίζουν γίνεται ἀπλὸ πρόσχημα. Ὁ τοκογλύφος περιγράφεται ὡς μισάνθρωπος, ὡς γύπας καὶ πού πάντα εἶναι ἀκτῆμων μὲ τὸν ἀδιάκοπο τοκισμό γιὰ εἰσπραξὴ τόκων. Ἀκούει τὴν ὑπόσχεση τοῦ δανειζόμενου γιὰ τὴν ἐντοκὴ ἐπιστροφή τοῦ δανεισμένου ποσοῦ καὶ δὲ δίνει σημασίαν στὴν βεβαίωση τοῦ Θεοῦ «ἐγὼ σοὶ ἀποδώσω» καὶ ὅτι ὅποιος μ' ἀκολουθήσει «ἐκατονταπλασίονα λήψεται». Ἡ κορύφωση εἶναι ἡ ἀνακολουθία στὴν ὁποία πέφτει ὁ τοκιστὴς, νὰ ζητεῖ τελικὰ νὰ τοῦ χαριστοῦν τὰ δικά του χρέη, ἐνῶ ζητεῖ νὰ λάβει ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἐρευνώντας ὅλες τὶς πτυχὲς τοῦ θέματος, καταλήγει στὴ εὐχὴ νὰ τοὺς βοηθήσει ὁ Θεὸς τοὺς τοκογλύφους νὰ φτάσουν στὴ μεταμέλεια.

5. *Εἰς τό, «ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει».* Εἶναι μᾶλλον ἐρμηνευτικὴ ὁμιλία καὶ κέντρο τῆς ἀποτελεῖ ἡ κραυγὴ τοῦ Παύλου «φεύγετε τὴν πορνείαν». Τὸ παράδειγμά του εἶναι ὁ Ἰωσήφ, τὸ κλασικότερο, καὶ τονίζει πῶς ὅταν τοξεύει ἡ πορνικὴ μορφή πρέπει κανεὶς νὰ στρέφεται πίσω καὶ νὰ τρέχει πρὸς τὸν ἀντίθετο δρόμο.

6. *Πρὸς τοὺς βραδύνοντας εἰς τὸ βάπτισμα.* Μὲ αὐτὴν κλείνει ἡ ὁμάδα αὐτὴ τῶν ἠθικῶν ὁμιλιῶν. Ὁ σκοπὸς αὐτῶν ποὺ καθυστεροῦν νὰ προσέλθουν στὸ βάπτισμα εἶναι νὰ σβήσουν μὲ αὐτὸ τὶς ἁμαρτίες ὅσο τὸ δυνατόν μακρύτερου μέρους τῆς ζωῆς τους. Ἀλλὰ τέτοιοι ὑπολογισμοὶ εἶναι ὀλότελα ἀθέμιτοι καὶ ἐρχεται ὄρα κατὰ τὴν ὁποία ὁποῖος καθυστέρησε δὲν ἔχει πιά καιρὸ νὰ βιαστεῖ. Ἡ πίστη ἐπιζητεῖ τὴν ἀδελφὴ τῆς, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ πολιτεία.

Γ'. ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

1. *Εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὰ νήπια τὰ ἐν Βηθλεὲμ ἀναιρεθέντα ὑπὸ Ἡρώδου.* Ἐκφωνήθηκε τὸ 388 καὶ ἀμφισβητοῦνταν κατ' ἀρχήν, γιατί ἐπικρατοῦσε ἡ ἀποψη ὅτι ἡ ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων δὲν εἶχε εἰσαχθεῖ ὀριστικὴ στὴν Ἀνατολὴ κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Σήμερα ὁμως εἶναι βέβαιο ὅτι εἶχε εἰσαχθεῖ. Ἡ ἡμέρα τῆς γέννησης εἶναι ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ἡμέρα χαρᾶς καὶ ἀγαλλίασης γιὰ μᾶς. Γιατί ὁμως καθυστέρησε τόσο πολὺ νὰ ρθεῖ; Εἶναι ἡ μία ἔνστασις ποὺ παίρνει τὴν ἀπάντησίν τῆς. Ἡ δευτέρη ἔνστασις: γιατί συνεχίζονται ἀκόμα οἱ ἐκδηλώσεις τῆς κακίας; Μένει στὴ συνέχεια στὰ θαύματα τῆς ἡμέρας, στὸ Βαλαάμ καὶ στὴ μαρτυρία του, στὴ μαρτυρία τῶν μάγων, στὸν Ἡσαΐα, στὴν Παρθένο ποὺ καὶ μετὰ τὴ γέννηση μένει παρθένος. Γυρίζει στὸ γεγονός τῆς Γέννησης ἐξιστορώντας τὴ χαρὰ τῶν ἀγγέλων, διηγεῖται ἄποκρυφῆ ἱστορία γιὰ τὴ γέννηση καὶ λεπτομέρειες τῆς γέννησης, ὅπως λόγου χάρις ἡ τοποθέτηση τοῦ βρέφους Χριστοῦ στὴ φάτνη. Ἡ σφαγὴ τῶν παιδιῶν περιγράφεται μὲ μοναδικὴ δραματικὴ ἔντασις. Τελικὰ ὁμως ἡ ἡμέρα ἀνακηρύσσεται ἐορτὴ μητέρα, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται ὅλα τὰ σημαντικὰ ποὺ μεσολαμβάνω ὡς τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασις.

2. *Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων.* Ἐκφωνήθηκε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 383 καὶ προσφέρει μία τυπολογία τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς λατρείας γενικότερα. Ἀπὸ τὸ γεγονός τοῦ βαπτίσματος ἐξαιρεῖ τὴν καθαρτήρια δύναμη τοῦ νεροῦ καὶ μνημονεύει περιπτώ-

σεις από την άγια Γραφή, όπου έχουμε παρουσία νερού. Η εξήγηση της πράξης του βαπτίσματος γίνεται με βαθύτητα, ή οποία εξάλλου δεν είναι σπάνιο φαινόμενο στα συγγράμματα του Γρηγορίου. Αναφέροντας την τριτητή κατάδυση στο όνομα του Πατρός, του Υιού και του αγίου Πνεύματος, βρίσκει άφορμή να κάνει κάποιες νύξεις έναντιον εκείνων που πολεμούν τὸ Πνεῦμα. Μὲ τὸ βάπτισμα παίρνομε τὴ δωρεὰ τῆς υἰοθεσίας κι αὐτὴ εἶναι που μάχεται λυσσαλέα ὁ ἐχθρός.

3. *Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα.* Στὴν ὁμιλία αὐτὴ τὸν ἀπασχολεῖ πρῶτα τὸ ἴδιο τὸ γεγονός καὶ τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα. «Αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐποίησε ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ». Ἡ περιγραφή ἐκτείνεται σὲ πλατὺ πίνακα ὅπου ὅλα τὰ ἐξω ξηρὰ καὶ θάλασσα ἀδειάζουν ἀπὸ κάθε παρουσία ἀνθρώπων ἐνῶ πρῶτα πάλλονταν ἀπὸ τὰ πλήθη που ἐργάζονταν ἐκεῖ, γιατί ὅλοι ἔχουν μαζευτεῖ στὰ σπίτια τους ἐξαιτίας τῆς ἐορτῆς. Ἀντικρούεται ἡ βασικὴ ἐνσταση ὅτι εἶναι ἀδύνατο ν' ἀναστηθοῦν τὰ διαλυμένα σώματα. Ἡ ἀνάλυση τοῦ Γρηγορίου εἶναι κι ἐδῶ καὶ βαθιὰ καὶ πολυμήχανη. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ καταλαβαίνομε ὅλα —ἀλλιῶς τί λόγο θὰ εἶχε ἡ πίστη;— ἀλλὰ ὅλα εἶναι δυνατὰ γιὰ τὸ Θεό.

4. *Περὶ τῆς τριήμερου προθεσμίας τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Στὴν ὁμιλία αὐτὴ κάνει διάφορους ὑπολογισμοὺς γιὰ νὰ βεβαιώσει τὴν τριήμερη παραμονὴ τοῦ Χριστοῦ στὸν Ἄδη, συλλογισμοὺς που τοὺς θεωρεῖ ὁ ἴδιος 'γύμνασμα καὶ ἀναζήτηση'. Προχωρώντας ὁ λόγος γίνεται πρακτικότερος.

Τὸ κείμενο τῶν ὁμιλιῶν λαμβάνεται κατὰ σειρὰ τῆς δημοσίευσής τους τῆς δεύτερης, τρίτης, τέταρτης καὶ ἕκτης ὁμιλίας ἀπὸ τὴν Πατρολογία τοῦ Migne, ἐνῶ τῶν ὑπολοίπων ἀπὸ τὴν ἐκδοση τοῦ Jaeger, μὲ μιὰ διόρθωση μόνο στὴ στίξη.

ΟΜΙΛΙΕΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΕΣ

ΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΑΥΤΟΥ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΝ ΠΡΟΣ ΕΥΑΓΓΡΙΟΝ ΠΕΡΙ ΘΕΟΤΗΤΟΣ

Ἦλθε καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡ τῆς πνευματικῆς ἐστιάσεως λειτουργία μετέχειν μᾶλλον ἐτέρων ἢ ἑαυτοῦ παρέχειν ἄλλοις ὄντας ἐπιτηδειούς. Καίτοιγε ἐγωγε καὶ παντελῶς ἠξίουν ἀτελῆς εἶναι τῶν τοιούτων φόρων διὰ τὴν τοῦ λέγειν πενίαν κατὰ τινὰ νόμον συμ-
5 ποτικόν· ἀκούω γὰρ τοὺς ἀβροτέρους τὴν δίαίταν ὅταν ἐκ περιόδου τῷ κοινῷ συσσιτίῳ τὰς εὐωχίας παρασκευάζωσιν, εἴ τις ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν δαιτυμόνων πενέστερος εἴη, τοῦτον ἐκ κοινῆς συνθήκης ἀτελῆ σύνδειπνον ἔχειν. Οὕτω καὶ αὐτὸς ἐβουλόμην ἐπισίτιος εἶναι τῆς τῶν πλουσίων τρυφῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ
10 καλὸς τε καὶ πλούσιος ἐστιάτωρ οὗτος οὐδὲ ἡμῶν φείδεται, διακονεῖν δὲ προστάττει, ἐρῶ πρὸς αὐτόν· «Φίλε, χρῆσόν μοι τῶν σῶν ἄρτων». Ἄρτους δὲ λέγω τὴν διὰ τῶν εὐχῶν συμμαχίαν. Πῶς γὰρ ἔστι τοῖς πνευματικοῖς τούτοις κηρίοις τὴν ἀκοὴν ὑμῶν ἐντροφήσασαν πενιχρῶ καὶ πτωχεύοντι δεξιώσασθαι
15 λόγῳ; Καὶ τάχα καλῶς εἶχεν ὡσπερ ἐπὶ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων (μόνων γὰρ τῶν ἰσχυόντων ἐν ἐκείνοις ἐστὶ τὸ στάδιον, οἱ δὲ λοιποὶ θέατρον γίνονται τῶν ἀγωνιζομένων), οὕτω καὶ εἰς τὸ πνευματικὸν τοῦτο στάδιον μόνους τοὺς σφριγῶντας ἐν τῇ δυνάμει τῶν λόγων πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς ἀποδύεσθαι, εἴ δέ τις εἴη
20 τῶν οἷος ἐγώ, ᾧ πολλὰ μὲν θρίξ, νωθρὰ δὲ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἡ

1. Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴν Ἀθήναι ἀνέθεταν στοὺς πλουσιότερους πολίτες ὀρισμένες ἰδιαιτέρες ὑποχρεώσεις, ποὺ λεγόταν λειτουργίαι· οἱ κυριότερες ἦταν

ΛΟΓΟΣ

ΣΤΗ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΕΥΑΓΓΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΟΤΗΤΑ

Ἦρθε μετὴ τῆ σειρά καὶ σ' ἐμένα ἡ λειτουργία τῆς πνευματικῆς ἐστίασης¹, πού εἶμαι ἐπιτήδειος νὰ μετέχω μᾶλλον σὲ τραπέζι ἄλλων παρὰ νὰ προσφέρω ὁ ἴδιος. Καὶ βέβαια ἐγὼ τουλάχιστο θὰ εἶχα τὴν ἀξίωση νὰ εἶμαι ὁλότελα ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τέτοιες εἰσφορὲς ἐξαιτίας, σύμφωνα μ' ἓνα συμποσιακὸ νόμο, τῆς πενίας μου στοὺς λόγους. Γιατὶ ἀκούω ὅτι ὅσοι ἐπιδίδονται σὲ διασκεδάσεις ὅταν ἐτοιμάζουν μετὴ τὴν σειρά τους τὸ κοινὸ συμπόσιο μετὴ κοινὴ συμφωνία κάνουν συμπότη τους χωρὶς συνεισφορά ὁποῖον ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν συμποσιαστῶν εἶναι σχετικὰ ἄπορος. Ἔτσι κι ἐγὼ ἤθελα νὰ εἶμαι ὁ παράσιτος τῆς καλοπέρασης τῶν πλουσίων. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ὁ καλὸς καὶ πλούσιος φιλοξενητὴς δὲν ἐξαιρεῖ οὔτε ἐμένα, ἀλλὰ μετὴ προστάζει νὰ ὑπηρετῶ, θὰ τοῦ πῶ «φίλε μου, δάνεισέ μου ἀπὸ τοὺς ἄρτους σου»². Καὶ ἄρτους ἐννοῶ τὴ βοήθεια τῶν προσευχῶν. Γιατὶ πῶς εἶναι δυνατὸ τὴν ἀκοή σας, πού ἐντρύφησε σ' αὐτὲς τίς πνευματικὲς κηρῆθρες, νὰ τὴν φιλοξενήσω μ' ἓνα τέτοιο λιτὸ καὶ φτωχὸ λόγο; Στούς γυμνικοὺς ἀγῶνες ὁ στίβος εἶναι γιὰ τοὺς δυνατοὺς, ἐνῶ οἱ ἄλλοι γίνονται στίς κερκίδες θεατὲς τῶν ἀθλητῶν. Καὶ θὰ ἦταν ἴσως καλὸ ὁμοῦ καὶ στὸ πνευματικὸ αὐτὸ στάδιο ν' ἀντιμετωπίζουν τοὺς ἀθλητὲς μόνο οἱ ἀκμαῖοι στὴ δύναμη τῶν λόγων. Ἄν ὁμοῦ εἶναι κάποιος ἀπὸ τοὺς ὁμοίους μ' ἐμένα, πού ἔχει ἄσπρα μαλλιά κι ἔχει ἀτονήσει ἡ δύναμή του ἀπὸ τὰ χρόνια κι ὁ λόγος του πὰ τρεμουλιάζει καὶ

¹ ἡ τριαρχία, ἡ χορηγία, ἡ γυμνασιάρχια, ἡ ἐστία (ὀργάνωση δημόσιου γεύματος μιᾶς φυλῆς).

² Λουκᾶ 11,5.

δύναμις, ὑπότρομος δὲ καὶ ὑποσκάζων ὁ λόγος, τοῦτον ἔαν τοῖς ἰδρῶσι τῶν ἀγωνιστῶν ἐπευφραίνεσθαι. Οὐκ οὖν μηκύνωμεν ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ προοίμιον ἐνασχολούμενοι τῷ θαύματι τῶν προλαβόντων. Ἦδη κεκοροσμένοι ἐστέ, ἤδη ἐπλουτήσατε, ὁ δὲ 5 κόρος ἀπὸ γλυκασμάτων ἐστί· τούτοις γὰρ ὑμᾶς ὁ προλαβὼν λόγος ἐτιθηήσατο. Τάχα οὖν ἀχρηστον κόρον ἐπιβάλλειν τῷ κόρῳ ἐπάνω τῶν χρυσῶν λόγων οἷόν τισι μολυβδίνοις νομί- σμασι τὴν μνήμην ἐπιφορτίζοντα· πλὴν διὰ συντελεῖ πολλάκις εἰς συνεργίαν κάλλους καὶ ἡ χείρων ὄλη καταμιχθεῖσα τῇ κρείτ- 10 τονι. Ἐγγὺς ἢ ἀπόδειξις· ὄρθς τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς τοῦτον δροφον, ὡς καλὸς ἰδεῖν, ὡς γλαφυρῶς ταῖς γλυφαῖς ἐπανθεῖ τὸ χρυσίον; Οὗτος χρύσεος ὦν ὄλος τὴν ἐπιφάνειαν κύκλοις τισὶ πολυγῶ- νοις κύνῳ διακεχρισμένοις ὑποκεχάρακται. Τί οὖν δὴ βούλεται τῷ τεχνίτῃ ἢ κύνος; Ὡς ἂν, οἴμαι, τῷ ἐναλλάσσοντι τῆς χροᾶς 15 ὁ χρυσοῦς πλέον ἐκλάμπει. Εἰ οὖν ἢ κύνος ἐμμιχθεῖσα τῷ χρυσοῦ περικαλλεστέραν τὴν αὐγὴν ἀποδείκνυσιν, οὐκ ἄκαιρον ἴσως τῇ λαμπηδόνι τῶν προρρηθέντων λόγων καὶ τὴν ἡμετέραν παρεγγραφῆναι μελάνην. Ἔτι ὑμῖν ἐν προοιμίοις ἀδολεσχοῦμεν, ἀλλ' ἀκούσατε.

20 Ἀκούω Μωυσῆα τὸν μέγαν δετὴν σκηνὴν τοῖς Ἰσραηλίταις ἐπήγγυτο καὶ τὸν Βεσελεὴλ ἐκεῖνον, ὃς Πνεύματι θείῳ τὴν σοφίαν ἔσχε τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτοδίδακτον, κοινῇ προθεῖναι τὴν φιλοτιμίαν πλουσίοις καὶ πένησι, τῶν μὲν πλουσίων χρυσοῦν καὶ πορφύραν καὶ τοὺς τιμίους τῶν λίθων ἐκλέγοντας, τῶν δὲ 25 πενήτων ξύλα καὶ δέρματα καὶ τὰς τῶν αἰγῶν τρίχας οὐκ ἀποβάλλοντας. Ἄλλ' οὐκ ἄκαιρος τῆς ἱστορίας ἴσως ἢ μνήμη· ὃ γάρ μου τὴν καρδίαν ὑπέδραμε νόημα, βούλομαι καὶ τῷ κοινῷ παραθέσθαι. Πνεύματι θείῳ ὁ Βεσελεὴλ σοφὸς ἐξ ἰδιώτου ἐγένετο· οὕτω γὰρ ἢ ἱστορία φησὶν. Ἀκουέτω τοῖνον ὁ πνευματομά- 30 χος· ὁ θεῖον εἰπὼν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὗ ἢ ἐπίβαστις οἷόν τι

κουτσαίνει, αὐτὸν ἕως τὸν ἀφήσομε νὰ χαίρεται μὲ τὸν ἀγῶνα τῶν ἀθλητῶν. Δὲ θὰ μακρύνω, ἀδελφοί μου, σ' ἐσᾶς τὸ προοίμιό μου μιλώντας γιὰ τὰ θαυμαστὰ λόγια τῶν προηγουμένων. Ἐχετε πιά κουραστεῖ, ἔχετε πλουτήσῃ κι ὁ κόρος σας προέρχεται ἀπὸ γλυκὲς ἀπολαύσεις, γιὰτὶ μὲ αὐτὲς σᾶς ἔθρεψε ὁ προηγούμενος λόγος. Ἴσως λοιπὸν εἶναι ἀχρηστο νὰ προσθέτει κανένας κόρο στὸν κόρο, ἐπάνω σὲ χρυσοῦς λόγους φορτώνοντας τὴ μνήμη μ' ἓνα εἶδος μολυβένιων νομισμάτων. Πλὴν ὁμως πολλὰς φορὲς συντελεῖ στὴ δημιουργία τῆς ὁμορφιάς κι ἓνα κατώτερο ὕλικό, ὅταν ἀναμιχθεῖ μὲ τὸ ἀνώτερο. Ἡ ἀπόδειξη εἶναι κοντά. Βλέπεις αὐτὴ τὴν ὀροφή πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μας πόσο ὠραία εἶναι νὰ τὴ βλέπεις, πόσο χαριτωμένα ἀστράφτει τὸ χρυσάφι στὰ σκαλίσματα; Τὴ βλέπομε νὰ εἶναι τελείως ὀλόχρυση καὶ νὰ εἶναι ἐπίσης χαραγμένα σ' αὐτὴ κάποια πολύγωνα κυκλικά χρωματισμένα γαλάζια. Τί ἐπιδιώκει λοιπὸν ὁ τεχνίτης μὲ τὸ γαλάζιο; Γιὰ νὰ λάμπει, νομίζω, τὸ χρυσάφι μὲ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν χρωμάτων. Ἄν λοιπὸν τὸ γαλάζιο ταιριασμένο μὲ τὸ χρυσὸ δείχνει ὠραιότερη τὴ λάμψη, δὲν εἶναι ἴσως ἀσκοπο νὰ ἀναμείξομε στὴ λαμπηδόνα τῶν προηγουμένων λόγων καὶ τὸ δικό μας μελάνι. Ἀπὸ τὸ προοίμιό κιόλας σᾶς γέμισα φλυαρία, ἀλλὰ ἀκούσετε.

Ἄκουώ ὅτι ὁ μέγας Μωυσῆς τότε πού ἐφτιαχνε τὴ σκηνὴ γιὰ τοὺς Ἰσραηλίτες κι ἐκεῖνος ὁ Βεσελεὴλ πού εἶχε ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα αὐτοδίδακτη τὴ σοφία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία νὰ φιλοτιμηθοῦν³ ἐξίσου οἱ πλούσιοι καὶ οἱ φτωχοί, ἐκλέγοντας βέβαια τὸ χρυσὸ καὶ τὴν πορφύρα καὶ τὶς πολύτιμες πέτρες τῶν πλουσίων, μὴ ἀπορρίπτοντας ὁμως καὶ τῶν φτωχῶν τὰ ξύλα, τὰ δέρματα καὶ τὶς τρίχες τῶν κατσικιῶν. Ἄλλ' ἴσως δὲν εἶναι ἀκαιρο νὰ θυμηθῶ τὴν ἱστορίαν· θέλω νὰ ἀνακοινώσω τὴ σκέψη πού μοῦ ἦρθε. Μὲ τὸ θεῖο Πνεῦμα ὁ ἀγράμματος Βεσελεὴλ ἐγινε σοφός· γιὰτὶ ἔτσι λέει ἡ ἱστορία. Ἄς ἀκούσῃ λοιπὸν ὁ πολέμιος τοῦ Πνεύματος. Αὐτὸς πού εἶπε

3. Ἐξ. 35,4-33.

ἔχνος τὴν τῆς σοφίας χάριν τῇ ψυχῇ ἐνσημαίνεται, ἄρα καθυβρίζει τῇ τοῦ θεοῦ προσηγορίᾳ τὴν ἀξίαν τοῦ Πνεύματος; ἄρα μικρόν τι καὶ ταπεινὸν περὶ αὐτοῦ νοεῖν ὑποτίθεται ἢ τι τῶν ἐν τῇ κτίσει τῷ ὀνόματι τούτῳ σημαίνεται; Μὴ ἐπίκτητον οἰεται τῷ Πνεύματι τὴν θειότητα; Μὴ διπλόην τινὰ καὶ σύνθεσιν περὶ τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀσύνθετον ἐννοεῖ; Τάχα οὐκ ἔστι ταῖς τοιαύταις ὑπονοίαις συνενεχθῆναι, ἀλλ' ὁμολογεῖ πάντως θεῖον ὄν τὸ Πνεῦμα τῇ φύσει τοιοῦτό τε εἶναι καὶ λέγεσθαι. Ὁρᾷς ὡς αὐτομάτως ἐκκαλύπτεται σοι ἡ ἀλήθεια· πολλὰς γὰρ θείας φύσεις τὸ τῶν Χριστιανῶν οὐκ ἐπίσταται κήρυγμα, ἐπεὶ ἀνάγκη πᾶσα καὶ πολλοὺς θεοὺς ἀναπλάττεσθαι· οὐ γὰρ ἔστι δυνατόν πολλοὺς νοηθῆναι θεοὺς μὴ τῆς κατὰ φύσιν ἑτερότητας τῶν θεῶν πλήθος διαγγελλούσης.

Εἰ οὖν μία παρὰ πάντων ἡ θεία φύσις εἶναι πιστεύεται, θεῖον δὲ τῇ φύσει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τί διατέμνεις τῷ λόγῳ τὸ συνημμένον τῇ φύσει; Ἀλλὰ τίς μοι δώσει τὴν δύναμιν τοῦ λόγου ἐκείνου, οὗ τὸ τέλος σωτηρία τῶν ἀκουόντων ἦν; Μίαν προήκατο φωνὴν Ἱεροσολυμίταις ὁ Πέτρος καὶ τοσαῦται χιλιάδες ἀνθρώπων τῇ μιᾷ περιβολῇ τοῦ λόγου ὑπὸ τοῦ ἀλιέως ἐσαγηνεύθησαν. Τοσοῦτοι δὲ καὶ τοιοῦτοι παρὰ τῶν διδασκάλων ἐν ἡμῖν τρίβονται λόγοι καὶ τίς γέγονε τῶν σφριζομένων προσθήκη; «Τὸ ἐκλεῖπον ἐκλείπει», φησί τις τῶν προφητῶν, «τὸ ἀποθνήσκον ἀποθνήσκει», «τὸ πεπλανημένον οὐκ ἐπιστρέφει»· λέλυται τῆς ἀγάπης ὁ σύνδεσμος, ἤρπαται τῶν θησαυρῶν ἡμῶν ἡ εἰρήνη. Ὡς τῶν κακῶν· προάγομαι γὰρ ἐπιστενάξαι τῷ πάθει· ἡμέτερον κτῆμα ἦν ἡ ἀγάπη ποτέ, πατρῷος ἡμῖν οὗτος ὁ κλῆρος, ὄν διὰ τῶν μαθητῶν ἡμῖν ὁ Κύριος ἐθησαύρισεν εἰπὼν· «ἐντολήν

4. Ρωμ. 1,16.

5. Πράξ. 2,41.

6. Ζαχ. 11,9.

θεῖο τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πὺ ἡ ἐπίσκεψή του ἀποτυπώνει στὴν ψυχὴ τὴ χάρη τῆς σοφίας, ἐξευτελίζει ἄραγε μὲ τὴν προσηγορίαν τοῦ θεοῦ τὴν ἀξία τοῦ Πνεύματος; Μᾶς ὑποδεικνύει τάχα νὰ σκεφτοῦμε γι' αὐτὸ κάτι μικρὸ καὶ ταπεινὸ ἢ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὑποδηλώνει ἓνα ἀπὸ τὰ κτίσματα; Μήπως νομίζει ὅτι ἡ θεότητα εἶναι ἐπίκτητη ιδιότητα τοῦ Πνεύματος; Μήπως ἐννοεῖ μιὰ διπλότητα καὶ συνθετότητα γιὰ τὸ ἀπλὸ καὶ τὸ ἀσύνθετο; Ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συμφωνήσουμε μὲ τέτοιες ὑποθέσεις, ἀλλ' ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸ ὁμολογεῖ ὅτι, ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα εἶναι θεῖο κατὰ τὴ φύση, θεῖο καὶ εἶναι καὶ λέγεται. Βλέπεις ὅτι αὐτόματα σοῦ ἀποκαλύπτεται ἡ ἀλήθεια. Τὸ κήρυγμα τῶν Χριστιανῶν δὲ γνωρίζει πολλὰ θεῖα φύσεις, γιὰτὶ κατ' ἀνάγκη θὰ δημιουργοῦσε καὶ πολλοὺς θεοὺς. Δὲν εἶναι βέβαια δυνατὸ νὰ νοηθοῦν πολλοὶ θεοί, ἂν δὲν ἀναγγέλλει τὸ πλῆθος τῶν θεῶν ἡ ἑτερότητα τῆς φύσης.

Ἄν λοιπὸν ὅλοι πιστεύουν πὺ εἶναι μιὰ ἡ θεῖα φύση καὶ ἂν εἶναι θεῖο τὸ ἅγιο Πνεῦμα, γιὰτὶ χωρίζεις μὲ τὸ λόγο σου αὐτὸ πὺ εἶναι ἐνωμένο στὴ φύση; Ποιὸς ὁμοῦ θὰ μοῦ δώσει τὴ δύναμη ἐκείνου τοῦ λόγου, πὺ σκοπὸς του εἶναι ἡ σωτηρία αὐτῶν πὺ τὸν ἀκοῦν⁴; Μιὰ φωνὴ ἔβγαλε ὁ Πέτρος⁵ γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τόσες χιλιάδες ἄνθρωποι πιάστηκαν στὸ ἓνα δῖχτυ τοῦ λόγου ἀπὸ τὸν ἀλιέα. Ἐνῶ τόσοι πολλοὶ καὶ καλοὶ λόγοι ἀναπτύσσονται ἀνάμεσά μας ἀπὸ τοὺς δασκάλους, πόσοι ὁμοῦ προστέθηκαν στὸν ἀριθμὸ τῶν σωζομένων; «Αὐτὸ πὺ χάνεται χάνεται», λέει κάποιος προφήτης, «κι ὅ,τι πεθαίνει, πεθαίνει»⁶. «Ὅ,τι πλανήθηκε δὲν ἐπιστρέφει»⁷. διαλύθηκε ὁ σύνδεσμος τῆς ἀγάπης⁸, ἔχει ἀρπαγεῖ ἡ εἰρήνη τῶν θησαυρῶν μας⁹. Τί φοβερό! Μοῦ ἔρχονται στεναγμοὶ γιὰ τὴ συμφορὰ. Ἦταν κάποτε κτῆμα μας ἡ ἀγάπη, κληρονομία πατρικῆ, πὺ σὰν θησαυρὸ μᾶς τὸν παρέδωσε ὁ Κύριος μὲ τοὺς μαθητῆς του, λέγοντας: «σᾶς δίνω καινούργια ἐντολή, ν' ἀγαπᾶτε

7. Ἰεζ. 34,4.

8. Κολ. 3,14.

9. Κολ. 2,3.

καινήν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Ἄλλὰ ταύτην τὴν κληρονομίαν οἱ μὲν ἐφεξῆς διάδοχοι παῖς παρὰ πατρός ἐκδεχόμενοι μέχρι τῶν πατέρων ἡμῶν διεσώσαντο, ἡ δὲ ἄσωτος αὐτὴ γενεὰ οὐκ ἐφύλαξεν. Πῶς οἴχεται τῶν χειρῶν ἡμῶν διαρρυσίς 5 τῆς ἀγάπης ὁ πλοῦτος; Ἡμεῖς τῆς ἀγάπης πτωχεύομεν καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς ἐναβρύνονται. «Ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις»· οὕτω φησὶν ὁ ψαλμωδός, ἐγὼ δὲ μικρόν τι παρωδήσας τὸ ρηθὲν ἀναγνώσομαι· Ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνομοίοις, ἐζήλωσα εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν, ἐκεῖνοι ἀλλήλοις συνί- 10 στανται καὶ ἡμεῖς ἀπ' ἀλλήλων διατεμνόμεθα, ἐκεῖνοι ἑαυτοῖς συνασπίζουσι καὶ ἡμεῖς τὸ ἡμέτερον συνασπισμὸν διαλύομεν. Κλέψας τὸ ἡμέτερον κτήμα ὁ τῶν ψυχῶν λωποδύτης τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἀληθείας φέρων προσέρριψεν οὐκ ἐκείνους εὐεργετῶν, τοῦτο μηδεὶς οἰέσθω (ὁ γὰρ τῶν κακῶν εὐρετῆς εὐεργέτης 15 γενέσθαι οὐ δύναται), ἀλλ' ἵνα χεῖρους αὐτοὺς ἐν τῇ περὶ τὸ κακὸν συμποίᾳ παρασκευάσῃ. Ἄλλὰ «τί μοι τοὺς ἐξω κρίνεις;», φησὶν ὁ εἰπὼν, ἐγὼ δέ· Πῶς ἀδακρυτὴ βαστάσω τὴν τῶν ἀδελφῶν ἀλλοτριώσιν; Πῶς ὄχητο καταλιπὼν τὴν πατρῴαν οὐσίαν ὁ ἀδελφὸς ὁ νέος οὗτος; Ἄλλος ἐκεῖνος ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ 20 δηλούμενος, κἂν ὑποκρύπτῃ τῇ πολιᾷ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς τὴν νεότητα, πῶς ἀνεχώρησεν εἰς χώραν μακρὰν δραπετεύσας ἀπὸ τῆς πίστεως; Πῶς οἴχεται καὶ αὐτὸς ἡμισεύσας τοῦ πατρὸς τὴν οὐσίαν ἐν τῷ καθελκύσαι τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων πρὸς τὰ ταπεινὰ καὶ χοιρώδη νοήματα ταῖς αἰρετικαῖς πόρναις προσδα- 25 πανήσας τὸν πλοῦτον; Πόρνη γὰρ ἐστὶν ἡ αἵρεσις ταῖς ἡπατημέναις ἡδοναῖς γοητεύουσα.

Εἰ γὰρ ἔλθοι ποτὲ εἰς ἑαυτὸν ὡσπερ ἐκεῖνος, εἰ γὰρ ἐπιθυμῆσει πάλιν τῆς πατρῴας τροφῆς, εἰ γὰρ ἐπαναδράμοι πρὸς τὴν πλουσίαν τράπεζαν, ἐν ἧ' πολὺς ὁ ἐπιούσιος ἄρτος ὁ τρέφων 30 τοὺς τοῦ Κυρίου μισθίους (μισθιοὶ δὲ πάντες οὗτοι οἱ ἐπ' ἐλπίδι

10. Ἰω. 13,34.

11. Ψαλμ. 72,3.

ὁ ἓνας τὸν ἄλλο»¹⁰. Ἀλλὰ αὐτὴ τὴν κληρονομία κληρονομώντας τὴν στὴ συνέχεια οἱ διάδοχοι, τὸ παιδί ἀπὸ τὸν πατέρα, τὴ διέσωσαν ὡς τοὺς πατέρες μας, δὲν τὴν κράτησε ὁμοῦς ἢ σημερινὴ ἄσωτη γενιά. Πῶς γλίστρησε καὶ χάθηκε ἀπὸ τὰ χέρια μας ὁ πλοῦτος τῆς ἀγάπης; Ἐμεῖς γίναμε φτωχοὶ ἀπὸ ἀγάπη καὶ οἱ ἐχθροὶ μας καμαρώνουν μὲ τὰ δικά μας πλούτη. «Ζήλεσα τοὺς ἄνομους»¹¹. Ἔτσι λέει ὁ ψαλμωδός, ἐγὼ ὁμοῦς θὰ παραφράσω λίγο τὸ λόγο καὶ θὰ τὸν διαβάσω ἔτσι: Ἐμεῖς ἀνόμοιους, ζήλεσα παρατηρώντας τὴν εἰρήνη τῶν ἁμαρτωλῶν. Ἐκεῖνοι συνενώνονται μεταξύ τους, κι ἐμεῖς χωριζόμαστε ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο· συνασπίζονται ἐκεῖνοι, καὶ ἐμεῖς διαλύομε τὸ συνασπισμό μας. Ὁ λωποδύτης τῶν ψυχῶν, ἀφοῦ ἔκλεψε τὸ δικό μας κτῆμα, τὸ πῆγε καὶ τὸ πέταξε στοὺς ἐχθρούς τῆς ἀλήθειας· καὶ δὲν τοὺς εὐεργέτησε βέβαια (αὐτὸ μὴν τὸ πιστέψει κανένας, γιατί ὁ ἐφευρέτης τῶν κακῶν δὲν μπορεῖ νὰ γίνει εὐεργέτης), ἀλλὰ θέλει μὲ τὴ σύμπνοιά τους στὸ κακὸ νὰ τοὺς κάνει χειρότερους. «Τί δουλειὰ ἔχω ἐγὼ νὰ κρίνω τοὺς ἔξω»¹², λέει ἐκεῖνος πού τὸ εἶπε· ἐγὼ ὁμοῦς θὰ πῶ· Πῶς θ' ἀντέξω χωρὶς νὰ κλάψω τὴν ἀποξένωση τῶν ἀδελφῶν; Πῶς αὐτὸς ὁ νέος ἀδελφὸς ἄφησε τὴν πατρικὴ περιουσία κι ἔφυγε; Ὁμοῖος κι αὐτὸς μ' ἐκεῖνον πού ἀναφέρει τὸ Εὐαγγέλιο, κι ἄς κρύβει στὸ γηρασμένο σῶμα του τὴ νεότητα τῆς ψυχῆς. Πῶς ἀναχώρησε σὲ χώρα μακρινὴ δραπετεύοντας ἀπὸ τὴν πίστη; Πῶς ἔφυγε κι αὐτὸς παίρνοντας τὴ μισὴ πατρικὴ περιουσία¹³ κατεβάζοντας τὰ ὑψηλὰ δόγματά μας στὰ ταπεινὰ νοήματα τῶν χοίρων, ξοδεύοντας τὸν πλοῦτο στὶς πόρνες τῆς αἵρεσης; Γιατὶ πραγματικὰ ἡ αἵρεση εἶναι πόρνη, γοητεύοντας μὲ τὶς ἀπατηλὲς ἡδονές.

Ἄν λοιπὸν κάποτε συνέλθει ὁμοῦς ἐκεῖνος, ἂν ἐπιθυμήσει πάλι τὴν ἀπόλαυση κοντὰ στὸν πατέρα, ἂν ξαναγυρίσει στὸ πλούσιο τραπέζι, ὅπου ἀφθονεῖ ὁ ἐπιούσιος ἄρτος πού τρέφει τοὺς ἐργάτες τοῦ Κυρίου (εἶναι μισθωτοὶ ὅλοι αὐτοὶ πού ἐργά-

12. Α' Κορ. 5,12.

13. Λουκᾶ 15,11-32.

τῆς ἐπαγγελίας τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Θεοῦ ἐργαζόμενοι), οἷον ἂν
 ἐγένετο πρὸς αὐτὸν ὁ δρόμος οὐχ ἐνὸς πατρός, ἀλλὰ τοσούτων
 πατέρων προσαπαντώντων, περιπλεκομένων, ἀσπαζομένων
 φιλήμασιν. Ἐκεῖ ἡ στολῆ τῆς πίστεως ἡ πρώτη, ἦν αἱ τριακό-
 5 σαι ὀκτὼ καὶ δέκα ψυχαὶ καλῶς ἐριθεύουσαι τῇ Ἐκκλησίᾳ
 ἐξύφηναν, ἐκεῖ ὁ ἐν τῇ χειρὶ δακτύλιος ἐντευπωμένην ἔχων ἐν
 ἑαυτῷ τὴν σφραγίδα τῆς πίστεως, οἱ χοροὶ, ὁ μῦσχος, ἡ συμφω-
 νία, τὰ ἄλλα πάντα ὅσα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κατείλεκται πλὴν τῆς
 τοῦ ἀδελφοῦ ζηλοτυπίας. Ἀλλὰ τί μάτην ὀνειρούς ἑαυτοῖς ἀνα-
 10 πλάττομεν; Ἐσκληρύνεται ἡ καρδιά τῶν ἀδελφῶν καὶ ἀντιτύπως
 ἔχει τοὺς κοινούς πατέρας προβάλλονται καὶ τὴν κληρονομίαν
 τὴν ἀπ' αὐτῶν οὐ προσδέχονται, τῆς κοινῆς εὐγενείας ἀντι-
 ποιοῦνται καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς συγγενείας ἀλλοτριοῦνται, τοῖς
 ἐχθροῖς ἡμῶν ἀντικαθίστανται, πρὸς δὲ ἡμᾶς δυσμενεῶς ἔχου-
 15 σιν, ὥσπερ τι μεθόριον ἡμῶν τε καὶ τῶν πολεμίων γενόμενοι
 καὶ ἀμφοτέρᾳ εἰσι καὶ οὐθέτερον οὔτε τὸν ὀρθὸν λόγον ὁμολο-
 γοῦσι καὶ αἰρετικοὶ ὀνομάζεσθαι ἀπαξιοῦσιν. Ὡ καινοῦ πρά-
 γματος· καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς τὸ ψεῦδος ἐπίσης ἐκπε-
 πολέμηνται οἷόν τι δένδρον ἄρριζον ὧδε καὶ ὧδε πρὸς τὰς ἐναν-
 20 τίας ὁρμὰς εὐκόλως μετακλινόμενοι. Ἦκουσα τοῦ εὐαγγελιστοῦ
 Ἰωάννου ἐν ἀποκρύφοις πρὸς τοὺς τοιούτους δι' αἰνίγματος λέ-
 γοντος ὡς δέον ἀκριβῶς ζέειν ἢ ἀκριβῶς κατεψῦχθαι, ζέειν μὲν
 πάντως τῷ πνεύματι, κατεψῦχθαι δὲ τῇ ἀμαρτίᾳ· «ὄφελον γὰρ
 ἦσθα», φησί, «ψυχρὸς ἢ ζεστός», τὸ δὲ μηθέτερον τούτων ὄν
 25 ἀμφοτέρων δὲ ἐφαπτόμενον ναυτιῶδες ἐστὶ καὶ πρὸς ἑμετον
 ἐπιτήδειον. Τί οὖν τὸ αἴτιον τοῦ πάλαι μὲν ἐπὶ τῶν μαθητῶν διὰ
 τοῦ Κυρίου πολὺ πλῆθος τῇ Ἐκκλησίᾳ προσάγεσθαι, νυνὶ δὲ
 τοὺς μακροὺς καὶ περικαλλεῖς τῶν διδασκάλων λόγους παρα-
 τρέχειν ἀπράκτους;

30 Ἐρεῖ τις ἴσως ὅτι τότε συνήργει τοῖς ἀποστόλοις τὰ ἐκ τῶν

ζονται στὸν ἀμπελώνα τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ὑπόσχεσης¹⁴), τί πορεία θὰ εἶχε νὰ κάνει καθὼς δὲ θὰ τὸν ὑποδεχόταν ἓνας μόνον πατέρας, ἀλλὰ τόσοι πατέρες θὰ τὸν ἀγκάλιαζαν καὶ θὰ τὸν φιλοῦσαν. Ἐκεῖ θὰ ἔβρισκε τὴν πρώτη στολὴ τῆς πίστεως, πού ὕφαναν οἱ τριακόσιες δεκαοχτῶ ψυχές¹⁵ προσφέροντας σωστὴ βοήθεια στὴν Ἐκκλησία. Ἐκεῖ εἶναι τὸ δαχτυλίδι πού ἔχει χαραγμένη πάνω του τὴ σφραγίδα τῆς πίστεως, οἱ χοροί, τὸ μοσχάρι, τὰ τραγούδια, ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα ἀπαριθμοῦνται στὸ Εὐαγγέλιο ἐκτὸς ἀπὸ τὴ ζήλεια τοῦ ἀδελφοῦ. Γιατί ὁμως πλάθουμε ἄσκοπα ὄνειρα γιὰ τὸν ἑαυτό μας; Ἐχει σκληρύνει ἡ καρδιά τῶν ἀδελφῶν μας κι ἀντιστέκεται. Προβάλλουν τοὺς κοινούς πατέρες, ἀλλὰ δὲν δέχονται τὴν κληρονομία ἀπ' αὐτούς. Διεκδικοῦν τὴν κοινὴ εὐγένεια, ἀλλὰ διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τὴ συγγένεια μ' ἐμᾶς. Συμμαχοῦν μὲ τοὺς ἐχθρούς μας καὶ φέρονται ἐχθρικά σ' ἐμᾶς, μπαίνοντας κατὰ κάποιον τρόπο ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ τοὺς ἐχθρούς μας καὶ εἶναι καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο καὶ μαζί κανένα, οὔτε τὴν ὀρθὴ πίστη ὁμολογοῦν, ἀλλὰ καὶ αἰρετικοὶ ἀρνοῦνται νὰ ὀνομάζονται. Παράξενον πράγμα. Ἐχουν ἀναλάβει ἐξίσου πόλεμον καὶ κατὰ τῆς ἀλήθειας καὶ κατὰ τοῦ ψεύδους, γέρνουν εὐκόλα σὰν ἓνα δέντρο χωρὶς ρίζες μιὰ ἀπὸ δῶ καὶ μιὰ ἀπὸ κεῖ ἀνάλογα μὲ τὸν ἄνεμον. Ἄκουσα τὸν εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη νὰ λέει πρὸς αὐτοὺς αἰνιγματικὰ στὴν Ἀποκάλυψη ὅτι πρέπει ἢ ξεκάθαρα νὰ καῖνε ἢ ξεκάθαρα νὰ εἶναι παγωμένοι, νὰ καῖνε δηλαδὴ ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ νὰ εἶναι παγωμένοι ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτία. Γιατί λέει, «ἔπρεπε νὰ ἦσουν ψυχρὸς ἢ ζεστός»¹⁶, ἐνῶ ὅ,τι δὲν εἶναι κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ λίγο ἀπὸ τὸ καθένα, προκαλεῖ ναυτία καὶ εἶναι αἰτία ἐμετοῦ. Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἢ αἰτία πού παλαιότερα στὴν ἐποχὴ τῶν μαθητῶν μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου μαζευόταν πολὺ πλῆθος στὴν Ἐκκλησία, ἐνῶ τῶρα προσπερνοῦν ἀφήνοντας ἀνεφάρμοστους τοὺς μακροσκελεῖς καὶ καλλωπισμένους λόγους τῶν δασκάλων;

Θὰ ἀντιτάξει ἴσως κάποιος ὅτι τότε βοηθοῦσαν τοὺς Ἀπο-

15. Οἱ πατέρες τῆς α' οἰκουμενικῆς συνόδου.

16. Ἀποκ. 3,15.

ἔργων θαύματα καὶ τὸ ἀξιόπιστον ὁ λόγος διὰ τῶν χαρισμάτων
 εἶχε· φημί γὰρὼ μεγάλην εἶναι πρὸς τὸ πείθειν ροπήν τὴν ἐκ
 τῶν ἔργων ἰσχύν. Νυνὶ δὲ τί χρὴ τὰ γινόμενα ἠγεῖσθαι; Ἦ οὐχ
 ὁρᾶς τὰ ὅμοια τῆς πίστεως θαύματα; Οἴκειοῦμαι γὰρ τῶν ὁμο-
 5 δούλων ἡμῶν τὰ κατορθώματα, οἱ τῷ αὐτῷ Πνεύματι στοι-
 χοῦντες ἐν τῇ δυνάμει τῶν ἰάσεων μαρτυροῦσι τῇ ἀληθείᾳ τοῦ
 λόγου ἄνδρες ἐξ ὑπερορίας ἤκοντες, πολῖται τοῦ πατρὸς ἡμῶν
 Ἀβραὰμ ἐκ Μεσοποταμίας ὀρμώμενοι, ἐξελθόντες καὶ οὗτοι ἐκ
 τῆς γῆς καὶ τῆς συγγενείας αὐτῶν καὶ τοῦ κόσμου παντός, πρὸς
 10 τὸν οὐρανὸν βλέποντες, ἐκδημοῦντες τρόπον τινὰ τῆς ἀνθρωπί-
 νης ζωῆς, ἄνω τῶν τῆς φύσεως παθημάτων ἰστάμενοι, τοσοῦ-
 τον ἐφαπτόμενοι τῆς ζωῆς ταύτης ὅσον ἐπάναγκες, τῷ δὲ
 πλείονι μέρει ταῖς ἀσωμάτοις συμμετεωροποροῦσι δυνάμεσι,
 γηραιοὶ τὸ εἶδος, σεμνοὶ προσιδεῖν, πολιᾶ στίλβοντες, σιωπῇ
 15 κατησφαλισμένοι τὰ στόματα, λογομαχεῖν οὐκ εἰδότες, συζητεῖν
 οὐ μαθόντες. Τοσαύτην ἔχουσι κατὰ τῶν πνευμάτων τὴν ἐξου-
 σίαν, ὡς προστάγματι μόνῳ τὸ δοκοῦν κατεργάζεσθαι καὶ ὑπο-
 χωρεῖν τὰ δαιμόνια, οὐ συλλογισμῶν τέχναις, ἀλλ' ἐξουσίᾳ τῆς
 πίστεως, οὐκ εἰς ἀπορίαν ἀντιφάσεως περιηγόμενα, ἀλλ' εἰς τὸ
 20 σκότος τὸ ἐξώτερον ἀπελαυνόμενα.

Οὕτως οἶδεν ὁ Χριστιανὸς συλλογίζεσθαι, ταῦτα τῆς πίστεως
 ἡμῶν τὰ κατορθώματα. Διὰ τί οὖν οὐ πείθομεν, εἰ πλεονάζει
 τῶν ἰαμάτων ἢ χάρις, εἰ περισσεύει ἢ διδασκαλία τοῦ λόγου,
 «πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν
 25 ἴδια ἐκάστῳ καθὼς βούλεται»; Διὰ τί οὐ γίνεται ἡ τῶν σωζομέ-
 νων προσθήκη; Καὶ μὴ μέ τις ὑπονοεῖτω μικρὰν τὴν παροῦσαν
 ἠγεῖσθαι χάριν· ὁρῶ κομῶσαν τὴν ἀμπελον εὐθηνουμένην ταῖς
 κληματίσι καὶ τῷ καρπῷ πλεονάζουσαν, ὁρῶ κυμαινομένην τῷ

στόλους τὰ θαύματα πού γίνονταν καί ἀκόμα ὅτι ὁ λόγος τους εἶχε ἀξιοπιστία μέ τή χάρη τοῦ Κυρίου. Συμφωνῶ κι ἐγώ ὅτι τὰ ἔργα ἔχουν μεγάλη δύναμη νά πείθουν. Σάν τί πρέπει ὁμοίως νά θεωροῦμε αὐτά πού γίνονται τώρα; Ἡ δὲν βλέπεις νά γίνονται τὰ ἴδια θαύματα τῆς πίστεως; Ἀναφέρομαι στὰ κατορθώματα τῶν ὁμοδούλων μας, πού στοιχώντας στοῦ ἴδιο πνεῦμα μέ τή δύναμη τῶν ἰάσεων μαρτυροῦν τήν ἀλήθεια τοῦ λόγου μου. Εἶναι ἄνδρες πού ἐρχονται ἀπό τήν ἄκρη τοῦ κόσμου, ὁμοεθνεῖς τοῦ προπάτορά μας Ἀβραάμ ξεκινημένοι ἀπό τήν Μεσοποταμία, πού βγήκαν κι αὐτοί ἀπό τή χώρα τους καί τή γενιά τους κι ἀπό ὅλο τόν κόσμο· ἔχουν στραμμένο τὸ βλέμμα τους στόν οὐρανὸ καί ἐκδημοῦν κατὰ κάποιο τρόπο ἀπό τήν ἀνθρώπινη ζωὴ· στέκονται πάνω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πάθη καί ἀγγίζουσι τὴ ζωὴ αὐτὴ τόσο μόνο, ὅσο εἶναι ἀπόλυτα ἀπαραίτητο, ἐνῶ μέ τὸν περισσότερο ἑαυτὸ τους συμμετεωροποροῦν μέ τὶς ἀσώματες δυνάμεις, μορφές γηραλέες, μέ σεβαστὴ ἐμφάνιση πού λάμπουν μέσα στὰ λευκὰ γηρατεῖά τους κι ἔχουν ἀσφαλισμένα τὰ στόματά τους μέ τὴ σιωπὴ, πού ἀγνοοῦν τὶς λογομαχίες καί δὲν ἔμαθαν νά συζητοῦν. Ἐχουν τόσο μεγάλη ἐξουσία κατὰ τῶν ἀκάθαρτων πνευμάτων¹⁷, πού μέ διαταγὴ τους μόνο ἐκτελοῦν τὸ θέλημά τους καί τὰ δαμιόνια ὑποχωροῦν ὄχι μέ τοὺς τεχνικοὺς συλλογισμοὺς τους, ἀλλὰ μέ τὴν ἐξουσία πού τοὺς δίνει ἡ πίστις· δὲν τὰ ὀδηγοῦν σὲ ἀδυναμία γιὰ ἀντίρρηση, ἀλλὰ τὰ διώχνουν στοῦ σκοτός τὸ ἐξώτερο.

Αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος συλλογισμοῦ τοῦ Χριστιανοῦ, αὐτὰ εἶναι τὰ κατορθώματα τῆς πίστεως μας. Γιατί λοιπὸν δὲν πείθουμε, ἂν πλεονάζει τὸ χάρισμα τῶν ἰάσεων, ἂν περισσεύει ἡ διδασκαλία τοῦ λόγου, καί «ὄλα αὐτὰ τὰ ἐνεργεῖ διανέμοντάς τα τὸ ἓνα καί τὸ αὐτὸ Πνεῦμα χωριστὰ στόν καθένα, ὅπως θέλει»¹⁸; Γιατί δὲν προσθέτονται κι ἄλλοι σωζόμενοι; Κι ἂς μὴν περάσει ἀπὸ κανέναν ἡ ἰδέα ὅτι θεωροῦν μικρὴ τὴν τωρινὴ χάρη. Βλέπω νά φουντώνει τὸ κλῆμα¹⁹, νά εἶναι γεμάτο βλαστοὺς καί νά δίνει

πλήθει τῶν ἀσταχύων τὴν ἄρουραν· βαθὺ τὸ λήιον, ἀδρὸν τὸ
 δράγμα, πολὺς ὁ σπόρος. Ἄλλὰ τί πάθω; Ἀπλήρωτον ἔχων ἐν
 τοῖς τοιούτοις τὴν φύσιν τῷ πάθει τῶν φιλοπλούτων κατέχομαι.
 Οὐδεὶς περιουσίας ὄρος τὴν ἐπιθυμίαν ἴσθησι· τὸ αἰεὶ προσγινό-
 5 μενον πρὸς τὸ πλεόν ἐρεθίζει τὴ δρεξιν ὑπέκκαυμα τῆς τοῦ
 πλείονος ἐπιθυμίας γινόμενον. Εὐφραίνει με τὰ ὀρώμενα καὶ λυ-
 πεῖ τὰ μὴ ὀρώμενα, τοῖς παροῦσιν ἀγάλλομαι καὶ τοῖς ἀποῦσιν
 ἀλγύνομαι. Καινὸν τι πάθος ἐκ τῶν ἐναντίων σύμμικτον τὴν
 ψυχὴν περιέχει ἡδονῆς πρὸς λύπην συγκεκραμένης. Ἐὰν πρὸς
 10 ὑμᾶς ἀναβλέψω, ὑμῖν ἐπαναπαύω τὸν πόθον, ἐὰν τὸ λείπον λο-
 γίσωμαι, οὐκ ἔχω ὄπως οὐ στενάξω τὴν συμφορὰν· καὶ γὰρ
 ἀφέντες οἱ ἄνθρωποι τὸ κατατροφᾶν τοῦ Κυρίου καὶ ἐπὶ τῇ εἰ-
 ρῆνῃ τῆς Ἐκκλησίας εὐφραίνεσθαι, οὐσίας τινὰς τεχνολογοῦσι
 καὶ μεγέθη καταμετροῦσιν, Υἱὸν Πατρὶ παραμετροῦντες καὶ τὸ
 15 περισσότερον τοῦ μέτρου τῷ Πατρὶ χαριζόμενοι. Τίς ἂν εἴποι
 αὐτοῖς ὅτι τὸ ἄποσον οὐ μετρεῖται, τὸ ἀειδὲς οὐ δοκιμάζεται, τὸ
 ἀσώματον οὐ σταθμίζεται, τὸ ἀόριστον οὐ συγκρίνεται, τὸ μὴ
 συγκρινόμενον τὸν τοῦ πλείονος καὶ ἐλάττονος οὐκ ἐπιδέχεται
 λόγον; Ἐκ γὰρ τῆς τῶν περάτων πρὸς ἀλλήλα παραθέσεως τὸ
 20 πλεόν ἐπιγινώσκομεν, οὗ δὲ τέλος ἀληπτον, τούτου τὸ πλεονά-
 ζον ἀνεπινόητον. Ἦκουσα τοῦ ὑποψάλματος, ὃ κοινῇ πάντες
 ὕμνολογοῦντες ἐπήειμεν· «Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ μεγάλη ἡ
 ἰσχὺς αὐτοῦ καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς». Τί οὖν
 τοῦτό ἐστιν; Ἀρίθμησον τὰ εἰρημένα καὶ νοεῖς τὸ μυστήριον.
 25 «Μέγας ὁ Κύριος», οὐκ εἶπε πόσον μέγας (οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν
 εἰπεῖν τὸ πόσον), ἀλλὰ τῷ ἀορίστῳ τῆς σημασίας ἐπὶ τὸ ἀπει-
 ρον ὁδηγεῖ τὴν διάνοιαν. Ὁμοίως, «Μεγάλη», φησὶν, «ἡ ἰσχὺς

ἄφθονους καρπούς· βλέπω τὴ θάλασσα τῶν σταχυῶν νὰ κυματίζει, τὸ χωράφι εἶναι βαθιὰ ὀργωμένο, τὸ δεμάτι χοντρό, ὁ σπόρος πολὺς. Ἄλλὰ τί πάω νὰ πάθω; Ἐχοντας ἀκόρεστη φύση στὰ πράγματα αὐτὰ κατέχομαι ἀπὸ τὸ πάθος τῶν φιλόπλουτων. Δὲ σταματᾷ τὴν ἐπιθυμία μου γιὰ περιουσία κανένα ὄριο. Ὅ,τι ἀποκτῶ κάθε φορὰ ἐρεθίζει τὴν ὄρεξή μου γιὰ περισσότερα, καθὼς γίνεται ἔναυσμα στὴν ἐπιθυμία τοῦ περισσότερου. Ὅσα βλέπω μ' εὐχαριστοῦν καὶ μὲ λυποῦν ὅσα δὲ βλέπω, χαίρομαι μὲ τὰ παρόντα καὶ πονῶ γιὰ ὅσα λείπουν. Ἐνα παράξενο πάθος μεικτὸ ἀπὸ ἀντίθετα συναισθήματα κυριεύει τὴν ψυχὴ μου, καθὼς ἡ ἡδονὴ ἀνακατεύεται μὲ τὴ λύπη. Ἄν στρέψω τὸ βλέμμα σ' ἐσᾶς, ἐπαναπαύω τὸν πόθο μου σ' ἐσᾶς· ἀν ἀναλογιστῶ ὅ,τι λείπει, δὲν μπορῶ νὰ μὴν ἀναστενάξω γιὰ τὴ συμφορὰ. Γιατὶ ἄφησαν οἱ ἄνθρωποι τὴν ἀπόλαυση τοῦ Κυρίου²⁰ καὶ τὴ εὐχαρίστηση γιὰ τὴν εἰρήνη τῆς Ἐκκλησίας καὶ κάνουν γραμματικὴ ἀνάλυση γιὰ κάποιες οὐσίες καὶ μετροῦν τὰ μεγέθη τους, συγκρίνοντας τὸν Υἱὸ μὲ τὸν Πατέρα καὶ χαρίζοντας τὸ μεγαλύτερο μέγεθος στὸν Πατέρα. Ποιὸς θὰ τοὺς πεῖ πῶς ὅ,τι δὲν ἔχει ποσὸ δὲν μετριέται, ὅ,τι δὲν ἔχει μορφή δὲν ἐλέγχεται, ὅ,τι δὲν ἔχει σῶμα δὲν σταθμίζεται, τὸ ἀόριστο δὲ συγκρίνεται, ὅποιο δὲν συγκρίνεται δὲν ἐπιδέχεται τὴ σχέση περισσότερο—λιγότερο; Γιατὶ διαπιστώνομε τὸ περισσότερο μὲ τὴ συμπάρθεση τῶν ἄκρων αὐτῶν ποὺ συγκρίνομε, καὶ ὅποιου δὲν μπορούμε νὰ συλλάβομε τὸ τέλος πῶς νὰ ἐννοήσομε τὴν ὑπεροχὴ του. Ἄκουσα τὸ ὑπόψαλμα, ποὺ ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ ἀναφωνοῦμε στὴ ψαλμωδία μας· «Μέγας εἶναι ὁ Κύριος μας καὶ μεγάλῃ ἡ ἰσχύς του καὶ δὲν ὑπάρχει ἀριθμητικὸ μέτρο τῆς σοφίας του»²¹. Τί σημαίνει αὐτό; Προσδιόρισε ἀριθμητικὰ ὅσα ἄκουσες καὶ θὰ καταλάβεις τὸ μυστήριον. «Μέγας εἶναι ὁ Κύριος», δὲν εἶπε πόσο μέγας εἶναι (οὔτε ἦταν βέβαια δυνατὸ νὰ προσδιορίσει τὸ πόσο μέγας εἶναι), ἀλλὰ μὲ τὴν ἀοριστία τῆς ἐννοίας ὁδηγεῖ τὸ νοῦ μας στὸ ἄπειρον. Ὅμοια λέει «καὶ ἡ ἰσχύς του εἶναι με-

21. Ψαλμ. 146,5.

αὐτοῦ, «ίσχὺν» δὲ ἀκούσας τὴν δύναμιν νόησον. «Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία». Ἀλλὰ καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. Ἐρμηνεύει τὴν σύνεσιν Ἡσαΐας σαφῶς λέγων. «Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως».

5 Ἦκουσα ἐν τοῖς μακαρισμοῖς μακαριζομένους τοὺς διψῶντας τὸν Κύριον. Τάχα οὖν οὐκ ἔξω τοῦ καιροῦ τὸ ἐνθύμιον καὶ μου δέξασθε τὸν λόγον, κἂν ἀπηρτησθαι τῶν παρόντων δοκῆ· εἴ τις διὰ μεσημβρίας ὀδύων τοῦ ἡλίου θερμότεραις ταῖς ἀκτίσι τῆς κεφαλῆς ὑπερζέοντος καὶ πᾶν τὸ ἐν τῷ σώματι ὑγρὸν τῇ φλογὶ
10 καταφρύσσοντος (προκεισθω δὲ τῷ ὑποδείγματι γῆ τραχεῖα καὶ δυσπόρευτος καὶ διψώδης) εἶτα ἐπιτύχοι πηγῆς ὁ τοιοῦτος, ἧς καλὸν καὶ διαφανὲς τὸ νᾶμα καὶ προσηνῶς καταψῦχον καὶ ἀφθόνως ὑπερχέμενον, ἄρα προσκαθεδεῖται τῷ ὕδατι καὶ φιλοσοφήσει περὶ τῆς φύσεως, ὅθεν καὶ ὅπως καὶ διὰ τίνος καὶ τὰ
15 τοιαῦτα διεξετάζων, οἷα δὴ τοῖς ματαιολογοῦσι σύνηθες λέγειν ὅτι ἰκμάς τις ἐγκατεσπαρμένη τῷ βάθει τῆς γῆς καὶ διαπηδῶσα καὶ συνθλιβομένη ὕδωρ γίνεται ἢ ὅτι φλέβες ἐκκεχυμέναι ταῖς κάτω κοιλότησιν, εἴπερ ἀναστομωθῶσι, τὸ ὕδωρ προχέουσιν, ἢ πάντα τὰ τοιαῦτα χαίρειν εἰσάσας, ἐπικύπτει τῷ νάματι καὶ προσ-
20 θεῖς τὰ χεῖλη θεραπεύει τὴν δίψαν καὶ ἀναψύχει τὴν γλῶσσαν καὶ καταπαύει τὸν πόθον καὶ εὐχαριστεῖ τῷ δεδωκότι τὴν χάριν; Μίμησαι τοίνυν καὶ σὺ τὸν διψῶντα, ἐπεὶ καὶ εἴρηται καθῶς εἴρηται ὅτι «μακάριοι οἱ διψῶντες», καί, καταμαθὼν οἷα καὶ ὅσα ἀγαθὰ πηγάζει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ποιήσον τὸ τοῦ
25 προφήτου, «τὸ στόμα σου ἀνοιξον καὶ ἔλκυσον Πνεῦμα», «πλάτυνον τὸ στόμα σου καὶ πληρώσει ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν τῶν χαρισμάτων». Βούλει μαθεῖν ὅσα προχεῖται τῆς τοῦ Πνεύματος πηγῆς ἀγαθὰ; Ἀφθαρσία ψυχῆς, αἰδιότης ζωῆς, οὐρανῶν βασιλεία, εὐφροσύνη ἀληκτος, χαρὰ τέλος οὐκ ἔχουσα. Ἀλλὰ γὰρ εἰς

22. Α' Κορ. 1,24.

23. Ἡσ. 11,2.

γάλη», και ἀκούοντας «ισχύ» νὰ ἐννοήσεις τὴ δύναμη. Γιατὶ «ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ»²². Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὴ σύνεσή του δὲν ὑπάρχει ἀριθμὸς. Ὁ Ἡσαΐας ἐρμηνεύει μὲ σαφήνεια τὴ σύνεση λέγοντας· «Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως»²³.

Ἄκουσα στοὺς Μακαρισμοὺς νὰ μακαρίζονται «ἐκεῖνοι ποὺ διψοῦν τὸν Κύριο»²⁴. Δὲν εἶναι ἴσως ἄκαιρη ἡ ὑπόμνηση καὶ δεχτεῖτε τὸ λόγο μου κι ἂς φαίνεται κατασκευασμένος ἐκ τοῦ προχείρου. Ἄν κάποιος περπατᾷ τὸ καταμεσήμερο καὶ ὁ ἥλιος καίει πάνω ἀπὸ κεφάλι του μὲ καυτὲς ἀκτίνες καὶ μὲ τὴ φλόγα του στεγνώνει ὄλο τὸ ὑγρὸ τοῦ σώματος (τὸ παράδειγμά μας προϋποθέτει γῆ τραχιά, δυσκολοπέραστη καὶ κατάστεγνη) κι ἂν αὐτὸς συναντήσῃ κάποτε μιὰ πηγὴ, ποὺ εἶναι καλὸ καὶ διαγωγὲς τὸ νερὸ τῆς, δροσίζει εὐχάριστα καὶ ξεχειλίζει ἄφθονα, θὰ καθίσει τάχα κοντὰ στὸ νερὸ καὶ θὰ φιλοσοφήσῃ γιὰ τὴ φύση του ἐξετάζοντας τὸ ἀπὸ ποῦ ἐγίνε καὶ πῶς καὶ ἀπὸ ποιὸν καὶ τὰ παρόμοια, ποὺ συνηθίζουν νὰ λένε ὅσοι ἀγαποῦν τὰ ἄσκοπα λόγια, ὅτι δηλαδὴ ἡ ὑγρασία ποὺ βρίσκεται στὸ βάθος τῆς γῆς, διαπερνώντας καὶ πιεζόμενη γίνεται νερὸ, ἢ ὅτι ὑπάρχουν φλέβες ποὺ κυλοῦν στὰ ὑπόγεια βαθουλώματα κι ἂν ἐμποδιστοῦν, ἀναβλύζουν τὸ νερὸ, ἢ, ἀφήνοντας κατὰ μέρος ὄλα αὐτά, σκύβει στὸ νερὸ κι ἀκουμπώντας τὰ χεῖλη του ἱκανοποιεῖ τὴ δίψα του, δροσίζει τὴ γλώσσα του, παύει τὸν πόθο του κι εὐχαριστεῖ αὐτὸν ποὺ τοῦ ἔκανε τὴ χάρη; Μιμήσου λοιπὸν κι ἐσὺ τὸν διψασμένο, γιατί ἔχει λεχθεῖ ὅτι «εἶναι μακάριοι ὅσοι διψοῦν», κι ἀφοῦ μάθεις πόσα πολλὰ κι ὠραῖα ἀγαθὰ πηγάζει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, κάνε ὅ,τι λέει ὁ προφήτης· «ἄνοιξε τὸ στόμα σου καὶ ρούφηξε Πνεῦμα, πλάτυνε τὸ στόμα σου καὶ θὰ τὸ γεμίσει αὐτὸς ποὺ ἔχει στὴν ἐξουσία του τὰ χαρίσματα»²⁵. Θέλεις νὰ μάθεις τὰ ἀγαθὰ ποὺ χύνονται ἀπὸ τὴν πηγὴ τοῦ Πνεύματος; Εἶναι ἡ ἀφθαρσία τῆς ψυχῆς, ἡ ἀθανασία τῆς ζωῆς, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, εὐφροσύνη ποὺ δὲ λήγει, χαρὰ ποὺ δὲν ἔχει τέλος.

τὰ παρόντα βλέπων ὀλίγην ποιοῦμαι τὴν ζημίαν τοῦ λείποντος·
πεπλήρωταί μοι τῶν ἀγαθῶν ὁ οἶκος, πλήρεις οἱ θησαυροὶ τοῦ
χρυσίου τῆς Ἀραβίας, ἤξουσι δὲ τάχα μετ' ὀλίγον καὶ πρέσβεις
ἐξ Αἰγύπτου καὶ προφθάσουσι χεῖρα αὐτῶν τῷ Θεῷ καὶ αἱ βα-
5 σιλεῖαι τῆς γῆς μεθ' ἡμῶν τὸν ἐπινίκιον ἄσουσιν ὕμνον τῷ πάν-
τας εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν καλοῦντι, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Βλέποντας όμως τὰ παρόντα θεωρῶ μικρὴ τὴ ζημία ἀπὸ αὐτὸ πὺ λείπει. Εἶναι γεμάτο τὸ σπίτι μου ἀπὸ ἀγαθὰ, εἶναι γεμάτα τὰ θησαυροφυλάκιά μου «ἀπὸ τὸ χρυσάφι τῆς Ἀραβίας»²⁶, θὰ φτάσουν ἴσως σὲ λίγο καὶ πρέσβεις ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ θ' ἀπλώσουν τὸ χέρι τους στὸ Θεὸ καὶ τὰ βασίλεια τῆς γῆς θὰ ψάλλουν μαζί μας τὸν ἐπινίκιο ὕμνο σ' αὐτὸν πὺ καλεῖ ὄλους μας στὴ βασιλεία του²⁷, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

26. Βλ. Ψαλμ. 71,15.

27. Βλ. Ψαλμ. 67,32-35.

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΑΒΡΑΑΜ

Οἷόν τι πάσχουσι πρὸς τοὺς πολυάνθεϊς τῶν λειμώνων οἱ τῶν τοιούτων φιλοθεάμονες, οἷς οὐ πρὸς ἓν τι τῶν φαινομένων διὰ τὸ τῆς ὥρας ὁμότιμον ὁ ὄφθαλμὸς ἐπερείδεται, ἀλλ' ἐπὶ πάντα ταῖς ἐπιθυμίαις χέομενοι τῷ μηδενὸς ἐθέλουν διαμαρτεῖν, 5 πολλάκις τοῦ παντὸς ἀποπίπτονται, τοιοῦτόν τι πέπονθε κάμοῦ ἢ διάνοια πρὸς τὸν λειμῶνα τῆς Γραφῆς ἀποβλέποντος. Τὸ γὰρ ποικίλον τῆς ὥρας τῶν νοημάτων ὁμοτίμως ἐπὶ πάντα τὴν ψυχὴν ἐφελκόμενον, ἀστατεῖν ποιεῖ τὴν ἐπιθυμίαν, τῷ μὴ δύνασθαι ραδίως εὔρεῖν ἐν τοῖς ὁμοτίμοις τὸ προτιμότερον. Ἴδου γὰρ 10 πῶς ὑπολάμπει διὰ τοῦ μεγάλου Δαβὶδ τῆς προφητείας τὰ ἀνθη· οἷον δὲ ἄνθος ὁ θεῖος Ἀπόστολος τῆς τοῦ παραδείσου γεωργίας ὑποσημαίνων τὸ κάλλος καὶ πολλὴν ἀποπνέων τοῦ Χριστοῦ τὴν εὐωδίαν! Τῶν δὲ εὐαγγελικῶν λειμώνων τὸ κάλλος τίς ἂν ὑπεξέλθοι λόγος ἀνθρώπινος;

15 Ἀλλὰ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν ἐν καιρῷ μνησθῆναι τῆς παροιμιακῆς ἐπαινέσεως καὶ ζηλωσαι τὴν μέλισσαν, ἣν φησιν ἡ Γραφή τῇ ρώμῃ μὲν εἶναι ἀσθενῆ (οὐ γὰρ ὤφθη ποτὲ ὄλον δρεψαμένη τὸ ἄνθος καὶ ὑπὲρ νῶτον ἐπὶ σίμβλα κομίζουσα), ἀλλὰ τὸ λεπτόν καὶ χνοῶδες τῆς ἐν τῷ μέσῳ κόμης ἐκτιναχθὲν διὰ τῶν 20 πτερύγων ταῖς ἀγκύλαις ὑπολαβοῦσα, δι' ἐκείνων ἐργάζεται τὴν σοφὴν ἐργασίαν ἐκείνην, ταῖς ἐξ ἀγκύλαις ἰσαριθμούς γωνίας εἰς ὄρθιον ἀνεγείρουσα, καὶ διὰ μέσου τῇ λειότητι τῶν πτερύγων, οἷόν τισιν ἀλοιφαῖς, τοὺς λεπτοὺς ἐκείνους καὶ ὑμενώδεις στοι-

ΛΟΓΟΣ

ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΓΚΩΜΙΟ ΣΤΟΝ ΔΙΚΑΙΟ ΑΒΡΑΑΜ

Ὅ,τι παθαίνουν μέσα στὰ πολυανθισμένά λιβάδια ὅσοι ἀγαποῦν τὸ θέαμα αὐτό, πού, ἐπειδὴ εἶναι ὄλα ἐξίσου ὠραῖα, δὲ σταματᾷ τὸ μάτι τους σὲ ἓνα ἀπὸ ὄσα βλέπουν, ἀλλὰ ἡ ἐπιθυμία τους τρέχει σὲ ὄλα κι ἐνῶ δὲ θέλουν νὰ χάσουν κανένα, συχνὰ χάνουν τὰ πάντα, τὸ ἴδιο ἔπαθε κι ὁ δικός μου νοῦς προσέχοντας τὸ λιβάδι τῆς Γραφῆς. Γιατὶ ἡ ποικίλη ὁμορφιὰ τῶν νοημάτων προσελκύει τὴν ψυχὴ σὲ ὄλα καὶ κάνει τὴν ἐπιθυμία νὰ ταλαντεύεται καὶ νὰ μὴν μπορεῖ νὰ βρεῖ ποιό νὰ προτιμῆσει ἀνάμεσα στὰ ἐξίσου ὠραῖα. Νὰ λοιπὸν πῶς λάμπουν τὰ ἄνθη τῆς προφητείας μέσω τοῦ μεγάλου Δαβὶδ, καὶ πόσο ὠραῖο ἄνθος εἶναι ὁ θεῖος Ἀπόστολος πὸν ὑποσημαίνει τὴν ὁμορφιὰ τῆς παραδείσιας καλλιέργειας καὶ ἀποπνέει πολλὴν τὴν εὐωδία τοῦ Χριστοῦ. Τὸ κάλλος πάλι τῶν λειμώνων τοῦ Εὐαγγελίου ποιὸς ἀνθρώπινος λόγος θὰ μπορούσε νὰ τὸ διηγηθεῖ;

Εἶναι καλὸ ὁμως, νομίζω, νὰ ἀναφέρω τὴν ὥρα αὐτὴ τὴν προτροπὴ τῶν Παροιμιῶν καὶ νὰ γίνω ζηλωτῆς τῆς μέλισσας, πού, ὅπως λέει ἡ Γραφή, ἔχει μικρὴ βέβαια δύναμη¹ (ποτὲ δὲν τὴν εἶδε κανένας νὰ ἔχει κόψει ὄλο τὸ λουλούδι καὶ νὰ τὸ κουβαλάει στὴν κυσέλη πάνω στὴν πλάτη της), ἀλλὰ τινάζοντας μὲ τὰ φτερά της τὸ λεπτὸ χνούδι τοῦ θυσάνου πὸν εἶναι στὴ μέση καὶ πιάνοντας μὲ τὰ ἄγκιστρα τῶν ποδιῶν ἐκτελεῖ μ' αὐτὰ τὴ σοφὴ ἐκείνη ἐργασία χτίζοντας μὲ τὰ ἐξὶ ἄγκιστρα τὰ ἐξάγωνά της κι ἀνάμεσά τους μὲ τὰ λεῖα φτερά της ἀπαλύνει σὰν μὲ κά-

1. Ἐκκλ. 11,3.

χους ἐπιλαίνοῦσα. Εἰ δὲ μέλλοι καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος βασιλεῦ-
σί τε καὶ ἰδιώταις, καθὼς φησιν ὁ Σολομών, εἰς ὑγίειαν ἐπιτή-
δειος γίνεσθαι, εὐχῆ τὴν χάριν ἐπισπασώμεθα ἐγὼ τε καὶ ὑμεῖς
παραπλησίως. Κοινὸν γὰρ τὸ κέρδος, μᾶλλον δὲ τὸ πλεον ὑμέ-
5 τερον· ἐπεὶπερ τὸ λαβεῖν τι καλὸν τοῦ παρασχεῖν τι κερδαλεώ-
τερον. Ἀπαγορεύει τὸ Εὐαγγέλιον παλαιοῖς ἀσκοῖς οἶνον νέον
ἐναποτίθεσθαι· τάχα πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν βλέπει τὸ αἰνι-
γμα. Ὁ γὰρ νεοθλιβῆς οἶνος, διὰ τὴν φυσικῶς ἐγγινομένην τοῦ
ὕγροϋ ζέσιν, πνεύματος πλήρης ἐστί, διὰ τῆς φυσικῆς κινήσεως
10 ἐξαφρίζων τὸν ἰλυώδη ρύπον ἀφ' ἑαυτοῦ.

Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστί, κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον, ἢ ἡ περὶ
τοῦ ἀγίου Πνεύματος διδασκαλία, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος,
ὅτι «τῷ Πνεύματι ζέοντες», ἦν οἱ σαθροὶ τε καὶ διερρηκότες
ἀσκοὶ καὶ ὑπὸ τῆς ἀπιστίας πεπαλαιωμένοι οὐ στέγουσιν, ἀλλὰ
15 περιρρήγνυνται τῇ μεγαλοφυῖᾳ τοῦ δόγματος. Διὰ τοῦτο ἐάν τι
ὑψηλὸν αὐτοῖς ἐκ διδασκαλίας ἐγγένηται νόημα, σχίζονται περὶ
τὸν ὄγκον τοῦ δόγματος, καὶ αὐτοὶ γε ἀχρειοῦνται διὰ τοῦ
ρήγματος, τὴν τε τοῦ Πνεύματος χάριν εἰκῆ ρεῖν παρασκευά-
ζουσιν. «Εἰς γὰρ κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία»,
20 καθὼς φησιν ἡ Γραφή. Μᾶλλον δὲ συγχωρήσατέ μοι μιμήσα-
σθαι τὴν τῶν πενήτων συνήθειαν· ἐπεὶ κάκεινοις σύνηθες, ὅταν
ποτὲ πλουσίας ἀξιώθῳσι τραπέζης, ἀνεπαισχύντως ἐκ τῶν
προτεθέντων αὐτοῖς καὶ εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐπισιτίζεσθαι. Κάγῳ
τοίνυν ἐκ τῆς χθιζῆς πολυτελείας μικρὸν τι προχειρισάμενος
25 λείψανον, ἐκεῖθεν κατὰ τὴν ἑμαυτοῦ δύναμιν ὀψοποιήσω τὸν
λόγον, τὰ πολλὰ τῶν σήμερον προτεθέντων τοῖς τελειότεροις
τῶν δαιτυμόνων ταμιευσάμενος.

Τί τοίνυν ἦν τὸ τῆς χθιζῆς πανδαισίας ἄβρωτόν τε καὶ ἀκα-
τέργαστον; Ἡ τῶν ἀποστολικῶν πράξεων ἱστορία τὴν ἐν Ἀθή-

2. Ματθ. 9,17.

3. Ρωμ. 12,11.

ποιες ἀλοιφές τις μεμβράνες τῶν λεπτῶν ἐκείνων τοίχων. Ἐάν θέλομε ὁμῶς καὶ ὁ δικός μου λόγος, ὅπως λέει ὁ Σολομών, νὰ συντελεῖ στὴν ὑγεία τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀπλῶν πολιτῶν, ἅς ἀποσπάσομε ἐξίσου ἐγὼ καὶ ἐσεῖς τὴ χάρη μὲ τις προσευχές μας. Γιατὶ τὸ κέρδος εἶναι κοινὸ καὶ μάλιστα τὸ δικό σας μεγαλύτερο, ἀφοῦ τὸ νὰ λάβεις ἓνα καλὸ εἶναι πρὸ κερδοφόρο ἀπὸ τὸ νὰ δώσεις. Τὸ Εὐαγγέλιο ἀπαγορεύει νὰ φυλάγομε νέο κρασί σὲ παλαιοὺς ἀσκοῦς². Ἴσως ἀφορᾷ τὴν παρούσα στιγμή ὁ ὑπαινιγμὸς αὐτός. Ὅταν δηλαδὴ βγεῖ ὁ μοῦστος, ἀπὸ τὸ βράσιμο ποὺ ὑφίσταται φυσικὰ, εἶναι γεμάτος οἰνόπνευμα καὶ μὲ τὸ φυσικὸ κόχλασμα βγάζει μὲ τὸν ἀφρὸ τὴν ἀκαθαρσία καὶ τὴ λάσπη.

Αὐτό, συμφωνα μὲ τὸ δικό του λόγο, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ διδασκαλία γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος «κοχλάζοντας ἀπὸ τὸ Πνεῦμα»³, ποὺ δὲν τὴν ἀντέχουν τὰ σαπισμένα καὶ τρῦπια ἀσκιά καὶ τριμμένα ἀπὸ τὴν ἀπιστία, ἀλλὰ σπάζουν ἀπὸ παντοῦ ἀπὸ τὴ μεγαλοσύνη τοῦ δόγματος. Γι' αὐτὸ ἂν προκύψει μέσα τους μιὰ ὑψηλὴ σκέψη ἀπὸ τὴ διδασκαλία, τὰ σκίζει ὁ ὄγκος τοῦ δόγματος κι ἔτσι καὶ τὰ ἴδια τὰ ἀσκιά ἀχρηστεύονται μὲ τὸ σκίσιμό τους καὶ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος τὴν κάνουν νὰ χύνεται ἄσκοπα. Γιατὶ, ὅπως λέει ἡ Γραφή, «σὲ ψυχὴ ποὺ σκέφτεται τὸ κακὸ δὲ θὰ εἰσέλθει σοφία»⁴. Καλύτερα ὁμῶς ἐπιτρέψτε με νὰ μιμηθῶ τὴ συνήθεια τῶν φτωχῶν. Γιατὶ κι αὐτοὶ συνήθως, ὅταν ἀξιωθοῦν κάποτε νὰ καθίσουν σὲ πλοῦσιο τραπέζι, παραμερίζουν τὴν ντροπὴ κι ἀπὸ τὰ φαγητὰ ποὺ τοὺς παραθέτουν παίρνουν καὶ γιὰ τὴν ἄλλη μέρα. Καὶ ἐγὼ λοιπὸν χρησιμοποιοῦντας ἀπὸ τὴ χτεσινὴ χλιδὴ μικρὸ ἀπομεινάρι θὰ σᾶς φτιάσω ἀπὸ αὐτὸ κατὰ τὴ δύναμή μου ἓνα πρόχειρο φαγητό, φυλάγοντας τὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα παρατέθηκαν σήμερα γιὰ τοὺς πρὸ τέλειους συνδαιτυμόνες.

Ποιὸ ἦταν λοιπὸν ἀπὸ τὴ χτεσινὴ πανδαισία ἐκεῖνο ποὺ δὲν τὸ ἔφαγαν καὶ δὲν τὸ χώνεψαν οἱ συμποσιαστές; Ἡ περικο-

4. Σοφ. Σολ. 1,4.

ναις επιδημίαν τοῦ Παύλου διηγῆσατο ἡμῖν, πῶς εἰδωλομανοῦντος τοῦ τῆδε λαοῦ, καὶ ταῖς ἐπιβωμίαις κνίσσαις προστετηκότος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ μακαρίῳ παρωξύνετο Παύλῳ, οἷόν τι ρεῦμα πλημμύρον ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Αποστόλου στενοχωρούμενον, καὶ μὴ εὐρίσκον ἐν τοῖς ἀναξίοις τὴν διεξοδον. Διὰ τοῦτο Στωϊκοῖς τε καὶ Ἐπικουρείοις συμπλέκεται, καὶ εἰς Ἄρειον καταστάς Πάγον, ἐκ τῶν συνήθων αὐτοῦς πρὸς τὴν θεογνωσίαν προσάγεται· βωμὸς γάρ ἐστιν αὐτῷ καὶ ἐπίγραμμα, τὸ τοῦ λόγου προοίμιον.

10 Εἰς τί τοίνυν ἐμνήσθην τοῦ ἀναγνώσματος; Ὅτι καὶ νῦν εἰσι κατ' ἐκείνους τοὺς Ἀθηναίους, εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαιροῦντες, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, χθιζοὶ τινες καὶ πρῶϊζοι ἐκ τῶν βαναύσων ἐπιτηδευμάτων ὀρμώμενοι, αὐτοσχέδιοί τινες τῆς θεολογίας δογματισταί, τάχα τινὲς οἰκέται καὶ μαστιγίαί, καὶ
15 τῶν δουλικῶν διακονημάτων δραπέται, σεμνῶς ἡμῖν περὶ τῶν ἀλήπτων φιλοσοφοῦσιν. Οὐκ ἀγνοεῖτε πάντως πρὸς τίνας ὁ λόγος βλέπει. Πάντα γὰρ τὰ κατὰ τὴν πόλιν τῶν τοιούτων πεπληρωται, οἱ στενωποί, αἱ ἀγοραί, αἱ πλατεῖαι, τὰ ἄμφοδα· οἱ τῶν ἱματίων κάπηλοι, οἱ ταῖς τραπέζαις ἐφεστηκότες, οἱ τὰ ἐδώδιμα
20 ἡμῖν ἀπεμπολοῦντες. Ἐὰν περὶ τῶν ὀβολῶν ἐρωτήσης, ὁ δέ σοι περὶ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου ἐφιλοσόφησε· κἂν περὶ τιμήματος ἄρτου πύθιοιο, 'Μεῖζων ὁ Πατήρ', ἀποκρίνεται, 'καὶ ὁ Υἱὸς ὑποχείριος'. Εἰ δέ, 'Τὸ λουτρὸν ἐπιτήδειόν ἐστιν', εἴποις, ὁ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν Υἱὸν εἶναι διωρίσατο. Οὐκ οἶδα τί χρῆ τὸ κακὸν
25 τοῦτο ὀνομάσαι, φρενῖτιν ἢ μανίαν ἢ τι τοιοῦτον κακὸν ἐπιδήμιον, ὃ τῶν λογισμῶν τὴν παραφορὰν ἐξεργάζεται.

Διὰ τοῦτό φημι πρὸς τούτους βλέπειν τὴν κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἱστορίαν· ἡ γὰρ περὶ τῶν Ἀθηναίων ἡ Γραφή διεξέρχεται, ταῦτα νῦν ἐστὶν ἐπὶ τούτων ἰδεῖν· μᾶλλον δέ, εἰ χρῆ τάληθῆ λέγειν, κάκεινων ἐστὶ τὰ κατὰ τούτους ἀσυγγνωστότερα. Οἱ μὲν γάρ, οἰοῖται λήμη τινὶ τῇ περὶ τὰ εἰδωλα πλάνῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς

πή ἀπὸ τῆς Πράξεως τῶν Ἀποστόλων μᾶς διηγήθηκε τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Παύλου εἰς τὴν Ἀθήναις πῶς, ἐνῶ ὁ λαὸς λάτρευε μὲν μανία τὰ εἰδωλά καὶ λιγυρόταν ἀπὸ τῆς κνίσσης τῶν βωμῶν, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐρεθιζόταν μέσα εἰς τὸν μακάριον Παῦλον, ὡς ἓνα ρεῦμα ποῦ πλημμυροῦσε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ δὲ χωροῦσε μέσα εἰς αὐτὴν οὔτε εὗρισκε διέξοδον εἰς ἀνάξιους ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ συγκρούεται μὲ Στωϊκοὺς καὶ Ἐπικούρειους καὶ ἀνεβαίνοντας εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον, προσπαθεῖ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν θεογνωσίαν ἀπὸ πραγμάτων γνωστῶν εἰς αὐτούς. Γιατὶ τὸ προοίμιον τοῦ λόγου αὐτοῦ εἶναι ἓνας βωμὸς καὶ ἓνα ἐπίγραμμα.

Γιὰ ποῖον λόγον ἀνέφερα τὴν περικοπήν; Γιατὶ καὶ σήμερον ὑπάρχουν παρόμοιοι μ' ἐκείνους τοὺς Ἀθηναίους ποὺ δὲν ξοδεύουν τὸν καιρὸν αὐτῶν παρὰ μόνον νὰ λέγουν καὶ ν' ἀκοῦν τὰ νέα, κάποιον βραδινὸν καὶ πρωινὸν ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ κατώτερα ἐπαγγέλματα, κάποιον αὐτοχειροτόνητον δάσκαλον τῆς θεολογίας, ἴσως καὶ δοῦλον ποὺ ξυλοφορτώνονται καὶ δραπετέες ἀπὸ τὰ διακονήματα τῶν δούλων, ἔρχονται εἰς ἡμᾶς καὶ φιλοσοφοῦν γιὰ τὰ ἀκατανόητα. Δὲ σᾶς διαφεύγει ἀσφαλῶς σὲ ποιὸν ἀπευθύνεται ὁ λόγος μου. Ἔχουν γεμίσει ὅλα τὰ σημεῖα τῆς πόλεως ἀπὸ αὐτούς, τὰ στενά καὶ οἱ ἀγορῆς καὶ οἱ πλατεῖες καὶ οἱ γειτονίαι. Οἱ ὑφασματέμποροι, καὶ οἱ ἀργυραμοιβοὶ καὶ οἱ παντοπῶλες. Ἄν ρωτήσῃς γιὰ χρήματα, αὐτὸς θὰ σοῦ ἀναλύσῃ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἀγέννητον· ἂν ζητήσῃς τὴν τιμὴν τοῦ ψωμοῦ, 'εἶναι μεγλύτερος ὁ Πατέρας' θὰ σοῦ ἀπαντήσῃ 'καὶ ὁ Υἱὸς ὑποτακτικὸς αὐτοῦ'. Καὶ ἂν τοῦ πῆς 'εἶναι ἕτοιμον τὸ λουτρό;', αὐτὸς σοῦ λέει κατηγορηματικῶς ὅτι 'ὁ Υἱὸς προέρχεται ἀπὸ τὸ μηδέν'. Δὲν ξέρω πῶς νὰ ὀνομάσω αὐτὸ τὸ κακόν, φρενίτιδα ἢ μανία ἢ μίαν παρόμοιον κακὴν ἐπιδημίαν, ποὺ προκαλεῖ τὴν παραφορὰν τοῦ νοῦ.

Γι' αὐτὸ λέγω ὅτι αὐτοὺς ἀφορᾷ τὸ ἀποστολικὸν ἀνάγνωσμα. Γιατὶ, ὅσα μᾶς λέει ἡ Γραφή γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, τὰ ἴδια μπορεῖς νὰ τὰ παρατηρήσῃς τώρα εἰς αὐτούς. Ἡ καλύτερα, ἂν πρέπει νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθειαν, τὸ σφάλμα αὐτῶν εἶναι βαρύτερον ἀπὸ ἐκείνων. Γιατὶ ἐκεῖνοι ὡς ἀπὸ κάποιον πονόματον ἔχοντας

τῆς ψυχῆς κατεχόμενοι, ἰδεῖν αὐτοπροσώπως τὴν εὐσεβῆ περὶ τῶν ὄντων ἀδυνατοῦντες ἀλήθειαν· ὁμοῦς οἷον ἐπαφῆ τι τῶν λογισμῶν τοσοῦτον ἐνενόησαν, ὅτι οὐ πάντῃ καταληπτὸν τὸ Θεῖον ἐστίν, οὐδὲ οἷον ὁ λογισμὸς οἴεται, τοιοῦτον τῇ φύσει τὸ ὑπερκείμενον. Διό, τὸν ὄντως Θεὸν ἀγνωστον εἶναι ὁμολογήσαντες, βωμῶ καὶ γράμματι τιμῶσι τὸν ἀγνωσούμενον· ὅτι γὰρ πρὸς τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν ἐβλεπεν αὐτῶν ἡ διάνοια, μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος, ἐκεῖνον καταγγέλλων αὐτοῖς τὸν Θεόν, εἰς ὃν εὐσεβεῖν ἐκεῖνοι διὰ τῆς τοῦ βωμοῦ τιμῆς ᾤοντο.

10 Πῶς οὖν οὐ χαλεπώτεροι τῶν μνημονευθέντων οἱ νῦν ματαιάζοντες; Οἱ μὴ συγχωροῦντες ὑπὲρ τὴν κατάληψιν αὐτῶν εἶναι τὸ Θεῖον, ἀλλ' οὕτω τὸν Θεὸν γινώσκουν μεγαλαυχοῦντες, ὡς αὐτὸς ἑαυτόν; Πῶς ἂν τις κατ' ἀξίαν τὴν πῆρωσιν τῶν δειλαίων καταθρηνησίειν, οἱ τοσοῦτου φωτὸς τῆς ἀληθείας τὴν οἴκουμένην πᾶσαν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ζωῇ διὰ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως περιλάμποντος, μόνον πρὸς τὴν αὐγὴν ἀμβλωποῦσιν; Ἡ ἀγνοεῖτε ποῖον λέγω πλεονάζειν φῶς ἐν τῇ ἡμετέρῃ ζωῇ; Ἀριθμήσατέ μοι τοὺς βασιλικοὺς φωστῆρας, οἱ, τοῖς εὐαγγελικοῖς ἰσάριθμοι πάντα μικροῦ δεῖν τὸν κόσμον διαλαβόντες, δι' εἰρήνης καὶ εὐσεβείας καταφωτίζουσιν· ὅτε μιμεῖται ὁ Θεός, ὁ τοῦ παντὸς ποιητής, τὴν πρώτην τῆς κοσμογενείας θαυματουργίαν, οὐ μόνον τὸν μέγαν φωστῆρα εἰς τὴν τῶν ὀρωμένων τάξας ἀρχὴν, ἀλλὰ καὶ συμπαραζεύξας αὐτῷ καὶ τὸν ἐλάσσω φωστῆρα, τὸν ταῖς πατρικαῖς ἀκτῖσι συμπαραλάμποντα. Εἶτα τοιούτων ἡμῖν ἐν τῷ
25 κοινῷ τῶν ἀγαθῶν προκειμένων, ὥσπερ ὑπὸ δαιμόνων πληγῆς ἐνθουσιῶντες, ἀναιδῶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν δογμάτων ἀντικαθίστανται, κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς τε καὶ Ἐπικουρεῖους ἐκείνους, πρὸς οὓς ὁ Παῦλος παρ' Ἀθηναίοις συμπλέκεται; Καὶ ἵνα μὴ νομίσητε κατατρέχειν ἐν συκοφαντίᾳ τὸν λόγον, αὐτὰ τὰ δό-
30 γματα τῶν μνημονευθέντων ἐπισκοπήσωμεν.

κλεισμένα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς τους ἀδυνατοῦν νὰ ἀνακηρῦσσουν οἱ ἴδιοι τὴν ὀρθὴ ἀλήθεια γιὰ τὰ ὄντα. Ὅμως μ' ἓνα εἶδος ἐπικοινωνίας τῶν λογισμῶν κατάλαβαν τοῦτο μόνο, ὅτι τὸ θεῖο εἶναι τελείως ἀκατάληπτο, οὔτε εἶναι τέτοιο στὴ φύση του τὸ πάνω ἀπὸ ἐμᾶς ὅπως τὸ νομίζει ὁ λογισμὸς μας. Γι' αὐτό, ἐνῶ ὁμολόγησαν ὅτι ὁ ἀληθινὸς Θεὸς τοὺς ἦταν ἄγνωστος, τιμοῦν αὐτὸν ποὺ ἀγνοοῦν μὲ βωμὸ καὶ ἐπιγραφή. Τὸ ὅτι βέβαια ἔστρεφαν τὴ διάνοιά τους πρὸς τὸν ἀληθινὸ Θεό, τὸ μαρτυρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος κηρῦττοντας σ' αὐτοὺς ἐκεῖνο τὸ Θεό, ποὺ ἐκεῖνοι πίστευαν ὅτι λάτρευαν τιμώντας τὸ βωμὸ.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι χειρότεροι ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ὅσοι τώρα πιστεύουν στὰ μάταια; Αὐτοὶ ποὺ δὲν δέχονται ὅτι τὸ Θεῖο ξεπερνᾷ τὴν ἀντιληπτικότητά τους, ἀλλὰ καυχιοῦνται ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεὸ ὅπως ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτοῦ; Πῶς θὰ μπορούσε νὰ θρηνησεὶ κανένας τὴν τύφλωση αὐτῶν τῶν δυστυχημένων ὅπως τῆς ἀξίζει, ποὺ, ἐνῶ καταναγάζει στὴ ζωὴ μας τόσο φῶς τῆς ἀληθείας ὅλη τὴν οἰκουμένη μὲ τὴν εὐσεβῆ πίστη, αὐτοὶ μονάχα θαμποκοιτάζουν πρὸ τῆ γῆ; Ἡ ἀγνοεῖτε ποῖο φῶς λέγω ὅτι πλεονάζει στὴ ζωὴ μας; Μετρήστε μου τοὺς βασιλικοὺς φάρους ποὺ ἰσάριθμοι μὲ τοὺς εὐαγγελικοὺς τυλίγοντας ὅλο σχεδὸν τὸν κόσμον τὸν καταφωτίζουν μὲ τὴ λάμψη τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐσέβειας. Ὅταν ὁ Θεός, ὁ δημιουργὸς τοῦ παντός, μιμεῖται τὸ πρῶτο θαῦμα τῆς κοσμογονίας, ὄχι μόνον τοποθετώντας στὴν ἀρχὴ ὅσων βλέπομε τὸ μεγάλο φωστήρα, ἀλλὰ βάζοντας δίπλα του καὶ τὸ μικρότερο φωστήρα⁵, ποὺ λάμπει παράλληλα μὲ τὶς πατρικὲς ἀκτίνες. Ἐπειτα, ἐνῶ ἔχομε ἀπὸ κοινοῦ τόσα ἀγαθὰ στὴ διάθεσή μας, σὰν νὰ ἔχουν ἐνθουσιαστεῖ ἀπὸ κέντρισμα δαιμόνων, ἀντιφέρονται ἀδιάντροπα στὴν ἀλήθεια τῶν δογμάτων ἀκολουθώντας ἐκείνους τοὺς Στωϊκοὺς καὶ Ἐπικούρειους, μὲ τοὺς ὁποίους συγκροῦεται ὁ Παῦλος στὴν Ἀθήνα; Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσετε ὅτι ὁ λόγος μου εἶναι συκοφαντία, ἄς ἐξετάσομε τὰ ἴδια τὰ δόγματα τῶν φιλοσόφων αὐτῶν.

5. Ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη.

Υλικὸν τοῖς Στωϊκοῖς τὸ Θεῖον εἶναι ὑπονοεῖται, κτιστὸν καὶ οὗτοι τὸν μονογενῆ Υἱὸν εἶναι κατασκευάζουσιν. Ἴστε δὲ πάντως, ὅση ἐστὶ τοῦ κτιστοῦ πρὸς τὸ ὑλικὸν ἢ συγγένεια. Πάλιν τοῖς Ἐπικουρείοις οὐδὲν ὑπερκεῖσθαι δοκεῖ τῆς τῶν ὄντων συστάσεώς τε καὶ διοικήσεως, ἀλλ' αὐτομάτως τὰ πάντα φέρεσθαι, μηδεμιᾶς προνοίας διὰ τῶν πραγμάτων ἠκούσης· καὶ ὡς ἂν συντομώτερον εἴποιμεν τὴν πλάνην αὐτῶν, πρὸς ἀθεΐαν αὐτοῖς βλέπει τὰ δόγματα. Σκοπήσωμεν τοίνυν εἰ μὴ μιμηταὶ τῶν Ἐπικουρείων οἱ τὸν Υἱὸν ἀθετοῦντες εἰσὶ. Καὶ μηδεὶς ἀνθεπε-
 10 νέγκη τῷ λόγῳ, ὅτι Ἐπίκουρος οὐδὲ τὸν Πατέρα οἶδεν, οὐδὲ ὁμολογεῖ αὐτοῦ τὴν θεότητα, καὶ πῶς κατὰ τὸ ἴσον ἀσεβοῦσιν οὗτοι, οἱ μὴ ἀθετοῦντες τοῦ Πατρὸς τὴν θεότητα; Μικρὸν γὰρ ἐπισχών, εὐρήσεις καὶ τὸν Ἀνόμοιον ἄλλον Ἐπίκουρον. Οὕτως δὲ σκοπήσωμεν. [«Ἀπαύγασμα τῆς δόξης», εἶπε τὸν Υἱὸν ὁ
 15 Ἀπόστολος, καὶ «χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως», καὶ «δύναμιν Θεοῦ καὶ σοφίαν», καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὧν ἕκαστον καθάπερ ἐν συζυγίαις τισὶν ἀναγκαίαις, οὐδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ καταμόνας νοεῖται, ἀλλὰ συνημμένως ἀμφότερα καὶ μετ' ἀλλήλων καταλαμβάνεται. Τὸ γὰρ ἀπαύγασμα πάντως τινὸς ἐστὶν ἀπαύγασμα, καὶ ὁ χαρα-
 20 κτήρ, τινὸς χαρακτῆρ πάντως ἐστίν. Ὡσπερ τοίνυν οὐκ ἂν ἀπαύγασμα εἶη τὸ φῶς μὴ οὐσης τῆς καταυγαζούσης αἰτίας, οὕτως ἢ ἀπαυγάζουσα φύσις οὐκ ἂν καθ' ἑαυτὴν νοηθεῖη, μὴ συνεπινοουμένου τοῦ ἀπαυγάσματος. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ χαρακτῆρ τὴν ὑπόστασιν δείκνυσι, καὶ ὑπόστασις διὰ χαρακτῆρος γνωρί-
 25 ζεται. Οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις χωρὶς Θεοῦ εἶναι οὐ δύναται, καὶ ὁ Θεὸς χωρὶς τῆς δυνάμεως νοηθῆναι φύσιν οὐκ ἔχει. Ὁ τοίνυν ἐν τι τῶν κατὰ τὴν συζυγίαν ταύτην σημαιομένων μὴ εἶναι λέγων, συνανεῖλε πάντως τῇ δυνάμει καὶ τὸ λειπόμενον.]

Ἄλλὰ μὴν λέγουσιν οἱ τῆς ἀσεβείας προστάται, ὅτι ὁ Υἱὸς
 30 ποτε οὐκ ἦν'. Εἰ οὖν οὐκ ὁ Υἱὸς, πάντως οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἦν' εἰ

Οἱ Στωϊκοὶ θεωροῦν τὴ θεότητα ὑλική· καὶ αὐτοὶ ἐδῶ προσπαθοῦν ν' ἀποδείξουν ὅτι ὁ μονογενὴς Υἱὸς εἶναι κτιστός. Κι ἀσφαλῶς ξέρετε πόσο συγγενικὸ εἶναι τὸ κτιστὸ μὲ τὸ ὑλικό. Οἱ Ἐπικούρειοι ἐξάλλου πιστεύουν ὅτι δὲν ἐποπτεῦει τίποτε τὴ σύσταση καὶ τὴ διακυβέρνηση τῶν ὄντων, ἀλλὰ τὰ πάντα φέρονται αὐτόματα καὶ καμιὰ πρόνοια δὲν διέπει τὰ πράγματα. Καὶ γιὰ νὰ διατυπώσωμε μὲ συντομία τὴν πλάνη τους, τὰ δόγματά τους κλίνουν στὴν ἀθεΐα. Ἐὰς ἐξετάσωμε λοιπὸν μήπως δὲν εἶναι μμητὲς τῶν Ἐπικούρειων ὅσοι ἀθετοῦν τὸν Υἱό. Κι ἂς μὴν ἀντιπροβάλλει κάποιος ὅτι ὁ Ἐπίκουρος οὔτε τὸν Πατέρα γνώριζε οὔτε τὴ θεότητά του ὁμολογεῖ, πῶς λοιπὸν εἶναι ἐξίσου ἀσεβεῖς αὐτοὶ ποὺ δὲν ἀθετοῦν τὴ θεότητα τοῦ Πατέρα; Ἐὰν προσέξεις λίγο, θὰ βρεῖς στὸ πρόσωπο τοῦ Ἀνόμοιου ἕναν ἄλλον Ἐπίκουρο. Ἐὰς τὸ ἐξετάσωμε ὡς ἐξῆς. Ὁ Ἀπόστολος ὀνόμασε τὸν Υἱὸ «ἀπαύγασμα τῆς δόξης» καὶ «σφραγίδα τῆς ὑπόστασης»⁶ καὶ «δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ σοφία»⁷ καὶ ὅσα παρόμοια. Καθένα ἀπὸ αὐτὰ ὅπως σὲ ἀναγκαστικὲς συζεύξεις δὲ νοεῖται μόνον τοῦ καθεαυτοῦ, ἀλλὰ ἐνωμένα καὶ τὰ δύο, κι ἐννοοῦνται τὸ ἕνα μαζὶ μὲ τὸ ἄλλο. Τὸ ἀπαύγασμα δηλαδὴ εἶναι ὅπωςδὴποτε ἀπαύγασμα κάποιου καὶ ἡ σφραγίδα εἶναι ὅπωςδὴποτε σφραγίδα κάποιου. Ὅπως λοιπὸν δὲ θὰ ἦταν τὸ φῶς ἀπαύγασμα ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ πηγὴ ποὺ τὸ γεννᾷ, ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ καθεαυτὴν ἡ φύση ποὺ δίνει τὸ ἀπαύγασμα, χωρὶς νὰ ἐπινοεῖται μαζὶ τῆς καὶ τὸ ἀπαύγασμα. Ὅμοια κι ἡ σφραγίδα δείχνει τὴν ὑπόσταση καὶ ἡ ὑπόσταση γίνεται γνωστὴ ἀπὸ τὴ σφραγίδα τῆς. Ἐτσι καὶ ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει χωρὶς τὸ Θεὸ καὶ εἶναι ἀφύσικο νὰ νοηθεῖ ὁ Θεὸς χωρισμένος ἀπὸ τὴ δύναμη. Ὅποιος λοιπὸν λέει ὅτι ἕνα ἀπὸ τὰ μέλη αὐτῆς τῆς συζυγίας δὲν ὑπάρχει, μαζὶ μὲ τὴ δύναμη ἀναιρεῖ ἀσφαλῶς καὶ τὸ ἄλλο.

Ἄλλὰ προβάλλουν οἱ πρόμαχοι τῆς ἀσεβείας ὅτι ὁ Υἱὸς κάποτε δὲν ὑπῆρχε. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ὑπῆρχε ὁ Υἱός, σίγουρα δὲ

7. Α' Κορ. 1,24.

οὐκ ἦν τὸ ἀπαύγασμα, οὐδὲ τὸ ἀπαυγάζον ἦν· εἰ οὐκ ἦν ὁ χαρακτῆρ, πάντως οὐδὲ ἡ ὑπόστασις ἦν· εἰ οὐκ ἦν ἡ δύναμις, οὐκ ἦν ἡ σοφία· εἰ διὰ ταῦτα οὐκ ἦν, ὧν ἄνευ Θεοῦ οὐκ ἔστιν, ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς πῶς ἦν; Κατασκευάζεται γὰρ διὰ τούτων τὸ εἶναι
 5 Θεόν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐννοῆσαι δόξαν ἀλαμπῆ, οὐχ ὑπόστασιν ἀχαρακτήριστον, οὐκ ἄνευ σοφίας σοφόν, οὐκ ἄνευ δυνάμεως δυνατόν, οὐκ ἄπαιδα πατέρα. Οὐκοῦν ἀποδέδεικται διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι, ὁ τὸν Υἱὸν ἀθετῶν, συναθετεῖ καὶ τὸν Πατέρα·
 10 καθόλου ἡ θεότης ἠθέτηται, τὸ δὲ ἀθετεῖν τὴν θεότητα, οὐδενὸς ἄλλου ἢ Ἐπικούρου ἐστίν.

Οὐκοῦν Ἐπικουρείοι οἱ νῦν δογματισταὶ τῆς ἀπάτης ἀναπεφήνασιν, οἱ διὰ τῆς εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν ὕβρεως, τὰς ὑπεροχὰς τῷ Πατρὶ χαριζόμενοι καὶ λέγοντες ὅτι ὁ μὲν μείζων, ὁ δὲ ἐλάτ-
 15 των· ὁ μὲν πέμπει, ὁ δὲ ἀποστέλλεται, εἰ καὶ τινὰς ῥήσεις ἐκ τῆς Γραφῆς περὶ τούτου παράγοντες οἱ ἀνόητοι προτείνονται, καί φασιν αὐτὸν ὁμολογεῖν τὸν Κύριον, ὅτι ἐπέμφθη παρὰ τοῦ Πατρὸς. Εἶτα, ὅτι μὲν ἐπέμφθη γινώσκεις, ὅτι δὲ ὁ πέμψας μετ' αὐτοῦ ἐστίν οὐκ ἀκήκοας; «Ὁ πέμψας με», φησί, «μετ' ἐμοῦ
 20 ἐστίν» καὶ οὐκ ἐδιδάχθης διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι καὶ ἀποστέλλεται καὶ οὐ χωρίζεται; Ἀποστέλλεται μὲν γὰρ διὰ φιλανθρωπίαν, οὐ χωρίζεται δὲ διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀτμητον. Φασὶ δὲ πάλιν παρὰ τοῦ Μονογενοῦς ὁμολογησθαι, τὸ μείζονα εἶναι αὐτοῦ τὸν Πατέρα, ἐν τῷ λέγειν, ὅτι «ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστίν».
 25 Οὐκοῦν ἐξετάσωμεν, ἀδελφοί, ἄρα μὴ ψεύδεται ὁ εἰπὼν, ὅτι «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί». Εἰ μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, πῶς χωρεῖται τὸ μείζον ἐν τῷ ἐλάττονι; Εἰ ἐλάττων ὁ

θά υπῆρχε οὔτε ὁ Πατέρας, κι ἂν δὲν υπῆρχε τὸ ἀπαύγασμα, δὲ θά υπῆρχε οὔτε ἡ ἀπαυγάζουσα πηγὴ. Κι ἂν δὲν υπῆρχε ἡ σφραγίδα, ὅπωςδήποτε δὲ θά υπῆρχε οὔτε ἡ ὑπόσταση· ἂν δὲν υπῆρχε ἡ δύναμη δὲ θά υπῆρχε ἡ σοφία. Κι ἂν δὲν υπῆρχαν αὐτά, πὺ χωρὶς αὐτά δὲν ὑπάρχει Θεός, πῶς θά υπῆρχε ὁ Θεὸς κυβερνήτης τῶν πάντων; Γιατὶ μὲ αὐτά ἀποδεικνύεται ὅτι ὑπάρχει Θεός. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐννοήσομε δόξα χωρὶς νὰ λάμπει, ὑπόσταση δίχως σφραγίδα, σοφὸ χωρὶς σοφία, δυνατὸ δίχως δύναμη, πατέρα χωρὶς παιδί. Μὲ ὅσα λοιπὸν εἶπαμε ἀποδείχτηκε ὅτι, ὅποιοι ἀθετεῖ τὸν Υἱό, ἀθετεῖ μαζὶ καὶ τὸν Πατέρα. Ὅπου δὲν γίνεται ἀποδεκτὸς ὁ Υἱός, οὔτε ὁ Πατέρας πιστεύεται πῶς ὑπάρχει, τότε ἀθετεῖται γενικὰ ἡ θεότητα. Καὶ ἡ ἀθέτηση τῆς θεότητος δὲν εἶναι κανενὸς ἄλλου, παρὰ διδασκαλία τοῦ Ἐπικούρου.

Οἱ τωρινοὶ λοιπὸν δάσκαλοι τῆς ἀπάτης ἀποδείχτηκαν Ἐπικουρείοι, πὺ, περιφρονώντας τὸ μονογενῆ Υἱό, προσφέρουν τὴν ὑπεροχὴ στὸν Πατέρα καὶ κηρύττουν ὅτι ὁ ἓνας εἶναι μεγαλύτερος καὶ ὁ ἄλλος μικρότερος. Ὁ ἓνας στέλλει κι ὁ ἄλλος ἀποστέλλεται, ἂν καὶ προσκομίζου καὶ προβάλλου οἱ ἀνόητοι μερικὰ χωρία ἀπὸ τὴ Γραφὴ γι' αὐτὴ τὴ διδασκαλία καὶ λένε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ὁμολογεῖ πῶς τὸν ἔχει στείλει ὁ Πατέρας. Ἐπειτα τὸ ὅτι στάλθηκε τὸ γνωρίζεις, δὲν ἔχεις ὁμως ἀκούσει ὅτι αὐτὸς πὺ τὸν ἔστειλε εἶναι μαζὶ του; «Ἐκεῖνος», λέει, «πὺ μ' ἔστειλε, εἶναι μαζὶ μου»⁸, καὶ δὲν ἔμαθες ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά ὅτι καὶ ἀποστέλλεται καὶ δὲ χωρίζεται; Γιατὶ ἀποστέλλεται βέβαια ἀπὸ φιλανθρωπία, δὲ χωρίζεται ὁμως, ἐπειδὴ ἡ φύση τους δὲν διαιρεῖται. Λένε πάλι ὅτι ὁ Μονογενῆς ὁμολόγησε τὸ ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι μεγαλύτερός του, λέγοντας: «ὁ Πατέρας μου εἶναι μεγαλύτερος»⁹.

Ἄς ἐξετάσομε λοιπὸν, ἀδελφοί μου, μήπως λέει ψέματα Αὐτὸς πὺ εἶπε, «Ἐγὼ εἶμαι μέσα στὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατέρας μέσα σ' ἐμένα». Ἄν ὁ Πατέρας εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Υἱό,

9. Ἰω. 14,28.

Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, πῶς πληροῦται τὸ μείζον ὑπὸ τοῦ λείποντος;
 Ὅ τε γὰρ μείζων στενοχωρεῖται πάντως ἐν τῷ ἐλάττονι, καὶ ὁ
 ἐλάττων ἐπεκταθῆναι πρὸς τὸ ὑπερβάλλον οὐ δύναται· ὥστε
 ἀνάγκη εἶναι λείπειν μὲν ἐν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, περισσεύειν δὲ
 5 ἐν τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα. Καὶ ψεύδεται ὁ εἰπὼν, ὅτι «Ἐγὼ ἐν τῷ
 Πατρὶ» (δέον εἰπεῖν, εἴπερ ἐλάττων ἐστίν, ὅτι ἔγὼ ἐν τῷ μέρει
 τοῦ Πατρὸς'), καὶ «ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί». Ἀληθέστερον γὰρ ἦν εἰ-
 πεῖν, εἴπερ μείζων ὁ Πατὴρ, ὅτι Ἔμερος τι τοῦ Πατρὸς ἐν ἐμοί·
 εἰ δὲ ὁλος ὁ Πατὴρ ἐν ὄλω τῷ Υἱῷ, καὶ ὁλος ὁ Υἱὸς ἐν ὄλω τῷ
 10 Πατρὶ, ποῦ τὸ πλεόν καὶ ποῦ τὸ λείπον; Καὶ τί χρῆ πολλὰ λέ-
 γειν, δέον μὲν φωνῇ πᾶσαν αὐτῶν περιγράψαι τὴν φλωαρίαν;
 «Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι
 ἴσα Θεῷ». Εἶπέ μοι, τὸ ἴσον ἀκούσας τὸ μὴ ἴσον ἐνόησας; Ὡ
 καινῆς διδασκαλίας διὰ τοῦ Ἰσοῦ τὸ ἀνισον ἐρμηνευούσης!
 15 Ἄλλ' ἴσως εἰκὸς ἐστὶ καὶ τῶν πολυμαθεστέρων τινὰ τὸν
 περὶ τούτων λόγον ἐπιζητεῖν, Πῶς καὶ μείζων ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ
 καὶ ἴσος ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς; Δοκεῖ γὰρ πως μὴ συμβαίνειν ἀλ-
 λήλοις ταῦτα. Οὐκοῦν, ἀφείς τὸ πρὸς τοὺς πολλοὺς ἀντιπάλους
 διαπληκτίζεσθαι, πατρικῶς ὑμῖν περὶ τῶν προκειμένων διαλε-
 20 χθῆσομαι. Οὐ πάσας ὁμοτίμους οἶδα τὰς τοῦ Εὐαγγελίου
 φωνάς, ὅσαι τὰ περὶ τοῦ Κυρίου διδάσκουσιν, οὐδὲ ἀπὸ τῆς αὐ-
 τῆς δηλουμένης ἀξίας· αἱ μὲν γὰρ τὸ ὕψος τῆς θεότητος τοῦ
 Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μεγαλοφώνως κηρύσσουν, αἱ δὲ πρὸς τὸ τα-
 πεινὸν τῆς ἀνθρωπίνης συγκαταβαίνουσι φύσεως. Ὅταν μὲν
 25 γὰρ λέγῃ ὁ Κύριος· «Ἐγὼ ἐπιτάσσω σοι», καί, «θέλω, καθαρῆ-
 σθητι», καί, «ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν τῷ Πατρὶ», καί, «ὁ ἐω-

πῶς χωρεῖ τὸ μεγαλύτερο μέσα στὸ μικρότερο; Ἄν ὁ Υἱὸς εἶναι μικρότερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, πῶς γεμίζει τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ μικρότερο; Καὶ ὁ μεγαλύτερος στενοχωρεῖται μέσα στὸ πικρὸ καὶ ὁ μικρότερος δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβει τὴν ἔκταση τοῦ μεγαλύτερου του. Ἔτσι εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι ἑλλιπὴς ὁ Υἱὸς μέσα στὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατέρας νὰ περισσεύει μέσα στὸν Υἱό. Καὶ λέει ψέματα Αὐτὸς ποὺ εἶπε, «Ἐγὼ εἶμαι μέσα στὸν Πατέρα» (ἐνῶ ἔπρεπε νὰ πεῖ, ἂν εἶναι λιγότερος, 'ἐγὼ εἶμαι μέσα σ' ἓνα μέρος τοῦ Πατέρα') καὶ «ὁ Πατέρας μέσα σ' ἐμένα». Γιατὶ ἦταν ἀληθέστερο νὰ πεῖ, ἂν ὁ Πατέρας ἦταν μεγαλύτερος, ὅτι 'ἓνα μέρος τοῦ Πατέρα εἶναι μέσα μου'. Ἄν ὁμοίως εἶναι ὅλος ὁ Πατέρας μέσα σὲ ὅλο τὸν Υἱὸ καὶ ὅλος ὁ Υἱὸς μέσα σὲ ὅλο τὸν Πατέρα, ποῦ εἶναι τὸ περισσότερο καὶ ποῦ τὸ λιγότερο; Καὶ τί χρειάζονται τὰ πολλὰ λόγια, ἐνῶ πρέπει νὰ περιορίσουμε ὅλη τὴ φλυαρία τους σὲ μιὰ φράση; «Αὐτὸς ποῦ, ἐνῶ ἦταν Θεός, δὲν θεώρησε τὴν ἰσότητά του μὲ τὸ Θεὸ ἀποτέλεσμα ἀρπαγῆς»¹⁰. Πές μου, ἄκουσες τὸ ἴσο καὶ κατάλαβες τὸ μὴ ἴσο; Τί παράξενη διδασκαλία νὰ ἐρμηνεύει μὲ τὸ ἴσο τὸ ἄνισο!

Ἄλλ' ἴσως εἶναι φυσικὸ καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς πολυμαθέστερους νὰ ἐπιζητεῖ τὴν ἐξήγηση αὐτῶν τῶν ζητημάτων. Πῶς εἶναι καὶ ὁ Πατέρας μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ ὁ Υἱὸς ἴσος μὲ τὸν Πατέρα; Γιατὶ φαίνεται ὅτι αὐτὰ δὲ συμβιβάζονται μεταξύ τους. Ἀφήνοντας λοιπὸν τὸ διαπληκτισμὸ μου μὲ πολλοὺς ἀντιπάλους, θὰ σᾶς μιλήσω μὲ πατρικὴ διάθεση γι' αὐτά. Δὲ νομίζω πῶς εἶναι ἰσότημοι ὅλοι οἱ λόγοι τοῦ Εὐαγγελίου, ὅσοι διδάσκουν στὰ σχετικὰ μὲ τὸν Κύριό, οὔτε δηλώνονται ἀπὸ τὴν ἴδια ἀξία. Ἄλλοι κηρύττουν μεγαλόφωνα τὸ ὕψος τῆς θεότητας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλλοι συγκατεβαίνουν στὴν ταπεινότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ὅταν δηλαδή λέει ὁ Κύριος «Ἐγὼ σὲ διατάζω»¹¹ καὶ «θέλω καθαρῖσου»¹² καὶ «ὁ Πατέρας μου εἶναι μέσα σ' ἐμένα κι ἐγὼ μέσα στὸν Πατέρα»¹³. Ἀκόμη «ὅποιος

12. Μάρκ. 1,41. 13. Ἰω. 14,10.

ρακῶς ἐμέ, ἐώρακε τὸ Πατέρα», καί, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν», καί, «οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ», καί, «πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ», καί, «δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς», καὶ ὅσα τοιαῦτα τὴν ἐπέκεινα πάσης φύσεώς τε καὶ ἐξουσίας 5 ἐνδείκνυται δύναμιν.

Ἐπειδὴν δὲ πρὸς τὸ ἀσθενὲς τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐπικλίνῃ τὸν λόγον, ἐκεῖνα φθέγγεται· «περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου· εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον»· «Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ τι ποιεῖν»· «ἐντολὴν ἔλαβον τί εἶπω, καὶ τί λαλήσω»· 10 «πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν». Ἐν τούτοις τίθει καὶ τὸ ἐπὶ Λαζάρου δάκρυον, καὶ τὸν ἐκ τῆς ὀδοιπορίας κόπον, καὶ τὴν τῆς τροφῆς ἔφρῃσιν, καὶ τὴν τοῦ ὕδατος αἴτησιν, καὶ τὸν ἐπὶ τῆς συκῆς δρόμον, καὶ τῆς τοῦ φυτοῦ ἀκαρπίας τὴν ἀγνοίαν, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ 15 πλοίου ὕπνον. Ταῦτα γὰρ πάντα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐχὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος Λόγου Θεοῦ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ τὴν πρὸς τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ἡμῶν παραδηλοῖ συγκατάβασιν.

Εἴρηται τοίνυν ὅτι «ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν». Οὐκοῦν 20 σκοπήσωμεν παρὰ τίνος ὁ λόγος. Πῶς ἐπέμφθη; Ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἢ μορφήν δούλου λαβών; Ἐν τῷ πληρωμάτι ὦν τῆς θεότητος, ἢ κενώσας ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ; Πάντη γάρ, οἶμαι, πρόδηλον εἶναι, ὅτι ἡ θεία δύναμις τε καὶ φύσις πανταχοῦ οὕσα καὶ διὰ πάντων διήκουσα καὶ τοῦ παντός 25 περιεδραγμένη, οὐκ ἂν εἰκότως πέμπεσθαι λέγοιτο. Οὐ γάρ ἐστὶ τι κενὸν ἔξω ταύτης, ἐν ᾧ πρότερον μὴ οὕσα, ὅταν πεμφθῇ, παραγένηται, ἀλλὰ, τῇ συντηρητικῇ δυνάμει διακρατοῦσα τὸ

14. Ἰω. 14,9. 15. Ἰω. 10,30.

16. Ματθ. 11,27. 17. Ἰω. 17,10· 18.

εἶδε ἐμένα, ἔχει δεῖ τὸν Πατέρα»¹⁴ καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου εἴμαστε ἓνα»¹⁵ καὶ «κανένας δὲ γινώριζει τὸν Υἱό, παρὰ μόνο ὁ Πατέρας»¹⁶ καὶ «ὄλα τὰ δικά μου εἶναι δικά σου καὶ τὰ δικά σου δικά μου»¹⁷ καὶ «μὲ ἔχουν δοξάσει αὐτοί»¹⁸. Καὶ ὅσα παρόμοια φανερώνουν τὴ δύναμη τὴν πέρα ἀπὸ κάθε ὄντοτητα κι ἐξουσία.

Ὅταν πάλι στρέφει τὸ λόγο του στὴν ἀσθένεια τῆς δικῆς μας φύσης λέει τὰ ἑξῆς· «ἡ ψυχὴ μου εἶναι περίλυπη· ἂν εἶναι δυνατό, ἄς μὴ μοῦ δοθεῖ αὐτὸ τὸ ποτήρι»¹⁹. «Ὁ Υἱὸς δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του»²⁰. «Ἔχω λάβει ἐντολὴ γιὰ τὸ τί θὰ πῶ καὶ τί θ' ἀναγγεῖλω»²¹. «Πηγαίνω στὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα σας, στὸ Θεὸ μου καὶ Θεὸ σας»²². Πρόσθεσε σ' αὐτὰ καὶ τὸ δάκρυ γιὰ τὸ Λάζαρο καὶ τὸν κάματο ἀπὸ τὴν πορεία καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς τροφῆς καὶ τὴν ἐπιθυμία τοῦ νεροῦ, τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὴ συκιά, τὴν ἀγνοία ὅτι τὸ δέντρο δὲν εἶχε καρπούς, τὸν ὕπνο του ἐπάνω στὸ πλοῖο. Αὐτὰ ὄλα καὶ τὰ παρόμοια δὲν ἀναφέρονται στὸ ἀξίωμα τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ποὺ τὸ εἶχε ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀλλὰ φανερώνουν τὴ συγκατάβαση στὴν ἀσθένεια τῆς φύσης μας, ἐκείνου ποὺ ταπεινώσε τὸν ἑαυτό του μὲ τὴ μορφή τοῦ δούλου.

Εἰπώθηκε λοιπὸν ὅτι «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλε εἶναι μεγαλύτερο»²³. Ἄς ἐξετάσομε ποιὸς εἶπε τὸ λόγο. Πῶς στάλθηκε; Μὲ τὴ μορφή τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶχε ἢ μὲ τὴ μορφή τοῦ δούλου ποὺ ἔλαβε; Ἔχοντας τὴν πληρότητα τῆς θεότητος ἢ κενώνοντας τὸν ἑαυτό του στὴ μορφή τοῦ δούλου; Εἶναι νομίζω τελείως ὀλοφάνερο, ὅτι τὴ θεία δύναμη καὶ φύση, ἀφοῦ εἶναι παρούσα παντοῦ καὶ περνᾷ ἀνάμεσα ἀπὸ ὄλα κι ἔχει περιλάβει τὸ πᾶν, δὲν μπορεῖ νὰ ποῦμε λογικὰ ὅτι κάποιος τὴ στέλλει. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει καθόλου κενὸ ἔξω ἀπὸ αὐτήν, ὅπου δὲν ἦταν πρῶτα καὶ πηγαίνει ὕστερα ὅταν σταλεῖ. Ἀλλά, ἀφοῦ συγκρατεῖ τὸ πᾶν μὲ

18. Ἰω. 17,10. 19. Ματθ. 26,38· 39.

20. Ἰω. 5,19. 21. Ἰω. 12,49.

22. Ἰω. 20,17. 23. Ἰω. 14,28.

πάν, οὐκ ἔχει εἰς ὃ μεταχωρήσει, αὐτὴ τοῦ παντός οὔσα πλήρωμα.

Ἡ τοίνυν πρὸς τὸ ἡμέτερον ταπεινὸν τε καὶ ἀσθενὲς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κάθοδος, κατὰ γνώμην τοῦ Πατρὸς γεγενημένη, 5 ἀποστολὴ λέγεται. Ἡ γὰρ ἐκ τῆς ἀκηράτου φύσεως πρὸς τὴν ἡμετέραν ζωὴν μετάστασις οὐ τοπικὴν ποιεῖται τοῦ Κυρίου τὴν κίνησιν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς δόξης πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκὸς ἐνδείκνυται κάθοδον. Κατέβη τοίνυν καὶ ἐφάνη οὐ γυμνὸς ὁ Λόγος, ἀλλὰ σὰρξ γενόμενος· οὐχ ἡ τοῦ Θεοῦ μορφή 10 καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ θεωρούμενος. Οὗτος οὖν ἐστίν, ὁ εἰπὼν «μὴ δύνασθαι τι ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν», δῆλον ὅτι καθὼς γέγονε σὰρξ· τὸ γὰρ μὴ δύνασθαι, ἀσθενείας ἐστίν. Ὡς γὰρ τῷ φωτὶ τὸ σκότος καὶ ὁ θάνατος τῇ ζωῇ, οὕτω τῇ δυνάμει ἀντιδιαστέλλεται ἡ ἀσθένεια· ἀλλὰ μὴν «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις 15 καὶ Θεοῦ σοφία· οὐκ ἀδυνατεῖ οὖν πάντως ἡ δύναμις. Εἰ γὰρ ἡ δύναμις ἀσθενοίη, τί τὸ δυνάμενον;

Ὅταν οὖν ἀποφῆνηται ὁ Λόγος, ὅτι «οὐ δύναται ποιεῖν», δῆλον ὅτι οὐχὶ τῇ θεότητι τοῦ Μονογενοῦς τὴν ἀδυναμίαν προστίθησιν, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἡμετέρας φύσεως προσμαρτυρεῖ 20 τὸ ἀδύνατον. Ἀσθενὴς δὲ ἡ σὰρξ, καθὼς γέγραπται, ὅτι «τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής». [Οὐκοῦν δι' ἀμφοτέρων ἀληθεύει ἡ θεία Γραφή, καὶ τὸ μείζον ὁμολογοῦσα, καὶ τὸ ἴσον μὴ ἀρνούμενη.] Ὅταν γὰρ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ὁ Λόγος βλέπῃ, μείζονα ὁμολογεῖ τοῦ διὰ σαρκὸς ὀρωμένου τὸν μὴ ὀρώμενον· 25 ὅταν δὲ πρὸς τὸ Θεῖον χειραγωγῇ τὴν διάνοιαν, ἀργεῖ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος ἡ συγκριτικὴ αὐτῆ ἀντιπαράθεσις, καὶ ἀντὶ τούτων ἐνόησεν κηρύττεται, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν». Τὰ δὲ παρηλλαγμένα κατὰ τὸ ἀνίσον, ἐν εἶναι οὐ δύναται. Ἴρα

τῆ δύναμη τῆς συντήρησης, δὲν ἔχει ποῦ νὰ μεταβεῖ· εἶναι ἡ ἴδια τὸ πλήρωμα τοῦ παντός.

Ἡ κάθοδος λοιπὸν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ στὴ δική μας ταπείνωση καὶ ἀσθένεια ποῦ ἔγινε σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Πατέρα, αὐτὴ εἶναι ποῦ λέγεται ἀποστολή. Γιατὶ ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴ φύση τὴν ἀκήρατη στὴ δική μας ζωὴ δὲ δηλώνει τοπικὴ μετακίνηση τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ τὴν κάθοδο ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δόξας στὴν ταπείνωση τῆς σάρκας. Κατέβηκε λοιπὸν καὶ φάνηκε ὁ Λόγος ὄχι γυμνός, ἀλλὰ ἀφοῦ ἔγινε σάρκα· ὄχι καθεαυτὴν ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ φαινόταν μὲ τὴ μορφή τοῦ δούλου. Αὐτὸς εἶναι λοιπὸν ποῦ εἶπε ὅτι «δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του», καὶ εἶναι φανερό ὅτι γιὰ τὸ λόγο πὼς ἔχει γίνει σάρκα. Γιατὶ τὸ ὅτι δὲν μπορεῖ, εἶναι δεῖγμα ἀδυναμίας. Ὅπως δηλαδὴ τὸ σκοτάδι στὸ φῶς καὶ ὁ θάνατος στὴ ζωὴ, ἔτσι ἀντιδιαστέλλεται ἡ ἀσθένεια στὴ δύναμη. Ἀλλὰ ὅμως ὁ Χριστὸς εἶναι «δύναμη Θεοῦ» καὶ «σοφία Θεοῦ» καὶ ἀσφαλῶς ἡ δύναμη δὲν εἶναι ἀδύναμη. Ἄν εἶναι ἡ δύναμη ἀδύναμη, ποῦ εἶναι τὸ δυνατό;

Ὅταν λοιπὸν ὁ Λόγος ἀποφαίνεται ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε, εἶναι φανερό ὅτι δὲν ἀποδίδει τὴν ἀδυναμία στὴ θεότητα τοῦ Μονογενοῦς, ἀλλὰ αὐτὴ τὴν ἀδυναμία τὴν ἀποδίδει στὴν ἀσθένεια τῆς δικῆς μας φύσης. Καὶ εἶναι ἡ σάρκα ἀσθενῆς ὅπως ἔχει γραφεῖ· «τὸ πνεῦμα εἶναι πρόθυμο, ἡ σάρκα ὅμως ἀδύναμη»²⁴. Ἡ θεία Γραφὴ λοιπὸν ἀληθεύει καὶ στίς δύο περιπτώσεις κι ὅταν ὁμολογεῖ τὸ μεγαλύτερο καὶ ὅταν δὲν ἀρνεῖται τὴν ἰσότητα. Γιατὶ ὅταν ὁ Λόγος ἀπευθύνεται στὸ ἀνθρώπινο ὁμολογεῖ τὸν ἄορατο μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν ὄρατο μέσα στὴ σάρκα, ὅταν ὅμως καθοδηγεῖ τὸ νοῦ μας πρὸς τὴ θεότητα, ἡ συγκριτικὴ αὐτὴ ἀντιπαράθεση ἀνάμεσα στὸ μεγαλύτερο καὶ τὸ μικρότερο ἀργεῖ κι ἀντὶ γι' αὐτὸ διακηρύσσεται ἡ ἐνότητά τους, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου εἴμαστε ἓνα», καὶ φυσικὰ ὅποια παραλλάσσουν στὴν ἰσότητα δὲν μποροῦν νὰ εἶναι ἓνα. Σὰς ἱκανο-

ὑμῖν ὁ λόγος ἡμῶν ἰκανῶς ἀπολελόγηται, τὴν αἰρετικὴν ἀνισό-
 τητα τῶν τῆς εὐσεβείας ἀφορίζων δογμάτων; Ἡ ζητεῖτε, καθά-
 περ ἐν δικαστηρίῳ, διὰ πλειόνων μαρτύρων βεβαιωθῆναι τὸν
 λόγον; Οὐκοῦν δότε μοι κατ' ἐξουσίαν ὑπανιέναι τοῦ λόγου τὸ
 5 σύντομον, μνήμη τινὸς τῶν κατὰ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν. Ἔσται
 δὲ ἡμῖν ἴσως οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τὸ διήγημα. Ἀκούσατε τῆς ἀπο-
 στολικῆς ἀναγνώσεως τὴν κατὰ τὸν Ἀβραάμ ἱστορίαν ἐν ὀλίγῳ
 διηγουμένης, ἐν οἷς φησι· «τῷ Ἀβραάμ ἐπαγγειλάμενος ὁ Θεός,
 ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὁμόσαι, καθ' ἑαυτοῦ ὤμοσε, λέ-
 10 γων» ἃ εἶρηκεν.

Ἐπειδὴ τοίνυν εἰκὸς ἄγνωστα εἶναι τοῖς πολλοῖς τὰ τῆς
 ἱστορίας, δι' ὀλίγων ὑμῖν, ὡς ἂν οἶός τε ὦ, διηγήσομαι. Ἀποικί-
 ζει τὸν Ἀβραάμ τῶν οἰκείων συγγενῶν τε καὶ τόπων διὰ προ-
 στάγματος ὁ Θεός, καὶ ἦν ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς ὁ πατριάρχης,
 15 ἐγκαρτερῶν τῇ ἐλπίδι τῆς ὑποσχέσεως. Βάσανος προσάγεται
 τῷ ἀνδρὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν βεβαιότητος, ἢ χρονία τῶν ἐλπίζο-
 μένων παράτασις, ἢ δὲ ὑπόσχεσις ἦν, πατέρα ἔθνους γενέσθαι
 τὸν Ἀβραάμ. Χρόνος διέβη πολλὸς καὶ ἡ φύσις τὸ ἴδιον ἔπασχεν,
 ἤδη πρὸς τὸ γηραιὸν αὐτῷ τῆς ἡλικίας ἐπικλιθείσης, καὶ ἔτι
 20 ἡ ἐλπίς παρετείνεται· ἀπέσβη κατὰ τὸ εἰκὸς ἐν τῷ γηραιῷ τῆς
 ἡλικίας αὐτῷ τε καὶ τῇ ὁμοζύγῳ ἢ πρὸς παιδοποιίαν ἰσχύς. Καὶ
 τοῦτο ἀνεπαισχύντως ἡ ἱστορία παρασημαίνεται, ἐκλελοιπέναι
 φάσκουσα τῆς Σάρρας τὰ γυναικεῖα, δι' ὧν ἐνεργεῖται ἡ σύλλη-
 ψις. Καὶ τὸ μὲν σῶμα τῇ φύσει ὑπήκουε τῆς νεότητος ὑπα-
 25 ναλωθείσης καὶ τῷ γήρῳ ἐκάμπτετο, ἢ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίς
 ἀγήρως τις ἦν ἐν αὐτοῖς καὶ ἀκμάζουσα.

Ἐν τούτῳ τίκεται αὐτοῖς ὁ Ἰσαάκ, ἵνα φανῇ οὐχὶ φύσεως
 ἔργον ὁ τόκος ἀλλὰ θείας δυνάμεως ἀποτέλεσμα. Ἐμπεριχαρεῖς
 ἦσαν, ὡς εἰκὸς, τῇ τοῦ Θεοῦ δωρεᾷ ἀνήβησεν αὐτοῖς διὰ τοῦ
 30 παιδὸς πάλιν ἡ πολιὰ, δαψιλεῖς αἱ τοῦ γάλακτος πηγαὶ τῇ παρή-

ποίησε ἄραγε ὁ λόγος μου μιλώντας γιὰ τὴν αἰρετικὴ ἀνισότητά τῆς διδασκαλίας; Ἡ θέλετε νὰ βεβαιωθεί ὁ λόγος μὲ περισσότερους μάρτυρες, ὅπως στὸ δικαστήριο; Δώστε μου λοιπὸν τὴν ἄδεια νὰ ἐπιστρέψω σύντομα στὸ λόγο μου ἀναφέροντας ἓνα περιστατικὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἴσως δὲ θὰ εἶναι ἡ διήγησις ἔξω ἀπὸ τὸ στόχο μας. Ἀκούστε τὸ ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα ποὺ διηγεῖται μὲ συντομία τὴν ἱστορία τοῦ Ἀβραάμ καὶ ποὺ λέει: «ὅταν ὁ Θεὸς ἔδωσε τὴν ὑπόσχεσή του στὸν Ἀβραάμ, ἐπειδὴ δὲν εἶχε νὰ ὀρκιστεῖ σὲ κάποιον ἀνώτερό μου, ὀρκίστηκε στὸν ἑαυτό του»²⁵, λέγοντας ἐκεῖνα ποὺ εἶπε.

Ἐπειδὴ λοιπὸν, ὅπως εἶναι φυσικὸ, εἶναι ἄγνωστη στοὺς πολλοὺς ἡ ἱστορία, θὰ σᾶς τὴν ἐκθέσω ὅπως μπορῶ μὲ λίγα λόγια. Ἀπομακρύνει μὲ πρόσταγμά του ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του καὶ τὴν πατρίδα του· καὶ ζοῦσε ὁ πατριάρχης στὴν ξενιτεῖά κάνοντας ὑπομονὴ μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ὑπόσχεσης. Ἐπιβάλλεται στὸν ἄνδρα ὡς ἐλεγχος τῆς πίστεως του στὸ Θεὸ ἡ μακροχρόνια παράτασις τῆς ἐκπλήρωσις τῶν ἐλπίδων του. Ἡ ὑπόσχεσις ποὺ εἶχε λάβει ἦταν ὅτι ὁ Ἀβραάμ θὰ γίνῃ πατέρας ἑνὸς ἔθνους. Πέρασε πολλὸς καιρὸς ποὺ ἄφησε τὰ χνάρια του στὸν Ἀβραάμ, καθὼς ἡ ἡλικία του ἔγερνε πιά πρὸς τὰ γηρατεῖα, καὶ ἡ ἐλπίδα ἔμεινε ἀκόμα ἐλπίδα. Καὶ ὅπως ἦταν φυσικὸ μαράθηκε ἡ δυνάμη τους γιὰ τεκνογονία καὶ σ' αὐτὸν καὶ στὴ σύζυγό του. Καὶ τοῦτο τὸ δηλώνει ἀπερίφραστα ἡ Γραφή λέγοντας πὼς εἶχε σταματήσει ἡ γυναικεῖα λειτουργία μὲ τὴν ὁποία συντελεῖται ἡ σύλληψις. Κι ἔτσι τὸ σῶμα ὑποτασσόταν στὸ φυσικὸ κανόνα μὲ τὴν ὑποχώρησις τῆς νεότητος καὶ λύγιζε ἀπὸ τὰ γηρατεῖα, ἡ ἐλπίδα ὁμως πρὸς τὸ Θεὸ παρέμεινε σ' αὐτοὺς ἀγέραστη κι ἀκμαία.

Στὸ μεταξὺ ἀποχοῦν τὸν Ἰσαὰκ γιὰ νὰ φανεῖ ἡ γέννησις του ὄχι ἔργου τῆς φύσεως, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα τῆς θείας δυνάμεως. Ὅπως εἶναι φυσικὸ γέμισαν ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ· τὰ γηρατεῖα τους ξανάνιωσαν καὶ οἱ πηγῆς τοῦ γάλακτος τῆς

25. Ἐβρ. 6,13.

λικι πρὸς τὴν χρεῖαν ἐπιρρέουσαι· ἐπέιχεν ἡ γεγηρακυῖα τῷ παι-
 δι τὴν θηλὴν πλημμυροῦσαν. Ἐπηγάλλετο τῷ παρὰ φύσιν θαύ-
 ματι λέγουσα· «τίς εἶπη τῷ Ἀβραάμ, ὅτι θηλάζει τέκνον ἢ Σάρ-
 ρα;». Εἶτα ἠδρύνετο τὸ νήπιον κατ' ὀλίγον καὶ εἰς τὴν τῶν μει-
 5 ρακίων ἡλικίαν ἔτρεχεν, καὶ ἤδη παῖς ἦν ἐν ἄνθει τῆς ἡλικίας,
 ἐν ἀκμῇ τῆς ὥρας, γλυκὸ θέαμα τοῖς γεννησαμένοις, εἰς ὦραν
 ἐπιδιδούς, εἰς ἀκμὴν προῖῶν, τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετὰς συναύζων
 τῷ κάλλει τοῦ σώματος. Ὅπως ἔχειν εἰκὸς ἐπ' αὐτῷ τοὺς γεν-
 νήσαντας, ὑμεῖς τὸ πρᾶγμα τοῖς λογισμοῖς ὑποθέντες, ἐν ἑαυτοῖς
 10 ἐξετάσατε· ὅπως διατίθεται πατὴρ παίζοντα βλέπων υἰόν, καὶ
 σπουδάζοντα ἐν παλαιστραῖς, ἐν παιδιαῖς, ἐν μαθήμασιν ἢ ἐν
 ταῖς ἡδίσταις τῶν ἡλικιωτῶν συνουσίαις. Ἐν τούτοις πείρα
 προσάγεται τῷ πατριάρχῃ καὶ βάσανος, τίνι τὸ πλεόν νέμει, τῇ
 πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπῃ, ἢ τῇ περὶ τὴν φύσιν ροπῇ. Φρίττω μετα-
 15 ξῶ διηγούμενος τὸ τῆς πείρας ἀπότομον. Χρηματίζει πάλιν ὁ
 Θεὸς καὶ προσκαλεῖται τὸν αὐτὸν ἐξ ὀνόματος· ὁ δὲ προθύμως
 ὑπακούει τῇ κλήσει, ἐξ ὧν ἤδη τετυχῆκει πάντως προσθήκην
 δευτέρας χάριτος ἐκδεχόμενος. Ἀλλὰ τὸ ἐπίταγμα τί;

«Λάβε μοι», φησί, «τὸν υἰόν σου». Οὐπω πλήσσει τάχα τοῦ
 20 πατρὸς τὴν καρδίαν ὁ λόγος· πάντως γὰρ τοιοῦτον ὑπολογίζεται,
 ὅτι γάμῳ συναρμόσαι διακελεύεται καὶ ἐπισπεῦσαι τὸν θάλα-
 μον, ὡς ἂν εἰς πέρας ἔλθοι ἢ ἐπὶ τοῦ σπέρματος εὐλογία. Ἄλλ'
 ἴδωμεν τῇ προσθήκῃ τοῦ λόγου· «Λάβε μοι», φησί, «τὸν υἰόν
 σου τὸν ἀγαπητόν, τὸν μονογενῆ». Ὅρα τὰ κέντρα τοῦ λόγου,
 25 πῶς κεντεῖ τοῦ πατρὸς τὰ σπλάγχνα, πῶς ἀναρριπίζει τὴν τῆς
 φύσεως φλόγα, πῶς ἀνεγείρει τὸ φίλτρον καὶ «υἰὸν ἀγαπητόν»
 καὶ «μονογενῆ» καλῶν, ὡς ἂν διὰ τῶν τοιούτων ὀνομάτων τὸ
 φίλτρον τὸ πρὸς αὐτὸν ἀναζέσειεν. Εἶτα λαβὼν τί ποιήσω;
 «Ἀνένεγκέ μοι», φησί. Μὴ ἱερέα καταστῆσαι κελεύεις, ὃν ἀνε-

ήλικιωμένης γυναίκας ἄρχισαν νὰ τρέχουν πλούσιες γιὰ τὴν ἀνάγκη· ἔδινε στὸ παιδί ἢ γερόντισσα τὴ θηλή της ποὺ πλημμυροῦσε γάλα. Χαιρόταν μὲ τὸ ἀφύσικο θαῦμα καὶ ἔλεγε· «ποιός θὰ πεῖ στὸν Ἀβραάμ, ὅτι ἡ Σάρρα θηλάζει παιδί;»²⁶. Τὸ νήπιο μέστωνε λίγο λίγο, μπῆκε στὴν ἡλικία τῶν μεираκίων καὶ ἦταν ἐφηβος στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας, μὲ ὁμορφιὰ στὴν ἀκμή της, γλυκὸ θέαμα γιὰ τοὺς γονεῖς του, καθὼς ὁμόρφαινε ὀλοένα, προχωροῦσε στὴ δύναμη κι αὐξανε στὶς ἀρετὲς τῆς ψυχῆς μαζί μὲ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ σώματος. Πῶς ἦταν φυσικὸ νὰ ἐνιωθαν οἱ γονεῖς του γι' αὐτόν, σκεφτεῖτε ἐσεῖς τὸ πρᾶγμα κι ἐξετάστε το μόνοι σας. Τί νιώθει δηλαδὴ ὁ πατέρας βλέποντας τὸ γιό του νὰ παίζει καὶ ν' ἀγωνίζεται στὶς παλαιστρες, στὸ παιχνίδι, στὰ μαθήματα ἢ στὶς γλυκύτερες συντροφιές τῶν συνομηλίκων. Σ' αὐτὰ ἐπάνω ὑποβάλλεται σὲ δοκιμὴ κι ἔλεγχο ὁ πατριάρχης ποὺ ρίχνει περισσότερο βᾶρος στὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεὸ παρά στὸ φυσικὸ πατρικὸ ἔνστικτο. Φρίττω καθὼς διηγούμαι τὴ σκληρότητα τῆς δοκιμασίας. Τοῦ μιλάει πάλι ὁ Θεὸς καὶ τὸν προσκαλεῖ μὲ τὸ ὄνομά του. Ὑπακούει στὴν κλῆση πρόθυμα, περιμένοντας σύμφωνα μ' αὐτὰ ποὺ ὦς τώρα εἶχε λάβει νὰ τοῦ δοθεῖ καὶ δευτέρη χάρη. Ποιὰ ἦταν ὁμως ἡ διαταγή;

«Πάρε μου», λέει, «τὸ γιό σου»²⁷. Ἴσως ὁ λόγος αὐτὸς δὲν ταραζει ἀκόμη τὴν καρδιὰ τοῦ πατέρα. Σίγουρα σκέπτεται κάτι τέτοιο, ὅτι τὸν διατάζει νὰ τὸν ὀδηγήσει σὲ γάμο καὶ νὰ ἐπισπεύσει τὴ συζυγία, γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἡ εὐλογία τῆς γενιᾶς του. Ἄς δοῦμε ὁμως τὴ συνέχεια τοῦ λόγου· «πάρε μου», λέει, «τὸ γιό σου τὸν ἀγαπητό, τὸ μονάκριβο». Πρόσεξε τίς αἰχμὲς τοῦ λόγου, πῶς τρυποῦν τὰ σπλάγχνα τοῦ πατέρα, πῶς ἀναρριπίζου τὴ φλόγα τῆς πατρικῆς φύσης, πῶς διεγείρουν τὸ πατρικὸ φίλτρο, καλώντας τον καὶ «ἀγαπητὸ υἱό» καὶ «μονάκριβο», σὰν νὰ ἤθελε μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ νὰ ἀναθερμάνει τὴν ἀγάπη πρὸς αὐτόν. Καὶ τί νὰ τὸν κάνω ἂν τὸν πάρω; «Νὰ μοῦ τὸν προσφέρεις», λέει. Μήπως ὀρίζεις νὰ κάνω ἱερέα αὐτόν ποὺ μὲ διά-

26. Γεν. 21,7.

27. Γεν. 22.2 ἔ.

νεγκεῖν προσέταξας; Οὐχ ἱερέα, ἀλλὰ θῦμα καὶ ἱερεῖον διὰ θυσίας ὀλοκαυτούμενον. «Ἀνένεγκέ μοι», φησὶν, «εἰς ὀλοκάρπωσιν ἐπὶ τοῦ ὄρους, οὐ εἴαν σοι δείξω».

Τί πεπόνθατε ἀκούοντες τοῦ διηγήματος ὅσοι πατέρες ἐστὲ 5 καὶ τὴν πρὸς τοὺς παῖδας στοργὴν παρὰ τῆς φύσεως ἐδιδάχθητε; Οἴδατε πάντως ὅπως δέχεται πατρὸς ἀκοὴ μονογενοῦς τέκνου σφαγὴν. Τίνος οὐκ ἦν καταπλαγῆναι πρὸς τὴν φωνήν, ἀποστρέψαι τὴν ἀκοήν, ἐναποθανεῖν τῷ προστάγματι μᾶλλον ἢ τῇ καρδίᾳ τὸν λόγον δέξασθαι; Οὐκ ἂν ἐδικαιολογήθη πρὸς αὐτόν, αὐτὴν τὴν φύσιν συνήγορον ἑαυτοῦ προστησάμενος, 'Τί ταῦτα προστάσεις', λέγων, 'ὦ Κύριε; Διὰ τοῦτο πατέρα ἐποίησας, ἵνα παιδοκτόνον ἀπεργάσῃ; Διὰ τοῦτό με τῆς γλυκείας ταύτης ἔγευσας δωρεᾶς, ἵνα μῦθόν με ποιήσης τῷ βίῳ; Ταῖς ἑμαυτοῦ χερσὶ κατασφάζω τὸν παῖδα καὶ τοῦ συγγενοῦς αἵματος 15 σπείσω σοι; Καὶ σὺ ταῦτα κελεύεις καὶ τοιαύταις ἐπιτέρπη θυσίαις; Ἀποκτείνω τὸν υἱόν, ὑφ' οὗ ταφήσεσθαι προσεδόκησα; Τοιοῦτον αὐτῷ πήξω τὸν θάλαμον, τοιαύτην αὐτῷ τὴν εὐφροσύνην παρασκευάσω τοῦ γάμου, καὶ ἄψω ἐπ' αὐτῷ οὐχὶ λαμπάδα γαμήλιον, ἀλλὰ πῦρ ἐπιτάφιον; Οὐκοῦν ἐπὶ τούτοις καὶ στεφανώσομαι; Οὕτως ἔσομαι πατὴρ ἔθνων, ὁ μὴδὲ παιδὸς συγχωρούμενος;'

Ἄρά τι τοιοῦτον εἶπεν ὁ Ἀβραὰμ ἢ ἐνενόησεν; Οἴμενον. Ἄλλ' ἐπεὶδὴ τὸν σκοπὸν εἶδε τοῦ ἐπιτάγματος, πρὸς τὴν θεῖαν ἀναβλέψας ἀγάπην, εὐθύς τὴν φύσιν ἠγγνόησεν, καὶ οἶόν τι γεῶ- 25 δεσ ἄχθος τὰς ἐμπαθεῖς τῆς φύσεως διαθέσεις ἀποδυσάμενος, ὅλον ἔδωκεν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ καὶ τοῦ προστάγματος ἦν· καὶ οὔτε τῇ γαμετῇ περὶ τούτου ἀνεκοινώσατο, καλῶς γε ποιῶν καὶ λωσιτελῶς ἑαυτῷ, ἀναξιόπιστον εἰς συμβουλήν κρίνας τὸ θῆλυ. Οὐδὲ γὰρ τῷ Ἀδὰμ συνήνεγκε τὴν συμβουλήν δεξαμένῳ τῆς 30 Ἐδᾶς. Διὰ τοῦτο ὡς ἂν μὴ πάθῃ τι γυναικεῖον καὶ μητρῶον ἢ Σάρρα καὶ τὸ σφοδρὸν τε καὶ ἀκραιφνὲς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγά-

ταξες νὰ σοῦ προσφέρω; Ὅχι ἱερέα, ἀλλὰ θύμα καὶ σφάγιο σὲ θυσία ὀλοκαυτώματος. «Νὰ μοῦ τὸν προσφέρεις», λέει, «σὲ θυσία ὀλοκαυτώσεως στὸ βουνό, ὅπου θὰ σοῦ δείξω».

Τί νιώσατε ἀκούοντας τὴ διήγηση ὅσοι εἶστε πατέρες καὶ διδασχτήκατε ἀπὸ τὴ φύση τὴ στοργὴ πρὸς τὰ παιδιὰ σας; Γνωρίζετε ἀσφαλῶς πῶς δέχεται ἡ ἀκοὴ τοῦ πατέρα τὴ σφαγὴ τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ του. Ποιὸς δὲ θὰ τὰ ἔχανε στὸ λόγο αὐτόν, δὲ θὰ ἔκλεινε τ' αὐτιά του, δὲ θὰ προτιμοῦσε ἀκούοντας τὸ πρόσταγμα νὰ πεθάνει μάλλον παρὰ ν' ἀποδεχθεῖ τὸ λόγο ἡ καρδιά του; Δὲ θὰ πρόβαλλε σ' αὐτόν τὸ δίκιο του, βάζοντας συνήγορό του τὴν ἴδια του τὴ φύση καὶ λέγοντας, 'Τί διαταγὴ εἶναι αὕτη, Κύριε, πού μοῦ δίνεις; Γι' αὐτὸ μ' ἔκανες πατέρα, γιὰ νὰ μὲ κάνεις φονιά τοῦ παιδιοῦ μου; Γι' αὐτὸ μοῦ ἔδωσες νὰ δοκιμάσω αὕτη τὴ γλυκιὰ δωρεά, γιὰ νὰ ἔχουν νὰ λένε γιὰ μένα οἱ ἄνθρωποι στὸ μέλλον; Νὰ σφάξω τὸ παιδί μου μὲ τὰ χέρια μου καὶ νὰ σοῦ κάνω σπονδὴ τὸ αἷμα μου; Ἐσὺ μοῦ δίνεις αὕτη τὴ διαταγὴ κι εὐχαριστιέσαι μὲ τέτοιες θυσίες; Νὰ σκοτώσω τὸ γιό μου, πού ἔλπισα ὅτι θὰ ἔκανε τὴν ταφή μου; Τέτοιο γαμήλιο θάλαμο θὰ τοῦ φτιάξω; Τέτοια χαρὰ τοῦ γάμου θὰ τοῦ προσφέρω; Καὶ θὰ τοῦ ἀνάψω ὄχι λαμπάδα γαμήλια, ἀλλὰ φωτιὰ ἐπάνω στὸν τάφο του; Καὶ μ' αὐτὰ λοιπὸν θὰ κάνω τὸ στεφάνωμά του; Ἔτσι θὰ γίνω πατέρας ἐθνῶν ἐγώ, πού οὔτε ἓνα παιδί δὲ μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἔχω;'

Εἶπε ἄραγε τίποτε τέτοιο ὁ Ἀβραὰμ ἢ τουλάχιστο σκέφτηκε; Καθόλου βέβαια. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀντλήθηκε τὸ νόημα τῆς διαταγῆς, ἔστρεψε τὸ βλέμμα στὴ θεία ἀγάπη κι ἀμέσως λησμόνησε τὴ φύση. Σὰν ἓνα γήινο βάρος πέταξε ἀπὸ μέσα του τὰ φυσικὰ συναισθήματα καὶ παραδόθηκε ὀλόκληρος στὸ Θεὸ κι ἀποδέχτηκε τὴν προσταγὴ του. Καὶ οὔτε στὴ γυναῖκα του εἶπε τίποτε γι' αὐτὸ, ἐνεργώντας σωστὰ καὶ ὠφέλιμα γιὰ τὸν ἑαυτό του, θεωρώντας ἀναξιόπιστη τὴ συμβουλή τῆς γυναίκας. Γιατί οὔτε ὁ Ἀδὰμ ὠφελήθηκε ὅταν δέχτηκε τὴ συμβουλή τῆς Εὕας. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, γιὰ νὰ μὴν ξεσπάσει ἡ γυναικεία καὶ μητρικὴ φύση τῆς Σάρρας καὶ κλονιστεῖ ἡ σφοδρὴ καὶ βαθιὰ

πης τοῦ Ἀβραὰμ ἐπικλάσειεν, λαθεῖν ἐπετήδευσε τὴν ὁμόζυγον. Πόσα γὰρ ἦν εἰκός, εἴ τι τοιοῦτον ἔγνω γινόμενον, ἢ δράσαι τὴν Σάρραν ἢ πρὸς αὐτὸν ἀποδύρασθαι; οἷα δ' ἂν ἔπαθε περιχυθεῖσα τῷ παιδί καὶ ταῖς ἀγκάλαις ἐμπλεξαμένη, εἴ πρὸς τὴν σφαι-
5 γὴν ἔβλεπεν αὐτὸν βιαίως ἐλκόμενον; οἷοις δ' ἂν ἐχρήσατο λόγοις;

Ἐφεῖσαι τῆς φύσεως, ἄνερ, μὴ γένη πονηρὸν τοῦ βίου διήγημα· μονογενῆς μοι ὁ τόκος οὗτος, μονογενῆς ἐν ὠδίσιν ὁ Ἰσαὰκ, ἐν ἀγκάλαις μόνος· οὗτός μοι τόκος καὶ πρῶτος καὶ ὕστατος.
10 Τίνα μετὰ τοῦτον ἐπὶ τραπέζης ὀψόμεθα; Τίς προσερεῖ μοι τὴν γλυκεῖαν φωνήν; Τίς ὀνομάσει μητέρα; Τίς θεραπεύσει τὸ γῆρας; Τίς περιστελεῖ μετὰ τὸν θάνατον; Τίς ἐπιχώσει τάφον τῷ σώματι; Ὁρᾷς τὸ ἄνθος τοῦ νέου, ὃ καὶ ἐν ἐχθρῷ τις βλέπων, πάντως ἂν τὴν ὥραν ἠλέησεν. Οὗτος τῆς μακρᾶς εὐχῆς ὁ
15 καρπός, οὗτος τῆς διαδοχῆς ὁ κλάδος, οὗτος τοῦ γένους τὸ λείψανον, οὗτος ἡ βακτηρία τοῦ γήρωσ. Εἰ κατὰ τοῦτου φέρεις τὸ ξίφος, ταύτην μοι δὸς τῇ δειλαίᾳ τὴν χάριν· κατ' ἐμοῦ πρῶτον χρῆσαι τῷ ξίφει, καὶ τότε ποιήσον τὸ δοκοῦν ἐπὶ τούτου· κοινὸν ἀμφοτέρων ἔστω τὸ χῶμα, κοινὴ κόνις ἐπικαλυψάτω τὰ
20 σώματα, κοινὴ στήλη διηγεῖσθω τὰ πάθη· μὴ ἴδη Σάρρας ὁ ὀφθαλμός, μήτε Ἀβραὰμ παιδοκτονοῦντα, μήτε Ἰσαὰκ χερσὶ πατρῷαις παιδοκτονούμενον'.

Ταῦτα πάντως ἂν καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τῆς Σάρρας ἐγένετο τῷ Ἀβραὰμ τὰ ρήματα, εἴπερ τῶν γινόμενων προήσθητο. Ἀλλ',
25 ὡς ἂν μηδὲν ἐμπόδιον πρὸς τὴν ἐγχείρησιν γένοιτο, ὄνω τὰς σχίδας ἐπιθεῖς καὶ τινὰς τῶν παίδων ἐπαγόμενος, ὄλος τοῦ θεοῦ θελήματος ἦν. Εἴτα, καταλιπὼν τοὺς παῖδας, ὡς ἂν μὴ τι ἀγεννέστερον καὶ ἀνδραποδῶδες ἐκεῖνοι βουλευσοῖντο, κωλύσαντες τοῦ παιδὸς τὴν ἱερουργίαν, μόνον ἐπάγεται τὸν υἱόν, ἱκανῶς ἤδη
30 πρὸς τὰ βαρύτερα τῶν ἔργων ὑφ' ἡλικίας ἀνδριζόμενον. Μετα-

ἀγάπη τοῦ Ἀβραάμ πρὸς τὸ Θεό, προτίμησε νὰ μὴν τὸ μάθει ἡ γυναίκα. Ἐὰν μάθαινε ἡ Σάρρα ὅτι θὰ γινόταν κάτι τέτοιο, πόσα ἦταν φυσικὸ νὰ κάνει ἢ σὲ τί θρήνους νὰ ξεσπάσει γι' αὐτόν; Καὶ τί θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ πάθει, πέφτοντας ἐπάνω στὸ παιδί καὶ σφίγγοντάς το στὴν ἀγκαλιά της, ἂν ἔβλεπε νὰ σέρνεται ἄγρια στὴ σφαγή; Καὶ τί λόγια θὰ φώναζε;

Ἄλυψήσου, ἄντρα μου, τὴ σάρκα μου, ἃς μὴ γίνει αὐτὸ κακὸ διήγημα τοῦ βίου. Μονογενὴς εἶναι ὁ τόκος μου αὐτός, μονογενὴ γέννησα τὸν Ἰσαάκ, μονογενὴ τὸν εἶχα στὴν ἀγκαλιά. Αὐτὸς εἶναι τὸ πρῶτο μου παιδί καὶ τὸ τελευταῖο. Ποιὸν θὰ δοῦμε στὸ τραπέζι ὅταν μᾶς φύγει αὐτός; Ποιὸς θὰ μοῦ πεῖ τὴ γλυκιὰ λέξι; Ποιὸς θὰ μὲ πεῖ μητέρα; Ποιὸς θ' ἀλαφρώνει τὰ γηρατεῖά μου; Ὅταν πεθάνω ποιὸς θὰ μὲ στολίσει; Ποιὸς θὰ μοῦ κάνει τὸ μνήμα; Βλέπεις τὸ ἄνθος τῆς νιότης του, ποῦ καὶ στὸν ἐχθρὸ νὰ τὸ ἔβλεπε κανένας θὰ τὸν λυπόταν γιὰ τὴν ὁμορφιά του. Αὐτὸς εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἀτέλειωτης προσευχῆς μου, αὐτὸς ὁ βλαστὸς ποῦ θὰ μᾶς διαδεχόταν, αὐτὸς ὅ,τι θὰ ἔμενε ἀπὸ τὴ γενιά μας, αὐτὸς τῶν γηρατειῶν μας τὸ στήριγμα. Ἐὰν εἶναι νὰ τὸν χτυπήσεις μὲ τὸ μαχαίρι σου, δῶσε μου αὐτὴ τὴ χάρη σὲ μένα τὴ δύστυχη· στρέψε πρῶτα τὸ ξίφος σου σ' ἐμένα, καὶ τότε κάνε ὅ,τι θέλεις σ' αὐτόν. Ἄς εἶναι καὶ γιὰ τοὺς δύο μας κοινὸς ὁ τάφος, τὸ ἴδιο χῶμα ἃς σκεπάσει τὰ σώματά μας, ἡ ἴδια στήλη ἃς διηγεῖται τὰ παθήματά μας. Νὰ μὴ δοῦν τὰ μάτια τῆς Σάρρας οὔτε τὸν Ἀβραάμ φονιά τοῦ παιδιοῦ του οὔτε τὸν Ἰσαάκ νεκρὸ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ πατέρα του'.

Αὐτὰ καὶ παρόμοια λόγια θὰ ἔλεγε ὅπωςδήποτε ἡ Σάρρα στὸν Ἀβραάμ, ἂν προαισθανόταν αὐτὰ ποῦ συνέβαιναν. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξει ἐμπόδιο σὲ ὅ,τι ἐπιχειροῦσε, ἀφοῦ φόρτωσε τὰ ζύλα σ' ἓνα γαῖδουράκι καὶ πῆρε μαζί του καὶ κάποιους ὑπηρέτες, παραδόθηκε ὀλόκληρος στὴ θέληση τοῦ Θεοῦ. Ὑστερα, ἀφήνοντας τοὺς ὑπηρέτες, γιὰ νὰ μὴ σκεφτοῦν ἐκεῖνοι κάτι ἀναξιοπρεπὲς καὶ δουλικὸ ἐμποδίζοντας τὴν ἱερὴ τελετὴ μὲ τὸ παιδί, παίρνει μαζί του μόνον τὸ γιό του, ποῦ ἡ ἡλικία του τοῦ ἐπέτρεπε νὰ φερθεῖ δυναμικὰ σὰν ἄνδρας σὲ ἔργα πολὺ βαριά.

τάξας γὰρ ἀπὸ τῆς ὄνου ἐπὶ τὸν παῖδα τὸ ἄχθος, ἐκεῖνον ὑπήγαγε τῷ φόρτῳ τῶν ξύλων. Πάλιν δριμύσσει τὰ τοῦ πατρὸς σπλάγχνα ἢ φωνὴ τοῦ παιδός· ἄλλος οὗτος πειρασμὸς οὐδὲν τοῦ προλαβόντος φιλανθρωπότερος. Προσκαλεῖται τὸν πατέρα ὁ 5 Ἰσαὰκ τῇ γλυκεῖα ταύτῃ φωνῇ καὶ φησι, «πάτερ». Ὁ δὲ οὐ καταπνίγεται δάκρυσι, τῷ μικρὸν ὕστερον μηκέτι ἀκούσεσθαι τῆς τοιαύτης φωνῆς ἐννοήσας, οὐδ' ἐποιμῶζει τῷ λόγῳ οὐδέ τι θρηνῶδες καὶ γοερὸν ἀποφθέγγεται, ἀλλ' ἐστώση καὶ ἀκλινεῖ τῇ ψυχῇ, καὶ δέχεται τοῦ παιδὸς τὴν φωνήν, καὶ τὴν ἰδίαν 10 προῖεται. Φησὶ γὰρ πρὸς αὐτόν· «τί ἐστι, τέκνον;».

Ἐνταῦθά μοι κατανόησον τὸ συνετὸν ἅμα καὶ λελογισμένον τοῦ νέου, πῶς τὸ δοκοῦν παρῶφθαι παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀπροσ- κρούστως εἰς ὑπόμνησιν ἄγει, οὔτε παράνοϊαν, οὔτε λήθην τῷ πατρὶ ὀνειδιζών· ἀλλ' ἐν προσποιήσει δῆθεν τοῦ θελήσαι μα- 15 θεῖν, τοῦ παροράματος ὑπομιμνήσκων. «Ἰδού», γὰρ φησί, «τὰ ξύλα, τὸ πῦρ, ἢ μάχαιρα· τὸ ἱερεῖον ποῦ;». Ὁ δέ, εἴτε παραθαρ- ρύνων τὸν παῖδα, εἴτε ὡς προφήτης τὸ μέλλον διεγγυώμενος, «ὁ Θεός», φησὶν, «ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς ὀλοκάρπωσιν, τέκνον». Καὶ ἐπὶ τούτοις ἔτι ἢ πεῖρα τῆς τοῦ πατριάρχου ψυχῆς 20 παρετείνεται. Καταλαμβάνει τὸν προρρηθέντα χῶρον αὐτῷ, οἰκοδομεῖ τῷ Θεῷ τὸ θυσιαστήριον, ὁ παῖς παρετίθη τῷ πατρὶ τὰς ὕλας· ἠτοιμάζετο ἢ πυρά, καὶ οὐπω τὸ ἔργον κωλύεται, ὡς ἂν μὴ τις τῶν μικροψυχωτέρων εἴποι, εἰ μέχρις ἐκείνου συνέβη στήναι τὴν πεῖραν, οὐκ ἂν αὐτὸς διέμεινεν ὁμοίως, εἰ μᾶλλον τῷ 25 πάθει ἤγγισεν.

Ἄπτεται μετὰ ταῦτα τοῦ παιδὸς ὁ πατήρ καὶ οὐκ ἀντιβαίνει τῷ γινομένῳ ἢ φύσις· δίδωσιν ἑαυτὸν τῷ πατρὶ ὁ παῖς, χρήσασθαι ὅ,τι βούλεται. Τίνα πλέον ἐξ ἀμφοτέρων θαυμάσω; τὸν ἐπιβαλόντα διὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην τῷ παιδί τὰς χεῖρας, ἢ 30 τὸν μέχρι θανάτου τῷ πατρὶ ὑπακούσαντα; Φιλοτιμοῦνται πρὸς ἀλλήλους, ὁ μὲν τῆς φύσεως ἑαυτὸν ὑπεραίρων, ὁ δὲ χαλεπώτερον τοῦ θανάτου τὸ ἀντιτεῖναι τῷ πατρὶ λογιζόμενος. Ἐντεῦθεν

Ἄφου μετέφερε τὸ βάρος ἀπὸ τὸ γαῖδουράκι στὸ παιδί, ἀναθέτει σ' ἐκεῖνο τὸ φορτίο τῶν ξύλων. Ματώνει πάλι τὰ σπλάχνα τοῦ πατέρα ἢ φωνὴ τοῦ παιδιοῦ· ἄλλη δοκιμασία αὐτὴ καθόλου πιὸ μαλακιά ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Φωνάζει ὁ Ἰσαὰκ τὸν πατέρα του μὲ τὴ γλυκιὰ λέξη 'πατέρα'. Δὲν πνίγεται αὐτὸς στὰ δάκρυα ποὺ σκέφτηκε ὅτι λίγο ἀργότερα δὲ θ' ἄκουγε πιά τέτοια φωνή· οὔτε βόγγηξε γιὰ τὴ λέξη οὔτε ξεσπᾶ σὲ γόους καὶ θρήνους, ἀλλὰ μὲ σταθερὴ κι ἀκλόνητη ψυχὴ καὶ τοῦ παιδιοῦ τὴ φωνὴ ἀκούει καὶ τοῦ μιλάει κι ὁ ἴδιος. Γιατὶ τοῦ λέει· «Τί εἶναι, παιδί μου».

Πρόσεξε ἐδῶ τὴ σύνεση καὶ τὴ λογικὴ τοῦ νέου, πῶς ὑπενθυμίζει μὲ ἀπλότητα αὐτὸ ποὺ νόμιζε ὅτι ἀμέλησε ὁ πατέρας, χωρὶς νὰ τὸν κατηγορήσει οὔτε γιὰ ἀνοησία οὔτε γιὰ λησμονιά. Ὑπενθυμίζει τὴν ἀμέλεια κάνοντας τάχα πῶς θέλει νὰ μάθει. Γιατὶ τοῦ λέει, «νά, ἔχομε τὰ ξύλα, τὴ φωτιά, τὸ μαχαίρι· ποῦ εἶναι ὁμως αὐτὸ ποὺ θὰ θυσιάσομε». Κι ὁ πατέρας, εἴτε γιὰ νὰ ἐνθαρρύνει τὸ παιδί εἴτε προλέγοντας σὰν προφήτης αὐτὸ ποὺ θὰ γινόταν, ἀπαντᾷ· «ὁ Θεός, παιδί μου, θὰ προβλέψει γιὰ τὸ πρόβατο τῆς ὀλοκαύτωσης». Καὶ μ' αὐτὰ παρατεινόταν ἀκόμα ἡ δοκιμασία τῆς ψυχῆς τοῦ πατριάρχη. Φτάνει στὸν τόπο ποὺ τοῦ εἶχε ὑποδειχθεῖ, κατασκευάζει τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ παιδί κουβαλοῦσε στὸν πατέρα του τὰ ὑλικά. Ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζεται ἡ φωτιά καὶ καθόλου ἀκόμα δὲν ἐμποδίζεται ἡ θυσία. Γιὰ νὰ μὴν πεῖ κανένας ἀπὸ τοὺς πιὸ μικρόψυχους, ἂν σταματοῦσε ἡ δοκιμασία ὡς ἐδῶ, ὅτι ὁ Ἀβραὰμ δὲ θὰ ἔδειχνε τὴν ἴδια συμπεριφορά, ἂν ἡ συμφορὰ πλησίαζε περισσότερο.

Παίρνει ὕστερα ὁ πατέρας τὸ γιό του καὶ ἡ φύση δὲν ἀντιδρᾷ σ' αὐτὸ ποὺ γίνεται· ἀφήνεται τὸ παιδί στὸν πατέρα του νὰ τὸ κάνει ὅ,τι θέλει. Ποιὸν ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ θαυμάσω περισσότερο; Ἐκεῖνον ποὺ ἄπλωσε τὸ χέρι του στὸ γιό του ἀπὸ τὴν ἀγάπη του στὸ Θεὸ ἢ αὐτὸν ποὺ ὑπάκουσε στὸν πατέρα του μέχρι θανάτου; Φιλοτιμοῦνται μεταξύ τους, ὁ ἕνας ὑπερνικώντας τὴν ἀνθρώπινη φύση, ὁ ἄλλος θεωρώντας τὴν ἀντίσταση στὸν πατέρα βαρύτερη ἀπὸ τὸ θάνατο. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ὁ πατέρας

δεσμοῖς πρότερον διαλαμβάνει ὁ πατήρ τὸν παῖδα. Εἶδον πολ-
 λάκις ἐπὶ γραφῆς εἰκόνα τοῦ πάθους, καὶ οὐκ ἀδακρυτὴ τὴν θεάν
 παρῆλθον, ἐναργῶς τῆς τέχνης ὑπ' ὄψιν ἀγούσης τὴν ἱστορίαν.
 Πρόκειται ὁ Ἰσαὰκ τῷ πατρὶ παρ' αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ,
 5 ὀκλάσας ἐπὶ γόνυ καὶ περιηγμένους ἔχων εἰς τούπισω τὰς χεῖρας,
 ὁ δὲ ἐπιβεβηκῶς κατόπιν τῷ πόδε τῆς ἀγκύλης καὶ τῇ λαίᾳ χει-
 ρὶ τὴν κόμην τοῦ παιδὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακλάσας, ἐπικύπτει τῷ
 προσώπῳ, ἐλεεινῶς πρὸς αὐτὸν ἀναβλέποντι, καὶ τὴν δεξιὰν
 καθωπλισμένην τῷ ξίφει πρὸς τὴν σφαγὴν κατευθύνει, καὶ
 10 ἄπτεται ἤδη τοῦ σώματος ἢ τοῦ ξίφους ἀκμῆ, καὶ τότε αὐτῷ γί-
 νεται θεόθεν φωνὴ τὸ ἔργον κωλύουσα. Ἡ δὲ φωνὴ τοιαύτη τις
 ἦν. Μόγις γὰρ καθάπερ πῶλόν τινα δυσπειθῆ καὶ δυσήνιον, τῆς
 εὐθείας παρατραπέντα καὶ πολλοῖς κύκλοις ἐκ πλαγίων δια-
 σκιρτήσαντα, πάλιν εἰς τὴν εὐθεῖαν τὸν λόγον ἠγάγομεν. Τοῦτ'
 15 γὰρ ἦν τὸ προκειμένον ἡμῖν, δεῖξαι τὸν Ἀπόστολον μαρτυροῦν-
 τα τῷ λόγῳ, ὅτι μείζων τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατήρ οὐκ ἔστιν.

Ἐνταῦθα γὰρ ἄγγελον τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἢ Γραφὴν προτά-
 ξασα ἐπάγει φωνήν· ἐφώνησε γὰρ αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου καὶ εἶ-
 πεν, ὅτι «ἀνθ' ὧν ἐποίησας τὸ ρῆμα τοῦτο καὶ οὐκ ἐφείσω τοῦ
 20 υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ, κατ' ἔμμαντοῦ ὤμοσα, ποιῆσαι ἄπερ καὶ
 ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ» τοῦ λόγου ἔστι μαθεῖν. Τίς οὖν ἔστιν ὁ χρημα-
 τίσας τῷ Ἀβραάμ; Ἄρα μὴ ὁ Πατήρ; Ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποις ἄγγε-
 λὸν τινος εἶναι τὸν Πατέρα. Οὐκοῦν ὁ μονογενὴς Θεός, περὶ οὗ
 ὁ προφήτης φησὶν, ὅτι «καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βου-
 25 λῆς Ἄγγελος». Τοῦτο δὲ οὐκ ἀγνοεῖ πάντως ὁ Παῦλος, ὁ ἐν
 παραδείσῳ μνηθεὶς τὰ ἀπόρρητα, ὅτι παρὰ τοῦ Μονογενοῦς ἢ
 ἑνορκος αὐτῆ ὑπόσχεσις. Λέγει δὲ ὁ Παῦλος, ὅτι «τῷ Ἀβραάμ
 ἐπαγγειλάμενος», ὁ Θεὸς Λόγος, «ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζο-
 νος ὁμόσαι, ὡμοσε καθ' ἑαυτοῦ».

30 Πῶς οὖν οὗτοι λέγουσι μείζονα τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, τοῦ

πρῶτα δένει τὸ γιό του μὲ σχοινιά. Εἶδα πολλές φορές ζωγραφικὴ ἀπεικόνιση τῆς θυσίας καὶ δὲν προσπέρασα τὸ θέαμα χωρὶς νὰ δακρῦσω, ἀφοῦ ἡ τέχνη φέρνει μπροστὰ μας τὸ περιστατικὸ μὲ τόση σαφήνεια. Βρίσκεται ὁ Ἰσαὰκ μπροστὰ στὸν πατέρα του κοντὰ στὸ θυσιαστήριον πεσμένος στὰ γόνατα καὶ μὲ τὰ χέρια δεμένα πίσω. Αὐτὸς στηρίζοντας τὰ πόδια πίσω ἀπὸ τὸ γονατισμένο παιδί καὶ τραβώντας πρὸς τὸν ἑαυτό του μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι του τὰ μαλλιά σκύβει ἐπάνω στὸ πρόσωπο πρὸς βλέπει πρὸς αὐτὸν πονεμένα καὶ ὑψώνει τὸ δεξί του χέρι γιὰ τὴ σφαγὴ ὄπλισμένο μὲ τὸ ξίφος, ἡ κόψη τοῦ ξίφους ἀγγίζει ἤδη τὸ σῶμα καὶ τότε τοῦ ἔρχεται φωνὴ ἀπὸ τὸ Θεὸ πού τὸν ἐμποδίζει νὰ προχωρήσει. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἦταν κάπως τέτοιος. Σὰν ἓνα πουλάρι ἀνυπάκουο καὶ δύσκολο, πού ἔχει βγεῖ ἀπὸ τὸ δρόμο του κι ἔχει ξεφύγει πρὸς τὰ πλάγια τριγυρίζοντας συνεχῶς πολλοὺς κύκλους, μὲ δυσκολία ξαναφέραμε τὸ λόγο μας στὴν εὐθεία του. Γιατὶ αὐτὸ ἐπιδιώκομε, ν' ἀποδείξομε ὅτι ὁ Ἀπόστολος εἶναι μάρτυρας τοῦ λόγου μας, ὅτι δὲν εἶναι ὁ Πατέρας μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Υἱό.

Ἐδῶ λοιπὸν ἡ Γραφή, ἀφοῦ πρόταξε ἓνα ἄγγελο τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, χρησιμοποιεῖ φωνή. Γιατὶ τοῦ φώναξε ὁ ἄγγελος Κυρίου καὶ εἶπε· «Ἐπειδὴ ἐκτέλεσες τὴν ἐντολή μου αὐτὴ καὶ δὲ λυπήθηκες τὸν ἀγαπητὸ γιό σου, ὀρκίστηκα στὸν ἑαυτό μου νὰ πραγματοποιήσω» ὅσα μπορεῖς νὰ δεῖς καὶ στὴν ὑπόσχεση τοῦ λόγου. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν πού μίλησε στὸν Ἀβραάμ; Μήπως ἦταν ὁ Πατέρας; Δὲν μπορεῖς ὅμως νὰ πεῖς ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι ἄγγελος κάποιου. Εἶναι λοιπὸν ὁ μονογενὴς Θεός, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ προφήτης λέει ὅτι «τὸ ὄνομά του λέγεται ἄγγελος μεγάλης βουλής»²⁸. Αὐτὸ ἀσφαλῶς δὲν τὸ ἀγνοεῖ ὁ Παῦλος πού μνηθῆκε τὰ ἀπόρρητα μυστήρια τοῦ Παραδείσου, ὅτι ἡ ὑπόσχεση αὐτὴ ἡ ἐνορκὴ δόθηκε ἀπὸ τὸν Μονογενή. Ὁ Παῦλος λέει, «δίνοντας ὑπόσχεση στὸν Ἀβραάμ» ὁ Θεὸς Λόγος, «ἐπειδὴ δὲν εἶχε σὲ ποιὸν ἀνώτερό του νὰ ὀρκιστεῖ, ὀρκίστηκε στὸν ἑαυτό του»²⁹.

Πῶς λοιπὸν αὐτοὶ λένε ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι μεγαλύτερος

Παύλου λέγοντος ὅτι οὐκ ἔχει τὸ μεῖζον; Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν
 πάλιν ἐπὶ τὸν εὐαγγελικὸν οἶνον τὸν νέον, ὡς ἂν δεξάμενοι διὰ
 τῆς διδασκαλίας καὶ αὐτοὶ τὴν ζέσιν τοῦ Πνεύματος, ἐπιτήδεια
 δοχεῖα τοῦ τοιοῦτου οἴνου γενοίμεθα, μήτε αὐτοὶ διασχιζόμενοι,
 5 μήτε τὴν ἐγκεκρυμμένην ἡμῖν χάριν ἐκχέοντες. Ἦκουον τῆς
 ψαλμωδίας περὶ τῶν παρόντων, οἶμαι, κακῶν προφητεούσης·
 λέγει γὰρ περὶ τῶν ἀμαρτωλῶν, ὅτι «ἀπηλλοτριώθησαν ἀπὸ
 μήτρας, καὶ ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστροῦ». Μήτηραν, οἶμαι, τῶν
 κατὰ Θεὸν γεννωμένων, τὴν Ἐκκλησίαν λέγεσθαι· αὕτη γὰρ κυο-
 10 φοροῦσα τῇ ἰδίᾳ νηδυῖ τοὺς ἐν αὐτῇ τελεσφορουμένους, εἰς φῶς
 διὰ τῆς πίστεως ἄγει. Ἄλλ' οἱ ἀμαρτωλοὶ κατὰ τὰ ἀμβλωθρίδια
 τῶν γεννημάτων, τῆς μήτρας ἠλλοτριώθησαν καὶ τῆς γαστροῦ
 τῆς γνησίας ἀπεπλανήθησαν· οὐχ ὁρῶ γὰρ ἐν τοῖς μητρώοις
 κόλποις τοὺς ἀποστάτας τῆς πίστεως καὶ λέγω τὴν προφητείαν
 15 περὶ τούτων λέγειν, τῶν διὰ τῆς ἀπάτης πεπλανημένων, ὅτι
 ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστροῦ· ἐπλανήθησαν τῷ λαλῆσαι ψευδῆ.
 «Θυμὸς αὐτοῖς», φησί, «κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφρατος», οὐχ
 ἀπλῶς ὄφρατος, ὡς ἂν μὴ πρὸς τὸ θηρίον τοῦτο τὴν εἰκασίαν
 σχοῖεν, ἀλλ' ἢ τοῦ ἄρθρου προσθήκη τὸ ἀρχέτυπον κακὸν δι' αἰ-
 20 νιγμάτων δείκνυσιν.

Ἄλλ' οὐκ ἄκαιρος ἴσως ἡμῖν ἡ μνήμη τοῦ ὄφρατος εἰς ἔλεγχον
 τῶν θρασυστομούντων κατὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ γὰρ οἶον-
 ται ταύτην ἰσχυρὰν ἔχειν κατὰ τοῦ Πνεύματος λαβὴν, τὸ μὴ
 προσειρησθαι Θεὸν τὸ Πνεῦμα παρὰ τῆς ἀγίας Γραφῆς (ὡς αὐ-
 25 τοί γε νομίζουσιν· οὐ γὰρ ἡμεῖς συντιθέμεθα)· καὶ φασὶ φύσεως
 μὲν εἶναι σημαντικὴν τὴν θεότητα, τοῦ δὲ ὀνόματος τούτου μὴ
 ἐπικειμένου τῷ Πνεύματι, τὸ μὴ τῆς αὐτῆς φύσεως εἶναι τῷ
 Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα κατασκευάζουσιν· λαβέτωσαν
 τῆς ἀνοήτου αὐτῶν βλασφημίας τὴν ὄφιν κατήγορον. Ὡς γὰρ
 30 ἡμεῖς φάμεν ὅτι ἡ θεία φύσις ὄνομα σημαντικὸν ἢ οὐκ ἔχει ἑαυ-
 τῆς ἡμῖν οὐκ ἔχει· ἀλλ' εἴ τι καὶ λέγεται εἴτε παρὰ τῆς ἀνθρωπί-

ἀπὸ τὸν Υἱό, ἀφοῦ ὁ Παῦλος βεβαιώνει ὅτι δὲν εἶναι μεγαλύτερος; Ἄς ἐπανέλθομε ὁμῶς στὸν εὐαγγελικὸ νέο οἶνο, ὥστε, ἀφοῦ δεχτοῦμε κι ἐμεῖς μὲ τὴ διδασκαλία τῆ θερμότητα τοῦ Πνεύματος, νὰ γίνομε τὰ κατάλληλα δοχεῖα τοῦ οἴνου αὐτοῦ, καὶ οἱ ἴδιοι νὰ μὴ σκιζόμεστε καὶ νὰ μὴ σκορποῦμε τὴν κρυμμένη μέσα μας χάρη. Ἄκουα τὸν ψαλμὸ πὺ προφήτεψε, νομίζω, τὰ σημερινὰ δεινά. Γιατὶ λέει γιὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς: «ἀποξενώθηκαν ἤδη ἀπὸ τὴ μήτρα καὶ πλανήθηκαν ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας τους»³⁰. Μήτρα ἐκείνων πὺ γεννιοῦνται κατὰ Θεὸ λέγεται, νομίζω, ἡ Ἐκκλησία. Γιατὶ αὐτὴ κυοφορεῖ μέσα της αὐτοὺς πὺ τελειοποιοῦνται καὶ τοὺς ὀδηγεῖ στὸ φῶς μέσω τῆς πίστεως. Ἄλλὰ οἱ ἁμαρτωλοὶ, ὅπως τὰ παιδιὰ πὺ ἀποβάλλονται, ἀποξενώθηκαν ἀπὸ τὴ μήτρα καὶ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴ γνήσια κοιλιὰ. Δὲ βλέπω μέσα στὸ μητρικὸ κόλπο τοὺς ἀποστάτες τῆς πίστεως καὶ λέω, ὅτι ἡ προφητεία μιλάει γι' αὐτοὺς πὺ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ ἀπάτη, ὅτι πλανήθηκαν ἀπὸ τότε πὺ ἦταν στὴν κοιλιὰ: πλανήθηκαν λέγοντας ψεῦδη. «Ἔχουν», λέει, «μανία, ὅμοια μὲ τοῦ φιδιοῦ»³¹. Ὄχι ἀπλῶς 'φιδιοῦ', γιὰ νὰ μὴ συγκριθοῦν μὲ τὸ ἔρπετό αὐτό: ἡ προσθήκη τοῦ ἄρθρου «τοῦ φιδιοῦ» φανερῶνει αἰνιγματικὰ τὸ ἀρχέτυπο κακό.

Ἴσως ὁμῶς δὲν εἶναι ἄκαιρη ἡ ἀναφορὰ τοῦ φιδιοῦ, γιὰ ν' ἀποκαλυφθοῦν ὅσοι χρησιμοποιοῦν θρασὺ στόμα κατὰ τοῦ Πνεύματος, ἐπειδὴ πιστεύουν πῶς ἔχουν αὐτὸ τὸ ἰσχυρὸ ἐπιχείρημα κατὰ τοῦ Πνεύματος, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἅγια Γραφὴ δὲν προσφωνεῖ Θεὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα (ὅπως βέβαια αὐτοὶ νομίζουν, γιὰτὶ ἐγὼ δὲ συμφωνῶ) καὶ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ θεότητα σημαίνει φύση καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ δὲν τὸ ἔχει τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἀποδεικνύουν ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἴδια φύση τὸ Πνεῦμα μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό. Ἄς λάβουν κατήγορο τῆς ἀνόητης βλασφημίας τους τὸ φίδι. Γιατὶ ὅπως ἐμεῖς λέμε ὅτι ἡ θεία φύση δὲν ἔχει ὄνομα πὺ νὰ τὴ σημαίνει ἢ δὲν ἔχει τουλάχιστο γιὰ μᾶς, ἀλλὰ ἂν δέχεται κάποιον ὄνομα εἴτε ἀπὸ ὅσα συνηθίζουν οἱ ἄν-

νης συνηθείας, εἴτε παρὰ τῆς ἀγίας Γραφῆς, τῶν τι περὶ αὐτὴν ἀποσημανθέντων ἐστίν· αὐτὴ δὲ ἡ θεία φύσις ἀφραστός τε καὶ ἀνεκφώνητος μένει, ὑπερβαίνουσα πᾶσαν τῆς Γραφῆς ὑμῖν παραθέσθαι τὸ μέρος, ὃ πρὸς τὴν Εὐὰν διεξῆλθεν ὁ ὄφτις, δεικνὺς 5 ὅτι τὸ τῆς θεότητος ὄνομα τῆς ὀρατικῆς ἐνεργείας τὴν σημασίαν ἔχει. Συμβουλευὼν γὰρ ἄψασθαι τῶν ἀπηγορευμένων, τοῦτο τῆς παρακοῆς αὐτοῖς τὸ κέρδος κατεπαγγέλλεται, ὅτι «ἀνοιγῆ-σονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἑσεσθε ὡς θεοί».

Ὅρᾳς ὅτι θεατικὴν ἐνέργειαν προσμαρτυρεῖ τῇ φωνῇ τῆς θε-
10 ὀτητος. Οὐ γὰρ ἐστὶ θεάσασθαι τι μὴ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνοιγόντων. Οὐκοῦν οὐχὶ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν θεατικὴν δύναμιν ἢ τῆς θεότη-τος προσηγορία παρίστησιν. Ἄρ' οὖν οὐχ ὁμολογοῦσι θεάσα-σθαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἥ καὶ περὶ τούτου ζυγομαχήσουσιν; Εἰ μὲν γὰρ τεθέαται, τῇ ἐνεργείᾳ πάντως ἐπονομάζεται· εἰ δὲ
15 καὶ τοῦτο ζητοῦσι λόγῳ μαθεῖν, περιττὸν μὲν τοῖς ὁμολογουμέ-νοις ἐνδιατρίβειν· πλὴν ἀλλὰ προσθῶμεν τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ τοῦ-τον ἐν μακροθυμίᾳ τὸν λόγον· Τίς τοῦ Ἀνανίου τὴν ἱεροσυλίαν ἐφώρασεν; Πῶς ἔγνω Πέτρος αὐτὸν ἑαυτοῦ τὸν Ἀνανίαν κλέ-πτην γενόμενον, ἦν ἐν παραβύστῳ μετὰ τῆς ὁμοζύγου μόνος εἰρ-
20 γάσατο; Οὐ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐν Πέτρῳ ἦν, καὶ τῷ Ἀνα-νίᾳ ὁ Σατανᾶς παρῆν; Διὰ τοῦτό φησιν ὁ Πέτρος· «εἰς τί ἐπλή-ρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαι σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ». Ὡσπερ τοίνυν ὁ λέγων ὅτι τὸ λογικὸν ὕβρισας, τὸν ἀνθρωπὸν ὕβρισεν, οὐκ εἰς
25 δύο τινὰς φέρει τὴν ὕβριν, ἀλλὰ πρὸς ἓν ἐστὶ πρόσωπον ἢ ἀνα-φορὰ διαφόροις ἰδιώμασι γνωριζόμενον, οὕτω καὶ ὁ Πέτρος, καὶ Πνεῦμα καὶ Θεὸν εἰπὼν παρὰ τοῦ Ἀνανίου διεψευσμένον, ταῦτόν τὰ δύο τοῖς νοοῦσιν εὐσεβῶς ἀποδείκνυσιν.

θρωποι είτε από την άγια Γραφή, είναι κάτι από δσα ειπώθηκαν σχετικά με τὰ γύρω από αὐτήν, ἢ ἴδια ὁμως ἢ θεία φύση παραμένει ἄρρητη καὶ ἀνεξήγητη ξεπερνώντας τὸ νόημα τοῦ ὁποιοῦ ὀνόματος· εἶναι εὐκαιρία, νομίζω, νὰ παραθέσω σ' ἑσᾶς ἐκεῖνα τὰ λόγια τῆς Γραφῆς, πού ἀπευθύνει τὸ φίδι στὴν Εὐα, γιὰ νὰ δείξω ὅτι τὸ ὄνομα τῆς θεότητος ἔχει τὸ νόημα τῆς ὀπτικῆς ἐνέργειας. Συμβουλευόντάς τους δηλαδὴ νὰ ἀπλώσουν τὸ χέρι τους στὰ ἀπαγορευμένα, τοὺς ὑπόσχεται ρητὰ τὸ παρακάτω κέρδος τῆς παρακοῆς· «θ' ἀνοίξουν τὰ μάτια σας καὶ θὰ γίνετε ὁμοιοὶ με θεοῦς»³².

Βλέπεις ὅτι τὸ ὄνομα τῆς θεότητος ἐπιβεβαιώνει τὴ θεατικὴ ἐνέργεια. Γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖς κάτι, ἂν δὲν ἀνοίξουν τὰ μάτια. Ἐπομένως ἡ προσηγορία τῆς θεότητος σημαίνει τὴ θεατικὴ δύναμη καὶ ὄχι τὴ φύση. Δὲν ὁμολογοῦν ἄραγε ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα βλέπει; Ἦ εἶναι ἔτοιμοι νὰ φιλονεικήσουν ἀκόμα καὶ γι' αὐτό; Ἦν λοιπὸν βλέπει, ὀνομάζεται ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴν ἐνέργειά του. Ἦν τώρα ζητοῦν νὰ τὸ καταλάβουν καὶ αὐτὸ λογικά, εἶναι περιττὸ νὰ χρονοτριβοῦμε σὲ πράγματα ὁμολογημένα. Ὡστόσο μακροθυμῶντας ὡς προσθέσομε καὶ αὐτὸ τὸ λόγο γιὰ ὄσους δὲ γνωρίζουν. Ποιὸς φανέρωσε τὴν ἱεροσυλία τοῦ Ἄνανια; Πῶς κατάλαβε ὁ Πέτρος ὅτι ὁ Ἄνανίας ἔκλεψε τὸν ἴδιο του ἑαυτὸ, ἐφόσον ἔκανε τὴν κλοπὴ στὰ κρυφὰ μετὰ τὴ γυναῖκα του; Δὲν ἦταν μέσα στὸν Πέτρο τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ μέσα στὸν Ἄνανια ὁ Σατανᾶς; Γι' αὐτὸ λέει ὁ Πέτρος· «γιατί ἄφησες τὸν Σατανᾶ νὰ κυριέψει τὴν καρδιά σου καὶ εἶπες ψέματα στὸ ἅγιο Πνεῦμα; Δὲν εἶπες ψέματα σὲ ἀνθρώπους, ἀλλὰ στὸ Θεό»³³. Ὡπως δηλαδὴ ἐκεῖνος, πού λέει ὅτι ἂν ὑβρίσει κάποιος τὸ λογικὸ ὑβρίζει τὸν ἄνθρωπο, δὲν ἀποδίδει τὴν ὑβρὴ σὲ δύο, ἀλλὰ ἡ ἀναφορὰ γίνεται σὲ ἓνα πρόσωπο πού γνωρίζεται μετὰ διαφορετικὰ ὀνόματα, ἔτσι κι ὁ Πέτρος λέγοντας ὅτι ὁ Ἄνανίας ψεύστηκε καὶ στὸ Πνεῦμα καὶ στὸ Θεό, φανερῶνει σὲ ὄσους σκέπτονται μ' εὐσέβεια ὅτι τὰ δύο αὐτὰ εἶναι τὸ ἴδιο.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

Ἄλλα γενοίμεθα καὶ ἡμεῖς διορατικοὶ τῆς ἀληθείας καὶ μέτοχοι τῆς θεότητος, κατὰ τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἄς γίνομε λοιπὸν κι ἐμεῖς διορατικοὶ τῆς ἀλήθειας καὶ μέτοχοι τῆς θεότητος σύμφωνα μὲ τὴ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

**ΕΙΣ ΤΟ,
«ΟΤΑΝ ΥΠΟΤΑΓΗ, ΑΥΤΩ, ΤΑ ΠΑΝΤΑ,
ΤΟΤΕ ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ Ο ΥΙΟΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣΕΤΑΙ
ΤΩ, ΥΠΟΤΑΞΑΝΤΙ ΑΥΤΩ, ΤΑ ΠΑΝΤΑ»**

Πάντα μὲν τὰ λόγια τοῦ Κυρίου λόγιά ἐστὶν ἀγνά τε καὶ
καθαρά, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης, ὅταν καθ' ὁμοιότητα τῆς περὶ
τὸν ἄργυρον ἐν πυρὶ γινομένης καθάρσεως, πάσης αἰρετικῆς ὑπο-
λήψεως ἐκκεκαθαρμένος ὁ νοῦς, τῶν λογίων τὴν οἰκείαν ἔχη καὶ
5 κατὰ φύσιν τῆς ἀληθείας αὐγὴν. Πρὸ πάντων δὲ οἶμαι δεῖν τοῖς
τοῦ ἀγίου Παύλου δόγμασι πᾶσα προσμαρτυρεῖν λαμπηδόνα καὶ
καθαριότητα, διότι ἐν τῷ παραδείσῳ μνηθεὶς τῶν ἀπορρήτων
τὴν γνῶσιν καὶ λαλοῦντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστόν, τοιαῦτα
ἐφθέγγετο, ἃ εἰκὸς τὸν ἐκ τοιοῦτου διδασκάλου πεπαιδευμένον
10 φθέγγεσθαι, ὑπὸ καθηγεμόνι τε καὶ διδασκάλῳ τῷ Λόγῳ.
Ἐπειδὴ δὲ οἱ πονηροὶ κάπηλοι ἀδόκιμον ἐπιχειροῦσι ποιεῖν τὸ
θεῖον ἀργύριον, τῇ μίξει τῶν αἰρετικῶν τε καὶ κιβδήλων νοημά-
των ἀμαυροῦντες τοῦ Λόγου τὴν λαμπηδόνα καὶ τὰ μυστηριώδη
τοῦ Ἀποστόλου νοήματα, ἢ μὴ συνιέντες ἢ κακούργως πρὸς
15 τὸ δοκοῦν ἐκλαμβάνοντες, εἰς συνηγορίαν τῆς κακίας αὐτῶν
ἐπισύρονται, λέγοντας πρὸς καθαίρεσιν τῆς τοῦ μονογενοῦς
Θεοῦ δόξης τὸν ἀποστολικὸν αὐτοῖς συμβάλλεσθαι λόγον, ὃς
φησιν, ὅτι «τότε ὑποταγήσεται ὁ Υἱὸς τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ
πάντα», ὡς δουλικὴν τινα ταπεινότητα τῆς τοιαύτης λέξεως
20 ἐμφαινούσης· τούτου χάριν ἀναγκαῖον ἐφάνη δι' ἐπιμελείας

ΣΤΟ

**«ΟΤΑΝ ΥΠΟΤΑΧΘΟΥΝ Σ' ΑΥΤΟΝ ΤΑ ΠΑΝΤΑ
ΤΟΤΕ ΚΑΙ Ο ΙΔΙΟΣ Ο ΥΙΟΣ ΘΑ ΥΠΟΤΑΧΘΕΙ Σ' ΑΥΤΟΝ
ΠΟΥ ΥΠΕΤΑΞΕ Σ' ΑΥΤΟΝ ΤΑ ΠΑΙΝΤΑ»¹**

“Όλα βέβαια «τὰ λόγια τοῦ Κυρίου εἶναι λόγια ἀγνὰ» και καθαρά, ὅπως λέει ὁ προφήτης², ὅταν ὁ νοῦς, ὁμοια μὲ τὴν κάθαρση τοῦ ἀργύρου ποῦ γίνεται στὴ φωτιά, καθαρμένος ἀπὸ κάθε αἰρετικὴ ἰδέα, ἔχει τὴν ἀντίστοιχη τῶν λογίων και φυσικὴ λάμψη τῆς ἀλήθειας. Καὶ προπάντων νομίζω ὅτι πρέπει ν' ἀποδίδομε στὰ διδάγματα τοῦ ἁγίου Παύλου ὀλη τὴ λάμψη και τὴν καθαρότητα, γιατί, ἔχοντας μνηθεῖ μέσα στὸν Παράδεισο στὴ γνώση τῶν ἀπορρήτων και ἔχοντας μέσα του νὰ μιλᾷ τὸ Χριστό, μιλοῦσε και ἔλεγε τέτοια ποῦ ἦταν φυσικὸ νὰ διδάσκει αὐτὸς ποῦ εἶχε μαθητεύσει σὲ τέτοιο δάσκαλο, μὲ ὁδηγὸ δηλαδὴ και δάσκαλο τὸ Λόγο. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ δόλιοι κάπηλοι προσπαθοῦν νὰ καταστήσουν ἄχρηστο τὸν θεῖο ἄργυρο, ἀμαυρώνοντας τὴ λαμπηδόνα τοῦ Λόγου μὲ τὴν ἀνάμιξη αἰρετικῶν και κίβδηλων νοημάτων και ἐκβιάζουν τὰ μυστηριώδη νοήματα τοῦ Ἀποστόλου ἢ μὴ κατανοώντας τα ἢ ἐξηγώντας τα δόλια σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τους, γιὰ νὰ γίνουν συνήγοροι τῆς κακίας τους, και ἰσχυρίζονται, γιὰ νὰ καθαιρέσουν τὴ δόξα τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ, ὅτι συμφωνεῖ μαζί τους ὁ ἀποστολικὸς λόγος ποῦ λέει «τότε θὰ ὑποταθεῖ ὁ Υἱὸς σ' αὐτὸν ποῦ ἔθεσε στὴν ἐξουσία του τὰ πάντα», ἐπειδὴ ἡ λέξη αὐτὴ φανερώνει κάποια ταπεινότητα δουλική, γι' αὐτὸ μοῦ φάνηκε πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ

2. Ψαλμ. 11,7.

ἐξετάσαι τὸ περὶ τούτου λόγον, ὥστε δεῖξαι καθαρὸν ἀληθῶς τὸ ἀποστολικὸν ἀργύριον, πάσης ρυπαρᾶς τε καὶ αἰρετικῆς ἐννοίας κεχωρισμένον καὶ ἀνεπίμικτον.

Ἔγνωμεν τοίνυν ἐν τῇ χρήσει τῆς ἀγίας Γραφῆς, πολύσημον 5 οὔσαν τὴν τοιαύτην φωνήν, καὶ οὐ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ ἐφαρμοζομένην νοήμασιν, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο σημαίνουσιν, πάλιν δὲ τὸ ἕτερον ἐνδεικνυμένην· οἷον, «οἱ δοῦλοι», φησί, «τοῖς ἰδίους δεσπότηαις ὑποτασσεσθωσαν». Καὶ περὶ τῆς ἀλόγου φύσεως, ὅτι τῷ ἀνθρώπῳ ὑποτέτακται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ προφήτης λέγει· 10 «πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ». Καὶ περὶ τῶν διὰ πολέμου κεχειρωμένων φησὶν· «ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν». Τῶν τε αὐθις δι' ἐπιγνώσεως σωζομένων ἐπιμνησθεῖς, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγει τό, «ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν», ᾧ δοκεῖ πως οἰκείον εἶναι τὸ 15 ἐξητασμένον ἡμῖν τῷ πρώτῳ καὶ ἐξηκοστῷ ψαλμῷ, διὰ τοῦ, «οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται ἡ ψυχὴ μου;». Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐκεῖνο τὸ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῖν προφερόμενον ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς, ὅτι «τότε αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα». Ἐπειδὴ τοίνυν ἐπὶ πολ- 20 λὰ νοήματα φέρεται τῆς φωνῆς ταύτης ἢ σημασία, καλῶς ἂν ἔχοι ἕκαστον τούτων ἐφ' ἑαυτοῦ διελομένους ἐπιγνώνας, πρὸς ποῖον τῆς ὑποταγῆς σημαινόμενον ἢ τοῦ Ἀποστόλου ρῆσις οἰκείως ἔχει.

Φαμὲν τοίνυν ὅτι ἐπὶ τῶν μὲν διὰ πολέμου τῇ τῶν κεκρατη- 25 κότεων δυναστεία κεχειρωμένων, τὸ ἀκουσίως τε καὶ κατηναγκασμένως ὑποκύβαι τοῖς νενικηκόσι, τὸ τῆς ὑποταγῆς ἐνδεικνυται σημαινόμενον. Εἰ γὰρ τις τοῖς αἰχμαλώτοις προσγένηται δύναμις, ἐλπίδα τοῦ ὑπερσχησῆναι τῶν κεκρατηκότεων ὑποδεικνῦσα, πάλιν ἑαυτοῦς ἀντεγείρουσι τοῖς κρατήσασιν, ὕβριν 30 καὶ δνειδος τὸ τοῖς ἐχθροῖς ὑποτετάχθαι κρίνοντες. Τὰ δὲ ἄλο-

3. Τίτ. 2,9.

4. Ψαλμ. 8,8.

5. Ψαλμ. 46,4.

έξετάσω με προσοχή τὸ λόγο αὐτόν, ὥστε νὰ παρουσιάσω καθαρὸ ἀληθινὰ τὸν ἀποστολικὸ ἄργυρο, χωρισμένο καὶ ἀνόθευτο ἀπὸ κάθε ἀκάθαρτη καὶ αἰρετικὴ ἔννοια.

Διαπίστωσα λοιπὸν ὅτι στὴ χρῆση τῆς ἁγίας Γραφῆς ἡ λέξη αὐτὴ εἶναι πολυσήμαντη καὶ δὲν ἐκφράζει πάντοτε τὰ ἴδια νοήματα, ἀλλὰ ἄλλοτε σημαίνει τὸ ἓνα καὶ ἄλλοτε δηλώνει τὸ ἄλλο. Λέει, γιὰ παράδειγμα, «οἱ δοῦλοι νὰ ὑπακούουν στοὺς κυρίους τους»³. Καὶ γιὰ τὴν ἄλογη φύση, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὴν ἔθεσε στὴν ἐξουσία τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Προφήτης λέει «ὄλα τὰ ὑποτάξεις κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του»⁴. Καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ ὑποτάχτηκαν μὲ πόλεμο λέει: «ἔχει ὑποτάξει πολλοὺς λαοὺς σ' ἐμᾶς καὶ ἔθνη κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας»⁵. Ὅταν πάλι θυμῆθηκε αὐτοὺς ποὺ σώζονται μὲ ἐπίγνωση, σὰ νὰ μιλάει ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ λέει: «ἔχουν ὑποταχθεῖ σ' ἐμένα ἀλλόφυλοι»⁶, μὲ τὸ ὁποῖο φαίνεται ὅτι συμφωνεῖ κάπως ἐκεῖνο ποὺ ἐξετάσαμε στὸν ἐξηκοστὸ πρῶτο ψαλμὸ «δὲ θὰ ὑποταχθεῖ ἡ ψυχὴ μου στὸ Θεό»⁷. Καὶ πάνω ἀπὸ ὄλα ἐκεῖνο ποὺ μᾶς προβάλλουν οἱ ἐχθροὶ μας ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ πρὸς Κορινθίους: «τότε ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς θὰ ὑποταχθεῖ σ' ἐκεῖνον ποὺ ὑπέταξε σ' αὐτόν τὰ πάντα». Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ λέξη αὐτὴ χρησιμοποιεῖται μὲ πολλὰ σημασίες, εἶναι καλὸ νὰ ξεχωρίσουμε κάθε μιὰ ἰδιαιτέρως καὶ νὰ καταλάβομε μὲ ποιὸ σημαίνόμενο τῆς ὑποταγῆς συμφωνεῖ ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου.

Λέμε λοιπὸν ὅτι στὴν περίπτωσι ἐκείνων ποὺ ὑποτάχτηκαν σὲ περίοδο πολέμου ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν νικητῶν, τὸ σημαίνόμενο τῆς ὑποταγῆς δηλώνει τὴν ἀκούσια καὶ ἀναγκαστικὴ ὑποταγὴ στοὺς νικητές. Ἄν δηλαδὴ οἱ αἰχμάλωτοι ἀποχτήσουν κάποια δύναμη, ποὺ ὑποδηλώνει κάποια ἐλπίδα νὰ ὑπερισχύσουν ἐπάνω στοὺς νικητές, ἐπαναστατοῦν πάλι κατὰ τῶν κατακτητῶν, θεωρώντας πὼς εἶναι ἀτίμωση καὶ ντροπὴ ἡ ὑποταγὴ στοὺς ἐχθροὺς. Τὰ ἄλογα πάλι εἶναι ὑποχείρια στὰ λογικὰ μὲ

6. Ψαλμ. 59,10.

7. Ψαλμ. 61,2.

γα τοῖς λογικοῖς εἰσιν ὑποχεῖρια καθ' ἕτερον τρόπον, τῷ ἔλλι-
 πῶς ἔχειν τὴν φύσιν αὐτοῖς τοῦ μεγίστου τῶν ἀγαθῶν, τουτέ-
 στι τοῦ λόγου. Ὡς ἀνάγκην εἶναι τῷ πλεονεκτοῦντι κατὰ τὴν
 εὐκληρίαν τῆς φύσεως ὑποτετάχθαι τὸ ἐλαττούμενον, οἱ δὲ ἐν
 5 τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας διὰ νομίμου τινὸς ἀκολουθίας κεκρατη-
 μένοι, κἂν ἐν τῇ φύσει τὸ ὁμότιμον ἔχωσιν, ἀλλ' οὐδὲν πρὸς τὸν
 νόμον ἀντισχεῖν οὐ δυνάμενοι δέχονται τῶν ὑποχειρίων τὴν
 τάξιν, τῷ ἀπαραιτήτῳ τῆς ἀνάγκης πρὸς τὴν ὑποταγὴν ἐναγό-
 μενοι. Τῆς δὲ πρὸς τὸν Θεὸν γινομένης ἡμῖν ὑποταγῆς ὁ σκο-
 10 πὸς ἐστὶν ἡ σωτηρία, καθὼς παρὰ τῆς προφητείας ἐμάθομεν,
 ἢ φησιν, «τῷ Θεῷ ὑποτάγηθι, ἡ ψυχὴ μου· παρ' αὐτῷ γὰρ τὸ
 σωτήριόν μου».

Ὅταν τοίνυν προφέρηται παρὰ τῶν ἐναντίων ἡμῖν ἡ τοῦ
 Ἀποστόλου φωνή, ἡ τὸν Υἱὸν ὑποταγήσασθαι τῷ Πατρὶ λέ-
 15 γουσα, ἀκόλουθον ἂν εἴη κατὰ τὴν διεσταλμένην τῆς τοιαύτης
 φωνῆς σημασίαν ἐρωτᾶν αὐτοὺς πρὸς ποῖον σημαινόμενον
 τῆς ὑποταγῆς ὀρῶντες ταύτην ἐφαρμόζειν οἴονται δεῖν τῷ μο-
 νογενεῖ Θεῷ τὴν φωνήν. Ἀλλὰ δῆλον, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον
 τῶν εἰρημένων τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑποταγὴν ἐροῦσι νοεῖν. Οὐδὲ γὰρ
 20 ἐχθρὸς ὢν διὰ πολέμου γέγονεν ὑποχείριος, ὥστε πάλιν αὐτῷ
 τὴν κατὰ τοῦ κρατοῦντος ἐπανάστασιν δι' ἐλπίδος τε καὶ
 σπουδῆς εἶναι, οὔτε ὡς ἐν τῇ τῶν ἀλόγων ὁ λόγος διὰ τῆς τοῦ
 ἀγαθοῦ ἐλλείψεως ἀναγκαίαν ἐν τῇ φύσει τὴν ὑποταγὴν ἔχει,
 ὡς πρόβατα καὶ κτήνη καὶ βόες πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἔχουσιν,
 25 οὐδὲ καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀργυρωνήτων ἢ οἰκογενῶν ἀνδρα-
 πόδων νόμῳ δεδουλωμένος ἀναμένει δι' εὐνοίας ἢ χάριτος
 τοῦ ζυγοῦ ποτε γενέσθαι τῆς δουλείας ἐλεύθερος. Ἀλλ' οὐδὲ
 κατὰ τὸν τῆς σωτηρίας σκοπὸν εἴποι τις ἂν τὸν μονογενῆ
 Θεὸν τῷ Πατρὶ ὑποτάσσεσθαι, ὡς διὰ τούτου καθ' ὁμοιότητα
 30 τῶν ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν ἑαυτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ πραγμα-
 τεύεσθαι. Ἐπεὶ μὲν γὰρ τῆς τρεπτῆς φύσεως τῆς διὰ μετου-
 σίας ἐν τῷ ἀγαθῷ γινομένης, ἀναγκαία ἐστὶν ἡ πρὸς Θεὸν

ἄλλο τρόπο, κατὰ τὸ ὅτι λείπει ἀπὸ τῆ φύση τους τὸ μέγιστο ἀγαθὸ, δηλαδὴ ὁ λόγος. Γιατὶ εἶναι ἀνάγκη σ' αὐτὸ πού πλεονεκτεῖ στὴν προικοδότηση τῆς φύσης νὰ ὑποτάσσεται ἐκεῖνο πού μειονεκτεῖ. Κι ὅποιοι εἶναι δεμένοι στὸ ζυγὸ τῆς δουλείας ἀπὸ μιὰ νόμιμη συνέπεια, ἀκόμα κι ἂν ἔχουν ὁμοτιμία στὴ φύση, ἐπειδὴ ὁμως δὲν μποροῦν ν' ἀντιταχθοῦν στὸ νόμο, δέχονται τὴ θέση τῶν ὑποτελῶν, ἐξαναγκαζόμενοι στὴν ὑποταγὴ ἀπὸ τὴν ἀναπόφευκτη ἀνάγκη. Ὁ σκοπὸς ὁμως τῆς δικῆς μας ὑποταγῆς πού ἐκδηλώνομε στὸ Θεὸ εἶναι ἡ σωτηρία, ὅπως μᾶς διδάξε ἡ προφητεία πού λέει: «ὑποτάξου, ψυχὴ μου, στὸ Θεό· γιατί κοινὰ σ' ἐκεῖνον ὑπάρχει ἡ σωτηρία μου»⁸.

Ὅταν λοιπὸν προβάλλουν οἱ ἀντίπαλοί μας τὸ λόγο τοῦ Ἄποστόλου, πού λέει ὅτι ὁ Υἱὸς θὰ ὑποταχθεῖ στὸν Πατέρα, εἶναι φυσικὴ συνέπεια, σύμφωνα μὲ τὴν ἀκριβῆ σημασία τοῦ λόγου αὐτοῦ, νὰ τοὺς ρωτήσομε ποιὸ σημαίνόμενο τῆς ὑποταγῆς ἔχουν ὑπόψη τους καὶ νομίζουν ὅτι πρέπει ν' ἀποδώσουν τὸ λόγο αὐτὸν στὸ μονογενὴ Θεό. Ἀλλὰ εἶναι φανερό, ὅτι μὲ καμιὰ ἐξήγηση τῶν λόγων αὐτῶν δὲ θὰ ποῦν ὅτι ἐννοοῦν τὴν ὑποταγὴ τοῦ Υἱοῦ. Γιατὶ οὔτε ἐχθρὸς ἦταν πού ὑποδουλώθηκε μὲ πόλεμο, ὥστε νὰ ἐλπίζει καὶ νὰ ἐπιδιώκει τὴν ἐπανάσταση κατὰ τοῦ κυριάρχου, οὔτε σύμφωνα μὲ τὰ ἄλογα ζῶα, πού ἡ αἰτία ἐλλειψης τοῦ ἀγαθοῦ τὰ ὑποχρεώνει νὰ ἔχουν στὴ φύση τους τὴν ὑποταγὴ, ὅπως δηλαδὴ ὑποτάσσονται στὸν ἄνθρωπο τὰ πρόβατα καὶ τὰ κτήνη καὶ τὰ βόδια· οὔτε ἀπαράλλαχτα μὲ τοὺς ἀγορασμένους δούλους ἢ μὲ τοὺς δούλους τοὺς οἰκογέννητους, ὑποταγμένος στὸ νόμο περιμένει ἀπὸ εὐνοια καὶ χάρη νὰ ἐλευθερωθεῖ κάποτε ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς δουλείας. Οὔτε ὁμως καὶ μὲ σκοπὸ τὴ σωτηρία μπορεῖ νὰ πεῖ κανένας ὅτι ὑποτάσσεται ὁ μονογενὴς Θεὸς στὸν Πατέρα, ὥστε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ὁμοια μὲ τοὺς ἀνθρώπους νὰ διαπραγματεύεται τὴ σωτηρία του μὲ τὸ Θεό. Γιατὶ στὴν τρεπτὴ ἀνθρώπινη φύση πού φτάνει στὸ ἀγαθὸ μὲ τὴ μετοχὴ εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ὑποταγὴ στὸ Θεό, ἐπειδὴ ἀπὸ

ὑποταγή, διὰ τὸ ἐκεῖθεν γίνεσθαι τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν τὴν κοινω-
 νίαν, ἐν δὲ τῇ ἀτρέπτῳ καὶ ἀναλλοιώτῳ δυνάμει ἢ ὑποταγῇ
 χώραν οὐκ ἔχει, ἐν ἣ ἅπαν ἀγαθὸν ὀνομά τε καὶ νόημα θεωρεῖ-
 ται, τὸ αἰδίου, τὸ ἀφθαρτον, τὸ μακάριον, τὸ αἰεὶ ὡσαύτως
 5 ἔχον, τὸ μῆτε κρεῖττον, μῆτε χειρόν γενέσθαι δυνάμενον. Οὐτε
 γὰρ προσθήκην ἐν τῷ ἀγαθῷ ἐπίδεχεται, οὔτε τὴν πρὸς τὸ
 χειρόν ροπήν, ὃ τοῖς ἄλλοις πηγάζει τὴν σωτηρίαν, οὐκ αὐτὸ τοῦ
 σώζοντος ἐνδεῶς ἔχει.

Ποῖον τοίνυν εὐλόγως φήσουσιν ἐπ' αὐτοῦ κυρίως νοεῖν τὸ
 10 τῆς ὑποταγῆς σημαινόμενον; Ἡρέθη γὰρ τὰ ἐξετασμένα πάντα
 μακρὰν ἀπέχοντα τοῦ κυρίως ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ
 καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι. Εἰ δὲ χρῆ κάκεινο τὸ τῆς ὑποταγῆς
 εἶδος προσθεῖναι, ὃ φησι τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον, ὅτι «ἦν
 ὑποτασσόμενος τοῖς γονεῦσιν εἰς δωδέκατον προελθὼν ἔτος ὃ
 15 Κύριος», οὐδὲ ἐκεῖνο ἀρμόζοι ἂν ἐπὶ τοῦ προαιωνίου τε καὶ
 ἀληθινοῦ πρὸς τὸν ἀληθινὸν ἑαυτοῦ Πατέρα λέγεσθαι. Ἐκεῖ
 μὲν γὰρ ὁ πεπειραμένος κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς
 ἁμαρτίας ἐδέξατο καὶ διὰ τῶν ἡλικιῶν προελθεῖν τῆς φύσεως
 ἡμῶν. Καὶ ὡσπερ παιδίον γενόμενος, τὴν βρεφικὴν τροφήν
 20 προσήκατο, βούτυρον καὶ μέλι φαγών, οὕτω καὶ εἰς μειράκιον
 προελθὼν, τὸ κατάλληλόν τε καὶ πρέπον τῇ τοιαύτῃ ἡλικίᾳ οὐ
 παρητήσατο, τύπος εὐταξίας τῷ βίῳ γινόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ
 ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀτελής ἐν τοῖς τοιούτοις ἐστὶν ἡ
 διάνοια, καὶ χρεῖα τῇ νεότητι διὰ τῶν τελειότερων τῆς πρὸς τὸ
 25 κρεῖττον γινομένης χειραγωγίας, τούτου χάριν ὃ δωδεκαέτης
 τῇ μητρὶ ὑποτάσσεται, ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ διὰ προκοπῆς τελειού-
 μενον πρὶν εἰς τὸ τέλειον φθάσαι, καλῶς τὴν ὑποταγήν, ὡς
 χειραγωγὸν πρὸς τὸ ἀγαθόν, καταδέχεται. Ὁ δὲ αἰεὶ τέλειος ἐν
 παντὶ ἀγαθῷ καὶ μῆτε προκοπὴν μῆτε μείωσιν δυνάμενος ἐφ'
 30 ἑαυτοῦ καταδέξασθαι, διὰ τὸ ἀπροσδεὲς τῆς φύσεως αὐτοῦ
 καὶ ἀμείωτον, ὑπὲρ τίνος ὑποτάσσεται, οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοιεν οἱ
 πάντα λέγοντες ἀπερισκέπτως. Ὅτι γὰρ διὰ σακρὸς τῇ ἀν-

ἐκεῖ προέρχεται ἡ μετοχή μας στο ἀγαθό, στήν ἀτρεπτή δμως καί ἀμετάβλητη δύναμη δέν ἔχει θέση ἡ ὑποταγή, ὅπου ἐννοοῦμε κάθε ὄνομα καί νόημα ἀγαθό, δηλαδή τὸ αἰδίο, τὸ ἀφθαρτο, τὸ μακάριο, τὸ παντοτινὰ ἴδιο, αὐτὸ ποὺ δέν μπορεῖ νὰ γίνει οὔτε καλύτερο οὔτε χειρότερο. Γιατὶ οὔτε προσθήκη στο ἀγαθὸ ἐπιδέχεται οὔτε τὴν κλίση στο χειρότερο· αὐτὸ ποὺ πηγάζει τὴ σωτηρία στοὺς ἄλλους δὲ χρειάζεται ἐκεῖνο ποὺ θὰ τὸ σώσει.

Ποιὸ λοιπὸν ἀκριβὲς νόημα θὰ ἰσχυριστοῦν εὐλογα ὅτι ἀποδίδουν στο σημαίνόμενο τῆς ὑποταγῆς; Ὅλα ὅσα ἐξετάσαμε βρέθηκαν ν' ἀπέχουν πάρα πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ κυριολεκτοῦνται καί νὰ λέγονται ἀκριβῶς γιὰ τὸ μονογενὴ Θεό. Κι ἂν χρειάζεται νὰ προσθέσω κι ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς ὑποταγῆς, ποὺ μνημονεύεται στο κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιο ὅτι «ζοῦσε κοντὰ στοὺς γονεῖς του με ὑποταγή»⁹ ὁ Κύριος ὡς τὰ δώδεκά του χρόνια, οὔτε αὐτὸ δέν ἀρμόζει νὰ λέγεται ἀπὸ τὸν προαιώνιο καί ἀληθινὸ πρὸς τὸν ἀληθινὸ Πατέρα του. Γιατὶ ἐκεῖ αὐτὸς ποὺ δέχτηκε ὅλους τοὺς πειρασμοὺς ὁμοια μὲ τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς ν' ἁμαρτήσῃ¹⁰, δέχτηκε νὰ περάσει καί ὅλα τὰ στάδια τῆς ἡλικίας μας. Καί ὅπως ἔγινε παιδί καί ἔφαγε τὴ βρεφικὴ τροφή, βούτυρο καί μέλι, ἔτσι κι ὅταν ἔγινε μερικάκι δέν παραμέλησε τὸ κατὰλληλο κι ἀρμόδιο γιὰ τὴν ἡλικία αὐτῆ, τὸ νὰ γίνει στὴ ζωὴ παράδειγμα εὐταξίας. Ἐπειδὴ δηλαδή στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὁ νοῦς εἶναι ἀτελής στὰ ζητήματα αὐτὰ καί ἡ νεότητα ἔχει ἀνάγκη νὰ χειραγωγεῖται στο καλύτερο ἀπὸ τελειότερα παραδείγματα, γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ δωδεκάχρονο παιδί ὑποτάσσεται στὴ μητέρα του, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸς ποὺ τελειοποιεῖται προκόβοντας ὀλοένα, ὀρθὰ ἀποδέχεται τὴν ὑποταγὴ ὡς χειραγωγὸ του στο ἀγαθό. Γιὰ τὸν πάντοτε δμως τέλειο σὲ κάθε ἀγαθὸ καί ποὺ δέν μπορεῖ νὰ δεχτεῖ στὸν ἑαυτό του οὔτε προκοπὴ οὔτε ὀπισθοχώρηση, ἐπειδὴ ἡ φύση του δὲ γνωρίζει ἔλλειψη καί μείωση, δέν θὰ μπορέσουν νὰ ποῦν, αὐτοὶ ποὺ μιλοῦν ἀπερίσκηπτα, γιὰ ποιὸ λόγο ὑποτάσσεται. Ὅτι δηλαδή, ὄντας μέσα στὴ

10. Ἐβρ. 4,15.

θρωπίνη συναναστροφόμενος φύσει, ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ ἐνο-
 μοθέτει, δι' ὧν ἐποίει, τὴν ὑποταγὴν τῇ νεότητι, δῆλόν ἐστιν
 ἐκ τοῦ πρὸς τὸ τέλειον τῆς ἡλικίας αὐτὸν προελθόντα μηκέτι
 πρὸς τὴν τῆς μητρὸς ἐξουσίαν βλέπειν. Προτρεπομένης γὰρ
 5 αὐτὸν ἐκείνης ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας δεῖξαι τὴν δύναμιν, ἐν
 τῷ λείποντι τῇ πανδαισίᾳ τῶν γάμων, καὶ τὴν τοῦ οἴνου
 χρείαν τῇ εὐωχίᾳ χαρίσασθαι, τὴν μὲν χάριν τοῖς δεομένοις
 παρασχεῖν οὐκ ἠρνήσατο, τὴν δὲ μητρῶαν συμβουλήν, ὡς οὐ-
 κέτι κατὰ καιρὸν αὐτῷ προσαγομένην ἀπεποιήσατο, εἰπών,
 10 «τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι;». Μὴ καὶ ταύτης μου τῆς ἡλικίας
 ἐπιστατεῖν ἐθέλεις; Οὐπω ἤκει μου ἡ ὥρα ἢ τὸ αὐτοκρατὲς
 παρεχομένη τῇ ἡλικίᾳ καὶ αὐτεξούσιον;

Εἰ οὖν ἐν τῇ διὰ σαρκὸς ζωῇ τὸ καθῆκον τῆς ἡλικίας μέτρον
 τὴν τῆς γεννησαμένης ὑποταγὴν ἀποσειεται, τίνα χώραν ἔχει
 15 ὑποταγὴ ἐν τῇ τοῦ δεσπόζοντος ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ
 αἰῶνος, οὐκ ἂν τις εἰπεῖν ἔχοι. Ἴδιον γὰρ τῆς θείας καὶ μακα-
 ρίας ἐστὶ ζωῆς, τὸ πάντοτε ἐν τῷ αὐτῷ διαμένειν, καὶ τὴν ἐξ
 ἀλλοιώσεως μεταβολὴν μὴ προσίεσθαι. Ἐπεὶ οὖν ὁ ἐν ἀρχῇ
 ὧν Λόγος, ὁ μονογενὴς Θεός, ἀλλότριός ἐστι παρακοπῆς πά-
 20 σης καὶ ἀλλοιώσεως, πῶς δὲ νῦν οὐκ ἔστι μετὰ ταῦτα γίνεται;
 Οὐ γὰρ ὡς δεῖ ὑποτεταγμένου τοῦ Υἱοῦ φησιν ὁ Ἀπόστολος,
 ἀλλ' ὡς πρὸς τῷ τέλει τῆς τοῦ παντὸς συμπληρώσεως μέλλον-
 τος ὑποτάσσεσθαι· καίτοι, εἰ καλὸν ἢ ὑποταγὴ καὶ ἄξιον
 περὶ Θεοῦ λέγεσθαι, πῶς νῦν ἀπέστη τοῦ Θεοῦ τὸ καλόν; Ἐπίσης
 25 γὰρ πάντως ἀμφοτέροις καλόν, τῷ τε ὑποτασσομένῳ Υἱῷ, καὶ
 τῷ τὴν ὑποταγὴν τοῦ Υἱοῦ δεχομένῳ Πατρί. Λεῖπει τοίνυν ἐν τῷ
 παρόντι καὶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ τοιοῦτον καλόν, καὶ δὲ μὴ
 ἔσχεν πρὸ τῶν αἰώνων μήτε ὁ Πατὴρ μήτε ὁ Υἱός, τοῦτο ἐπὶ συμ-
 πληρώσει τῶν χρόνων καὶ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ προσγενήσε-

σάρκα και συναναστρεφόμενος τούς ανθρώπους, νομοθετούσε στην παιδική του ηλικία με τη συμπεριφορά του την υποταγή για τούς νέους, γίνεται φανερό από το ότι δεν τον ένοιαζε πιά η έξουσία της μητέρας του όταν ένηλικιώθηκε. Γιατί όταν εκείνη τον παρακινούσε στην Κανά της Γαλιλαίας να δείξει τη δύναμή του σ' αυτό που έλειπε από το πλούσιο γαμήλιο τραπέζι και να χαρίσει στο γλέντι το κρασί που χρειάζονταν, δεν αρνήθηκε βέβαια να κάνει τη χάρη σ' αυτούς που παρακαλούσαν, απέκρουσε όμως τη συμβουλή της μητέρας τους, γιατί δεν του έγινε την κατάλληλη ώρα, λέγοντας: «τί σχέση έχομε έμεεις, γυναίκα;»¹¹. Μήπως θέλεις να με κατευθύνεις και σ' αυτή την ηλικία; Δεν ήρθε ακόμα η ώρα μου, αυτή που παραχωρεί στην ηλικία την αυτοκυβέρνηση και το αυτεξούσιο;

Αν λοιπόν κατά τη ζωή του μέσα στη σάρκα στο άρμόδιο στάδιο της ηλικίας απορρίπτει την υποταγή στη μητέρα, κανένας δεν μπορεί να πει ποιά θέση έχει η υποταγή στη ζωή εκείνου που κυβερνά με την απέραντη δύναμή του τον κόσμο. Ίδιο γνώρισμα της θείας και μακάριας ζωής είναι να διατηρεί την ταυτότητά της και να μη δέχεται αλλοίωση και μεταβολή. Αφού λοιπόν ο Λόγος που ήταν στην αρχή, ο Θεός ο μονογενης, είναι ξένος προς κάθε πρόοδο και μεταβολή, πώς αυτό που τώρα δεν υπάρχει γίνεται αργότερα; Γιατί δεν γράφει ο Απόστολος ότι ο Υιός ήταν πάντοτε υποταγμένος στον Πατέρα, αλλά ότι πρόκειται να υποταχθεί στην τελική ολοκλήρωση του παντός. Αν όμως η υποταγή είναι καλό και άξιο να λέγεται για το Θεό, πώς αυτό το καλό έλειψε τώρα από το Θεό; Γιατί είναι όπωσδήποτε καλό και για τούς δύο και για τον Υιό που υποτάσσεται και για τον Πατέρα που δέχεται την υποταγή του Υιού. Επομένως λείπει κατά το παρόν κι από τον Πατέρα κι από τον Υιό αυτό το καλό και αυτό που δεν το είχε πριν από τούς αιώνες ούτε ο Πατέρας ούτε ο Υιός, αυτό θα το αποκτήσει και ο Πατέρας και ο Υιός στη συμπλήρωση τών χρόνων, ο ένας

11. Ίω. 2,4.

ται, τοῦ μὲν ὑπομένοντος τὴν ὑποταγὴν, τοῦ δὲ προσθήκην τινὰ καὶ ἐπαύξησιν τῆς ἑαυτοῦ δόξης διὰ τοῦτο λαμβάνοντος, ἦν ἐν τῷ παρόντι τέως οὐκ ἔχει. Ποῦ τοίνυν ἐν τούτῳ τὸ ἀναλλοίωτον; Τὸ γὰρ μετὰ ταῦτά τι γενόμενον, νῦν δὲ μὴ ὄν, ἴδιον τῆς τρεπτῆς ἐστὶ 5 φύσεως. Εἴτε οὖν καλὸν ἡ ὑποταγὴ, καὶ νῦν εἶναι προσήκει πιστεύειν τῷ Θεῷ τὸ καλόν· εἴτε ἀνάξιον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ τοιοῦτον, οὔτε νῦν, οὔτε ἄλλοτε. Ἀλλὰ μὴν φησιν ὁ Ἀπόστολος τότε ὑποταγήσεσθαι τὸν Υἱόν, οὐχὶ νῦν ὑποτετάχθαι.

Ἄρα πρὸς ἄλλον τινὰ σκοπὸν βλέπει ὁ λόγος καὶ πόρρω τῆς 10 τῶν αἰρετικῶν κακονοίας ἐστὶ τὸ τοῦ ὀνόματος σημαίνόμενον; Τίς οὖν ὁ λόγος; Τάχα διὰ τῆς συμφράσεως τῶν τῷ μέρει τούτῳ συγγεγραμμένων μᾶλλον ἂν τις κατίδοι τὸ νόημα. Ἐπειδὴ γὰρ ἀγωνιστικὸν πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐνεστήσατο λόγον, οἱ τὴν μὲν εἰς τὸν Κύριον παρεδέξαντο πίστιν, τὸ δὲ τῆς 15 ἀναστάσεως τῶν ἀνθρώπων δόγμα μῦθον ᾤθησαν λέγοντες, «πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; Καὶ ποίῳ σώματι ἔρχονται;», οἷς πολυτρόπως καὶ πολυειδῶς μετὰ τὸν θάνατον εἰς ἀφανισμόν περιῆλθε τὰ σώματα, ἢ διὰ σήψεως τῶν σαρκοβόρων, ἐρπετῶν, νηκτῶν, πετεινῶν, τετραπόδων ἀναλωθέντα; Διὰ 20 τοῦτο πολλοὺς αὐτοῖς παρέθετο λογισμούς, πείθων μὴ τῇ ἑαυτῶν δυνάμει τὴν τοῦ Θεοῦ παρισάξιν, μήθ' ὅσον ἀνθρώπων ἀμήχανον, καὶ ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἴσον οἶσθαι, ἀλλ' ἐκ τῶν γνωρίμων ἡμῖν ὑποδειγμάτων τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας ἐξουσίας ἀναλογίζεσθαι· καὶ οὕτω προτίθησιν αὐτοῖς τὴν περὶ τὰ σώματα 25 τῶν σπερμάτων θαυματουργίαν τῶν αἰετομοιουμένων ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως, καὶ ὡς οὐκ ἠτόνησεν ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία μυρία σωμάτων εἶδη κατὰ τὸ πᾶν ἐξευρεῖν, λογικῶν, ἀλόγων, ἐναερίων, χερσαίων, καὶ τῶν κατ' οὐρανὸν ἡμῖν προφερομένων, τοῦ τε ἡλίου καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων, ὧν ἕκαστον 30 θείᾳ δυνάμει γενόμενον, τοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀνάστασιν μὴ ἂν

νά υπομένει τὴν ὑποταγὴ καὶ ὁ ἄλλος νά παίρνει μὲ αὐτὴ κάποια προσθήκη καὶ ἐπαύξηση τῆς δόξας του, πού ὡς τότε δὲν εἶχε. Πού βρίσκεται λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ ἀναλλοίωτο; Γιατὶ κάτι πού γίνεται ἐπειτα, ἐνῶ τώρα δὲν ὑπάρχει, εἶναι ἰδιότητα τῆς τρεπτῆς φύσης. Ἄν λοιπὸν ἡ ὑποταγὴ εἶναι καλὸ, πρέπει νά πιστεύομε ὅτι τὸ καλὸ τὸ ἔχει καὶ τώρα ὁ Θεός; ἂν αὐτὴ εἶναι κάτι ἀνάξιο γιὰ τὸ Θεό, οὔτε τώρα ὑπάρχει οὔτε ἄλλοτε. Ὁ Ἀπόστολος ὁμοῦς λέει ὅτι ὁ Υἱὸς θὰ ὑποταχθεῖ τότε, ὄχι ὅτι ἔχει ὑποταχθεῖ τώρα.

Μήπως λοιπὸν ὁ λόγος αὐτὸς ἔχει κάποιο ἄλλο στόχο καὶ τὸ σημαινόμενο τοῦ ὀνόματος εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὰ σοφίσματα τῶν αἰρετικῶν; Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ λόγος; Ἴσως μπορεῖ νά καταλάβει κανένας καλύτερα τὸ νόημα συνδυάζοντας ὅσα γράφονται στὸ μέρος αὐτό. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπηύθυνε ἐπικριτικὸ λόγο στοὺς Κορινθίους, πού δέχτηκαν βέβαια τὴν πίστη στὸν Κύριο, θεώρησαν ὁμοῦς μύθο τὸ δόγμα τῆς ἀνάστασης τῶν νεκρῶν, λέγοντας, «πῶς οἱ νεκροὶ ἀνασταίνονται ἀπὸ τὸν τάφο; Καὶ μὲ ποιὸ σῶμα γυρίζουν στὴ ζωή;»¹², αὐτοὶ πού μετὰ τὸν θάνατο μὲ πολλοὺς καὶ διάφορους τρόπους ἀφανίστηκαν τὰ σώματά τους ἢ μὲ τὴ σήψη ἢ φαγωμένα ἀπὸ σαρκοβόρα ἐρπετά, ψάρια, πουλιὰ καὶ τετράποδα; Γι' αὐτὸ διατυπώνει σ' αὐτοὺς πολλές σκέψεις, προσπαθώντας νά τοὺς πείσει νά μὴν ἐξισώνουν τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ δική τους, οὔτε τὸ ἀκατόρθωτο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους νά τὸ ἀποδίδουν καὶ στὸ Θεό, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ γνωστὰ σ' ἐμᾶς παραδείγματα νά ἀναλογίζονται τὸ μεγαλεῖο τῆς θείας ἐξουσίας. Καὶ ἔτσι προβάλλει σ' αὐτοὺς τὴ θαυματουργὸ ἐνέργεια τῶν σπερμάτων σχετικὰ μὲ τὰ σώματα πού ἀνανεώνονται διαρκῶς ἀπὸ τὴ θεία δύναμη καὶ ὅτι δὲν ἐξαντλήθηκε ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ νά βρῆκε μέσα στὸ σύμπαν μύρια εἶδη σωμάτων, λογικά, ἄλογα, φτερωτά, χερσαῖα καὶ ὅσα μᾶς προσφέρονται ἀπὸ τὸν οὐρανό, ὁ ἥλιος καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, πού καθένα ἀπὸ αὐτά, ἀφοῦ δημιουργήθηκε μὲ τὴ θεία δύναμη, γί-

12. Α' Κορ. 15,35.

ἀπορῆσαι τὸν Θεὸν ἡμετέρων σωμάτων ἡμᾶς ἀπόδειξις γίνε-
ται. Εἰ γὰρ τὰ ὄντα πάντα οὐκ ἔκ τινος ὑποκειμένης ὕλης πρὸς τὸ
φαινόμενον μετεσκευάσθη, ἀλλὰ τὸ θεῖον θέλημα ὕλη καὶ οὐσία
τῶν δημιουργημάτων ἐγένετο, πολὺ μᾶλλον δυνατὸν εἶναι κατα-
5 σκευάζειν τὸ ἤδη ὄν εἰς τὸ ἴδιον σχῆμα πάλιν ἐπαναχθῆναι, ἢ τὸ
ἐξ ἀρχῆς μὴ ὄν εἰς ὑπόστασίν τε καὶ οὐσίαν ἐλθεῖν.

Δείξας τοίνυν ἐν τοῖς πρὸς αὐτοὺς λόγοις, ὅτι τοῦ πρώτου
ἀνθρώπου εἰς γῆν διὰ τῆς ἀμαρτίας ἀναλυθέντος καὶ διὰ τοῦτο
χοϊκοῦ κληθέντος, ἀκόλουθον ἦν κατ' ἐκεῖνον καὶ τοὺς ἐξ
10 ἐκείνου γενέσθαι πάντας χοϊκοὺς καὶ θνητοὺς τοὺς ἐκ τοῦ
τοιούτου φύντας, ἀναγκαίως ἐπήγαγε καὶ τὴν δευτέραν ἀκο-
λουθίαν, δι' ἧς ἀναστοιχειοῦται πάλιν ἐκ τοῦ θνητοῦ πρὸς
ἀθανασίαν ὁ ἄνθρωπος, ὁμοιοτρόπως λέγων, τὸ ἀγαθὸν ἐγγε-
γενῆσθαι τῇ φύσει ἐξ ἑνὸς εἰς πάντας χεόμενον, ὡσπερ καὶ τὸ
15 κακὸν δι' ἑνὸς εἰς πλῆθος ἐχέθη, τῇ διαδοχῇ τῶν ἐπιγινόμε-
νων. Τούτοις δὲ κέχρηται τοῖς ῥήμασι, τὸ περὶ τούτου δόγμα
κατασκευάζων. «Ὁ πρῶτος», φησὶν, «ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊ-
κός, ὁ δεύτερος ἐξ οὐρανοῦ. Οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊ-
κοί· καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. Καὶ κα-
20 θῶς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, οὕτω φορέσωμεν καὶ
τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου».

Τούτοις τοίνυν καὶ τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς κρατύνας τὸν
περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον καὶ διὰ πολλῶν ἐτέρων τοὺς αἰ-
ρετικούς τοῖς συλλογισμοῖς συμποδίσας, ἐν οἷς ἀπεδείκνυε τὸν
25 ἀπιστοῦντα, τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀναστάσει, μηδὲ τοῦ Χριστοῦ
προσδέχεσθαι τὴν ἀνάστασιν, διὰ τῆς τῶν συνημμένων ἀλλή-
λοις πλοκῆς κατασκευάσας τὸ ἐν τοῖς συμπεράσμασιν ἄφου-
κτον λέγων, ὅτι «εἰ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χρι-
στὸς ἐγήγερται. Εἰ δὲ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία καὶ ἡ
30 εἰς αὐτὸν πίστις ἐστὶ». Τῆς γὰρ προτάσεως ἀληθοῦς οὐσης.

νεται απόδειξη ότι και κατά την ανάσταση δε θα λείψουν στο Θεό τα σώματά μας. Ἐν δηλαδή όλα τὰ ὄντα δὲν ἦρθαν ἀπὸ κάποια ὕλη ὑποκείμενη σ' αὐτὰ στὴ μορφή μετὴν ὁποία φαίνεται, ἀλλὰ ὕλη καὶ οὐσία τῶν δημιουργημάτων εἶναι τὸ θεῖο θέλημα, ὑπάρχει μεγαλύτερη δυνατότητα νὰ ἐπαναφερθεῖ πάλι στὸ δικό του σχῆμα αὐτὸ ποὺ ἤδη ὑπάρχει παρὰ νὰ προχωρήσει σὲ ὑπόσταση καὶ οὐσία αὐτὸ ποὺ δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἔδειξε στοὺς λόγους τοῦ πρὸς αὐτοὺς ὅτι ὁ ἄνθρωπος μετὸ νὰ ἁμαρτήσῃ διαλύθηκε στὴ γῆ καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάστηκε καὶ χοϊκός, ἦταν ἀκόλουθο σύμφωνα μ' αὐτὸν νὰ γίνουν καὶ ὄλοι οἱ ἀπόγονοί του χοϊκοὶ καὶ θνητοὶ ἐπειδὴ γεννήθηκαν ἀπὸ χοϊκὸ, πρόσθεσε κατ' ἀνάγκη καὶ τὴ δεύτερη ἀκολουθία, κατὰ τὴν ὁποία μεταστοιχειώνεται πάλι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ θνητότητα στὴν ἀθανασία, λέγοντας καθ' ὅμοιο τρόπο ὅτι τὸ ἀγαθὸ ἐμφυτεύεται μέσα στὴ φύση διαχεόμενον ἀπὸ τὸν ἕνα σὲ ὄλους, ὅπως καὶ τὸ κακὸ διαχύθηκε ἀπὸ τὸν ἕνα σὲ πλῆθος μετὴν διαδοχὴ τῶν ἀπογόνων. Καὶ γιὰ ν' ἀποδείξει τὴ διδασκαλία αὐτὴ χρησιμοποιοῦ τοὺς ἐξῆς λόγους: «Ὁ πρῶτος», λέει, «ἄνθρωπος εἶναι ἀπὸ τὴ γῆ καὶ εἶναι χοϊκός, ὁ δεύτερος εἶναι ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Ὅποιος λογῆς εἶναι ὁ χοϊκός τέτοιοι εἶναι καὶ οἱ χοϊκοὶ καὶ ὅποιος λογῆς εἶναι ὁ ἐπουράνιος τέτοιοι εἶναι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. Καὶ ὅπως φορέσαμε τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, ἔτσι θὰ φορέσουμε καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουράνιου»¹³.

Μὲ αὐτοὺς καὶ παρόμοιους λογισμοὺς βεβαίωσε τὸ λόγο γιὰ τὴν ἀνάσταση καὶ ἀνέτρεψε τοὺς αἰρετικούς μετὰ πολλοὺς ἄλλους συλλογισμοὺς, μετὰ τοὺς ὁποίους ἀποδείκνυε ὅτι, ὅποιος δὲν πιστεύει στὴν ἀνάσταση τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀποδέχεται οὔτε τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἀπέδειξε μετὰ τὴν πλοκὴ τῶν ἐνωμένων μεταξύ τους τὸ ἀναπόφευκτο τῶν συμπερασμάτων, ὅτι δηλαδή «ἂν δὲν ὑπάρχει ἀνάσταση νεκρῶν, δὲν ἔχει ἀναστήθῃ οὔτε ὁ Χριστός. Κι ἂν δὲν ἀναστήθῃ ὁ Χριστός, εἶναι μάταια ἢ πίστη σ' αὐτόν». Ἐφόσον δηλαδή ἀληθεύει ἡ

13. Α' Κορ. 15,47-49.

ὅτι Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ τὸ συνημμένον τούτῳ πάντως ἀληθὲς εἶναι χρή, τὸ νεκρῶν εἶναι ἀνάστασιν. Τῇ γὰρ μερικῇ ἀποδείξει καὶ τὸ καθόλου συναποδείκνυται. Καὶ τὸ ἔμπαλιν, εἴ τις τὸ καθόλου ψεῦδος εἶναι λέγοι, τὸ νεκρῶν εἶναι ἀνάστασιν, οὐδὲ τὸ ἐπὶ μέρους πάντως ἀληθὲς εὐρεθήσεται, τὸ τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐγγεγέρθαι. Τὸ γὰρ καθόλου ἀδύνατον οὐδέ τι δυνατόν ἐστι πάντως. Ἀλλὰ μὴν τοῦτο τοῖς παραδεξαμένοις τὸν Λόγον πιστὸν ἐστὶ καὶ ἀναντίρρητον, ὅτι Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀναγκαίως ἐν τῇ μερικῇ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ πίστει καὶ ἡ καθόλου τὸ πιστὸν ἔξει.

Οὕτω τοῖνυν αὐτοὺς συλλογιστικῶς πρὸς τὴν παραδοχὴν τοῦ δόγματος συναναγκάσας, ἐκ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι 'Εἰ μὴ ἐστὶν' (τὸ γὰρ καθόλου μὴ ὄν, οὐδὲ ἐν τινὶ δυνατόν εἶναι· εἰ δὲ τοῦτον ἐγγεγέρθαι πιστεύομεν, τῆς καθόλου τῶν ἀνθρώπων ἀναστάσεως ἢ περὶ τούτου πίστις ἀπόδειξις γίνεται), καὶ προσθεὶς ἐκεῖνο τῷ λόγῳ, ὧ πᾶσα ἡ περὶ τοῦ δόγματος τούτου κατασκευὴ συμπεραίνεται, τό, «ὡσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται», σαφῶς ἐκκαλύπτει τὸ περὶ τούτου μυστήριον, πρὸς ὃ, τι βλέπει ἐν τοῖς ἐφεξῆς, διὰ τινος ἀναγκαίας ἀκολουθίας πρὸς τὸ πέρας τῶν ἐλπιζομένων διευθύνων τὸν λόγον.

Ὁ δὲ σκοπὸς τῶν γινομένων οὕτως ἐστίν. Ἐκθήσομαι δὲ πρότερον τῇ ἑμαυτοῦ λέξει τὴν διάνοιαν τῶν γεγραμμένων· 25 εἴθ' οὕτω προσθήσω τοῦ Ἀποστόλου τὸν λόγον τὸν τῇ παρ' ἡμῶν προεκτεθείσῃ διανοίᾳ ἐφαρμοζόμενον. Τίς οὖν ὁ τοῦ λόγου ἐστὶ σκοπός, ὃν δογματίζει ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει ὁ θεὸς Ἀπόστολος; Ὅτι ποτὲ πρὸς τὸ μὴ ὄν ἢ τοῦ κακοῦ φύσις μεταχωρήσει, παντελῶς ἐξαφανισθεῖσα τοῦ ὄντος, καὶ πᾶσαν λογικὴν φύσιν ἢ θεία τε καὶ ἀκήρατος ἀγαθότης ἐν ἑαυτῇ περιέξει, μηδενὸς τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ

πρόταση ότι ο Χριστός αναστήθηκε από τους νεκρούς, πρέπει να ἀληθεύει ὡσπδήποτε καὶ ἡ ἀκολουθία ἢ συναπτόμενη μαζί μ' αὐτὸ ὅτι ὑπάρχει ἀνάσταση νεκρῶν. Γιατὶ μὲ τὴν ἀπόδειξη τοῦ μερικοῦ ἀποδεικνύεται καὶ τὸ γενικό. Καὶ τὸ ἀντίθετο, ἂν λέει κανένας ὅτι τὸ γενικό εἶναι ψεῦδος, ὅτι δηλαδὴ ὑπάρχει ἀνάσταση νεκρῶν, δὲ θὰ βρεθεῖ ἀληθινὸ οὔτε τὸ ἐπιμέρους, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Γιατὶ αὐτὸ πού εἶναι γενικά ἀδύνατο, δὲν θὰ εἶναι γιὰ κανένα δυνατό. Ὅμως γιὰ ὄσους ἔχουν παραδεχτεῖ τὸ Λόγο, αὐτὸ εἶναι ἀξιόπιστο καὶ ἀναντίρρητο, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει ἀναστηθεῖ ἀπὸ τοὺς νεκρούς, καὶ ἐπομένως ὑποχρεωτικά στὴν ἐπιμέρους πίστη γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ θὰ βρεῖ τὴν ἀξιόπιστία της καὶ ἡ καθολικὴ πίστη γιὰ τὴν ἀνάσταση.

Ἔτσι λοιπὸν ὑποχρεώνοντάς τους μὲ τὸ συλλογιστικὸ τρόπο νὰ παραδεχτοῦν τὸ δόγμα, λέγοντας ὅτι «ἂν δὲν ὑπάρχει» (γιατὶ αὐτὸ πού δὲν ἰσχύει γενικά, οὔτε σὲ κάποιο ἐπιμέρους εἶναι δυνατό, κι ἂν πιστεύομε ὅτι αὐτὸς ἔχει ἀναστηθεῖ, ἢ πίστη γι' αὐτὸν γίνεται ἀπόδειξη τῆς γενικῆς ἀνάστασης τῶν ἀνθρώπων) καὶ προσθέτοντας στὸ λόγο του ἐκεῖνο μὲ τὸ ὁποῖο κατακλείεται ὅλη ἡ ἀπόδειξη σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ δόγμα, τὸ ὅτι δηλαδὴ «ὅπως στὸ πρόσωπο τοῦ Ἀδάμ ἀποθνήσκουν ὄλοι, ἔτσι καὶ στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ὄλοι θὰ λάβουν ζωή», ἀποκαλύπτει μὲ σαφήνεια τὸ σχετικὸ μὲ αὐτὸν μυστήριον, τὸ ὁποῖο ἔχει στόχο του στὰ ἐπόμενα, κατευθύνοντας τὸ λόγο του μὲ κάποια ἀναγκαῖα ἀκολουθία πρὸς τὸ τέλος ὧσων ἐλπίζομε.

Ὁ σκοπὸς αὐτῶν πού γίνονται εἶναι τοῦτος. Θὰ ἐκθέσω πρῶτα μὲ δικά μου λόγια τὸ νόημα τῶν γραφτῶν του, κι ἔπειτα θὰ προσθέσω τὰ ἀντίστοιχα λόγια τοῦ Ἀποστόλου στὸ νόημα πού διατύπωσα προηγουμένως. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ σκοπός, πού διδάσκει σ' ἐκεῖνο τὸ σημεῖο ὁ θεῖος Ἀπόστολος; Ὅτι κάποτε ἡ φύση τοῦ κακοῦ θὰ μεταβεῖ στὸ μὴ ὄν ἐξαφανισμένη ὀλότελα ἀπὸ τὸ ὄν καὶ ἡ θεία καὶ ἀθάνατη ἀγαθότητα θὰ περιλάβει μέσα της κάθε λογικὴ φύση καὶ δὲ θὰ ἐκπέσει ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ τίποτε ἀπὸ ὅσα ὁ Θεὸς ἔχει κάνει· ὅταν ὅλη ἡ

Θεοῦ ἀποπίπτοντος, ὅταν πάσης τῆς ἐμμιχθείσης τοῖς οὖσι
κακίας οἶόν τινος ὕλης κιβδήλου, διὰ τῆς τοῦ καθαρσίου πυ-
ρὸς χωνείας ἀναλυθείσης, τοιοῦτον γένηται πᾶν ὃ παρὰ τοῦ
Θεοῦ ἔσχε τὴν γένεσιν, οἶον ἐξ ἀρχῆν ἦν, ὅτε οὐπω τὴν κακίαν
5 ἐδέξατο. Τοῦτο δὲ γίνεσθαι λέγει οὕτως· Ἐγένετο, φησὶν, ἐν
τῇ θνητῇ τε καὶ ἐπικήρῳ τῶν ἀνθρωπων φύσει ἢ καθαρὰ καὶ
ἀκήρατος τοῦ Μονογενοῦς θεότης. Ἐκ πάσης δὲ τῆς ἀνθρωπί-
νης φύσεως, ἣ κατεμίχθη τὸ Θεῖον, οἶον ἀπαρχή τις τοῦ κοι-
νοῦ φυράματος ὃ κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπος ὑπέστη, δι' οὗ προσ-
10 ἐφύη τῇ θεότητι πᾶν τὸ ἀνθρώπινον.

Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν ἐκείνῳ πᾶσα κακίας φύσις ἐξηφανίσθη,
«ὃς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν», καθὼς φησὶν ὁ προφήτης,
«οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ», συνηφανίσθη δὲ
μετὰ τῆς ἀμαρτίας ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ὁ ἐπακολουθῶν αὐτῇ θά-
15 νατος (οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλη θανάτου γένεσις, πλὴν ἀμαρτία), ἀρ-
χὴν ἔλαβεν ἀπ' ἐκείνου ὃ τε τῆς κακίας ἀφανισμὸς καὶ ἡ τοῦ
θανάτου κατάλυσις, εἴτα ὡσπερ τις τάξις ἐπετέθη διὰ τινος
ἀκολουθίας τῷ γινομένῳ. Τὸ γὰρ αἰεὶ κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ
ὑπόβασιν μᾶλλον ἀφειστώς τοῦ πρώτου, ἢ προσεχέστερον εὐ-
20 ρισκόμενον, ὅπως ἂν ἀξίας τε καὶ δυνάμεως ἕκαστον ἔχη, οὕ-
τως ἐπακολουθεῖ προάγοντι. Ὡστε μετὰ τὸν ἐν τῷ Χριστῷ
ἀνθρωπον, ὃς ἐγένετο «ἀπαρχὴ τῆς φύσεως ἡμῶν» δεξάμε-
νος ἐν ἑαυτῷ τὴν θεότητα, ὃς καὶ «ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημέ-
νων» ἐγένετο, καὶ «πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν», λύσας τὰς
25 ὠδῖνας τοῦ θανάτου· μετὰ τοῦτον τοίνυν τὸν ἀνθρωπον, τὸν
καθόλου τῆς ἀμαρτίας κεχωρισμένον καὶ καταργήσαντα ἐν
ἑαυτῷ τοῦ θανάτου τὸ κράτος καὶ πᾶσαν αὐτοῦ ἀρχὴν τε καὶ
ἐξουσίαν καὶ δύναμιν καταλύσαντα, εἴ τις κατὰ τὸν Παῦλον
εὐρεθεῖ τὸν ὡς ἦν δυνατὸν μιμητὴν τοῦ Χριστοῦ γενόμενον

κακία που έχει αναμιχθεί μέσα στα όντα αφαιρεθεί με το λιώσιμο από το καθαρτήριο πύρ, σ'α μιὰ νόθη ύλη, κάθε τι που έλαβε τή γένεσή του από το Θεό θά γίνει τέτοιο που ήταν από τήν άρχή, όταν δέν είχε δεχτεί τήν κακία. Καί αυτό λέει ότι γίνεται με τόν έξής τρόπο. Ή καθαρή και γνήσια θεότητα του Μονογενοϋς εισήλθε, λέει, στη θνητή και φθαρτή φύση των ανθρώπων. Κι από όλη τήν ανθρώπινη φύση, στην όποια αναμίχθηκε το θείο, έλαβε ύπόσταση ό κατά Χριστόν άνθρωπος σαν μιὰ άρχή τής κοινής ζύμης, του κοινου φυράματος, και με αυτόν ενώθηκε με τή θεότητα όλη ή ανθρώπινη φύση.

Έπειδή λοιπόν είχε έξαφανιστεί κάθε φύση κακίας από εκείνον που «δέν έκανε άμαρτία», όπως λέει ό προφήτης, «ούτε βρέθηκε δόλος στο στόμα του»¹⁴, και συναφανίστηκε σ' αυτόν τόν ίδιο μαζί με τήν άμαρτία και το έπακόλουθό της, ό θάνατος (γιατί ό θάνατος δέ γεννιέται από πουθενά άλλοϋ εκτός από τήν άμαρτία), έλαβε άρχή από εκείνον και τής κακίας ό άφανισμός και ή κατάλυση του θανάτου, κι έπειτα σ' αυτό που γίνεται επιβλήθηκε κάποια τάξη σύμφωνα με μιὰ άκολουθία. Αυτό δηλαδή που ως προς τή σχέση του με το άγαθό βρίσκεται σε μεγαλύτερη ή μικρότερη άπόσταση από το πρώτο άκολουθεί εκείνο που προηγείται ανάλογα με τήν αξία και τή δύναμη που έχει. Ώστε έπειτα από τόν κατά Χριστόν άνθρωπο, που έγινε «άπαρχή τής φύσης μας»¹⁵ αφού δέχτηκε μέσα του τή θεότητα, που έγινε και «άπαρχή των κεκοιμημένων»¹⁶ και «πρωτότοκος από τούς νεκρούς»¹⁷, «που διέλυσε τς ώδίνες του θανάτου»¹⁸, έπειτα λοιπόν από αυτόν τόν άνθρωπο, που είναι τελείως χωρισμένος από τήν άμαρτία και «έχει καταργήσει στον έαυτό του το κράτος του θανάτου»¹⁹ κι «έχει καταλύσει όλη τήν άρχή και τήν έξουσία και τή δύναμή του»²⁰, αν βρεθεί κάποιος, κατά τόν Παύλο, που έγινε όσο ήταν δυνατό μιμητής του Χριστου στην

15. Α' Κορ. 15,23. 16. Α' Κορ. 15,20.

17. Κολ. 1,18. 18. Πράξ. 2,24.

19. Έβρ. 2,14. 20. Α' Κορ. 15,24.

ἐν τῇ τοῦ κακοῦ ἀλλοτριώσει, ὁ τοιοῦτος τῇ ἀπαρχῇ κατόπιν ἀκολουθήσει ἐν τῷ τῆς παρουσίας καιρῷ.

Καὶ πάλιν, τοῦτο λέγω δὲ καθ' ὑπόθεσιν, ὁ Τιμόθεος, ἂν οὕτω τύχη, ὁ καθὼς οἶός τε ἦν μιμησάμενος ἐν ἑαυτῷ τὸν δι-
5 δάσκαλον, ἢ τις τοιοῦτος ἕτερος, καὶ οὕτω καθεξῆς, ὅσοι διὰ τῆς κατ' ὀλίγον τοῦ ἀγαθοῦ ὑφέσεως τῶν ἀεὶ προλαμβανόντων κατόπιν εὐρίσκονται, ἕως ἂν εἰς ἐκείνους ἡ ἀκολουθία τῶν ἐπομένων φθάσῃ, ἐν οἷς τοῦ κακοῦ πλεονάζοντος ἐλάτ-
των ἢ τοῦ κρείττονος εὐρίσκεται μοῖρα, κατὰ τὴν αὐτὴν ἀνα-
10 λογίαν παρὰ τῶν ἐν κακίᾳ τὸ ἐλαττον ἐχόντων τῆς ἀκολουθίας ἐπὶ τοὺς προέχοντας ἐν τῷ κακῷ τὴν τάξιν τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ἀναλυνόντων ποιούσης, ἕως ἂν ἐπὶ τὸ ἀκρότατον τοῦ κακοῦ πέρας ἢ τοῦ ἀγαθοῦ πρόοδος φθάσῃ, τὴν κακίαν ἐξαφανίζουσα. Ὅπερ δὴ τέλος τῆς ἐλπίδος ἐστίν, ὡς μηδὲν ὑπε-
15 ναντίον τῶν ἀγαθῶν περιλειφθῆναι, ἀλλὰ διὰ πάντων τὴν θείαν ζωὴν διεξελθοῦσαν, ἐξαφανίσει καθόλου ἐκ τῶν ὄντων τὸν θάνατον, προαναιρεθείσης αὐτοῦ τῆς ἁμαρτίας, ἀφ' ἧς, καθὼς εἴρηται, τὴν βασιλείαν κατὰ τῶν ἀνθρώπων ὁ θάνατος ἔσχευ.

20 Πάσης τοίνυν πονηρᾶς ἐξουσίας τε καὶ ἀρχῆς ἐν ἡμῖν καταλυθείσης καὶ μηκέτι μηδενὸς πάθους τῆς φύσεως ἡμῶν κυριεύοντος, ἀνάγκη πᾶσα μηδενὸς κατακρατοῦντός ἐτέρου, πάντα ὑποταγῆναι τῇ ἐπὶ πάντων ἀρχῇ. Θεοῦ δὲ ὑποταγὴ ἐστὶν ἡ παντελὴς τοῦ κακοῦ ἀλλοτριώσις. Ὅταν οὖν κατὰ μίμησιν
25 τῆς ἀπαρχῆς ἐξω τοῦ κακοῦ πάντες γενώμεθα, τότε ὄλον τὸ φύσεως τῇ ἀπαρχῇ συμμιχθέν, καὶ ἐν κατὰ τὸ συνεχὲς σῶμα γενόμενον, τοῦ ἀγαθοῦ μόνου τὴν ἡγεμονίαν ἐφ' ἑαυτοῦ δέξεται· καὶ οὕτω παντὸς τοῦ τῆς φύσεως ἡμῶν σώματος πρὸς τὴν θείαν τε καὶ ἀκήρατον φύσιν ἀνακραθέντος, ἐκείνη ἢ τοῦ
30 Υἱοῦ λεγομένη ὑποταγὴ δι' ἡμῶν γίνεται, τῆς ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ κατορθωθείσης ὑποταγῆς εἰς αὐτὸν ἀναφερομένης, τὸν ἐν ἡμῖν τὴν χάριν τῆς ὑποταγῆς ἐνεργήσαντα.

Ἡ μὲν οὖν διάνοια τῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Παύλου δογματι-

ἀποξένωση ἀπὸ τὸ κακό, αὐτὸς στὸν καιρὸ τῆς παρουσίας θ' ἀκολουθήσει τὴν ἀπαρχή.

Λέγω καὶ τὸ ἐξῆς, κάνοντας μιὰ ὑπόθεση γι' αὐτό. Ὁ Τιμόθεος μιμήθηκε μὲ ὁση δύναμη εἶχε τὸ δάσκαλό του, ἢ κάποιος ἄλλος ὁμοίος του κι ὅποιοι ἄλλοι στὴν συνέχεια πού, λίγο μόνο κατώτεροι στὸ ἀγαθό, βρίσκονται πίσω ἀπὸ αὐτοὺς πού προηγούνται πάντα, ὥσπου νὰ τοὺς φτάσουν μὲ τὴ σειρά τους ἐκεῖνοι πού ἀκολουθοῦν, στοὺς ὁποίους, ἐπειδὴ πλεονάζει τὸ κακό, βρίσκεται ἐλαττωμένη ἡ μοῖρα τοῦ ἀγαθοῦ· μὲ τὴν ἴδια ἀναλογία κάνει ἡ ἀκολουθία τὴ σειρά ἐκείνων πού καταλήγουν στὸ καλὸ ἀπὸ ἐκείνους πού ἔχουν τὴ λιγότερη κακία πρὸς αὐτοὺς πού προέχουν στὸ κακό, ὥσπου ἡ πρόοδος τοῦ ἀγαθοῦ νὰ φτάσει στὸ ἀκρότατο πέρας τοῦ κακοῦ ἐξαφανίζοντας τὴν κακία²¹. τοῦτο βέβαια εἶναι τὸ στεφάνωμα τῆς ἐλπίδας, νὰ μὴν μείνει τίποτε ἀντίθετο στοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλὰ ἡ θεία ζωὴ, ἀφοῦ περάσει ἀπὸ ὅλα, νὰ ἐξαφανίσει ὀλότελα τὸ θάνατο ἀπὸ τὰ ὄντα, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξαλειφθεῖ ἡ ἁμαρτία, ἀπὸ τὴν ὁποία, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ἔλαβε ὁ θάνατος τὴν ἐξουσία ἐπάνω στοὺς ἀνθρώπους.

Ὅταν λοιπὸν καταλυθεῖ κάθε κακὴ ἐξουσία καὶ ἀρχὴ ἐπάνω μας καὶ κανένα πάθος δὲν θὰ κυριεύει πιά τὴ φύση μας, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη, ἀφοῦ δὲν ἐξουσιάζει κανένα ἄλλο, νὰ ὑποταχτοῦν ὅλα στὴν ἀρχὴ τῶν ὄλων. Καὶ ὑποταγὴ στὸ Θεὸ εἶναι ἡ πλήρης ἀποξένωση ἀπὸ τὸ κακό. Ὅταν λοιπὸν κατὰ μίμηση τῆς ἀπαρχῆς βρεθοῦμε ὅλοι ἔξω ἀπὸ τὸ κακό, τότε τὸ σύνολο τῆς φύσης μας, ἀφοῦ ἀναμιχθεῖ μὲ τὴν ἀπαρχὴ κι ἀφοῦ γίνει μαζί της ἓνα συνεχὲς σῶμα, θὰ δεχτεῖ ἐπάνω του τὴν ἀποκλειστικὴ ἡγεμονία τοῦ ἀγαθοῦ. Κι ἔτσι, ἀφοῦ ἀνακραθεῖ ὅλη ἡ ἀνθρώπινη φύση μας μὲ τὴ θεία καὶ ἀθάνατη φύση, πραγματοποιεῖται σ' ἐμᾶς αὐτὴ ἡ λεγόμενη ὑποταγὴ τοῦ Υἱοῦ, ἀφοῦ ἡ ὑποταγὴ πού ἐπιτυγχάνεται μὲ τὸ σῶμα ἀναφέρεται σ' αὐτόν, πού ἐνέργησε μέσα μας τὴ χάρη τῆς ὑποταγῆς.

Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα, ὅπως νομίζω, ὅσων δίδαξε ὁ Παῦλος.

δύο τρόπους· ἀπὸ τὸ λιγότερο καλὸ πρὸς τὸ περισσότερο καλὸ καὶ ἀπὸ τὸ λιγότερο κακό πρὸς τὸ περισσότερο κακό.

σθέντων, ὡς γε ὑπειλήφαμεν, αὐτη, καιρὸς δ' ἂν εἴη καὶ αὐτὰ
 παραθέσθαι τοῦ Ἀποστόλου τὰ ρήματα ἔχοντα οὕτως· «ὥσπερ
 γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν
 τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. Ἐκαστος δὲ ἐν τῷ
 5 ἰδίῳ τάγματι. Ἀπαρχὴ Χριστός. Ἐπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ
 παρουσίᾳ αὐτοῦ. Εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδιδῷ τὴν βασιλείαν
 τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξου-
 σίαν καὶ δύναμιν. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεῦειν, ἕως ἂν θῆ τοὺς
 ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται
 10 ὁ θάνατος. Πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ὅταν
 δὲ εἴπῃ ὅτι 'πάντα ὑπέταξεν', δηλονότι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος
 αὐτῷ τὰ πάντα. Ὅταν δὲ ὑποτάξῃ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ
 αὐτὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ
 Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν». Σαφῶς γὰρ ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν
 15 εἰρημένων τὸ τῆς κακίας ἀνύπαρκτον τῷ λόγῳ παρίστησιν, ἐν
 τῷ εἰπεῖν ἐν πᾶσι γίνεσθαι τὸν Θεόν, πάντα ἐκάστῳ γινόμε-
 νον. Δῆλον γὰρ ὅτι τότε ἀληθὲς ἔσται τὸ ἐν πᾶσι τὸν Θεὸν εἶ-
 ναι, ὅταν μηδὲν κακὸν ἐνθεωρῆται τοῖς οὕσιν. Οὐ γὰρ δὴ καὶ
 ἐν κακῷ τὸν Θεὸν εἰκὸς ἐστὶ γίνεσθαι. Ὡστε ἢ οὐκ ἐν πᾶσιν
 20 ἔσται, ὅταν ὑπολειφθῇ τι κακὸν ἐν τοῖς οὕσιν, ἢ εἰ ἀληθῶς ἐν
 πᾶσι χρὴ πιστεῦειν αὐτὸν εἶναι, τὸ μηδὲν κακὸν εἶναι τῇ περὶ
 τούτου πίστει συναποδείκνυται. Οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατόν ἐν κακῷ
 τὸν Θεὸν γενέσθαι.

Τὸ δὲ πάντα γίνεσθαι τὸν Θεὸν τοῖς οὕσι, τὸ ἀπλοῦν καὶ
 25 μονοειδὲς τῆς ἐλπιζομένης ἡμῖν ζωῆς ὑποδείκνυσι. Τὸ γὰρ
 μηκέτι διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων καθ' ὁμοιότητα τοῦ νῦν βίου
 τὴν ζωὴν ἡμῖν συνερανίζεσθαι, τῷ λόγῳ τούτῳ παρίστησιν,

Ἄλλὰ εἶναι ὦρα νὰ παραθέσω καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Παύλου πού εἶναι τὰ ἐξῆς: «Ὅπως πεθαίνουν ὅλοι ἐξαιτίας τῆς συγγένειας μὲ τὸν Ἀδὰμ, ἔτσι καὶ χάρη στὴ συγγένεια μὲ τὸ Χριστὸ ὅλοι θὰ ξαναλάβουν ζωὴ. Ὁ καθένας μὲ τὴ σειρά του· ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν εἶναι ὁ Χριστός, ἔπειτα θ' ἀναστηθοῦν ὅσοι εἶναι δικοὶ του τὴν ἡμέρα τῆς παρουσίας του, ἔπειτα θὰ ρθεῖ τὸ τέλος ὅταν ὁ Χριστὸς θὰ παραδώσει τὴ βασιλεία στὸ Θεὸ καὶ Πατέρα, ὅταν θὰ ἔχει καταργήσει κάθε ἀρχὴ καὶ ἐξουσία καὶ δύναμη. Γιατὶ ὁ Χριστὸς πρέπει νὰ βασιλεύει μέχρι πού νὰ θέσει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του ὅλους τοὺς ἐχθρούς του. Ὁ τελευταῖος ἐχθρὸς πού θὰ καταργηθεῖ εἶναι ὁ θάνατος. Γιατὶ ὁ Θεὸς ὑπόταξε τὰ πάντα σ' αὐτόν. Ὅταν ὁμοῦς λέει ὅτι ἔχουν ὑποταχθεῖ σ' αὐτόν τὰ πάντα, εἶναι φανερό πῶς δὲν περιλαμβάνονται στὰ ἄπαντα καὶ ὁ Θεὸς πού ὑπόταξε στὸ Χριστὸ τὰ πάντα. Ὅταν λοιπὸν ὑποταχτοῦν σ' αὐτόν τὰ πάντα, τότε καὶ ὁ Υἱὸς θὰ ὑποταχθεῖ σ' αὐτόν πού ἔθεσε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία του τὰ πάντα, γιὰ νὰ εἶναι ὁ Θεὸς τὰ πάντα μέσα στὰ πάντα»²². Στὴν τελευταία φράση παριστάνεται μὲ τὸ λόγο σαφῶς ἡ ἀνυπαρξία τῆς κακίας, λέγοντας ὅτι ὁ Θεὸς εἰσέρχεται μέσα σέ ὅλα καὶ γίνεται τὰ πάντα γιὰ καθένα. Εἶναι δηλαδὴ φανερό ὅτι τότε θὰ ἐπαληθευτεῖ ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ μέσα σέ ὅλα, ὅταν δὲν θὰ παρατηρεῖται μέσα στὰ ὄντα κανένα κακό. Γιατὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι φυσικὸ ὁ Θεὸς νὰ εἰσέρχεται καὶ μέσα στὸ κακό. Ὡστε ἡ δὲ θὰ βρίσκεται μέσα σέ ὅλα, ὅταν ἀπομείνει ἓνα ὑπόλεμμα κακοῦ μέσα στὰ ὄντα ἢ, ἂν πρέπει νὰ πιστεύομε ὅτι βρίσκεται στ' ἀλήθεια μέσα σέ ὅλα, τότε ἀποδεικνύεται μαζὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα κακό στὴν πίστη γι' αὐτόν. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ ὁ Θεὸς νὰ βρεθεῖ μέσα στὸ κακό.

Ὅτι πάλι ὁ Θεὸς γίνεται τὰ πάντα γιὰ τὰ ὄντα ὑποδεικνύει τὴν ἀπλότητα καὶ τὸ μονοειδές τῆς ζωῆς πού ἐλπίζομε. Ὅτι δηλαδὴ ἡ ζωὴ γιὰ μᾶς δὲν ἀποτελεῖ ἓνα συνεράνισμα ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα ὁμοια μὲ τὴν τωρινὴ ζωὴ, τὸ παριστάνει μὲ

22. Α' Κορ. 15,22-28.

τὸ πάντα ἡμῖν τὸν Θεὸν γίνεσθαι, ὅσα τῇ ζωῇ ταύτῃ ἀναγκαῖα δοκεῖ διὰ τινος ἀναλογίας ἐκάστου μεταλαμβανομένου πρὸς τὸ θεϊότερον, ὥστε καὶ βρωσιν εἶναι τὸν Θεὸν ἡμῖν, ὡς εἰκὸς βρωθῆναι Θεόν, καὶ πόσιν, ὡσαύτως ἔνδυμά τε καὶ σκέπην, 5 ἄερα, τόπον, πλοῦτον, ἀπόλαυσιν, κάλλος, ὑγίειαν, ἰσχύν, φρόνησιν, δόξαν, μακαριότητα, καὶ πᾶν ὅσον ἐν τῇ ἀγαθῇ κρίνεται μοίρα, οὐ̄ ἐπίδειξ ἢ φύσις ἐστί, πρὸς τὸ θεοπρεπὲς ἀναγομένης τῆς σημασίας τῶν εἰρημένων. Ὡς διὰ τοῦτο μαθεῖν, 10 ὅτι ὁ ἐν τῷ Θεῷ γενόμενος πάντα ἔχει ἐν τῷ ἐκείνῳ ἔχειν.

10 Οὐδὲν δὲ ἕτερόν ἐστι τὸ ἔχειν τὸν Θεόν, ἢ τὸ ἐνωθῆναι Θεῷ. Οὐκ ἂν δέ τις ἄλλως ἐνωθεῖη, μὴ σύσσωμος αὐτῷ γενόμενος, καθὼς ὀνομάζει ὁ Παῦλος· οἱ γὰρ πάντες, τῷ ἐνὶ σώματι τοῦ Χριστοῦ συναπτόμενοι διὰ τῆς μετουσίας, ἐν αὐτοῦ γινόμεθα σῶμα. Ὅταν οὖν διὰ πάντων ἔλθῃ τὸ ἀγαθόν, τότε ὅλον αὐτοῦ τὸ 15 σῶμα ὑποταγήσεται τῇ ζωοποιῷ ἐξουσίᾳ, καὶ οὕτως ἢ τοῦ σώματος τούτου ὑποταγῇ αὐτοῦ λέγεται εἶναι τοῦ Υἱοῦ ὑποταγῇ, τοῦ ἀνακεκραμένου πρὸς τὸ ἴδιον σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, καθὼς φησὶ πρὸς τοὺς Κολοσσαεῖς ὁ Ἀπόστολος, οὕτως ἢ λέγων τῷ ρήματι· «νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου καὶ 20 ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ θλίψεων ἐν τῇ σαρκί μου, ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, ἧς ἐγενόμην διάκονος κατὰ τὴν οἰκονομίαν». Καὶ πρὸς τὴν Κορινθίων ἐκκλησίαν φησὶν· «ὕμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέλους». Σαφέστερον δὲ τοῖς Ἐφεσίοις τὸ περὶ τού- 25 του παρατίθεται δόγμα, δι' ὧν φησιν, ὅτι «ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὃς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους τὴν ἀδξῆσιν τοῦ σώματος ποιεῖ-

αὐτὴ τὴ φράση ὅτι «ὁ Θεὸς γίνεται σ' ἐμᾶς τὰ πάντα», ὅσα στὴ ζωὴ αὐτὴ θεωροῦνται ἀπαραίτητα μεταλαμβάνοντας ἀναλόγως τὸ καθένα πρὸς τὸ θεϊκότερο. Ὡστε καὶ φαγητὸ εἶναι ὁ Θεὸς γιὰ μᾶς, μὲ τὸν τρόπο πὸ εἶναι φυσικὸ νὰ γίνει γιὰ μᾶς τροφή ὁ Θεός, καὶ πιτό, καθὼς ἐπίσης καὶ φόρεμα καὶ στέγη, ἀέρας, τόπος, πλοῦτος, ἀπόλαυση, ὁμορφιά, υἰγεία, ἰσχύς, φρόνηση, δόξα, μακαριότητα καὶ κάθε τι πὸ λογαριάζεται στὴν ἀγαθὴ μοίρα, καὶ τὸ ἔχει ἀνάγκη ἢ φύση μας, ἀλλ' ἀναφέρεται ἢ σημασία τῶν λεγομένων σ' αὐτὸ πὸ ἀρμόζει στὸ Θεό. Ὡστε μ' αὐτὸ μαθαίνομε ὅτι ὁποῖος εἶναι μέσα στὸ Θεό, ἔχει τὰ πάντα μὲ τὸ νὰ ἔχει μέσα του ἐκεῖνον. Καὶ τὸ νὰ ἔχει κανέναν τὸ Θεὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ Θεό. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ ἐνωθεῖ κανέναν μαζί του, ἂν δὲ γίνει σύσσωμος μ' ἐκεῖνον, ὅπως τὸ λέει ὁ Παῦλος· ὅλοι δηλαδὴ, ὅταν μὲ τὴ μετουσία συναφθοῦμε μὲ τὸ ἓνα σῶμα τοῦ Χριστοῦ, γινόμαστε τὸ ἓνα σῶμα ἐκεῖνου. Ὅταν λοιπὸν τὸ ἀγαθὸ περάσει σέ ὅλα, τότε ὅλο τὸ σῶμα του θὰ ὑποταχθεῖ στὴ ζωοποιὸ ἐξουσία καὶ ἔτσι ἢ ὑποταγὴ τοῦ σώματός του λέγεται πὸς εἶναι ὑποταγὴ τοῦ Υἱοῦ, πὸς ἔχει ἀνακραθεῖ μὲ τὸ δικό του σῶμα, πὸς εἶναι ἢ Ἐκκλησία, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος στοὺς Κολοσσαεῖς μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «τώρα χαίρομαι γιὰ τὰ παθήματά μου καὶ συμπληρώνω μὲ τὴ σάρκα μου τὸ ἔλλειμμα τῶν θλίψεων πρὸς χάρη τοῦ Χριστοῦ, γιὰ χάρη τοῦ σώματός του, πὸς εἶναι ἢ Ἐκκλησία, κι ἔγινα διάκονός της σύμφωνα μὲ τὴ θεία οἰκονομία»²³. Καὶ στὴν ἐκκλησία τῶν Κορινθίων γράφει· «ἐσεῖς εἶστε σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπὶ μέρους μέλη του»²⁴. Ἡ διδασκαλία αὐτὴ παρατίθεται σαφέστερα στοὺς Ἐφεσίους μ' αὐτὰ πὸς τοὺς λέει· «ἔχοντας ἀγάπη ἀληθινή, ἃς προκόψομε μὲ τὴ χάρη του σέ ὅλα, αὐτοῦ πὸς εἶναι ἢ κεφαλὴ, δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὅλο τὸ σῶμα συναρμολογεῖται καὶ συναρθρώνεται μὲ κάθε σύνδεση πὸς παραχωρεῖ ἀνάλογα μὲ τὴν ἐνέργεια καθενὸς μέρους σύμφωνα μὲ μέτρο καὶ προκαλεῖ τὴν αὐξηση τοῦ σώμα-

ται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ», ὡς διὰ τῶν ἀεὶ προστι-
 θεμένων τῇ πίστει ἑαυτὸν τοῦ Χριστοῦ οἰκοδομοῦντος. Ὅς
 τότε παύσεται ἑαυτὸν οἰκοδομῶν, ὅταν εἰς τὸ ἴδιον μέτρον
 φθάσῃ ἢ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἀβξήσις τε καὶ τελείωσις, καὶ
 5 μηκέτι λίπη τῷ σώματι τὸ δι' οἰκοδομῆς προστιθέμενον, πάν-
 των ἐποικοδομηθέντων ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν προφητῶν τε
 καὶ ἀποστόλων, καὶ προσθεμένων τῇ πίστει, ὅταν, καθὼς
 φησιν ὁ Ἀπόστολος, «καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότη-
 τα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς
 10 ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χρι-
 στοῦ».

Εἰ τοίνυν κεφαλὴ ὢν αὐτός, τὸ ἐφεξῆς αὐτοῦ σῶμα οἰκοδο-
 μεῖ, διὰ τῶν ἀεὶ προστιθεμένων συναρμολογῶν καὶ συμβιβά-
 ζων τοὺς πάντας εἰς ἃ πέφυκεν ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῆς
 15 ἐνεργείας, ὥστε ἢ χεῖρα ἢ πόδα ἢ ὄφθαλμὸν ἢ ἀκοὴν ἢ ἄλλο τι
 γενέσθαι τῶν συμπληρούντων τὸ σῶμα, κατὰ τὴν ἀναλογίαν
 τῆς ἐκάστου πίστεως, ταῦτα δὲ ποιῶν ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ, κα-
 θὼς εἴρηται, δῆλον ἂν εἴη διὰ τούτων, ὅτι ἐν πᾶσι γινόμενος,
 εἰς ἑαυτὸν δέχεται πάντας τοὺς ἐνουμένους αὐτῷ διὰ τῆς κοι-
 20 νωνίας τοῦ σώματος, καὶ μέλη τοῦ ἰδίου σώματος ποιεῖται
 τοὺς πάντας, ὥστε εἶναι πολλὰ μὲν μέλη, ἐν δὲ σῶμα. Ὁ τοί-
 νυν πρὸς ἑαυτὸν ἡμᾶς ἐνώσας καὶ ἡμῖν ἐνωθεὶς καὶ διὰ πάν-
 των ἐν πρὸς ἡμᾶς γινόμενος, τὰ ἡμέτερα οἰκιοῦται πάντα.
 Κεφάλαιον δὲ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν ἢ πρὸς τὸ Θεῖόν ἐστιν
 25 ὑποταγὴ, ὅταν ὁμόφρονος πᾶσα ἢ κτίσις γένηται πρὸς ἑαυτήν,
 καὶ «πᾶν αὐτῷ γόνυ κάμψη, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ
 καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος
 Ἰησοῦς Χριστός· τότε πάσης τῆς κτίσεως ἐν σῶμα γενομέ-
 νης καὶ πάντων διὰ τῆς ὑπακοῆς μετ' ἀλλήλων ἐν αὐτῷ συμ-
 30 φυέντων, τὴν τοῦ ἰδίου σώματος πρὸς τὸν Πατέρα ὑποταγὴν
 εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρει.

τος, ὥστε νὰ οἰκοδομηθεῖ μετὴν ἀγάπῃ»²⁵. Γιατὶ ὁ Χριστὸς μετὰ αὐτοὺς ποὺ προσθέτονται συνεχῶς στὴν πίστη οἰκοδομεῖ τὸν ἑαυτὸ του. Θὰ παύσει νὰ οἰκοδομεῖ τὸν ἑαυτὸ του, ὅταν ἡ αὐξησι καὶ ἡ τελειοποίηση τοῦ σώματός του φτάσει τὸ μέτρο του καὶ δὲ λείπει πιά ἀπὸ τὸ σῶμα αὐτὸ ποὺ προσθέτεται μετὴν οἰκοδομῆ, ἀφοῦ θὰ ἔχουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐποικοδομηθεῖ πάνω στὸ θεμέλιο τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων²⁶ καὶ προστεθεῖ στὴν πίστη, ὅταν, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, «φτάσομε ὅλοι στὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς τέλειαις γνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ στὴν τέλεια ἀνδρική ἡλικία, στὸ μέτρο τῆς τέλειαις ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ»²⁷.

Ἄν λοιπὸν αὐτὸς εἶναι ἡ κεφαλὴ καὶ οἰκοδομεῖ τὸ σῶμα του μετὰ αὐτοὺς ποὺ προσθέτονται συνεχῶς συναρμολογώντας καὶ προσαρμόζοντας τοὺς πάντες γιὰ ὅσα ὁ καθένας εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του κατάλληλος σύμφωνα μετὸ μέτρο τῆς ἐνέργειάς του, ὥστε νὰ γίνει ἡ χερὶ ἢ πόδι ἢ μάτι ἢ ἀκοή ἢ ὅ,τι ἄλλο ἀπὸ ὅσα συναπαρτίζουν τὸ σῶμα, ἀνάλογα μετὴν πίστη τοῦ καθενός, κι ἂν κάνοντας ὅλα αὐτὰ οἰκοδομεῖ τὸν ἑαυτὸ του, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, γίνεται μετὰ αὐτὰ φανερό, ὅτι μετὴν παρουσία του σὲ ὅλους, δέχεται στὸν ἑαυτὸ του ὅλους ὅσοι ἐνώνονται μαζί του μετὴ μετοχὴ τοῦ σώματός του καὶ κάνει τοὺς πάντες μέλη τοῦ σώματός του, ὥστε, ἐνῶ εἶναι πολλὰ μέλη, νὰ εἶναι ἓνα σῶμα. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ μᾶς ἔνωσε μαζί του καὶ ἐνώθηκε μαζί μας, καὶ μετὰ ὅλα ἔγινε ἓνα μ' ἐμᾶς, κάνει δικά του ὅλα τὰ δικά μας. Καὶ τὸ ἀποκορύφωμα τῶν δικῶν μας ἀγαθῶν εἶναι ἡ ὑποταγὴ πρὸς τὸ Θεῖο, ὅταν ὅλη ἡ φύση συμφωνήσῃ μετὸν ἑαυτὸς τῆς καὶ «κάθε ὑπαρξὴ γονατίζει σ' αὐτόν, ἐπουράνια, ἐπίγεια, ὑποχθόνια καὶ κάθε γλῶσσα ὁμολογήσῃ ὅτι Κύριος εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός»²⁸. Τότε ἀφοῦ ὀλόκληρη ἡ φύση γίνει ἓνα σῶμα κι ἀφοῦ μετὴν ὑπακοὴ συνενωθοῦν ὅλοι μεταξύ τους μέσα σ' αὐτόν, ἀναφέρει στὸν ἑαυτὸ του τὴν ὑποταγὴ τοῦ ἰδίου του σώματος πρὸς τὸν Πατέρα.

25. Ἐφ. 4,15· 16. 26. Ἐφ. 2,20.

27. Ἐφ. 4,13. 28. Φιλ. 2,10.

Μηδεις δὲ ξενιζέσθω τῷ λεγομένῳ. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸ
 διὰ τοῦ σώματος ἡμῶν γινόμενον κατὰ τινα συνήθειαν τῇ
 ψυχῇ λογιζόμεθα, ὡς διαλεγόμενος ἐκεῖνος τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ ἐπὶ
 τῇ εὐφορίᾳ τῆς χώρας, ὅτι «φάγε καὶ πίε, καὶ εὐφραίνου», τὴν
 5 τῆς σαρκὸς πλησμονὴν εἰς τὴν ψυχὴν ἀναφέρει. Οὕτω κάκει ἡ
 τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ὑποταγὴ ἀναφέρεται εἰς τὸν
 ἐνοικοῦντα τῷ σώματι. Καὶ ἐπειδὴ πᾶν τὸ γενόμενον ἐν αὐτῷ
 σώζεται, ἡ δὲ σωτηρία διὰ τῆς ὑποταγῆς ἐρμηνεύεται, καθὼς
 ἡ Ψαλμωδία νοεῖν ὑποτίθεται, ἀκολουθῶς τὸ μηδὲν ἐξω τῶν
 10 σωζομένων εἶναι πιστεῦειν, ἐν τῷ μέρει τούτῳ τοῦ Ἀποστό-
 λου μαρτυρούμεν. Τοῦτο δὲ τῇ τοῦ θανάτου καθαιρέσει καὶ τῇ
 τοῦ Υἱοῦ ὑποταγῇ διασημαίνει ὁ λόγος, διότι συμβαίνει ταῦτα
 πρὸς ἄλληλα, τό τε μὴ εἶναι ποτε τὸν θάνατον, καὶ τὸ πάντα
 ἐν ζωῇ γενέσθαι. Ζωὴ δὲ ὁ Κύριος, δι' οὗ γίνεται, κατὰ τὸν
 15 ἀποστολικὸν λόγον, παντὶ τῷ σώματι αὐτοῦ, ἡ προσαγωγὴ
 πρὸς τὸν Πατέρα, ὅταν παραδιδῶ τὴν βασιλείαν ἡμῶν τῷ
 Θεῷ καὶ Πατρὶ. Σῶμα δὲ αὐτοῦ, καθὼς εἴρηται πολλάκις,
 πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἣ κατεμίχθη. Δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ
 νόημα καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὠνομάσθη παρὰ τοῦ
 20 Παύλου ὁ Κύριος. Ὁ γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ ὢν καὶ ἐν ἀνθρώποις
 γενόμενος, ἐν τούτῳ πληροῖ τὴν μεσιτείαν, ἐν τῷ ἑαυτῷ πάν-
 τας ἐνώσας, καὶ δι' ἑαυτοῦ τῷ Πατρὶ, καθὼς φησιν ἐν τῷ
 Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος, πρὸς τὸν Πατέρα τὸν λόγον ποιούμενος·
 «καθὼς σύ, Πάτερ, ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα οὕτω κάκεῖνοι ἐν
 25 ἡμῖν ἐν ὧσιν». Σαφῶς τοῦτο παρίστησιν, ὅτι ἑαυτῷ ἡμᾶς
 ἐνώσας ὁ ἐν τῷ Πατρὶ ὢν δι' ἑαυτοῦ τὴν πρὸς τὸν
 Πατέρα συνάφειαν ἡμῶν ἀπεργάζεται.

Ἄλλὰ καὶ τὰ ἐφεξῆς τοῦ Εὐαγγελίου συνάδει τοῖς εἰρημέ-
 νοις· «τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς». «Δόξαν»

29. Λουκᾶ 12,19.

30. Α' Τιμ. 2,5.

Ἄς μὴν ἀπορήσει κανένας μὲ τὸ λεγόμενο. Γιατί κι ἐμεῖς, ὅ,τι γίνεται μὲ τὸ σῶμα μας ἀπὸ κάποια συνήθεια τὸ ἀποδίδομε στὴν ψυχὴ. Ὅπως ἐκεῖνος μιλώντας στὴν ψυχὴ του, ὅταν εὐφώρησε ἡ χάρα του, καὶ λέγοντάς της «φάγε, πῆε καὶ εὐφραίνου»²⁹, ἀναφέρει τὸ χόρτασμα τοῦ σώματος στὴν ψυχὴ, ἔτσι κι ἐδῶ ἡ ὑποταγὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας ἀναφέρεται σ' αὐτὸν πού ἐνοικεῖ μέσα στὸ σῶμα. Κι ἐπειδὴ ὅποιο βρεθεῖ μέσα του σώζεται καὶ ἡ σωτηρία ἐρμηνεύεται μὲ τὴν ὑποταγὴ, ὅπως οἱ Ψαλμοὶ μᾶς ὑποβάλλουν νὰ σκεφτοῦμε, μαθαίνομε κατὰ λογικὴν ἀκολουθία ἀπὸ τὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ Ἀποστόλου νὰ πιστεύομε ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε ἔξω ἀπὸ αὐτοὺς πού σώζονται. Καὶ τὸ νόημα αὐτὸ τὸ δηλώνει ὁ λόγος μὲ τὴν κατάλυση τοῦ θανάτου καὶ τὴν ὑποταγὴ τοῦ Υἱοῦ· γιατί συμπίπτουν μεταξύ τους τὸ ὅτι κάποτε δὲ θά ὑπάρχει ὁ θάνατος καὶ ὅλα θά βρεθοῦν μέσα στὴ ζωὴ. Καὶ ζωὴ εἶναι ὁ Κύριος, μὲ τὸν ὅποιο γίνεται, κατὰ τὸν ἀποστολικὸ λόγο, μὲ ὅλο τὸ σῶμα του ἡ προσαγωγή στὸν Πατέρα, ὅταν παραδίδει στὸ Θεὸ καὶ Πατέρα τὴ βασιλεία του ἐπάνω σ' ἐμᾶς. Σῶμα του, ὅπως πολλὰς φορὲς λέχθηκε, εἶναι ὅλη ἡ ἀνθρώπινη φύση, μὲ τὴν ὁποία ἀναμίχθηκε. Καὶ μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ὀνομάστηκε ὁ Κύριος καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων³⁰. Αὐτὸς δηλαδὴ πού ἦταν μέσα στὸν Πατέρα καὶ εἰσῆλθε μέσα στοὺς ἀνθρώπους, σ' αὐτὸ ἐκπληρώνει τὴ μεσιτεία, νὰ ἐνώσει δηλαδὴ ὅλους μέσα στὸν ἑαυτό του καὶ διαμέσου τοῦ ἑαυτοῦ του μὲ τὸν Πατέρα, ὅπως λέει στὸ Εὐαγγέλιο ὁ Κύριος ἀπευθυνόμενος στὸν Πατέρα του· «ὅπως ἐσύ, Πατέρα μου, εἶσαι μέσα μου κι ἐγὼ μέσα σ' ἐσένα, ἔτσι κι ἐκεῖνοι νὰ εἶναι ἕνα μέσα σ' ἐμᾶς»³¹. Μὲ σαφήνεια δείχνει τοῦτο· ὅτι, ἀφοῦ μᾶς ἔνωσε μὲ τὸν ἑαυτό του αὐτὸς πού εἶναι μέσα στὸν Πατέρα του, πραγματοποιεῖ μὲ τὸν ἑαυτό του τὴ συνάφειά μας μὲ τὸν Πατέρα.

Ἄλλὰ καὶ τὰ ἐπόμενα στὸ Εὐαγγέλιο συμφωνοῦν μὲ ὅσα εἶπε· «τὴ δόξα πού μοῦ ἔδωσες τὴν ἔδωσα σ' αὐτούς»³². Δόξα

31. Ἰω. 17,21. 32. Ἰω. 17,22.

γὰρ ἐνταῦθα λέγειν αὐτὸν οἶμαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς διὰ τοῦ προσφυσήματος. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως ἐνωθῆναι τοὺς ἀπ' ἀλλήλων διεστηκότας, μὴ τῇ ἐνότητι τοῦ Πνεύματος συμφυομένους. «Εἰ γὰρ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ». Τὸ δὲ Πνεῦμα ἡ δόξα ἐστὶ, καθὼς φησιν ἐτέρωθι πρὸς τὸν Πατέρα, «δόξασόν με τῇ δόξῃ ἣν εἶχον ἀπ' ἀρχῆς παρὰ σοὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι». Ὁ γὰρ Θεὸς Λόγος ὁ πρὸ κόσμου ἔχων τὴν τοῦ Πατρὸς δόξαν, ἐπειδὴ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν σὰρξ ἐγένετο, ἔδει δὲ καὶ τὴν σάρκα διὰ τῆς πρὸς τὸν Λόγον ἀνακράσεως ἐκεῖνο γενέσθαι, ὅπερ ὁ Λόγος ἐστίν· γίνεται δὲ ἐκ τοῦ ἐκεῖνο λαβεῖν, ὃ πρὸ τοῦ κόσμου εἶχεν ὁ Λόγος. Τοῦτο δὲ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐδὲν γὰρ ἄλλο προαιώνιον, πλὴν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι «τὴν δόξαν ἣν δέδω- κάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς», ἵνα δι' αὐτῆς ἐμοὶ ἐνωθῶσιν καὶ δι' ἐμοῦ σοί.

Ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ προσκείμενα· «ἵνα ὧσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν ἔσμεν. Σὺ ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν αὐτοῖς, ὅτι ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἔσμεν, ἵνα ὧσι τετελειωμένοι εἰς τὸ ἓν». Ταῦτα γὰρ οὐδεμιᾶς ἐπεξηγήσεως οἶμαι χρῆζειν πρὸς τὸ συναρμοσθῆναι τῷ προκειμένῳ νοήματι, αὐτῆς φανερώς τῆς λέξεως τὸ περὶ τούτων δόγμα ἐκτιθεμένης. «Ἴνα ὧσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς ἐν ἔσμεν». Οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατὸν ἄλλως τοὺς πάντας ἐν γενέσθαι, καθὼς ἡμεῖς ἐσμεν ἐν, εἰ μὴ πάντων τῶν ἀπ' ἀλλήλων αὐτοὺς διαμεριζόντων χωρισθέντες, ἐνωθεῖεν ἡμῖν, οἵτινές ἐσμεν ἐν· «ἵνα ὧσι ἐν, καθὼς ἡμεῖς ἐσμεν ἐν». Τοῦτο δὲ πῶς γίνεται, ὅτι ἐγὼ ἐν αὐτοῖς; Οὐ γὰρ ἐστὶ δυνατὸν ἐμὲ γενέσθαι μόνον ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ πάντως καὶ σέ, ἐπειδὴ ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἔσμεν· καὶ οὕτως γενήσονται τετελειωμένοι εἰς τὸ ἓν, οἱ ἐν

33. Ρωμ. 8,9.

34. Ἰω. 17,5.

ἐδῶ, νομίζω, πὼς λέει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πού ἔδωσε στοὺς μαθητὲς μὲ τὸ φύσημά του σ' αὐτούς. Γιατὶ βέβαια δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐνωθοῦν ἀλλιῶς μεταξύ τους αὐτοὶ πού χωρίστηκαν, ἂν δὲν ἐνωθοῦν μὲ τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος. Γιατὶ «ὁποῖος δὲν ἔχει τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς δὲν εἶναι δικὸς τῶ»³³. Τὸ Πνεῦμα εἶναι ἡ δόξα, καθὼς λέει σὲ ἄλλο σημεῖο πρὸς τὸν Πατέρα: «δόξασέ με μὲ τὴ δόξα πού εἶχα κοντά σου ἀπὸ τὴν ἀρχή, προτοῦ γίνεῖ ὁ κόσμος»³⁴. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Θεὸς Λόγος, πού εἶχε τὴ δόξα τοῦ Πατέρα πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, αὐτὲς τὶς τελευταῖες ἡμέρες ἔγινε σάρκα, ἔπρεπε καὶ ἡ σάρκα μὲ τὴν ἀνάκρασή της μὲ τὸ Λόγο νὰ γίνεῖ αὐτὸ πού εἶναι ὁ Λόγος, καὶ γίνεται πράγματι παίρνοντας ἐκεῖνο πού εἶχε ὁ Λόγος πρὶν ἀπὸ τὴν κτίση τοῦ κόσμου. Καὶ αὐτὸ ἦταν τὸ ἅγιο Πνεῦμα· γιατί τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι προαιώνιο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γι' αὐτὸ λέει καὶ ἐδῶ, «τὴ δόξα πού μου ἔδωσες, τοὺς τὴν ἔδωσα, ὥστε μ' αὐτὴ νὰ ἐνωθοῦν μαζί μου καὶ διαμέσου μου μαζί σου».

Ἄς δοῦμε κι' ὅσα ἀκολουθοῦν ἀμέσως στὸ Εὐαγγέλιο. «Γιὰ νὰ εἶναι ἓνα ὅπως εἶμαστε ἓνα ἐμεῖς. Ἐσὺ μέσα σ' ἐμένα κι ἐγὼ μέσα σ' αὐτούς, ἐπειδὴ ἐγὼ κι ἐσὺ εἶμαστε ἓνα, γιὰ νὰ τελειοποιηθοῦν μέσα στὸ ἓνα»³⁵. Αὐτὰ νομίζω δὲ χρειάζονται καμιὰ διευκρίνηση, γιὰ νὰ δειχτεῖ ἡ συμφωνία τους μὲ τὸ προκείμενο νόημα, γιατί οἱ ἴδιες οἱ λέξεις ἐκθέτουν φανερὰ τὴ διδασκαλία γι' αὐτά. «Γιὰ νὰ εἶναι ἓνα, ὅπως ἓνα εἶμαστε κι ἐμεῖς». Δὲν εἶναι βέβαια δυνατὸ νὰ γίνουν ὅλοι ἓνα μὲ ἄλλο τρόπο, ὅπως εἶμαστε ἐμεῖς ἓνα, ἂν δὲν ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ ὅλα ὅσα τοὺς χωρίζουν τὸν ἓνα ἀπὸ τὸν ἄλλο καὶ δὲν ἐνωθοῦν μ' ἐμᾶς πού εἶμαστε ἓνα γιὰ νὰ εἶναι ἓνα, ὅπως ἓνα εἶμαστε ἐμεῖς. Καὶ πῶς γίνεται αὐτό, νὰ εἶμαι ἐγὼ μέσα σ' αὐτούς; Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθῶ μόνο ἐγὼ μέσα τους, ἀλλὰ πρέπει ὅπως-δήποτε νὰ εἶσαι κι ἐσὺ, ἐπειδὴ ἐγὼ κι ἐσὺ εἶμαστε ἓνα. Καὶ ἔτσι θὰ τελειοποιηθοῦν στὸ ἓνα, αὐτοὶ πού τελειοποιήθηκαν

35. Ἰω. 17,21 ἔ.

ἡμῖν τελειωθέντες· ἡμεῖς γὰρ τὸ ἓν. Τὴν δὲ τοιαύτην χάριν φανερώτερον διασημαίνει τῷ ἐφεξῆς λόγῳ οὕτως εἰπὼν, ὅτι «ἠγάπησας αὐτοὺς καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας». Εἰ γὰρ ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, ἐν δὲ τῷ Υἱῷ πάντες γινόμεθα οἱ διὰ τῆς εἰς 5 αὐτὸν πίστεως σῶμα αὐτοῦ γινόμενοι, ἀκολουθῶς ὁ τὸν Υἱὸν ἑαυτοῦ ἀγαπῶν ἀγαπᾷ καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ σῶμα ὡς αὐτὸν τὸν Υἱόν. Ἡμεῖς δὲ τὸ σῶμα. Οὐκοῦν φανερὸν διὰ τῶν εἰρημένων γέγονε τὸ ἀποστολικὸν νόημα, ὅτι πάσης ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν γινομένην τοῦ ὄντος ἐπίγνωσίν τε καὶ σωτηρίαν ἢ τοῦ 10 Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ὑποταγῇ διασημαίνει.

Σαφέστερος δὲ γένοιτ' ἂν ἡμῖν ὁ λόγος καὶ ἐξ ἑτέρων τινῶν ἀποστολικῶν νοημάτων, ἐξ ὧν ἐνὸς ἐπιμνησθήσομαι μόνου, τὰς πολλὰς τῶν μαρτυριῶν εὐλαβείας, τοῦ μὴ εἰς πλῆθος ἐκτεῖναι τὸν λόγον, παραιτησάμενος. Φησὶ γὰρ πού τῶν ἑαυ- 15 τοῦ λόγων ὁ Παῦλος, ὅτι «Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». Οὐκοῦν, εἰ μηκέτι ὁ Παῦλος ζῆ ὁ τῷ Χριστῷ συσταυρωθείς, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῷ ζῆ, πᾶν τὸ παρὰ τοῦ Παύλου γινόμενόν τε καὶ λεγόμενον εἰκότως εἰς τὸν ἐν αὐτῷ ζῶντα Χριστὸν ἀναφέρεται. Καὶ γὰρ τὰ ρήμα- 20 τα τοῦ Παύλου παρὰ τοῦ Χριστοῦ λαλεῖσθαί φησιν, ὁ εἰπὼν· «ἡ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ;». Καὶ τὰ εὐαγγελικὰ κατορθώματα οὐκ αὐτοῦ φησιν εἶναι, ἀλλὰ τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ τῇ οἰκούσῃ ἐν αὐτῷ ἀνατίθησιν. Εἰ τοίνυν ὁ ἐν αὐτῷ ζῶν Χριστὸς ἐνεργεῖν τε καὶ φθέγγεσθαι τὰ ἐκείνου 25 κατὰ τὸ ἀκόλουθον λέγεται, πάντων δὲ ἀποστάς ὁ Παῦλος τῶν πρότερον ἐπικρατούντων, ὅτε ἦν βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής, πρὸς μόνον τὸ ἀληθινὸν ἀγαθὸν βλέπει, καὶ τούτῳ ἑαυτὸν ποιεῖ εὐπειθῆ καὶ ὑπήκοον, ἄρα καὶ ἡ ὑποταγῇ τοῦ Παύλου ἢ πρὸς τὸν Θεὸν γενομένη, εἰς τὸν ἐν αὐτῷ 30 ζῶντα τὴν ἀναφορὰν ἔχει, ὅς καὶ λαλεῖ ἐν τῷ Παύλῳ τὰ ἀγα-

μέσα μας. Γιατί τὸ ἓνα εἶμαστε ἐμεῖς. Τῆ χάρη αὐτῆ τῆ διαδηλώναι φανερότερα μὲ τὰ παρακάτω λόγια λέγοντας τὰ ἐξῆς: «τοὺς ἀγάπησες ὅπως ἀγάπησες ἐμένα»³⁶. Ἐν δηλαδή ὁ Πατέρας ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸ καὶ ἂν βρισκόμαστε μέσα στὸν Υἱὸ ὅλοι πού γινόμαστε σῶμα τοῦ μὲ τὴν πίστη σ' αὐτόν, κατ' ἀκολουθίαν ὁποῖος ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸ τοῦ ἀγαπᾷ καὶ τὸ σῶμα τοῦ Υἱοῦ, ὅπως ἀγαπᾷ τὸν ἴδιο τὸν Υἱό. Καὶ ἐμεῖς εἶμαστε τὸ σῶμα. Ἐγινε λοιπὸν φανερὸ μὲ ὅσα εἶπαμε τὸ νόημα τοῦ Ἀποστόλου, ὅτι ἡ ὑποταγὴ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα δηλώνει καθαρὰ τὴν ἐπίγνωσιν καὶ τὴ σωτηρία πού πραγματοποιεῖται ὅλης τῆς ἀνθρώπινης φύσης.

Ἄλλὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ σαφέστερος ὁ λόγος κι ἀπὸ κάποια ἄλλα ἀποστολικά νοήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἓνα μονάχα θὰ ἀναφέρω καὶ θὰ παραιτηθῶ ἀπὸ τίς πολλές εὐλαβικὲς μαρτυρίες, γιὰ νὰ μὴν δώσω μεγάλη ἔκτασιν στὸ λόγο μου. Λέει λοιπὸν ὁ Παῦλος κάπου στοὺς λόγους του: «ἔχω σταυρωθεῖ μαζί μὲ τὸ Χριστό· καὶ δὲ ζῶ πιά ἐγώ, ἀλλὰ ζεῖ μέσα μου ὁ Χριστός»³⁷. Ἐν λοιπὸν δὲ ζεῖ πιά ὁ Παῦλος πού σταυρώθηκε μὲ τὸ Χριστό, ἀλλὰ ζεῖ μέσα του ὁ Χριστός, ὅλα ὅσα πράττει καὶ λέει ὁ Παῦλος ἀναφέρονται φυσικὰ στὸ Χριστὸ πού ζεῖ μέσα του. Γιατὶ τὰ λόγια τοῦ Παύλου λέει ὅτι εἶναι τοῦ Χριστοῦ ἐκεῖνος πού εἶπε: «μὴπως ζητᾶτε ἀπόδειξιν γιὰ τὸ Χριστὸ πού μιλάει μέσα μου;»³⁸. Καὶ τὰ εὐαγγελικὰ κατορθώματα λέει ὅτι δὲν εἶναι δικά του, ἀλλὰ τὰ ἀποδίδει στὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ πού κατοικεῖ μέσα του. Ἐν λοιπὸν κατ' ἀκολουθίαν λέγεται ὅτι ὁ Χριστός πού ζεῖ μέσα του ἐνεργεῖ καὶ λέει αὐτὰ πού λέει ὁ Παῦλος, ἀφοῦ ἐγκατέλειψε ὅλα ὅσα πρωτύτερα κυριαρχοῦσαν μέσα του, ὅταν ἦταν βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής³⁹, στοχεύει στὸ ἀληθινὸ ἀγαθὸ μονάχα καὶ σ' αὐτὸ πείθεται καὶ ὑπακούει, ἄρα καὶ ἡ ὑποταγὴ τοῦ Παύλου στὸ Θεὸ ἀναφέρεται σ' αὐτόν πού ζεῖ μέσα του, ὁ ὁποῖος καὶ μιλάει μέσα στὸν Παῦλο τὰ ἀγαθὰ

38. Β' Κορ. 13,3.

39. Α' Τιμ. 1,15.

θά καὶ ἐργάζεται· ἀγαθῶν δὲ πάντων κεφάλαιον ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἐστὶν ὑποταγή.

Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐνὸς εὗρεν ὁ λόγος, τοῦτο καὶ πάσῃ τῇ κτίσει τῶν ἀνθρώπων εὐλόγως ἐφαρμοσθήσεται, ὅταν, καθὼς φησὶν ὁ 5 Κύριος, «ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ τὸ Ἐὐαγγέλιον γένηται». Πάντων γὰρ ἀποθεμένων τὸν παλαιὸν ἀνθρωπὸν σὺν ταῖς πράξεσι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ καὶ δεξαμένων ἐν αὐτοῖς τὸν Κύριον, ἀναγκαίως ὁ ἐν αὐτοῖς ζῶν ἐνεργεῖ τὰ ἀγαθὰ τὰ παρ' ἐκείνων γινόμενα. Τὸ δὲ ἀκρότατον τῶν ἀγαθῶν πάντων ἢ σωτηρία, ἢ διὰ τῆς 10 τοῦ κακοῦ ἀλλοτριώσεως ἡμῖν γινομένη. Ἄλλὰ μὴν οὐκ ἐστὶν ἄλλως τοῦ κακοῦ χωρισθῆναι, μὴ τῷ Θεῷ διὰ τῆς ὑποταγῆς ἀνακραθέντας· ἄρα καὶ αὐτὴ ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ὑποταγή εἰς τὸν ἐν ἡμῖν ζῶντα τὴν ἀναφορὰν ἔχει. «Εἴ τι γὰρ καλόν, αὐτοῦ· καὶ εἴ τι ἀγαθόν, παρ' αὐτοῦ», φησὶ τις τῶν προφητῶν. Ἐπεὶ οὖν καλόν τε 15 καὶ ἀγαθὸν ἢ ὑποταγή, ἀνεδείχθη ἐκείνου, καὶ τούτου τὸ ἀγαθὸν πάντως παρ' οὗ παντὸς ἀγαθοῦ φύσις, ὡς ὁ τοῦ προφήτου λόγος. Μηδεὶς δὲ πρὸς τὴν κοινὴν κατάχρησιν τοῦ τῆς ὑποταγῆς ὀνόματος βλέπων ἀθετεῖτω τὸ ὄνομα. Οἶδε γὰρ ἡ σοφία τοῦ μεγάλου Παύλου πρὸς τὸ δοκοῦν κεχρηῆσθαι κατ' ἐξουσίαν τοῖς ρήμασι, 20 καὶ τῷ ἰδίῳ τῆς διανοίας εἰρμῶ προσαρμόζειν τὰς τῶν ρημάτων ἐμφάσεις, κἂν πρὸς ἄλλας τινὰς ἐννοίας ἢ συνήθεια τὴν κατάχρησιν τῶν λέξεων φέρῃ. Ἐπεὶ πόθεν εἰληπται αὐτῷ ἢ τοῦ «ἐκένωσεν ἑαυτὸν» χρῆσις, καὶ τό, «καύχημά μου οὐδεὶς κενώσει», καὶ τό, «κεκένωται ἢ πίστις», καί, «ἵνα μὴ κενωθῆ ὁ 25 σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ»; Ἐκ ποίας ταῦτα χρήσεως εἰς τὸν ἑαυτοῦ παρεδέξατο λόγον; Τίς δὲ κρίνει αὐτὸν εἰπόντα, ὅτι «ἰμειρόμενος ὑμῶν», δι' ἧς λέξεως τὴν ἀγαπητικὴν ἐνδείκνυται σχέσιν; Πόθεν δὲ τὸ ἀνυπερήφανον τῆς ἀγάπης, διὰ τῆς μὴ περ-

40. Μάρκ. 16,15. Ματθ. 28,19.

41. Φιλ. 2,7. 42. Α' Κορ. 9,15.

καὶ τὰ ἐνεργεῖ, καὶ τὸ ἀποκορύφωμα ὄλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι ἡ ὑποταγὴ στὸ Θεό.

Ὅτι τώρα ὁ λόγος ἐπισήμανε στὸν ἕνα θὰ ἔχει εὐλογία ἐφαρμογὴ καὶ σὲ ὄλη τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, «ὅταν», ὅπως λέει ὁ Κύριος, «κηρυχθεῖ τὸ Εὐαγγέλιο σ' ὄλο τὸν κόσμος»⁴⁰. Γιατὶ ὅταν ὄλοι ἀποθέσουν τὸν παλαιὸ ἑαυτό τους μὲ τὶς πράξεις καὶ τὶς ἐπιθυμίες του καὶ δεχτοῦν μέσα τους τὸν Κύριο, κατ' ἀνάγκη αὐτὸς ποὺ ζεῖ μέσα τους εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐνεργεῖ ὅσα ἀγαθὰ πράττουν ἐκεῖνοι. Καὶ τὸ ἀκρότατο ἀγαθὸ ἀπὸ ὄλα εἶναι ἡ σωτηρία ποὺ μᾶς παρέχεται μὲ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ κακό. Δὲ γίνεται ὁμως νὰ χωριστοῦμε διαφορετικὰ ἀπὸ τὸ κακό, ἂν δὲν ἐνωθοῦμε διαμέσου τῆς ὑποταγῆς μὲ τὸ Θεό. Ἐπομένως καὶ ἡ ὑποταγὴ ἡ ἴδια πρὸς τὸ Θεὸ ἀναφέρεται σ' αὐτὸν ποὺ ζεῖ μέσα μας. Ἄν ὑπάρχει κάποιον καλὸ, εἶναι δικό του, κι ἂν ὑπάρχει κάποιον ἀγαθὸ ἔρχεται ἀπὸ αὐτόν, λέει κάποιος προφήτης. Ἄφοῦ λοιπὸν ἡ ὑποταγὴ ἀποδείχτηκε καλὸ κι ἀγαθὸ ἐκείνου, εἶναι δικό του πάντως καὶ τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται ὄλη ἡ φύση τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπως λέει ὁ προφήτης. Κι ἂς μὴν περιφρονεῖ κανένας τὸ ὄνομα «ὑποταγὴ» ἔχοντας ὑπόψη τὴν κοινὴ κατάχρησή του. Γιατὶ γνωρίζει ἡ σοφία τοῦ μεγάλου Παύλου νὰ χρησιμοποιοῦ ἐλεύθερα τὰ λόγια ὅπως αὐτὸς νομίζει καλὸ καὶ νὰ προσαρμόζει τὶς σημασίες τῶν λέξεων στὸ δικό του εἰρμὸ τῶν σκέψεων, κι ἂν ἀκόμα ἡ συνήθεια ὀδηγεῖ τὴν κατάχρηση τῶν λέξεων σὲ ἄλλα νοήματα. Ἄπὸ ποῦ δηλαδὴ ἔλαβε τὴ χρῆση τῶν ἐκφράσεων «ἐκένωσε τὸν ἑαυτό του»⁴¹, καὶ «τὸ καύχημά του κανένας δὲ θὰ τὸ κενώσῃ»⁴², καὶ τὸ «ἔχει κενωθεῖ ἡ πίστη»⁴³ καὶ «γιὰ νὰ μὴ κενωθεῖ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ»⁴⁴; Ἄπὸ ποιά χρῆση τὰ παρέλαβε αὐτὰ στὸ λόγο του; Καὶ ποιὸς τὸν κατηγορεῖ ἐπειδὴ εἶπε «σᾶς λαχτάρησα», λέξη ποὺ δείχνει τὴν ἀγαπητικὴ σχέση⁴⁵; Καὶ πῶς χρησιμοποίησε τὸ «δὲν περπερεύεται»⁴⁶, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἀπὸ τὴν ἀγάπη λείπει ἡ ὑπερη-

43. Ρωμ. 4,14. 44. Α' Κορ. 1,7.

45. Α' Θεσ. 2,8. 46. Α' Κορ. 13,4.

περευέσθαι λέξεως ἐνεδείξατο; Ἡ δὲ ἐριστικὴ καὶ ἀμυντικὴ φιλονεικία, πῶς τῷ τῆς ἐριθείας παρ' αὐτοῦ σημαίνεται ρήματι, φανεροῦ πᾶσιν ὄντος, ὅτι ἐκ τῆς ἐριουργίας ἢ ἐριθος ἐκ τῆς Γραφῆς ὀνομάζεται, καὶ τὴν περὶ τὰ ἔρια σπουδὴν τῷ ὀνόματι τῆς ἐριθείας σημαίνειν εἰώθαμεν· ἀλλ' ὅμως χαίρειν εἰσας ὁ Παῦλος τὰς ἐτυμολογίας ψυχράς, δι' ὧν βούλεται λέξεων ὁ βούλεται παρίστησι νόημα. Καὶ γὰρ καὶ ἄλλα πολλὰ τοῖς ἀκριβῶς ἐξετάζουσιν εὐρεθεῖν ἂν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Ἀποστόλου, μὴ δουλεύοντα τῇ χρήσει τῆς συνηθείας, ἀλλὰ κατὰ τινα ἰδιότροπον ἔννοιαν ἐπ' ἐξουσίας παρ' αὐτοῦ προφερόμενα μηδὲν ἐπιστρεφομένου πρὸς τὴν συνηθειαν. Οὕτω τοῖνυν καὶ ἐνταῦθα τὸ τῆς ὑποταγῆς σημαίνονμενον ἄλλο τι παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ὑπὸ τοῦ Παύλου νενόηται.

Ἀπόδειξις δὲ τοῦ λόγου, ὅτι οὕτε ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῶν παρ' αὐτοῦ μνημονευθέντων ἐχθρῶν ὑποταγὴ τὸ κατηναγκασμένον τε καὶ ἀκούσιον ἔχει, καθὼς ἂν εἴποιεν οἱ τῇ συνηθείᾳ δουλεύοντες, ἀλλὰ σαφῶς ἐπ' αὐτῶν ἢ σωτηρία τῷ ὀνόματι τῆς ὑποταγῆς ἐρμηνεύεται· τεκμήριον δέ, τὸ διεστάλθαι κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ὑπὸ τοῦ Παύλου τὸ τῆς ἐχθρας ὄνομα εἰς διπλὴν σημασίαν. Τῶν γὰρ ἐχθρῶν τοὺς μὲν ὑποταγήσεσθαι λέγει, τοὺς δὲ καταργηθήσεσθαι. Καταργηθήσεται μὲν οὖν ὁ τῇ φύσει ἐχθρός, τουτέστιν ὁ θάνατος, καὶ ἡ περὶ αὐτὸν τῆς ἀμαρτίας ἀρχὴ τε καὶ ἐξουσία καὶ δύναμις. Ὑποταγήσονται δὲ οἱ καθ' ἕτερον λόγον ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ λεγόμενοι, οἱ ἀπὸ τῆς βασιλείας πρὸς τὴν ἀμαρτίαν αὐτομολήσαντες, ὧν καὶ ἐν τῷ πρὸς Ῥωμαίους μέμνηται λόγῳ, εἰπὼν, ὅτι «εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ». Τὴν γὰρ ἐνταῦθα ὑποταγὴν ἐκεῖ καταλλαγὴν ὀνομάζει, ἐν νόημα δι' ἑκατέρου τῶν ὀνομάτων ἐνδειξάμενος τὴν σωτηρίαν. Ὡς γὰρ ἐκ τῆς ὑποταγῆς τὸ σωθῆναι προσγίνεται, οὕτω καὶ ἐν ἑτέρῳ φησίν, ὅτι «καταλλαγέντες, σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ». Τοὺς μὲν οὖν τοιοῦτους ἐχθροὺς ὑποτάσσεσθαι λέγει τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, τὸν δὲ θάνατον καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἀρχὴν μηκέτι ἐσεσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται ἢ τοῦ «καταργηθήσεται» λέξις, ὡς διὰ

φάνεια; Και ή έριστική διάθεση και ή φιλονεικία, πώς δηλώνεται σ' αυτόν με τή λέξη 'έριθεία', ενώ είναι σ' όλους φανερό ότι ή Γραφή παίρνει τò όνομα 'έριθος-έριθεία', από τήν έριουργία και συνηθίζομε νά δηλώνομε με τò όνομα 'έριθεία' τήν άπασχόληση με τὰ έρια; Όμως ο Παύλος άδιαφορεί για τίς ψυχρές έτυμολογίες και εκφράζει με όποιες λέξεις νομίζει κατάλληλες τò νόημα πού θέλει. Και πολλά άλλα μπορούν νά βρούν στούς λόγους του Άποστόλου, όποιοι έξετάζουν λεπτομερώς, πού δέν δουλεύουν στη χρήση τής συνήθειας, αλλά τὰ χρησιμοποιεί έλεύθερα μ' ένα δικό του νόημα χωρίς νά προσέχει καθόλου τή συνήθεια. Έτσι λοιπόν κι έδω ο Παύλος στο νόημα τής ύποταγής δίνει διαφορετική σημασία από ό,τι έχει ως κοινή έννοια.

Αυτή είναι ή απόδειξη του λόγου μου, ότι ούτε στο σημείο αυτό ή ύποταγή τών έχθρών πού αναφέρονται είναι καταναγκαστική και άκούσια, όπως θά έλεγαν όσοι είναι δοϋλοι τής συνήθειας, αλλά με τò όνομα τής ύποταγής δηλώνεται σ' αυτούς ή σωτηρία. Απόδειξη είναι ή διάκριση στο μέρος αυτό από τόν Παύλο του όνόματος τής έχθρας σε δύο σημασίες. Γιατί λέει, από τούς έχθρους άλλοι θά ύποταχθούν κι άλλοι θά καταργηθούν. Θα καταργηθεί ο φυσικός έχθρός, δηλαδή ο θάνατος, και ή άρχή επάνω σ' αυτόν και έξουσία και δύναμη τής άμαρτίας. Ένώ θά ύποταχθούν οί γι' άλλο λόγο λεγόμενοι έχθροί του Θεού, όσοι αυτομόλησαν στην άμαρτία από τή βασιλεία του Θεού, πού αναφέρει και στην έπιστολή προς τούς Ρωμαίους, λέγοντας: «άν δηλαδή, ενώ είμαστε έχθροί, έχομε συμφιλιωθεί με τò Θεό»⁴⁷. Τήν ύποταγή πού λέει έδω, εκεί τήν όνομάζει 'συμφιλίωση', και με καθένα από τὰ δύο όνόματα δηλώνει τή σωτηρία. Γιατί, όπως από τήν ύποταγή προέρχεται ή σωτηρία, έτσι και σε άλλο σημείο λέει «άφοϋ συμφιλιωθούμε μαζί του, θά σωθούμε μέσα στη ζωή εκείνου»⁴⁸. Οί έχθροί αυτοί λοιπόν, λέει, ότι ύποτάσσονται στο Θεό και Πατέρα, ενώ ο θάνατος και ή έξουσία του δε θά ύπάρχει πιά. Αυτό σημαίνει ή λέξη «θα κα-

τούτου γενέσθαι δῆλον, ὅτι τῶν μὲν κακῶν ἢ δυναστεία εἰς τὸ
 παντελὲς ἐξαρθήσεται, οἱ δὲ διὰ τῆς παρακοῆς ἐχθροὶ τοῦ
 Θεοῦ κληθέντες, οὗτοι διὰ τῆς ὑποταγῆς φίλοι τοῦ Κυρίου γε-
 νήσονται, ὅταν πεισθῶσι τῷ λέγοντι, ὅτι «ὕπερ Χριστοῦ πρε-
 5 σβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα
 ὑπερ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ»· καὶ κατὰ τὴν γενομένην
 ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὑπόσχεσιν, οὐκέτι ἐν τοῖς δούλοις ὑπὸ τοῦ Κυ-
 ρίου, ἀλλ' ἐν τοῖς φίλοις καταλλαγέστες ἀριθμηθήσονται. Τὸ δέ,
 «δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἕως ἂν θῆ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πό-
 10 δας αὐτοῦ», εὐσεβῶς, ὡς οἶμαι, παραδεξόμεθα, τὸ ἀριστεύειν
 αὐτὸν διὰ τοῦ βασιλεύειν νοήσαντες. Τότε γὰρ παύεται τῆς ἀρι-
 στείας ὁ δυνατὸς ἐν πολέμῳ, ὅταν ἀφανισθῆ πᾶν τὸ τῷ ἀγαθῷ
 ἀντικείμενον, ὅταν πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν συναγαγὼν
 προσαγάγῃ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, πρὸς ἑαυτὸν ἐνώσας τὰ πάντα.
 15 Τὸ γὰρ παραδοῦναι αὐτὸν τῷ Πατρὶ τὴν βασιλείαν, ταῦτόν ἐστι
 κατὰ τὴν διάνοιαν τῷ παραγαγεῖν τοὺς πάντας τῷ Θεῷ, δι' οὗ ἔ-
 χομεν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα. Πάντων τοίνυν τῶν ποτε ἐχθρῶν
 ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τοῦ Θεοῦ γενομένων ἐν τῷ δέξασθαι τὸ
 θεῖον ἴχνος ἐν ἑαυτοῖς, καὶ τοῦ θανάτου καταργηθέντος (μὴ γὰρ
 20 ὄντων τῶν ἀποθνησκόντων, οὐδὲ ὁ θάνατος ἔσται πάντως), τότε
 ἐν τῇ πάντων ἡμῶν ὑποταγῇ, ἣτις οὐχὶ δουλικὴ νοεῖται ταπεινό-
 της, ἀλλὰ βασιλεία καὶ ἀφθαρσία καὶ μακαριότης, ὁ ἐν ἡμῖν ζῶν
 ὑποταγήσεται τῷ Θεῷ παρὰ τοῦ Παύλου λέγεται, ὁ τὸ ἀγαθὸν
 ἡμῶν δι' ἑαυτοῦ τελειῶν καὶ ποιῶν ἑαυτῷ ἐν ἡμῖν τὸ εὐάρεστον.
 25 Ταῦτα κατὰ τὸ μέτρον τῆς διανοίας ἡμῶν ἐκ τῆς μεγάλης
 τοῦ Παύλου σοφίας, ὅσον ἐχωροῦμεν, ἐν τῷ μέρει τούτῳ κα-
 τενοήσαμεν, δεῖξαι βουλόμενοι τῷ τὸ μὴ ἐπεσκέφθαι τοὺς
 τῶν αἵρετικῶν δογμάτων προστάτας τὸν τοῦ Ἀποστόλου

ταργηθούν», ὥστε μ' αὐτὸ νὰ γίνεῖ φανερό, ὅτι θ' ἀφαιρεθεῖ ὀλότελα ἢ δυναστεία τῶν κακῶν, ἐνῶ αὐτοὶ πού, ἐπειδὴ παράκουσαν, ὀνομάστηκαν ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ μὲ τὴν ὑποταγὴ θὰ γίνουν φίλοι τοῦ Χριστοῦ, ὅταν πεισθῶν σ' αὐτὸν πού λέει «εἴμαστε οἱ πρεσβευτὲς τοῦ Χριστοῦ. Καί, σὰν νὰ σᾶς παρακαλεῖ μὲ τὸ στόμα μας ὁ Θεός, σᾶς παρακαλοῦμε γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ, συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό»⁴⁹. Καὶ κατὰ τὴν ὑπόσχεση πού δόθηκε μέσα στὸ Εὐαγγέλιο, ὅταν συμφιλιωθῶν θὰ συγκαταριθμηθῶν ὄχι πιά μὲ τοὺς δούλους, ἀλλὰ μὲ τοὺς φίλους. Ἐκεῖνο πάλι ὅτι δηλαδὴ «πρέπει αὐτὸς νὰ βασιλεύει ὄσπου νὰ θέσει τοὺς ἐχθροὺς του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του», θὰ εἶναι νομίζω μιὰ εὐσεβῆς παραδοχὴ νὰ ἐννοήσομε μὲ τὸ 'βασιλεύει' τὸ 'ἀριστεύει'. Τότε σταματᾷ ν' ἀριστεύει στὸν πόλεμο ὁ δυνατός, ὅταν ἀφανιστεῖ κάθε τι ἀντίθετο στὸ ἀγαθό, ὅταν συγκεντρώσει ὅλη τὴ βασιλεία του καὶ τὴν προσφέρει στὸ Θεὸ καὶ Πατέρα, ἐνώνοντας τὰ πάντα μὲ τὸν ἑαυτὸ του. Τὸ νὰ παραδώσει δηλαδὴ τὴ βασιλεία στὸν Πατέρα του, ἔχει τὸ ἴδιο νόημα μὲ τὸ νὰ ὀδηγήσει τοὺς πάντες στὸ Θεὸ αὐτὸς μέσω τοῦ ὁποῖου ἔχομε τὴν προσαγωγὴ πρὸς τὸν Πατέρα. Ὅταν λοιπὸν ὄλοι, ὄσοι κάποτε ἦταν ἐχθροὶ του, γίνουν ὑποπόδιο τῶν ποδιῶν τοῦ Θεοῦ, δεχόμενοι στὸν ἑαυτὸ τους τὸ σημάδι τοῦ θείου ποδιοῦ, καὶ ὅταν ὁ θάνατος καταργηθεῖ (ἀφοῦ δὲ θὰ ὑπάρχουν ἀποθνήσκοντες, ἀσφαλῶς δὲ θὰ ὑπάρχει οὔτε θάνατος), τότε μὲ τὴν ὑποταγὴ ὄλων μας, πού δὲν ἐννοεῖται βέβαια ταπείνωση δουλική, ἀλλὰ βασιλεία τῆς ἀφθαρσίας καὶ μακαριότητα, τότε λέει ὁ Παῦλος αὐτὸς πού ζεῖ μέσα μας θὰ ὑποταγεῖ στὸ Θεό, αὐτὸς πού μὲ τὸν ἑαυτὸ του τελειοποιεῖ τὴν ἀγαθότητά μας καὶ κάνει μὲ ἐμᾶς αὐτὸ πού εἶναι εὐχάριστο σ' αὐτόν.

Σύμφωνα μὲ τὴ δύναμη τῆς διάνοιάς μας κατανοήσαμε, ὄσο μπορούσαμε, στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀπὸ τὴ μεγάλη σοφία τοῦ Παύλου, θέλοντας νὰ δεῖξομε ὅτι δὲν πρόσεξαν οἱ πρόμαχοι τῶν αἱρετικῶν δογμάτων τὸ σκοπὸ τοῦ Ἀποστόλου, πρὸς τὸν

49. Β' Κορ. 5,20.

σκοπόν, πρὸς ὃν βλέπων τὸν παρόντα λόγον πεποιήται. Εἰ μὲν οὖν αὐτάρκης σοι γέγονεν ἢ ἐπὶ τῷ ζητήματι τούτῳ πληροφορία διὰ τῶν εἰρημένων, εἰς τὸν Θεὸν ἀνακτέον τὴν χάριν, εἰ δέ τι καὶ λιπεῖν σοι φαίνοιτο, δεξόμεθα ἐν προθυμίᾳ
5 λείποντος ἀναπλήρωσιν, εἴπερ ἡμῖν παρὰ σοῦ τε γνωρισθεῖη διὰ τοῦ γράμματος, καὶ παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φανερωθεῖη διὰ τῶν εὐχῶν ἡμῶν ἢ τῶν κρυφίων φανέρωσις.

ὁποῖο ἀποβλέποντας ἔκανε αὐτὸ τὸ λόγο. Ἐάν ἡ ἐνημέρωση πρὸς σοῦ ἔκανα γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ σοῦ εἶναι ἐπαρκῆς μὲ ὅσα σοῦ εἶπα, ἂς ἀποδώσομε τὴ χάρη στὸ Θεό. Ἐάν πάλι σοῦ φαίνεται ὅτι παρέλειψα κάτι, θὰ δεχτῶ ν' ἀναπληρώσεις πρόθυμα τὴν παράλειψη, ἂν μᾶς τὴ γνωρίσεις ἐσὺ μὲ τὴν ἐπιστολὴ σου καὶ ἂν μὲ τὴ προσευχὴ μου γίνῃ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἡ φανέρωση τῶν κρυμμένων.

**ΠΕΡΙ ΤΟΥ, ΤΙ ΕΣΤΙ ΤΟ,
ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘ' ΟΜΟΙΩΣΙΝ**

Οί τὴν ἑαυτῶν ἀπλανῶς τοῦ προσώπου θεόκτισον ὠραιότη-
τητα κατανοεῖν βουλόμενοι οὐκ ἄλλως πως τὴν οἰκείαν εἰκόνα
καὶ τοῦ προσώπου τὸν χαρακτῆρα ἐνοπτρίζεσθαι δύνανται, ἀλλ'
ἢ διὰ τινος καθαρωτάτου ἐσόπτρου, ἐν ᾧ, τὴν οἰκείαν τῆς ὄψε-
5 ως εἰκόνα προσεγγίζοντες, ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ ὀρῶσι τρανῶς
ἐνδον ἀντίμιμὸν τινα χαρακτῆρα κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν
ἑαυτῶν. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς, ὡσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τινὶ πρὸς τὴν
θείαν ἀκτῖνα τοῦ νοεροῦ ἡλίου ἀτενίσαντες, ἐκεῖθεν ἐναργῶς τὸ
ἀποσκίασμα καὶ τὴν μορφήν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ
10 καθ' ὁμοίωσιν τῆς ἡμετέρας καταμάθωμεν φύσεως. Ἔστι γάρ,
ἔστιν, ὡς ἐμοί γε δοκεῖ, ἢ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴ φοβερὰ τις
καὶ δυσερμήνευτος καὶ πολλὰ καὶ ἀπόκρυφα ἐν αὐτῇ μυστήρια
Θεοῦ ἐξεικονίζουσα. Καὶ ὡσπερ ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ φύσις τὰ μὲν
ἐκτὸς ἑαυτῆς εὐχερῶς κατανοεῖ, ἑαυτὴν δὲ κατανοῆσαι ὁποῖά
15 ἔστιν οὐ δύναται, οὕτω παντὶ ὀφθαλμῷ ἀνθρωπίνης διανοίας
δυσθεώρητος καὶ δυσκατάληπτος ὁ τῆς ἡμετέρας δημιουργίας
λόγος καθέστηκε.

Συντελέσας γὰρ ὁ Κτίστης τὸν ἀπλοῦν καὶ νοερώτατον τῶν
ἀοράτων δυνάμεων κόσμον, μεθ' ὃν καὶ τὸν ὑλικὸν τοῦτον καὶ
20 ὀρώμενον τὸν ἐκ τεσσάρων στοιχείων συγκεῖμενον, τότε φησί,
«ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίω-

1. Τὰ γνωστὰ πῦρ, ὕδωρ, γῆ καὶ ἀήρ.

**ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΤΟ,
«ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘ' ΟΜΟΙΩΣΗ»**

Όποιοι θέλουν νὰ κατανοήσουν ὀρθὰ τὴ θεόκτιστη ὠραιότητα τοῦ προσώπου τους, δὲν μποροῦν μὲ ἄλλο τρόπο νὰ ἐνοπτρισθοῦν τὴν ἴδια τους τὴν εἰκόνα καὶ τὴ μορφὴ τοῦ προσώπου τους, παρὰ μόνο μέσω κάποιου ὀλοκάθਾਰου κατόπτρου, μέσα στὸ ὁποῖο, προσεγγίζοντας τὴν εἰκόνα τοῦ προσώπου τους, βλέπουν ἀνάγλυφα μέσα σ' αὐτὸ καὶ μέσω αὐτοῦ κάποια πιστὴ μορφὴ ποὺ ἀποδίδει τὴν εἰκόνα τους καὶ τοὺς μοιάζει. Καὶ ἐμεῖς λοιπόν, ἀτενίζοντας ὅπως μέσα σὲ κάποιο καθρέφτη πρὸς τὴ θεία ἀκτινοβολία τοῦ νοεροῦ ἡλίου, ἃς κατανοήσομε ἀπὸ ἐκεῖ μὲ σαφήνεια τὸ σκιαγράφημα καὶ τὴ μορφὴ καὶ τὴν εἰκόνα τῆς «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» φύσεώς μας. Γιατὶ εἶναι, πράγματι εἶναι, ὅπως ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω, ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου κάτι τὸ φοβερὸ καὶ δυσερμήνευτο καὶ ἐξεικονίζει μέσα της πολλὰ καὶ ἀπόκρυφα μυστήρια τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ φύση τοῦ ὀφθαλμοῦ κατανοεῖ μὲ εὐχέρεια βέβαια ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται ἔξω ἀπὸ αὐτὴν, δὲν μπορεῖ ὁμως νὰ κατανοήσῃ τὸν ἑαυτὸ της, ἔτσι καὶ γιὰ τὸν ὀφθαλμὸ τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας εἶναι δυσθεώρητος καὶ δυσκολοκατανόητος ὁ λόγος τῆς δημιουργίας μας.

Πράγματι, ἀφοῦ ὁ Κτίστης ἀποπεράτωσε τὴ δημιουργία τοῦ ἀπλοῦ καὶ νοερότατου κόσμου τῶν ἀοράτων δυνάμεων, καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ τὸν ὑλικὸν αὐτὸν καὶ ὀρατὸ κόσμον, ποὺ συνίσταται ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα¹, τότε λέει, «ἃς δημιουργήσομε τώρα τὸν ἄνθρωπον σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ μὲ

σιν», καὶ ποιεῖ ζῶον, ὡσπερ τινὰ μικτὸν κόσμον συγγενῆ τῶν δύο κόσμων, ἐξ ἀσωμάτου καὶ ἀθανάτου καὶ ἀφθάρτου ψυχῆς, καὶ ἐξ ὑλικοῦ καὶ ὀρωμένου τετραστοίχου σώματος συγκειμενον, οὗτινος γενομένου πάλιν φησὶν ἡ Γραφή, ὅτι «καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν»· Θεὸν καὶ λέγει τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Πολλὰ μὲν οὖν καὶ διάφοροι γινώμει περὶ τούτου τοῖς ἐξηγηταῖς ἐρρήθησαν. Οἱ μὲν γὰρ τὸ ἀρχικὸν καὶ ἐξουσιαστικὸν τοῦ ἀνθρώπου τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν» εἶπον, ἕτεροι δὲ τὸ νοερὸν καὶ ἀόρατον τῆς ψυχῆς, ἄλλοι τὸ ἀφθαρτον καὶ ἀναμάρτητον, ὅτε γέγονεν ὁ Ἀδάμ, ἕτεροι προφητεῖαν αὐτὸ εἰρήκασι περὶ τοῦ βαπτίσματος. Ἐσχάτον δὲ πάντων ὡσπερὲι τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κάμοι ἕνια περὶ τούτου εἰπεῖν, καὶ πρῶτόν γε πάντων ἐκεῖνο ζητῆσαι ἄξιον, τό, Τί δήποτε μὴ μᾶλλον τοὺς νο-
15 εροὺς καὶ ἀδλους καὶ οὐρανίους καὶ πλησιοθέους ἀγγέλους ὠνόμασεν ὁ Θεὸς «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» αὐτοῦ; Καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀρχικὸν καὶ ἐξουσιαστικὸν πάσης τῆς γῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου αὐτοὶ ἔχουσι, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον. Ὅμοίως καὶ τὸ ἀφθαρτον καὶ τὸ αἴνιον καὶ τὸ ἀόρατον καὶ τὸ
20 καθαρὸν καὶ πάντα ὅσα ἄλλα ἐγκώμια περὶ τοῦ Ἀδάμ εἶποις, ὑπερβαλλόντως εἰσὶν ἐν τοῖς νοεροῖς καὶ οὐρανίοις τῶν ἀσωμάτων χοροῖς.

Οὐκοῦν τι βαθύτερον ἡμῖν τῶν προκειμένων τὸ «κατ' εἰκόνα» τοῦ ἀνθρώπου αἰνίττεται. Οὐ γὰρ μίαν τινὰ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος κέκτηται, ἀλλὰ καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐξεικονίζων, ὡσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τινὶ καὶ σκιαγραφίᾳ τυπικῇ, οὐ φυσικῇ, τῆς τρισυποστάτου θεότητος τὸ μυστήριον, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ ἐνὸς τῆς ἀγίας Τριά-

τῇ δυνατότητα νὰ μᾶς ὁμοιάσειν»². Δημιουργεῖ τότε ἓνα ζωντανὸ πλάσμα, σὰν κάποιο μικτὸ κόσμο συγγενῆ τῶν δύο κόσμων, συνιστάμενο ἀπὸ ἀσώματη καὶ ἀθάνατη καὶ ἄφθαρτη ψυχὴ, καὶ ἀπὸ ὑλικὸ καὶ ὄρατὸ σῶμα ἀποτελούμενο ἀπὸ τέσσερα στοιχεῖα. Καὶ ὅταν ἔγινε αὐτό, λέει πάλι ἡ Γραφή· «καὶ δημιούργησε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο, κατασκευάζοντας αὐτὸν σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». Καὶ Θεὸν ἐννοεῖ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

Διατυπώθηκαν βέβαια ἀπὸ τοὺς ἐξηγητὲς σχετικὰ μ' αὐτὸ πολλὲς καὶ διάφορες γνῶμες. Ἄλλοι εἶπαν ὅτι τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωση» ἀναφέρεται στὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἄρχει καὶ νὰ ἐξουσιάζει, ἄλλοι θεώρησαν ὡς τέτοιο τὸ νοερὸ καὶ ἀόρατο τῆς ψυχῆς, ἄλλοι τὸ ἄφθαρτο καὶ ἀναμάρτητο ὅταν πλάστηκε ὁ Ἀδάμ, καὶ ἄλλοι θεώρησαν αὐτὸ ὡς προφητεία γιὰ τὸ βάπτισμα. Τελευταῖο ἀπὸ ὅλους, ὅπως σὲ ἔκτρωμα, μοῦ φάνηκε κι ἐμένα καλὸ νὰ διατυπώσω μερικὲς σκέψεις γιὰ τὸ θέμα αὐτό, καὶ πρῶτα ἀπὸ ὅλα θεώρησα ἄξιο νὰ ἐξετάσω ἐκεῖνο, τὸ, Γιατί τέλος πάντων ὁ Θεὸς δὲν ὀνόμασε μᾶλλον «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσή του» τοὺς νοεροὺς καὶ ἄυλους καὶ οὐράνιους καὶ πλησιέστερους σ' αὐτὸν ἀγγέλους; Πράγματι αὐτοὶ περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἔχουν τὴ δύναμη καὶ νὰ ἄρχουν καὶ νὰ ἐξουσιάζουν ἐπάνω σ' ὅλη τὴ γῆ καὶ στὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο. Ὅμοια καὶ τὸ ἄφθαρτο καὶ τὸ ἄυλο καὶ τὸ ἀόρατο καὶ τὸ καθαρὸ, καὶ ὅσα ἄλλα ἐγκώμια θὰ μπορούσες νὰ πεῖς γιὰ τὸν Ἀδάμ, ὑπάρχουν σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ στοὺς νοεροὺς καὶ οὐράνιους χοροὺς τῶν ἀσωμάτων.

Ὑπαινίσσεται λοιπὸν τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου κάτι πρὸ βαθύ. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ δὲν ἔχει μόνο μιὰ εἰκόνα καὶ ὁμοιότητα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἔχει καὶ δευτέρη καὶ τρίτη, ἀπεικονίζοντας, σὰ νὰ εἶναι κάτοπτρο, σὲ μιὰ σκιαγραφία τυπικὴ, κι ὄχι βέβαια φυσικὴ, τὸ μυστήριον τῆς τρισυπόστατης θεότητος· καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ προτυπώνει μὲ σαφήνεια τὴν ἐνανθρώ-

δος Θεοῦ Λόγου σαφῶς προγράφων. Καὶ τάχα κατ' εἰκόνα μὲν ἔστι γυμνὴ ἢ ψυχὴ τῆς θεότητος, καθ' ὁμοίωσιν δὲ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως τὸ σύνθετον τῆς ἡμῶν ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Μᾶλλον δὲ ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου ἀναδράμωμεν, ἐκεῖ-
 5 θεν ὡσπερ ἐκ τινος βαθυτάτης πηγῆς πρῶτον ζητοῦντες τό, Τί δῆποτε μὴ καθ' ὁμοιότητα τῶν λοιπῶν λογικῶν, ἤγουν τῶν ἀγγέλων, ἢ πάλιν κατ' ἰσότητα τῶν ἐμψύχων ζώων ὁμοιοτρόπους τὰς προπατορικὰς καὶ κορυφαίους ἡμῶν ὁ Θεὸς ὑποστάσεις, τοῦ Ἀδάμ λέγω καὶ τῆς Εὔας, καὶ τοῦ προελθόντος ἐξ αὐτῶν
 10 υἱοῦ πεποίηκεν; Ἀλλὰ τὸν μὲν Ἀδὰμ ἀναιτίως καὶ ἀγεννήτως ὑπέστησε, τὸν δὲ δεῦτερον αὐτοῦ ἄνθρωπον τὸν υἱὸν γεννητόν, τὴν δὲ Εὔαν οὐ γεννητῶς οὐδὲ πάλιν ἀναιτίως, ἀλλὰ ληπτῶς, ἤτοι ἐκπορευτῶς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀναιτίου Ἀδάμ ἐξεληθοῦσα ἀρρήτως οὐσιώσης. Καὶ μήπως ἄρα τρεῖς αὐταὶ τῶν πρωτογό-
 15 νων κεφαλαὶ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος ὁμοούσιοι ὑποστάσεις κατ' εἰκόνα τινά, ὡς Μεθοδίῳ δοκεῖ, τυπκῶς γεγόνασι τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος; Τοῦ μὲν ἀναιτίου καὶ ἀγεννήτου Ἀδάμ τύπον καὶ εἰκόνα ἔχοντος τοῦ ἀναιτίου καὶ πάντων αἰτίου παντοκράτορος Θεοῦ καὶ Πατρός, τοῦ δὲ γεννητοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰκόνα
 20 προδιαγράφοντος τοῦ γεννητοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, τῆς δὲ ἐκπορευτῆς Εὔας σημαινούσης τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐκπορευτὴν ὑπόστασιν; Διὸ οὐδὲ ἐνεφύσησεν αὐτῇ ὁ Θεὸς πνοὴν ζωῆς, διὰ τὸ τύπον αὐτὴν εἶναι τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος πνοῆς καὶ ζωῆς καὶ διὰ τὸ μέλλειν αὐτὴν δι' ἀγίου Πνεύματος δέξεσθαι
 25 Θεὸν τὸν ὄντως ὄντα πάντων πνοὴν καὶ ζωὴν.

Ὅθεν ἔστιν ιδέσθαι καὶ θαυμάσαι ὅτι ὁ μὲν ἀγεννήτος Ἀδὰμ ἄλλον ἀγεννητόν ἢ ἀναιτίον ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔσχεν ὁμοιον, ὡσπερ οὐδὲ ἡ ἐκπορευτὴ Εὔα, ὡς τύποι ἀληθεῖς ὑπάρ-

πηση τοῦ ἐνὸς προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδας, τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου. Κατὰ τὴν εἰκόνα εἶναι ἴσως ἡ ψυχὴ γυμνὴ ἀπὸ τῆ θεότητα, κατὰ τὴν ὁμοίωσίν της ὁμῶς πρὸς τὴ σάρκωση τοῦ Λόγου ἀποτελεῖ τὴ σύνθεσι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός μας. Καλύτερα ὁμῶς νὰ ἀνατρέξομε στὴν ἴδια τὴν ἀρχὴ τοῦ Λόγου κι ἐκεῖ σὰν ἀπὸ μιὰ βαθύτατη πηγὴ ν' ἀναζητήσομε πρῶτα τό, Γιὰ ποιό λόγο ἄραγε δὲν δημιούργησε ὁ Θεὸς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κατὰ ὁμοιότητα μὲ τὰ λοιπὰ λογικὰ ὄντα, δηλαδῆ τοὺς ἀγγέλους, ἢ πάλι κατὰ ἰσότητα μὲ τὰ ἔμψυχα ὄντα τὶς κορυφαῖες ὑποστάσεις τῶν προπατόρων, τοῦ Ἀδάμ θέλω νὰ πῶ καὶ τῆς Εὐας καὶ τοῦ γιοῦ πού ἔκαναν; Ἀλλὰ τὸν Ἀδάμ τὸν ἔφερε στὴν ὑπαρξὴ δίχως ἀνθρωπο-πατέρα καὶ γέννησι, ἐνῶ τὸν δεύτερο, ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν ἄνθρωπο, τὸ γιό του, τὸν ἔφερε μὲ γέννησι τὴν Εὐα πάλι οὔτε μὲ γέννησι οὔτε μὲ αἴτιο ἄνθρωπο, ἀλλὰ μὲ ἀπόληψη, προῆλθε δηλαδῆ μ' ἐκπόρευσι ἀρρητη ἀπὸ τὸν δίχως αἴτιο γεννημένο Ἀδάμ. Καὶ μήπως ἄραγε οἱ τρεῖς αὐτὲς ἀρχὲς τῶν πρωτοπλάστων ὄλης τῆς ἀνθρωπότητας, οἱ ὁμοούσιες ὑποστάσεις, ἔγιναν ὅπως νομίζει ὁ Μεθόδιος γιὰ νὰ δώσουν μιὰ τυπικὴ εἰκόνα τῆς ἁγίας καὶ ὁμοούσιας Τριάδας; Ὁ δίχως αἰτία καὶ γέννησι Ἀδάμ εἶναι ὁ τύπος καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ δίχως προηγούμενι αἰτία ὑπάρχοντος Θεοῦ παντοκράτορα καὶ Πατέρα καὶ αἰτιοῦ τῶν ὄλων. Ὁ υἱὸς πάλι πού γεννήθηκε ἀπὸ αὐτοὺς προδιαγράφει τὴν εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ πού ἔχει γεννηθεῖ. Καὶ ἡ Εὐα πού προῆλθε ἀπὸ ἐκπόρευσι σημαίνει τὴν ἐκπορευτὴ ὑπόστασι τοῦ ἁγίου Πνεύματος· γι' αὐτὸ καὶ δὲν φύσηξε σ' αὐτὴν ὁ Θεὸς πνοὴ ζωῆς, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι ὁ τύπος τῆς πνοῆς καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος κι ἐπειδὴ ἦταν νὰ δεχτεῖ μὲ τὴ μεσολάβησι τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸ Θεό, πού εἶναι ἀληθινὰ ἡ πνοὴ καὶ ἡ ζωὴ ὄλων.

Ἔτσι μποροῦμε νὰ δοῦμε καὶ νὰ θαυμάσομε, ὅτι ὁ ἀγέννητος Ἀδάμ δὲν εἶχε ἄλλον ὁμοίό του ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, ἀγέννητο ἢ ἀναίτιο, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἀπὸ ἐκπόρευσι Εὐα,

χοντες τοῦ ἀγεννήτου Πατρὸς καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ὁ δὲ
γεννητὸς υἱὸς πάντας ἀνθρώπους, γεννητοὺς υἱοὺς ὄντας, ἀδελ-
φοὺς ὁμοίους ἔσχεν, ὡς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τυπικὴν
ὑπάρχων Χριστοῦ τοῦ γεννητοῦ Υἱοῦ, ὃς ἐγένετο ἄνθρωπος
5 πρωτότοκος ἄνευ σπορᾶς ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Εἰ δὲ μὴ οὕτω
μηδὲ κατὰ τοῦτο τὸ κατ' εἰκόνα, τί δήποτε μὴ τέσσαρες ἢ δύο ἢ
πλείονες ὑποστάσεις τῶν προπατόρων γεγόνασι παρηλλαγμένας
ἔχουσαι τὰς ὑποστατικὰς αὐτῶν ιδιότητας, λέγω δὴ τὸ ἀγέννη-
τον καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκπορευτὸν, ἀλλὰ τρεῖς καὶ μόνας;
10 Οὐκοῦν ἔχεις κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τυπικὴν τριάδα ἐν
μονάδι ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἀκόλουθόν σε λοιπὸν μαθεῖν καὶ
μονάδα ἐν τριάδι.

Πῶς δὲ τοῦτο καλῶς διαγνῶναι δυνήσῃ, ἀκουσὸν τινος
τῶν σοφῶν σοι παραινοῦντος καὶ λέγοντος· Εἰ βούλει γνῶναι
15 Θεόν, προλαβὼν γνῶθι σεαυτὸν· ἐκ τῆς σαυτοῦ συνθέσεως, ἐκ
τῆς σαυτοῦ κατασκευῆς, φησὶν, ἐκ τῶν ἐντὸς σεαυτοῦ. Εἴσιθι
ὑποδὸς ἐν σαυτῷ, διάβλεψον ὡς ἐν ἐσόπτρῳ τινὶ ἐν τῇ ψυχῇ
ἑαυτοῦ, διάκρινον τὴν ταύτης κατασκευὴν, καὶ ὄψει σεαυτὸν
κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ τυγχάνοντα. Ἀνόνημός σου καὶ
20 ἄγνωστος ἢ νοερά καὶ ἀθάνατος τῆς ψυχῆς οὐσία κατ' εἰκόνα
τυπικὴν τοῦ ἀωνύμου καὶ ἀγνωρίστου καὶ ἀθανάτου Θεοῦ κα-
θέστηκεν. Οὐτε γὰρ Θεοῦ οὐτε ψυχῆς λογικῆς οὐσίαν ἔγνω τῶν
ἐξ αἰῶνός τις γεγενημένων ἀνθρώπων. Ζωοποιὸς καὶ συστατι-
κὴ καὶ προνοητικὴ ἢ ψυχὴ ὑπάρχει τῆς τετραστοίχου τοῦ σώμα-
25 τος φύσεως, κατ' εἰκόνα Θεοῦ τοῦ προνοητοῦ πάσης τετραπε-
ράτου καὶ τῆς ἄνω κτίσεως. Διόπερ οὐτε τὸν τοῦ Θεοῦ τόπον
ἔγνωμεν ἔνθα κατοικεῖ, ἀλλὰ μόνον πιστεύομεν, ὅτι πάντη

ὥστε ἀποτελοῦν ἀληθινούς τύπους τοῦ ἀγέννητου Πατέρα καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ γιὸς ὁμοῦς πού γεννήσαν ἔχει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, πού εἶναι υἱοὶ καὶ προῆλθαν ἀπὸ γέννηση, ἀδελφούς του καὶ ὁμοιούς του· γιατί ἀποτελεῖ εἰκόνα καὶ ὁμοίωση καὶ τύπο τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ πού ἔχει γεννηθεῖ, πού ἔγινε ἄνθρωπος πρωτότοκος³ χωρὶς μεσολάβηση ἀνδρὸς ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀδελφούς. Ἄν τὸ πράγμα δὲν εἶναι ἔτσι καὶ τὸ κατ' εἰκόνα δὲν νοεῖται σύμφωνα μ' αὐτά, γιατί τέλος πάντων δὲν ἔγιναν δύο ἢ περισσότερες (ἀπὸ τρεῖς) ὑποστάσεις τῶν προπατόρων πού νὰ ἔχουν παραλλαγμένες στὴν κάθε μία τίς ιδιότητες τῆς ὑπόστασής τους (ἐννοῶ τὸ ἀγέννητο, τὸ γεννητὸ καὶ τὸ ἐκπορευτὸ), ἀλλὰ μονάχα τρεῖς; Ἐπομένως ἔχεις κατὰ εἰκόνα καὶ κατὰ ὁμοίωση, τυπική, τριάδα σὲ μονάδα τρισυπόστατη· κατ' ἀκολουθίαν πρέπει τώρα νὰ κατανοήσεις καὶ τὴ διάσχιση τῆς μονάδας σὲ τριάδα.

Πῶς ὁμοῦς θὰ μπορέσεις νὰ τὸ διακρίνεις αὐτὸ σωστά, ἄκουσε κάποιον σοφὸ πού σὲ συμβουλεύει καὶ σοῦ λέει. Ἄν θέλεις νὰ ἐννοήσεις τὸ Θεό, ἐνόησε πρῶτα τὸν ἑαυτὸ σου, ἀπὸ τὴ σύνθεσή σου, ἀπὸ τὴ κατασκευή σου', λέει, ἄπὸ τὸν ἐσωτερικὸ σου κόσμο. Γλίστηρε καὶ μὲς μέσα στὸν ἑαυτὸ σου, κοίταξε μέσα στὴ ψυχὴ σου ὅπως μέσα σὲ κάτοπτρο, διάκρινε τὴν κατασκευὴ της, καὶ θὰ δεῖς ὅτι εἶσαι κατασκευασμένος κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἀνώνυμη καὶ ἄγνωστη ἢ νοερὴ κι ἀθάνατη οὐσία τῆς ψυχῆς σου καὶ εἶναι κατ' εἰκόνα καὶ τύπος τοῦ ἀνώνυμου καὶ ἄγνωστου κι ἀθάνατου Θεοῦ. Γιατὶ κανένας ἄνθρωπος ἀπὸ ὅσους ἔχουν γεννηθεῖ στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων δὲν ἐνόησε τὴ λογικὴ οὐσία οὔτε τοῦ Θεοῦ οὔτε τῆς ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ δίνει ζωὴ, συγκροτεῖ καὶ προνοεῖ γιὰ τὴν τετρασύνθετη φύση τοῦ σώματος σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πού προνοεῖ γιὰ ὅλη τὴν κτίση τὴν τετρασύνθετη ἐδῶ καὶ τὴν οὐράνια. Γι' αὐτὸ οὔτε τὸν τόπο γνωρίζομε ὅπου κατοικεῖ ὁ Θεός, ἀλλὰ πιστεύομε μόνο ὅτι ὑπάρχει παντοῦ· καὶ

ἐστίν, οὔτε μὴν τὸν τόπον τῆς ψυχῆ ἔνθα οἰκεῖ ἐν σώματι ἐπιστάμεθα, ἀλλὰ μόνον οἶδαμεν ὅτι ἐν τῷ παντὶ σώματι ἔστι καὶ ἐνεργεῖ.

Ἔχει σου καὶ ἕτερόν τι κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἢ ψυχῆ, λέγω δὴ
 5 τὸ ἕτεροούσιον αὐτὴν εἶναι πάσης τῆς κτιστῆς φύσεως. Τὸ δὲ πάντων παραδοξότερον τοῦ ἐν ἡμῖν κατ' εἰκόνα ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι οὔτε τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως τοὺς λόγους οὔτε μὴν τὴν τῆς ψυχῆς ἡμῶν οὐσίαν, πῶς εἰς ὑπαρξιν πέφυκε τε καὶ παραγίνεται, ἀνθρώπινος νοῦς καταλαβέσθαι δύναται. Ὅθεν οἱ ταύτην κατα-
 10 λαβεῖν κακῶς δογματίσαντες οὕτω προσέκοψαν· οἵτινες ἐξ οὐρανοῦ φάσκουσι τὰς ψυχὰς ἐν τοῖς σώμασι καταπέμπεσθαι, οἱ δὲ σὺν τῷ σώματι φασιν αὐτὰς εἰς ὑπαρξιν ἔρχεσθαι ὑπὸ Θεοῦ δημιουργουμένας· ἕτεροι δὲ τὸν ἀνθρωπὸν λέγουσιν, ὡς κατ' εἰκόνα ὄντα τοῦ Δημιουργοῦ, γεννητικὸν εἶναι σὺν τῇ σπορᾷ καὶ
 15 τῆς ψυχῆς· ἄλλοι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τοῦ ἄρρενος καὶ τῆς θήλεός φασιν τὴν ψυχὴν ἀποτίκτεσθαι, ὡς περ λίθου τινὸς καὶ σιδήρου προσκρουομένων καὶ τῇ πυρώσει τὸ πῦρ ἀπογεννῶντων. Καὶ οἱ μὲν φασιν αὐτῇ τῇ ἀκαριαίᾳ ροπῇ τῆς συλλήψεως τοῦ σώματος καὶ τὴν ψυχὴν ὑφίστασθαι, οἱ δὲ τῇ τεσσαρακοστῇ
 20 ἡμέρᾳ μετὰ τὴν σύλληψιν φέροντές τινα, ὡς οἴονται, νομικὴν περὶ τοῦτου σύστασιν· καὶ οἱ μὲν ὁμοούσιον αὐτὴν τῶν ἀγγέλων ἐφαντάσθησαν, οἱ δὲ κάτω, οἱ δὲ ἐν τῷ ἀέρι, οἱ δὲ ἐν τῷ παντὶ ὡς θείαν τινὰ περιεῖναι οὐσίαν. Διὸ καὶ σώματι ἐνουμένη καὶ ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ οὔσα καὶ τοῦτο ζωοποιοῦσα, ἀπαθὴς μένει
 25 τῶν σωματικῶν παθῶν καὶ φθορῶν τῶν τοῦ σώματος, μήτε ὀρωμένη, μήτε ἐρμηνευομένη, μήτε καταλαμβανομένη τῇ φύσει, οὔτε τῷ εἶδει, οὐ σχήματι, οὐ μορφῇ, οὐ ποιότητι, οὐ ποσότητι, οὐχ ὑπάρξει, οὐ συστάσει, οὐ κάλλει.

Ὅθεν καὶ φησι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ Συμποσίῳ ὁ Μεθόδιος

ούτε βέβαια και τὸν τόπο τοῦ σώματος ὅπου ἡ ψυχὴ κατοικεῖ γνωρίζομε· γνωρίζομε μόνο ὅτι ὑπάρχει κι ἐνεργεῖ μέσα σὲ ὄλο τὸ σῶμα.

Ἔχει καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα ἡ ψυχὴ σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ· ἐννοῶ ὅτι εἶναι ἕτεροοῦσια ἀπὸ ὅλη τὴν κτιστὴ φύση. Καὶ τὸ πιὸ παράδοξο ἀπὸ ὅλα ποῦ ἔχει ἡ κατ' εἰκόνα δημιουργία μας εἶναι τοῦτο· ὅτι οὔτε βέβαια τὴν οὐσία τῆς ψυχῆς μας, πῶς εἶναι δηλαδὴ καὶ πῶς ἔρχεται στὴν ὑπαρξή, μπορεῖ νὰ ἐννοήσῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Γι' αὐτὸ ὅσοι διακήρυξαν κακῶς ὅτι τὴν κατανόησαν σκόνταψαν πάρα πολύ· ἄλλοι λένε ὅτι οἱ ψυχὲς ἔρχονται στὰ σώματα ἀπὸ τὸν οὐρανό· ἄλλοι λένε ὅτι οἱ ψυχὲς ἔρχονται στὴν ὑπαρξή καὶ ὁ Θεὸς τὶς δημιουργεῖ μαζί μὲ τὸ σῶμα. Ἄλλοι πάλι λένε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποῦ δημιουργήθηκε κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Δημιουργοῦ, γίνεται αἰτία ταυτόχρονα τῆς γέννησης τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Ἄλλοι ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ψυχὴ γεννιέται μὲ τὴ συνεργασία καὶ τῶν δύο μερῶν, τοῦ ἀνδρα καὶ τῆς γυναίκας, ὅπως μὲ τὴν πρόσκρουσή τους τὸ σίδηρο καὶ ἡ πέτρα μὲ τὴ θέρμανσή τους γεννιοῦν τὴ φλόγα. Ἄλλοι πάλι διδάσκουν ὅτι μὲ αὐτὴν τὴν ἀκαριαία σύλληψη τοῦ σώματος παίρνει ὑπαρξή καὶ ἡ ψυχὴ· ἄλλοι προτείνουν τὴν τεσσαρακοστὴ ἡμέρα μετὰ τὴ σύλληψη, προσκομίζοντας, ὅπως νομίζουν, κάποιο σχετικὸ κανόνα τοῦ νόμου. Ἄλλοι τὴ φαντάστηκαν ὁμοοῦσια μὲ τοὺς ἀγγέλους, ἄλλοι ὅτι εἶναι κατώτερη, ἄλλοι ὅτι πλανιέται στὸν ἀέρα καὶ ἄλλοι ὅτι περιέχεται μέσα στὸ σῶμα σὰν μιὰ θεϊκὴ οὐσία. Γι' αὐτό, ἀν καὶ ἐνώνεται μὲ τὸ σῶμα καὶ εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ ζωοποιεῖ τὸ σῶμα, μένει ἀνεπηρέαστη ἀπὸ τὰ σωματικὰ πάθη καὶ τὶς διαφορὲς βλάβες τοῦ σώματος κι οὔτε μποροῦμε νὰ τὴ δοῦμε οὔτε νὰ τὴν ἐρμηνεύσομε οὔτε νὰ καταλάβομε τὴ φύση μας, τὸ εἶδος τῆς, τὸ σχῆμα τῆς, τὴ μορφή τῆς, τὴν ποιότητα, τὴν ποσότητα, τὴν ὑπαρξή, τὴ σύσταση, τὸ κάλλος τῆς.

Γι' αὐτὸ καὶ λέει ὁ Μεθόδιος στὸ Συμπόσιό του, ὅτι ἡ

ἀμήχανον καὶ ἀδιήγητον κάλλος ἔχειν, καὶ τούτου χάριν ὡσπερ
 ζηλοτυπεῖσθαι καὶ ἐράσθαι αὐτὴν ὑπὸ τῶν ἐναντίων πνευμά-
 των, ὡς κρείττονα αὐτῶν τῶν νοερῶν περικειμένην μορφήν.
 Πᾶσα δὲ ἡ περὶ αὐτὴν ἀκαταληψία καὶ ἀσάφεια καὶ ἀδηλία οὐ-
 5 δὲν ἕτερον αἰνίττεται, εἰ μὴ τὸ κυρίως καὶ ἀληθῶς εἰκόνα αὐτὴν
 εἶναι τοῦ ἀκαταλήπτου Θεοῦ. "Ὅθεν πάντα τὰ κατ' αὐτὴν ἀγνο-
 οῦντες, ἐκ μόνων τῶν ἐν τῷ σώματι ταύτης ἐνεργειῶν τὴν
 ὑπαρξιν αὐτῆς πιστούμεθα, καθὰ καὶ τὸν Θεὸν ἐκ τῶν ἐν τῇ
 ὀρωμένη κτίσει αὐτοῦ ἐνεργημάτων τὴν αὐτοῦ βεβαιούμεθα
 10 ὑπαρξιν. Ἄλλὰ γε δὴ ἐπ' αὐτὸ τὸ καιριώτατον τοῦ «κατ' εἰκόνα
 καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἔλθωμεν», ὅπως κατὰ τὰς ὑποσχέσεις δεί-
 ζωμεν τὸ μοναδικὸν τῆς ἐν Τριάδι Θεότητος.

Ποῖον δὲ ἐστὶ τοῦτο; Εὐδὴλον ὅτι ἡ ἡμετέρα πάλιν ψυχὴ
 καὶ ὁ ταύτης νοερὸς λόγος καὶ ὁ νοῦς, ὄντινα ὁ Ἀπόστολος
 15 πνεῦμα προσηγόρευσεν, ὅτε διακελευέται ἀγίους ἡμᾶς εἶναι τῇ
 ψυχῇ καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι. Ἀγέννητος μὲν γὰρ πάλιν
 ἐστὶν ἡ ψυχὴ καὶ ἀναίτιος, εἰς τύπον τοῦ ἀγεννήτου καὶ τοῦ
 ἀναιτίου Θεοῦ καὶ Πατρός, οὐκ ἀγέννητος δὲ ὁ νοερὸς αὐτῆς λό-
 γος, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς γεννώμενος ἀρρήτως καὶ ἀοράτως καὶ ἀνερ-
 20 μηνεύτως καὶ ἀπαθῶς. Ὁ δὲ νοῦς οὐδὲ ἀναίτιός ἐστιν οὐδὲ
 ἀγέννητος, ἀλλ' ἐκπορευτὸς παντὶ διατρέχων καὶ τὰ πάντα δια-
 σκοπῶν καὶ ἀοράτως ψηλαφῶν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ
 παναγίου καὶ ἐκπορευτοῦ Πνεύματος, περὶ οὗ εἴρηται, ὅτι «τὸ
 Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ». Οὐκ ἐστιν ἐκπο-
 25 ρευτὴ ἡ ψυχὴ ἕως οὗ ἐστὶν ἐν τῷ σώματι, ἐπεὶ, εἰ ἐκπορευτὴ ἦν,
 ἄρα ἂν καθ' ὄραν ἀπεθνήσκομεν. Οὐκ ἐστὶν ἀγέννητος ὁ λόγος
 ἡμῶν, ἐπεὶ ἄλογοί τινες καὶ κτηνώδεις ὑπήρχομεν. Τὸ δὲ παρα-
 δοξότερον τῶν παραδόξων τούτων ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι ψυχὴν μὲν

ψυχή έχει ἀμήχανη καὶ ἀμύθητη ὁμορφιά καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο εἶναι σὰ νὰ τὴ ζηλεύουν καὶ νὰ τὴν ἐρωτεύονται τὰ ἀντίθετα πνεύματα, γιατί ἔχει λάβει μορφή ἀνώτερη ἀπὸ τὰ ἴδια νὰ νοερά ὄντα. Καὶ ὅλο τὸ ἀκατανόητο καὶ ἡ ἀσάφεια καὶ ἡ ἀδηλόγητα ἡ σχετικὴ μὲ αὐτὴν, δὲν ὑπαινίσσεται τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ ὅτι εἶναι κυριολεκτικὰ κι ἀληθινὰ εἰκόνα τοῦ ἀκατάληπτου Θεοῦ. Γι' αὐτὸ, ἐπειδὴ ἀγνοοῦμε ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὴν, βεβαιωνόμαστε γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἀπὸ μόνες τίς ἐνέργειές τῆς μέσα στὸ σῶμα· ὅπως καὶ ἀπὸ τὰ ἐνεργήματά του μέσα στὴν ὄρατὴ κτίση βεβαιωνόμαστε γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ. Ἄς ἐρθομε ὁμως στὸ βασικότερο σημεῖο τοῦ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωση», γιὰ νὰ δεῖξομε, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεσή μας, τὴ μοναδικότητα τῆς Τριαδικῆς Θεότητος.

Καὶ ποῖο εἶναι αὐτό; Εἶναι φανερό ὅτι εἶναι ἡ ψυχή μας πάλι καὶ ὁ νοερός λόγος τῆς καὶ ὁ νοῦς, πού ὁ Ἀπόστολος τὸν ἔχει ὀνομάσει πνεῦμα⁴, ὅταν μᾶς δίνει ἐντολὴ νὰ εἴμαστε ἅγιοι καὶ στὴν ψυχή καὶ στὸ σῶμα καὶ στὸ πνεῦμα. Ἡ ψυχή πάλι εἶναι ἀγέννητη καὶ δίχως αἰτία, δίνοντας τὸν τύπο τοῦ δίχως γέννηση καὶ αἰτία τοῦ Θεοῦ Πατέρα. Δὲν εἶναι ὁμως χωρὶς γέννηση ὁ νοερός λόγος τῆς, ἀλλὰ γεννιέται ἀπὸ τὴν ψυχή μὲ τρόπο ἄρρητο καὶ ἀόρατο καὶ ἀνερμήνευτο καὶ ἄσχετο ἀπὸ τὸ πάθος. Ἐνῶ ὁ νοῦς δὲν εἶναι χωρὶς αἰτία οὔτε χωρὶς γέννηση, ἀλλὰ ἐκπορευέται, διατρέχει τὰ πάντα καὶ ἐξετάζει τὰ πάντα καὶ τὰ ἀγγίζει ἀόρατα σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ παναγίου Πνεύματος, πού κι αὐτὸ ἐκπορευέται καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχει λεχθεῖ, «τὸ Πνεῦμα ἐρευνᾷ τὰ πάντα, ἀκόμα καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ»⁵. Ἡ ψυχή ὅσο βρίσκεται μέσα στὸ σῶμα δὲν εἶναι ἐκπορευτὴ, γιατί, ἂν ἦταν ἐκπορευτὴ, θὰ πεθαίναμε κάθε ὥρα. Ὁ λόγος μας δὲν ὑπάρχει χωρὶς γέννηση, γιατί θὰ εἴμαστε σὰν τὰ ἄλογα κτήνη. Καὶ τὸ πῶς παράδοξο ἀπὸ τὰ παράδοξα αὐτὰ εἶναι τοῦτο· ὅτι

5. Α' Κορ. 2,10.

ἀπλῆν τινα ἔχομεν, ὁμοίως καὶ νοῦν μοναδικὸν καὶ ἀσύνθετον, λόγον δὲ διπλοῦν ἔχοντες τὸν αὐτὸν τὴν γέννησιν καὶ ἓνα καὶ ἀμέριστον φυλαττόμενον. Γεννᾶται γὰρ ὁ λόγος ἐν τῇ καρδίᾳ γέννησίν τινα ἀκατάληπτον καὶ ἀσώματον καὶ μένει ἔνδον 5 ἀγνώριστος, καὶ γεννᾶται δευτέραν γέννησιν σωματικὴν διὰ χειλέων καὶ τότε τοῖς πᾶσι γνωρίζεται, τῆς δὲ γεννησαμένης αὐτὸν ψυχῆς οὐ χωρίζεται, ἵνα διὰ τοῦ λόγου τῶν δύο ἡμῶν γεννήσεων σαφῶς τὰς δύο τοῦ Θεοῦ Λόγου γεννήσεις κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν μάθωμεν.

10 Γεγέννηται γὰρ ἀόρατως καὶ ἀνερμηνευτῶς καὶ ἀκαταλήπτως ἐκ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων. Καὶ ἦν ἄγνωστος ὡς ἐν τινι ψυχῇ πρὸς τὸν Πατέρα, ἕως ὥσπερ ἐκ καρδίας τινὸς τῆς ἁγίας Παρθένου ἀφθόρως καὶ ἀσπόρως γεγέννηται κατὰ σάρκα καὶ ἐνεφανίσθη τῷ κόσμῳ, μὴ χωρισθεὶς τῆς πατρικῆς κρυφίας οὐ- 15 σίας τοῦ γεννήτορος Θεοῦ. Ὡστε δέδεικται ἐν τῷ μοναδικῷ τῆς ἀθανάτου ἡμῶν καὶ νοεῶς ψυχικῆς οὐσίας ἐν εἰκόνι τρεῖς τινες ὑποστατικαὶ ιδιότητες, ἀγεννησία ψυχῆς, καὶ γέννησις λόγου, καὶ ἐκπόρευσις πνεύματος, ἦγουν τοῦ νοός. Καὶ καταθαυρῶ καὶ ἀποτολμῶ καὶ λέγω, ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ἀόρατον τρια- 20 δικὴν τῆς ψυχῆς θεωρίαν εἶπεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος τὸν ἄνθρωπον εἶναι «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» τοῦ ἀοράτου. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα οὕτω, διὰ τί μὴ μᾶλλον διμερῆς ἢ τετραμερῆς ὑπὸ Θεοῦ γέγονεν, ἀλλὰ τριμέρειάν τινα καὶ μόνην ἔχει ἀσύγχυτον ἢ ἡμετέρα ψυχῇ, κατ' εἰκόνα τῆς ἁγίας καὶ ὁμοιουσίου (ὁμοουσίου) καὶ 25 ζωοποιοῦ Τριάδος, ὥστε, εἰ θέμις εἰπεῖν ὅτι καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ μάλιστα τῷ δικαίῳ, κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος τυπικῶς, ἀλλ' οὐ φυσικῶς, σκιαγραφῶν ἀμυδρῶς πως τὸν ἐν Τριάδι Θεόν;

Ἔθεν καὶ τριμερῆ πάλιν αὐτὴν τὴν ἡμετέραν ψυχὴν καθ' 30 ἕτερον τινα τρόπον οἱ ἔξω σοφοὶ εἶναι ὠρίσαντο, ἐπιθυμητικὸν

έχομε ψυχὴ ἀπλή καὶ νοῦ ὁμοία μοναδικὸ καὶ ἀσύνθετο· ὁ λόγος μας ὁμως εἶναι διπλός, ὁ ἴδιος κατὰ τὴ γέννηση καὶ πού διαφυλάγεται ἕνας καὶ ἀδιαίρετος. Γεννιέται ὁ λόγος μέσα στὴν καρδιά μὲ μιὰ γέννηση ἀκατανόητη καὶ ἀσώματη καὶ μένει ἄγνωστος μέσα μας· στὴ συνέχεια γεννιέται μὲ μιὰ γέννηση σωματικὴ μέσω τῶν χειλιῶν καὶ τότε γίνεται γνωστός σὲ ὄλους· ὁμως δὲ χωρίζεται ἀπὸ τὴν ψυχὴ πού τὸν γέννησε, ὥστε μὲ τὸ λόγο τῶν δυὸ γεννήσεών μας νὰ κατανοήσομε μὲ σαφήνεια κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τίς δύο γεννήσεις τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Πράγματι ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ἀόρατα κι ἀνεξήγητα καὶ ἀκατάληπτα. Καὶ ἦταν ἄγνωστός σὰν μέσα σὲ κάποια ψυχὴ κοντὰ στὸν Πατέρα, ὥσπου γεννήθηκε, σὰν ἀπὸ κάποια καρδιά, ἀπὸ τὴ ἀγία Παρθένο κατὰ σάρκα χωρὶς φθορά, χωρὶς ἄνδρα, καὶ φανερώθηκε στὸν κόσμο, χωρὶς νὰ χωριστεῖ ἀπὸ τὴν κρυφὴ πατρικὴ οὐσία τοῦ Θεοῦ πού τὸν γέννησε. Ὡστε ἔχει δειχτεῖ εἰκονιστικὰ μέσα στὴ μοναδικότητα τῆς ἀθάνατης καὶ νοερῆς ψυχικῆς μας οὐσίας ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς ὑποστατικὲς ιδιότητες, ἡ ἀγεννησία τῆς ψυχῆς, ἡ γέννηση τοῦ λόγου, καὶ ἡ ἐκπόρευση τοῦ πνεύματος, δηλαδὴ τοῦ νοῦ. Καὶ παίρνω θάρρος καὶ τολμῶ καὶ λέγω ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ἀόρατη τριαδικὴ θεωρία τῆς ψυχῆς εἶπε ὁ θεῖος Ἀπόστολος ὅτι ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀόρατου Θεοῦ. Ἄν αὐτὸ δὲν ἀληθεύει, γιατί ἡ ψυχὴ μας δὲν δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ ἔχει δύο ἢ τέσσερα μέρη, ἀλλὰ ἔχει τρία μέρη μονάχα, πού δὲ συγχέονται, σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τῆς ἀγίας καὶ ὁμοούσιας καὶ ζωοποιοῦ Τριάδας, ὥστε, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ πῶ, καὶ μέσα στὸν ἄνθρωπο καὶ μάλιστα στὸ δίκαιο, κατοικεῖ, τυπικά, κι ὄχι φυσικά, ὄλο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, σκιαγραφώντας κάπως ἀμυδρὰ τὸν τριαδικὸ Θεό;

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ψυχὴ μας ὄρισαν ἀπὸ ἄλλη σκοπιὰ οἱ ἔξω σοφοὶ πὼς ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη, διδάσκοντας πὼς ἔχει τὸ

αὐτὴν φάσκοντες ἔχειν καὶ λογιστικὸν καὶ θυμικόν, ὅπως διὰ
 μὲν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην συνάπτηται,
 διὰ δὲ τοῦ λογιστικοῦ τὴν παρ' αὐτοῦ γνῶσιν καὶ σοφίαν εἰσδέ-
 χηται, διὰ δὲ τοῦ θυμοῦ πρὸς τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἀντι-
 5 τάττηται, καὶ ἐν τούτοις πάλιν αὐτοῖς τοῖς τρισὶ τὸ κατ' εἰκόνα
 Θεοῦ διαγράφουσα. Τρισὶ γὰρ τρόποις ὁ ἐν Τριάδι Θεὸς τρία
 μέρη διοικεῖ καὶ διέπει, καὶ τὰ ἐπουράνια λέω, καὶ τὰ ἐπίγεια,
 καὶ τὰ καταχθόνια, τῇ δημιουργικῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ τῇ προ-
 νοητικῇ καὶ τῇ κριτικῇ· καὶ πᾶν γὰρ ὁ Θεὸς διαπράττεται, καθ'
 10 ἓνα τῶν τριῶν τούτων τρόπων αὐτὸ κατεργάζεται, ἢ δημιουρ-
 γῶν, ἢ προνοούμενος, ἢ παιδεύων. Καὶ τοῦ μὲν δημιουργικοῦ
 τοῦ Θεοῦ τὸ κατ' εἰκόνα ἐστὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμητικόν (ἢ γὰρ
 ἐπιθυμία εἰς πρᾶξιν ἄγει), τοῦ δὲ προνοητικοῦ αὐτοῦ πάλιν σύμ-
 βολον τῆς ψυχῆς τὸ λογιστικόν, τοῦ δὲ παιδευτικοῦ τὸ θυμικόν
 15 καθέστηκε σύσσημον. Καὶ ἴσως ἴδιον μὲν τῆς ψυχῆς ἢ ἐπιθυμία.
 Πρὸ γὰρ πάσης λαλιᾶς τὰ νήπια ἔμψυχα γενόμενα εὐθέως ὀρέ-
 γονται τοῦ μαζοῦ καὶ τοῦ ὕπνου· τὸ δὲ λογιστικὸν εὐδηλον ὅτι
 τοῦ λογικοῦ· τυγχάνει ἴδιον· τὸ δὲ θυμικὸν περὶ τὸν νοῦν συνί-
 στασθαι πέφυκεν, ὃν καὶ ταράττεται ὁ παρὰ φύσιν θυμούμενος.
 20 Εἴ τις τοίνυν τὸ πῶς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ ὁ ἄν-
 θρωπος βούλοιο μαθεῖν, ταῦτα ψηλαφάτω, ἐν τούτοις καὶ τοῖς
 τοιοῦτοις ἀδύτοις τῶν νοημάτων εἰσίτω καὶ τὴν ἑαυτοῦ κατα-
 σκευὴν τῆς φύσεως διασκοπέτω τὴν τῆς νοερᾶς ψυχῆς· ἅπαντα
 λεπτῶς τε καὶ ἰσχνῶς μανθανέτω τὰ ταύτης μέρη, τὰ μέρη τῶν
 25 μερῶν, τοὺς λόγους, τοὺς τρόπους καὶ προόδους, τὰς ἐνώσεις,
 τὰς διακρίσεις, τὸ ταύτης μονοειδές, τὸ τριμερές, τὸ ἐνιαῖον, τὸ
 δυϊκόν, τὸ τριαδικόν, πῶς καὶ μία ἐστὶ καὶ ἐν τρισὶ θεωρεῖται,
 κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ μονὰς ἐν τριάδι, καὶ τριάς ἐν μο-
 νάδι τυπικῶς γνωριζομένη. Ὅτι γὰρ καὶ μία ἐστὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ

ἐπιθυμητικό, τὸ λογιστικὸ καὶ τὸ θυμοειδές (συναισθηματικό), ὥστε μὲ τὸ ἐπιθυμητικὸ νὰ ἐνώνεται μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ λογιστικὸ νὰ δέχεται μέσα της τὴν γνώση καὶ τὴ σοφία ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτόν, καὶ μὲ τὸ θυμικὸ της ν' ἀντιστέκεται στὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, διαγράφοντας πάλι καὶ σ' αὐτὰ τὰ τρία τὸ «κατ' εἰκόνα» τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ μὲ τρεῖς τρόπους ὁ τριαδικὸς Θεὸς τρία μέρη κυβερνᾷ καὶ διέπει, καὶ τὰ ἐπουράνια δηλαδή, καὶ τὰ ἐπίγεια, καὶ τὰ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, μὲ τὴ δημιουργικὴ του δύναμη καὶ τὴν πρόνοιάν του καὶ τὴν δικαστικὴ του ἐξουσία. Καὶ ὅ,τι κάνει ὁ Θεός, τὸ πράττει σύμφωνα μ' ἕναν ἀπὸ τοὺς τρόπους αὐτοῦς, ἢ δημιουργεῖ ἢ προνοεῖ ἢ παιδεύει. Καὶ τὸ «κατ' εἰκόνα» τοῦ δημιουργικοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ἐπιθυμητικό· γιατί ἡ ἐπιθυμία ὁδηγεῖ στὴν πράξιν· τῆς προνοητικότητάς του πάλι σύμβολο εἶναι ἡ λογιστικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς· τὸ θυμικὸ (συναισθηματικό) πάλι εἶναι ταυτόσημο μὲ τὸ παιδευτικό. Καὶ ἡ ξεχωριστὴ ἴσως ιδιότητα τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ἐπιθυμία. Γιατὶ πρὶν ἀκόμα μιλήσουν τὰ βρέφη, ἐπειδὴ εἶναι ἔμψυχα, ἐπιθυμοῦν ἀμέσως νὰ θηλάσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν. Ἡ λογιστικὴ πάλι ἰκανότητα εἶναι φανερὸ πὼς εἶναι ἡ ιδιότητα τοῦ λογικοῦ μας· ἐνῶ τὸ θυμικὸ συνοδεύει τὸ νοῦ καὶ σ' αὐτόν προκαλεῖ ταραχὴ ὅποιος ἀντίθετα μὲ τὴ φύση θυμώνει.

Ἄν λοιπὸν ἤθελε κανένας νὰ μάθει τὸ πὼς ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοιότητα τοῦ Θεοῦ, ἅς καταγίνεται μὲ αὐτά, ἅς εἰσέρχεται στὰ ἄδυστα αὐτῶν καὶ τῶν ὁμοίων τους νοημάτων κι ἅς ἐρευνᾷ τὴν κατασκευὴ τῆς φύσης τῆς νεορῆς ψυχῆς του. Ἄς ἐπιδιώκει νὰ μάθει καταλεπτῶς τὰ μέρη της καὶ τὰ μέρη τῶν μερῶν της, τοὺς λόγους της, τοὺς τρόπους καὶ τίς προόδους, τίς ἐνώσεις, τίς διακρίσεις, τὸ μονοειδές της, τὴν τριμέρειά της, τὴν ἐνότητά της, τὴ δυαδικότητα της, τὴν τριαδικότητα, πὼς καὶ μία εἶναι καὶ θεωρεῖται μὲ τρία μέρη, μονάδα σὲ τριάδα κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναγνωρίζεται τυπικὰ ὡς τριάδα σὲ μονάδα. Ὅτι βέ-

οὐ μίᾳ τῇ θεωρίᾳ τῶν ἑαυτῆς μερῶν, ἐδήλωσε σαφῶς ὁ εἰπών, «ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ καὶ τῷ νοῖ προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι καὶ τῷ νοῖ». Μᾶλλον δὲ σαφέστερον ἡμᾶς διδάσκουσι ταύτην τὴν ἐν ἡμῖν κατ' εἰκόνα τυπικὴν Θεοῦ τριάδα 5 τινὲς τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τινος πολλάκις αἰτίας ψυχὴν μὲν ἔσθ' ὅτε ἔχοντες, νοῦν δὲ ἢ λόγον μὴ ἔχοντες· ἕτεροι δὲ πάλιν ψυχῆς καὶ λόγου εὐποροῦντες, νοῦ δὲ καθ' ὄλου ἀποροῦντες· ἄλλοι πάλιν νοῦν καὶ ψυχὴν ἔχοντες, τοῦ δὲ λόγου ἐστερημένοι. Ὅθεν καὶ ἡ τῶν νηπίων φύσις, ὡς ἐκ σκότους εἰς φῶς τικτομένη καὶ 10 προσερχομένη, εὐθέως τὴν μὲν ψυχὴν φανεροῖ ἔχειν εἰς τύπον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, δυνάμει μὲν νοερὰν οὖσαν καὶ ἐν αὐτῇ ἔχουσαν τὸν λόγον καὶ τὸν νοῦν· κατὰ πρόβασιν δὲ προκόπτοντος καὶ ἀδξοντος τοῦ σώματος δευτερον ἐμφανίζει τὸν λόγον, καὶ τοῦτον οὐκ ἀθρόως οὐδὲ ἐξαίφνης, ἀλλὰ προσελλίζουσα καὶ 15 οἶονεὶ σκιαγραφοῦσα καὶ προμηνύουσα τὴν τοῦ Λόγου διὰ σαρκὸς γέννησιν καὶ τοῦ νοῦ δηλοῦται ἡ παρουσία, ὅτε εἰς ἄνδρα τέλειον προκόψη τὸ νήπιον.

Ἄλλὰ τί, φησί, ταῦτα συντείνει εἰς τὴν προκειμένην τοῦ ἀνθρώπου ὑπόθεσιν; Καὶ πάνυ μὲν, ὦ ἄνθρωπε, διὰ τούτων μαν- 20 θάνομεν τὸν τρόπον τῆς τοῦ Θεοῦ, ὡσπερ ἐν τινι σώματι, ἐν τῷ κόσμῳ φανερώσεώς τε καὶ ἀναδείξεως, καὶ πῶς κατὰ πρόβασιν ἢ ἡμετέρα φύσις τὸ τῆς Τριάδος ἐπέγνω μυστήριον. Συνελήφθη γὰρ ὑπὸ τοῦ σπόρου τοῦ πονηροῦ ὡσπερ ἐν γαστρὶ τινι τῆς πλάνης ὁ ἄνθρωπος, ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου καθή- 25 μενος· εἶτα εἰς φῶς θεογνωσίας, ὡσπερ νήπιος ἐν ἀρχῇ προερχόμενος, διὰ τῆς τοῦ νόμου χειραγωγίας ἐδείχθη ἔμψυχος, ἐπιγνοὺς τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν ἐν ἑαυτῷ μὲν ἔχοντα, καθάπερ καὶ ἡ ψυχὴ, ἐνούσιον τὸν Λόγον καὶ τὸ Πνεῦμα. Μὴ χωροῦντα δὲ τὸν ἄνθρωπον διὰ πολλὴν γνώμης ἀσθένειάν τε καὶ νηπιότητα

βαια και μία είναι στην ουσία, αλλά και όχι μία κατά τη θεωρία των μερών της, τὸ ἔκανε φανερό καθαρά ἐκεῖνος ποὺ εἶπε· «θὰ ψάλω μὲ τὸ πνεῦμα μου, θὰ ψάλω καὶ μὲ τὸ νοῦ μου. Θὰ προσευχηθῶ μὲ τὸ πνεῦμα μου, θὰ προσευχηθῶ καὶ μὲ τὸ νοῦ μου»⁶. Ἀκόμα σαφέστερα μᾶς μιλοῦν γι' αὐτὴν τὴν τριάδα ποὺ ἐκδηλώνεται σ' ἐμᾶς καὶ δίνει τὸν τύπο τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ μερικοὶ ἄνθρωποι, ποὺ συχνὰ ἀπὸ κάποια αἰτία ἔχουν ἐνίστε ψυχὴ, δὲν ἔχουν ὅμως νοῦ καὶ λόγο· καὶ ἄλλοι πάλι ποὺ διαθέτουν ψυχὴ καὶ λόγο, εἶναι ὅμως ὀλότελα ἄποροι ἀπὸ νοῦ· καὶ πάλι ἄλλοι ποὺ ἔχουν νοῦ καὶ ψυχὴ, εἶναι ὅμως στερημένοι ἀπὸ λόγο. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ νήπιο, ποὺ ἀπὸ τὸ σκότος γεννιέται κι ἔρχεται στὸ φῶς, φανερώνει ἀμέσως ὅτι ἔχει ὡς τύπο τοῦ Θεοῦ Πατέρα τὴν ψυχὴ, ποὺ ἔχει δύναμη νοερή, κι ἔχει ἀκόμη μέσα τῆς τὸ λόγο καὶ τὸ νοῦ· προχωρώντας τώρα καὶ καθὼς τὸ σῶμα προκόβει καὶ αὐξάνει, ἐμφανίζει δεύτερο τὴν ὁμιλία, κι αὐτὴν ὄχι συνολικὰ καὶ ξαφνικὰ, ἀλλὰ πρῶτα μὲ ψελλίσματα, καὶ διαγράφοντας κατὰ κάποιο τρόπο καὶ προμηνύοντας τὴν ἑνσαρκὴ γέννηση τοῦ Λόγου δηλώνεται καὶ ἡ παρουσία τοῦ νοῦ, ὅταν τὸ νήπιο προκόψει κι ἀναδειχθεῖ τέλειος ἄνδρας.

Σὲ τί ὅμως, λέει, συντελοῦν αὐτὰ στὴν ἐξέταση ποὺ κάνομε γιὰ τὸν ἄνθρωπο; Πάρα πολὺ καλά, ὦ ἄνθρωπε, μαθαίνομε μὲ αὐτὰ τὸν τρόπο τῆς φανέρωσης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνάδειξής του μέσα στὸν κόσμο, ὅπως μέσα σ' ἓνα σῶμα, καὶ πῶς σταδιακὰ ἡ φύση μας κατανόησε τὸ μυστήριον τῆς Τριάδας. Πράγματι ἔχει συλληφθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ σπέρμα τοῦ πονηροῦ σὰν μέσα στὴν κοιλία τῆς πλάνης, καθισμένος στὰ σκοτάδια καὶ στὴ σκιά τοῦ θανάτου. Προχωρώντας ὕστερα στὸ φῶς τῆς θεογνωσίας στὴν ἀρχὴ σὰ νήπιο, ἀναδείχτηκε μὲ τὴ χειραγωγία τοῦ νόμου ὅτι ἔχει ψυχὴ, συνειδητοποιώντας ὅτι ὁ Θεὸς Πατέρας περικλείει, ὅπως καὶ ἡ ψυχὴ, τὸ Λόγο ἐνυπόστατο καὶ τὸ Πνεῦμα. Κι ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν πολλὴ ἀσθένεια καὶ νηπιότητα τῆς γνώμης δὲν ἦταν ἰκανὸς γιὰ τὴ φανέρωση τοῦ λόγου

τὴν τοῦ λόγου καὶ τοῦ νοῦ φανέρωσιν, ἵνα μὴ εἰς πολυθειᾶν διὰ θεοσεβείας ἐξολισθήσῃ, εἶτα τοῦ χρόνου προκόπτοντος ἐσοφίζετο λοιπὸν, ὡσπερ νήπιον αὐξανόμενον ἢ ἡμετέρα τοῦ κόσμου φύσις, καθάπερ ἀπὸ ψυχῆς τινος διδασκομένη ὑπὸ Θεοῦ καὶ
 5 Πατρὸς ἐπιγινώσκειν ἀμυδρῶς, ὡσπερ διὰ τινων ἀσαφῶν ψελλισμάτων, τῶν προφητικῶν διδαγμάτων τὴν πεῖραν καὶ προφορὰν καὶ ἐπιφάνειαν τοῦ ἐνουσίου καὶ ἀποκρύφου τοῦ Πατρὸς Λόγου.

Μεθ' αὐτῶν ψελλίσματα, λέγω δὴ μωσαϊκὰ καὶ προφητικὰ τοῦ
 10 λόγου αἰνίγματα, προελθόντος τρανῶς καὶ ἐνάρθρως, ὡσπερ ἐκ τινων χειλέων τῆς παρθενικῆς νηδύος τοῦ τελείου τοῦ Θεοῦ Λόγου, γνωρίζει λοιπὸν μετὰ τούτων καὶ διὰ τούτου τὸ ἐντελὲς πλήρωμα αὐτῆς τὸ τριαδικὸν ἢ ἀνθρωπίνῃ τοῦ κόσμου φύσις, ὡσπερ νοῦν τινα δεξαμένη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἐκ τῶν
 15 ἐκτὸς μεταβατικῶς ἐν αὐτῇ ἐνδημῆσαν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐντὸς ἐαυτῆς, τουτέστι, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ λόγου, ἤγουν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτῇ φανερωθέν, οὐ κτιστῶς οὐδ' ἐπεϊσάκτως οὐδ' ἀλλογενῶς, ἀλλ' οὐσιωδῶς ἐκ τῆς ἐμφύτου αὐτῆς καὶ συμφυοῦς ὑποστατικῆς ὑπάρξεως ἢ ψυχῇ τὸν ἐνούσιον αὐτῆς λόγον ἀποτί-
 20 κτουσα καὶ τὸ ὁμοφυὲς αὐτῇ τοῦ νοῦ πνεῦμα προβάλλουσα, καὶ ὡσπερ τι σῶμα ἢ ἀσώματος τὰ συνασώματα αὐτῇ μέλη συμφυῆ ἔχουσα, δι' ὧν ὡσπερ τύπων χαρακτηρίζεται καὶ μορφοῦται καὶ συνίσταται ἢ ὑπὲρ μορφήν καὶ σχῆμα ὑπάρχουσα, ὡσπερ πνοὴν σωματικὴν τινα ἔχουσα τὸ πνεῦμα τοῦ νοῦ, καὶ ὡς ζῶν τὸν
 25 σύζωον αὐτῇ λόγον φέρουσα· ὧν κατὰ στέρησιν οὔτε εἶναι οὔτε γνωρίζεσθαι ἢ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ ψυχὴ λογικὴ καὶ νοερὰ δύνатаι, ὅπως διὰ τούτων τῶν ἐν αὐτῇ μάθωμεν καὶ παιδευθῶμεν, ὡς οὔτε Πατὴρ οὔθ' Υἱὸς προὑπῆρχον τοῦ παναγίου Πνεύματος· ἀλλ' ὡσπερ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἅμα ψυχὴ λογικῆ, ἅμα

καὶ τοῦ νοῦ, γὰρ νὰ μὴν γλιστρήσει μὲ τὴ θεοσέβεια στὴν πολυ-
θειᾶ, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἀποχτοῦσε ἡ κοσμικὴ φύση
μας σοφία, καθὼς τὸ νήπιο ποὺ μεγαλώνει, καὶ σὰ νὰ διδασκό-
ταν ἀπὸ κάποια ψυχὴ τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα νὰ ἔχει ἀμυδρὴ ἐπί-
γνωση, σὰν ἀπὸ κάποια ψελλίσματα ἀσαφῆ, ἀπὸ τὰ προφητικὰ
διδάγματα, τῆς πείρας καὶ τῆς προφορᾶς καὶ τῆς φανέρωσης
τοῦ ὑποστατικοῦ καὶ ἀπόκρυφου Λόγου τοῦ Πατέρα.

Μετὰ ἀπὸ τὰ αὐτὰ τὰ ψελλίσματα, ἐννοῶ τὶς Μωσαϊκὲς
καὶ προφητικὲς αἰνιγματικὲς ἐκφράσεις, ἀφοῦ ὁ τέλειος Θεὸς
Λόγος βγῆκε μεγαλόφωνα κι ἔναρθρα ἀπὸ τὴν παρθενικὴ νηδύ,
ὅπως ἀπὸ κάποια χεῖλη, γνωρίζει στὴ συνέχεια μὲ αὐτὰ τὰ ψελ-
λίσματα καὶ μέσω τοῦ Λόγου ἡ ἀνθρώπινη κοσμικὴ φύση στὸ
σύνολό του τὸ τριαδικὸ πλήρωμά της, ἀφοῦ κατὰ κάποιο τρόπο
δέχτηκε σὰν κάποιο νοῦ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ποὺ δὲν ἔκανε τὴ με-
τάβασή του καὶ τὴν ἐνοίκησή του σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ἔξω, ἀλλὰ
ποὺ φανερώθηκε σ' αὐτὴν ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶχε μέσα της, δηλαδὴ
τὴν ψυχὴ καὶ τὸ λόγο, ἦτοι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, γεννώντας
ἡ ψυχὴ τὸν ὑποστατικὸ λόγο της ὄχι σὰν κτίσμα οὔτε σὰν ἐπεί-
σακτο οὔτε σὰν διαφορετικοῦ γένους, ἀλλὰ οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν
ἐμφυτὴ καὶ ὁμοφυὴ ὑποστατικὴ ὑπαρξῆ. Καὶ προβάλλοντας τὸ
ὁμοφυές μ' αὐτὴ πνεῦμα τοῦ νοῦ καὶ σὰ ν' ἀποτελεῖ ἓνα σῶμα
μαζί τους ἡ ἀσώματη ψυχὴ ἔχει σύμφυτα μ' αὐτὴ τὰ συνασώμα-
τά της μέλη, μὲ τὰ ὁποῖα, σὰ νὰ εἶναι αὐτὰ τύποι, χαρακτηρίζε-
ται ἀπὸ αὐτὰ καὶ διαμορφώνεται καὶ συγκροτεῖται αὐτὴ ποὺ εἶ-
ναι πάνω ἀπὸ μορφὴ καὶ σχῆμα, ἔχοντας σὰν πνοὴ τοῦ σώματός
της τὸ πνεῦμα τοῦ νοῦ καὶ ὡς ζωὴ της ἔχοντας τὸ σύζωό της
λόγο. Ἄν αὐτὰ τὰ στεριεθεῖ, δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ εἶναι
οὔτε νὰ ἀναγνωρίζεται λογικὴ καὶ νοερὴ ἡ ψυχὴ ποὺ δημιουρ-
γήθηκε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοιότητα τοῦ Θεοῦ,
ὥστε μὲ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν μέσα της νὰ μάθομε
καὶ νὰ διδαχτοῦμε ὅτι οὔτε ὁ Πατέρας οὔτε ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχαν
πρὶν ἀπὸ τὸ πανάγιο Πνεῦμα. Ἄλλὰ ὅπως στὴν περίπτωση τῆς

σὸν αὐτῇ ὁ λόγος ἐν αὐτῇ, καὶ ἅμα καὶ συνάμα ἐν αὐτῇ τὸ πνεῦμα τὸ ζωτικὸν καὶ συστατικὸν καὶ συμπληρωτικὸν, οὕτως ἅμα Πατὴρ, ἅμα Θεὸς Λόγος σὸν Πατρί, ἅμα Υἱὸς σὸν Πατρί, συνάμα τὸ Πνεῦμα σὸν Υἱῷ καὶ Πατρί. Εἰ δὲ χωρίζεις καὶ ἀποστερεῖς τὸν λόγον ἐκ τῆς ψυχῆς, ἄλογός σου λοιπὸν ἢ ψυχὴ· ἵνα διὰ τούτου τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» μάθῃς ὅτι, ἐὰν ἀρνήσῃ τὸν Θεὸν Λόγον, λέγων μὴ εἶναι σὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, ἄλογον λοιπὸν καὶ κτηνώδη κηρύττεις τὸν Θεόν· καὶ ἐὰν χωρίσῃς τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ, νεκρὸν λοιπὸν τινα καὶ οὐ ζῶντα λέγεις Θεόν· εἰ 10 φιλοσοφεῖν περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ βούλει, οὕτω φιλοσόφησον, οὐκ ἐκ τῶν ἐκτός, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐντός σου τὸν κρυπτὸν Θεὸν γνώρισον ἐκ τῆς ἐν σοὶ τριάδος, τὴν Τριάδα ἐπίγνωθι δι' ἐνυποστάτων πραγμάτων· ὑπὲρ γὰρ πᾶσαν ἄλλην νομικὴν καὶ γραφικὴν μαρτυρίαν βεβαιότερα αὕτη καὶ πιστοτέ- 15 ρα.

Διὰ γὰρ ταύτην καὶ μόνην τὴν αἰτίαν τοιοῦτον ζῶον ὁ Θεὸς κατεσκευάσεν, ἐπειδὴ ἐμελλεν ἐν κόσμῳ κηρυχθῆναι τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος μυστήριον ὡς δυσερμήνευτόν τε καὶ ἀκατάληπτον· ἵνα ἔχῃς ἐν ἑαυτῷ ὁ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ, τὴν 20 εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν καὶ τοὺς τύπους καὶ τὰ παραδείγματα τῆς ἁγίας Τριάδος· ἵνα, εἰς τὴν εἰκόνα τῆς ψυχικῆς κατασκευῆς βλέπων, μηκέτι διστάσῃς ἐν τῷ τριαδικῷ μυστηρίῳ· μηκέτι εἴπῃς καὶ περιεργάζῃ λέγων· Εἰ Τριάς ἐστὶν ὁ Θεός, πῶς ἐστὶ μονάς; Εἰ δὲ εἷς ἐστὶν, ὡς λέγεται, πῶς Τριάς; καὶ εἰ Υἱὸς ἐστὶν ὁ Λό- 25 γος, πῶς γέννημα δυνατὸν εἶναι συνάναρχον τῷ γεννήτορι; Καὶ εἰ ἐκ Πατρὸς ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, πῶς οὐκ ἔστι γεννητόν, ἀλλ' ἐκπορευτόν; Ἦ ποῖον προήγαγεν ὁ Πατὴρ πρότερον, τὸν Υἱὸν ἢ τὸ Πνεῦμα; Εἰ δὲ τὰ ἀμφοτέρα ἅμα, ἄρα ἂν ἀδελφοθεῖα καὶ δι-

λογικῆς ψυχῆς ταυτόχρονα μ' αὐτὴν ὑπάρχει σ' αὐτὴν καὶ ὁ λόγος καὶ μαζὶ καὶ συνάμα ὑπάρχει μέσα τῆς τὸ πνεῦμα ποὺ τὴ ζωοποιεῖ καὶ τὴ συγκροτεῖ καὶ τὴν ὀλοκληρώνει. Ἔτσι εἶναι μαζὶ ὁ Πατέρας καὶ μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα ὁ Θεὸς – Λόγος, μαζὶ ὁ Υἱὸς μὲ τὸν Πατέρα καὶ συνάμα τὸ Πνεῦμα μαζὶ μὲ τὸν Υἱὸ καὶ τὸν Πατέρα. Ἄν ὁμως ἀποχωρίζεις καὶ στερεῖς τὸ λόγο ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἢ ψυχὴ σου ἀπομένει χωρὶς λόγο. Ὡστε ἀπὸ αὐτὸ τὸ «κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ» νὰ μάθεις ὅτι, ἂν ἀρνηθεῖς τὸ Θεὸ Λόγο λέγοντας ὅτι δὲν εἶναι μαζὶ μὲ τὸ Θεὸ Πατέρα, ἀνακηρύττεις τότε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἄλογος καὶ κτηνώδης. Κι ἂν χωρίσεις τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸ Θεό, μιᾶς γιὰ κάποιον νεκρὸ κι ὄχι ζώντα Θεό. Ἄν θέλεις νὰ φιλοσοφήσεις γιὰ τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν», νὰ φιλοσοφήσεις ἔτσι· ὄχι ἀπὸ τὰ ἐξω ἀπὸ ἐσένα, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ μέσα σ' ἐσένα νὰ γνωρίσεις τὸν κρυμμένο Θεό, ἀπὸ τὴν τριάδα ποὺ ἔχεις μέσα σου λάβε γνώση τῆς Τριάδας ἀπὸ ἐνυπόστατα πράγματα. Αὐτὴ ἡ μαρτυρία εἶναι πιὸ βέβαιη καὶ πιὸ ἀξίόπιστη ἀπὸ κάθε ἄλλη μαρτυρία τοῦ νόμου καὶ τῆς Γραφῆς.

Πράγματι γι' αὐτὴ καὶ μόνη τὴν αἰτία κατασκεύασε ὁ Θεὸς μιὰ τέτοια ζωντανὴ ὑπαρξη, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ κηρυχθεῖ στὸν κόσμον τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας Τριάδας ὡς ἀνερμήνευτο καὶ ἀκατανόητο· γιὰ νὰ ἔχεις μέσα σου ἐσὺ ποὺ δημιουργήθηκες κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ, τὴν εἰκόνα καὶ τὰ ὁμοίωμα καὶ τοὺς τύπους καὶ τὰ παραδείγματα τῆς ἁγίας Τριάδας, νὰ μὴν ταλαντεύεσαι πιά στὸ μυστήριον τῆς Τριάδας, ἀποβλέποντας στὴν εἰκόνα τῆς ψυχικῆς κατασκευῆς σου. Μὴ διατυπώσεις τὸ εἰρωνικὸ ἐρώτημα: Ἄν ὁ Θεὸς εἶναι Τριάδα, πῶς εἶναι μονάδα; Κι ἂν εἶναι ἓνας, ὅπως ὑποστηρίζεται, πῶς εἶναι Τριάδα; Καὶ ἂν ὁ Λόγος εἶναι Υἱός, πῶς εἶναι δυνατό νὰ εἶναι τὸ γέννημα συναναρχο μὲ τὸ γεννητὴ του; Κι ἂν τὸ Πνεῦμα προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, πῶς δὲν ἔχει γεννηθεῖ ἀλλὰ ἐκπορεύεται; Ἡ ποιὸν ἔφερε στὸ φῶς ὁ Πατέρας πρῶτο; Τὸν Υἱὸ ἢ τὸ Πνεῦμα; Ἄν

δυμοτοκία ἐστὶν ἐν τῇ Τριάδι; Πῶς δὲ καὶ διαγνωσόμεθα ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων καὶ ἀκινήτων καὶ ἀμεταστάτων τὸ διάφορον γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως; Πῶς δὲ καὶ δυνατὸν ὁμόδοξον εἶναι τὸ γέννημα τῷ γεννήτορι; Θέλων δὲ ἄρα τέτοκεν ὁ Πατὴρ ἢ μὴ θέλων; Τίς δὲ ὁ μάρτυς, ὅτι μιᾶς οὐσίας ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα; Καὶ εἰ τελεία ὑπόστασις ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, καὶ εἰ τελεία ὑπόστασις ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰ τελεία πάλιν ὑπόστασις τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τίς μὴ λέγει ὅτι καὶ ὁ νοῦς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλη ὑπόστασις θεία Θεοῦ, καὶ ὁ βρα-
 10 χίων ἄλλος Θεός, καὶ ὑπόστασις Θεοῦ ἑτέρα ὁ δάκτυλος; Ὅμοίως καὶ ἡ δεξιὰ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὰ λεγόμενα μέλη Θεοῦ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ;

Ἴνα μὴ τοίνυν ταῦτα λέγῃς καὶ διαλογίζῃ, εἰς ἅπερ οἱ αἰρετικοὶ προσκόψαντες καὶ λογισάμενοι ἔπεσον, ἐποίησέ σε ὁ Θεὸς
 15 «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» τῆς ἑαυτοῦ τριαδικῆς ὑπάρξεως, τριάδα τινὰ τυπικὴν ὁμοούσιον μονάδα γνωριζομένην, ἐν ἣ καλῶς ἀποβλέπων, καλῶς ὡς ἐν ἐσόπτρῳ τινὶ καὶ τύπῳ εὐρήσεις πάντα τὰ περὶ Θεοῦ εὐσεβῶς κηρυττόμενα· λέγω δὴ τὸ τριαδικὸν τῶν ὑποστάσεων, τὸ μοναδικὸν τῆς φύσεως, τὸ σύγχρονον,
 20 τὸ ἀδιαίρετον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ ἀθεώρητον, τὸ ἀγέννητον, τὸ γεννητόν, τὸ κριτικόν, τὸ ἀψηλάφητον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἀφθαρτον, τὸ ἀνώλεθρον, τὸ ἀθάνατον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀνερμήνευτον, τὸ ὠραιότατον, καὶ συντόμως εἰπεῖν, πάντων τῶν ἐν τῇ θεότητι λεγομένων εὐσεβῶς, τοὺς τύπους καὶ
 25 τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ὀποσκιάσματα εὐρήσεις ἐν τῇ ψυχῇ σου σκιαγραφούμενα. Καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τό, «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν».

Ἄλλὰ ταῦτα οἱ αἰρετικοὶ καὶ οἱ νῦν ἄπιστοι οὐκ ἔγνωσαν,

καὶ τοὺς δύο ταυτόχρονα, ὑπάρχουν ἄραγε μέσα στὴν Τριάδα δύο ἀδελφοὶ θεοὶ καὶ γέννηση διδύμων; Καὶ πῶς θὰ διακρίνομε σὲ ὄντα ἀσώματα καὶ ἀκίνητα καὶ ἀμετάθετα τὴ διαφορὰ γέννησης καὶ ἐκπόρευσης; Καὶ πῶς εἶναι δυνατό νὰ ἔχει τὴν ἴδια δόξα τὸ γέννημα καὶ ὁ γεννήτορας; Καὶ ὁ Πατέρας τάχα γέννησε μὲ θελημά του ἢ ὄχι; Καὶ ποιὸς μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας; Καὶ ἂν ὁ Θεὸς – Πατέρας εἶναι τέλεια ὑπόσταση κι ἂν καὶ ὁ Θεὸς Λόγος εἶναι τέλεια ὑπόσταση καὶ εἶναι ἀκόμα καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τέλεια ὑπόσταση, ποιὸς δὲ θὰ πεῖ ὅτι καὶ ὁ νοῦς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄλλη μιὰ θεία ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ, καὶ ἓνας ἄλλος Θεὸς ὁ βραχίονας τοῦ Θεοῦ, καὶ μιὰ ἄλλη ὑπόσταση τὸ δάχτυλο τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ ἡ 'δεξιὰ' καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ λεγόμενα μέλη τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ἀγία Γραφή;

Γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρεις λοιπὸν καὶ νὰ μὴ διαλογίζεσαι αὐτά, ποὺ πάνω τους σκόνταψαν οἱ αἰρετικοὶ καὶ μὲ τὴ σκέψη τους ἔπесαν, σὲ δημιουργήσε ὁ Θεὸς σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοιότητα τῆς τριαδικῆς του ὑπαρξης, τριάδα τυπική, ποὺ γνωρίζεται ὡς μονάδα ὁμοούσια· σ' αὐτὴν ἂν ἀποβλέπεις ὀρθά, θὰ βρεῖς ὀρθά σὰν μέσα σ' ἓνα καθρέφτη κι ἓνα τύπο ὅλες τὶς εὐσεβεῖς διδαχὲς γιὰ τὸ Θεό· ἐννοῶ τὴν τριαδικότητα τῶν υποστάσεων, τὴ μοναδικότητα τῆς φύσης, τὸ σύγχρονο, τὸ ἀδιαίρετο, τὸ ἀκατάληπτο, τὸ ἀσχημάτιστο, τὸ ἀθεώρητο, τὸ ἀγέννητο, τὸ γεννητό, τὸ ἐκπορευτό, τὸ δημιουργικὸ, τὸ προνοητικὸ, τὸ κριτικὸ, τὸ ἀψηλάφητο, τὸ ἀσώματο, τὸ ἀφθαρτο, τὸ ἀνώλεθρο, τὸ ἀθάνατο, τὸ αἰώνιο, τὸ ἀνερμήνευτο, τὸ πανέμορφο, καὶ μὲ δυὸ λόγια θὰ βρεῖς ὅλων ὅσα λέγονται μ' εὐσέβεια γιὰ τὴ θεότητα τοὺς τύπους καὶ τὶς εἰκόνας καὶ τ' ἀποσκιάσματα νὰ σκιαγραφοῦνται μέσα στὴν ψυχὴ σου. Καὶ γι' αὐτὸ λέχθηκε ἀπὸ τὸ Θεό· «ὡς δημιουργήσομε τὸν ἄνθρωπο, ὥστε νὰ ἀποτελεῖ εἰκόνα καὶ ὁμοίωμά μας».

Αὐτὰ ὡστόσο δὲν τὰ κατάλαβαν οὔτε τὰ σκέφτηκαν οἱ αἰ-

οὐδὲ διενεώθησαν. Εἰ γὰρ καλῶς τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίω-
 σιν» ἀνθρώπου ἐσκόπησαν, οὐκ ἂν περὶ τὸ μυστήριον τὸ τρια-
 δικὸν ἐδίστασαν, οὐκ ἂν φυσικαῖς ἀποδείξεισι τὸ ὑπὲρ φύσιν
 ὑπέβαλον, οὐκ ἂν ἐσκοτίσθησαν λέγοντες, ἀδύνατον εἶναι Θεὸν
 5 τρισυπόστατον Τριάδα'. Εἰ τὸ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ἔμαθεν
 Ἄρειος, οὐκ ἂν ἑτεροούσιον τοῦ Πατρὸς τὸν Λόγον ἐδίδαξεν.
 Εἰ τὸ κατ' εἰκόνα εὐσεβῶς ἐσκόπησε Μακεδόنيος, οὐκ ἂν κτί-
 σμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔφασκεν· ἀλλὰ τυφλωθέντες ταῦτα πε-
 πόνθασι τοῖς ἔνδον ἐν τῷ κόλπῳ ἑαυτῶν τὸν μαργαρίτην ἔχου-
 10 σι, τοῦτον δὲ ἀγνοοῦσι καὶ ἐν τῇ ἀβύσσῳ αὐτὸν πλανώμενοι
 ἐπιζητοῦσιν. Ὅρα γοῦν ὅτι οὐ μόνον ἐν πράγμασι τυπικῶς τὸ
 κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἡμετέρα ψυχὴ κέκτεται, τυπικῶς λέγω, οὐκ
 ἰσοφυῶς. Πῶς δὲ τοῦτο; Εὐθέως τὸ λεγόμενον ποιήσω σαφές.
 Ἀπερίγραπτον εἶναι τὸν Θεὸν Πατέρα, ὁμοίως καὶ τὸν Υἱὸν καὶ
 15 τὸ ἅγιον Πνεῦμα πιστεύομεν· διὸ ὡς ἀπεριόριστοι φεραλλήλους
 καὶ ἀλληλενδέτους καὶ τὰς οἰκειάς προσηγορίας ἔχουσιν. Ἐπὶ
 γὰρ ὀνομάσῃ Πατέρα, πρόδηλον ὅτι Υἱοῦ αὐτοῦ τινος ἐμήνυσεν
 ἔμφασιν. Πῶς γὰρ ἂν καὶ κληθήσεται Πατὴρ μὴ γνωριζομένου
 Υἱοῦ; Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ Πνεῦμα, Θεὸν ἐδήλωσε· «Πνεῦ-
 20 μα γὰρ ὁ Θεός», ὡς φησὶν ἡ Γραφή.

Εἶτα ἐλθὲ ἀπὸ ταύτης τῆς ἁγίας Τριάδος ἐπὶ τὴν εἰκόνα αὐ-
 τῆς, τὴν ἐν ἡμῖν λέγω ἔνδον ὑπάρχουσαν τριάδα, καὶ ὄψει καὶ
 τὰς τρεῖς προσηγορίας αὐτῆς φεραλλήλους καὶ ἠνωμένας ὑπαρ-
 χούσας. Ἐπὶ γὰρ εἴπῃς ψυχὴν λογικὴν καὶ νοεράν, εὐδηλον ὅτι
 25 καὶ λόγον καὶ νοῦν ἐσήμανας· καὶ ἐπὶ ὀνομάσῃς λόγον, πάν-
 τως ὅτι καὶ τὴν λογικὴν ψυχὴν καὶ τὴν τούτου γεννητικὴν ἐδή-
 λωσας. Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ εἴπῃς νοῦν, ἐκ παντὸς τρόπου ὅτι
 καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν λόγον ἐδήλωσας. Τίνος γὰρ καὶ ἔσται
 νοῦς, εἰ μὴ ψυχῆς καὶ λόγου; Διὰ δὲ τοῦτο ὡσπερ φεράλληλον
 30 καὶ ἀλληλένδετον ἔχουσι τὴν προσηγορίαν, οὕτω κοινὴν καὶ

ρετικοί και οί ἄπιστοι τῶν καιρῶν μας. Γιατί, ἂν ἀντιλαμβάνονταν σωστά τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση» ὡς γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, δὲ θὰ ταλαντεύονταν στὸ μυστήριον τῆς Τριάδας, δὲ θὰ ὑποχρέωναν τὸ ὑπερφυσικὸ σὲ ἀποδείξεις φυσικῆς. Δὲ θὰ πρόβαλλαν σκοτισμένοι τὸν ἰσχυρισμό, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ Θεὸς Τριάδα τρισυπόστατη. Ἐὰν ὁ Ἄρειος καταλάβαινε τὴ δημιουργία τοῦ «κατ' εἰκόνα», δὲ θὰ δίδασκε ὅτι ὁ Λόγος εἶναι διαφορετικῆς οὐσίας ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἐὰν ὁ Μακεδόσιος ἀντιμετώπιζε μ' εὐσέβεια τὸ «κατ' εἰκόνα», δὲ θὰ χαρακτήριζε κτίσμα τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τυφλώθηκαν ὁμως κι ἔπαθαν τὸ ἴδιον μ' ἐκείνους πού, ἐνῶ ἔχουν τὸ μαργαριτάρει μέσα στὸν κόρφο τους, τὸ ἀγνοοῦν καὶ τὸ ἀναζητοῦν περιπλανώμενοι μέσα στὴν ἄβυσσος. Πρόσεχε λοιπὸν ὅτι ἡ ψυχὴ μας δὲν ἔχει τυπικὰ τὸ κατ' εἰκόνα μόνο μέσα στὰ πράγματα, λέγω τυπικὰ, ὄχι μὲ φυσικὴ ἰσότητα. Πῶς γίνεται αὐτό; Θὰ κάνω ἀμέσως σαφὲς ὅ,τι λέγω. Πιστεύομε ὅτι ὁ Θεὸς Πατέρας εἶναι ἀπεριόριστος, ὅμοιος καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· γι' αὐτὸ καὶ ὡς ἀπεριόριστα ἔχουν τις προσηγορίες τους νὰ δηλώνουν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ ἀλληλένδετες. Ὅταν δηλαδὴ ἀναφερθεῖ τὸ ὄνομα Πατέρας, εἶναι πρόδηλον ὅτι δηλώνει τὴν παρουσία κάποιου Υἱοῦ του. Πῶς εἶναι δυνατό νὰ ὀνομαστεῖ Πατέρας, ἂν δὲν ἀναγνωρίζεται κάποιος Υἱός; Τὸ ἴδιον καὶ ὅταν πεῖ Πνεῦμα, δηλώνει τὸ Θεό· γιατί ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα⁷, ὅπως λέει ἡ Γραφή.

Ἐλα ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἁγία Τριάδα στὴν εἰκόνα της, τὴν τριάδα ποὺ ὑπάρχει μέσα μας, καὶ θὰ δεῖς καὶ τις τρεῖς προσηγορίες νὰ περιέχουν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ νὰ εἶναι ἐνωμένες. Ἐὰν δηλαδὴ ἀναφέρεις ψυχὴ λογικὴ καὶ νοερή, εἶναι φανερό ὅτι δήλωσες καὶ τὸ λόγο καὶ τὸ νοῦ. Τὸ ἴδιον κι ἂν πεῖς νοῦ, δήλωσες μὲ κάθε τρόπο καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸν λόγο. Γιατί ποῦ θ' ἀνήκει ὁ νοῦς, ἂν ὄχι στὴν ψυχὴ καὶ στὸ λόγο; Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἐπειδὴ οἱ προσηγορίες τους ἀνακαλοῦν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ εἶναι ἀλληλένδετες, γι' αὐτὸ ἔχουν ὅμοια κοινὴ καὶ ἀδιαίρετη

ἀδιαίρετον ἔχουσι καὶ τὴν οὐσιώδη ἐνέργειαν. Μία γὰρ καὶ ὁμοία ἡ ἐνέργεια Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος, μία ἰσχὺς καὶ μία δύναμις, μία θέλησις, μία γνώμη. Ὅσα γὰρ ἂν πράττοι ὁ Πατήρ, ἀχώριστός ἐστι καὶ συμπράκτωρ καὶ ὁ Υἱός·
 5 καὶ ὅσα ἂν ἐπιτελῇ ὁ Υἱὸς ἢ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, συνεργεῖ πάντως ἀδιαίρετως ὁ Πατήρ· οὐδὲ γὰρ ὁ Υἱὸς δίχα Πατρὸς ἀφ' ἑαυτοῦ καθ' ἑαυτὸν ποιεῖ τι, οὐδὲ ὁ Πατήρ πάντως χωρὶς τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, οὔτε πάλιν τὸ Πνεῦμα ἄνευ τοῦ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ἐργάζεται τι.

10 Δεῦρο λοιπὸν πάλιν ἀπὸ τῶν πρωτοτύπων ἐπὶ τὸν τύπον τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν τὸν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, καὶ ὄψει μίαν καὶ ὁμοίαν τὴν ἐνέργειαν ἐν ἡμῖν. Οὔτε γὰρ ἡ ψυχὴ δίχα λόγου ἐπιτελεῖ τι, οὔτε ὁ λόγος δίχα ψυχῆς, οὔτε μὴν ὁ νοῦς πάλιν καθ' ἑαυτὸν χωρὶς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ λόγου κατερ-
 15 γάζεται τι, διὰ τὴν ὁμοφυῆ καὶ συμφυῆ καὶ ἀλληλένδετον αὐτῶν κοινήν δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν, τὴν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ. Εἰ δὲ λέγεις μοι, ὅτι οὐδὲν καθ' ἑαυτὴν ἐνεργεῖ ἡ ψυχὴ χωρὶς τοῦ σώματος, ἤδη τοῦτο καὶ ἡμεῖς προειρήκαμεν, ὅτι καὶ ἐν τούτῳ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν οὐσα διὰ τῆς ὕλης
 20 ὀρωμένης τὰς ἀοράτους αὐτῆς δείκνυσι δυνάμεις· πλὴν ὅτι καὶ χωριζομένη τοῦ σώματος ἢ κατὰ φύσιν καθαρὰ ψυχὴ καὶ οὐσία, τότε μάλιστα διορατικώτερα καὶ ἀπλῆ καὶ ἀπαρενόχλητος καὶ φωτεινότερα εὐρισκομένη, κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ ἀληθέστερον δύναται προσαγορευέσθαι καὶ εἶναι.

25 Εἰ δέ, ὡς εἰκώς, διαπαίζει τὰ εἰρημένα ὁ δι' ἐναντίας, ὡς μὴ δεῖξαντας ἡμᾶς τρεῖς κυρίως ἀπηρτισμένας ἐπὶ τῆς ψυχῆς ὑποστάσεις κατ' ἰσότητά τῆς παναγίας Τριάδος, μανθανέτω ὁ ἄφρων, ὅτι κατ' εἰκόνα ἐστὶν ἡ ψυχὴ τυπικὴν τινα, καὶ οὐ κατ' ἰσότητα τῆς ἀγίας Τριάδος· πλὴν καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος, εἰ μὴ φο-

τὴν ἐνέργεια τῆς οὐσίας τους. Εἶναι δηλαδή μία καὶ ὁμοία ἡ ἐνέργεια τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μία ἡ ἰσχύς καὶ μία ἡ δύναμη, μία ἡ θέληση, μία ἡ γνώμη. Γιατὶ σὲ ὅσα τυχὸν πράττει ὁ Πατέρας, εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ αὐτὸν ὁ Υἱὸς καὶ συνεργὸς του, καὶ σὲ ὅσα πάλι ἐπιτελεῖ ὁ Υἱὸς ἢ τὸ Πανάγιο Πνεῦμα, ὅπωςδήποτε συνεργάζεται μαζί τους ἀχώριστα καὶ ὁ Πατέρας. Οὔτε ὁ Υἱὸς κάνει κάτι χῶρια ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ μόνος του, οὔτε ὅπωςδήποτε ὁ Πατέρας χῶρια ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα· ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα πάλι δὲν κάνει τίποτα χωρὶς τὸν Υἱὸ καὶ τὸν Πατέρα.

Ἐλα λοιπὸν πάλι ἀπὸ τὰ πρωτότυπα στὸ ἀντίγραφο τῆς ψυχῆς τῆς δικῆς μας πού εἶναι «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωση» καὶ θὰ δεῖς σ' ἐμᾶς μία καὶ ὁμοία τὴν ἐνέργεια. Γιατὶ οὔτε ἡ ψυχὴ κάνει κάτι χωρὶς τὸ λόγο οὔτε ὁ λόγος χωρὶς τὴν ψυχὴ, οὔτε ὁμοῦς πάλι καὶ ὁ νοῦς κάνει κάτι ἀπὸ μόνος του χωρὶς τὴν ψυχὴ καὶ τὸ λόγο, ἐξαιτίας τῆς ὁμοδιάστατης καὶ σύμφυτης καὶ ἀλληλένδετης, κοινῆς δυνάμεώς τους καὶ ἐνέργειας, σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοιότητά τους μὲ τὸ Θεό. Ἄν ὁμοῦς μού λές, ὅτι τίποτε δὲν κάνει ἡ ψυχὴ ἀπὸ μόνη της χωρὶς τὸ σῶμα, αὐτὸ ἀκριβῶς ἔχομε ἤδη δηλώσει προηγουμένως ὅτι καὶ σ' αὐτό, ἐπειδὴ ἔχει δημιουργηθεῖ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωση», μὲ τὴν ὁρατὴ ὕλη ἐκδηλώνει τὶς ἀόρατες δυνάμεις της. Ἄλλὰ καὶ ὅταν χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα ἢ κατὰ τὴ φύση της καθαρὴ ψυχὴ καὶ οὐσία, καθὼς βρίσκεται διορατικότερη καὶ ἀπλή καὶ ἀπαρενόχλητη καὶ φωτεινότερη, μπορεῖ νὰ προσαγορευθεῖ καὶ νὰ εἶναι ἀληθέστερα «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωση».

Ἄν ὁμοῦς, ὅπως εἶναι φυσικό, εἰρωνεύεται ὅσα εἶπα ὁ ἀντίθετος, ἐπειδὴ τάχα δὲν ἀποδείξαμε ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς ἀκέραιες ὑποστάσεις στὴν ψυχὴ κατὰ ἰσότητά μὲ τὴν ὑπόστασι τῆς παναγίας Τριάδας, ἃς μάθει ὁ ἀνόητος, ὅτι ἡ ψυχὴ δημιουργήθηκε κατὰ μιὰ εἰκόνα τυπικὴ καὶ ὄχι κατὰ ἰσότητά πραγματικὴ τῆς ἁγίας Τριάδας. Ἄλλὰ καὶ στὴ θεότητα, ἂν δὲν εἶναι φοβερὸ νὰ

βερὸν ἔστι τὸ εἰπεῖν, τοπικὴν διαίρεσιν καὶ ἐπιγεγραμμένην διά-
 στασιν ἐξ ἀλλήλων ἔχειν τὸν Πατέρα ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὸ
 ἅγιον Πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ· μὴ παραδράμῃς εἰς τὴν κατ' εἰκόνα σου
 πρὸς Θεὸν ὁμοίωσιν μηδὲ τοῦτο, λέγω δὴ ὅτι διὰ τῆς τοῦ λόγου
 5 σωματικῆς ἐκ χειλέων γεννήσεως ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ
 φρόνησις καὶ ἡ δύναμις καὶ τὸ βάθος καὶ ἡ γνῶσις τῆς ψυχῆς
 σου καὶ τοῦ νοῦς τοῖς πᾶσι γνωρίζεται καὶ δημοσιεύεται,
 δηλοῦντός σοι καὶ τούτου τοῦ ὑποδείγματος κατ' εἰκόνα καὶ
 ὁμοίωσιν ὑπάρχειν Θεοῦ. Διὰ γὰρ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως
 10 τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐφανερῶθη ἐν κόσμῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δύναμις
 καὶ ἡ γνῶσις καὶ ἡ σοφία καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ τοῦ Πα-
 τρός καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ὅρα γὰρ πόσα καὶ οἷα τοῦ λόγου, εἰς τύπον τοῦ Θεοῦ Λό-
 γου, ἐν κόσμῳ τὰ κατορθώματα, καὶ πῶς διὰ λόγου τὰ πάντα
 15 δημιουργοῦνται καὶ συνίστανται· λόγῳ ὑπέστησαν ἄγγελοι·
 λόγῳ τὸν Δημιουργὸν γεραίρουσι· λόγῳ τὰ ὀρώμενα γέγονασι·
 λόγῳ ἡ κτίσις φωτίζεται· λόγῳ τὰ ὄντα ἐγνώσθησαν· λόγῳ
 μόνῳ ἐξεφάνθησαν· λόγῳ ἐδείχθησαν τὰ πέρατα· λόγῳ τὸν Κτί-
 στην γεραίρομεν· λόγῳ θεογνωσία κεκήρυκται· διὰ λόγου τὸν
 20 Θεὸν ἐπεγνώκαμεν· διὰ λόγου τὰ πάντα συνίστανται· καὶ ὡπερ
 τὸ ἀλαλον νήπιον ἀνόητόν ἐστιν ἀνθρώποις ἄχρι τῆς διὰ χειλέ-
 ων τοῦ λόγου γεννήσεως, οὕτω διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ
 σάρκα γεννήσεως πᾶσα ἡ ἀλογία παρήλθε τῆς ἡμετέρας φύσε-
 ως, τοῦ Θεοῦ Λόγου δηλώσαντος τρανῶς τῇ κτίσει τὸν Πατέρα
 25 καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὅθεν ὡς θεότμητος ἡμῶν ἡ ψυχὴ οὐδὲ
 ἀποστέλλεται εἰς διακονίαν μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ σώματος,
 καθὼς οἱ ἄγγελοι ἀποστέλλονται. Ἐπειδὴ ἐκεῖνα μὲν εἰσι λει-
 τουργικὰ πνεύματα, αἱ δὲ τῶν ἁγίων μάλιστα ψυχαὶ κατ' εἰκόνα
 Θεοῦ δεσποτικὰ πνεύματα. Εἰ γὰρ καὶ ἡλάττωται ὁ ἄνθρωπος

τὸ πεῖ κανένας, ὁ Πατέρας ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἔχουν τοπικὴ διαίρεση καὶ διάσταση ἐπισημασμένη ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Στὴν ὁμοίωσή σου μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μὴν προσπεράσεις καὶ τοῦτο· μὲ τὴ σωματικὴ δηλαδὴ γέννηση τοῦ λόγου ἀπὸ τὰ χεῖλη γίνεται γνωστὴ καὶ κοινοποιεῖται σὲ ὄλους ἢ ἀρετὴ καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνηση καὶ ἡ δύναμη καὶ τὸ βάθος καὶ ἡ γνώση τῆς ψυχῆς σου καὶ τοῦ νοῦ σου, καὶ τὸ παράδειγμα αὐτὸ σοῦ δηλώνει ὅτι δημιουργήθηκες καὶ ὑπάρχεις «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ». Γιατὶ μὲ τὴν κατὰ σάρκα γέννηση τοῦ Θεοῦ Λόγου φανερώθηκαν στὸν κόσμον καὶ ἡ δύναμη καὶ ἡ γνώση καὶ ἡ σοφία καὶ ὄλα τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Πρόσεχε λοιπὸν πόσα καὶ τί λογῆς εἶναι μέσα στὸν κόσμον τὰ κατορθώματα τοῦ λόγου, πρὸς ἀπεικόνιση τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ πῶς μὲ τὸ λόγο δημιουργοῦνται ὄλα καὶ λαβαίνουν ὑπαρξη. Μὲ τὸ λόγο ἔλαβαν τὴν ὑπόστασή τους οἱ ἄγγελοι· μὲ τὸ λόγο δοξάζουν τὸ δημιουργό· μὲ τὸ λόγο ἐγιναν ὄσα βλέπομε· μὲ τὸ λόγο φωτίζεται τὸ μυστήριον τῆς κτίσεως· μὲ τὸ λόγο ἐγιναν γνωστὰ τὰ ὄντα· μὲ τὸ λόγο μονάχα ἐμφανίστηκαν· μὲ τὸ λόγο φανερώθηκαν τὰ πέρατα· μὲ τὸ λόγο τιμοῦμε τὸν Κτίστη· μὲ τὸ λόγο ἔχει κηρυχτεῖ ἡ θεογνωσία· μὲ τὸ λόγο λάβαμε ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ· μὲ τὸ λόγο συγκροτοῦνται τὰ πάντα. Καὶ ὅπως τὸ νήπιον ποῦ δὲν μιᾶ εἶναι κατὰ τὴν κρίση τῶν ἀνθρώπων ἀνόητο, ὥσπου νὰ γεννηθεῖ ὁ λόγος ἀπὸ τὰ χεῖλη, ἔτσι μὲ τὴν κατὰ σάρκα γέννηση τοῦ Θεοῦ Λόγου πέρασε ὄλη ἡ ἀλογία τῆς φύσεως μας, ὅταν ὁ Θεὸς Λόγος φανέρωσε μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια μὲ τὴν κτίση τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ μας εἶναι τμῆμα ἀπὸ τὸ Θεό, δὲν ἀποστέλλεται σὲ κάποια διακονία μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, ὅπως ἀντίθετα ἀποστέλλονται οἱ ἄγγελοι. Ἐπειδὴ οἱ ἄγγελοι εἶναι πνεύματα λειτουργικά, ἐνῶ οἱ ψυχὲς τῶν ἁγίων κυρίως εἶναι κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πνεύματα δεσποτικά. Γιατὶ, ἂν καὶ ὁ ἄν-

μετὰ τὴν παρακοὴν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, διὰ γοῦν τῆς Θεοῦ
Λόγου καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως ἐν αὐτῷ μεῖζόν τι γεγένηται· ὁ
γάρ ποτε κατ' εἰκόνα Θεοῦ, νῦν γέγονε τὸ ἅμα Θεῷ· καὶ ὁ πρὶν
μεταληπτικὸς τῆς εἰκόνας Θεοῦ, γέγονε μεταδοτικὸς τῆς ἑαυτοῦ
εἰκόνας. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

θρωπος μετὰ τὴν παρακοὴ ἔπαθε μιὰ μικρὴ μείωσις ἐναντι τῶν ἀγγέλων⁸, ὥστόσο μὲ τὴν ὑποστατικὴ ἔνωση μαζί του τοῦ Θεοῦ Λόγου ἔγινε κάτι μεγαλύτερο. Γιατί, αὐτὸς ποὺ πλάστηκε κάποτε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τώρα ἐνώθηκε μὲ τὸ Θεό· κι αὐτὸς ποὺ πρῶτα εἶχε μεταλάβει τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τώρα μεταδίδει τὴ δική του εἰκόνα. Σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

8. Ἐβρ. 2,7.

ΟΜΙΛΙΕΣ ΗΘΙΚΕΣ

ΛΟΓΟΣ
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΟΙΜΗΘΕΝΤΑΣ

Οἱ τὴν ἀναγκαίαν τῆς φύσεως ἡμῶν ἀκολουθίαν ἐν τοῖς ἐξιούσιν ἀπὸ τοῦ βίου συμφορὰν ποιούμενοι καὶ βαρυπενθοῦντες ἐπὶ τοῖς μεθισταμένοις ἀπὸ τοῦ τῆδε βίου πρὸς τὸν νοερὸν καὶ ἀσώματον οὐ μοι δοκοῦσιν ἐπεσκέφθαι τὴν ζωὴν ἡμῶν ἣτις 5 ἐστίν, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν πάσχειν, οἱ διὰ τινος ἀλόγου συνηθείας τὸ παρὸν αὐτοῖς ὡς καλὸν ἀγαπῶσιν, οἷον δ' ἂν εἶη. Καίτοι γε τὸν λόγῳ καὶ διανοίᾳ τῆς ἀλόγου φύσεως προτεταγμένον πρὸς τοῦτο μόνον τὴν ροπήν ἔχειν προσῆκεν, ὃ τῇ τοῦ λόγου κρίσει καλὸν τε καὶ αἰρετὸν ἀναφαίνεται, καὶ μὴ τοῦτο πάντως αἰρεῖσθαι, 10 ὅπερ ἂν αὐτοῖς ἐκ συνηθείας τινὸς καὶ ἀκρίτου προσπαθείας ἠδύ τε καὶ καταθύμιον φαίνηται. Διὸ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν, ἐπινοίᾳ τινὶ τῆς πρὸς τὸ σὺνηθες αὐτοῦς διαθέσεως ἀποστήσαντα, μεταγαγεῖν ὡς ἔστι δυνατόν ἐπὶ τὴν ἀμείνω τε καὶ πρέπουσαν τοῖς λελογισμένοις διάνοιαν. Οὕτω γὰρ ἂν ἐξορισθεῖη τῆς ἀνθρωπί- 15 νης ζωῆς ἢ σπουδαζομένη περὶ τὰ πάθη τοῖς πολλοῖς ἀλογία. Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν ἀκόλουθος ἢ τοῦ λόγου σπουδὴ πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὑπόθεσιν, εἰ πρῶτον μὲν τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν οἷόν ἐστιν ἐξετασθεῖη, ἔπειτα δὲ εἰ διὰ συγκρίσεως ἀντιπαρατεθεῖη τοῖς παροῦσι τὰ δι' ἐλπίδος ἡμῖν ἀποκείμενα. Οὕτω γὰρ ἂν προ- 20 ἔλθοι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ λόγου ἢ θεωρία, ὥστε μετατεθῆναι τῶν πολλῶν ἀπὸ τοῦ συνήθους ἐπὶ τὸ καλὸν τὴν διάνοιαν. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσιν ἀνθρώποις φυσικὴ τις πρὸς τὸ καλὸν ἔγκειται σχέσις καὶ πρὸς τοῦτο κινεῖται πᾶσα προαίρεσις τὸν τοῦ κα-

ΛΟΓΟΣ ΣΤΟΥΣ ΚΕΚΟΙΜΗΜΕΝΟΥΣ

Ὅσοι θεωροῦν συμφορὰ τὴν ἀναπόφευκτη ἀκολουθία τῆς ἀνθρώπινης φύσης μας γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ πενθοῦν βαρύτερα γι' αὐτοὺς ποὺ μεταβαίνουν ἀπὸ τὸ βίον αὐτὸν στὸ νοερὸ καὶ ἀσώματο δὲ μοῦ φαίνεται ὅτι σκέφτηκαν τί εἶναι ἡ ζωὴ μας, ἀλλὰ παθαίνουν ὅ,τι καὶ οἱ πολλοί, ποὺ ἀπὸ κάποια ἀνόητη συνήθεια ὅ,τι ἔχουν τὸ ἀγαποῦν ὡς καλὸ, ὅ,τι κὶ ἂν εἶναι. Καὶ βέβαια ὅποιος προηγεῖται ἀπὸ τὴν ἄλογη φύση στὸ λόγο καὶ στὴ νόηση θὰ ταίριαζε νὰ ἔχει σ' αὐτὸ μονάχα ροπὴ, ποὺ παρουσιάζεται στὴν κρίση τοῦ λόγου καλὸ καὶ προτιμητὸ καὶ νὰ μὴν προτιμᾷ ὅπως δὴποτε αὐτὸ ποὺ τοὺς φαίνεται ἀπὸ κάποια συνήθεια καὶ ἄκριτη προσκόλλησις εὐχάριστο καὶ ἐπιθυμητό. Γι' αὐτὸ μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι σωστὸ μὲ κάποια ἐπινόηση, ἀφοῦ τοὺς ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴ διάθεσίν τους πρὸς τὴ συνήθεια, νὰ τοὺς μεταφέρω ὅσο εἶναι δυνατὸ στὴν καλύτερη καὶ πρέπουσα στοὺς λογικοὺς σκέψη. Γιατὶ ἔτσι θὰ ἐξοριστεῖ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ ἡ ἀνοησία γύρω ἀπὸ τὰ πάθη ποὺ ἐπιδεικνύουν οἱ πολλοί. Καὶ θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ ἡ ἀνάλυσή μας σύμφωνη μὲ τὸ θέμα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, ἂν ἐξεταστεῖ πρῶτα τί εἶναι τὸ ἀληθινὰ ἀγαθόν, θεωρήσομε ἔπειτα τὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμα τῆς ἀσώματης ζωῆς, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, ἂν ἀντιπαραβληθοῦν μὲ ὅσα ἔχομε αὐτὰ ποὺ μένουν νὰ ἐλπίζομε. Ἐτσι θὰ προχωρήσει ἡ θεωρία πρὸς τὸ στόχο τοῦ λόγου μας, ὥστε νὰ μεταθεθεῖ ἡ διάνοια τῶν πολλῶν ἀπὸ τὸ συνηθισμένο στὸ ἀγαθόν. Ἐπειδὴ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὑπάρχει μιὰ ἐμφυτὴ σχέση μὲ τὸ καλὸ καὶ πρὸς αὐτὸ κινεῖται κάθε προαίρεσις, προτάσσοντας

λοῦ σκοπὸν πάσης τῆς κατὰ τὸν βίον σπουδῆς προβαλλομένη, τούτου χάριν ἢ περὶ τὸ ὄντως καλὸν ἀκρισία τὰ πολλὰ τῶν ἀμαρτανομένων εἴωθεν ἐξεργάζεσθαι, ὡς εἴ γε πρόδηλον πᾶσιν ἦν τὸ ἀληθῶς ἀγαθόν, οὐκ ἂν ἐκείνου ποτὲ διημάρτομεν ᾧ φύ-
 5 σις ἢ ἀγαθότης ἐστίν, οὐδ' ἂν ἐκουσίως τῇ τῶν κακῶν συνηθέ-
 χθημεν πείρᾳ, εἴπερ μὴ ἐπεκέχρωστο τὰ πράγματα διεψευσμένη
 τινὶ τοῦ καλοῦ φαντασίᾳ. Οὐκοῦν πρὸ πάντων τοῦτο τῷ λόγῳ
 κατανοήσωμεν τί τὸ ἀληθῶς ἀγαθόν, ὡς ἂν μὴ τῇ περὶ τούτου
 πλάνῃ σπουδασθεῖη ποτὲ τὸ χεῖρον ἀντὶ τοῦ κρείττονος. Φημὶ
 10 τοῖνυν χρῆναι καθάπερ ὀρισμὸν τινα καὶ χαρακτῆρα τοῦ ζητου-
 μένου προὑποθέσθαι τῷ λόγῳ, δι' οὗ γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἀσφαλῆς ἢ
 τοῦ καλοῦ κατανόησις.

Τίς οὖν ὁ χαρακτήρ τῆς ἀληθινῆς ἀγαθότητος; Τὸ μὴ μόνον
 πρὸς τι τὸ ὠφέλιμον ἔχειν μηδὲ κατὰ καιρούς τινας ἢ ἐπωφελές
 15 ἢ ἄχρηστον φαίνεσθαι, μηδέ τι μὲν εἶναι καλὸν ἐτέρῳ δὲ οὐ
 τοιοῦτον, ἀλλ' ὅπερ καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐστὶ
 καλὸν καὶ παντὶ καὶ πάντοτε ὡσαύτως ἔχει. Οὗτός ἐστι κατὰ γε
 τὴν ἐμὴν κρίσιν τῆς τοῦ καλοῦ φύσεως ὁ χαρακτήρ ἀπλανῆς τε
 καὶ ἀδιάψευστος. Ὅ γὰρ μήτε πᾶσι μήτε πάντοτε μήτε ἐφ' ἑαυ-
 20 τοῦ δίχα τῆς ἐξωθεν περιστάσεώς ἐστὶ καλόν, οὐκ ἂν κυρίως ἐν
 τῇ τοῦ καλοῦ κρίνοιτο φύσει. Διόπερ πολλοὶ τῶν ἀνεξετάστως
 προσεχόντων τοῖς οὖσιν ἐν τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις εἶναι τὸ
 καλὸν ἐφαντάσθησαν, ὧν οὐδὲν εὖροι τις ἂν διεξετάζων καὶ ἐφ'
 ἑαυτοῦ καὶ πάντοτε καὶ παντὶ καλὸν εὐρισκόμενον. Μέμικται
 25 γὰρ τῷ ἀφ' ἐκάστου τούτων χρησίμῳ καὶ ἢ πρὸς τὸ ἐναντίον
 ἐνέργεια. Οἷον τὸ ὕδωρ σωτήριον μὲν τοῖς ἐν αὐτῷ τρεφομένοις
 ἐστίν, ὀλέθριον δὲ τοῖς χερσαίοις, εἰ ἐπικλύσειεν ὡσαύτως δὲ
 καὶ ὁ ἀῆρ τοῖς μὲν ἐν αὐτῷ ζῆν πεφυκόσιν ἐστὶ σωτήριος, τοῖς
 δὲ τὸν ἐνυδρον εἰληχόσι βίον φθαρτικὸς εὐρίσκεται καὶ ὀλέ-
 30 θριος, ὅταν ἐν αὐτῷ τι γένηται τῶν ὑποβρυχίων· οὕτω καὶ τὸ
 πῦρ πρὸς τι χρήσιμον ἡμῖν γινόμενον φθαρτικόν ἐστὶν ἐν τοῖς

τὸ στόχο τοῦ καλοῦ σὲ ὄλη τὴν προσπάθεια τῆς ζωῆς, γι' αὐτὸ ἡ ἀκρισία ἀναφορικὰ μὲ τὸ πράγματι καλὸ προκαλεῖ συνήθως τὰ περισσότερα ἁμαρτήματα. Ἐὰν ἦταν πρόδηλο σὲ ὄλους τὸ ἀληθινὰ ἀγαθὸ, δὲ θ' ἄστοχοῦσαμε ποτὲ σ' ἐκεῖνο ποῦ ἡ φύση του εἶναι ἡ ἀγαθότητα οὔτε θὰ συμβιβαζόμεστε ἐκούσια στὴ δοκιμὴ τῶν κακῶν, ἂν δὲν εἶχαν τὰ πράγματα τὴν ἐπίχρωση μιᾶς ἀπατηλῆς φαντασίας τοῦ καλοῦ. Ἐὰς κατανοήσομε λοιπὸν στὸ λόγο μας τοῦτο πρῶτο, ποιὸ εἶναι τὸ ἀληθινὰ ἀγαθὸ, ὥστε ἀπὸ πλάνη σ' αὐτὸ νὰ μὴν ἐπιδιώξομε κάποτε τὸ χειρότερο στὴ θέση τοῦ καλοῦ. Πρέπει λοιπὸν, νομίζω, νὰ βάλομε σὰν προϋπόθεση τοῦ λόγου μας κάποιον ὀρισμὸ καὶ χαρακτήρα τοῦ θεματός μας, ποῦ θὰ ἐπιτρέψει νὰ γίνῃ ἡ κατανόηση τοῦ καλοῦ χωρὶς λάθος.

Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ χαρακτήρας τῆς ἀληθινῆς ἀγαθότητος; Τὸ νὰ μὴν ὠφελεῖ σὲ μιὰ εἰδικὴ μόνο περίπτωσι οὔτε νὰ φαίνεται ὠφέλιμη ἢ ἄχρηστη γιὰ ὀρισμένα χρονικὰ διαστήματα οὔτε νὰ εἶναι καλὴ γιὰ ἓνα καὶ γιὰ ἄλλον ὄχι, ἀλλὰ αὐτὸ ποῦ ἀπὸ μόνο του κι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση του εἶναι καλὸ καὶ γιὰ ὄλους καὶ πάντοτε εἶναι τὸ ἴδιο. Αὐτὸς εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου βέβαια, ὁ ἀσφαλτος καὶ ἀδιάψευστος χαρακτήρας τῆς φύσεως τοῦ καλοῦ. Αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ δὲν εἶναι καλὸ οὔτε γιὰ ὄλους οὔτε πάντοτε οὔτε καθεαυτὸ χωρὶς τὴν ἐξωτερικὴ συγκυρία, δὲ θὰ τὸ θεωρούσαμε κυριολεκτικὰ στὴ φύση τοῦ καλοῦ. Γι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ ἐξετάζουν ἀπρόσεκτα τὰ ὄντα φαντάστηκαν ὅτι τὸ καλὸ ὑπάρχει μέσα στὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, ἐνῶ ἀπὸ αὐτὰ ἂν τὰ ἐξετάσει κάποιος δὲ θὰ βρεῖ κανένα νὰ εἶναι καλὸ καθεαυτὸ, γιὰ ὄλα καὶ πάντοτε. Γιατὶ στὴ χρησιμότητα τοῦ καθενὸς ἔχει ἀναμιχθεῖ καὶ ἡ ἐνέργεια πρὸς τὸ ἀντίθετο. Τὸ νερό, γιὰ παράδειγμα, εἶναι ἡ σωτηρία ἐκείνων ποῦ ζοῦν σ' αὐτό, ἡ καταστροφὴ ὅμως γιὰ τὰ χερσαῖα ἂν πλημμυρίσει. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ ἀέρας εἶναι σωτήριος γιὰ ὄσα εἶναι στὴ φύση τους νὰ ζοῦνε σ' αὐτόν, γιὰ ὄσα ὅμως ἀνήκουν στὰ ὑδρόβια εἶναι ἐπιβλαβῆ καὶ καταστρεπτικὸς ὅταν βρεθεῖ κάποιο ἀπὸ αὐτὰ μέσα σ' αὐτόν. Καὶ ἡ φωτιὰ ἐπίσης, ἐνῶ σὲ κάτι χρησιμεύει, εἶναι

πλείοσι, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν ἥλιον εὖροι τις ἂν οὔτε παντὶ οὔτε πάντοτε οὔτε κατὰ πάντα καλὸν τοῖς μετέχουσιν· ἔστι γὰρ ἐν οἷς καὶ σφόδρα γίνεται βλαπτικὸς ὑπερζέων τε τοῦ καθήκοντος μέτρου καὶ ξηραίνων ἐν ἀμετρίᾳ τὸ ὑποκείμενον καὶ νοσώδεις αἰ-
5 τίας πολλάκις ἐξεργαζόμενος καὶ τοῖς ἐμπαθεστέροις τῶν ὀφθαλμῶν προσεπιτρίβων τὴν νόσον καὶ διὰ τῆς σήψεως τῶν ὑγρῶν βλαβερὰ τε καὶ ἀδηγῆ τινα ζωογονῶν ἐν τῇ κατεφθαρ-
μένη τῶν ὑγρῶν σηπεδόνι.

Οὐκοῦν καθὼς εἴρηται μόνον ἐκ πάντων ὡς καλὸν προαι-
10 ρεῖσθαι χρῆ δὲ πάντοτε καὶ πᾶσιν ὁμοίως ἐν τῇ τοῦ καλοῦ καθο-
ρᾶται φύσει, ἀεὶ τοιοῦτον ὄν καὶ οὐ πρὸς τὰς ἐξωθεν περιστάσεις μεταβαλλόμενον. Περὶ γὰρ τῶν ἄλλων ὅσα κατὰ τινα πρόληψιν ἀλογωτέραν καλὰ τοῖς ἀνθρώποις δοκεῖ, περὶ σώμα τε φημι καὶ τὰ ἐξωθεν οἷον ἰσχύς τε καὶ κάλλος καὶ γένους λαμπρότης,
15 χρήματά τε καὶ δυναστεῖαι καὶ περιφάνεια καὶ πάντα τὰ τοιαῦ-
τα, ὡς αὐτόθεν πᾶσιν ὄντα φανερὰ σιωπᾶν οἴμαι χρῆναι καὶ μὴ μάτην διὰ τῶν ὁμολογουμένων ὄχλον ἐπεισάγειν τῷ λόγῳ. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τοῦ κάλλους τε καὶ τῆς δυνάμεως τὸ ὠκύμορον ἢ τῆς δυναστείας τὸ εὐμετάπτωτον ἢ τῆς δόξης τὸ ἀνυπόστατον ἢ
20 τὴν ματαίαν πρὸς τὰ χρήματα τῶν ἀνθρώπων προσπάθειαν, παρ' ὧν διὰ τὸ εὐχρουν τε καὶ τὸ σπάνιον ἐν ποιαῖς ὕλαις τὸ καλὸν ἐνομίσθη; Τούτων δὲ οὕτως ἡμῖν διηρθρωμένων σκεπτέον ἂν εἴη περὶ τῆς παρουσίας ζωῆς (ταύτης φημι δὴ τῆς διὰ σαρκὸς ἐνεργουμένης) εἴτε τοιοῦτόν ἐστιν ὡς ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ κα-
25 λοῦ θεωρεῖσθαι εἴτε καὶ ὡς ἐτέρως ἔχει. Τὸ γὰρ εὐρισκόμενον περὶ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ λόγου ὀδηγήσει πάντως τὴν τῶν ἐπεσκεμ-
μένων διάνοιαν ὅπως χρῆ περὶ τὴν ἐνθένδε μετάστασιν ἔχειν.

Ἔστι τοίνυν ἢ τοῦ σώματος ἡμῶν ζωὴ πλήρωσις τε καὶ κέ-
νωσις διχόθεν ἐνεργουμένη, ἢ μὲν διὰ βρώσεώς τε καὶ πόσεως,
30 ἢ δὲ διὰ τῆς τοῦ ἀέρος ὀλκῆς τε καὶ ἀποποιήσεως, ὧν ἄνευ ἢ

βλαβερή στὰ περισσότερα. Ἄλλὰ καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἥλιο δὲ θὰ τὸν βρεῖ κανένας οὔτε σὲ δλους οὔτε πάντοτε οὔτε σὲ δλα καλὸ γιὰ δσους ἐκτίθενται σ' αὐτόν. Σὲ μερικοὺς μάλιστα γίνεται πολὺ βλαπτικὸς θερμαίνοντας πάνω ἀπὸ τὸ κανονικὸ μέτρο, ξηραίνοντας ὑπερβολικὰ ὅ,τι δέχεται τῆ θερμῆ του. Πολλὲς φορὲς προκαλεῖ αἰτίες ἀσθενειῶν καὶ κάνοντας ν' ἀρρωσταίνουν τὰ πιὸ καχεκτικὰ μάτια καὶ κάνοντας μὲ τὸ σάπισμα τῶν νερῶν νὰ γεννηθοῦν ζυῶφια βλαβερὰ καὶ σιχαμερὰ μέσα στὴν ὑγρὴ βρωμιὰ καὶ σαπίλα.

Ὅπως εἶπαμε λοιπὸν μόνο ἀπὸ δλα πρέπει νὰ προτιμοῦμε ὡς καλὸ αὐτὸ πού πάντοτε καὶ ὁμοια γιὰ δλους φαίνεται μέσα στὴ φύση τοῦ καλοῦ, πού εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιο, καὶ δὲ μεταβάλλεται ποτὲ ἀνάλογα μὲ τίς ἐξωτερικὲς περιστάσεις. Γιὰ τὰ ἄλλα δσα σύμφωνα μὲ μιὰ ἀνόητη πρόληψη θεωροῦνται καλὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἐννοῶ τίς σωματικὲς ιδιότητες καὶ τὰ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, ὅπως ἡ δύναμη καὶ ἡ ὁμορφιά, ἡ λαμπρὴ καταγωγή, τὰ χρήματα, τ' ἀξιώματα, οἱ ἐπίσημες θέσεις καὶ δλα τὰ σχετικὰ, ἐπειδὴ ἀπὸ μόνον τοὺς μιλοῦν φανερὰ σὲ δλους, πρέπει, νομίζω, νὰ τ' ἀποσιωποῦμε καὶ νὰ μὴ φορτώνομε τὸ λόγο μας μὲ πανθομολογούμενα. Ποιὸς δὲ γνωρίζει πόσο βραχύβια εἶναι ἡ δύναμη καὶ ἡ ὁμορφιά ἢ πόσο εὐκόλα χάνεται ἡ ἐξουσία καὶ πόσο ἀνυπόστατη εἶναι ἡ δόξα ἢ μάταιος ὁ ἀγώνας τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὰ χρήματα, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κάποια σώματα θεωρήθηκαν ὡς καλὰ ἐξαιτίας τοῦ ὠραίου χρώματος καὶ τῆς σπανιότητάς τους; Ἀφοῦ αὐτὰ τὰ καθορίσαμε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, πρέπει νὰ σκεφτοῦμε γιὰ τὴν παρούσα ζωὴ (ἐννοῶ αὐτὴν πού ἐκδηλώνεται μὲ τὴ σάρκα) ἂν εἶναι κάτι πού μποροῦμε νὰ τοῦ ἀποδώσομε τὸ χαρακτῆρα τοῦ καλοῦ ἢ εἶναι κάτι διαφορετικόν. Ὅ,τι βρεῖ σχετικὰ μὲ αὐτόν ἢ ἀνάλυσή μας, θὰ ὀδηγήσει ὅπως δῆποτε τὸ νοῦ αὐτῶν πού ἐξετάζουν, πῶς πρέπει ν' ἀντιμετωπίζουν τὴ μετάσταση ἀπὸ δῶ.

Ἡ σωματικὴ μας λοιπὸν ζωὴ εἶναι πλήρωση καὶ κένωση πού ἐκδηλώνεται μὲ δύο τρόπους· ὁ ἓνας μὲ τὸ φαγητὸ καὶ τὸ ποτό, ἐνῶ ὁ ἄλλος μὲ τὴν εἰσπνοὴ τοῦ ἀέρα καὶ τὴν ἐκπνοὴ του,

κατὰ σάρκα ζωὴ συστήναι φύσιν οὐκ ἔχει. Τότε γὰρ τοῦ ζῆν ὁ ἄνθρωπος παύεται, ὅταν ἡ τῶν ἐναντίων τούτων διαδοχὴ μηκέτι διοχλῆ τὴν φύσιν· ἴσταται γὰρ μετὰ τοῦτο καθόλου ἢ τοιαύτη ἐνέργεια οὐδενὸς τῶν ἐξωθεν ἐν τοῖς νεκρωθεῖσιν οὔτε εἰσρέοντος οὔτε ἀπογινομένου, ἀλλὰ πρὸς τὰ συγγενῆ στοιχεῖα τοῦ ἐκ τούτων συνεστηκότος σώματος διακριθέντος καὶ ἀναλύσαντος. Ἦρεμει τὸ λοιπὸν δι' ἡσυχίας ἢ φύσις τῶ οἰκείῳ στοιχείῳ προσαναπαύσασα τὸ συγγενὲς καὶ ὁμόφυλον, τῇ γῆ τὸ γεῶδες καὶ τῷ ἀέρι τὸ ἴδιον καὶ τῷ ὑγρῷ τὸ οἰκεῖον καὶ τῷ θερμῷ τὸ κατάλληλον. Μηκέτι γὰρ τοῦ ὄγκου τοῦ ἐκ τῶν ἑτερογενῶν συνεστηκότος βιαίως τε καὶ κατηναγκασμένως συμπεπληγμένου, ἀλλὰ κατ' ἐξουσίαν ἐκάστου τῶν ἐν ἡμῖν πρὸς τὴν οἰκείαν ἐστίαν ἐπανελθόντος παύεται τὸ ἀπὸ τούτου ἢ φύσις συνέχουσα βιαίως ἐν ἑαυτῇ τῶν ἀλλοφύλων τὴν συμφυῖαν. Εἰ δέ τις καὶ τὸν ὕπνον καὶ τὴν ἐγρήγορσιν πρὸς τὸ τῆς ζωῆς ταύτης εἶδος μετὰ τῶν εἰρημένων παραλαμβάνοι, οὐκ ἐξω τῆς ἀληθείας τὸν λόγον ποιήσεται. Κάμνει γὰρ καὶ διὰ τούτων ἢ φύσις ἀεὶ πρὸς τὰ ἐναντία μεθελκομένη καὶ νῦν μὲν λυομένη τῷ ὕπνῳ πάλιν δὲ τονομένη διὰ τῆς ἐγρηγόρσεως, δι' ὧν ἀμφοτέρων πρὸς τὸ κενοῦσθαι καὶ πληροῦσθαι παρασκευάζεται. Εἰ τοίνυν πλήρωσις τε καὶ κένωσις τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐστὶ τὸ ἰδίωμα, καλῶς ἂν ἔχοι τὸν προρρηθέντα περὶ τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως χαρακτῆρα νῦν ἀντεξετάσαι τοῖς τῆς ζωῆς ἰδιώμασιν, ὥστε κατιδεῖν εἴτε τὸ ἀληθινὸν ἐστὶν ἀγαθὸν ἢ ζωὴ αὕτη εἴτε καὶ ἄλλο παρὰ τοῦτο.

25 Ὅτι μὲν οὖν καθ' ἑαυτὴν ἢ πλήρωσις οὐκ ἂν εἰκότως ἐν τῇ τοῦ καλοῦ φύσει κριθεῖη, πᾶσι δῆλον τὸ τοιοῦτόν ἐστιν ἐκ τοῦ καὶ τὸ ἐναντίον αὐτῇ (λέγω δὲ τὸ κενοῦσθαι) καλὸν εἶναι νομίζεσθαι. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀλλήλοις ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀντικαθεστηκότων οὐκ ἔστι δυνατόν τὸν τοῦ καλοῦ λόγον ἐπίσης τοῖς ἀντικαθεστῶσιν ἀρμόζεσθαι, ἀλλ' εἰ τοῦτο καλὸν εἶη κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ πάντως ἔσται κακόν. Ἀλλὰ μὴν ἐνταῦθα ἐπίσης παρ' ἑκατέρου τούτων τὸ χρήσιμον ἢ φύσις ἔχει.

χωρίς τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει ζωὴ σωματική. Ὅταν ἡ ἐναλλαγὴ τῶν δύο τούτων δὲν ἐνοχλεῖ τὸν ἄνθρωπο, τότε παύει καὶ νὰ ζεῖ. Γιατὶ ἔπειτ' ἀπὸ αὐτὸ σταματᾷ τελείως ἡ ἐκδήλωση τῆς ζωῆς, ἐπειδὴ σ' αὐτοὺς ποὺ νεκρώθηκαν οὔτε εἰσρέει κάτι ἀπὸ τὰ ἐξω οὔτε ἀποβάλλεται, ἀλλὰ διαχωρίζεται καὶ διαλύεται στὰ συγγενῆ στοιχεῖα ποὺ συνιστοῦν τὸ σῶμα. Στὸ ἐξῆς ἡ φύση ἡρεμεῖ στὴν ἡσυχία ἀναπαύοντας τὸ συγγενικὸ καὶ ὁμόφυλο στὸ οἰκεῖο στοιχεῖο τους, τὸ γεῶδες στὴ γῆ, στὸν ἀέρα τὸ ἀερῶδες, στὸ ὑγρὸ τὸ οἰκεῖο σ' αὐτό, καὶ στὸ θερμὸ τὸ κατάλληλο σ' αὐτό. Δὲν συμπλέκεται βίαια καὶ καταναγκαστικὰ ὁ ὄγκος ποὺ συγκροτεῖται ἀπὸ ἑτερογενή, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἐπανέλθει καθένα ἀπὸ τὰ δικά μας στὴν οἰκεία ἐστία του, ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ παύει ἡ φύση νὰ συνέχει μέσα της ἀναγκαστικὰ τὴ συμφυῖα τῶν ἄλλοφύλων στοιχείων. Κι ἂν κάποιος συμπεριλάβει γιὰ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ζωῆς μαζί μὲ ὅσα εἶπαμε καὶ τὸν ὕπνο καὶ τὴν ἐγρήγορση, δὲ θὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ ἀποκάμνει ἡ φύση συρόμενη κι ἀπὸ αὐτὰ πάντοτε στὰ ἀντίθετα, ἄλλοτε παραλύοντας ἀπὸ τὸν ὕπνο κι ὕστερα πάλι ζωντανεύοντας μὲ τὴν ἐγρήγορση, ποὺ καὶ μὲ τὰ δύο αὐτὰ ἐτοιμάζεται γιὰ νὰ κενώνεται καὶ νὰ πληροῦται. Ἄν λοιπὸν τὸ γνῶρισμα τῆς ζωῆς μας εἶναι ἡ πλήρωση καὶ ἡ κένωση, θὰ ἦταν καλὸ νὰ ἐξετάσομε τώρα τὸ χαρακτήρα ποὺ προείπαμε γιὰ τὴν κρίση τοῦ καλοῦ σὲ ἀντιπαραβολὴ μὲ τὰ ιδιώματα τῆς ζωῆς, ὥστε νὰ διαπιστώσομε μὲ σαφήνεια εἴτε εἶναι ἡ ζωὴ αὐτὴ τὸ ἀληθινὸ ἀγαθὸ εἴτε κάτι ἄλλο ἐξω ἀπὸ αὐτά.

Ὅτι λοιπὸν ἡ πλήρωση καθεαυτὴν δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἔμποδοθεῖ στὴ φύση τοῦ καλοῦ εἶναι τοῦτο φανερὸ σὲ ὅλους ἀπὸ τὸ ὅτι καὶ τὸ ἀντίθετό της (ἐννοῶ τὴν κένωση), νομίζεται πῶς εἶναι καλὸ. Γιατὶ γιὰ ὄσους βρίσκονται σὲ ἐναντία ἀντίθεση μεταξύ τους δὲν εἶναι δυνατὸ ὁ λόγος γιὰ τὸ καλὸ νὰ συμφωνεῖ τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὰ δύο ἀντίθετα, ἀλλὰ ἂν εἶναι τὸ ἓνα κατὰ τὴ φύση του καλὸ, τὸ ἀντίθετό του θὰ εἶναι ὅπωςδῆποτε κακὸ. Ὡστόσο ἐξίσου ἀπὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἡ φύση μας ἀντλεῖ χρησιμότητα. Ἐπομένως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δεχτοῦν τὸν χαρα-

Οὐκ ἄρα τὸν τοῦ καλοῦ ὄρισμὸν δέξασθαι δυνατῶς ἔχει οὔτε ἡ
 πλήρωσις οὔτε ἡ κένωσις. Οὐκοῦν ἄλλο τι παρὰ τὸ ἀγαθὸν ἀπο-
 δέδεικται εἶναι ἡ πλήρωσις. Οὔτε γὰρ παντὶ οὔτε πάντοτε οὔτε
 κατὰ πᾶν εἶδος αἰρετὸν εἶναι τὸ τοιοῦτον παρὰ πάντων ὠμολόγη-
 5 ται. Οὐ μόνον γὰρ τὸ ἐν τοῖς βλαπτικοῖς γενέσθαι τὸν κόρον ἐστὶν
 ὀλέθριον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τοῖς καταλλήλοις παρελθεῖν τῇ ἀμετρίᾳ
 τὸ χρήσιμον κινδύνων πολλακίς καὶ διαφθορᾶς αἴτιον γίνεται.
 Καὶ εἴ ποτε πληθωρικῆς καταστάσεως ἐπιζητούσης τὴν κένωσιν
 ἄλλη τις πληθώρα τὴν οὖσαν ἐπιφορτίσειεν, σωρεία γίνεται κα-
 10 κῶν τὸ τοιοῦτον εἰς ἀνήκεστα προιοῦσα πάθη.

Οὐκοῦν οὔτε παντὶ οὔτε πάντως ἀγαθὸν τί ἐστὶν ἡ
 πλήρωσις, ἀλλὰ καὶ πρὸς τι καὶ ποτε καὶ κατὰ τὸ ποσὸν τε καὶ τὸ
 ποιὸν τὸ ἐξ αὐτοῦ γίνεται χρήσιμον. Οὕτω δ' ἂν τις εὖροι καὶ τὸ
 ἐξ ἐναντίου νοούμενον (τὸ κατὰ τὴν κένωσιν λέγω) καὶ κινδυνῶ-
 15 δεσ τοῖς ὑπομένουσιν, εἴ παρέλθοι τῇ ἀμετρίᾳ τὸ χρήσιμον, καὶ
 πάλιν οὐκ ἀνονήτως γινόμενον, εἴ πρὸς τι τῶν ὠφελούντων συμ-
 βαίνοι τοῦ τε καιροῦ καὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ συμπαραλαμ-
 βανομένου πρὸς τὸ τῆς κενώσεως χρήσιμον. Ἐπειδὴ τοίνυν οὐ
 συμβαίνει πρὸς τὸν τοῦ καλοῦ χαρακτῆρα τὸ τῆς ζωῆς ταύτης
 20 εἶδος ᾧ βιοτεύομεν, ὁμολογούμενον ἂν εἴη διὰ τῆς τῶν εἰρημέ-
 νων ἀκολουθίας ὅτι οὐδενὸς ἀγαθοῦ χωρισμὸς ἐστὶν ἡ ἐκ τοῦ
 τοιοῦτου βίου μετάστασις. Φανερόν γὰρ ὅτι τὸ ἀληθινῶς καὶ κυ-
 ρίως καὶ πρώτως ἀγαθὸν οὔτε κένωσις ἐστὶν οὔτε πλήρωσις,
 ἅπερ καὶ ποτε καὶ πρὸς τι καὶ ἐπὶ τινῶν ἀποδέδεικται χρήσιμα,
 25 οἷς οὐκ ἔπεστιν ὁ τοῦ ἀληθῶς ὄντος ἀγαθοῦ χαρακτήρ.

Ἐπεὶ οὖν τῷ ἀληθῶς ἀγαθῷ πρὸς τὸ μὴ ἀληθῶς ἀγαθὸν
 ἐστὶν ἡ ἀντίθεσις, ἄμεσος δὲ τῶν δύο τούτων ἡ ἐναντιώσις, ἀκό-
 λουθον ἂν εἴη τῶς χωριζομένοις τοῦ μὴ ἀληθῶς ὄντος καλοῦ
 πρὸς τὸ τῇ φύσει καλὸν ἐνθένδε πιστεύειν τὴν μετάστασιν γίνε-
 30 σθαι, ὃ πάντοτε καὶ παντὶ καὶ διὰ πάντων ἐστὶν ἀγαθὸν οὔτε κατὰ
 καιροὺς οὔτε πρὸς τι οὔτε ἐπὶ τινῶν οὔτε διὰ τι, ἀλλ' αἰεὶ κατὰ τὰ

κτηρισμό τοῦ καλοῦ οὔτε ἡ πλήρωση οὔτε ἡ κένωση. Ἀποδείχθηκε λοιπὸν ὅτι ἡ πλήρωση εἶναι κάτι διάφορο ἀπὸ τὸ ἀγαθόν. Γιατὶ ἀπὸ ὄλους γίνεται ἀποδεκτὸ ὅτι οὔτε γιὰ ὄλους οὔτε πάντοτε οὔτε σὲ κάθε εἶδος του εἶναι προτιμητὸ αὐτὸ τὸ ἀγαθόν. Δὲν εἶναι ὀλέθριο νὰ δημιουργεῖται ὁ κόρος μόνο στὰ βλαβερά, ἀλλὰ καὶ στὰ ὠφέλιμα ἂν ὑπερβεῖ κανένας τὴ χρησιμότητα μὲ τὴν ἀμετρία, αὐτὸ γίνεται πολλὰς φορὰς αἴτιο κινδύνων καὶ διαφθορᾶς. Κι ἂν κάποτε ἐνῶ μιὰ κατάστασις κορεσμοῦ ζητεῖ τὴν κένωση ἄλλος κορεσμὸς ἐπιβαρύνει τὸν παρόντα, τότε αὐτὸ γίνεται συσσώρευσις κακῶν ποῦ προχωρεῖ σὲ ἀθεράπευτα πάθη.

Ἐπομένως οὔτε γιὰ τὸν καθένα οὔτε ὅπωςδήποτε ἡ πλήρωση εἶναι ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ ἀναφορικὰ μὲ κάτι καὶ κάποτε καὶ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιὸν προκύπτει ἀπὸ αὐτὸ ἡ χρησιμότητα. Ἔτσι μπορεῖ νὰ βρεῖ κανένας κι αὐτὸ ποῦ νοεῖται ἀπὸ τὸ ἀντίθετο (ἐννοῶ τὴν κένωση) ὅτι καὶ ἐπικίνδυνο εἶναι γιὰ ὄσους τὸ ὑπομένουν, ἂν ὑπερβεῖ τὸ μέτρο ἢ χρῆσις του, καὶ πάλι δὲν περνᾷ ἀνώφελα, ἂν συμβαδίζει μὲ κάτι ἀπὸ ὄσα ὠφελοῦν χωρὶς νὰ παραλείπεται ὁ χρόνος καὶ τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν ἀπὸ τὴν χρησιμότητα τῆς κένωσης. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲ συμφωνεῖ μὲ τὸ χαρακτῆρα τοῦ καλοῦ, τὸ εἶδος τῆς ζωῆς αὐτῆς ποῦ ζοῦμε, ἡ λογικὴ ἀκολουθία ὄσων εἶπαμε μᾶς κάνει νὰ ὁμολογήσομε ὅτι ἡ μετάστασις ἀπὸ αὐτὸν τὸ βίον δὲν εἶναι χωρισμὸς ἀπὸ κανένα ἀγαθόν. Γιατὶ εἶναι φανερό ὅτι τὸ ἀληθινὰ καὶ κυριολεκτικὰ καὶ ἀρχικὰ ἀγαθόν οὔτε κένωση εἶναι οὔτε πλήρωση, ποῦ καὶ κάποτε ἀποδείχτηκαν χρήσιμα καὶ ὡς πρὸς κάτι καὶ σὲ κάποια καὶ δὲν ἔχουν ὡστόσο τὸ χαρακτῆρα τοῦ ἀγαθοῦ ποῦ ὑπάρχει ἀληθινά.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀντίθεσις εἶναι τοῦ ἀληθινὰ ἀγαθοῦ πρὸς τὸ μὴ ἀληθινὰ ἀγαθόν καὶ εἶναι ἄμεση ἢ ἐναντίωσις τῶν δύο αὐτῶν, θὰ εἶναι λογικὰ ἀκόλουθο νὰ πιστεύομε γιὰ ὄσους χωρίζονται ἀπὸ τὸ μὴ ἀληθινὰ καλὸ ὅτι ἡ μετάστασίς τους ἀπὸ δῶ γίνεται πρὸς τὸ ἀπὸ τὴ φύση του καλόν, ποῦ πάντοτε καὶ γιὰ τὸν καθένα καὶ σὲ ὄλα εἶναι ἀγαθόν κι οὔτε εἶναι ἀγαθόν ἀνάλογα μὲ τὸ χρόνο οὔτε ἀναφορικὰ μὲ κάτι, οὔτε σὲ μερικὰ οὔτε γιὰ κάτι,

αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχον. Πρὸς τοῦτο τοῖνον μέτεισιν ἀπὸ τῆς
σαρκώδους ζωῆς ἢ ἀνθρωπίνη ψυχῇ, ἄλλην τινὰ βίου κατάστα-
σιν ἀντὶ τῆς παρούσης μεταλαμβάνουσα, ἦν δι' ἀκριβείας μὲν
ἰδεῖν ἦτις ἐστὶ τοῖς ἔτι τῇ σαρκὶ συγκεκραμένοις ἀμήχανον, ἐκ
5 δὲ τῆς τῶν κατὰ τὸν βίον τοῦτον γνωριζομένων ὑπεξαιρέσεως
δυνατὸν ἐστὶ στοχασμὸν τινα δι' ἀναλογίας ἀναλαβεῖν. Οὐκέτι
γὰρ ἔσται σωματικῇ παχύτητι συμπεπλεγμένη οὔτε τῇ ἰσοκρα-
τίᾳ τῶν ἀντιστοιχούντων ἐμβιοτεύουσα, ὧν ἢ ἰσόρροπος πρὸς
ἄλληλα μάχη τὴν σύστασιν τε ἡμῶν καὶ τὴν ὑγίειαν ποιεῖ (ὁ γὰρ
10 πλεονασμὸς τῶν ἐναντίων τινὸς καὶ ἢ ὑφεις πάθος καὶ ἀρρώ-
στημα τῆς φύσεως γίνεται), ἐν ἧ ὁὐδὲν οὔτε συστέλλεται κενού-
μενον οὔτε δυσφορεῖ φορτιζόμενον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκ τοῦ ἀέρος
ἀηδῶν ἔξω παντάπασιν γίνεται (κρύους τε λέγω καὶ θάλλους)
καὶ πάντων τῶν κατὰ τὸ ἐναντίον νοουμένων ἀπηλλαγμένη, ἐν
15 ἐκείνοις δὲ γινομένη, ὅπου πάντων τῶν ἀναγκαίων καμάτων
ἐλευθέρα τε καὶ ἀνετός ἐστὶν ἢ ζωῇ, οὐ διὰ γεωργίας κακοπα-
θοῦσα, οὐ τοὺς διαποντίους ὑπομένουσα πόνους, οὐ διὰ τῆς ἐμ-
πορίας τε καὶ καπηλείας ἀσχημονοῦσα οἰκοδομικῆς τε καὶ
ὑφαντικῆς καὶ τῆς τῶν βαναύσων τεχνῶν τλαιπωρίας κεχωρι-
20 σμένη, «ἤρεμόν τινα καὶ ἡσύχιον διάγει βίον», καθὼς ὁ Παῦλός
φησιν, οὐχ ἵππομαχοῦσα, οὐ ναυμαχοῦσα οὐ συστάδην διὰ τῆς
πεζικῆς παρατάξεως συμπλεκομένη, οὐ πρὸς κατασκευὴν
ὄπλων ἀσχολουμένη, οὐ φόρους ἐκλέγουσα, οὐ τάφρους καὶ τεί-
χη κατασκευάζουσα, ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων ἀτελής τίς
25 ἐστὶ καὶ ἐλευθέρα μῆτε ἔχουσα πράγματα μῆτε παρέχουσα, ἐν ἧ
δουλεία τε καὶ κυριότης καὶ πενία καὶ πλοῦτος εὐγένειά τε καὶ
δυσγένεια καὶ ἰδιωτικὴ ταπεινότης καὶ ἀξιοματικὴ δυναστεία
καὶ πᾶσα τοιαύτη ἀνωμαλία χῶραν οὐκ ἔχει. Παραιρεῖται γὰρ
πάντων τούτων καὶ τῶν τοιούτων τὴν ἀνάγκην τὸ ἀνενδεές τῆς
30 ζωῆς ἐκείνης καὶ αὔλον, ἐν ἧ τὸ διακρατοῦν τῆς ψυχῆς τὴν ὑπό-
στασιν οὐ ζηροῦ τε καὶ ὑγροῦ τινός ἐστι μετουσία, ἀλλ' ἢ τῆς

ἀλλὰ πάντοτε εἶναι τὸ αὐτὸ ὅπως ἦταν. Πρὸς αὐτὸ λοιπὸν μεταβαίνει ἀπὸ τῆ ζωῆ τῆς σάρκας ἢ ἀνθρώπινη ψυχῆ καὶ μετέχει σὲ μιὰ ἄλλη κατάστασι ζωῆς πέρα ἀπὸ τὴν παρούσα. Τῆ ζωῆ αὐτῆ εἶναι ἀδύνατο νὰ δοῦν μὲ ἀκρίβεια τί εἶναι ὅσοι εἶναι ἀκόμη ἀναμιγμένοι στὴ σάρκα, ἀπὸ τὴν ἀπεμπλοκὴ μας ὁμως ἀπὸ ὅσα γνωρίζομε στὴ ζωῆ μας αὐτῆ εἶναι δυνατὸ νὰ πραγματοποιήσομε μιὰ εἰκασία κατ' ἀναλογίαν. Γιατὶ δὲ θὰ βρεθεῖ πᾶ πλεγμένη μὲ τὴ σωματικὴ παχύτητα οὔτε νὰ ζεῖ μέσα στὴν ἰσοδυναμία τῶν ἀντίθετων, πού ἡ ἰσόπαλη μεταξύ τους μάχη μᾶς συγκροτεῖ καὶ μᾶς ἐξασφαλίζει τὴν ὑγείαν (γιατὶ ἡ ὑπερίσχυσι ἐνὸς ἀπὸ τὰ ἀντίθετα καὶ ἡ ὑποχώρησι γίνεται πάθος καὶ νόσημα τῆς φύσεως μας), κατὰ τὴν ὁποία κανένα οὔτε ὅταν κενῶνεται συστέλλεται οὔτε ὅταν φορτίζεται δυσφορεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ δυσάρεστα τοῦ ἀέρα μένει τελειῶς ἔξω (ἐννοῶ τὸ κρῦο καὶ τὴ ζέστη) καὶ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ὅλα ὅσα νοοῦνται ἀντίθετα, μπαίνοντας ὁμως σ' ἐκεῖνα, ὅπου ἡ ζωῆ εἶναι ἐλεύθερη ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀναγκαίους κόπους καὶ ἀνεπηρέαστη· δὲν κακοπαθεῖ ἀπὸ τὴ γεωργίαν, δὲν ὑπομένει ταλαιπωρίες στὴ θάλασσα, δὲν ἐξαπατᾶ στὸ χοντρικὸ καὶ λιανικὸ ἐμπόριον καὶ εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴν ταλαιπωρίαν τῆς οἰκοδομικῆς καὶ τῆς ὑφαντικῆς καὶ τῶν βάνουσων τεχνῶν. Ζεῖ ζωῆ ἡρεμῆ καὶ ἡσυχῆ¹, ὅπως λέει ὁ Παῦλος· δὲν ἵππομαχεῖ, δὲ ναυμαχεῖ, δὲ συγκρούεται ἐκ τοῦ συστάδην μὲ παράταξιν πεζῶν, δὲ ἀσχολεῖται μὲ τὴν κατασκευὴ ὄπλων, δὲ μαζεύει φόρους, δὲν κατασκευάζει τάφρους καὶ τείχη. Ἄλλ' εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ ἐλεύθερη καὶ οὔτε τὴν ἐνοχλοῦν οὔτε ἐνοχλεῖ. Σ' αὐτὴν δὲν ἔχουν θέσι ὁ δοῦλος καὶ ὁ κύριος, ὁ φτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος, ἡ εὐγένεια καὶ ἡ κακὴ γενιά, ἡ ἰδιωτικὴ ἀσημαντότητα καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐξουσίας καὶ ὅποιαδήποτε ἀνάλογη ἀνωμαλία. Γιατὶ παρακάμπτει τὴν ἀνάγκην ὄλων αὐτῶν καὶ τῶν ὁμοίων τους ἢ αὐτάρκειαν ἐκείνης τῆς ζωῆς καὶ τὸ ἅλὸ τῆς, ὅπου αὐτὸ πού συγκροτεῖ τὴν ὑπόστασιν τῆς ψυχῆς δὲν ἀποτελεῖ μετουσίαν ἐνὸς ξηροῦ καὶ

θείας φύσεως κατανόησις, ἀντὶ δὲ τοῦ ἑναερίου πνεύματος τοῦ ἀληθινοῦ τε καὶ ἀγίου Πνεύματος εἶναι τὴν κοινωνίαν οὐκ ἀμφιβάλλομεν. Ὡν ἡ ἀπόλαυσις οὐκ ἐνηλλαγμένη καθ' ὁμοιότητα τοῦ τῆδε βίου διὰ ἔξωθεν καὶ στερήσεως γίνεται εἰσκρινομένη τε 5 καὶ ἀποποιουμένη, ἀλλ' αἶ πληρουμένη καὶ οὐδέποτε περιγράφουσα κόρῳ τὴν πλήρωσιν. Ἀβαρῆς γὰρ ἡ νοερά τρυφή καὶ ἀπλήρωτος πάντοτε ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν μετεχόντων ἀκορέστως ἐπιπλημμυροῦσα. Διὰ τοῦτο μακαρία τίς ἐστὶν ἐκείνη ἡ ζωὴ καὶ ἀκήρατος, μηκέτι ταῖς τῶν αἰσθητηρίων ἡδοναῖς πρὸς 10 τὴν τοῦ καλοῦ κρίσιν ἐμπλανωμένη.

Τί τοίνυν ἐστὶ σκυθρωπὸν ἐν τῷ πράγματι δι' ὃ τῇ μεταστάσει τῶν ἐπιτηδείων ἐπιστυγνάζομεν; Εἰ μὴ τοῦτό τις ἄρα λυπηρὸν ἡγεῖται, ὅτι πρὸς τὸν ἀπαθῆ τε καὶ ἀνενόχλητον βίον αὐτοῖς ἡ μετάστασις γίνεται, ὅς οὔτε πληγῶν ὀδύνας προσίεται, οὐ πυρὸς 15 δέδοικεν ἀπειλήν, οὐ τὰ διὰ σιδήρου τραύματα, οὐ τὰς ἀπὸ σεισμῶν καὶ ναυαγιῶν καὶ αἰχμαλωσιῶν συμφοράς, οὐ τὰς τῶν ὠμοβόρων θηρίων προσβολάς, οὐ τὰ τῶν ἐρπυστικῶν τε καὶ ἰοβόλων κέντρα καὶ δήγματα, ἐν ᾧ οὐδεὶς οὔτε ἐξογκοῦται τῷ τύφῳ, οὔτε πατεῖται ἐν ταπεινότητι, οὔτε ὑπὸ θράσους ἐκθη- 20 ριοῦται, οὔτε ὑπὸ δειλίας καταπτοεῖται, οὔτε τῇ ὀργῇ περιοιδανεὶ ζέων τῷ θυμῷ καὶ μαινόμενος, οὔτε κλονεῖται ὑπὸ φόβου ἀντισχεῖν πρὸς τὴν τοῦ κρατοῦντος ὀρμὴν οὐ δυνάμενος, ἐν ᾧ φροντὶς οὐκ ἐστίν, οἷα τῶν βασιλέων τὰ ἦθη τίνες αἱ νομοθεσίαι οἷοι τὸν τρόπον οἱ ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τεταγμένοι οἷα τὰ δια- 25 γράμματα πόσος ὁ ἐτήσιος φόρος, οὔτε εἰ πολλὴ γέγονεν ἐπομβρία κατακλύζουσα τῇ ἀμετρίᾳ τὸ γεωργοῦμενον, οὔτε εἰ χάλαια τὰς ἐλπίδας τῶν γεωπόνων ἠχρείωσεν, οὔτε εἰ αὐχμὸς ἐπικρατήσας ἀποξηραίνει πᾶν τὸ φυόμενον. Ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ βίου κακῶν πᾶσαν ἄδειαν ἔχει ὀρφανίας τε γὰρ τὸ σκυθρω-

ύγρου, ἀλλὰ τὴν κατανόησιν τῆς θείας φύσεως, καὶ δὲν ἀμφιβάλ-
λομε ὅτι ἡ μετοχὴ δὲν εἶναι τῆς πνοῆς τοῦ ἀέρα, ἀλλὰ τοῦ ἀλη-
θινοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος². Αὐτῶν ἡ ἀπόλαυσις δὲν ἐναλλάσ-
σεται ὁμοίᾳ μὲ τὴν ἐδῶ ζωὴν μὲ ἀπόκτησιν καὶ στέρησιν, μὲ εἰσ-
δοχὴν καὶ ἀποβολήν, ἀλλὰ πάντοτε γεμίζει καὶ ποτὲ ὁ κόρος δὲν
περιορίζει τὴν πλήρωσίν της. Γιατὶ ἡ νοερὴ ἀπόλαυσις εἶναι δί-
χως βάρος καὶ ποτὲ δὲν συμπληρώνεται, ἀλλὰ ἀκόρεστα
πλημμυρᾷ μὲ τὶς ἐπιθυμίας αὐτῶν ποὺ ἀπολαμβάνουν. Γι' αὐτὸ
ἐκεῖνη ἡ ζωὴ εἶναι ζωὴ μακάρια καὶ ἀπρόσβλητη ἀπὸ κακοῦ καὶ
δὲν πέφτει στὴν πλάνη τῶν αἰσθησιακῶν ἡδονῶν γιὰ τὴν κρίσιν
τοῦ καλοῦ.

Ποιὸ εἶναι λοιπὸν τὸ θλιβερὸ ποὺ ἔχει τὸ πράγμα γιὰ τὸ
ὁποῖο βυθίζομαστε στὸ πένθος κατὰ τὴν μετάστασιν τῶν φίλων
μας; Ἐκτὸς ἐὰν θεωρεῖ κανένας λυπηρὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μετά-
στασίς τους γίνεται πρὸς τὴν ζωὴν τὴν χωρὶς πάθου καὶ ταλαιπω-
ρίας, ποὺ δὲ δέχεται πόνους ἀπὸ χτυπήματα, δὲ φοβᾶται τὴν
ἀπειλὴν τῆς φωτιᾶς, τὰ τραύματα ἀπὸ ξίφος, τὶς συμφορὰς ἀπὸ
τοὺς σεισμοὺς καὶ τὰ ναυάγια καὶ τὶς αἰχμαλωσίας, τὶς ἐπιθέ-
σεις ἀπὸ τὰ σαρκοβόρα θηρία, τὰ κεντριά καὶ τὰ δαγκώματα
ἀπὸ ἰοβόλα ἐρπετά· στὴν ζωὴ αὐτὴ ὅπου κανένας δὲ φουσκώνει
ἀπὸ ἔπαρσιν οὔτε τὸν καταπατοῦν στὴν ἀφάνειά του· καὶ δὲ γί-
νεται θηρίο ἀπὸ τὸ θράσος οὔτε κατατρομάζει ἀπὸ δειλία οὔτε
φουντώνει βράζοντας ἀπὸ τὸ θυμὸν καὶ μανιάζοντας οὔτε ταρα-
ζεται ἀπὸ τὸ φόβον, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ ν' ἀντισταθεῖ στὴν βίαν τοῦ
ἰσχυροῦ, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀνησυχία γιὰ τὶς συνήθειες τῶν βα-
σιλέων, γιὰ τὸ εἶδος τῶν νόμων, γιὰ τὸ πῶς συμπεριφέρονται οἱ
διάφοροι ἄρχοντες, τί λογῆς εἶναι οἱ φορολογικοὶ κατάλογοι,
πόσος ὁ ἐτήσιος φόρος, οὔτε ἂν ἐγίναν κατακλυσμιαῖες βροχῆς
ποὺ σκέπασαν μὲ τὴν ὑπερβολὴν τους τὰ χωράφια οὔτε ἂν τὸ χα-
λάζι ἔκαψε τὶς ἐλπίδες τῶν γεωργῶν οὔτε ἂν ἐπικράτησε ἀνομ-
βρία καὶ ξηραίνει κάθε γέννημα. Ἀλλὰ εἶναι τελείως ἐλεύθερος
καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα δεινὰ τῆς ζωῆς· ἡ ὀρφάνια δὲν κάνει νὰ σκυ-

2. Β' Κορ. 13,13.

πὸν οὐ λυπεῖ τὴν ζωὴν ἐκείνην, τὰ ἐκ χηρείας κακὰ χώραν οὐκ ἔχει, ἀργοῦσι δὲ καὶ αἱ πολύτροποι τοῦ σώματος ἀρρωστίαί, οἱ τε κατὰ τῶν εὐημερούντων φθόνοι καὶ αἱ κατὰ τῶν δυσπραγούντων ὑπεροψίαί καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τῆς ζωῆς ἐκείνης 5 ἐξώρισται, ἰσηγορία δὲ τις καὶ ἰσονομία διὰ πάσης ἐλευθερίας εἰρηνικῆς τῷ τῶν ψυχῶν δήμῳ συμπολιτεύεται ἐκεῖνο ἐκάστου ἔχοντος ὄπερ ἂν ἑαυτῷ ἐτοιμάσῃ ἐκ προαιρέσεως. Εἰ δέ τι χεῖρον ἐκ τινος ἀβουλίας τινὶ παρασκευασθεῖη ἀντὶ τοῦ κρείττονος, ἀναίτιος τῶν τοιούτων ὁ θάνατος κατ' ἐξουσίαν τὸ δοκοῦν ἐλο- 10 μένης τῆς προαιρέσεως.

Ἐπεὶ τίνος οὖν δυσχεραίνουσιν οἱ θρηνοῦντες τὸν ἀποιχόμενον; Καὶ μὴν, εἰ μὴ παντάπασιν ἐκαθάρευεν πάσης ἐμπαθοῦς διαθέσεως ὁ συναποδυσάμενος τὴν ἡδονὴν τε καὶ τὴν λύπην μετὰ τοῦ σώματος, ἐκεῖνος ἂν δικαιότερον τοὺς περιόντας ἐθρή- 15 νησεν, οἱ ταῦτὸν πάσχουσιν τοῖς ἐν δεσμωτηρίῳ διάγουσιν, οὐδὲ ἢ πρὸς τὰ σκυθρωπὰ συνήθεια καὶ ἢ συντροφία τοῦ ζόφου προσηγές τε καὶ ἄλυπον τὸ παρὸν νομίζειν ἐποίησεν. Καὶ τυχὸν κάκεῖνοι τοῖς τῆς φυλακῆς ἐκβαλλομένοις ἐπιστυγνάζουσιν ἀγνοίᾳ τῆς φαιδρότητος τῆς ἐκδεχομένης τοὺς ἀπαλλαγέντας τοῦ ζό- 20 φου. Εἰ γὰρ ᾔδεσαν τὰ ἐν ὑπαίθρῳ θεάματα τό τε αἰθέριον κάλλος καὶ τὸ οὐράνιον ὕψος καὶ τὰς τῶν φωστήρων αὐγὰς, τὴν τε τῶν ἀστέρων χορείαν καὶ τὰς περιόδους ἡλιακὰς καὶ τὸν σεληναῖον δρόμον καὶ τὴν πολυειδῆ τῆς γῆς ἐν τοῖς βλαστήμασιν ὥραν καὶ τὴν ἡδεῖαν τῆς θαλάσσης ὄψιν ἐν ἡλιοειδεῖ τῇ αὐγῇ δι' 25 ἡρεμαίου τοῦ πνεύματος γλαφυρῶς ἐπιφρίσσουσιν τῶν τε κατὰ τὰς πόλεις οἰκοδομημάτων τὰ κάλλη τὰ τε ἴδια καὶ τὰ δημόσια, δι' ὧν αἱ λαμπραὶ τε καὶ πολυτελεῖς τῶν πόλεων καλλωπίζονται, εἰ ταῦτα τοίνυν ᾔδεσαν καὶ τὰ τοιαῦτα οἱ ἐντεχθέντες τῷ δεσμωτηρίῳ, οὐκ ἂν τοὺς ἐκ τῆς φυλακῆς προαγομένους ὡς ἀγα- 30 θοῦ τινος χωριζομένους ἀπωλοφύροντο.

Ὅπερ οὖν εἰκὸς τοὺς ἔξω τοῦ δεσμωτηρίου περὶ τῶν ἔτι

θρωπάζει ἡ ζωὴ ἐκείνη, γιὰ τὰ δεινὰ τῆς χηρείας δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ θέση, ἀνεργες μένουν καὶ οἱ ποικίλες σωματικὲς ἀρρώστειες, εἶναι ἐξορισμένοι ἀπὸ τῆ ζωὴ αὐτῆ οἱ φθόνοι ἐναντίον τῶν εὐτυχισμένων, ἡ περιφρόνηση ὄσων δυσπραγοῦν κι ὄλα τὰ ὁμοια· ἴσο δικαίωμα στὸ λόγο καὶ στὸ νόμο μὲ ὄλη τὴν εἰρηνικὴ ἐλευθερία συμπορεύονται στὴν πολιτεία τῶν ψυχῶν, ἀφοῦ καθένας ἔχει ὄ,τι ἐτοιμάσει μὲ θέλησή του. Κι ἂν ἔχει ἀπὸ ἀβουλία προκύψει κάτι κακὸ ἀντὶ κάτι καλύτερο, ὄ θάνατος δὲν εἶναι ὑπεύθυνος γι' αὐτά, ἀφοῦ ἡ προαίρεση προτίμησε δικαιωματικὰ ὄ,τι ἤθελε.

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν δυσανασχετοῦν ὄσοι θρηνοῦν ἐκεῖνον ποῦ φεύγει; Καὶ βέβαια, ἂν δὲν ἔλειπε κάθε συναίσθηση ἐμπαθῆς αὐτὸς ποῦ μαζὶ μὲ τὸ σῶμα ἀποδύθηκε τὴν ἡδονὴ καὶ τὴ λύπη, ἐκεῖνος θὰ ἦταν πιὸ δίκαιο νὰ θρηνῆσει ὄσους ἐπέζησαν, οἱ ὄποιοι παθαίνουν τὸ ἴδιο μ' ἐκείνους ποῦ ζοῦν στὸ δεσμωτήριον³ αὐτοὺς ἡ ἐξοικείωση μὲ τὰ θλιβερὰ καὶ ἡ συντροφιά τοῦ σκοταδιοῦ τοὺς ἔκανε νὰ θεωροῦν ὑποφερτὴ καὶ ἀνετη τὴν κατάστασή τους. Καὶ ἴσως κι αὐτοὶ θλίβονται γι' αὐτοὺς ποῦ ἀποφυλακίζονται, ἐπειδὴ ἀγνοοῦν τὴ χαρὰ ποῦ περιμένει ὄσους ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ τὸ σκοτάδι. Γιατὶ ἂν ἤξεραν τὰ θεάματα ποῦ προσφέρει τὸ ὑπαιθρο, τὴν ὄμορφιὰ τοῦ αἰθέρα καὶ τὸ ὄψος τοῦ οὐρανοῦ, τὶς λάμπεις τῶν δύο φωστήρων, τοὺς χοροὺς τῶν ἄστρων, τὶς περιόδους τοῦ ἡλιοῦ καὶ τῆς σελήνης τὴν πορεία, τὴν χιλιόπλουμη ὄμορφιὰ τῆς γῆς ἀπὸ τὰ διάφορα φυτὰ, τὴν ἡμερὴ δίψα τῆς θάλασσας ποῦ καθρεφτίζει τὸν ἡλιο κι ἀνατριχιάζει σουφρώνοντας στὸ ἔλαφρὸ ἀεράκι, τὴν ὄμορφιὰ τῶν κτηρίων τῶν πόλεων, δημόσιων καὶ ἰδιωτικῶν, ποῦ στολίζουν τὶς λαμπρὲς καὶ πλούσιες πολιτείες, ἂν λοιπὸν τὰ ἤξεραν αὐτὰ καὶ τὰ ὄμοια ὄσοι γεννήθηκαν μέσα στὸ δεσμωτήριον, δὲ θὰ ἔκλαιγαν αὐτοὺς ποῦ ἀπολύονται ἀπὸ τὴ φυλακὴ σὰ νὰ χάνουν κάποιο ἀγαθὸ.

Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι φυσικὸ νὰ σκέφτονται οἱ ἔξω ἀπὸ τὸ δε-

3. Πλάτωνος Πολιτεία 514ε.

καθειργμένων διανοεῖσθαι ὡς ἐλεεινῇ προσταλαιπωρούντων
ζωῇ, τοῦτό μοι δοκοῦσι καὶ οἱ τῆς τοῦ βίου τούτου φυλακῆς ἔξω
γενόμενοι, εἴπερ ὅλως δυνατὸν ἦν αὐτοῖς διὰ δακρῦων ἐνδείξα-
σθαι τὴν πρὸς τοὺς κακοπαθοῦντας συμπάθειαν, θρηνεῖν καὶ
5 δακρῦειν τῶν ἐν ταῖς ὁδύναϊς τοῦ βίου τούτου παρατεινομένων,
ὅτι μὴ ὀρῶσι τὰ ὑπερκόσμιά τε καὶ αὔλα κάλλη, θρόνους τε καὶ
ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητας καὶ στρατιὰς ἀγγελικὰς καὶ
ἐκκλησιαστικὰς ὁσίων καὶ τὴν ἄνω πόλιν καὶ τὴν ὑπερουράνιον τῶν
ἀπογεγραμμένων πανήγυριν. Τὸ γὰρ ὑπερκείμενον τούτων κάλ-
10 λος, ὃ τοὺς καθαρὸς τῇ καρδίᾳ βλέπειν ὁ ἀψευδὴς ἀπεφήνατο
λόγος, κρεῖττον τε πάσης ἐλπίδος ἐστὶ καὶ τῆς ἐκ στοχασμῶν
εἰκασίας ἀνώτερον. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον στεναγμῶν τε καὶ λύπης
ἄξιον ἀφ' ἡμῶν τοῖς μεταστᾶσιν ἂν ἐνομίσθη, ἀλλ' ὅτι τοσού-
των ἀλγεινῶν περικειμένων τῷ βίῳ, τοσαύτη τις ἐνέστηκεν αὐ-
15 τοῖς ἢ περὶ τὰ μοχθηρὰ συνδιάθεσις, ὥστε οὐχ ὡς ἀναγκαίαν
τινὰ λειτουργίαν τὴν προσβολὴν αὐτῶν φέρουσιν, ἀλλ' ὅπως ἂν
εἰς τὸ διηνεκὲς παραμένει ταῦτα τὴν σπουδὴν ποιοῦνται. Ἡ γὰρ
περὶ τὰς δυναστείας τε καὶ πλεονεξίας καὶ τὰς ἀπολαυστικὰς
ταύτας λαιμαργίας ἐπιθυμία καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον σπουδάζε-
20 ται, ὧν χάριν καὶ ὄπλα καὶ πόλεμοι καὶ ἀλληλοφονίαι καὶ πᾶσα
ἢ ἐκουσίως ἐνεργουμένη ταλαιπωρία καὶ δολιότης, οὐδὲν ἄλλο
ἢ σωρεία τίς ἐστὶ συμφορῶν ἐκ προαιρέσεως μετὰ σπουδῆς τε
καὶ προθυμίας ἐπεισαγομένη τῷ βίῳ. Ἀλλὰ δακρῦων μὲν ἐν
τοῖς κατοιχομένοις πάθος οὐκ ἐστὶν ὅτι μὴδ' ἄλλο τι πάθος,
25 νοῦς δὲ καὶ πνεῦμα τυγχάνοντες οἱ σαρκὸς ἀπηλλαγμένοι καὶ αἵ-
ματος τοῖς τῇ παχύτητι τοῦ σώματος ἐγκεχωσμένοις ὀφθῆναι
φύσιν οὐκ ἔχουσιν οὐδὲ νοθετῆσαι δι' ἑαυτῶν τοὺς ἀνθρώπους

σμωντήριο γι' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἀκόμα κλεισμένοι μέσα στὸ δεσμωντήριο, ὅτι δηλαδὴ ταιλαιπωροῦνται σὲ μιὰ θλιβερὴ ζωὴ· ἔτσι νομίζω ὅτι καὶ ὅσοι βγήκαν ἀπὸ τὴ φυλακὴ τοῦ βίου αὐτοῦ, ἂν μπορούσαν νὰ δείξουν μὲ τὰ δάκρυά τους τὴ συμπάθειά τους πρὸς ὄσους κακοπαθοῦν, ἔπρεπε νὰ θρηνοῦν καὶ νὰ κλαίνε αὐτοὺς ποὺ ἡ ζωὴ τους συνεχίζεται μέσα στὶς ὁδύνες τοῦ βίου αὐτοῦ, ἐπειδὴ δὲ βλέπουν τὶς ὑπερκόσμιες καὶ ἄυλες ὁμορφιές, τοὺς θρόνους καὶ τὶς ἀρχές καὶ τὶς ἐξουσίες καὶ τὶς κυριότητες καὶ τὶς ἀγγελικὲς στρατιές καὶ τὶς συναθροίσεις τῶν ὁσίων καὶ τὴν ἄνω πόλη καὶ τὴν ὑπερουράνια ὁμήγυρη ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἀπογραφεῖ στὸν οὐρανὸ⁴. Γιατὶ τὸ ὑπέρτερο κάλλος αὐτῶν, ποὺ ὁ ἀψευδὴς λόγος τοῦ Θεοῦ βεβαίωσε ὅτι βλέπουν οἱ καθαροὶ στὴν καρδιά⁵, εἶναι καλύτερο ἀπὸ κάθε ἐλπίδα καὶ ἀνώτερο ἀπὸ ὅ,τι φαντάζεται ὁ νοῦς μας. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ νομίζαμε ἄξιο νὰ στεναῶμε καὶ νὰ λυπούμαστε τοὺς νεκρούς, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι, ἂν καὶ περιβάλλουν τὴ ζωὴ μας τόσα ὀδυνηρά, ἐπιμένει μέσα τους τέτοια συμπάθεια γι' αὐτά, τὰ ὀδυνηρά, ὥστε δὲν δέχονται τὴν ἐπήρειά τους σὰν κάτι τὸ ἀναγκαῖο, ἀλλὰ φροντίζουν νὰ μένουν μαζί τους γιὰ πάντα. Ἡ ἐπιθυμία δηλαδὴ γιὰ τὶς ἀρχές καὶ τὴν ἀπόκτηση περισσοτέρων πραγμάτων καὶ τὶς ἀπολαυστικὲς αὐτὲς λαίμαργιες καὶ ὅποιο ἄλλο παρόμοιο ἐπιδιώκεται, γιὰ τὰ ὁποῖα δημιουργοῦνται καὶ τὰ ὄπλα καὶ οἱ πόλεμοι καὶ οἱ ἀλληλοσκοτωμοὶ καὶ ὅλη ἡ ταιλαιπωρία καὶ ἡ δολιότητα ποὺ ἐπιχειρεῖται θεληματικά, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ συσσώρευση συμφορῶν ποὺ εἰσάγεται στὴ ζωὴ θεληματικὰ μὲ ζῆλο καὶ προθυμία. Ἀλλὰ βέβαια στοὺς πεθαμένους δὲν ὑπάρχει διάθεση γιὰ δάκρυα, ὅπως δὲν ὑπάρχει καὶ καμιὰ ἄλλη διάθεση, ἀλλὰ, ἐπειδὴ αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ σάρκα καὶ τὸ αἷμα εἶναι νοῦς καὶ πνεῦμα, δὲν εἶναι φυσικὸ νὰ φανερωθοῦν σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι χωμένοι μέσα στὴν παχιά ὕλη τοῦ σώματος οὔτε νὰ νουθετήσουν τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ παράδειγμά τους ν' ἀποστοῦν ἀπὸ τὴν λανθασμένη

4. Ἐβρ. 12,22.

5. Ματθ. 5,8.

ἀποστῆναι τῆς πεπλανημένης περὶ τῶν ὄντων κρίσεως. Οὐκοῦν ὁ νοῦς ἡμῶν ὁ ἡμέτερος ἀντ' ἐκείνων διαλεχθήτω καὶ εἰπωμεν ὡς ἔστι δυνατόν ἐξω τῶν σωμάτων τῇ διανοίᾳ γενόμενοι καὶ τῆς πρὸς τὴν ὄλην προσπαθείας τὴν ψυχὴν ἀποστήσαντες δι:

5 Ὡς ἄνθρωπε, πᾶς ὁ μετέχων τῆς φύσεως, «πρόσεχε σεαυτῷ» κατὰ τὸ Μωυσέως παράγγελμα καὶ γινώθι σεαυτὸν ἀκριβῶς τίς εἶ, διαστείλας τῷ λογισμῷ τί μὲν ἀληθῶς εἶ σύ, τί δὲ περὶ σὲ καθορᾶται. Μήποτε, τὰ ἐξω σοῦ βλέπων, σεαυτὸν καθορᾶν νομίσης. Μάθε παρὰ τοῦ μεγάλου Παύλου τοῦ δι' ἀκριβείας
10 ἐπεσκεμμένου τὴν φύσιν, ὃς φησι τὸν μὲν ἐξωθεν ἡμῶν εἶναι ἄνθρωπον τὸν δὲ ἔσωθεν, κάκεινου φθειρομένου, τοῦτον ἀνακαινίζεσθαι. Μὴ τοίνυν τὸ φθειρόμενον βλέπων σεαυτὸν σιθηθῆς βλέπειν (ἔσται μὲν γὰρ ποτε κάκεινο φθορᾶς ἐλεύθερον, ὅταν ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ τὸ θνητόν τε καὶ διαλυτὸν μετασκευασθῆ πρὸς
15 τὸ ἀθάνατόν τε καὶ ἀδιάλυτον, ἀλλὰ τό γε νῦν ρέει καὶ διαπίπτει, καὶ φθείρεται τὸ ἐξωθεν ἡμῶν προφαινόμενον). Οὐκοῦν οὐ πρὸς τοῦτο χρὴ βλέπειν, ὅτι μηδὲ πρὸς ἄλλο τι προσήκει τῶν βλεπομένων ὄρᾶν, οὕτως εἰπόντος τοῦ Παύλου ὅτι «μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γὰρ
20 βλεπόμενα πρόσκαιρα τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια», ἀλλ', ἐπὶ τὸ ἀόρατον τῶν ἐν ἡμῶν τρέψαντας τὴν θεωρίαν, ἐκεῖνο πιστεύειν ἀληθῶς εἶναι ἡμᾶς, ὃ διαφεύγει τὴν αἰσθητικὴν κατανόησιν.

Γενώμεθα τοίνυν κατὰ τὸν παροιμιώδη λόγον «ἑαυτῶν ἐπιγνώμονες». Τὸ γὰρ ἑαυτὸν γινῶναι καθάρσιον τῶν ἐκ τῆς
25 ἀγνοίας πλημμελημάτων γίνεται. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ράδιον ἑαυτὸν κατιδεῖν τὸν γε ἀληθῶς ἑαυτὸν ἰδεῖν βουλούμενον, μὴ τις ἐπινοίας δυνατόν ποιούσης ἡμῶν τὸ ἀδύνατον. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν ἢ φύσις ἐποίησεν, οἱ πάντα τὰ ἄλλα βλέ-

κρίση για τὰ δντα. Ἄς συνομιλήσομε λοιπὸν ἀντὶ μ' ἐκείνους μὲ τὸ νοῦ μας καί, ἀφοῦ ἐξέλθομε νοερά ὅσο εἶναι δυνατὸ ἀπὸ τὰ σώματα καὶ ἀποσπάσομε τὴν ψυχὴ μας ἀπὸ τὴν προσκόλλησή της στὴν ὕλη, ἄς ποῦμε.

Ἦ ἄνθρωπε, ὁ καθένας ἐσὺ ποῦ μετέχεις τὴν ἀνθρώπινη φύση, «πρόσεχε τὸν ἑαυτὸ σου»⁶, σύμφωνα μὲ τὸ παράγγελμα τοῦ Μωυσῆ, καὶ μάθε ἀκριβῶς ποιὸς εἶσαι, διαχωρίζοντας μὲ τὴ σκέψη σου τί ἀληθινὰ εἶσαι καὶ τί εἶναι ἐξωτερικὸ γνῶρισμά σου, μήπως, βλέποντας τὰ ἐξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ σου, νομίσεις πὼς βλέπεις τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ σου. Μάθε ἀπὸ τὸν μεγάλου Παῦλο ποῦ ἐξέτασε τὴ φύση μας μὲ ἀκρίβεια καὶ λέει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐξωτερικὸς καὶ ἐσωτερικὸς κι ὅταν ὁ πρῶτος φθείρεται, ὁ δεῦτερος ἀνανεώνεται⁷. Μὴ λοιπὸν, βλέποντας αὐτὸ ποῦ φθίρεται, νομίζεις πὼς βλέπεις τὸν ἑαυτὸ σου (γιατὶ κάποτε κι αὐτὸ θὰ καταστεῖ ἐλεύθερο ἀπὸ τὴ φθορά, ὅταν κατὰ τὴν ἀναγέννησή μας τὸ θνητὸ καὶ διαλυτὸ θὰ μεταποιηθεῖ στὸ ἀθάνατο καὶ ἀδιάλυτο⁸, ἀλλὰ τώρα ρεῖ καὶ διαφεύγει καὶ φθίρεται αὐτὸ ποῦ προβάλλει στὸ ἐξωτερικὸ μας). Δὲν πρέπει ἐπομένως νὰ μᾶς ἀπασχολεῖ αὐτό, γιατί δὲν πρέπει νὰ προσέχομε καὶ κανένα ἄλλο ἀπὸ ὅσα φαίνονται, ἀφοῦ ὁ Παῦλος εἶπε· «νὰ μὴν προσέχομε αὐτὰ ποῦ φαίνονται, ἀλλὰ ὅσα δὲ φαίνονται»⁹, γιατί ὅσα βλέπομε εἶναι πρόσκαιρα, ἐνῶ τὰ ἀόρατα εἶναι αἰώνια. Ἀλλὰ, ἀφοῦ στρέψομε τὴν προσοχή μας στὰ ἀόρατα, νὰ πιστεύομε ὅτι ὑπάρχει ἀληθινὰ ἐκεῖνο ποῦ διαφεύγει τὴν κατανόηση μέσω τῶν αἰσθήσεων.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸ λόγο τῶν Παρομιῶν «ἄς γνωρίσομε τὸν ἑαυτὸ μας»¹⁰. Ἡ γνώση τοῦ ἑαυτοῦ μας γίνεται τὸ καθαρτήριο τῶν ἁμαρτιῶν μας ἀπὸ ἄγνοια. Δὲν εἶναι ὁμως εὐκολο νὰ γνωρίσει τὸν ἑαυτὸ του αὐτὸς ποῦ θέλει πραγματικὰ νὰ γνωρίσει τὸν ἑαυτὸ του, ἂν κάποιος τρόπος κατανόησης δὲν κάνει γιὰ μᾶς δυνατὸ τὸ ἀδύνατο. Γιατί, ὅπως ἡ φύση ἔκανε στὰ

8. Α' Κορ. 15,42 καὶ 53 ἐ. 9. Β' Κορ. 4,18.

10. Παρμ. 13,10.

ποντες ἑαυτῶν ἀθέατοι μένουσιν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ψυχὴ πάντα τὰ ἄλλα διερευνωμένη καὶ τὰ ἔξω ἑαυτῆς πολυπραγμονοῦσα καὶ ἀνιχνεύουσα ἑαυτὴν ἰδεῖν ἀδυνάτως ἔχει. Οὐκοῦν ὅπερ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν γίνεται, τοῦτο καὶ ἡ ψυχὴ μιμησάσθω.

5 Καὶ γὰρ κἀκεῖνοι, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἐκ φύσεως δύναμις πρὸς τὴν ἑαυτῶν θεωρίαν τὴν ὀπτικὴν ἐνέργειαν ἐπαναστρέψαι καὶ ἑαυτοὺς κατιδεῖν, ἐν κατόπτρῳ τὸ εἶδος τε καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ἰδίου θεασάμενοι κύκλου διὰ τῆς εἰκόνας ἑαυτοὺς καθορῶσιν. Οὕτως χρῆ καὶ τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν ἰδίαν ἀπιδεῖν εἰκόνα καὶ

10 ὅπερ ἂν ἴδῃ ἐν τῷ χαρακτήρι ᾧ ἀφωμοίωται, ὡς ἴδιον ἑαυτῆς τοῦτο θεάσασθαι. Ἄλλὰ μικρὸν ὑπαλλάξαι τι προσήκει τοῦ ὑποδείγματος, ἵνα οἰκειωθῇ τῷ λόγῳ τὸ νόημα· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἐν τῷ κατόπτρῳ μορφῆς ἢ εἰκῶν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον σχηματίζεται, ἐπὶ δὲ τοῦ τῆς ψυχῆς χαρακτήρος τὸ ἔμπαλιν νενοήκαμεν· κατὰ

15 γὰρ τὸ θεῖον κάλλος τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος ἀπεικονίζεται. Οὐκοῦν, ὅταν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἑαυτῆς βλέπῃ ἡ ψυχὴ, τότε δι' ἀκριβείας ἑαυτὴν καθορᾷ.

Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ θεῖον, ᾧ ἡ ψυχὴ προσωμοίωται; οὐ σῶμα, οὐ σχῆμα, οὐκ εἶδος, οὐ πηλικότης, οὐκ ἀντιτυπία, οὐ βάρος, οὐ

20 τόπος, οὐ χρόνος, οὐκ ἄλλο τι τοιοῦτον οὐδὲν δι' ὧν ἡ ὑλικὴ κτίσις γνωρίζεται, ἀλλὰ, πάντων τούτων καὶ τῶν τοιούτων ὑφαιρεθέντων, νοερόν τι καὶ αὔλον καὶ ἀναφές καὶ ἀσώματον καὶ ἀδιάστατον χρῆ πάντως νοεῖν τὸ λειπόμενον. Εἰ τοίνυν τοιοῦτος ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀρχετύπου καταλαμβάνεται, ἀκόλου-

25 θον πάντως κατὰ τὸ εἶδος ἐκεῖνο μεμορφωμένην τὴν ψυχὴν διὰ τῶν αὐτῶν χαρακτήρων ἐπιγνωσθῆναι, ὥστε καὶ ταύτην αὔλον τε εἶναι καὶ ἀειδῆ καὶ νοεράν καὶ ἀσώματον.

Λογισώμεθα τοίνυν πρῶτε μᾶλλον τῷ ἀρχετύπῳ κάλλει προσεγγίζει ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἐν τῷ διὰ σαρκὸς ζῆν ἢ ὅταν

30 ἔξω ταύτης γενώμεθα. Ἄλλὰ παντὶ δῆλον τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι, ὥσπερ ἡ σὰρξ ὑλώδης οὔσα τῇ ὑλικῇ ταύτῃ ζωῇ προσωφκεῖται, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τότε μετέχει τῆς νοερᾶς καὶ ἀδύλου ζωῆς,

σωματικά μάτια, πού βλέπουν όλα τα άλλα δὲν βλέπουν ὁμως τὸν ἑαυτὸ τους, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ ψυχὴ, ἐνῶ ἐρευνᾷ ὅλα τὰ ἄλλα κι ἀσχολεῖται λεπτομερῶς μὲ ὅλα τὰ ἔξω ἀπὸ αὐτὴν καὶ τὰ ἀνιχνεύει, τῆς εἶναι ἀδύνατο νὰ δεῖ τὸν ἑαυτὸ της. Ἄς μμηθεῖ λοιπὸν ἡ ψυχὴ αὐτὸ πού γίνεται μὲ τὰ μάτια. Κι ἐκεῖνα δηλαδὴ, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ἀπὸ τῆ φύση τους τὴ δύναμη γιὰ τὴν αὐτοθεώρησή τους ν' ἀναστρέψουν τὴν ὀπτική τους ἐνέργεια καὶ νὰ δοῦν τὸν ἑαυτὸ τους, ἀφοῦ δοῦνε μέσα σὲ κάτοπτρο τὴ μορφή καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ἴδιου τοῦ περιγράμματος, βλέπουν τὸν ἑαυτὸ τους μὲ τὴν εἰκόνα. Ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ πρέπει νὰ κοιτάζει τὴ δικὴ της εἰκόνα καὶ ὅ,τι δεῖ στὸ ἀποτύπωμα μὲ τὸ ὁποῖο ἔχει ἀποδοθεῖ, αὐτὸ νὰ δεῖ ὡς δικό της. Πρέπει ὁμως νὰ μεταβάλω λίγο τὸ παράδειγμα, γιὰ νὰ γίνει ἀντιληπτὸ τὸ νόημα. Στὴ μορφή δηλαδὴ μέσα στὸ κάτοπτρο ἡ εἰκόνα σχηματίζεται σύμφωνα μὲ τὸ ἀρχέτυπο, ἐνῶ στὸ ἀποσφράγισμα τῆς ψυχῆς κατανοοῦμε τὸ ἀντίστροφο· ἡ μορφή δηλαδὴ τῆς ψυχῆς ἀπεικονίζεται σύμφωνα μὲ τὸ θεῖο κάλλος. Γι' αὐτὸ, ὅταν ἡ ψυχὴ στρέφεται στὸ ἀρχέτυπό της, τότε βλέπει ἀκριβῶς τὸν ἑαυτὸ της.

→ Τί εἶναι λοιπὸν τὸ θεῖο μὲ τὸ ὁποῖο ἔχει ὁμοιωθεῖ ἡ ψυχὴ; δὲν εἶναι σῶμα, σχῆμα, μορφή, μέγεθος, σκληρότητα, βάρος, τόπος, χρόνος, κανένα ἄλλο παρόμοιο μὲ ὅσα γίνεται γνωστὴ ἡ ὑλικὴ κτίσις. Ἀλλά, ἀφοῦ ἀφαιρεθοῦν ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ ὅμοια, πρέπει ὅ,τι μένει νὰ τὸ κατανοοῦμε ὅπωςδῆποτε ὡς κάτι νοερὸ καὶ ἄυλο καὶ ἀνέγγιχτο καὶ ἀσώματο καὶ ἀδιάστατο. Ἄν λοιπὸν νοεῖται ὡς τέτοιος ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀρχετύπου, εἶναι ἀσφαλῶς λογικὰ ἀκόλουθο νὰ κατανοήσομε ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει λάβει μορφή μὲ τοὺς ἴδιους χαρακτῆρες σύμφωνα μ' ἐκεῖνο τὸ εἶδος, ὥστε νὰ εἶναι κι αὐτὴ ἄυλη, ἄμορφη, νοερὴ καὶ ἀσώματη.

Ἄς σκεφτοῦμε λοιπὸν πότε ἡ ἀνθρώπινη φύση προσεγγίζει περισσότερο στὴν ἀρχέτυπη ὁμορφιά: μέσα στὴ ζωὴ τῆς σάρκας ἢ ὅταν βγοῦμε ἔξω ἀπὸ αὐτὴν. Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι φανερὸ στὸν καθένα, ὅτι, ὅπως ἡ σάρκα ἐπειδὴ εἶναι ὑλώδης δένεται στενὰ μὲ τὴν ὑλικὴ ζωὴ, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ μετέχει τότε στὴν νοερὴ καὶ ἄυλη ζωὴ, ὅταν ἀποτινάξει τὴν ὑλὴ πού τὴν περιέχει.

5 δταν τὴν περιέχουσαν αὐτὴν ὕλην ἀποτινάξῃται. Τί οὖν ἐν τού-
 τοις συμφορᾶς ἐστὶν ἀξίον; Ἐὶ μὲν γὰρ σῶμα ἦν τὸ ἀληθῶς ἀγα-
 θόν, δυσχεραίνειν ἡμᾶς ἔδει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς ἡλλοτριώσιν
 ὡς ἐκπιπτόντων ἡμῶν ἐκείνου συναποβαλλομένης πάντως
 10 μετὰ τοῦ σώματος καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν οἰκειότητος. Ἐπειδὴ
 δὲ νοερὸν τε καὶ ἀσώματον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἐννοιαν ἀγαθὸν οὐ
 κατ' εἰκόνα γεγόναμεν, ἀκόλουθον ἂν εἶη πεπεῖσθαι, δταν διὰ
 τοῦ θανάτου πρὸς τὸ ἀσώματον μεταβαίνωμεν, προσεγγίζειν
 ἐκείνῃ τῇ φύσει, ἣ πάσης σωματικῆς παχυμερείας κεχώριται,
 15 καὶ οἷόν τι προσωπεῖον εἰδεχθῆς τὴν σαρκῶδη περιβολὴν ἐκδυ-
 ομένους εἰς τὸ οἰκεῖον ἐπανιέναι κάλλος, ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἐμορ-
 φώθημεν κατ' εἰκόνα τοῦ ἀρχετύπου γενόμενοι. Ἡ δὲ τοιαύτη
 διάνοια εὐφροσύνης οὐ κατηφείας γένοιτ' ἂν τοῖς λεγομένοις
 ὑπόθεσις, ὅτι, τὴν ἀναγκαίαν ταύτην λειτουργίαν ἀποπληρώσας
 20 ὁ ἄνθρωπος, οὐκέτι ἐν ἄλλοτριῶσι ζῆ, ἀποδοὺς μὲν ἐκάστῳ τῶν
 στοιχείων τὸ ἴδιον ὃ παρ' αὐτῶν ἠρανίσαστο, εἰς δὲ τὴν οἰκειάν
 αὐτῷ καὶ κατὰ φύσιν ἐπανελθὼν ἐστὶαν τὴν καθαρὰν καὶ ἀσώ-
 ματον.

25 Ἐξὴν γὰρ τίς ἐστὶν ὄντως καὶ ἀλλοδαπῆς τῇ ἀσωμάτῳ φύσει
 ἢ τοῦ σώματος ὕλη, ἣ κατ' ἀνάγκην ὁ νοῦς ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ συμ-
 πεπλεγμένος ἐνταλαιπωρεῖ τῷ ἀλλοφύλῳ βίῳ συνδιαιτώμενος.
 Τῆς γὰρ τῶν στοιχείων πρὸς ἄλληλα συμπλοκῆς ὡσπερ τινῶν
 ἀλλογλώσσων τε καὶ ἀπεξενωμένων τοῖς ἦθεσιν ἀνθρώπων ἐκ
 30 διαφόρων ἐθνῶν ἓνα δῆμον ἀναπληροῦντων, βεβιασμένη τε καὶ
 ἀσύμφωνος γίνεται ἡ κοινωνία, ἐκάστου πρὸς τὸ συγγενὲς καὶ
 οἰκεῖον ὑπὸ τῆς ἰδίας φύσεως ἀφελκομένου. Ὁ δὲ νοῦς ὁ τούτοις
 ἐγκεκραμένος ἀσύνθετος ὢν ἐν ἀπλῇ τε καὶ μονοειδεῖ τῇ φύσει
 ἐν ξένοις καὶ ἄλλοτριῶσι ζῆ, ἀσύμφυλος ὢν τῷ περιέχοντι αὐτὸν
 ἐκ τῶν στοιχείων δῆμῳ, ὃς τῇ πολυμερείᾳ τῇ σωματικῇ δι'
 35 ἀνάγκης τινὸς ἐνσπειράμενος τὴν ἑαυτοῦ φύσιν βιάζεται τοῖς ἄλ-
 λοφύλοις ἐνούμενος. Τῶν δὲ στοιχείων πρὸς τὴν ἀπ' ἀλλήλων
 διάλωσιν φυσικῶς ἐπὶ τὸ συγγενὲς τε καὶ οἰκεῖον ἀφελκομένων

Ποιό λοιπόν ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἄξιο συμφορᾶς; Ἐὰν τὸ ἀληθινὸ ἀγαθὸ ἦταν τὸ σῶμα, ἔπρεπε νὰ δυσανασχετούσαμε σχετικὰ μὲ τὸν ἀποχωρισμὸ μας ἀπὸ τὴ σάρκα, ἐπειδὴ ἐκπίπτοντας ἀπὸ ἐκεῖνο, συναποβάλλομε ἀσφαλῶς μαζὶ μὲ τὸ σῶμα καὶ τὴν οἰκειότητά μας πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ἐπειδὴ ὁμως εἶναι νοερὸ καὶ ἀσῶματο τὸ πάνω ἀπὸ κάθε ἔννοια ἀγαθὸ πού ἔχομε γίνει κατ' εἰκόνα του, εἶναι λογικὰ ἀκόλουθο νὰ πεισθοῦμε, ὅταν μὲ τὸ θάνατο μεταβαίνομε στὸ ἀσῶματο, ὅτι προσεγγίζομε σ' ἐκείνη τὴ φύση πού εἶναι χωρισμένη ἀπὸ κάθε σωματικὴ παχύτητα, καί, ἀφοῦ ξεντυθοῦμε σάν κάποιον προσωπεῖο ἀποτροπιαστικὸ τὴ σάρκινη ἐνδυμασία μας, νὰ ξαναγυρίσομε στὸ οἰκεῖο κάλλος μὲ τὸ ὁποῖο εἴχαμε μορφωθεῖ παίρνοντας τὴν εἰκόνα τοῦ ἀρχετύπου¹¹. Ἡ σκέψη αὐτὴ θὰ γίνει ἀφορμὴ χαρᾶς κι ὄχι κατήφειας γι' αὐτοὺς πού ἀναφέρομε, γιὰτὶ ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἐκπλήρωσε τὴν ἀναπόφευκτη αὐτὴ λειτουργία, δὲ ζεῖ πιά μὲ διάφορα στοιχεῖα, ἀποδίδοντας στὸ καθένα τὸ δικό του πού τὸ ἐρανίστηκε ἀπὸ αὐτὰ, ἀλλὰ ζεῖ ἀφοῦ ἐπανῆλθε στὴν οἰκεία σ' αὐτὸν καὶ φυσικὴ του ἐστία τὴν καθαρὴν κι ἀσῶματην.

Πραγματικὰ εἶναι ἀληθινὰ ξένη καὶ ξενόφερτη γιὰ τὴν ἀσῶματη φύση ἡ μάζα τοῦ σώματος, μὲ τὴν ὁποία συμπλεγμένη ἐδῶ κάτω ὁ νοῦς ταλαιπωρεῖται ζώντας μιὰ ἀλλόφυλη ζωὴ. Γιὰτὶ ἡ συμβίωση συμπλεγμένων στοιχείων μεταξύ τους, σὰ νὰ εἶναι ἄνθρωποι πού ἀπὸ διάφορους λαοὺς συνιστοῦν ἕνα δῆμο, γίνεται βεβιασμένη καὶ ἀσύμφωνη, ἐπειδὴ καθένα ἔλκεται ἀπὸ τὴ φύση του στὸ συγγενικὸ του καὶ οἰκεῖο. Καὶ ὁ νοῦς πού ἔχει ἀναμιχθεῖ μέσα σ' αὐτὰ, πού εἶναι ἀσύνθετος μὲ ἀπλὴ καὶ μονότροπη φύση ζεῖ σὲ στοιχεῖα ξένα καὶ ἀλλότρια, ἀφοῦ εἶναι ἑτερογενὴς ἀπὸ τὸ δῆμο τῶν στοιχείων πού τὸν περιέχουν, καί, ἀφοῦ ἀπὸ κάποια ἀνάγκη φυτεύθηκε μέσα στὴ σωματικὴ πολυμέρεια, παραβιάζει τὴ φύση του κατὰ τὴν ἔνωσή του μὲ τὰ ἀλλόφυλα. Κι ἐπειδὴ τὰ στοιχεῖα κατὰ τὴ διάσπαση τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο ἔλκονται φυσικὰ στὸ συγγενικὸ καὶ οἰκεῖο, ἡ αἴσθησις

11. Γεν. 1,27.

- ἀνιᾶται κατ' ἀνάγκην λυομένης τε καὶ σχιζομένης τῆς συμφύτας ἢ αἰσθησις· συνανιᾶται δὲ τῇ αἰσθήσει τὸ διανοητικὸν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀεὶ λυποῦν ἐκ συνηθείας ἐπικλινόμενον. Τότε οὖν ὁ νοῦς δυσφορῶν τε καὶ ἀνιώμενος παύεται, ὅταν ἐξω γένηται τῆς μάχης τῆς ἐν τῇ συμπλοκῇ τῶν ἀντιστοιχοῦντων συνισταμένης. Ἐπειδὴν γὰρ ἡ τὸ ψυχρὸν ἠττηθῆ τοῦ θερμοῦ κατισχύσαντος ἡ τὸ ἔμπαλιν φύγη τὸν πλεονασμὸν τῆς ψύξεως ἢ θερμότης, τῷ τε ξηρῷ διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τὸ ὑγρὸν ὑποχωρήσῃ ἢ διαλυθῆ τοῦ ξηροῦ τὸ πάγιον ἐν τῷ πλεονασμῷ τῆς ὑγρότητος, τότε τοῦ ἐν ἡμῖν πολέμου διὰ τοῦ θανάτου λυθέντος εἰρήνην ὁ νοῦς ἄγει, καταλιπὼν τὸ τῆς μάχης μεταίχμιον, τὸ σῶμα λέγω, καὶ τῆς τῶν στοιχείων πρὸς ἀλλήλα παρατάξεως ἐξω γενόμενος, καθ' ἑαυτὸν ζῆ πεπονηκυῖαν ἐν τῇ τοῦ σώματος συμπλοκῇ τὴν ἰσχὺν ἑαυτοῦ δι' ἡσυχίας ἀναλαμβάνων'.
- 15 Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα τοῖς ἐν τῷ σώματι ζῶσιν ὁ νοῦς διαλέγεται μονονουχὶ φωνὴν ἀφιεῖς ὅτι, ὦ ἄνθρωποι, οὔτε ἐν οἷς ἐστε ἀκριβῶς οἶδατε, καὶ εἰς ὃ, τι μεταχωρήσετε οὐπω ἐπίστασθε. Τὸ μὲν γὰρ παρὸν οἶον τῇ φύσει ἐστίν, οὐπω ἐξευρεῖν ὁ λόγος δεδύνηται, ἀλλὰ πρὸς μόνην τὴν τοῦ ζῆν συνήθειαν βλέ-
20 πει, μὴ δυνάμενος γινῶναι, τίς ἢ τοῦ σώματος φύσις, τίς ἢ τῶν αἰσθήσεων δυνάμις, τίς ἢ τῶν ὀργανικῶν μελῶν διασκευή, τίς ἢ τῶν σπλάγγνων οἰκονομία, τίς ἢ αὐτοκίνητος τῶν νεύρων ἐνέργεια, πῶς τῶν ἐν ἡμῖν τὸ μὲν εἰς ὀστέου πῆγνυται φύσιν, τὸ δὲ εἰς τὴν φωτοειδῆ τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐγὴν οὐσιοῦται, πῶς ἐκ τῆς
25 αὐτῆς τροφῆς καὶ τοῦ αὐτοῦ πόματος τὸ μὲν εἰς τρίχας λεπτύνεται, τὸ δὲ εἰς ὄνυχας τοῖς ἄκροις τῶν δακτύλων ἐπιπλατύνεται, ἢ πῶς ἀεὶ τὸ ἐγκάρδιον ἀναφλέγεται πῦρ διὰ τῶν ἀρτηριῶν ἐφ' ἅπαν τὸ σῶμα διαφερόμενον, ἢ πῶς τὸ πινόμενον, ἐπειδὴν ἐν τῷ ἥπατι γένηται, μεταβάλλει καὶ τὸ εἶδος καὶ τὴν ποιότητα διὰ
30 τινος ἀλλοιωσεως αὐτομάτως ἐξαιματοῦμενον, ὧν ἀπάντων ἡ γινῶσις μέχρι τοῦ παρόντος ἐστὶν ἀπόρρητος, ὡς ἀγνοεῖν ἡμᾶς τὴν ζωὴν ἐν ἧ βιοτεύομεν. Τὸν δὲ τῆς αἰσθήσεως κεχωρισμένον βίον οἱ τῇ αἰσθήσει συζῶντες ἀδυνατοῦσι καθόλου θεάσασθαι.

λυπᾶται, ἐπειδὴ ὁ σύνδεσμος διαλύεται καὶ διασπᾶται κατ' ἀνάγκην· καὶ μαζὶ μὲ τὴν αἴσθησιν στενοχωρεῖται καὶ τὸ διανοητικὸ στοιχεῖο τῆς ψυχῆς ποὺ κλίνει ἀπὸ συνήθεια πρὸς αὐτὸ ποὺ κάθε φορὰ τὸ λυπεῖ. Τότε λοιπὸν ὁ νοῦς σταματᾷ νὰ δυσφορεῖ καὶ νὰ στενοχωριέται, ὅταν βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὴ μάχη ποὺ συνίσταται στὴ συμπλοκὴ τῶν ἀντίθετων. Ὅταν λοιπὸν ἡ ἡττηθεὶ τὸ ψυχρὸ ἀφοῦ νικήσῃ τὸ θερμὸ ἢ τὸ ἀντίθετο ἢ θερμότητα ἀποφύγει τὴν περίσσεια τοῦ ψυχροῦ καὶ τὸ ὑγρὸ ὑποχωρῆσει στὸ ξηρὸ ποὺ ἐπικράτησε ἢ διαλυθεῖ τὸ πάγιο τοῦ ξηροῦ μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ ὑγροῦ, τότε, ἀφοῦ μὲ τὸ θάνατό μας σταματῆσει ὁ πόλεμος, ὁ νοῦς εἰρηνεύει ἀφήνοντας τὸ πεδίο τῆς μάχης, ἐννοῶ τὸ σῶμα, καὶ βγαίνοντας ἔξω ἀπὸ τὴν παράταξιν τῶν στοιχείων ζεῖ καθεαυτὸν καὶ ἀναλαμβάνει μὲ τὴν ἡσυχίαν τὴν καταπατημένην ἰσχύ του ἀπὸ τὴ σύγκρουσιν τοῦ σώματος'.

Αὐτὰ λοιπὸν καὶ τὰ παρόμοια ὁ νοῦς ἀπευθύνει σ' αὐτοὺς ποὺ ζοῦνε μέσα στὸ σῶμα βγάζοντας σχεδὸν φωνὴ καὶ λέγοντας· Ὁ ἄνθρωποι, οὔτε ποῦ βρίσκεστε γνωρίζετε ἀκριβῶς καὶ οὔτε ἀκόμα γνωρίζετε ποῦ θὰ μεταβεῖτε. Τί λογῆς εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔχετε κατὰ τὴ φύσιν του, ὁ λόγος ἀκόμα δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ, ἀλλὰ παρατηρεῖ μόνον τὸ συνηθισμένον τρόπο ζωῆς, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ ἀντιληφθεῖ ποιά εἶναι ἡ φύσιν τοῦ σώματος, ποιά ἡ δύναμιν τῶν αἰσθήσεων, ποιά ἡ διαρρύθμισιν τῶν μελῶν τοῦ σώματός μας, πῶς ἔχουν τακτοποιηθεῖ τὰ σπλάχνα, ποιά εἶναι ἡ ἀνεξάρτητη κίνησιν τῶν νεύρων, πῶς ἓνα μέρος τῆς τροφῆς πῆζει καὶ ἀποτελεῖ τὰ ὅστα καὶ ἓνα ἄλλο μεταβάλλεται στὴ φωτεινὴ λάμψιν τοῦ ματιοῦ, πῶς ἀπὸ τὴν ἴδια τροφή καὶ τὸ ἴδιον ποτὸ ἓνα μέρος ἀπολεπτύνεται στίς τρίχες, ἄλλο πλαταίνει σὲ νύχια πάνω στίς ἄκρες τῶν δακτύλων, ἢ πῶς ἀνάβει πάντοτε ἡ φλόγα τῆς καρδιάς καὶ διασκορπίζεται μὲ τίς φλέβες σ' ὅλο τὸ σῶμα, ἢ πῶς ὅ,τι πίνουμε, ὅταν φτάσῃ στὸ ἦπαρ, μεταβάλλει καὶ τὴν ὄψιν του καὶ τὸ ποῖόν του καὶ γίνεται αἷμα μὲ κάποια αὐτόματη ἀλλοίωσιν. Ὡς τὴν παρούσα στιγμὴ ὄλων αὐτῶν ἡ γνώσιν δὲν ἔχει βρεθεῖ, ὥστε ἀγνοοῦμε τὴ ζωὴ μέσα στὴν ὁποία ζοῦμε. Τὴ ζωὴ τὴ χωρισμένη ἀπὸ τίς αἰσθήσεις ἀδυνατοῦν ὁλότελα νὰ

Πῶς γὰρ ἂν τις δι' αἰσθήσεως ἴδοι τὸ ἐξω τῆς αἰσθήσεως; Ἀμφοτέρων τοίνυν τῶν βίων ὁμοίως ἀγνοουμένων, τούτου μὲν διὰ τὸ πρὸς μόνον τὸ φαινόμενον βλέπειν ἡμᾶς, ἐκείνου δὲ διὰ τὸ μὴ καθικνεῖσθαι τὴν αἴσθησιν, τί πεπόνθατε, ὧ ἄνθρωποι, τούτου 5 μὲν ὡς ἀγαθοῦ περιεχόμενοι καίτοι ἀγνοουμένου, ἐκείνῳ δὲ δεδοικότες καὶ φρίττοντες ὡς χαλεπὸν καὶ φόβου ἄξιον δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ διὰ τοῦτο μόνον ὅτι ἀγνοεῖται οἷόν ἐστι; Καίτοι πολλὰ καὶ ἄλλα καὶ τῶν κατ' αἴσθησιν ἡμῖν προφαινομένων καὶ ἀγνοουμένων οὐ δεδοίκαμεν.

10 Τίς γὰρ ἡ φύσις τῶν κατ' οὐρανὸν φαινομένων, ἢ τί τὸ περιάγον τῶν πόλων ἐξ ἐναντίου τὴν κίνησιν, ἢ τί τὸ ἐρεῖδον τὴν τῆς γῆς παγιότητα, πῶς δὲ ἡ ρευστὴ τῶν ὑδάτων φύσις αἰετὶ γίνεται ἐκ τῆς γῆς καὶ οὐ δαπανᾶται ἡ γῆ, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλὰ οὔτε ἐγνώκαμεν οὔτε φόβων ἀξίαν τὴν ἀγνοίαν κρίνομεν. Ἄλλὰ 15 καὶ αὐτὴν τὴν πάντα νοῦν ὑπερβαίνουσαν φύσιν τὴν θεῖαν τε καὶ μακαρίαν καὶ ἀκατάληπτον ὅτι μὲν ἐστὶ πεπιστεύκαμεν, ἐν τίνι δὲ αὐτῆς τὸ εἶναι καταλαμβάνεται οὐπω τις εὐρέθη διὰ στοχασμοῦ κατανόησις, καὶ ὁμοίως ἀγαπῶμεν τὸ ἀγνοούμενον ἐξ ὄλης καρδίας τε καὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως τὸ καταληφθῆναι τοῖς λογισμοῖς οὐ δυνάμενον. Διὰ τί τοίνυν ἐπὶ μόνου τοῦ μετὰ τὴν ζωὴν ταύτην ἐκδεχομένου ἡμᾶς βίου ὁ ἄλογος οὗτος συνίσταται φόβος διὰ μόνην τὴν ἀγνοίαν δεδοικότες ἡμῶν ὃ οὐκ οἶδαμεν, καθάπερ ἐπὶ τῶν νηπίων γίνεται τῶν πρὸς τὰς ἀνυποστάτους ὑπονοίας δειματουμένων; Ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων 25 ἐθέλων βλέπειν πρῶτον ἐν περινοίᾳ τοῦ πράγματος γίνεται, εἴτα οἷόν ἐστι κατὰ τὴν φύσιν ἐπιλογίζεται εἴτε τι χρηστὸν καὶ εὐπρόσιτον εἴτε χαλεπὸν τι καὶ ἀποτρόπαιον· τὸ δὲ ἄδηλον καθόλου καὶ ἀγνοούμενον πῶς ἂν τις τῶν νοῦν ἐχόντων χαλεπὸν εἶναι κρίνοι τὴν τῆς συνηθείας ἀναχώρησιν μόνην ὡς πυρὸς τινος 30 ἢ θηρίου προσβολὴν ὑποπτεύων; Καίτοι παιδευόμεθα διὰ τοῦ

δοῦνε ὅσοι συζοῦν μὲ τὴν αἴσθησι. Πῶς θὰ μπορούσε νὰ δεῖ κανένας μὲ τὴν αἴσθησι ὅ,τι εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν αἴσθησι; Ἀφοῦ λοιπὸν καὶ οἱ δύο ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς εἶναι ὅμοια ἄγνωστες, ἡ μία γιὰτὶ ἀποβλέπομε μόνον σ' ὅ,τι φαίνεται, καὶ ἡ ἄλλη γιὰτὶ δὲν τὴ συλλαμβάνει ἡ αἴσθησι, τί ἔχετε πάθει, ὦ ἄνθρωποι, καὶ νομίζετε ὅτι αὐτὴ ἡ ζωὴ ποὺ ζεῖτε εἶναι ἀγαθὴ ἐνῶ τὴν ἀγνοεῖτε, καὶ τὴν ἄλλη τὴν φοβᾶστε καὶ τὴν τρομάζετε, γιὰτὶ εἶναι φοβερὴ καὶ τρομερὴ γιὰ τίποτε ἄλλο βέβαια παρὰ μόνον γιὰτὶ εἶναι ἄγνωστο τί εἶναι; Κι ὁμως πολλὰ ἄλλα ποὺ καὶ μὲ τίς αἰσθήσεις ἀντιλαμβανόμαστε καὶ ἀγνοοῦμε δὲν τὰ φοβόμαστε.

Πράγματι ποιά εἶναι ἡ φύση ὅσων βλέπομε στὸν οὐρανὸ ἢ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ κινεῖ τοὺς οὐρανοὺς ἐκ τοῦ ἀντιθέτου, ἢ ποιὸ εἶναι αὐτὸ ποὺ στηρίζει τὴν παγιότητα τῆς γῆς, πῶς ἡ ρευστὴ φύση τοῦ νεροῦ προέρχεται πάντοτε ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἡ γῆ δὲν ἀδειάζει καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια οὔτε τὰ ἔχομε μάθει οὔτε θεωροῦμε τὴν ἄγνοιά μας ἄξια φόβου. Ἀλλὰ ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴ φύση ποὺ ὑπερβαίνει κάθε νοῦ, τὴ θεία καὶ μακάρια καὶ ἀκατάληπτη, πιστεύομε ὅτι ὑπάρχει, μὲ τί ὁμως γίνεται ἀντιληπτὸ τὸ εἶναι τῆς δὲν μπορέσαμε νὰ καταλάβομε μὲ μιὰ εἰκασία, καὶ ὁμως ἀγαποῦμε μὲ ὅλη μας τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὴ δύναμή μας¹² αὐτὸ ποὺ ἀγνοοῦμε, αὐτὸ ποὺ δὲν μπορούμε νὰ καταλάβομε μὲ τοὺς συλλογισμοὺς μας. Γιὰτὶ λοιπὸν ὁ παράλογος αὐτὸς φόβος δημιουργεῖται μόνον γιὰ τὴ ζωὴ ποὺ μᾶς περιμένει μετὰ τὴ ζωὴ αὐτὴ καὶ ἀπὸ ἄγνοια μόνον φοβόμαστε αὐτὸ ποὺ ἀγνοοῦμε, ὅπως γίνεται μὲ τὰ παιδιὰ ποὺ τρομάζουν ἀπὸ ἀνυπόστατες ὑποψίες; Ὅποιος θέλει νὰ ἀντικρίσει τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων πρῶτα κατανοεῖ τὸ πρᾶγμα, ἔπειτα σκέφτεται ποιά εἶναι ἡ φύση τοῦ εἶτε εἶναι κάτι ὠφέλιμο κι εὐάρεστο ἢ κάτι βαρὺ καὶ δυσάρεστο. Ἐκεῖνο ὁμως ποὺ εἶναι τελείως ἄδηλο καὶ ἄγνωστο, πῶς κάποιος ἀπὸ ὅσους ἔχουν νοῦν θὰ κρίνει πῶς εἶναι δύσκολο πρᾶγμα μόνον ἡ ἀποφυγὴ τῆς συνήθειας ὑποπτευόμενος πῶς εἶναι προσβολὴ φωτιᾶς ἢ κάποιου θηρίου; Μολονότι

βίου σαφῶς μὴ πάντοτε πρὸς τὴν συνήθειαν βλέπειν, ἀλλὰ πρὸς τὸ καλὸν ταῖς ἐπιθυμίαις ἀεὶ μετατίθεσθαι. Οὔτε γὰρ διὰ παντὸς ἐν ἐμβρύῳ τοῖς πλασσομένοις ἐστὶν ἡ ζωὴ, ἀλλ' ἕως ἂν ἐν τοῖς σπλάγχχνοις ᾧσιν, ἠδεῖαν αὐτοῖς καὶ κατάλληλον ἡ φύσις ποιεῖ 5 τὴν ἐν τῇ νηδύϊ ζωὴν, οὔτε ἐπειδὰν ἔξω γένωνται, τῇ θηλῇ διὰ παντὸς παραμένουσιν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον τῷ ἀτελεῖ τῆς ἡλικίας καλὸν τὸ τοιοῦτόν ἐστι καὶ κατάλληλον. Μετὰ τοῦτο δὲ πρὸς ἄλλην ἀκολουθίαν βίου μετέρχονται οὐδὲν ὑπὸ τῆς συνηθείας τῷ μαζῶ συμπαραμένειν ἀναπειθόμενοι· εἶτα μετὰ τὴν νηπιώδη 10 κατάστασιν ἄλλα τῶν μειρακίων καὶ ἄλλα τῶν παρηλικεστέρων ἐπιτηδεύματα γίνεται, πρὸς ἃ μεταβαίνει δι' ἀκολουθίας ὁ ἄνθρωπος ἀλύπως συμμεταβάλλων ταῖς ἡλικίαις καὶ τὴν συνήθειαν.

Ὡσπερ τοίνυν, εἰ φωνή τις ἦν τῷ ἐντροφομένῳ τῇ μητρῷα 15 νηδύϊ, ἠγανάκτησεν ἂν διὰ γεννήσεως τῶν σπλάγχχνων ἐξοικιζόμενον καὶ δεινὰ πάσχειν ἐβόα τῆς καταθυμίου διαγωγῆς ἀποσπώμενον (ὅπερ δὴ καὶ ποιεῖ τῇ πρώτῃ ἀναπνοῇ συνεκβάλλον ἅμα τῇ γεννήσει τὸ δάκρυον, ὡσπερ ἀγανακτοῦν τε καὶ ὀδυρόμενον ἐπὶ τῷ χωρισμῷ τῆς συνήθους ζωῆς), οὕτω μοι δοκοῦσιν οἱ 20 πρὸς τὴν μεταβολὴν τοῦ παρόντος δυσχεραίνοντες βίου τὸ τῶν ἐμβρύων πάσχειν ἐν τῷ διὰ παντὸς ἐθέλειν τῷ χωρίῳ τῆς ὑλικῆς ταύτης ἀηδίας ἐμβιοτεύειν. Ἐπειδὰν γὰρ ἡ ὠδὶς τοῦ θανάτου πρὸς ἕτερον βίον τοὺς ἀνθρώπους μαιεύηται, αὐτοὶ μὲν ὅταν εἰς τὸ φῶς ἐκεῖνο προέλθωσιν καὶ τοῦ καθαροῦ σπάσωσι πνεύ- 25 ματος, τῇ πείρᾳ γινώσκουσιν ὅσον ἐστὶ τῆς ζωῆς ἐκείνης πρὸς τὴν νῦν τὸ διάφορον, οἱ δὲ ὑπολειφθέντες τῷ ὑγρῷ τούτῳ καὶ πλαδῶντι βίῳ ἔμβρυα ὄντες ἀτεχνῶς καὶ οὐκ ἄνθρωποι ταλανίζουσι τὸν προεξεληθόντα τῆς περιεχούσης ἡμᾶς συνοχῆς ὡς ἀγαθοῦ τινος ἔξω γενόμενον, οὐκ εἰδότες ὅτι ἐκείνῳ καθ' ὁμοίτη- 30 τα τοῦ τεχθέντος βρέφους ἀνοίγεται μὲν ὁ ὀφθαλμὸς, ὅταν ἔξω τοῦ νῦν συνέχοντος γένηται (νοεῖν δὲ χρὴ πάντως τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς, ᾧ διορᾷ τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν), ἀνοίγεται δὲ τὸ ἀκουστικὸν αἰσθητήριον, δι' οὗ τῶν ἀρρήτων ἐπακούει ρημάτων, «ἂ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι», καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστο-

ἡ ζωὴ μᾶς διδάσκει μὲ σαφήνεια νὰ μὴν προσέχομε πάντοτε τὴ συνήθεια, ἀλλὰ νὰ μεταφερόμαστε πάντοτε μὲ τὶς ἐπιθυμίες μας στὸ καλὸ. Οὔτε οἱ ἄνθρωποι ζοῦνε πάντοτε σὲ ἐμβρυακὴ ζωὴ, ἀλλὰ ὅσο εἶναι μέσα στὰ σπλάχνα, ἡ φύση κάνει εὐχάριστη τὴ ζωὴ τους μέσα σ' αὐτά· οὔτε ὅταν βγοῦνε ἔξω μένουν γιὰ πάντα προσκολλημένοι στὴ θηλή, ἀλλὰ ὅσο αὐτὸ εἶναι ὠφέλιμο καὶ κατάλληλο στὴ βρεφικὴ ἡλικία. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ προχωροῦν σὲ ἄλλο στάδιο τῆς ζωῆς, πού μὲ τίποτε δὲν τοὺς πείθει ἡ συνήθεια νὰ παραμείνουν στὸ θηλασμό. Μετὰ τὴ νηπιακὴ περίοδο ἄλλα πράγματα κάνουν τὰ μικρότερα παιδιά καὶ ἄλλα τὰ μεγαλύτερα· σ' αὐτὰ προχωρεῖ διαδοχικὰ καὶ χωρὶς λύπη ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζοντας μὲ τὴν ἡλικία καὶ τὴ συνήθεια.

Ὅπως λοιπόν, ἂν εἶχε φωνὴ τὸ ἔμβρυο μέσα στὴ μήτρα, θὰ ἀγανακτοῦσε ὅταν μὲ τὴ γέννηση ἐβγαίνει ἀπὸ τὰ σπλάχνα καὶ θὰ φώναζε ὅτι παθαίνει κάτι φοβερὸ ἀποσπώμενο ἀπὸ τὴν εὐχάριστη ζωὴ του (πράγμα καὶ πού κάνει χύνοντας τὸ δάκρυ μαζί μὲ τὴν πρώτη ἀναπνοὴ εὐθὺς μὲ τὴ γέννησή του, σὰ νὰ ἀγανακτεῖ καὶ νὰ θρηνεῖ γιὰ τὸ χωρισμὸ του ἀπὸ τὴ ζωὴ πού εἶχε συνηθίσει), ἔτσι μοῦ φαίνονται ὅτι, ὅσοι ἀγανακτοῦν γιὰ τὴ μεταβολὴ τῆς ζωῆς αὐτῆς, παθαίνουν ὅτι καὶ τὰ ἔμβρυα μὲ τὸ νὰ θέλουν νὰ ζοῦν συνεχῶς μέσα στὸ χῶρο αὐτῆς τῆς ὑλικῆς ἀηδίας. Ὅταν ἡ 'ὠδίνη' τοῦ θανάτου ξεγεννᾷ τοὺς ἀνθρώπους σὲ ἄλλη ζωὴ, αὐτοὶ ὅταν προχωρήσουν σ' ἐκεῖνο τὸ φῶς καὶ ἀναπνεύσουν ἀπὸ τὸ καθαρὸ Πνεῦμα διαπιστώνουν μὲ τὴν πείρα τους πόσο μεγάλη εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς ζωῆς ἐκείνης ἀπὸ τὴν τωρινή. Ἐκεῖνοι ὁμως πού ἀπομένουν στὸν ὑγρὸ τοῦτο καὶ πλάδαρὸ βίῳ σὲ κατάστασι κυριολεκτικὰ ἐμβρύου καὶ ὄχι ἀνθρώπου ταλανίζου ἀὐτὸν πού βγῆκε πρὶν ἀπὸ τὴ φυλακὴ πού μᾶς περιέχει, σὰ νὰ ἔχει βγεῖ ἀπὸ κάτι καλὸ, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν ὅτι ὁμοία μὲ τὸ βρέφος πού γεννήθηκε ἀνοίγουν ἐκείνου τὰ μάτια, ὅταν βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν τωρινὴ φυλακὴ του (καὶ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ σκέφτεται τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μὲ τὰ ὁποῖα διακρίνει τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων) κι ἀνοίγει τὸ αἰσθητήριό τῆς ἀκοῆς μὲ τὸ ὁποῖο ἀκούει «τὰ ἄρρητα ῥήματα πού δὲν ἐπιτρέπεται νὰ

λος, ἀνοίγεται δὲ τὸ στόμα καὶ ἔλκει τὸ καθαρὸν τε καὶ ἄϋλον πνεῦμα, δι' οὗ τονοῦται πρὸς τὴν νοητὴν φωνὴν καὶ τὸν ἀληθινὸν λόγον, ὅταν καταμιχθῇ τῷ ἤχῳ τῶν ἑορταζόντων ἐν τῷ τῶν ἀγίων χορῷ· οὕτω δὲ καὶ γεύσεως ἀξιοῦται θείας, δι' ἧς γινώσκει κατὰ τὴν ψαλμωδίαν, «ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος», καὶ διὰ τῆς ὄσφραντικῆς ἐνεργείας τῆς τοῦ Χριστοῦ εὐωδίας ἀντιλαμβάνεται, καὶ τὴν ἀπτικήν προσλαμβάνει δύναμιν, ἐφαπτομένη τῆς ἀληθείας ἢ ψυχῇ καὶ ψηλαφῶσα τὸν λόγον κατὰ τὴν Ἰωάννου μαρτυρίαν.

10 *Εἰ ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα μετὰ τὸν διὰ τοῦ θανάτου τόκον τοῖς ἀνθρώποις ἀπόκειται, τί βούλεται τὸ πένθος καὶ ἡ σκυθρωπότης καὶ ἡ κατῆφεια; Νῦν ἡμῖν ὁ πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν βλέπων ἀποκρινέσθω, εἰ προτιμότερον οἶεται τὸ τοῖς σωματικοῖς αἰσθητηρίοις περὶ τὴν τοῦ καλοῦ κρίσιν διαπλανᾶ-*
15 σθαι τοῦ γυμνῷ τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ πρὸς αὐτὴν τὴν τῶν πραγμάτων βλέπειν ἀλήθειαν. Ἐνταῦθα γὰρ ἀνάγκη τις ἔπεστι τῇ ψυχῇ ἀλλοτρίᾳ κρίσει δουλεύειν ἐν τῇ περὶ τοῦ καλοῦ ὑπονοίᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τελεία τῆς ψυχῆς δύναμις ἀχώρητός ἐστιν ἔτι τῷ νηπιάζοντι σώματι, ἡ δὲ τῶν αἰσθητηρίων ἐνέργεια εὐ-
20 θὺς τελεία τῷ βρέφει συναποτίκτεται, τούτου χάριν προλαμβάνεται ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως ἡ διάνοια ἐν τῇ τοῦ καλοῦ κρίσει καὶ τὸ τοῖς αἰσθητηρίοις φανὲν ἤδη καὶ νομισθὲν εἶναι καλὸν καὶ διὰ συνηθείας προειλημμένον ἀβασανίστως δέχεται ἢ ψυχῇ, ἐκεῖνο καλὸν εἶναι πεισθεῖσα, ὅπερ ἂν προλαβοῦσα προσμαρτυρήσῃ ἢ
25 αἰσθησις, ἐν χρώμασί τισι καὶ χυμοῖς καὶ τοῖς τοιοῦτοις λήροις τὸ καλὸν θεωροῦσα, ὧν μηκέτι προφαινομένων μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἔξοδον ἀνάγκη πᾶσα τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν τῇ ψυχῇ φανῆναι, πρὸς δὲ κατὰ φύσιν ὤκειώται. Οὐτε γὰρ πρὸς τὸ εὐχρουν ἔτι ἢ ὄψις δελεασθήσεται τοῦ ὀφθαλμοῦ τούτου μηκέτι ὄντος,
30 οὐτε πρὸς ἄλλο τι τῶν καταγλυκαινόντων τὰ αἰσθητήρια ἢ ροπή

τὰ ἐκφράσει ὁ ἄνθρωπος» ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος¹³, ἀνοίγει ἐπίσης τὸ στόμα του καὶ ἔλκει τὸ καθαρὸ καὶ ἄυλο Πνεῦμα, ποῦ τὸν τονώνει γιὰ τὴ νοητὴ φωνὴ καὶ τὸν ἀληθινὸ λόγο, ὅταν ἀναμιχθεῖ μὲ τὸ τραγούδι ὅσων ἐορτάζουν στὸ χορὸ τῶν ἁγίων. Ἔτσι ἀξιῶνεται καὶ γνώση θεία μὲ τὴν ὁποία γνωρίζει σύμφωνα μὲ τὴν ψαλμωδία, «ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἀγαθός»¹⁴, καὶ μὲ τὴ λειτουργία τῆς ὁσφρησης αἰσθάνεται τὴν εὐωδία τοῦ Χριστοῦ, προσλαμβάνει ἐπίσης τὴν ὀπτικὴ δύναμη ἀγγίζοντας ἢ ψυχὴ τὴν ἀλήθεια καὶ ψηλαφώντας τὸ λόγο κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννη.

Ἄν αὐτὰ λοιπὸν καὶ τὰ ὅμοια περιμένουν τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τὴ γέννησή τους μὲ τὸ θάνατο, τί θέσει ἔχει τὸ πένθος, ἢ μελαγχολία καὶ ἢ κατῆφεια; Ἄς μᾶς ἀποκριθεῖ τώρα αὐτὸς ποῦ παρατηρεῖ τὴ φύση τῶν πραγμάτων, ἂν θεωρεῖ προτιμότερο νὰ κάνει σφάλμα στὴν διάκριση τοῦ καλοῦ μὲ τὰ σωματικὰ αἰσθητήρια ἀπὸ τὸ νὰ ἀτενίζει μὲ γυμνά τὰ μάτια τῆς ψυχῆς τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Γιατὶ ἐδῶ μιὰ ἀνάγκη πιέζει τὴν ψυχὴ νὰ ὑποδουλώνεται σὲ ξένη κρίση στὴν ἀντίληψη γιὰ τὸ καλὸ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ τέλεια δύναμη τῆς ψυχῆς δὲν μπορεῖ ἀκόμα νὰ χωρέσει σὲ σῶμα νηπίου, ἐνῶ ἡ λειτουργία τῶν αἰσθητηρίων ἐκδηλώνεται τέλεια εὐθύς μὲ τὴ γέννηση τοῦ βρέφους, γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ αἴσθησις προλαβαίνει τὴ σκέψη στὴ διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ ἡ ψυχὴ δέχεται ἀβασάνιστα αὐτὸ ποῦ ἤδη φάνηκε στὰ αἰσθητήρια καὶ θεώρησαν πὼς εἶναι καλὸ καὶ τὸ ἀποδέχτηκαν πρῶτα μὲ τὴ συνήθεια, ἐπειδὴ πείσθηκε ὅτι καλὸ εἶναι ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ συγκατατεθεῖ πρώτη ἡ αἴσθησις, θεωρώντας το ὡς καλὸ σὲ κάποια χρώματα καὶ χυμοὺς καὶ τέτοιες φλυαρίες. Ὅταν αὐτὰ δὲν ἔρχονται στὴν ἐπιφάνεια μετὰ τὴν ἐξοδο τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀνάγκη πάσα νὰ φανερωθεῖ στὴν ψυχὴ τὸ ἀληθινὰ ἀγαθὸ μὲ τὸ ὁποῖο ἔχει φυσικὴ οἰκειότητα. Οὔτε ἡ ὄραση θὰ δελεαστεῖ πιά ἀπὸ τὸ ὠραῖο χρῶμα, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχουν πιά τὰ μάτια, οὔτε θὰ ὑπάρξει κλίση τῆς

13. Β' Κορ. 12,4.

14. Ψαλμ. 33,9.

τῆς προαιρέσεως ἔσται πάσης σωματικῆς αἰσθήσεως ἀποσβεσθείσης, μόνης δὲ τῆς νοεράς ἐνεργείας ἀδύτως τε καὶ ἀσωμάτως τοῦ νοητοῦ κάλλους ἐφαπτομένης ἀκωλύτως ἢ φύσις τὸ ἴδιον ἀπολήψεται ἀγαθόν, ὃ μῆτε χρῶμα μῆτε σχῆμα μῆτε διάστασις μῆτε πηλικότης ἐστίν, ἀλλ' ὃ πᾶσαν στοχαστικὴν εἰκασίαν παρέρχεται.

Τί οὖν ἴσως ἐρεῖ τις δυσχεραίνων πρὸς τὴν παροῦσαν ζωὴν; Ἴνα τί τὸ σῶμα καὶ ἀντὶ τίνος ἡμῖν, εἴπερ ἀμείνων ὁ χωρὶς τοῦτου βίος ἀπεδείχθη τῷ λόγῳ; Πρὸς ὃν ἐροῦμεν, ὅτι οὐ μικρόν 10 ἐστὶ οὐδὲ τὸ ἐκ τούτων κέρδος τοῖς δυναμένοις εἰς πᾶσαν βλέπειν τὴν οἰκονομίαν τῆς φύσεως. Μακάριος μὲν γὰρ ὄντως ἐκεῖνος τῶν ἀγγέλων ὁ βίος ὁ μὴδὲν τοῦ σωματικοῦ προσδεόμενος βάρους. Οὐ μὴν οὐδὲ οὗτος ἀσυντελής ὡς πρὸς ἐκεῖνόν ἐστιν ὁδὸς γὰρ πρὸς τὸ ἐλπίζομενον ὁ παρῶν γίνεται βίος, 15 θάπερ ἐπὶ τῶν βλαστημάτων ἔστιν ἰδεῖν, ἐφ' ὧν ὁ καρπὸς ἀπὸ τοῦ ἄνθους ἀρξάμενος δι' αὐτοῦ πρόεισιν εἰς τὸ γενέσθαι καρπός, κἂν μὴ καρπὸς ἦ τὸ ἄνθος. Ἀλλὰ καὶ τὰ λήια τῶν σπερμάτων ἐκφυόμενα οὐκ εὐθύς ἐν τῷ στάχῳ φαίνεται, ἀλλὰ χόρτος τὸ πρῶτον γίνεται βλάστημα, εἶτα ἀπὸ τούτου καλάμη 20 ταί περιφθαρέντος τοῦ χόρτου καὶ οὕτω τῇ κεφαλῇ τοῦ ἀστάχου ὁ καρπὸς ἐμπεπαινεταί. Πλὴν οὐκ αἰτιᾶται τὴν ἀναγκαίαν ταύτην περίοδόν τε καὶ ἀκολουθίαν ὁ γεωπόνος διὰ τί λέγων πρὸ τοῦ καρποῦ τὸ ἄνθος, ἢ ὑπὲρ τίνος ὁ ἐκ τοῦ σπέρματος προανατέλλων χόρτος, εἴ γε καὶ τὸ ἄνθος ἀπορρέει καὶ ὁ χόρτος 25 μᾶτην ζηραίνεται πρὸς οὐδὲν συντελῶν τῇ ἀνθρωπίνῃ τροφῇ· οἶδεν γὰρ ὁ πρὸς τὴν θαυματοποιεῖαν βλέπων τῆς φύσεως, ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως ἐκ τῶν σπερμάτων τε καὶ βλαστημάτων ὁ καρπὸς τελειωθείη, μὴ τῆς τεχνικῆς ταύτης ἀκολουθίας ὁδοποιούσης αὐτοῦ τὴν τελείωσιν. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ πρὸς ἀπόλαυσιν ἡμε- 30 τέραν ὁ προεκβαλλόμενος ἐκ τῶν σπερμάτων χόρτος ἀχρήστως ἔχει, διὰ τοῦτο περιττόν τε καὶ παρέλκον ἐστὶ τὸ γινόμενον. Ὁ

προαίρεσης σὲ κάτι ἄλλο ἀπὸ ὅσα προκαλοῦν ἡδονὴ καὶ στὰ αἰσθητήρια, καθὼς θὰ ἔχει ἀτονήσει κάθε σωματικὴ αἴσθησις καὶ ἡ φύσις θὰ ἀπολαύσει τὸ δικό της ἀγαθὸ ἀγγίζοντας ἀνεμπόδιστα τὴν νοερὴ ἐνέργεια τοῦ νοητοῦ κάλλους χωρὶς μεσολάβηση ὕλης καὶ σώματος, πράγμα πού δὲν ἔχει οὔτε χρῶμα οὔτε σχῆμα οὔτε διάσταση οὔτε ἡλικία, ἀλλ' ἐκεῖνο πού ξεπερνᾶ κάθε φαντασία καὶ στοχασμό.

Τί θὰ πεῖ λοιπὸν κάποιος πού δυσανασχετεῖ γιὰ τὴν παρούσα ζωὴ; 'Γιὰ ποιό σκοπὸ καὶ στὴ θέση τίνος ἄλλου μᾶς δόθηκε τὸ σῶμα, ἂν ἀποδειχτήκε ὅτι ἡ ζωὴ χωρὶς αὐτὸ εἶναι καλύτερη; Θ' ἀπαντήσομε σ' αὐτὸν ὅτι δὲν εἶναι μικρὸ τὸ κέρδος πού βγάζουν κι ἀπὸ αὐτὰ ὅσοι μποροῦν ν' ἀποβλέπουν στὸ σύνολο τῆς οἰκονομίας τῆς φύσης. Γιατὶ εἶναι ἀληθινὰ μακάριος ἐκεῖνος ὁ βίος τῶν ἀγγέλων πού δὲ χρειάζεται καθόλου τὸ σωματικὸ βάρος. Ὡστόσο καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ δὲν εἶναι ἀτελέσφορη ὡς πρὸς ἐκεῖνη. Γιατὶ ἡ παρούσα ζωὴ γίνεται δρόμος πρὸς αὐτὸ πού ἐλπίζομε, πράγμα πού μποροῦμε νὰ δοῦμε στὰ φυτὰ. Σ' αὐτὰ ὁ καρπὸς ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ἄνθος, προχωρεῖ καὶ γίνεται καρπὸς κι ἄς μὴν εἶναι τὸ ἄνθος καρπός. Ἀλλὰ καὶ τὰ σιτηρὰ φυτρώνοντας ἀπὸ τοὺς σπόρους δὲ φαίνονται ἀμέσως στὰ στάχυα, ἀλλὰ τὸ γέννημα εἶναι πρῶτα χόρτο, ἔπειτα γίνεται ἀπὸ αὐτὸ ἡ καλαμιὰ ἀφοῦ φθαρεῖ τὸ χόρτο, καὶ τότε ὠριμάζει ὁ καρπὸς ψηλὰ στὸ στάχυ. Ὁ γεωργὸς ὁμοίως δὲν κατηγορεῖ τὴν ἀναπόφευκτη αὐτὴ περίοδο καὶ ἀκολουθία ρωτώντας γιατί προηγεῖται τὸ ἄνθος ἀπὸ τὸν καρπὸ ἢ γιὰ ποιό σκοπὸ τὸ χόρτο βγαίνει πρῶτο ἀπὸ τὸ σπόρο, ἀφοῦ καὶ τὸ λουλούδι φυλλορροεῖ καὶ τὸ χόρτο ξηραίνεται καὶ διαλύεται χωρὶς νὰ βοηθᾷ καθόλου στὴ διατροφή τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ γνωρίζει αὐτὸς πού παρατηρεῖ τὰ θαυμάσια τῆς φύσης ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ τελειοποιηθεῖ ὁ καρπὸς ἀπὸ τὸ σπόρο καὶ τὸ χόρτο, ἂν δὲν προετοιμάζει τὸ δρόμο γιὰ τὴν τελειοποίησή του αὐτὴ ἡ τεχνικὴ κατὰ κάποιο τρόπο ἀκολουθία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ χόρτο πού βλαστάνει πρῶτο ἀπὸ τὰ σπέρματα δὲ χρησιμεύει στὴν ἀπόλαυσή μας, δὲν εἶναι γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ περιττὸ καὶ ἀνώφελο ὅ,τι γί-

μὲν γὰρ τῆς τροφῆς χρήζων πρὸς τὴν ἑαυτοῦ χρεῖαν ὄρα, ὁ δὲ τῆς φύσεως λόγος οὐ πρὸς ἄλλο τι βλέπει, ἀλλ' ὅπως ἂν προαγάγοι τὴν καρπογονίαν διὰ τῆς τεταγμένης ἀκολουθίας ἐπὶ τὸ τέλειον.

5 Διὸ πρῶτον πολυμερῶς διὰ ριζῶν τῶ ὑποκειμένῳ ἐμφύεται, δι' ὧν ἔλκει τὴν κατάλληλον ἑαυτῷ διὰ τῆς ἰκμάδος τροφήν, εἶτα χόρτον βλαστάνει διὰ τὴν ἐκ τοῦ ἀέρος βλάβην προκάλυμμα τῆς ρίζης τὴν πῶαν ποιούμενος, ὅπερ καρπὸς μὲν οὐκ ἔστι, συνεργία δέ τις καὶ ὁδὸς γίνεται τῆς τοῦ καρποῦ τελειώσεως,
10 πρῶτον μὲν ἐκκαθαίρων δι' ἑαυτοῦ τὴν ἐγκειμένην τῶ σπέρματι δύναμιν (οἷόν τι περίττωμα τοῦ καρποῦ τὸ χόρτον προασκευαζομένης τῆς φύσεως), εἶτα σκέπασμα γίνεται τῇ ρίζῃ πρὸς τὰς ἐκ τοῦ ἀέρος βλάβας τὰς διὰ κρύους τε καὶ θάλπους ἐγγινόμενας. Εὐτονώτερον δὲ ἤδη διὰ βάθους ἐν ταῖς ρίζαις ὑπο-
15 σκευασθέντος τοῦ σπέρματος τότε τοῦ χόρτου λοιπὸν ἀμεληθέντος διὰ τὸ μηκέτι δεῖσθαι τὴν ρίζαν τοῦ προκαλύμματος πρὸς τὴν τῆς καλάμης ἀναδρομὴν πᾶσα συνδίδοται δύναμις μηχανικῇ τινι σοφίᾳ τὴν αὐλοειδῆ κατασκευὴν φιλοτεχνούσης τῆς φύσεως, ἧς εὐθυτενῆς μὲν ἢ βλάστη χιτῶσιν ἐπαλλήλοις ἐν κύκλῳ
20 διειλημμένη· χρῆ γὰρ τούτοις ὑγρὰν οὖσαν καὶ ἄτονον τὴν καλάμην παρὰ τὴν πρῶτην ἐντρέφεσθαι τοῖς διὰ μέσου συνδέσμοις ἀσφαλείας χάριν ὑπεζωσμένην. Εἰ δὲ πρὸς τὸ σύμμετρον ἀναδράμοι μῆκος, τότε κομῆ ἢ καλάμη τοῦ τελευταίου χιτῶνος ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν στάχυν προδείξαντος, ὃς εἰς πολλοὺς ἀθήρας τριχοει-
25 δῶς διαιρούμενος κρύπτει τὸν κόκκον τὸν κατὰ τὴν βάσιν τῶν ἀθέρων τοῖς ἐλύτροις ὑποτρεφόμενον.

Εἰ τοίνυν οὔτε πρὸς τὰς ρίζας τῶν σπερμάτων ὁ γεωργὸς δυσχεραίνει οὔτε πρὸς τὸν προεκβαλλόμενον ἐκ τοῦ σπέρματος χόρτον οὔτε εἰς τοὺς ἀθήρας τοῦ στάχους, ἀλλ' ἐν ἐκάστῳ τού-
30 των ἐνθεωρεῖ τινα χρεῖαν ἀναγκαίαν, δι' ἧς τεχνικῶς ἢ φύσις ὀδεύουσα προάγει τὸν καρπὸν εἰς τελείωσιν διὰ τῆς τῶν ἀχρείων ἀποποιήσεως τὴν γόνιμον ἐκκαθαίρουσα δύναμιν, ὧρα καὶ σοὶ μὴ δυσχεραίνειν διὰ τῶν ἀναγκαίων ὁδῶν προϊούσης

νεται. Γιατί ὁποιος χρειάζεται τὴν τροφή ἀποβλέπει στὴ δική του ἐξυπηρέτηση, ὁ σκοπὸς ὁμῶς τῆς φύσης δὲν ἀποβλέπει σὲ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ πῶς νὰ ὀδηγήσει τὴν καρποφορία μὲ τὴν κανονικὴ σειρὰ στὸ ὠρίμασμα.

Γι' αὐτὸ πρῶτα φυτρώνει στὸ ἔδαφος μὲ πολὺπλοκο σύστημα ριζῶν καὶ μ' αὐτές τραβάει μὲ τὴν ἰκμάδα τὴν κατάλληλη γι' αὐτὸ τροφή, ἔπειτα βγάζει τὸ χόρτο (κάνοντας αὐτὴ τὴν πόα προκάλυμμα τῆς ρίζας στὴ βλαβερὴ ἐπίδραση τοῦ ἀέρα), πού βέβαια δὲν εἶναι καρπὸς ἀλλὰ ἀποτελεῖ μιὰ ὑποβοήθηση καὶ μιὰ πορεία γιὰ τὴν τελειοποίηση τοῦ καρποῦ. Καθαίρει πρῶτα μὲ τὸν ἑαυτὸ του τὴ δύναμη πού κρύβει τὸ σπέρμα (ἀποβάλλοντας ἢ φύση σὰ νὰ ἦταν περίττωμα ἀπὸ τὸν καρπὸ τὸ χόρτο), ἔπειτα γίνεται σκέπη τῆς ρίζας γιὰ τὴ βλάβη τοῦ ἀέρα πού προκαλεῖται ἀπὸ τὸ κρῦο καὶ τὴ ζέστη. Κι ὅταν στὸ βάθος πιά μέσα στὶς ρίζες ἐτοιμαστεῖ κρυφὰ ὁ σπόρος καὶ δυναμώσει, τότε παραμελεῖται τὸ χόρτο, ἐπειδὴ δὲ χρειάζεται πιά ἢ ρίζα τὸ προκάλυμμα· γιὰ νὰ ψηλώσει ἢ καλαμιὰ τῆς δίνεται κάθε δύναμη καὶ ἢ φύση φιλοτεχνεῖ μὲ κάποια μηχανικὴ σοφία τὴν ὁμοία μὲ αὐτὸ κατασκευή, τῆς ὁποίας ὁ βλαστὸς εἶναι εὐθυτενὴς καὶ τυλιγμένος κυκλικὰ μὲ ἀλλεπάλληλους χιτῶνες. Γιατί πρέπει μ' αὐτούς, ἐπειδὴ στὴν ἀρχὴ εἶναι τὸ καλάμι ὑγρὸ καὶ ἀδύνατο, νὰ τρέφεται ζωσμένη γι' ἀσφάλεια μὲ τοὺς ἐνδιάμεσους συνδέσμους. Κι ἂν ψηλώσει στὸ κανονικὸ τῆς ὕψος, τότε βγάζει ἢ καλάμη καὶ τὸ θύσανό της, ὅταν ὁ τελευταῖος χιτῶνας μᾶς φανερώνει ἀπὸ μόνος του τὸ στάχυ, πού μοιρασμένος σὲ πολλὰ σὰν τρίχες ἄγανα κρύβει τὸν κόκκο πού τρέφεται ἀφανῶς στὴ βάση κάθε ἄγανου μέσα στὶς θῆκες.

Ἄν λοιπὸν ὁ γεωργὸς δὲν ἀγανακτεῖ οὔτε γιὰ τὶς ρίζες τῶν σπόρων οὔτε γιὰ τὸ χόρτο πού προβάλλει ἀπὸ τὸ σπόρο οὔτε γιὰ τὰ ἄγανα τοῦ σταχυοῦ, ἀλλὰ στὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ βλέπει μιὰ ἀπαραίτητη χρησιμότητα, πού μὲ αὐτὴν ἢ φύση προχωρώντας μὲ τέχνη ὀδηγεῖ τὸν καρπὸ στὴν τελείωσή του, ἐλευθερώνοντας τὴ γόνιμη δύναμη μὲ τὴν ἐγκατάλειψη ὁποιοῦ ἀχρηστοῦ, καιρὸς εἶναι καὶ γιὰ σένα νὰ μὴν ἀγανακτεῖς πού ἢ φύση

ἡμῶν τῆς φύσεως ἐπὶ τὸ ἴδιον τέλος, ἀλλ' ἠγεῖσθαι κατὰ τὴν ἐν
 τοῖς σπέρμασιν ἀναλογίαν τὸ ἀεὶ παρὸν πρὸς τι πάντως χρησί-
 μως τε καὶ ἀναγκαίως ἔχειν, οὐ μὴν τοῦτο εἶναι οὐ χάριν εἰς γέ-
 νεσιν ἤλθομεν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τὸ ἐμβρυον γενέσθαι παρὰ τοῦ
 5 δημιουργήσαντος ἡμᾶς ὑπέστημεν, οὐδὲ πρὸς τὸν βρεφώδη βίον
 ὁ σκοπὸς τῆς φύσεως βλέπει, οὐδὲ πρὸς τὰς ἐφεξῆς ἡλικίας
 ὀρᾷ, ἃς ἀεὶ διὰ τῆς ἀλλοιώσεως μετενδύεται τῷ χρόνῳ τὸ εἶδος
 συνεξαλλάσσουσα, οὐδὲ πρὸς τὴν ἐπιγινομένην διὰ τοῦ θανάτου
 λύσιν τῷ σώματι, ἀλλὰ πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς ὁδοῦ,
 10 δι' ἧς πορευόμεθα, μέρη ἐστίν. Ὁ δὲ σκοπὸς καὶ τὸ πέρας τῆς
 διὰ τούτων πορείας ἢ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις, ὅπερ οὐ-
 δὲν ἕτερον ἢ ἢ πρὸς τὸ θεῖόν ἐστιν ὁμοίωσις. Καὶ ὡσπερ ἐπὶ
 τῆς κατὰ τὸν στάχυν εἰκόνοσ ἀναγκαῖος μὲν ἐφάνη τῷ λόγῳ τῆς
 φύσεως καὶ ὁ προεκβαλλόμενος χόρτος, οὐ μὴν δὲ δι' ἐκεῖνόν
 15 ἐστὶν ἢ γεωργία οὐδὲ χιτῶνες καὶ ἀθήρες καὶ καλάμη καὶ ὑπο-
 ζώματα πρόκεινται τῇ τῆς γεωργίας σπουδῇ, ἀλλ' ὁ τρόφιμος
 καρπὸς ὁ διὰ τούτων προῖὼν εἰς τελειώσιν, οὕτω καὶ τῆς ζωῆς
 τὸ μὲν προσδοκώμενον πέρας μακαριότης ἐστίν, τὰ δὲ ὅσα περὶ
 τὸ σῶμα νῦν καθορᾶται, θάνατος καὶ γῆρας καὶ νεότης καὶ
 20 νηπιότης καὶ ἢ ἐν ἐμβρύῳ διάπλασις, πάντα ταῦτα οἷόν τινες
 χόρτοι καὶ ἀθήρες καὶ κάλαμοι ὁδοὺ καὶ ἀκολουθία καὶ δύναιμις
 τῆς ἐλπιζομένης ἐστὶ τελειώσεως. Πρὸς ἣν βλέπων, εἰς εὐ-
 φρονῆς, οὔτε ἀπεχθῶς ἔξεις πρὸς ταῦτα οὔτε μὴν ἐμπαθῶς τε
 καὶ ἐπιθυμητικῶς διατεθήσῃ ὡς ἢ χωριζόμενος αὐτῶν ἀνιᾶ-
 25 σθαι ἢ αὐτομολεῖν πρὸς τὸν θάνατον.

Εἰ δὲ χρῆ προσθεῖναι καὶ τοῦτο τῷ λόγῳ, οὐκ ἀχρηστον
 ἴσως ἐστίν, κἂν ἔξω τῆς ἀκολουθίας εἶναι δοκῆ, ὅτι ἐμμελετᾷ τῷ
 θανάτῳ διὰ παντὸς ἢ φύσις καὶ συμπεφύκε διὰ τοῦ χρόνου
 προοιούσῃ τῇ ζωῇ πάντως ὁ θάνατος. Πρὸς γὰρ τὸ μέλλον ἐκ
 30 τοῦ παρωχηκότος τῆς ζωῆς πάντοτε κινουμένης καὶ οὐδέποτε
 πρὸς τὸ κατόπιν ἀναλούσης θανάτός ἐστι τὸ πάντοτε τῇ

μας προχωρεῖ διαμέσου τῶν ἀναγκαίων δρόμων πρὸς τὸ σκοπὸ τῆς, ἀλλὰ νὰ νομίζεις ὅτι ἀνάλογα μὲ τὸ γεγονός τῶν σπόρων, αὐτὸ ποὺ εἶναι κάθε φορά παρὸν εἶναι ὅπωςδήποτε χρῆσιμο καὶ ἀπαραίτητο, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ γιὰ χάρη του γεννηθήκαμε. Γιατὶ δὲ λάβαμε ὑπαρξη ἀπὸ τὸ δημιουργό μας γιὰ νὰ φτάσομε ὡς τὸ ἔμβρυο οὔτε ἡ φύση ἔχει στόχο τῆς τῆ ζωῆ τοῦ βρέφους οὔτε ἀποβλέπει στὶς ἐπόμενες ἡλικίες ποὺ κάθε φορά μεταβαλλόμενη ντύνεται σὰν νὰ ἦταν φορέματα ἀλλάζοντας μὲ τὸν καιρὸ καὶ τῆ μορφῆ τῆς οὔτε ἀκόμα ἀποβλέπει στὴ διάλυση τοῦ σώματος ποὺ ἔρχεται μὲ τὸ θάνατο. Ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ ὅμοια εἶναι μέρη τοῦ δρόμου ποὺ βαδίζομε καὶ ὁ σκοπὸς καὶ τὸ πέρας τῆς πορείας ἀνάμεσα σ' αὐτὰ εἶναι ἡ ἀποκατάσταση στὸ ἀρχικό, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ὁμοίωση μὲ τὴ θεότητα. Καὶ ὅπως στὴν εἰκόνα τοῦ σταχυοῦ φάνηκε ἀπαραίτητο γιὰ τὴ φύση του καὶ τὸ χόρτο ποὺ ἐμφανίζεται πρῶτα, δὲν γίνεται ὅμως γι' αὐτὸ ἡ καλλιέργεια οὔτε ἡ ἀσχολία μὲ τὴ γεωργία περιορίζεται στοὺς χιτῶνες καὶ τὰ ἄγανα καὶ στὶς καλαμιές καὶ στοὺς κῶμπους τῆς καλαμιᾶς, ἀλλὰ τὴν ἐνδιαφέρει ὁ καρπὸς ὁ φαγώσιμος ποὺ προχωρεῖ μὲ αὐτὰ στὴν τελείωσή του, ἔτσι καὶ τῆς ζωῆς τὸ πέρας ποὺ προσδοκοῦμε εἶναι ἡ μακαριότητα, ἐνῶ ὅσα βλέπομε τώρα γύρω ἀπὸ τὸ σῶμα, ὁ θάνατος, τὰ γηρατειά, ἡ νεότητα, ἡ νηπιακὴ ἡλικία, ἡ διάπλαση τοῦ ἐμβρύου, ὅλα αὐτὰ εἶναι ὅπως κάποια χόρτα καὶ ἄγανα καὶ καλαμιές, πορεία δηλαδὴ καὶ σειρά καὶ δύναμη τῆς τελείωσης ποὺ ἐλπίζομε. Σ' αὐτὴν ἀποβλέποντας ἂν σκέφτεσαι σώστα οὔτε ἀπέχθεια θὰ νιώσεις γι' αὐτά, ἀλλὰ οὔτε θὰ δεθεῖς μὲ πάθος μαζί τους καὶ θὰ τὰ ἐπιθυμήσεις, ὥστε ἢ νὰ στενοχωριέσαι ὅταν χωρίζεσαι ἀπὸ αὐτὰ ἢ νὰ αὐτομολεῖς στὸ θάνατο.

Ἄν ὅμως πρέπει νὰ προσθέσω στὸ λόγο μου κι αὐτό, δὲν εἶναι ἴσως ἄχρηστο, κι ἂς φαίνεται πὼς εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ λόγου, ὅτι ἡ φύση μελετᾷ σὲ κάθε περίπτωση τὸ θάνατο καὶ εἶναι δεμένος ὅπωςδήποτε ὁ θάνατος μὲ τὴ ζωῆ ποὺ πορεύεται διαμέσου τοῦ χρόνου. Γιατὶ καθὼς ἡ ζωῆ κινεῖται ἀπὸ τὰ περασμένα πρὸς τὸ μέλλον καὶ ποτὲ δὲν τελειώνει στὸ

ζωτικῇ ἐνεργείᾳ συνημμένως ἐπόμενον. Ἐν γὰρ τῷ παρωχηκό-
 τι τοῦ χρόνου παύεται πάντως πᾶσα κινήσις ζωτικῇ καὶ ἐνέρ-
 γεια. Ἐπεὶ οὖν ἰδιὸν ἐστὶ θανάτου τὸ ἀπρακτόν τε καὶ ἀνενέργη-
 τον, τοῦτο δὲ κατόπιν αἰεὶ τῇ ζωτικῇ ἐνεργείᾳ πάντως ἐφέπεται,
 5 οὐκ ἔξω τῆς ἀληθείας ἐστὶ τὸ συμπεπλέχθαι τῇ ζωῇ ταύτῃ τὸν
 θάνατον λέγειν. Καὶ ἄλλως δ' ἂν τις εὖροι τὸ τοιοῦτον νόημα διὰ
 τῆς ἀληθείας ἡμῖν κρατυνόμενον αὐτῆς τῆς πείρας μαρτυρούσης
 τῷ δόγματι ὅτι οὐχ ὁ αὐτός ἐστὶ τῷ χθιζῶ ἢ σήμερον ἄνθρωπος
 κατὰ τὸ ὑλικῶς ὑποκείμενον, ἀλλὰ τι πάντως αὐτοῦ διὰ παντὸς
 10 νεκροῦται καὶ ὄζει καὶ διαφθείρεται καὶ ἐκβάλλεται καθάπερ οἰ-
 κίας τινὸς τῆς τοῦ σώματος λέγω κατασκευῆς, τὴν νεκρώδη δυσ-
 ωδίαν ἐκφερουσῆς τῆς φύσεως καὶ τῇ γῆ παραδιδούσης τὸ ἤδη
 τῆς ζωτικῆς δυνάμεως ἔξω γενόμενον. Διὸ, κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου
 φωνῆν Παύλου, «καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκομεν» οὐχ οἱ αὐτοὶ
 15 διὰ παντὸς ἐν τῷ αὐτῷ διαμένοντες οἴκῳ τοῦ σώματος, ἀλλ'
 ἐκάστοτε ἄλλοι ἐξ ἄλλου γινόμενοι, διὰ προσθήκης τε καὶ ἀπο-
 ποιήσεως ὡς πρὸς καινὸν σῶμα διὰ παντὸς ἀλλοιούμενοι. Τί
 οὖν ξενιζόμεθα πρὸς τὸν θάνατον, οὗ ἀπεδείχθη μελέτη διηνε-
 κῆς καὶ γυμνάσιον ἢ διὰ σαρκὸς οὔσα ζωῆ; Κἂν τὸν ὕπνον
 20 εἴπῃς καὶ τὴν ἐγρήγορσιν, ἄλλην θανάτου λέγεις πρὸς τὴν ζωὴν
 συμπλοκὴν κατασβεννυμένης ἐν τοῖς καθεύδουσι τῆς αἰσθήσε-
 ως καὶ πάλιν τῆς ἐγρηγόρσεως ἐνεργούσης ἡμῖν ἐν ἑαυτῇ τὴν
 ἐπιζομένην ἀνάστασιν.

Ἄλλ' οὐπω τὸ προκείμενον ἡμῖν ἐσαφηνίσθη διὰ τῶν εἰρη-
 25 μένων τοῦ ἐπεισοδίου νοήματος πρὸς ἑτέραν θεωρίαν παραγα-
 γόντος τὸν λόγον. Πάλιν τοίνυν τὸ προτεθὲν ἀναλάβωμεν ὅτι οὐκ
 ἀχρήστως πρὸς τὴν προσδοκωμένην τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδα οὐδὲ
 ἢ τοῦ σώματος φύσις ἔχει. Εἰ μὲν γὰρ ἡμεν ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐγε-
 νόμεθα, οὐκ ἂν πάντως τοῦ δερματίνου χιτῶνος προσεδεήθημεν
 30 ἐπιλαμπούσης ἡμῖν τῆς πρὸς τὸ θεῖον ὁμοιώσεως. Ὁ δὲ θεῖος

προηγούμενο, είναι θάνατος αυτό που ακολουθεῖ δεμένο πάντοτε με τὴ ζωτικὴ ἐνέργεια. Γιατὶ στὸν χρόνο που πέρασε σταματᾷ ὅπωςδήποτε κάθε ζωτικὴ κίνηση κι ἐνέργεια Ἐπειδὴ λοιπὸν ἰδιαίτερο γνώρισμα τοῦ θανάτου εἶναι ἡ ἀπραξία καὶ ἡ ἀδράνεια κι αὐτὸ ἀκολουθεῖ ἀσφαλῶς πάντοτε τὴν ζωτικὴ ἐνέργεια, δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθεια νὰ ποῦμε ὅτι ὁ θάνατος εἶναι συνυφασμένος μετὰ τὴ ζωὴ αὐτῆ. Μπορεῖ καὶ διαφορετικὰ νὰ βρεῖ κανένας ὅτι τὸ νόημα αὐτὸ ἀληθεύει ἀτράνταχτα γιὰ μᾶς, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ πείρα μας ἐπιβεβαιώνει τὸ δόγμα, ὅτι ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος εἶναι ὁ ἴδιος μετὰ τὸ χθεσινὸ ὡς πρὸς τὸ σωματικὸ ὑπόβαθρο, ἀλλὰ πάντως ἓνα στοιχεῖο του νεκρῶνεται διαπαντὸς καὶ μυρίζεται ἀσχημα καὶ καταστρέφεται καὶ ἀποβάλλεται ἀπὸ τὸ κατασκεύασμα τοῦ σώματος ὡς ἀπὸ κάποιον σπῆτι. Ἀποβάλλει δηλαδὴ ἡ φύση τὴ δυσωδία τῶν νεκρῶν καὶ παραδίδει στὴ γῆ αὐτὸ που ἔχει στερηθεῖ ἤδη τὴ ζωτικὴ δύναμη. Γι' αὐτὸ κατὰ τὸν μεγαλόφωνο Παῦλο «πεθαίνομε καθημερινά»¹⁵. Δὲ μένομε γιὰ πάντα οἱ ἴδιοι μέσα στὸ ἴδιο σπῆτι τοῦ σώματος, ἀλλὰ γινόμαστε ἄλλοι κάθε φορὰ καὶ μετὰ προσθήκη ἢ ἀποβολὴ μεταβαλλόμεστε πάντοτε σὲ νέο σῶμα. Γιατὶ λοιπὸν μᾶς ξενίζει ὁ θάνατος, ἀφοῦ ἀποδείχτηκε ὅτι ἡ ζωὴ τῆς σάρκα εἶναι ἀδιάκοπη μελέτη θανάτου καὶ ἀσκήσης; Κι ἂν ἀναφέρεις τὸν ὕπνο καὶ τὴν ἐγρήγορση, πρόκειται πάλι γιὰ μιὰ ἄλλη σύζευξη τοῦ θανάτου μετὰ τὴ ζωὴ, κατὰ τὴν ὁποία σὲ ὄσους κοιμοῦνται σβήνουν οἱ αἰσθήσεις, ἐνῶ ἡ ἐγρήγορση πραγματοποιεῖ γιὰ μᾶς τὴν ἀνάσταση που ἐλπίζομε.

Ἄλλὰ μετὰ ὅσα εἶπαμε δὲν διασαφηνίστηκε ἀκόμα τὸ θέμα μας, ἐπειδὴ τὸ νόημα που ἀνέκυψε ἔτρεψε τὸ λόγο μας σ' ἄλλη κατεύθυνση. Ἄς ἐπιστρέψομε λοιπὸν πάλι σ' αὐτὸ που θέσαμε ἀπὸ τὴν ἀρχή· ὅτι δηλαδὴ οὔτε ἡ φύση τοῦ σώματος εἶναι ἄχρηστη στὴν ἐλπίδα τῶν ἀγαθῶν που προσδοκοῦμε. Γιατὶ, ἂν ἤμαστε αὐτὸ που γίναμε ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅπωςδήποτε δὲ θὰ χρειαζόμαστε τὸ δερμάτινο χιτῶνα, ἐπειδὴ θὰ εἶχαμε λαμπρὴ

χαρακτήρ ὁ ἐπιφαινόμενος ἡμῖν τὸ κατ' ἀρχὰς οὐ ποιά σχήματός
 τινος ἢ χρώματος ἦν ἰδιότης, ἀλλ' οἷς τὸ θεῖον θεωρεῖται κάλ-
 λος τοιούτοις ἐκαλλωπίζετο καὶ ὁ ἄνθρωπος δι' ἀπαθείας τε
 καὶ μακαριότητος καὶ ἀφθαρσίας τὴν ἐν τῷ ἀρχετύπῳ χάριν
 5 ἀπομιμούμενος. Ἐπειδὴ δὲ δι' ἀπάτης τοῦ ἐχθροῦ τῆς ζωῆς
 ἡμῶν πρὸς τὸ κτηνῶδες καὶ ἄλογον ἐκουσίως τὴν ροπὴν ἔσχεν
 ὁ ἄνθρωπος, τὸ μὲν ἄκοντας ἀποστῆσαι τοῦ χείρονος καὶ πρὸς
 τὸ κρεῖττον ἀναγκαστικῶς μεταθεῖναι τοῖς μὲν ἀνεξετάστοις
 χρήσιμον ἴσως δοκεῖ, τῷ δὲ πλάστη τῆς φύσεως ἀλυσιτελὲς
 10 ἐφάνη καὶ ἄδικον τὴν τοῦ μεγίστου τῶν ἀγαθῶν ζημίαν διὰ τῆς
 τοιαύτης οἰκονομίας ἐμποιῆσαι τῇ φύσει.

Ἐπειδὴ γὰρ θεοειδῆς ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο καὶ μακάριος τῷ
 αὐτεξουσίῳ τετιμημένος (τὸ γὰρ αὐτοκρατές τε καὶ ἀδέσποτον
 ἰδιὸν ἐστὶ τῆς θείας μακαριότητος), τὸ δι' ἀνάγκης αὐτὸν ἐπὶ τι
 15 μεταχθῆναι βιαίως ἀφαιρέσεις τοῦ ἀξιώματος ἦν. Εἰ γὰρ ἐκου-
 σίως τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κατὰ τὴν αὐτεξούσιον κίνησιν ἐπὶ
 τι τῶν οὐ δεόντων ὀρμήσασαν βιαίως τε καὶ κατηναγκασμένως
 τῶν ἀρεσάντων ἀπέστησεν, ἀφαιρέσεις ἂν ἦν τοῦ προέχοντος
 ἀγαθοῦ τὸ γινόμενον καὶ τῆς ἰσοθέου τιμῆς ἀποστέρησις (ἰσόθε-
 20 ον γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτεξούσιον). Ὡς ἂν οὖν καὶ ἡ ἐξουσία μένοι τῇ
 φύσει καὶ τὸ κακὸν ἀπογένειτο, ταύτην εὖρεν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ
 τὴν ἐπίνοιαν, τὸ εἶσαι τὸν ἄνθρωπον ἐν οἷς ἐβουλήθη γενέσθαι,
 ἵνα, γευσάμενος τῶν κακῶν ὧν ἐπεθύμησεν καὶ τῇ πείρᾳ μα-
 θῶν οἷα ἀνθ' οἷων ἠλλάξατο, παλινδρομήσῃ διὰ τῆς ἐπιθυμίας
 25 ἐκουσίως πρὸς τὴν πρώτην μακαριότητα ἅπαν τὸ ἐμπαθές τε
 καὶ ἄλογον ὡσπερ τι ἄχθος ἀποσκευάσας τῆς φύσεως, ἦτοι
 κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν διὰ προσοχῆς τε καὶ φιλοσοφίας ἐκ-
 καθαρθεῖς, ἢ μετὰ τὴν ἐνθένδε μετάστασιν διὰ τῆς τοῦ καθαρ-
 σίου πυρὸς χωνείας. Ὡσπερ γὰρ εἰ τις ἰατρικὸς ὢν καὶ πᾶσαν
 30 ἐπιστήμην τῶν τε σωτηρίων καὶ τῶν δηλητηρίων ἐκ τέχνης
 ἔχων συμβουλευὼν τῷ μειρακίῳ τὰ δεόντα μὴ δυνηθεῖη διὰ

τὴν ὁμοίωσὴν μας πρὸς τὴ θεότητα. Καὶ ἡ θεία σφαγίδα ποὺ ἔλαμπε σ' ἐμᾶς στὴν ἀρχὴ δὲν ἦταν μιὰ ιδιότητα σχήματος ἢ χρώματος, ἀλλὰ στολιζόταν καὶ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ θεωροῦσε στὸ θεῖο κάλλος καὶ ἀπομιμόταν μὲ τὴν ἀπάθεια, τὴ μακαριότητα καὶ τὴν ἀφθαρσία, τὴ χάρη τοῦ ἀρχετύπου. Ἐπειδὴ ὁμοίως μὲ τὴν ἀπάτη τοῦ ἐχθροῦ τῆς ζωῆς μας ὁ ἄνθρωπος ἀπόχτησε ἐκούσια τὴ ροπὴ πρὸς τὸ κτηνώδες καὶ τὸ ἄλογο, φαίνεται ἴσως γιὰ ὄσους δὲν ἐξετάζουν τὰ πράγματα χρήσιμη ἢ ἀπόσπαση ἀπὸ τὸ χειρότερο καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ μεταφορὰ πρὸς τὸ καλύτερο, γιὰ τὸν πλάστη ὁμοίως τῆς φύσης μας φάνηκε ἀσύμφορο καὶ ἄδικο νὰ μᾶς προκαλέσει μὲ τέτοια οἰκονομία τῆς ζημίας τοῦ μέγιστου ἀγαθοῦ μας.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ἐγίνε ὁμοίος μὲ τὸ Θεὸ καὶ μακάριος, τιμημένος μὲ τὸ αὐτεξούσιο (γιατὶ ἡ αὐτεξουσιότητα καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι ιδιότητες τῆς θείας μακαριότητος), τὸ νὰ μεταφερθεῖ ὑποχρεωτικὰ μὲ τὴ βία σὲ ἄλλη κατάστασι ἀποτελοῦσε ἀφαίρεση τοῦ ἀξιώματος. Ἄν δηλαδὴ ἀποσποῦσε τὴν ἀνθρώπινη φύσιν μὲ τὴ βία καὶ τὸν καταναγκασμὸ ἀπὸ ὅ,τι τῆς ἄρεσε, ὅταν εἶχε ὀρμήσει σύμφωνα μὲ τὴν αὐτεξουσία κίνησίν τῆς σὲ πράγματα ἀνεπίτρεπτα, τὸ γεγονὸς θὰ ἦταν ἀφαίρεση τοῦ ἐξαιρετοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀποστέρηση τῆς ἰσότητος τμῆς (γιατὶ τὸ αὐτεξούσιο εἶναι ἰσόθεο). Γιὰ νὰ παραμείνει λοιπὸν καὶ ἡ ἐξουσία στὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ κακὸ νὰ διαγραφεῖ, ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ βρῆκε αὐτὸν τὸν τρόπο· ν' ἀφήσει δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπο νὰ κάνει ὅ,τι εἶχε θελήσει, ὥστε, δοκιμάζοντας τὸ κακὸ ποὺ ἐπιθύμησε καὶ διαπιστώνοντας μὲ τὴν πείρα τί ἔδωσε καὶ τί πῆρε, νὰ ἐπιθυμήσει καὶ νὰ πάρει τὸν ἀντίστροφο δρόμο θεληματικὰ πρὸς τὴ θεία μακαριότητα, ἀποβάλλοντας ἀπὸ πάνω του σὰν βαρὺ φορτίον τὴν ἐμπάθεια καὶ τὴν ἀλογία, ἢ καθαιρόμενος στὴν παρούσα ζωὴ μὲ προσοχὴ καὶ φιλοσοφία ἢ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπὸ ἐδῶ μὲ ἀναχώνευσιν μέσα στὴν καθαρτήρια φωτιά. Ὅπως δηλαδὴ ὁ γιατρός· κατέχοντας σύμφωνα μὲ τὸ ἐπαγγέλμα του ὅλη τὴν ἐπιστήμην τῶν ὠφέλιμων καὶ τῶν βλαβερῶν συμβουλεύει τὸ παιδί τὸ σωστό, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ μὲ τὴ συμβου-

συμβουλῆς κωλύσαι τὸν ἀτελεῖ κατὰ τὴν ἡλικίαν τε καὶ τὴν φρόνησιν ἐπιθυμητικῶς πρὸς τινὰ φθοροποιὸν καρπὸν ἢ πῶαν διατεθέντα, ἔχων δὲ παντοίαν τῶν ἀλεξιφαρμάκων παρασκευὴν ἐπιτρέψει τῷ παιδί μετασχεῖν τῶν βλαπτόντων, ἐφ' ᾧ τε διὰ 5 τῆς τῶν ἀλγεινῶν πείρας τὸ χρήσιμον τῆς πατρώας συμβουλῆς μαθόντα καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς υἰγείας γενόμενον πάλιν διὰ τῶν ἀλεξητηρίων ἐπαναγάγῃ πρὸς εὐεξίαν τὸν παῖδα, ἧς διὰ τῆς ἀτόπου τῶν δηλητηρίων ἐπιθυμίας ἐξέπεσεν, οὕτως ὁ γλυκὺς τε καὶ ἀγαθὸς τῆς φύσεως ἡμῶν πατὴρ ὁ εἰδὼς καὶ δι' ὧν σωζό- 10 μεθα καὶ δι' ὧν ἀπολλύμεθα, ἐγνώρισε μὲν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ δηλητήριον καὶ τὸ μὴ μετασχεῖν συνεβούλευσεν, κρατησάσης δὲ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ χειρόνος οὐκ ἠπόρησε τῶν ἀγαθῶν ἀντιφαρμάκων, δι' ὧν ἐπαναγάγῃ πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς εὐεξίαν τὸν ἄνθρωπον.

15 Τὴν γὰρ ὑλικὴν ταύτην ἡδονὴν πρὸ τῆς ψυχικῆς εὐφροσύνης τοῦ ἀνθρώπου προελομένου συντρέχειν μὲν πως ἔδοξεν αὐτῷ τῇ ὀρμῇ διὰ τοῦ δερματίνου χιτῶνος, ὃν διὰ τὴν πρὸς τὸ χειρὸν αὐτῷ ροπὴν περιέθηκεν, δι' οὗ τῆς ἀλόγου φύσεως ἐπεμίχθη τῷ ἀνθρώπῳ τὰ ἰδιώματα, ὧν τῶν ἀλόγων ζώων τῆς λογικῆς φύ- 20 σεως ἔνδυμα κατεσκευάσθη τῇ σοφίᾳ τοῦ διὰ τῶν ἐναντίων οἰκονομοῦντος τὰ κρεῖττονα· πάντα γὰρ φέρων ἐν ἑαυτῷ τὰ ἰδιώματα ὁ δερμάτινος ἐκεῖνος χιτῶν ὅσα εἶχε περιέχων τὴν ἄλογον φύσιν, ἡδονὴν τε καὶ θυμὸν καὶ γαστριμαργίαν καὶ ἀπλησίαν καὶ τὰ ὅμοια, ὁδὸν δίδωσι τῇ ἀνθρωπίνῃ προαιρέσει τῆς καθ' 25 ἐκάτερον ροπῆς εἰς ἀρετὴν τε καὶ κακίαν ὕλη γινόμενος. Τοῦτοις γὰρ ἐμβιοτεύων κατὰ τὸν τῆδε βίον ὁ ἄνθρωπος τῇ αὐτεξουσίᾳ κινήσει, εἰ μὲν διακρίνοι τοῦ ἀλόγου τὸ ἴδιον καὶ πρὸς ἑαυτὸν βλέποι διὰ τῆς ἀστείωτέρας ζωῆς, καθάρσιον τῆς ἐμμίχθεισης κακίας τὸν παρόντα βίον ποιήσεται, κρατῶν διὰ τοῦ 30 λόγου τῆς ἀλογίας· εἰ δὲ πρὸς τὴν ἄλογον τῶν παθημάτων ροπὴν ἐπικλιθεῖ τῷ τῶν ἀλόγων δέρματι συνεργῶ χρησάμενος πρὸς τὰ πάθη, ἄλλως μετὰ ταῦτα βουλευσῆται πρὸς τὸ κρεῖττον μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἐξοδὸν γνοὺς τῆς ἀρετῆς τὸ πρὸς τὴν κακίαν διάφορον ἐν τῷ μὴ δύνασθαι μετασχεῖν τῆς θειότητος,

λή του να ἐμποδίσει τὸ μικρὸ στὴν ἡλικία καὶ στὸ νοῦ νὰ ἐπιθυμήσει κάποιο δηλητηριώδη καρπὸ ἢ χόρτο. Ἐπειδὴ ὁμως ἔχει κάθε εἶδους ἀντίδοτο, ἐπιτρέπει στὸ παιδί νὰ δοκιμάσει τὰ βλαβερὰ, ὥστε μὲ τὴν ἐμπειρία τῶν βλαβερῶν νὰ καταλάβει τὴ χρησιμότητα τῆς πατρικῆς συμβουλῆς κι ἀφοῦ ἐπιθυμήσει πάλι τὴν ὑγεία μὲ τὰ ἀντίδοτα νὰ ἐπαναφέρει τὸ παιδί στὴν ὑγεία, πού μὲ τὴν ἄτοπη ἐπιθυμία τῶν δηλητηρίων ἔχασε. Ἔτσι καὶ ὁ γλυκὸς καὶ ἀγαθὸς Πατέρας τῆς φύσης μας, πού γνωρίζει τί μᾶς ὠφελεῖ καὶ τί μᾶς βλάπτει, ἔκανε γνωστὸ στὸν ἄνθρωπο τὸ δηλητήριο καὶ τὸν συμβούλεψε νὰ μὴν τὸ πάρει. Ἀλλὰ κι ὅταν νίκησε ἡ ἐπιθυμία τοῦ χειρότερου δὲν τοῦ ἔλειψαν τὰ ὠφέλιμα ἀντίδοτα, γιὰ νὰ ἐπαναφέρει μὲ αὐτὰ πάλι τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀρχικὴ του ὑγεία.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος προτίμησε αὐτὴ τὴν ὑλικὴ ἡδονὴ ἀντὶ τὴν ψυχικὴ εὐφροσύνη, θέλησε νὰ τὸν συντρέξει στὴν ὀρμὴ του αὐτὴ μὲ τὸ δερμάτινο χιτῶνα, πού τοῦ φόρεσε ἐξαιτίας τῆς ροπῆς του στὸ χειρότερο καὶ πού τὰ ιδιώματα τῆς ἄλογης φύσης κατασκευάστηκαν φόρεμα τῆς λογικῆς φύσης μὲ τὴ σοφία ἐκείνου πού οἰκονομεῖ τὰ καλύτερα ἀπὸ τὰ ἀντίθετά τους. Γιατί, ἔχοντας ἐκεῖνος ὁ δερμάτινος χιτῶνας ὄλες ἐκεῖνες τίς ιδιότητες ὅσες εἶχε ὅταν περιέκλειε τὴν ἄλογη φύση, τὴ φιληδονία, τὸ θυμὸ, τὴ λαίμαργία, τὴν ἀπληστία καὶ τὰ ὁμοια, ἀνοίγει δρόμο στὴν ἀνθρώπινη προαίρεση καὶ γίνεται πεδίο τῆς ροπῆς καὶ πρὸς τὰ δύο, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας. Μέσα σ' αὐτὰ ζώντας ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ἐδῶ ζωὴ του, ἂν μὲ τὴν αὐτεξούσια κίνησή του ξεχωρίζει ὅ,τι ἰδιάζει στὸ ἄλογο καὶ ἐπιδιώκει γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴν κοσμιότερη ζωὴ, θὰ κάνει τὴν παρούσα ζωὴ καθαρτήριο ἀπὸ τὴν κακία πού ἀναμίχθηκε σ' αὐτὸν καὶ μὲ τὸ λογικὸ θὰ ὑποτάξει τὴν ἀλογία. Ἄν πάλι κλίνει στὴν ἄλογη κλίση τῶν παθῶν, ἀφοῦ χρησιμοποιοῦναι ὡς συνεργό του στὰ πάθη τὸ δέρμα τῶν ἀλόγων, στὴ συνέχεια θὰ σκεφτεῖ διαφορετικά, δηλαδὴ πρὸς τὸ καλύτερο, ἀντιλαμβανόμενος κατὰ τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὸ σῶμα τὴ διαφορὰ τῆς ἀρετῆς πρὸς τὴν κακία, καθὼς δὲν θὰ μπορεῖ νὰ μετάσχει στὴ θεότητα, ἀφοῦ ἡ καθαρ-

μη τοῦ καθαρσίου πυρὸς τὸν ἐμμιχθέντα τῇ ψυχῇ ρύπον ἀποκαθάραντος.

Ταῦτά ἐστιν ἃ τὴν τοῦ σώματος χρεῖαν ἀναγκαίαν ἡμῖν ἐποίησεν, δι' οὗ τό τε αὐτεξούσιον σφύζεται καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν
 5 πάλιν ἐπάνοδος οὐ κωλύεται· ἀλλὰ τῇ περιοδικῇ ταύτῃ ἀκολουθίᾳ διὰ τοῦ ἐκουσίου γίνεται ἡμῖν ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ροπή τῶν μὲν ἐντεῦθεν ἤδη διὰ τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς τὸν πνευματικὸν ἐν ἀπαθείᾳ κατορθούντων βίον, οἷους γεγενῆσθαι τοὺς πατριάρχας τε καὶ τοὺς προφήτας ἀκούομεν καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς τε καὶ μετ'
 10 ἐκείνους δι' ἀρετῆς τε καὶ φιλοσοφίας ἀναδραμόντας ἐπὶ τὸ τέλειον (μαθητᾶς λέγω καὶ ἀποστόλους καὶ μάρτυρας καὶ πάντας τοὺς τὴν ἐνάρετον ζωὴν πρὸ τοῦ ὑλικοῦ τετιμηκότος βίου, οἱ κἄν ἐλάττους ὡς ἰ τῷ ἀριθμῷ τοῦ πλήθους τῶν πρὸς τὸ χεῖρον ἀπορρεόντων, οὐδὲν ἦττον τὸ δυνατόν εἶναι διὰ σαρκὸς τὴν ἀρε-
 15 τὴν κατορθῶσαι μαρτυροῦνται), τῶν δὲ λοιπῶν διὰ τῆς εἰς ὕστερον ἀγωγῆς ἐν τῷ καθαρσίῳ πυρὶ ἀποβαλλόντων τὴν πρὸς τὴν ὕλην προσπάθειαν καὶ πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀποκληρωθεῖσαν τῇ φύσει χάριν διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπιθυμίας ἐκουσίως ἐπαυόντων. Οὐ γὰρ εἰς ἀεὶ παραμένει τῶν ἀλλοτριῶν ἡ ἐπιθυμία
 20 τῇ φύσει, διότι πλήσμιον ἐκάστω καὶ προσκορές ἐστι τὸ μὴ ἴδιον, οὗ μὴ κατ' ἀρχὰς ἔσχεν ἐν ἑαυτῇ τὴν κοινωνίαν ἢ φύσις, μόνον δὲ τὸ συγγενὲς καὶ ὁμόφυλον ποθεινὸν καὶ ἐράσμιον εἰς ἀεὶ διαμένει, ἕως ἂν ἐφ' ἑαυτῆς ἢ φύσις ἀπαράτρεπτος μένη. Εἰ δέ τινα ἐκτροπὴν πάθοι διὰ μοχθηρᾶς προαιρέσεως, τότε αὐτῇ
 25 τῶν ἀλλοτριῶν ἢ ἐπιθυμία ἐγγίνεται, ὧν ἡ ἀπόλαυσις ἠδύνει οὐχὶ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὸ πάθος τῆς φύσεως, ἐκχωρήσαντος δὲ τοῦ πάθους καὶ ἡ τῶν παρὰ φύσιν ἐπιθυμία συνανεχώρησε καὶ γίνεται πάλιν αὐτῇ τὸ οἰκεῖον ποθεινὸν καὶ κατάλληλον. Τοῦτο δὲ ἐστι τὸ καθαρὸν τε καὶ αἰὸν καὶ ἀσώματον, ὅπερ ἴδιον τῆς
 30 ὑπερκειμένης τῶν πάντων θεότητος εἰπὼν τις οὐχ ἁμαρτήσεται.

τήρια φλόγα δὲ θὰ ἔχει ἀποκαθάρει τὸ ρύπο πού ἔχει ἀναμιχθεῖ στήν ψυχή.

Αὐτὰ εἶναι πού ἔκαναν ἀπαραίτητη γιά μᾶς τή χρήση τοῦ σώματος, μέ τὸ ὁποῖο καί τὸ αὐτεξούσιο σώζεται ἀλλά καί ἡ ἐπάνοδος πάλι στὸ ἀγαθὸ δὲν ἐμποδίζεται. Μὲ τὴν περιοδικὴ ὁμως αὐτὴ διαδικασία δημιουργεῖται σ' ἐμᾶς θεληματικὰ ἡ ροπὴ πρὸς τὸ καλύτερο καὶ μερικοὶ ἤδη ἀπὸ ἐδῶ μέ τὴν ἐνσάρκω ζωὴ τους πραγματοποιοῦν μέ τὴν ἀπάθεια τὴν πνευματικὴ τους ζωὴ. Τέτοιοι ἀκοῦμε πῶς ἔχουν γίνει οἱ πατριάρχες καὶ οἱ προφῆτες καὶ οἱ σύγχρονοὶ τους καὶ οἱ μεταγενέστεροι πού μέ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ φιλοσοφία ἀνέτρεξαν στὸ τέλειο (ἐννοῶ τοὺς μαθητὲς καὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μάρτυρες καὶ ὄλους ὅσοι τίμησαν τὴ ζωὴ τῆς ἀρετῆς κι ὄχι τὸν ὕλικὸ βίον, πού, ἂν καὶ εἶναι λιγότεροι στὸν ἀριθμὸ ἀπὸ τὸ πλῆθος ἐκείνων πού γλιστροῦν στὸ χειρότερο, δίνουν σοβαρὴ μαρτυρία ὅτι εἶναι δυνατό νὰ κατορθωθεῖ ἡ ἀρετὴ καὶ μέσα ἀπὸ τὴ σάρκα). Ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀποβάλλουν μέ τὴν μετᾶπειτα ζωὴ μέ τὸ καθαρτικὸ πῶρ τὴν προσκόλλησιν πρὸς τὴν ὕλη κι ἐπιστρέφουν θεληματικὰ μέ τὴν ἐπιθυμία τῶν ἀγαθῶν στὴ χάρη πού ἔχει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀποκληρωθεῖ στὴ φύση μας. Γιατὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀλλοτρίων δὲν παραμένει γιά πάντα στὴ φύση μας, ἐπειδὴ νιώθει καθέννας πλησμονὴ καὶ κόρο γιά ὄ,τι δὲν εἶναι δικό του, καὶ ὄ,τι δὲν κοινώνησε ἡ φύση μας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ μόνο ὄ,τι εἶναι συγγενικὸ καὶ ὁμόφυλο μένει γιά πάντα ποθητὸ κι ἀγαπητό¹⁶, ὄσο ἡ ἀνθρώπινη φύση παραμένει ἀμετάβλητη. Ἄν ὁμως πάθει καμιὰ ἐκτροπὴ ἀπὸ προαίρεση κακὴ, τότε γεννιέται σ' αὐτὴν ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀλλοτρίων, πού ἡ ἀπόλαυσή τους εὐχαριστεῖ ὄχι τὴ φύση ἀλλὰ τὸ πάθος τῆς φύσης. Ὅταν ἀναχωρήσει τὸ πάθος, ἀναχωρεῖ μαζί του καὶ ἡ παραφύση ἐπιθυμία καὶ γίνεται πάλι σ' αὐτὴ ποθητὸ καὶ κατάλληλο τὸ δικό της, κι αὐτὸ εἶναι τὸ καθαρὸ καὶ ἄυλο καὶ ἀσῶματο. Αὐτὸ ἂν πεῖ κανέννας ὅτι ἀνήκει στὴ θεότητα πού εἶναι πάνω ἀπὸ ὄλα, δὲ θὰ κάνει σφάλμα. Ὅταν προσ-

16. Ἄριστ., Ἡθ. Νικ. Η 13(1153 α 22).

Ὡς γὰρ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ρεύματός τινος δριμυτέρου τὸ ὀπτικὸν πνεῦμα θολώσαντος ἴδιον ὁ ζόφος γίνεται διὰ τὴν τῆς παχύτητος πρὸς τὸ σκότος συγγένειαν, εἰ δὲ δαπανηθεῖ διὰ τινος θεραπείας τὸ διοχλῆσαν τῷ πνεύματι, πάλιν τὸ φῶς οἰ-
 5 κεῖον καὶ κατάλληλον γίνεται τῷ καθαρῷ τε καὶ αὐγοειδεῖ τῆς κόρης καταμιγνύμενον, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπειδὴ ρεύματός τινος δίκην δι' ἀπάτης τοῦ ἀντικειμένου ἐπερρῦη τῷ ὀπτικῷ τῆς ψυχῆς ἢ κακία, ἐκουσίως πρὸς τὸν σκοτεινὸν βίον ὁ λογισμὸς ἐπεκλήθη διὰ τοῦ πάθους οἰκειωθεὶς τῷ ζόφῳ («πᾶς γὰρ ὁ τὰ φαῦ-
 10 λα πράσσω μισεῖ τὸ φῶς», καθὼς φησιν ἡ θεία φωνή), ἐκδαπανηθέντος δὲ τοῦ κακοῦ ἐκ τῶν ὄντων καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν αἰθίς μεταχωρήσαντος, πάλιν μεθ' ἡδονῆς ἀναβλέπει πρὸς τὸ φῶς ἢ φύσιν τοῦ ἐπιθολοῦντος τὸ καθαρὸν τῆς ψυχῆς ἐκχωρήσαντος.

Μάταιον τοίνυν δέδεικται διὰ τῶν εἰρημένων τὸ δυσμενῶς
 15 πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς ἔχειν φύσιν· οὐ γὰρ ταύτης ἡρτηται τῶν κακῶν ἢ αἰτία (ἦ γὰρ ἂν κατὰ πάντων ἐπίσης ἔσχε τὸ κράτος τῶν τὸν σωματικὸν εἰληχότων βίον), ἀλλ', ἐπειδὴ τῶν ἐπ' ἀρετῇ μνημονευομένων ἕκαστος καὶ ἐν σαρκὶ ἦν καὶ ἐν κακίᾳ οὐκ ἦν, φανερὸν διὰ τούτων ἐστὶν ὅτι οὐ τὸ σῶμα τῶν παθημά-
 20 των αἴτιον, ἀλλ' ἢ προαίρεσις ἢ δημιουργοῦσα τὰ πάθη. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα καταλλήλως τῇ ἰδίᾳ κινεῖται φύσει, δι' ὧν συντηρεῖται πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σύστασιν καὶ διαμονὴν πρὸς ταῦτα ταῖς ἰδίαις ὀρμαῖς διοικούμενον. Οἷόν τι λέγω· βρώσεώς ἐστὶν αὐτῷ χρεια καὶ πόσεως, ὥστε τὸ διαπνευσθὲν τῆς δυνάμεως πάλιν
 25 ἀντεισαχθῆναι τῷ λείποντι. Πρὸς τοῦτο κινεῖται ἢ ὄρεξις. Πάλιν διὰ τῆς τῶν γινομένων διαδοχῆς θνητῆ οὔσα ἢ τοῦ σώματος φύσις ἀθανατίζεται. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς ταύτην τὴν ὀρμὴν ἐπιτηδείως ἔχει. Ἔτι πρὸς τούτοις γυμνὸν τοῦ ἐκ τῶν τριχῶν σκεπάσματος τὸ σῶμα πεποιήται, οὐ χάριν τῆς ἐξωθεν περιβολῆς
 30 ἐδεήθημεν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς φλογμὸν τε καὶ κρύος καὶ ἐπομβρίαν

βάλει τὰ μάτια τὰ σωματικὰ ἓνα ἰσχυρότερο ἐρέθισμα καὶ θολώσῃ τὴν ὀπτική τους ἰκανότητα, γνῶρισμά τους γίνεται ὁ ζόφος, ἐπειδὴ ἡ παχιά σάρκα συγγενεῦει μὲ τὸ σκοτός· κι ἂν μὲ κάποια θεραπεία δαπανηθεῖ τὸ ρεῦμα ποῦ ἐνόχλησε τὸ πνεῦμα, γίνεται πάλι οἰκεῖο καὶ κατάλληλο τὸ φῶς κι ἐνώνεται μὲ τὴν καθαρὴ καὶ ὀλόλαμπρη κόρη. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἐπειδὴ κατὰ κλῦσε ἡ κακία τὴν ὀπτικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς σὰν ἓνα ρεῦμα μὲ τὴν ἀπάτη τοῦ ἐχθροῦ, ὁ λογισμὸς ἔκλινε θεληματικὰ πρὸς τὸ σκοτεινὸ βίον, ἐπειδὴ μὲ τὸ πάθος ἔγινε οἰκεῖος μὲ τὸ ζόφο (γιατὶ «καθένας ποῦ πράττει φαῦλα ἔργα μισεῖ τὸ φῶς», ὅπως λέει ὁ θεῖος λόγος¹⁷). Κι ὅταν ἐξαντληθεῖ τὸ κακὸ ἀπὸ τὰ ὄντα καὶ μεταβεῖ πάλι στὸ μὴ ὄν, μὲ εὐχαρίστηση ὁ ἄνθρωπος βλέπει πάλι πρὸς τὸ φῶς, ἀφοῦ ἔλειψε ἡ αἰτία ποῦ θόλωνε τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς.

Μὲ ὅσα εἰπώθηκαν ἀποδείχτηκε πὼς εἶναι ἀβάσιμο νὰ μισοῦμε τὴ φύση τῆς σάρκας· γιατί δὲν συνδέεται μ' αὐτὴν ἡ αἰτία τῶν κακῶν, ἀλλιῶς ἡ δύναμή της θὰ ἐκτεινόταν σὲ ὅλα ὅσα ἔλαβαν τὸ σωματικὸ βίον. Ἀλλὰ ἐπειδὴ καθένας ἀπὸ ὄσους μνημονεύονται γιὰ τὴν ἀρετὴ τους καὶ μέσα στὴ σάρκα ἦταν κι ἀπὸ τὴν κακία ἀπουσίαζε, εἶναι φανερὸ ἀπ' αὐτὸ ὅτι δὲν εἶναι τὸ σῶμα αἴτιον τῶν παθῶν, ἀλλὰ ἡ προαίρεση ποῦ δημιουργεῖ τὰ πάθη. Γιατὶ τὸ σῶμα κινεῖται σύμφωνα μὲ τὴ δική του φύση καὶ μὲ ὅσα συντελοῦν στὴ σύσταση καὶ τὴ διατήρησή του, πρὸς αὐτὰ προσαρμόζεται μὲ τὶς ὁρμές του. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποῦ λέω. Ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ φαγητὸ καὶ ποτό, ὥστε τὸ ποσὸ τῆς δυνάμεως ποῦ δαπανήθηκε νὰ συμπληρωθεῖ στὸ βαθμὸ ποῦ λείπει. Γι' αὐτὸ ἐνεργοποιεῖται ἡ ὄρεξη. Μὲ τὴ διαδοχὴ πάλι ὄσων γίνονται ἡ φύση τοῦ σώματος ἀθανατίζεται, ἐνῶ εἶναι θνητή. Γι' αὐτὸ προσφέρεται καὶ σ' αὐτὴ τὴν ὁρμὴ τὸ σῶμα. Ἀκόμα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τὸ σῶμα ἔχει γίνεи γυμνὸ ἀπὸ τὸ ἐπικάλυμμα τῶν τριχῶν καὶ γι' αὐτὸ χρειαστήκαμε τὸ ντύσιμο ἀπ' ἐξω. Ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν μπορούσαμε ν' ἀντέξομε στὴ ζέστη καὶ στὸ

άντισχεῖν οὐ δυνάμενοι τὴν ἐκ τῶν οἴκων σκέπην ἐπεζητήσαμεν. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ μὲν λελογισμένως πρὸς τὴν χρεῖαν βλέπων δέχεται τούτων ἕκαστον ἀπραγμόνως, ὄρον τῆς ὀρέξεως τὸν σκοπὸν τῆς χρεῖας ποιούμενος· οἶκον, ἱμάτιον, συζυγίαν, 5 τροφήν, δι' ἑκάστου τούτων θεραπέων τὸ ἐνδέον τῆς φύσεως.

Ὁ δὲ τῶν ἡδονῶν ὑπέρτης ὁδοὺς παθημάτων τὰς ἀναγκαίας χρεῖας ἐποίησεν, ἀντὶ μὲν τῆς τροφῆς τὴν τροφήν ἐπιζητῶν, ἀντὶ δὲ τῆς περιβολῆς τὸν καλλωπισμὸν προαιρούμενος, ἀντὶ δὲ τῆς τῶν οἴκων χρεῖας τὴν πολυτέλειαν, ἀντὶ δὲ τῆς παιδο- 10 ποιῆσας πρὸς τὰς παρανόμους τε καὶ ἀπηγορευμένας ἡδονὰς βλέπων. Διὰ τοῦτο ἢ τε πλεονεξία πλατεῖαις ταῖς πύλαις τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ εἰσεκώμασεν, καὶ ἡ μαλακία καὶ ὁ τῦφος καὶ ἡ χανότης καὶ ἡ πολυειδὴς ἀσωτία καὶ τὰ τοιαῦτα ὡσπερ τινὲς ὄζοι καὶ ξηράδες τῶν ἀναγκαίων χρεῶν παρεβλάστησαν διὰ τὸ παρελ- 15 θεῖν τοὺς τῆς χρεῖας ὄρους τὴν δρεξιν καὶ τοῖς ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ σπουδαζομένοις ἐπιπλατύνεσθαι. Τί γὰρ κοινὸν ἔχει πρὸς τὸ τῆς τροφῆς χρήσιμον ὁ διάγλυφος ἄργυρος χρυσοῦ καὶ λίθοις ἐπανθιζόμενος; Ἡ τίνος χάριν ἐπεδεῆθη τὸ ἱμάτιον τοῦ χρυσοῦ νήματος καὶ τῆς εὐάνθοῦς πορφυρίδος καὶ τῆς ὑφαντι- 20 κῆς ζωγραφίας, δι' ἧς πόλεμοι καὶ θῆρες καὶ τὰ τοιαῦτα τοῖς χιτῶσίν τε καὶ τοῖς ἐπενδύμασι παρὰ τῶν ὑφαινόντων ἐνζωγραφοῦνται, οἷς συμμαχοῦσα ἡ τῆς πλεονεξίας ἐνεφύη νόσος; Ἴνα γὰρ ἐπιτύχωσι τῆς πρὸς ταῦτα παρασκευῆς καὶ δυνάμεως, τὰς τῶν ἐπιθυμουμένων ὕλας παρὰ τῆς πλεονεξίας πορίζονται. Ἡ 25 δὲ πλεονεξία τῇ ἀπληστίᾳ τὴν εἰσοδὸν ἠνοίξεν, ἥτις ἐστί, κατὰ τὸν Σολομῶντα, ὁ τετρημένος πίθος, ἀεὶ τοῖς ἐπαντλοῦσιν λείπων καὶ κενὸς εὕρισκόμενος. Οὐκοῦν οὐ τὸ σῶμα τὰς τῶν κακῶν ἀφορμάς, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἐμποιεῖ τὸν σκοπὸν τῆς χρεῖας εἰς τὴν τῶν ἀτόπων ἐπιθυμίαν ἐκτρέπουσα.

30 Μὴ τοίνυν κακιζέσθω παρὰ τῶν ἀπερισκέπτων τὸ σῶμα, ᾧ μετὰ ταῦτα διὰ τῆς παλιγγενεσίας μετατοικειωθέντι πρὸς τὸ θεϊότερον ἢ ψυχὴ καλλωπίσεται τὰ περιττά τε καὶ ἄχρηστα ὡς

κρύο και στη βροχή ἀναζητήσαμε τὴ σκέπη ἀπὸ τὰ σπίτια. Αὐτὰ και τὰ ὁμοια, ὁποῖος ἀντιμετωπίζει τὴν ἀνάγκη λογικά, δέχεται καθένα ἀπὸ αὐτὰ χωρὶς προβλήματα κάνοντας ὄρο τῆς ὄρεξης τὸ σκοπὸ τῆς χρήσης. Τὸ σπίτι, τὸ φόρεμα, τὴ συζυγικὴ ζωὴ, τὴν τροφή, μὲ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἀναπληρώνει τὴν ἔλλειψη τῆς φύσης.

Ὁ ὑπὴρέτης ὁμως τῶν ἡδονῶν ἔκανε τὶς ἀναπόφευκτες ἀνάγκες δρόμους νὰ περάσουν τὰ πάθη· ἀντὶ τροφῆς ἐπιζητεῖ τὴν τρυφή, ἀντὶ φορέματος προτιμᾷ τὸν καλλωπισμό, ἀντὶ τῆς ἀπλῆς χρησιμοποίησης τῶν σπιτιῶν τὴν πολυτέλεια, ἀντὶ νὰ κάνει παιδιὰ κυνηγᾷ τὶς παράνομες και ἀπαγορευμένες ἡδονές. Γι' αὐτὸ και ἡ πλεονεξία μπῆκε θορυβωδῶς μὲ ὀλάνοιχτες πύλες στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ και ἡ μαλθακότητα και ἡ ἔπαρση και ἡ ἀποχαύνωση και ἡ κάθε εἶδους ἀσωτία και τὰ ὁμοια σὰν κάποια χλωρὰ και ξεραμένα βλάστησαν κοντὰ στὶς ἀναπόφευκτες ἀνάγκες, ἐπειδὴ ἡ ὄρεξη ξεπέρασε τὰ ὄρια τῆς ἀνάγκης και ἀπλώνεται σ' ἐπιδιώξεις σὲ τίποτε χρήσιμες. Τί κοινὸ ἔχουν μὲ τὴ χρησιμότητα τῆς τροφῆς τὰ σκαλισμένα ἀσημικὰ ποικιλμένα μὲ χρυσὸ και πέτρες; Ἡ τί χρειάστηκε τὸ φόρεμα τὴ χρυσὴ κλωστή και τὸ πορφυρὸ χρῶμα και τὰ ὕφασμένα σχέδια, ποὺ μ' αὐτὰ ἀπεικονίζουν πολέμους και θηρία και τὰ ὁμοια πάνω στοὺς χιτῶνες και τὰ πανωφόρια οἱ ὕφαντὲς και γεννοῦν σύμμαχό τους τὴ νόσο τῆς πλεονεξίας; Γιατί, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴ δυνατότητα νὰ τὰ κατασκευάσουν, προμηθεύονται τὰ ὕλικά γι' αὐτὰ ποὺ ἐπιθυμοῦν ἀπὸ τὴν πλεονεξία. Ἡ πλεονεξία ἀνοίγει τὴν εἴσοδο στὴν ἀπληστία, ποὺ εἶναι, κατὰ τὸ Σολομώντα, τὸ τρυπημένο πιθάρι ποὺ πάντα χρειάζεται νερὸ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὸ γεμίζουν και βρίσκεται πάντοτε ἄδειο. Δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ σῶμα ποὺ δίνει τὶς ἀφορμὲς τῶν παθῶν, ἀλλὰ ἡ προαίρεση δημιουργεῖ τὸ σκοπὸ ποὺ ἐπιδιώκομε, ἐκτρέποντάς μας στὴν ἐπιθυμία τῶν ἀνεπίτρεπτων.

Ἄς μὴν κακίζον λοιπὸν οἱ ἀπερίσκεπτοι τὸ σῶμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἡ ψυχὴ μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωὴ, ἀφοῦ μεταστοιχειωθεῖ μὲ τὴν ἀναγέννηση, θὰ καλλωπιστεῖ πρὸς τὸ θεϊκότερο, ἀφοῦ ὁ

πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς μελλούσης ζωῆς τοῦ θανάτου ἀποκαθάραντος. Οὐ γὰρ πρὸς ἃ νῦν ἐπιτηδεύεις ἔχει τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα χρησιμεύσει βίῳ, ἀλλ' οἰκεία καὶ κατάλληλος ἔσται τῇ ἀπολαύσει τῆς ζωῆς ἐκείνης ἢ τοῦ σώματος ἡμῶν παρασκευὴ ἀρμοδίως πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν διατεθεῖσα. Οἷόν τι λέγω (κρεῖττον γὰρ ὑποδείγματι τῶν γνωρίμων τινὶ διασαφηνίσαι τὸ νόημα)· ἢ τοῦ σιδήρου βῶλος χρησιμεύει τῇ χαλκευτικῇ τέχνῃ καὶ ἀκατέργαστος ἄκμων γενομένη τοῦ τεχνιτεύοντος. Ἄλλ' ὅταν δέῃ πρὸς τι λεπτότερον μετεργασθῆναι τὸν σίδηρον, τότε δι' ἐπιμελείας τὴν βῶλον τοῦ πυρὸς ἐκκαθάραντος ἅπαν ἀποτίθεται τὸ γεῶδες καὶ ἄχρηστον, ὃ δὴ σκωρίαν οἱ τεχνῖται τῆς ἐργασίας ταύτης κατονομάζουσι, καὶ οὕτως ὁ ποτὲ ἄκμων λεπτουργηθεὶς ἢ θώραξ ἢ ἄλλο τι τῶν λεπτῶν κατασκευασμάτων ἐγένετο τοῦ τοιοῦτου περιττώματος ἐκκαθαρθεὶς διὰ τῆς χωνείας, ὅπερ ἕως ὅτε ἄκμων ἦν οὐκ ἐνομίζετο πρὸς τὴν τότε χρεῖαν εἶναι περίττωμα. Συντετέλει γὰρ τι καὶ ἡ σκωρία πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ σιδήρου ἐγκαταμεμιγμένη τῷ βῶλῳ. Εἰ δὲ νενόηται ἡμῖν τὸ ὑπόδειγμα, μετακτέον ἤδη πρὸς τὸ προκειμένον νόημα τὴν ἐν τῷ ὑποδείγματι θεωρηθεῖσαν διάνοιαν. Τί οὖν ἔστι τοῦτο; Πολλὰς ἔχει νῦν σκωριωδεῖς ποιότητος ἢ τοῦ σώματος φύσις, αἱ κατὰ μὲν τὴν παροῦσαν ζωὴν πρὸς τι χρήσιμον συντελοῦσιν, ἀχρήστως δὲ παντάπασι καὶ ἀλλοτρίως ἔχουσι πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα προσδοκωμένην μακαριότητα. Ὅπερ οὖν ἐν τῷ πυρὶ περὶ τὸν σίδηρον γίνεται τὸ ἄχρηστον ἅπαν τῆς χωνείας ἀποποιούσης, τοῦτο διὰ τοῦ θανάτου κατορθοῦται τῷ σώματι παντὸς περιττώματος ἀποποιουμένου διὰ τῆς ἐν τῇ νεκρότητι λύσεως. Φανερὰ μὲν οὖν ἔστι πάντως τοῖς ἐπεσκεμμένοις ποῖα ταῦτά ἐστιν ὧν ἀποκαθαίρεται τὸ σῶμα εἰς ὕστερον, ἅπερ, εἰ μὴ παρείη κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν, ζημία γίνεται τοῦ βίου τούτου.

Πλὴν ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῶν σαφηνείας χάριν δι' ὀλίγων εἰρήσεται· ἔστω καθ' ὑπόθεσιν ἀντὶ μὲν τῆς βῶλου ἢ ὄρεξις ἢ φυσικῶς ἐπὶ πάντων ἐνεργουμένη, ἀντὶ δὲ τῆς σκωρίας ταῦτα πρὸς

θάνατος ἀποκαθάρει τὰ περιττὰ καὶ ἄχρηστα στὴν ἀπόλαυση τῆς μέλλουσας ζωῆς. Γιατὶ αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται τώρα δὲ θὰ τοῦ χρησιμεύσουν καὶ στὴ μετέπειτα ζωὴ, ἀλλὰ θὰ γίνῃ σχετικὴ καὶ κατάλληλη γιὰ τὴν ἀπόλαυση τῆς ζωῆς ἐκείνης ἢ προετοιμασία τοῦ σώματός μας, ἀρμόδια γιὰ τὴ μετουσία τῶν ἀγαθῶν. Ἐνοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πὺ λέγω (γιατὶ εἶναι καλύτερα νὰ διασαφηνίσω τί ἐνοῶ μὲ ἓνα γνωστὸ παράδειγμα). Ἐνας σβῶλος ἀπὸ σίδηρο χρησιμεύει στὴ σιδηρουργία καὶ ἀκατέργαστος γίνεται ἀμόνι γιὰ τὸν τεχνίτη. Ἀλλὰ ὅταν χρειαστεῖ νὰ μεταποιηθεῖ ὁ σίδηρος σὲ ἓνα λεπτότερο ἀντικείμενο, τότε, ἀφοῦ ἡ φωτιὰ καθαρῖσει μ' ἐπιμέλεια τὸ σβῶλο, ἀποθέτει ὄλο τὸ γεῶδες καὶ ἄχρηστο στοιχεῖο, πὺ οἱ τεχνίτες τῆς ἐργασίας αὐτῆς τὸ ὀνομάζουν σκουριά, καὶ ἔτσι αὐτὸ πὺ κάποτε ἦταν ἀμόνι, ἀφοῦ λεπτοδουλεύτηκε ἐγίνε ἡ θώρακας ἢ κάποιον ἄλλο λεπτὸ κατασκεύασμα, καθαρῖσμένος ἀπὸ αὐτὸ τὸ περιττὸ μὲ τὸ λιώσιμό του στὴ φωτιὰ, πὺ ὅταν ἦταν ἀμόνι δὲν νομιζόταν περιττὸ γιὰ τὴ λειτουργία του αὐτῆ. Γιατὶ συντελοῦσε κατὰ τι καὶ ἡ σκουριά στὸν ὄγκο τοῦ σιδήρου ἀνακατεμένη μὲ τὸ σβῶλο. Ἄν λοιπὸν ἐγίνε ἀντιληπτὸ τὸ παράδειγμά μου, ἄς μεταφέρομε στὸ νόημα πὺ μᾶς ἀπασχολεῖ τὴ σκέψη πὺ διατύπωσα στὸ παράδειγμα. Ποιὰ εἶναι αὐτῆ; Ἡ φύση τοῦ σώματός μας ἔχει πολλὰ στοιχεῖα παρόμοια μὲ τὴ σκουριά, τὰ ὁποῖα στὴ ζωὴ αὐτῆ συντελοῦν σὲ κάτι χρήσιμο, εἶναι ὁμως τελείως ἄχρηστα καὶ ξένα γιὰ τὴ μακαριότητα πὺ προσδοκοῦμε ἔπειτα ἀπὸ αὐτῆν. Αὐτὸ λοιπὸν πὺ γίνεται μὲ τὴ φωτιὰ στὸ σίδηρο γιὰ νὰ ἀποβάλλει μὲ τὸ λιώσιμο ὄλο τὸ ἄχρηστο στοιχεῖο, αὐτὸ τὸ πετυχαίνει τὸ σῶμα μὲ τὸ θάνατο, πὺ ἀπομακρύνει κάθε περιττὸ μὲ τὴ διάλυση τοῦ θανάτου. Γι' αὐτοὺς πὺ ἐξετάζουν μὲ περίσκεψη εἶναι ὀπωσδήποτε φανερὰ ποιὰ εἶναι αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποκαθαίρεται τὸ σῶμα γιὰ ἀργότερα καὶ πὺ ἂν δὲν εἶναι παρόντα κατὰ τὴν παρούσα ζωὴ ἀποβαίνουν ζημία αὐτοῦ τοῦ βίου.

Πλὴν ὁμως θὰ τὰ ἀναφέρω κι ἐγὼ μὲ λίγα λόγια γιὰ χάρη τῆς σαφήνειας. Ἄς ὑποθέσομε ὅτι ἀντὶ τοῦ βῶλου ἔχομε τὴν ὄρεξη πὺ ἐκδηλώνεται φυσικὰ σὲ ὄλα καὶ ἀντὶ τῆς σκουριᾶς

ἃ νῦν τὰς ὀρμὰς ἔχει ἢ ὄρεξις· ἡδοναὶ καὶ πλοῦτοι καὶ φιλοδο-
 ζίαὶ καὶ δυναστεῖαι καὶ θυμοὶ καὶ τῶφοι καὶ τὰ τοιαῦτα. Τούτων
 ἀπάντων καὶ τῶν τοιούτων καθάρσιον ἀκριβὲς ὁ θάνατος γίνε-
 ται· ὧν γυμνωθεῖσά τε καὶ καθαρθεῖσα πάντων ἢ ὄρεξις πρὸς
 5 τὸ μόνον ὀρεκτὸν τε καὶ ἐπιθυμητὸν καὶ ἐράσμιον τῇ ἐνεργείᾳ
 τραπήσεται οὐκ ἀποσβέσασα καθόλου τὰς ἐγκειμένας φυσικῶς
 ἡμῖν ἐπὶ τὰ τοιαῦτα ὀρμὰς ἀλλὰ πρὸς τὴν αὔλον τῶν ἀγαθῶν
 μετουσίαν μεταποιήσασα. Ἐκεῖ γὰρ ὁ ἔρωσ τοῦ ἀληθινοῦ κάλ-
 λους ὁ ἄπαυστος, ἐκεῖ ἢ ἐπαινετὴ τῶν τῆς σοφίας θησαυρῶν
 10 πλεονεξία καὶ ἡ καλὴ τε καὶ ἀγαθὴ φιλοδοξία ἢ τῇ κοινωνίᾳ τῆς
 τοῦ Θεοῦ βασιλείας κατορθουμένη καὶ τὸ καλὸν πάθος τῆς
 ἀπληστίας τὸ οὐδέποτε κόρω τῶν ὑπερκειμένων πρὸς τὸν ἀγα-
 θὸν ἀνιδὸν πόθον ἐπικοπτόμενον. Οὐκοῦν μαθῶν ὅτι τοῖς καθή-
 κουσι χρόνοις ὁ τοῦ παντὸς τεχνίτης τὴν τοῦ σώματος βῶλον
 15 εἰς ὄπλον εὐδοκίας μεταχαλκεύσει «θώρακα δικαιοσύνης», κα-
 θὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, καὶ «μάχαιραν πνεύματος» καὶ «περι-
 κεφαλαίαν ἐλπίδος» καὶ πᾶσαν τὴν τοῦ Θεοῦ πανοπλίαν κατερ-
 γασάμενος, ἀγάπα τὸ ἴδιον σῶμα, κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου νό-
 μον, ὃς φησιν ὅτι «οὐδεὶς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἐμίσησεν».
 20 Τὸ σῶμα δὲ τὸ κεκαθαρμένον ἀγαπᾶσθαι χρὴ, οὐ τὴν ἀπο-
 ποιουμένην σκωρίαν. Ἀληθὲς γάρ ἐστιν, ὡς φησιν ἡ θεία φωνή,
 ὅτι «ἐὰν ἢ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνου καταλυθῇ, τότε αὐ-
 τὴν εὐρήσομεν οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ γενομένην οἰκίαν ἀχειροποι-
 ητον αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀξίαν τοῦ εἶναι αὐτὴν Θεοῦ «κα-
 25 τοικητήριον ἐν Πνεύματι». Καί μοι μηδεὶς χαρακτῆρα καὶ
 σχῆμα καὶ εἶδος ὑπογραφέτω τῆς ἀχειροποίητου ἐκείνης οἰκίας
 καθ' ὁμοιότητα τῶν νῦν ἐπιφαινομένων ἡμῖν χαρακτήρων καὶ
 διακρινόντων ἡμᾶς ἀπ' ἀλλήλων τοῖς ἰδιώμασιν. Οὐ γὰρ μόνης

αὐτὰ πού ἡ ὄρεξη ὀρέγεται· ἡδονές καὶ πλούτη καὶ φιλοδοξίες καὶ ἐξουσίες καὶ θυμούς καὶ περηφάνειες καὶ τὰ ὅμοια. Ὅλων αὐτῶν καὶ τῶν ὁμοίων τέλειο μέσο κάθαρσης εἶναι ὁ θάνατος. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἀφοῦ ἀπογυμνωθεῖ καὶ καθαρθεῖ, ἡ ὄρεξη θὰ στρέψει τὴν ἐνέργειά της πρὸς τὸ μοναδικὸ πλήρωμα τῆς ὄρεξης, τὸ ἐπιθυμητὸ καὶ ἀγαπητὸ, χωρὶς νὰ σβήνει καθόλου τὶς φυσικὲς τάσεις πού ὑπάρχουν μέσα μας γι' αὐτὰ, ἀλλὰ μεταποιώντας τις στὴν αὐλὴ μετουσία τῶν ἀγαθῶν. Ἐκεῖ στρέφεται ὁ ἀτελειώτος ἔρωτας τῆς ἀληθινῆς ὁμορφιάς, ἐκεῖ ἡ ἀξίεπαινη πλενοξενία γιὰ τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας, καὶ ἡ ὡραία καὶ καλὴ φιλοδοξία, πού κατορθώνεται μὲ τὴν κοινωνία τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ὡραῖο πάθος τῆς ἀπληστίας πού οὐδέποτε χορταίνει μὲ τὰ ὑπερκείμενα, ὥστε νὰ διακοπεῖ ὁ πόθος τῆς ἀνάβασής του πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ἀφοῦ λοιπὸν μάθεις ὅτι στοὺς καιροὺς πού πρέπει ὁ τεχνίτης τοῦ παντός θὰ ξαναχαλκεύσει τὸ βῶλο τοῦ σώματος «σὲ ὄπλο χαρᾶς»¹⁸, «θώρακα διακαιοσύνης», καθὼς λέει ὁ Ἀπόστολος, «ξίφος τοῦ Πνεύματος», καὶ «περικεφαλαία τῆς ἐλπίδας»¹⁹ καὶ θὰ κατασκευάσει ὅλη τὴν «πανοπλία τοῦ Θεοῦ»²⁰, τότε νὰ ἀγαπᾶς τὸ σῶμα σου σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ Ἀποστόλου πού λέει «κανένας δὲ μίσησε τὸ σῶμα του»²¹.

➤ Πρέπει νὰ ἀγαποῦμε τὸ σῶμα πού ἔχει καθαρθεῖ κι ὄχι τὴ σκουριά πού ἀποβάλλεται. Γιατὶ εἶναι ἀλήθεια, ὅπως λέει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅτι «ἂν ἡ ἐπίγεια σκηνὴ τῆς κατοικίας μας διαλυθεῖ, τότε θὰ τὴ βροῦμε νὰ ἔχει γίνῃ οἰκοδομὴ ἀπὸ τὸ Θεόν, σπῆτι ἀχειροποίητο αἰώνιο στὸν οὐρανόν»²², ἄξιο νὰ εἶναι «πνευματικὸ κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ»²³. Κι ἂς μὴ μοῦ περιγράψει κανένας τὸ χαρακτήρα καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν ὄψη τοῦ ἀχειροποίητου ἐκείνου σπιτιοῦ, ὅπως κάνομε μὲ τοὺς χαρακτῆρες πού φανερώνονται τώρα σ' ἐμᾶς καὶ μᾶς ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους μὲ τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματά τους. Γιατὶ δὲν ἐξαγγέλλουν σ'

20. Ἐφ. 6,11· 13. 21. Ἐφ. 5,29.

22. Β' Κορ. 5,1. 23. Ἐφ. 2,22.

τῆς ἀναστάσεως ἡμῖν παρὰ τῶν θείων λογίων κεκηρυγμένης, ἀλλὰ καὶ τὸ δεῖν ἀλλαγῆναι τοὺς ἀνακαινισθέντας διὰ τῆς ἀναστάσεως τῆς θείας διεγγυωμένης γραφῆς, ἀνάγκη πᾶσα κεκρύφθαι παντάπασι καὶ ἀγνοεῖσθαι πρὸς ὃ τι ἀλληγησόμεθα, τῷ
 5 μηδὲν ὑπόδειγμα τῶν ἐλπιζομένων ἐν τῷ νῦν καθορᾶσθαι βίῳ. Νῦν μὲν γὰρ πᾶν τὸ παχὺ καὶ στερέμνιον ἐκ φύσεως ἔχει τὴν ἐπὶ τὸ κάτω φοράν, τότε δὲ πρὸς τὸ ἀνωφερὲς ἢ μεταποίησις τοῦ σώματος γίνεται, οὕτως εἰπόντος τοῦ λόγου, ὅτι μετὰ τὸ ἀλλαγῆναι τὴν φύσιν ἐν πᾶσι τοῖς ἀναβεβιωκόσι διὰ τῆς ἀναστάσεως
 10 «ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα». Εἰ τοίνυν ἐπὶ τῶν ἀλλαγέντων τὸ βᾶρος οὐ παραμένει τῷ σώματι, ἀλλὰ συμμετεωροποροῦσι τῇ ἀσωμάτῳ φύσει οἱ πρὸς τὴν θειοτέραν μεταστοιχειωθέντες κατάστασιν, πάντως ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἰδιωμά-
 15 των τοῦ σώματος πρὸς τι τῶν θειοτέρων συμμετατίθεται· τὸ χρῶμα, τὸ σχῆμα, ἢ περιγραφή καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα. Τούτου χάριν οὐδεμίαν ἀνάγκην ὀρῶμεν τοῖς ἀλλαγεῖσι διὰ τῆς ἀναστάσεως ἐνθεωρεῖσθαι τὴν τοιαύτην διαφορὰν, ἣν νῦν διὰ τὴν τῶν ἐπιγινομένων ἀκολουθίαν ἀναγκαίως ἔσχεν ἢ φύσις
 20 (οὔτε μὴν ὅτι οὐκ ἔσται σαφῶς ἔστιν ἀποφῆνασθαι ἀγνοούντων ἡμῶν εἰς ὃ τι ταῦτα διὰ τῆς ἀλλαγῆς μεταβήσεται), ἀλλ' ὅτι μὲν γένος ἔσται τῶν πάντων ἓν, ὅταν ἓν σῶμα Χριστοῦ οἱ πάντες γενώμεθα τῷ ἐνὶ χαρακτῆρι μεμορφωμένοι, οὐκ ἀμφιβάλλομεν πᾶσι κατὰ τὸ ἴσον τῆς θείας εἰκόνας ἐπιλαμπούσης, τί δὲ ἡμῖν
 25 ἀντὶ τῶν τοιούτων ἰδιωμάτων ἐν τῇ ἀλλαγῇ τῆς φύσεως προσγενήσεται, κρεῖττον εἶναι πάσης στοχαστικῆς ἐννοίας ἀποφαινώμεθα.

Ὡς δ' ἂν μὴ καθ' ὄλου ἀγύμναστος ἡμῖν ὁ περὶ τούτου λόγος καταλειφθεῖ, τοῦτό φαμεν, ὅτι εἰς οὐδὲν ἕτερον τῆς κατὰ τὸ ἄρ-
 30 ρεν καὶ θῆλυ διαφορᾶς συνεργούσης τῇ φύσει πλὴν τῆς παιδοποιΐας, τάχα τινὰ στοχασμὸν ἔστιν ἀναλαβεῖν τῆς ἐπηγγελμένης

ἐμᾶς τὰ θεῖα λόγια τῆ θεῖα ἀνάστασις μόνο, ἀλλὰ ἡ θεῖα Γραφή μᾶς ἐγγυᾶται καὶ ὅτι πρέπει ὄσοι ἀνακαινίστηκαν μὲ τὴν ἀνάστασις ν' ἀλλάξουν²⁴. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ μείνει κρυμμένο καὶ ν' ἀγνοεῖται ἐντελῶς σὲ τί θ' ἀλλάξομε, ἐπειδὴ στὴ ζωὴ αὐτὴ δὲ βλέπομε κανένα παράδειγμα γιὰ ὅσα ἐλπίζομε. Τώρα κάθετι παχὺ καὶ σκληρὸ ἔχει ἀπὸ τὴ φύση του τὴ φορὰ πρὸς τὰ κάτω, ἐνῶ τότε τὸ σῶμα μας θὰ μεταποιηθεῖ νὰ τείνει πρὸς τὰ ἄνω, ἀφοῦ ἔτσι εἶπε ὁ λόγος, ὅτι μετὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς φύσης σὲ ὅλα ἐκείνων πού θὰ ξαναλάβουν ζωὴ μὲ τὴν ἀνάστασις «θὰ ἀρπαχθοῦμε μέσα σὲ σύννεφα γιὰ νὰ προῦπαντήσομε τὸν Κύριο στὸν ἀέρα καὶ ἔτσι θὰ εἴμαστε πάντα μαζί μὲ τὸν Κύριο»²⁵. Ἄν λοιπὸν δὲν παραμένει βᾶρος στὸ σῶμα ἐκείνων πού ἔχουν μεταβληθεῖ, ἀλλὰ πορεύονται στὸν αἰθέρα μαζί μὲ τὴν ἀσώματη φύση ὄσοι μεταστοιχειώθηκαν σὲ θεϊκότερη κατάστασις, εἶναι ὅπως ὅποτε βέβαιο ὅτι καὶ οἱ λοιπὲς ιδιότητες τοῦ σώματος συµμεταβάλλονται πρὸς τὸ θεϊκότερο, τὸ χρῶμα, τὸ σχῆμα, τὸ περίγραμμα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Γι' αὐτὸ δὲ νομίζομε καθόλου ἀπαραίτητο νὰ θεωροῦμε σ' αὐτοὺς πού ἀλλάξαν μὲ τὴν ἀνάστασις τὴ διαφορὰ αὐτὴ, πού ἔλαβε ἡ φύση ὑποχρεωτικὰ γιὰ ν' ἀκολουθήσουν οἱ ἐπιγινόμενοι (οὔτε βέβαια μποροῦμε ν' ἀποφανθοῦμε μὲ σαφήνεια ὅτι δὲ θὰ ὑπάρχει, ἐπειδὴ ἀγνοοῦμε ποιά μορφή θὰ πᾶρουν μετὰ τὴν ἀλλαγὴ). Ὅτι ὁμως τὸ γένος ὄλων θὰ εἶναι ἓνα, ὅταν γίνομε ὄλοι ἓνα σῶμα Χριστοῦ ἔχοντας ὄλοι τὴν ἴδια σφραγίδα, δὲν ἀμφιβάλλομε, ἀφοῦ λάμπει σ' ὄλους ἐξίσου ἡ θεῖα εἰκόνα. Τί ὁμως νέο θ' ἀποκτήσομε στὴ θέσις τῶν ιδιοτήτων αὐτῶν κατὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς φύσεως, σὲ βεβαιώνω πὼς εἶναι πάνω ἀπὸ εἰκασία πού μποροῦμε νὰ κάνομε.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴν ἀφήσω τὸ λόγο μου γι' αὐτὰ ἀτελείωτο, λέγω τοῦτο· ἀφοῦ ἡ διαφορὰ τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ θηλυκοῦ δὲ μᾶς βοηθᾷ παρὰ μόνο γιὰ τὴν παιδοποιῖα, μποροῦμε ἴσως νὰ φανταστοῦμε σ' ἓνα βαθμὸ ἱκανοποιητικὸ τὴν ὑποσχεμένη σχετικὰ

24. Α' Κορ. 15,51.

25. Α' Θεσ. 4,17.

τοῦ Θεοῦ τῶν ἀγαθῶν εὐλογίας ἐπάξιον ἐν τῷ περὶ τούτου λόγῳ, ὅτι εἰς τὴν ἐκείνου τοῦ τόκου ὑπηρεσίαν μεταβήσεται ἡ γεννητικὴ τῆς φύσεως δύναμις, οὗ μετέσχεν ὁ μέγας Ἡσαΐας εἰπὼν ὅτι «ἀπὸ τοῦ φόβου σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν καὶ
 5 ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέκομεν· πνεῦμα σωτηρίας σου ἐκούσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς». Εἰ γὰρ ἀγαθὸς ὁ τοιοῦτος τόκος καὶ σωτηρίας αἰτία γίνεται ἡ τεκνογονία, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, οὐδέποτε τὸ πνεῦμα τῆς σωτηρίας γεννῶν τις παύεται ὁ ἀπαξ διὰ τοῦ τοιούτου τόκου τὸν πληθυσμὸν τῶν ἀγαθῶν ἑαυτῷ τεκνωσάμενος.
 10 Ἀλλὰ κἂν τὸν χαρακτῆρά τις λέγῃ ᾧ μεμορφώμεθα, πάλιν ἡμῖν ἐν τῇ ἀναβιώσει τὸν αὐτὸν συμπαρέσσεσθαι, οὐδὲ πρὸς τοῦτο πρόχειρος ἡμῶν ἐστὶν ἡ διάνοια οὕτως ἢ ἑτέρως ἔχειν ὑπονοῆσαι.

Εἴτε γὰρ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοι τις εἶδους τὴν ἀναβίωσιν ἔσε-
 10 σθαι, εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν ἐκπεσεῖται ὁ λόγος διὰ τὸ μὴ τὸν αὐτὸν ἑαυτῷ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ χαρακτῆρος πάντοτε διαμένειν τὸν ἀνθρώπον ὑπὸ τε τῶν ἡλικιῶν καὶ τῶν παθημάτων ἄλλοτε πρὸς ἄλλο εἶδος μεταπλασσόμενον. Ἄλλως γὰρ μορφοῦνται τὸ νῆπιον καὶ τὸ μεϊράκιον, ἄλλως ὁ παῖς, ὁ ἀνὴρ, ὁ μεσηλιξ, ὁ πα-
 20 ρῆλιξ, ὁ γηραιός, ὁ πρέσβυς· οὐδὲν τούτων ὡσαύτως ἔχει πρὸς τὸ ἕτερον. Ἀλλὰ καὶ ὁ τῷ ἰκτέρῳ κατιωθεὶς καὶ ὁ ἐξωδηκῶς τῷ ὑδέρῳ ὃ τε ξηρανθεὶς ἐν τηκεδόνι καὶ ὁ πολυσαρκήσας ἐκ τινος δυσκρασίας, ὁ κατάχολος, ὁ αἱματώδης, ὁ φλεγματίας ἐκάστου τούτων πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν δυσκρασίαν συμμορ-
 25 φουμένου οὔτε παραμένειν ταῦτα μετὰ τὸ ἀναβιώσθαι καλῶς ἔχει λογιῶσθαι, τῆς ἀλλαγῆς πάντα μετασκευαζούσης πρὸς τὸ θεϊότερον, οὔτε οἷον ἡμῖν ἐπανθήσει τὸ εἶδος εὐκολόν ἐστιν ἀναλογί-
 σασθαι τῶν κατ' ἐλπίδα ἡμῖν προκειμένων ἀγαθῶν ὑπὲρ ὀφθαλμὸν καὶ ἀκοὴν καὶ διάνοιαν εἶναι πεπιστευμένων. Ἡ

εὐλογία τοῦ Θεοῦ γιὰ τοὺς ἀγαθοὺς, ὅτι δηλαδὴ ἡ γεννητικὴ δυνάμη τῆς φύσης θὰ περάσει στὴν ὑπηρεσία τῆς γέννησης ἐκείνης, στὴν ὁποία ἔλαβε μέρος ὁ Ἡσαΐας λέγοντας· «ἀπὸ τὸ φόβο σου, Κύριε, συλλάβαμε, νιώσαμε τίς ὠδίνες τοῦ τοκετοῦ καὶ γεννήσαμε· κυοφορήσαμε τὸ πνεῦμα τῆς σωτηρίας σου ἐπάνω στὴ γῆ»²⁶. Ἐὰν ἦταν ὠφέλιμη ἡ γέννηση αὐτὴ καὶ ἡ τεκνογονία γίνεται αἰτία σωτηρίας, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος²⁷, δὲ σταματᾷ ποτὲ νὰ γεννᾷ τὸ Πνεῦμα τῆς σωτηρίας αὐτὸς πού μιὰ φορὰ μὲ αὐτὴ τὴ γέννηση γέννησε γιὰ τὸν ἑαυτό του τὸ πλῆθος τῶν ἀγαθῶν. Ἀλλὰ καὶ στὴ μορφή πού πήραμε ἂν ἀναφερθεῖ κανένας, ὅτι δηλαδὴ θὰ ἔχομε τὴν ἴδια πάλι κατὰ τὴν ἀναβίωσή μας, οὔτε αὐτὸ δὲν εἶμαι ἔτοιμος νὰ σκεφτῶ, ἂν εἶναι ἔτσι ἢ ἀλλιῶς.

Εἴτε λοιπὸν λέει κάποιος ὅτι ἡ ἀναβίωσή μας θὰ γίνῃ μὲ τὴν ἴδια μορφή πού ἔχομε, ὁ λόγος μας θὰ βρεθεῖ σὲ πολλὴ ἀμηνχανία, ἐπειδὴ κατὰ τὸ εἶδος τῆς μορφῆς του δὲν παραμένει πάντοτε ὁ ἄνθρωπος ἴδιος μὲ τὸν ἑαυτό του, ἀφοῦ τὸν μεταπλάθουν οἱ ἡλικίες καὶ τὰ παθήματα σὲ διαφορετικὴ κάθε φορὰ μορφή. Ἄλλη βέβαια μορφή παίρνει τὸ νήπιο καὶ τὸ παιδί, ἄλλη ὁ ἔφηβος, ὁ ἄνδρας, ὁ μεσήλικας, ὁ περήλικας, ὁ γηραλέος, ὁ γέρος. Ἀπὸ αὐτὲς τίς ἡλικίες καμιά δὲν εἶναι ἴδια μὲ τὴν ἄλλη. Ἀλλὰ κι αὐτὸς πού πῆρε μὲ τὸν ἴκτερο τὸ χρῶμα τῆς σκουριάς κι αὐτὸς πού φούσκωσε ἀπὸ τὸν ὑδρώπικα κι αὐτὸς πού στέγνωσε ἀπὸ τὴν ἀδυναμία κι αὐτὸς πού ἔγινε πολὺσαρκος ἀπὸ κάποια κακὴ λειτουργία, ὁ χολερικός, ὁ αἱματώδης, ὁ φλεγματικός²⁸, καθένας ἀπὸ αὐτοὺς παίρνει τὴ μορφή πού ἀντιστοιχεῖ στὴν κακὴ λειτουργία πού ἐπικτρατεῖ. Οὔτε εἶναι καλὸ νὰ σκεφτοῦμε ὅτι αὐτὰ παραμένουν μετὰ τὴν ἀναβίωσή μας, ἀφοῦ ἡ ἀλλαγὴ τὰ μεταβάλλει ὅλα πρὸς τὸ θεϊκότερο, οὔτε εἶναι εὐκόλο γιὰ μᾶς νὰ φανταστοῦμε ποιά ὠραία μορφή θὰ λάβουμε, ἀφοῦ πιστεύομε ὅτι τὰ ἀγαθὰ πού ἐλπίζομε ὅτι μᾶς περιμένουν ὑπερβαίνουν κάθε μάτι καὶ ἀκοή καὶ διάνοια. Ἡ ἴσως

26. Ἡσ. 26,18. 27. Α' Τιμ. 2,15.

28. Οἱ ἄνθρωποι χαρακτηῖρες βάσει τῆς χολῆς, αἱματος, φλέγματος).

τάχα γνωριστικὸν εἶδος ἐκάστου τὴν ποιὰν ἰδιότητα τῶν ἡθῶν εἰπὼν τις οὐ τοῦ παντὸς ἀμαρτήσεται. Καθάπερ γὰρ νῦν ἢ κατὰ τι παραλλαγή τῶν ἐν ἡμῖν στοιχείων τὰς τῶν χαρακτήρων ἐν ἐκάστῳ διαφορὰς ἐξεργάζεται κατὰ πλεονασμὸν ἢ ἐλάττωσιν 5 τῶν ἀντιστοιχοῦντων τινὸς σχηματιζομένου τε καὶ χρωννυμένου τοῦ κατὰ τὴν μορφήν ἰδιώματος, οὕτω μοι δοκεῖ τὰ εἰδοποιουθέντα τότε τὴν ἐκάστου μορφήν οὐ ταῦτα τὰ στοιχεῖα γίνεσθαι, ἀλλὰ τὰ τῆς κακίας ἢ τῆς ἀρετῆς ἰδιώματα, ὧν ἢ ποιὰ πρὸς ἀλλήλα μίξις ἢ οὕτως ἢ ἑτέρως τὸ εἶδος παρασκευάζει, χαρακτη- 10 ρίζεσθαι, οἷον δὴ τι σχεδὸν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος γίνεται βίου, ὅταν ἢ ἐξῶθεν τοῦ προσώπου διάθεσις τὴν ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς ψυχῆς καταμηνύῃ διάθεσιν, ὅθεν ραδίως ἐπιγινώσκομεν τὸν τε τῆ λύπη κρατούμενον καὶ τὸν τῷ θυμῷ διανεστηκότα καὶ τὸν ἐν ἐπιθυμίᾳ λυόμενον καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸν φαιδρόν, τὸν ἀόργη- 15 τον, τὸν τῷ σεμνῷ χαρακτήρι τῆς σωφροσύνης καλλωπιζόμενον.

Ὡσπερ τοίνυν κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ζωὴν μορφή γίνεται ἢ ποιὰ διάθεσις τῆς καρδίας καὶ πρὸς τὸ ἐγκείμενον πάθος τὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶδος ἀπεικονίζεται, οὕτω μοι δοκεῖ πρὸς τὸ θειώτε- 20 ρον ὑπαλλαγείσης τῆς φύσεως εἰδοποιεῖσθαι διὰ τοῦ ἡθους ὁ ἀνθρωπος, οὐκ ἄλλο τι ὧν καὶ ἄλλο φαινόμενος, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ τοῦτο καὶ γινωσκόμενος, ὡς ὁ σώφρων, ὁ δίκαιος, ὁ πρᾶος, ὁ καθαρὸς, ὁ ἀγαπητικὸς, ὁ φιλόθεος, καὶ πάλιν ἐν τούτοις ἢ ὁ πάντα ἔχων τὰ ἀγαθὰ ἢ ὁ ἐν τῷδε μὲν ἐλαττούμενος, πλεονε- 25 κτῶν δὲ κατὰ τὸ ἕτερον. Ἐκ τούτων γὰρ καὶ τῶν τοιούτων, τῶν τε κατὰ τὸ κρεῖττον καὶ τῶν κατὰ τὸ ἐναντίον ἐπιθεωρουμένων ἰδιωμάτων, οἷον εἰς διαφόρους ἰδέας οἱ καθ' ἕκαστον ἀπ' ἀλλήλων μερίζονται, ἕως ἂν τοῦ ἐσχάτου ἐχθροῦ καταργηθέντος, ὡς φησιν ὁ ἀπόστολος, καὶ τῆς κακίας καθόλου πάντων τῶν ὄντων

δὲ θὰ κάνει καθόλου λάθος κάποιος ἂν πεῖ ὅτι τὸ εἶδος μὲ τὸ ὁποῖο ἀναγνωρίζομε κάτι εἶναι ἡ ὁποια ἰδιότητα τῶν ἡθῶν. Ὅπως δηλαδὴ τώρα ἡ μικρὴ παραλλαγὴ τῶν στοιχείων ποὺ ὑπάρχουν μέσα μας δημιουργοῦν τὶς διαφορὰς τῶν χαρακτήρων σ' ἐμᾶς, ἀφοῦ τὸ ἰδιαίτερο τῆς μορφῆς παίρνει σχῆμα καὶ χρῶμα ἀνάλογα μὲ τὸν πλεονασμὸ ἢ τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἀντίστοιχων στοιχείων, ἔτσι νομίζω ὅτι αὐτὰ ποὺ διαφοροποιοῦν τότε τὴ μορφή καθενὸς δὲν εἶναι τὰ στοιχεῖα αὐτά, ἀλλὰ τὰ ιδιώματα τῆς κακίας ἢ τῆς ἀρετῆς, ποὺ ἡ κάποια ἀνάμιξη μεταξὺ τους κάνει νὰ δημιουργεῖται τὸ εἶδος τέτοιο ἢ ἀλλιῶτικο, τέτοιο σχεδὸν ποὺ γίνεται καὶ στὴν παρούσα ζωὴ, ὅταν ἡ ἐξωτερικὴ ὄψη τοῦ προσώπου φανερῶνει τὴν κρυμμένη διάθεσιν τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τὴν ὁποῖα ἀναγνωρίζομε εὐκολα αὐτὸν ποὺ κατατρώγεται ἀπὸ λύπη, ποιὸς εἶναι φουντωμένος ἀπὸ θυμὸ, ποιὸς λιώνει ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία, καὶ τὰ ἀντίθετα πάλι, τὸ χαρούμενο, τὸν ἡρεμο καὶ ποιὸν στολίζει τὸ σεμνὸ χαρακτηριστικὸ τῆς φρόνησης.

Ὅπως λοιπὸν κατὰ τὴν παρούσα ζωὴ ἡ ὁποια διάθεσιν τῆς καρδιᾶς γίνεται μορφή καὶ τὸ πάθος ποὺ βρίσκεται στὴν ψυχὴ ἀπεικονίζεται στὴ ὄψη τοῦ ἀνθρώπου, ἔτσι νομίζω ὅτι, ἂν ἡ φύσιν τῶν ἀνθρώπων μεταβληθεῖ στὸ θεϊκότερο, ὁ ἄνθρωπος παίρνει συγκεκριμένη μορφή στὸ ἦθος καὶ δὲ φαίνεται ἀλλιῶτικος ἀπὸ ὅ,τι εἶναι, ἀλλὰ ὁποῖος εἶναι στὴν πραγματικότητα τέτοιο καὶ τὸν βλέπομε, ὅπως τὸ σῶφρονα, τὸ δίκαιο, τὸν πρᾶο, τὸν καθαρὸ, τὸν ἄνθρωπο τῆς ἀγάπης, τὸ φιλόθεο κι ἀπὸ αὐτοὺς πάλι ἢ αὐτὸν ποὺ ἔχει ὄλα τὰ ἀγαθὰ ἢ αὐτὸν ποὺ κοσμεῖται ἀπὸ ἓνα μόνον ἢ αὐτὸν ποὺ συγκεντρώνει τὰ περισσότερα ἢ αὐτὸν ποὺ ὑστερεῖ στὸ ἓνα ἀλλὰ πλεονεκτεῖ στὸ ἄλλο. Γιατὶ ἀπὸ αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια ιδιώματα ὅσα καλὰ κι ὅσα χειρότερα, παρατηροῦμε πῶς οἱ ἄνθρωποι χωρίζονται καθένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους σὲ διάφορα εἶδη, ὥσπου νὰ καταργηθεῖ ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος²⁹, καὶ νὰ ἐκδιωχθεῖ ἡ

ἐξοικισθείσης, ἐν τῷ θεοειδὲς κάλλος ἐπαστράφη τοῖς πᾶσιν, ᾧ
κατ' ἀρχᾶς ἐμορφώθημεν. Τοῦτο δὲ ἐστὶ φῶς καὶ καθαρότης
καὶ ἀφθαρσία καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐδὲ γὰρ
ἀπεικός ἐστὶν ἡμέρας τέκνα καὶ φωτὸς εἶναι τε καὶ φαίνεσθαι,
5 φωτὸς δὲ καὶ καθαρότητος καὶ ἀφθαρσίας οὐδεμία παραλλαγή
οὐδὲ διαφορὰ πρὸς τὸ ὁμογενὲς εὐρεθήσεται, ἀλλὰ μία χάρις
ἐπιλάμπει τοῖς πᾶσιν, ὅταν, υἱοὶ φωτὸς γενόμενοι, λάμπωσιν
ὡς ὁ ἥλιος, κατὰ τὴν ἀψευδῆ τοῦ Κυρίου φωνήν. Ἄλλὰ καὶ τὸ
πάντας ἔσεσθαι τετελειωμένους εἰς τὸ ἓν, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν
10 τοῦ Θεοῦ Λόγου, τῆς αὐτῆς ἔχεται διανοίας, τῷ μίαν καὶ τὴν αὐ-
τὴν τοῖς πᾶσιν ἐπιφανήσεσθαι χάριν, ὡς τὴν αὐτὴν εὐφροσύνην
ἕκαστον τῷ πέλας ἀντιχαρίζεσθαι, δι' οὗ ἕκαστος καὶ εὐφραίνε-
ται τοῦ ἐτέρου τὸ κάλλος βλέπων καὶ ἀντεφραίνει, μηδεμιᾶς
κακίας μεταμορφούσης τὸ εἶδος εἰς εἰδεχθῆ χαρακτήρα.

15 Ταῦτα ἡμῖν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος ἀντὶ τῶν κατοικομένων διεί-
λεκται, τὰς φωνὰς ἐκείνων ὡς δυνατὸν ἡμῖν ὑποκρινόμενος.
Ἡμεῖς δὲ τῇ τοῦ μεγάλου Παύλου φωνῇ τὴν πρὸς τοὺς βαρυπεν-
θοῦντας συμβουλίην περιγράψωμεν ὅτι «οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν,
ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε ὡς καὶ οἱ
20 λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα».

Εἰ οὖν τι μεμαθήκαμεν σπουδῆς ἄξιον περὶ τῶν κεκοιμημέ-
νων, δι' ὧν ἡμῖν ὁ λόγος τὰ περὶ τούτων ἐφιλοσόφησε, μηκέτι
τὴν δυσγενῆ ταύτην καὶ ἀνδραποδώδη λύπην παραδεξώμεθα,
ἀλλ' εἰ χρὴ καὶ λυπεῖσθαι, ἐκείνην ἐλώμεθα τὴν λύπην, τὴν
25 ἐπαινετὴν καὶ ἐνάρετον. Ὡς γὰρ τῆς ἡδονῆς τὸ μὲν ἐστὶ
κτηνῶδες καὶ ἄλογον τὸ δὲ καθαρὸν τε καὶ ἄῤῥλον, οὕτω καὶ τὸ
ἀντικείμενον τῇ ἡδονῇ πρὸς κακίαν καὶ ἀρετὴν διαστέλλεται.
Ἔστιν οὖν τι καὶ πένθους εἶδος μακαριζόμενον καὶ πρὸς κτήσιν
ἀρετῆς οὐκ ἀπόβλητον, ὅπερ ἐναντίως ἔχει πρὸς τὴν ἄλογον
30 ταύτην καὶ ἀνδραποδώδη κατήφειαν. Ὁ μὲν γὰρ ἐν ταύτῃ γενό-

κακία από όλα τὰ ὄντα καὶ ν' ἀστράψει πάνω σὲ ὄλους τὸ θεϊκὸ κάλλος, τὸ ὁποῖο στὴν ἀρχὴ εἶχε πάρει ἡ μορφή μας. Καὶ αὐτὸ εἶναι φῶς καὶ καθαρότητα καὶ ἀφθαρσία καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια καὶ τὰ παρόμοια, γιατί δὲν εἶναι παράδοξο νὰ εἴμαστε καὶ νὰ φαινόμεστε τέκνα τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ φωτός, ἀφοῦ τὸ φῶς καὶ ἡ καθαρότητα καὶ ἡ ἀφθαρσία δὲ θὰ βρεθοῦν νὰ ἔχουν καμιὰ παραλλαγή οὔτε διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν ὁμοιογένεια. Ἄλλὰ σὲ ὄλους θὰ λάμψει μιὰ χάρη, ὅταν γίνουν υἱοὶ τοῦ φωτός³⁰ καὶ λάμπουν ὅπως ὁ ἥλιος, σύμφωνα μὲ τὸν ἀψευδῆ λόγο τοῦ Κυρίου³¹. Ἄλλὰ καὶ τὸ ὅτι ὄλοι θὰ τελειωθοῦν μέσα στὸ ἕνα³², σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἔχει τὸ ἴδιο νόημα μὲ τὸ ὅτι θὰ φανερωθεῖ σὲ ὄλους μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ χάρη, γιατί θὰ ἀντιδωρίζει καθένας στὸν διπλανό του τὴν ἴδια εὐφροσύνη. Καὶ ἀπὸ τὸ γεγνὸς αὐτὸ καθένας καὶ χαίρεται βλέποντας τὸ κάλλος τοῦ ἄλλου καὶ τοῦ ἀνταποδίδει τὴν χαρὰ καὶ καμιὰ κακία δὲ θὰ μεταμορφώσει τὴν ὄψη τους σὲ τύπο ἀποτροπιαστικό.

Αὐτὰ μοῦ εἶπε ὁ νοῦς μου παίρνοντας τὴ θέση ἐκείνων ποὺ ἔχουν πεθάνει καὶ ὑποκρινόμενος ὅσο γίνεται τίς φωνές ἐκείνων. Ἐγὼ ὁμως μὲ τὴ φωνὴ τοῦ μεγάλου Παύλου θὰ σᾶς διατυπώσω τὴ συμβουλή του στοὺς βαρυπενθοῦντες ὅτι «δὲ θέλω, ἀδελφοί μου, νὰ ἔχετε ἄγνοια γιὰ τοὺς νεκροὺς, γιὰ νὰ μὴ νιώθετε τὴν ἴδια λύπη μ' ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν ἐλπίδα»³³.

Ἄν λοιπὸν ἔχομε μάθει κάτι ἀξιοπρόσεκτο γιὰ τοὺς νεκροὺς ἀπὸ ὅσα πνευματικὰ εἶπαμε γι' αὐτούς, ἅς μὴν ἀνεχτοῦμε αὐτὴ τὴν ταπεινὴ καὶ δουλικὴ λύπη. Ἄν πρέπει νὰ λυπηθοῦμε, ἅς προτιμήσομε τὴ λύπη ἐκείνη τὴν ἀξιεπαίνη καὶ ἐνάρετη. Ὅπως δηλαδὴ τὸ ἕνα μέρος τῆς ἡδονῆς εἶναι κτηνώδες καὶ ἄλογο καὶ τὸ ἄλλο καθαρὸ καὶ ἄυλο, ἔτσι καὶ τὸ ἀντίθετο τῆς ἡδονῆς διαστέλλεται σὲ κακία καὶ ἀρετὴ. Ὑπάρχει καὶ ἕνα εἶδος πένθους ἀξιο ἐπαίνου καὶ ποὺ δὲν εἶναι ἀχρηστο στὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς, ποὺ εἶναι ἀντίθετο σ' αὐτὴ τὴν ἄλογη καὶ δουλικὴ θλίψη. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ θὰ νιώσει αὐτὴ τὴ θλίψη θὰ

μενος ἑαυτοῦ μετὰ ταῦτα διὰ μεταμελείας καθάψεται ὡς ἔξω
 τοῦ καθεστῶτος παρενεχθείς, ὅτε τοῦ πάθους ἤττων ἐγένετο.
 Τὸ δὲ μακαριζόμενον πένθος ἀμεταμέλητον καὶ ἀνεπαίσχυντον
 ἔχει τὴν σκυθρωπότητα τοῖς δι' αὐτοῦ τὸν ἐν ἀρετῇ κατορθοῦσι
 5 βίον. Πενθεῖ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁ ἐν συναισθήσει τῶν ἀγαθῶν
 ἐκείνων γενόμενος ὧν ἀποπέπτωκεν, ἀντιπαραθεῖς τὴν ἐπίκη-
 ρον ταύτην καὶ ρυπῶσαν ζωὴν τῇ ἀκηράτῳ ἐκείνῃ μακαριότητι,
 ἧς ἐν ἐξουσίᾳ ἦν πρὶν τῇ ἐξουσίᾳ εἰς κακὸν ἀποχρήσασθαι, καὶ
 ὄσω πλέον ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ βίῳ βαρύνει τὸ πένθος, τοσοῦτῳ
 10 μᾶλλον ἐπιταχύνει ἑαυτῷ τὴν τῶν ποθουμένων ἀγαθῶν κτήσιν.
 Ἡ γὰρ τῆς τοῦ καλοῦ ζημίας συναίσθησις τῆς περὶ τὸ ποθούμε-
 νον σπουδῆς ὑπέκκαυμα γίνεται.

Οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἔστιν καὶ σωτήριόν τι πένθος, καθὼς ὁ
 λόγος ὑπέδειξεν, ἀκούσατε, οἱ πρὸς τὸ τῆς λύπης πάθος εὐκόλως
 15 καταφερόμενοι, ὅτι οὐ κωλύομεν τὴν λύπην, ἀλλ' ἀντὶ τῆς κατε-
 γνωσμένης τὴν ἀγαθὴν συμβουλευόμεν. Μὴ λυπεῖσθε τοίνυν τὴν
 τοῦ κόσμου λύπην τὴν κατεργαζομένην τὸν θάνατον, καθὼς
 φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ τὴν κατὰ Θεόν, ἧς τὸ πέρας ἢ τῆς ψυ-
 χῆς ἔστι σωτηρία. Τὸ γὰρ εἰκῆ καὶ μάτην τοῖς κεκοιμημένοις ἐπι-
 20 χεόμενον δάκρυον τάχα καὶ κατακρίσεως αἷτιον γίνεται τῷ κα-
 κῶς οἰκονομοῦντι τὸ χρήσιμον. Εἰ γὰρ ἐπὶ τούτῳ τὴν λυπῆρὰν
 ταύτην διάθεσιν ἐνετεκτῆνατο τῇ φύσει ὁ πάντα ἐν σοφίᾳ ποιή-
 σας, ἐφ' ᾧτε καθάρσιον μὲν αὐτὴν εἶναι τῆς προκατασχούσης κα-
 κίας, ἐφόδιον δὲ τῆς τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν μετουσίας, τάχα ὁ
 25 μάτην καὶ ἀνωφελῶς ἐκχέων τὸ δάκρυον διαβληθήσεται τῷ
 ἰδίῳ Δεσπότη, κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν λόγον, ὡς κακὸς οἰκονόμος
 διασπείρων ἀχρήστως τὸν πιστευθέντα πλοῦτον. Πᾶν γὰρ τὸ ἐπ'
 ἀγαθῷ χρησιμεῦον πλοῦτός ἐστι τοῖς τιμίσις τῶν κειμηλίων ἐνα-
 ριθμούμενος.

30 Οὐ θέλω οὖν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημέ-
 νων ταῦτα ἃ μεμαθήκαμεν, καὶ εἰ τι ἄλλο πρὸς τούτοις παρὰ τοῦ

κατηγορήσει ἔπειτα τὸν ἑαυτό του ὅτι βγήκε ἔξω ἀπὸ τὰ πρέποντα, ὅταν νικήθηκε ἀπὸ τὸ πάθος. Τὸ ἄξιο ἐπαίνου ὁμως πένθος δὲ φέρνει μεταμέλεια καὶ ντροπὴ γιὰ τὴν φανερὴ σκυθρωπότητα σὲ ὄσους μ' αὐτὸ κατορθώνουν τὸ βίον τῆς ἀρετῆς. Γιατὶ πενθεῖ ἀληθινὰ ὁποῖος λάβει συναίσθηση γιὰ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχει ξεπέσει, ἀντιπαραθέτοντας αὐτὴ τὴ θνητὴ καὶ βρωμερὴ ζωὴ μὲ τὴν ἀθάνατη ἐκείνη μακαριότητα, ποὺ ἦταν στὴν διάθεσή του πρὶν κάνει χρῆση τῆς ἐξουσίας στὸ κακό· καὶ ὅσο περισσότερο βαρὺ γίνεται τὸ πένθος γιὰ τὴ ζωὴ αὐτή, τόσο περισσότερο ἐπιταχύνει γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀγαθῶν ποὺ ποθεῖ. Γιατὶ ἡ συναίσθηση ὅτι ἔχει ὑποστεί ζημιά στὸ καλὸ γίνεται ἔναυσμα τῆς προσπάθειας γιὰ τὸ ποθούμενο.

Ἄφοῦ λοιπὸν ὑπάρχει καὶ κάποιον πένθος σωτήριο, ὅπως ἔδειξε ὁ λόγος, ἀκούστε ὅσοι φέρεστε ἀσυλλόγιστα πρὸς τὸ πάθος τῆς λύπης· δὲν ἐμποδίζω τὴ λύπη, ἀλλὰ ὑποδεικνύω τὴν ὠφέλιμη λύπη καὶ ὄχι τὴν καταδικαστέα. Νὰ μὴν σᾶς κυριεύει λοιπὸν ἡ λύπη ποὺ δοκιμάζει ὁ κόσμος καὶ ποὺ προετοιμάζει τὸ θάνατο, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος³⁴, ἀλλὰ τὴ λύπη ποὺ ὁδηγεῖ στὸ Θεό, ποὺ τὸ τέλος τῆς εἶναι ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς. Τὰ δάκρυα ποὺ χύνονται γιὰ τοὺς κεκοιμημένους ἄσκοπα κι ἀνώφελα ἴσως ἀποτελοῦν καὶ αἰτία κατάκρισης γι' αὐτὸν ποὺ κάνει κακὴ χρῆση τοῦ χρήσιμου. Γιατὶ, ἂν αὐτὸς ποὺ ἔκανε τὰ πάντα μὲ σοφία ἔβαλε μέσα μας τὸ λυπηρὸ αὐτὸ συναίσθημα, γιὰ νὰ γίνει τὸ μέσο κάθαρσης ἀπὸ τὴν κακία ποὺ μᾶς εἶχε προκαταλάβει καὶ ἐφόδιο γιὰ τὴ μετουσία τῶν ἀγαθῶν ποὺ ἐλπίζομε, ἴσως αὐτὸς ποὺ χύνει μάταια κι ἀνώφελα δάκρυα θὰ κατηγορηθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριό του, σύμφωνα μὲ τὸν εὐαγγελικὸ λόγον³⁵, ὡς οἰκονόμος κακὸς ποὺ διασκορπᾷ ἄχρηστα τὰ πλοῦτη ποὺ τοῦ ἔχουν ἐμπιστευθεῖ. Γιατὶ ὅτι χρησιμεύει γιὰ τὸ καλὸ εἶναι πλοῦτος, ποὺ λογαριάζεται μαζί μὲ τὰ πολύτιμα κειμήλια.

Δέ θέλω λοιπὸν, ἀδελφοί μου, ν' ἀγνοεῖτε αὐτὰ ποὺ ἔχομε διδασχεῖ γιὰ τοὺς νεκροὺς καὶ ὅτιδῆποτε ἄλλο δίδαγμα ἀποκα-

34. Β' Κορ. 7,10.

35. Λουκᾶ 16,1 ἐ.

Πνεύματος τοῦ ἁγίου τοῖς τελειοτέροις ἀποκαλύπτεται μάθημα,
 «ἵνα μὴ λυπήσθε ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα». Μόνων
 γάρ ἐστι τῶν ἀπίστων τὸ τῷ παρόντι βίῳ τὰς τοῦ ζῆν ἐλπίδας
 περιορίζειν, καὶ διὰ τοῦτο συμφορᾶς ἄξιον ποιοῦνται τὸν θάνα-
 5 τον, ὅτι αὐτοῖς τὸ πιστευόμενον παρ' ἡμῖν οὐκ ἐλπίζεται. Ἡμεῖς
 δὲ τῷ μεγάλῳ ἐγγυητῇ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως πεπιστευκό-
 τες αὐτῷ τῷ Δεσπότη πάσης τῆς κτίσεως, ὃς διὰ τοῦτο καὶ ἀπέ-
 θανεν καὶ ἀνέστη, ἵνα τῷ ἔργῳ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον
 πιστώσῃται, ἀναμφιβόλως ἔχομεν τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα, ἧς
 10 παρουσίας ἢ ἐπὶ τοῖς κατοικομένοις λύπη χῶραν οὐχ ἔξει. Ὁ δὲ
 Θεὸς ἡμῶν καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ παρακαλῶν τοὺς τα-
 πεινοῦς, παρακαλέσει ὑμῶν τὰς καρδίας καὶ στηρίζει εἰς τὴν
 ἑαυτοῦ ἀγάπην διὰ τῶν οἰκτιρμῶν αὐτοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λύπτει τὸ ἅγιο Πνεῦμα στοὺς πρὸ τέλειους, «για νὰ μὴ νιώθετε τὴ λύπη πὸ νιώθουν οἱ ἄλλοι, πὸ δὲν ἔχουν ἐλπίδα»³⁶. Γιατὶ μόνο οἱ ἄπιστοι περιορίζουν στὴν παρούσα ζωὴ τὶς ἐλπίδες τῆς ζωῆς, καὶ γι' αὐτὸ θεωροῦν ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ἴσος μὲ συμφορὰ, ἐπειδὴ αὐτοὶ δὲν ἐλπίζουν αὐτὸ πὸ πιστεύομε ἐμεῖς. Ἐνῶ ἐμεῖς πὸ ἔχομε πιστέψει στὸ μεγάλο βεβαιωτὴ τῆς ἀνάστασής μας ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, στὸν ἴδιο τὸν Κύριο ὄλης τῆς κτίσης, πὸ γι' αὐτὸ καὶ πέθανε κι ἀναστήθηκε, γιὰ νὰ πιστοποιήσει μὲ τὴν πράξη τὸ λόγο του γιὰ τὴν ἀνάσταση, δὲν ἀμφιβάλλομε καθόλου γιὰ τὴν ἐλπίδα τῶν ἀγαθῶν, καὶ ὅταν ὑπάρχει ἡ ἐλπίδα δὲ θὰ ἔχει θέση ἡ λύπη γι' αὐτοὺς πὸ ἔφυγαν. Καὶ ὁ Θεὸς καὶ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, αὐτὸς πὸ παρηγορεῖ τοὺς ταπεινοὺς, θὰ παρηγορήσει τὶς καρδιές σας καὶ θὰ τὶς στηρίξει στὴν ἀγάπη του μὲ τὴν εὐσπλαχνία του. Γιατὶ δικὴ του εἶναι ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

36. Α' Θεσ. 4,13.

ΠΕΡΙ ΕΥΠΟΙΑΣ

Ὁ τῆς ἐκκλησίας ταύτης πρόεδρος καὶ οἱ τῆς ἀπλανοῦς
εὐσεβείας καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν πολιτείας διδάσκαλοι πολλὴν
ἔχουσι πρὸς τοὺς γραμματιστὰς καὶ τοὺς παιδευτὰς τῶν πρώτων
στοιχείων τὴν ὁμοιότητα. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι τοὺς νηπίους καὶ
5 ψελλιζομένους ἔτι παῖδας παρὰ τῶν πατέρων ὑποδεξάμενοι οὐκ
εὐθὺς ἐπὶ τὰ τελειότερα τῶν μαθημάτων ἄγουσιν, ἀλλὰ πρῶτον
ἐν τῷ κηρῷ τὸ ἄλφα χαράξαντες καὶ τὰ ἐξῆς τῶν στοιχείων τὰ τε
ὀνόματα αὐτῶν εἰδέναι διδάσκουσι καὶ τοῖς τύποις τοῖς γραφεῖ-
σιν ἐνασκοῦσι τὴν χεῖρα, μετὰ δὲ τοῦτο ταῖς συλλαβαῖς προσβι-
10 βάζουσι καὶ τῶν ὀνομάτων ἐξῆς παιδεύουσι τὴν ἐκφώνησιν,
οὕτω καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας καθηγεμόνες, τοῖς στοιχειώδεσι
πρῶτον τῶν μαθημάτων προσάγοντες τὸν ἀκροατὴν, κατὰ προ-
κοπὴν παρέχουσι τῶν τελειότερων τὴν γνῶσιν.

Ἐπεὶ τοίνυν ἐν δύο ταῖς προλαβούσαις ἡμέραις τῆς φάρυγγος
15 καὶ τῆς γαστρὸς τὴν φιληδονίαν ἐσωφρονίσασμεν, μὴ με οἰηθῆτε
καὶ σήμερον τὰ συνήθη λέξειν, ὡς καλὸν καταφρονῆσαι κρεῶν
καὶ ἀποσχέσθαι τοῦ φιλογέλωτος οἴνου καὶ βακχευτοῦ, ἐπισχεῖν
δὲ τοὺς μαγείρους καὶ παῦσαι τοῦ οἰνοχόου τὴν χεῖρα κάμνου-
σαν. Ταῦτα γὰρ ἐμοί τε ἰκανῶς εἴρηται καὶ ὑμεῖς διὰ τῶν πρα-
20 γμάτων ἐνεργὸν τὴν συμβουλὴν ἐπεδείξατε. Τὸ δὲ πρῶτον μάθη-
μα ἀσκηθεῖσιν ὑμῖν καλὸν ἐκ προαγωγῆς μεταδοῦναι τῶν μει-
ζόνων καὶ ἀνδρικοτέρων λοιπὸν διδαγμάτων.

Ἔστι τοίνυν καὶ ἀσώματος νηστεία καὶ δῦλος ἐγκράτεια, ἣ
περὶ ψυχὴν στρεφομένη ἀποχὴ τῶν κακῶν καὶ δι' ἐκείνην ἡμῖν

ΠΕΡΙ ΕΥΠΟΙΑΣ

Ὁ προκαθήμενος τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς ὀρθῆς εὐσέβειας καὶ τῆς ἐνάρετης πολιτείας ἔχουν μεγάλη ὁμοιότητα μὲ τοὺς γραμματοδιδασκάλους καὶ τοὺς παιδαγωγοὺς τῶν πρώτων στοιχείων. Ὅπως δηλαδὴ αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι δταν δεχτοῦν ἀπὸ τοὺς γονεῖς τὰ παιδιά τους, νήπια πού ἀκόμα ψελλίζουν, δὲν τὰ βάζουν ἀμέσως στὰ πιὸ προχωρημένα μαθήματα, ἀλλὰ πρῶτα χαράζουν τὸ ἄλφα στὴν κηρωτὴ πινακίδα καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα στὴ σειρὰ καὶ τὰ διδάσκουν νὰ μάθουν τὰ ὀνόματά τους καὶ παράλληλα ἀσκοῦν τὸ χέρι τους στὰ ψηφία πού ἔχουν γράψει, ἔπειτα τὰ προχωροῦν στὸ συλλαβισμό καὶ τὰ μαθαίνουν στὴ συνέχεια νὰ ἐκφωνοῦν τὰ ὀνόματα, ἔτσι καὶ οἱ προϋστάμενοι τῆς Ἐκκλησίας πρῶτα διδάσκουν στὸν ἀκροατὴ τὰ στοιχειώδη μαθήματα καὶ καθὼς προοδεύει τοῦ προσφέρουν τὴ γνώση τῶν ἀνωτέρων.

Ἐπειδὴ λοιπὸν στίς δύο προηγούμενες ἡμέρες προσπαθήσαμε νὰ συγκρατήσομε τὴ φιληδονία τοῦ φάρυγγα καὶ τῆς κοιλιᾶς, μὴ νομίζετε ὅτι καὶ σήμερα θὰ σᾶς πῶ τὰ συνηθισμένα, ὅτι δηλαδὴ εἶναι καλὸ νὰ καταφρονήσομε τὰ κρέατα, νὰ κάνομε ἀποχὴ ἀπὸ τίς βακχικὲς διασκεδάσεις τοῦ κρασιοῦ, νὰ συγκρατήσομε τοὺς μαγεῖρους καὶ ν' ἀπαλλάξομε ἀπὸ τὸν κόπο τὸ χέρι τοῦ οἰνοχόου. Γι' αὐτὰ κι ἐγὼ ἔχω μιλήσει ἀρκετὰ κι ἐσεῖς ἀποδείξατε μὲ τὰ πράγματα ὅτι ἡ συμβουλή ἔπιασε τόπο. Κι ἀφοῦ ἀσκηθήκατε ἐσεῖς στὸ πρῶτο μάθημα εἶναι καλὸ μετὰ τὴν πρόοδό σας νὰ σᾶς μεταδώσω τώρα τὰ ἀνώτερα καὶ πιὸ ἀπαιτητικὰ διδάγματα.

Υπάρχει λοιπὸν καὶ ἀσώματη νηστεία καὶ ἐγκράτεια ἄυλη, ἡ ἀποχὴ δηλαδὴ ἀπὸ τὰ κακὰ πού ἀναφέρονται στὴν ψυχὴ καὶ

καὶ αὐτὴ ἐνομοθετήθη ἡ ἀποχὴ τῶν βρωμάτων. Νηστεύσατε
 τοῖνον ἀπὸ κακίας· ἐγκρατεύσασθε ἀπὸ τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἐπι-
 θυμίας· ἀπόσχεσθε κέρδους ἀδίκου· λιμοκτονήσατε τοῦ μαμωνᾶ
 τὴν φιλαργυρίαν· μηδὲν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔστω κειμήλιον ἐκ βίας
 5 καὶ ἄρπαγῆς. Τί γὰρ ὄφελος, ἂν κρέα μὴ προσενέγκῃς τῷ στό-
 ματι καὶ δάκνης τῇ κακίᾳ τὸν ἀδελφόν; Ἦ τίς ὄνησις, ἂν τὰ σὰ
 μὴ φάγῃς καὶ λάβῃς τὰ τοῦ πένητος ἀδίκως; Τίς δὲ αὐτῆ εὐσέ-
 βεια, ἂν ὕδωρ πίνων ράψῃς δόλον καὶ αἵματος διψήσῃς ἐκ πο-
 νηρίας; Ἐνήστευσε πάντως μετὰ τῶν ἕνδεκα καὶ Ἰούδας, ἀλλὰ,
 10 τὸν φιλάργυρον μὴ δαμάσας τρόπον, οὐδὲν εἰς τὴν σωτηρίαν
 ὠφελήθη παρὰ τῆς ἀσιτίας. Καὶ ὁ διάβολος οὐκ ἐσθίει (πνεῦμα
 γὰρ ἐστὶν ἀσώματον), ἀλλὰ διὰ κακίαν τοῦ ὕψους ἀπέπεσεν.
 Ὅμοίως καὶ τῶν δαιμόνων ἕκαστος οὔτε ὄψα προσφέρεται οὔτε
 πολυποσίας ἢ μέθης δέχεται κατηγορήματα (φύσις γὰρ αὐτοῦ τῆς
 15 τῶν βρωμάτων μετουσίας ἐχώρισεν), ἀλλ' ὁμοίως καὶ νύκτωρ
 καὶ μεθ' ἡμέραν ἐμπλανώμενοι τῷ ἀέρι κακίας εἰσὶ ποιηταί τε
 καὶ ὑπηρέται καὶ τὰς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλάς ἐνεργοῦσι σπου-
 δαίως. Φθόνῳ δὲ καὶ βασκανίᾳ τήκονται, εἰ μέλλοιμεν ἀνθρω-
 ποι πρὸς τὸν Θεὸν συγγενῶς ἔχειν, ἐκείνων ἐκπεσόντων τῆς
 20 πρὸς τὸ ἀγαθὸν οἰκειότητος.

Παιδαγωγεῖτω τοῖνον τὸν βίον τῶν Χριστιανῶν τρόπος
 φιλόσοφος, καὶ ἡ ψυχὴ φευγέτω τῆς κακίας τὴν βλάβην. Ἄν γὰρ
 οἴνου καὶ κρεῶν ἀπεχόμενοι τοῖς κατὰ πρόθεσιν ἀμαρτήμασιν
 ὄμεν ὑπεύθυνοι, προλέγω καὶ προμαρτύρομαι, ὡς οὐδὲν ἡμᾶς
 25 ὄνησει ὕδωρ καὶ λάχανα καὶ ἀναίμακτος τράπεζα, ἀνόμοιον τῆς
 ἕξωθεν ἐπιφανείας τὴν ἔνδοθεν διάθεσιν ἔχοντας. Διὰ καθαρό-
 τητα ψυχῆς ἐνομοθετήθη νηστεία. Εἰ δὲ ἐκείνη τῇ προαιρέσει
 καὶ ταῖς ἄλλαις ἐνεργείαις μολύνεται, τί μάτην προσδαπανῶμεν

γιὰ χάρη της νομοθετήθηκε γιὰ μᾶς κι αὐτὴ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τὰ φαγητά. Νηστεύετε λοιπὸν ἀπὸ τὴν κακία. Δεῖξτε ἐγκράτεια στὴν ἐπιθυμία ξένων πραγμάτων· ἀπομακρυνθεῖτε ἀπὸ ἄδικο κέρδος, σκοτῶστε ἀπὸ τὴν πείνα τὴ φιλαργυρία τοῦ μαμωνᾶ. Νὰ μὴν ὑπάρχει στὸ σπίτι κανένα ἀπόκτημα βίας καὶ ἀρπαγῆς¹. Γιατὶ ποῖο τὸ ὄφελος ἂν δὲν φέρνεις στὸ στόμα σου τὸ κρέας, δαγκάνεις ὅμως μὲ κακία τὸν ἀδελφόν; Ποῖο τὸ κέρδος ἂν δὲ φᾶς αὐτὰ ποὺ σοῦ ἀνήκουν, πάρεις ὅμως ἄδικα πράγματα τοῦ φτωχοῦ; Καὶ τί εὐσέβεια εἶναι αὐτὴ, ἐνῶ πίνεις σκέτο νερό, νὰ κάνεις δολοπλοκίες καὶ ἡ κακία σου νὰ σὲ κάνει νὰ διψᾶς αἷμα; Νήστεψε καὶ ὁ Ἰούδας μαζὶ μὲ τοὺς ἔντεκα, ἀλλὰ ἀπειδὴ δὲν ὑπόταξε τὴ φιλαργυρία του, δὲν ὠφελήθηκε καθόλου γιὰ τὴ σωτηρία του ἀπὸ τὴ στέρηση τροφῆς. Κι ὁ διάβολος δὲν τρώει (γιατὶ εἶναι ἀσώματο πνεῦμα), ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς κακίας του ξέπεσε ἀπὸ τὸ ὕψος του. Ὅμοια καὶ καθέννας ἀπὸ τοὺς δαίμονες οὔτε φαγητὰ δέχεται οὔτε μπορεῖ νὰ κατηγορηθεῖ γιὰ πολὺ ποτὸ ἢ μέθη (γιατὶ ἡ φύση τους τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴ λήψη τροφῆς), ἀλλὰ τριγυρίζοντας νύχτα καὶ μέρα στὸν ἀέρα γίνονται πρόξενοι τῆς κακίας καὶ ὑπηρέτες καὶ ἐκτελοῦν τὶς ἐπιβουλές τους ἐναντίον μας. Λιώνουν ἀπὸ τὸ φθόνον καὶ τὴ βασκανία γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἄνθρωποι θέλουν νὰ συγγενεύουν μὲ τὸ Θεόν, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἔχουν ἐκπέσει ἀπὸ τὴν οἰκειότητά τους μὲ τὸ ἀγαθόν.

Ἄς κυβερνᾷ λοιπὸν τὴ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν ὁ φιλόσοφος τρόπος ζωῆς καὶ ἡ ψυχὴ ἃς ἀποφεύγει τὴ βλάβη ποὺ προκαλεῖ ἡ κακία. Γιατὶ, ἂν ἀπέχομε ἀπὸ κρασί καὶ κρέας, εἴμαστε ὅμως ὑπεύθυνοι γιὰ ἁμαρτήματα ἀπὸ πρόθεση, λέγω προκαταβολικὰ καὶ βεβαιώνω, ὅτι δὲ θὰ μᾶς βοηθήσουν καθόλου τὸ νερό καὶ τὰ χόρτα καὶ τὸ τραπέζι χωρὶς κρεάτα, ἐπειδὴ θὰ ἔχομε τὴ διάθεση μέσα μας διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια. Ἡ νηστεία νομοθετήθηκε γιὰ τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς μας· ἂν ὅμως μολύνεται μὲ τὴν κακὴ προαίρεση καὶ τὶς ἄλλες ἐνέργειές μας, γιατὶ μαζὶ μ' αὐτὰ δαπανοῦμε ἄσκοπα καὶ τὸ νερό ποὺ πί-

1. Ματθ. 6,24. Λουκᾶ 16,9-13.

τὸ πινόμενον ὕδωρ τῇ ἀνέκπλυτον καὶ πολλὴν γεωργοῦσιν τὸν
 βόρβορον; Τίς δνησις τῆς σωματικῆς νηστείας, ἂν μὴ καθαρευῆ
 ὁ νοῦς; Οὐδὲ γὰρ ὄφελος, εἰάν τὸ ἄρμα ἰσχυρὸν ὑπάρχη καὶ τὸ
 τέθριππον εὐτακτον μαινομένου τοῦ ἡνιόχου. Τί δε ὄφελος τῆς
 5 εὐήρμοσμένης νηός, εἰάν μεθύῃ ὁ κυβερνήτης; Νηστεία θεμέ-
 λιος ἀρετῆς. Ὡσπερ δὲ θεμέλιος οἰκίας καὶ τρόπικαι πλοίου
 ἀχρηστα καὶ ἀνόνητα, κἂν σφόδρα καρτερῶς ὑποβληθῶσιν, ἂν
 μὴ τὰ ἐξῆς αὐτοῖς ἐπιστημόνως ἐποικοδομηθῆ, οὕτω καὶ τῆς
 ἐγκρατείας ταύτης οὐδὲν ὄφελος, ἂν μὴ τὴν ἄλλην δικαιοσύνην
 10 προσφυῆ καὶ ἀκόλουθον δέξεται.

Φόβος Θεοῦ διδασκέτω τὴν γλῶτταν φθέγγεσθαι ἃ προσῆ-
 κεν, μὴ λαλεῖν τὰ μάταια, εἰδέναι καιροὺς καὶ μέτρα, καὶ λόγον
 ἀναγκαῖον καὶ ἀπόκρισιν εὐστοχον· λαλεῖν εὐρύθμως, μὴ χαλα-
 ζοῦν τοὺς ἐντυγχάνοντας τῇ σφοδρότητι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ λε-
 15 πτότατος ἐκεῖνος ὑμῖν ὁ ὑποδεσμῶν αὐτὴν τῇ κάτω γένει χαλινὸς
 λέγεται, ἵνα μὴ ἄτακτα καὶ ἀνοικονόμητα φθέγγηται. Εὐλογεῖτω
 καὶ μὴ λοιδορεῖτω· ψαλλέτω καὶ μὴ βλασφημεῖτω· εὐφημεῖτω
 καὶ μὴ καταλαλεῖτω· ἡ χεὶρ ἢ προπετῆς τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ ὡς
 ἀλύσει δεσμεῖσθω. Διὰ τοῦτο νηστεύομεν, ἐπειδὴ τὸν ἄμνον τὸν
 20 ἡμέτερον λοιδοροῖται καὶ ραπίσματα πρὸ τῶν ἡλῶν καθύβρισαν.
 Μὴ τοίνυν τὸν ἰουδαϊκὸν τρόπον ζηλώσωμεν οἱ τοῦ Χριστοῦ
 μαθηταί. Ἐάν γὰρ οὕτως ὤμεν διακείμενοι, λέξει ἡμῖν Ἡσαΐας·
 «ἵνα τί εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε καὶ τύπτετε πυγμαῖς τα-
 πεινόν;». Παρὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου διδάχθητι καὶ τὰ τῆς ἀδό-
 25 λου καὶ καθαρᾶς νηστείας ἐνεργήματα· «λύε πάντα σύνδεσμον
 ἀδικίας, διάλυε στραγγαλίας βιαίων συναλλαγμάτων, διάθρυπτε
 πεινῶντι τὸν ἄρτον σου καὶ πτωχοῦς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν
 οἶκόν σου».

2. Λευιτ. 8,21.

3. Ἡσ. 58,4.

νομε γι' αὐτὴν ποὺ παράγει βοῦρκο ἄφθονο ποὺ δὲν ξεπλύνεται²; Ποιὰ ἢ ὠφέλεια τῆς σωματικῆς νηστείας, ἂν δὲν εἶναι καθαρὸς ὁ νοῦς; Γιατὶ δὲν ὑπάρχει ὄφελος, ἂν εἶναι στερεὸ τὸ ἄρμα καὶ ἡ τέθριππη ἄμαξα ταιριασμένη ὠραία, εἶναι ὅμως ὁ ἠνίοχος μανιακός. Καὶ ποῖο τὸ ὄφελος ἀπὸ τὸ καλοσκαρωμένο καράβι, ἂν εἶναι μεθυσμένος ὁ κυβερνήτης; Ἡ νηστεία εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς ἀρετῆς. Καὶ ὅπως τὸ θεμέλιο τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἡ κρήνη τοῦ πλοίου εἶναι ἀχρηστα καὶ ἀνώφελα, ἀκόμα κι ἂν κατασκευαστοῦν πολὺ ἰσχυρά, ἂν δὲν χτιστοῦν καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέρη του μὲ μέθοδο καὶ γνώση, ἔτσι δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐγκράτεια, ἂν δὲν ὑποδεχτεῖ πρόσφορη καὶ σύμφωνη μ' αὐτὴν τὴν ἄλλη δικαιοσύνη.

Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἄς διδάσκει τὴ γλώσσα νὰ λέει αὐτὰ ποὺ πρέπει, νὰ μὴ λέει ἀνώφελα πράγματα, νὰ γνωρίζει τοὺς καιροὺς καὶ τὰ μέτρα, τὸν ἐπιβεβλημένο λόγο καὶ τὴν εὐστοχη ἀπάντηση. Νὰ μιλάει μὲ μέτρο καὶ νὰ μὴ βομβαρδίζει μὲ σφοδρότητα ὁποῖους συναντᾷ. Γι' αὐτὸ κι ὁ λεπτότατος ὑμένας ποὺ τὴ δένει ἀπὸ κάτω μὲ τὴν κάτω γνάθο λέγεται χαλινός, γιὰ νὰ μὴ μιᾷ ἀσυνάρτητα καὶ δίχως τάξη. Ἐὰς ἐπαινεῖ καὶ ἄς μὴν κατηγορεῖ· ἄς ψάλλει κι ἄς μὴ βλασφημεῖ· ἄς λέει τὸν καλὸ λόγο κι ἄς μὴν καταλαλεῖ. Τὸ ἔτοιμο νὰ σηκωθεῖ χέρι, ἄς δεσμεύεται σὰν μὲ ἄλυσίδα ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ νηστεύομε, ἐπειδὴ ταπεινώσαν προσβλητικὰ τὸν ἄμνὸ τὸ δικό μας κατηγορίες καὶ ραντίσματα πρὶν ἀπὸ τὸ κάρφωμα στὸν σταυρό. Ἐὰς μὴ μμηθοῦμε λοιπὸν τὴν ἰουδαϊκὴ συμπεριφορὰ ἐμεῖς οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ. Ἐὰν φερθοῦμε ἔτσι, θὰ μᾶς πεῖ ὁ Ἡσαΐας· «γιατὶ νηστεύετε σὲ περιπτώσεις κρίσεων καὶ μαχῶν χτυπᾶτε ὅμως μὲ τὶς γροθιές σας τὸν ταπεινόν»³. Ἀπὸ τὸν ἴδιο προφήτη διδάξου καὶ τὶς ἐνέργειες τῆς ἄδολης καὶ καθαρῆς νηστείας· «Διάλυε κάθε δεσμό σου μὲ τὴν ἀδικία, σπάζε τοὺς βρόχους τῶν βιαιῶν συναλλαγῶν, μοίραζε τὸ ψωμί σου μ' ἐκεῖνον ποὺ πεινάει καὶ βάλε μέσα στὸ σπίτι σου ἄστεγους φτωχοῦς»⁴.

4. Ἦσ. 58,6 ἐ.

Πολλὴν δὲ ἡμῖν ἀφθονίαν τῶν γυμνῶν καὶ τῶν ἀστέγων ὁ
 νῦν ἤνεγκε χρόνος· πλῆθος γὰρ αἰχμαλώτων πρὸς ταῖς θύραις
 ἐκάστου. Καὶ ὁ ξένος καὶ μετανάστης οὐ λείπει καὶ τὴν ζητοῦσαν
 χεῖρα πανταχοῦ τεταμένην ἔστιν ἰδεῖν. Τούτοις οἶκος μὲν ὁ ὕπαι-
 5 θρος ἀήρ, καταγῶγια δὲ στοαὶ καὶ ἄμφοδα καὶ τὰ τῆς ἀγορᾶς
 ἐρημότερα. Κατὰ δὲ τοὺς νυκτικόρακας καὶ τὰς γλαδικὰς ταῖς
 ὀπαῖς ἐμφωλεύουσιν. Ἐσθῆς αὐτοῖς τὰ περικεκεντημένα ράκια·
 γεωργία τῶν ἐλεούντων ἢ γνώμη· τροφῆ, ἣτις ἂν ἐκ τοῦ προσ-
 τυχόντος ἐμπέσῃ· ποτὸν ὡς τοῖς ἀλόγοις αἰ κρῆναι· ποτήριον
 10 τῶν χειρῶν ἢ κοιλότης· ταμιεῖον ὁ κόλπος καὶ οὗτος ἂν μὴ
 διερρηκῶς ᾗ, ἀλλὰ στέγων τὰ ἐμβαλλόμενα· τράπεζα ἢ τῶν
 γονάτων συνέρεις· κλίνη τὸ ἔδαφος· λουτρὸν ποταμὸς ἢ λίμνη,
 δ ὁ Θεὸς κοινὸν πᾶσι καὶ ἀκατάσκευον ἔδωκεν. Ἀλητικὸς αὐ-
 τοῖς ὁ βίος καὶ ἄγριος, οὐ τοιοῦτος ὢν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς
 15 συμφορᾶς καὶ τῆς ἀνάγκης γενόμενος.

Τούτοις ὁ νηστευτῆς ἐπάρκεσον. Περὶ τοὺς ἀτυχοῦντας τῶν
 ἀδελφῶν γενοῦ φίλοτιμος. Ὁ τῆς σῆς ὑφεῖλες γαστρός, τῷ πει-
 νῶντι πρόσθεσ. Γενέσθω ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος δίκαιος ἐπανισω-
 τῆς. Θεράπευσον ἐγκρατεῖα σώφρονι δύο πάθη ἐναντία ἀλλή-
 20 λοις, τὸν σὸν κόρον καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τὸν λιμόν. Οὕτω γὰρ
 ποιοῦσι καὶ οἱ ἰατροί· τοὺς μὲν κενοῦσι, τοὺς δὲ πληροῦσι, ἵνα
 τῇ προσθήκῃ καὶ ὑφαιρέσει ἢ περὶ ἕκαστον οἰκονομηθῇ ὑγίεια.
 Πείσθητε καλῇ παραινέσει· ἀνοιζάτω ὁ λόγος τῶν εὐπόρων τὰς
 θύρας· εἰσαγαγέτω ἢ συμβουλή τὸν πένητα πρὸς τὸν ἔχοντα· μὴ
 25 διάλεξις πλουτισάτω τοὺς στένοντας· δότω αὐτοῖς καὶ οἰκίας
 καὶ κλίνην καὶ τράπεζαν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ προαιώνιος διὰ
 λόγου οἰκετικοῦ· γεώρησον τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν τοῖς σοῖς
 κτήμασιν.

Καὶ ἡ περίοδος αὐτὴ μᾶς ἔφερε μεγάλη ἀφθονία γυμνῶν καὶ ἄστεγων· ὑπάρχουν πλήθη αἰχμαλώτων στὶς πόρτες τοῦ καθενός. Δὲ λείπει οὔτε ὁ ξένος οὔτε ὁ μετανάστης καὶ εἶναι εὐκολο νὰ δεῖς παντοῦ τὸ ἀπλωμένο χέρι πού ζητᾷ. Σπίτι τους αὐτοὶ ἔχουν τὸ ὑπαιθρο, καταφύγιό τους εἶναι οἱ στοῆς καὶ τὰ ἀδιέξοδα καὶ τὰ πιὸ ἀσύχναστα σημεῖα τῆς ἀγορᾶς. Κι ὅπως οἱ νυχτοκόρακες καὶ οἱ κουκουβάγιες, φωλιάζουν μέσα στὶς τρύπες⁵. Φόρεμά τους εἶναι τὰ καταξεσχισμένα κουρέλια· γεωργία εἶναι ἡ γνώμη αὐτῶν πού ἐλεοῦν· τροφή τους ὁ,τι τους πέσει ἀπὸ ὅποιον τοὺς συναντήσῃ· ποτό τους οἱ πηγές ὅπως στὰ ἄλογα· ποτήρι τους ἡ βαθουλωμένη παλάμη· ἀποθήκη τους εἶναι ὁ κόρφος τους κι αὐτὸς ἂν δὲν εἶναι σχισμένος ἀλλὰ κρατᾷ ὁ,τι κρύβουν σ' αὐτόν· τραπέζι τους ἀποτελοῦν τὰ γόνατά τους βαλμένα κοντὰ κοντὰ· κρεβάτι τους τὸ ἔδαφος, λουτρό τους ἓνα ποτάμι ἢ μιὰ λίμνη, πού ὁ Θεὸς παραχώρησε σὲ ὅλους κοινὸ, πού δὲν κατασκεύασε ἄνθρωπος. Πλανόδιος ὁ βίος τους καὶ ἄγριου ζώου, ἐνῶ δὲν ἦταν τέτοιος ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀλλὰ ἐγινε τέτοιος ἀπὸ τὴ συμφορὰ καὶ τὴν ἀνάγκη.

Ἔσὸ ὁ νηστευτὴς νὰ βοηθήσῃς ἱκανοποιητικὰ μὲ τὰ παρακάτω. Δεῖξε συμπάθεια στοὺς ἀδελφούς σου πού δυστυχοῦν. Ὅ,τι στέρησες τὴν κοιλιά σου, δῶσε το στόν πεινασμένο. Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἂς γίνῃ ὁ δίκαιος ἐπανορθωτὴς. Θεράπευσε μὲ φρόνιμη ἐγκράτεια δυὸ πάθη ἀντίθετα μεταξύ τους, τὸ δικό σου κόρο καὶ τὴν πείνα τοῦ ἀδελφοῦ σου. Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ γιατροί, ἀπὸ ἄλλους ἀφαιροῦν κάτι καὶ σὲ ἄλλους συμπληρώνουν, ὥστε προσθέτοντας καὶ ἀφαιρώντας νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ υἰεὶα καθενός. Πεισθεῖτε ἀπὸ καλὴ προτροπή· ἂς ἀνοίξῃ ὁ λόγος τὶς πόρτες τῶν εὐπόρων, ἢ συμβουλή ἂς ὀδηγήσῃ τὸ φτωχὸ στό σπίτι ἐκείνου πού ἔχει. Ἄς μὴν πλουτίσουν τὰ πολλὰ σου λόγια τοὺς πονεμένους, ἂς προσφέρει σ' αὐτοὺς καὶ σπίτι καὶ κρεβάτι καὶ τραπέζι ὁ προαιώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ λόγο τοῦ δούλου του· καλλιέργησε ὅσα χρειάζονται στὰ κτήματά σου.

Πρὸς τούτοις ἄλλοι πτωχοὶ πολλοὶ ἀσθενοῦντες καὶ κατα-
 κείμενοι. Ἐκαστος περιεργαζέσθω τοὺς γείτονας. Μὴ ἀφήσῃ παρ'
 ἄλλου θεραπευθῆναι τὸν ἐγγύς σου· μὴ λάβῃ ἄλλος τὸν θησαυ-
 ρὸν τὸν σοὶ παρακείμενον· περίπτωξαι τὸν κακούμενον ὡς χρυ-
 5 σὸν· ἐναγκάλισαι τὸν κεκακωμένον ὡς σὴν υἱείαν, ὡς
 σωτηρίαν γυναικός, τέκνων, οἰκετῶν καὶ πάσης τῆς οἰκίας. Ὁ
 πένης καὶ ἄρρωστος διπλοῦς ἐστὶ πτωχός· οἱ μὲν γὰρ υἱαίνον-
 τες ἄποροι καὶ θύραν ἐκ θύρας ἀμείβουσι καὶ βαδίζουσι πρὸς
 τοὺς ἔχοντας καὶ ταῖς τριόδους ἐπικαθήμενοι πάντας ἀνακαλοῦσι
 10 τοὺς διοδεύοντας, οἱ δὲ παρὰ τῆς νόσου πεπεδημένοι, ἐγκαθειρ-
 γμένοι δὲ τοῖς στενοῖς καταλύμασι καὶ ταῖς στεναῖς γωνίαις, ὡς
 ὁ Δανιὴλ τῷ λάκκῳ, σὲ τὸν εὐλαβῆ καὶ φιλόπτωχον ὡς τὸν
 Ἀμβακοῦμ ἀναμένουσιν. Γενοῦ δὲ τοῦ προφήτου δι' ἐλεημοσύ-
 νης ἑταῖρος· ταχὺς τροφεὺς καὶ ἄοκνος τῷ δεομένῳ παρ᾽ αὐτῆτι.
 15 Οὐκ ἐστὶ ζημία ἢ δόσις· μὴ φοβηθῆς· πολύχους βλαστάνει ὁ τῆς
 ἐλεημοσύνης καρπός. Σπεῖρον διδοὺς καὶ πληρώσεις τῶν ἀγα-
 θῶν δραγμαῶν τὴν οἰκίαν.

Ἄλλ' ἐρεῖς· πένης κἀγώ. Ἔστω· δεδοσθω. Ἀὐτὸς δ' ἔχεις· οὐ
 γὰρ τὰ ὑπὲρ δύναμιν ζητεῖ ὁ Θεός. Σὺ ἄρτον, ἕτερος ποτήριον
 20 οἴνου, ἄλλος ἱμάτιον, καὶ οὕτως ἐκ συνεισφορᾶς ἢ τοῦ ἐνὸς λύε-
 ται συμφορά. Οὐδὲ Μωϋσῆς τὴν δαπάνην τῆς σκηνῆς παρ' ἐνὸς
 ἔλαβε λειτουργοῦ, ἀλλὰ τοῦ δήμου παντός. Ὁ μὲν γὰρ πλουτῶν
 χρυσὸν ἤνεγκεν ἐκείνῳ, ἄλλος ἄργυρον, ὁ πένης δέρματα, ὁ τού-
 του πενέστερος τρίχας. Ὁρᾶς ὡς καὶ ὁ τῆς χήρας κοδράντης
 25 ὑπερέβαλε τῶν πλουσίων τὰ ἀναθήματα; Ἡ μὲν γὰρ ὁ εἶχεν
 ὄλον ἐκένωσε, τῶν δὲ ὀλίγον ἐξέπεσεν.

Μὴ καταφρονήσης τῶν κειμένων ὡς οὐδενὸς ἀξίων. Λόγι-
 σαι τίνες εἰσὶ καὶ εὐρήσεις αὐτῶν τὸ ἀξίωμα· τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν

6. Δαν. 14,32.

7. Ἐξ. 35,5.

Κοντὰ σ' αὐτοὺς ὑπάρχουν κι ἄλλοι φτωχοὶ καὶ ἄρρωστοι, πεσμένοι ἐδῶ κι ἐκεῖ. Ἦς προσέχει ὁ καθένας τοὺς γείτονές του. Μὴν ἀφήνεις τὸ διπλανό σου νὰ τὸν περιποιηθεῖ ἄλλος, γιὰ νὰ μὴν πάρει ἄλλος τὸ θησαυρὸ πὺ βρίσκεται κοντὰ σου. Ἀγκάλιασε τὸν ταλαιπωρημένο σὰ νὰ εἶναι χρυσάφι· ἀγκάλιασέ τον ὅπως τὴν ἴδια σου τὴν ὑγεία, τὴ σωτηρία τῆς γυναίκα σου, τῶν παιδιῶν σου, τῶν δούλων σου καὶ ὄλου τοῦ σπιτιοῦ σου. Ὁ φτωχὸς καὶ ἄρρωστος εἶναι διπλὰ φτωχός. Οἱ υγιεῖς φτωχοὶ καὶ ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι μποροῦν νὰ πᾶνε καὶ πηγαίνουν περπατώντας σ' ἐκείνους πὺ ἔχουν καὶ καθισμένοι στὰ περάσματα τῶν δρόμων παρακαλοῦν ὄλους τοὺς περαστικούς. Αὐτοὶ ὅμως πὺ τοὺς ἔχει δέσει ἡ νόσος τους, ἐγκάθειρκτοι σὲ στενὰ καταλύματα καὶ στενὲς γωνιές, ὅπως ὁ Δαυὶδ στὸ λάκκο⁶, περιμένουν ἐσένα τὸν εὐλαβὴ καὶ τῶν φτωχῶν φίλο, σὰ νὰ εἶσαι ὁ Ἀμβακούμ. Μὲ τὴν ἐλεημοσύνη γίνε φίλος τοῦ προφήτη. Πήγγαινε σ' αὐτὸν πὺ ἔχει ἀνάγκη καὶ γίνε τροφοδότης του γρήγορα καὶ μὲ προθυμία. Ἡ προσφορὰ δὲν εἶναι ζημία, μὴ φοβηθεῖς. Ὁ καρπὸς τῆς ἐλεημοσύνης βλασταίνει πλούσιος. Σπεῖρε δίνοντας καὶ θὰ γεμίσεις τὸ σπίτι σου ἀπὸ ἀγαθὴ σοδειά.

Ἄλλὰ θ' ἀντιτείνεις· Ἐἶμαι φτωχὸς κι ἐγώ'. Ἦς εἶναι. Ἦς τὸ πάρομε σὰ δεδομένο. Δῶσε ὅμως ὅ,τι ἔχεις. Ὁ Θεὸς δὲ μᾶς ζητᾷ πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή μας. Ἐσὺ δῶσε ψωμί, ὁ ἄλλος ἕνα ποτήρι κρασί, ἄλλος ἕνα ροῦχο καὶ ἔτσι μὲ τὴ συνεισφορὰ πολλῶν ἀντιμετωπίζεται ἡ συμφορὰ τοῦ ἑνός· οὔτε κι ὁ Μωϋσῆς δὲν ἔλαβε ὀλόκληρη τὴ δαπάνη γιὰ τὴ σκηνὴ⁷ ἀπὸ ἕνα χορηγό, ἀλλὰ ἀπὸ ὄλο τὸ λαό. Ὁ πλούσιος τοῦ ἔφερε χρυσάφι, ἄλλος ἀσήμι, ὁ φτωχὸς δέρματα κι ὁ φτωχότερος τρίχες. Βλέπεις ὅτι κι ἡ πεντάρα τῆς χήρας⁸ ξεπέρασε τίς προσφορὰς τῶν πλουσίων; Γιατὶ αὐτὴ ἄδειασε τὸ ταμεῖο της ἀπὸ ὅ,τι εἶχε, ἐνῶ οἱ ἄλλοι λίγο μόνο ἔβγαλαν ἀπὸ αὐτό.

Μὴν περιφρονήσεις αὐτοὺς τοὺς κατάκοιτους, σὰ νὰ μὴ εἶναι ἀξιοὶ γιὰ τίποτα. Σκέψου ποιοὶ εἶναι καὶ θὰ βρεῖς τὴν ἀξία

τὸ πρόσωπον ἐνεδύσαντο. Ὁ γὰρ φιλόανθρωπος ἔχρησεν αὐτοῖς τὸ ἴδιον πρόσωπον, ἵνα δι' ἐκείνου δυσωπῶσι τοὺς ἀσυμπαθεῖς καὶ μισοπτόχους, ὥσπερ οἱ τὰς βασιλικὰς εἰκόνας κατὰ τῶν βιαζομένων αὐτοὺς προβαλλόμενοι, ἴν' ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ κρα-
 5 τούντος τὸν καταφρονητὴν δυσωπῆσωσιν. Οὗτοί εἰσιν οἱ ταμίαι τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν, οἱ θυρωροὶ τῆς βασιλείας, οἱ ὑπανοίγοντες τὰς θύρας τοῖς χρηστοῖς καὶ κλείοντες τοῖς δυσκόλοις καὶ μισανθρώποις· οὗτοι καὶ κατήγοροι σφοδροὶ καὶ συνήγοροι ἀγαθοί· συνηγοροῦσι δὲ καὶ κατηγοροῦσιν, οὐ λέγοντες,
 10 ἀλλ' ὀρώμενοι παρὰ τοῦ κριτοῦ. Τὸ γὰρ περὶ αὐτοὺς γενόμενον ἔργον παρὰ τῷ καρδιογνώστῃ βοᾷ παντὸς κήρυκος εὐσημότερον.

Διὰ τούτους ἡμῖν καὶ τὸ φοβερὸν ἀνεγράφη διὰ τῶν εὐαγγελίων τοῦ Θεοῦ δικαστήριον, οὗ πολλάκις ἠκούσατε. Εἶδον γὰρ
 15 ἐκεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐξ οὐρανῶν καὶ τὸν ἀέρα ὡς γῆν πεζεύοντα καὶ ταῖς πολλαῖς μυριάσι τῶν ἀγγέλων δορυφορούμενον· ἔπειτα θρόνον δόξης ἀνυψούμενον καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν βασιλέα προκαθήμενον, καὶ πᾶν φῦλον ἀνθρώπων, ὅσον παρῆλθεν εἰς γένεσιν καὶ ἡλίῳ κατελάμφη καὶ τούτου τοῦ
 20 ἀέρος ἀνέσπασεν, ἐν δύο μέρεσιν ἀποκεκριμένον καὶ προεστηκὸς τῷ κριτηρίῳ τὸ πλῆθος. Ἐκαλοῦντο δὲ οἱ μὲν ἀρνειοί, ὅσοι ἐκ δεξιῶν ἐρίφους δὲ τοὺς ἐπὶ θάτερον ἤκουσα, ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν τρόπων ἐφ' ἑαυτοὺς τὰς προσηγορίας ἐλκύσαντας. Καὶ διαλέξεις ἐκεῖ τοῦ δικαστοῦ πρὸς τοὺς κρινομένους καὶ ἀποκρί-
 25 σεις τῶν εὐθνομένων πρὸς τὸν βασιλέα. Ἀπεκληροῦτο δὲ ἐκάστοις τὰ πρόσφορα· τοῖς μὲν τὸν ἀριστον βεβιωκόσι βίον βασιλείας ἀπόλαυσις, τοῖς δὲ μισανθρώποις καὶ πονηροῖς τιμωρία πυρὸς καὶ αὐτῆ διαιωνίζουσα.

Ἐγράφη δὲ τὰ πάντα ἐπιμελῶς καὶ ἀκριβὲς ἡμῖν τὸ δικαστήριον ἀνεζωγραφῆθη παρὰ τοῦ λόγου, οὐκ ἄλλου του χάριν ἢ τοῦ μαθεῖν εὐποίᾳς χρηστότητα. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τὸν βίον συνέ-

τους. Ἐχουν πάρει τὴ μορφή τοῦ Σωτήρα μας. Ὁ φιλόανθρωπος Κύριος τοὺς δάνεισε τὸ ἴδιο του τὸ πρόσωπο γὰρ νὰ μαλακώσουν μ' αὐτὸ τοὺς σκληροὺς καὶ ἐχθροὺς τῶν φτωχῶν, ὅπως αὐτοὶ ποὺ προτάσσουν ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τοὺς κακομεταχειρίζονται τὶς βασιλικὲς εἰκόνες, γὰρ νὰ μαλακώσουν αὐτὸν ποὺ τοὺς κακοποιεῖ μὲ τὴ μορφή τοῦ βασιλιᾶ. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ταμίες τῶν ἀγαθῶν ποὺ προσδοκοῦμε, οἱ θυρωροὶ τῆς βασιλείας, αὐτοὶ ποὺ ἀνοίγουν τὶς πόρτες στοὺς καλοσυνάτους καὶ τὶς κλείνουν στοὺς σκληροὺς καὶ μισάνθρωπους. Αὐτοὶ εἶναι σφοδροὶ κατήγοροι καὶ συνήγοροι ἀγαθοί. Καὶ συνηγοροῦν καὶ κατηγοροῦν ὄχι μιλώντας ἀπλῶς, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ ἴδιου τοῦ κριτῆ. Γιατὶ ἡ εὐεργεσία ποὺ δέχτηκαν φωνάζει πρὸς στὸν καρδιογνώστη πιὸ εὐγλωττα ἀπὸ κάθε κήρυκα⁹.

Ἐξαιτίας τους περιγράφηκε γὰρ μᾶς μὲ τὰ Εὐαγγέλια τὸ φοβερὸ δικαστήριον τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀκούσατε πολλὰς φορές. Εἶδα ἐκεῖ τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἔρχεται ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ νὰ περπατᾷ τὸν ἀέρα σὰ νὰ ἦταν στερεὸς καὶ νὰ τὸν δορυφοροῦν μυριάδες ἄγγελοι. Ἐπειτα εἶδα νὰ ὑψώνεται ἓνας θρόνος δόξας καὶ σ' αὐτὸν νὰ κάθεται ὁ βασιλιάς· καὶ ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος, ὅσοι γεννήθηκαν στὴ γῆ καὶ εἶδαν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, αὐτὸ τὸ τράβηξε ἀνάερα, χωρισμένο σὲ δύο μέρη νὰ περιμένει στὸ δικαστήριον. Ὅσους ἦταν στὰ δεξιὰ τοὺς ἔλεγε ἀρνιά, ὄσους ἦταν στὸ ἄλλο μέρος τοὺς ἔλεγε ἐρίφια, ποὺ πῆραν τὰ ὀνόματα αὐτὰ ἐξαιτίας τῆς ὁμοιότητος τῆς συμπεριφορᾶς τους. Κι ἐκεῖ ἀπευθυνόταν ὁ δικαστὴς στοὺς δικαζόμενους κι ἀποκρίνονταν οἱ ἔνοχοι στὸ βασιλιά. Καὶ καθένας κληρονομοῦσε ὅ,τι τοῦ ταίριαζε· ἀπόλαυση τῆς βασιλείας ὅσοι εἶχαν ζήσει βίον ἄριστον, ἐνῶ οἱ μισάνθρωποι καὶ οἱ κακοὶ τιμωρία στὴ φωτιά, ἡ ὁποία μάλιστα διαιωνίζεται.

Γράφτηκαν τὰ πάντα μ' ἐπιμέλεια καὶ ζωγράφησε ὁ λόγος μου μὲ ἀκρίβεια τὸ δικαστήριον ὄχι γὰρ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ γὰρ νὰ διδάχτοῦμε τὴν ὠφελιμότητα τῆς εὐεργεσίας. Αὐτὴ εἶναι ποὺ

χουσα, μήτηρ τῶν πενομένων, διδάσκαλος τῶν πλουσίων, ἀγα-
 θὴ κουροτρόφος, πρεσβυτέρων γηρωκόμος, ταμιεῖον τῶν δεο-
 μένων, κοινὸς τῶν ἀτυχούντων λιμὴν, πάσαις ἡλικίαις καὶ συμ-
 φοραῖς τὴν ἀφ' ἑαυτῆς μερίζουσα πρόνοιαν. Ὡς γὰρ οἱ ἀγωνοθέ-
 5 ται τῆς ματαιότητος ὑπὸ σάλπιγγι τὴν ἑαυτῶν φιλοτιμίαν σημαί-
 νοντες πᾶσι τοῖς τῆς παλαιστρας τὴν τοῦ πλούτου διανομὴν
 ἐπαγγέλλονται, οὕτως ἡ εὐποιία ἄπαντας πρὸς ἑαυτὴν καλεῖ
 τοὺς ἐν δυσκολίαις καὶ περιστάσεσιν, οὐ πληγῶν τιμᾶς τοῖς
 προσιούσιν, ἀλλὰ συμφορῶν θεραπείας μερίζουσα. Ἔστι δὲ
 10 αὕτη πᾶσης ἐπαινουμένης πράξεως ὑψηλοτέρα, Θεοῦ πάρεδρος,
 τοῦ ἀγαθοῦ φίλη καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὸν τὴν οἰκείωσιν ἔχουσα.
 Οὕτω τοι πρὸ πάντων τὰς ἀγαθὰς καὶ φιλανθρώπους πράξεις
 αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῖν αὐτουργῶν ἀναφαίνεται· τὴν γὰρ κτίσιν τῆς
 γῆς καὶ τὴν τοῦ οὐρανοῦ διακόσμησιν καὶ τὴν εὐτακτον ἐναλλα-
 15 γὴν τῶν ὥρῶν καὶ ἡλίου θερμότητα καὶ κρυστάλλου γένεσιν
 ψύχουσαν καὶ πάντα τὰ καθ' ἕκαστον οὐκ αὐτὸς ἑαυτῷ ὁ Θεὸς
 (ἀπροσδεὴς γὰρ τῶν τοιούτων ἐκεῖνος), ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν διηνε-
 κῶς ἐνεργεῖ, γεωργὸς ἀόρατος τῆς τῶν ἀνθρώπων τροφῆς,
 σπορεὺς εὐκαιρος καὶ ὀχετηγὸς ἐπιστήμων. Οὗτος γὰρ δίδωσι,
 20 κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ τὸ ὕδωρ ἐκ νεφε-
 λῶν νῦν μὲν ἡρεμαῖον ἐπιρραίνει τῇ γῆ, πάλιν δὲ λάβρον κατα-
 χει τῶν ἀυλάκων. Ὅταν δὲ αὐξηθῇ τὰ λῆια καὶ παρέλθῃ τὸ
 χλοαινόμενον, τὰς νεφέλας ἀποσκεδάζων τοῦ οὐρανοῦ παντὸς
 τότε προκαλύμματος γυμνὸς αὐτοῖς ἐφίστησι τὸν ἥλιον θερμὴν
 25 καὶ ἔμπυρον διατείνοντα τὴν ἀκτῖνα, ἔν' ὥραῖοι γένωνται πρὸς
 τομὴν οἱ ἀστάχυες. Τρέφει καὶ ἄμπελον ταῖς ὥραις τῷ διψῶντι
 τὸ ποτὸν εὐτρέπιζων καὶ ἀγέλας ἡμῖν τρέφει διαφόρων γενῶν,
 ἔν' ὑπάρχη τοῖς ἀνθρώποις ἀφθονον ὄψον· καὶ τῶν μὲν αἱ δοραὶ
 ἔριον γεωργοῦσαι τὴν σκέπην παρέχουσι, τῶν δὲ τὰ ὑποδήματα
 30 ἡμῖν ἀπεργάζονται. Ὅρας δτι πρῶτος τῆς εὐποιίας εὐρετῆς ὁ

συγκρατεῖ τὴ ζωὴν, μητέρα τῶν φτωχῶν, δάσκαλος τῶν πλουσίων, καλὴ τροφὸς τῶν νέων, γηροκόμος τῶν ἡλικιωμένων¹⁰, ταμεῖο νὰ παίρνουν ὅσοι ἔχουν ἀνάγκη, κοινὸ λιμάνι γιὰ ὄσους ἀτυχοῦν· μοιράζει τὴν πρόνοιάν της σὲ κάθε ἡλικία καὶ κάθε εἶδος συμφορᾶς. Ὅπως δηλαδὴ οἱ ἀγωνοθέτες τῶν μάταιων ἀγῶνων δηλώνοντας τὴ φιλοδοξία τους μὲ τὴ σάλπιγγα ὑπόσχονται πλοῦτη σ' ὄλους ὅσοι ἀγωνίζονται στὸ στίβο, ἔτσι ἡ εὐεργεσία καλεῖ κοντὰ της ὄλους ὅσοι ἀντιμετωπίζουν δύσκολες περιστάσεις καὶ σ' ὄσους τὴν πλησιάζουν μοιράζει ὄχι τιμὲς χτυπημάτων, ἀλλὰ θεραπεία τῶν συμφορῶν. Εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἐπαινετὴ πράξη, παρακαθήμενη τοῦ Θεοῦ, φίλη τοῦ Ἀγαθοῦ καὶ ἔχει μεγάλη οἰκειότητα μαζί του. Ἐτσι βέβαια πρὸ πάντων φαίνεται ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ὅτι ἐπραξε ὄλες τὶς ἀγαθὲς καὶ φιλόανθρωπες πράξεις. Γιατὶ τὴν κτίση τῆς γῆς, τὸ στολισμὸ τοῦ οὐρανοῦ, τὴν κανονικὴ ἐναλλαγὴ τῶν ἐποχῶν, τὴ θερμότητα τοῦ ἡλίου καὶ τὴ δημιουργία τοῦ πάγου ποὺ ψύχει καὶ ὄλα τὰ ἄλλα ἕνα-ἕνα δὲν τὰ ἔκανε ὁ Θεὸς γιὰ τὸν ἑαυτό του (γιατὶ δὲν ἔχει ἐκεῖνος ἀνάγκη ἀπὸ αὐτά), ἀλλὰ τὰ πράττει ἀδιάκοπα γιὰ μᾶς, ἀόρατος γεωργὸς τῆς τροφῆς τῶν ἀνθρώπων, σπέρνει τὴν κατάλληλη ἐποχὴ καὶ γνωρίζει πότε νὰ ποτίσει. Αὐτός, κατὰ τὸν Ἡσαΐα, εἶναι ποὺ δίνει τὸ σπόρο σ' αὐτὸν ποὺ σπέρνει καὶ ρίχνει νερὸ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν¹¹ ἄλλοτε σιγανὸ καὶ ἄλλοτε ὀρμητικὸ μέσα ἀπὸ τὰ αὐλάκια. Καὶ ὅταν μεγαλώσουν τὰ γεννήματα καὶ ἀρχίζουν νὰ κιτρινίζουν, σκορπώντας τὸ σύννεφο ἀπὸ ὄλη τὴν ἔκταση τῶν οὐρανῶν, γυμνὸ τότε ἀπὸ κάθε προκάλυμμα ὑψώνει ἀπὸ πάνω τους τὸν ἡλιο ποὺ σκορπᾷ πύρινες τὶς ἀκτίνες του, γιὰ νὰ ὀρμάσουν τὰ στάχυα γιὰ τὸ θερισμὸ. Τρέφει ἐπίσης τὰ κλήματα μὲ τὶς ἐποχὲς ἐτοιμάζοντας τὸ ποτὸ τοῦ διψασμένου¹², τρέφει καὶ κοπάδια πολλῶν εἰδῶν, γιὰ νὰ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι ἀφθονὴ τροφή. Καὶ ἄλλων ζώων οἱ προβειὲς μὲ τὸ ἀφθονο μαλλί τους μᾶς δίνουν τὰ ροῦχα, ἐνῶ ἀπὸ ἄλλες κατασκευάζομε τὰ ὑποδήματα. Βλέπεις ὅτι ὁ πρῶτος ποὺ βρῆκε τὴν εὐεργεσία εἶναι ὁ

11. Ἡσ. 55,10. 12. Ψαλμ. 103,27.

Θεός, οὕτω τρέφων τὸν πεινῶντα καὶ ποτίζων τὸν διψῶντα καὶ ἀμφιεννὸς τὸν γυμνόν, ὡς προεῖρηται.

Εἰ δὲ θέλεις ἀκοῦσαι πῶς καὶ θεραπεύει τὸν κεκακωμένον, μάνθανε· Τίς ἐδίδαξε τὴν μέλισσαν ἐργάζεσθαι τὸν κηρὸν καὶ 5 σὸν ἐκείνω τὸ μέλι; Τίς τὴν πίτυν καὶ τὴν τερέβινθον καὶ τῆς μαστίχης τὸ δένδρον τὸν λιπαρὸν ἐκείνον χυμὸν ἀποστάζειν ἐποίησεν; Τίς τὴν Ἰνδῶν χώραν ἐδημιούργησε ξηρῶν καρπῶν καὶ εὐωδῶν μητέρα; Τίς τὴν ἐλαίαν ἐφύσε πόνων σωματικῶν καὶ ἀλγηδόνων ἐπίκουρον; Τίς ἔδωκεν ἡμῖν ριζῶν καὶ βοτανῶν 10 διάγνωσιν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ποιότητων τὴν μάθησιν; Τίς τὴν ποιητικὴν ὑγείας ἰατρικὴν συνεστήσατο; Τίς ἀνῆκεν ἐκ τῆς γῆς θερμῶν ὑδάτων πηγάς, τὰς μὲν τὸ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν ἡμῶν ἰωμένας, τὰς δὲ τὸ ξηρὸν ἢ πεπυκνωμένον λουούσας; Καὶ προσῆκεν εὐκαίρως εἰπεῖν κατὰ τὸν Βαρούχ· «Οὗτος ἐξεῦρε πᾶσαν 15 ὁδὸν ἐπιστήμης καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ». Διὰ τοῦτο τέχνηαι ἔμπυροὶ καὶ πυρὸς χωρὶς καὶ ἄλλαι ἐνυδροὶ καὶ μυρία τῶν ἐπιτηδευμάτων εὐρέσεις, ἵνα ταῖς τοῦ βίου χρεῖαις ἀνευδεῆς ἢ διακονία τελῆται· καὶ ὁ μὲν Θεὸς οὕτως, ὁ πρῶτος τῆς εὐπορίας εὐρετῆς καὶ τῶν ἡμῖν ἀναγκαίων πλούσιος ὁμοῦ 20 καὶ συμπαθῆς χορηγός.

Ἡμεῖς δὲ οἱ καθ' ἕκαστον γράμμα τῆς Γραφῆς παιδευόμενοι ζηλοῦν τὸν ἑαυτῶν Κύριον καὶ δημιουργόν, καθ' ὅσον τῷ θνητῷ ἢ τοῦ μακαρίου καὶ ἀθανάτου μίμησις ἐφικτὴ, πάντα παρασύρομεν πρὸς τὴν οἰκείαν ἀπόλαυσιν καὶ τὰ μὲν τῇ ἑαυτῶν 25 ἀποκληροῦμεν ζωῇ, τὰ δὲ κληρονόμοις ταμιευόμεθα· τῶν δὲ δυσπραγούντων λόγος οὐδεὶς οὐδὲ τῶν πενομένων ἀγαθὴ μέριμνα. Ὡ τῆς ἀνηλεοῦς γνώμης! Ἄνθρωπος ἄνθρωπον ὀρᾷ ἄρτου πενόμενον καὶ τὴν ἀναγκαίαν ζωπύρησιν τῆς τροφῆς οὐκ ἔχοντα. Οὐκ ἐπαρκεῖ δὲ προθύμως καὶ ὀρέγει τὴν σωτηρίαν,

Θεός. Μ' αὐτοὺς τοὺς τρόπους, ὅπως ἀνάφερα, χορταίνει τὸν πεινασμένο καὶ τὸν διψασμένο ποτίζει καὶ ντύνει τὸ γυμνό.

Ἐκκουσε τώρα, ἂν θέλεις, καὶ πῶς θεραπεύει τὸ δυστυχισμένο. Ποιὸς δίδαξε τῇ μέλισσα νὰ κάνει τὸ κερὶ καὶ μαζὶ τὸ μέλι; Ποιὸς ἔκανε τὴν κουκουναριά καὶ τὴν φιστικιά καὶ τὸ μαστιχόδενδρον νὰ στάζουν αὐτὸ τὸ παχύρρευστο χυμὸ; Ποιὸς δημιούργησε τὴν χώρα τῶν Ἰνδῶν ποὺ εἶναι μητέρα ξηρῶν καρπῶν καὶ ἀρωμάτων; Ποιὸς ἔκανε νὰ φυτρώσει ἡ ἐλιά ποὺ ἀνακουφίζει τὸ σωματικὸ κόπο καὶ πόνο; Ποιὸς μᾶς ἐφοδίασε μὲ τὴν γνώση τῶν ριζῶν καὶ τῶν βοτανιῶν καὶ μᾶς ἔμαθε νὰ διακρίνομε τίς ιδιότητές τους; Ποιὸς συγκρότησε τὴν ἰατρικὴ γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ὑγείας μας; Ποιὸς ἀνέβασε ἀπὸ τὴν γῆ τίς πηγές τῶν θερμῶν νερῶν, ἄλλες γιὰ νὰ θεραπεύουν τὸ ψυχρὸ καὶ ὑγρὸ μέσα μας καὶ ἄλλες γιὰ νὰ χαλαρώνουν τὰ σκεβρωμένα μέλη; Θὰ ταίριαζε μὲ τὴν εὐκαιρία νὰ ποῦμε μαζὶ μὲ τὸ Βαρούχ. «Αὐτὸς βρῆκε κάθε ἐπιστημονικὴ μέθοδο καὶ τὴν ἔδωσε στὸ παιδί του τὸν Ἰακώβ»¹³. Καὶ γι' αὐτὸ ὑπάρχουν χωριστὰ τέχνες μὲ τὴν φωτιὰ καὶ χωρὶς φωτιὰ καὶ ἄλλες μύριες ἐφευρέσεις ποὺ λειτουργοῦν μὲ νερό, γιὰ νὰ ἐξυπηρετοῦνται χωρὶς ἐλλείψεις οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς. Ἔτσι ἔκανε ὁ Θεός, ὁ πρῶτος εὑρετὴς τῆς εὐεργεσίας καὶ πλούσιος χορηγὸς τῶν ἀναγκαίων συνάμα σ' ἐμᾶς ἀγαθῶν καὶ ποὺ μᾶς ἀγαπᾷ.

Ἐμεῖς ὅμως ποὺ μὲ κάθε γράμμα τῆς Γραφῆς διδασκόμαστε νὰ μιμούμαστε τὸν Κύριο καὶ δημιουργό μας, ὅσο εἶναι δυνατὴ στοὺς θνητοὺς ἡ μίμηση τοῦ Μακαρίου καὶ Ἀθανάτου, σέρνομε τὰ πάντα πρὸς τὴν ἀπόλαυσή μας καὶ μέρος ἀπὸ αὐτὰ τὸ προορίζομε γιὰ τὸν ἑαυτό μας στὴν ἐδῶ ζωὴ μας καὶ ἄλλο μέρος τὸ φυλάγομε γιὰ τοὺς κληρονόμους. Γιὰ ὅσους κακοπαθοῦν κανένας λόγος καὶ γιὰ ὅσους πένονται καμιὰ φροντίδα συμπάθειας. Τί γνώμη σκληρή! Ἐνας ἄνθρωπος βλέπει ἕνα ἄλλο ἄνθρωπο νὰ στερεῖται τὸ ψωμί καὶ νὰ τοῦ λείπει ἡ ἀπαραίτητη ζωογόνηση ἀπὸ τὴν τροφή καὶ δὲν τὸν βοηθᾷ πρόθυμα παρέχο-

13. Βαρούχ 3,37.

ἀλλὰ περιορᾷ οἷόν τι φυτὸν εὐθαλὲς ὑδάτων ἀπορία ἐλεεινῶς
 ξηραινόμενον, καὶ ταῦτα πλημμυροῦσαν ἔχων τὴν ἀφθονίαν καὶ
 πολλοῖς ἐποχετεύειν δυνάμενος τὴν ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων παρα-
 μυθίαν. Ὡς γὰρ μιᾶς πηγῆς ἐπιρροῇ πολλὰς πεδιάδας ἀνηπλω-
 5 μένας πιαίνει, οὕτω καὶ μιᾶς οἰκίας εὐπορία δῆμους πενήτων
 ἐξαρκεῖ διασώσασθαι, μόνον ἐὰν μὴ γνώμη φειδωλὸς καὶ ἀκοι-
 νώνητος ὡς λίθος ἐμπεσοῦσα τῇ διεξόδῳ τὴν ἐπιρροὴν ἀνα-
 κρούσῃται.

Μὴ τὰ πάντα τῇ σαρκί· ζήσωμέν τι καὶ τῷ Θεῷ. Τρυφή μὲν
 10 γὰρ ἐπεισελθοῦσα δι' ἀπολαύσεως ὀλίγον τῆς σαρκὸς μόριον
 θεραπεύει, τὴν φάρυγγα, τῇ γαστρὶ δὲ τὰς ὕλας ἐνσήψασα τέλος
 ἔχει τὸν ἀφεδρῶνα. Ἐλεος δὲ καὶ εὐποιία Θεῷ τέ εἰσι πράγμα-
 τα φίλα καί, ᾧ περ ἂν ἐνοικήσωσιν ἀνθρώπων, θεοῦσιν αὐτὸν
 καὶ πρὸς μίμησιν ἀποτυποῦσι τοῦ ἀγαθοῦ, ἔν' ὑπάρχει εἰκὼν τῆς
 15 πρώτης καὶ ἀκηράτου καὶ πάντα νοῦν ὑπερβαινούσης οὐσίας.
 Τῆς δὲ σπουδῆς τὸ πέρας ὁποῖον ἐγγυῶνται; Ἐνταῦθα μὲν κα-
 λὴν ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν εὐφραίνουσα, ἐν δὲ τοῖς ἔπειτα, ὅταν
 τὴν ρέουσαν ταύτην ἀποσκευασάμενοι σάρκα τὴν ἀφθαρσίαν
 μετενδυσώμεθα, μακαρίαν ζωὴν, ἄληκτον καὶ ἀνώλεθρον, ἐν
 20 θαυμασταῖς τισι καὶ νῦν οὐ γινωσκομέναις ἡμῖν εὐπαθείαις εὐ-
 τρεπισμένην.

Οὐκοῦν οἱ λογικοὶ κτισθέντες καὶ τὸν νοῦν ἔχοντες τῶν
 θείων ἐρμηνεῖα καὶ παιδευτὴν μὴ τοῖς προσκαίροις δελεασθῆτε.
 Κτήσασθε δὲ τὰ μηδέποτε καταλιμπάνοντα τὸν κτησάμενον·
 25 ὀρίσατε μέτρα τῇ χρήσει τοῦ βίου. Μὴ πάντα ἡμέτερα, ἀλλὰ μέ-
 ρος ἔστω καὶ τῶν πενήτων τῶν ἀγαπητῶν τοῦ Θεοῦ· πάντα γὰρ
 τοῦ Θεοῦ, τοῦ κοινοῦ Πατρὸς· ἡμεῖς δὲ ἀδελφοὶ ὡς ὁμόφυλοι·
 ἀδελφοὺς δὲ τὸ μὲν ἄριστον καὶ δικαιότερον κατ' ἰσομοιρίαν με-
 ταλαγχάνειν τοῦ κλήρου, ἐν δὲ τάξει δευτέρῳ, κἂν τὸ πλεον εἷς ἢ
 30 δεύτερος σφετερίσῃται, τὸ γοῦν μέρος κερδανέτωσαν οἱ λειπό-

ντάς του τῆ σωτηρία, ἀλλὰ ἀδιαφορεῖ καὶ τὸν ἀφήνει, σὰν ἓνα θαλερὸ φυτὸ ποὺ ξεραίνεται θλιβερὰ ἀπὸ ἔλλειψη νεροῦ, τῆ στιγμῆ ποὺ πλημμυρίζει ἀπὸ ἀφθονία καὶ μπορεῖ νὰ διοχετεύσει σὲ πολλοὺς ἀνακούφιση ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του. Ὅπως δηλαδὴ ἡ ροτὴ μιᾶς πηγῆς γονιμοποιεῖ πολλὰς πεδινὲς ἐκτάσεις, ἔτσι καὶ ἡ εὐπορία ἐνὸς σπιτοῦ φτάνει γιὰ νὰ διασώσει πολλὰ πλήθη φτωχῶν, ἀρκεῖ νὰ μὴν εἶναι ὁ ἄνθρωπος τσιγκούνης καὶ ἀκοινῶνητος καὶ ἀνακόψει τῆ ροτὴ ὅπως μιὰ πέτρα ποὺ πέφτει στὴν πηγὴ καὶ τῆ φράζει.

Ἄς μὴν τὰ χαρίζομε ὅλα στὴ σάρκα· ἂς ζήσομε λίγο καὶ γιὰ τὸ Θεό. Ἡ εὐχαρίστηση ποὺ προσπορίζομαστε ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση ἱκανοποιεῖ ἓνα μικρὸ τμῆμα τῆς σάρκας, τὸ φάρυγγα· κι ἀφοῦ οἱ τροφὲς χωνευτοῦν στὸ στομάχι καταλήγουν στὸν ἀφεδρῶνα. Ἡ εὐσπλαχνία ὁμῶς καὶ ἡ εὐεργεσία εἶναι πράγματι ἀγαπητὰ στὸ Θεό¹⁴ καὶ κάνουν θεὸ ἐκεῖνον ποὺ τὰ ἀσκεῖ καὶ παράδειγμα γιὰ μίμηση τοῦ ἀγαθοῦ, γιὰ νὰ ὑπάρχει εἰκόνα τῆς πρώτης καὶ ἀκήρατης Ὑπαρξης ποὺ ὑπερβαίνει κάθε νοῦ. Καὶ ποῖο τέλος τῆς ἐνέργειάς μας αὐτῆς ἐγγυῶνται; Ἐδῶ στὴ γῆ καλὲς ἐλπίδες καὶ προσδοκία ποὺ μᾶς εὐχαριστεῖ, καὶ ἔπειτα, ὅταν ἀποθέσομε αὐτὴ τὴ φθαρτὴ σάρκα καὶ φορέσομε στὴ θέση τῆς τὴν ἀφθαρσία¹⁵, ζωὴ μακάρια, ἀτελείωτη καὶ ἀνώλεθρη, ποὺ τὴ σημαδεύουν κάποιες θαυμαστὲς κι ἄγνωστες τώρα εὐτυχίες.

Ὅσοι λοιπὸν χριστήκατε λογικοὶ κι ἔχετε τὸ νοῦ ἐξηγητῆ τῶν θείων καὶ παιδαγωγό, μὴ δελεαστεῖτε ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα· ἀποκτῆστε αὐτὰ ποὺ δὲν ἐγκαταλείπουν ποτὲ ὅποιον τ' ἀποκτήσει. Ὅριστετε μέτρα γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιεῖτε στὴ ζωὴ σας. Νὰ μὴν εἶναι ὅλα δικά μας· ἓνα μέρος ἂς εἶναι καὶ τῶν φτωχῶν ποὺ ἀγαπᾷ ὁ Θεός. Ὅλα εἶναι τοῦ Θεοῦ, τοῦ κοινοῦ Πατέρα μας κι ἐμεῖς εἴμαστε ἀδελφία, ἀφοῦ προερχόμαστε ἀπὸ τὸν ἴδιο Πατέρα. Τὸ ἄριστο καὶ πιὸ δίκαιο εἶναι ν' ἀπολαμβάνουν οἱ ἀδελφοὶ ἴσα μερίδια κλήρου. Τὸ δεύτερο, ἂν ὁ ἓνας ἢ ὁ ἄλλος ἰδιοποιηθεῖ τὸ περισσότερο, οἱ ὑπόλοιποι ἂς μοιραστοῦν τὸ μέρος. Κι

μενοι. Εἰ δέ τις καθόλου κύριος εἶναι τῶν πάντων ἐθέλοι καὶ αὐτῆς τῆς τρίτης ἢ πέμπτης μοίρας ἐξείργων τοὺς ἀδελφούς, οὗτος πικρὸς τύραννος, βάρβαρος ἀδιάλλακτος, θηρίον ἀπληστον, μόνον ἠδέως περιχαίνων τῇ θοίνῃ, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν ἀγριώ-
 5 τερος τῶν θηρίων· εἶγε λύκος μὲν τὸν λύκον εἰς βορὰν παραδέχεται καὶ κύνες ἐν ταύτῳ πολλοὶ ἐν σπαράττουσι σῶμα, ὁ δὲ ἀπληστος οὐδένα τῶν ὁμοφύλων εἰς τὴν μετουσίαν παραλαμβάνει τοῦ πλούτου. Ἄρκεϊ σοι ἢ σύμμετρος τράπεζα. Μὴ πρὸς τὸ πέλαγος τῆς ἀκολάστου πανδαισίας ἐκπέσης· χαλεπὸν γὰρ τὸ
 10 ἐπ' ἐκείνης ναράγιον, οὐ πέτραις περιρρηγνύον ὑφάλοις, ἀλλ' εἰς τὸ σκότος ἐξωθοῦν τὸ βαθύτατον, ὅθεν οὐποτε ὁ ἐμπεσὼν ἐκβήσεται.

Χρῆσαι, μὴ παραχρήση· τοῦτο γάρ σε καὶ Παῦλος ἐδίδαξεν. Ἄνεσ σαυτὸν ἀπολαύσει μεμετρημένη· μὴ βακχεύσης ταῖς ἡδο-
 15 ναῖς· μὴ πάντων ἀπλῶς ζῶων δλεθρος ἔσο, τετραπόδων μεγάλων, τετραπόδων μικρῶν, ὀρνίθων, ἰχθύων, τῶν εὐπορίστων, τῶν σπανίων, τῶν εὐδώνων, τῶν πολυτίμων· μὴ πολλῶν θηρευτῶν ἰδρῶτι μίαν πλήρου γαστέρα, ὥσπερ τι φρέαρ βαθύτατον πολυχειρίᾳ τῶν χωννύντων μὴ γεμιζόμενον. Διὰ τοὺς τρυφῶν-
 20 τας οὐδὲ ὁ βυθὸς τῆς θαλάσσης ἀνενόχλητος μένει οὐδὲ οἱ τῷ ὕδατι ἐννηχόμενοι ἰχθύες μόνον ἀγρευόνται, ἀλλὰ καὶ ὄσα ἄλια ζῶα τῇ ὑποστάθμῃ τῶν ὑδάτων ἐμφέρεται, καὶ ταῦτα πρὸς τὴν ἡπειρον καὶ τὸν ἀέρα τοῦτον ἐξέλκεται. Οὕτω τὰ γένη τῶν ὀστρέων οὐκ ἔλαθε καὶ ὁ ἐχῖνος ἀγρευέται καὶ ἡ σηπία ἔρπουσα
 25 σαγηνεύεται καὶ ὁ πολύπους ταῖς πέτραις προσπεφυκῶς ἀποσπᾶται καὶ οἱ κοχλῖαι τῶν κατωτάτων βυθῶν ἀποσύρονται καὶ πάντα γένη ζῶων, ὄσα τοῖς τῆς ἐπιφανείας κύμασιν ἐπινήχεται καὶ ὄσα τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης ἔλαχε κατοικεῖν, πρὸς τὸν ἀέρα τοῦτον ἐκφέρεται, τῆς τῶν φιληδόνων μηχανῆς ποικίλα
 30 κατ' ἐκείνων σοφιζομένης τὰ θήρατρα.

ἂν κάποιος θέλει νὰ γίνει κύριος ὄλων γενικὰ ἀποκλείοντας τοὺς ἀδελφοὺς ἀκόμη κι ἀπὸ αὐτὸ τὸ τρίτο ἢ τὸ πέμπτο, αὐτὸς εἶναι τύραννος ὠμός, βάρβαρος ἀνήμερος, θηρίο πού τὸ εὐχαριστεῖ μόνο τὸ φαγητό, ἢ καλύτερα εἶναι κι ἀπὸ τὰ θηρία πιὸ ἄγριος. Ἐὰν ὁ λύκος δέχεται τὸ λύκο στὸ τραπέζι του καὶ πολλὰ σκυλιὰ μαζὶ σπαράζουν ἓνα θύμα τους, ὁ ἄπληστος ὡστόσο δὲν παίρνει συμμέτοχο στὸν πλοῦτο του κανένα συνάνθρωπό του. Σοῦ φτάνει τὸ μετρημένο τραπέζι, μὴν ἀνοιχτεῖς στὸ πέλαγος τοῦ ἀκόλαστου φαγοποτιοῦ. Τὸ ναγάγιο πού αὐτὸ προκαλεῖ εἶναι βαρὺ, γιατί δὲ μᾶς τσακίζει σὲ ὑφαλους, ἀλλὰ μᾶς ἐξωθεῖ στὸ βαθύτατο σκοτάδι, ἀπὸ ὅπου ὅποιος ἔπεσε δὲ θὰ βγεῖ ποτέ.

Νὰ κάνεις χρῆση, ὄχι κατάχρηση· αὐτὸ σοῦ τὸ δίδαξε κι ὁ Παῦλος¹⁶. Ἐπίτρεψε στὸν ἑαυτὸ σου μιὰ μετρημένη ἀπόλαυση. Μὴν παραφερθεῖς ἀπὸ τὴ μανία τῶν ἡδονῶν. Μὴν εἶσαι ἐσὺ ὁ πιὸ ἀχρεῖος ἀπὸ ὅλα γενικὰ τὰ ζῶα, τετράποδα μεγάλα, τετράποδα μικρά, πουλιά, ψάρια, ὅσα ἀφθονοῦν κι ὅσα σπανίζουν, τὰ φτηνὰ καὶ τὰ ἀκριβὰ. Μὴ γεμίζεις τὴ μιὰ κοιλιά σου μὲ τὸν ἰδρώτα πολλῶν κυνηγῶν, σὰν ἓνα βαθύτατο πηγάδι πού δὲν τὸ γεμίζουν τ' ἀμέτρητα χέρια ὄσων θέλουν νὰ τὸ ἐπιχώσουν. Γιὰ τοὺς παραδομένους στὴν τρυφή οὔτε ὁ βυθὸς τῆς θάλασσας δὲ μένει ἀνενόχλητος οὔτε πίνονται στὰ δίχτυα μόνο τὰ ψάρια πού κολυμποῦν στὸ νερό, ἀλλὰ καὶ ὅσα θαλασσινὰ ζῶα σέρνονται κάτω στὴ λάσπη τῶν νερῶν ἀκόμη κι αὐτὰ τὰ βγάζουν στὴ στεριά καὶ στὸν ἀέρα. Ἐτσι οὔτε τὰ διάφορα ὀστρακοφόρα ξεφεύγουν, καὶ οἱ ἀχινοὶ συλλαμβάνονται καὶ ἡ σουπιὰ καθὼς σέρνεται πίνεται στὸ δίχτυ καὶ τὸ χταπόδι ἂν καὶ κολλημένο στὶς πέτρες ἀποσπᾶται καὶ τὰ κοχύλια τὰ βγάζουν ἀπὸ τὸν κάτω κάτω βυθὸ κι ὅλα τὰ εἶδη τῶν ζῶων, ὅσα στὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας κολυμποῦν κι ὅσα τοὺς ἔλαχε κατοικία τους ὁ πυθμένας τῆς, τὰ βγάζουν ἐξω ἀπὸ τὴ θάλασσα στὸν ἀέρα, καθὼς ἡ ἐφευρετικότητα τῶν φιλήδωνων σοφίζεται χίλιους τρόπους ψαρέματος ἐναντίον τους.

16. Β' Κορ. 7,31.

Οἶα δὲ καὶ τὰ ἐξῆς τῶν τρυφόντων· Ἐπάναγκες γὰρ τὴν κακίαν, ὅπου ποτ' ἂν ὡς νόσος ἐνσκήψῃ, τὰς ἀκολούθους ὕλας ἐφέλκεσθαι. Διὸ οἱ τὴν ἀβροδίατον καὶ συβαριτικὴν παρατιθέμενοι τράπεζαν ἔλκονται πρὸς ἀνάγκην εἰς κατασκευὰς μεγαλοφυῶν οἰκοδομημάτων καὶ τὴν πολλὴν εὐπορίαν δαπανῶσιν εἰς μέγεθος οἰκῶν καὶ κόσμον περιέργον. Ἐπὶ τοῦτοις τὰς κλισίας φιλοκαλοῦσιν, ἐσθῆτος ἀνθινῆς καὶ πεποικιλμένης φροντίζουσι καὶ τραπέζας πολυταλάντους ἀργύρου χαλκεύονται, τὰς μὲν εἰς λειότητα ἐληλαμένας, τὰς δὲ πεποικιλμένας τῇ γλυπτικῇ, ὡς 10 ἐξεῖναι ὁμοῦ τῇ φάρυγγι καὶ τὴν ὄψιν εὐωχεῖσθαι ταῖς ἱστορίαις. Ἐπιλόγισαί μοι τὰ ἐξῆς· κρατῆρας, τρίποδας, κάδους, τὰ πρόχοα σκεύη, τὰ ὄψοφόρα, ἐκπωμάτων γένη μυρία, γελωτοποιούς, μίμους, κιθαριστάς, ᾠδούς, κομψολόγους, μουσικούς, μουσικὰς, ὄρχηστρίδας, πάντα τῆς ἀσελγείας τὸν ὄρμαθόν, παῖδας θηλυνο- 15 μένους ταῖς κόμαις, κόρας ἀναιδεῖς, ἀδελφὰς τῆς Ἡρωδιάδος εἰς ἀκοσμίαν, ἀναιρούσας Ἰωάννην, τὸν ἐν ἐκάστῳ θεοειδῇ καὶ φιλόσοφον νοῦν.

Τούτων πάντων ἐπὶ τῆς οἰκίας τελουμένων προσεδρεύουσι τῷ πυλῶνι μυρῖοι Λάζαροι, οἱ μὲν ἠλκωμένοι χαλεπῶς, ἄλλοι 20 τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκεκομμένοι, ἕτεροι λώβην στένοντες τῶν ποδῶν, τινὲς δὲ αὐτῶν ἔρποντες παντελῶς καὶ πάντων τῶν μελῶν στέρησιν ὑπομείναντες. Βοῶντες δὲ οὐκ ἀκούονται· κωλύει γὰρ αὐλῶν ἢ ἤχη καὶ τὰ μέλη τῶν αὐτοφώνων ᾠδῶν καὶ ὁ τοῦ πλατέος γέλωτος καγχασμός. Ἄν δέ που καὶ ἐπὶ πλεον διοχλή- 25 σωσι τὰς θύρας, ἀναπηδήσας ποθὲν ἀνηλεοῦς δεσπότητος θρασὺς πυλωρὸς ἀπελαύνει ράβδοις, κύνας ἀποκαλῶν καὶ μᾶστιξιν ἐπιζαίνων τὰ τραύματα. Ἀπέρχονται δὲ οἱ τοῦ Χριστοῦ φίλοι, τῶν ἐντολῶν τὸ κεφάλαιον, οὐκ ἄρτου βραχέος, οὐκ ὄψου μεταλαχόντες, ὕβρεις δὲ καὶ πληγὰς προσκερδάναντες· ἔνδον δὲ ἐν τῷ

17. Σύβαρις· πόλη τῆς Κάτω Ἰταλίας γνωστὴ γιὰ τὸν τρυφηλὸ βίον τῶν κατοίκων της.

Ποιά εἶναι καὶ τὰ ἐπακόλουθα ὄσων τρυφούν; Εἶναι ὑποχρεωτικὸ ἢ κακία, ὅπου ἐνσκήψει σὰν ἀρρώστια, νὰ σέρνει μαζί της ὅλα ἐκεῖνα ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν. Γι' αὐτὸ ὄσοι παραθέτουν τὸ συβαριτικὸ τραπέζι¹⁷ τῆς ἀπόλαυσης ὠθοῦνται γιὰ τὶς ἀνάγκες τοὺς στὶς κατασκευὲς μεγαλόπρεπων κτηρίων καὶ τὴν πολλὴ εὐπορία τοὺς τὴ δαπανοῦν στὸ μέγεθος τῶν σπιτιῶν τοὺς καὶ στὸν περίεργο διάκοσμο. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ φτιάχνουν ὠραῖα ἀνάκλιτρα, φροντίζουν νὰ ἔχουν φορέματα πολύχρωμα καὶ φανταχτερά, φτιάχνουν ἀκριβὰ τραπέζια ἀπὸ ἀσήμι, ἄλλα ἐπεξεργασμένα ὥστε νὰ γίνουν λεῖα κι ἄλλα μὲ σκάλισμα ἀνάγλυφα, ὥστε νὰ μπορεῖ μαζί μὲ τὸ φάρυγγα νὰ εὐχαριστιέται καὶ ἡ δραση μὲ τὶς ἀπεικονίσεις. Πρόσθεσε καὶ τὰ ἀκόλουθα: κρατῆρες, τρίποδα, κάδους, καράφες, πιατέλες, τὰ χίλια μύρια ποτήρια, γελωτοποιούς, μίμους, κιθαριστές, τραγουδιστές, τσαρλατάνους πολυλογάδες, μουσικοὺς —ἄντρες καὶ γυναῖκες—, χορεύτριες, ὄλο τὸν ὄρμαθὸ τῆς ἀσέλγειας¹⁸, ἀγόρια μὲ μακριὰ κοριτσιστικά μαλλιά, κορίτσια ἀδιάντροπα, ἀδελφὲς στὴν ἀναίδεια τῆς Ἡρωδιάδας ποὺ σκοτώνουν τὸν Ἰωάννη¹⁹, τὸ θεοειδὴ καὶ φιλόσοφο νοῦ ποὺ ὑπάρχει στὸν καθένα μας.

Ἐνῶ γίνονται στὸ σπίτι ὅλα αὐτὰ περιμένουν πεσμένοι στὴν ἐξώπορτα μύριοι Λάζαροι²⁰, ἄλλοι μὲ ἔλκη δυσβάσταχτα, ἄλλοι μὲ βγαλμένα μάτια, ἄλλοι ποὺ κλαῖνε γι' ἀναπηρία στὰ πόδια, μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ σέρνονται ὀλότελα στὴ γῆ καὶ τοὺς λείπουν ὅλα τὰ ἄκρα. Καὶ ἐνῶ φωνάζουν γοερὰ δὲν ἀκούγονται, γιὰτὶ ἐμποδίζει ὁ ἦχος τῶν αὐλῶν καὶ τὰ τραγούδια τὰ αὐτοσχέδια καὶ τὰ πλατιά γέλια κι οἱ καγχασμοί. Κι ἂν κάποτε ἐνοχλήσουν καὶ περισσότερο στὶς πόρτες, ὄρμᾳ ἀπὸ κάπου ὁ ἀναιδὴς θυρωρὸς τοῦ ἄσπλαχνου ἰδιοκτήτη, τοὺς διώχνει μὲ τὰ ξύλα, τοὺς φωνάζει σκυλιὰ καὶ ξανασχίζει τὶς πληγὲς τοὺς μὲ τὸ μαστίγιο. Φεύγουν οἱ ἀγαπητοὶ τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ κορῦφωμα τῶν ἐντολῶν χωρὶς νὰ τοὺς δοθεῖ λίγο ψωμί ἢ λίγο φαῖ, ἀλλὰ κερδίζοντας ἀπὸ πάνω βρισιῆς καὶ χτυπήματα.

18. Ἐκκλ. 2,8.

19. Ματθ. 14,3. Λουκᾶ 3,19.

20. Λουκᾶ 16,29 ἐέ.

ἐργαστηρίῳ τοῦ μαμωνᾶ οἱ μὲν ὡς ὑπέραντλα πλοῖα τὴν τροφὴν ἀποβλύζουσιν, ἄλλοι τῇ τραπέζῃ ἐπικαθεύδουσι παρεστῶτων τῶν ἐκπωμάτων. Διπλῆ δὲ ἡ ἁμαρτία κατὰ τὴν ἀσχήμονα οἰκίαν πολιτεύεται, ἢ μὲν ἐπὶ τῷ κόρῳ τῶν μεθύοντων, ἢ δὲ ἐπὶ 5 τῷ λιμῷ τῶν ἐλαθέντων πτωχῶν.

Ταῦτα εἰ ἐποπτεύει ὁ Θεός, ὡσπερ οὖν ἐφορᾷ, τίνα τοῦ βίου τὴν καταστροφὴν ἐννοεῖτε οἱ μισόπτωχοι; Εἶπατε· ἢ οὐκ ἴστε, ὅτι πάντα τὰ φρικώδη καὶ φοβερὰ ὑποδείγματα τῶν τοιούτων χάριν τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐκβοᾷ καὶ μαρτύρεται; Καὶ ἀναγέγρα- 10 πται μὲν βαρέα βρυχόμενος καὶ στένων ὁ ἐν τῇ βύσσῳ τραφεὶς καὶ ἐν τῇ ἀβύσσῳ τῶν κακῶν συνεχόμενος· ἄλλος δὲ πάλιν ὁμότροπος τούτου κατεδικάσθη θάνατον ἀπροσδόκητον, ἐν τῇ ἐσπέρᾳ τὴν ἐωθινήν τροφὴν βουλευόμενος καὶ τοῦ ὀρθροῦ μὴ καταλαβὼν τὴν ἀκτῖνα. Μὴ θνητοὶ τὴν πίστιν καὶ ἀθάνατοι τὴν 15 ἀπόλαυσιν· οὕτω γὰρ ἔχομεν γνώμης οἱ τὰ πάντα θέλοντες τῇ τῆς σαρκὸς κολακείᾳ χαρίζεσθαι, ὡς ἀδιάδοχοι οἰκοδεσπόται, ὡς διηνεκεῖς τῶν ἐπὶ γῆς κύριοι, ἐν τῷ θέρει τὴν σπορὰν μεριμνῶντες καὶ ἐν τῇ σπορᾷ τὴν τοῦ θέρουσ θυμηδίαν ἐλπίζοντες· φυτεύοντες τὴν πλάτανον καὶ τοῦ ὑψηλοῦ δένδρου τὴν σκιὰν ἐλ- 20 πίζοντες· καταπηγνύοντες τὸν πυρῆνα τοῦ φοίνικος καὶ τὴν γλυκύτητα τῶν καρπῶν ἀναμένοντες· καὶ ταῦτα πολλάκις ἐν πολιᾷ, ὅτε τὸ μετόπωρον τῆς ἡλικίας ἐνέστηκεν, ὅτε ἐγγὺς ὁ τοῦ θανάτου χειμῶν, λείπουσιν δὲ τῇ ζωῇ οὐ κύκλος ἐνιαυτῶν, ἀλλὰ τρεῖς ἢ τέτταρες ἡμέραι.

25 Λογισώμεθα τοίνυν οἱ λογικοί, ὅτι παροδικὸς ὁ βίος ἡμῶν καὶ ρέων ὁ χρόνος ἄστατός τε καὶ ἄσχετος, ὡσπερ τι ρεῦμα ποταμοῦ, πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ τυγχάνον ἐλαύνων πρὸς τὸ τῆς φθορᾶς τέλος· καὶ εἶθε, βραχὺς ὢν καὶ ἐπὶ κηρος, ὑπῆρχεν ἀνεύθυνος. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ἐπικίνδυνον, τὸ ἐκάστης ὥρας, οὐ μὴν ἀλλὰ 30 καὶ τῶν λόγων, ὧν φθεγγόμεθα, τῷ ἀδεκάστῳ δικαστηρίῳ τὴν

Μέσα στο σπίτι, στο εργαστήρι τοῦ μαμωνᾶ ἄλλοι σάν ξέχειλα πλοῖα ἀποβάλλουν τὴν τροφή, ἄλλοι κοιμοῦνται πάνω στὰ τραπέζια δίπλα στὰ ποτήρια καὶ διαπράττουν διπλὴ ἁμαρτία μέσα στοῦ ἀκόλαστο σπίτι, ἁμαρτία γιὰ τὸ παραχόρτασμα τῶν μεθυσμένων, καὶ ἁμαρτία γιὰ τὴν πείνα τῶν φτωχῶν ποῦ ἐδιώξαν.

Ἐάν αὐτὰ τὰ βλέπει ὁ Θεός, ὅπως βέβαια καὶ τὰ βλέπει, ποιά νομίζετε σεῖς οἱ ἐχθροὶ τῶν φτωχῶν ὅτι θὰ εἶναι ἡ κατάληξη τοῦ βίου σας; Πέστε. Ἡ δὲν καταλαβαίνετε πῶς γιὰ χάρη τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν διαλαλεῖ καὶ βεβαιώνει τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιο ὅλα τὰ φρικτὰ καὶ φοβερὰ παραδείγματα; Καὶ παρουσιάζεται νὰ γογγύζει γοερὰ καὶ νὰ στεναίνει ἐκεῖνος ποῦ ἐξήση μέσα στη βύσσο καὶ τώρα ἀσφυκτιᾷ στὴν ἄβυσσο τῶν κακῶν²¹. Ἄλλος πάλι ὁμοιος μ' αὐτὸν καταδικάστηκε σὲ θάνατο ἀπροσδόκητο· ἀποβραδὺς λογάριάζε τὸ αὐριανὸ φαγητό, ἀλλὰ δὲν πρόλαβε τὸ φῶς τῆς αὐγῆς²². Μὴ γίνεστε θνητοὶ στὴν πίστη κι ἀθάνατοι στὴν ἀπόλαυση. Αὐτὸ πιστεύομε ὅσοι θέλομε νὰ κολακεύομε τὴ σάρκα μὲ κάθε τρόπο, σάν οἰκοδεσπότες ποῦ θὰ συνεχίζομε χωρὶς διάδοχο, σάν κύριοι παντοτινοὶ τῶν γήινων ἀγαθῶν, φροντίζοντας κατὰ τὸ θερισμὸ τὴ σπορὰ καὶ κατὰ τὴ σπορὰ ἐλπίζοντας τὴν ἱκανοποίηση τοῦ θερισμοῦ. Φυτεύομε ἀκόμα τὸ πλατάνι καὶ περιμένομε τὴ σκιά τοῦ μεγαλωμένου κιάλας δέντρου. Παραχώνομε στὴ γῆ τὸ κουκούτσι τοῦ φοίνικα καὶ περιμένομε τὴ γλύκα τῶν καρπῶν. Κι αὐτὰ συχνὰ στὰ γηραιά μας, ὅταν ἔχει φτάσει τὸ φθινόπωρο τῆς ζωῆς, ὅταν εἶναι κοντὰ ὁ χειμῶνας τοῦ θανάτου καὶ δὲ λείπει ἀπὸ τὴ ζωὴ μας ἓνας κύκλος χρόνων, ἀλλὰ τρεῖς ἢ τέσσεριες ἡμέρες.

Ἐὰς ἀναλογιστοῦμε λοιπὸν ἐμεῖς οἱ λογικοὶ, ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι παροδικὴ κι ὁ χρόνος περνᾷ κι εἶναι ἀστατος καὶ ἀσταμάτητος, ὅπως τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, ποῦ παρασέρνει ὅ,τι βρεθεῖ μέσα του πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἀφανισμοῦ. Καὶ μακάρι, ἀφοῦ εἶναι σύντομη καὶ σημαδεμένη ἀπὸ τὴ φθορὰ, νὰ ἦταν ἀνεύθυνη. Ἄλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἐπικίνδυνο· γιὰ κάθε ὥρα ἀλλὰ καὶ

ἀπολογίαν ὀφείλειν. Διὸ καὶ ὁ μακάριος ψαλμωδὸς πρὸς ὁμοίαν
 τῶν νῶν λεγομένων ἔννοιαν ἑαυτὸν ἀναφέρων ἐπιθυμεῖ γινῶναι
 τοῦ ἰδίου τέλους τὴν προθεσμίαν. Ἐκλιπαρεῖ δὲ τὸν Θεὸν τῶν
 ἐπιλοίπων ἡμερῶν διδαχθῆναι τὸν ἀριθμὸν, ἵνα πρὸς τὰ ἔργα
 5 τῆς ἐξόδου παρασκευάσῃται, μὴ ταραχθῆ δὲ ἀθρόον ὡς ἀνέτοι-
 μος ὁδοιπόρος μεταξὺ βαδίζων καὶ τὰ ἀναγκαῖα τῶν ἐφοδίων
 περιζητῶν. Φησὶ γοῦν οὕτως· «γνώρισόν με, Κύριε, τὸ πέρας
 μου καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν μου τίς ἐστίν, ἵνα γινῶ, τί
 ὕστερῶ ἐγώ. Ἴδου παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου καὶ ἡ ὑπό-
 10 στασίς μου ὡσεὶ οὐδὲν ἐνώπιόν σου». Βλέπε ψυχῆς ἀγαθῆς μέ-
 ριμναν συνετήν, καὶ ταῦτα ἐν βασιλικῷ ἀξιώματι. Ἐνοπτρίζεται
 γὰρ τὸν βασιλέα τῶν βασιλέων καὶ τὸν κριτὴν τῶν κριτῶν καὶ
 ζητεῖ τὸν τέλειον κόσμον τῶν ἐντολῶν κομισάμενος ἀπελθεῖν
 ἄρτιος καὶ ἀνελλιπῆς τῆς ζωῆς τῆς ἐκεῖσε πολίτης, ἧς γένοιτο
 15 πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

γιὰ τοὺς λόγους πὺ λέμε, ὀφείλομε ἀπολογία στὸν ἀδέκαστο κριτῆ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος ψαλμωδὸς σκεπτόμενος τὰ ἴδια μ' αὐτὰ πὺ λέμε τώρα ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίσει τὴν προθεσμία τοῦ τέλους του. Ἐκλιπαρεῖ τὸ Θεὸ νὰ μάθει τὸν ἀριθμὸ τῶν ἡμερῶν πὺ τοῦ ἀπομένουν²³, γιὰ νὰ προετοιμάσει ὅ,τι ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν ἐξοδὸ του καὶ νὰ μὴ πάθει τὴν ταραχὴ τοῦ ἀνέτοιμου ὁδοιπόρου, πὺ ταυτόχρονα βαδίζει καὶ ἀναζητεῖ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια. Λέει λοιπὸν τὸ ἐξῆς· «γνώρισέ μου, Κύριε, τὸ τέλος μου, ποιὸς εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν μου, γιὰ νὰ μάθω τί μου ἀπομένει ἀκόμα. Βλέπω μέτρησες τίς ἡμέρες μου μὲ τὸ ὑποδεκάμετρο καὶ ἡ ὑπαρξή μου εἶναι ἓνα τίποτε ἀπέναντί σου»²⁴. Πρόσεξε τῆς ἀγαθῆς ψυχῆς τὴ φρόνιμη φροντίδα καὶ μάλιστα σὲ ἀξίωμα βασιλικό. Βλέπει μπροστά του τὸ βασιλέα τῶν βασιλέων καὶ τὸν κριτῆ τῶν κριτῶν²⁵ καὶ ζητεῖ ν' ἀποχτήσῃ τὸν τέλειο στολισμὸ τῶν ἐντολῶν καὶ νὰ φύγῃ ἄρτιος καὶ ὀλοκληρωμένος πολίτης τῆς ἐκεῖ ζωῆς, τὴν ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτύχομε ὅλοι ἐμεῖς μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

23. Ψαλμ. 89,10.

24. Ψαλμ. 38,5 ἐ.

25. Α' Τιμ. 6,15.

ΕΙΣ ΤΟ
«ΕΦ' ΟΣΟΝ ΕΝΙ ΤΟΥΤΩΝ ΕΠΟΙΗΣΑΤΕ
ΕΜΟΙ ΕΠΟΙΗΣΑΤΕ»

Ἔτι πρὸς τῷ θεάματι τῆς φοβερᾶς τοῦ βασιλέως ἐπιφανείας εἰμί, ἣν ὑπογράφει τὸ Εὐαγγέλιον· ἔτι κατέπτηχεν ἡ ψυχὴ πρὸς τὸν φόβον τῶν εἰρημένων ἐνατενίζουσα, ὡς καθορῶσα, τρόπον τινά, αὐτόν τε τὸν οὐράνιον βασιλέα, καθὼς φησιν ὁ λόγος, ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης φοβερῶς προκαθήμενον, καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρόνον ἐκεῖνον, ὅστις ποτὲ καὶ ὁ θρόνος ἐστὶν ὁ χωρῶν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀχώρητον, τὰς τε ἀπείρους τῶν ἀγγέλων μυριάδας ἐκείνας ἐν κύκλῳ τὸν βασιλέα περιεστῶσας, αὐτόν τε τὸν μέγαν καὶ φοβερὸν βασιλέα ἐκ τῆς ἀφράστου δόξης ἐπὶ τὴν

10 ἀνθρωπίνην κατακύπτοντα φύσιν καὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων τῶν ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἄνθρωποι καὶ μέχρι τῆς φοβερᾶς ἐμφανείας ἐκείνης εὐρισκομένων, ἀθροίζοντά τε πρὸς ἑαυτόν καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἐκάστω τὴν κρίσιν ἐπάγοντα, τοῖς μὲν δεξιᾷ τῇ προαιρέσει συζήσασι τὰ δεξιά, καθὼς εἴρηται, χαριζόμενον, τοῖς δὲ σκαιοῖς τε καὶ ἀποβλήτοις τὴν κατάλληλον τοῖς βεβιωμένοις ἀποκληροῦντα ψῆφον, ἐπιλέγοντα ἑκατέροις, τοῖς μὲν τὴν γλυκεῖαν καὶ ἀγαθὴν ἐκείνην φωνήν, ὅτι «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι», τοῖς δὲ τὴν φρικώδη καὶ φοβερὰν ἀπειλὴν, ὅτι «πορεύεσθε οἱ καταραμένοι».

20 Οὕτω δέ μοι τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν τῶν ἀνεγνωσμένων φόβον διατεθείσης, ὡς πρὸς αὐτοῖς δοκεῖν εἶναι τοῖς πράγμασι καὶ τῶν παρόντων ἐπαισθάνεσθαι μηδενός, οὐδεμίαν ὁ νοῦς ἄγει σχολὴν πρὸς ἄλλο τι βλέπειν τῶν προκειμένων εἰς ἐξέτασίν τε

ΣΤΟ
«Ο,ΤΙ ΠΡΑΞΑΤΕ ΣΕ ΕΝΑΝ ΑΠΟ ΑΥΤΟΥΣ
ΤΟ ΠΡΑΞΑΤΕ Σ' ΕΜΕΝΑ»¹

Έχω ακόμα στα μάτια μου τὸ θέαμα τῆς φοβερῆς ἐμφάνισης τοῦ βασιλιᾶ πὺ περιγράφει τὸ Εὐαγγέλιο. Εἶναι ακόμα ἡ ψυχὴ μου μαζεμένη ἀπὸ τρόπο ἀτενίζοντας τὰ φοβερὰ πὺ ἀναφέρθηκαν, ἐπειδὴ κατὰ κάποιον τρόπο βλέπει τὸν ἴδιον τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν, ὅπως λέει ἡ Γραφή, νὰ κάθεται στὸ θρόνον τῆς δόξας σκορπώντας φόβο². Ἐκεῖνο τὸ μεγαλόπρεπο θρόνον, πὺ εἶναι ἀκριβῶς ὁ θρόνος πὺ χωρεῖ τὸν ἀχώρητο, ἐκεῖνες τὶς ἀπειρες μυριάδες τῶν ἀγγέλων νὰ περιτριγυρίζουν τὸ βασιλιᾶ³ καὶ τὸν ἴδιον τὸ φοβερὸ καὶ μεγάλο βασιλιᾶ νὰ σκύβει ἀπὸ τὴν ἀφραστη δόξα του στὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ ὅλη τὴ γενιὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τότε πὺ ἐγιναν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὅσοι θὰ ζοῦν κατὰ τὴ φοβερὴ ἐκείνη φανέρωση νὰ τοὺς συγκεντρώνει κοντὰ του καὶ νὰ βγάζει ἀπόφαση ἀνάλογα μὲ ὅσα ἔχει πράξει καθένας· ὅσους ἔδειξαν στὴ ζωὴ τους προαίρεση ἀγαθὴ νὰ τοὺς χαρίζει, ὅπως εἰπώθηκε, θέση στὰ δεξιὰ του, καὶ γιὰ τοὺς κακοὺς καὶ ἐκδιωκτέους νὰ βγάζει τὴν κατάλληλη γιὰ ὅσα ἔχουν πράξει ἀπόφαση, καὶ νὰ λέει στὶς δύο ὁμάδες, στὴ μιὰ μὲ τὴ γλυκιὰ καὶ ἡμερὴ ἐκείνη φωνὴ του, «ἐλάτε κοντὰ μου, ἐσεῖς οἱ εὐλογημένου», καὶ στὴν ἄλλη τὴ φοβερὴ καὶ φρικτὴ ἐκείνη ἀπειλῇ, «φύγετε μακριὰ μου, ἐσεῖς οἱ καταραμένου»⁴.

Ἐχοντας τέτοια συναισθήματα ἡ ψυχὴ μπροστὰ στὰ φοβερὰ πὺ ἀναγνώσαμε, σὰ νὰ νομίζει δηλαδὴ πὺ εἶναι κοντὰ στὰ ἴδια τὰ πράγματα καὶ νὰ μὴν αἰσθάνεται τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα· ὁ νοῦς δὲν εὐκαιρεῖ νὰ πράξει κάτι ἄλλο ἀπὸ ὅσα ἔχει ὁ λόγος

3. Ἄποκ. 7,11.

4. Ματθ. 25,34-41.

καὶ θεωρίαν τῷ λόγῳ, καίτοι γε οὐ μικρὰ ταῦτά ἐστιν οὐδὲ ὀλί-
 γης ζητήσεως ἄξια, τὸ γινῶναι πῶς ἔρχεται ὁ ἀεὶ παρῶν.
 «Ἰδού», γὰρ φησι, «μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας»: καὶ εἰ
 μεθ' ἡμῶν νῦν εἶναι πεπίστευται, πῶς ἤξειν ὡς οὐ παρῶν ἐπαγ-
 5 γέλλεται; Εἰ γὰρ «ἐν αὐτῷ ζῶμέν τε καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν»,
 καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, οὐδεμίᾳ μηχανῇ τοῦ περιδεδραγμέ-
 νου τῶν πάντων τοὺς ἐν αὐτῷ κατεχομένους τοπικῶς ἀποστή-
 σει, ὥστε ἢ νῦν μὴ παρεῖναι τοῖς ἐμπεριεχομένοις ἢ χρόνοις
 ὕστερον παρέσεσθαι ποτε προσδοκῆσαι. Τίς δὲ καὶ ἡ τοῦ ἀσω-
 10 μάτου καθέδρα καὶ ἡ τοῦ ἀχωρήτου ἐν τῷ θρόνῳ περιγραφῆ
 καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὡς μείζονα ἢ κατὰ τὸ παρόντα καιρὸν,
 ὑπερθήσομαι. Ὅπως δ' ἂν μὴ εἰς τὴν τῶν ἀποβλήτων ἀπω-
 σθειήμεν τάξιν, πρὸς τοῦτο, καθὼς ἂν οἶός τε ᾧ, πρὸς τὸ κοινὸν
 κέρδος τρέψω τὸν λόγον.

15 Σφόδρα γάρ, ἀδελφοί, σφόδρα πρὸς τὴν ἀπειλὴν κατεπτόη-
 μαι καὶ οὐκ ἀρνοῦμαι τῆς ψυχῆς μου τὸ πάθος. Ἐβουλόμην δ'
 ἂν καὶ ὑμᾶς μὴ καταφρονητικῶς ἔχειν τῶν φόβων: «μακάριος
 γὰρ ὁ καταπτήσσει πάντα δι' εὐλάβειαν». Ὁ δὲ καταφρονῶν
 πράγματος, καταφρονηθήσεται ὑπ' αὐτοῦ, φησί που τῆς σοφίας
 20 ὁ λόγος. Οὐκοῦν πρὸ τῆς ὥρας τῶν κακῶν τὸ μὴ ἐν πείρᾳ τῶν
 σκυθρωπῶν γενέσθαι φροντίσωμεν.

Τίς δὲ ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν φοβερῶν; Τὸ ταύτην τοῦ βίου τὴν
 ὁδὸν ἐλέσθαι, ἣν νῦν ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁ λόγος, τὴν πρόσφατον ὄν-
 τως καὶ ζῶσαν. Τίς δὲ ἡ ὁδός; «Ἐπειῶν, ἐδίψων, ξένος ἤμην
 25 καὶ γυμνός καὶ ἀσθενής καὶ ἐν φυλακῇ· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ
 τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε». Καὶ διὰ τοῦτο φησί, «δεῦτε οἱ εὐλογη-

νά εξετάσει και νά αναλύσει, ἄν και βέβαια αὐτὰ δὲν εἶναι μικρὰ οὔτε ἄξια γιά μικρὴ ἔρευνα, νά καταλάβει δηλαδὴ πῶς ἔρχεται αὐτὸς ποὺ εἶναι πάντοτε παρῶν. Γιατὶ λέει «νά, εἶμαι μαζί σας ὄλες τὶς ἡμέρες»⁵. Κι ἄν πιστεύομε ὅτι εἶναι τώρα μαζί μας, πῶς ὑπόσχεται ὅτι θὰ ἔρθει σὰ νὰ μὴν εἶναι παρῶν; Γιατὶ ἄν «μέσα σ' αὐτὸν ζοῦμε και κινούμαστε και ὑπάρχομε»⁶, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, καμιὰ ἐπινόηση δὲ θὰ βγάλει ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἐκείνου ποὺ περιλαμβάνει τὰ πάντα αὐτοὺς ποὺ περιέχονται σ' αὐτὴν, ὥστε ἢ τώρα νὰ μὴν εἶναι κοντὰ σ' αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται μέσα του ἢ νὰ προσδοκήσομε ὅτι θὰ βρεθεῖ κάποτε κοντὰ τους σὲ κατοπινοὺς χρόνους. Ποιὸ εἶναι τώρα και τὸ κάθισμα τοῦ ἀσώματος και ὁ περιορισμὸς σὲ θρόνο τοῦ ἀχώρητου και ὄλα τὰ παρόμοια, τὰ ἀναβάλλω, γιατί ἀπαιτοῦν μεγαλύτερη ἄνεση χρόνου. Πῶς ὁμως θὰ ἐπιτύχομε νὰ μὴ ἀποθηθοῦμε στὴν τάξη τῶν ἀπόβλητων, σ' αὐτὸ ὅσο μπορῶ θὰ στρέψω τὸ λόγο μου γιά κοινὸ μας ὄφελος.

Εἶναι μεγάλος, ἀδελφοί μου, μεγάλος ὁ φόβος μου γιά τὴν ἀπειλὴ και δὲν ἀρνοῦμαι αὐτὸ ποὺ αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ μου· και θὰ ἤθελα και σεῖς νὰ μὴν περιφρονεῖτε τοὺς διάφορους φόβους· γιατί «εἶναι μακάριος ὁποιος μαζεύεται μπροστὰ σὲ ὄλα ἀπὸ φόβο»⁷. Ἐνῶ ὁποιος τὸν καταφρονεῖ, πράγματι θὰ καταφρονηθεῖ ἀπὸ αὐτόν, λέει σὲ κάποιον σημεῖο ὁ λόγος τῆς σοφίας. Ἄς φροντίσομε λοιπὸν νὰ δοκιμάσομε τὰ θλιβερά, πρὶν ἀπὸ τὴν ὄρα ποὺ θὰ ρθοῦν οἱ συμφορές⁸.

Και πῶς θ' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὰ φοβερά; Ἄν ἀκολουθήσομε αὐτὸ τὸ δρόμο τῆς ζωῆς, ποὺ μᾶς ἔδειξε τώρα ὁ λόγος, τὸν πραγματικὰ πρόσφατο και ζωντανό⁹. Και ποιὸς εἶναι ὁ δρόμος; Πεινοῦσα, διποῦσα, ἡμουν ξένος και γυμνὸς και ἄρρωστος και φυλακισμένος¹⁰. «ὄ,τι πράξατε σὲ ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς, τὸ πράξατε σ' ἐμένα»¹¹. Και γι' αὐτὸ λέει «ἐλάτε κοντὰ μου ἐσεῖς οἱ εὐλο-

5. Ματθ. 28,20. 6. Πράξ. 17,28. 7. Παρμ. 28,14.

8. Λευιτ. 26,15 ἔ. Δευτ. 28,15. 9. Ἐφ. 10,20.

10. Ματθ. 25,35 ἔ. 11. Ματθ. 25,40.

μένοι τοῦ πατρός μου». Τί διὰ τούτων μανθάνομεν; Ὅτι εὐλογία μὲν ἐστὶν ἡ τῶν ἐντολῶν ἐπιμέλεια, κατάρρα δὲ ἡ πρὸς τὰς ἐντολὰς ραθυμία. Ἀγαπήσωμεν τὴν εὐλογίαν καὶ φύγωμεν τὴν κατάραν. Ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἐστὶν ἐλέσθαι ἢ μὴ ἐλέσθαι κατ' ἐξου-
 5 σίαν ἐκάτερον· πρὸς ὅτι γὰρ ἂν τῇ προθυμίᾳ ρέσωμεν, ἐν ἐκείνῳ ἐσόμεθα. Οὐκοῦν οἰκειωσώμεθα τὸν τῆς εὐλογίας κύριον τὸν ἑαυτῷ τὴν περὶ τοὺς δεομένους σπουδὴν λογιζόμενον· καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε πολλὴν ἔχει κατὰ τὸν παρόντα βίον ὕλην ἢ ἐντολὴ καὶ πολλοὶ μὲν οἱ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς, πολλοὶ δὲ καὶ
 10 αὐτοῦ τοῦ σώματος ἔχουσιν ἐνδεῶς ἐκ τῆς πονηρᾶς ἀρρωστίας δαπανηθέντες. Οὐκοῦν ἐν τῇ περὶ τούτους σπουδῇ τὴν ἀγαθὴν ἐπαγγελίαν ἑαυτοῖς κατορθώσωμεν· λέγω δὲ σαφῶς οὕτως περὶ τῶν ἐκ τῆς χαλεπῆς νόσου διαλωβηθέντων· ὅσω γὰρ μείζων ἐπὶ τούτων ἢ ἀρρωστία, τοσοῦτω δῆλον ὅτι πλείων ἢ εὐ-
 15 λογία τοῖς τὸ ἐπίπονον τῆς ἐντολῆς κατορθώσασιν.

Τί οὖν χρὴ πράττειν; μὴ ἀντιβαίνειν τῇ διατάξει τοῦ Πνεύματος· αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ μὴ ἀλλοτριουῆσθαι τῶν κοινωνούντων τῆς φύσεως μηδὲ μιμεῖσθαι τοὺς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κατηγορηθέντας ἐκείνους, τὸν ἱερέα λέγω καὶ τὸν λευῖτην, ἀσυμπαθῶς
 20 παραδραμόντας τὸν ἐλέους δεόμενον ἐκείνον, ὃν φησι τὸ διήγημα ὑπὸ τῶν ληστῶν ἠμιθανῆ γενέσθαι. Εἰ γὰρ ἐκείνοι ὑπαίτιοι μὴ ἐπιστραφέντες πρὸς τὰς πληγὰς ἐν γυμνῷ τῷ σώματι διοιδούσας, πῶς ἡμεῖς ἀνεύθυνοι τοὺς ὑπαιτίους μιμούμενοι; Καίτοι τί τοσοῦτον ἦν ἐπὶ τοῦ τοῖς λησταῖς παραπεπτωκότος θεάσα-
 25 σθαι, οἷόν ἐστιν ἐπὶ τῶν ἐαλωκότων τῷ πάθει τὸ θέαμα; Ὅρᾳς ἄνθρωπον διὰ τῆς πονηρᾶς ἀρρωστίας εἰς τετραπόδου σχῆμα μεταπλασσόμενον, ἀντὶ ὀπλῆς καὶ ὀνύχων ξύλα ταῖς παλάμαις

γήμενοι από τὸν Πατέρα μου»¹². Τί μαθαίνομε ἀπὸ αὐτά; Ὅτι ἡ ἐπιμελής ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν εἶναι εὐλογία καὶ κατάρρα ἢ ἀδιαφορία γιὰ τὶς ἐντολές. Ἄς ἀγαπήσουμε τὴν εὐλογία κι ἄς ἀποφύγομε τὴν κατάρρα. Εἶναι στὴν ἐξουσία μας νὰ προτιμήσομε ἢ νὰ μὴν προτιμήσομε καθένα ἀπὸ τὰ δύο. Πρὸς ὅποιο μᾶς ὀδηγήσει ἡ προθυμία μας, σ' ἐκεῖνο μέσα θὰ βρεθοῦμε. Ἄς προσπαθήσομε νὰ κάνομε δικό μας τὸν Κύριο τῆς εὐλογίας, πὺ θεωρεῖ πὺς ἀρμόζει σ' αὐτὸν τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ ὄσους ἔχουν ἀνάγκη. Καὶ πολὺ περισσότερο τώρα, ὅποτε ἔχει μεγάλο πεδίο ἐφαρμογῆς στὴν παρούσα ζωὴ ἢ ἐντολὴ καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς δικούς μας βρίσκονται σὲ ἀνάγκη καὶ πολλοὶ ἔχουν ἀνάγκη καὶ στὸ ἴδιο τους τὸ σῶμα ἐξαντλημένοι ἀπὸ κακὴ ἀρρώστια. Μὲ τὸ ἐνδιαφέρον μας λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς ἄς ἐπιτύχομε τὴν ὑπόσχεση γιὰ τὸν ἑαυτό μας. Καὶ μιῶ μὲ τόση σαφήνεια γι' αὐτοὺς πὺ ἔχουν προσβληθεῖ ἀπὸ τὴ βαριὰ νόσο. Γιατί, ὄσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ ἀρρώστια τους, τόσο γίνεται φανερό ὅτι μεγαλύτερη εὐλογία δέχονται ὄσοι πραγματοποιήσαν τὴ δύσκολη ἐντολή.

Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνομε; Νὰ μὴν ἀντιστρατευόμαστε στὴ διαταγὴ τοῦ Πνεύματος. Κι αὐτὴ εἶναι, νὰ μὴν ἀποξενωνόμαστε ἀπὸ τοὺς συναθρώπους μας οὔτε νὰ μιμούμαστε ἐκεῖνους πὺ κατηγορήθηκαν στὸ Εὐαγγέλιο¹³: ἐννοῶ τὸν ἱερέα καὶ τὸ λευῖτη, πὺ προσπέρασαν ἄσπλαχνα ἐκεῖνον πὺ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ εὐσπλαχνία, πὺ μᾶς λέει ἡ διήγηση ὅτι οἱ ληστὲς τὸν κατάντησαν μισοπεθαμένο. Ἄν δηλαδὴ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ δὲν πρόσεξαν τὰ χτυπήματα στὸ γυμνὸ σῶμα, εἶναι ὑπαίτιοι, πὺς ἡμεῖς εἴμαστε δίχως εὐθύνη ἀφοῦ μιμούμαστε τοὺς δράστες; Ἄν καὶ βέβαια τί τὸ τόσο σπουδαῖο θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε σ' ἐκεῖνον πὺ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν ληστῶν, ὄσο εἶναι τὸ θέαμα αὐτῶν πὺ αἰχμαλωτίστηκαν ἀπὸ τὸ πάθος; Βλέπεις ἕνα ἄνθρωπο πὺ ἡ κακὴ ἀρρώστια τὸν μεταβάλλει σὲ σχῆμα ζῶου τετράποδου, πὺ κρατᾷ στὰ χέρια του ξύλα ἀντὶ νὰ ἔχει ὄπλεις

12. Ματθ. 25,34.

13. Λουκᾶ 10,30 ἔ.

ὑπολαμβανόμενον, καινὸν ἔχνος ταῖς ἀνθρωπίναις ὁδοῖς ἐπιβάλλοντα· τίς ἂν ἐκ τοῦ ἔχνου ἐπιγνοίη, ὅτι ἀνθρωπος τοὺς τοιούτους τύπους ἐνεσημήνατο τῇ πορείᾳ; ἀνθρωπος, ὁ τῷ σχήματι ὀρθίος, ὁ εἰς οὐρανὸν βλέπων, ὁ τὰς χεῖρας πρὸς τὴν τῶν ἔργων
 5 ὑπηρεσίαν παρὰ τῆς φύσεως ἔχων, οὗτος εἰς τὴν γῆν κλίνεται καὶ τετράποδον γίνεται καὶ μικρὸν ἀποδεῖ τοῦ ἄλλοτος εἶναι· ἐν δασεῖ καὶ βραγγῶντι τῷ ἄσθματι βιαίως ἐνδοθεν ἀπὸ τῶν σπλάγγων ὑποβρυχόμενος, μᾶλλον δέ, εἰ χρὴ τολμήσαντα εἰπεῖν, καὶ τῶν ἀλόγων γινόμενος ἀθλιώτερος· τὰ μὲν γὰρ τὸν
 10 ἀπὸ γενέσεως χαρακτῆρα μέχρι παντός ὡς τὰ πολλὰ διεώσατο, καὶ οὐδὲν τούτων ἐκ τινος συμφορᾶς τοιαύτης εἰς ἕτερόν τινα χαρακτῆρα μετεκινήθη. Οὕτωσι δὲ ὡσπερ ἀλλαχθείσης τῆς φύσεως ἄλλο τι φαίνεται καὶ οὐ τὸ σὺνηθες ζῶον· αἱ χεῖρες αὐτῶ τὴν τῶν ποδῶν χρῆσιν καταλαμβάνουσι, τὰ γόνατα βάσεις γί-
 15 νονται, αἱ δὲ κατὰ φύσιν βάσεις καὶ τὰ σφυρὰ ἢ παντελῶς ἀπορρέουσιν ἢ ὡς τι τῶν ἐξωθεν ἐφορκίων εἰκῆ παρηρητημένα κατὰ τὸ συμβὰν ἐπισύρεται.

Ἐν τοιούτοις τοίνυν βλέπων τὸν ἀνθρωπον οὐκ αἰδῆ τὴν συγγένειαν; Οὐκ ἐλεεῖς τὸν ὁμόφυλον, ἀλλὰ βδελύσσει τὴν συμ-
 20 φορὰν καὶ μισεῖς τὸν ἰκέτην, ὡσπερ θηρίου τινὸς προσβολὴν τὸν προσεγγισμὸν ἀποφεύγων; Καίτοι ἔδει εὐγνωμόνως ἀναλογίζεσθαι, ὅτι σοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἄγγελος ἄπτεται, καὶ ἀσώματός τε καὶ ἄυλος ὢν τὸν σαρκὶ καὶ αἵματι ἐγκεκραμένον οὐκ ἐβδελύξατο. Τί δὲ ἀγγέλους λέγω; Αὐτὸς ὁ τῶν ἀγγέλων Κύριος, ὁ
 25 τῆς οὐρανίας μακαριότητος βασιλεὺς, διὰ σὲ ἀνθρωπος γέγονε καὶ τὸ δυσῶδες τοῦτο καὶ ρυπαρὸν σαρκίον μετὰ τῆς ἐνδεδεμένης ἐν αὐτῷ ψυχῆς ἐαυτῷ περιέθηκεν, ἵνα τὰ σὰ πάθη διὰ τῆς ἰδίας ἐπαφῆς ἐξιάσῃται. Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς ὢν κατὰ τὴν φύσιν τῷ ἀρρωστήσαντι φεύγεις τὸν ὁμογενῆ. Μή, ἀδελφέ, μὴ ἀρεσάτω
 30 σοι ἡ βουλὴ ἢ κακῆ. Γνωθὶ τίς ὢν περὶ τίνων βουλευῆ· ὅτι περὶ ἀνθρώπων ἀνθρωπος, οὐδὲν ἰδιάζον ἐν σεαυτῷ παρὰ τὴν κοι-

καὶ νύχια καὶ ἀφήνει καινούργια ἴχνη πάνω στοὺς δρόμους τῶν ἀνθρώπων. Ποιὸς μπορεῖ ἀπὸ τὰ πατήματα νὰ ἀντιληφθεῖ ὅτι μὲ τὰ ἴχνη αὐτὰ σημάδεψε τὴν πορεία του ἕνας ἄνθρωπος; Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ ὀρθὴ στάση, πού βλέπει στὸν οὐρανὸ, πού ἔχει τὰ χέρια του ἀπὸ τὴ φύση γιὰ τὴν ἐκτέλεση κάποιων ἔργων, αὐτὸς ἀκουμπᾷ στὴ γῆ καὶ γίνεται τετράποδο καὶ λίγο χρειάζεται νὰ γίνεῖ ἄλογο ζῶο. Μὲ βραχνὴ καὶ λαχανιασμένη ἀναπνοὴ μουγγρίζει ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα του ἢ καλύτερα, ἂν πρέπει νὰ πῶ κάτι τολμηρὸ, γίνεται πιὸ ἀξιολύπητος κι ἀπὸ τὰ θηρία. Γιατὶ αὐτὰ τὸ φυσικὸ πού ἔχουν ἀπὸ τὴ γέννησή τους συνήθως τὸ διασώζουν ὡς τὸ τέλος καὶ ἀπὸ κάποια παρόμοια συμφορὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲ μεταπήδησε σὲ ἄλλο χαρακτήρα. Ἐνῶ αὐτὸς, σὰ νὰ ἄλλαξε ἡ φύση του, φαίνεται κάτι διαφορετικὸ κι ὄχι τὸ συνηθισμένο ζῶο. Τὰ χέρια του τὰ χρησιμοποιεῖ σὰν πόδια, τὰ γόνατα γίνονται πέλματα, ἐνῶ τὰ φυσικὰ πέλματα καὶ τὰ σφυρὰ ἢ ἐκφυλίζονται ὀλότελα ἢ σὰν κάποιο ἐξωτερικὸ ἐξάρτημα σέρνονται κατὰ τὴν περίσταση κρεμασμένα στὴν τύχη.

Βλέποντας τὸν ἄνθρωπο σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση δὲν ντρέπεσαι γιὰ τὴ συγγένειά του; Δὲν ἔλεεῖς τὸν ὁμοίό σου, ἀλλὰ σιχαίνεσαι τὴ συμφορὰ καὶ μισεῖς τὸν ἰκέτη, ἀποφεύγοντας τὴν προσέγγισή του, σὰ νὰ εἶναι ἐπίθεση κάποιου θηρίου; Ἄν καὶ βέβαια ἔπρεπε ν' ἀναλογίζεσαι μὲ καλοσύνη, ὅτι ἐσένα πού εἶσαι ἄνθρωπος σὲ ἀγγίζει κάποιος ἄγγελος κι ἐνῶ εἶναι ἀσώματος καὶ ἄγγελος δὲν ἐνωσε ἀποτροπιασμὸ γιὰ σένα πού εἶσαι κρᾶμα ἀπὸ σάρκα καὶ αἷμα. Καὶ γιατί ἀναφέρω ἀγγέλους; Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων, ὁ βασιλιάς τῆς οὐράνιας μακαριότητος, ἔγινε ἄνθρωπος γιὰ χάρη σου κι αὐτὴ τὴ δύσοσμη καὶ ρυπαρὴ σάρκα μὲ τὴ δεμένη μαζί του ψυχὴ τὴ φόρεσε στὸν ἑαυτό του, γιὰ νὰ θεραπεύσει τὰ δικά σου πάθη μὲ τὸ ἴδιο του τὸ ἄγγιγμα. Ἐνῶ ἐσύ, ἂν καὶ εἶσαι ἴδιος στὴ φύση μὲ αὐτὸν πού νοσεῖ, ἀποφεύγεις τὸν ὁμόφυλό σου. Μὴ, ἀδελφέ μου, νὰ μὴ σοῦ ἀρέσει ἡ κακὴ γνώμη. Κατάλαβε ποιὸς εἶσαι καὶ γιὰ ποιὸς σκέφτεσαι. Εἶσαι ἄνθρωπος καὶ σκέφτεσαι γι' ἀνθρώπους σου. Δὲν ἔχεις τίποτε ἰδιαιτερο πέρα ἀπὸ τοὺς συνανθρώ-

νῆν κεκτημένος φύσιν. Μὴ προαποφαίνου τοῦ μέλλοντος· ἐν ᾧ γὰρ καταψηφίζη τοῦ πάθους τέως ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι φαινομένου, ἀόριστον κατὰ πάσης τῆς φύσεως ἐκφέρεις ἀπόφασιν· μετέχεις δὲ καὶ σὺ τῆς φύσεως παραπλησίως τοῖς πᾶσιν. Οὐ-
5 κοῦν ὡς ὑπὲρ κοινοῦ τοῦ πράγματος ὁ λόγος ἔστω.

Διὰ τί τοίνυν οὐδεὶς σε τῶν φαινομένων οἶκτος εἰσέρχεται; Ὅρᾳς ἀνθρώπους νομάδας ὡσπερὶ τὰ βοσκήματα πρὸς τὴν τῆς τροφῆς χρείαν ἐσκεδασμένους· ράκια περικεκεντημένα, τοῦτο ἢ ἐσθῆς· βακτηρία ἐν ταῖς χερσί, τοῦτο τὸ δπλον, τοῦτο τὸ δχημα·
10 οὐδὲ αὐτὴ δακτύλοις κατεχομένη, ἀλλὰ τισιν ὀχάνοις πρὸς τὰς παλάμας συνδεδεμένη· πήρα ρωγαλέα, καὶ ἄρτου τρύφος, εὐρῶ-
τι καὶ σηπεδόνι διεφθαρμένον· ἢ ἐστία, ὁ οἶκος, ἢ στιβάς, ἢ κλί-
νη, τὸ ταμιεῖον, ἢ τράπεζα, πᾶσα ἢ τοῦ βίου παρασκευῆ ἢ πήρα ἐστίν. Εἶτα οὐ λογίζη τίς ὁ ἐν τούτοις ὦν; Ὅτι ἄνθρωπος, ὁ
15 κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονώς, ὁ κυριεύειν τῆς γῆς τεταγμένος, ὁ ὑποχείριον τὴν τῶν ἀλόγων ὑπηρεσίαν ἔχων. Οὗτος εἰς τοῦτο συμφορᾶς καὶ μεταβολῆς προῆλθεν, ὥστε ἀμφίβολον τὸ φαινόμενον εἶναι, οὔτε ἀνθρώπου καθαρῶς οὔτε τινὸς ἄλλου τῶν ζώων ἐναργῆ φέρων ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ γνωρίσματα· ἐὰν πρὸς ἄν-
20 θρωπον εἰκάσης, ἀρνεῖται τὴν ἀμορφίαν ὁ χαρακτήρ ὁ ἀνθρώ-
πινος· ἐὰν πρὸς τὰ ἄλογα τρέψῃς τὴν εἰκασίαν, οὐδὲ ἐκεῖνα τὴν ὁμοιότητα τοῦ φαινομένου προσίεται. Μόνοι τοιοῦτοι πρὸς μόνους ἑαυτοὺς βλέποντες καὶ μετ' ἀλλήλων ἀγελαζόμενοι διὰ τὴν ὁμοιοτροπίαν τοῦ πάθους· οἱ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι βδελυκτοὶ γι-
25 νόμενοι, ἀλλήλους δὲ ὑπ' ἀνάγκης οὐ βδελυσσόμενοι· πανταχό-
θεν γὰρ ἐξειργόμενοι ἴδιος γίνονται δῆμος, πρὸς ἀλλήλους συρ-
ρέοντες. Ὅρᾳς τοὺς ἀτερπεῖς χορευτάς, τὸν γοερὸν καὶ κατεστυ-
γνασμένον τοῦτον χορὸν; Πῶς ἐμπομπεύουσι τοῖς ἑαυτῶν δυστηχῆμασιν; Πῶς θεατριζοῦσιν ἐν ἑαυτοῖς ἀσχημονοῦσαν τὴν
30 φύσιν, ὥσπερ τινὲς θαυματοποιοὶ τὰς πολυτρόπους ἀρρωστίας τοῖς συνιοῦσιν ἐπιδεικνύμενοι; Ποιηταὶ γοερῶν μελωδημάτων,

πους σου. Μὴν προδικάζεις τὸ μελλοντικόν· καταδικάζεις τώρα τὸ πάθος ποῦ ἐμφανίζεται σὲ ξένο σῶμα, ἀλλὰ βγάζεις ἀπόφαση ποῦ ἐπεκτείνεται σ' ὅλη τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ στὴν ἀνθρώπινη φύση μετέχεις κι ἐσὺ ὅπως ὅλοι. Ἄς μιλοῦμε λοιπὸν ὅπως γιὰ ἓνα πράγμα κοινόν.

Γιατί δὲ νιώθεις κανένα οἶκτο γι' αὐτὰ ποῦ βλέπεις; Βλέπεις ἀνθρώπους νὰ περιπλανιοῦνται ὅπως τὰ πρόβατα, σκορπισμένοι γιὰ τὴν εὐρεση τῆς τροφῆς. Τὸ ροῦχο τους εἶναι σκισμένα κουρέλια, τὸ ὄπλο τους καὶ τὸ ὄχημά τους εἶναι τὸ ραβδί στὰ χέρια, κι οὔτε ποῦ τὸ κρατοῦν στὰ δάχτυλά τους, ἀλλὰ εἶναι δεμένο στίς παλάμες τους μὲ κάποιους χειροδεσμούς· σακκούλι ξεσχισμένο, ἓνα κομμάτι ψωμί μουχλιασμένο καὶ σκουληκιασμένο· τὸ τζάκι, τὸ σπίτι, τὸ στρῶμα, τὸ κρεβάτι, ἡ ἀποθήκη, τὸ τραπέζι καὶ ὅλα τὰ χρειώδη τῆς ζωῆς εἶναι τὸ σακκούλι. Καὶ δὲ σκέφτεσαι ἔπειτα ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποῦ ζεῖ μὲ τέτοια ἐφόδια; Ὅτι εἶναι ἄνθρωπος, ποῦ πλάστηκε σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ὁ ὀρισμένος νὰ γίνῃ κύριος τῆς γῆς, αὐτὸς ποῦ ἔχει ὑποχείρια στὴν ἐξουσία του τὰ ἄλογα ζῶα. Αὐτὸς ἔπαθε τέτοια συμφορὰ καὶ ἄλλαξε τόσο πολὺ, ὥστε ν' ἀμφιβάλλεις γι' αὐτὸ ποῦ βλέπεις· οὔτε τοῦ ἀνθρώπου οὔτε κάποιου ἄλλου ζώου ἔχει ἐπάνω του τὰ γνωρίσματα. Ἄν τὸν παρομοιάσεις μὲ ἄνθρωπο, ἢ ἀνθρώπινη εἰκόνα ἀρνεῖται αὐτὴ τὴν ἀσχημία· ἂν στραφεῖς καὶ τὸν παρομοιάσεις μὲ τὰ ἄλογα ζῶα, οὔτε αὐτὰ δέχονται τὴν ὁμοιότητα μὲ αὐτὸν ποῦ βλέπουν. Μόνοι αὐτοὶ στρέφονται στοὺς ἑαυτοὺς των καὶ συναγελάζονται μεταξύ τους γιὰ τὰ ὅμοια πάθη τους αὐτοὶ ποῦ γίνονται ἀποκρουστικοὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ἀνέχονται ἀναγκαστικὰ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ἀποκλεισμένοι ἀπὸ παντοῦ ἀποτελοῦν χωριστὴ κοινωνία συρρέοντας ὁ ἓνας κοντὰ στοὺς ἄλλους. Βλέπεις τοὺς θλιβεροὺς χορευτὲς, τὴ θρηνητικὴ καὶ σκυθρωπὴ αὐτὴ σύναξη; Πῶς κάνουν πομπὴ τίς δυστυχίους τους, πῶς κάνουν θέατρο μὲ τὸν ἑαυτὸ τους τὴν κακόμορφη φύση, καὶ ποῦ σὰν κάποιιοι θαυματοποιοὶ δείχνουν τίς πολυπόικιλες ἀναπηρίες τους σ' ὄσους τοὺς τριγυρίζουν; Ποιητὲς τραγουδιῶν ὄλο γόους, ἐφευρέτες

έφευρεται σκυθρωπῶν διγημάτων, μελοποιοὶ τῶν πονηρῶν
 ἐκείνων ἄσμάτων, τραγωδοὶ τῆς καινῆς ταύτης καὶ δυστυχοῦς
 τραγωδίας, οὐκ ἄλλοτρίοις τραγωδήμασι πρὸς τὰ πάθη χρώμε-
 νοι, ἀλλὰ διὰ τῶν οἰκείων κακῶν τὴν σκηνὴν πληροῦντες.

5 Οἷα τὰ σχήματα, οἷα τὰ διγηήματα. Τί δὲ λεγόντων ἀκούο-
 μεν; Πῶς παρὰ τῶν γεννησαμένων ἀπόσθησαν ἐπ' οὐδενὶ ἀδι-
 κήματι; Πῶς ἀπελαύνονται μὲν πόλεων, ἀπελαύνονται δὲ συλ-
 λόγων κοινῶν, ἐορτῶν τε καὶ πανηγύρεων, ὥσπερ ἀνδροφόνοι
 τινὲς ἢ πατραλοῖαι τῇ ἀειφυγίᾳ κατάκριτοι, μᾶλλον δὲ κάκείνων
 10 παρὰ πολὺ δυστυχεστέροι· εἴ γε τοῖς ἀνδροφόνοις μὲν ἔξεστιν
 ἀλλαχοῦ μεταστᾶσι μετ' ἀνθρώπων ζῆν, οὗτοι δὲ μόνοι τῶν
 πάντων ἀπανταχόθεν ἀπείργονται ὡς κοινοὶ τινες ἀποδεδειγμέ-
 νοι πολέμιοι, οὐ στέγης μιᾶς, οὐ τραπέζης κοινῆς, οὐ χρήσεως
 σκευῶν ἀξιούμενοι. Καὶ οὐπω τοῦτο δεινόν. Ἄλλ' οὐδὲ πηγαὶ
 15 βρύουσι τούτοις πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κοιναὶ οὐδὲ πο-
 ταμοὶ πιστεύονται μηδὲν ἐφέλκεσθαι τοῦ τῆς ἄρρωστίας μολύ-
 σματος. Ἐὰν κύων λάψῃ τοῦ ὕδατος τῇ αἰμοβόρῳ γλώσσει, οὐκ
 ἐνομίσθη βδελυκτὸν διὰ τὸ θηρίον τὸ ὕδωρ· ἐὰν ὁ ἄρρωστος
 προσεγγίσῃ τῷ ὕδατι, εὐθὺς ἀπεκηρύχθη καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τὸν
 20 ἄνθρωπον. Ταῦτα διεξέρχονται, ταῦτα ὀδύρονται, διὰ τοῦτο ρί-
 πτουσιν ἑαυτοὺς κατ' ἀνάγκην πρὸ τῶν ἀνθρώπων οἱ δαίλαιοι,
 ἰκέται παντὸς τοῦ παρατυγχάνοντος γινόμενοι. Πολλάκις ἐπεδά-
 κρυσσεν τῷ σκυθρωπῷ τούτῳ θεάματι, πολλάκις πρὸς αὐτὴν τὴν
 φύσιν ἀπεδυσπέτησα καὶ νῦν πρὸς τῇ μνήμῃ συγχέομαι.

25 Εἶδον πάθος ἐλεεινόν, εἶδον θέαμα δακρύων πλήρες· πρό-
 κεινται κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν παριόντων ἀνθρώπων ἄνθρωποι
 νεκροί· μᾶλλον δὲ οὐκέτι ἄνθρωποι, ἀλλὰ τῶν ποτε ἀνθρώπων
 ἄθλια λείψανα, συμβόλων τινῶν καὶ γνωρισμάτων εἰς τὸ πι-
 στευθῆναι δεόμενοι. Οὐ γὰρ ἔχουσιν ἀπὸ τῶν τῆς φύσεως χαρα-
 30 κτήρων ἐπιγινώσκεσθαι ἄνθρωποι· μόνοι τῶν πάντων ἑαυτοὺς

λυπητερῶν διηγημάτων, μουσικοί τῶν ἄθλιων ἐκείνων τραγουδιῶν, τραγωδοποιοὶ τῆς παράξενης αὐτῆς καὶ γεμάτης δυστυχίας τραγωδίας, δὲ χρησιμοποιοῦν ἄσχετα μὲ τὰ δυστυχήματά τους τραγικά πάθη, ἀλλὰ γεμίζουν τὴ σκηνὴ μὲ τὰ δικά τους δεινά.

Ἄνάλογες μὲ τὴν ἐμφάνισή τους εἶναι καὶ οἱ διηγήσεις τους. Τί τοὺς ἀκοῦμε νὰ λένε; Πῶς τοὺς ἐδιώξαν οἱ γονεῖς τους, ἐνῶ δὲν τοὺς εἶχαν βλάψει σὲ τίποτα, πῶς τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τίς πόλεις, ἀπὸ τίς κοινὲς συναθροίσεις, ἑορτὲς καὶ πανηγύρεις, σὰ νὰ εἶναι φονιάδες ἢ νᾶχουν σκοτώσει τὸν πατέρα τους καὶ καταδικάστηκαν σὲ παντοτινὴ ἔξορία. Ἡ καλύτερα κι ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι πολὺ πιὸ δυστυχισμένοι. Ἐὰν στοὺς φονιάδες ἐπιτρέπεται νὰ ἀλλάξουν τόπο καὶ νὰ ζοῦν μὲ τοὺς ἀνθρώπους, αὐτοὶ ἐδῶ μόνοι ἀπὸ ὄλους ἀποκλείονται ἀπὸ παντοῦ, σὰν ἀποδεδειγμένοι κοινὸι ἐχθροὶ ὄλων καὶ δὲ θεωροῦνται ἄξιοι γιὰ τὴ ἴδια στέγη, γιὰ κοινὸ τραπέζι, γιὰ κοινὴ χρῆση σκευῶν. Κι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀκόμα τὸ φοβερό. Ἄλλ' οὔτε οἱ πηγὲς ἀναβρῦζουν γι' αὐτούς, ἐνῶ εἶναι κοινὲς γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, οὔτε τὰ ποτάμια θεωροῦνται πῶς δὲν ἔχουν μολυνθεῖ ἀπὸ τὴν ἄρρώστια. Ἐὰν ἓνα σκυλὶ ἀγγιξοῦν τὸ νερὸ μὲ τὴ βουτηγμένη στὸ αἷμα γλῶσσα του, δὲ σιχαίνονται τὸ νερὸ ἐξαιτίας τοῦ σκυλιοῦ. Ἐὰν ὅμως πλησιάσει τὸ νερὸ ὁ ἄρρωστος, ἀπαγορεύουν ἀμέσως τὸ νερὸ ἐξαιτίας τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὰ διεκτραγωδοῦν, γι' αὐτὰ θρηνοῦν, γι' αὐτὸ πέφτουν οἱ δυστυχισμένοι στὰ πόδια τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ ἀνάγκη καὶ ἱκετεύουν καθέναν πού περνᾷ ἀπὸ κοντὰ τους. Πολλὲς φορὲς δάκρυσα γι' αὐτὸ τὸ θλιβερὸ θέαμα, πολλὲς φορὲς ἀγανάκτησα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τώρα πού τὰ θυμᾶμαι ταράζομαι.

Εἶδα δυστυχία ἄξια γιὰ λύπηση, εἶδα θέαμα γιὰ κλάμα καὶ δάκρυα. Εἶναι ἄνθρωποι νεκροὶ πεσμένοι στοὺς δρόμους τῶν ἀνθρώπων πού περνοῦν. Ἡ καλύτερα δὲν εἶναι πιά ἄνθρωποι, ἀλλὰ θλιβερὰ ἀπομεινάρια αὐτῶν πού ἦταν κάποτε ἄνθρωποι, πού γιὰ νὰ βεβαιωθεῖς χρειάζεσαι κάποια σημάδια καὶ κάποια διακριτικά. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀναγνωριστοῦν ὡς ἄνθρω-

μισοῦντες, μόνοι τὴν γενέθλιον ἡμέραν ἐκείνην τὴν ἄρξασαν αὐ-
 τοῖς τῆς τοιαύτης ζωῆς. Ἄνθρωποι, οἱ καὶ ὀνομάζειν ἑαυτοὺς
 ἀπὸ τῆς κοινῆς προσηγορίας αἰσχύνονται, ὡς ἂν μὴ τῇ κοινωνίᾳ
 τοῦ ὀνόματος τὴν κοινὴν φύσιν δι' ἑαυτῶν καθυβρίσειαν· οἰμω-
 5 γαῖς ἀεὶ συζῶντες, ἄπαυστον τῶν θρῆνων τὴν ὑπόθεσιν ἔχοντες.
 Ἔως γὰρ ἂν ἑαυτοὺς βλέπωσιν, ἀεὶ τὰς τοῦ θρηνεῖν ἔχουσιν
 ἀφορμάς, ἀποροῦντες ὅτι καὶ μᾶλλον ὀδύρονται, τὰ μηκέτι ὄντα
 τοῦ σώματος ἢ τὰ λειπόμενα· ὅσα προανήλωσεν ἢ νόσος ἢ ὅσα
 τῇ νόσῳ λείπεται· ὅτι βλέπουσιν ἐφ' ἑαυτῶν τοιαῦτα ἢ ὅτι οὐδὲ
 10 βλέπειν ἰσχύουσιν ἀμαυρωθείσης ἐν τῷ πάθει τῆς ὄψεως· ὅτι
 τοιαῦτα ἔχουσι περὶ ἑαυτῶν διηγεῖσθαι ἢ ὅτι οὐδὲ διηγῆσασθαι
 τὰ πάθη δύναται τὴν φωνὴν ἐκ τοῦ πάθους ἀφηρημένοι· ὅτι
 τοιαύτη χρῶνται τροφῇ ἢ ὅτι οὐδὲ ἐκείνην εὐκόλως παραδέχον-
 ται ἐκ νόσου τῇ διαφθορᾷ τῶν περὶ τὸ στόμα μορίων ἐμποδι-
 15 ζούσης τῆς βρώσεως· ὅτι ἐν αἰσθήσει τὰ τῶν νεκρῶν δυστυχοῦ-
 σιν ἢ ὅτι καὶ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν προσαφῆρηται. Ποῦ γὰρ
 παρ' ἐκείνοις ἢ δρασις; Ποῦ δὲ ἢ ὄσφρησις; Ποῦ δὲ ἢ ἄφῆ; Ποῦ
 δὲ τὰ λοιπὰ τῶν αἰσθητηρίων, ἃ κατ' ὀλίγον νεμομένου τοῦ πά-
 θους ἢ σηπεδῶν ἐπιβόσκειται;

20 Διὰ ταῦτα κατὰ πάντα ἀλῶνται τοὺς τόπους, καθάπερ τὰ
 ἄλογα πρὸς τὴν ἀφθονωτέραν νομὴν μετεξανιστάμενοι· ἐφόδιον
 τῆς κατὰ τὴν τροφὴν ἐμπορίας τὴν συμφορὰν περιφέροντες καὶ
 πᾶσι τὴν νόσον ἀνθ' ἱκετηρίας προτείνοντες καὶ τῶν χειραγω-
 γούντων δι' ἄρρωστίαν δεόμενοι καὶ ἀλλήλους διὰ τὴν ἀπορίαν
 25 ὑποστηρίζοντες. Καθ' ἑαυτὸν γὰρ ἕκαστος ἀσθενοῦντες ἔρεισμα
 τῷ ἑτέρῳ γίνονται τοῖς ἀλλήλων μέλεσιν ἀντὶ τῶν λειπόντων
 χρώμενοι· οὐ γὰρ καθ' ἓνα φαίνονται, ἀλλὰ τι ἔχει καὶ ἡ ταλαι-
 πωρία σοφὸν εἰς τὴν τοῦ βίου ἐπίνοιαν, τὸ μετ' ἀλλήλων αὐτοὺς

ποι από τὰ φυσικά γνωρίσματα τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτοὶ μόνο μισοῦν τὸν ἑαυτό τους, αὐτοὶ μόνο καταριοῦνται τὴ μέρα ποῦ γεννήθηκαν. Καὶ μισοῦν δικαιολογημένα τὴν ἡμέρα ἐκείνη ποῦ ἔγινε ἀρχὴ μιᾶς τέτοιας ζωῆς, οἱ ἄνθρωποι ποῦ ντρέπονται ἀκόμα καὶ νὰ ὀνομάζονται μὲ τὴν κοινὴ ὀνομασία, γιὰ νὰ μὴν προσβάλουν τὴν κοινὴ τῶν ἀνθρώπων φύση μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ ἴδιου ὀνόματος· ἡ ζωὴ τους συνοδεύεται πάντοτε ἀπὸ οἰμωγές, ἔχουν ἀδιάλειπτη ἀφορμὴ θρήνων. Ὅσο παρατηροῦν τοὺς ἑαυτούς τους, ἔχουν πάντοτε ἀφορμὲς γιὰ νὰ θρηνοῦν καὶ ἀποροῦν τί περισσότερο νὰ θρηνησοῦν, τὰ μέλη τοῦ σώματος ποῦ ἔχασαν ἢ ὅσα τοὺς ἀπομένουν· ὅσα ἔχει ἤδη καταστρέψει ἢ ἀρρώστια ἢ ὅσα ἀπὸμειναν βορὰ τῆς νόσου· γιὰτὶ βλέπουν νὰ ἔχουν τέτοια παθήματα ἢ νὰ μὴν ἔχουν τὴ δύναμη οὔτε νὰ δοῦν, ἀφοῦ ἢ ἀρρώστια χάλασε τὰ μάτια τους· γιὰτὶ ἔχουν νὰ διηγοῦνται τέτοια γιὰ τὸν ἑαυτό τους ἢ γιὰτὶ οὔτε νὰ διηγηθοῦν δὲν μποροῦν, ἔχοντας χάσει τὴ ζωὴ τους ἀπὸ τὸ πάθος τους· ἐπειδὴ χρησιμοποιοῦν τέτοια τροφὴ ἢ γιὰτὶ οὔτε αὐτὴ τὴν παίρνουν εὐκολα, ἐπειδὴ ἢ ἀρρώστια χάλασε τὰ ὄργανα τοῦ στόματος καὶ ἐμποδίζει νὰ φᾶνε· γιὰτὶ αἰσθάνονται τὴ δυστυχία τῶν νεκρῶν ἢ γιὰτὶ τοὺς ἔχουν ἀφαιρεθεῖ καὶ οἱ ἴδιες οἱ αἰσθήσεις. Ποῦ εἶναι ἢ δρασὴ τους; ποῦ ἢ ὀσφρησὴ τους; ποῦ εἶναι ἢ ἀφή τους; ποῦ εἶναι τὰ λοιπὰ αἰσθητήρια, ποῦ τὰ ἀφανίζει ἢ σήψη καθὼς τὰ καταστρέφει λίγο λίγο ἢ ἀρρώστια;

Γι' αὐτὸ περιπλανιοῦνται σὲ κάθε τόπο, ἀλλάζοντας περιοχὴ ὅπως τὰ ἄλογα ποῦ ἀναζητοῦν τὸν πλούσιο βοσκότοπο. Περιφέρουν τὴ συμφορὰ τους ὡς ἐφόδιο τοῦ προσπορισμοῦ τῆς τροφῆς τους· προβάλλουν σ' ὄλους ἀντὶ παράκληση τὴ νόσο τους καὶ ἔχουν ἀνάγκη καὶ ἀπὸ ὀδηγοὺς ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστιας τους καὶ ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἔχουν, στηρίζουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Ἐνῶ δηλαδὴ εἶναι ἄρρωστος ἀτομικὰ καθένας, γίνονται τὸ στήριγμα τοῦ ἄλλου χρησιμοποιώντας τὰ μέλη τῶν συντρόφων τους στὴ θέση τῶν δικῶν τους ποῦ λείπουν. Γιὰτὶ δὲν τοὺς βλέπεις νὰ πηγαίνουν ἕνας ἕνας, ἀλλὰ ἔχει καὶ ἢ κακοπάθεια κάποια σοφία στὴν ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς, τὸ νὰ θέλουν νὰ

θέλειν ὀραῖσθαι. Ὅντες γὰρ καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστος ἔλεεινοί, ὡς ἂν μᾶλλον συμπαθεστέρους τοὺς ἀνθρώπους ποιήσειαν, προσθήκη τοῦ πάθους ἀλλήλοις γίνονται, τὸν πονηρὸν τῷ κοινῷ συνεισφέροντες ἔρανον, ἄλλος δι' ἄλλης τινὸς συμφορᾶς 5 ἔλεον ἑαυτοῖς ἐρανίζοντες. Ὁ μὲν χειράς ἠκρωτηριασμένας προτείνων, ἄλλος γαστέρα προδεικνύων φλεγμαίνουσαν καὶ πρόσωπον ἠχρειωμένον ἕτερος καὶ ἄλλος τὸ σκέλος ἀποσηπόμενον, ὁ δὲ ὁ ἂν τύχη τοῦ σώματος ἀπογυμνώσας ἐν ἐκείνῳ τὸ πάθος ἔδειξεν.

10 Τί οὖν; Ἄρ' ἐξαρκεῖ τοσοῦτον πρὸς τὸ μηδὲν εἰς τὸν τῆς φύσεως νόμον ἐξαμαρτεῖν, αὐτὸ τοῦτο τὸ τραγωδεῖν τὰ πάθη τῆς φύσεως καὶ λόγῳ διασκευάζειν τὴν νόσον καὶ πρὸς τὴν μνήμην παθαίνεσθαι; ἢ τινος ἡμῖν καὶ ἔργου χρεία τοῦ ἐπιδεικνυμένου πρὸς τοὺς τοιοῦτους τὸ συμπαθὲς καὶ φιλάλληλον; Ὅ
15 γὰρ εἰσιν αἱ σκιαγραφαὶ πρὸς τὰ ὄντως πράγματα, τοῦτο οἱ λόγοι διαζευγμένοι τῶν ἔργων. Οὐ γὰρ ἐν τῷ λέγειν φησὶν ὁ Κύριος εἶναι τὴν σωτηρίαν, ἀλλ' ἐν τῷ ποιεῖν τὰ ἔργα τῆς σωτηρίας. Οὐκοῦν ἀντιληπτέον ἡμῖν αὐτοῖς τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἐντολῆς. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο λεγέτω τις, ὡς ἱκανόν ἐστι πόρρω που
20 τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἐπὶ τινος ἐσχατιᾶς ἀποικισθεῖσι τὴν τροφὴν χορηγεῖν· ἢ γὰρ τοιαύτη γνώμη οὐχὶ ἐλέου τινὰ καὶ συμπαθείας ἐπίδειξιν ἔχει, ἀλλὰ τις εὐπρόσωπός ἐστιν ἐπίνοια τοῦ παντελῶς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἡμετέρας ἐξορισθῆναι ζωῆς. Εἴτα οὐκ αἰσχνόμεθα τὸν ἡμῶν αὐτῶν βίον, εἰ χοίρους καὶ κύνας ὁμο-
25 ροφίους ποιούμεθα; Οὐδὲ τῆς κοίτης ἑαυτοῦ πολλάκις ἀπείργει ὁ κυνηγέτης τὸν σκύλακα. Οἶδε καὶ φιλήματι τὸν μόσχον ὁ γεωργὸς δεξιῶσασθαι. Καὶ οὐπω τοῦτο πολὺ, ἀλλὰ ταῖς ἰδίαις χερσὶ νίπτει τοὺς πόδας τοῦ ὄνου ὁ ὄδοιπὸρος καὶ τοῖς τραύμασιν ἐπιβάλλει τὴν χειρὰ καὶ ὑποκαθαίρει τὴν κόπρον καὶ τῆς εὐ-
30 νῆς ἐπιμελεῖται· τὸν δὲ ὁμογενῆ καὶ ὁμόφυλον ἀτιμότερον καὶ

πηγαίνουν μαζί. Ἐάν και εἶναι δηλαδή ἀξιολύπητος και καθένας γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, γιὰ νὰ προσελκύσουν περισσότερο τὴ συμπάθεια τῶν ἀνθρώπων, γίνεται ὁ ἕνας προσθήκη στὴν ἀρρώστια τοῦ ἄλλου, συνεισφέροντας τὸ μερίδιο τῆς ὀδύνης στὸν κοινὸ πόνο, μαζεύοντας εὐσπλαχνία ὁ καθένας μὲ τὴ διαφορετικὴ συμφορὰ του. Ὁ ἕνας ἀπλώνει χέρια ἀκρωτηριασμένα, ἄλλος δείχνει τὴν πρησμένη κοιλιά του και τὸ παραμορφωμένο πρόσωπο, ἄλλος τὸ σάπιο σκέλος, κι ἄλλος γυμνώνοντας ὁποιοδήποτε μέλος τοῦ σώματος δείχνει σ' αὐτὸ τὴν ἀρρώστια του.

Τί λοιπόν; Εἶναι τάχα ἀρκετὸ τόσο μονάχα, γιὰ νὰ μὴν παραβοῦμε τὸ φυσικὸ νόμο, τὸ νὰ διεκτραγωδοῦμε μόνο τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων, νὰ πολεμοῦμε τὴ νόσο μὲ τὸ λόγο και νὰ συμπονοῦμε μόνο μὲ τὴ ὑπόμνηση, ἢ μᾶς χρειάζεται και κάποια ἐνέργεια ποὺ νὰ δείχνει στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς τὴ συμπάθειά μας και τὴ φιλαλληλία μας; Γιατί, ὅποια σχέση ἔχουν μὲ τὰ πράγματα οἱ εἰκόνες τους, τὴν ἴδια ἔχουν και οἱ λόγοι χωρισμένοι ἀπὸ τὰ ἔργα. Και ὁ Κύριος λέει, ἡ σωτηρία δὲ βρίσκεται στὰ λόγια, ἀλλὰ στὴν ἐκτέλεση τῶν ἔργων τῆς σωτηρίας¹⁴. Ἐπομένως πρέπει νὰ καταπιαστοῦμε πρὸς ὄφελός μας μὲ τὴν ἐντολὴ γι' αὐτούς. Ἄς μὴ λέει βέβαια κανένας τοῦτο, ὅτι δηλαδή εἶναι ἀρκετὸ νὰ ἐγκατασταθοῦν κάπου μακριὰ ἀπὸ τὴ δικὴ μας ζωὴ σὲ κάποια ἀπόμακρη γωνιά και νὰ τοὺς δίνουμε τροφή. Γιατί ἡ ἀπόφαση αὐτὴ δὲ δείχνει εὐσπλαχνία και συμπάθεια, ἀλλὰ εἶναι ἕνα ὠραῖο πρόσχημα νὰ ἐξοριστοῦν τελείως οἱ ἀνθρώποι ἀπὸ τὴ δικὴ μας ζωὴ. Ἐπειτα δὲν ντρεπόμαστε τὴν ἴδια μας τὴ ζωὴ νὰ κάνουμε ὁμόστεγους χοίρους και σκύλους; Τὸ κυνηγόσκυλό του ὁ κυνηγὸς πολλὰς φορὲς δὲν τὸ διώχνει οὔτε ἀπὸ τὸ κρεβάτι του· κι ὁ γεωργὸς ξέρει και μὲ φίλημα ἀκόμα νὰ περιποιηθεῖ τὸ μοσχάρι. Κι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀκόμα πολὺ, ἀλλὰ ὁ ὀδοιπόρος πλένει μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια τὰ πόδια τοῦ γαῖδουριοῦ του, βάζει τὸ χέρι του στὶς πληγές του, καθαρίζει τὴν κοπριά του και φροντίζει τὸ μέρος ποὺ κοιμᾶται, και τὸν συγγενὴ και ὁμόφυλό μας θὰ τὸν θεωρήσουμε κατώτερο κι ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ

τῶν ἀλόγων αὐτῶν ποιησόμεθα; Μὴ ταῦτα, μὴ ἀδελφοί· μὴ κυρωθῆτω αὕτη κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἢ ψῆφος.

Μνησθῆναι προσήκει τίνες ὄντες, περὶ τίνων βουλευόμεθα· ὅτι περὶ ἀνθρώπων ἄνθρωποι, οὐδὲν ἰδιάζον παρὰ τὴν κοινὴν φύσιν ἐφ' ἑαυτῶν ἔχοντες. Μία πᾶσιν ἐπὶ τὸν βίον ἢ εἴσοδος, εἰς ὃ τῆς ζωῆς ἅπασι τρόπος, βρωσικαὶ καὶ πόσις· ἢ τοῦ ζῆν ἐνέργεια ὁμοιότροπος, ἢ κατασκευὴ τῶν σωμάτων μία καὶ ἢ καταστροφή τοῦ βίου· ἅπαν τὸ σύνθετον εἰς διάλυσιν ἔρχεται· οὐδὲν τῶν συνεστώτων παρὶαν ἔχει τὴν σύστασιν, πομφόλυγος δίκην ἐπ' ὀλίγον ἡμῶν τῷ πνεύματι περιταθέντος τοῦ σώματος· εἶτα ἀπέσβημεν οὐδὲν ἴχνος τοῦ προσκαιροῦ τούτου φυσήματος καταλιπόντες τῷ βίῳ. Ἐν στήλαις καὶ λίθοις καὶ ἐπιγραφαῖς τὰ μνημόσυνα καὶ οὐδὲ ταῦτα εἰς αἰεὶ διαρκοῦντα. Ταῦτα τοίνυν ἐπὶ σεαυτοῦ λογιζόμενος «μὴ ὑψηλοφρόνει, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, «ἀλλὰ φοβοῦ»· ἀδελον, εἰ μὴ σαυτῷ νομοθετεῖς τὴν ἀπηνειαν. Φεύγεις, εἶπέ μοι, τὸν ἀρρωστήσαντα; Τί ἐγκαλεῖν ἔχων; Ὅτι διέφθαρται τὸ ὑγρὸν ἐν ἐκείνῳ καὶ τις σηπεδονώδης χυμὸς ἐγκατεσπάρη τῷ αἵματι τῆς μελαίνης χολῆς τῷ ὑγρῷ παρεγχεθείσης; Ταῦτα γὰρ ἔστιν ἰατρῶν ἀκούειν φυσιολογούντων τὰ πάθη. Τί οὖν ἀδικεῖ ὁ ἄνθρωπος, εἰ ρευστὴ οὐσία οὐσα ἢ φύσις καὶ ἄστατος ἐπὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀρρωστίας παρῶλισθεν; σὺ δὲ οὐχ ὀρθῶς καὶ ἐπὶ τῶν ὑγιαίνοντων σωμάτων, ὅτι τᾶλλα τις εὐπαθῶν φλυκτίδι πολλακίς ἢ ἀνθρακίῳ ἢ τινι τοιούτῳ συνηέχθη πάθει ἐκθερμανθείσης πέρα τοῦ δέοντος περὶ τὸ μέρος τῆς ὑγρᾶς οὐσίας καὶ διὰ τοῦτο φλεγμονὴν τε καὶ ἐρευθος καὶ τινα πυαλώδη διαφθορὰν παθούσης; Τί οὖν; Μὴ πολεμοῦμεν τῷ ἀρρωστήσαντι τῆς σαρκὸς μέρος; Τούναντίον μὲν οὖν ἅπαν τὸ ὑγιαῖνον τοῦ σώματος πρὸς τὴν τοῦ νενοσηκότος τρέπομεν θεραπείαν. Οὐκ οὐκ τὸ πάθος βδελυκτόν. Ἡ γὰρ ἂν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν τοῦ μέρους πονέσαντος τὸ ὑγιαῖνον ἠλλοτριουῖτο τῆς θεραπείας τοῦ κάμνοντος.

Ἄλλὰ τίς ἐστὶν αἰτία ἢ τῶν τοιούτων ἡμᾶς ἀφιστῶσα; Τίς

άλογα ζῶα; Ὁχι ἔτσι, ἀδελφοί, ὄχι. Ἄς μὴν ἐπικυρωθεῖ αὐτὴ ἡ ἀπόφαση εἰς βάρος τῶν ἀνθρώπων.

Πρέπει νὰ ἔχομε στὸ νοῦ μας ποιοὶ εἴμαστε καὶ γιὰ ποιούς ἀποφασίζομε· εἴμαστε ἀνθρωποὶ κι ἀποφασίζομε γιὰ ἀνθρώπους, ποὺ δὲν ἔχομε τίποτα ξεχωριστὸ πέρα ἀπὸ τὴν κοινὴ μας φύση. Μία γιὰ ὄλους ἡ εἴσοδος στὴ ζωὴ. Ἐνας γιὰ ὄλους ὁ τρόπος τῆς ζωῆς, τὸ φαγητό, τὸ ποτό. Ἐνεργοῦμε στὴ ζωὴ ὁμοίотροπα. Μία εἶναι ἡ κατασκευὴ τῶν σωμάτων καὶ μία ἡ κατάληξη τῆς ζωῆς. Ὅτι εἶναι σύνθετο διαλύεται. Κανένα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα δὲν ἔχει πάγια σύσταση, ἀλλὰ σὰν φυσαλίδα γιὰ λίγο φουσκώνει τὸ σῶμα μας γύρω ἀπὸ τὸ πνεῦμα μας, κι ὕστερα σβήνομε καὶ δὲν ἀφήνομε στὴ ζωὴ κανένα ἴχνος ἀπὸ τὸ παροδικὸ αὐτὸ φύσημα. Τὰ μνημόσυνά μας γράφονται σὲ στῆλες καὶ πέτρες καὶ ἐπιγραφές, ἀλλὰ κι αὐτὰ δὲ διαρκοῦν γιὰ πάντα. «Μὴν ἔχεις μεγάλη ἰδέα», λέει ὁ Ἀπόστολος, «ἀλλὰ νὰ ἔχεις φόβο»¹⁵. Εἶναι ἀδηλο, ἀν δὲ νομοθετεῖς τὴ σκληρότητα γιὰ τὸν ἑαυτό σου. Πές μου, ἀποφεύγεις τὸν ἄρρωστο;. Τί ἔχεις νὰ τὸν κατηγορήσεις; Ὅτι ἔχει μολυνθεῖ τὸ αἷμα του κι ἔχει σκορπιστεῖ σ' αὐτὸ ἓνα σάπιο ὑγρὸ, ἐπειδὴ χύθηκε μέσα στὸ αἷμα ἡ μαύρη χολή; Γιατὶ αὐτὰ μπορεῖς ν' ἀκούσεις ἀκούοντας γιατροὺς νὰ μιλοῦν ἐπιστημονικὰ γιὰ τὶς ἀρρώστιες. Ποιὰ ἀδικία λοιπὸν κάνει ὁ ἀνθρωπος, ἀν ἡ ἀνθρώπινη φύση, ποὺ εἶναι παροδικὴ καὶ ἄστατη, ὀλίσθησε στὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἀσθένειας; Σὺ δὲ βλέπεις καὶ στὰ ὑγιή σώματα, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι κάποιος ὑγιής, συχνὰ βγάζει μιὰ φουσκάλα ἢ ἓνα σπυρὶ ἢ κάτι τέτοιο, ἐπειδὴ ὑπερθερμάνθηκε στὸ σημεῖο αὐτὸ ἢ ὑγρὴ οὐσία καὶ γι' αὐτὸ ἔπαθε φλεγμονὴ καὶ κοκκίνισμα καὶ κάποια διαπύηση; Τί λοιπόν; Μήπως κακοποιοῦμε τὸ ἄρρωστο μέρος τοῦ σώματος; Τὸ ἀντίθετο μάλιστα· ὄλο τὸ ὑγιὲς σῶμα τὸ στρέφομε στὴ θεραπεία τοῦ ἀρρώστου. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ἀρρώστια ἄξια βδελυγμοῦ. Γιατὶ, ἀλλιῶς καὶ σ' ἐμᾶς τοὺς ἰδίους ἀν ἀρρώσταινε ἓνα μέρος, τὸ ὑγιὲς σῶμα θὰ ἔμενε ἀδιάφορο γιὰ τὴν θεραπεία τοῦ ἀρρώστου.

Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία ποὺ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτά;

αὐτη; Τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἀπειλὴν τοῦ εἰπόντος ὅτι «πορεύε-
 σθε ἀπ' ἐμοῦ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον· ἐφ' ὅσον γὰρ οὐκ ἐποιήσατε
 ἐνὶ τούτων», φησὶν, «οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε». Εἰ γὰρ ταῦτα οὕτως
 ἔχειν ᾤοντο, οὐκ ἂν τοιαύτην ἔσχον περὶ τῶν ἀρρωστούντων
 5 γνῶμην, ὥστε ἀπωθεῖσθαι ἀφ' ἑαυτῶν καὶ μολυσμὸν οἶεσθαι
 τοῦ ἡμετέρου βίου τὴν περὶ τοὺς ταλαιπωρουμένους σπουδὴν.
 Οὐκοῦν, εἰ πιστὸν ἠγούμεθα τὸν ἐπαγγειλάμενον, ἀντιληπτέον
 ἂν εἴη τῶν ἐντολῶν, ὧν ἄνευ οὐκ ἔστι τῶν ἐλπιζομένων ἀξιο-
 θῆναι. Ξένος καὶ γυμνὸς καὶ τροφῆς ἐνδεής, ἀσθενῶν καὶ κατὰ-
 10 κλειστος καὶ πάντα σοι οὗτός ἐστιν, ὅσα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ προ-
 εἶρηται. Ἀλήτης καὶ γυμνὸς περιέρχεται, νοσῶν δὲ καὶ τῶν
 ἀναγκαίων ἐπιδεῆς διὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν τῷ πάθει πενίαν.
 Ὁ γὰρ μῆτε τι τῶν οἴκοθεν ἔχων μῆτε μισθωτὸς γενέσθαι δυνά-
 15 δειῶν ἐστίν, δεσμώτης δὲ ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας πεπεδημένος.
 Οὐκοῦν ὅλον τὸ πλήρωμα τῶν ἐντολῶν ἐν τούτοις ἔχεις
 πληρούμενον καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων Κύριον ὑπόχρεών σοι διὰ
 τῆς εἰς τοῦτον φιλανθρωπίας γενόμενον. Τί οὖν φιλονεικεῖς
 κατὰ τῆς ἰδίας ζωῆς; Τὸ γὰρ σύνοικον ἑαυτῷ τὸν Θεὸν τῶν
 20 ὅλων μὴ ἐθελῆσαι ἔχειν, οὐδὲν ἄλλο ἐστίν ἢ καθ' ἑαυτοῦ τινα
 ἰσχυρὸν γενέσθαι. Ὡς γὰρ διὰ τῆς ἐντολῆς εἰσοικίζεται, οὕτω
 διὰ τῆς ἀπηνείας ἀποχωρίζεται. «Ἄρατε», φησὶ, «τὸν ζυγὸν
 μου ἐφ' ὑμᾶς»· «ζυγὸν» δὲ λέγει τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν.

Ὑπακούσωμεν τῷ κελεύοντι· γενώμεθα τοῦ Χριστοῦ ὑπο-
 25 ζύγιον, ταῖς ζεύγλαις τῆς ἀγάπης ἑαυτοὺς ἐνδήσαντες. Μὴ ἀπο-
 σεισώμεθα τὸν τοιοῦτον ζυγὸν· χρηστός ἐστίν, ἐλαφρὸς ἐστίν,
 οὐ τρίβει τὸν ἀχένα τοῦ ὑπελθόντος, ἀλλὰ λεαίνει. «Σπείρωμεν
 ἐπ' εὐλογίαις», φησὶν ὁ ἀπόστολος, «ἵνα καὶ ἐπ' εὐλογίαις θερί-

16. Ματθ. 25,41.

17. Ματθ. 25,45.

18. Παρμ. 19,17.

Ποιά ακριβῶς; Τὸ ὅτι δὲ φοβόμαστε τὴν ἀπειλὴ ἐκείνου ποὺ εἶπε· «φύγετε μακριὰ ἀπὸ μένα, πηγαίνετε στὴν αἰώνια φωτιά»¹⁶. «ἐφόσον δὲν κάνετε τίποτε σὲ ἕναν ἀπὸ αὐτούς», λέει, «δὲν κάνετε οὔτε σ' ἐμένα»¹⁷. Γιατί, ἂν πίστευαν ὅτι αὐτὰ εἶναι ἔτσι, δὲ θὰ εἶχαν τέτοια γνώμη γιὰ ὄσους ἀρρωσταίνουν, ὥστε νὰ τοὺς διώχνουν ἀπὸ κοντὰ τους καὶ νὰ θεωροῦν μόλυνση τῆς ζωῆς μας τὴ φροντίδα ὄσων κακοπαθοῦν. Ἄν λοιπὸν θεωροῦμε ἀξιόπιστον αὐτὸν ποὺ διατύπωσε τὴν ἐπαγγελία αὐτῆ, πρέπει ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὶς ἐντολές, χωρὶς τὶς ὁποῖες δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀξιοθοῦμε ὅσα ἐλπίζομε. Αὐτὸς εἶναι γιὰ σένα ξένος καὶ γυμνὸς καὶ πεινασμένος, ἄρρωστος καὶ φυλακισμένος καὶ ὄλα ὅσα ἔχουν ἀναφερθεῖ στὸ Εὐαγγέλιο. Γυρίζει ἀλήτης καὶ γυμνός, ἄρρωστος κι ἔχοντας ἀνάγκη ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα, ἐπειδὴ ἡ πενία συνοδεύει τὴν ἀρρώστια. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ οὔτε ἀπὸ τὸ σπίτι του ἔχει κάτι οὔτε μπορεῖ νὰ γίνεи μισθωτός, ὅπωςδήποτε ἐξ ἀνάγκης στερεῖται ὅσα ἀπαιτεῖ ἡ ζωὴ καὶ εἶναι δεσμώτης ποὺ τὸν ἔχει δέσει ἡ ἀρρώστια. Ὅλο λοιπὸν τὸ πλήρωμα τῶν ἐντολῶν τὸ ἔχεις ἐκπληρωμένο σ' αὐτούς κι ἔχεις ὑποχρεωμένο σ' ἐσένα τὸν ἴδιο τὸν Κύριο τῶν ὄλων μὲ τὴ φιλανθρωπία ποὺ δείχνεις σ' αὐτούς¹⁸. Γιατί λοιπὸν φιλονεικεῖς κατὰ τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς σου; Γιατί τὸ νὰ μὴ θέλει κάποιος νὰ ἔχει σύννοικό του τὸ Θεὸ τῶν ὄλων δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ δείξει ἰσχὺ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του. Γιατί ὅπως μὲ τὴν ἐντολὴ εἰσέρχεται μέσα μας, ἔτσι μὲ τὴ σκληρότητα ἀπομακρύνεται. «Πάρτε», λέει, «τὸ ζυγὸ μου ἐπάνω σας»¹⁹. Ζυγὸ λέει τὴν ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν.

Ἄς ὑπακούσομε σ' αὐτὸν ποὺ μᾶς προστάζει ὡς γίνομε ὑποζύγιο τοῦ Χριστοῦ κι ὡς δέσομε τοὺς ἑαυτοὺς μας στοὺς ζυγούς τῆς ἀγάπης. Ἄς μὴν ἀποτινάξομε αὐτὸ τὸ ζυγὸ· εἶναι ὠφέλιμος, εἶναι ἑλαφρὺς²⁰, δὲν τρίβει τὸν αὐχένα ὁποιοῦ ἔχει ζευχθεῖ, ἀλλὰ τὸν μαλακώνει. «Ἄς ρίξομε ἄφθονο σπόρο»,

19. Ματθ. 11,29.

20. Ματθ. 11,30.

σωμεν». Πολύχους ὁ στάχυς ἐκ τῆς τοαύτης ἀναβλαστήσει σπο-
 ρᾶς· βαθὺ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου τὸ λήιον· ὑψηλὰ τὰ τῆς εὐ-
 λογίας γεννήματα. Βούλει μαθεῖν εἰς ὅσον ἀνατείνεται ὕψος τῶν
 γεννημάτων ἢ ἀδξησης; Αὐτῶν τῶν οὐρανίων ὕψωμάτων ἐφά-
 5 πτεται· ὅσα γὰρ ἂν τούτοις ποιήσης, τοῖς οὐρανόις θησαυροῖς
 καρποφορεῖς. Μὴ ἀπελπίσης τῶν λεγομένων μηδὲ εὐκαταφρό-
 νητον λογίσῃ τῶν τοιούτων τὴν φιλίαν. Ἡ χεὶρ ἠκρωτηρίασται,
 ἀλλ' οὐκ ἀσθενεῖ πρὸς συμμαχίαν· ὁ ποὺς ἠκρειώται, ἀλλὰ πρὸς
 τὸν Θεὸν οὐ κωλύεται τρέχειν· ὁ ὀφθαλμὸς ἐξερρῦη, ἀλλὰ βλέ-
 10 πει διὰ τῆς ψυχῆς τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀθέατα. Μὴ τοίνυν τὴν ἀμορφίαν
 κατανόει τοῦ σώματος. Μικρὸν ἀνάμεινον καὶ ὄψει τὸ παντὸς
 θαύματος ἀπιστότερον· οὐ γὰρ ὅσα περὶ τὴν ρευστὴν φύσιν συμ-
 βέβηκε, ταῦτα καὶ εἰς ἀεὶ παραμένει, ἀλλ' ὅταν ἐλευθερωθῇ τῆς
 πρὸς τὸ φθαρτὸν τε καὶ γήϊνον συμπλοκῆς ἢ ψυχῆ, τότε τῷ ἰδίῳ
 15 κάλλει ἐνωραΐζεται.

Τεκμήριον δέ· οὐκ ἐβδελύξατο τοῦ πτωχοῦ τὴν χεῖρα μετὰ
 τὸν βίον τοῦτον ὁ τρυφητῆς ἐκεῖνος ὁ πλουσίος, ἀλλ' ἠξίου γενέ-
 σθαι αὐτῷ τὸν ποτε διεφθορότα τοῦ πτωχοῦ δάκτυλον τῆς τοῦ
 ὕδατος σταγόνος διάκονον, ἐπιθυμῶν αὐτῇ τῇ γλώσση τὴν περὶ
 20 τὸν δάκτυλον ἰκμάδα τοῦ πτωχοῦ περιλάσσαι· οὐκ ἂν τούτου
 ἐπιθυμήσας, εἰ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἀηδίαν τῷ χαρακτήρι τῆς
 ψυχῆς ἐνεώρα. Πόσα εἰκὸς ἦν μάτην παλινῳδεῖν ἐν τῇ μετα-
 βολῇ τοῦ βίου τὸν πλούσιον; Πόσα μακαρίζειν τῆς ἐν τῇ ζωῇ
 ταύτῃ δυσκληρίας τὸν πένητα; Πόσα καταμέμφεσθαι τὴν ἑαυτοῦ
 25 λῆξιν ὡς ἐπὶ κακῷ τῆς ψυχῆς ἀποκληρωθεῖσαν τῷ πλούτῳ; Εἰ
 δὲ δὴ καὶ ἀναβιῶναι πάλιν ἐξῆν, ἐν τίσιν ἂν ἐδέξατο πάλιν γενέ-
 σθαι; Ἐρ' ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον τοῦτον εὐδαιμονοῦσιν ἢ ἐν τοῖς
 δυσκληροῦσιν; Ἀλλ' οὐκ ἄδηλον ὅτι προετίμησεν ἂν τῶν δυση-
 μερούντων τὸν κλῆρον. Ἀξιοὶ γὰρ γενέσθαι μηνυτὴν τοῖς ἀδελ-
 30 φοῖς ἐκ τῶν νεκρῶν τινα, ὡς ἂν μὴ κάκεῖνοι, τῇ ὑπερηφανίᾳ

λέει ὁ Ἀπόστολος, «γιά νά πάρομε ἄφθονη σοδειά»²¹. Πολύκαρπο θά βλαστήσει τὸ στάχυ ἀπὸ αὐτὴ τὴ σπορά, παχὺ τὸ χωράφι τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου. Ψηλώνουν τὰ γεννήματα τῆς εὐλογίας. Θέλεις νά μάθεις πόσο ψηλὰ ἀνεβαίνει τὸ γέννημα αὐξανόμενο; Ἀγγίζει τὰ ἴδια τὰ ὕψη τοῦ οὐρανοῦ. Γιατὶ ὅσα κάνεις γι' αὐτούς, εἶναι καρποφορία πού σοδειάζεις στοὺς οὐράνιους θησαυρούς²². Μὴν ἀπελπιστεῖς ἀπὸ τὰ λεγόμενά μου οὔτε νά θεωρήσεις τὴ φιλία τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν εὐκαταφρόνητη. Εἶναι ἀκρωτηριασμένο τὸ χέρι, δὲν εἶναι ὁμως ἀδύνατο νά συμμαχήσει μαζί σου. Εἶναι ἄχρηστο τὸ πόδι, δὲν ἐμποδίζεται ὁμως πού τρέχει στὸ Θεό. Τὸ μάτι ἔχει χυθεῖ, βλέπει ὁμως μὲ τὴν ψυχὴ του τὰ ἀθέατα ἀγαθὰ. Μὴν σκέφτεσαι λοιπὸν τὴ σωματικὴ του ἀσχήμια. Περίμενε λίγο καὶ θά δεῖς τὸ πιὸ ἀπίστευτο θαῦμα. Γιατὶ δὲν παραμένουν γιὰ πάντα, ὅσα ἀναφέρονται στὴ ρευστὴ φύση. Ἀλλά, ὅταν ἡ ψυχὴ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴ σύνδεσή της μὲ τὸ φθαρτὸ καὶ γήινο, τότε καλλωπίζεται μὲ τὸ δικό της κάλλος.

Καὶ νά ἡ ἀπόδειξη. Δὲ σιχάθηκε τοῦ φτωχοῦ τὸ χέρι μετὰ τὴ ζωὴ αὐτὴ ἐκεῖνος ὁ καλοπερασάκιας πλούσιος, ἀλλ' ἔκρινε ἄξιο νά τὸν ἐξυπηρετήσῃ γιὰ λίγο νερὸ τὸ χαλασμένο κάποτε χέρι τοῦ φτωχοῦ²³, ἐπιθυμώντας νά γλείψῃ μὲ τὴ ἴδια του τὴ γλώσσα τὴν ὑγρασία γύρω ἀπὸ τὸ δάχτυλο τοῦ φτωχοῦ. Δὲ θά εἶχε βέβαια αὐτὴν τὴν ἐπιθυμία, ἂν παρατηροῦσε ἀποτυπωμένη στὴν ψυχὴ τὴ σωματικὴ του ἀσχήμια. Πόσο ἦταν φυσικὸ νά μετανοεῖ μάταια ὁ πλούσιος στὴ μεταβολὴ τῆς ζωῆς του; Πόσο νά καλοτυχίσει τὸ φτωχὸ γιὰ τὴν καλὴ του μοίρα στὴ ζωὴ αὐτή; Πόσο νά κατηγορεῖ τὴ δικὴ του μοίρα πού γιὰ κακὸ τῆς ψυχῆς του συνδέθηκε μὲ τὸν πλοῦτο; Ἄν τοῦ ἐπιτρεπόταν νά ξαναζήσει πάλι, μὲ ποιὸς θά ἤθελε πάλι νά βρεθεῖ; Μ' αὐτούς τάχα πού εὐτυχοῦν ἢ μ' αὐτούς πού δυστυχοῦν στὴ ζωὴ αὐτή; Εἶναι φανερὸ ὅτι θά προτιμοῦσε τὴ μοίρα ὄσων κακοπαθοῦν. Γιατὶ διατυπώνει τὴν ἀξίωση νά φέρῃ κάποιος ἀπὸ τοὺς νεκροὺς

21. Β' Κορ. 9,6.

22. Ματθ. 6,20.

23. Λουκᾶ 16,19.

τοῦ πλούτου βλαβέντες ἐν τῇ τρυφῇ τῆς σαρκός, ἐπὶ τὸ αὐτὸ χάσμα τοῦ ἄδου κατενεχθῶσι διὰ τοῦ λείου τῆς ἡδονῆς ὀλισθήσαντες. Τί οὖν οὐ σωφρονιζόμεθα τοῖς τοιοῦτοις τῶν διηγημάτων; Τί οὐκ ἐμπορευόμεθα τὴν καλὴν ἐμπορίαν, ἣν συμβουλεύει ὁ θεῖος ἀπόστολος; «Τὸ ὑμῶν περίσσευμα», φησὶν, «εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, ὡς ἂν τὸ περισσὸν τῆς ἐκείνων ἀnéσεως ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ καὶ ἡμῖν πρὸς σωτηρίαν ἀρκέσειεν». Εἰ τοίνυν βουλόμῃε λαβεῖν τι χρηστόν, προλαβόντες παράσχωμεν· εἰ ἀνεθῆναι μετὰ ταῦτα, νῦν ἀναπαύσωμεν. Εἰ δεχθῆναι παρ' αὐτῶν εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς, νῦν αὐτοὺς ἐν ταῖς ἡμετέραις καταδεξώμεθα· εἰ θεραπευθῆναι τῶν ἁμαρτιῶν τὰ τραύματα, τοῦτο καὶ αὐτοὶ τοῖς σώμασι τῶν κεκακωμένων ποιήσωμεν. «Μακάριοι γὰρ οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται».

Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ἀγαθὴν μὲν εἰς ὕστερον εἶναι τὴν ἐντολήν· νυνὶ δὲ μετάδοσιν τινα καὶ κοινωνίαν τοῦ πάθους διευλαβεῖται καὶ διὰ τὸ μὴ παθεῖν τι τῶν ἀβουλήτων φεύγειν οἴεται χρῆναι τὸν προσεγγισμὸν τῶν τοιοῦτων. Λόγοι ταῦτα καὶ προφάσεις καὶ πλάσματα καὶ τῆς περὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ραθυμίας εὐπρόσωπά τινα προκαλύμματα. Τὸ δ' ἀληθές οὐχ οὕτως ἔχει· οὐδεὶς γὰρ ὕπεστι φόβος τῇ τῆς ἐντολῆς ἐργασίᾳ. Μηδεὶς κακῶ τὸ κακὸν θεραπευέτω. Πόσους γὰρ ἔστιν ἰδεῖν ἐκ νεότητος καὶ μέχρι γήρως ταῖς θεραπείαις τούτων ἀποσχολάζοντας καὶ οὐδέν τι τῆς κατὰ φύσιν εὐεξίας τοῦ σώματος διὰ τῆς τοιαύτης σπουδῆς ἀμαυρώσαντας; Οὐδὲ γὰρ εἰκός ἐστι γενέσθαι ταῦτα. Ἄλλ' ἐπειδὴ τινα τῶν νοσημάτων, οἷον αἱ λοιμῶδεις ἐπιφοραὶ καὶ ὅσα τοιαῦτα τῆς ἐξωθεν αἰτίας ἠρτημένα, ὅταν ἐκ διαφοροῦς ἀέρος ἢ ὕδατος γίνηται, ὑποπτα τοῖς πολλοῖς ἐστίν, ὡς

μήνυμα στους αδελφούς του, για να μην παρασυρθούν κι εκείνοι από την άλαζονεία του πλούτου στην τρυφή της σάρκας και γκρεμιστούν στο ίδιο χάσμα του ἄδη γλιστρώντας πάνω στη λεία ἡδονή. Γιατί λοιπὸν δὲ συνετιζόμεστε μετὰ τις διηγήσεις αὐτές; Γιατί δὲν ἀσκοῦμε τὸ καλὸ ἐμπόριο, πὸν συμβουλεύει ὁ θεῖος Ἀπόστολος; «Τὸ περισσευμά σας», λέει, «θα συμπληρώσει τὸ ὑστέρημα ἐκείνων»²⁴, ὥστε τὸ περισσεύμα τῆς ἀνεσης ἐκείνων στὸ βίῳ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ, νὰ ἐπαρκέσει καὶ γιὰ τὴ δική μας σωτηρία. Ἐάν θέλομε λοιπὸν νὰ κερδίσομε κάτι καλὸ, ἄς τὸ προσφέρομε πρῶτοι. Ἐάν ἔπειτα ἀπὸ δῶ θέλομε ν' ἀναπαυθοῦμε, οἱ ἴδιοι τώρα ἄς ἀναπαύσομε ἄλλους. Ἐάν θέλομε νὰ μᾶς δεχτοῦν αὐτοὶ στὶς αἰώνιες κατοικίες, ἄς τοὺς ὑποδεχτοῦμε τώρα στὶς δικές μας²⁵. Ἐάν θέλομε νὰ μᾶς θεραπευθοῦν τὰ τραύματα τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἄς κάνομε τὸ ἴδιο κι ἐμεῖς στὰ σώματα ἐκείνων πὸν ἔχουν ταλαιπωρηθεῖ. Γιατί «εἶναι μακάριοι ὅσοι ἐλεοῦν, γιατί αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν»²⁶.

Ἴσως ὁμως πεῖ κάποιος ὅτι ἡ ἐντολὴ εἶναι καλὴ γιὰ ὕστερα, ἐνῶ τώρα φοβᾶται μήπως μεταδοθεῖ καὶ σ' αὐτὸν καὶ μολυνθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καὶ γιὰ νὰ μὴν πάθει κάτι πὸν δὲν ἐπιθυμεῖ νομίζει πὸς πρέπει ν' ἀποφύγει τὴν προσέγγιση σ' αὐτούς. Αὐτοὶ εἶναι λόγοι καὶ προφάσεις καὶ φαντασίες καὶ εὐπρόσωπα προκαλύμματα τῆς ραθυμίας γιὰ τὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι αὕτη. Γιατὶ κανένας φόβος δὲν ἔχει θέση στὴν ἐκτέλεση τῆς ἐντολῆς. Κανένας ἄς μὴν προσπαθεῖ νὰ θεραπεύσει τὸ κακὸ μετὰ τὸ κακὸ. Πόσους μποροῦμε νὰ δοῦμε ἀπὸ τὴ νεότητά τους κι ὡς τὰ γηρατεία τους ν' ἀφιερώνουν τὸν καιρὸ τους στὴν ἐξυπηρέτηση τους καὶ μετὰ τὴν ἀσχολία τους αὕτη δὲν ἔχουν βλάβει καθόλου τὴ φυσικὴ εὐεξία τοῦ σώματος; οὔτε βέβαια εἶναι φυσικὸ νὰ γίνεи κάτι τέτοιο. Ἀλλὰ ἐπειδὴ κάποια νοσήματα, ὅπως οἱ λοιμώδεις προσβολές καὶ τὰ παρόμοια, πὸν ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἐξωτερικὴ αἰτία, ὅταν προέλθουν ἀπὸ δηλητηριασμένο ἀέρα ἢ νερό, εἶναι γιὰ τοὺς πολλοὺς ὑπο-

ἐκ τῶν προεαλωκότων καὶ πρὸς τοὺς προσεγγίζοντας διαβαί-
 νοντα (οὐδὲ ἐκεῖ τοῦ πάθους, ὡς οἶμαι, τῷ ὑγιαίνοντι τὴν ἀρρω-
 τίαν ἐκ διαδόσεως ἐμποιοῦντος, ἀλλὰ τῆς κοινῆς ἐπιφορᾶς τὴν
 ὁμοιότητα τοῦ ἀρρωστήματος ἐπαγούσης), ἔσχεν αἰτίαν ἢ νόσος
 5 ὡς ἐκ τῶν προεαλωκότων καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς διαβαίνουσα.
 Ἐνταῦθα δὲ ἔνδοθεν συνισταμένης τῆς τοῦ τοιούτου πάθους
 κατασκευῆς καὶ τινὰ τοῦ αἵματος ἐκ τῆς παρεγχύσεως τῶν φθο-
 ροποιῶν χυμῶν διαφθορὰν ὑπομένουτος ἐν τῷ κάμνοντι τὸ πά-
 θος περιορίζεται· καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, πάρεστι καὶ ἀπὸ
 10 τοῦτου μαθεῖν· μή τις ἀπὸ τῶν εὐεκτούντων τοῖς ἀρρωστοῦσι
 κοινωνία τῆς κρείττονος ἔξεως γίνεται, κἂν σφόδρα λιπαρῶς τῇ
 θεραπείᾳ προσμένωσιν; Οὐκ ἔστι ταῦτα. Οὕτως οὖν εἰκὸς καὶ
 τὸ ἔμπαλιν μηδὲ ἀπὸ τῶν ἀσθενούντων πρὸς τοὺς εὐεκτούντας
 μεταβαίνειν τὸ πάθος. Εἰ τοίνυν τὸ μὲν κέρδος τῆς ἐντολῆς το-
 15 σοῦτον, ὥστε βασιλείαν οὐρανῶν δι' αὐτῆς ἐτοιμάζεσθαι, ζημία
 δὲ πρόσεστιν οὐδεμία τῷ σώματι τοῦ θεραπεύοντος, τί τὸ
 κωλύον ἐστὶ λοιπὸν ἐνεργὸν εἶναι τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης;

Ἄλλ' ἐπίπονον εἶναι, λέγεις, τὸ βιάσασθαι φυσικῶς τὰ
 τοιαῦτα μυστατομένην τῶν πολλῶν τὴν ἔξιν; Καλῶς· συντίθε-
 20 μαι τῷ λόγῳ, ὅτι ἐπίπονον. Τί δὲ ἄλλο τῶν κατ' ἀρετὴν τελου-
 μένων ἄπονον δείξεις; Πολλοὺς ἰδρῶτας καὶ πόνους τῶν οὐρα-
 νίων ἐλπίδων ὁ θεῖος προσέταξε νόμος καὶ δυσπόρευτον τὴν ἐπὶ
 τὴν ζωὴν ὁδὸν τοῖς ἀνθρώποις ὑπέδειξε τοῖς ἐπιπονωτέροις καὶ
 τραχυτέροις τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπανταχόθεν ἀποστενώσας.
 25 «Στενὴ γὰρ καὶ τεθλιμμένη», φησὶν, «ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς
 τὴν ζωὴν». Τί οὖν; Διὰ τοῦτο τῆς ἐλπίδος ἐκείνης τῶν ἀγαθῶν
 ἀμελήσομεν, ὅτι μὴ μετὰ ραστώνης ἔξεστι κτήσασθαι; Ἐρωτή-
 σωμεν τὴν νεότητα, εἰ μὴ ἐπίπονος ἢ σωφροσύνη δοκεῖ, ἢ τὸ

πα, από αυτούς που έχουν προσβάλει πρώτους περνοῦν σὲ δσους τοὺς πλησιάζουν, ἢ νόσος κατηγορήθηκε ὅτι ἀπὸ δσους ἔχουν προσβληθεῖ πρῶτοι, περνᾶ στοὺς ἄλλους (στὴν προσέγγιση ὁμως αὐτὴ δὲ νομίζω ὅτι ἡ ἀρρώστια προκαλεῖ μὲ τὴ διάδοσή της τὴν ἀρρώστια στὸν ὑγιῆ, ἀλλὰ ἡ κοινὴ ἐπιδρομὴ προξενεῖ τὴν ὁμοιότητα τῆς ἀρρώστιας). Ἐδῶ ὁμως, ἐπειδὴ ἡ δημιουργία τῆς ἀρρώστιας αὐτῆς συντελεῖται μέσα μας καὶ τὸ αἷμα ὑφίσταται κάποια διαφθορὰ ἀπὸ τὴν παρέγχυση βλαβερῶν χυμῶν, ἡ ἀρρώστια περιορίζεται στὸν ἄρρωστο. Ὅτι αὐτὰ εἶναι ἔτσι, μπορούμε νὰ τὸ μάθομε κι ἀπὸ τὸ ἐξῆς· Μήπως οἱ ἄρρωστοὶ γίνονται κοινωνοὶ κάπως τῆς καλύτερης κατάστασης τῶν ὑγιῶν, ἀκόμα κι ἂν ἐπιμένουν νὰ τοὺς ὑπηρετοῦν μ' ἐξαιρετικὴ προθυμία; Δὲ γίνονται αὐτά. Ἐτσι λοιπὸν εἶναι φυσικὸ καὶ τὸ ἀντίθετο, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς νὰ μεταβαίνει ἡ ἀσθένεια στοὺς ὑγιεῖς. Ἄν λοιπὸν εἶναι τόσο τὸ κέρδος τῆς ἐντολῆς, ὥστε νὰ μᾶς ἐτοιμάζεται ἐξαιτίας της ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ δὲν προκαλεῖται καμιά ζημία γιὰ τὸ σῶμα ἐκείνου ποὺ ὑπηρετεῖ, ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἐμποδίζει νὰ εἶναι ἐνεργὸς ἡ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης;

Ἄλλὰ προβάλλεις ὅτι εἶναι ἐπίπονο νὰ ὑποχρεώσεις τὴ διάθεση τῶν πολλῶν ποὺ ἀπεχθάνονται ἀπὸ τὴ φύση τους αὐτὲς τὶς ἀρρώστιες. Σωστά, συμφωνῶ μὲ τὸ λόγο σου ὅτι εἶναι ἐπίπονο. Ποιὸ ἄλλο ὁμως ἀπὸ ὅσα κατορθώνονται μὲ ἀρετὴ θὰ τὸ ἀποδείξεις ὡς ἄκοπο; Μπροστὰ στὶς οὐράνιες ἐλπίδες πρόταξε ὁ θεῖος νόμος πολὺ ἰδρώτα καὶ κόπο²⁷ καὶ φανέρωσε στοὺς ἀνθρώπους ὅτι ὁ δρόμος πρὸς τὴ ζωὴ εἶναι δύσκολο νὰ τὸν βαδίσουν περιορίζοντάς τον ἀπὸ παντοῦ μὲ τὶς κοπιαστικότερες καὶ τραχύτερες προσπάθειες. Γιατὶ λέει, «εἶναι στενὸς κι ἀπαιτεῖ ἀγῶνα ὁ δρόμος ποὺ ὀδηγεῖ στὴ ζωὴ»²⁸. Τί λοιπόν; Θὰ ἐγκαταλείψομε γι' αὐτὸ τὴν ἐλπίδα μας γιὰ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, ἐπειδὴ δὲν μπορούμε νὰ τ' ἀποκτήσομε μὲ τὴν ἡσυχία μας; Ἄς ρωτήσομε τὰ νιάτα, ἂν δὲν τοὺς φαίνεται ἡ σωφροσύνη ἐπίπονη

ἀνέδην ταῖς ἐπιθυμίαις κεχρηῆσθαι τῆς ἐγκρατοῦς διαγωγῆς μὴ
 πολὺ ποθεινότερον. Ἄρ' οὖν διὰ τοῦτο τοῦ μὲν ὅτι ἡδὺ τε καὶ
 εὐπετὲς ἀνθεξόμεθα, πρὸς δὲ τὸ τραχὺ τῆς ἀρετῆς ἀποκνήσο-
 μεν; Οὐ ταῦτα δοκεῖ τῷ τῆς ζωῆς νομοθέτῃ τῷ τὴν πλατεῖαν
 5 καὶ κατωφερῇ καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν κατὰ τὸν βίον κωλύσαντι.
 «Εἰσέλθετε», γάρ φησι, «διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης πύ-
 λης». Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα ἐν τῶν διὰ πόνου κατορθουμένων
 καὶ τοῦτο νομίσωμεν, τὸ ἀγαγεῖν εἰς συνήθειαν ἀπεξενωμένην
 τοῦ βίου τὴν ἐντολήν, καὶ τὴν φυσικὴν τῶν ὑγιαινόντων ἀπο-
 10 στροφὴν τῇ ἐπιμονῇ τοῦ πράγματος θεραπεύσωμεν. Δεινὴ γάρ
 ἐστὶν ἡ συνήθεια καὶ τοῖς δυσκολωτέροις εἶναι δοκοῦσιν ἡδονὴν
 τινα διὰ τῆς ἐπιμονῆς ἐνεργάσασθαι. Μὴ τοίνυν λεγέτω τις, ὡς
 ἐπίπονον, ἀλλ' ὅτι ἐπωφελὲς τοῖς μετιοῦσι τὸ κατορθούμενον.
 Καὶ ἐπειδὴ μέγα τὸ κέρδος, ὑπεροπτεόν τοῦ πόνου διὰ τὸ κέρ-
 15 δος. Ἢδὺ δὲ τῷ χρόνῳ τὸ τέως ἐπίπονον διὰ τῆς συνηθείας γε-
 νῆσεται.

Εἰ δὲ δεῖ καὶ τοῦτο προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, ὅτι παρ' αὐ-
 τὸν τοῦτον τὸν βίον ἐπωφελὴς ἐστὶ τοῖς ὑγιαίνουσιν ἢ πρὸς τοὺς
 ἀτυχοῦντας συμπάθεια· καλὸς γάρ ἐστι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἔρανος
 20 ἐλέου ἐν ταῖς ἐτέρων δυσπραγίαις προαποκείμενος. Ἐπειδὴ γὰρ
 μιᾶ φύσει διοικεῖται πᾶν τὸ ἀνθρώπινον καὶ οὐδὲν ἔχει οὐδεὶς
 τῆς διηνεκοῦς εὐπραγίας βέβαιόν τι παρ' ἑαυτῷ τὸ ἐνέχυρον, διὰ
 παντὸς προσήκει μεμνησθαι τοῦ εὐαγγελικοῦ παραγγέλματος
 τοῦ συμβουλευόντος, «ἄπερ ἂν θέλωμεν ἵνα ποιῶσιν ἡμῖν οἱ ἄν-
 25 θρωποι, ταῦτα ποιεῖν». Ἔως τοίνυν εὐπλοεῖς, δρεξον χεῖρα τῷ
 ναυαγήσαντι. Κοινὴ ἡ θάλασσα, κοινὸν τὸ κλυδώνιον, κοινὴ
 τῶν κυμάτων ἡ ταραχὴ· ὕφαλοι καὶ σπιλάδες καὶ σκόπελοι καὶ
 τὰ λοιπὰ τῆς τοῦ βίου ναυαγίας κακὰ ἴσον παρέχει τοῖς ναυτιλ-
 λόμενοις τὸν φόβον. Ἔως ἀπαθὴς εἶ, ἕως ἀκινδύνως διαπλέεις

ἢ δὲν εἶναι πολὺ πρὸ ποθητὸ ἀπὸ τὴν ἐγκράτεια ν' ἀφεθοῦν χωρὶς ντροπὴ στίς ἐπιθυμίες τους. Ἐραγε λοιπὸν γι' αὐτὸ τὸ ἓνα θὰ τὸ δεχτοῦμε ἐπειδὴ εἶναι εὐχάριστο κι εὐκολο, ἐνῶ μπροστὰ στὴν τραχύτητα τῆς ἀρετῆς θὰ διστάσομε; Δὲν ἔχει αὐτὴ τὴ γνώμη ὁ νομοθέτης τῆς ζωῆς ποὺ μᾶς ἀπαγόρευσε τὸν πλατὺ καὶ κατηφορικὸ κι εὐρύχωρο δρόμο στὴ ζωὴ μας. Γιατὶ λέει, «μπεῖτε ἀπὸ τὴ στενὴ καὶ γεμάτη θλίψεις πύλη»²⁹. Καὶ στὴν περίπτωσή μας λοιπὸν ἂς τὸ θεωρήσομε καὶ αὐτὸ ἓνα ἀπὸ ὅσα κατορθώνονται μὲ κόπο, νὰ κάνομε δηλαδὴ τὴν ἐντολὴ συνήθεια ἀποξενωμένη ἀπὸ τὴ ζωὴ κι ἂς θεραπεύσομε τὴ φυσικὴ ἀπαστροφὴ τῶν ὑγιῶν μὲ τὴ ἐπιμονὴ στὸ πρᾶγμα αὐτό. Γιατὶ εἶναι φοβερὴ ἡ συνήθεια ὥστε μὲ τὴν ἐπιμονὴ νὰ προκαλεῖ κάποια ἡδονὴ κι ἀπὸ ὅσα φαίνονται πολὺ δυσάρεστα. Ἐς μὴ λέει λοιπὸν κανένας ὅτι εἶναι ἐπίπονο, ἀλλὰ τὸ κατορθούμενο εἶναι ὠφέλιμο γιὰ ὅσους τὸ ἐπιδιώκουν. Κι ἐπειδὴ τὸ κέρδος εἶναι μεγάλο, ἂς ἀδιαφορήσομε γιὰ τὸν κόπο, γιὰ χάρη τοῦ κέρδους. Μὲ τὴ συνήθεια καὶ μὲ τὸν καιρὸ αὐτὸ ποὺ ὡς τότε ἦταν ἐπίπονο θὰ γίνει εὐχάριστο.

Ἄν πρέπει ἂς προσθέσω σὲ ὅσα ἔχω πεῖ καὶ τοῦτο, ὅτι εἶναι ὠφέλιμη καὶ στὴ ζωὴ αὐτὴ γιὰ τοὺς ὑγιεῖς ἢ συμπάθεια πρὸς ὅσους ἔχουν κάποια ἀτυχία· γιατί εἶναι ὠραία ἡ συνεισφορὰ συμπάθειας γιὰ τοὺς φρόνιμους φυλαγμένη γιὰ τὶς κακοτυχίες τῶν ἄλλων. Ἐπειδὴ στὸ ἀνθρώπινο γένος ἐπικρατεῖ κοινὴ μοῖρα καὶ κανένας δὲν ἔχει καμιὰ βέβαιη ἐγγύηση γιὰ ἀδιάκοπη εὐτυχία, πρέπει σὲ κάθε περίπτωσι νὰ θυμόμαστε τὸ εὐαγγελικὸ παράγγελμα ποὺ μᾶς ὑποδεικνύει, ὅ,τι θέλομε νὰ κάνουν σ' ἐμᾶς οἱ ἄνθρωποι, αὐτὰ νὰ κάνομε σ' αὐτούς³⁰. Ὅσο λοιπὸν τὸ ταξίδι σου εἶναι καλὸ, ἄπλωσε τὸ χέρι σου στὸ ναυαγό. Ἡ θάλασσα εἶναι κοινὴ, ἡ θαλασσοταραχὴ κοινὴ, τὰ ταραγμένα κύματα κοινά. Ὑφαλοι καὶ ξερόβραχοι καὶ σκόπελοι καὶ τὰ ὑπόλοιπα δεινὰ τοῦ ναυάγιου τῆς ζωῆς κρύβουν τὸν ἴδιο φόβο γιὰ ὅσους ταξιδεύουν. Ὅσο δὲν ἔχεις πάθει τίποτε, ὅσο διασχίζεις

τοῦ βίου τὴν θάλασσαν, μὴ παρέλθῃς ἀνηλεῶς τὸν προσπταί-
 σαντα. Τίς ἐγγυητής σοι τῆς διηνεκοῦς εὐπλοίας; Οὐπω κατῆ-
 ρας εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀναπαύσεως, οὐπω τῶν κυμάτων ἐκτὸς
 ἔστηκας, οὐπω σοι βέβηκεν ἐπὶ σταθεροῦ ἢ ζωῆ. Ἔτι φέρῃ διὰ
 5 τοῦ βίου πελάγιος. Οἷον σενατὸν δείξεις τῷ δυστυχήσαντι,
 τοιοῦτους παρασκευάσεις σενατῶ τοὺς συμπλέοντας.

Ἄλλὰ πάντες καταντήσαιμεν εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀναπαύσε-
 ως τῷ ἀγίῳ Πνεύματι πρὸς τὴν προκειμένην τοῦ βίου ναυτιλίαν
 διευδιάζοντες. Παρεῖη δὲ ἡμῖν ἢ διὰ τῶν ἐντολῶν ἐργασία καὶ
 10 τὸ τῆς ἀγάπης πηδάλιον, δι' ὧν εὐθυνόμενοι καταλάβοιμεν τὴν
 γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἐν ἧ ἢ πόλις ἐστὶν ἢ μεγάλη, ἢς τεχνίτης καὶ
 δημιουργός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὧ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

χωρίς κίνδυνο τῆ θάλασσα τῆς ζωῆς, μὴν προσπεράσεις ἀσυγκίνητα αὐτὸν ποῦ σκόνταψε. Ποιὸς σοῦ ἐγγυᾶται ἐσένα τὸ ἀδιάκοπο καλὸ ταξίδι; Δὲν ἄραξες ἀκόμα στὸ λιμάνι τῆς ἀνάπαυσης, δὲ βγῆκες ἀκόμα ἀπὸ τὰ κύματα, δὲν πάτησε ἀκόμα ἡ ζωὴ σου τῆ σταθερότητα. Ταξιδεύεις ἀκόμα μεσοπέλαγα στὴ ζωὴ. Ὅπως θὰ συμπεριφερθεῖς σ' αὐτὸν ποῦ ἀτύχησε, ἔτσι θὰ φερθοῦν σ' ἐσένα καὶ οἱ συνταξιδιώτες σου.

Ἄλλὰ εἶθε νὰ καταλήξομε ὄλοι στὸ λιμάνι τῆς ἀνάπαυσης συναντώντας τὴ γαλήνη στὸ ταξίδι τῆς ζωῆς ποῦ ἔχομε μὲ τὴ χάρη τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Κι ἄς ἐκτελοῦμε τὴν ἐργασία τῶν ἐντολῶν κι ἄς κρατοῦμε τὸ πηδάλιο τῆς ἀγάπης, μὲ τὰ ὁποῖα κατευθυνόμενοι εἶθε νὰ φτάσομε στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ὅπου βρίσκεται ἡ πόλη ἡ μεγάλη, ποῦ τεχνίτης καὶ δημιουργὸς τῆς εἶναι ὁ Θεὸς μας³¹, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

31. Ἐβρ. 11,10.

ΚΑΤΑ ΤΟΚΙΖΟΝΤΩΝ

Τῶν φιλαρέτων ἀνθρωπων τῶν ζῆν κατὰ λόγον προαιρου-
μένων νόμοις ἀγαθοῖς ὁ βίος καὶ προστάγμασι κεκανόνισται, ἐν
οἷς καθορᾶται τοῦ νομοθέτου ἡ γνώμη πρὸς δύο γενικῶς ἀπο-
τεινομένη σκοπούς, ἓνα μὲν τῶν ἀπειρημένων τὴν ἀπαγόρευσιν
5 ἔχοντα, ἕτερον δὲ τῶν πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῶν καλῶν κατεπεί-
γοντα· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως εὐπολίτευτον βίον κατορθωθῆναι καὶ
σώφρονα, εἰ μὴ τις φεύγων ὡς ἔχει δυνάμεως τὴν κακίαν διώ-
ξειεν ὡς υἱὸς μητέρα τὴν ἀρετὴν. Συναχθέντες τοίνυν καὶ σήμε-
ρον, ἵνα Θεοῦ προσταγμάτων ἀκούσωμεν, ἠκροώμεθα τοῦ προ-
10 φήτου φονεύοντος τὰ μοχθηρὰ τῶν δανεισμάτων τέκνα τοὺς τό-
κους, ἐξαιροῦντος δὲ τοῦ βίου τὴν ἐπ' ἐργασίᾳ χρῆσιν τῶν νομι-
σμάτων. Δεξώμεθα δὲ εὐπειθῶς τὸ παράγγελμα, ἵνα μὴ ἡ πέτρα
ἐκείνη γενώμεθα, ἐφ' ἣν καταπεσὼν ὁ σπόρος ξηρὸς καὶ ἀγονος
ἔμεινεν, μηδὲ λεχθῆ πρὸς ἡμᾶς, ἃ ποτε πρὸς τὸν δυσάγωγον Ἰσ-
15 ραὴλ· «ἀκοῆ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψετε
καὶ οὐ μὴ ἴδητε». Παραιτοῦμαι δὲ τοὺς ἀκουσομένους μηδαμῶς
θρασύτητός μου ἢ ἀνοίας καταψηφίσασθαι, εἰ ἀνδρὸς λογάδος
καὶ ὀνομαστοῦ κατὰ φιλοσοφίαν, πάντων δὲ λόγων ἀσκηθέντος
παιδείαν, ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης εὐδοκμήσαντος καὶ κατα-
20 λιπόντος τὸν κατὰ τοκιστῶν λόγον κτῆμα τῷ βίῳ, κἀγὼ πρὸς
τὴν αὐτὴν ἀμιλλαν καθῆκα ὄνων ἢ βοῶν ἄρμα πρὸς τοὺς στε-
φανίτας ἵππους ζευξάμενος. Παραφαίνεται γὰρ αἰεὶ τὰ μικρὰ τοῖς
μεγάλοις, καὶ λαμπομένη σελήνη ἡλίου φαίνοντος, πλεούσης δὲ

1. Ἰεζ. 22,12.

2. Λουκᾶ 8,13.

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΚΙΣΤΩΝ

Ὁ βίος τῶν φίλων τῆς ἀρετῆς, ἀνθρώπων ποὺ προτίμησαν νὰ ζήσουν ἔλλογα, εἶναι κανονισμένος μὲ νόμους εὐεργετικούς καὶ προστάγματα, ὅπου διακρίνεται ἡ γνώμη τοῦ νομοθέτη ποὺ τείνει σὲ δύο σκοποὺς γενικά: ὁ ἕνας ἀφορᾷ τὰ ἀπαγορευμένα καὶ ὁ ἄλλος ἐπιβάλλει τὴν ἐνέργεια τῶν ὠφέλιμων. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κατορθωθεῖ ἀλλιῶς βίος κόσμιος καὶ φρόνιμος, ἂν δὲν ἀποφύγει κάποιος μὲ ὄση δύναμη ἔχει τὴν κακία καὶ ἀκολουθήσει τὴν ἀρετὴ, ὅπως ὁ γιὸς τὴ μητέρα του. Συναχτήκαμε λοιπὸν καὶ σήμερα γιὰ ν' ἀκούσομε τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ κι ἀκούσαμε τὸν προφήτη νὰ σκοτώνει τὰ κακὰ παιδιά τῶν δανεισμάτων, τοὺς τόκους¹, καὶ νὰ ἐξαιρεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ τὴ χρῆση τῶν χρημάτων γιὰ ἐργασία. Ἄς δεχτοῦμε πρόθυμα τὸ παράγγελμα, γιὰ νὰ μὴ γίνομε ἐκείνη ἡ πέτρα, πάνω στὴν ὁποία ἔπεσε ὁ σπὸρος κι ἔμεινε ξηρὸς καὶ ἄγονος², οὔτε νὰ λεχθοῦν σ' ἐμᾶς, ὅσα εἰπώθηκαν στὸν ἀπειθαρχο Ἰσραήλ: «θ' ἀκούσετε μὲ τ' αὐτιά σας καὶ δὲ θὰ καταλάβετε, θὰ δεῖτε μὲ τὰ μάτια σας καὶ δὲ θὰ δεῖτε»³. Παρακαλῶ αὐτοὺς ποὺ θὰ μ' ἀκούσουν νὰ μὴν μοῦ καταλογίσουν θρασύτητα ἢ ἀνοησία, ἂν, παράλληλα μ' ἓναν ἄνθρωπο ξεχωριστὸ κι ὀνομαστὸ γιὰ τὴ φιλοσοφία του, ποὺ ἔχει ἀσκηθεῖ σὲ κάθε λογῆς παιδεία κι ἔχει εὐδοκμήσει σ' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ ἔχει ἀφήσει τὸ λόγο του κατὰ τῶν τοκιστῶν κτῆμα γιὰ τὴ ζωὴ, κατέβηκα κι ἐγὼ στὴν ἴδια ἀμιλλα μαζί του χρησιμοποιώντας ἄρμα μὲ γαϊδούρια ἢ βόδια δίπλα σὲ ἄρμα μὲ ἄλογα στεφανωμένα. Γιατὶ φαίνονται πάντοτε τὰ μικρὰ παραδίπλα στὰ μεγάλα καὶ τὸ φεγγάρι ποὺ λάμπει ὅταν φωτίζει ὁ

μυριοφόρτου νηὸς καὶ τῆ σφοδρότητι τῶν ἀνέμων ἐλαυνομένης ἐπακλουθεῖ ἢ μικρὰ πορθμῖς τὸν αὐτὸν περαιουμένη βυθόν, ἀνδρῶν δὲ πάλιν ἀγωνιζομένων νόμοις ἀθλητικοῖς ἐγκονίζονται τῷ αὐτῷ καὶ παῖδες. Ὡδε μὲν οὖν ἐχέτω τῆς συγγνώμης ἢ αἵ-
5 τησις.

Σὺ δέ, πρὸς ὃν ὁ λόγος, ὅστις ποτ' ἂν ἦς, μίσησον τρόπον καπηλικόν· ἄνθρωπος ὢν ἀγάπησον ἀνθρώπους καὶ μὴ ἀργύριον. Στῆσον μέχρι τούτου τὴν ἁμαρτίαν. Εἶπε τοῖς ποτέ σου φιλάτοις τόκοις τὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ φωνήν· «γεννήματα
10 ἐχιδνῶν, πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ». Ὁλεθροὶ τῶν ἐχόντων ὑμᾶς καὶ λαμβανόντων ἐστέ, τέρπετε πρὸς ὀλίγον, ἀλλὰ χρόνοις ὕστερον ὁ ἀφ' ὑμῶν ἰὸς πικρὸν γίνεται δηλητήριον τῆ ψυχῆ, ἀποφράττετε ζωῆς ὁδόν, κλείετε τῆς βασιλείας τὰς θύρας, μικρὸν τέρψαντες τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν περιηγήσαντες αἰωνίου λύπης γίνε-
15 σθε πρόξενοι. Ταῦτα εἰπὼν ἀπόταξαι πλεονασμῷ καὶ τόκοις, σύνταξαι δὲ φιλοπτωχίᾳ. Καὶ τὸν θέλοντα δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆς. Διὰ πενίαν σε ἰκετεύει καὶ ταῖς θύραις προσκάθηται, ἀπορῶν καταφεύγει πρὸς τὸν σὸν πλοῦτον, ἵνα γένη αὐτῷ τῆς
20 χρείας ἐπίκουρος. Σὺ δὲ τούναντίον ποιεῖς· ὁ σύμμαχος γίνῃ πολέμιος· οὐ γὰρ αὐτῷ συμπράττεις, ὅπως ἂν καὶ τῆς ἀνάγκης ἐλευθερωθεῖ τῆς ἐπικειμένης καὶ σοὶ ἀποπληρώσῃ τὸ δάνεισμα, ἀλλὰ σπείρεις τῷ στενουμένῳ κακά, τὸν γυμνὸν ἐπεκδύων, τὸν τετρωμένον ἐπιτραυματίζων, φροντίδας ἐπισυνάπτων ταῖς φροντίσι καὶ λύπας τῆ λύπῃ. Ὁ γὰρ ἐντοκὸν χρυσίον ὑπο-
25 δεχόμενος ἀρραβῶνα πενίας λαμβάνει, ἐν προσχήματι εὐεργεσίας ὄλεθρον ἐπεισάγων τῆ οἰκίᾳ. Ὡσπερ γὰρ ὁ πυρεταίνοντι, καιομένῳ παρὰ τῆς θέρμης, δίψῃ δὲ σφοδροτάτῃ συνεχομένῳ καὶ ἠναγκασμένῳ αἰτοῦντι τὸ πόμα διδοῦς οἶνον δῆθεν ὑπὸ φι-

ἥλιος καὶ ἓνα καράβι πού πλέει κατάφορτο καὶ τὸ σπρώχνει ἡ σφοδρότητα τῶν ἀνέμων τὸ ἀκολουθεῖ μικρὴ βαρούλα πού διασχίζει τὰ ἴδια βάθη, κι ἐκεῖ πάλι πού ἀγωνίζονται ἄνδρες σύμφωνα μὲ ἀθλητικούς κανόνες ἀγωνίζονται στὸ στίβο μαζί καὶ παιδιὰ. Αὐτὴ λοιπὸν ἄς εἶναι ἡν αἴτηση τῆς συγνώμης.

Ἐσὺ ὁμως, πρὸς τὸν ὁποῖο ἀπευθύνεται ὁ λόγος, ὁποιος κι ἂν εἶσαι, μίσησε τὴν καπηλικὴ συμπεριφορά. Σὰν ἄνθρωπος πού εἶσαι ἀγάπησε τοὺς ἀνθρώπους κι ὄχι τὰ χρήματα. Σταμάτησε τὴν ἁμαρτία ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο. Πῆς στοὺς φίλτατούς σου κάποτε τόκους τὸ λόγο τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βαπτιστῆ: «γεννήματα ἐχιδνῶν, φύγετε μακριὰ ἀπὸ μένα»⁴. Εἶστε ἡ καταστροφή αὐτῶν πού σᾶς ἔχουν καὶ σᾶς παίρνουν, δίνετε σύντομη χαρὰ, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ καιρὸ τὸ φαρμάκι σας γίνεται πικρὸ δηλητήριο γιὰ τὴν ψυχὴ, φράζετε τὸ δρόμο τῆς ζωῆς, κλείνετε τὴν πόρτα τῆς βασιλείας: ἀφοῦ τέρψετε γιὰ λίγο τὴν ὄραση καὶ χαϊδέψετε τὴν ἀκοή, γίνεστε πρόξενοι τῆς αἰώνιας λύπης. Ἀφοῦ πεῖς αὐτὰ ἐγκατάλειψε τὴν πλεονεξία καὶ τοὺς τόκους καὶ πήγαινε μὲ τὸ μέρος τῆς φιλοπτωχίας. «Καὶ ἀπ' αὐτὸν πού θέλει νὰ δανειστεῖ ἀπὸ σένα, μὴ γυρίσεις τὸ πρόσωπο»⁵. Ἐξαιτίας τῆς φτώχειας του σὲ ἰκετεύει καὶ κάθεται συνέχεια στὴν πόρτα σου: εἶναι ἄπορος καὶ καταφεύγει στὸ δικό σου πλοῦτο, γιὰ νὰ τὸν βοηθήσεις στὴν ἀνάγκη του. Ἐσὺ ὁμως κάνεις τὸ ἀντίθετο. Ἐσὺ ὁ σύμμαχος γίνεσαι ἐχθρός. Δὲν τὸν βοηθᾶς, ὥστε καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη πού τὸν πιέζει ν' ἀπαλλαγεῖ καὶ σ' ἐσένα νὰ ἐξοφλήσει τὸ δάνειο, ἀλλὰ κερδίζεις ἀπὸ αὐτὸν πού βρίσκεται σὲ δυσχέρεια, ἀπογυμνώνεις περισσότερο τὸ γυμνὸ, ξανατραυματίζεις τὸν τραυματισμένο, προσθέτεις φροντίδες στὶς φροντίδες καὶ λύπες στὶς λύπες. Γιατὶ αὐτὸς πού δέχεται χρήματα μὲ τὸν τόκο τους παίρνει προκαταβολὴ γιὰ πενία καὶ μὲ πρόσχημα τὴν εὐεργεσία βάζει τὴν καταστροφή στὸ σπίτι του. Ὅπως δηλαδὴ σ' ἓναν πού ὑποφέρει ἀπὸ πυρετὸ καὶ καίγεται ἀπ' αὐτὸν, πού διψᾷ ὑπερβολικὰ καὶ μὲ ἀγωνία ζητᾷ νερό,

4. Ματθ. 3,7. Λουκᾶ 3,7. 5. Ματθ. 5,42.

λανθρωπίας, εὐφραίνει μὲν πρὸς ὀλίγον τὸν τὴν κύλικα ἐφελκόμενον, ὀλίγου δὲ χρόνου παρελθόντος σφοδρὸν καὶ δεκαπλασίονα τῷ κάμνοντι τὸν πυρετὸν ἀπεργάζεται, οὕτως ὁ παρέχων πένητι γεννῶντα χρυσὸν οὐ παύει τὴν ἀνάγκην, ἀλλ' ἐπιτείνει τὴν
5 συμφορὰν.

Μὴ τοίνυν ζήσης μισάνθρωπον βίον ἐν φιλανθρωπίας προσχήματι, μηδὲ γένη ἰατρὸς ἀνδροφόνος, τὸ πρόσχημα μὲν τοῦ σώζειν ἔχων διὰ τὸν πλοῦτον ὡς ἐκεῖνος διὰ τὴν τέχνην, τῇ προαιρέσει δὲ κεχρημένος εἰς ἀπώλειαν τοῦ ἑαυτὸν σοι καταπι-
10 στεύσαντος. Ἄργος καὶ πλεονεκτικὸς βίος ὁ τοῦ τοκίζοντος· οὐκ οἶδε πόνον γεωργίας, οὐκ ἐπίνοϊαν ἐμπορίας, ἐφ' ἑνὸς δὲ τόπου κάθηται τρέφων ἐπὶ τῆς ἐστίας θηρία. Ἐσπάρτα αὐτῷ βούλεται τὰ πάντα καὶ ἀνήροτα φύεσθαι. Ἄροτρον ἔχει τὸν κάλαμον, χῶραν τὸν χάρτην, σπέρμα τὸ μέλαν, ὑετὸν τὸν χρόνον αὐξοντα
15 αὐτῷ λανθανόντως τὴν τῶν χρημάτων ἐπικαρπίαν, δρέπανόν ἐστιν αὐτῷ ἡ ἀπαίτησις. Ἄλων ἡ οἰκία, ἐφ' ἧς λεπτύνει τὰς τῶν θλιβομένων οὐσίας, τὰ πάντων ἴδια βλέπει. Εὐχεται τοῖς ἀνθρώποις ἀνάγκας καὶ συμφοράς, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἠναγκασμένως ἀπέλθωσι. Μισεῖ τοὺς ἑαυτοῖς ἀρκοῦντας καὶ τοὺς μὴ δε-
20 δανεισμένους ἐχθροὺς ἠγεῖται. Προσεδρεύει τοῖς δικαστηρίοις, ἵνα εὐρη τὸν στενούμενον τοῖς ἀπαιτηταῖς, καὶ τοῖς πράκτορσιν ἀκολουθεῖ ὡς ταῖς παρατάξεις καὶ τοῖς πολέμοις οἱ γῦπες. Περιφέρει τὸ βαλάντιον καὶ δείκνυσι τοῖς πνιγομένοις τῆς θήρας δέλεαρ, ἵν' ἐκείνῳ διὰ τὴν χρεῖαν περιχήναντες συγκαταπίωσι
25 τῶν τόκων τὸ ἀγκιστρον. Καθ' ἡμέραν ἀριθμεῖ τὸ κέρδος καὶ τῆς ἐπιθυμίας οὐκ ἐμπίμπλαται. Ἄχθεται πρὸς τὸν χρυσὸν τὸν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἀποκείμενον, διότι κεῖται ἀργὸς καὶ ἄπρακτος. Μιμεῖται τοὺς γεωργοὺς τοὺς ἀπὸ τῶν σωρῶν τοῦ θέρους εὐθὺς σπείροντας· ἔλαβεν, ἔδωκεν. Οὐκ ἀνήσι τὸν ἄθλιον χρυσόν,

αὐτὸς πού τοῦ δίνει ἀπὸ φιλανθρωπία τάχα κρασί εὐχαριστεῖ βέβαια γιὰ λίγο ἐκεῖνον πού τραβᾷ τὸ ποτήρι, ἐνῶ ὅταν περάσει λίγη ὥρα προκαλεῖ στὸν ἄρρωστο φοβερὸ καὶ δέκα φορές ὑψηλότερο πυρετὸ, ἔτσι κι αὐτὸς πού δανερίζει στὸ φτωχὸ χρήματα μὲ τόκο δὲν θεραπεύει τὴν ἀνάγκη, ἀλλὰ ἐπιτείνει τὴ συμφορὰ.

Μὴ ζήσεις λοιπὸν ζωὴ μισάνθρωπη μὲ προκάλυμμα τῆ φιλανθρωπία οὔτε νὰ γίνεις γιατρὸς πού δολοφονεῖ, πού ἔχεις βέβαια ἐξαιτίας τοῦ πλούτου σου τὸ πρόσχημα σωτηρίας ὅπως ἐκεῖνος ἐξαιτίας τῆς ἐπιστήμης του, ἐπιδιώκεις ὁμως συνειδητὰ τὴν ἀπώλεια ἐκείνου πού σοῦ ἐμπιστεύθηκε τὸν ἑαυτὸ του. εἶναι ἀργή καὶ ἐπιθυμεῖ τὸ περισσότερο ἢ ζωὴ ἐκείνου πού τοκίζει. Δὲ γνωρίζει τὸν κόπο τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς, τὴν ἐπινοητικότητα τοῦ ἐμπορίου, καὶ κάθεται στὸ ἴδιο μέρος τρέφοντας θηρία στὸ σπίτι του. Θέλει ὅλα νὰ φυτρώνουν χωρὶς νὰ σπείρει καὶ νὰ ὀργώσει. Ἄλέτρι του ἔχει τὴν πέννα του, χωράφι του τὸ χαρτί, σπῆρο τὸ μελάνι, βροχὴ τὸ χρῶνο πού τοῦ αὐξάνει χωρὶς νὰ γίνεται ἀντιληπτὸ τὴν ἐπικαρπία τῶν χρημάτων, καὶ δρεπᾶνι του εἶναι ἡ ἀπαίτησή του. Ἄλώνι του εἶναι τὸ σπίτι, ὅπου λιανίζει τίς περιουσίες τῶν θλιβομένων. Ὅλα τὰ βλέπει σὰν δικά του. Εὐχεται νὰ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι ἀνάγκες καὶ συμφορές, γιὰ νὰ καταφύγουν ὑποχρεωτικὰ σ' αὐτόν. Μισεῖ ἐκείνους πού ἀρκοῦνται στὰ εἰσοδήματά τους κι ὅσους δὲν δανείζονται τοὺς θεωρεῖ ἐχθρούς. Κάθεται μὲ τίς ὥρες στὰ δικαστήρια, γιὰ νὰ βρεῖ ποιὸν πιέζουν οἱ ἀπαιτητές του κι ἀκολουθεῖ τοὺς εἰσπράκτορες τῶν φόρων, ὅπως οἱ γύπες τοὺς στρατοὺς κατὰ τὸν πόλεμο. Περιφέρει τὸ πορτοφόλι του καὶ δείχνει σ' αὐτοὺς πού πνίγονται τὸ δόλωμα πού θὰ τοὺς πιάσει, ὥστε, βλέποντάς το μ' ἀνοιχτὸ στόμα ἐξαιτίας τῆς ἀνάγκης τους, νὰ καταπιοῦν μαζὶ καὶ τὸ ἀγκίστρι τῶν τόκων. Μετρᾷ καθημερινὰ τὰ κέρδη του καὶ ἡ ἐπιθυμία του δὲ χορταίνει. Στενοχωριέται μὲ τὸ χρυσάφι πού ἔχει στὸ σπίτι του, ἐπειδὴ κεῖται ἄνεργο καὶ ἄγονο. Μιμεῖται τοὺς γεωργούς, πού σπέρνουν εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τίς θυμωνιές τοῦ θερισμοῦ. Πῆρε, δὲν ἔδωσε. Δὲν δίνει ἄνεση στὸν ταλαίπωρο χρυσὸ, ἀλλὰ τὸν μεταφέρει ἀπὸ χέρια σὲ χέρια.

ἀλλ' ἐκ χειρῶν εἰς χεῖρας μετάγει. Βλέπεις γοῦν τὸν πλούσιον καὶ πολύχρυσον πολλακίς μηδὲ ἐν νόμισμα ἔχοντα ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἐν χάρταις τὰς ἐλπίδας, ἐν ὁμολογίαις τὴν ὑπόστασιν, μηδὲν ἔχοντα καὶ πάντα κατέχοντα, πρὸς τούναντίον τοῦ ἀποστολικοῦ γράμματος κεκρημένον τῷ βίῳ, πάντα δίδόντα τοῖς αἰτήσασιν οὐ διὰ φιλόνητον γνώμην, ἀλλὰ διὰ φιλόργυρον τρόπον. Αἰρεῖται γὰρ τὴν πρόσκαιρον πενίαν, ἵνα ὡς δοῦλος ἐπίμοχθος ὁ χρυσὸς ἐργασάμενος μετὰ τῶν μισθῶν ἐπανέλθῃ.

10 Ὁρᾶς, ὅπως ἡ τοῦ μέλλοντος ἐλπίς κενοῖ τὴν οἰκίαν καὶ ποιεῖ τὸν πολύχρυσον ἀκτήμονα πρόσκαιρον.

Τούτου δὲ τίς ἡ αἰτία; Ἡ ἐν τῷ χάρτη γραφή, ἡ ὁμολογία τοῦ στενωθέντος· δώσω μετὰ τῆς ἐργασίας, ὑποτελέσω μετὰ τοῦ γινομένου. Εἴτα, παρακαλῶ, ὁ μὲν χρεώστης καὶ ἄπορος ὧν διὰ τὴν συγγραφὴν πιστεύεται, ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὧν καὶ ἐπαγγελ-
 15 λόμενος οὐκ ἀκούεται. Δὸς καὶ ἐγὼ ἀποδώσω, βοᾷ γράψας ἐν εὐαγγελίοις, ἐν χειρογράφῳ δημοσίῳ τῆς οἰκουμένης. Ὁ τέσσαρες ἔγραψαν εὐαγγελισταὶ ἀνθ' ἐνὸς συμβολαιογράφου, οὗ μάρτυρες πάντες οἱ ἐκ τῶν χρόνων τῆς σωτηρίας Χριστιανοί.

20 Ἐχεις ὑποθήκην τὸν παράδεισον, ἐνέχυρον ἀξιόπιστον. Εἰ δὲ καὶ ἐνταῦθα ζητεῖς, ὅλος ὁ κόσμος τοῦ εὐγνώμονος χρεώστου κτήμα. Περιέργασαι σοφῶς τὴν εὐπορίαν τοῦ ζητοῦντος τὴν ἐργασίαν καὶ εὐρήσεις τὸν πλοῦτον· πᾶσα γῆ χρυσίτις τοῦ χρεώστου σου κτήμα, πᾶν μέταλλον ἀργυρίου καὶ χαλκοῦ καὶ τῶν
 25 ἐξῆς ὑλῶν τῆς ἐκείνου δεσποτείας μέρος. Ἀπόβλεπον εἰς τὸν μέγαν οὐρανόν, κατάμαθε τὴν ἄπειρον θάλασσαν, ἰστόρησον τὸ πλάτος τῆς γῆς, ἀρίθμησον τὰ ἐπ' αὐτῆς τρεφόμενα ζῶα· πάντα δοῦλα καὶ κτήματα, οὗ σὺ ὡς ἀπόρου καταφρονεῖς. Σωφρόνησον, ἄνθρωπε· μὴ καθυβρίσης τὸν Θεὸν μηδὲ ἠγήση τῶν τραπεζιτῶν ἀτιμότερον οἷς ἐγγυωμένοις ἀναμφιβόλως πιστεύεις.

Βλέπεις τὸν πλούσιο νὰ μὴν ἔχει συχνὰ στὸ σπίτι του οὔτε ἓνα νόμισμα, ἀλλὰ οἱ ἐλπίδες του εἶναι στὰ χαρτιά, ὅλη ἡ κατάστασή του στὰ συμβόλαια, δὲν ἔχει τίποτε καὶ κατέχει τὰ πάντα, συμπεριφέρεται στὴ ζωὴ του ἀντίθετα μὲ τὸν ἀποστολικὸ λόγος⁶: δίνει τὰ πάντα σ' αὐτοὺς πού τοῦ ζητοῦν ὄχι ἀπὸ φιλόνηθρη διάθεση, ἀλλὰ ἀπὸ φιλάργυρους ὑπολογισμούς. Προτιμᾷ μιὰ πρόσκαιρη στέρηση, γιὰ νὰ δουλέψει ὁ χρυσὸς του καὶ νὰ γυρίσει κατάκοπος μὲ τοὺς μισθοὺς του. Βλέπεις πῶς ἡ ἐλπίδα τοῦ μελλοντικοῦ κέρδους ἀδειάζει τὸ σπίτι καὶ κάνει τὸν βαθύ-πλοῦτο πρόσκαιρο ἀκτήμονα.

Καὶ ποιὰ εἶναι ἡ αἰτία αὐτοῦ τοῦ πράγματος; Τὸ γραμμένο χαρτί, τὸ ὁμόλογο ἐκείνου πού βρέθηκε σὲ ἀνάγκη. Θὰ τὰ δώσω μὲ ἐργασία, θὰ πληρώσω μαζί μὲ τὸν τόκο. Κι ἔπειτα, παρακαλῶ, ὁ χρεώστης, ἐπειδὴ τυχαίνει καὶ ἄπορος, γίνεται ἀξιόπιστος ἐξαιτίας τοῦ χαρτιοῦ, ὁ Θεὸς ὁμως, ἂν καὶ εἶναι πλούσιος καὶ δίνει ὑπόσχεση, δὲ γίνεται πιστευτός. «Δῶσε καὶ θὰ σοῦ τὸ ἐπιστρέψω ἐγώ»⁷, τὸ φωνάζει μέσα στὸ Εὐαγγέλιο, ἓνα συμφωνητικὸ μπροστὰ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, πού τὸ ἔγραψαν τέσσερες εὐαγγελιστὲς ἀντὶ ἓνας συμβολαιογράφος, καὶ μάρτυρες εἶναι γι' αὐτὸ ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σωτηρίας. Ὡς ὑποθήκη ἔχεις τὸν παράδεισο, ἐνέχυρο ἀξιόπιστο. Ἐὰν ὁμως ζητᾷς κι ἐδῶ, κτῆμα τοῦ χρεώστη σου εἶναι ὅλος ὁ κόσμος. Ἐξέτασε μὲ σοφία τὴν εὐπορία ἐκείνου πού ζητᾷ τὴν ἐργασία καὶ θὰ βρεῖς τὸν πλοῦτο. Κτῆμα τοῦ χρεώστη σου εἶναι κάθε χρυσοφόρα περιοχὴ, κάθε μέταλλο, ἀσήμι καὶ χαλκὸς καὶ τὰ ἄλλα ὑλικά εἶναι ἓνα μέρος τῆς ἐπικρατείας του. Κοίταξε τὸ μεγάλο οὐρανὸ, μελέτησε τὴν ἀπειρὴ θάλασσα, περιέγραψε τὸ πλάτος τῆς ξηρᾶς, μέτρησε τὰ ζῶα πού τρέφονται πάνω σ' αὐτήν. Ὅλα αὐτὰ εἶναι δοῦλοι καὶ κτήματα ἐκείνου πού ἐσὺ περιφρονεῖς ὡς ἄπορο. Λογικέψου, ἄνθρωπε. Μὴν προσβάλλεις τὸ Θεὸ οὔτε νὰ τὸν θεωρήσεις λιγότερο τίμιον ἀπὸ τοὺς τραπεζίτες, πού ὅταν σοῦ ἐγγυηθοῦν τοὺς πιστεύεις τυφλά.

Δὸς ἐγγυητῇ μὴ ἀποθνήσκοντι, πίστευσον χειρογράφῳ μὴ κλεπτομένῳ μηδὲ σπαρασσομένῳ. Μὴ ἐπερωτήσης τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ δὸς ἀκαπήλευτον τὴν εὐεργεσίαν, καὶ ὄψει σοι τὸν Θεὸν μετὰ προσθήκης ἀποδιδόντα τὴν χάριν.

5 Ἄν δὲ ξενίῃ σου τὴν ἀκοὴν ὡς παράδοξος ὁ λόγος, πρόχειρον ἔχω τὴν μαρτυρίαν, ὅτι τοῖς εὐσεβῶς δαπανῶσι καὶ εὐεργετοῦσι πολυπλασιάζων ὁ Θεὸς τὴν ἀμοιβὴν ἀποδίδωσι. Πέτρου γὰρ ἐρωτῶντος καὶ λέγοντος, «Ἴδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν; Ἄμῃν λέγω ὑμῖν», φησί,
 10 «πᾶς, ὅστις ἀφήκεν οἰκίας ἢ ἀδελφοῦς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα ἢ ἀγροῦς, ἑκατονταπλασίονα λήψεται καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει». Ὁρᾷς τὴν φιλοτιμίαν; βλέπεις τὴν ἀγαθότητα; Ὁ σφόδρα ἀναίσχυντος δανειστῆς κάμνει, ἵνα διπλασιάσῃ τὸ κεφάλαιον, ὁ Θεὸς δὲ αὐθαιρέτως τῷ μὴ θλί-
 15 βοντι τὸν ἀδελφὸν τὸ ἑκατονταπλάσιον δίδωσι. Πείσθητι οὖν τῷ Θεῷ συμβουλευόντι καὶ λήψῃ τόκους ἀναμαρτήτους. Ἴνα τί μετὰ ἀμαρτίας μερίμναις σαυτὸν ἐκτῆκεις τὰς ἡμέρας ἀριθμῶν, τοὺς μῆνας ψηφίζων, τὸ κεφάλαιον ἐννοῶν, τὰς προσθήκας ὄνειροπολῶν, φοβούμενος τὴν προθεσίαν, μὴ ἄκαρπος παρα-
 20 γένηται ὡς θέρος χαλαζωθέν; Περιεργάζεται ὁ δανειστῆς τοῦ χρεώστου τὰς πράξεις, τὰς ἐκδημίας, τὰ κινήματα, τὰς μεταβάσεις, τὰς ἐμπορίας. Κἂν φήμῃ τις παραγένηται σκυθρωπή, ὅτι λησταῖς ὁ δεῖνα περιέπεσεν ἢ ἔκ τινος περιστάσεως εἰς πενίαν αὐτῷ μετεβλήθη ἢ εὐπορία, κάθηται τῷ χαῖρε συνδήσας, στένει
 25 συνεχῶς, ὑποδακρῦει πολλά, ἀνελίττει τὸ χειρόγραφον, θρηνεῖ ἐν τοῖς γράμμασι τὸν χρυσόν, προκομίζων τὸ συμβόλαιον ὡς ἱμάτιον υἱοῦ τελευτήσαντος· ἀπ' ἐκείνου θερμότερον ἐγείρει τὸ πάθος. Ἄν δὲ καὶ ναυτικὸν ἦ τὸ δάνεισμα, τοῖς αἰγιαλοῖς προσκάθηται, τὰς κινήσεις μεριμνᾷ τῶν ἀνέμων, συνεχῶς διερωτᾷ τοὺς καταίροντας, μὴ που ναυάγιον ἠκούσθη, μὴ που πλέοντες

Δῶσε σὲ ἐγγυητὴ πού δὲν πεθαίνει, πίστεψε ἓνα συμφωνητικὸ πού δὲν μποροῦν νὰ τὸ κλέψουν ἢ νὰ τὸ σκίσουν. Μὴ ρωτήσεις τί δουλειὰ κάνει, ἀλλὰ πρόσφερε τὴν εὐεργεσία χωρὶς μικροπολογισμούς⁸, καὶ θὰ δεῖς τὸ Θεὸ νὰ σοῦ ἀποδίδει τὴ χάρη μὲ τὸ παραπάνω.

Ἄν ὁ λόγος ξενίζει τὴν ἀκοή σου ὡς παράδοξος, σοῦ ἔχω πρόχειρη μαρτυρία, ὅτι ὁ Θεὸς πολλαπλασιάζει τὴν ἀνταμοιβὴ σὲ ὄσους ξοδεύουν καὶ εὐεργετοῦν μὲ εὐσέβεια. Ὅταν ὁ Πέτρος τὸν ρώτησε καὶ τοῦ εἶπε, «νά, ἐμεῖς τὰ ἀφήσαμε ὅλα καὶ σὲ ἀκολουθήσαμε· ποιό θὰ εἶναι τὸ κέρδος μας;», τοῦ λέει «καθένας πού ἄφησε σπῖτια ἢ ἀδελφούς ἢ ἀδελφές ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἢ παιδιὰ ἢ χωράφια, θὰ λάβει ἑκατὸ φορές περισσότερα καὶ θὰ κληρονομήσει αἰῶνια ζωὴ»⁹. Βλέπεις τὴ γενναιοδωρία; βλέπεις τὴν ἀγαθότητα; Ὁ ὑπερβολικὰ ἀδιάντροπος δανειστής κουράζεται γιὰ νὰ διπλασιάσει τὸ κεφάλαιό του, ἐνῶ ὁ Θεὸς αὐτόματα ἀνταποδίδει ἑκατονταπλάσια σὲ ὅποιον δὲν στενοχωρεῖ τὸν ἀδελφό του. Πίστεψε λοιπὸν τὸ Θεὸ πού σὲ συμβουλεύει καὶ θὰ πάρεις τόκους ὄχι ἀμαρτωλούς. Γιατί μὲ ἀμαρτωλὲς μέριμνες λιώνεις μετρώντας τις μέρες καὶ τοὺς μῆνες μὲ κουκιά, σκέφτεσαι τὸ κεφάλαιό σου, ὄνειροπολεῖς τὴν αὐξηση, φοβᾶσαι τὴν προθεσμία, μήπως περάσει ἀκαρπῆ ὅπως θέρος βαρεμένο ἀπὸ χαλάζι; Ὁ δανειστής παρατηρεῖ μὲ προσοχὴ τις πράξεις τοῦ χρεώστη του, τις ἀπουσίες, τις κινήσεις, τὰ ταξίδια, τις συναλλαγές του. Κι ἂν ἔρθει καμιὰ δυσάρεστη εἶδηση, ὅτι ὁ τάδε ἔπεσε σὲ χέρια ληστῶν ἢ ἀπὸ κάποια ἀτυχία ἢ εὐπορία του ἔγινε φτώχεια, κάθεται μὲ δεμένα χέρια, στενάζει συνεχῶς, συχνὰ κλαίει, ξεδιπλώνει τὸ χρεωστικὸ, θρηνεῖ μέσα στὰ γραφτὰ τὸ χρυσό, βάζοντας μπροστά του τὸ συμβόλαιο σὰ νὰ εἶναι τὰ ρούχα τοῦ παιδιοῦ του πού ἔχασε· ὁ πόνος του γίνεται ἐντονότερος. Ἄν τώρα τὸ δάνειο εἶναι ναυτικὸ, κάθεται στὶς ἀκρογιαλιές, ψάχνει ἀπὸ πού θὰ φυσήξουν οἱ ἄνεμοι, ρωτᾷ ἀκατάπαυστα ἐκείνους πού καταπλέουν, μήπως ἄκουσαν κάπου γιὰ

έκινδύνευσαν· παχνοῦται τὴν ψυχὴν, ὅταν ἀγριαίνουσιν ἴδη τὴν
 θάλασσαν, ὄνειράτα βλέπει, φαντασιοῦται τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν
 λειψάνων τῆς μεθημερινῆς φροντίδος. Πρὸς δὴ τὸν τοιοῦτον λε-
 κτέον· Παῦσαι, ἄνθρωπε, μερίμνης ἐπικινδύνου, ἀνάπαυσαι ἀπ'
 5 ἐλπίδος τηκούσης, μὴ τόκους ζητῶν σαυτῷ τὸ κεφάλαιον δια-
 φθείρης. Παρὰ πένητος ζητεῖς προσόδους καὶ προσθήκας πλού-
 του παραπλήσιον ποιῶν, ὡς εἴ τις ἀπὸ χώρας αὐχμῷ θερμο-
 τάτῳ ξηρανθείσης λαβεῖν θελήσειε σίτου θημωνιάς, ἢ πλῆθος
 βοτρύων ἐξ ἀμπέλου μετὰ νέφος χαλαζηφόρον, ἢ τέκνων τόκον
 10 ἀπὸ στεῖρας γαστρός, ἢ γάλακτος τροφὴν ἐξ ἀτόκων γυναικῶν.
 Οὐδεὶς ἐγχειρεῖ τοῖς παρὰ φύσιν καὶ ἀδυνάτοις, ἐπεὶ πρὸς τῷ
 μηδὲν κατορθοῦν προσοφλισκάνει γέλωτα. Μόνος ὁ Θεὸς παν-
 τοδύναμος, ὃς ἐκ τῶν ἀπόρων εὐρίσκει τοὺς πορισμοὺς καὶ τὰ
 παρ' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν δημιουργεῖ, νῦν μὲν κελεύων πέ-
 15 τρας πηγὴν ἀπορρεῖν, αὐθις δὲ βρέχων ἐξ οὐρανοῦ ἄρτον ἀσυνή-
 θη καὶ ξένον, καὶ πάλιν γλυκαίνων τὴν πικρὰν Μερρὰν ἐπαφῆ
 ζύλου, καὶ τῆς στεῖρας Ἐλισάβετ εἶτοκον ποιῶν τὴν γαστέρα
 καὶ διδοὺς τῇ Ἄννα τὸν Σαμουὴλ καὶ τῇ Μαρίας τὸν ἐν παρθε-
 νίᾳ πρωτότοκον. Ταῦτα μόνης τῆς παντοδυνάμου χειρὸς ἔργα.
 20 Σὺ δὲ χαλκοῦ καὶ χρυσοῦ, τῶν ἀγόνων ὑλῶν, μὴ ζῆτει τόκον
 μηδὲ βιάζου πενίαν τὰ τῶν πλουτούντων ποιεῖν μηδὲ διδόναι
 πλεονασμοὺς τὸν τὸ κεφάλαιον προσαιτοῦντα. Ἡ γὰρ οὐκ οἶ-
 δας, ὡς δάνους χρείας εὐπρόσωπός ἐστιν ἐλέου αἰτησις; Διὸ καὶ
 ὁ νόμος, τὸ εἰσαγωγικὸν τῆς εὐσεβείας γράμμα, πανταχοῦ ἀπα-
 25 γορεύει τὸν τόκον· «ἐὰν δανείσης ἀργῦριον τῷ ἀδελφῷ σου, οὐκ
 ἔση αὐτὸν κατεπεύγων». Καὶ ἡ χάρις τῇ πηγῇ τῆς ἀγαθότητος
 πλεονάζουσα τῶν ὀφλημάτων νομοθετεῖ τὴν συγχώρησιν, ὅπου

10. Ἐξ. 17,6· 16,15· 15,25.

11. Λουκᾶ 1,5-25· 2,36-38· 2,7.

ναυάγιο, μήπως κινδύνεψαν καθόλου στο ταξίδι τους. Ματώνει ή ψυχή του, όταν δει τη θάλασσα ν' άγριεύει, βλέπει όνειρα, βλέπει ή ψυχή του φαντάσματα από τις φροντίδες της ήμέρας. Σ' αυτόν λοιπόν πρέπει να πούμε: Σταμάτησε, άνθρωπε, αυτήν την επικίνδυνη μέριμνα, άφησε την προσμονή που σε λιώνει, μην καταστρέψεις το κεφάλαιο ζητώντας τόκους. Ζητείς εισόδημα και αύξηση του πλούτου σου κάνοντας κάτι παρόμοιο με εκείνον που θα ήθελε να πάρει θημωνιές σιταριού από χωράφια που τα έκαψε ή ξηρασία κι ό καύσωνας, ή να πάρει άφθονα τσαμπιά από το άμπέλι έπειτα από χαλαζόπτωση· ή ακόμα να του γεννηθούν παιδιά από στείρα κοιλιά ή γάλα από γυναίκες που δε γέννησαν. Κανένας δεν επιχειρεί πράγματα πέρα από τη φύση κι αδύνατα, γιατί μαζί με το ότι δεν πετυχαίνει γίνεται επιπλέον και καταγέλαστος. Παντοδύναμος είναι μόνο ό Θεός, που βρίσκει τρόπους πορισμού από τα άπορα και πραγματοποιεί αυτά που είναι πάνω από έλπίδα και προσδοκία, άλλοτε δίνοντας στην πέτρα διαταγή να βγάλει νερό, άλλοτε βρέχοντας από τον ουρανό ψωμί άσυνήθιστο και παράδοξο, κι άλλοτε γλυκαίνοντας το πικρό νερό της Μερρᾶν με το άγγιγμα του ξύλου¹⁰ και κάνοντας γόνιμη την κοιλιά της στείρας Έλισάβεντ και δίνοντας στην Άννα το Σαμουήλ και στην παρθένο Μαρία τον πρωτότοκό της¹¹. Αυτά είναι έργα μόνο του παντοδύναμου χειριού.

Έσύ όμως μη ζητάς τόκο από το χαλκό και το χρυσό, που είναι ύλες άγονες· ούτε να έκβιάζεις τους φτωχούς να συμπεριφέρονται όπως οι πλούσιοι, να δίνουν επιπλέον σ' αυτόν που ζητά το κεφάλαιο. Ή μήπως δεν γνωρίζεις ότι ή ζήτηση δανείου είναι εύπρόσωπη αίτηση έλεημοσύνης; Γι' αυτό κι ό νόμος, ή γραπτή προεισαγωγή της πίστης, άπαγορεύει τον τόκο παντού. «Ήν δανείσεις χρήματα στον άδελφό σου, δε θα τον βιάσεις»¹². Άλλά και ή χάρη, που έχει πλεονάζουσα την πηγή της αγαθότητας, νομοθετεί τη διαγραφή των όφειλών, λέγοντας

μὲν χρηστευομένη καὶ λέγουσα, «καὶ εἰ δανείζετε, παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν», καὶ ἀλλαχοῦ ἐν παραβολῇ τὸν σκληρὸν οἰκέτην πικρῶς κολάζουσα, ὃς τῷ ὁμοδούλῳ προσκυνοῦντι οὐκ ἐπεκλάσθη οὐδὲ ἀφήκεν ἑκατὸν δηναρίων εὐτελεῖς χρέος αὐτὸς 5 τῶν μυρίων ταλάντων λαβὼν τὴν συγχώρησιν. Ὁ δὲ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλος εὐχῆς κανόνα καὶ τύπον ἀπέριπτον τοῖς μαθηταῖς εἰσηγούμενος, ἐν καὶ τοῦτο τοῖς τῆς ἰκεσίας λόγοις ἐνέθηκεν ὡς μάλιστα δεῖν καὶ πρῶτον ἀρκοῦν δυσωπῆσαι Θεόν· «καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, καθὼς 10 καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν». Πῶς οὖν προσεύξη, ὁ τοκογλύφος; Μετὰ ποίου συνειδότος αἴτημα ἀγαθὸν ζητήσεις παρὰ Θεοῦ ὁ πάντα λαμβάνων καὶ μὴ μαθὼν τὸ δίδόναι; Ἥ οὐκ οἶδας, ὅτι ἡ προσευχή σου ὑπόμνησις μισανθρωπίας ἐστίν; Τί συνεχώρησας καὶ συγγνώμην αἰτεῖς; Τίνα ἠλέησας καὶ κα- 15 λεῖς τὸν ἐλεήμονα; Ἄν δὲ καὶ δῶς ἐλεημοσύνην ποτέ, πόθεν δίδως; Οὐκ ἀπὸ τῆς πικρᾶς σου καὶ μισανθρώπου φορολογίας; Οὐκ ἀπὸ συμφορῶν ἀλλοτριῶν δακρῶν γέμοντα καὶ στεναγμῶν; Εἰ ἐγνώριζεν ὁ πένης, πόθεν ὀρέγεις τὴν ἐλεημοσύνην, οὐκ ἂν ἐδέξατο ὡς ἀδελφικῶν σαρκῶν γεύεσθαι μέλλων καὶ 20 αἵματος τῶν οἰκείων, εἶπε δ' ἂν πρὸς σὲ λόγον γέμοντα σώφρονος παρρησίας· Μὴ με θρέψης, ἄνθρωπε, ἀπὸ δακρῶν ἀδελφικῶν, μὴ δῶς ἄρτον πένητι, γενόμενον ἀπὸ στεναγμοῦ τῶν συμπτῶχων. Ἀνάλυσον πρὸς τὸν ὁμόφυλον, ὃ κακῶς ἀπήτησας, κἀγὼ ὁμολογήσω τὴν χάριν. Τί ὠφελεῖς πολλοὺς πτωχοὺς 25 ποιῶν καὶ ἓνα παραμυθούμενος; Εἰ μὴ πλῆθος ἦν τοκιστῶν, οὐκ ἂν ἦν τὸ πλῆθος τῶν πενομένων. Λῦσον σου τὴν φατρίαν, καὶ πάντες ἔξομεν τὴν αὐτάρκειαν. Πάντες τῶν τοκιστῶν κατηγοροῦσι, καὶ οὐκ ἔστι τοῦ κακοῦ θεραπεία νόμος, προφήται,

13. Λουκᾶ 6,34.

14. Ματθ. 18,28-34.

κάπου με ἀγαθότητα· «καὶ ἂν δανεῖζετε σ' ἐκείνους ἀπ' τοὺς ὁποίους ἐλπίζετε νὰ τὰ πάρετε»¹³· κι ἄλλοῦ μιλώντας παραβολικὰ καὶ τιμωρώντας πικρὰ τὸ σκληρὸ δοῦλο, ποὺ δὲ λυπήθηκε τὸ σύνδουλό του ποὺ ἔπεσε στὰ πόδια του οὔτε χάρισε ἓνα μηδαμινὸ χρέος ἑκατὸ δηναρίων, ἐνῶ σ' αὐτὸν χαρίστηκαν δέκα χιλιάδες τάλαντα¹⁴. Ὁ Σωτήρας μας καὶ δάσκαλος τῆς εὐσέβειας ὑποδεικνύοντας στοὺς μαθητὲς του λιτὸ κανόνα καὶ ὑπόδειγμα προσευχῆς ἔβαλε μέσα στὰ ἱκετευτικὰ λόγια κι αὐτὸ ποὺ πρέπει κυρίως πρῶτα ἀπὸ ὅλα νὰ παρακαλέσομε τὸ Θεὸ καὶ εἶναι ἀρκετό· «καὶ ἄφησέ μας τίς ὀφειλές μας, ὅπως κι ἐμεῖς ἀφήσαμε στοὺς ὀφειλέτες μας»¹⁵. Πῶς θὰ προσευχηθεῖς λοιπὸν ἐσὺ ὁ τοκογλύφος; μὲ ποιά συνείδηση θὰ ὑποβάλεις ἓνα ὠφέλιμο αἴτημα στὸ Θεό, ἐσὺ ποὺ πάντοτε παίρνεις καὶ δὲν ἔχεις μάθει νὰ δίνεις; Ἡ δὲν ξέρεις ὅτι ἡ προσευχή σου εἶναι ὑπόμνηση τῆς μισανθρωπίας σου; Τί πράγμα ἔχεις συγχωρήσει καὶ ζητεῖς νὰ σὲ συγχωρήσει; Ποιὸν ἐλέησες καὶ καλεῖς τὸν ἐλεήμονα; Κι ἂν κάποτε δώσεις ἐλεημοσύνη, ἀπὸ ποῦ τὴ δίνεις; Δὲν τὴ δίνεις ἀπὸ τὴ σκληρὴ καὶ μισάνθρωπη κερδοσκοπία σου; Δὲν εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὰ δάκρυα καὶ τοὺς στεναγμοὺς τῶν ξένων συμφορῶν; Ἄν ἤξερε ὁ φτωχὸς ἀπὸ ποῦ τοῦ δίνεις τὴν ἐλεημοσύνη, δὲ θὰ δεχόταν, γιατί θὰ ἦταν σὰ νὰ ἔτρωγε σάρκες ἀδελφικὲς καὶ αἷμα δικῶν του, καὶ θὰ σοῦ ἔλεγε ἓνα λόγο γεμάτο ἀπὸ φρόνηση καὶ θάρρος. Ἐμὴ μοῦ δώσεις, ἄνθρωπε, νὰ γευτῶ δάκρυα ἀδελφικά, μὴ δώσεις στὸ φτωχὸ ψωμί ποὺ ἔγινε ἀπὸ τοὺς στεναγμοὺς τῶν ὁμοίων μὲ μένα φτωχῶν. Γύρισε στὸν ὁμοίό μου αὐτὸ ποὺ πῆρες ἄδικα, καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ ὁμολογήσω τὴ χάρη'. Τί ὠφέλεια δίνεις ὅταν κάνεις φτωχοὺς πολλοὺς καὶ ἱκανοποιεῖς ἓνα; Ἄν δὲν ὑπῆρχε τὸ πλῆθος τῶν τοκιστῶν, δὲ θὰ ὑπῆρχε τὸ πλῆθος τῶν φτωχῶν. Διάλυσε τὴ συμμορία σου καὶ θ' ἀποκτήσομε ὅλοι αὐτάρκεια. Ὅλοι κατηγοροῦν τοὺς τοκιστὲς καὶ δὲ θεραπεύεται τὸ κακὸ οὔτε ἀπὸ τὸ νόμο οὔτε ἀπὸ τοὺς προφήτες οὔτε ἀπὸ τοὺς εὐαγγελιστὲς. Ὅπως τὸ λέει ὁ

εὐαγγελισταί. Οἷα γοῦν ὁ θεσπέσιος Ἀμῶς λέγει· «ἀκούσατε, οἱ ἐκτρίβοντες εἰς τὸ πρῶτὸ πέννητα καὶ καταδυναστεύοντες πτωχοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ λέγοντες· πότε διελεύσεται ὁ μῆν καὶ ἐμπολήσομεν;». Οὐδὲ γὰρ πατέρες οὕτω χαίρουσιν ἐπὶ τῇ γεν-
5 νῆσει τῶν παίδων, ὡς οἱ τοκίζοντες εὐφραίνονται τῶν μηνῶν πληρουμένων.

Καλοῦσι δὲ τὴν ἀμαρτίαν σεμνοῖς ὀνόμασι φιλάνθρωπον τὸ
λῆμμα προσαγρεύοντες κατὰ μίμησιν Ἑλλήνων, οἱ δαίμονάς τι-
νας μισανθρώπους καὶ φονώσας ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς κλήσεως
10 Εὐμενίδας προσαγορεύουσι. Φιλάνθρωπός γε· οὐ γὰρ ἡ τοῦ τό-
κου εἰσφορὰ οἴκου ἐκτρίβουσα, πλούτους δαπανῶσα, τοὺς εὖ
γεγονότας χειρὸν ζῆν τῶν δούλων παρασκευάζουσα, πρὸς ὀλί-
γον τέρπουσα ἐν ἀρχαῖς καὶ πικρὸν τὸν εἰς ὕστερον βίον παρα-
σκευάζουσα. Ὡς γὰρ τὰ πτηνὰ τὰ παρὰ τῶν ὀρνιθευτῶν ἐπιβου-
15 λευόμενα ἡδεταὶ ραινομένων τῶν σπερμάτων αὐτοῖς καὶ φίλην
ποιεῖται καὶ συνήθη διαγωγὴν τὴν ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις, ἐν οἷς
δαψιλῆς αὐτοῖς ἡ τροφή γίνεται, μικρὸν δὲ ὕστερον ἐνσχεθέντα
τοῖς θηράτροις διόλλυται, οὕτως οἱ τὰ ἔντοκα τῶν δανεισμάτων
λαμβάνοντες ὀλίγον εὐπορήσαντες χρόνον, ὕστερον αὐτῆς τῆς
20 πατρικῆς ἐστίας ἐκπίπτουσιν. Ἐλεος δὲ ἐξοικεῖ τὰς τῶν μι-
αρῶν καὶ φιλαργύρων ψυχάς, καὶ βλέποντες αὐτὴν τὴν οἰκίαν τοῦ
ὀφείλοντος ὦνιον προκειμένην οὐκ ἐπικλῶνται, ἀλλὰ καὶ μάλ-
λον τὴν πρᾶσιν κατεπεύγουσι, ἵνα, θᾶττον τὸ χρυσίον ὑποδεξά-
μενοι, ἄλλον ἄθλιον δανείσματι καταδήσωσι κατὰ τοὺς σπου-
25 δαίους καὶ ἀπλήστους τῶν θηρευτῶν, οἱ μίαν κοιλάδα τοῖς δι-
κτύοις κυκλώσαντες καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ σαγηνεύσαντες θη-
ρία, πάλιν ἐπὶ τὴν γείτονα φάραγγα μεθιστῶσι τὰς στάλικας καὶ
ἀπ' ἐκείνης ἐπὶ τὴν ἄλλην καὶ μέχρι τοσοῦτου, μέχρις ἂν τὰ ὄρη

θεσπέσιος Ἄμωσ· «ἀκοῦστε ἐσεῖς πού συντρίβετε τὸ πρῶι τὸ φτωχὸ καὶ καταδυναστεύετε τοὺς φτωχοὺς ἐπάνω στὴ γῆ, ἐσεῖς πού λέτε· πότε θὰ περάσει ὁ μῆνας, νὰ κάνομε νέα συναλλαγή¹⁶; Γιατὶ οὔτε οἱ πατέρες δοκιμάζουν τόση χαρὰ γιὰ τὴ γέννηση τῶν παιδιῶν τους, ὅσο χαίρονται αὐτοὶ πού τοκίζουν ὅταν συμπληρώνονται οἱ μῆνες.

Ἄποδίδουν στὴν ἁμαρτία ὠραῖο ὄνομα, ὀνομάζοντας τὸ κέρδος φιλανθρωπία, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων, πού ἀποκαλοῦν Εὐμενίδες κάποιες δαιμονικὲς ὑπάρξεις μισάνθρω-
 πες καὶ αἰμοβόρες ἀντὶ μὲ τὸ ἀληθινὸ τους ὄνομα. Εἶναι φιλάν-
 θρωπος βέβαια. Γιατὶ ἡ καταβολὴ τοῦ τόκου δὲν διαλύει σπίτια,
 δὲν ἐξανεμίζει πλούτη κάνοντας ἐκείνους πού γεννήθηκαν μέσα
 σ' αὐτὰ νὰ ζοῦν χειρότερα ἀπὸ τοὺς δούλους. Μικρὴ εὐχαρί-
 στηση προκαλεῖ στὴν ἀρχὴ καὶ ὀδηγεῖ τὴ ζωὴ σὲ πικρὸ τέλος.
 Εἶναι ὅπως τὰ πουλιά, πού θέλουν νὰ τὰ πιάσουν οἱ κυνηγοί·
 χαίρονται ὅταν τοὺς ρίχνουν σπόρους καὶ τοὺς ἀρέσει καὶ συνη-
 θίζουν νὰ πηγαίνουν σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὅπου βρίσκουν ἀφθονη
 τροφή, λίγο ἀργότερα ὁμως πεθαίνουν πιασμένα στὶς παγίδες.
 Ἔτσι κι αὐτοὶ πού παίρνουν δάνεια μὲ τόκους· εὐποροῦν λίγο
 καιρὸ καὶ ὕστερα χάνουν καὶ τὸ ἴδιο τὸ πατρικὸ τους σπίτι. Ἡ
 εὐσπλαχνία ἐκτοπίζεται ἀπὸ τὶς ψυχὲς τῶν μιαρῶν καὶ φιλάργυ-
 ρων καὶ βλέποντας τὸ ἴδιο τὸ σπίτι τοῦ ὀφειλέτη τους νὰ ἐκτί-
 θεται πρὸς πώληση δὲ συγκινοῦνται, ἀλλὰ βιάζονται ὅσο μπο-
 ροῦν τὴ δημοπρασία, ὥστε, ἀφοῦ πάρουν τὸ ταχύτερο τὰ
 χρήματά τους, νὰ δεσμεύσουν μὲ τὸ δανεισμὸ τους κάποιον
 ἄλλο δυστυχημένο, σύμφωνα μὲ τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἀχόρταγους
 κυνηγούς. Αὐτοὶ κυκλώνουν μιὰ κοιλάδα μὲ τὰ δίχτυα τους καί,
 ἀφοῦ συλλάβουν ὅλα τὰ ζῶα πού θὰ βρεθοῦν ἐκεῖ, μεταφέρουν
 τὰ στειλιάρια στὸ γειτονικὸ φαράγγι κι ἀπ' αὐτὸ σὲ ἄλλο καὶ σὲ
 τέτοιο σημεῖο, μέχρι πού ν' ἀδειάσουν τὰ βουνὰ ἀπὸ τὰ θηρά-

τῶν θηρευμάτων κενώσωσι. Ποίοις οὖν ὀφθαλμοῖς ὁ τοιοῦτος ἀναβλέπεις εἰς οὐρανόν; Πῶς δὲ αἰτεῖς ἄφεςιν ἁμαρτήματος; Ἡ τάχα ὑπ' ἀναισθησίας καὶ τοῦτο λέγεις εὐχόμενος, ὅπερ ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ, «ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν»; Ὡ πόσοι διὰ τόκον ἀγχόνης ἦσαντο καὶ ρεύμασι ποταμῶν ἑαυτοὺς ἐξέδωκαν καὶ κουφότερον ἔκριναν τοῦ δανειστοῦ τὸν θάνατον, ἀφήκαν δὲ παῖδας ὀρφανοὺς κακὴν μητρὶαν ἔχοντας τὴν πενίαν.

Οἱ δὲ χρηστοὶ τοκογλύφοι οὐδὲ τότε τῆς ἐρήμου φείδονται οὐκ οἰκίας, ἀλλ' ἔλκουσι τοὺς κληρονόμους τάχα τὴν σχοῖνον μόνην τοῦ βρόχου κληρονομήσαντας καὶ χρυσίον ἀπαιτοῦσι τοὺς τὸν ἄρτον ἐξ ἐράνου ποριζομένους· ὄνειδιζόμενοι δέ, ὡς εἰκός, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ χρεωστοῦ καὶ τινῶν πρὸς δυσωπίαν μεμνημένων τοῦ βρόχου οὐδὲ ἐγκαλύπτονται πρὸς τὸ δρᾶμα οὔτε
 15 πλήττονται τὴν ψυχὴν, ἀπὸ πικρᾶς δὲ γνώμης λόγους λέγουσιν ἀναιδεῖς· καὶ ἡθῶν ἀδίκημα τοῦτο ἡμέτερον, εἰ ὁ κακοδαίμων καὶ ἀγνώμων ἐκεῖνος μοχθηρᾶς γενέσεως λαχὼν τῇ ἀνάγκῃ τῆς εἰμαρμένης πρὸς τὸν βίαιον ἤχθη θάνατον; Καὶ γὰρ καὶ φιλοσοφοῦσιν οἱ τοκογλύφοι καὶ τῶν μαθηματικῶν Αἰγυπτίων γίνονται
 20 μαθηταί, ὅταν δεήσῃ ὑπὲρ τῶν ἐναγῶν αὐτῶν πράξεων καὶ τῶν φόνων ἀπολογήσασθαι. Λεκτέον οὖν πρὸς ἓνα τῶν τοιούτων· Σὺ ἢ μοχθηρὰ γενέσις, σὺ ἢ κακὴ τῶν ἀστέρων ἀνάγκη· εἰ γὰρ ἐπεκούφισας τὴν φροντίδα καὶ μέρος μὲν ἀφήκας τοῦ χρέους, μέρος δὲ ἐκομίσω μετὰ ἀνέσεως, οὐκ ἂν τὴν ἐπίμοχθον ζῶν
 25 ἐμίσησεν οὐδ' ἂν αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐγένετο δῆμιος. ἼΑρα ποίοις ὀφθαλμοῖς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως ὄψει τὸν φονευθέντα; Ἡξετε γὰρ ἀμφοτέρω πρὸς τὸ τοῦ Χριστοῦ βῆμα, ἔνθα οὐ

ματα. Μὲ ποιά μάτια λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ ὑψώσει τὰ μάτια του στὸν οὐρανὸ; Καὶ πῶς ζητᾷς τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν; Ἦ μήπως ἀπὸ ἀναισθησία ἀναφέρεις στὴν προσευχὴ σου αὐτὸ ποὺ δίδαξε ὁ Σωτῆρας, «συγχώρεσέ μας τὰ ὀφειλήματά μας, ὅπως καὶ ἐμεῖς συγχωροῦμε τοὺς ὀφειλῆτες μας»¹⁷; Πόσοι γι' αὐτὸν τὸν τόκο δὲ βρέθηκαν κρεμασμένοι καὶ πόσοι δὲν ἔπесαν στὸ ποτάμι καὶ δὲν ἔκριναν τὸ θάνατο ἐλαφρότερο ἀπὸ τὸ δανειστή, ἀφήνοντας ὄρφανὰ τὰ παιδιά τους μὲ κακὴ μητρυιὰ τῆ φτώχεια.

Οἱ καλοὶ πάλι τοκογλύφοι οὔτε τότε λυποῦνται τὸ δυστυχημένο σπίτι, ἀλλὰ σύρουν τοὺς κληρονόμους, ποὺ κληρονόμησαν ἴσως μόνο τὸ σχοινὶ τῆς θηλειᾶς, κι ἀπαιτοῦν χρήματα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ βρίσκουν τὸ ψωμὶ τους ἀπὸ ἐλεημοσύνη. Κι ὅταν, ὅπως εἶναι φυσικὸ, τοὺς κατηγοροῦν γιὰ τὸ θάνατο τοῦ χρεώστη τους καὶ κάποιοι γιὰ νὰ τοὺς λυγίσουν ἀναφέρουν καὶ τὴ θηλειὰ οὔτε κρύβονται ἀπὸ ντροπὴ γι' αὐτὸ τὸ δράμα οὔτε κὰν συγκινεῖται ἡ ψυχὴ τους, ἀλλὰ μὲ χαιρέκακη διάθεση λένε λόγια ἀναιδῆ· 'Καὶ εἶναι αὐτὸ δικό μας ἠθικὸ ἀδίκημα ἂν ἐκεῖνος ὁ κακὸτυχος καὶ ἀχάριστος, ἐπειδὴ ἔλαχε μιὰ ἀνάποδη γέννηση ἀπὸ ἀνάγκη τῆς μοίρας ὀδηγήθηκε σὲ βίαιο θάνατο;' Ἀκόμα οἱ τοκογλύφοι καὶ φιλοσοφοῦν καὶ γίνονται μαθητὲς τῶν μαθηματικῶν Αἰγυπτίων, ὅταν βρεθοῦν στὴν ἀνάγκη νὰ δικαιολογηθοῦν γιὰ τὶς βρώμικες πράξεις τους καὶ τοὺς φόνους. Πρέπει λοιπὸν νὰ ποῦμε σ' ἓναν ἀπὸ αὐτούς: 'Ἐσὺ εἶσαι ἡ ἀνάποδη γέννησή του, ἐσὺ καὶ ἡ κακὴ ἀνάγκη ποὺ ἐπιβάλλουν τὰ ἄστρα. Ἄν τοῦ εἶχες ἐλαφρύνει τὴ φροντίδα του καὶ τοῦ εἶχες ἀφήσει ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ χρέος του παίρνοντας ἓνα μέρος μονάχα χωρὶς πίεση, δὲ θὰ μισοῦσε τὴ βασανισμένη ζωὴ οὔτε θὰ γινόταν ὁ ἴδιος δῆμιος τοῦ ἑαυτοῦ του. Μὲ ποιά μάτια ἄραγε θὰ ἀντικρίσεις στὸν καιρὸ τῆς ἀνάστασης αὐτὸν ποὺ σκότωσες; Θὰ φτάσετε κι οἱ δύο μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπου δὲν βγαίνουν ἀποφάσεις γιὰ τόκους, ἀλλὰ γίνεται κρίση βίων.

τόκοι ψηφίζονται, ἀλλὰ βίοι κρίνονται. Τί δὲ λέξεις ἐγκαλούμενος τῷ ἀδεκάστῳ κριτῆι, ὅταν σοι λέγηται· Εἶχες νόμον, προφήτας, εὐαγγελικὰ παραγγέλματα· πάντων ἤκουες ὁμοῦ βοώντων μὴ φωνῆ τὴν ἀγάπην, τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ τῶν μὲν λεγόντων, «οὐκ ἐκτοκιεῖς τῷ ἀδελφῷ σου», τῶν δέ, «τὸ ἀργύριον οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ», ἄλλων, «ἐὰν δανείσης τῷ ἀδελφῷ σου, οὐκ ἔση αὐτὸν κατεπειγών»; Ματθαῖος δὲ ἐν παραβολαῖς ἔκραξε λέγων δεσποτικὸν λόγον ἀπαγγέλλων· «δοῦλε πονηρέ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφήκᾳ σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με· οὐκ ἔδει 10 καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγὼ σε ἤλεσα; Καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδοῦναι πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ». Τότε σε καταλήψεται ἡ ἀνόνητος μεταμέλεια, στεναγμοὶ δὲ καταλήψονται βαρεῖς καὶ κόλασις ἀπαραίτητος· οὐδαμοῦ δὲ χρυσὸς βοηθῶν, οὐκ ἄργυρος ἐπαμύνων, πικροτέρα δὲ χολῆς ἢ τῶν τόκων ἀνάδοσις. Ταῦτα οὐ ρήματα φοβοῦντα, ἀλλὰ πράγματα ἀληθῆ πρὸ τῆς πείρας τὸ κριτήριον διαμαρτυρόμενα, ἃ φυλάξασθαι τῷ σωφρονοῦντι καλὸν καὶ ᾧ τοῦ μέλλοντος πρόνοια.

Ἴνα δὲ μεταξὺ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων καὶ τι τῶν ἐν τοῖς 20 καθ' ἡμᾶς χρόνοις διηγησάμενος ὠφελήσω τι τοὺς ἀκούοντας, ἀκούσατε τοῦ λόγου, καὶ τάχα οἱ πολλοὶ τὴν ὑπόθεσιν ὡς γνῶριμον ἐπιγνώσεσθε.

Ἄνῆρ τις ἦν ἐπὶ τῆσδε τῆς πόλεως (οὐκ ἐρῶ δὲ τοῦνομα κωμωδεῖν ὀνομαστὶ τὸν τελευτήσαντα φυλαττόμενος), τέχνην 25 ἔχων τὰ δανείσματα καὶ τὴν ἐκ τῶν μιαρῶν τόκων ἐπικαρπίαν. Τῷ πάθει δὲ συνεχόμενος τῆς φιλαργυρίας φειδωλὸς ἦν καὶ περὶ τὴν ἰδίαν δαπάνην (τοιοῦτοι γὰρ οἱ φιλάργυροι), οὐ τράπεζαν αὐτάρκη παρατιθέμενος, οὐχ ἰμάτιον συνεχῶς ἢ κατὰ χρεῖαν ἀμείβων, οὐ τέκνοις παρέχων τὴν ἀναγκαίαν τοῦ βίου διαγω-

Και τί θ' ἀπαντήσεις στὸν ἀδέκαστο κριτὴ ὅταν θὰ κατηγορεῖσαι καὶ θὰ σοῦ λέει, 'Εἶχες τὸ νόμο, τοὺς προφῆτες, τὰ εὐαγγελικά παραγγέλματα· ἄκουγες ὅλα νὰ φωνάζουν μὲ μιὰ φωνὴ γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ φιλανθρωπία, καὶ ἄλλοι ἔλεγαν, «δὲ θὰ δανείσεις μὲ τόκο στὸν ἀδελφὸ σου»¹⁸, ἄλλοι, «δὲν ἔδωσε τὰ χρήματά του μὲ τόκο»¹⁹, καὶ ἄλλοι, «ἂν δανείσεις στὸν ἀδελφὸ σου, δὲ θὰ τὸν καταπιέσεις»²⁰; 'Απὸ τὸ μέρος τοῦ ὁ Ματθαῖος διαλάλησε ἓνα λόγο τοῦ Κυρίου σὲ παραβολὴ τοῦ λέγοντας· «δοῦλε πονηρέ, σοῦ χάρισα ὅλο ἐκεῖνο τὸ χρέος σου, ἐπειδὴ μὲ παρακάλεσες. Δὲν ἔπρεπε νὰ ἐλεήσεις κι ἐσὺ τὸ σύνδουλό σου, ὅπως σὲ ἐλέησα ἐγώ;. Καὶ ὀργισμένος ὁ κύριος τὸν παρέδωσε στοὺς βασανιστῆς, ὥσπου νὰ τοῦ ἐπιστρέψει τὸ σύνολο τῆς ὀφειλῆς του»²¹. Τότε θὰ σοῦ ἔρθει καὶ ἀνώφελη μεταμέλεια, θ' ἀναστενάξεις βαριά καὶ ἡ κόλαση θὰ εἶναι ἀναπόφευκτη. Τὸ χρυσάφι δὲν θὰ ὠφελήσῃ σὲ τίποτα, τὸ ἀσήμι δὲ θὰ βοηθήσῃ καὶ ἡ ἐπιστροφή τῶν τόκων πού ἔλαβες θὰ εἶναι πικρότερη ἀπὸ χολή. Αὐτὰ δὲν εἶναι λόγια ἀπειλητικά, ἀλλὰ πράγματα ἀληθινὰ πού ἐπιβεβαιώνουν τὸ δικαστήριό προτοῦ τὸ δοκιμάσαμε, καὶ πρέπει νὰ τὰ φυλάξῃ ὁ φρόνιμος καὶ ὁποιος προνοεῖ γιὰ τὸ μέλλον.

Καὶ γιὰ νὰ ὠφελήσω τοὺς ἀκροατῆς μου ἐκθέτοντας ἀνάμεσα στὶς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ καὶ κάτι τῆς ἐποχῆς μας ἀκοῦστε τί θὰ πῶ καὶ ἴσως οἱ πολλοὶ θ' ἀντιληφθεῖτε τὴν ὑπόθεση γιὰτὶ εἶναι γνωστή σας.

Ἦταν κάποιος σ' αὐτὴ τὴν πόλη (δὲ θὰ ἀποκαλύψω τὸ ὄνομά του, φροντίζοντας νὰ μὴ γελοιοποιήσω ἀναφέροντας τὸ νεκρὸ μὲ τὸ ὄνομα), πού εἶχε σὰν ἐπάγγελμα τὸ δανεισμὸ καὶ τὸ εἰσόδημα ἀπὸ τοὺς ἀνίερους τόκους. Αἰχμάλωτος τοῦ πάθους τῆς φιλαργυρίας ἦταν τσιγκούνης καὶ γιὰ τίς δικές του δαπάνες (γιατὶ τέτοιοι εἶναι οἱ φιλάργυροι). Τὸ τραπέζι του δὲν εἶχε ὅλα τὰ ἀπαραίτητα, φοροῦσε τὸ ἴδιο ροῦχο χωρὶς νὰ τὸ ἀλλάζῃ ἀνάλογα μὲ τίς ἀνάγκες, δὲν ἔδινε στὰ παιδιὰ του τὴν ἀπαραί-

20. Ἐξ. 22,25.

21. Ματθ. 18,32-34.

γῆν, οὐ λουτρὸν ταχέως καταλαμβάνων φόβῳ τοῦ μισθοῦ καὶ τῶν τριῶν ὀβολῶν, πάντα δὲ τρόπον ἐπινοῶν, ὅθεν ἂν ἐπὶ τὸ πλεόν τὸν ἀριθμὸν προαγάγοι τῶν χρημάτων, οὔτε μὴν ἀξιοπίστον τινα φύλακα τοῦ βαλαντίου ἐνόμιζεν, οὐ τέκνον, οὐ δοῦλον, οὐ τραπεζίτην, οὐ κλεῖν, οὐ σφραγίδα, ταῖς δὲ τῶν τοίχων ὀπαῖς τὸ χρυσίον ἐμβάλλων καὶ τὸ πηλὸν ἐξωθεν ἐπαλείφων ἀγνωστον πᾶσιν εἶχεν τὸν θησαυρόν, τόπους ἐκ τόπων ἀμείβων καὶ τοίχους ἐκ τοίχων καὶ τὸ λανθάνειν πάντας σοφιζόμενος εὐμηχάνως. Ἀθρόδον ἀπῆλθε τοῦ βίου οὐδενὶ τῶν οἰκείων ἐξαγορευ-
 10 σας, ἔνθα ὁ χρυσὸς κατωρῶρκετο. Κατωρύχθη μὲν οὖν κάκεῖνος τὸ κρύψαι κερδάνας· οἱ δὲ παῖδες αὐτοῦ πάντων ἔσσεσθαι τῶν ἐν τῇ πόλει λαμπρότεροι διὰ πλοῦτον ἐλπίσαντες ἠρεύνων πανταχοῦ, παρ' ἀλλήλων διεπυνθάνοντο, τοὺς οἰκέτας ἀνέκρινον, τὰ ἐδάφη τῶν οἰκῶν ἀνώρτυτον, τοὺς τοίχους ὑπεκένουν,
 15 τὰς τῶν γειτόνων καὶ γνωρίμων οἰκίας ἐπολυπραγμόνουν, πάντα δὲ λίθον, τὸ τοῦ λόγου, κινήσαντες εὗρον οὐδ' ὀβολόν, διαγουσι δὲ τὸν βίον ἄοικον, ἀνέστιοι, πένητες, ἐπαρώμενοι πολλὰ καθ' ἐκάστην τῇ τοῦ πατρὸς ματαιότητι.

Ὁ μὲν δὴ φίλος ὑμῶν καὶ ἐταῖρος, ᾧ τοκισταί, τοιοῦτος·
 20 ἀξίως τοῦ τρόπου καταστρέψας τὸν βίον ἀνεμιαῖος χρηματιστής, ὀδύνας καὶ λιμῶ μοχθήσας, συναγαγὼν δὲ κληρονομίαν ἑαυτῷ μὲν τὴν αἰώνιον κόλασιν, τοῖς δὲ ἐξ αὐτοῦ τὴν πενίαν. Οὐκ ἴστε δὲ ὑμεῖς τίνι ἀθροίζετε ἢ μοχθεῖτε· αἱ περιστάσεις πολλαί, οἱ συκοφάνται μυρίοι, ἐνεδρευταὶ καὶ λησται γῆν διενο-
 25 χλοῦσι καὶ θάλασσαν. Ὁρᾶτε, μὴ καὶ τὰς ἀμαρτίας κερδάνητε καὶ τὸν χρυσὸν μὴ κατάσχητε. Ἄλλ' ἐπαχθῆς ἡμῖν οὗτός ἐστι, φασὶν (οἶδα γὰρ ὑμῶν τοὺς ὑπ' ὀδόντα γογγυσμούς), καὶ συνεχῶς ἡμᾶς στηρίζων ἐπὶ τοῦ βήματος ἐπιβουλεύει τοῖς εὐεργετουμένοις καὶ χρήζουσιν. Ἴδου γὰρ οὐκέτι προησόμεθα δάνει-

τητη ἀνατροφή, δὲν ἐπισκεπτόταν σύντομα τὸ λουτρὸ ἀπὸ φόβο τοῦ εἰσιτηρίου καὶ τῶν τριῶν ὀβολῶν. Προσπαθοῦσε νὰ βρεῖ κάθε τρόπο, γιὰ νὰ πληθύνει περισσότερο τὸ ποσὸ τῶν χρημάτων του καὶ δὲ θεωροῦσε κάποιον ἀξιόπιστο φύλακα τοῦ ταμείου του, οὔτε τὸ γιό του, οὔτε τὸ δούλο του, οὔτε κάποιο τραπεζίτη, οὔτε τὸ κλειδί οὔτε καὶ τὴ σφραγίδα. Ἔβαζε τὸ χρυσάφι στὶς τρύπες τῶν τοίχων καὶ ἀλείβοντάς τεσ ἀπέξω μὲ πηλὸ διατηροῦσε ἄγνωστο γιὰ τὸν καθένα τὸ θησαυρὸ του, καὶ ἀλλάζοντας συνέχεια θέση καὶ τοῖχο ἀπὸ τοῖχο, σοφιζόταν εὐφάνταστα πῶς νὰ ξεφύγει ἀπὸ ὄλους. Πέθανε ξαφνικὰ καὶ σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς δικοὺς του δὲν ἀποκάλυψε, ποῦ εἶχε ταφεῖ τὸ χρυσάφι. Τὸν ἔθαψαν λοιπὸν κι αὐτὸν καὶ τὸ κέρδος του ἦταν πού τὸ εἶχε κρῦψει μ' ἐπιτυχία. Τὰ παιδιά του, ποῦ εἶχαν ἐλπῖσει ὅτι θὰ εἶναι οἱ πιὸ ἐπιφανεῖς ἀπὸ ὄλους μέσα στὴν πόλη, ρωτοῦσαν παντοῦ, ρωτοῦσε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ἀνέκριναν τοὺς δούλους, ἔσκαβαν τὰ δάπεδα τῶν σπιτιῶν, τρυποῦσαν τοὺς τοίχους, ἐξέταζαν μὲ λεπτομέρεια τὰ σπίτια τῶν γειτόνων καὶ τῶν γνωστῶν καὶ ἀφοῦ, ὅπως λέει ὁ λόγος, κίνησαν κάθε λίθο, δὲ βρῆκαν οὔτε ὀβολὸ καὶ ζοῦνε ἀνέστιοι, δίχως στέγη στὴ ζωὴ, φτωχοί, δίνοντας πολλὰς κατάρεις καθημερινὰ στὸν πατέρα γιὰ τὴν ἀνοησία του.

Αὐτὸς εἶναι, τοκιστὲς μου, ὁ φίλος καὶ σύντροφός σας. Τελείωσε τὴ ζωὴ του ἀνάλογα μὲ τὸν τρόπο του, χρηματιστὴς ἀνεμοσκορπιστὴς· μόχθησε μὲ πόνο καὶ πείνα καὶ συνάθροισε ὡς κληρονομία γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὴν αἰώνια κόλαση καὶ γιὰ τοὺς δικοὺς του τὴ φτώχεια. Ἔσεῖς δὲν ξέρετε γιὰ ποιὸν θησαυρίζετε ἢ κοπιάζετε. Οἱ δύσκολες περιστάσεις εἶναι πολλές, οἱ συκοφάντες ἀμέτρητοι, κακοποιοὶ ποῦ ἐνεδρεοῦν καὶ ληστὲς ἐνοχλοῦν γῆ καὶ θάλασσα. Προσέξτε μήπως καὶ τὶς ἀμαρτίες κερδίσετε καὶ δὲν κρατήσετε καὶ τὸ χρυσό. Μᾶς εἶναι πολὺ ἐνοχλητικὸς αὐτός, λένε (γιατὶ ξέρω πῶς διαμαρτύρεστε μέσα στὰ δόντια σας)· κατηγορῶντας μας συνεχῶς πάνω ἀπὸ τὸ βῆμα, κάνει κακὸ σ' αὐτοὺς ποῦ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ εὐεργεσία. Νὰ λοιπὸν, δὲ δίνουμε πᾶ δανεικὰ. Καὶ πῶς θὰ ζήσουν αὐτοὶ

σμα· καὶ πῶς διάξουσιν οἱ στενούμενοι; Ἐξιοὶ τῶν πραγμάτων οἱ λόγοι, πρόπουσα ἢ ἀντίρρησις τοῖς τῷ ζῳφῶ τῶν χρημάτων ἐσκοτωμένοις· οὔτε γὰρ τὸ τῆς διανοίας κριτήριον ἔχουσιν ἐρωμένον ὡς συνιέναι τῶν λεγομένων, πρὸς τούναντίον δὲ τῆς 5 συμβουλῆς τῶν νουθετούντων ἀκούουσιν· ὡς γὰρ ἐμοῦ λέγοντος μὴ χρῆναι δανεῖζειν, οὕτως ὑπογογγύζοντες ἀπειλοῦσι τοῖς δεομένοις ἀποκλείσειν τὰς θύρας. Ἐγὼ δὲ πρῶτον μὲν τὸ δωρεῖσθαι διακηρύσσω καὶ παραγγέλλω. Ἐπειτα καὶ τὸ δανεῖζειν παρακαλῶ (δεύτερον γὰρ εἶδος δωρεᾶς δάνεισμα), ποιεῖν 10 δὲ τοῦτο μὴ μετὰ τόκων μηδὲ πλεονασμῶν, ἀλλὰ καθὼς ἡμῖν ὁ θεῖος διατάξατο λόγος· ὁμοίως γὰρ ἔνοχος τιμωρία καὶ ὁ μὴ διδὸς δάνεισμα καὶ ὁ μετὰ τόκων διδούς, ἐπειδὴ τοῦ μὲν τὸ μισάνθρωπον τοῦ δὲ τὸ καπηλικὸν κατακέκριται. Οἱ δὲ πρὸς τὴν ἐναντίαν αὐτομολοῦσιν ἀκρότητα εἰς τὸ παντελὲς ἐφέξειν τὴν 15 δόσιν ἐπαγγελλόμενοι. Ἔστι δὲ τοῦτο ἀναιδῆς ἐνστασις, πρὸς τὸ δίκαιον φιλονεικία μανιώδης, πρὸς Θεὸν ἔρις καὶ πόλεμος. Ἦ γὰρ οὐ δώσω, φησὶν, ἢ δανείζων ἐντοκὸν θήσομαι τὸ συνάλλαγμα.

Πρὸς μὲν οὖν τοὺς τοκογλύφους ἰκανῶς ὁ λόγος διηγωνίσασα- 20 το καὶ αὐτάρκως μοι τὰ τῆς κατηγορίας ὡς ἐν δικαστηρίῳ διήνυσται, καὶ δοίῃ ὁ Θεὸς αὐτοῖς μεταμέλειαν· πρὸς δὲ τοὺς προχείρως δανειζομένους καὶ τοῖς ἀγκίστροις τῶν τόκων ριψοκινδύνως ἑαυτοὺς περιπείροντας οὐδένα ποιήσομαι λόγον, ἀρκεῖν αὐτοῖς κρίνας τὴν συμβουλήν, ἣν ὁ θεσπέσιος πατὴρ ἡμῶν Βασί- 25 λειος ἐν τῷ ἰδίῳ συγγράμματι σοφῶς ἐξεπόνθησε πλείονα πρὸς τοὺς ἀβούλως δανειζομένους ἢ τοὺς πλεονεκτικῶς δανείζοντας ποιησάμενος λόγον.

πού βρίσκονται σέ ανάγκη; Οί λόγοι τους εἶναι ἀντάξιοι τῶν πραγμάτων καί ἡ ἀντίρρηση αὐτῆ πρέπει σ' ἐκείνους πού εἶναι σκοτισμένοι ἀπό τὸ ζόφο τῶν χρημάτων. Γιατί δὲν ἔχουν ἰσχυρὸ τὸ κριτήριον τῆς διάνοιας, ὥστε νὰ καταλάβουν τὰ λεγόμενα κι ἀκοῦνε τὰ ἀντίθετα ἀπὸ τὶς συμβουλὲς ἐκείνων πού τοὺς νοθεοῦν. Διαμαρτύρονται ψιθυριστὰ ὅτι τάχα ἐγὼ συμβουλεύω ὅτι δὲν πρέπει νὰ δανεῖζουν κι ἀπειλοῦν ὅτι θὰ κλείσουν τὶς πόρτες τοὺς σ' αὐτοὺς πού ἔχουν ἀνάγκη. Ἐγὼ ὅμως πρῶτα κηρύττω καὶ παραγγέλλω νὰ δίνουν δωρεάν. Ἐπειτα προτρέπω καὶ νὰ δανεῖζουν (γιατὶ τὸ δάνεισμα εἶναι δεύτερο εἶδος δωρεᾶς), νὰ δανεῖζουν ὅμως χωρὶς τόκους καὶ αὐξήσεις²², ἀλλὰ ὅπως ὁρίζει ὁ θεῖος λόγος· γιατί εἶναι ἐξίσου ἐνοχος τιμωρίας κι αὐτὸς πού δὲ δανεῖζει κι αὐτὸς πού δίνει μὲ τόκο, ἐπειδὴ στὸν ἕνα ἀποδίδεται μισανθρωπία καὶ στὸν ἄλλο συμπεριφορὰ ἐμπόρου. Αὐτοὶ ὅμως πηγαίνουν μόνοι τους στὸ ἄλλο ἄκρο, ὑποσχόμενοι ὅτι θὰ σταματήσουν κάθε εἶδους δόση. Αὐτὸ εἶναι αἰσχρὴ ἐναντίωση, λυσσασμένη ἀμφισβήτηση τοῦ δικαίου, μάχη καὶ πόλεμος κατὰ τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ λέει, ἢ δὲ θὰ δώσω, ἢ δανεῖζοντας θὰ κάνω συναλλαγὴ μὲ τόκο.

Ἄρκετὰ λοιπὸν ἀγωνίστηκε ὁ λόγος κατὰ τῶν τοκογλύφων καὶ ἡ κατηγορία ἀναλύθηκε ἱκανοποιητικὰ ὅπως στὸ δικαστήριον· εἴθε νὰ τοὺς δώσει ὁ Θεὸς μετάνοια. Σὲ ὄσους ὅμως δανεῖζονται ἀπερίσκεπτα καὶ πιάνονται ριποκίνδυνα στὰ ἀγγίστρια τῶν τόκων δὲ θὰ κάνω κανένα λόγο, κρίνοντας ὅτι τοὺς φτάνει ἡ συμβουλή, πού ὁ θεσπέσιος πατέρας μας, ὁ Βασίλειος, διατύπωσε σοφὰ στὸ σύγγραμμά του, λέγοντας περισσότερα σ' αὐτοὺς πού δανεῖζονται ἀπερίσκεπτα παρὰ σ' αὐτοὺς πού δανεῖζουν μὲ πνεῦμα πλεονεξίας.

22. Λουκᾶ 6,35.

**ΕΙΣ ΤΟ, «Ο ΔΕ ΠΟΡΝΕΥΩΝ
ΕΙΣ ΤΟ ΙΔΙΟΝ ΣΩΜΑ ΑΜΑΡΤΑΝΕΙ»**

Φοβερά τῆς ἀποστολικῆς παραγγελίας ἡ σάλπιγξ, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τὸν τῆς εὐσεβείας μαρτυρομένη στρατόν, μάλιστα δὲ τῶν τῆς αἰσχύροτος βαράθρων ἐλαύνουσα, καὶ δὴ καὶ στρατιωτικὸν πρὸς τῷ τέλει παράγγελμα προστιθεῖσα. «Φεύγετε», 5 γάρ φησι, «τὴν πορνείαν». Πᾶν ἀμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν». Οἱ γὰρ τῶν αἰσθητῶν στρατιῶται πολέμων νῦν μὲν ἀντιπροσώπῳ συμβολῆ, νῦν δὲ φυγῇ κεκρημένοι τὰς παρατάξεις σοφίζονται. Ἔστι καὶ πόλεμος ψυχαῖς ἀντιστάσει καὶ φυγῇ στρατηγούμενος. Καὶ τοῦτο Παῦλος 10 εἰδώς, ὁ τῶν τῆς εὐσεβείας τακτικῶν δι' ἑκατέρας ἄγων τὸν στρατόν εὐτεχνίας, νῦν μὲν τὴν μάχην ἐπιμονὴν παραγγέλλει, «στῆτε περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὸν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ», νῦν δὲ φυγῇ σοφίζεσθαι τὸ πολεμοῦν συμβουλεύει· «φεύγετε τὴν πορνείαν». Ἄν πόλεμος ἀπιστίας προσβάλλῃ, χρήσιμος πρὸς ἐκεῖ- 15 νον ἀντίστασις, ἂν δόλων ἀπειλήται παράταξις, καλὴ ἢ πρὸς τούτους τοὺς ἀνταγωνιστὰς προσεδρεία, ἂν συκοφαντίας ἐπιφέρηται τόξον, λυσιτελὲς ἀντιπρόσωπος συμβολὴ πρὸς τὸ ψεῦδος, ὅταν δὲ μορφὴ πορνικὴ τοξεύῃ, νῶτα διδόναι καλὸν καὶ τὴν ἀντιπρόσωπον φεύγειν· κατευστοχεῖ γὰρ ὀφθαλμῶν ἡ πορνεία καὶ 20 δεῖ μεμνήσθαι τοῦ στρατηγοῦ παραγγέλλοντος· «φεύγετε τὴν

**ΣΤΟ «ΟΠΟΙΟΣ ΠΟΡΝΕΥΕΙ,
ΑΜΑΡΤΑΝΕΙ ΣΤΟ ΙΔΙΟ ΤΟΥ ΤΟ ΣΩΜΑ»**

Είναι φοβερή ή σάλπιγγα τῆς ἀποστολικῆς παραγγελίας. Καί γι' ἄλλα πολλὰ διαβεβαιώνει τὸ στρατὸ τῶν πιστῶν, ἀλλὰ κυρίως προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ βάραθρα τῆς αἰσχρότητας καὶ μάλιστα στὸ τέλος προσθέτει κι ἓνα παράγγελμα στρατιωτικό. Γιατὶ λέει, «φεύγετε μακριὰ ἀπὸ τὴν πορνεία. Κάθε ἀμάρτημα, πὺ τυχὸν κάνει ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα του»¹. Οἱ στρατιῶτες τῶν σωματικῶν πολέμων ρυθμίζουν μὲ γνώση τίς συγκρούσεις ἄλλοτε μὲ συμπλοκὴ στήθος πρὸς στήθος κι ἄλλοτε μὲ τὴ φυγὴ. Ὑπάρχει καὶ πόλεμος τῶν ψυχῶν πὺ διεξάγεται εἴτε μὲ τὴν ἀντίσταση εἴτε μὲ τὴ φυγὴ. Ὁ Παῦλος τὸ γνωρίζει αὐτό, πὺ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς τακτικούς τῆς πίστεως, καὶ ὀδηγώντας τὸ στρατὸ μὲ καλὴ χρῆση τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης τακτικῆς, ἄλλοτε παραγγέλλει τὴν ἀντίσταση στὴ μάχη λέγοντας «σταθεῖτε ἀκλόνητοι, ζῶστε τὴ μέση σας μὲ τὴ ζώνη τῆς ἀλήθειας»², κι ἄλλοτε συμβουλεύει νὰ χρησιμοποιοῦμε σ' αὐτὸν πὺ μᾶς πολεμᾷ τὴ φυγὴ, λέγοντας «φεύγετε μακριὰ ἀπὸ τὴν πορνεία». Ἐν μᾶς προσβάλει πόλεμος τῆς ἀπιστίας εἶναι χρήσιμη ἢ ἀντίσταση σ' αὐτόν· ἂν ἀπειλεῖται ἐναντίον μας ἀντιπαράθεση δόλων εἶναι καλὴ ἢ ἐπιμονὴ μπροστὰ σ' αὐτοὺς τοὺς ἀντιπάλους, ἂν μᾶς ρίχνουν τὰ βέλη τῆς συκοφαντίας εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἢ κατὰ μέτωπο μάχη μὲ τὸ ψεῦδος· ὅταν ὁμως μᾶς τοξεύει κάποια μορφή πόρνῆς, εἶναι καλὸ νὰ στρέφομε τὰ νῶτα καὶ ν' ἀποφεύγομε τὴν ἀντιμετώπιση. Γιατὶ ἡ πορνεία πετυχαίνει τὸ στόχο τῆς μὲ τὰ μάτια καὶ πρέπει νὰ θυμόμαστε τὸ στρατηγὸ πὺ

2. Ἐφ. 6,14.

πορνείαν». Ἐχει γάρ τι τῶν ἄλλων πονηρευμάτων φευκτότερον· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς ἀμαρτίας εἶδη φείδεσθαι δοκεῖ τῆς τῶν πραττόντων σαρκὸς καὶ τὸ πραχθὲν εἰς μόνον τὸν τὴν πρᾶξιν δεχόμενον ἴσθησιν· οἷον ἐν ταῖς ἀρπαγαῖς τῶν ἀρπασθέντων τὸ ζημίωμα μόνων, ἐν τῇ τῶν φθονούντων ἰσχυῖ περὶ τοὺς φθονομένους τὸ πάθος ἐκρήγνυται, ἐν ταῖς συκοφαντίαις, ὅταν τύχωσι πίστεως, μόνων αὐθις τῶν συκοφαντουμένων ὁ κίνδυνος, ἐν τοῖς τὸν φόνον ὡσαύτως τολμήσασι τοῦ δεξαμένου τὴν σφαγὴν τὸ δυσπράγημα· πᾶσαν ἂν τις ἔργων ἀδίκων ἐπερχόμενος πρᾶξιν εὐρήσει τὴν μὲν τῶν ἀδικούντων μερίδα κερδαίνουσαν, τὴν δὲ τῶν ἀδικουμένων ζημιουμένην, πορνεία δὲ τὴν τοιαύτην οὐκ οἶδε διαίρεσιν, οὐδὲ χωρίζει τὴν τοῦ παθόντος τῆς τοῦ δράσαντος πρᾶξιν, ἀλλὰ συγκαταστρέφει πρὸς ἀτιμίαν ἐπίκοινον, συνάπτει δὲ δεσμῶ μολυσμοῦ. Τοῖς πλεονέκταις ἔστι ζημιώσασιν ἄλλον ἐζημιῶσθαι μηδὲν, τοῖς πόρνοις δ' οὐκ ἔστιν οὐδὲν καταισχύνασιν σῶμα μὴ τῷ καταισχυνθέντι συγκαταισχύνεσθαι· τοῖς πεφονευκόσιν ἔστιν ἐργασαμένοις τὸν φόνον τοῖς σφαγεῖσι μὴ συνεσφάχθαι, τοῖς πόρνοις δ' οὐκ ἔστι μολύνασι σάρκα τοῦ μολυσμοῦ καθαρεύειν.

20 Καὶ σκόπει μοι τὴν εἰς τοῦτο τοῦ Παύλου λεπτολογίαν· «φεύγετε», φησί, «τὴν πορνείαν». Διὰ τί; Ὅτι «πᾶν ἀμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστι» (τοῦτ' ἔστι τῇ τοῦ σώματος μὴ λυμαινόμενον φύσει, τῇ τῶν μελῶν μὴ συνεσταλμένον ὕβρει, τῷ τῆς σαρκὸς μολυσμῶ μὴ συμπληρούμενον, ἀλλ' ἐξω τῆς τοῦ πράξαντος σώματος ἐνεργούμενον βλάβης), ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἀμαρτάνει· οὐχ ὡσπερ ὁ φονεὺς εἰς ἀλλότριον ἄτρωτον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα συντηρῶν, οὐχ ὡσπερ ὁ πλεονέκτης εἰς ἕτερον τὴν τῆς ἰδίας σαρκὸς φυλαττόμενος βλάβην, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτοῦ φθορεὺς ὁ πόρνος, αὐτὸς ὑφ' 30 ἑαυτοῦ τῷ τῆς ἀτιμίας περιπεῖρεται βέλει. Ὁ κλέπτης, ἵνα

μᾶς δίνει τὸ παράγγελμα· «φεύγετε μακριὰ ἀπὸ τὴν πορνεία». Γιατὶ τὴ θεωρεῖ ὅτι εἶναι πιὸ ἀποφευκτέα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀμαρτήματα. Τὰ ἄλλα δηλαδὴ εἶδη τῆς ἀμαρτίας θεωρεῖ ὅτι δὲν πειράζουν τὴ σάρκα αὐτῶν ποὺ τὰ διαπράττουν καὶ ἡ πράξη σταματᾷ σ' αὐτὸν μόνο ποὺ διαπράττει τὸ ἀμάρτημα. Γιὰ παράδειγμα· στὶς ἀρπαγὲς ἡ ζημία περιορίζεται σ' αὐτὰ μόνο ποὺ ἔχουν ἀρπαγεῖ· ὁ φθόνος ξεσπᾷ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ ὑπερισχύσουν οἱ φθονοῦντες ἀπὸ τοὺς φθονούμενους· στὶς συκοφαντίες, ὅταν γίνουν πιστευτές, ὁ κίνδυνος περιορίζεται σ' αὐτοὺς ποὺ συκοφαντοῦνται· ἐπίσης καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ τόλμησαν τὸ φόνο ἢ δυστυχία χτυπᾷ μόνο αὐτὸν ποὺ δέχτηκε τὴ σφαγή. Ὅποια ἄδικη πράξη κι ἂν ἐξετάσει κανένας θὰ βρεῖ τὴ μερίδα τῶν ἀδικούντων νὰ κερδίζει καὶ τοὺς ἀδικούμενους νὰ χάνουν. Ἡ πορνεία ὁμῶς δὲ γνωρίζει αὐτὴ τὴ διάκριση οὔτε διαχωρίζει τὸ παθόντα ἀπὸ τὸ δράστη, ἀλλὰ ὀδηγεῖ σὲ κοινὸ τέλος ἀτιμίας καὶ τοὺς δένει μὲ τὸ δεσμὸ τοῦ μολυσμοῦ. Ὅταν βλάψουν οἱ πλεονέκτες, δὲν ἀμαρτάνει σὲ τίποτε κάποιος ἄλλος. Οἱ πόρνοι ὁμῶς δὲν εἶναι δυνατὸ ἂν καταντροπιάσουν τὸ σῶμα τους νὰ μὴν καταντροπιαστοῦν μαζί κι αὐτοί. Αὐτοὶ ποὺ ἔκαναν φόνο εἶναι δυνατὸ ὅταν σκοτώσουν νὰ μὴ σκοτωθοῦν μαζί μ' ἐκείνους ποὺ σκοτώθηκαν, οἱ πόρνοι ὁμῶς δὲν εἶναι δυνατὸ, ἂν μολύνουν τὴ σάρκα τους, νὰ μείνουν καθαροὶ ἀπὸ τὸ μολυσμὸ.

Καὶ πρόσεχε σὲ παρακαλῶ τὴ λεπτολογία τοῦ Παύλου. «Ἀποφεύγετε», λέει «τὴν πορνεία». Γιατί; Ἐπειδὴ «κάθε ἀμάρτημα ποὺ τυχὸν θὰ κάνει ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα» (δηλαδὴ δὲ φθείρει τὴ φύση τοῦ σώματος, δὲν κλείνεται στὴν ὕβρη τῶν μελῶν, δὲν ὀλοκληρώνεται μὲ τὸ μολυσμὸ τῆς σάρκας, ἀλλὰ διαπράττεται ἔξω ἀπὸ τὴ βλάβη τοῦ σώματος ποὺ τὸ ἐπραξε)· «ὅποιος ὁμῶς πορνεύει, ἀμαρτάνει στὸ ἴδιο του τὸ σῶμα»³. Ὅχι ὅπως ὁ φονεὴς ποὺ ἀμαρτάνει σὲ ξένο σῶμα καὶ διατηρεῖ ἄτρωτο τὸ δικό του, ὄχι ὅπως ὁ πλεονέκτης ποὺ ἐπιφυλάσσει σὲ κάποιον ἄλλο τὴ βλάβη τῆς ἴδιας του τῆς σάρκας, ἀλλὰ ὁ πόρνος φθείρει τὴν ἴδια του τὴ σάρκα, αὐτὸς ὁ ἴδιος τρυπᾷ τὸν ἑαυτό του μὲ τὸ βέλος τῆς ἀτιμίας. Ὁ κλέφτης τολμᾷ τὴν παρανομία γιὰ νὰ

θρέψη τὸ σῶμα, τολμᾷ τὸ πλημμέλημα, ὁ πόρνος δὲ τῇ τῆς
 ἰδίας σαρκὸς προσεδρεύει ληστεία· τὸν πλεονέκτην πρὸς ἀρπα-
 γὴν ἐρεθίζει φιλοκερδῆς λογισμὸς, πορνεία δὲ τῆς τοῦ σώματος
 ζημία σεμνότητος· τῷ βασκάνῳ κατασκευάζει τὸ πάθος δοξα-
 5 ζόμενος ἕτερος, ὁ πόρνος δὲ τῆς ἰδίας ἐστὶν αὐτουργὸς ἀδοξίας.
 Τί γὰρ ἀτιμότερον σκευοφόρου πορνείας; Πᾶσα μὲν γὰρ ἀδοξος
 ἀμαρτίας δουλεία (ἀτιμοὶ γὰρ τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν), ὁ δὲ
 πόρνος ἀμαρτίας ἀδοξότερος δοῦλος· βόρβορον ἀντλεῖν παρ'
 αὐτῇ τεταγμένος, μολυσμοῦ συνάγει σωρὸν καὶ ἀκάθαρτον λει-
 10 τουργεῖ ἐργασίαν. Ἦ οὐ δεινὸν ἐγκυλίεσθαι πηλῷ, αἰσχρότητι
 τρίβεσθαι, ράκους ἔχειν τὸ σῶμα μὴ διαλλάττον; Ποία γὰρ ρά-
 κους καὶ πόρνου διαφορά; Τοῦ τῆς εὐσεβείας ἀπεσχίσθη σώμα-
 τος, φθείρεται καθημερινῇ σηπεδόνη, ταῖς τῆς ἀμαρτίας ὁδοῖς
 ὡς ἀχρηστον ἐναπορρίπτεται ράκος, κεῖται πᾶσι καταπάτημα
 15 δαίμοσιν, εἰς αὐτὸ ὁ διάβολος τὴν ἰδίαν ἀπομάσσειται σῆψιν.

Τῆς νοητῆς δὲ τοῦ πόρνου κακοπραγίας ἡ πρόδηλος καὶ
 σαφὴς οὐκ ἐλάττων· ἐστὶ γὰρ φευκτὸς οἰκίαις, ἀπευκτὸς συντυ-
 χίαις, τοῖς πλησιάζουσιν ὕβρις, τοῖς ἐχθραίνουσιν δνειδος, συγ-
 γενέσιν αἰσχύνη, συνοίκους ἐπάρατος, ἀθυμία γονεῦσιν, οἰκέταις
 20 θεατρισμὸς, γελώμενον διήγημα γείτοσι, γῆμαι σπουδάζων ἀπό-
 βλητος, ὑποπτος μετὰ γάμον νυμφίος, μισούμενος τέκνοις πα-
 τῆρ, εὐκαταφρόνητος σύμβουλος, ἀηδῆς χαριζόμενος, αἰτῶν ἀη-
 δέστερος, πόρρωθεν ὀφθεῖς λυπηρὸς, νοσῶν ἀθλιώτερος, τε-
 θνεὺς ἀτιμότερος. Τοσοῦτου πλήθους κακῶν τὴν πορνείαν ὁ
 25 Παῦλος μητέρα θεώμενος τὴν νικητήριον φυγὴν ἡμῖν ἀρτίως
 παραγγέλλων ἐβόα· «φεύγετε τὴν πορνείαν».

Αὕτη ἡ φωνὴ νεανίσκου με νῦν ἀνέμνησε σώφρονος κατ'

θρέψει τὸ σῶμα του, ὁ πόρνος ὁμως καιροφυλακτεῖ γιὰ νὰ ληστέψει τὴν ἴδια του τὴ σάρκα. Ὁ πλεονέκτης ἐρεθίζεται γιὰ νὰ ἀρπάξει ἀπὸ φιλοκέρδεια, ἡ πορνεία ὁμως ἀποτελεῖ ζημία τῆς σεμνότητος τοῦ σώματος. Στὸ φθονερὸ τὸ πάθος του ὀφείλεται στὴ δόξα ἐνὸς ἄλλου, ἐνῶ ὁ πόρνος εἶναι αὐτουργὸς τῆς ἴδιας του τῆς ἀτιμίας. Τί πὼ ταπεινωτικὸ ὑπάρχει λοιπὸν ἀπὸ τὸν ἀχθοφόρο τῆς πορνείας; Γιατὶ ἡ δουλεία σὲ ὁποιαδήποτε ἁμαρτία εἶναι ταπείνωση (ἀφοῦ ταπεινώνει τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς), ὁ πόρνος ὁμως εἶναι ὁ πὼ ἐξευτελισμένος δοῦλος τῆς ἁμαρτίας. Ἐχοντας δουλειά του ν' ἀντλεῖ γι' αὐτὴν βόρβορο, μαζεύει σωρὸ μολυσμοῦ καὶ ἐκτελεῖ ἐργασία ἀκάθαρτη. Ἡ δὲ εἶναι φοβερὸ νὰ κυλιέται κανένας στὴ λάσπη, νὰ κατατρώγεται ἀπὸ τὴν αἰσχρότητα, νὰ ἔχει σῶμα πὼ δὲ διαφέρει ἀπὸ κουρέλι; Γιατὶ ποιά διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ ράκος καὶ στὸν πόρνο; Ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὸν κορμὸ τῆς εὐσέβειας, φθείρεται μὲ τὴν καθημερινὴ σηπεδόνα, πετιέται στοὺς δρόμους τῆς ἁμαρτίας σὰν ἓνα ἄχρηστο ράκος, καταπάτημα γιὰ ὄλους τοὺς δαίμονες, σ' αὐτὸ ὁ διάβολος ἐναποθέτει τὴ δική του σήψη.

Ἄπὸ τὴ νοητὴ τώρα κακοτυχία τοῦ πόρνου δὲν εἶναι μικρότερη αὐτὴ πὼ εἶναι πρόδηλη καὶ σαφής. Τὰ σπίτια τὸν ἀποφεύγουν, δὲν τὸν θέλουν στίς συντροφιάς, ὁποιους πλησιάζει τὸν περιφρονοῦν, οἱ ἐχθροὶ του τὸν κατηγοροῦν, εἶναι ντροπὴ γιὰ τοὺς συγγενεῖς, καταραμένος γι' αὐτοὺς πὼ μένει μαζί τους, ἡ λύπη τῶν γονιῶν του, θέατρο γιὰ τοὺς ὑπηρέτες του, οἱ γείτονες του τὸν ἔχουν γιὰ νὰ διηγοῦνται καὶ νὰ γελοῦν, ὅταν θέλει νὰ παντρευτεῖ τὸν διώχνουν, μετὰ τὸ γάμο εἶναι ὑποπτος σύζυγος, πατέρας πὼ τὸν μισοῦν τὰ παιδιά του, σύμβουλος περιφρονημένος, προκαλεῖ ἀηδία ὅταν προσφέρει, ὅταν ζητεῖ προκαλεῖ περισσότερη, εἶναι θλιβερός βλεπόμενος ἀπὸ μακριά, πὼ ἀξιολύπητος εἶναι ὅταν ἀρρωσταίνει, ὅταν πεθάνει δὲν τὸν τιμᾷ κανένας. Βλέποντας ὁ Παῦλος τὴν πορνεία νὰ εἶναι μητέρα τόσων κακῶν μᾶς ἔδωσε πρὸ ὀλίγου τὸ ἐντονο παράγγελμα τῆς νικητήριας φυγῆς: «ἀποφεύγετε τὴν πορνεία».

Τὸ παράγγελμα αὐτὸ μοῦ ὑπενθύμισε τώρα τὸ φρόνιμο νεα-

αἰγυπτιακῆς πορνείας διὰ φυγῆς ἀριστεύσαντος. Καίτοι γε πολ-
 λὰ τῷ νεανίσκῳ τὴν πειθῶ κατεσκεύαζεν· ἡλικία φιλήδονος,
 δουλείας ζυγός, δεσποίνης ἐρωτικὴ κολακεία, διάλεξις συνεχῆς
 ἀσελγείας, λαθραία πρὸς μίξιν παράκλησις. «Ἐγένετο γὰρ
 5 τοιαύτη τις ἡμέρα καὶ εἰσῆλθεν Ἰωσήφ εἰς τὴν οἰκίαν ποιεῖν τὰ
 ἔργα αὐτοῦ καὶ οὐδεὶς ἦν τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἔσω καὶ ἐπεσπάσατο
 ἡ κυρία τῶν ἱματίων αὐτοῦ λέγουσα· κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ». *Μέγα τὸ τῆς σωφροσύνης ἀξίωμα· τοῦ δούλου τὴν δέσποιναν*
κατεσκεύασε δούλην· ὁ μὲν γὰρ ἰκετεῦετο, ἡ δὲ ἰκέτευεν· «κοι-
 10 *μήθητι μετ' ἐμοῦ, κοιμήθητι».* Πεπυρωμένον τῆς πορνείας τὸ
 βέλος, ἀλλ' ὕλην ψυχῆς καιομένην οὐχ εὔρεν, εἰς ἐσθῆτα δὲ τὴν
 διάλυσιν ἔσχεν, ἦν τὸ τῆς πορνείας ἀναιδὲς περισφίγγον ἐβόα·
 «κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ». *Μυκᾶται τὸν τῆς πορνικῆς ἐπιθυμίας*
λιμόν, ἀλλ' ἔκλειεν μᾶλλον τὰ τοῦ σώφρονος ὄντα. Ἡ μὲν γὰρ
 15 ἔλεγε, «κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ», καὶ τοῖς ἔργοις ἐκεῖνος ἐδήλου τὸ
 ἄγρυπνον· οὐ γὰρ ἐνύσταξε ταῖς κολακείαις ὁ τόνος, οὐχ ὕπνω-
 σεν ἢ γνώμη ταῖς ἐπῳδαῖς, οὐκ ἔκαθευδῆσε τῆς σωφροσύνης ἢ
 νῆψις, οὐ ταῖς κατασχούσαις ὑπεξελύθη λαβαῖς, οὐ τοῖς τῆς
 μορφῆς καλλωπισμοῖς ἠλιεύθη, οὐ ρημάτων ἐρωτικῶν διεκλά-
 20 σθη θωπεύαις, ἀλλ' ἦν αὐτῷ πικροτέρα λαιδορίας τῆς δεσποίνης
 ἢ φωνὴ κολακευούσης· «κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ». Ἐτοιμος εἰστή-
 κει τῆς μοιχείας νυμφαγωγός ὁ διάβολος καὶ συνέσφιγγε τὴν
 ἐσθῆτα τῇ πόρνη καὶ τῶν παρ' ἐκείνης συνεκοινῶνει λαβῶν,
 οὐκ ᾔδει δὲ τεχνίτη παλαιῶν ἀθλητῆ σωφροσύνης καὶ καλῶς
 25 τὰς ἐκείνης ἀπεκδυομένῳ λαβάς. «Καταλιπών», γὰρ φησι, «τὰ
 ἱμάτια εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς ἔφυγε καὶ ἐξῆλθεν ἔξω». Ὡς γυμνό-
 της ἀγιωτέρα ἐνδύσεως. Τί γοῦν τῆς αἰγυπτιακῆς ἀκολασίας ἡ
 λύσσα; Τὰ ἑαυτῆς κακὰ τῷ Ἰωσήφ περιτίθησι καὶ δραμοῦσα

ρὸ πού ἀρίστευσε κατὰ τῆς αἰγυπτιακῆς πορνείας μὲ τὴ φυγή. Ἐὰν καὶ βέβαια ἦταν πολλὰ ἐκεῖνα πού συντελοῦσαν στὸ νὰ πειστεῖ ὁ νεαρός· ἡ φιληδονία τῆς ἡλικίας, ὁ ζυγὸς τῆς δουλείας, ἡ ἔρωτικὴ κολακεία τῆς κυρίας του, ὁ συνεχῆς διάλογος γι' ἀσέλγεια, ἡ προτροπὴ γιὰ κρυφὴ μίξη. Γιατὶ λέει, «μιά μέρα ὁ Ἰωσήφ μπῆκε μέσα στὸ σπίτι γιὰ νὰ κάνει τὶς δουλειές του καὶ δὲν ἦταν μέσα κανένας ἄνθρωπος τοῦ σπιτιοῦ. Τὸν ἔπιασε τότε ἡ κυρία του ἀπὸ τὰ ροῦχα καὶ τοῦ ἔλεγε· κοιμήσου μαζί μου»⁴. Μεγάλῃ εἶναι ἡ ἀξία τῆς σωφροσύνης· ἔκανε τὴν κυρία δούλη τοῦ δούλου της. Γιατὶ αὐτὸς δεχόταν θερμὲς παρακλήσεις, ἐνῶ ἐκείνη τὸν θερμοπαρακαλοῦσε, «κοιμήσου μαζί μου, κοιμήσου». Ἦταν πυρακτωμένο τὸ βέλος τῆς πορνείας, δὲ βρῆκε ὁμοίως μέσα στὴν ψυχὴ ὕλη πού καίεται, ἀλλὰ διαλύθηκε στὸ φόρεμά του, πού τραβοῦσε ἡ πορνικὴ ἀναίδεια καὶ φώναζε, «κοιμήσου μαζί μου». Μουγγρίζει ἀπὸ τὴν πείνα τῆς πορνικῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ τὸ μούγγρισμα ἔκλεινε περισσότερο τ' αὐτιά τοῦ φρόνιμου νέου. Γιατὶ αὐτὴ ἔλεγε, «κοιμήσου μαζί μου», ἐνῶ ἡ σωφροσύνη φώναζε στὸ νέο τ' ἀντίθετα· 'Στάσου ἀγρυπνος μαζί μου'. Κι ἐκεῖνος ἔδειχνε ὅτι ἀγρυπνοῦσε μὲ τὴ στάση του. Ἡ ἀντίστασή του δὲ νύσταζε μὲ τὶς κολακεῖες, δὲν κοιμήθηκε ἢ ἀπόφασή του ἀπὸ τὴν ἴδια πάντοτε ἐπώδῃ, δὲν ἔπεσε στὸν ὕπνο ἢ σῶφρονη ἀγρυπνία, δὲν ὑποχώρησε στὰ χέρια πού τὸν κρατοῦσαν, δὲν πιάστηκε ἀπὸ τὸ καλλωπισμένο πρόσωπο, δὲ συγκινήθηκε ἀπὸ τὸ χάδι τῶν ἐρωτικῶν λόγων, ἀλλὰ ἦταν γι' αὐτὸν χειρότερη ἀπὸ κατηγορία ἢ κολακευτικὴ φωνὴ τῆς κυρίας του· «κοιμήσου μαζί μου». Στεκόταν ὁ διάβολος ἔτοιμος νυμφαγωγὸς τῆς μοιχείας κι ἔσφιγγε κι αὐτὸς μαζί μὲ τὴν πόρνη τὸ φόρεμα καὶ βοηθοῦσε κι ἐκεῖνος νὰ τὸν κρατᾶ, δὲν ἤξερε ὁμοίως ὅτι πάλευε μὲ τεχνίτη ἀθλητὴ τῆς σωφροσύνης, πού ἀπέφευγε μ' ἐπιτυχία τὶς λαβὲς ἐκείνης. Γιατὶ λέει, «ἄφησε τὰ φορέματά του στὰ χέρια της κι ἔφυγε καὶ βγήκε ἔξω»⁵. Νὰ γύμνια πιὸ σεμνὴ ἀπὸ ντύσιμο. Καὶ τί κάνει ἢ λύσσα τῆς αἰγυπτιακῆς ἀκολασίας; Φορτώνει τὶς δικές

πρὸς τὸν ἄνδρα φησὶν· «εἰσήγαγες ἡμῖν παῖδα Ἑβραῖον ἐμπαί-
 ζειν ἡμῖν· εἶπέ μοι γὰρ τῇ γυναικί σου τῇ μέχρι τοῦ νῦν σωφρό-
 νως φυλαξάσῃ τὴν κοίτην σου· κοιμηθήσομαι μετὰ σοῦ. Ὡς δὲ
 ὕψωσα τὴν φωνήν μου καὶ ἀνεβόησα, ἀφήκε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ
 5 παρ' ἑμοὶ καὶ ἔφυγε καὶ ἐξῆλθεν ἔξω». Πάλιν Ἰωσήφ δι' ἐσθῆ-
 τος συκοφαντεῖται· ἀδελφοὶ πρότερον αὐτοῦ τὸν χιτῶνα λαβόν-
 τες ὡς θηριόβρωτον αὐτὸν δι' ἐκείνου ἐσυκοφάντουν κακούρ-
 γως, νῦν αὐτὴ τὸν χιτῶνα λαβοῦσα διαβάλλει ὡς πόρνον. Πρέ-
 πουσα τῷ Ἰωσήφ ἢ τοῦ Δεσπότου φωνή· «διεμερίσαντο τὰ ἱμά-
 10 τιά μου ἑαυτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἐπέβαλον ψεῦδος». Γλυκεῖα τῷ τῶν σωφρόνων στρατῷ τῆς σωφροσύνης ἢ ρητο-
 ρεῖα, ἀλλ' ἐπίπικος τῇ τῆς σαρκὸς ἀσθενείᾳ. Ὡς τῆς δικαίας ἐπὶ
 τῷ Ἰωσήφ παρὰ Θεοῦ προστασίας· πρὸ τῶν πειρασμῶν τὸν Ἰω-
 σήφ οὐκ ἐτίμησεν, ἀλλ' ἔδειξε δι' ὄνειράτων τὸ μέλλον διδά-
 15 σκων ὅτι πόρρωθεν τοῖς δικαίοις τὴν δόξαν ἠϋτρέπιζε, συνεχώ-
 ρησε δὲ τοῖς πειρασμοῖς δοκιμάσαι τὸν νέον τὰς τῶν φιλοσόφων
 ἀποκλείων φωνάς· δοκιμὴν γὰρ μὴ δεδωκότος τοῦ Ἰωσήφ οἱ
 φιλόσοφοι ἂν ἔλεγον συντυχίας εἶναι τυφλῆς τὰ πραττόμενα· Αἰ-
 γυπτίων Ἰωσήφ βασιλεύει, βαρβάρων δεσπάζει παιδάριον·
 20 ποῖαν ἀρετὴν ἐνδειξάμενον; ὑπὲρ ποίας τούτου τετυχηκὸς ἀρε-
 τῆς; Ἴνα οὖν ταῦτα περὶ τοῦ δικαίου μὴ λέγηται, προλαμβάνων
 ὁ Θεὸς τοὺς ἐπ' αὐτὸν πειρασμοὺς συγχωρεῖ, ὥστε τὴν ἀπ'
 ἐκείνων τῷ δικαίῳ μαρτυρίαν γενέσθαι καὶ ράψαι τῶν φιλοσό-
 φων τὰ στόματα.

25 Ἀποστρεφόμεθα τοίνυν τὰς ἐκ μορφῆς πορνικῆς ἐπερχο-
 μένας βολάς, κλείωμεν ἀσελήμασι τὸ βλέμμα, γελάσθωσαν
 παρ' ἡμῖν ἡδονῶν ἀταξίαι, φρουραρχεῖτω τὴν σάρκα σωφροσύ-
 νη, καθαρότης ἐγκείτω τοῖς μέλεσι, τριβώμεθα λογισμοῖς φιλο-
 κάλοις, λάμπωμεν ἔργων ἀγαθῶν, ἐσμηγμένῳ περιστίλβωμεν

της βρωμιᾶς στὸν Ἰωσήφ· τρέχει στὸν ἄνδρα της καὶ τοῦ λέει· «ἔβαλες μέσα στὸ σπῆτι ἓνα Ἑβραῖο νέο νὰ μᾶς ἐξευτελίσει. Γιατὶ εἶπε σ' ἐμένα τῆ γυναῖκα σου, πού ὡς τώρα φύλαξα μὲ σωφροσύνη τῆ συζυγία σου, 'θὰ κοιμηθῶ μαζί σου'. Κι ὅταν ἔβαλα δυνατὴ φωνὴ ἄφησε τὰ ρούχα του κοντὰ μου, ἔφυγε καὶ βγήκε ἔξω»⁶. Καὶ πάλι ὁ Ἰωσήφ κατηγορεῖται μὲ ἀπόδειξη τὰ ρούχα. Οἱ ἀδελφοί του παλαιὰ πῆραν τὸ χιτῶνα του καὶ τὸν συκοφαντοῦσαν κακόβουλα μὲ ἀπόδειξη αὐτὰ ὅτι τὸν εἶχαν φάει τὰ θηρία, τώρα αὐτὴ ἐδῶ παίρνει τὸ χιτῶνα καὶ τὸν διαβάλλει ὡς πόρνο. Ταιριάζει στὸν Ἰωσήφ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου· «μοιράστηκαν τὰ ρούχα μου μεταξύ τους καὶ στὰ ἱμάτιά μου ἔβαλαν ψεῦδος»⁷. Στους σώφρονες στρατιῶτες εἶναι γλυκιὰ ἡ ρητορεία τῆς σωφροσύνης, ἀλλὰ καὶ ἐπίπονη ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας τῆς σάρκας. Πόσο δίκαιη στάθηκε ἡ προστασία τοῦ Ἰωσήφ ἀπὸ τὸ Θεό. Δὲν εἶχε τιμήσει τὸν Ἰωσήφ πρὶν ἀπὸ τοὺς πειρασμούς, ἀλλὰ ἔδειξε τὸ μέλλον του μὲ τὰ ὄνειρα, λέγοντας ὅτι ἀπὸ πολὺ πρὶν ἐτοιμάζε γιὰ τοὺς δίκαιους τῆ δόξα τους, ἄφησε ὅμως στοὺς πειρασμούς νὰ δοκιμάσουν τὸ νέο, κλείνοντας τὸ στόμα τῶν φιλοκατηγόρων. Γιατὶ, ἂν ὁ Ἰωσήφ δὲν δοκιμαζόταν, θὰ ἔλεγαν οἱ φιλοκατήγοροι ὅτι ὅσα γίνονταν ἦταν ἀποτέλεσμα τυφλῆς συντυχίας. Βασιλιάς τῶν Αἰγυπτίων νὰ εἶναι ὁ Ἰωσήφ, νὰ κυβερνᾷ τοὺς βαρβάρους ἓνα παιδάριο! Ποιὰ ἀρετὴ εἶχε δείξει; Ἐξαιτίας ποιᾶς ἀρετῆς του πέτυχε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα; Γιὰ νὰ μὴ λέγονται λοιπὸν αὐτὰ γιὰ τὸ δίκαιο, προλαμβάνει ὁ Θεὸς κι ἐπιτρέπει τοὺς σχετικὸς πειρασμούς, ὥστε νὰ μαρτυρήσουν αὐτοὶ γιὰ τὸ δίκαιο καὶ νὰ ράψουν τὰ στόματα τῶν φιλοκατηγόρων.

Ἄς ἀποστρεφόμεστε λοιπὸν τὶς βολῆς πού ἔρχονται ἀπὸ πορνικὸ πρόσωπο, ἂς κλείνομε τὸ βλέμμα στὶς ἀσελγεῖς προκλήσεις, ἂς περιγελοῦμε τὶς ἀταξίες τῶν ἡδονῶν, ἂς φρουρεῖ ἡ σωφροσύνη τῆ σάρκα μας, ἂς κατοικεῖ στὰ μέλη μας ἡ καθαρότητα, ἂς ἀσκούμαστε μὲ λογισμοὺς φιλόκαλους, ἂς φωτιζόμεστε ἀπὸ τὴ λάμψη τῶν ἔργων μας, ἂς λάμπομε ἀπὸ καθαρμένο βίο, ἂς

6. Γεν. 39,14.

7. Ἰω. 19,44. Ἐντὶ ψεῦδος τὸ ὀρθὸ εἶναι κληρο.

βίῳ, καθαρὸν τὸ σῶμα ναὸν τῆς του Πνεύματος οἰκήσεως φυλάττωμεν, ἐπιγράψωμεν αὐτὸ ἐπιγράμματι τὴν φοβερὰν τοῖς ἀκολάστοις παραγγελίαν βοῶντι· «εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός».

5 Ἐβουλόμην ὑμῶν μηδὲ πρὸς μικρὸν διαζεύγνυσθαι· τί γὰρ γλυκύτερον πατρὶ συνουσίας ἀγαπωμένων υἱῶν; Ἄλλ' ἐπειδὴ καλεῖ πρὸς ἀγῶνας τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος, δεῖ δραμεῖν πρὸς τὰ σκάμματα τῆς ἐκκλησίας εὐχῶν συνεργὸς εἰληφότα. Ἄλλ' ἐκεῖνο παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην· φυλάττετε τὴν ἐκκλη-
 10 σιαστικὴν ἐνταξίαν, κἂν τινες ταραχὰς παρεμβάλλωσι, νικᾶτε μακροθυμίᾳ τὰς ταραχὰς· ἔσται γὰρ οὐκ εἰς μακρὰν τῶν θορύβων διόρθωσις. Μὴ ταραττεσθε φῆμαις, μὴ φλυαρίαις παρακινεῖσθε, ἀλλ' εὐχὰς ἡμῖν συνοδοιπόρους συμπέμψατε, ἵνα ταῖς εὐχαῖς ὑμῶν δυναμούμενοι εἴπωμεν ἐν παντὶ καιρῷ παρὰ τῆς
 15 θείας βοηθούμενοι ἰσχύος· «πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ», ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

διατηροῦμε τὸ σῶμα ναὸ καθαρὸ γιὰ τὴν κατοίκηση τοῦ Πνεύματος, ἅς χαράξομε σ' αὐτὸ ὡς ἐπίγραμμα τὴ φοβερὴ προειδοποίηση ποὺ φωνάζει· «ἂν κάποιος καταστρέφει τὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς θὰ τὸν ἀφανίσει»⁸.

Ἦθελα νὰ μὴ σᾶς ἀποχωριστῶ οὔτε γιὰ λίγο. Γιατὶ τί εἶναι γλυκύτερο γιὰ τὸν πατέρα ἀπὸ τὴ συντροφιά τῶν γιῶν του ποὺ ἀγαπᾷ; Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ λόγος τῆς εὐσέβειας μᾶς καλεῖ σὲ ἀγῶνες, πρέπει νὰ τρέξω στὰ σκάμματα τῆς Ἐκκλησίας, παίρνοντάς σας συνεργοὺς στὶς προσευχές. Παρακαλῶ ὁμοῦς τὴν ἀγάπη σας γιὰ τοῦτο· Φυλάγετε τὴν τάξη τῆς ἐκκλησίας, κι ἂν μερικοὶ παρεμβάλλουν ταραχές, νικᾶτε τὶς ταραχές μὲ τὴ μακροθυμία σας. Γιατὶ δὲ θὰ τραβήξει σὲ μᾶκρος ἢ διόρθωση τῶν θορυβῶν. Μὴ σᾶς ταράζουν οἱ διάφορες φῆμες, μὴ σᾶς παρασαλεύουν οἱ διάφορες φλυαρίες, ἀλλὰ στεῖλτε τὶς προσευχές σας νὰ μᾶς παρακολουθοῦν στὸ δρόμο μας, ὥστε, ἐνισχυόμενοι ἀπὸ τὶς προσευχές σας καὶ βοηθούμενοι κάθε στιγμή ἀπὸ τὴ θεία δύναμη νὰ πῶ· «μπορῶ τὰ πάντα χάρη στὸ Χριστὸ ποὺ μὲ δυναμώνει»⁹, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

8. Α' Κορ. 3,17.

9. Φιλ. 4,13.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΒΡΑΔΥΝΟΝΤΑΣ
ΕΙΣ ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

Οί τῆς οἰκουμένης ταύτης βασιλεῖς, ἥνικα ἂν νόμους συγ-
γράψωσι τοὺς τῶν ἀνθρώπων βίους καλῶς κανονίζοντας, τοῖς
ἄρχουσιν αὐτοὺς ἐγχειρίζοντες, δι' ἐκείνων κελεύουσι τοῖς ὑπη-
κόοις δημοσιεύεσθαι, ἵν' οὕτως ἀπαράβαρα τὰ προστεταγμένα
5 φυλάττοιτο. Ἔδωκε δὲ ὁ μέγας Θεὸς νόμους τοῖς τῶν ἐκκλη-
σιῶν ἡγεμόσιν, οὗς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐν τοῖς καθήκουσι
χρόνοις προφέροντες, ὑπαναγινώσκομεν ὑμῖν, καὶ τηρεῖν εἰς δύ-
ναμιν τὰ γεγραμμένα κελεύομεν. Ἴδοὺ τοίνυν ὁ τῶν ὀλων ἀγαθὸς
οἰκονόμος, ὁ τοὺς ἐνιαυτοὺς ἀνακυκλῶν καὶ κυβερνῶν τὴν τῶν
10 χρόνων περίοδον, ἤγαγεν ἡμέραν σωτήριον, καθ' ἣν σύνθηες
ἡμῖν καλεῖν εἰς υἰοθεσίαν τοὺς ξένους, εἰς χάριτος μετουσίαν τοὺς
πενομένους, εἰς κάθαρσιν ἁμαρτιῶν τοὺς ἐρρυπωμένους τοῖς
πλημμελήμασι. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο κήρυγμα, τὸ
προλαβὸν ὀλίγον τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐπιφάνειαν· «φωνὴ βοῶντος
15 ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς
τρίβους αὐτοῦ». Εἰ δὲ μήτε Ἰωάννης, μήτε Δαβὶδ ἐγώ, ἀλλὰ ἡ
ταπεινότης τοῦ ὑπηρέτου μὴ βλαπτέτω τοῦ δεσποτικοῦ νόμου
τὴν δύναμιν. Οὕτε γὰρ τοὺς γραμματέας τῶν νόμων αἰδούμενοι
τοῖς διηγορευμένοις πειθόμεθα, ἀλλὰ, δεδοικότες τοῦ Νομοθέ-
20 του τὴν ἐξουσίαν, ὑποκύπτομεν τοῖς προσταγμάσιν. Ἦλθε χάρις
βασιλικὴ δυσὶ τάγμασι θλιβομένοις χαριζομένη τὴν ἄνεσιν· τοῖς
δεσμώταις λύσιν, τοῖς ὀφειλέταις συγχώρησιν. Καὶ διὰ τοῦτο

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΚΑΘΥΣΤΕΡΟΥΝ ΝΑ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥΝ

Οί βασιλεῖς αὐτῆς τῆς οἰκουμένης, ὅταν συντάξουν νόμους πού ρυθμίζουν ὀρθά τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, τοὺς παραδίνουν στοὺς ἄρχοντες καὶ προστάζουν μέσω αὐτῶν ν' ἀνακοινωθοῦν στοὺς ὑπηκόους καὶ ἔτσι νὰ φυλάγονται ἀπαράβατα τὰ νομοθετημένα. Ἐδωσε καὶ ὁ μέγας Θεὸς νόμους στοὺς προϊσταμένους τῶν ἐκκλησιῶν, πού τοὺς παρουσιάζομε κάθε χρόνο τὴν ὀρισμένη περίοδο καὶ σᾶς τοὺς διαβάζομε, προτρέποντάς σας νὰ τηρεῖτε κατὰ τὴ δύναμή σας ὅσα γράφουν. Νὰ λοιπὸν πού ὁ ἀγαθὸς οἰκονόμος ὄλων, πού ἐπαναφέρει τὸν κύκλο τῶν χρόνων καὶ διέπει τὴν κυκλικὴ περίοδό τους, μᾶς ἔφερε τὴ σωτήρια ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία εἶναι συνήθεια νὰ καλοῦμε τοὺς ξένους γιὰ νὰ τοὺς υἱοθετήσομε, γιὰ νὰ λάβουν τὸ μερίδιό τους ἀπὸ τὴ χάρη ὅσοι πένονται, γιὰ νὰ καθαριστοῦν ἀπὸ τίς ἁμαρτίες τους ὅσοι ἔχουν καταρρυπωθεῖ ἀπὸ τὰ πλημμελήματα. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ παλαιὸ ἐκεῖνο κήρυγμα, πού ἀκούστηκε λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Σωτήρα: «ἡ φωνὴ κάποιου πού φωνάζει στὴν ἔρημο. Ἐτοιμάστε τὸ δρόμο τοῦ Κυρίου, ἰσιῶστε τὰ περάσματά του»¹. Ἐὰν ἐγὼ δὲν εἶμαι οὔτε Ἰωάννης οὔτε Δαβὶδ, ἡ ταπεινότητά τοῦ ὑπηρετῆ ἂς μὴ βλάψει τὴ δύναμη τοῦ δεσποτικοῦ νόμου. Γιατὶ βέβαια δὲν ὑπακοῦμε στίς ἐντολὲς ἀπὸ σεβασμὸ στοὺς συγγραφεῖς τῶν νόμων, ἀλλὰ ὑποκύπτομε στὰ προστάγματα, ἐπειδὴ φοβούμαστε τὴν ἐξουσία τοῦ Νομοθέτη. Ἦρθε ἡ βασιλικὴ χάρη χαρίζοντας τὴν ἄφεση σὲ δύο κατηγορίες θλιβομένων· στοὺς δεσμῶτες τὴν ἐλευθερία, στοὺς ὀφειλέτες τὴ συγχώρηση. Καὶ γι' αὐτὸ κι ἐγὼ

1. Ἦσ. 40,3. Ματθ. 3,3, Μάρκ. 1,3. Ἰω. 1,23.

κάγω ἀμοφτέροις τοῖς τάγμασιν τὰ κατάλληλα ἰατρεῖα ἀνοίγω καὶ μετὰ πολλῆς πεποιθήσεως ὑπισχνοῦμαι τὴν ἐκ τῆς ἐπιμελείας βοήθειαν.

Ἵνα δὲ μὴ νομίση τις πολυδάπανον τὴν θεραπείαν, αὐτὰ 5 προλέγω τὰ φάρμακα οἷς ἐξιώμαι τοὺς κάμνοντας. Τοῖς μὲν γὰρ δι' ὕδατος καὶ λουτροῦ ἐγγυῶμαι τὴν υἰεῖαν, τῶν δὲ δι' ὀλίγων δακρῦων ἐξαλείφω τὴν νόσον. Ἀπλῆ γὰρ ἡ μεταχείρησις, καὶ θεόπεμπτος ἡ δωρεά, καὶ μεγάλη ἀληθῶς ἡ ἐπιτυχία, χωρὶς καύσεως ἢ τομῆς χρονίων ἀπαλλαγῆναι τραυμάτων, ἃ κακῶς ἐπά- 10 θομεν ἐκ τῶν δηγμάτων τοῦ ὄφεως. Ἐλθετε οὖν, οἱ κεκακωμένοι, πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἐπιμέλειαν, καὶ μὴ ραθυμιά δότε τὸ πρᾶγμα. Νόσος γὰρ παλαιωθεῖσα καὶ ἐγχρονίσασα, τέχνης θεραπείας γίνεται κρείττων. Οἱ πένητες καὶ ἐνδεεῖς, σπεύσατε πρὸς τὴν διανομὴν τῶν βασιλικῶν χαρισμάτων· τὰ πρόβατα, πρὸς τὴν 15 σφραγίδα καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τὸ τῶν κακῶν ἀλεξητήριον. Δότε μοι τὰ ὀνόματα, ἵνα ἐγὼ μὲν αὐτὰ ταῖς αἰσθηταῖς ἐγχαράξω βίβλοις καὶ γράψω τῷ μέλανι, Θεὸς δὲ ταῖς ἀφθάρτοις πλαξὶν ἐνσημήνηται, δακτύλω γράψας ἰδίῳ, ὥς ποτε τοῖς Ἑβραίοις τὸν νόμον.

20 «Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχνονθῆ. Λούσασθε, ἀφέλεσθε τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν». Ταῦτα ἐγράφη πρὸ πολλοῦ, οὐκ ἐπαλαιώθη δὲ τῶν γραμμάτων ἡ δύναμις, ἀλλ' ἀκμάζει καὶ καθ' ἡμέραν ἰσχύει. Ἐξέλθετε τοῦ δεσμοωτηρίου, παρακαλῶ. Μισήσατε τὰ τῆς 25 ἀμαρτίας σκοτεινὰ οἰκητήρια. Φεύγετε τὸν διάβολον, ὡς πικρὸν δεσμοφύλακα, ἐκ τῆς συμφορᾶς τῶν ἀμαρτωλῶν τρεφόμενον καὶ κερδαίνοντα. Ὡς γὰρ Θεὸς εὐφραίνεται ταῖς δικαιοσύναις ἡμῶν, οὕτως ἐφήδεται τοῖς παραπτώμασιν ὁ τῆς ἀμαρτίας αἴτιος. Ἐξω τοῦ παραδείσου τυγχάνεις, ὁ κατηχούμενος, κοινω- 30 νῶν τῆς ἐξορίας τῷ Ἀδὰμ τῷ προπάτορι. Νῦν δὲ σοι τῆς θύρας ὑπανοιγομένης, εἰσελθε ὅθεν ἐξῆλθες, καὶ μὴ βραδύνης, μήπου

καὶ στίς δύο παρατάξεις προσφέρω τὴν κατάλληλην θεραπεία καὶ μὲ πολλήν πεποιθήσιν ὑπόσχομαι ὅτι θὰ προέλθῃ βοήθεια ἀπὸ τῆς φροντίδα μου.

Καὶ γὰρ νὰ μὴ νομίσει κανένας ὅτι ἡ θεραπεία εἶναι πολυδάπανη, λέγω ἀπὸ τῶρα τὰ φάρμακα μὲ τὰ ὁποῖα θεραπεύω τοὺς ἀσθενεῖς. Σὲ ἄλλους ἐγγυῶμαι τὴν ὑγεία τους μὲ νερὸ καὶ λουτρὸ καὶ σ' ἄλλους ἀξαφανίζω τὴ νόσο τους μὲ λίγα δάκρυα. Ἡ διαδικασία εἶναι ἀπλή, ἡ θεωρία θεόστολατη καὶ ἡ ἐπιτυχία ἀληθινὰ μεγάλη, ν' ἀπαλλαγοῦμε χωρὶς καύση καὶ τομὴ ἀπὸ χρόνια τραύματα ποὺ τὰ πάθαμε ἀπὸ τὰ δαγκάματα τοῦ φιδιοῦ. Ἐλᾶτε λοιπὸν ὅσοι ἔχετε κακοποιηθεῖ νὰ ἐπιμεληθεῖτε τὸν ἑαυτό σας καὶ μὴν ἀφήσετε τὸ πρᾶγμα στὴν ἀμέλεια. Γιατὶ μιὰ ἀσθένεια ποὺ πάλιωσε κι ἔγινε χρόνια ξεφεύγει πιά ἀπὸ τὴν τέχνη τῆς θεραπείας. Οἱ φτωχοὶ καὶ στερημένοι, τρέξετε στὴ διανομὴ τῶν βασιλικῶν δωρεῶν. Τὰ πρόβατα τρέξετε στὴ σφραγίδα καὶ τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ ποὺ εἶναι τὸ ἀλεξητήριο τῶν κακῶν. Δῶστε μου τὰ ὀνόματα, γὰρ νὰ τὰ γράψω σὲ βιβλία αἰσθητὰ μὲ μελάνι κι ὁ Θεὸς νὰ τὰ χαράξῃ στίς ἀφθαρτες πλάκες μὲ τὸ ἴδιο τοῦ τὸ χέρι, ὅπως ἔγραψε κάποτε τὸ νόμο γιὰ τοὺς Ἑβραίους.

«Ἐλᾶτε κοντὰ του καὶ φωτισεῖτε καὶ τὰ πρόσωπά σας νὰ μὴν κοκκινίσουν ἀπὸ ντροπὴ»². «Λουστεῖτε, καθαρίστε τὶς ἁμαρτίες σας»³. Αὐτὰ ἔχουν γραφεῖ πρὶν ἀπὸ πολὺ· ἡ δύναμις ὁμοῦ τῶν γραπτῶν δὲν πάλιωσε, ἀλλὰ ἀκμάζει καὶ δυναμώνει μέρα μὲ τὴ μέρα. Βγεῖτε παρακαλῶ ἀπὸ τὸ δεσμοτήριο. Μισήστε τὶς σκοτεινὲς κατοικίαις τῆς ἁμαρτίας. Ἀποφεύγετε τὸ διάβολο, ὡς ἓνα σκληρὸ δεσμοφύλακα, ποὺ τρέφεται καὶ κερδίζει ἀπὸ τὴ συμφορὰ τῶν ἁμαρτωλῶν. Ὅπως δηλαδὴ ὁ Θεὸς εὐχαριστεῖται μὲ τὰ δίκαια ἔργα μας, ἔτσι χαίρεται μὲ τὰ παραπτώματά μας ὁ αἴτιος τῆς ἁμαρτίας. Ἐσὺ ὁ κατηγοούμενος βρίσκεσαι ἔξω ἀπὸ τὸν παράδεισο καὶ εἶσαι συγκοινωνὸς τῆς ἐξορίας μὲ τὸν προπάτορά μας Ἀδάμ. Τώρα ποὺ σοῦ ἀνοίγει ἡ πόρτα, ἔμπα ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου βγήκες. Καὶ μὴν ἀργήσεις μήπως μεσολαβήσῃ ὁ θάνατος

2. Ψαλμ. 33,6. 3. Ἦσ. 1,16.

θάνατος παραμπεσῶν ἀποφράξῃ τὴν εἴσοδον. Ἡ κεφαλὴ λοιπὸν
 λευκαίνεται, τοῦ βίου τὸ θέρος ἐγγύς, τάχα ἀκονᾶται καθ' ἡμῶν
 ἢ δρεπάνῃ, καὶ δέδοικα, μὴ καθευδόντων ἡμῶν καὶ ἐνασχολου-
 μένων ταῖς ματαίαις ματαιότησιν, ἀθρόον ἐπιστῆ φοβερὸς ὁ τέ-
 5 μνων. Ἄλλ' ἐρεῖς ὁ νέος· οὐδέπω γεγήρακα. Μὴ τοίνυν ἀπατη-
 θήσῃ· θάνατος γὰρ προθεσμίας ἡλικιῶν οὐχ ὀρίζεται, οὐδὲ φο-
 βεῖται τοὺς ἐν ἀκμῇ, κατὰ δὲ γερόντων μόνον ἔχει τὸ κράτος.
 Καὶ τούτου μάθε τὴν καθημερινὴν πεῖραν διδάσκαλον. Ὁρᾷς
 γὰρ τὴν κλίνην τῆς ἐκφορᾶς, ὅπως ἀνωμάλως, καὶ ὡς ἔτυχε,
 10 πᾶσαν ἡλικίαν ἐξάγει, σήμερον τὸν πρεσβύτερον, αὔριον τὸ ἀν-
 θοῦν καὶ χαριέν μειράκιον, μετ' ὀλίγον τὸν αὐξανόμενον τοῦ ἰού-
 λου, πάλιν τὸν ρωμαλέον καὶ ἀκμάζοντα, αὔθις τὴν γραῦν, ὁμοῦ
 τὴν κόρην. Ταῦτα ὀρῶντες, τὴν ἀδηλίαν ἀσφαλισώμεθα· οὐ γὰρ
 ἔστιν ἐργῶδες, ἵνα ἀσκὸς κενωθῇ τοῦ πνεύματος, μικρὸν ὑπα-
 15 νοιγέντος τοῦ στόματος, οὐδὲ δύσκολον ἄνθρωπον ἐν ἀκαρεῖ
 τὴν ψυχὴν προέσθαι.

Ὅρῶ ὅταν ποτὲ σεισμὸς ἐπιγένῃται τῷ βίῳ ἢ λιμὸς ἢ πολε-
 μίων καταδρομὴ, πάντας ἐπειγμένως ἐπὶ τὸ βαπτιστήριον σπεύ-
 δοντας, ἵνα μὴ κενοὶ τῆς χάριτος ἐξ ἀνθρώπων ἀπέλθωσιν. Τί
 20 οὖν; τὰ ἄλλα τὰ ποικίλα πάθη καὶ ἀπροσδόκητα οὐκ ἰσοδυναμεῖ
 τοῖς κακοῖς ἐκείνοις; Ἀποπληξίαι, παρακοπαί, πνίξεις ἀδόκη-
 τοι, πνευμάτων ἐνστάσεις καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα; Οὐ βλέπο-
 μεν τοὺς ἐν τῷ τρέχειν πίπτοντας, ἐσθίοντας καὶ λανθανόντως
 τῷ ἀδελφῷ τοῦ ὕπνου τῷ θανάτῳ προσαγομένους; Ἀσφάλισαι
 25 τὸ ἀστάθμητον καὶ ἄδηλον τοῦ βίου. Μὴ ἐμπορεύου τὴν χάριν,
 ἵνα μὴ ἐκπέσῃς τῆς δωρεᾶς. Τοσαῦτα χρεώστησον, ὅσα δυνα-
 τὸν καὶ συγχωρηθῆναι, ὅσα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ βασιλέ-
 ως οὐκ ἀποκλείσει. Καὶ γὰρ οἱ τῆς γῆς ἄρχοντες ὅταν τινὰ λά-
 βωσιν ὑπεράγαν σπαθήσαντα τὰ δημόσια καὶ τῶν βασιλικῶν
 30 χρημάτων ὑπὲρ κόρον κατατρυφήσαντα, τῆς μὲν ἀποδόσεως
 ἀπογινώσκουσι, κολάζουσι δὲ πικρῶς, ἀντὶ τῶν χρημάτων ταῖς
 τιμωρίαις ἀρκούμενοι. Πολλοὺς χρόνους ἐχαρίσω τῇ ἡδονῇ, δὸς

καὶ σοῦ κλείσει τὴν εἴσοδο. Τὰ μαλλιά ἀσπρίζουν, ὁ θερισμὸς τῆς ζωῆς πλησιάζει, ἀκονίζεται τὸ δρεπάνι ἐναντίον μας καὶ φοβοῦμαι μήπως, ἐνῶ ἐμεῖς κοιμόμαστε καὶ ἀσχολούμαστε μὲ μάταια καὶ ἀνώφελα πράγματα, παρουσιαστῆι ξαφνικὰ αὐτὸς μὲ τὸ δρεπάνι. Ἄλλὰ θὰ πεῖ ὁ νέος: 'Δὲ γέρασα ἀκόμη'. Πρόσεξε μὴν ἀπατηθεῖς. Ὁ θάνατος δὲν ὀρίζει προθεσμίες ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία οὔτε φοβᾶται ὄσους εἶναι ἀκμαῖοι κι ἔχει δύναμη μόνο γιὰ τοὺς γέρους. Δάσκαλος γι' αὐτὸ εἶναι ἡ καθημερινὴ πείρα. Βλέπεις τὸ νεκρικὸ κρεβάτι πόσο ἄτακτα καὶ στὴν τύχη βγάζει κάθε ἡλικία, σήμερα τὸν ἡλικιωμένο, αὔριο τὸ δμορφο καὶ χαριτωμένο παιδί, σὲ λίγο τὸν ἔφηβο πού χνουδιάζει τὸ πρόσωπό του, τὸν ἀκμαῖο κι ὄλο δύναμη πάλι, τὴν γριούλα ἔπειτα καὶ μαζὶ τὴν κοπέλλα. Βλέποντας αὐτά, ἂς ἐξασφαλιστοῦμε ἀπὸ τὴν ἀδηλότητα τοῦ θανάτου. Δὲν εἶναι δύσκολο γιὰ ν' ἀδειάσει ἓνα ἀσκή ἀπὸ τὸν ἀέρα, ὅταν ἀνοίξει λίγο τὸ στόμα του, οὔτε εἶναι δύσκολο ὁ ἄνθρωπος νὰ ξεψυχήσει ἀκαριαῖα.

Ὅταν συμβεῖ κάποτε σεισμὸς ἢ πείνα ἢ ἐπιδρομὴ ἐχθρῶν, βλέπω νὰ τρέχουν ὄλοι βιαστικὰ στὸ βαπτιστήριο, γιὰ νὰ μὴ φύγουν ἀπὸ τὴ ζωὴ ἄδειοι ἀπὸ τὴ χάρη. Τί λοιπόν; Τὰ ἄλλα τὰ κάθε λογῆς ἀπροσδόκητα παθήματα δὲν εἶναι ἰσοδύναμα μ' αὐτὰ τὰ δεινά; Οἱ ἀποπληξίεις, οἱ συγκοπές, οἱ ἀπροσδόκητοι πνιγμοί, οἱ θύελλες πού ἀνατρέπουν τὰ πάντα καὶ ὅσα ἄλλα ἀκολουθοῦν; Δὲ βλέπομε αὐτοὺς πού πέφτουν ἐνῶ τρέχουν, πού, ἐνῶ τρῶνε, σταματοῦν ὀλότελα τὸ φαῖ, πού κοιμοῦνται καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν μεταβαίνουν στὸ θάνατο, τὸν ἀδελφὸ τοῦ ὕπνου; Ἐξασφαλίσου ἀπὸ τὴ ζωὴ πού εἶναι ἀστάθμητη καὶ ἀδηλη. Μὴ διαπραγματεύεσαι τὴ χάρη, γιὰ νὰ μὴν ξεπέσεις ἀπὸ τὴ δωρεά. Βάλε τόσο χρέος ὅσο εἶναι δυνατὸ νὰ σοῦ συγχωρηθεῖ, ὅσο δὲ θὰ σοῦ ἐμποδίσει τὴ φιλανθρωπία τοῦ βασιλιᾶ. Γιατὶ καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς γῆς, ὅταν πιάσουν κάποιον πού ἔχει διασπαθίσει ὑπερβολικὰ τὸν δημόσιο πλοῦτο κι ἔχει καταφάγει πέρα ἀπὸ κάθε ὄριο τὰ βασιρικὰ χρήματα, ἀπογοητεύονται ὅτι θὰ τοὺς ἀποδοθοῦν, ἐπιβάλλουν ὁμως βαριὰ τιμωρία καὶ ἱκανοποιοῦνται μὲ τὴν τιμωρία χάνοντας τὰ χρήματα. Ἀφιέρωσες στὴν ἡδονὴ πόλλα χρόνια,

καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ σχολήν. Ἀπόδυσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ὡς ἰμάτιον ρυπαρὸν, τὸ αἰσχρὸν, τὸ γέμον αἰσχύνης τὸ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτιῶν πολυκόλλητον, τοῖς οἰκτροῖς ρακίοις περικεκεντημένον τῆς ἀνομίας. Δέξαι δὲ τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἔνδυμα, ὃπερ ὁ Χριστὸς σοι διαπλώσας προτείνεται, καὶ μὴ ἀπόση τὴν δωρεάν, ἵνα μὴ ὑβρίσης τὸν δωρησάμενον.

Ἐπὶ μακρὸν ἐνεκυλίσω τῷ βορβόρῳ· σπεῦσον, ἄνθρωπε, ἐπὶ τὸν ἐμὸν Ἰορδάνην, οὐκ Ἰωάννου καλοῦντος, ἀλλὰ Χριστοῦ προτρέποντος. Ὁ γὰρ τῆς χάριτος ποταμὸς ρεῖ πανταχοῦ, οὐκ ἐν 10 τῇ Παλαιστίνῃ τὰς πηγὰς ἔχων καὶ εἰς τὴν γείτονα καλυπτόμενος θάλασσαν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην κυκλῶν καὶ εἰσβάλλων εἰς τὸν παράδεισον· ἀντιπρόσωπος ρέων τῶν τεσσάρων τῶν ἐκεῖθεν ἀπορρεόντων καὶ πολλὰ τιμιώτερα εἰσάγων εἰς τὸν παράδεισον τῶν ἐκεῖθεν ἐκφερομένων. Οἱ μὲν γὰρ φέρουσιν 15 ἀρώματα, γεωργίαν καὶ βλάστημα γῆς, ὁ δὲ ἀνθρώπους εἰσφέρει γεννήματα Πνεύματος. Ὅπου δ' ἂν ἐλκύσης, ἐκεῖ μεταρρεῖ, πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξοχετεύεται καὶ οὐ δαπανᾷ ἐν τοῖς μεριζομένοις τὸ ρεῖθρον. Πηγὴν γὰρ ἔχει πλουσίαν τὸν Χριστὸν καὶ ἀπ' ἐκείνου ρέων, σύμπαντα πελαγίζει τὸν κόσμον. Γλυκὸς 20 οὗτος καὶ πότιμος, οὐδὲν τῆς ἀηδοῦς ἄλμης ἐπισυρόμενος. Ἡδύνεται γὰρ τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ Πνεύματος ὡς ἡ Μερρὰ πηγὴ τῇ θήξει τοῦ ζύλου, διαβατὸς τοῖς εὐσεβέσι, τοῖς δὲ βεβήλοις ἀγχιβαθῆς καὶ ἀπρόσιτος. Μίμησαι τὸν Ἰησοῦν τὸν Ναυῆ. Βάστασον τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς ἐκεῖνος τὴν κιβωτόν· ἄφες τὴν ἔρημον, 25 τὴν ἁμαρτίαν· περαιώθητι τὸν Ἰορδάνην· σπεῦσον εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν πολιτείαν, εἰς τὴν γῆν τὴν γόνιμον τῶν εὐφραινόντων καρπῶν, τὴν ρέουσαν, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, μέλι καὶ γάλα· κατάλυσον τὴν Ἰεριχώ, τὴν παλαιὰν συνήθειαν, μὴ ἀφῆς αὐτῆς ὀχύρωμα· ἐκ θεμελίων λῦσον τῶν ἁμαρτωλῶν λογισμῶν τὴν

δῶσε τώρα λίγο χρόνο καὶ στὴν εὐσέβεια. Ξεντύσου τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο, σὰν ἓνα βρώμικο ροῦχο, τὸ γεμάτο ἀσχήμια καὶ αἰσχρότητα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴ συγκόλλησι τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτιῶν, μπαλλωμένο μὲ τὰ οἰκτρὰ ράκη τῆς ἀνομίας. Φόρεσε τὸ φόρεμα τῆς ἀφθαρσίας, ποὺ ἀνοίξε ὁ Χριστὸς καὶ σοῦ τὸ ἀπλώνει· μὴν ἀπωθήσεις τὴ δωρεά, γιὰ νὰ μὴν προσβάλεις αὐτὸν ποὺ σοῦ τὸ δώρησε.

Γιὰ μακρὸ διάστημα κυλίστηκες στὸ βόρβορο· τρέξε, ἄνθρωπέ μου, στὸν Ἰορδάνη τὸ δικό μου, ὅπου δὲν καλεῖ ὁ Ἰωάννης ἀλλὰ προτρέπει ὁ Χριστὸς. Ὁ ποταμὸς τῆς χάριτος κυλάει παντοῦ, δὲν ἔχει τίς πηγές του στὴν Παλαιστίνη γιὰ νὰ ἐκβάλλει στὴ γειτονικὴ θάλασσα· περικυκλώνει ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη καὶ εἰσβάλλει στὸν Παράδεισο. Κυλάει ἀντιμέτωπος μὲ τοὺς τέσσερις ποταμοὺς ποὺ βγαίνουν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ εἰσάγει στὸν παράδεισο πολυτιμότερα στοιχεῖα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ ἐκεῖ. Τὰ ποτάμια ἐκεῖνα φέρνουν ἀρώματα, καρποὺς τῆς γεωργίας καὶ φυτὰ τῆς γῆς. Ἐκεῖνος ὁμοῦ εἰσάγει στὸν παράδεισο ἀνθρώπους, τέκνα τοῦ Πνεύματος. Ὅπου τὸν τραβήξεις, κυλάει ἐκεῖ, διοχετεύεται σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ δὲν ἐξαντλεῖ τὸ νάμα του στὶς διακλαδώσεις του. Γιατὶ ἔχει πηγὴ τοῦ πλούσιου τοῦ Χριστοῦ καὶ ξεκινώντας ἀπὸ Ἐκεῖνον, κάνει ἓνα πέλαγο ὅλο τὸν κόσμον. Καὶ τὸ ποτάμι τοῦτο εἶναι γλυκὺ καὶ πόσιμο, δὲν ἔχει καθόλου ἀπὸ τὴ ἀηδία τῆς ἀρμύρας. Γλυκαίνει μὲ τὴν ἐπιφοίτησι τοῦ Πνεύματος ὅπως ἡ πηγὴ Μερρὰ μὲ τὴν ἐπαφὴ τοῦ ξύλου⁴. Μποροῦν νὰ τὸν περᾶσουν οἱ εὐσεβεῖς, γιὰ τοὺς βέβηλους ὁμοῦ εἶναι ἀπέραντα βαθὺς καὶ ἀδιάβατος. Μιμήσου τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Κράτησε τὸ Εὐαγγέλιο, ὅπως ἐκεῖνος τὴν κιβωτό. Ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὴν ἔρημο, τὴν ἁμαρτία. Πέρασε τὸν Ἰορδάνη, τρέξε στὴν πολιτεία ποὺ θέλει ὁ Χριστὸς, στὴ γόνιμη γῆ τῶν εὐφραντικῶν καρπῶν, ποὺ πηγάζει σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεσι μέλι καὶ γάλα. Γκρέμισε τὴν Ἰεριχώ, τὴν παλιὰ συνήθεια, μὴν ἀφήσεις κανένα ὄχυρό της. Γκρέμισε ἀπὸ τὰ θεμέλια τὴν μητέρα τῶν

4. Ἐξ. 15,23.

μητέρα· ποιήσον τοὺς δολεροὺς Γαβαωνίτας οἰκέτας τοῦ Ἰσραήλ, τουτέστι, δούλους τοὺς πονηροὺς λογισμοῦς τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον βίου· λιθοβολείσθω ὁ σοφιστὴς καὶ πλεονέκτης Ἄχαρ, ὁ τὴν γλῶσσαν τὴν χρυσοῦν ὑφελόμενος. Οὗτος δὲ ἐστὶν 5 ἐκεῖνος ὁ τῆς τιμίας ἐντολῆς ἀφανίσας τὴν τήρησιν. Πάντα ἐκεῖνα τύπος ἡμέτερος, πάντα προμηνύματα τῶν νῦν φαινομένων πραγμάτων.

Ἀπόλυσον λοιπὸν τοῦ βίου σου τὸν γαστρίμαργον κόρακα, δὸς τῇ περιστερᾷ καιρὸν ἐπιπτήναί σοι, ἦν πρῶτος Ἰησοῦς τυπι- 10 κῶς ἐξ οὐρανοῦ κατήγαγε, τὴν ἄδολον, τὴν πραῦτάτην, τὴν πολύγονον· ἦτις, ἐπειδὴν εὖρη ἄνδρα κεκαθαρμένον ὡς πύριον καλῶς ἡσκημένον, εἰσοικίζεται καὶ ἐπωάζουσα πυροῖ τὴν ψυχὴν, καὶ πολλὰ τίκτει καὶ εὐχαρῆ τὰ ἑαυτῆς τέκνα. Ταῦτα δὲ εἰσιν ἀγαθαὶ πράξεις καὶ λόγοι σεμνοί, πίστις, εὐσέβεια, δικαιοσύνη, σωφρο- 15 σύνη, ἀγνεΐα, καθαρότης. Ταῦτα τέκνα τοῦ Πνεύματος, κτήματα δὲ ἡμέτερα. Μέχρι πότε μαθητὴς τῶν πρώτων στοιχείων; Ἄνοιξόν σου τὴν ψυχὴν ὡς δέλτον καὶ συγχώρησον ἡμῖν ἐγγαράζαι μάθημα τέλειον· μὴ ἀεὶ μετὰ τῶν παίδων ψελλίζου, μὴ νηπιώδης τὴν φρένα. Ἐρυθριῶ ὑπὲρ σοῦ, ὅτι γηράσας λοιπὸν 20 μετὰ τῶν κατηχομένων ἐκβάλλη, ὡς παιδάριον ἄνουν καὶ οὐκ ἐχέμυθον, μέλλοντος μυστηρίου λαλεῖσθαι. Ἐνώθητι τῷ μυστικῷ λαῷ καὶ μάθε λόγους ἀπορρήτους. Φθέγξαι μεθ' ἡμῶν ἐκεῖνα, ἃ καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα σεραφίμ μετὰ τῶν τελείων Χριστιανῶν ὕμνοῦντα λέγει. Ἐπιθύμησον τροφῆς ἐνδυναμούσης 25 ψυχὴν· γεῦσαι πόματος καρδίαν εὐφραίνοντος· ἐράσθητι μυστηρίου εἰς νεότητα τοὺς παλαιοὺς ἀοράτως ἀμείβοντος.

Μίμησαι τὸν Αἰθίοπα τὸν εὐνοῦχον τῆς ζεούσης ἐπιθυμίας. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος, ἐπειδὴ τὸν Φίλιππον προσαχθέντα παρὰ τοῦ Πνεύματος συνέδρον ἐπὶ τοῦ ἄρματος ἔλαβεν, ὁδοῦ δὲ πάρεργον ἔμαθε μὴ ἀναγινώσκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ γινώσκειν τὸν σοφὸν

ἀμαρτωλῶν λογισμῶν. Κάνε σκλάβους στὸ Ἰσραὴλ τοὺς δόλιους Γαβαωνίτες, δηλαδὴ τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς στὸν σύμφωνο μὲ τὸ Εὐαγγέλιο βίο. Ἦς λιθοβοληθεῖ ὁ ἀπατεώνας καὶ πλεονέκτης Ἄχαρ⁵, ποὺ ἀφαίρεσε τὴ χρυσὴ γλώσσα. Αὐτὸς εἶναι ποὺ κατέλυσε τὴν τήρηση τῆς τιμημένης ἐντολῆς. Ὅλα αὐτὰ εἶναι παραδείγματα γιὰ μᾶς, προτυπώσεις τῶν πραγμάτων ποὺ φανερῶνται τώρα.

Διῶξε λοιπὸν ἀπὸ τὴ ζωὴ σου τὸν λαίμαργο κόρακα⁶. Δῶσε τὴν εὐκαιρία στὸ περιστέρι νὰ σ' ἐπισκεφθεῖ, ποὺ πρῶτο κατέβασε ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ὡς τύπο⁷. Τὸ περιστέρι τὸ ἄδολο, τὸ πραότατο, τὸ πολυγονικό, πού, ὅταν βρεῖ ἄνδρα καθαρμένο σὰν καλοδουλεμένο μέταλλο, τὸν κάνει κατοικία του καὶ ἐπώζοντας πυρώνει τὴν ψυχὴ καὶ γεννᾷ πολλὰ καὶ χαριτωμένα τὰ τέκνα του. Καὶ αὐτὰ εἶναι ἀγαθὲς πράξεις, σεμνοὶ λόγοι, πίστη, εὐσέβεια, δικαιοσύνη, σωφροσύνη, ἀγιότητα, καθαρότητα. Αὐτὰ εἶναι τὰ τέκνα τοῦ Πνεύματος καὶ δικά μας κτήματα. Ὡς πότε θὰ εἶσαι ὁ μαθητὴς τῆς ἀλφαβήτου; Ἄνοιξε τὴν ψυχὴ σου σὰν πινακίδα κι ἄφησέ με νὰ χαράξω σ' αὐτὴν μάθημα πιὸ τέλειο. Μὴ συλλαβίζεις συνεχῶς μὲ τὰ παιδιά, μὴν ἔχεις μυαλὸ νηπίου. Κοκκινίζω γιὰ σένα ποὺ γέρασες καὶ σὲ βγάζουν μαζὶ μὲ τοὺς κατηχούμενους, σὰν ἓνα παιδί ἀνόητο καὶ ὄχι ἐχέμυθο, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσεις τὸ μυστήριο ποὺ θ' ἀκολουθήσει. Γίνε ἓνα μὲ τὸ μυστικὸ λαὸ καὶ μάθε καὶ ἀπόρρητους λόγους. Διατύπωσε μαζὶ μας ἐκεῖνα ποὺ λένε τὰ ἑξαπτέρυγα σεραφίμ στοὺς κοινούς ὕμνους τοὺς μὲ τοὺς τέλειους χριστιανούς. Ἐπιθύμησε τὴν τροφή ποὺ δυναμώνει τὴν ψυχὴ, πῆς τὸ ποτὸ ποὺ εὐφραίνει τὴν καρδιά, ἀγάπησε τὸ μυστήριο ποὺ μεταβάλλει ἀθέατα σὲ νέους ὄσοι ἔχουν γεράσει.

Μιμήσου τὸν Αἰθίοπα τὸν εὐνοῦχο τῆς φλογερῆς ἐπιθυμίας. Κι ἐκεῖνος δηλαδὴ ὅταν δέχτηκε συνεπιβάτη στὸ ἀμάξι του τὸ Φίλιππο, ὀδηγημένον ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἔμαθε ἐν παρόδῳ νὰ μὴ διαβάξει μόνο ἀλλὰ καὶ νὰ ἐννοεῖ τὸ σοφὸ Ἡσαΐα, καὶ μὲ τὴν

5. Α' Παραλ. 2,7. 6. Γεν. 8,6' 7.

7. Ματθ. 3,15. Μάρκ. 1,10.

Ἡσαΐαν· ἐγεύσατο δὲ διὰ τῆς ἐρμηνείας ὡς ἀγαθὸς σκύλαξ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ σφαγέντος ἀμνοῦ· σφοδρῶς τοῦ Φιλίππου καθυλάκτησεν, μέχρις οὗ πρὸς τὴν τελείαν αὐτὸν θῆραν τῆς ἐν χερσὶ προφητείας ὠδήγησεν· αὐτοσχέδιον δὲ τὸ βάπτισμα 5 ζητήσας ἔλαβεν, οὔτε καταγωγίαν ἀναμείνας, οὔτε πόλιν ἢ κώμην ἢ τὸν τόπον ἀγιάσματος ἐκδεξάμενος, λογισάμενος δὲ σωφρόνως, ὅτι πᾶς τόπος τοῦ κοινοῦ Δεσπότης καὶ πᾶν ὕδωρ ἐπιτήδειον εἰς τὴν τοῦ βαπτίσματος χρείαν, μόνον ἐὰν εὐρηπίστιν τοῦ λαμβάνοντος καὶ εὐλογίαν τοῦ ἀγιάζοντος ἱερέως. Μὴ 10 παροξύνῃς τὸν βαπτιστὴν βραδύνων, μηδὲ παροργίσῃς αὐτὸν ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀναβαλλόμενος καὶ δαπανῶν ἐν ὑποσχέσει τὸν ρέοντα χρόνον, μήποτε σου ταῖς ὁμοίαις φωναῖς Ἰωάννου καθίκηται, γέννημά σε ὀνομάζων ἐχίδνης ἢ ἀσπίδα κωφῆν, πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ ἐπάδοντος ἀγριαίνουσαν, ἢ τὴν ἀξίνην σοι 15 δεῖξῃ τεθηγμένην καὶ στίλβουσαν, παρακειμένην τῷ δένδρῳ καὶ τὴν τομὴν ἀπειλοῦσαν.

Αἰρετώτερον ἐν κακῶν ἐκλογῇ ἀξιοθέντα τινὰ τοῦ σωτηρίου λουτροῦ, γενέσθαι πάλιν ἐν ἀμαρτήματι, ἢ τῆς χάριτος ἀμέτοχον τελευτῆσαι τὸν βίον. Τὸ μὲν γὰρ πλημμέλημα τυχὸν καὶ 20 συγγνώμης ἢ φιλανθρωπίας ἀξιοθήσεται, ἧς πολλὴ παρὰ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίς, τὸ δὲ παντάπασιν ἀπηγορευμένην ἔχει τὴν σωτηρίαν ἐξ ἀποφάσεως ὠρισμένης· ὅταν γὰρ ἀκούσω τῆς ἀψευδοῦς φωνῆς λεγούσης, «ἀμὴν, ἀμὴν λέγω σοι· ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», 25 οὐδὲν δύναμαι τοῖς ἀμυήτοις προσδοκῆσαι χρηστόν. Τίνος γὰρ ὄντως συγγνώμης δίκαιον τοῖς τοιοῦτοις μεταδιδόναι, οἳ τὴν βασιλικὴν χάριν ἐνύβρισαν, μὴ δεξάμενοι τὰς ἀποκοπὰς τῶν χρεῶν, μηδὲ προσκυνήσαντες τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀσπασάμενοι, αὐτεπάγγελτον πρὸς αὐτοὺς ἐλθοῦσαν ἐξ οὐρανῶν, διὰ δὲ τῆς καταφρονήσεως τοῦ δώρου, τὸν δωρησάμενον ἀτιμάσαντες; Ψυχὴν ἀφώτιστον καὶ τῇ χάριτι τῆς παλιγγενεσίας μὴ κοσμηθεῖ-

ἐρμηνεία γεύθηκε, σὰν σκυλάκι φρόνιμο, τὸ αἷμα καὶ τὴ σάρκα τοῦ σφαγμένου ἀμνοῦ, ἄρχισε ἐντονες ὑλακὲς πρὸς τὸ Φίλιππο, ὥσπου τὸν ὀδήγησε στὸ τέλειο κυνήγι, τὴν κατανόηση τῆς προφητείας πού διάβαζε. Ζήτησε ἀμέσως κι ἔλαβε πρόχειρο βάπτισμα· δὲν περίμενε ἓνα σταθμὸ, δὲν ἀναζήτησε μιὰ πόλη ἢ ἓνα χωριὸ ἢ ἓνα τόπο ἀγιάσματος⁸. Σκέφτηκε φρόνιμα ὅτι κάθε τόπος εἶναι τοῦ κοινοῦ Κυρίου ὄλων καὶ κάθε νερὸ εἶναι κατάλληλο νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὸ βάπτισμα, φτάνει νὰ ὑπάρχει ἡ πίστη αὐτοῦ πού βαπτίζεται καὶ ἡ εὐλογία τοῦ ἱερέα πού ἀγιάζει. Μὴν ἐρεθίσῃς μὲ τὴν καθυστέρησή σου τὸ βαπτιστὴ, οὔτε νὰ τὸν ἐξοργίσῃς ἀναβάλλοντάς ἀπὸ ἡμέρα σὲ ἡμέρα καὶ σπαταλώντας τὸν καιρὸ σου σὲ ὑποσχέσεις, μήπως σὲ κατηγορήσει μὲ τὴ φωνὴ τοῦ Ἰωάννη, ὀνομάζοντάς σε «γέννημα ἐχιδνας»⁹, ἢ κουφὴ ἀσπίδα πού ἀγριεύει στὴ φωνὴ ἐκείνου πού τὴ γητεύει¹⁰, ἢ σοῦ δείξει τὸ τσεκούρι ἀκονισμένο καὶ λαμπερὸ βαλμένο στὴ ρίζα τοῦ δέντρου νὰ τὸ ἀπειλεῖ μὲ κόψιμο¹¹.

Εἶναι προτιμότερο κάποιος πού ἀξιώθηκε τὸ λουτρὸ τῆς σωτηρίας ἐκλέγοντας τὸ κακὸ νὰ ξανααμαρτήσῃ πάλι, παρὰ νὰ τελειώσει τὴ ζωὴ του ἀμέτοχος ἀπὸ τὴ χάρη. Τὸ ἓνα εἶναι σφάλμα πού ἴσως θ' ἀξιωθεῖ συγγνώμη καὶ φιλανθρωπία, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔχουν πολλὰς ἐλπίδες οἱ ἀγαθοί. Τὸ δεύτερο ὅμως ἔχει ὀλότελα ἀποκλεισμένη τὴ σωτηρία μὲ ἀπόφαση ὀρισμένη. Γιατί, ὅταν ἀκούσω νὰ λέει ἡ ἀψευδὴς φωνή, «σὰς διαβεβαιῶν· ἂν κάποιος δὲ γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹², δὲν μπορῶ νὰ περιμένω γιὰ τοὺς ἀβάπτιστους κανένα καλὸ. Ποιὰ πραγματικὴ συγγνώμη εἶναι δίκαιο νὰ δώσομε σ' αὐτούς, πού ἔχουν προσβάλει τὴ βασιλικὴ χάρη μὲ τὸ νὰ μὴ δεχτοῦν τὸ χάρισμα τῶν χρεῶν καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ προσδοκῆσουν τὴν ἐλευθερία καὶ νὰ μὴν τὴν ἐγκολπωθοῦν, ὅταν τοὺς ἦρθε αὐτόκλητη ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, πού μὲ τὴν καταφρόνηση τοῦ δώρου ἔχουν προσβάλει τὸν δωρεοδότη; Μιὰ ψυχὴ πού δὲν ἔχει φωτι-

10. Ψαλμ. 57,5.

11. Λουκᾶ 5,9.

12. Α' Ἰω. 3,3.

σαν, οὐκ οἶδα οὐδὲ εἰ ἄγγελοι μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος
 ὑποδέχονται. Πῶς γὰρ τὴν ἀσφράγιστον, τὴν μηδὲν τῆς δεσπο-
 5 τείας ἐπίσημον φέρουσαν; Ἡ εἰκὸς ἐμφέρεσθαι τῷ ἀέρι πλανω-
 μένην καὶ ἀλητεύουσαν καὶ ἀζήτητον, ὡς ἀδέσποτον· ἐπιθυμοῦ-
 5 σαν ἀναπαύσεως καὶ μονῆς καὶ μὴ εὐρίσκουσαν ὄδυρομένην
 ἀνόνητα καὶ μεταμελομένην ἄπρακτα, ὅμοιαν τῷ πλουσίῳ, ὃν
 πορφύρα καὶ βύσσος ἠμφίαζεν, τρυφή δὲ παντοία καὶ ἀπόλαυσις
 ἀβροδίατος ἔτρεφεν, ὕλην τοῦ ἀσβέστου πυρός.

Ἐθέλω δὲ ὑμῖν εἰπεῖν τινα καὶ λόγον ἀνδρὸς ἀθλίου, ἀποτυ-
 10 χόντος τῆς μεγάλης ἐλπίδος καὶ ζητοῦντος ὕδωρ ἐν ἀνύδρῳ
 καιρῷ. Πρώην γὰρ ἠνίκα ἢ καταδρομὴ τῶν νομάδων Σκυθῶν,
 πολλὴν σὺν τοῖς οἰκοῦσι χώραν ἠφάνισεν, ἐπὶ τῆς Κομαναίων
 πόλεως ταύτης ἀστυγείτονος τὰ προάστεια, τῶν βαρβάρων ληϊ-
 ζομένων, ἀνὴρ τις νέος τῶν εὐπατριδῶν, Ἀρχίας τοῦνομα, ὃν
 15 καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς ἠπιστάμην περιλαγεῖν τοῖς τε ἰδίοις καὶ κοι-
 νοῖς τῆς πατρίδος κακοῖς ἐξῆλθε τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου,
 ὡς κατοπτεῦσαι ἀκριβῶς, πόσοι μὲν οἱ ληοῦντες βάρβαροι, τίνα
 δὲ τὰ συμβαίνοντα πάθη· καὶ περιπεσὼν τοῖς πολεμίοις κατετο-
 ζεύθη. Πεσὼν δὲ καὶ πρὸς τὸν θάνατον ἐπειγόμενος, ὡς εἶχε
 20 δυνάμειος, ἀνεβόα (καὶ γὰρ ἦν τῶν ἀμυήτων)· Ὑορη καὶ νάπαι,
 βαπτίσατε· δένδρα, καὶ πέτραι, καὶ πηγαί, δότε τὴν χάριν'. Καὶ
 ταῖς οἰκτραῖς φωναῖς ταύταις ἐπετελεύτησεν. Ἐς καὶ ἡ πόλις
 μαθοῦσα, πλέον τῆς συμφορᾶς τῆς κατὰ τὸν πόλεμον ἀπεθρήνη-
 σεν. Παραπλήσιοι δὲ τούτῳ καὶ οἱ παρὰ τῶν νόσων ἀθρώως
 25 πιεζόμενοι. Ὅταν γὰρ ὁ χθὲς ὑγιαίνων καὶ μακροὺς ἑαυτῷ τοῦς
 χρόνους τῆς ζωῆς διαγράφων πάθη τὸ τοῦ παλαιοῦ ματαιόφρο-
 νος, καὶ λεχθῆ πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς ἀπογνώσεως, ὅτι ταῦτη τῆ νυ-
 κτὶ ἢ ψυχὴ σου τοῦ σώματος λύεται, τότε θόρυβος καὶ κραυγὴ,

στεῖ καὶ δὲν ἔχει στολιστεῖ μετὰ τὴν χάριν τοῦ ξαναγεννημοῦ, δὲ γνωρίζω οὔτε ἀκόμα καὶ οἱ ἄγγελοι ἂν τὴν δέχονται μετὰ τὸ χωρισμὸν τοῦ σώματος. Πῶς δηλαδὴ νὰ δεχτοῦν ψυχὴν ποὺ δὲν ἔχει τὴν σφραγίδα, ποὺ δὲν ἔχει κανένα σημάδι τοῦ Κυρίου της; Εἶναι φυσικὸν νὰ παραμένει ἀνάερα, νὰ πλανιέται καὶ ν' ἀλητεύει καὶ νὰ μὴ ζητεῖται ἀπὸ πουθενά, ἀφοῦ δὲν ἔχει κύριο. Νὰ ἐπιθυμῆ ἀνάπαυση καὶ μόνιμη θέσις καὶ μὴ βρίσκοντάς τα, νὰ θρηνεῖ ἀνώφελα καὶ νὰ μετανοεῖ ἄδικα. Ἡ ψυχὴ αὐτὴ εἶναι ὁμοία μετὰ τοῦ πλουσίου ποὺ ἦταν ντυμένος μετὰ πορφύρα καὶ βύσσο, ζοῦσε μετὰ κάθε εἶδους τρυφῆ καὶ λεπτεπίλεπτες ἀπολαύσεις, γιὰ νὰ γίνῃ ὕλη τῆς ἄσβεστης φωτιᾶς¹³.

Θέλω νὰ σᾶς μεταφέρω καὶ τὸ λόγο ἐνὸς δυστυχισμένου, ποὺ ἀστόχησε εἰς τὴν μεγάλην ἐλπίδα καὶ ζητοῦσε νερὸν σὲ καιρὸν ποὺ τοῦ ἔλειπε. Πρόσφατα, ὅταν ἐγένετο ἡ ἐπιδρομὴ τῶν νομάδων Σκυθῶν ἀφανίζοντας πολλὴν χώραν μαζί μετὰ τοὺς κατοίκους, καὶ ὅταν οἱ βάρβαροι λήστευαν τὰ προάστεια τῆς γειτονικῆς πόλεως τῶν Κομαναίων, ἕνας νεαρὸς ἀπὸ τοὺς εὐπατρίδες, Ἀρχίας ὀνομαζόμενος, ποὺ καὶ ὁ ἴδιος γνώριζε πολλὰ κατὰ τὸν ὕπερθε γιὰ τὴν δικήν του καὶ τὴν κοινὴν συμφορὰν τῆς πατρίδας, βγήκε ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ τὸ φρούριον· εἶχε σκοπὸν νὰ δεῖ ἀκριβῶς πόσοι ἦσαν οἱ βάρβαροι ποὺ λεηλατοῦσαν καὶ τί δεινὰ προκαλοῦσαν· ἔπεσε εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἐχθρῶν καὶ τὸν χτύπησαν μετὰ τὰ τόξα. Καὶ ἐνῶ ἔπεσε καὶ ὁ θάνατός πλησίαζε γρήγορα, φώναζε μετὰ δὴν τοῦ τῆς δυνάμεως (ἦταν ἀπὸ τοὺς ἀβάπτιστους)· Ἐβουνα καὶ κοιλάδες, βαπτίστε με. Δέντρα καὶ πέτρες καὶ πηγές, κάντε μου τὴν χάριν. Καὶ μετὰ τὴν θλιβερὰν αὐτῆς φωνῆς ἤρθε τὸ τέλος τοῦ. Τὸ ἔμαθε αὐτὸ ἡ πόλις καὶ τὸ θρήνησε πᾶν πολὺ ἀπὸ τὴν συμφορὰν τοῦ πολέμου. Παραπλήσιο μετὰ αὐτὸ εἶναι καὶ ὅσοι ἀρρωσταίνουν ξαφνικά. Ὅταν δηλαδὴ αὐτὸς, ποὺ χτὲς ἦταν ὑγιῆς καὶ πρόβλεπε γιὰ τὸν ἑαυτοῦ μακρὰ χρόνια ζωῆς, πάθει ξαφνικά ὅτι ὁ παλιὸς ἐκεῖνος κουφιοκέφαλος καὶ λεχθεῖ σ' αὐτὸν ὁ λόγος τῆς ἀπόγνωσης, «αὐτὴ τὴν νύχτα ἡ ψυχὴ σου χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα σου»¹⁴, τότε

13. Λουκᾶ 16,19.

14. Λουκᾶ 12,20.

καὶ πάντα ἐν ροπῇ καιροῦ ὀξέως ζητεῖται, τὰ σκευή, τὸ ὕδωρ, ὁ ἱερεύς, ὁ λόγος ὁ πρὸς τὴν χάριν προευτρεπίζων, ὃν ἀπαιτεῖ μὲν ἡ χρεία, ἐπισκοπεῖ δὲ ἡ νόσος, σφοδρὸν καὶ ἀνένδοτον ἐργαζομένη τὸ ἄσθμα. Καὶ ποιεῖ τὸν θόρυβον τῆς κατὰ πόλεμον συνο-
 5 χῆς οὐκ ἐλάττονα· πάντες δὲ οἱ κατὰ τὴν οἰκίαν ἀλλήλοις ἀπαν-
 τῶντες ἐκρήγγονται· καὶ ὠθισμός ἐστι, καὶ ταραχὴ, καὶ θρόος
 γοώδης καὶ ἄσημος, ὡσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ ἀλλήλοις ἐμπλεκο-
 μένων, δούλων, συγγενῶν, φίλων, τῶν παίδων, τῆς γαμετῆς.
 Ὡς ἔτι τοίνυν καιρὸς εἰρήνης, τὰ καθ' ἑαυτοὺς σωφρόνως δια-
 10 θύμεθα. Ἐν σχολῇ καὶ γαλήνῃ τοῦ βίου δέξασθε τὴν τοῦ Χρι-
 στοῦ δωρεάν, ὅτε καὶ ὁ λαμβάνων τὴν ὑψηλὴν καὶ ἀσύγκριτον
 εὐεργεσίαν μεθ' ἡδονῆς τῷ καταλόγῳ τῶν υἰοθετουμένων συν-
 αριθμεῖται, καὶ οἱ γνώριμοι πάντες τὴν ἐκείνου πρὸς τὸ κρεῖτ-
 τον μεταποίησιν ἐξαιρετον χαρὰν καὶ εὐφροσύνην ποιοῦνται.

15 Ἀλλὰ δέδοικα, φησί, τὸ τῆς φύσεως ἡμῶν εἰς ἀμαρτίαν
 εὐκολον καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν χάριν τῆς παλιγγενεσίας βραδύ-
 νω. Εὐπρόσωπον μὲν σου τῆς δειλίας τὸ πρόσχημα καὶ καλῶς
 σαυτὸν κατασχηματίζεις τῷ τῆς εὐλαβείας πλάσματι· ἀλλὰ σοι
 σύντομος ἐρώτησις προσαχθεῖσα ἀρκέσει προγυμνῶσαι τὴν
 20 σκηνὴν εὐκόλως. Ἐπεὶ γάρ, ὁ δεδοικέναι λέγων τὴν ἀμαρτίαν,
 κατηχούμενος ὑπάρχεις, τίνα ἄρα ζῆς βίον ἀκατηγόρητον, ἢ τὸν
 ἀναμάρτητον, ἢ τὸν ἐν ἀμαρτίαις; Εἰ μὲν γὰρ τὸν ἀναμάρτητον, τί
 δειλιᾶς τὸ βάπτισμα καὶ πρὸ ἐκείνου τηρῶν τὴν νομοθετημένην
 ἀκρίβειαν; Εἰ δέ σοι ἀκάθαρτος καὶ ἀφύλακτος ἡ ζωὴ βραδύ-
 25 νων ἐν ἀνομίαις καὶ τῇ μακρᾷ συνηθείᾳ ἐξιν κτώμενος τοῦ κα-
 κοῦ, πρόδηλον ὅτι τὴν ἐσχάτην ἀναμένεις ἀνπνοήν, ἵν τῷ βαπτί-
 σματι παραληφθέντι κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν συντελεσθῇ ἡ
 ζωὴ. Τοῦτο δὲ ἐστὶ καινὴ καὶ παράδοξος ἐμπορία, οὐ χρυσοῦ
 καὶ ἐσθῆτος, ἀλλὰ πλήθους ἀνομιῶν καπηλεία περίεργος τῆς
 30 κατὰ ψυχὴν καθάρσεως. Καὶ καθάπερ οἱ χοῖροι πηλὸν ἐκ πηλοῦ
 μετέρχονται καὶ τὸν βόρβορον ἔχουσιν αὐτοῖς ἐνδιαίτημα, οὕτως

ταραχές και κραυγές. Κι όλα εὐθὺς ἀναζητοῦνται σὲ μιὰ στιγμή, τὰ σκευῆ, τὸ νερό, ὁ ἱερέας, ἡ εὐχή πού προετοιμάζει γιὰ τὴ χάρη, πού ἀπαιτεῖ ἡ περίστασις, τὴ θολώνει ὁμως ἡ νόσος, κάνοντας πιὸ δυνατὸ κι ὀλοένα πιὸ ἔντονο τὸ ψυχομαχητό. Καὶ δημιουργεῖ ταραχὴ ὄχι μικρότερη ἀπὸ ὅση μιὰ πολεμικὴ συμπλοκή. Ὅλοι μέσα στὸ σπίτι ξεσποῦν ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Σπρώχνονται καὶ ταραζόνται καὶ ὑπάρχει ἕνας θρῆνος ὑπόκωφος πού δὲν ξεχωρίζει, σὰ νὰ συμπλέκονται σὲ μιὰ νυχτομαχία μεταξύ τους οἱ δοῦλοι, οἱ συγγενεῖς, οἱ φίλοι, τὰ παιδιὰ του, ἡ γυναίκα του. Ὅσο λοιπὸν εἶναι ἀκόμα καιρὸς εἰρήνης, ἂς τακτοποιήσομε τὸ θέμα μας μὲ σωφροσύνη. Δεχτεῖτε τὴ δωρεὰ τοῦ Χριστοῦ σὲ περίοδο ἀνεσις καὶ γαλήνης τῆς ζωῆς, ὅταν κι αὐτὸς πού δέχεται τὴν οὐράνια καὶ ἀσύγκριτη εὐεργεσία, συναριθμεῖται μὲ ἱκανοποίησι στὸν κατάλογο ὄσων υἰοθετοῦνται καὶ ὄλοι οἱ γνωστοὶ του κάνουν χαρὰ τους ἐξαιρέτη καὶ εὐφροσύνη τὴ μεταποίησι ἐκείνου πρὸς τὸ καλῦτερο.

Ἄλλὰ φοβοῦμαι, λέει, τὴν εὐκολία πού ἔχει ἡ φύσις μας πρὸς τὴν ἁμαρτία καὶ γι' αὐτὸ καθυστερῶ νὰ προσέλθω στὴ χάρη τῆς ἀναγέννησις. Εἶναι εὐπρόσωπο βέβαια τὸ πρόσχημα τῆς δειλίας καὶ ὥραϊα ὑποκρίνεσαι τὴν πλασματικὴ εὐλάβεια. Θὰ σοῦ ἀπευθύνω ὁμως μιὰ σύντομη ἐρώτησι πού φτάνει ν' ἀπογυμνώσει εὐκολα τὴ σκηνοθεσία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐσύ, πού ἰσχυρίζεσαι ὅτι φοβᾶσαι τὴν ἁμαρτία, εἶσαι κατηχούμενος, ποιά τάχα ζωὴ ζεῖς, αὐτὴ πού δὲν ὑπόκειται σὲ κατηγορία, εἶναι δηλαδὴ ἀναμάρτητη, ἢ τὴ ζωὴ τῆς ἁμαρτίας; Ἄν ζεῖς ζωὴ ἀναμάρτητη, γιατί σὲ φοβίζει τὸ βάπτισμα, ἀφοῦ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὴ τηρεῖς τὴν ἀκριβὴ νομοθεσία; Ἄν ὁμως ἡ ζωὴ σου εἶναι ἀκάθαρτη καὶ ἀπροφύλακτη, καθυστερώντας στίς ἀνομίες κι ἀποχτώντας τὴ συνήθεια τοῦ κακοῦ σὲ μακρὸ χρόνον, εἶναι πρόδηλον ὅτι περιμένεις τὴν τελευταία ἀναπνοή, γιὰ νὰ κλείσει ἡ ζωὴ σου μὲ βάπτισμα κατὰ τὴν τελευταία ὥρα. Αὐτὴ εἶναι μιὰ νέα καὶ παράδοξι συναλλαγὴ, ὄχι χρυσοῦ καὶ ὑφασμάτων, ἀλλὰ μιὰ περίεργη καπηλεία πλήθους ἁμαρτιῶν γιὰ τὴν ψυχικὴ κάθαρσι. Καὶ ὅπως οἱ χοῖροι κυλιοῦνται ἀπὸ βοῦρκο σὲ βοῦρκο καὶ εἶναι ὁ βοῦρκος ἡ

οὐ ταῖς ἀκαθαρσίαις συζῶντες συνάπτουσιν ἐπαλλήλους τὰς ἀνομίας. Ἡ γὰρ τῇ πορνείᾳ μολύνονται, ἢ τὴν δυσώνυμον μοιχείαν τεχνάζουσιν, ἢ τὴν μέθην ἀσκοῦσι τὸ τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν ὑπέκκαυμα, ἢ τὰς ἀδελφὰς τούτων καὶ συγγενεῖς ἀμαρτίας 5 ἐπιτηδεύουσι. Φοβοῦνται δὲ τὸ βάπτισμα, ὡς τῶν ἡδονῶν κώλυμα καὶ τῶν μαρῶν ἀπολαύσεων ἀποχήν.

Ὅταν οὖν λέγει ὁ προφασιζόμενος προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις, ὅτι 'φοβοῦμαι', πρόδηλός ἐστιν οὐ τὴν ἀμαρτίαν εὐλαβούμενος, ἀλλὰ μακρὰν αὐτῷ γενέσθαι βουλόμενος, τὴν ἐν ταῖς ἀμαρτίαις 10 ἀναστροφὴν. Οἱ δὲ ταύτην ἔχοντες ἐν τῷ βάθει τὴν πονηρὰν γνώμην, πρῶτον μὲν οὐδὲ ἀξιοῦνται τῆς χάριτος, ἀλλὰ ταῖς κεναῖς ἐλπίσιν ἑαυτοὺς ἀποβουκολοῦντες ἀδοκῆτως ἀπάγονται, ἀσοφητὶ καὶ ἀθρόον ὡς ἐπιβούλου κλέπτου τοῦ θανάτου καταλαμβάνοντος. Ἀλλὰ καὶ πλεονάσας ὁ Θεὸς τὴν οἰκείαν μακρο- 15 θυμίαν καὶ ἀγαθότητα, καταξιώσας τῶν μυστηρίων τὸν φιλαμάρτητον ἐπὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, οὐκ ἔστιν αὐτοῖς τοσοῦτον τῆς πραγματείας τὸ κέρδος, ὅσον νομίζουσιν. Οἴονται γὰρ εὐθὺς μὲν ὑπανοιχθήσεται τὴν βασιλείαν αὐτοῖς, λήψεσθαι δὲ τινα χῶρον ἀγαθῶν γέμοντα θαυμαστῶν καὶ τῶν ἴσων ἀξιοθήσε- 20 σθαι τοῖς δικαίοις τιμῶν. Τὸ δὲ κενὴ τίς ἐστὶν ἐλπίς, δόξη ψευδεῖ τὴν ψυχὴν γοητεύουσα. Ὡς γὰρ ἐμοὶ φαίνεται, τριχῆ τὰ τῶν ἀνθρώπων διαιρεθήσεται ἐπὶ τῆς προσδοκωμένης ζωῆς, ὡς γενικώτερον τέως χωρὶς ὑπομερισμῶν διελθεῖν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτόν ἐστι τάγμα τῶν ἐπαινετῶν καὶ δικαίων· δεύτερον, τῶν 25 οὔτε τιμωμένων, οὔτε κολαζομένων· τρίτον τῶν διδόντων δίκας ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν. Ποῦ τοίνυν τάξομεν τοὺς ἐντάφιον λαβόντας τοῦ λουτροῦ τὴν εὐεργεσίαν; Ἡ πρόδηλον, ὡς ἐν τοῖς δευτέροις, καὶ τοῦτο μετὰ συγγνώμης, ἵνα κατὰ τὴν οἰκείαν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν κληροδοτήσωμεν. Ὁ γὰρ ὀκνῶ προδοὺς τὰ 30 τῆς ἀρετῆς κατορθώματα, οὐκ ἐλεύθερος ζημίας καὶ καταγνώσεως, εἴ γε τὸ ἐθελοκακεῖν ὑπὸ κατηγορίαν ἀγεται, καὶ τὸ μισεῖν

κατοικία τους, ἔτσι ὅποιοι ζοῦνε μέσα στίς ἀκαθαρσίες συνδέουν τὴ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη τίς ἀνομίες. Ἡ μολύνονται ἀπὸ τὴν πορνεία ἢ μηχανεῦνται τὴ μισητὴ μοιχεία ἢ ἀσκοῦν τὴ μέθη ποῦ εἶναι τὸ προσάναμμα τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν ἢ ἐπιδίδονται στίς συγγενεῖς καὶ ἀδελφές τῶν παραπάνω ἁμαρτίες. Φοβοῦνται ὁμως τὸ βάπτισμα ὡς ἐμπόδιο τῶν ἡδονῶν καὶ ἀποχὴ ἀπὸ τίς μιარές ἀπολαύσεις.

Ὅταν λοιπὸν λέει αὐτὸς ποῦ προφασίζεσαι προφάσεις γι' ἁμαρτίες, 'φοβοῦμαι', εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δὲν φοβᾶται τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ θέλει νὰ ζήσει ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο μέσα στίς ἁμαρτίες. Ὅσοι ὁμως κάνουν στὸ βάθος τῆς καρδιάς τους αὐτὴ τὴν πονηρὴ σκέψη πρῶτον, δὲν εἶναι κἂν ἄξιοι γιὰ τὴ χάρη, ἀλλὰ, ξεγελώντας τὸν ἑαυτὸ τους μὲ κούφιεσ ἐλπίδες, ἀρπάζονται χωρὶς νὰ τὸ περιμένουν ἀπὸ τὸ θάνατο σὰν ἀπὸ ἓνα ἐπίβουλο κλέφτη ποῦ τοὺς πιάνει ἀθόρυβα καὶ ξαφνικά. Ἀλλὰ κι ἂν ὁ Θεὸς πληθαίνοντας τὴ μακροθυμία καὶ τὴν ἀγαθότητά του ἀξίωσε τὸ φίλο τῆς ἁμαρτίας τὴν τελευταία του μέρα γιὰ τὸ μυστήριον, δὲν εἶναι τόσο μεγάλο ὅσο νομίζουν τὸ κέρδος τῆς προσπάθειάς τους. Νομίζουν ὅτι ἀμέσως θὰ τοὺς ἀνοιχτεῖ ἡ βασιλεία κι ὅτι θὰ καταλάβουν ἓνα χῶρο γεμάτο ἀπὸ θαυμαστὰ ἀγαθὰ καὶ θ' ἀξιωθοῦν τίς ἴδιες μὲ τοὺς δίκαιους τιμές. Αὐτὸ ὁμως εἶναι κούφια ἐλπίδα ποῦ γοητεύει τὴν ψυχὴ μὲ ψεῦτικη ἰδέα. Κατὰ τὴ δικὴ μου γνώμη, οἱ ἄνθρωποι θὰ διακριθοῦν σὲ τρεῖς κατηγορίες σχετικὰ μὲ τὴν προσδοκώμενη ζωὴ, γιὰ νὰ πῶ ἔτσι γενικὰ χωρὶς ὑποδιαιρέσεις. Ἡ πρώτη τάξη εἶναι τῶν ἀξιων γιὰ ἐπαίνους καὶ δικαίων ἢ δευτέρη ἐκείνων ποῦ οὔτε τιμές δέχονται οὔτε καὶ τιμωρίες ἢ τρίτη ἐκείνων ποῦ τιμωροῦνται γιὰ τίς παραβάσεις ποῦ ἔκαναν. Ποῦ θὰ κατατάξομε λοιπὸν ὅσους ἔλαβαν πάνω στὸν τάφο τους τὴν εὐεργεσία τοῦ βαπτίσματος; Εἶναι φανερό ὅτι θὰ τοὺς κατατάξομε στὴ δευτέρη τάξη κι αὐτὸ μὲ ἀρκετὴ συμπόνια κάνοντας τὴν κατάταξη σύμφωνα μὲ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ αὐτὸς ποῦ ἀπὸ ὀκνηρία πρόδωσε τὰ κατορθώματα τῆς ἀρετῆς, δὲν εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τιμωρία καὶ καταδίκη, ἂν εἶναι ἄξια κατηγορίας ἢ θελημένη κακία, καὶ τὸ μίσος πρὸς τὰ καλὰ ἐλέγχεται φα-

τὰ καλὰ πρόδηλον ἔχει τῆς πονηρίας τὸν ἔλεγχον. Τί τοίνυν μέγα κερδανεῖς ἔξω πίπτων τῆς βασιλείας καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐκείνων, «ὡς ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν»;

Οὐ κολάζομαι, φησίν, οὐδὲ φοβοῦμαι τὰς ἀπειλάς· ἀρκοῦμαι
 5 δὲ τῷ μὴ παθεῖν τι δεινόν, μήτε ὡς κατορθώσας τι γενναῖον ἀποδειχθῆναι. Ἀνδραπόδου πονηροῦ ἢ προαίρεσις· μύλωνος ἀξίου καὶ δεσμοῦ καὶ μαστίγων, ἐκδῦναι μόνον τὰς τιμωρίας σπουδάζοντος· ἐλευθερίου δὲ δόξης καὶ τῶν ἐκ λαμπρότητος τιμῶν, οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἀντιποιοιμένου. Ἐχθρὰ πάντων αὐτῇ
 10 τῶν ἀγίων φωνή, ἐναντία τῶν ἀπ' αἰῶνος ὀσίων. Ἐκεῖνοι γὰρ ἅπαντες τοὺς ὑπὲρ παρρησίας κινδύνους ἠγάπησαν καὶ παρεῖχον τοῖς βουλομένοις τέμνειν καὶ φονεύειν ποικίλως τὸ σῶμα, καὶ πρὸς οὐδένα ὠδινόντων ἐμαλακίσθησαν ἄθλον, τοῦ αἵματος καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων, τὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν προσ-
 15 δοκῶντες τιμῆν. Δι' ἐκείνων Ἀβραάμ τὸν υἱὸν προσταχθεὶς ἔθυσσε, καὶ Μωϋσῆς ἐνεμόχθει τοῖς δεινοῖς τῆς ἐρήμου, καὶ Ἥλιος τὸν ἔρημον ἔζη βίον καὶ ἀθεράπευτον, καὶ πάντες προφηταὶ διηγῶν ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι. Ὑπὲρ ἐκείνης εὐαγγελιστὰὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου ἔπα-
 20 σχον στίγματα, καὶ μάρτυρες ταῖς κολάσεσι ταῖς παρὰ τῶν τυράννων ἐνηγωνίσαντο, καὶ πᾶς, εἴ τις ἀληθῶς λογικὸς καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ συγγένειαν ἔχων πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ οὐράνια, οὐδὲ εἶναι βούλεται οὐδὲ συνεγερθῆναι τοῖς ἀναβιωσομένοις ἀνθρώποις, εἰ μὴ μέλλοι ἐπαινεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ ὡς ἀγαθὸς
 25 δοῦλος καὶ τινῶν ἀξιοῦσθαι γερῶν. Ἐπὶ ταύτῃ τῇ προαιρέσει καὶ ὁ Δαβὶδ τῆς ἐλάφου τὴν δίψαν οἰκεῖον ὑπόδειγμα ποιεῖται τῆς ἑαυτοῦ πρὸς Θεὸν ἐπιθυμίας, καὶ ἰδεῖν εὐχεται τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, ἵνα ταῖς νοηταῖς ἐνευφρανθῇ δεξιώσει. Καὶ Παῦλος εὐχεται ἐκδυσάμενος τὴν σάρκα ὡς καὶ βαρὺ καὶ φορτικὸν ἰμά-

νερά ὡς πονηρό. Ποιὸ εἶναι τὸ μεγάλο κέρδος σου χάνοντας τὴ βασιλεία καὶ ἐκεῖνες τὶς ὑποσχέσεις, ποὺ δὲν τὶς εἶδε μάτι καὶ ἀκοή δὲν τὶς ἄκουσε;

Δὲν τιμωροῦμαι, λέει, κι οὔτε φοβοῦμαι τὶς ἀπειλές· μοῦ φτάνει νὰ μὴν πάθω κάτι φοβερό καὶ ἄς μὴν ἀποδειχθεῖ ὅτι κατόρθωσα κάτι σημαντικό. Ἡ ἐπιλογή αὐτὴ εἶναι ἐνὸς ἀξιολύπητου ἀνδραπόδου, ἀξίου γιὰ τὴ μυλόπετρα καὶ τὰ δεσμὰ καὶ τὰ μαστίγια, ποὺ ἐνδιαφέρεται μόνο ν' ἀποφύγει τὶς τιμωρίες, δὲν διεκδικεῖ ὅμως οὔτε στὸ ἐλάχιστο τὴν ἐλευθέρια δόξα καὶ τὴ λαμπρότητα τῶν τιμῶν. Σ' αὐτὰ ὅλα εἶναι ἐχθρική ἢ ἴδια ἢ φωνὴ τῶν ἀγίων, ἀντίθετη ἢ φωνὴ τῶν ὁσίων ἀπὸ τοὺς παλιούς αἰῶνες. Ὅλοι ἐκεῖνοι ἀγάπησαν τοὺς ἀγῶνες γιὰ νὰ κερδίσουν τὴν παρηυσία καὶ παρέδιδαν τὸ σῶμα τους σ' ὁποιοὺς ἤθελαν νὰ τὸ κομματιάσουν καὶ νὰ τὸ φονεύσουν μὲ κάθε τρόπο καὶ δὲν δειλίασαν μπροστὰ σὲ κανένα ἐπώδυνο ἄθλο, προσδοκώντας νὰ τιμηθοῦν στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν γιὰ τὸ αἷμα καὶ τ' ἀνδραγαθήματά τους. Γιὰ τὴν τιμὴ αὐτὴ ὁ Ἀβραάμ ὅταν ἔλαβε τὴ διαταγὴ θυσίασε τὸ γιό του. Καὶ ὁ Μωυσῆς βασανιζόταν ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς ἐρήμου καὶ ὁ Ἡλίας ζοῦσε τὸν ἐρημικὸ βίον χωρὶς νὰ τὸν ὑπηρετεῖ κανένας. Καὶ ὅλοι οἱ προφῆτες ζοῦσαν ντυμένοι μὲ προβειές καὶ κατσικίσια δέρματα, μὲ στερήσεις καὶ κακουχίες. Γι' αὐτὴν οἱ εὐαγγελιστὲς βάσταζαν τὰ στίγματα γιὰ χάρη τοῦ Εὐαγγελίου καὶ οἱ μάρτυρες ἀντιμετώπισαν τὰ βασανιστήρια τῶν τυράννων. Καὶ καθένας, ἂν εἶναι ἀληθινὰ λογικὸς καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ κι ἔχει συγγένεια μὲ τὰ ὑψηλὰ καὶ οὐράνια, δὲν θέλει οὔτε νὰ εἶναι οὔτε ν' ἀναστηθεῖ μαζί μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ θ' ἀναζήσουν, ἂν δὲν πρόκειται νὰ δεχτεῖ τὸν ἔπαινο τοῦ Θεοῦ ὡς ἀγαθὸς δοῦλος καὶ ν' ἀξιωθεῖ καὶ κάποια βραβεῖα. Μ' αὐτὴ τὴ διάθεση καὶ ὁ Δαβὶδ κάνει τὴ δίψα τοῦ ἐλαφιοῦ παράδειγμα τοῦ πόθου του πρὸς τὸ Θεό¹⁵. Καὶ εὐχεται νὰ δεῖ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ νιώσει τὴ χαρὰ τῶν νοερῶν τιμῶν. Καὶ ὁ Παῦλος εὐχεται, ἀφοῦ ἀποβάλλει τὴ σάρκα, σὰν ἓνα φόρεμα βαρὺ κι ἐνοχλητικό, νὰ φύ-

15. Ψαλμ. 41,2.

τιον, ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πάντως ἀμφοτέροι φανταζόμενοι τὴν μακαρίαν εὐφροσύνην καὶ ἀμετάβλητον. Εἰ δὲ ἐκείνης ἔρωσ οὐδεὶς, πάντα ἀληθῶς τὰ ἄλλα, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν, «ματαιότης ματαιοτήτων».

5 Φεύγετε τοίνυν, ἄνδρες Χριστιανοί, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, πᾶσαν ἔννοιαν τοιαύτην ληστῶν καὶ κακούργων ἀξίαν, μηδὲ τοῦτο μακαριστὸν ἠγήσησθε τὸ φεύγειν τιμωρίαν, ἀλλ' ἐράσθητε δωρεῶν καὶ στεφάνων, οὓς ὁ Θεὸς τοῖς ἀθληταῖς τῆς δικαιοσύνης ἠντρέπισεν· ἐπιθυμήσατε βαπτίσματος ἀδόλως·
 10 λάβετε τὸ τάλαντον καὶ πρόσθετε τὴν ἐργασίαν· οὕτω γὰρ κατὰ τὴν παραβολὴν ἠγεμόνες δέκα γενήσεσθε πόλεων. Ὁ δὲ συνταφείς τῷ βαπτίσματι, ἔκρυσεν εἰς γῆν τὸ τάλαντον, καὶ πάντως ἐκείνων ἀκούσει τῶν πρὸς τὸν δοῦλον ἀργὸν λεχθέντων καὶ ῥάθυμον. Καλῶς ὁ νεοφώτιστος ἂν τῇ πίστει συνάψῃ τὴν ἐντο-
 15 λήν, ἐπὶ πλεῖον οὐδὲν ἔχει τοῦ ἀνεγκλήτου. Δεσμώτης ἐτύγγανεν μυρίοις ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος, δεδοικῶς τὸ κριτήριον, τρέμων τῶν εὐθυνῶν τὸν καιρόν. Ἦλθεν ἀθρόον βασιλέως φιλανθρωπία, ἤνοιξε τὸ δεσμωτήριον, ἀφῆκε τοὺς πονηροὺς. Ὁ μὲν δοὺς τὴν χάριν, ὑμνεῖσθω καὶ προσκυνεῖσθω, ὡς ἀγαθότητος πε-
 20 ριουσίᾳ σώσας τοὺς τὴν ζωὴν οὐκ ἐλπίζοντας· ὁ δὲ γνωρίζετω ἑαυτὸν, ἐν ταπεινότητι διαγέτω· μὴ ὡς κατορθώσας τι διακείσθω, ἐπειδὴ τῶν δεσμῶν ἐλύθη. Ἐφεις γὰρ ἐγκλημάτων τὸν ἔλεον προσμαρτυρεῖ τῷ συγχωρήσαντι, οὐ μὴν εὐδοκιμήσειν τῷ ἀφεθέντι. Ὁ λαβὼν τὸ τῆς παλιγγενσίας λουτρόν, ὁμοῖος στρα-
 25 τιώτῃ νέῳ ὑπόγειον ἐναριθμηθέντι τοῖς ὀπλιτικοῖς καταλόγοις, μηδέπω δὲ μηδὲν ἐπιδεδειγμένῳ στρατιωτικὸν ἢ γενναῖον. Ὡσπερ οὖν ἐκεῖνος ἀνελόμενος τὴν ζώνην καὶ τὴν χλανίδα ἐμπορησάμενος, οὐκ εὐθὺς ἑαυτὸν ἀριστέα νομίζει, οὐδὲ προσ-

16. Φιλ. 1,23. 17. Ἐκκλ. 1,2.

18. Λουκᾶ 19,16· 17.

γει από τη ζωή αὐτή και νά εἶναι μαζί με τὸ Χριστό¹⁶. Ὅπως δὲ ποτε και οἱ δύο βλέπουν μπροστά τους τὴ μακάρια και ἀμετάβλητη εὐφροσύνη. Ἐὰν ὁμως δὲν ὑπάρχει γι' αὐτὸν κανένας ἔρωτας, ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ἀληθινά, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστή, «ματαιότης ματαιότητων»¹⁷.

Ἄποφεύγετε λοιπὸν, Χριστιανοὶ μου, πὸ εἶστε μέτοχοι τῆς οὐράνιας κλήσης, ἀποφεύγετε κάθε τέτοια σκέψη πὸ εἶναι ἄξια γιὰ ληστὲς και κακούργους, οὔτε νὰ νομίζετε ὅτι ἡ μακαριότητα εἶναι τοῦτο, ἡ ἀποφυγὴ τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ ἐρωτευθεῖτε τὶς δωρεές και τὰ στεφάνια, πὸ εἰτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ τοὺς ἀθλητὲς τῆς δικαιοσύνης. Ἐπιθυμῆστε τὸ βάπτισμα με εὐλικρίνεια, δεχθεῖτε τὸ τάλαντο και προσθέστε ἐσεῖς τὴν ἐργασία. Ἔτσι σύμφωνα με τὴν παραβολὴ θὰ γίνετε ἡγεμόνες δέκα πόλεων¹⁸. Ἐκεῖνος ὁμως πὸ ἔχει συνταφεῖ με τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ ἔκρυψε τὸ τάλαντό του στὴ γῆ, αὐτὸς ἀσφαλῶς και θ' ἀκούσει ὅσα εἰπώθηκαν στὸν ὄκηρὸ και ἀδιάφορο δοῦλο¹⁹. Σωστά· ἂν ὁ νεοφώτιστος συνδυάσει τὴν ἐντολὴ με τὴν πίστη, δὲν ἔχει τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ ἀμempto. Ἦταν δεσμώτης, ὑπεύθυνος γι' ἄπειρα ἐγκλήματα, φοβόταν τὸ κριτήριον, ἔτρεμε τὴν ὥρα τῶν εὐθυνῶν. Ἦρθε ξαφνικὰ ἡ φιλανθρωπία τοῦ βασιλιᾶ, ἀνοῖξε τὸ δεσμωτήριον και ἐλευθέρωσε τοὺς δεσμῶτες τοὺς κακοὺς. Ὁ δοθῆρας τῆς χάριτος ἂς ὑμνεῖται και ἂς λατρεύεται, ἐπειδὴ ἀπὸ περίσσεια καλοσύνης ἔσωσε αὐτοὺς πὸ δὲν ἔλπιζαν τὴ ζωὴ. Αὐτὸς πὸ τὴν ἔλαβε ἂς γνωρίζει τὸν ἑαυτό του, ἂς ζεῖ με ταπείνωση και ἂς μὴν πιστεύει ὅτι ἔκανε κάποιο κατόρθωμα, ἐπειδὴ λύθηκε ἀπὸ τὰ δεσμά. Ἦ ἄφεση τῶν ἐγκλημάτων ἐπιβεβαιώνει τὴν εὐσπλαχνία σ' αὐτὸν πὸ τὴν ἔδωσε, ὄχι τὴν εὐδοκίμηση σ' αὐτὸν πὸ συγχωρήθηκε. Αὐτὸς πὸ ἔλαβε τὸ λουτρὸ τῆς παλιγγενεσίας εἶναι ὁμοῖος με νέον στρατιῶτη πὸ μόλις συμπεριλήφθηκε στοὺς στρατιωτικοὺς καταλόγους και δὲν ἔχει δεῖξει ἀκόμα καμιά γενναία στρατιωτικὴ πράξη. Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖνος μόλις κούμπωσε τὴ ζώνη και φόρεσε τὴ χλαμύδα δὲ θεωρεῖ ἀμέσως τὸν ἑαυτό του ἀριστέα

ἰὼν μετὰ παρρησίας τῷ βασιλεῖ ὡς γνώριμος διαλέγεται, οὐδὲ χάριτας αἰτεῖ τὰς τῶν καμόντων καὶ πονεσάντων, οὕτω μῆδὲ σὺ τυχῶν τῆς χάριτος, οἴου τοῖς δικαίοις συζήσεσθαι καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων ἀχθήσεσθαι κληρον, ἂν μὴ πολλοὺς ὑπομείνης ὑπὲρ εὐ-
5 σεβείας κινδύνους, καὶ πολεμήσης τῇ σαρκὶ καὶ μετ' ἐκείνης τῷ διαβόλῳ καὶ γενναίως ἀντισχῆς πρὸς πάντα τὰ τῶν πονηρῶν πνευμάτων τοξεύματα.

Μᾶλλον δὲ εἰ δοκεῖ αὐτὴν τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν τὴν μέλλουσαν ἐπὶ τῆς κοινῆς ἐκφέρεσθαι κρίσεως, λάβωμεν τοῦ προ-
10 κειμένου διδάσκαλον. Τί γάρ φησί; «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοίμασμένην ὑμῖν βασιλείαν». Διὰ τί; Οὐχ ὅτι τὸ ἱμάτιον ἐνεδύσασθε τῆς ἀφθαρσίας, οὐδὲ ὅτι τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἐπειδὴ κατωρθώσατε τὴν ἀγάπην. Καὶ εὐθὺς ὁ κατάλογος ὑποτέτακται τῶν τραφέν-
15 των, τῶν ποτισθέντων, τῶν ἐνδυθέντων. Καὶ εἰκότως ὁ ἀπαραλόγιστος κριτὴς οὕτω δικάζει. Ἡ χάρις μὲν γὰρ τοῦ Δεσπότου δῶρον, ἡ δὲ πολιτεία, τοῦ τιμηθέντος κατόρθωμα. Χάριτος δὲ ἥς ἔλαβεν οὐδεὶς μισθὸν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον ὀφείλει. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν τῷ βαπτίσματι φωτισθῶμεν, χρεωστοῦμεν τῷ
20 εὐργέτῃ τὴν εὐνοίαν. Εὐνοία δὲ ἡμετέρα πρὸς Θεὸν ἢ περὶ τοὺς ὁμοδόλους εὐγνωμοσύνη, ἢ σωτηρία ἡμῶν αὐτῶν, καὶ ἡ τῆς ἀρετῆς ἐπιμέλεια.

Ἀπόθεσθε τοίνυν τὴν ματαίαν γνώμην, οἱ ἐντάφιον τηροῦν-
τες τὸ βάπτισμα, εἰδότες, ὡς ἡ πίστις τὴν ἀδελφὴν ἑαυτῆς, τὴν
25 ἀγαθὴν πολιτείαν ἐπιζητεῖ, ἥς ἀξιωθείμεν ἀγαθῇ προαιρέσει καὶ βοηθείᾳ Θεοῦ, ᾧ πρέπει προσκύνησις νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

οὔτε πλησιάζοντας με θάρρος τὸ βασιλιά μιλάει σὰ γνωστὸς μαζί του οὔτε ζητεῖ τίς ἀμοιβὲς ποὺ ζητοῦν ὅσοι κοπίασαν καὶ ἀγωνίστηκαν, ἔτσι κι ἐσὺ μόλις πέτυχες τὴ χάρη μὴ νομίζεις ὅτι θὰ ζήσεις εὐθὺς με τοὺς δικαίους κι ὅτι θὰ ὀδηγηθεῖς στὴ θέση ἐκείνων, ἂν δὲν ὑπομείνεις γιὰ τὴν πίστη πολλοὺς κινδύνους, ἂν δὲν πολεμήσεις τὴ σάρκα καὶ μαζί μ' ἐκείνην καὶ τὸ διάβολο καὶ δὲν ἀγγίζεις παλληκαρήσια ὄλα τὰ βέλη τῶν πονηρῶν πνευμάτων.

Καλύτερα ὁμως ἂς λάβομε, ἂν θέλεις, τὴν ἴδια τὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου, ποὺ θ' ἀκουστεῖ κατὰ τὴν κοινὴ κρίση, ὡς δάσκαλο γιὰ τὸ θέμα μας. Τί λέει λοιπὸν; «Ἐλάτε ὅσοι ἔχετε εὐλογηθεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, κληρονομήστε τὴ βασιλεία ποὺ σὰς ἔχει ἐτοιμαστεῖ»²⁰. Γιατί; Ὅχι γιατί ντυθήκατε τὸ φόρεμα τῆς ἀφθαρσίας οὔτε γιατί καθαριστήκατε ἀπὸ τίς ἀμαρτίες σας, ἀλλὰ ἐπειδὴ κατορθώσατε τὴν ἀγάπη. Καὶ ἀκολουθεῖ ἀμέσως ὁ κατάλογος ἐκείνων ποὺ ἔθρεψαν, ποὺ πότισαν, ποὺ ἔντυσαν. Καὶ εὐλογα ἔτσι δικάζει ὁ δικαστὴς ὁ λογικὸς. Γιατί ἡ χάρη εἶναι δῶρο τοῦ Κυρίου, ἡ πολιτεία ὁμως εἶναι κατόρθωμα ἐκείνου ποὺ τιμήθηκε με τὴ χάρη. Καὶ βέβαια κανένας δὲν ἀπαιτεῖ ἀμοιβὴ γιὰ τὴ χάρη ποὺ ἔλαβε, ἀλλὰ ἀντίθετα ὀφείλει. Καὶ γι' αὐτό, ὅταν φωτιστοῦμε με τὸ βάπτισμα, χρεωστοῦμε στὸν εὐεργέτη μας τὴν ἀγάπη μας. Ἀγάπη δική μας πρὸς τὸ Θεὸ εἶναι ἡ καλὴ διάθεση πρὸς τοὺς ὁμόδουλούς μας, ἡ σωτηρία τοῦ ἴδιου μας τοῦ ἑαυτοῦ καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἀρετῆς.

Ἐγκαταλείψτε λοιπὸν τὴν ἀνυπόστατη γνώμη ὅσοι φυλάγετε τὸ βάπτισμα γιὰ τὴν ὥρα τῆς ταφῆς, γνωρίζοντας ὅτι ἡ πίστη ἐπιζητεῖ τὴν ἀδελφὴ της, τὴν ἀγαθὴ πολιτεία, τὴν ὁποία εἶθε ν' ἀποκτήσομε με τὴν ἀγαθὴ προαίρεση καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ προσκύνηση καὶ τώρα καὶ στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΕΣ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ

×

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Καὶ εἰς τὰ νήπια τὰ ἐν Βηθλεὲμ ἀναιρεθέντα ὑπὸ Ἡρώδου

«Σαλπίζατε ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι», φησὶν ὁ Δαβὶδ, «ἐν εὐσήμεναι ἡμέρᾳ ἑορτῆς ὑμῶν», τὰ δὲ τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας προστάγματα νόμος ἐστὶ πάντως τοῖς ἀκούουσιν. Οὐκοῦν, ἐπειδὴ πάρεστιν ἡ εὐσημος ἡμέρα τῆς ἑορτῆς ἡμῶν, πληρώσωμεν 5 καὶ ἡμεῖς τὸν νόμον, σαλπικταὶ τῆς ἱερομηνίας γινόμενοι, ἡ δὲ νομικὴ σάλπιγξ, καθὼς κελεύει νοεῖν ὁ Ἀπόστολος, ὁ λόγος ἐστὶ. Φησὶ γάρ, μὴ ἄδολον δεῖν γίνεσθαι τὸν τῆς σάλπιγγος ἦχον, ἀλλὰ διεσταλμένον τοῖς φθόγγοις πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων σαφήνειαν. Οὐκοῦν ἠχήσωμεν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, λαμπρὰν 10 τινὰ ἠχὴν καὶ ἐξάκουστον, οὐδὲν τῆς κερατίνης ἀτιμοτέραν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ νόμος ἐν τοῖς τῆς σκιᾶς τύποις προδιαζωγραφῶν τὴν ἀλήθειαν, ἐν τῇ σκηνοπηγίᾳ τὸν ἐκ τῶν σαλπύγγων ἦχον ἐνομοθέτησε. Καὶ ἡ παροῦσα τῆς ἑορτῆς ὑπόθεσις τὸ τῆς ἀληθινῆς σκηνοπηγίας ἐστὶ μυστήριον. Ἐν ταύτῃ γὰρ σκηνοπηγεῖται τὸ 15 ἀνθρώπινον σκῆνωμα τῷ δι' ἡμᾶς ἐνδυσσαμένῳ τὸν ἄνθρωπον· ἐν ταύτῃ τὸ διαπεπτωκότα ἡμῶν ὑπὸ τοῦ θανάτου σκηνώματα πάλιν συμπήγνυται ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς τὸ οἰκητήριον ἡμῶν οἰκοδομήσαντος. Εἶπωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ τῆς ψαλμωδίας, τῷ μεγαλοφώνῳ Δαβὶδ συγχορευόντες, ὅτι «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν

1. Ψαλμ. 80,4. 2. Α' Κορ. 14,7 ε.

ΟΜΙΛΙΑ

ΣΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

και στα νήπια που φονεύθηκαν από τον Ήρωδη στη Βηθλεέμ

«Σαλπίστε την πρωτομηνιά με τη σάλπιγγα», λέει ο Δαβίδ, «τή χαρμόσυνη ημέρα της έορτής σας»¹, και οι διαταγές της θεόπνευστης διδασκαλίας είναι όπωςσδήποτε νόμος για όσους ακούνε. Έπειδή λοιπόν ήρθε η χαρμόσυνη ημέρα της έορτής μας, ως εφαρμόσω κι εγώ το νόμο κι ως γίνω σαλπικτής της Ιερής ημέρας. Η σάλπιγγα του νόμου, όπως υποδεικνύει να εννοήσουμε ο Απόστολος, είναι ο λόγος. Γιατί λέει ότι δεν πρέπει ο ήχος της σάλπιγγας να γίνεται άσαφής², αλλά οι φθόγγοι να είναι ευδιάκριτοι, για να είναι σαφείς σ' όσους ακούνε. Άς αφήσουμε λοιπόν κι εμείς, αδελφοί, κάποια λαμπρή ήχώ που ν' ακουστεί μακριά και που δεν είναι καθόλου κατώτερη από τον ήχο της κεράτινης σάλπιγγας. Γιατί κι ο νόμος που προδιαγράφει την αλήθεια με τους τύπους της σκιάς, νομοθέτησε τον ήχο των σαλπίγγων κατά την ημέρα της σκηνοπηγίας³. Και το θέμα της έορτής αυτής είναι το μυστήριο της αληθινής σκηνοπηγίας. Σ' αυτήν συμπηγνύεται το ανθρώπινο σκηνώμα εκείνου που για χάρη μας φόρεσε το ανθρώπινο σχήμα. Σ' αυτήν τα σκηνώματά μας, που διαλύει ο θάνατος, συμπηγνύονται πάλι από εκείνον που οικοδόμησε από την αρχή την κατοικία μας. Άς πούμε κι εμείς τα λόγια της ψαλμωδίας, χορεύοντας ανάμα με το μεγάλο Δαβίδ, «εύλογημένος αυτός που έρχεται στο όνομα του

3. Λευιτ. 23,24.

ὀνόματι Κυρίου». Πῶς ἐρχόμενος; Οὐ καθάπερ διὰ πλοίου τινὸς ἢ ὀχήματος, διὰ δὲ τῆς παρθενικῆς ἀφθορίας ἐπὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον διαπεράσας. «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὗτος ὁ Κύριος ἐπέφανεν ἡμῖν» εἰς τὸ συστήσασθαι τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐν 5 τοῖς πυκάζουσιν, ἕως τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου».

Πάντως δὲ οὐκ ἀγνοοῦμεν, ἀδελφοί, τὸ ἐν τοῖς εἰρημένοις μυστήριον, ὅτι πᾶσα ἢ κτίσις ἐν τι τοῦ Δεσπότης τῆς κτίσεως ἐστὶν ἀνάκτορον. Ἄλλ' ἐπειδὴ, τῆς ἀμαρτίας ἐπεισελευθούσης, ἐφράγη τῶν τῆ κακία κατειλημμένων τὰ στόματα καὶ κατεσιγά-
10 σθη φωνὴ ἀγαλλιάσεως καὶ διεσπάσθη τῶν ἑορταζόντων ἡ συμφωνία, τῆς ἀνθρωπίνης κτίσεως οὐ συνεορταζούσης τῆ ὑπερκοσμίῳ φύσει, διὰ τοῦτον ἦλθον αἱ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων σάλπιγγες, ἃς κερατίνας ὁ Νόμος φησί, διὰ τὸ εἶναι αὐτῶν τὴν κατασκευὴν ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ μονοκέρωτος, αἱ, κατὰ
15 τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν, σύντονον τὸν τῆς ἀληθείας ἤχησαν λόγον, ἵνα, τῆς ἀκοῆς τῶν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐμπεφραγμένων διανοιχθείσης, μία γένηται σύμφωνος ἑορτῆ, διὰ τοῦ πυκασμοῦ τῆς σκηνοπηγίας τῆς κάτω κτίσεως πρὸς τὰς ἐξεχούσας καὶ προβεβλημένας περὶ τὸ ἄνω θυσιαστήριον δυνάμεις συνυπηχοῦ-
20 σα. Τὰ γὰρ κέρατα τοῦ νοητοῦ θυσιαστηρίου αἱ προβεβλημένα τε καὶ ἐξέχουσαι τῆς νοερᾶς φύσεως δυνάμεις εἰσὶν, «Ἄρχαί τε καὶ Ἐξουσίαι καὶ Θρόνοι καὶ Κυριότητες», πρὸς ἃς τῆ κοινωνία τῆς ἑορτῆς συνάπτεται διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν σκηνοπηγίας ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσει, τῆ ἀνακαινίσει τῶν σωμάτων πυκαζομένη.
25 Τὸ γὰρ πυκάζεσθαι ἴσόν ἐστι τῷ κοσμεῖσθαι ἢ περιβάλλεσθαι, καθὼς ἐρμηνεύουσιν οἱ ταῦτα γινώσκοντες. Δεῦτε τοίνυν πρὸς τὴν πνευματικὴν χορείαν τὰς ψυχὰς ἡμῶν διεγείραντες, ἔξαρχον καὶ καθηγεμόνα καὶ κορυφαῖον τῆς χοροτασίας ἡμῶν, τὸν Δαβὶδ προστησώμεθα, καὶ εἰπωμεν μετ' ἐκείνου τὴν γλυκεῖαν φωνὴν
30 ἐκείνην, ἣν φθάσαντες ὑμνωδήσαμεν.

Καὶ πάλιν αὐτὴν ἀναλάβωμεν, ὅτι «αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ», ἐν

Κυρίου»⁴. Πῶς ἔρχεται; Ὅχι βέβαια ὅπως μὲ ἓνα πλοῖο ἢ μιὰ ἄμαξα, ἀλλὰ πού εἰσηλθε στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ χωρὶς φθορὰ παρθενική. «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας, αὐτὸς ὁ Κύριος φανερώθηκε γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ συστήσει αὐτὴ τὴν ἑορτὴ μὲ φοιnikοφόρους ὡς τὴν ἄκρη τοῦ θυσιαστηρίου»⁵.

Ὅπως δὲν ἀγνοοῦμε, ἀδελφοί, τὸ μυστήριον πού κρύβεται στὰ λόγια αὐτά· ὅτι ὅλη ἡ κτίσις εἶναι ἓνα ἀνάκτορον τοῦ Κυρίου τῆς Κτίσεως. Ἄλλὰ, ἐπειδὴ ὅταν εἰσηλθε ἡ ἁμαρτία κλείστηκαν τὰ στόματα ἐκείνων πού κυρίεψε ἡ κακία καὶ σῶπασε ἡ φωνὴ τῆς χαρᾶς καὶ διαλύθηκε τὸ σύμφωνον τραγουδί τῶν ἑορταστῶν, ἀφοῦ τὸ ἀνθρώπινο γένος δὲ συνεόρταζε μὲ τὴν ὑπερκόσμια φύση, γι' αὐτὸ ἦρθαν οἱ σάλπιγγες τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων, πού ὁ νόμος τις λέει «κεράτινος», ἐπειδὴ ἡ κατασκευὴ τους προερχόταν ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ μονόκερον. Αὐτὲς μὲ τὴ δύναμιν τοῦ Πνεύματος ἠχολόγησαν τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας, ὥστε ν' ἀνοίξει ἡ ἀκοὴ ἡ φραγμένη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ νὰ γίνῃ μιὰ σύμφωνη ἑορτή, πού μὲ τὸν εὐτρεπισμὸ τῆς σκηνοπηγίας τῆς κάτω κτίσεως νὰ συμμελωδεῖ κι αὐτὴ μὲ τις ὑψηλὲς καὶ ὑπέρτερες δυνάμεις τις γύρω ἀπὸ τὸ ἄνω θυσιαστήριον. Γιατὶ τὰ κέρατα τοῦ νοητοῦ θυσιαστηρίου εἶναι οἱ Δυνάμεις οἱ ὑψηλὲς κι ἐξέχουσες τῆς νοερῆς φύσεως, Ἄρχες καὶ Ἐξουσίες καὶ Θρόνοι καὶ Κυριότητες. Μ' αὐτὲς, μὲ τὴ συμμετοχὴ τους στὴν ἑορτὴ, συνάπτεται κατὰ τὴ σκηνοπηγίαν τῆς ἀνάστασης ἡ ἀνθρώπινη φύσις εὐτρεπισμένη μὲ τὴν ἀνακαίνισιν τῶν σωμάτων. Γιατὶ τὸ 'πυκάζομαι' σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ εὐτρεπιζομαι ἢ ντύνομαι, ὅπως τὸ ἐρμηνεύουν ὅσοι γνωρίζουν αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἐλᾶτε λοιπὸν νὰ ξεσηκώσομε τις ψυχὲς μας γιὰ τὸν πνευματικὸ χορὸν κι ὡς βάλομε πρωτοχορευτὴ καὶ ἀρχηγὸ καὶ κορυφαῖο τοῦ χοροῦ μας τὸ Δαβὶδ κι ὡς ποῦμε μαζί μ' ἐκεῖνον τὸν μελωδικὸ ἐκεῖνο στίχον πού ψάλαμε πρὶν ἀπὸ λίγο.

Ἄς τὸν ἐπαναλάβομε ἄλλη μιὰ φορά· «αὐτὴ εἶναι ἡ ἡμέρα πού ἔκανε ὁ Κύριος· εἶναι ἡμέρα χαρᾶς καὶ ἀγαλλίασης γιὰ

4. Ψαλμ. 117,25.

5. Ψαλμ. 117,27.

ἢ μειοῦσθαι τὸ σκότος ἄρχεται καὶ τὰ τῆς νυκτὸς μέτρα τῷ
 πλεονάζοντι τῆς ἀκτίνος συνωθεῖται πρὸς ἐκλειψιν. Οὐ συντυχι-
 κῆ τις, ἀδελφοί, γέγονε κατὰ τὸ αὐτόματον ἢ τοιαύτη περὶ τὴν
 ἑορτὴν οἰκονομία, τὸ νῦν ἐπιφανῆναι τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ τὴν
 5 θείαν ζωὴν, ἀλλὰ τι μυστήριον διὰ τῶν φαινομένων τοῖς διορα-
 τικωτέροις διηγεῖται ἢ κτίσις, μονονουχὶ φωνὴν ἀφιεῖσα καὶ
 διδάσκουσα τὸν ἀκούειν δυνάμενον, τί βούλεται ἐν τῇ παρουσίᾳ
 τοῦ Δεσπότη ἡμέρα προσαυξανομένη καὶ νυξ κολοβουμένη.
 Ἐγὼ γὰρ μοι δοκῶ τοιαυτὰ τινα διεξιούσης ἀκούειν τῆς κτίσε-
 10 ως, ὅτι Ταῦτα βλέπων, ὦ ἄνθρωπε, νόει τὸ διὰ τῶν φαινομέ-
 νων κρυπτόν σοι δηλούμενον. Ὁρᾷς ἐπὶ τὸ ἀκρότατον μῆκος
 προελθοῦσαν τὴν νύκτα, καὶ ἰσταμένην τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω φορᾶς
 καὶ εἰς τὸ ἔμπαλιν ἀναλύουσαν; Νόησον ὅτι ἡ πονηρὰ τῆς ἁμαρ-
 τίας νύξ, ἐφ' ὅσον οἶόν τε ἦν ἀύξηθεισα καὶ διὰ πάσης κακῶν
 15 ἐπινοίας ἐπὶ τὸ ἀκρότατον τῆς πονηρίας μέγεθος φθάσασα,
 σήμερον ἀνεκόπη τῆς ἐπὶ πλεῖον νομῆς καὶ τὰ ἀπὸ τούτου πρὸς
 ἐκλειψίν τε καὶ ἀφανισμόν συναυλίνεται.

Ὁρᾷς τὴν τοῦ φωτὸς ἀκτῖνα διαρκεστέραν καὶ ὑψηλότερον
 τῆς συνηθείας τὸν ἥλιον; Νόει τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τὴν παρου-
 20 σίαν, τοῦ ταῖς εὐαγγελικαῖς ἀκτίσι παῖσαν τὴν οἰκουμένην κατα-
 φωτίζοντος. Τάχα δὲ καὶ τοῦ μὴ κατ' ἀρχὰς ἐπιφανῆναι τὸν Κύ-
 ριον, ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων χαρίσασθαι τῇ ἀνθρωπίνῃ
 ζωῇ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν ἐμφάνειαν, ταύτην ἂν τις τὴν αἰτίαν
 εὐλόγως ὑπονοήσειεν, ὅτι ὁ μέλλων ἐπὶ καθαιρέσει τῆς κακίας
 25 τῷ ἀνθρωπίνῳ καταμίγνυσθαι βίῳ, ἀναγκαίως παῖσαν ἀνέμεινε
 τὴν παρὰ τοῦ Ἐχθροῦ ριζωθεῖσαν ἁμαρτίαν ἀναβλαστῆσαι, εἴθ'
 οὕτως ἐπήγαγε, καθὼς φησι τὸ Εὐαγγέλιον, τὴν ἀξίνην τῇ ρίζῃ.
 Καὶ γὰρ τῶν ἰατρῶν οἱ τῇ τέχνῃ προέχοντες, ἐνδοθεν ἔτι τὸ
 σῶμα τοῦ πυρετοῦ διασμύχοντος καὶ κατ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν νοσο-
 30 ποιῶν αἰτιῶν ἐξαπτομένου, ἐνδιδόασιν τῷ ἀρρωστῆματι, μέχρις

μάς»⁶. Τῆ μέρα αὐτῆ ἀρχίζει νὰ ὑποχωρεῖ τὸ σκοτάδι καὶ ἡ ἔκτασι τῆς νύχτας μὲ τὸν πλεονασμὸ τοῦ φωτὸς περιορίζεται ὀλοένα. Δὲν εἶναι, ἀδελφοί μου, τυχαία κι αὐτόματη ἡ οἰκονομία αὐτῆ σχετικὰ μὲ τὴν ἑορτή, νὰ παρουσιαστῇ τῆ στιγμῇ αὐτῆ ἡ θεία ζωὴ μέσα στὴν ἀνθρώπινη, ἀλλὰ ἡ κτίσι μὲ τὰ φαινόμενα αὐτὰ διηγεῖται στοὺς πιὸ διορατικοὺς κάποιο μυστήριον καὶ σχεδὸν φωνάζει καὶ λέει σ' αὐτὸν ποὺ μπορεῖ ν' ἀκούσει τί θέλει ἡ ἡμέρα ποὺ μεγαλώνει κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου καὶ ἡ νύχτα ποὺ κολοβώνεται. Ἐγὼ νομίζω πὼς ἀκούω τὴν κτίσι νὰ διηγεῖται κάτι τέτοια. Βλέποντας αὐτά, ἄνθρωπε, σκέψου τὸ κρυφὸ ποὺ σοῦ φανερώνουν τὰ φαινόμενα. Βλέπετε τὴ νύχτα ποὺ προχώρησε στὸ ἀκρότατον σημεῖον της, ἐκεῖ σταμάτησε νὰ προχωρεῖ, κι ἄρχισε πάλιν νὰ ἐπιστρέφει; Βάλε στὸ νοῦ σου ὅτι ἡ κακὴ νύχτα τῆς ἁμαρτίας, ἀφοῦ μεγάλωσε ὅσο τῆς ἦταν δυνατόν κι ἔφτασε μὲ κάθε ἐπιπόνηση κακῶν στὸ ἀνώτερον μέγεθος τῆς κακίας, ἀνακόπηκε σήμερον ἀπὸ τὴν παραπέρα προχώρησίν της καὶ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ὠθεῖται πᾶ στὸν περιορισμὸν καὶ στὸν ἀφανισμὸν.

Βλέπεις ὅτι ἡ λάμψις τοῦ φωτὸς διαρκεῖ περισσότερο καὶ ὁ ἥλιος εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ συνηθισμένον; Σκέψου τὴν παρουσίαν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς, ποὺ καταφωτίζει μὲ τὶς εὐαγγελικὰς ἀκτίνες ὅλη τὴν οἰκουμένην. Ἴσως καὶ γιὰ τὸ ὅτι δὲν φανερώθηκε ὁ Κύριος ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ χάρισε τὴν φανέρωσιν τῆς θεότητός του στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ στὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια, θὰ σκεφτεῖ εὐλόγως κανένας αὐτὴ τὴν αἰτία, ὅτι αὐτὸς ποὺ ἦταν νὰ κατεβεῖ μέσα στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ γιὰ τὴν κατάλυσιν τῆς κακίας, περίμενε ὑποχρεωτικὰ νὰ βλαστήσῃ ὀλοκληρωτικὰ ἡ ἁμαρτία ποὺ φύτεψε ὁ ἐχθρὸς. Καὶ τότε ὁδήγησε, ὅπως λέει τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ τσεκούρι στὴ ρίζαν⁷. Γιατὶ καὶ οἱ γιατροὶ, ὅσοι ὑπερέχουν στὴν τέχνη τους, ὅσο ὁ πυρετὸς κρυφοκαίει ἀκόμα τὸ σῶμα καὶ ἐνῶ λίγο λίγο δυναμώνει ἀπὸ τὶς νοσογόνες αἰτίαι, ὑποχωροῦν σ' αὐτὸν, ὥσπου νὰ φτάσῃ στὸ ψηλότερον τοῦ

6. Ψαλμ. 117,24. 7. Ματθ. 3,10.

ἂν εἰς ἀκμὴν προέλθῃ τὸ πάθος, οὐδεμίαν ἐκ τῶν σιτίων ἐπά-
 γοντες τῷ ἀσθενοῦντι βοήθειαν· ἐπειδὴν δὲ στάσιμον γένηται τὸ
 κακόν, τότε τὴν τέχνην ἐπάγουσιν, ἐκφανείσης πάσης τῆς νό-
 σου. Οὕτω καὶ ὁ τοὺς κακῶς ἔχοντας τὴν ψυχὴν ἰατροῦν, ἀνέ-
 5 μεινε τὴν ἐκ κακίας νόσον, ἢ κατεκρατήθη τῶν ἀνθρώπων ἢ
 φύσις, πᾶσαν ἐκκαλυφθῆναι, ὡς ἂν μηδὲν τῶν κεκρυμμένων
 ἀθεράπευτον μείνειε, τοῦ ἰατροῦ μόνον τὸ φανὲν θεραπεύοντος.
 Διὰ τοῦτο οὔτε κατὰ τοὺς καιροὺς τοῦ Νῶε πάσης σαρκὸς ἐν
 ἀδικίᾳ καταφθαρείσης, ἐπάγει διὰ τῆς ἰδίας ἐμφανείας τὴν ἴασιν,
 10 ὅτι οὐπω τῆς σοδομιτικῆς κακίας ὁ βλαστὸς ἐξεφύη· οὔτε τοῦ
 καιροῦ τῆς Σοδόμων καταστροφῆς ὁ Κύριος φαίνεται, διότι
 πολλὰ τῶν ὑπολοίπων κακῶν ἔτι τῇ ἀνθρώπινῃ κατεκρύπτετο
 φύσει. Ποῦ γὰρ ὁ θεομάχος Φαραώ; Ποῦ τῶν Αἰγυπτίων ἢ
 ἀδάμαστος πονηρία;

15 Οὐ μὴν οὐδὲ τότε τῷ διορθωτῇ τοῦ παντὸς εὐκαιρον ἦν, τῇ
 τῶν Αἰγυπτίων λέγω κακίᾳ, καταμιχθῆναι τῷ βίῳ. Ἄλλ' ἔδει
 καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν παρανομίαν ἀναφανῆναι. Ἔδει καὶ τὴν
 Ἀσσυρίων βασιλείαν καὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ τὴν ὑπερηφα-
 νίαν ὑποσμύχουσαν ἔτι τῷ βίῳ φανεράν γενέσθαι. Ἔδει τὴν
 20 κατὰ τῶν ὀσίων μαιφονίαν οἷον τινα πονηρὰν καὶ ἀκανθώδη
 βλάστην τῆς κακῆς τοῦ διαβόλου ρίζης ἀναδραμεῖν· ἔδει τὴν
 τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ φανερωθῆναι λύσσαν,
 τῶν τοὺς προφῆτας ἀποκτεινάντων καὶ λιθοβολούντων τοὺς
 ἀπεσταλμένους, καὶ τέλος μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρί-
 25 ου τὸ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν ἄγος ἐργασαμένων. Πρόσθετες τῷ κα-
 ταλόγῳ τῶν πονηρῶν βλαστημάτων καὶ τοῦ Ἡρώδου τὴν παι-
 δοφονίαν. Ἐπεὶ οὖν πᾶσα τῆς κακίας ἢ δύναμις ἐκ τῆς πονηρᾶς
 ρίζης ἀνεδείχθη καὶ ἠδύξῃσε πολυειδῶς ἐν ταῖς προαιρέσεσι τῶν
 καθ' ἐκάστην γενεὰν τῇ κακίᾳ γνωρίμων ὑλομανήσασα, τότε,
 30 καθὼς φησι πρὸς Ἀθηναίους ὁ Παῦλος, τοὺς χρόνους τῆς

σημεῖο, καὶ δὲν προσφέρουν στὸν ἄρρωστο καμιὰ βοήθεια μέσω τῶν τροφῶν. Ὅταν ὁμως τὸ κακὸ σταματήσει, τότε βάζουν σ' ἐνέργεια τὴν τέχνη τους, ὅταν ἐκδηλωθεῖ ὅλη ἡ ἀρρώστια. Ἔτσι κι αὐτὸς ποὺ γιατρεύει ὄσους νοσοῦν στὴν ψυχὴ περίμενε νὰ ἐκδηλωθεῖ ὅλη ἡ ἀρρώστια τῆς κακίας ποὺ αἰχμαλώτισε τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, γιὰ νὰ μὴ μείνει ἀθεράπευτο κανένα κακὸ ἀπὸ ὅσα κρύβονταν, ἀφοῦ ὁ γιαιτρὸς θὰ θεράπευε μόνο ὅ,τι φαινόταν. Γι' αὐτὸ οὔτε κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νῶε, ὅποτε εἶχε καταφθαρεῖ μέσα στὴν ἀδικία ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα, δὲν ἐπιφέρει μὲ τὴν ἐμφάνισή του τὴν ἴαση, ἐπειδὴ δὲν εἶχε βλαστήσει ἀκόμα ὁ βλαστὸς τῆς σοδομιτικῆς κακίας. Οὔτε φαίνεται ὁ Κύριος τὸν καιρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Σοδόμων. Γιατὶ πολλὰ ἀκόμα κακὰ κρύβονταν μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύση. Πράγματι ποῦ ἦταν ὁ θεομάχος Φαραώ; Ποῦ ἡ ἀκαταδάμαστη κακία τῶν Αἰγυπτίων;

Οὔτε τότε ἦταν ἡ κατάλληλη στιγμή γιὰ τὸν ἐπανορθωτὴ τοῦ παντός, τὴν ἐποχὴ ἐνοῶ τῆς κακίας τῶν Αἰγυπτίων, νὰ ἀναμιχθεῖ στὴ ζωὴ μας, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ κάνει τὴν ἐμφάνισή της καὶ ἡ παρανομία τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἐπρεπε ἀκόμα νὰ φανερωθεῖ στὴ ζωὴ καὶ ἡ βασιλεία τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ Ναβουχοδονόσορα ποὺ κρυφόκαιγε. Ἐπρεπε νὰ ξεπεταχτεῖ σὰν ἓνα πονηρὸ ὄλο ἀγκάθια φυτὸ ὁ δόλιος φόνος τῶν ὀσίων ἀπὸ τὴν κακὴ ρίζα τοῦ διαβόλου. Ἐπρεπε νὰ ἐκδηλωθεῖ ἡ λύσσα τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ, ποὺ σκότωσαν τοὺς προφῆτες καὶ λιθοβολοῦσαν τοὺς ἀπεσταλμένους του καὶ τέλος διέπραξαν τὸν ἀνόσιο φόνο τοῦ Ζαχαρία ἀνάμεσα στὸ ναὸ καὶ στὸ θυσιαστήριον⁸. Πρόσθεσε στὸν κατάλογο τῶν κακουρημάτων καὶ τὴν παιδοκτονία τοῦ Ἡρώδη. Ἀφοῦ λοιπὸν παρουσιάστηκε ὅλη ἡ δύναμη τῆς κακίας ἀπὸ τὴν πονηρὴ ρίζα καὶ ἀυξήθηκε θρασομανώντας σὲ πολλὰ εἶδη στίς προαιρέσεις τῶν γνωστῶν γιὰ τὴν κακία τους κάθε γενιᾶς, τότε, ὅπως λέει ὁ Παῦλος στοὺς Ἀθηναίους, παραβλέποντας ὁ Θεὸς τοὺς χρό-

8. Ματθ. 23,35.

ἀγνοίας ὑπεριδῶν ὁ Θεός, ἐπὶ τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν παραγίνε-
ται, ὅτε οὐκ ἦν ὁ συνιῶν καὶ ἐκζητῶν τὸν Θεόν· ὅτε πάντες ἐξέ-
κλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· ὅτε συνεκλείσθη τὰ πάντα εἰς ἁμαρ-
τίαν, ὅτε ἐπλέονασεν ἡ ἀνομία, ὅτε πρὸς τὸ ἀκρότατον μέτρον ὁ
5 τῆς κακίας ζόφος ἠὔξησε, τότε ἐπεφάνη ἡ χάρις, τότε ἡ τοῦ
ἀληθινοῦ φωτὸς ἀκτὶς ἐπανετείλε. Τότε ἐπέφανε τῆς δικαιοσύ-
νης ὁ ἥλιος τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, τότε
τὰς πολλὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος συνέθλασεν ἐπιβάς τῷ
ποδί, διὰ τῆς ἀνθρωπίνης σαρκός, καὶ τῇ γῆ προσθλάσας καὶ
10 καταπατήσας καὶ μηδεὶς πρὸς τὰ νῦν ἐν τῷ βίῳ βλέπων κατα-
ψεύδεται νομιζέτω τὸν λόγον, καθ' ὃν ἐν ταῖς τελευταίαις ἔφα-
μεν χρόνοις ἐπιλάμψαι τῷ βίῳ τὸν Κύριον.

Ἐρεῖ γὰρ ὁ ἀντιλέγων τυχόν, ὅτι τὸν ἀναμείναντα τοὺς χρό-
νους πρὸς τὴν τῆς κακίας φανέρωσιν, ὅπως αὐξηθεῖσαν αὐτὴν
15 ἐξέλεῖ προθέλυμνον, πᾶσαν εἰκὸς αὐτὴν ἀνηρηκέναι, ὡς μηδὲν
αὐτῆς ὑπολειφθῆναι τῷ βίῳ λείψανον. Νυνὶ δὲ καὶ φόνοι, καὶ
κλοπαί, καὶ μοιχεῖαι, καὶ πάντα τολμᾶται τὰ πονηρότατα. Ἄλλ'
ὁ πρὸς τοῦτο βλέπων ὑποδείγματί τινι τῶν γνωρίμων τὴν περὶ
τούτων ἀμφιβολίαν λυσάτω. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς τῶν ἐρπετῶν
20 ἀναιρέσεως ἔστιν ἰδεῖν οὐκ εὐθὺς τὸν κατόπιν ὄλκον τῇ κεφαλῇ
συννεκρούμενον, ἀλλ' ἡ μὲν τέθνηκε, τὸ δὲ ἔτι ἐψύχεται τῷ
ιδίῳ θυμῷ καὶ τῆς ζωτικῆς δυνάμεως οὐκ ἐστέρηται, οὕτω καὶ
ὁ τοῦ δράκοντος ἀναιρέτης· ὅτε πολὺ γέγονε τὸ θηρίον πάσαις
ταῖς καθέκαστο συναυξηθὲν γενεαῖς τῶν ἀνθρώπων, τὴν κεφα-
25 λὴν ἀνελῶν, τουτέστι, τὴν τῶν καλῶν ἀναιρετικὴν δύναμιν, τὴν
πολλὰς ἔχουσαν ἐν ἑαυτῇ κεφαλὰς, οὐδένα τοῦ κατόπιν ὄλκοῦ
πεποιήται λόγον, εἰς ἀφορμὴν γυμνασίου τοῖς ἐφεξῆς τὴν ἐν τῷ
νεκρῷ θηρίῳ κίνησιν ὑπολειφθῆναι ποιήσας. Τίς οὖν ἡ θλα-
σθεῖσα κεφαλῇ; Ἡ θάνατον εἰσενεγκοῦσα τῇ πονηρᾷ συμβουλή,

νους τῆς ἀγνοίας, ἔρχεται στίς ἔσχατες ἡμέρες⁹, ὅταν δὲν ὑπῆρχε κανένας πὺν νὰ γνωρίζει καὶ ν' ἀναζητεῖ τὸ Θεό. Ὅταν εἶχαν ξεκλίνει ὄλοι καὶ εἶχαν ἐξαχρειωθεῖ¹⁰, ὅταν ἡ ἁμαρτία εἶχε ἀπλωθεῖ παντοῦ¹¹, ὅταν περίσσευε ἡ ἀνομία, ὅταν ὁ ζόφος τῆς κακίας ἔφτασε στὸ ἀκρότατο ὄριο, τότε φάνηκε ἡ χάρη, τότε ἀνέτειλε ἡ ἀκτίνα τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἐπάνω μας. Τότε φάνηκε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης σ' ἐκείνους πὺν κάθονταν στὸ σκότος καὶ στὴ σκιά τοῦ θανάτου¹², τότε τσάκισε τίς πολλὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντα πατώντας τον μὲ τὸ πόδι του καὶ συντριβοντάς τον καὶ καταπατώντας τον στὴ γῆ. Καὶ κανένας, βλέποντας τὰ τωρινὰ κακά, νὰ μὴ νομίζει ὅτι ὁ λόγος ψεύδεται πὺν λέει ὅτι ὁ Κύριος ἔλαμψε σάν ἥλιος στὴ ζωὴ μας κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς.

Θὰ πεῖ ἴσως ὁ ἀντιρρησίας, ὅτι αὐτὸς πὺν περίμενε τοὺς καιροὺς γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ κακία, νὰ αὐξηθεῖ καὶ νὰ τὴν ἀποσπάσει ἀπὸ τὴ ρίζα, εἶναι φυσικὸ ὅτι θὰ τὴν ἔχει καταλύσει ὀλόκληρη, ὥστε νὰ μὴν ἔχει μείνει κανένα ἀπομεινάρι τῆς στὴ ζωὴ μας. Ὅμως τώρα γίνονται μὲ τόλμη καὶ φόνοι καὶ κλοπὲς καὶ μοιχεῖες καὶ τὰ χειρότερα κακουργήματα. Ἀλλὰ αὐτὸς πὺν διαπιστώνει αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὅς λύσει τὴν ἀμφιβολία του μὲ ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὰ γνωστά. Ὅπως δηλαδὴ ὅταν σκοτώνομε κάποιο ἔρπετό, βλέπομε ὅτι δὲν πεθαίνει ὄλο τὸ φίδι μαζί μὲ τὸ κεφάλι, ἀλλὰ, ἐνῶ τὸ κεφάλι ἔχει πεθάνει, τὸ ὑπόλοιπο σῶμα εἶναι ζωντανὸ καὶ δείχνει τὸ θυμὸ του, χωρὶς νὰ ἔχει στερηθεῖ τὴ ζωτικὴ δύναμη, ἔτσι κι αὐτὸς πὺν σκότωσε τὸ δράκοντα. Ὅταν τὸ θηρίο μεγάλωσε αὐξημένο σὲ κάθε μιά ἀπὸ τίς γενιὲς τῶν ἀνθρώπων συντριβοντάς του τὴν κεφαλὴ, δηλαδὴ τὴ δύναμη πὺν ἀναιρεῖ τὰ κατὰ καὶ ἔχει τὰ πολλὰ κεφάλια, δὲν ἔκανε πιά κανένα λόγο γιὰ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα, ἐπιτρέποντας νὰ ἀπομείνει ἡ κίνηση μέσα στὸ νεκρὸ θηρίο ὡς ἀφορμὴ ἄσκησης γιὰ τοὺς μεταγενέστερους. Ποιὸ εἶναι λοιπὸν τὸ κεφάλι πὺν συντρίφτηκε; Ἐκεῖνο πὺν ἔφερε στὴ ζωὴ τὸ θάνατο μὲ τὴ ἁμαρ-

ἢ τὸν θανατηφόρον ἰὸν ἐμβαλοῦσα τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ δῆγματος.

Ὁ τοίνυν καταλύσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος, τὴν ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ὄφρα δύνανται, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης, συνέθλασεν, ὁ δὲ λοιπὸς τοῦ θηρίου ὄλκος τῷ ἀνθρωπίνῳ συνεσπαρμένος βίῳ, ἕως ἂν ἦ τὸ ἀνθρώπινον ἐν τοῖς κατὰ κακίαν κινήσεσιν, αἰεὶ τῇ φολίδι τῆς ἀμαρτίας περιτραχύνει τὸν βίον· τῇ μὲν δυνάμει ἤδη νεκρὸς ἐστὶ, τῆς κεφαλῆς ἀχρειωθείσης, ἐπειδὴν δὲ παρέλθῃ ὁ χρόνος καὶ στῆ τὰ κινούμενα κατὰ τὴν προσδοκώμενην τῆς ζωῆς ταύτης συντέλειαν, τότε τὸ οὐραῖον τε καὶ τὸ ἔσχατον τοῦ Ἐχθροῦ καταργεῖται, τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ θάνατος· καὶ οὕτως ὁ παντελὴς ἀφανισμὸς τῆς κακίας γενήσεται, πάντων εἰς ζωὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀνακληθέντων· τῶν μὲν δικαίων εὐθὺς εἰς τὴν ἄνω λῆξιν μετοικισθέντων, τῶν δὲ ταῖς ἀμαρτίαις ἐνισχομένων τῷ τῆς γεέννης πυρὶ παραδιδομένων.

Ἄλλ' ἐπανεέλθωμεν ἐπὶ τὴν παροῦσαν χαρὰν, ἣν εὐαγγελίζονται τοῖς ποιμέσιν οἱ ἄγγελοι, ἣν οἱ οὐρανοὶ διηγούνται τοῖς Μάγοις, ἣν τὸ Πνεῦμα τῆς προφητείας διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων ἀνακηρύττει, ὡς καὶ τοὺς Μάγους κῆρυκας γενέσθαι τῆς χάριτος. Ὁ γὰρ «ἀνατέλλων τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, ὁ βρέχων ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς», ἤνεγκε τὴν ἀκτίνα τῆς γνῶσεως καὶ τὴν δρόσον τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς ἀλλότρια στόματα, ὥστε τῇ παρὰ τῶν ἐναντίων μαρτυρίᾳ βεβαιωθῆναι μᾶλλον ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν. Ἀκούεις τοῦ οἰωνιστοῦ Βαλαὰμ ἐπιπνοία κρείττονι τοῖς ἀλλοφύλοις ἐπιθειάζοντος, ὅτι «ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ». Ὁρᾷς τοὺς ἀπ' ἐκείνου τὸ γένος κατάγοντας Μάγους ἐπιτηροῦντας κατὰ τὴν πρόρρησιν τοῦ προπάτορος τὴν τοῦ καινοῦ ἀστέρος ἀνατολήν, ὃς παρὰ τὴν τῶν λοιπῶν ἀστέρων φύσιν μόνος καὶ κινήσεως μετέσχε καὶ στάσεως, πρὸς τὴν

τωλή συμβουλή, πού με τὸ δάγκωμά του στάλαξε στὸν ἄνθρωπο τὸ θανατηφόρο δηλητήριο.

Αὐτὸς λοιπὸν πού κατάλυσε τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου, σύντριψε τὴ δύναμη τῆς κεφαλῆς τοῦ φιδιοῦ, ὅπως λέει ὁ προφήτης. Τὸ ὑπόλοιπο ὅμως σῶμα τοῦ θηρίου σκορπισμένο μέσα στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται μέσα στις κινήσεις τῆς κακίας, σκληραίνει ἀδιάκοπα τὴ ζωὴ μας με τὰ λέπια τῆς ἁμαρτίας. Ἡ δύναμή του βέβαια εἶναι πιά νεκρή, ἀφοῦ ἀχρηστεύθηκε τὸ κεφάλι. Ὅταν περάσει ὁ καιρὸς καὶ ἀκίνητοποιηθοῦν τὰ κινούμενα κομμάτια κατὰ τὴ συντέλεια τῆς ζωῆς αὐτῆς πού προσδοκοῦμε, τότε καταργεῖται ἡ οὐρὰ καὶ τὸ τελευταῖο τμήμα τοῦ ἐχθροῦ, κι αὐτὸ εἶναι ὁ θάνατος. Κι ἔτσι θὰ πραγματοποιηθεῖ ὁ πλήρης ἀφανισμὸς τῆς κακίας, ἀφοῦ θ' ἀνακληθοῦν ὅλοι με τὴν ἀνάστασι στὴ ζωὴ. Οἱ δίκαιοι θὰ μετοικήσουν ἀμέσως στὴν οὐράνια μακαριότητα, ἐνῶ οἱ ἔνοχοι ἁμαρτημάτων θὰ παραδοθοῦν στὴ γέεννα.

Ἄλλὰ ὡς ἐπιστρέψομε στὴ χαρὰ τῆς ἡμέρας, πού εὐαγγελίζονται οἱ ἄγγελοι στοὺς ποιμένες καὶ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται στοὺς μάγους, τὴν ὁποία ἀνακηρύττει τὸ Πνεῦμα τῆς προφητείας με τὰ πολλὰ καὶ διάφορα πού λέει, ὥστε καὶ οἱ μάγοι νὰ γίνουν κήρυκες τῆς χάριτος. Γιατὶ Ἐκεῖνος πού ἀνατέλλει τὸν ἥλιο του γιὰ δίκαιους καὶ ἀδίκους, πού βρέχει γιὰ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, ἔφερε τὴ λάμψη τῆς γνώσης καὶ τὴ δρόσο τοῦ Πνεύματος ἀκόμα καὶ σὲ ξένα στόματα, ὥστε με τὴ μαρτυρία τῶν ἀντιθέτων νὰ βεβαιωθεῖ ἀκόμα περισσότερο ἡ ἀλήθεια σ' ἐμᾶς. Ἄκουσ τὸν οἰωνοσκοπο Βαλαὰμ νὰ κηρύττει στοὺς ἀλλόφυλους με ἀνώτερη ἔμπνευσι ὅτι «θ' ἀνατεῖλει ἓνα ἀστὲρι ἀπὸ τὸν Ἰακώβ»¹³. Βλέπεις τοὺς μάγους, πού ἔλκουν ἀπὸ ἐκεῖνον τὴ γενιά τους, νὰ παρακολουθοῦν κατὰ τὴν πρόρρησι τοῦ προπάτορα τὴν ἀνατολὴ τοῦ νέου ἄστρου, πού μόνο αὐτὸ διαφορετικὰ ἀπὸ τὴ φύση τῶν ἄλλων ἄστρων καὶ κινήθηκε καὶ σταμάτησε κάνοντας ἀνάλογα με τὸ τί χρειαζόταν πότε τὸ ἓνα πότε τὸ ἄλλο.

13. Ἄριθμ. 24,17.

χρείαν ἐκατέρων τούτων μεταβαίνων. Τῶν γὰρ λοιπῶν ἀστέ-
ρων, τῶν μὲν ἀπαξ καταπεπηγότων τῇ ἀπλανεῖ σφαίρᾳ καὶ ἀκί-
νητον εἰληχότων τὴν στάσιν, τῶν δὲ μὴ παυομένων ποτὲ τῆς κι-
νήσεως· οὗτος καὶ κινεῖται προηγούμενος τῶν Μάγων καὶ ἴστα-
5 ται καταμηνύων τὸν τόπον. Ἀκούεις τοῦ Ἡσαίου βοῶντος, ὅτι
«παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν». Μάθε παρ' αὐτοῦ
τοῦ προφήτου πῶς ἐγεννήθη τὸ παιδίον, πῶς ἐδόθη υἱός. Ἴρα
κατὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως; Οὐ, φησὶν ὁ προφήτης. Ἀλλὰ πῶς
ἐγεννήθη τὸ παιδίον; Εἶπέ· «ἰδού», φησὶν, «ἡ Παρθένος ἐν γα-
10 στρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ
Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός». Ὡ
τοῦ θαύματος! Ἡ παρθένος μήτηρ γίνεται, καὶ διαμένει παρθέ-
νος.

Ὅρας τὴν καινοτομίαν τῆς φύσεως. Ἐπὶ τῶν ἄλλων γυναι-
15 κῶν ἕως παρθένος ἐστὶ, μήτηρ οὐκ ἐστίν, ἐπεὶ δ' ἂν μήτηρ γέ-
νηται, τὴν παρθενίαν οὐκ ἔχει. Ἐνταῦθα δὲ τὰ δύο συνέδραμε
κατὰ ταῦτόν τὰ ὀνόματα. Ἡ γὰρ αὐτὴ καὶ μήτηρ καὶ παρθένος
ἐστὶ, καὶ οὔτε ἡ παρθενία τὸν τόκον ἐκώλυσεν οὔτε ὁ τόκος τὴν
παρθενίαν ἔλυσεν. Ἐπρεπε γὰρ τὸν ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ τοῦ παντός ἐν
20 τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ γενόμενον, ἀπὸ τῆς ὑπηρετουσῆς αὐτοῦ τῇ
γεννήσει τῆς ἀφθαρσίας ἄρξασθαι. Τὴν γὰρ ἀπειρόγαμον, ἀφθο-
ρον οἶδεν ὀνομάζειν ἢ τῶν ἀνθρώπων συνήθεια. Τοῦτό μοι δο-
κεῖ προκατανενοηκέναι τῇ γενομένῃ διὰ τοῦ φωτός αὐτῷ θεο-
φανεῖα Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ μέγας, ὅτε ἐξήπτετο τῆς βάτου τὸ
25 πῦρ καὶ ἡ βάτος οὐκ ἐμαραίνετο· «διαβάς», γὰρ φησὶν, «ὄψομαι
τὸ μέγα δράμα τοῦτο»· οὐ τοπικὴν, οἶμαι, δηλῶν κίνησιν διὰ τῆς
βάσεως, ἀλλὰ τὴν παροδικὴν τοῦ χρόνου διάβασιν· τὸ γὰρ τότε
προδιατυπωθὲν ἐν τῇ φλογὶ καὶ τῇ βάτῳ, διαβάντος τοῦ μέσου
χρόνου, σαφῶς ἐν τῷ κατὰ τὴν Παρθένον μυστηρίῳ ἀπεκαλύ-
30 φθη. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ ἡ θάμνος καὶ ἄπτει τὸ πῦρ καὶ οὐ καίε-
ται, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἡ Παρθένος, καὶ τίκτει τὸ φῶς καὶ οὐ
φθείρεται.

Ἐνῶ δηλαδή ἀπὸ τὰ ἄλλα ἄστρα ἢ μία κατηγορία εἶναι τοποθετημένα στὴν ἀπλανή σφαῖρα καὶ τοὺς ἔλαχε στάση ἀπαρασάλευτη, καὶ τὰ ἄλλα δὲν παύουν ποτὲ νὰ κινοῦνται, τὸ ἀστὲρι τοῦτο καὶ κινεῖται ὀδηγώντας τοὺς μάγους, ἀλλὰ καὶ σταματᾷ δείχνοντας τὸν τόπο. Ἀκοῦς τὸν Ἡσαΐα νὰ φωνάζει «γεννήθηκε γιὰ χάρη μας παιδί καὶ μᾶς δόθηκε υἱός»¹⁴. Μάθε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν προφήτη πῶς γεννήθηκε τὸ παιδί, πῶς μᾶς δόθηκε υἱός. Ἐραγε κατὰ τὸ φυσικὸ νόμο; Ὁχι, λέει ὁ προφήτης. Ὁ Κύριος τῆς φύσης δὲ γίνεται δοῦλος τῆς φύσης. Πές μου ὁμως, πῶς γεννήθηκε τὸ παιδί. «Νά», λέει, «ἡ Παρθένος θὰ συλλάβει καὶ θὰ γεννήσει υἱὸ καὶ θὰ τοῦ δώσουν τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ, πού ἐρμηνεύεται ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας»¹⁵. Πῶ πῶ θαῦμα! Ἡ παρθένος γίνεται μητέρα καὶ παραμένει παρθένος.

Βλέπεις τὴν καινοτομία τῆς φύσης. Στις ἄλλες γυναῖκες ὅσο μία εἶναι παρθένος δὲν εἶναι μητέρα, ὅταν ὁμως γίνῃ μητέρα δὲν ἔχει πιά τὸ γινώρισμα τῆς παρθενίας. Ἐδῶ ὁμως καὶ τὰ δύο ὀνόματα συνέπεσαν. Ἡ ἴδια εἶναι καὶ μητέρα καὶ παρθένος καὶ οὔτε ἡ παρθενία ἐμπόδισε τὴ γέννηση οὔτε ἡ γέννηση κατάργησε τὴν παρθενία. Ἐπρεπε αὐτὸς πού ἦρθε στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ν' ἀφθαρτοποιήσει τὸ πᾶν, ν' ἀρχίσει ἀπὸ τὴν ἀφθαρσία πού ἐξυπηρετοῦσε τὴ γέννησή του. Ἡ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων ὀνομάζει ἄφθορη αὐτὴν πού δὲν ἔχει πείρα γάμου. Αὐτὸ μού φαίνεται ἔχει κατανοήσει πρῶτος Ἐκεῖνος ὁ Μωϋσῆς ὁ μέγας μὲ τὴ θεοφάνεια πού τοῦ ἐγίνε μὲ τὸ φῶς, ὅταν ἡ φωτιὰ ἀναβε στὴ βάτο καὶ ἡ βάτος δὲν καιγόταν. Γιατὶ λέει, «θὰ μεταβῶ καὶ θὰ δῶ αὐτὸ τὸ μέγα δράμα»¹⁶. Δὲ δηλώνει νομίζω τοπικὴ κίνηση μὲ τὴ μετάβαση, ἀλλὰ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Αὐτὸ δηλαδή πού προτυπώθηκε τότε μὲ τὴ φλόγα καὶ τὴ βάτο, ἀφοῦ πέρασε ὁ ἐνδιάμεσος χρόνος, ἀποκαλύφθηκε φανερά στὸ μυστήριον μὲ τὴν Παρθένο. Ὅπως ἐκεῖ ὁ θάμνος ἐνῶ φλογίζεται δὲν καίγεται, ἔτσι κι ἐδῶ ἡ Παρθένος καὶ γεννᾷ τὸ φῶς ἀλλὰ καὶ δὲν παθαίνει καμιά φθορά.

Εἰ δὲ βάθος προδιατυποῖ τὸ θεοτόκον σῶμα τῆς Παρθένου, μὴ αἰσχυνηθῆς τῷ αἰνίγματι. Πᾶσα γὰρ σὰρξ διὰ τὴν τῆς ἁμαρτίας παραδοχὴν, κατ' αὐτὸ τοῦτο διὰ τὴν σὰρξ ἐστὶ μόνον, ἁμαρτία ἐστίν, ἢ δὲ ἁμαρτία παρὰ τῆς Γραφῆς τῇ τῆς ἀκάνθης ἐπωνυμίᾳ 5 κατονομάζεται. Εἰ δὲ μὴ πόρρω τῶν προκειμένων ἀποφερόμεθα, τάχα καὶ τὸν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου φονευθέντα Ζαχαρίαν οὐκ ἄκαιρον εἰς μαρτυρίαν τῆς ἀφθόρου μητρὸς παραστήσασθαι. Ἐρεδὸς οὗτος ὁ Ζαχαρίας ἦν· οὐχ ἱερεδὸς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τῆς προφητείας χαρίσματι, ἢ δὲ τῆς προφη- 10 τείας δύναμις ἀνάγραφτος ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Εὐαγγελίου κηρύσσεται· ὅτε προοδοποιούσα τοῖς ἀνθρώποις ἢ θεία χάρις, μὴ ἀπιστον τὸν ἐκ Παρθένου τόκον ἠγήσασθαι, τοῖς ἐλάττωσι θαύμασι παραγυμνάζει τῶν ἀπίστων τὴν συγκατάθεσιν, τῇ στείρᾳ καὶ παρήλικι τίκτεται παῖς. Τοῦτο προοίμιον τοῦ κατὰ τὴν παρθε- 15 νίαν θαύματος γίνεται. Ὡς γὰρ ἡ Ἐλισᾶβετ, οὐ δυνάμει φύσεως γίνεται μήτηρ, ἄγονος τὸν βίον καταγηράσασα, ἀλλ' ἐπὶ τὸ θεῖον βούλημα τοῦ παιδὸς ἢ γέννησις ἀναφέρεται, οὕτω καὶ τῆς παρθενικῆς ὠδίνος ἢ ἀπιστία, τῇ πρὸς τὸ Θεῖον ἀναφορᾷ τὸ πιστὸν ἔχει.

20 Ἐπειδὴ τοίνυν προλαμβάνει τὸν ἐκ παρθενίας ὁ ἀπὸ τῆς στείρας, ὁ πρὸς τὴν φωνὴν τῆς κυοφορούσης τὸν Κύριον πρὶν εἰς φῶς ἐλθεῖν ἐν τῇ μητρῷᾳ νηδυῖ σκιρτήσας, ἅμα τε παρήλθεν εἰς γένεσιν ὁ τοῦ λόγου πρόδρομος, τότε λύεται τῷ Ζαχαρίᾳ διὰ τῆς προφητικῆς ἐπιπνοίας ἢ σιωπῆ. Καὶ ὅσα διεξέρχεται Ζαχα- 25 ρίας, προφητεία τοῦ μέλλοντος ἦν. Οὗτος τοίνυν ὁ τῷ προφητικῷ πνεύματι πρὸς τὴν τῶν κρυπτῶν γνῶσιν χειραγωγούμενος, τὸ τῆς παρθενίας μυστήριον ἐπὶ τοῦ ἀφθάρτου τόκου κατανοήσας, οὐκ ἀπέκρινεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ταῖς παρθένοις κατὰ τὸν νόμον ἀποκεκληρωμένου τόπου τὴν ἄγαμον μητέρα, διδάσκων 30 τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι ὁ τῶν ὄντων δημιουργὸς καὶ βασιλεὺς παύσης κτίσεως, ὑποχείριον ἔχει μετὰ πάντων ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπι-

Ἄν τώρα ἡ βάτος προτυπώνει τὸ σῶμα τῆς Παρθένου, μὴ ντραπείς γιὰ τὸ αἰνίγμα. Γιατὶ κάθε σάρκα ἐπειδὴ παραδέχεται τὴν ἁμαρτία, εἶναι ἁμαρτία ἀκριβῶς κατὰ τὸ ὅτι εἶναι μόνο σάρκα¹⁷, ἐνῶ ἡ ἁμαρτία στὴ Γραφή παίρνει τὸ ὄνομα τοῦ ἀγκαθιοῦ. Καὶ γιὰ νὰ μὴ ἀπομακρυνόμεσθε ἀπὸ τὸ θέμα μας, ἴσως δὲν εἶναι ἄκαιρο νὰ φέρομε τὸν Ζαχαρία πού σκοτώθηκε ἀνάμεσα στὸ ναὸ καὶ στὸ θυσιαστήριο ὡς μάρτυρα τῆς ἀφθορῆς μητέρας. Ὁ Ζαχαρίας ἦταν ἱερέας καὶ ὄχι μόνο ἱερέας, ἀλλὰ εἶχε καὶ τὸ χάρισμα τῆς προφητείας¹⁸, πού ἡ δύναμή της διακηρύσσεται γραμμένη μέσα στὸ βιβλίον τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅταν προετοιμάζε ἡ θεία χάρις τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴ θεωρήσουν ἀπίθανη τὴ γέννηση τῆς Παρθένου, προετοιμάζει τὴ συγκατάθεση τῶν ἀπίστων μὲ μικρότερα θαύματα, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ ἠλικιωμένη στείρα ἀποχτᾶ παιδί. Αὐτὸ εἶναι τὸ προοίμιον τοῦ θαύματος τῆς παρθενίας. Ὅπως δηλαδὴ ἡ Ἐλισάβετ δὲ γίνεται μητέρα μὲ τὴ φυσικὴ τῆς δύναμη, ἀφοῦ εἶχε γηράσει χωρὶς ν' ἀποκτήσει παιδί, ἀλλὰ ἡ γέννηση τοῦ παιδιοῦ ἀποδίδεται στὸ θεῖο θέλημα, ἔτσι καὶ τὸ ἀπίστευτον τοῦ παρθενικοῦ κοιλοπονήματος, γίνεται πιστευτὸ μὲ τὴν ἀναφορὰ του στὸ θεῖον.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ υἱὸς πού προῆλθε ἀπὸ τὴ στείρα προλαμβάνει αὐτὸν πού προῆλθε ἀπὸ τὴν παρθενία, αὐτὸς πού σκίρτησε προτοῦ γεννηθεῖ μέσα στὰ σπλάχνα τῆς μητέρας του μὲ τὴ φωνὴ ἐκείνης πού κυφοροῦσε τὸν Κύριον, ὅταν γεννήθηκε ὁ Πρόδρομος τοῦ Λόγου, τότε μὲ τὴν προφητικὴ ἐμπνευση λύεται ἡ σιωπὴ τοῦ Ζαχαρία. Κι ὅσα διατυπώνει ὁ Ζαχαρίας ἀποτελοῦσαν προφητεία γιὰ τὸ μέλλον. Αὐτὸς λοιπὸν πού τὸ προφητικὸ πνεῦμα τὸν χειραγωγεῖ στὴ γνώση τῶν κρυπτῶν, κατανοώντας τὸ μυστήριον τῆς παρθενίας στὴν ἀφθαρτὴ γέννηση, δὲν ἀποχώρισε μέσα στὸ ναὸ τὴν ἄγαμη μητέρα ἀπὸ τὸν τόπον τὸν προκαθορισμένον ἀπὸ τὸ νόμον γιὰ τὶς παρθένας, θέλοντας νὰ διδάξει τοὺς Ἰουδαίους ὅτι ὁ δημιουργὸς τῶν ὄντων καὶ βασιλεὺς ὅλης τῆς κτίσεως, μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἔχει ὑποχείριά του

17. Β' Βασ. 23,6. Ματθ. 13,22. 18. Λουκᾶ 1,3 ἔ.

νην φύσιν, τῷ ἰδίῳ θελήματι πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτὴν ἄγων, οὐκ αὐτὸς ὑπὸ ταύτης δυναστευόμενος, ὡς ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ εἶναι, καινὴν γέννησιν δημιουργῆσαι, ἥτις τὴν γενομένην μητέρα τὸ παρθένον εἶναι οὐκ ἀφαιρήσεται. Διὰ τοῦτο αὐτὴν οὐκ ἀπέ-
 5 κρινεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων· ἦν δὲ οὗτος ὁ τόπος τὸ μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου διάστημα. Ἐπεὶ οὖν ἤκουον βασιλέα τῆς κτίσεως εἰς γέννησιν ἀνθρωπίνην οἰκονομικῶς προελθεῖν, φόβῳ τοῦ μὴ γενέσθαι βασιλεῖ ὑποχείριοι, τὸν ταῦτα μαρτυροῦντα περὶ τοῦ τόκου, διαχειρίζονται πρὸς
 10 αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ τὸν ἱερέα ἱεουργήσαντα. Ἄλλὰ μακρὰν τῶν προκειμένων ἀπεπλανήθημεν, δεόν ἐπὶ τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Βηθλεὲμ τῷ λόγῳ ἀναδραμεῖν. Εἰ γὰρ ποιμένες δυντῶς ἡμεῖς καὶ τοῖς ἰδίῳις ἐπαγρυπνοῦμεν ποιμνίοις, πρὸς ἡμᾶς πάντως ἐστὶν ἢ τῶν ἀγγέλων φωνή, ἢ εὐαγγελιζομένη τὴν χαρὰν
 15 τὴν μεγάλην ταύτην.

Οὐκοῦν ἀναβλέσωμεν εἰς τὴν οὐράνιον στρατιάν, ἴδωμεν τὴν τῶν ἀγγέλων χοροστασίαν, ἀκούσωμεν τῆς θείας αὐτῶν ὑμνωδίας. Τίς ὁ ἦχος τῶν ἑορταζόντων; «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ» βοῶσι. Διὰ τί δοξάζει ἢ τῶν ἀγγέλων φωνὴ τὴν ἐν τοῖς
 20 ὑψίστοις θεωρουμένην θεότητα; Ὅτι, φησί, «καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη»· περιχαρεῖς γεγόνασιν ἐπὶ τῷ φαινομένῳ οἱ ἄγγελοι. «Ἐπὶ γῆς εἰρήνη». Ἡ πρότερον κατηραμένη, ἢ τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβόλων γόνιμος, τὸ τοῦ πολέμου χωρίον, ἢ τῶν καταδίκων ἐξορία, αὕτη εἰρήνη δέδεκται. Ὡ του θαύματος! «Ἀλήθεια ἐκ τῆς
 25 γῆς ἀνέτειλε, καὶ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε». Τοιοῦτον ἔδωκεν ἢ τῶν ἀνθρώπων γῆ τὸν καρπὸν αὐτῆς. Καὶ ταῦτα γίνεται ὑπὲρ τῆς ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας. Θεὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ κατακρινᾶται φύσει, ἵνα συνεπαρθῇ τῷ ὕψει τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνθρώπινον. Ταῦτα ἀκούσαντες, διέλθωμεν εἰς τὴν Βηθλεὲμ,

καὶ τὴν ἀνθρώπινη φύση, τὴν κατευθύνει μὲ τὴ θέλησή του ὅπου αὐτὸς νομίζει καὶ δὲν ἐξουσιάζεται αὐτὸς ἀπὸ ἐκείνην, ὥστε εἶναι στὴν ἐξουσία καὶ τὴ δύναμή του νὰ δημιουργήσῃ νέα γέννηση. Ἡ γέννηση αὐτὴ δὲ θ' ἀφαιρέσει ἀπὸ αὐτὴν πού ἐγινε μητέρα τὸ νὰ μείνῃ παρθένος. Γι' αὐτὸ δὲν τὴν ἀποχώρισε μέσα στοῦ ναοῦ ἀπὸ τὴ θέση τῶν παρθένων. Κι ἡ θέση αὐτὴ ἦταν ὁ τόπος ἀνάμεσα στοῦ ναοῦ καὶ τὸ θυσιαστήριον. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἄκουγαν ὅτι θὰ γεννηθεῖ κατ' οἰκονομίαν σάν ἄνθρωπος ὁ βασιλιάς τῆς κτίσης, ἀπὸ φόβου νὰ μὴ γίνουν ὑποχεῖροι σὲ βασιλιά σκωτώνουν αὐτὸν πού ἔδινε μαρτυρία γιὰ τὴ γέννηση, τὸν ἱερέα πού ἱερούργησε κοντὰ στοῦ ἴδιον τὸ θυσιαστήριον¹⁹. Πλανηθήκαμε ὁμοῦ μακριὰ ἀπὸ τὸ θέμα μας, ἐνῶ ἔπρεπε ὁ λόγος μας νὰ γυρίσῃ στὴ Βηθλεὲμ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἄν δηλαδὴ ἐμεῖς εἶμαστε ἀληθινὰ ποιμένες κι ἀγρυπνοῦμε γιὰ τὰ ἴδια μας ποιμνία, τότε ἀπευθύνεται ὅπως οἴηται σ' ἐμᾶς ἡ φωνὴ τῶν ἀγγέλων, πού εὐαγγελίζεται αὐτὴ τὴ μεγάλη χαρὰ²⁰.

Ἄς ὑψώσομε λοιπὸν τὸ βλέμμα στὴν οὐράνια στρατιά, ἃς δοῦμε τοὺς χοροὺς τῶν ἀγγέλων, ἃς ἀκούσομε τὴ θεία τους ὑμνωδία. Ποιὸς εἶναι ὁ ὕμνος τῶν ἑορταστῶν; Φωνάζουν, «δόξα νὰ ἔχει ὁ Θεὸς στὸν οὐρανόν»²¹. Γιατί οἱ ἄγγελοι δοξάζουν τὴ θεότητα πού βλέπομε στὰ ὕψη; Γιατί λέγοντας «καὶ εἰρήνη πάνω στὴ γῆ» ἐγιναν ὁλόχαροι γιὰ τὸ ὅτι ἐβλεπαν οἱ ἄγγελοι «εἰρήνη πάνω στὴ γῆ». Ἡ προηγουμένως καταραμένη, αὐτὴ πού γεννοῦσε ἀγκάθια καὶ τριβόλια, ὁ τόπος τῆς συμπλοκῆς, ἡ ἐξορία τῶν καταδικασμένων, ἡ γῆ δηλαδὴ δέχτηκε τὴν εἰρήνην. Πῶ πῶ θαῦμα! «Ἡ ἀλήθεια ἀνέτειλε ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πρόβαλε ἡ δικαιοσύνη»²²! Τέτοιο καρπὸ καρποφόρησε ἡ γῆ τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὰ γίνονται γιὰ τὴν ἐκδήλωση τῆς καλῆς διάθεσης πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Θεὸς ἀναμιγνύεται μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση, γιὰ νὰ ὑψωθεῖ ὁ ἄνθρωπος στοῦ ὕψους τοῦ Θεοῦ. Ἐχοντας ἀκούσει αὐτὰ τὰ πράγματα ἃς πᾶμε στὴ Βηθλεὲμ κι ἃς δοῦμε τὸ νέο θέαμα, πῶς χαίρεται ἡ Παρθένος

21. Λουκᾶ 2,14. 22. Ψαλμ. 84,12.

Ἰδωμεν τὸ καινὸν θέαμα, πῶς ἐπαγάλλεται ἡ Παρθένος τῷ τόκῳ, πῶς ἡ ἀπειρόγαμος τιθηνεῖται τὸ νήπιον. Πρότερον δὲ τις αὐτὴ καὶ πόθεν τῶν τὰ περὶ αὐτῆς ἱστορούντων ἀκούσωμεν.

Ἦκουσα τοίνυν ἀποκρύφου τινὸς ἱστορίας, τοιαῦτα παρα-
 5 τιθεμένης τὰ περὶ αὐτῆς διηγήματα. Ἐπίσημός τις ἦν ἐν τῇ κατὰ
 Νόμον ἀκριβεῖ πολιτείᾳ, καὶ γνώριμος ἐπὶ τοῖς καλλίστοις, ὁ τῆς
 Παρθένου πατήρ, ἅπαις δὲ κατεγήρα τὸν βίον, ὅτι αὐτῷ πρὸς
 τεκνογονίαν οὐκ ἐπιτηδεῖως εἶχεν ἡ σύνοικος. Ἦν δὲ τις ἐκ τοῦ
 νόμου τιμὴ ταῖς μητράσιν, ἧς οὐ μετεῖχον αἱ ἄγονοι. Μιμεῖται
 10 τοίνυν καὶ αὐτὴ τὰ περὶ τῆς μητρὸς τοῦ Σαμουὴλ διηγήματα.
 Καὶ ἐντὸς τοῦ Ἁγίου τῶν ἀγίων γενομένη, ἰκέτις γίνεται Θεοῦ,
 μὴ ἐξω πεσεῖν τῆς ἐκ τῶν νόμων εὐλογίας, ἐξαμαρτοῦσα περὶ
 τὸν Νόμον οὐδέν· γενέσθαι δὲ μητέρα καὶ ἀφιερῶσα τῷ Θεῷ τὸ
 τικτόμενον. Δυναμωθεῖσα δὲ νεύματι θείῳ πρὸς τὴν χάριν ἦν
 15 ἤτησεν, ἔλαβεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐτέχθη τὸ παιδίον, ὠνόμασε μὲν αὐ-
 τὴν Μαρίαν, ὡς ἂν καὶ διὰ τῆς ἐπωνυμίας τὸ θεόσδοτον διαση-
 μανθεῖη τῆς χάριτος. Ἄνδρυνθεῖσαν δὲ ἤδη τὴν κόρην, ὡς μηκέ-
 τι δεῖσθαι προσανέχειν τῇ θηλῇ, ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ, καὶ
 πληρῶσαι τὴν ἐπαγγελίαν, καὶ προσάγειν τῷ ναῷ ἐσπουδάσθη.
 20 Τοὺς δὲ ἱερεῖς, τέως μὲν καθ' ὁμοιότητα τοῦ Σαμουὴλ ἐν τοῖς
 Ἁγίοις ἀνατρέφειν τὴν παῖδα, ἀύξηθείσης δέ, βουλὴν ἄγειν ὅ τι
 ποιήσαντες τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο σῶμα, οὐκ ἂν εἰς τὸν Θεὸν ἐξαμάρ-
 τοιεν. Τὸ μὲν γὰρ ὑποζευδαὶ τῷ νόμῳ τῆς φύσεως, καὶ κατα-
 δουλῶσαι αὐτὴν διὰ τοῦ γάμου τῷ ἀγομένῳ, τῶν ἀτοπωτάτων
 25 ἐτύγγανεν. Ἰεροσυλία γὰρ ἄντικρυς ἐνομίσθη, θείου ἀναθήματος
 ἄνθρωπον γενέσθαι Κύριον· ἐπειδὴ κυριεῦειν ἐκ τῶν νόμων ὁ
 ἀνὴρ ἐτάχθη τῆς συνοικουσίας. Τὸ δὲ τοῖς ἱερεῦσιν ἐντὸς τῶν
 ἀνακτόρων γυναῖκα συναναστρέφεισθαι, καὶ ἐν τοῖς Ἁγίοις ὀρᾶ-
 σθαι, οὔτε νόμιμον ἦν καὶ ἅμα τῷ πράγματι τὸ σεμνὸν οὐ
 30 προσῆν.

Βουλευομένοις δὲ αὐτοῖς περὶ τούτων, θεόθεν γίνεται συμ-
 βουλή, δοῦναι μὲν αὐτὴν ἀνδρὶ μνηστείας ὀνόματι, τοῦτον δὲ
 τοιοῦτον εἶναι, οἷον πρὸς φυλακὴν τῆς παρθενίας αὐτῆς ἐπιτη-

για τὴ γέννηση, πῶς ἡ ἄσχετη μὲ τὸ γάμο περιποιεῖται τὸ νήπιο. Καὶ πρῶτα ποιά εἶναι αὐτὴ καὶ ἀπὸ ποῦ θ' ἀκούσομε νὰ μᾶς ἐξιστοροῦνται τὰ σχετικὰ μὲ αὐτή.

Ἄκουσα λοιπὸν μιὰ ἀπόκρυφη ἱστορία, ποὺ διηγεῖται τὰ ἐξῆς. Ὁ πατέρας τῆς Παρθένου ἦταν ὀνομαστός γιὰ τὴν αὐστηρὴ ζωὴ του σύμφωνα μὲ τὸ νόμο καὶ γνωστός γιὰ τὶς ἀρετὲς του. Εἶχε γεράσει χωρὶς ν' ἀποκτήσει παιδί, γιὰτὶ ἡ γυναίκα του δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ τεκνοποιήσει. Ὁ νόμος τιμοῦσε τὶς μητέρες, καὶ τὴν τιμὴ αὐτὴ δὲν τὴν εἶχαν οἱ στεῖρες. Μιμεῖται λοιπὸν κι ἐκεῖνη ὅ,τι λένε οἱ διηγῆσεις γιὰ τὴ μητέρα τοῦ Σαμουήλ²³. Μπαίνει μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἰκετεύει τὸ Θεὸ νὰ μὴ χάσει τὶς εὐλογίαις τῶν νόμων, χωρὶς νὰ ἔχει παραβεῖ καθόλου τὸ νόμο, ἀλλὰ νὰ γίνῃ μητέρα καὶ ν' ἀφιερῶσει τὸ παιδί τῆς στὸ Θεό. Δυναμωμένη ἀπὸ τὸ θεῖο σημάδι ἔλαβε τὴ χάρη ποὺ εἶχε ζητήσει. Ὅταν γεννήθηκε τὸ παιδί τὸ ὀνόμασε Μαρία, γιὰ νὰ δηλωθεῖ καὶ μὲ τὸ ὄνομα ὅτι ἦταν θεϊκὴ χάρη. Ὅταν μεγάλωσε ἀρκετὰ τὸ κοριτσάκι, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται νὰ θηλάζει, τὸ ἀποδίδει ἀμέσως στὸ Θεό, ἐκπληρώνει τὴν ὑπόσχεσή της καὶ τὸ παραδίδει στὸ ναό. Οἱ ἱερεῖς ἀνατρέφουν τὴν κόρη μέσα στὰ ἅγια ὅμοια ὅπως τὸ Σαμουήλ κι ὅταν μεγάλωσε, σκέφτηκαν τί νὰ κάνουν μὲ τὸ ἱερὸ ἐκεῖνο σῶμα ὥστε νὰ μὴν ἀμαρτήσουν στὸ Θεό. Νὰ τὴ δεσμεύσουν στὸ νόμο τῆς φύσης καὶ νὰ τὴν ὑποδουλώσουν μὲ τὸ γάμο σ' αὐτὸν ποὺ θὰ τὴν ἔπαιρνε, θὰ ἦταν τὸ πιὸ ἀπαράδεκτο. Θεωρήθηκε πέρα πέρα ἱεροσυλία, νὰ γίνῃ ἕνας ἄνθρωπος κύριος τοῦ ἀφιερῶματος στὸ Θεό, ἀφοῦ οἱ νόμοι ὀρίζουν ὅτι ὁ ἄνδρας εἶναι κύριος τῆς γυναίκας. Γιὰ τοὺς ἱερεῖς ὅμως νὰ τοὺς συναναστρέφεται μέσα στὸ ναὸ μιὰ γυναίκα καὶ νὰ τὴ βλέπουν μέσα στὰ ἅγια καὶ νόμιμο δὲν ἦταν κι ἀκόμα ἔλειπε ἀπὸ τὸ γεγονὸς ἡ σεμνότητά.

Καθῶς σκέφτονταν τί ν' ἀποφασίσουν γι' αὐτὰ, τοὺς ἔρχεται συμβουλὴ ἀπὸ τὸ Θεό, νὰ τὴ δώσουν σὲ κάποιον μὲ τὸν τύπο τῆς μνηστείας, ἀλλὰ αὐτὸς νὰ εἶναι ἄνθρωπος κατάλληλος

23. Α' Βασ. 1,12 ἐ.

δείως ἔχειν. Εὐρέθη τοίνυν ὁ Ἰωσήφ, οἷον ἐπεζήτει ὁ λόγος, ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς τε καὶ πατριᾶς τῇ Παρθένῳ, καὶ μνηστεύεται κατὰ συμβουλήν τῶν ἱερέων αὐτῷ τὴν παῖδα. Ἡ δὲ συνάφεια μέχρι μνηστείας ἦν. Τότε μυσταγωγεῖται παρὰ τοῦ Γαβριὴλ ἡ 5 Παρθένος, τὰ δὲ ῥήματα τῆς μυσταγωγίας, εὐλογία ἦν. «Χαῖρε», φησί, «κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ». Ἀπεναντίον τῇ πρώτῃ φωνῇ τῇ πρὸς γυναῖκα, νῦν γίνεται πρὸς τὴν Παρθένον ὁ λόγος. Ἐκείνη λύπαις ἐν ταῖς ὁδίσι διὰ τὴν ἁμαρτίαν κατεδικάσθη, ἐπὶ δὲ ταύτης ἐκβάλλεται διὰ τῆς χαρᾶς ἡ λύπη· ἐπ' ἐκεί- 10 νης αἱ λύπαι τῆς ὁδίνος προηγήσαντο, ἐνταῦθα δὲ χαρὰ τὴν ὁδῖνα μαιεύεται. «Μὴ φοβοῦ», φησὶν. Ἐπειδὴ πάση γυναικὶ φόβον παρέχει ἡ τῆς ὁδίνος προσδοκία, ἐκβάλλει τὸν φόβον ἡ τῆς γλυκείας ὁδίνος ἐπαγγελία. «Ἐν γαστρὶ λήψη», φησί, «καὶ τέξῃ υἷὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Αὐτὸς γὰρ 15 σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν». Τί οὖν ἡ Μαρία; Ἐκουσον καθαρᾶς παρθένου φωνήν. Ὁ ἄγγελος τὸν τόκον εὐαγγελίζεται, κάκεινη τῇ παρθενίᾳ προσφύεται, προτιμότεραν τῆς ἀγγελικῆς ἐμφανείας τὴν ἀφθαρσίαν κρίνουσα, καὶ οὔτε τῷ ἀγγέλῳ ἀπίστεῖν ἔχει, οὔτε τῶν κεκριμένων ἐξέρχεται. 20 Ἀπείρηταί μοι, φησὶν, ἀνδρὸς ὁμιλία· «πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;».

Αὕτη τῆς Μαρίας ἡ φωνὴ ἀπόδειξις τῶν κατὰ τὸν κρύφιον ἱστορουμένων ἐστίν. Εἰ γὰρ ἐπὶ γάμῳ παρείληπτο παρὰ τοῦ Ἰωσήφ, πῶς ἂν ἐξενίσθη τῷ τὸν τόκον αὐτῇ προμηνύοντι, πάν- 25 τως ποτὲ καὶ αὐτὴ μήτηρ γενέσθαι προσδεχομένη κατὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως; Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀφιερωθεῖσαν τῷ Θεῷ σάρκα, οἷόν τι τῶν ἀγίων ἀναθημάτων ἀνέπαφον ἔδει φυλάττεσθαι, διὰ τοῦτο, φησί, κἂν ἄγγελος ἦς, κἂν οὐρανόθεν ἦκης, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον τὸ φαινόμενον ἦ, ἀλλὰ τὸ γινῶναί με ἄνδρα, τῶν ἀμηχά-

νά προστατεύσει τὴν παρθενία της. Βρέθηκε λοιπὸν ὁ Ἰωσήφ, ὅπως τὸν ζητοῦσαν, ἀπὸ τὴν ἴδια φυλὴ καὶ πατριὰ μὲ τὴν Παρθένο καὶ μνηστεύεται τὴν κόρη κατὰ τὴ συμβουλὴ τῶν ἱερέων. Ἡ σχέση ἐμεινε ὡς τὴ μνηστεία. Τότε ἡ Παρθένος δέχεται τὴν ἀγγελία τοῦ μυστικοῦ ἀπὸ τὸ Γαβριήλ. Τὰ λόγια τῆς ἀγγελίας ἦταν εὐλογία. «Χαῖρε», λέει, «ἐσὺ ποῦ ἔχεις τὴ χάρη, ὁ Κύριος εἶναι μαζί σου»²⁴. Ἀντίθετος στὸ λόγο πρὸς τὴν πρώτη γυναίκα εἶναι τώρα ὁ λόγος πρὸς τὴν Παρθένο. Ἡ πρώτη καταδικάστηκε γιὰ τὴν ἁμαρτία της στοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ²⁵, ἐνῶ στὴν περίπτωση τῆς Παρθένου ἡ χαρὰ διώχνει τὴ λύπη. Στὴν πρώτη προηγήθησαν ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ οἱ λύπες, ἐδῶ ἡ χαρὰ ἀπομακρύνει τὸν πόνο. «Μὴ βοῦῶσαι», λέει. Ἐπειδὴ σὲ κάθε γυναίκα ἡ προσδοκία τοῦ πόνου προκαλεῖ φόβο, ἡ ὑπόσχεση τῆς γλυκιᾶς ὠδίνης διώχνει τὸ φόβο. «Θὰ συλλάβεις», λέει, «καὶ θὰ γεννήσεις υἱὸ καὶ θὰ τοῦ δώσεις τὸ ὄνομα Ἰησοῦς. Αὐτὸς θὰ σώσει τὸ λαὸ του ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες του». Καὶ τί ἀπαντᾷ ἡ Μαρία; Ἄκουσε τὸ λόγο τῆς ἀγνῆς Παρθένου. Ὁ ἄγγελος τῆς εὐαγγελίζεται τὴ γέννηση κι αὐτὴ ἐπιμένει στὴν παρθενία της, κρίνοντας προτιμότερη ἀπὸ τὴν ἀγγελικὴ ἐμφάνιση τὸ ὅτι ἦταν ἀγνή καὶ οὔτε πρὸς τὸν ἄγγελο δείχνει δυσπιστία οὔτε τὶς γνώμες της ἐγκαταλείπει. Μοῦ ἔχει ἀποκλειστεῖ, λέει, ἡ σχέση μὲ ἄνδρα· «πῶς μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτό, ἀφοῦ δὲν γνωρίζω ἄνδρα;».

Αὐτὸς ὁ λόγος τῆς Μαρίας εἶναι ἀπόδειξη αὐτῶν ποὺ ἱστοροῦνται συγκεκαλυμμένα. Γιατί, ἂν ὁ Ἰωσήφ τὴν εἶχε πάρει σὲ γάμο, πῶς θὰ παραξενευόταν μ' ἐκεῖνον ποὺ τῆς προμηνοῦσε τὴ γέννηση, ἀφοῦ περίμενε ὅτι κάποτε θὰ γινόταν κι αὐτὴ μητέρα κατὰ τὸ φυσικὸ νόμο; Ἐπειδὴ ὁμοίως ἡ σάρκα ποὺ εἶχε ἀφιερωθεῖ στὸ Θεὸ ἔπρεπε νὰ φυλάγεται ἀνέπαφη ὅπως ἕνα ἅγιο ἀφιέρωμα, γι' αὐτὸ λέει, ἀκόμα κι ἂν εἶσαι ἄγγελος κι ἂν ἔρχεσαι ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κι ὅ,τι βλέπω εἶναι πέρα ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τὸ νὰ γνωρίσω ἄνδρα εἶναι ἀπὸ τὰ ἀδύνατα. Καὶ πῶς θὰ

24. Λουκᾶ 1,26. 25. Γεν. 3,16.

νων ἐστί. Πῶς ἔσομαι μήτηρ χωρὶς ἀνδρός; Τὸν γὰρ Ἰωσήφ
 μνηστῆρα μὲν οἶδα, ἀνδρα δὲ οὐ γινώσκω. Τί οὖν ὁ νυμφοστό-
 λος Γραβριήλ; Οἶαν παστάδα τῷ καθαρῷ καὶ ἀμίαντῳ παρί-
 στησι γάμῳ; «Πνεῦμα ἅγιον», φησὶν, «ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ
 5 δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι». Ὡ μακαρίας γαστρὸς ἐκεί-
 νης, ἥ δι' ὑπερβολὴν καθαρότητος τὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ πρὸς
 ἑαυτὴν ἐπεσπάσατο. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἀπάντων, μόλις
 ἂν ψυχῇ καθαρὰ Πνεύματος ἀγίου παρουσίαν δέξαιτο, ἐνταῦθα
 δὲ δοχεῖον τοῦ Πνεύματος ἢ σὰρξ γίνεται. Ἀλλὰ «καὶ δύναμις
 10 Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι». Τί τοῦτο σημαίνει δι' ἀπορρήτων ὁ
 λόγος; Ὅτι «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία», ὡς φησὶν
 ὁ Ἀπόστολος. Τοῦ οὖν Ὑψίστου Θεοῦ ἡ δύναμις, ἣτις ἐστὶν ὁ
 Χριστός, διὰ τῆς ἔπελεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐμμορφοῦται
 τῇ παρθενίᾳ. Καθάπερ γὰρ ἡ τῶν σωμάτων σκιά τῷ τύπῳ τῶν
 15 προηγουμένων συσχηματίζεται, οὕτως ὁ χαρακτήρ καὶ τὰ
 γνωρίσματα τῆς τοῦ Υἱοῦ θεότητος ἐν τῇ δυνάμει τοῦ τικτομέ-
 νου διαφανήσεται, εἰκὼν καὶ σφραγὶς καὶ ἀποσκίασμα καὶ
 ἀπαύγασμα τοῦ πρωτοτύπου, διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν θαυματο-
 ποιίας δεικνύμενος.)

20 Ἄλλ' ἐπὶ τὴν Βηθλεὲμ ἡμᾶς ἀναδραμεῖν τῷ λόγῳ προτρέ-
 πεται τὸ ἀγγελικὸν εὐαγγέλιον καὶ κατιδεῖν τὰ ἐν τῷ σπηλαίῳ
 μυστήρια. Τί τοῦτο; Παιδίον ἐν σπαργάνοις διειλημμένον καὶ
 ἐπὶ φάτνης ἀναπαυόμενον, καὶ ἡ μετὰ τόκον παρθένος, ἡ ἄφθο-
 ρος μήτηρ περιέπει τὸ ἔκγονον. Εἶπωμεν, οἱ ποιμένες ἡμεῖς τὴν
 25 τοῦ προφήτου φωνήν, ὅτι «καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ εἶδο-
 μεν ἐν πόλει τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ
 ἡμῶν». Οὐκ ἄρα συντυχικῶς ταῦτα κατὰ τὸ συμβὰν καὶ γέγο-
 νεν, καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἰστόρηται, καὶ οὐδεὶς ἔπεστι τῇ ἱστορίᾳ
 λόγος; Τί βούλεται τῷ Δεσπότη ἡ ἐν σπηλαίῳ καταγωγὴ, ἢ ἐπὶ
 30 φάτνης ἀνάκλισις, τὸ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν φόρων ἀπογραφῆς
 καταμιχθῆναι τῷ βίῳ; Ἥ δὴ λόγος ἐστίν, ὅτι, ὥσπερ τῆς νομικῆς

γίνω μητέρα δίχως άνδρα; Τόν Ίωσήφ τόν ξέρω ώς μνηστήρα μου, δέν τόν γνωρίζω ώς άνδρα. Τί λέει λοιπόν ο νυμφαγωγός Γαβριήλ; Ποιό νυφικό θάλαμο προσφέρει στον καθαρό κι άμιαντο γάμο; «Πνεύμα», λέει, «άγιο θά ρθει έπάνω σου και θά σέ ύποσκιάσει ή δύναμη του Ύψίστου». Ω σπλάχνα μακάρια που απέσπασαν από την ύπερβολική καθαρότητά τους τά άγαθά της ψυχής. Σέ όλους τούς άλλους, μόλις μπορεί νά δεχτεί την παρουσία του άγιου Πνεύματος ή καθαρή ψυχή. Έδώ όμως δοχείο του Πνεύματος γίνεται ή σάρκα. Άλλά «και θά σ' έπισκιάσει ή δύναμη του Ύψίστου». Τί σημαίνει ο μυστικός αυτός λόγος; Ότι «ο Χριστός είναι Θεού δύναμη και Θεού σοφία», όπως λέει ο Άπόστολος²⁶. Η δύναμη λοιπόν του Ύψίστου Θεού είναι ο Χριστός παίρνει μορφή στην Παρθένο με την έπέλευση του άγιου Πνεύματος. Όπως δηλαδή ή σκιά των σωμάτων παίρνει τή μορφή του σώματος που προηγείται, έτσι ο χαρακτήρας και τά γνωρίσματα της θεότητας του Υιού θά φανούν στη δύναμη αυτού που γεννιέται, που θά δείχνονται με τισ έκδηλώσεις της θαυματουργίας εικόνα και σφραγίδα και άποσκίασμα και άπαύγασμα του πρωτοτύπου.

Άλλά τó χαρμόσυνο μήνυμα του άγγέλου μās προτρέπει νά γυρίσομε στη Βηθλεέμ και νά παρατηρήσομε τά μυστήρια του σπηλαιου. Ποιό είναι τó μυστήριο αυτό; Ένα παιδί τυλιγμένο στα σπάργανα ν' αναπαύεται μέσα σέ φάτνη, και ή Παρθένος άκόμα και μετά τή γέννηση, ή άφθορη μητέρα περιποιείται τó μικρό. Άς ποϋμε έμεΐς οί ποιμένες τó λόγο του προφήτη «όπως άκούσαμε, έτσι και είδαμε στην πόλη του Κυρίου των δυνάμεων, στην πόλη του Θεού μας»²⁷. Δέν έγιναν άραγε αυτά τυχαία κι όπως ήρθαν και συνέπεσαν νά εξιστορούνται για τó Χριστό ή ή ιστορία έχει κάποιον λόγο; Τί νόημα έχει για τόν Κύριο τó κατάλυμα στο σπήλαιο και τó πλάγιασμα του στη φάτνη, ή άνάμιξη του μέσα στη ζωή τόν καιρό της άπογραφής των φόρων; Η είναι φανερό ότι όπως μās έλευθερώνει από τή

ἡμᾶς ἐξαιρεῖται κατάρας, αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα γενόμενος,
 καὶ τοὺς ἡμετέρους μώλωπας εἰς ἑαυτὸν μετατίθησιν, ἵνα τῷ
 μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰαθῶμεν, οὕτω καὶ ἐν φόρῳ γίνεται, ἵν'
 ἡμᾶς τῶν πονηρῶν δεσμῶν ἐλευθερώσῃ, οἷς ὑπέκειτο τὸ ἀν-
 5 θρώπινον, ὑπὸ τοῦ θανάτου φορολογούμενον; Τὸ δὲ σπήλαιον
 ἰδὼν ἐν ᾧ τίκεται ὁ Δεσπότης, τὸν ἀφεγγῆ καὶ ὑπόγειον τῶν
 ἀνθρώπων νόησον βίον, ἐν ᾧ γίνεται ὁ τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ
 θανάτου καθημένοις ἐπιφανόμενος, σπαργάνοις δὲ διασφίγγεται,
 ὁ τὰς σειρὰς τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων περιβαλλόμενος. Ἡ
 10 δὲ φάτνη τὸ τῶν ἀλόγων ἐστὶν ἐνδιαίτημα, ἐν ἧ γεννᾶται ὁ Λό-
 γος, ἵνα γινῶ βοῦς κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην του κυρίου
 αὐτοῦ· βοῦς ὁ ὑπεξευγμένος τῷ Νόμῳ, ὄνος, τὸ ἀχθοφόρον
 ζῶον, τὸ τῇ ἀμαρτίᾳ τῆς εἰδωλολατρίας πεφορτισμένον.

Ἄλλ' ἡ μὲν κατάλληλος τῶν ἀλόγων τροφή καὶ ζωὴ χόρ-
 15 τος ἐστίν, «ὁ ἐξανατέλλων γὰρ χόρτον τοῖς κτήνεσιν», φησὶν
 ὁ προφήτης. Τὸ δὲ λογικὸν ζῶον ἄρτῳ τρέφεται. Διὰ τοῦτο τοί-
 νυν τῇ φάτνῃ, ἣτις ἐστὶ τῶν ἀλόγων ἐστία, ὁ ἐξ οὐρανοῦ κατα-
 βὰς ἄρτος τῆς ζωῆς προστίθεται, ἵνα καὶ τὰ ἄλογα, τῆς λογικῆς
 μεταλαβόντα τροφῆς, ἐν λόγῳ γένηται. Μεσιτεῦει τοίνυν ἐπὶ τῆς
 20 φάτνης τῷ βοῖ καὶ τῷ ὄνῳ ὁ ἀμφοτέρων Κύριος, ἵνα, τὸ μεσό-
 τοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τοὺς δύο κτίση ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα και-
 νὸν ἀνθρώπον, καὶ τούτου τὸν βαρὺν ζυγὸν τοῦ Νόμου περιελ-
 θῶν, κάκεῖνον τοῦ τῆς εἰδωλολατρίας ἄχθους ἀποφορτίσας.
 Ἄλλ' ἀναβλέψωμεν εἰς τὰ οὐράνια θαύματα. Ἴδου γὰρ οὐ προ-
 25 φῆται μόνον καὶ ἄγγελοι τὴν χαρὰν ταύτην ἡμῖν εὐαγγελίζονται,
 ἀλλὰ καὶ οἱ οὐρανοὶ διὰ τῶν οἰκείων θαυμάτων τὴν τοῦ Εὐαγ-
 γελίου δόξαν ἀνακηρύττουσιν. Ἐξ Ἰουδα ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἀνατέ-

νομικὴ κατάρτα μὲ τὸ νὰ γίνῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος κατάρτα γιὰ χάρη μας²⁸ καὶ μεταφέρει στὸν ἑαυτὸ του τὰ δικά μας τραύματα, γιὰ νὰ γίνουμε καλὰ ἑμεῖς μὲ τὰ δικά του τραύματα²⁹, ἔτσι γίνεται καὶ μὲ τὴ φορολογία, γιὰ νὰ μᾶς ἐλευθερώσει ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς κακίας, πού ἔδεναν τὸ ἀνθρώπινο γένος καθὼς τὸ φορολογοῦσε ὁ θάνατος; Ἀλλὰ βλέποντας τὸ σπήλαιο ὅπου γεννιέται ὁ Κύριος, βάλε στὸ νοῦ σου τὸ σκοτεινὸ καὶ ὑπόγειο βίῳ τῶν ἀνθρώπων, ὅπου φθάνει καὶ ἐκεῖνος πού φανερώνεται σ' αὐτοὺς πού κάθονται στὸ σκότος καὶ στὴ σκιά τοῦ θανάτου³⁰. Καὶ τυλίγεται σφιχτὰ μέσα στὰ σπάργανα, αὐτὸς πού ἔχει φορέσει τὶς σειρῆς τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων. Ἡ φάτνη εἶναι ὁ στάβλος τῶν ἀλόγων ζώων, ὅπου γεννιέται ὁ Λόγος, γιὰ νὰ καταλάβει τὸ βόδι τὸν ἀφέντη του καὶ ὁ ὄνος τὸ παχνὶ τοῦ Κυρίου του³¹. Βόδι εἶναι αὐτὸς πού εἶναι στὸ ζυγὸ τοῦ νόμου, ἐνῶ ὄνος τὸ μεταφορικὸ ζῶο, τὸ φορτωμένο μὲ τὴν ἁμαρτία τῆς εἰδωλολατρίας.

Καὶ ἡ κατάλληλη βέβαια γιὰ τὰ ζῶα τροφή καὶ ζωὴ εἶναι τὸ χόρτο· «αὐτὸς πού κάνει νὰ φυτρώσει χόρτο γιὰ τὰ ζῶα»³², λέει ὁ προφήτης, ἐνῶ τὸ λογικὸ ζῶο τρέφεται μὲ ψωμί. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς πού κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸν³³ τοποθετεῖται μέσα στὴ φάτνη, πού εἶναι ἡ κατοικία τῶν ἀλόγων, γιὰ νὰ μεταλάβουν καὶ τὰ ἄλογα τροφή λογικὴ καὶ νὰ γίνουν λογικά. Γίνεται λοιπὸν μέσα στὴ φάτνη ἀνάμεσα στὸ βόδι καὶ τὸν ὄνο ὁ Κύριος μεσίτης καὶ τῶν δύο, γιὰ νὰ γκρεμίσει τὸ μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ καὶ νὰ ἐνώσει στὸ πρόσωπό του τοὺς δύο σὲ ἓνα νέο ἀνθρώπο³⁴, καταργώντας τοῦ ἐνὸς τὸ βαρὺ ζυγὸ τοῦ Νόμου καὶ τὸν ἄλλο ἐλευθερώνοντάς τον ἀπὸ τὸ φορτίο τῆς εἰδωλολατρίας. Ἀλλὰ ἅς ὑψώσομε τὸ βλέμμα στὰ οὐράνια θαύματα. Γιατὶ νά, δὲ μᾶς εὐαγγελίζονται τὴ χαρὰ αὐτὴν μόνο προφῆτες καὶ ἄγγελοι, ἀλλὰ καὶ οἱ οὐρανοὶ μὲ τὰ δικά τους θαύματα διαλαλοῦν τὴ δόξα τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Χριστὸς ἔχει ἀνατελεῖν γιὰ χάρη μας ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Ἰούδα³⁵, ὅπως λέει ὁ Ἀπό-

28. Γαλ. 3,13. 29. Ἦσ. 53,9. Πέτρ. 2,22.

30. Ἦσ. 9,2. 31. Ἦσ. 1,3. 32. Ψαλμ. 103,14.

33. Ἰω. 6,48 ἔ. 34. Ἐφ. 2,14. 35. Ἐβρ. 7,14.

ταλκε, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλ' οὐ καταυγάζεται ὁ Ἰουδαῖος ὑπὸ τοῦ ἀνατείλαντος. Ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας οἱ Μάγοι καὶ τῆς τῶν πατέρων εὐλογίας ἀλλότριον, ἀλλὰ προφθάνουσι τῇ γνώσει Ἰσραηλίτην λαόν, καὶ τὸν οὐράνιον
 5 φωστῆρα γνωρίσαντες καὶ τὸν ἐν σπηλαίῳ Βασιλέα μὴ ἀγνοήσαντες. Ἐκεῖνοι δωροφοροῦσιν, οὗτοι ἐπιβουλεύουσιν. Ἐκεῖνοι προσκυνοῦσιν, οὗτοι διώκουσιν. Ἐκεῖνοι εὐρόντες τὸν ζητούμενον χαίρουσιν, οὗτοι ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ μηνυθέντος ταραττονται. «Ἰδόντες», γάρ φησιν, «οἱ Μάγοι τὸν ἀστέρα ἐπὶ τοῦ τόπου
 10 οὗ ἦν τὸ παιδίον, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα. Ἡρώδης δὲ ἀκούσας τὸν λόγον ἐταράχθη καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ». Οἱ μὲν ὡς Θεῷ προσάγουσι λίβανον καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν τῷ χρυσῷ δεξιοῦνται, τὴν δὲ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίαν προφητικῇ τινι χάριτι διὰ τῆς σμύρνης ἀποσημαίνουσιν, οἱ δὲ
 15 πανωλεθρίαν τῆς νεολαίας πάσης καταδικάζουσιν, ὃ μοι δοκεῖ μὴ τῆς πικρίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας αὐτῶν τὴν κατηγορίαν ἔχειν. Τί γὰρ βούλεται αὐτοῖς ἡ παιδοφορία; Καὶ ἐπὶ τίνι σκοπῷ τὸ τοιοῦτον ἄγος τοῖς μαιφόνοις τετόλμηται; Ἐπειδὴ καινόν τι σημεῖον, φησίν, τῶν κατ' οὐρανὸν θαυμάτων τὴν
 20 τοῦ Βασιλέως ἀνάδειξιν τοῖς Μάγοις ἐμήνυσε.

Τί οὖν; Ὡς ἀληθῆ πιστεύεις τῷ μηνύσαντι σημεῖῳ, ἢ μάταιον ὑπονοεῖς τὸ θρυλλούμενον; Εἰ μὲν γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, οἷος τοὺς οὐρανοὺς ἑαυτῷ συνδιατιθέναί, οὐχ ὑπὲρ τὴν σὴν χεῖρα πάντως ἐστίν. Εἰ δὲ ἐπὶ σοὶ τὸ ζῆν αὐτὸν ἢ τεθάναι ποιεῖ, μά-
 25 την πεφόβησαι τὸν τοιοῦτον. Ὁ γὰρ οὕτω πράττων, ὥστε ὑποχείριος εἶναι τῇ σῇ ἐξουσίᾳ, ὑπὲρ τίνος ἐπιβουλεύεται; Διὰ τί τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καταπέμπεται πρόσταγμα, ἢ πονηρὰ κατὰ τῶν νηπίων ψῆφος, ἀναιρεῖσθαι τὰ δειλαία βρέφη; Τί ἀδικήσαντα; τίνα θανάτου καὶ κολάσεως αἰτίαν καθ' ἑαυτῶν παρασχόμενα;

στολος, ἀλλὰ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν καταφωτίζονται ἀπὸ αὐτὸν ποῦ ἀνέτειλε. Οἱ μάγοι εἶναι ἄσχετοι ἀπὸ τὶς διαθήκες τῆς ἐπαγγελίας καὶ ξένοι ἀπὸ τὴν εὐλογία τῶν πατέρων, προηγοῦνται ὁμως στὴ γνώση ἀπὸ τὸν ἰσραηλιτικὸ λαὸ· καὶ τὸ οὐράνιο ἄστρο ἀναγνώρισαν καὶ τὸ βασιλιά μεῖσα στὸ σπῆλαιο δὲν ἀγνόησαν. Οἱ μάγοι φέρνουν δῶρα, ἐνῶ αὐτοὶ τὸν ἐπιβουλεύονται. Οἱ πρῶτοι τὸν προσκυνοῦν, οἱ ἄλλοι τὸν καταδιώκουν. Ἐκεῖνοι χαίρονται ὅταν βρῆκαν αὐτὸν ποῦ ζητοῦσαν. Αὐτοὶ ταραζοῦνται ἀπὸ τὴ γέννηση ἐκεῖνου ποῦ εἶχε προαγγελθεῖ. Γιατὶ λέει, «ὅταν εἶδαν οἱ μάγοι τὸ ἄστρο πάνω ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου ἦταν τὸ παιδί δοκίμασαν μεγάλη χαρά. Ἐνῶ ὁ Ἡρώδης ὅταν ἄκουσε τὸ λόγο ταραχτήκε καὶ μαζί του ὄλα τὰ Ἱεροσόλυμα»³⁶. Οἱ μάγοι προσφέρουν σ' αὐτὸν λίβανο ὅπως σὲ Θεό, τιμοῦν μὲ χρυσὸ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα, καὶ τὴν οἰκονομία κατὰ τὸ πάθος τῆ δηλώνουν μὲ τὴ σμύρνα κατὰ κάποια προφητικὴ χάρη. Ἐνῶ οἱ ἄλλοι καταδικάζουν στὴν ἐξόντωση ὄλη τὴν παιδικὴ ἡλικία, πράγμα ποῦ μοῦ φαίνεται ὅτι τοὺς κατηγορεῖ ὄχι μόνο γιὰ τὴ σκληρότητα ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀνοησία τους. Ποιὸ λόγο δηλαδὴ εἶχε ὁ φόνος τῶν παιδιῶν; Καὶ γιὰ ποιὸ σκοπὸ τόλμησαν τὸ ἀνόσιο αὐτὸ ἔγκλημα; Ἐπειδὴ, λέει, ἓνα νέο θαυμαστὸ φαινόμενο τοῦ οὐρανοῦ μῆνυσε στοὺς μάγους τὴν ἀνάδειξη τοῦ Βασιλέα.

Τί λοιπόν; Πιστεύεις ὅτι τὸ σημεῖο ποῦ τὸν μῆνυσε εἶναι ἀληθινὸ ἢ θεωρεῖς ἀνυπόστατο ὅ,τι λέγεται; Ἄν εἶναι τέτοιος ὥστε νὰ κάνει ὑποχείριους τοὺς οὐρανοὺς, αὐτὸ δὲν εἶναι ὅπως ὅποτε πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή σου; Ἄν ὁμως δίνει στὴν ἐξουσία σου τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατό του, τὸν φοβᾶσαι μάταια. Γιατὶ αὐτὸν ποῦ φέρεται ἔτσι, ὥστε νὰ εἶναι ὑποχείριος στὴν ἐξουσία σου, γιὰ ποιὸ λόγο τὸν ἐπιβουλεύονται; Γιατὶ ἐξαπολύεται ἢ φρικτὴ ἐκεῖνη διαταγὴ, ἢ ἀποτρόπαια ἀπόφαση κατὰ τῶν παιδιῶν, νὰ ἐξοντωθοῦν τὰ ἄμοιρα βρέφη; Ποιὰ ἀδικία ἔκαναν; Ποιὰ ἀφορμὴ θανάτου ἢ τιμωρίας ἔδωσαν κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ

Ἐν ἔγκλημα ἔχοντα μόνον, τὸ γεννηθῆναι καὶ εἰς φῶς ἐλθεῖν. Καὶ ὑπὲρ τούτου ἔδει καταπληρωθῆναι δημίων τὴν πόλιν καὶ συναχθῆναι δῆμον μητέρων καὶ νηπίων, λαῶν συμπρόντων αὐτοῖς καὶ τῶν γεννησαμένων καὶ πάντων, ὡς εἰκός, ἐπὶ τὸ πά-
 5 θος ἀθροιζομένων τῶν κοινωνούντων τοῦ γένους. Τίς ἂν ὑπογράψειε τῷ λόγῳ τὰς συμφοράς; Τίς ἂν ὑπ' ὄψιν ἀγάγοι διὰ τῶν διηγημάτων τὰ πάθη; Τὸν σύμμικτον ἐκεῖνον θρῆνον, τὴν γοερὰν συνωδίαν παίδων, μητέρων, συγγενῶν, πατρῶν, πρὸς τὴν τῶν δημίων ἀπειλὴν ἐλεινῶς εἰσβοώντων; Πῶς ἂν τις διαγρά-
 10 ψειε γυμνῷ τῷ ξίφει παρεστῶτα τῷ νηπίῳ τὸν δῆμιον, ἐμβλέποντα δριμύ τε καὶ φονικὸν καὶ φθεγγόμενον ἄλλα τοιαῦτα, καὶ τῇ χειρὶ τὸ βρέφος πρὸς ἑαυτὸν ἔλκοντα καὶ τῇ ἐτέρᾳ τὸ ξίφος ἀνατεινόμενον· τὴν δὲ μητέρα ἐτέρωθεν πρὸς ἑαυτὴν ἀνθέλκουσαν τὸ παιδίον, καὶ τὸν ἴδιον αὐχένα τῇ τοῦ ξίφους ἀκμῇ προσυ-
 15 πέχουσαν, ὡς ἂν μὴ ἴδῃ τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ δειλαιοῦν τέκνον βρέφος ταῖς χερσὶ τοῦ δημίου διαφθειρόμενον;

Πῶς ἂν τις τὰ τῶν πατέρων διηγήσαιο; Τὰς ἀνακλήσεις, τὰς οἰμωγὰς, τὰς τελευταίας τῶν τέκνων περιπλοκάς, καὶ πολλῶν ἅμα τοιούτων κατὰ ταῦτόν γιγνομένων; Τίς ἂν τὸ πολυει-
 20 δὲς καὶ πολύτροπον τῆς συμφορᾶς τραγωδήσειε, τὰς διπλᾶς τῶν ἀρτιτόκων ὠδῖνας, τοὺς δριμεῖς καυτῆρας τῆς φύσεως; Ὅπως τὸ ἄθλιον βρέφος ὁμοῦ τε τῷ μαζῷ προσεφύετο, καὶ διὰ τῶν σπλάγγων τὴν καιρίαν ἐδέχετο; Ὅπως ἡ δειλαία μήτηρ καὶ τὴν θηλὴν ἐπέιχε τῷ τοῦ νηπίου στόματι, καὶ τὸ αἷμα τοῦ
 25 τέκνου τοῖς κόλλοις ἐδέχετο; Πολλάκις δέ που τῇ ρύμη τῆς χειρὸς ὁ δῆμιος, μιᾷ τοῦ ξίφους ὀρμῇ, τὸ τέκνον τῇ μητρὶ συνδιήλασε, καὶ ἐν τοῦ αἵματος τὸ ρεῖθρον ἐγένετο, ἐκ τε τῆς μητρῶας πληγῆς καὶ ἐκ τῆς καιρίας τοῦ τέκνου καταμιγνύμενον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο πρόσκειται τῇ μιαιῷ τοῦ Ἡρώδου φωνῇ, τὸ μὴ μό-
 30 νον κατὰ τῶν ἀρτιγενῶν τὴν θανατηφόρον ἐξενεχθῆναι ψῆφον, ἀλλ' εἴ τις καὶ εἰς δεῦτερον προῆλθεν ἔτος καὶ τοῦτον ἀνάρπαστον γενέσθαι (γέγραπται γάρ, ὅτι ἀπὸ διητοῦς καὶ κατωτέρω),

τους; Τὸ ἐγκλημά τους ἦταν ἓνα, ὅτι γεννήθηκαν καὶ εἶδαν τὸ φῶς. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ γεμίσει ἡ πόλη ἀπὸ δημίους καὶ νὰ μαζευτεῖ πλῆθος μητέρων καὶ νηπίων, κόσμος νὰ τοὺς συμπαραστέκεται καὶ οἱ γονεῖς καὶ ὄλοι, ὅπως εἶναι φυσικὸ νὰ μαζεύονται γιὰ τὴ συμφορὰ τῶν συγγενῶν τους. Ποιὸς μπορεῖ νὰ περιγράψει μὲ τὸ λόγο τὶς συμφορές; Ποιὸς μὲ τὴ διήγησή του θὰ φέρει μπροστὰ στὰ μάτια μας τὴ δυστυχία; Τὸν ἀνάμικτο ἐκεῖνο θρῆνο, τὸ γοερὸ μοιρολόι παιδιῶν, μητέρων, συγγενῶν, πατέρων, ποὺ κραύγαζαν ἀξιολύπητα μπροστὰ στὴν ἀπειλὴ τῶν δημίων; Πῶς νὰ ζωγραφίσει κανένας τὸ δῆμιο κοντὰ στὸ νήπιο μὲ γυμνὸ τὸ ξίφος, μὲ βλέμμα ὄλο κακία καὶ φόνο καὶ παρόμοια καὶ νὰ μιᾶ, νὰ σέρνει πρὸς τὸν ἑαυτὸ του τὸ βρέφος μὲ τὸ ἓνα χέρι καὶ μὲ τὸ ἄλλο νὰ ὑψώνει τὸ ξίφος, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ μητέρα νὰ τραβάει τὸ παιδί πρὸς τὸ δικό της μέρος καὶ ν' ἀπλώνει τὸ δικό της τράχηλο στὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ, γιὰ νὰ μὴ δεῖ μὲ τὰ μάτια της τὸ δόλιο της παιδί νὰ τὸ σκοτώνουν τὰ χέρια τοῦ δημίου;

Πῶς πάλι θὰ μπορούσε νὰ διηγηθεῖ κάποιος τὰ ὄσα δοκίμασαν οἱ πατέρες; Τὶς ἀνακλήσεις τῶν παιδιῶν τους, τὶς κραυγές, τὰ σφιχταγκαλιάσματα, καὶ πολλὰ παρόμοια ποὺ τὰ ἔκαναν ὄλα μαζί; Ποιὸς μπορεῖ νὰ διεκτραγωδήσει τὴν πολλαπλὴ καὶ πολύτροπη συμφορὰ, τὶς διπλές ὠδίνες τῶν μητέρων ποὺ μόλις γέννησαν, τὰ διαπεραστικά μαχαίρια τῆς φύσης; Πῶς τὸ δόλιο βρέφος κολλοῦσε στὸ μαστὸ τῆς μητέρας καὶ στὰ σπλάχνα του δεχόταν τὸ θανάσιμο χτύπημα; Πῶς ἡ δύστυχη μάννα καὶ τὸ μαστὸ της ἔδινε στὸ παιδί καὶ τοῦ παιδιοῦ της τὸ αἷμα δεχόταν στοὺς κόρφους της; Πολλές φορὲς μάλιστα μὲ τὴν κίνηση τοῦ χεριοῦ του ὁ δῆμιος, μ' ἓνα χτύπημα τοῦ ξίφους πέρασε μαζί πέρα γιὰ πέρα παιδί καὶ μητέρα καὶ τὸ αἷμα ἔκανε κοινὸ αὐλάκι ἀνακατεμένο ἀπὸ τὸ μητρικὸ τραῦμα καὶ τὴ θανάσιμη λαβωματιά τοῦ παιδιοῦ. Κι ἐπειδὴ περιεῖχε κι αὐτὸ ἡ ἀνίερη διαταγὴ τοῦ Ἡρώδη, νὰ μὴ ἐφαρμοστεῖ ἡ θανατικὴ ἀπόφαση μόνο στὰ ἀρτιγέννητα, ἀλλὰ κι ἂν κάποιο ἦταν δύο ἐτῶν νὰ φονευτεῖ κι αὐτὸ μαζὶ³⁷ (γιατὶ ἔγραφε ἀπὸ δύο χρονῶν καὶ κάτω), ἄλλη συμ-

ἕτερον ἐν τούτοις, κατὰ τὸ εἰκός, πάθος ὁ λόγος βλέπει. Ὅτι
πολλάκις ὁ μεταξὺ χρόνος, δύο τέκνων μητέρα τὴν αὐτὴν ἐποίη-
σεν. Οἶον οὖν ἦν ἐπὶ τῶν τοιούτων πάλιν τὸ θέαμα, δύο δημίων
περὶ μίαν ἀσχολουμένων μητέρα· τοῦ μὲν τὸ παραθέον πρὸς
5 ἑαυτὸν ἔλκοντος, τοῦ δὲ τὸ ὑπομάζιον ἀνασπῶντος τοῦ κόλπου;
Τί πάσχειν εἰκὸς ἐπὶ τούτοις τὴν ἀθλίαν μητέρα, πρὸς δύο τέκνα
σχιζομένης τῆς φύσεως, ἑκατέρου κατὰ τὸ ἴσον τοῖς μητρῷοις
σπλάγγνοις τὸ πῦρ ἀναφλέγοντος, οὐκ ἔχουσιν ποίω ἢ τίνι τῶν
πονηρῶν ἀκολουθήσει δημίων; Τοῦ μὲν ἐντεῦθεν, τοῦ δὲ ἐτέ-
10 ρωθεν πρὸς τὴν σφαγὴν ἐφελκομένων τὰ νήπια· προσδράμη ἐπὶ
τῷ νεογενεῖ, ἄσημον ἔστι καὶ ἀδιάρθρωτον τὸν ὀδονηρὸν ἀφιέν-
τι; Ἄλλ' ἀκροᾶται τοῦ ἄλλου ἤδη φθεγγομένου καὶ ψελλιζομένη
τῇ φωνῇ μετὰ δακρύων τὴν μητέρα ἀνακαλοῦντος. Τί πάθη; Τίς
ἂν γένηται; Τίνος τῇ φωνῇ ἀντιβοῆσει; Τίνος τῇ οἰμωγῇ ἀντο-
15 δύρηται; Ποίω ἀποθρηνήσει θανάτῳ, ἴσως ἐφ' ἑκατέρῳ μαστι-
ζομένη τοῖς κέντροις τῆς φύσεως;

Ἄλλ' ἀπαγάγωμεν τὴν ἀκοὴν τῶν ἐπὶ τοῖς παισὶ θρῆνων
καὶ πρὸς τὰ εὐθυμότερα καὶ μᾶλλον τῇ ἑορτῇ πρέποντα τὴν διά-
νοϊαν τρέψωμεν, κἂν ὑπερβοῶσα κατὰ τὴν προφητείαν ἢ Ραχὴλ
20 τὴν σφαγὴν τῶν τέκνων ὀλοφύρηται. Ἐν γὰρ ἡμέρᾳ ἑορτῆς, κα-
θὼς φησὶν ὁ σοφὸς Σολομών, ἀμνηστία πρέπει κακῶν. Τίς δ'
ἂν γένοιτο τῆς ἑορτῆς ἡμῖν ταύτης εὐσημοτέρα, ἐν ἧ τὴν πονη-
ρὰν τοῦ διαβόλου σκοτόμαιναν διαχέας ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος,
δι' αὐτῆς τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐπιλάμπει τῇ φύσει, ἐν ἧ τὸ πε-
25 πτωκὸς ἀνεγῆγερται, τὸ ἐκπεπολεμωμένον εἰς καταλλαγὰς ἄγε-
ται, τὸ ἀποκηρυχθὲν ἐπανάγεται, τὸ ἐκπεπτωκὸς τῆς ζωῆς εἰς
τὴν ζωὴν ἐπανέρχεται, τὸ τῇ αἰχλαμωσίᾳ δεδουλωμένον εἰς τὴν
τῆς βασιλείας ἀξίαν ἐπαναλαμβάνεται, τὸ τοῖς δεσμοῖς τοῦ θά-
νάτου πεπεδημένον, ἄνετον πρὸς τὴν χώραν τῶν ζώντων ἐπα-
30 νατρέχει; Νῦν, κατὰ τὴν προφητείαν, αἱ χαλκαῖ τοῦ θανάτου πύ-

φορὰ πάλι θέλει νὰ πεῖ ὁ λόγος μ' αὐτό, ὅπως εἶναι φυσικο, γιὰτι πολλές φορές τὸ διάστημα τῶν δύο ἐτῶν ἔκανε δύο φορές μητέρα τὴν ἴδια γυναῖκα. Θλιβερὸ πάλι θέαμα κι ἐδῶ, δύο δῆμιοι ν' ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἴδια μάννα, ὁ ἓνας νὰ τραβάει τὸ παιδί πού τρέχει γύρω στὴ μητέρα κι ὁ ἄλλος νὰ ξεκολλάει ἀπὸ τὴν μάννα τὸ βρέφος τῆς ἀγκαλιᾶς. Τί εἶναι φυσικὸ ὅτι θὰ ὑπόφερε ἢ δύστυχη μάνα; Σκιζόταν ἡ καρδιά της στὰ δύο παιδιά της κι ἔκαιγε καὶ τῶν δύο ὁ πόνος ἐξίσου τὰ μητρικὰ σπλάχνα καὶ δὲν ἤξερε ποιὸν ἀπὸ τοὺς δύο δημίους ν' ἀκολουθήσει, πού ὁ ἓνας ἀπὸ δῶ κι ὁ ἄλλος ἀπὸ κεῖ ἔσερναν τὰ παιδιά νὰ τὰ σφάζουν; Νὰ τρέξει στὸ νεογέννητο; τὸ κλάμα του εἶναι ἀκόμη χωρὶς εἰρμὸ καὶ χωρὶς ἔκφραση. Ἀκούει ὅμως τὸ ἄλλο πού μιλάει πιά καὶ φωνάζει τὴ μητέρα του κλαίγοντας καὶ μὲ διακοπτόμενη φωνή. Τί νὰ κάνει; Πῶς ν' ἀνταποκριθεῖ; Σὲ ποιοῦ τὸ κάλεσμα ν' ἀπαντήσει; Μὲ ποιοῦ τὴν κραυγὴ νὰ ἐνώσει τὴ δικὴ της; Ποιὸν θάνατο νὰ θρηνήσει, ἀφοῦ ἴσα τὴν σκίζουν τὰ μαχαίρια τῆς φύσης;

Ἄλλὰ ἄς ἀπομακρύνουμε τὴν ἀκοή μας ἀπὸ τοὺς θρήνους γιὰ τὰ παιδιά κι ἄς στρέψουμε τὸ νοῦ μας σὲ πῶς χαρούμενες σκέψεις πού ταιριάζουν καλύτερα στὴν ἑορτὴ, ἂν καὶ ἡ Ραχήλ μὲ δυνατὲς φωνές, ὅπως λέει ὁ προφήτης³⁸, θρηνεῖ τὴ σφαγὴ τῶν παιδιῶν της. Στὴν ἑορτάσιμη ἡμέρα, λέει ὁ σοφὸς Σολομών, πρέπει νὰ ξεχνοῦμε τὶς συμφορές. Καὶ ποιά ἄλλη ἑορτὴ πῶς χαρμόσυνη ἀπὸ αὐτὴν ἔχομε, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης σκορπίζοντας τὰ πονηρὰ σκοτάδια τοῦ διαβόλου φωτίζει τὴν κτίση μὲ τὴν ἴδια μας τὴ φύση, μέσα στὴν ὁποία ὅ,τι ἔχει πέσει σηκώνεται, ὅ,τι βρίσκεται σὲ πόλεμο ὁδηγεῖται στὴν εἰρήνευση, τὸ ἀποκηρυγμένο ἐπαναφέρεται, ὅ,τι ἔχει ἐκπέσει ἀπὸ τὴ ζωὴ ἐπανέρχεται στὴ ζωὴ, ὅ,τι εἶχε ὑποδουλωθεῖ κι αἰχμαλωτιστεῖ ἀποκαθίσταται στὸ βασιλικὸ ἀξίωμα, κι ὅ,τι ἦταν δεμένο μὲ τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ἐπιστρέφει ἐλευθερωμένο στὴ χώρα τῶν ζωντανῶν; Τώρα, σύμφωνα μὲ τὴν προφητεία,

38. Ἱερ. 31,15.. Ματθ. 2,17.

λαι συντρίβονται, οἱ σιδηροὶ συγκλῶνται μοχλοί, οἷς πρότερον
 καθειργμένον ἦν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐν τῇ τοῦ θανάτου
 φρουρᾷ. Νῦν ἀνοίγεται, καθὼς φησιν ὁ Δαβὶδ, ἡ πύλη τῆς δι-
 καιοσύνης. Νῦν ὁμόφωνος κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὁ ἦχος
 5 τῶν ἑορταζόντων ἀκούεται. Δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀν-
 θρώπου ἡ σωτηρία. Ὁ πρῶτος εἰς ἁμαρτίαν ἔπεσεν, ὁ δεῦτερος
 τὸν πεπτωκότα ἀνέστησεν. Ἀπολελόγηται ὑπὲρ τῆς γυναικὸς ἡ
 γυνή· ἡ πρώτη τῇ ἁμαρτίᾳ τὴν εἰσοδὸν δέδωκεν, αὕτη δὲ τῇ εἰ-
 σόδῳ τῆς δικαιοσύνης ὑπηρετήσατο. Ἐκείνη τοῦ ὄφους τὴν
 10 συμβουλήν ἐπεσπάσατο, αὕτη τὸν ἀναιρέτην τοῦ ὄφους παρε-
 στήσατο καὶ τοῦ φωτὸς τὸν γενέτην ἀπεκύησεν. Ἐκείνη διὰ τοῦ
 ξύλου τὴν ἁμαρτίαν εἰσήγαγεν, αὕτη διὰ τοῦ ξύλου τὸ ἀγαθὸν
 ἀντεισήγαγε. Ξύλον δὲ λέγω τὸν σταυρόν, ὁ δὲ τοῦ ξύλου τούτου
 καρπὸς ἀειθαλῆς καὶ ἀμαράντινος ζωὴ τοῖς γενομένοις γίνεται.
 15 Καὶ μηδεὶς τῷ κατὰ τὸ Πάσχα μυστηρίῳ μόνην τὴν τοιαύτην
 εὐχαριστίαν πρέπειν ὑπονοεῖτω. Λογιζέσθω γάρ, ὅτι Πάσχα πέ-
 ρας τῆς οἰκονομίας ἐστὶ. Πῶς δ' ἂν ἐγένετο τὸ πέρας, εἰ μὴ ἡ
 ἀρχὴ καθηγῆσατο; Τί τίνος ἐστὶν ἀρχηγικώτερον; Ἡ γέννησις
 δηλαδὴ τῆς κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίας.
 20 Οὐκοῦν καὶ τὰ τοῦ Πάσχα καλά, τῶν περὶ τὴν γέννησιν
 εὐφημιῶν, μέρος ἐστὶ. Κἂν τὰς εὐεργεσίας τῶν ἐν τοῖς εὐαγγε-
 λίοις ἱστορηθέντων τις καταλέγη καὶ διεξέρχηται τὰ κατὰ τὰς
 ἰάσεις θαύματα, τὴν ἐξ ἀπόρων τροφήν, τὴν τῶν τεθνηκότων ἐκ
 τῶν μνημάτων ὑποστροφὴν, τὴν αὐτοσχέδιον γεωργίαν τοῦ οἶ-
 25 νου, τὴν τῶν δαιμονίων φυγὴν, τὴν τῶν ποικίλων παθημάτων
 εἰς υἰγίαν μεταβολήν, τὰ τῶν χωλῶν ἄλματα, τοὺς ἐκ πηλοῦ
 ὀφθαλμούς, τὰς θείας διδασκαλίας, τὰς νομοθεσίας, τὴν διὰ τῶν
 παραβολῶν ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα μυσταγωγίαν. Πάντα ταῦτα τῆς
 παρουσίας ἡμέρας χάρις ἐστίν· αὕτη γὰρ ἤρξε τῶν ἐφεξῆς ἀγα-
 30 θῶν. Οὐκοῦν «ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ»· μὴ

συντρίβονται οἱ χάλκινες πύλες τοῦ θανάτου³⁹. Θραύονται οἱ σιδερένιοι μοχλοί, πού πρῶτα κρατοῦσαν στήν εἰρκτή καί στή φύλαξη τοῦ θανάτου τὸ ἀνθρώπινο γένος. Τώρα, ὅπως λέει ὁ Δαβίδ, ἀνοίγει ἡ πύλη τῆς δικαιοσύνης⁴⁰. Τώρα ἀκούγονται σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη ὁμόφωνα τὰ τραγούδια ὄσων ἐορτάζουν. Ἄπο ἀνθρωπο ἦρθε ὁ θάνατος καί ἀπο ἀνθρωπο ἦρθε ἡ σωτηρία. Ὁ πρῶτος ἔπεσε στήν ἁμαρτία, ὁ δεῦτερος σήκωσε αὐτὸν πού εἶχε πέσει. Ἡ γυναίκα ὑπερασπίστηκε τὴ γυναίκα. Ἡ πρώτη ἀνοίξε τὴν εἴσοδο στήν ἁμαρτία, αὐτὴ ἐδῶ ὑπηρέτησε τὴν εἴσοδο τῆς δικαιοσύνης. Ἐκείνη δέχτηκε τὴ συμβουλή τοῦ φιδιοῦ, αὐτὴ μᾶς ἔδωσε τὸν ἀναιρέτη τοῦ φιδιοῦ καί γέννησε τὸ δημιουργὸ τοῦ φωτός. Ἐκείνη μᾶς ἔφερε μὲ τὸ δέντρο τὴν ἁμαρτία, αὐτὴ μὲ τὸ ξύλο ἔφερε στὴ θέση τῆς ἁμαρτίας τὸ ἀγαθό. Ξύλο ἐννοῶ τὸ σταυρό. Ὁ καρπὸς τοῦ ξύλου αὐτοῦ δὲ λείπει ποτὲ καί γίνεται ζωὴ ἀμάραντη γι' αὐτοὺς πού τὸν γεύονται. Καί κανένας νὰ μὴ νομίζει ὅτι μόνο στὸ μυστήριον τοῦ Πάσχα ἀρμόζει ἡ εὐχαριστία αὐτῆ. Ἄς σκεφεῖ ὅτι τὸ Πάσχα εἶναι τὸ τέλος τῆς οἰκονομίας. Καί πῶς θὰ γινόταν τὸ πέρας, ἂς δὲν εἶχε προηγηθεῖ ἡ ἀρχή; Ποιὸ εἶναι ἀρχικότερον ἀπὸ τὸ ἄλλο; Ἀσφαλῶς ἡ γέννηση ἀπὸ τὴν οἰκονομία τοῦ πάθους.

Καί τοῦ Πάσχα λοιπὸν οἱ ἔπαινοι εἶναι μέρος τῶν ἐγκωμίων τῆς γέννησης. Κι ἂν ἀριθμῆσει κανένας τὰ εὐεργετήματα ὄσων ἱστοροῦν τὰ εὐαγγέλια καί διηγηθεῖ τις θαυματουργικὰς θεραπείες, τὴ διατροφή χωρὶς τὰ ἀπαιτούμενα τρόφιμα, τὴν ἐπιστροφή τῶν νεκρῶν ἀπὸ τὰ μνήματα, τὴν αὐτοσχέδια παρασκευὴ τοῦ κρασιοῦ, τὴν ἐκδίωξη τῶν δαιμονίων, τὴν ἀποκατάσταση τῆς ὑγείας ἔπειτα ἀπὸ λογιῆς ἀρρώστιας, τίς ἀνορθώσεις τῶν κουτσῶν, τὴν ὄραση πού ἦρθε ἀπὸ τὸν πηλό, τὰ θεῖα διδάγματα, τίς νομοθεσίες, τὴ μύηση πρὸς τὰ ὑψηλότερα μὲ τίς παραβολὰς, ὅλα αὐτὰ εἶναι δωρεὰ τῆς σημερινῆς ἡμέρας· γιὰ αὐτὴ ἔγινε ἀρχὴ στὰ ἀγαθὰ πού ἀκολούθησαν. «Ἄς χαροῦμε» λοιπὸν «κι ἂς εὐφρανθοῦμε κατὰ τὴ διάρκειαν αὐτῆς»⁴¹. Ἄς μὴ

39. Ψαλμ. 106,14.

40. Ψαλμ. 117,19.

41. Ψαλμ. 43,17.

φοβούμενοι τὸν ὄνειδισμόν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῷ φαλισμῷ αὐτῶν μὴ ἠττώμενοι, καθὼς καὶ ὁ προφήτης παρεγγυᾶται, οἱ καταχλευάζουσι τῆς οἰκονομίας τὸν λόγον, ὡς οὐκ εὐπρεπὲς ὄν σώματος ὑπελθεῖν φύσιν καὶ διὰ γεννήσεως ἑαυτὸν τῇ ἀνθρω-
5 πίνῃ ζωῇ καταμιζαὶ τὸν Κύριον· ἀγνοοῦντες, ὡς ἔοικε, τὸ περὶ τούτου μυστήριον, ὅπως ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία τὴν σωτηρίαν ἡμῖν ὤκονομήσατο. Ἐκουσίως ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν ἐπράθημεν καὶ ἀργυρωνήτων δίκην τῷ ἐχθρῷ τῆς ζωῆς ἡμῶν κατεδουλώθη-
μεν.

10 Τί σοι γενέσθαι παρὰ τοῦ Δεσπότης μάλιστα καταθύμιον ἦν; Οὐ τὸ ἐξαιρεθῆναι τῆς συμφορᾶς; Τί περιεργάζῃ τὸν τρόπον; Τί νομοθετεῖς τῷ εὐεργέτῃ, τῆς εὐεργεσίας μὴ ἀντιλαμβανόμενος; Ὡς περ ἂν εἴ τις καὶ τὸν ἰατρὸν ἀπωθούμενος καὶ μεμφόμενος τῆς εὐεργεσίας, ὅτι μὴ οὕτως, ἀλλ' ἐτέρως τὴν θεραπείαν
15 ἐνήργησεν. Εἰ δὲ τὸν ὄγκον τῆς οἰκονομίας ὑπὸ φιλοπραγμοσύνης ἐπιζητεῖς, ἀρκεῖ σοι τοσοῦτον μαθεῖν, ὅτι τὸ Θεῖον οὐχ ἔν τι μόνον τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ πᾶν ὃ τί πέρ ἐστι κατ' ἐπίνοιαν ἀγαθόν, ἐκεῖνό ἐστι· δυνατόν, δίκαιον, ἀγαθόν, σοφόν, πάντα ὅσα τῆς θεοπρεποῦς σημασίας ἐστὶν ὀνόματά τε καὶ νοήματα. Σκό-
20 πησον δὴ τοίνυν, εἰ μὴ πάντα περὶ τὸ γενόμενον ἡμῖν τὰ εἰρημένα συνέδραμεν· ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ δικαιοσύνη. Ὡς ἀγαθός, τὸν ἀποστάτην ἠγάπησεν· ὡς σοφός, τὴν ἐπίνοιαν τῆς ἐπανόδου τῶν καταδεδουλωμένων ἐμηχανήσατο· ὡς δίκαιος, οὐ βιάζεται τὸν καταδουλωσάμενον, τὸν ὠνήως δικαίως
25 κτησάμενον, ἀλλ' ἑαυτὸν δέδωκεν ἀντὶ τῶν κεκρατημένων ἀντάλλαγμα, ἵνα, καθάπερ τις ἐγγυητὴς εἰς ἑαυτὸν μεταθεῖς τὴν ὀφειλήν, ἐλευθερώσῃ τῶν κρατούντων τὸν κατεχόμενον. Ὡς δυνατός, οὐκ ἐνεκρατήθη τῷ ἄδῃ, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν. Οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατόν κρατηθῆναι ὑπὸ τῆς φθορᾶς τὸν
30 ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. Ἄλλ' αἰσχρὸν τὸ εἰς γένεσιν ἀνθρωπίνην ἐλθεῖν καὶ τῶν τῆς σαρκὸς παθημάτων ὑποστῆναι τὴν πείραν; Τὴν τῆς εὐεργεσίας ὑπερβολὴν λέγεις.

Ἐπειδὴ γὰρ ἄλλως οὐκ ἦν ἐξαιρεθῆναι τῶν τοσοῦτων κα-

φοβηθοῦμε τίς κατηγορίες τῶν ἀνθρώπων καὶ ἄς μὴν νικηθοῦμε ἀπὸ τὴν προσπάθειά τους νὰ μᾶς ἐξευτελίσουν, ὅπως μᾶς προτρέπει ὁ προφήτης. Αὐτοὶ χλευάζουν τὸ λόγο τῆς οἰκονομίας, ὅτι δὲν ἀρμόζει νὰ λάβει ὁ Κύριος σῶμα ἀνθρώπου καὶ μὲ τὴ γέννηση ν' ἀναμιχθεῖ στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, ἀγνοώντας, ὅπως φαίνεται, τὸ μυστήριον, πῶς δηλαδὴ οἰκονόμησε τὴ σωτηρία μας ἢ σοφία τοῦ Θεοῦ. Πουληθήκαμε ἐκούσια μὲ τίς ἁμαρτίες μας καὶ ὑποδουλωθήκαμε στὸν ἐχθρὸ τῆς ζωῆς μας σὰν δοῦλοι ἀγορασμένοι.

Τί παραπάνω ἤθελες νὰ σοῦ προσφέρει ὁ Κύριός μας; Ὅχι τὸ νὰ ἐξαιρεθεῖς ἀπὸ τὴ συμφορὰ; Τί λεπτολογεῖς τὸν τρόπο; Γιατί θέτεις νόμους στὸ νομοθέτη, χωρὶς ν' ἀντιλαμβάνεσαι τίς εὐεργεσίες του; Εἶναι σὰ νὰ ἀποκρούει κανένας τὸ γιατρὸ καὶ μέμφεται τὴν εὐεργετικὴ ἐπέμβασὴ του, ἐπειδὴ πραγματοποίησε τὴ θεραπεία μ' αὐτὸν κι ὄχι μὲ ἄλλο τρόπο. Ἄν ἐπιζητεῖς ἀπὸ περιέργεια νὰ μάθεις τὸ μέγεθος τῆς οἰκονομίας, σοῦ φτάνει τόσο μόνο, ὅτι τὸ θεῖο δὲν εἶναι ἓνα μόνο ὀρισμένο ἀγαθὸ, ἀλλὰ ὅποιο ἀγαθὸ μπορούμε νὰ φανταστοῦμε, ἐκεῖνο εἶναι· δύναμη, δικαιοσύνη, ἀγαθότητα, σοφία, ὅσα ὀνόματα καὶ νοήματα ἔχουν σημασία κατάλληλη γιὰ τὸ θεῖο. Πρόσεξε λοιπὸν μήπως δὲ συνεργάστηκαν ὅσα εἶπαμε στὴν εὐεργεσία πού μᾶς ἔγινε, ἡ ἀγαθότητα, ἡ σοφία, ἡ δύναμη, ἡ δικαιοσύνη. Ὡς ἀγαθός, ἀγάπησε τὸν ἀποστάτη ὡς σοφός, βρῆκε τρόπο νὰ ἐπανέλθουν οἱ ὑποδουλωμένοι ὡς δίκαιος, δὲν πιέζει αὐτὸν πού ὑποδούλωσε τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν ἀπόκτησε μὲ τὸ δίκαιο τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ ἔδωσε τὸν ἑαυτό του ἀντάλλαγμα γιὰ τοὺς ὑποδουλωμένους, ὥστε, ἀναλαμβάνοντας σὰν κάποιος ἔγγυθς τὴν ὀφειλή, νὰ ἐλευθερώσει τὸν κρατούμενον. Ὡς δυνατὸς πού ἦταν, δὲν κρατήθηκε ἀπὸ τὸν Ἄδη οὔτε τὸ σῶμα του γνώρισε τὴ φθορὰ. Οὔτε βέβαια ἦταν δυνατὸ νὰ νικηθεῖ ἀπὸ τὴ φθορὰ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ ἦταν ντροπὴ νὰ ἀνεχθεῖ ἀνθρώπινη γέννηση καὶ νὰ δεχτεῖ τὴν ἐμπειρία τῶν παθημάτων τῆς σάρκας; Μιλᾶς γιὰ τὴν ὑπερβολὴ τῆς εὐεργεσίας.

Πραγματικά, ἐπειδὴ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ

κῶν τὸ ἀνθρώπινον, ὑπέμεινεν ὁ πάσης ἀπαθείας Βασιλεὺς τὴν
ιδίαν δόξαν τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἀνταλλάξασθαι. Καὶ ἡ μὲν κα-
θαρότης ἐν τῷ ἡμετέρῳ γίνεται ρύπῳ, ὁ δὲ ρύπος τῆς καθαρό-
τητος οὐ προσάπτεται, καθὼς φησι τὸ Εὐαγγέλιον· ὅτι «τὸ φῶς
5 ἐν τῇ σκοτίᾳ ἔλαμψεν, ἡ δὲ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν». Ἀφανί-
ζεται γὰρ τῇ παρουσίᾳ τῆς ἀκτῖνος ὁ ζόφος, οὐκ ἐναμαυροῦται
τῷ ζόφῳ ὁ ἥλιος. Τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς καταπίνεται, καθὼς
φησιν ὁ Ἀπόστολος· οὐκ ἐνδαπανᾶται ἡ ζωὴ τῷ θανάτῳ. Τὸ
κατεφθαρμένον τῷ ἀφθάρτῳ συνδιασώζεται. Ἡ φθορὰ τῆς
10 ἀφθαρσίας οὐ προάπτεται. Διὰ ταῦτα κοινὴ πάσης γίνεται συν-
ωδία τῆς κτίσεως, ὁμόφωνον πάντων τὴν δοξολογίαν ἀναπεμ-
πόντων τῷ Δεσπότη τῆς κτίσεως, πάσης γλώσσης ἐπουρανίων
τε καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων βοώσης, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς
Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας
15 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τόσο μεγάλη δεινά τὸ ἀνθρώπινο γένος, δέχτηκε ὁ βασιλεὺς ὅλης τῆς ἀπαθοῦς φύσης ν' ἀνταλλάξει τὴν ἴδια του δόξα μὲ τὴ δική μας ζωὴ. Ἔτσι ἡ καθαρότητα μπαίνει μέσα στὸ δικό μας ρύπο, ἐνῶ ὁ ρύπος δὲν ἀγγίζει τὴν καθαρότητα, ὅπως λέει ὁ Εὐαγγέλιο, ὅτι «τὸ φῶς ἔλαμψε μέσα στὸ σκοτάδι καὶ τὸ σκοτάδι δὲν τὸ κατανίκησε»⁴². Ὁ ζόφος ἀφανίζεται μὲ τὴν παρουσία τοῦ φωτός, ὁ ἥλιος δὲν μαυρίζει ἀπὸ τὸ ζόφο. Τῆ θνητότητα τὴν καταπίνει ἡ ζωὴ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος⁴³, δὲν ἐξαντλεῖται ἡ ζωὴ μὲ τὸ θάνατο. Ὅ,τι ἔχει καταφθαρεῖ σώζεται μαζὶ μὲ τὸ ἄφθαρτο. Ἡ φθορὰ δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἀφθαρσία. Γι' αὐτὸ γίνεται κοινὸς ὁ ὕμνος ὅλης τῆς κτίσης, καθὼς ἀναπέμπουν ὅλοι σύμφωνη δοξολογία στὸ Δεσπότη τῆς κτίσης. Κάθε στόμα ἐπουράνιων καὶ ἐπίγειων καὶ ὑπόγειων φωνάζει ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι γιὰ νὰ δοξάζεται ὁ Θεὸς Πατέρας καὶ πρέπει νὰ εὐλογεῖται στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

42. Ἰω. 1,5.

43. Β' Κορ. 5,4.

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΤΩΝ ΦΩΤΩΝ

Νῦν γνωρίζω τὴν ἐμὴν ἀγέλην, σήμερον βλέπω σχῆμα τῆς ἐκκλησίας τὸ σύνηθες, ἡνίκα καὶ τῶν σαρκικῶν φροντίδων τὴν ἀσχολίαν μισήσαντες ἀκεραίῳ τῷ πληρώματι πρὸς τὴν θεραπείαν τοῦ Θεοῦ συνεδράμετε. Καὶ στενοχωρεῖ μὲν ὁ λαὸς τὸν οἶ-
5 κον εἶσω τῶν ἱερῶν ἀδύτων γενόμενος, πληροῖ δὲ τὸν ἔξω χῶρον ἐν τοῖς προτεμενίσμασιν, ὅσος οὐ χωρεῖται παρὰ τῶν ἔνδον κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν μελισσῶν· αἱ μὲν γὰρ ἔνδον ἐργάζονται, αἱ δὲ ἔξωθεν περιβομβοῦσι τὸ σμῆνος. Οὕτως οὖν ποιεῖτε, ὧ παῖδες, καὶ μὴ ποτε ταύτην τὴν σπουδὴν ἀπολίπητε· πάθος
10 γὰρ ὁμολογῶ πάσχειν ποιμαντικὸν καὶ βούλομαι ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ταύτης καθήμενος σκοπιᾶς κύκλω περὶ τοὺς πρόποδας τῆς κορυφῆς βλέπειν ἡθροισμένον τὸ ποίμνιον. Κἂν οὕτω μοι συμβαίη, προθυμίας τε ἐμπίπλαμαι θαυμαστῆς καὶ κάμνω τὸν λόγον ἡδέως, ὡς οἱ ποιμένες τὰ μέλη τὰ νόμια, ὅταν δὲ ἐτέρως
15 ἔχη καὶ τὴν ἔξω πλάνην ἦτε πλανώμενοι, ὡς ὑπόγυον ἐπὶ τῆς παρελθούσης Κυριακῆς πεποιήκατε, σχετλιάζω πολλὰ καὶ τὴν σιωπὴν ἀσπάζομαι, βουλευόμεαι δὲ τὴν ἐνθένδε φυγὴν καὶ ζητῶ τὸν Ἥλιου τοῦ προφήτου Κάμμηλον ἢ τινα πέτραν ἀοίκητον· φίλον γὰρ πῶς τοῖς ἀθυμοῦσι τὸ ἀμικτον καὶ φιλέρημον. Νῦν δὲ
20 βλέπων ὑμᾶς σὺν αὐτοῖς τοῖς γένεσιν ἀθρόως πανηγυρίζοντας ὑπομιμνήσκομαι λογίου προφητικοῦ, ὃ πόρρωθεν Ἡσαΐας ἀνύμνησε τὴν εἰτεκνον τοῦ Χριστοῦ καὶ πολὺπαιδα προαναφωνῶν ἐκκλησίαν· «τίνες», φησὶν, «οἶδε; Ὡς νεφέλαι πέτονται καὶ ὡς περιστεραὶ σὺν νεοσσοῖς ἐπ' ἐμέ». Οὐ μὴν ἀλλὰ πρὸς τούτῳ κά-

ΟΜΙΛΙΑ

ΣΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΤΩΝ ΦΩΤΩΝ

Τώρα αναγνωρίζω τὸ κοπάδι μου, σήμερα βλέπω τὴ συνηθισμένη ἐκκλησία, σήμερα πού, μισώντας καὶ τὴν ἀπασχόλησή μὲ τίς σαρκικὲς φροντίδες, τρέξατε ὄλο τὸ πλήρωμα γιὰ νὰ λατρεύσετε τὸ Θεό. Καὶ γεμίζει ὁ λαὸς ἀσφυκτικὰ μέσα τὸ ναὸ φτάνοντας ὡς τὰ ιερὰ ἄδυτα, ἀλλὰ γεμίζει καὶ τὸν ἐξωτερικὸ χῶρο στὰ προαύλια, ὅσος δὲν μπορεῖ νὰ χωρέσει μέσα σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα τῶν μελισσῶν, πού ἄλλες δουλεύουν μέσα κι ἄλλες βομβοῦν ἀπ' ἐξῶ ἀπ' τὴν κυσέλη. Ἔτσι λοιπόν, παιδιὰ μου, νὰ κάνετε καὶ μὴ χάνετε ποτὲ τὸ ζῆλο σας αὐτόν. Συγκινοῦμαι, ὁμολογῶ, ὡς ποιμένας καὶ θέλω καθισμένος σ' αὐτὴ τὴν ὑψηλὴ σκοπιὰ νὰ βλέπω γύρω μου στοὺς πρόποδες συναγμένο τὸ ποιμνίό μου. Κι ἂν μοῦ συμβαίνει αὐτὸ γεμίζω ἀπὸ προθυμία θαυμαστὴ καὶ ἐπεξεργάζομαι μ' εὐχαρίστηση τὸ λόγο μου, ὅπως οἱ βοσκοὶ τὰ ποιμενικά τους τραγουδία· ὅταν ὁμοῦ συμβαίνει διαφορετικὰ καὶ σᾶς παρασύρει ἡ ἐξωτερικὴ πλάνη, ὅπως πρόσφατα κάνατε τὴν περασμένη Κυριακὴ, δυσανεστοῦμαι πολὺ καὶ προτιμῶ τὴ σιωπὴ· σκέφτομαι νὰ φύγω ἀπὸ δῶ κι ἀναζητῶ τὸ ὄρος Κάρμηλο τοῦ προφήτη Ἡλία ἢ ἓνα ἀκατοίκητο βράχο. Γιατί ὅσοι εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ λύπη ἀγαποῦν τὴ μοναξιὰ καὶ τὴν ἐρημία. Τώρα ὁμοῦ, βλέποντάς σας μὲ ὅλη τὴν οἰκογένειά σας νὰ εἴστε ὅλοι συγκεντρωμένοι στὴν πανήγυρη, θυμᾶμαι τὸ λόγο τοῦ προφήτη, πού ἀπὸ παλιὰ ὁ Ἡσαΐας ἀναφώνησε, ὑμνώντας τὴν καλλίτεκνη καὶ πολύτεκνη Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. «Ποιοὶ εἶναι αὐτοί», λέει· «ἔρχονται καταπάνω μου σὰν σύννεφα καὶ σὰν περιστέρια μὲ τὰ μικρά τους»¹. Μαζί

κεῖνο· «στενός μοι ὁ τόπος, ποιήσον μοι τόπον, ἵνα κατοικήσω». Ταῦτα γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις εἰς τὴν πολυάνθρωπον τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐθέσπισεν, ἢ χρόνοις ὕστερον ἐμελλεν ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρα πληρῶσειν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν.

5 Ἦκε τοίνυν ἄγων καὶ περιφέρων ὁ χρόνος μνήμην ἀγίων μυστηρίων καθαιρόντων τὸν ἄνθρωπον, ἃ καὶ τὴν δυσέκνιπτον ἁμαρτίαν ἀπορρῦπτει τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἐπανάγει δὲ πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς κάλλος, ὅπερ ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς ἐφ' ἡμῖν διεπλάσατο. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ μύστης λαὸς οἱ πεπειραμένοι τῶν
10 ἀγαθῶν τῆς ἡμέρας ἠθροίσθητε, ἐπάγεσθε δὲ καὶ τὸν ἄπειρον ἔτι οἷα πατέρες χρηστοὶ μελέτη καὶ προσαγωγῇ ὀδηγοῦντες τοὺς ἀμυήτους πρὸς τὴν τελείαν τῆς εὐσεβείας κατάληψιν. Ἐγὼ δὲ ἀμφοτέροις συνήδομαι, τοῖς μὲν τελεσθεῖσιν, ὅτι μεγάλην δωρεὰν ἐπλουτήσατε, τοῖς δὲ ἀμυήτοις, ὅτι καλὴν προσδοκίαν ἐλπίζετε
15 ἀφ' ἑσῶν εὐθυνοῦν, λύσιν δεσμῶν, οἰκείωσιν πρὸς Θεόν, παρησίαν ἐλευθέριον, ἀντὶ δουλικῆς ταπεινότητος ἰσοτιμίαν τὴν πρὸς ἀγγέλους. Ταῦτα γὰρ ἡμῖν καὶ εἴ τι τούτοις ἀκόλουθον ἢ τοῦ λουτροῦ χάρις ἐγγυᾶται καὶ δίδωσιν. Διό, τὰς ἄλλας τῶν Γραφῶν ὑποθέσεις ἐτέροις καιροῖς ἀναθέμενοι, τῷ προκειμένῳ
20 σκοπῷ παραμείνωμεν τὰ οἰκεῖα καὶ πρόσφορα τῇ ἑορτῇ δωροφοροῦντες εἰς δύναμιν· φίλον γὰρ ἐκάστη πανηγύρει τὸ ἴδιον. Οὕτω γάμον μὲν ταῖς ἐπιθαλαμίοις ὤδαῖς δεξιούμεθα, πένθει δὲ τὰ νενομισμένα τοῖς ἐπικηδείοις θρήνοις εἰσφέρομεν, ἐν πράγμασι σπουδαιολογούμεθα, ἐν εὐωχίαις λύομεν τῆς ψυχῆς τὸ
25 πεπυκνωμένον καὶ σύντονον, ἕκαστον δὲ καιρὸν τηροῦμεν τῶν ἀλλοτρίων ἀνεπιθόλωτον.

Ἐγεννήθη τοίνυν Χριστὸς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὁ πρὸ πάσης οὐσίας αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς γεννηθεὶς, βαπτίζεται σήμερον παρὰ Ἰωάννου, ἵνα τὸν ἐρρυπωμένον ἀποκαθάρῃ, Πνεῦμα δὲ ἄνω

μ' αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο· «εἶναι στενὸς ὁ τόπος γιὰ μένα, κάνε μου τόπο γιὰ νὰ κατοικήσω»². Αὐτὰ ὄρισε ἡ δύναμη τοῦ Πνεύματος γιὰ τὴν πολυάνθρωπη Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἐμελλε πολλὰ χρόνια ἀργότερα «νὰ γεμίσει ὅλη τὴν οἰκουμένη ἀπ' ἄκρη σὲ ἄκρη»³.

Ἐφτασε λοιπὸν ὁ καιρὸς κι ἔφερε μαζί του τὴ μνήμη ἀγίων μυστηρίων ποὺ καθαίρουν τὸν ἄνθρωπο, ποὺ καθαρίζουν καὶ τὴ δύσκολη ἁμαρτία τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ ἐπαναφέρουν στὸ ἀρχικὸ κάλλος, ποὺ διαμόρφωσε σ' ἐμᾶς ὁ ἀριστοτέχνης Θεός. Καὶ γι' αὐτὸ ὁ μνημένος λαὸς ποὺ ἔχετε δοκιμάσει τὰ ἀγαθὰ τῆς ἡμέρας μαζευτήκατε καὶ φέρατε μαζί σας κι αὐτὸν ποὺ δὲν τὰ ἔχει δοκιμάσει σὰν πατέρες φρόνιμοι ποὺ ὀδηγοῦν μ' ἐπιμέλεια καὶ προσοχὴ τοὺς ἀμύητους στὴν τέλεια κατανόηση τῆς εὐσέβειας. Ἐγὼ χαίρομαι καὶ μὲ τοὺς δύο μαζί· μὲ ὄσους ἔχετε βαπτισθεῖ, γιὰτὶ λάβατε τὸν πλοῦτο τῆς μεγάλης δωρεᾶς· μὲ ὄσους δὲ βαπτιστήκατε ἀκόμα, γιὰτὶ ἐλπίζετε μιὰ καλὴ προσδοκία, ἄφεση τῶν εὐθυνῶν σας, ἐλευθέρωση ἀπὸ τὰ δεινά, οἰκείωση μὲ τὸ Θεό, παρρησία ἐλευθέρη, ἀντὶ δουλικὴ ταπείνωση ἰσοτιμία μὲ τοὺς ἀγγέλους. Γιὰτὶ αὐτὰ καὶ ὅ,τι ἐπακολουθεῖ σ' αὐτὰ σᾶς ἐγγυᾶται καὶ σᾶς δίνει ἡ χάρις τοῦ βαπτίσματος. Γι' αὐτὸ ἀφήνοντας τὰ ἄλλα θέματα τῶν Γραφῶν γιὰ ἄλλες εὐκαιρίες, ὅς παραμείνομε στὸ σκοπὸ μας, ἀφιερώνοντας ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμή μας στὴν ἑορτὴ ὅσα τῆς ταιριάζουν καὶ προσφέρονται. Ἡ κάθε μιὰ πανηγυρὴ ἀπαιτεῖ τὸ δικό της. Ἔτσι τὸ γάμο τὸν τραγουδοῦμε μὲ ἐπιθαλάμια, στὸ πένθος λέμε τοὺς ἐπικήδειους θρήνους ποὺ συνηθίζονται, σὲ ὑποθέσεις συζητοῦμε σοβαρὰ, στίς διασκεδάσεις διώχνομε τὸ πνίξιμο καὶ τὴν ἔνταση τῆς ψυχῆς, καὶ κάθε περίπτωση τὴν τηροῦμε καθαρὴ ἀπὸ τὰ ἄσχετα πράγματα.

Γεννήθηκε λοιπὸν ὁ Χριστὸς πρὶν ἀπὸ λίγες ἡμέρες, αὐτὸς ποὺ ἔχει γεννηθεῖ πρὶν ἀπὸ κάθε αἰσθητὴ καὶ νοητὴ οὐσία. Βαπτίζεται σήμερα ἀπὸ τὸν Ἰωάννη, γιὰ νὰ ἀποκαθάρει τὸν γεμά-

2. Ἦσ. 49,20.

3. Δευτ. 28,64.

θεν ἀγάγη καὶ ἀνθρωπον εἰς οὐρανοῦς ἀνυψώση, ἵνα ὁ πεσὼν
 διεγερθῆ καὶ ὁ ρίψας καταισχυθῆ (καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ τοσοῦ-
 τον ἐγένετο τῷ Θεῷ τὸ καθ' ἡμᾶς περισπούδαστον), ἵνα καὶ αὐ-
 τουργήσῃ τοῦ ἀνθρώπου τὴν σωτηρίαν· μετὰ μερίμνης γὰρ τῆς
 5 τοῦ κακουργοῦντος ἐπεβουλευθήμεν, μετὰ φροντίδος δὲ τοῦ
 δημιουργοῦ σωζόμεθα. Καὶ ὁ μὲν μοχθηρὸς καὶ βάσκανος κατὰ
 τοῦ γένους ἡμῶν τὴν ἀμαρτίαν καινοτομῶν ἄξιον τῆς ἑαυτοῦ
 γνώμης προκάλυμμα τὸν ὄφιν εὔρατο ὁ ἀκάθαρτος τῷ ὁμοίῳ
 ἐπεισελθὼν, ὁ γήινος καὶ χθόνιος τὴν προαίρεσιν ἐνοικήσας τῷ
 10 ἐρπετῷ, Χριστὸς δὲ ὁ τὴν ἐκείνου πονηρίαν ἐπανορθῶν τέλειον
 ἀναλαμβάνει τὸν ἀνθρωπον καὶ σώζει τὸν ἀνθρωπον καὶ γίνε-
 ται πάντων ἡμῶν τύπος καὶ χαρακτήρ, ἵν' ἐκάστης πράξεως
 ἀγίασῃ τὴν ἀπαρχὴν καὶ τὸν ζῆλον τῆς παραδόσεως ἀναμφίβο-
 λον καταλίπῃ τοῖς δούλοις. Βάπτισμα τοίνυν ἐστὶν ἀμαρτιῶν
 15 κάθαρσις, ἄφεσις πλημμελημάτων, ἀνακαινισμοῦ καὶ ἀναγεννή-
 σεως αἰτία, ἀναγέννησιν δὲ νόησον ἐννοία θεωρουμένην, ὀφθαλ-
 μοῖς οὐ βλεπομένην· οὐ γὰρ ὄντως κατὰ τὸν Ἑβραῖον Νικόδη-
 μον καὶ τὴν ἐκείνου παχυτέραν διάνοιαν τὸν πρεσβύτερον ἐναλλά-
 ζομεν εἰς παιδίον οὔτε τὸν ρυσὸν πεπολιωμένον εἰς ἀπαλὸν καὶ
 20 νέον μετασκευάσομεν ἢ πάλιν εἰς τὴν γαστέρα τῆς μητρὸς τὸν
 ἀνθρωπον ἐπανάζομεν, ἀλλὰ τὸν κατεστιγμένον ταῖς ἀμαρτίαις
 καὶ κακοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἐμπαλαιωθέντα χάριτι βασιλικῆ ἐπα-
 νάγομεν εἰς τὸ τοῦ βρέφους ἀνεύθυνον. Ὡς γὰρ τὸ εὐθύτοκον
 παιδίον ἐλεύθερόν ἐστιν ἐγκλημάτων καὶ τιμωριῶν, οὕτω καὶ ὁ
 25 τῆς ἀναγεννήσεως παῖς οὐκ ἔχει περὶ τίνος ἀπολογήσεται βασι-
 λικῆ δωρεᾷ τῶν εὐθύνων ἀφθεῖς. Ταύτην δὲ τὴν εὐεργεσίαν οὐ
 τὸ ὕδωρ χαρίζεται (ἦν γὰρ ἀν πάσης τῆς κτίσεως ὑψηλότερον),
 ἀλλὰ Θεοῦ πρόσταγμα καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπιφοίτησις μυστι-
 κῶς ἐρχομένη πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐλευθερίαν, ὕδωρ δὲ ὑπηρετεῖ
 30 πρὸς ἔνδειξιν τῆς καθάρσεως. Ἐπειδὴ γὰρ εἰώθαμεν ρύπῳ καὶ

το ρύπους άνθρωπο, να φέρει τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ν' ἀνυψώσει τὸν ἄνθρωπο στοὺς οὐρανοὺς, γὰρ νὰ σηκωθεῖ αὐτὸς ποὺ ἔχει πέσει καὶ νὰ ντροπιαστεῖ ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἔριξε (καὶ μὴ θαυμάσεις ἂν ὁ Θεὸς ἔδειξε τόσο μεγάλο ἐνδιαφέρον γὰρ μᾶς), γὰρ νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ ἴδιος τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ μὲ πολλὰ προσπάθειες μᾶς ἐπιβουλευτήκε ὁ κακοῦργος, μᾶς σώζει ὁμοίως ὁ δημιουργὸς μας μὲ τὴ φροντίδα του. Καὶ ὁ κακοῦργος καὶ φθονερός, ποὺ ἀνοίξε κατὰ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων τὸ δρόμο τῆς ἁμαρτίας, βρῆκε ἄξιο ὄργανο καὶ προκάλυμμα τῆς γνώμης του τὸ φίδι, ὁ ἀκάθαρτος μπῆκε στὸ ὁμοίό του, αὐτὸς ποὺ προτιμοῦσε τὰ γήινα καὶ χθόνια κατοίκησε στὸ ἔρπετό. Ὁ Χριστὸς ὁμοίως ποὺ ἐπανορθώνει τὴν κακία ἐκείνου, ἀναλαμβάνει τέλειον τὸν ἄνθρωπο καὶ σώζει τὸν ἄνθρωπο καὶ γίνεται γὰρ ὄλους τύπος καὶ χαρακτήρας, γὰρ νὰ ἀγιάσῃ τὴν ἀπαρχὴν κάθε πράξης καὶ νὰ κληρονομήσῃ στοὺς δούλους του τὸ ζῆλο τοῦ παραδομένου μυστηρίου βέβαιο καὶ ἀναμφίβολο. Τὸ βάπτισμα λοιπὸν εἶναι κάθαρση ἁμαρτιῶν, ἄφεση τῶν σφαλμάτων μας, αἰτία ἀνακαινισμοῦ καὶ ἀναγέννησης, τὴν ἀναγέννηση ὁμοίως νὰ τὴ θεωρήσεις νοητή, ὄχι ὅτι τὴ βλέπομε μὲ τὰ μάτια. Γιατὶ βέβαια δὲ θὰ μεταβάλομε, ὅπως θέλει ὁ Ἑβραῖος Νικόδημος μὲ τὴ μὴ πνευματικὴ σκέψη του, τὸ γέροντα σὲ παιδί οὔτε τὸ ρυτιδιασμένο ἀσπρομάλλη σὲ ἀπαλὸ νέο οὔτε θὰ ἐπαναφέρομε τὸν ἄνθρωπο στὴν κοιλία τῆς μητέρας του, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει σημαδευτεῖ ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες κι ἔχει παλιώσει ἀπὸ τὶς κακὰς πράξεις, τὸν ἐπαναφέρομε μὲ τὴν βασιλικὴ χάρη στὴν ἀθωότητα τοῦ βρέφους. Ὅπως δηλαδὴ τὸ παιδί μόλις γεννηθεῖ εἶναι ἐλεύθερο ἀπὸ ἐγκλήματα καὶ τιμωρίες, ἔτσι καὶ τὸ παιδί τῆς ἀναγέννησης δὲν ἔχει γὰρ ποιὸ κακὸ ν' ἀπολογηθεῖ, ἀφοῦ μὲ βασιλικὴ χάρη ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὶς εὐθύνες του. Αὐτὴ βέβαια τὴν εὐεργεσία δὲν τὴ χαρίζει τὸ νερὸ (γιατὶ τὸ νερὸ θὰ ἦταν τὸ ἀνώτερο στοιχεῖο τῆς φύσης), ἀλλὰ ἡ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐπιφοίτηση τοῦ Πνεύματος ποὺ φτάνει μυστικὰ στὴ δική μας ἐλευθερία, ἐνῶ τὸ νερὸ συντελεῖ στὸ νὰ φανεῖ ἡ κάθαρση. Ἐπειδὴ δηλαδὴ συνηθίσαμε τὸ σῶμα μας ποὺ λερώθηκε

βορβόρω τὸ σῶμα καθυβρισθὲν ὕδατι νίπτοντες καθαρὸν ἀποφαίνειν, διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς μυστικῆς πράξεως αὐτὸ προσλαμβάνομεν τῷ αἰσθητῷ πράγματι τὴν ἀσώματον δηλοῦντες λαμπρότητα. Μᾶλλον δέ, εἰ δοκεῖ, καὶ λεπτότερον προσκαρτε-
5 ρῆσωμεν τῇ περὶ τοῦ λουτροῦ ζητήσει οἶον ἐκ πηγῆς τινος ἀρξάμενοι τοῦ γραφικοῦ παραγγέλματος.

«Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ», φησὶν, «ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Διὰ τί τὰ δύο καὶ οὐχὶ μόνον τὸ Πνεῦμα αὐταρκες ἐνομίσθη πρὸς τὴν συμπλή-
10 ρωσιν τοῦ βαπτίσματος; Σύνθετος ὁ ἄνθρωπος καὶ οὐχ ἄπλοῦς, ὡς ἀκριβῶς ἐπιστάμεθα, καὶ διὰ τοῦτο τῷ διπλῷ καὶ συνεξευγμένῳ τὰ συγγενῆ καὶ ὁμοια φάρμακα πρὸς θεραπείαν ἀπεκληρώθη, σῶματι μὲν τῷ φαινομένῳ ὕδωρ τὸ αἰσθητόν, ψυχῇ δὲ τῇ ἀοράτῳ Πνεῦμα τὸ ἀφανὲς πίστει καλούμενον, ἀρρήτως πα-
15 ραγινόμενον. «Τὸ γὰρ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει». Εὐλογεῖ τὸ σῶμα τὸ βαπτιζόμενον καὶ τὸ ὕδωρ τὸ βαπτίζον. Διὸ μὴ καταφρονήσης τοῦ θείου λουτροῦ μηδὲ ὡς κοινὸν αὐτὸ ἐξευτελίσης διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ὕδατος· τὸ γὰρ ἐνεργοῦν μέγα καὶ
20 ἀπ' ἐκείνου θαυμαστὰ γίνεται τὰ τελούμενα. Ἐπεὶ καὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦτο τὸ ἅγιον, ᾧ παρεστήκαμεν, λίθος ἐστὶ κατὰ τὴν φύσιν κοινὸς οὐδὲν διαφέρων τῶν ἄλλων πλακῶν, αἱ τοὺς τοίχους ἡμῶν ἐπικοσμοῦσι καὶ καλλωπίζουσι τὰ ἐδάφη, ἐπειδὴ δὲ καθιερώθη τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ καὶ τὴν εὐλογίαν ἐδέξατο,
25 ἔστι τράπεζα ἁγία, θυσιαστήριον ἀχραντον οὐκέτι παρὰ πάντων ψηλαφώμενον, ἀλλὰ μόνων τῶν ἱερέων καὶ τούτων εὐλαβουμένων. Ὁ ἄρτος πάλιν ἄρτος ἐστὶ τέως κοινός, ἀλλ' ὅταν αὐτὸν τὸ μυστήριον ἱερουργήσῃ, σῶμα Χριστοῦ λέγεται τε καὶ γίνεται. Οὕτω τὸ μυστικὸν ἔλαιον, οὕτως ὁ οἶνος, ὀλίγου τινὸς ἄξια ὄντα
30 πρὸ τῆς εὐλογίας, μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὸν παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐκάτερον αὐτῶν ἐνεργεῖ διαφόρως.

ἀπὸ λεκέδες καὶ λάσπες νὰ τὸ πλύνουμε μὲ νερὸ καὶ νὰ τὸ κάνουμε καθαρὸ, γι' αὐτὸ χρησιμοποιοῦμε τὸ νερὸ καὶ στὴ μυστικὴ αὐτὴ πράξι, γιὰ νὰ δηλώσομε τὴν ἄυλη λαμπρότητα μὲ τὸ αἰσθητὸ στοιχεῖο. Ἡ καλύτερα ὡς ἐπιμείνομε καὶ σὲ λεπτότερη ἀνάλυση σχετικὰ μὲ τὸ βάπτισμα, σὰ νὰ ἔχομε ἀρχίσει ἀπὸ κάποια πηγὴ πὺ εἶναι τὸ παράγγελμα τῆς Γραφῆς.

«Ἄν κάποιος δὲ γεννηθεῖ», λέει, «ἀπὸ νερὸ καὶ Πνεῦμα, δὲν μπορεῖ νὰ εἰσέλθει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»⁴. Γιατὶ ἀπαιτοῦνται καὶ τὰ δύο καὶ δὲ θεωρήθηκε ὅτι εἶναι ἀρκετὸ μόνο τὸ Πνεῦμα γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ τὸ βάπτισμα; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύνθετος καὶ ὄχι ἀπλός, ὅπως ἀκριβῶς γνωρίζομε, καὶ γι' αὐτὸ στὸ διπλὸ αὐτὸ σύζευγμα ὀρίστηκαν γιὰ τὴ θεραπεία του τὰ συγγενῆ καὶ ὁμοια φάρμακα, γιὰ τὸ ὄρατὸ σῶμα τὸ αἰσθητὸ νερὸ, καὶ γιὰ τὴν ἀόρατη ψυχὴ τὸ ἀφανὲς Πνεῦμα, πὺ τὸ καλοῦμε μὲ πίστη καὶ ἔρχεται μὲ τρόπο ἄρρητο. Γιατὶ «τὸ Πνεῦμα πνέει ὅπου θέλει κι ἀκοῦς τὴ φωνὴ του, ἀλλὰ δὲν ξέρεις ἀπὸ ποῦ ἔρχεται καὶ ποῦ πηγαίνει»⁵. Εὐλογεῖ καὶ τὸ σῶμα πὺ βαπτίζεται καὶ τὸ νερὸ πὺ βαπτίζει. Γι' αὐτὸ νὰ μὴν περιφρονησεῖς τὸ θεῖο λουτρὸ οὔτε νὰ τὸ ἐξευτελίσεις σὰν κάτι κοινὸ ἐπειδὴ χρησιμοποιεῖ τὸ νερὸ. Γιατὶ αὐτὸ πὺ ἐνεργεῖ εἶναι μεγάλο κι ἀπὸ ἐκεῖνο γίνονται τὰ τελούμενα θαυμαστά. Ἐξάλλου καὶ τὸ ἅγιο αὐτὸ θυσιαστήριον πὺ στεκόμαστε γύρω του εἶναι μιὰ κοινὴ στὴ σύστασή του πέτρα πὺ δὲ διαφέρει σὲ τίποτε ἀπὸ τὶς ἄλλες πλάκες πὺ διακοσμοῦν τοὺς τοίχους καὶ ὁμορφαίνουν τὰ δάπεδα· ἐπειδὴ ὁμοῦς ἀγιαστήκε γιὰ τὴν λατρεία τοῦ Θεοῦ καὶ δέχτηκε καὶ τὴν εὐλογία, ἔγινε τράπεζα ἅγια, θυσιαστήριον ἄχραντον, πὺ δὲν τὸ ἀγγίζει πιά ὁ καθένας, παρὰ οἱ ἱερεῖς μόνο κι αὐτοὶ μὲ φόβον κι εὐλάβειαν. Ὁ ἄρτος πάλι εἶναι ψωμί, ἀλλὰ ὅταν τὸν ἐξαγιαξέι τὸ μυστήριον, λέγεται καὶ εἶναι σῶμα Χριστοῦ. Ἔτσι καὶ τὸ μυστικὸ λάδι, ἔτσι καὶ τὸ κρασί· ἐνῶ ἔχουν μικρὴ ἀξία πρὶν ἀπὸ τὴν εὐλογία, ἀποχτᾶ καθένα ἀπὸ αὐτὰ μετὰ τὸν ἀγιασμό τους ἰδιαίτερη ἐνέργεια.

4. Ἰω. 3,5.

5. Ἰω. 3,8.

Ἡ δὲ αὐτὴ δὲ τοῦ λόγου δύναμις καὶ τὸν ἱερέα ποιεῖ σεμνὸν
 καὶ τίμιον τῇ καινότητι τῆς εὐλογίας τῆς πρὸς τοὺς πολλοὺς κοι-
 νότητος χωριζόμενον· χθὲς γὰρ καὶ πρώην εἰς ὑπάρχων τῶν
 πολλῶν καὶ τοῦ δήμου ἀθρόον ἀποδεικνύται καθηγεμῶν, πρόε-
 5 δρος, διδάσκαλος εὐσεβείας, μυστηρίων λανθανόντων μυστα-
 γωγός· καὶ ταῦτα ποιεῖ μηδὲν τοῦ σώματος ἢ τῆς μορφῆς ἀμει-
 φθείς, ἀλλ' ὑπάρχων κατὰ τὸ φαινόμενον ἐκεῖνος ὃς ἦν, ἀοράτῳ
 δέ τινι δυνάμει καὶ χάριτι τὴν ἀόρατον ψυχὴν μεταμορφωθείς
 πρὸς τὸ βέλτιον. Καὶ οὕτως ἐπὶ πολλὰ τῶν πραγμάτων φέρων
 10 τὸν νοῦν εὐκαταφρόνητα μὲν ὄψει τὰ φαινόμενα, μεγάλα δὲ τὰ
 ἀπ' ἐκείνων τελούμενα, μάλισθ' ὅταν ἐκ τῆς παλαιᾶς ἱστορίας
 ἀναλέξη τὰ συγγενῆ τοῦ ζητουμένου καὶ ὁμοια. Τοῦ Μωϋσέως
 ἡ ράβδος ράβδος ἦν καρυῖνη, καὶ τί γὰρ ἄλλο ἢ ξύλον κοινόν, ὃ
 πᾶσα χεὶρ κόπτει καὶ φέρει, ρυθμίζει τε πρὸς τὸ δοκοῦν καὶ τῷ
 15 πυρὶ κατ' ἐξουσίαν δίδωσιν; Ἦνίκα δὲ ὁ Θεὸς ἠθέλησεν ἐπιτε-
 λέσαι δι' ἐκείνης τὰ ὑψηλὰ καὶ λόγου κρείττονα θαύματα, μετε-
 βάλλετο τὸ ξύλον εἰς ὄφιν· καὶ πάλιν ἐτέρωθι τύπτον τὰ ὕδατα
 ποτὲ μὲν αἷμα τὸ ὕδωρ ἐποίει, ποτὲ δὲ βατράχων γονὴν ἀνέβλω-
 ζεν· καὶ πάλιν τὴν θάλατταν ἔτεμνε μέχρι βυθῶν διακοπτομένην
 20 καὶ μὴ συρρέουσαν. Ὅμοίως ἐνὸς τῶν προφητῶν μηλωτῆ, αἰ-
 γὸς οὕσα δέρμα, λόγον τῆς οἰκουμένης τὸν Ἐλισαῖον εἰργάσατο.
 Τὸ δὲ τοῦ σταυροῦ ξύλον πᾶσιν ἀνθρώποις ἐστὶ σωτήριον, μέ-
 ρος ὄν, ὡς ἀκούω, συκομορέας εὐκαταφρονήτου φυτοῦ καὶ τῶν
 πολλῶν ἀτιμοτέρου. Καὶ θάμνος βάτου τῷ Μωϋσεῖ τὰ θεοφά-
 25 νια ἔδειξε, καὶ τοῦ Ἐλισαίου τὰ λείψανα νεκρὸν ἀνέστησε, καὶ
 πληρὸς τὸν τυφλὸν τὸν ἐκ κοιλίας ἐφώτισε· καὶ ταῦτα πάντα ὕλαι
 τυγχάνοντα ἄψυχοι καὶ ἀναίσθητοι τοῖς μεγάλοις θαύμασιν ἐμε-
 σίτευσαν τὴν τοῦ Θεοῦ δεξάμενα δύναμιν. Κατὰ δὲ τὴν ὁμοίαν

6. Ἐξ. 4,3· 7,17. 7. Ἐξ. 8,6.

8. Ἐξ. 14,21. 9. Δ' Βασ. 2,14-15.

Ἡ ἴδια δύναμη τοῦ Λόγου κάνει καὶ τὸν ἱερέα σεβαστὸ καὶ τιμημένο, πού ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν κοινὴ σχέση του μὲ τοὺς πολλοὺς μὲ τὴν καινὴ εὐλογία πού ἔλαβε. Χιτὲς δηλαδὴ καὶ προχτὲς ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ξαφνικὰ παρουσιάζεται ὁδηγὸς τῶν λαῶν, προκαθήμενος, διδάσκαλος τῆς πίστεως, μυσταγωγὸς ἀοράτων μυστηρίων. Κι αὐτὰ τὰ κάνει χωρὶς νὰ μεταβληθεῖ καθόλου τὸ σῶμα του ἢ ἡ μορφή του, ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενο εἶναι ἐκεῖνος πού ἦταν, ἔχει ὁμως μεταμορφωθεῖ ἢ ἀόρατη ψυχὴ του μὲ μιὰ ἀόρατη δύναμη καὶ χάρις πρὸς τὸ καλύτερο. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο δταν σκεφτεῖς πολλὰ πράγματα θὰ τὰ δεῖς εὐκαταφρόνητα κατὰ τὸ φαινόμενο, ἀλλὰ οἱ ἐνέργειές τους εἶναι μεγάλες, δταν μάλιστα ἀναλογιστεῖς τὰ συγγενῆ καὶ ὁμοια μὲ τὸ ζητούμενο ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Τὸ ραβδί τοῦ Μωυσῆ ἦταν ἀπὸ ξύλο καρυδιᾶς, τί ἄλλο ἀπὸ ἓνα ξύλο κοινό, πού τὸ κόβει ὁ καθένας καὶ τὸ κρατᾷ καὶ τὸ δουλεύει ἀνάλογα μὲ τὸ σκοπὸ πού τὸ θέλει καὶ τὸ ρίχνει κατὰ τὸ κέφι του στὴ φωτιά; Ὅταν ὁμως ὁ Θεὸς θέλησε νὰ ἐπιτελέσει μὲ τὸ ραβδί αὐτὸ τὰ ὑψηλὰ καὶ ἀνώτερα ἀπὸ λόγο θαύματα, τὸ ξύλο μεταβαλλόταν σὲ φίδι· κι ἄλλοῦ πάλι χτυπώντας τὰ νερά ἄλλοτε ἔκανε τὸ νερὸ αἷμα⁶ κι ἄλλοτε ἀνάβρυζε γόνου βατραχιῶν⁷· κι ἄλλοῦ ἔκοβε τὴ θάλασσα καὶ τὴ χωρίζε ὡς τὸ βυθὸ χωρὶς τὰ νερά νὰ συρρέουν ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη⁸. Ὅμοια κι ἐνὸς ἀπὸ τοὺς προφῆτες ἢ πρόβειά, ἐνῶ ἦταν δέρμα, ἔκανε τὸν Ἐλισσαῖο ἀφήγημα τῆς οἰκουμένης⁹. Τὸ ξύλο πάλι τοῦ σταυροῦ εἶναι ἡ σωτηρία ὄλων τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ὅπως ἀκούω εἶναι σανίδα μουριᾶς, ἐνὸς δέντρου περιφρονημένου καὶ κατώτερου ἀπὸ τὰ πῖο πολλά. Ἐπίσης ὁ θάμνος τοῦ βάτου ἔδειξε στὸ Μωυσῆ τὸ Θεό¹⁰, τὸ λείψανο πάλι τοῦ Ἐλισσαίου ἀνάστησε κάποιον νεκρὸ¹¹ καὶ ὁ πηλὸς ἔδωσε τὸ φῶς στὸν τυφλὸ ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς μάνας του¹². Ὅλα αὐτὰ εἶναι ὑλικά ἄψυχα καὶ ἀναίσθητα, ἐγιναν ὁμως μέσα γιὰ τὰ μεγάλα θαύματα, δταν δέχτηκαν τὴ δύνα-

10. Ἐξ. 3,2. 11. Δ' Βασ. 13,21.

12. Ἰω. 9,1-7.

ἀκολουθίαν τῶν λογισμῶν καὶ τὸ ὕδωρ οὐδὲν ἄλλο τυγχάνον ἢ ὕδωρ ἀνακαινίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν νοητὴν ἀναγέννησιν τῆς ἄνωθεν χάριτος εὐλογούσης αὐτό.

Ἐὰν δέ μοι πάλιν διστάζων τις καὶ ἀμφιβάλλον πράγματα 5 παρέχη συνεχῶς ἐρωτῶν καὶ διαπυρηνόμενος, Πῶς ὕδωρ ἀναγεννᾷ καὶ ἢ ἐπ' ἐκείνῳ τελουμένη μυσταγωγία, λέξω πρὸς αὐτὸν δικαιοτάτα· Στήσόν μοι τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως τῆς κατὰ σάρκα, κἀγὼ σοι διηγήσομαι τῆς κατὰ ψυχὴν παλιγγενεσίας τὴν δύναμιν. Ἐρεῖς τυχὸν ὧς τινα λόγον ἀποδιδούς· Σπέρ- 10 ματος αἰτία ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. Ἀντάκουε τοίνυν καὶ παρ' ἡμῶν, ὡς ὕδωρ εὐλογούμενον καθαίρει καὶ φωτίζει τὸν ἄνθρωπον. Ἄν δέ μοι πάλιν ἀνθυποκρούσης τὸ πῶς, ἀντιβοήσομαι σοι σφοδρότερον· Πῶς ἢ ὕγρὰ καὶ ἄμορφος οὐσία ἄνθρωπος γίνεται; Καὶ κατὰ πάσης τῆς κτίσεως οὕτως ὁ λόγος προβαίνων 15 ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι γυμνασθήσεται· πῶς οὐρανός; πῶς γῆ; πῶς θάλασσα; πῶς τὰ καθέκαστον; Πανταχοῦ γὰρ ὁ λογισμὸς τῶν ἀνθρώπων ἀπορῶν πρὸς τὴν εὐρεσιν πρὸς ταύτην καταφεύγει τὴν συλλαβὴν ὡς πρὸς καθέδραν οἱ τῷ βαδίζειν ἀδύνατοί. Καὶ ἵνα συνελὼν εἶπω, πανταχοῦ ἢ τοῦ Θεοῦ δύναμις καὶ 20 ἐνέργεια ἀκατάληπτός ἐστι καὶ ἀτεχνολόγητος, ὕφιστῶσα μὲν εὐκόλως ἄπερ ἂν ἐθέλη, τὴν δὲ λεπτομερῆ γινῶσιν τῆς ἐνεργείας ἡμῖν ἀποκρύψασα. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, ἐπιστήσας ποτὲ τὸν νοῦν τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς κτίσεως καὶ θαύματος ἀπόρου πληρωθεὶς τὴν ψυχὴν, ἐκεῖνο τὸ παρὰ πάντων ἀδόκονον ἀπε- 25 φθέγγατο. «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας». Τὴν μὲν γὰρ σοφίαν ἐνενόησε, τὴν δὲ τέχνην τῆς σοφίας οὐχ εὗρεν.

Καταλιπόντες τοίνυν τὸν ὑπὲρ δύναμιν ἀνθρωπικὴν πολυπραγμονεῖν ἐκεῖνο μᾶλλον ζητήσωμεν, ὃ καὶ μερικὴν ὑποφαίνει 30 κατάληψιν· τίνας ἔνεκεν δι' ὕδατος ἢ κάθαρσις καὶ πρὸς ποίαν χρεῖαν αἱ τρεῖς καταδύσεις παραλαμβάνονται; Ὁ τοίνυν καὶ οἱ

μη τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὴν ἴδια σειρά τῶν συλλογισμῶν ἂν καὶ τὸ νερὸ εἶναι νερὸ καὶ τίποτε ἄλλο, ἀνανεώνει τὸν ἄνθρωπο στὴ νοητὴ ἀναγέννηση, ἐνῶ ἡ χάρις ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸ εὐλογεῖ.

Ἄν πάλι κάποιος ποὺ διστάζει κι ἀμφιβάλλει κι ἐνοχλεῖ υποβάλλοντας συνέχεια ἐρωτήσεις καὶ ζητώντας ἐξηγήσεις, πῶς τὸ νερὸ καὶ ἡ μυσταγωγία ποὺ γίνεται μ' αὐτὸ ἀναγεννᾷ, θ' ἀπαντήσω σ' αὐτὸν μὲ ὄλο μου τὸ δίκιο. Παράστησέ μου τὸν τρόπο τῆς σωματικῆς γέννησης καὶ θὰ σοῦ ἐκθέσω κι ἐγὼ τὴ δύναμη τῆς ἀναγέννησης τῆς ψυχῆς. Θὰ μιλήσεις ἴσως μὲ τὸν τρόπο ἀπόδοσης αἰτίας· τὸ σπέρμα ὡς αἰτία κάνει τὸν ἄνθρωπο. Ἄκουσε τώρα κι ἐμένα, ὅτι τὸ νερὸ ποὺ εὐλογεῖται καθαίρει καὶ φωτίζει τὸν ἄνθρωπο. Ἄν πάλι μοῦ ἀντιπροβάλεις τὸ πῶς, θὰ σοῦ φωνάξω κι ἐγὼ δυνατώτερα· Πῶς γίνεται ἄνθρωπος ἡ ὕδαρῆς καὶ ἄμορφη οὐσία; Καὶ προχωρώντας ὁ λόγος μ' αὐτὸν τὸν τρόπο σ' ὄλη τὴν κτίση θὰ δοκιμαστεῖ σὲ κάθε πράγμα. Πῶς ἐγινε ὁ οὐρανός, πῶς ἡ γῆ, πῶς ἡ θάλασσα, πῶς τὸ κάθε πράγμα; Γιατί ὁ λογισμὸς τῶν ἀνθρώπων σταματώντας μπροστὰ στὴν ἀπορία νὰ βρεῖ, καταφεύγει στὴ φράση αὐτὴ σὰ νὰ ἦταν κάθισμα γιὰ τοὺς ἀδύνατους στὴν πεζοπορία. Καὶ γιὰ νὰ συντομεύσω, παντοῦ ἡ δύναμη καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκατάληπτη καὶ ἀνεξήγητη· δίνει εὐκολα τὴν ὑπαρξη σὲ ὅσα θέλει, μᾶς κρύβει ὁμως τὴ λεπτομερῆ γνώση τῆς λειτουργίας της. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ, ὅταν στάθηκε κάποτε κι ἔστρεψε τὸ νοῦ του στὴ μεγαλοπρέπεια τῆς κτίσης καὶ γέμισε ἡ ψυχὴ του ἀπὸ ἄπειρο θαυμασμό, διατύπωσε ἐκεῖνο ποὺ ἐπαναλαμβάνουν ὄλοι· «πόση μεγαλοσύνη, Κύριε, δείχνουν τὰ ἔργα σου· ὅλα τὰ δημιουργήσεις μὲ σοφία»¹³. Τῆ σοφία δηλαδὴ τὴν κατανόησε, δὲ βρῆκε ὁμως τὸν τρόπο λειτουργίας τῆς σοφίας.

Ἄφοῦ ἐγκαταλείψομε λοιπὸν τὴν πάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη δύναμη πολυπραγμοσύνη, ἂς ἐπιζητήσομε μᾶλλον ἐκεῖνο, ποὺ δείχνει ἔστω καὶ μερικὴ κατανόηση. Γιὰ ποιὸ λόγο γίνεται μὲ τὸ νερὸ ἡ κάθαρση καὶ ποιά ἡ ἀνάγκη νὰ γίνονται οἱ τρεῖς κα-

πατέρες ἐδίδαξαν καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς συντιθέμενος κατεδέξατο, τοῦτο τυγχάνει. Τέσσαρα στοιχεῖα γνωρίζομεν, ἀφ' ὧν ὁ κόσμος ἔχει τὴν σύστασιν, γνώριμα πᾶσι κἂν σιωπηθῆ τὰ ὀνόματα, εἰ δὲ προσῆκε διὰ τοὺς ἀπλουστεροὺς καὶ τὰς προσηγορίας εἰπεῖν·
 5 πῦρ καὶ ἀήρ, γῆ καὶ ὕδωρ. Ὁ τοίνυν Θεὸς ἡμῶν καὶ σωτὴρ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρῶν τὸ τέταρτον τούτων ὑπῆλθε τὴν γῆν, ἵν' ἐκεῖθεν τὴν ζωὴν ἀνατείλῃ· ἡμεῖς δὲ τὸ βάπτισμα παραλαμβάνοντες εἰς μίμησιν τοῦ Κυρίου καὶ διδασκάλου καὶ καθηγεμόνος ἡμῶν εἰς γῆν μὲν οὐ θαπτόμεθα (αὕτη γὰρ τοῦ νεκρω-
 10 θέντος παντελῶς σώματος γίνεται σκέπη τὴν ἀσθένειαν καὶ φθορὰν τῆς φύσεως ἡμῶν περιστέλλουσα), ἐπὶ δὲ τὸ συγγενὲς τῆς γῆς στοιχεῖον τὸ ὕδωρ ἐρχόμενοι ἐκείνῳ ἑαυτοὺς ἐγκρύπτομεν ὡς ὁ Σωτὴρ τῇ γῆ καὶ τρίτον τοῦτο ποιήσαντες τὴν τριήμερον ἑαυτοῖς τῆς ἀναστάσεως χάριν ἐξεικονίζομεν· καὶ ταῦτα
 15 ποιῶμεν οὐ σιωπῇ παραλαμβάνοντες τὸ μυστήριον, ἀλλὰ τῶν τριῶν ἁγίων ὑποστάσεων ἐπιλεγομένων ἡμῖν, εἰς ἃς ἐπιστεύσαμεν, ἐφ' αἷς καὶ ἐλπίζομεν, ἐξ ὧν ἡμῖν καὶ τὸ νῦν εἶναι καὶ τὸ πάλιν ἔσεσθαι περιγίνεται.

Τάχα δυσχεραίνεις ὁ πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Πνεύματος τολμη-
 20 ρῶς μαχόμενος καὶ ζηλοτυπεῖς τὸν Παράκλητον τοῦ σεβάσματος, ᾧ παρὰ τῶν εὐσεβῶν σέβεται· καταλιπὼν δὲ ἐμοὶ συμπλέκεσθαι ἀντίστηθι ταῖς τοῦ Κυρίου φωναῖς, εἰ δύνασαι, αἱ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ βαπτίσματος τοῖς ἀνθρώποις ἐνομοθέτησαν. Τί δὲ φησι τὸ τοῦ Δεσπότου παράγγελμα; «Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς
 25 τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Πῶς «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς»; Ἐπειδὴ ἀρχὴ τῶν πάντων. Πῶς «εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον»; Ἐπειδὴ τελειωτικὸν τῶν πάντων. Ὑποκύπτομεν οὖν Πατρί, ἵνα ἁγιασθῶμεν· ὑποκύπτομεν καὶ Υἱῷ, ἵνα αὐτὸ τοῦτο γένηται· ὑποκύπτομεν καὶ ἁγίῳ Πνεύ-

ταδύσεις; Αυτό λοιπόν πού και οί πατέρες δίδαξαν και ό δικός μας νοῦς σκέφτηκε και παραδέχτηκε εἶναι τοῦτο. Γνωρίζομε ότι ό κόσμος ἀποτελεῖται ἀπό τέσσερα στοιχεῖα, σ' ὄλους γνωστά ἀκόμα κι ἂν ἀποσιωπηθοῦν τὰ ὀνόματά τους. Κι ἂν πρέπει νά πῶ τὰ ὀνόματά τους γιά τοὺς ἀπλούστερους, αὐτὰ εἶναι ἡ φωτιά και ὁ ἀέρας, ἡ γῆ και τὸ νερό. Ὁ Θεὸς λοιπόν και σωτήρας μας ὀλοκληρώνοντας τὴ γιά χάρη μας οἰκονομία, κατέβηκε στοῦ τέταρτο ἀπὸ αὐτά, τὴ γῆ, γιά νά κάνει τὴ ζωὴ ν' ἀνατεῖλει ἀπὸ ἐκεῖ. Ἐμεῖς, παραλαμβάνοντας τὸ βάπτισμα γιά νά μιμηθοῦμε τὸν Κύριο και διδάσκαλο και ὀδηγό μας, δέ θαπτόμαστε βέβαια στη γῆ (γιατὶ αὐτὴ γίνεται κάλυμμα τοῦ φυσικῶς νεκρωμένου σώματος καλύπτοντας τὴν ἀσθένεια και τὴ φθορὰ τῆς φύσης μας), ἀλλὰ ἐρχόμαστε στοῦ συγγενικὸ μὲ τὴ γῆ στοιχεῖο, τὸ νερὸ και σ' ἐκεῖνο κρυβόμαστε, ὀπως ὁ Σωτήρας στη γῆ, και αὐτὸ κάνοντάς το τρεῖς φορές, ἐξεικονίζομε μὲ τὸν ἑαυτὸ μας τὴν τριήμερη χάρη τῆς ἀνάστασης. Και δέν τὰ κάνομε αὐτὰ παίρνοντας τὸ μυστήριο σιωπηλά, ἀλλὰ ἐπικαλούμαστε κατ' αὐτὸ τίς τρεῖς ἁγίες ὑποστάσεις, στις ὀποῖες πιστέψαμε και στις ὀποῖες ἐλπίζομε, ἀπὸ τίς ὀποῖες ἔχομε και τὸ ὅτι ὑπάρχομε και τὸ ὅτι θὰ ξαναζήσομε.

Ἴσως δυσανασχετεῖς ἐσὺ πὸ μάλιστα μὲ θράσος τὴ δόξα τοῦ Πνεύματος και ζηλεύεις γιά τὸ σεβασμὸ τοῦ Παρακλήτου ἐκ μέρους τῶν εὐσεβῶν. Πάψε νά συμπλέκεσαι μαζί μου κι ἀντιστάσου στοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, ἂν μπορεῖς, πὸ νομοθέτησαν τὴν ἐπίκληση αὐτὴ κατὰ τὸ βάπτισμα. Τί λέει λοιπόν τὸ παράγγελμα τοῦ Κυρίου; «Βαπτίζοντάς τους στοῦ ὄνομα τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ ἁγίου Πνεύματος»¹⁴. Γιατὶ «στοῦ ὄνομα τοῦ Πατέρα»; Ἐπειδὴ εἶναι ἀρχὴ τῶν πάντων. Γιατὶ «στοῦ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ»; Ἐπειδὴ εἶναι ἀρχὴ τῶν πάντων. Γιατὶ «στοῦ Πνεῦμα τὸ ἅγιο»; Ἐπειδὴ τελειοποιεῖ τὰ πάντα. Σκύβομε λοιπόν τὸ κεφάλι στοῦν Πατέρα, γιά νά μᾶς ἀγιάσει. Σκύβομε στοῦν Υἱό, γιά νά ἐπιτύχομε τὸ ἴδιο. Σκύβομε και στοῦ ἅγιο Πνεῦμα,

ματι, ἵνα τοῦτο γενώμεθα ὑπερ ἐκεῖνό ἐστι καὶ λέγεται. Οὐκ ἔστι τοῦ ἁγιασμοῦ διαφορὰ ὡς πλεον τοῦ Πατρὸς ἀγιάζοντος, ἔλαττον δὲ τοῦ Υἱοῦ, ἦττον δὲ τῶν δύο τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Διὰ τί οὖν τὰς τρεῖς ὑποστάσεις κατακερματίζεις εἰς διαφόρους 5 φύσεις καὶ τρεῖς ἐργάζῃ θεοὺς ἀνομοίους ἀλλήλων, μίαν παρὰ πάντων καὶ τὴν αὐτὴν χάριν δεχόμενος;

Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὑποδείγματα ἐμψυχότερον ἀεὶ πρὸς τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον ἐργάζεται, εἰκόνι βούλομαι παιδεῦσαι τῶν βλασφημούντων τὴν γνώμην ἐκ τῶν γηίνων καὶ ταπεινῶν σαφη- 10 νίζων τὰ μεγάλα καὶ καθ' αἴσθησιν μὴ βλεπόμενα. Εἰ γάρ σοι συνέβη συμφορὰν αἰχμαλωσίας ὑπομείναντι εἶναι παρὰ τοῖς πολεμίοις, δουλεῦειν δὲ καὶ ταλαιπωρεῖσθαι καὶ στένειν τὴν παλαιὰν ἐλευθερίαν ἣν εἶχες, ἀθρόον δέ τινες γνώριμοι καὶ πολῖται ἐν τῇ χώρᾳ τῶν σῶν δεσποτῶν καὶ τυράννων γενόμενοι ἤλευ- 15 θέρωσάν σε τῆς ἐπικειμένης ἀνάγκης λύτρα δόντες ἐξ Ἰσῆς καὶ τὴν δαπάνην τῶν χρημάτων ἐξ ἰσομοιρίας πρὸς ἑαυτοὺς διελόμενοι, ἄρα τῆς χάριτος ἐκείνης τυχὼν οὐκ ἂν ὁμοίως τοὺς τρεῖς ὡς εὐεργέτας ἑώρας καὶ τῶν λύτρων τὴν ἀμοιβὴν εἰς ἰσομοιρίας εἰσέφερες κοινῆς ὑπὲρ σοῦ καὶ τῆς σπουδῆς καὶ τῆς δαπά- 20 νης γεγενημένης, ἂν περ δίκαιος ὑπάρχῃς τῆς εὐεργεσίας κριτής;

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἐν ὑποδείγμασιν· οὐ γὰρ νῦν ἡμῖν σκοπὸς τὸν τῆς πίστεως ἀπευθύνειν λόγον, πρὸς δὲ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν καὶ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἀναδράμωμεν. Εὐρίσκω γὰρ ὅτι τὴν τοῦ βαπτίσματος χάριν οὐ τὰ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐκή- 25 ρυξεν εὐαγγέλια, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου πανταχοῦ ἢ Παλαιὰ Γραφή τῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν προετύπωσε τὴν εἰκόνα, οὐ τηλαυγῶς τὴν μορφήν ἐμφανίζουσα, ἀνίγμασι δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν προὑποφαίνουσα. Καὶ ὡς ὁ ἄμνός προεκηρύττετο καὶ ὁ σταυρὸς προεφητεύετο, οὕτω καὶ τὸ βά- 30 πτισμα πρακτικῶς καὶ λογικῶς ἐμηνύετο. Ἀναμνήσωμεν δὲ τοὺς φιλοκάλους τῶν τύπων· ἀπαιτεῖ γὰρ ὁ τῆς ἑορτῆς καιρὸς ὡς ἀναγκαίαν τὴν μνήμην.

για να γίνουμε ότι είναι και λέγεται. Δεν υπάρχει διαφορά αγιασμού, ότι τάχα ο Πατέρας αγιάζει περισσότερο, λιγότερο ο Υἱός και λιγότερο από τους δύο τό ἅγιο Πνεῦμα. Γιατί λοιπόν κομματιάζεις τις τρεις ὑποστάσεις σε διαφορετικές φύσεις και δημιουργεῖς τρεις θεούς ἀνόμοιους μεταξύ τους, ἐνώ ἀπό ὄλους δέχεσαι μιὰ και τὴν αὐτὴ χάρη;

Ἐπειδὴ ὁμως τὰ παραδείγματα κάνουν πάντα πὸ παραστατικὸ τὸ λόγο σ' αὐτοὺς πὸ ἀκοῦνε, θέλω νὰ ἐλέγξω τὴ γνώμη ὄσων βλασφημοῦν, διασαφηνίζοντας μὲ τὰ γήινα και τὰ ταπεινὰ τὰ μεγάλα και ὄσα δὲν συλλαμβάνει ἡ αἴσθησις. Ἄν σοῦ τύχαινε νὰ ὑποστεῖς τὴ συμφορὰ τῆς αἰχμαλωσίας και νὰ ζῆσεις κοντὰ στοὺς ἐχθροὺς και νὰ εἶσαι δοῦλος και νὰ ταλαιπωρεῖσαι και νὰ στενάζεις γιὰ τὴν παλιὰ ἐλευθερία πὸ εἶχες και ξαφνικὰ κάποιοι πὸ ἐγιναν γνώριμοί σου, πολῖτες τῆς χώρας τῶν κυρίων σου και τῶν τυράννων, σε ἐλευθέρωναν ἀπὸ τὴ σκλαβιά πὸ σε πίεζε δίνοντας ἴσο μερίδιο λύτρων ὁ καθένας και μοιράζοντας ἐξίσου τὴ δαπάνη μεταξύ τους, ἄραγε, τυχαίνοντας αὐτὴ τὴ χάρη, δὲ θὰ ἐβλεπες ὄμοια και τοὺς τρεῖς ὡς εὐεργέτες και θὰ ἀπέδιδες τὰ λύτρα σε τρία ἴσα μέρη, ἀφοῦ τὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ χάρη σου και ἡ δαπάνη ἦταν κοινὴ, ἂν βέβαια εἶσαι δίκαιος κριτὴς τῆς εὐεργεσίας;

Αὐτὰ ὄσα μπορεῖ νὰ πεῖ ἓνα παράδειγμα. Γιατὶ δὲν εἶναι τώρα σκοπὸς μου νὰ σᾶς ἀπευθύνω τὴ διδασκαλία τῆς πίστες μας. Ἄς ἐπιστρέψομε ὁμως στὴν παρούσα περίπτωσις και τὸ θέμα πὸ μᾶς ἀπασχολεῖ. Βρίσκω ὄτι τὴ δωρεὰ τοῦ βαπτίσματος δὲν τὴν κήρυξαν τὰ εὐαγγέλια πὸ γράφτηκαν μετὰ τὸ σταυρὸ, ἀλλὰ και πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνανθρώπησις τοῦ Κυρίου σε ὄλα τὰ μέρη της ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προτύπωσε τὴν εἰκόνα τῆς ἀναγέννησῆς μας, χωρὶς βέβαια νὰ τὴν παρουσιάζει μὲ ὄλοκᾶθαρη μορφή, ἀλλὰ προσημαίνοντας τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ μὲ αἰνίγματα. Κι ὄπως ὑπῆρχαν προαγγελίες γιὰ τὸν ἄμνὸ και προφητεῖες γιὰ τὸ σταυρὸ, ἔτσι ὑπῆρχε και πρακτικὸ και λογικὸ μῆνυμα γιὰ τὸ βάπτισμα. Ἄς ὑπενθυμίσομε στοὺς φίλους τοῦ καλοῦ τις προτυπώσεις. Γιατὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐορτῆς ἀπαιτεῖ τὴ μνήμη τους ὡς ἀπαραίτητη.

Ἡ Ἄγαρ ἡ παιδίσκη τοῦ Ἀβραάμ, ἦν καὶ Παῦλος ἀλληγορεῖ πρὸς Γαλάτας διαλεγόμενος, ἐκπεμφθεῖσα τῆς οἰκίας τοῦ Κυρίου διὰ τὴν ὀργὴν τῆς Σάρρας (χαλεπὸν γὰρ ταῖς νομίμοις γυναιξίν ὑποπτευομένη δούλη πρὸς τὸν δεσπότην) ἔρημος ἐφέρετο 5 πρὸς ἔρημον γῆν ὑπομάζιον ἔχουσα βρέφος τὸν Ἰσμαήλ. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ἀπορίᾳ τῶν ἀναγκαίων γέγονεν, αὐτὴ τε ἐγγὺς ἦλθε θανάτου καὶ πρό γε αὐτῆς τὸ παιδίον (τὸ γὰρ ὄν ἐν τῷ ἀσκήῳ ὕδωρ ἔδαπανήθη, ἐπεὶ μηδὲν οἶόν τε τὴν συναγωγὴν αὐτάρκειαν ἔχειν ζωῆς τὴν τέως ἐν τοῖς τύποις διάγουσαν τῆς ἀνάου πηγῆς), ἀγ- 10 γελος ἐκ τοῦ παραδόξου φαίνεται καὶ δείκνυσιν αὐτῇ φρέαρ ὕδατος ζῶντος, κάκειθεν ὑδρευσαμένη σώζει τὸν Ἰσμαήλ. Ὅρα τοίνυν τύπον μυστικόν, ὅπως εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δι' ὕδατος ζῶντος τῷ ἀπολλυμένῳ ἡ σωτηρία οὐ πρότερον ὄντος, ἀλλὰ δι' ἀγγέλου κατὰ χάριν δοθέντος.

15 Χρόνοις δὲ ὕστερον πάλιν γάμοις ἔδει καταζευχθῆναι τὸν Ἰσαάκ, δι' ὃν καὶ ὁ Ἰσμαήλ σὺν τῇ μητρὶ τῆς πατρικῆς ἐστίας ἠλάθη. Ἀποσταλεὶς δὲ ὁ οἰκέτης τοῦ Ἀβραάμ προμνήστωρ, ὥστε τῷ κυρίῳ νυμφεύσασθαι, εὕρισκε τὴν Ρεβέκκαν ἐπὶ τοῦ φρέατος, καὶ γάμος ὁ μέλλων ποιεῖν τὸ γένος Χριστοῦ ἐφ' ὕδα- 20 τος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρώτην συνθήκην. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσαάκ, ἠνίκα ταῖς ἀγέλαις ἐφεστήκει, πανταχοῦ τῆς ἐρημίας ὠρυσσε φρέατα, ἅπερ ἐνέφραττον καὶ κατεχῶννον οἱ ἀλλόφυλοι εἰς τύπον τῶν εἰς ὕστερον ἀσεβῶν, ὅσοι τὴν τοῦ βαπτίσματος χάριν ἐκῶλον καὶ ἀνεστόμουν ζυγομαχοῦντες πρὸς 25 τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' ὁμως οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ἱερεῖς φρεωροχοῦντες ἐνίκησαν καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ τοῦ βαπτίσματος δῶρον ἐπέκλυσεν.

«Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ τοῦ λόγου δύναμιν σπεύδων καὶ ὁ Ἰα-

Ἡ Ἄγαρ¹⁵, ἡ δούλη τοῦ Ἀβραάμ, ποὺ καὶ ὁ Παῦλος ἀναφέρει μιλώντας ἀλληγορικὰ στοὺς Γαλάτες, ὅταν διώχτηκε ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ κυρίου της ἐξαιτίας τῆς ὀργῆς τῆς Σάρρας (εἶναι φοβερὸ γιὰ τίς νόμιμες γυναῖκες νὰ ὑποπτεύονται σχέση τῆς δούλης τους μὲ τὸν κύριο τοῦ σπιτιοῦ), ἡ Ἄγαρ πλανιόταν ἐρημη μέσα στὴν ἐρημιὰ ἔχοντας στὴν ἀγκαλιά της μικρὸ ποὺ θήλαζε, τὸν Ἰσμαήλ. Τῆς ἔλειψαν κάποτε τὰ ἐφόδιά της κι ἔφτασε κι αὐτὴ στὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου καὶ τὸ παιδί πρὶν ἀπὸ αὐτὴ (γιατὶ τὸ νερὸ ποὺ εἶχε στὸν ἀσκὸ τελείωσε ἐπειδὴ οὔτε ἦταν δυνατὸ ἡ συναγωγὴ νὰ ἔχει ἀνάρκεια ζωῆς, αὐτὴ ποὺ ὡς τότε ζοῦσε στοὺς τύπους τῆς ἀέναης πηγῆς). Τότε κατὰ παράδοξο τρόπο παρουσιάζεται ἄγγελος καὶ τῆς δείχνει ἓνα πηγάδι μὲ ζωντανὸ φρέσκο νερὸ καὶ παίρνοντας ἀπὸ κεῖ νερὸ σώζει τὸν Ἰσμαήλ. Πρόσεξε λοιπὸν τύπο μυστικὸ, πῶς εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἡ σωτηρία γι' αὐτὸν ποὺ χάνεται πραγματοποιεῖται μὲ ζωντανὸ νερὸ ποὺ δὲν ὑπῆρχε πρῶτα, ἀλλὰ παραχωρήθηκε κατὰ χάρη ἀπὸ ἄγγελο¹⁶.

Καὶ πάλι ὕστερα ἀπὸ χρόνια ἔπρεπε νὰ γίνῃ ὁ γάμος τοῦ Ἰσαάκ, ποὺ γιὰ χάρη του διώχτηκε καὶ ὁ Ἰσμαήλ μὲ τὴ μητέρα του ἀπὸ τὴν πατρικὴ ἐστία. Στάλθηκε λοιπὸν ὁ ὑπάλληλος τοῦ Ἀβραάμ ὡς προξενητῆς γιὰ νὰ βρεῖ σύζυγο στὸν Ἰσαάκ καὶ βρίσκει τὴ Ρεβέκκα στὸ πηγάδι. Καὶ ὁ γάμος ποὺ ἦταν νὰ δώσει τὴ γενιὰ τοῦ Χριστοῦ ἔλαβε καὶ τὴν ἀρχὴ του καὶ τὴν πρώτη συμφωνία κοντὰ στὸ νερὸ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰσαάκ, ὅταν ἐπιστατοῦσε στὰ κοπάδια τοῦ πατέρα του, σὲ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἐρήμου ἀνοίγε πηγάδια, ποὺ τὰ ἔφραζαν οἱ ἀλλόφυλοι καὶ τὰ παράχωναν ὡς προτύπωση τῶν μεταγενέστερων ἀσεβῶν, ὅσοι ἐμπόδιζαν τὴ δωρεὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ ἀνοίγαν στόμα κατὰ τῆς ἀλήθειας πολεμώντας την. Οἱ μάρτυρες ὁμως καὶ οἱ ἱερεῖς νίκησαν στὸ ἀνοιγμα πηγαδιῶν καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ βαπτίσματος κατάκλυσε ὅλη τὴν οἰκουμένη¹⁷.

Σύμφωνα μὲ αὐτὸ τὸ νόημα τοῦ λόγου καὶ ὁ Ἰακώβ πηγαί-

16. Γεν. 24,15 ἐ. 17. Γεν. 29,9 ἐ.

κὼβ ἐπὶ μνηστειάν ἀδοκῆτως ἐπὶ τοῦ φρέατος συνήνητησε τῇ Ρα-
 χήλ. Ἐπέκειτο δὲ λίθος μέγας τῷ φρέατι, ὃν πλῆθος ποιμένων
 συνιὸν ἀπεκύλιον, εἴθ' οὕτως ἑαυτοῖς καὶ τοῖς προβάτοις ὕδρευ-
 οντο, ὁ δὲ Ἰακὼβ μόνος ἀποκυλίνει τὸν λίθον καὶ ποτίζει τῆς
 5 μνηστῆς τὰ πρόβατα. Αἶνιγμα οἶμαι τὸ πρᾶγμα καὶ σκιὰ τοῦ
 μέλλοντος. Τίς γὰρ ὁ ἐπικείμενος λίθος ἢ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, περὶ
 οὗ φησιν Ἡσαΐας, «καὶ ἐμβαλῶ εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πο-
 λυτελεῖ, ἔντιμον, ἐκλεκτόν», καὶ Δανιὴλ ὁμοίως, «ἐτμήθη λίθος
 ἄνευ χειρός, τουτέστιν ἐγεννήθη Χριστὸς ἄνευ ἀνδρός»; Ὡς γὰρ
 10 καινὸν ἔστι καὶ παράδοξον λίθον πέτρας ἀποτμηθῆναι ἄνευ λι-
 θοτόμου καὶ ὀργάνων λιθουργικῶν, οὕτω παντὸς ἐπέκεινα θαύ-
 ματος ἐξ ἀνυμφεύτου παρθένου τόκον ὄφθῆναι. Ἐπέκειτο τοίνυν
 τῷ φρέατι ὁ λίθος ὁ νοητὸς Χριστὸς κρύπτων ἐν βάθει καὶ μυ-
 στηρίῳ τὸ τῆς παλιγγενεσίας λουτρόν, ἔτι χρόνου πολλοῦ δεόμε-
 15 νον εἰς ἀποκάλυψιν ὡς σχοινοῦ μακροῦ· οὐδεὶς δὲ τὸν λίθον
 ἀπεκύλισεν εἰ μὴ Ἰσραὴλ, ὃς ἔστι νοῦς ὀρῶν Θεόν. Ἀλλὰ καὶ
 ἀνιμᾶται τὸ ὕδωρ καὶ ποτίζει τὰ πρόβατα τῆς Ραχήλ, τουτέστι,
 μυτήριον κεκρυμμένον ἀποκαλύψας, δίδωσι ζωτικὸν ὕδωρ τῇ
 ἀγέλῃ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὸ τῶν τριῶν ράβδων τοῦ Ἰακὼβ
 20 πρόσθε· ἀφ' οὗ γὰρ αἱ τρεῖς ράβδοι τῇ πηγῇ παρετέθησαν,
 ἕκτοτε ὁ Λάβαν ὁ πολύθεος πένης ἐγένετο, πλούσιος δὲ καὶ πο-
 λύαρνος Ἰακὼβ. Ἀλληγορηθῆτω δὲ ὁ Λάβαν εἰς τὸν διάβολον
 καὶ ὁ Ἰακὼβ εἰς τὸν Χριστόν· μετὰ γὰρ τὸ βάπτισμα Χριστὸς
 πᾶσαν ἤρε τὴν ἀγέλην τοῦ Σατανᾶ καὶ αὐτὸς ἐπλούτησεν.
 25 «Μωϋσῆς δὲ ὁ μέγας βρέφος ὑπάρχων ἀστεῖον καὶ ὑπομά-
 ζιον ὑποπεσὼν τῇ κοινῇ καὶ σκυθρωπῇ ψήφῳ, ἦν ὁ σκληρὸς
 Φαραὼ κατὰ τῶν βρεφῶν τῶν ἀρρένων ἐξήνεγκεν, ἐξετέθη
 πρὸς ταῖς ὄχθαις τοῦ ποταμοῦ οὐ γυμνός, ἀλλ' ἐμβληθεὶς λάρνακι

νοντας πρὸς τὴ μνηστεία του συναντᾷ ἀπροσδόκητα τὴ Ραχήλ στὸ πηγάδι. Μεγάλη πέτρα ἔκλεινε τὸ πηγάδι, πού πολλοὶ βοσκοὶ μαζί μαζεῦνταν καὶ τὴν ἔβγαζαν κι ἔτσι ἔπαιρναν νερὸ αὐτοὶ καὶ τὰ κοπάδια τους. Ὁ Ἰακώβ ὁμοίως κύλησε μόνος του τὴν πέτρα καὶ ποτίζει τὰ πρόβατα τῆς μέλλουσας μνηστῆς του. Τὸ πράγμα ἀποτελεῖ ὑπαινιγμὸ καὶ σκιά τοῦ μέλλοντος. Ποιὸς ἦταν ὁ λίθος πού ἔκλεινε τὸ πηγάδι, παρὰ ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, γιὰ τὸν ὁποῖο λέει ὁ Ἡσαΐας «καὶ θὰ βάλω στὰ θεμέλια τῆς Σιών λίθο ἀκριβό, πολύτιμο, ἐκλεκτό»¹⁸; Ἐπίσης κι ὁ Δανιήλ «λατομήθηκε πέτρα χωρὶς ἀνθρώπου χέρυ»¹⁹, δηλαδή ὁ Χριστός γέννηθηκε χωρὶς σύμπραξη ἀνδρός. Ὅπως δηλαδή εἶναι πρωτάκουστο καὶ παράδοξο ν' ἀποκοπεῖ μιὰ πέτρα δίχως λατόμο καὶ λιθουργικὰ ἐργαλεῖα, ἔτσι εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε θαῦμα νὰ δοῦμε παιδί ἀπὸ παρθένα πού δὲν ἔχει νυμφευθεῖ. Ἦταν λοιπὸν πάνω στὸ πηγάδι ὁ νοητὸς λίθος, ὁ Χριστὸς πού σκέπαζε στὰ βάθη καὶ στὸ μυστήριό τὸ λουτρὸ τῆς ἀναγέννησης, πού ἤθελε πολὺν καιρὸ ἀκόμα ὅπως σκοινὶ πολὺ μακρὸ γιὰ νὰ βγεῖ στὴν ἐπιφάνεια. Καὶ κανένας δὲν ἀποκύλισε τὴν πέτρα παρὰ μονάχα ὁ Ἰσραήλ, πού σημαίνει, «νοῦς πού βλέπει τὸ Θεό». Ἀλλὰ καὶ ἀντλεῖ τὸ νερὸ καὶ ποτίζει τὰ πρόβατα τῆς Ραχήλ, δηλαδή ἀποκάλυψε κρυμμένο μυστήριό καὶ δίνει ζωτικὸ νερὸ στὸ κοπάδι τῆς Ἐκκλησίας. Πρόσθεσε ἀκόμα καὶ τὰ τρία ραβδιὰ τοῦ Ἰακώβ²⁰. Ὅταν ἔφερε τὰ τρία ραβδιὰ κοντὰ στὴν πηγὴ, ἀπὸ τότε ὁ εἰδωλόατρης Λάβαν ἔγινε φτωχός, ἐνῶ πλούσιος μὲ πολλὰ κοπάδια ἔγινε ὁ Ἰακώβ. Ἀλληγορικὰ μποροῦμε νὰ ἐρμηνεύσομε τὸ Λάβαν μὲ τὸ διάβολο καὶ τὸν Ἰακώβ μὲ τὸ Χριστό. Γιατὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ Χριστὸς σήκωσε ὄλο τὸ κοπάδι τοῦ Σατανᾶ καὶ τὸ ἔκανε δικό του πλοῦτο.

Ὁ μέγας πάλι Μωυσῆς ὅταν ἦταν βρέφος χαριτωμένο καὶ ἀκόμα θήλαζε ἔπεσε στὴν κοινὴ καὶ σκληρὴ ἀπόφαση²¹, πού πῆρε ὁ ἀπάνθρωπος Φαραὼ κατὰ τῶν ἀρσενικῶν παιδιῶν. Τὸν ἄφησαν λοιπὸν στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ ὄχι γυμνός, ἀλλὰ σὲ κι-

18. Ἠσ. 28,16. 19. Δαν. 2,45.

20. Γεν. 30,37 ἔ. 21. Ἐξ 1,22 ἔ.

(ἔδει γὰρ εἶναι τυπικῶς τὸν νόμον ἐν κιβωτῷ), ἐγγὺς δὲ κατετέθη τοῦ ὕδατος· γειτνιᾷ γὰρ ὁ νόμος τῇ χάριτι καὶ τὰ ἐφῆμερα τῶν Ἑβραίων ραντίσματα, ἃ μικρὸν ὕστερον ἐμελλε τῷ τελείῳ καὶ θαυμαστῷ βαπτίσματι καλυφθῆσθαι. Ὡς δὲ Παύλῳ τῷ
5 θεσπεσίῳ δοκεῖ καὶ ὁ λαὸς αὐτὸς τὴν Ἐρυθρὰν περαιωθεὶς θάλασσαν τὴν ἐξ ὕδατος σωτηρίαν εὐηγγελίζετο· παρῆλθεν ὁ λαός, καὶ βασιλεὺς ὁ Αἰγύπτιος μετὰ τῆς στρατιᾶς ἐβυθίσθη, καὶ τὸ μυστήριον διὰ τῶν ἔργων προεφητεύετο. Καὶ νῦν γὰρ ἡνίκα ἂν ὁ λαὸς ἐν τῷ τῆς παλιγγενεσίας ὕδατι γένηται φεύγων τὴν Αἰγυ-
10 πτον τὴν μοχθηρὰν ἀμαρτίαν, αὐτὸς μὲν ἐλευθεροῦται καὶ σώζεται, ὁ δὲ διάβολος μετὰ τῶν ἰδίων ὑπηρετῶν (λέγω δὴ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας) ἀποπνίγεται τῇ λύπῃ καὶ φθείρεται συμφορὰν ἰδίαν τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἡγούμενος.

Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα εἰς βεβαίωσιν τῆς προκειμένης
15 πραγματείας ἡμῖν, πλὴν οὐδὲ τῶν ἐξῆς ἀμελητέον τῷ φιλοκάλῳ. Πολλὰ γὰρ παθὼν ὡς ἐδιδάχθημεν ὁ τῶν Ἑβραίων λαὸς καὶ τὴν μοχθηρὰν διανύσας τῆς ἐρήμου περίοδον οὐ πρότερον τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἀπέλαβε, πρὶν ὀδηγοῦντος Ἰησοῦ καὶ τὴν ζωὴν αὐτῷ κυβερνῶντος καὶ κατευθύνοντος εἰς τὸν Ἰορδάνην
20 ἐπεραιώθη. Ἰησοῦς δὲ τοὺς δώδεκα λίθους ἀποθέμενος ἐν τῷ ρεύματι πρόδηλός ἐστιν, ὅτι τοὺς δώδεκα μαθητὰς τοὺς ὑπῆρέτας τοῦ βαπτίσματος προηυτρέπιζεν. Ἡ δὲ θαυμαστὴ ἱερουργία καὶ πάντα νοῦν ἀνθρώπων ὑπερβαίνουσα τοῦ Θεοβίτου τοῦ γέροντος τί ποτε ἄλλο ἢ πρακτικῶς προμηνύει τὴν εἰς Πατέρα καὶ
25 Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα πίστιν καὶ ἀπολύτρωσιν; Ἐπειδὴ γὰρ ἅπας ὁ τῶν Ἑβραίων λαὸς τὴν πατρῶαν πατήσας εὐσέβειαν εἰς τὴν πολύθεον πλάνην ἐξέπεσε καὶ ὁ βασιλεὺς Αἰχὰβ παρὰ τῆς εἰδωλολατρίας ἐπαίζετο κακὴν τοῦ βίου κοινωνὸν καὶ παμμί-
ρον τῆς ἀσεβείας ἔχων διδάσκαλον τὴν δυσώνυμον Ἰεζάβελ,

βώτιο (γιατί ἔπρεπε νὰ ἦταν ὁ τύπος τοῦ νόμου ποῦ ἦταν σὲ κιβωτὸ) κοντὰ στὸ νερό. Γιατὶ ὁ νόμος γειτονεύει μὲ τὴ χάρη καὶ τὰ παροδικὰ ραντίσματα τῶν Ἑβραίων ποῦ ἐπρόκειτο λίγο ἀργότερα νὰ πάρει τὴ θέση τους τὸ τέλειο καὶ θαυμαστὸ βάπτισμα²². Καὶ ὅπως νομίζει ὁ θεσπέσιος Παῦλος κι ὁ ἴδιος ὁ λαὸς ποῦ πέρασε τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα εὐαγγελιζόταν τὴ σωτηρία μὲ τὸ βάπτισμα. Πέρασε ὁ λαὸς καὶ ὁ Αἰγύπτιος βασιλιάς βούλιαξε μαζί μὲ τὸ στρατό του²³ καὶ δίνονταν γιὰ τὸ μυστήριον ἐμπρακτικῆ προφητείας. Γιατὶ καὶ τώρα, ὅποτε ὁ λαὸς ἔρθει στὸ λουτρὸ τῆς παλιγγενεσίας, φεύγοντας ἀπὸ τὴν κακοποιὸ ἁμαρτία Αἰγυπτο, ὁ ἴδιος ἐλευθερώνεται καὶ σώζεται, ἐνῶ ὁ διάβολος μαζί μὲ τοὺς ὑπηρέτες του, ἐννοῶ τὰ πονηρὰ πνεύματα, σκάζει ἀπὸ τὴ λύπη του κι ἀφανίζεται, γιατί θεωρεῖ συμφῶρὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

Εἶναι αὐτὰ ἀρκετὰ βέβαια γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν ἀνάπτυξή μου αὐτῆ, ἀλλὰ ὁ φίλος τοῦ καλοῦ δὲν πρέπει ν' ἀμελήσει καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀφοῦ ἔπαθε πολλά, ὅπως μάθαμε, ὁ λαὸς τῶν Ἑβραίων καὶ πέρασε τὴ βασανιστικὴ περίοδο τῆς ἐρήμου, δὲ χάρηκε τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, μέχρι ποῦ μὲ ὀδηγὸ του τὸν Ἰησοῦ καὶ τῆς ζωῆς του κυβερνήτη καὶ μὲ τὴν κατεύθυνση ἐκείνου ἔφτασε στὸν Ἰορδάνη²⁴. Καὶ ὁ Ἰησοῦς, ποῦ ἔριξε τίς δώδεκα πέτρες στὸ ποτάμι²⁵, εἶναι φανερὸ ὅτι προεικόνιζε τοὺς δώδεκα μαθητὲς τοὺς ὑπηρέτες τοῦ βαπτίσματος. Καὶ ἡ θαυμαστὴ ἱερουργία τοῦ θεσπίτη γέροντα²⁶, ποῦ ὑπερβαίνει κάθε ἀνθρώπινο νοῦ, τί ἄλλο μορεῖ νὰ προμηνᾷ στὴν πράξη, παρὰ τὴν πίστη στὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ τὴν ἀπολύτρωσή μας; Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ λαὸς τῶν Ἑβραίων, καταπατώντας τὴν προγονικὴ του εὐσέβεια, ξέπεσε στὴν πλάνη τῆς πολυθείας καὶ ὁ βασιλιάς Ἀχαάβ ἦταν παίγνιο τῆς εἰδωλολατρίας, ἔχοντας κακὴ σύντροφο τῆς ζωῆς του καὶ παμμίσηρ δασκάλισσα τῆς ἀσέβειας τὴν διαβόητη Ἰεζάβελ, ὁ προφήτης,

22. Α' Κορ. 10,1-2. 23. Ἐξ. 14,21 ἐ. 24. Ἰησ. Ναυῆ 3,1.

25. Ἰησ. Ναυῆ 4,3. 26. Γ' Βασ. 18,22 ἐ.

πλησθεις ὁ προφήτης τῆς πνευματικῆς χάριτος ἐλθὼν δὲ εἰς συντυχίαν τῷ Ἀχαάβ ὑπὸ μάρτυρι τῷ βασιλεῖ καὶ παντὶ τῷ λαῷ τοῖς τῆς Βάαλ ἱερεῦσιν ἀντικατέστη πρὸς ἀγῶνα θαυμαστὸν καὶ ἐξαισίον· καὶ προβαλλόμενος αὐτοῖς τὸ χωρὶς πυρὸς ἱερουργή-
 5 σαι τὸν βοῦν, καταγελάστους ἔδειξε καὶ ἀθλίους μάτην εὐχομέ-
 νους καὶ κράζοντας τοῖς οὐκ οὔσι θεοῖς. Τέλος ἐπικαλεσάμενος αὐτὸς τὸν ἴδιον καὶ ἀληθινὸν Θεὸν ὑπερβολαῖς πλείοσι καὶ προσθήκαις θαυμαστῶς ἐξετέλεσε τὸ προβληθὲν ἀγώνισμα· οὐ γὰρ ἀπλῶς εὐξάμενος ἤγαγε τὸ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ κατὰ τῶν ξύ-
 10 λων ξηρῶν ὑπαρχόντων, ἀλλὰ τοῖς ὑπηρέταις ἐγκελευσάμενος καὶ προστάζας ὕδωρ κομίσαι πολὺ, τρίτον δὲ τῶν σχιδάκων καταχέας τοὺς ἀμφορίσκους εὐχῆ τὸ πῦρ ἀνήψεν ἐξ ὕδατος, ἵνα, ἐκ τῆς φυσικῆς τῶν στοιχείων ἐναντιότητος ἐκ τοῦ παραδόξου συνδραμόντων εἰς φιλίαν καὶ συνεργίαν, μετὰ πολλῆς ὑπερβο-
 15 λῆς τοῦ ἰδίου Θεοῦ τὴν δύναμιν ἐπιδειξῆται.

Ταῦτα μὲν ὁ Ἥλιος σαφῶς τὴν ἐς ὕστερον μέλλουσαν τελεῖ-
 σθαι τοῦ βαπτίσματος μυσταγωγίαν διὰ τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης ἱερουργίας ἡμῖν προανεφώνησεν· ὕδατι γὰρ ἀνήφθη τὸ πῦρ τρί-
 20 τον ἐπαντληθέντι, ὥστε δηλοῦσθαι ὅτι, ὅπου ὕδωρ τὸ μυστικόν,
 ἐκεῖ καὶ Πνεῦμα τὸ ζωπυροῦν τὸ θερμόν, τὸ πυροειδές, τὸ τοὺς ἀσεβεῖς καῖον καὶ τοὺς πιστοὺς φωτίζον. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ τούτου μαθητῆς Ἐλισαῖος ἐλθόντος πρὸς αὐτὸν ἰκέτου Ναιμὰν τοῦ Σύρου, τοῦ τὴν λέπραν νοσήσαντος, λούσας ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καθαίρει τὸν ἄρρωστον καὶ τῇ γενικῇ χρήσει τοῦ ὕδατος καὶ τῷ
 25 ἰδικῷ τοῦ ποταμοῦ βαπτίσματι σαφῶς προὑποφαίνων τὸ μέλ-
 λον· μόνος γὰρ Ἰορδάνης ποταμῶν ἐν ἑαυτῷ δεξάμενος τοῦ ἀγιασμοῦ καὶ τῆς εὐλογίας τὴν ἀπαρχὴν ὥσπερ ἐκ τινος πηγῆς τοῦ ἰδίου τύπου τῷ κόσμῳ παντὶ τὴν τοῦ βαπτίσματος ἐπωχέ-
 τευσε χάριν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐνεργὰ καὶ πρακτικὰ μηνύματα τῆς
 30 διὰ τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας.

Κατίδωμεν δὲ λοιπὸν τὰς διὰ λόγων καὶ φωνῶν προφη-

ἀφοῦ ἐμφορήθηκε ἀπὸ τῆ χάρη τοῦ Πνεύματος, πῆγε νὰ συναντήσῃ τὸν Ἀχαάβ, καὶ μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ βασιλιᾶ καὶ ὄλου τοῦ λαοῦ ἀντιπαρατέθηκε στοὺς ἱερεῖς τοῦ Βάαλ σὲ ἀγώνα θαυμαστὸ καὶ καταπληκτικὸ. Τοὺς πρότεινε νὰ θυσιάσουν τὸ βόδι χωρὶς φωτιὰ καὶ τοὺς παρουσίασε καταγέλαστους καὶ ἀξιολύπητους, καθὼς προσεύχονταν καὶ φώναζαν χωρὶς ἀποτέλεσμα στοὺς ἀνύπαρκτους θεοὺς. Τέλος, ἀφοῦ ἐπικαλέστηκε κι ἐκεῖνος τὸ δικό του ἀληθινὸ Θεό, πραγματοποίησε μὲ τρόπο θαυμαστὸ μὲ πολλὰ καὶ καταπληκτικὰ σημεῖα τὸν ἀγώνα ποὺ εἶχε προτείνει. Δὲν ἔφερε δηλαδὴ ἀπλῶς τὴ φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὰ ξερὰ ξύλα μὲ τὴν προσευχή, ἀλλὰ ἔδωσε ἐντολὴ στοὺς ὑπηρέτες καὶ πρόσταξε νὰ φέρουν πολὺ νερό. Κι ἀφοῦ ἄδειασε τρεῖς φορές τοὺς κουβάδες ἐπάνω στὶς σχίζες, ἀναψε μὲ τὴν προσευχή του τὴ φωτιὰ μέσα ἀπὸ τὸ νερὸ κι ἔτσι μὲ τὴ φυσικὴ ἐναντιότητα τῶν στοιχείων, ποὺ κατὰ παράδοξο τρόπο ἐνώθηκαν σὲ φιλία καὶ συνεργασία, φανέρωσε μὲ τὸ παραπάνω τὴ δύναμη τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ.

Αὐτὰ βέβαια μᾶς προανήγγειλε ὁ Ἡλίας μὲ σαφήνεια μὲ τὴν θαυμαστὴ ἐκείνη θυσία του γιὰ τὴ μυσταγωγία τοῦ βαπτίσματος ποὺ θὰ τελούσαμε ἀργότερα. Γιατὶ ἡ φωτιὰ ἀναψε ὅταν χύθηκε τὸ νερὸ γιὰ τρίτη φορά, γιὰ νὰ δηλωθεῖ ὅτι, ὅπου ὑπάρχει τὸ 'μυστικὸν ὕδωρ', ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ τὸ Πνεῦμα ποὺ ἀναφλέγει τὸ θερμὸ, τὸ ὁμοιο μὲ φωτιὰ, ποὺ καίει τοὺς ἀσεβεῖς καὶ φωτίζει τοὺς πιστοὺς. Ἀλλὰ βέβαια καὶ ὁ μαθητὴς του Ἐλισσαῖος, ὅταν ἦρθε σ' αὐτὸν ἰκέτης ὁ Ναϊμάν ὁ Σύρος, ποὺ εἶχε νοσήσει ἀπὸ λέπρα, ἔλουσε μέσα στὸν Ἰορδάνη καὶ καθαίρει τὸν ἄρρωστο μὲ τὴ γενικὴ χρῆση τοῦ νεροῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ἰδιαιτέρο βάπτισμα μέσα στὸ ποτάμι προῦποδήλωνε τὸ μελλοντικὸ²⁷. Γιατὶ ἀπὸ τὰ ποτάμια μόνον ὁ Ἰορδάνης δέχτηκε τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγιασμοῦ καὶ τῆς εὐλογίας καὶ σὰν ἀπὸ κάποια πηγὴ μὲ τὴ δικὴ του προτύπωση σκορποῦσε σ' ὅλον τὸν κόσμον τὴ χάρη τοῦ βαπτίσματος. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐνεργὰ καὶ πρακτικὰ μηνύματα τῆς παλιγγενεσίας μας μὲ τὸ βάπτισμα.

Ἄς δοῦμε ὁμῶς τώρα τί εἶπαν καὶ φώναξαν οἱ προφητεῖες.

τείας. Ὁ μὲν οὖν Ἡσαΐας κέκραγε λέγων, «λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν», ὁ δὲ Δαβίδ, «προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καισυχνοθῆῃ». Ἰεζεκιήλ δὲ τῶν δύο σαφέστερον καὶ
 5 λευκότερον γράφων ὑπισχνεῖται τὴν καλὴν ἐπαγγελίαν· «καὶ ρανῶ ἐφ' ὑμᾶς καθαρὸν ὕδωρ καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πασῶν τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν εἰδώλων ὑμῶν καθαριῶ ὑμᾶς καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν καὶ Πνεῦμα καινὸν δώσω ὑμῖν καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς
 10 ὑμῶν καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην καὶ τὸ Πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν». Ἐναργέστατα δὲ καὶ ὁ Ζαχαρίας τὸν τε Ἰησοῦν προφητεύει τὸν ἐνδεδουλευμένον τὸ ρυπαρὸν ἱμάτιον τὴν δουλικὴν καὶ ἡμετέραν σάρκα, ἐκδύων δὲ αὐτὸν τῆς σκυθρωπῆς ἐσθῆτος κοσμεῖ τῇ καθαρᾷ καὶ λαμπύρῃ στολῇ διδασκῶν ἡμᾶς διὰ τοῦ
 15 εἰκονικοῦ ὑποδείγματος, ὅτι δὴ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ Ἰησοῦ πάντες ἡμεῖς, ἐκδύομενοι τὰς ἀμαρτίας ὡς χιτῶνα πτωχικόν τε καὶ πολυκόλλητον, τὸν ἱερὸν καὶ κάλλιστον τὸν τῆς παλιγγενεσίας μετενδύομεθα.

Ποῦ δὲ θήσομεν κάκεῖνο τοῦ Ἡσαΐου τὸ λόγιον τὸ πρὸς τὴν
 20 ἔρημον κράζον, «εὐφράνθητι ἔρημος διψῶσα, ἀγαλλιάσθω ἔρημος καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον, καὶ ἐξανθήσει καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἰορδάνου»; Πρόδηλον γὰρ ὡς οὐ τόποις ἀψύχοις καὶ ἀναισθήτοις τὴν εὐφροσύνην εὐαγγελίζεται, ἀλλὰ τροπολογεῖ διὰ τῆς ἐρήμου τὴν αὐχμώδη ψυχὴν καὶ ἀκόσμητον, ὡσπερ δὴ καὶ
 25 ὁ Δαβίδ ὅταν λέγῃ, «ἡ ψυχὴ μου ὡς γῆ ἀνυδρὸς σοι», καὶ πάλιν, «ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα». Καὶ αὖθις ἐν εὐαγγελίοις ὁ Κύριος· «ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω», καὶ πρὸς τὴν Σαμαρίτιν, «πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν, ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὐ ἐγὼ

28. Ἡσ. 1,16. 29. Ψαλμ. 33,6.

30. Ἰεζ. 36,25-27. 31. Ζαχ. 3,3 ἔ.

Ὁ Ἡσαΐας φώναζε λέγοντας· «λουσθεῖτε, γίνετε καθαροί, ἀφαιρέσετε τὶς πονηρίες ἀπὸ τὶς ψυχές σας»²⁸. Ὁ Δαβὶδ πάλι· «πλησιάστε σ' αὐτὸν καὶ φωτιστεῖτε καὶ τὰ πρόσωπά σας δὲ θὰ καταντροπιαστοῦν»²⁹. Ἐνῶ ὁ Ἰεζεκιήλ, γράφοντας σαφέστερα ἀπὸ τοὺς δύο καὶ πῶς καθαρὰ, δίνει τὴν καλὴ ὑπόσχεση· «θὰ σᾶς ραντίσω μὲ νερὸ καθαρὸ καὶ θὰ καθαριστεῖτε ἀπὸ κάθε ἀκαθαρσία καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ εἰδωλά σας θὰ σᾶς καθάρισω καὶ θὰ σᾶς δώσω νέα καρδιὰ καὶ πνεῦμα νέο· θὰ ἀφαιρέσω τὴν πέτρινη καρδιὰ ἀπὸ τὴ σάρκα σας, θὰ σᾶς δώσω καρδιὰ σάρκινη καὶ θὰ δώσω γιὰ νὰ ἔχετε μέσα σας τὸ πνεῦμα μου»³⁰. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ζαχαρίας πολὺ παραστατικὰ προφητεῦει καὶ γιὰ τὸν Ἰησοῦ ντυμένο μὲ τὸ ρυπαρὸ ἱμάτιο τῆς δουλικῆς δικῆς μας σάρκας· ξεντύνοντάς τον ὁμοῦ ἀπὸ τὸ θλιβερὸ ροῦχο τοῦ φορᾶ τὴν καθαρὴ καὶ λαμπρὴ στολή³¹, διδάσκοντάς μας μὲ τὴν εἰκόνα αὐτὴν, ὅτι ὅλοι ἐμεῖς μὲ τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰησοῦ, ἀποθέτοντας τὶς ἁμαρτίες μας σὰν φόρεμα φτωχικὸ καὶ πολυμπαλλωμένο, φοροῦμε τὸ ἱερὸ καὶ πανόμορφο φόρεμα τῆς παλιγγενεσίας.

Ποῦ ἔχει καταλληλότερη θέση κι ἐκεῖνος ὁ λόγος τοῦ Ἡσαΐα πὺ ἀπευθύνει στὴν ἔρημο, «γέμισε ἀπὸ εὐφροσύνη ἔρημος διψασμένη, ἃς ἀναγαλλιάσει ἢ ἔρημος κι ἃς ἀνθήσει ὅπως τὸ κρίνο· θὰ γεμίσουν λουλούδια καὶ θὰ ἀναγαλλιάσουν οἱ ἔρημὲς τοῦ Ἰορδάνη»³²; Εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν εὐαγγελίζεται τὴν εὐφροσύνη σὲ τόπους ἄψυχους κι ἀναίσθητους, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔρημο κάνει μεταφορὰ στὴν ξεραμένη κι ἀμελημένη ψυχὴ, ὅπως ἀκριβῶς κι ὁ Δαβὶδ, ὅταν λέει, «ἢ ψυχὴ μου σὲ παρακαλεῖ σὰν γῆ δίχως νερό»³³. Καὶ πάλι· «ἢ ψυχὴ μου ἐνίωσε τὴ δίψα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἰσχυροῦ, πὺ ζεῖ»³⁴. Καὶ ὁ Κύριος πάλι στὸ Εὐαγγέλιο λέγει· «ἂν κάποιος διψᾷ, ἃς ἔρχεται σ' ἐμένα κι ἃς πίνει»³⁵. Καὶ στὴ Σαμαρείτιδα· «ὅποιος πίνει ἀπὸ αὐτὸ τὸ νερὸ θὰ διψᾷ πάλι, ὅποιος ὁμοῦ πιεῖ ἀπὸ τὸ νερὸ πὺ θὰ τοῦ δώσω

32. Ἡσ. 35,1-2. 33. Ψαλμ. 142,6.

34. Ψαλμ. 41,3.

35. Ἰω. 7,37.

δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». Καὶ ἡ τιμὴ δὲ τοῦ Καρμήλου δίδεται τῇ ψυχῇ τῇ ἐχούσῃ τὴν ὁμοίωσιν πρὸς τὴν ἔρημον, τουτέστιν ἢ διὰ τοῦ Πνεύματος χάρις. Ἐπειδὴ γὰρ Ἥλιος μὲν ᾧκει τὸν Κάρμηλον (ὄνομαστὸν δὲ τὸ ὄρος ἐγένετο 5 διὰ τὴν τοῦ ἐποικοῦντος ἀρετὴν καὶ ἀοίδιμον), ὁ δὲ γε Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς ἐν τῷ Πνεύματι Ἥλιου διαλάμπων τὸν Ἰορδάνην ἠγίαζε, διὰ τοῦτο ὁ προφήτης ἐθέσπιζε τὴν τιμὴν τοῦ Καρμήλου τῷ ποταμῷ δοθήσεσθαι.

Καὶ τὴν δόξαν δὲ τοῦ Λιβάνου ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ὑψη-
10 λῶν δένδρων ἐπὶ τὸν ποταμὸν μετήνεγκεν· ὡς γὰρ ἐκεῖνος ὁ Λί-
βανος ἱκανὴν ἔχει θαύματος ἀφορμὴν αὐτὰ τὰ δένδρα, ἃ φύει καὶ
τρέφει, οὕτως ὁ Ἰορδάνης δοξάζεται ἀνθρώπους ἀναγεννῶν καὶ
φυτεύων ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ παραδείσῳ, ὧν κατὰ τὴν ψαλμικὴν
φωνὴν ἀνθούτων ἀεὶ καὶ ταῖς ἀρεταῖς κομώντων τὸ μὲν φύλ-
15 λον οὐκ ἀπορρηήσεται, τὸν δὲ καρπὸν ἐν καιρῷ δεξάμενος ὁ
Θεὸς εὐφρανθήσεται ὡς ἀγαθὸς φυτοκόμος τοῖς ἰδίῳις ἔργοις
ἐπαγαλλόμενος. Ὁ δὲ θεσπέσιος Δαβὶδ καὶ τὴν φωνὴν προφη-
τεύων, ἦν ἐξ οὐρανῶν ὁ Πατὴρ ἐπαφήκε τῷ Υἱῷ βαπτιζομένῳ,
ἵνα πρὸς τὸ φυσικὸν τῆς θεότητος ἀξίωμα τοὺς ἀκούοντας ὀδη-
20 γήσῃ πρὸς τὴν αἰσθητὴν τέως τὴν κατὰ τὸν ἄνθρωπον εὐτέ-
λειαν βλέποντας, ἐνέγραψεν ἐκεῖνο τῇ βίβλῳ τό, «φωνὴ Κυρίου
ἐπὶ τῶν ὑδάτων, φωνὴ Κυρίου ἐν μεγαλοπρεπείᾳ». Ἀλλὰ τὰς
μὲν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν μαρτυρίας μέχρι τούτου παυστέον·
χωρήσοι γὰρ ὁ λόγος εἰς ἄπειρον, εἴ τις βουληθῇ τὰ καθέκαστον
25 ἐκλέγων ἐνὶ παραθέσθαι βιβλίῳ.

Ἵμεῖς δὲ πάντες, ὅσοι τῷ δώρῳ τῆς παλιγγενεσίας ἐγκαλ-
λωπίζεσθε καὶ καύχημα φέρετε ἀνακαινισμὸν τὸν σωτήριον, δεί-
ξατέ μοι μετὰ τὴν μυστικὴν χάριν τὴν τῶν τρόπων ἐναλλαγὴν καὶ
τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μετακοσμήσεως τὴν διαφθορὰν τῇ καθαρῶ-

ἐγώ, δὲ θὰ διψᾷσει στὸν αἰῶνα»³⁶. Καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου, δηλαδὴ ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος, ἀποδίδεται στὴν ψυχὴ ποὺ μοιάζει μὲ τὴν ἔρημο³⁷. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Ἡλίας ζοῦσε στὸν Κάρμηλο (καὶ τὸ βουνὸ ἐγινε ὄνομαστὸ καὶ φημίστηκε χάρη στὴν ἀρετὴ ἐκείνου ποὺ κατοικοῦσε σ' αὐτό), ἐνῶ ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς ποὺ ἀκτινοβολοῦσε τὸ πνεῦμα τοῦ Ἡλίου³⁸ ἀγίαζε τὸν Ἰορδάνη, γι' αὐτὸ ὁ προφήτης νομοθετοῦσε ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου θὰ δοθεῖ στὸ ποτάμι.

Ἄκόμη μετέφερε στὸ ποτάμι καὶ τὴ δόξα τοῦ Λιβάνου ἀπὸ τὴ σύγκριση μὲ τὰ ψηλά του δέντρα. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος ὁ Λίβανος ἔχει σπουδαία ἀφορμὴ θαυμασμοῦ αὐτὰ τὰ δέντρα, ποὺ βλασταίνει καὶ τρέφει, ἔτσι καὶ ὁ Ἰορδάνης δοξάζεται ἀναγεννώντας καὶ βλασταίνοντας ἀνθρώπους στὸν Παράδεισο τοῦ Θεοῦ. Τὰ δέντρα αὐτά, κατὰ τὸ λόγο τῶν Ψαλμῶν³⁹, ἀνθοῦν πάντοτε καὶ φουντώνουν ἀπὸ ἀρετές, τὰ φύλλα τους δὲν πέφτουν καὶ ὅταν ὁ Θεὸς δεχτεῖ στὴν ὥρα του τὸν καρπὸ τους θὰ χαρεῖ σὰν ἀγαθὸς φυτοκόμος ποὺ εὐφραίνεται μὲ τὰ ἴδια του τὰ ἔργα. Ὁ θεσπέσιος πάλι Δαβὶδ προφητεύοντας καὶ γιὰ τὴ φωνή, ποὺ ἄφησε ὁ Πατέρας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ γιὰ τὸν Υἱὸ ποὺ βαπτιζόταν, γιὰ νὰ ὀδηγήσει ὄσους ἄκουαν στὸ φυσικὸ ἀξίωμα τῆς θεότη-
τας, ἐνῶ ὡς τότε ἦταν στραμμένοι στὴν αἰσθητὴ εὐτέλεια τοῦ ἀνθρώπου, ἔγραψε στὸ γνωστὸ βιβλίον του «ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου ἀντιλαλεῖ πάνω στὰ κύματα, ἡ φωνὴ τοῦ Κυρίου ἡ μεγαλό-
βροντη»⁴⁰. Ἀλλὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ σταματήσω τίς μαρτυρίες ἀπὸ τίς θεῖες Γραφές. Γιατὶ ὁ λόγος μπορεῖ νὰ συνεχιστεῖ στὸ ἄπειρο, ἂν θέλει κανένας ἐκλέγοντας τὸ καθένα νὰ τὰ παραθέσει σ' ἓνα βιβλίον.

Ἔσεῖς ὅμως ὅλοι, ὅσοι σᾶς στολιζει τὸ κόσμημα τῆς παλιγγενεσίας κι ἔχετε καύχημά σας τὸ σωτήριον ἀνακαινισμό σας, δεῖξτε μου μετὰ τὴ μυστικὴ χάρη τὴν ἀλλαγὴ τῶν τρόπων σας καὶ τὴ διαφορὰ τοῦ στολισμοῦ σας πρὸς τὸ καλύτερο νὰ

36. Ἰω. 4,13. 37. Ἦσ. 35,2. 38. Λουκᾶ 1,17.

39. Ψαλμ. 1,3. 40. Ψαλμ. 28,3.

τητι τῆς πολιτείας γνωρίσατε· τῶν μὲν γὰρ ὑποπιπτόντων τοῖς
 ὀφθαλμοῖς οὐδὲν ἀλλοιοῦται, οἱ δὲ τοῦ σώματος χαρακτῆρες μέ-
 νουσιν ἀμετάβλητοι καὶ ἡ τῆς ὀρωμένης φύσεως διάπλασις οὐκ
 ἀμείβεται, χρεῖα δὲ πάντως τινὸς ἐναργοῦς ἀποδείξεως, δι' ἧς
 5 ἐπιγνωσόμεθα τὸν ἀρτίτοκον ἄνθρωπον συμβόλοις τισὶ φανε-
 ροῖς τὸν νέον ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ διακρίνοντες. Ταῦτα δὲ οἶμαι
 τυγχάνειν τὰ κατὰ πρόθεσιν τῆς ψυχῆς κινήματα, ἀφ' ὧν ἑαυτὴν
 χωρίζουσα τῆς παλαιᾶς συνηθείας, νεωτέραν δὲ τέμνουσα τῆς
 πολιτείας ὁδὸν διδάξει σαφῶς τοὺς γνωρίμους, ὡς ἄλλη τις ἐξ
 10 ἄλλης γεγένηται οὐθὲν τῆς παλαιᾶς κακίας ἐφελκομένη γνώρι-
 σμα. Ἔστι δὲ οὗτος τῆς μεταποιήσεως ὁ τρόπος, ἃν μοι πει-
 σθέντες τὸν λόγον ὡς νόμον φυλάξητε· ἦν ὁ πρὸ τοῦ βαπτίσμα-
 τος ἄνθρωπος ἀκόλαστος, πλεονέκτης, ἄρπαξ τῶν ἀλλοτρίων,
 λοιδόρος, συκοφάντης καὶ εἴ τι τούτοις ὁμοιον καὶ ἀκόλουθον.
 15 Γενέσθω νῦν κόσμιος, σώφρων, ἀρκούμενος τοῖς ἰδίοις καὶ ἐκ
 τούτων τοῖς ἐν πενίᾳ μεταδιδούς, φιλαλήθης, τιμητικός, εὐπρο-
 σήγορος, πᾶσαν ἀπλῶς ἐπαινουμένην πρᾶξιν ἀσκῶν· ὡς γὰρ
 τῷ φωτὶ τὸ σκότος λύεται καὶ ἀφανίζεται τὸ μέλαν ἐπιχρωσθεί-
 σης λευκότητος, οὕτω καὶ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος τοῖς τῆς δικαιο-
 20 σύνης ἔργοις ἐπικοσμηθεὶς ἀφανίζεται. Ὁρᾷς ὅπως καὶ ὁ Ζακ-
 χαῖος τῇ μεταβολῇ τοῦ βίου τὸν τελώνην ἀπέκτεινε πρὸς μὲν
 τοὺς ζημιωθέντας ἀδίκως τετραπλῆν ἐπανάγων τὴν ἀπόδοσιν,
 ἐμέρισε δὲ τοῖς πτωχοῖς τὰ κατάλοιπα, ἃ πρότερον παρὰ τῶν
 πτωχῶν θλιβομένων κακῶς ἐθησαύρισεν. Εὐαγγελιστῆς ὁ
 25 Ματθαῖος, ἄλλος τελώνης, ὁμότεχνος τοῦ Ζακχαίου εὐθέως
 μετὰ τὴν κλῆσιν ὥσπερ τι προσωπεῖον ἤμειψε τὸν βίον. Διῶ-
 κτης ὁ Παῦλος, ἀλλὰ μετὰ τὴν χάριν ἀπόστολος, βαρείας φέρων
 τὰς ἀλύσεις ὑπὲρ Χριστοῦ εἰς ἀπολογίαὶν καὶ μετάνοιαν τῶν ἀδί-

μοῦ τὴ γνωρίσετε μὲ τὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς σας. Ἄπο ὄσα βέβαια βλέπουν τὰ μάτια δὲν ἀλλάζει τίποτε καὶ τὰ σωματικὰ χαρακτηριστικὰ παραμένουν ἀμετάβλητα· οὔτε μεταλλάζει ἡ διαμόρφωση τῆς ὁρατῆς φύσης, χρειάζεται ὅμως ὅπως ὅποτε μιὰ ἀπόδειξη σαφῆς, μὲ τὴν ὁποία θ' ἀντιληφθοῦμε τὸν νεογέννητο ἄνθρωπο, διακρίνοντας μὲ κάποια φανερὰ σημάδια τὸ νέο ἀπὸ τὸν παλαιό. Αὐτὰ νομίζω εἶναι οἱ ἐκούσιες κινήσεις τῆς ψυχῆς, μὲ τὶς ὁποῖες χωρίζοντας τὸν ἑαυτό της ἀπὸ τὶς παλιῆς συνήθειες καὶ βαδίζοντας νεότερο δρόμο ζωῆς θὰ διδάξει μὲ σαφήνεια τοὺς γνωστοὺς της ὅτι ἔγινε τελείως διαφορετικὴ ἀπὸ ὅ,τι ἦταν, χωρὶς νὰ σέρνει κανένα γνώρισμα τῆς παλιᾶς κακίας της. Καὶ εἶναι ὁ τρόπος τῆς μεταμόρφωσης αὐτός, ἂν πεισθεῖτε σ' ἐμένα καὶ φυλάξετε τὸ λόγο μου σὰν νόμο. Ὁ πρὶν ἀπὸ τὸ βάπτισμα ἄνθρωπος ἦταν ἀκόλαστος, πλεονέκτης, ἄρπαγας τῶν ξένων πραγμάτων, ὑβριστῆς, συκοφάντης κι ὅ,τι ἄλλο ὅμοιο καὶ σύμφωνο μ' αὐτά. Ἄς γίνῃ τώρα κόσμιος, φρόνιμος, ἀρκούμενος στὰ δικά του καὶ μεταδίδοντας ἀπὸ αὐτὰ καὶ στοὺς φτωχοὺς, φίλος τῆς ἀλήθειας, πὺ ξέρει νὰ τιμᾷ, νὰ εἶναι εὐπροσήγορος, νὰ κάνει γενικὰ κάθε ἀξιέπαινη πράξη. Ὅπως τὸ σκότος μὲ τὸ φῶς διαλύεται κι ἀφανίζεται τὸ σκοτάδι μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ λευκοῦ χρώματος, ἔτσι καὶ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἀφανίζεται ὅταν τὸν στολίσουν τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης. Βλέπεις μὲ ποῖο τρόπο καὶ ὁ Ζακχαῖος⁴¹ μὲ τὴ μεταβολή τῆς ζωῆς του σκότωσε τὸν τελῶνη ἀνταποδίδοντας σὲ ὄσους εἶχε ἀδικήσει διπλὰ ἐκεῖνα πὺ τοὺς εἶχε πάρει καὶ μοίρασε τὰ ὑπόλοιπα στοὺς φτωχοὺς, πὺ προηγουμένως τὰ εἶχε ἀποθησαυρίσει ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς πὺ εἶχε καταπιέσει. Ὁ εὐαγγελιστῆς Ματθαῖος, ἄλλος τελῶνης, ἀσκώντας τὴν ἴδια τέχνη μὲ τὸ Ζακχαῖο, εὐθὺς μετὰ τὴν κλήση του ἄλλαξε τὴ ζωὴ του ὅπως μιὰ προσωπίδα⁴². Ὁ Παῦλος ἦταν διώκτης⁴³, ἀλλὰ μετὰ τὴ χάρη ἔγινε ἀπόστολος, σηκώνοντας γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ βαριῆς ἄλυσίδες ὡς ἀπολογία του καὶ δεῖγμα μετάνοιας γιὰ τὰ ἀδίκαια

41. Λουκᾶ 19,18.

42. Ματθ. 9,9.

43. Πράξ. 9,1.

κων δεσμῶν, ἃ παρὰ τοῦ νόμου ποτὲ λαβῶν κατὰ τῶν εὐαγγελίων ἐβάσταζε.

Τοιαύτην προσῆκεν εἶναι τὴν ἀναγέννησιν, οὕτως ἐξαλείφειν τὴν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν συνήθειαν, οὕτω πολιτεύεσθαι τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ· τέκνα γὰρ ἐκείνου μετὰ τὴν χάριν ἀκούομεν. Καὶ διὰ τοῦτο προσῆκεν ἀκριβῶς ἐπισκοπήσασθαι τὰ τοῦ γεννήτορος ἡμῶν ἰδιώματα, ἵνα, πρὸς ὁμοιότητα τοῦ Πατρὸς ἑαυτοὺς μορφοῦντες καὶ σχηματίζοντες, γνήσιοι φαινώμεθα παῖδες τοῦ πρὸς τὴν εἰσποίησιν ἡμᾶς τὴν κατὰ χάριν καλέσαντος· φαῦ-
 10 λον γὰρ κατηγορήμα ὁ νόθος καὶ ὑποβολιμαῖος καὶ τὴν πατρικὴν εὐγένειαν ἐπὶ τῶν ἔργων ψευδόμενος. Διό μοι δοκεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν εὐαγγελίοις τοὺς τοῦ βίου κανόνας διατάττων ἡμῖν ἐκείνοις χρῆσθαι πρὸς τοὺς μαθητευομένους τοῖς λόγοις· «καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν
 15 ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων, ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Υἱὸς γὰρ τότε γίνεσθαι λέγει, ὅταν τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος τὴν ὁμοίωσιν ἐν τῇ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους φιλανθρωπίᾳ τοῖς οἰ-
 20 κείοις λογισμοῖς ἐντυπώσωνται.

Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὸ τῆς υἰοθεσίας ἀξίωμα καὶ ὁ διάβολος ἡμῖν ἐπιβουλεύει σφοδρότερον βασκάνῳ θηκόμενος ὀφθαλμῷ, ὅταν βλέπῃ τοῦ νεογενοῦς ἀνθρώπου τὸ κάλλος σπεύδοντος πρὸς τὴν ἐπουράνιον πολιτείαν, ἀφ' ἧς ἐκεῖνος ἐξέπεσε, καὶ πω-
 25 ρῶδεις ἡμῶν ἐπεγείρει τοὺς πειρασμοὺς συλῆσαι σπουδάζων καὶ τὴν δευτέραν ἐπικόσμησην ὡς τὸν κόσμον τὸν πρότερον. Ἄλλ' ὅταν αἰσθώμεθα τῶν ἐκείνου προσβολῶν προσῆκε τὴν ἀποστολικὴν ρῆσιν ἑαυτοῖς ἐπιλέγειν· «ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν». Εἰ δὲ σύμμορφοι
 30 τοῦ θανάτου γεγόναμεν, νεκρὰ πάντως λοιπὸν ἐν ἡμῖν ἡ ἁμαρτία τῷ σειρομάσθῃ διελαθεῖσα τοῦ βαπτίσματος, ὡς ὁ πόρνος ἐκεῖνος παρὰ τοῦ ζηλωτοῦ Φινεῆς. Φεῦγε τοίνυν ἀφ' ἡμῶν δυσώνυ-

δεσμὰ πού ἔλαβε ἀπὸ τὸ νόμο καὶ τὰ ἐφάρμοξε κατὰ τῶν εὐαγγελίων.

Τέτοια ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ἀναγέννηση, ἔτσι νὰ κόβεται ἡ συνήθεια στὴν ἁμαρτία, ἔτσι νὰ πολιτεύονται οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὀνομαζόμεστε μετὰ τὸ βάπτισμα παιδιὰ ἐκείνου. Καὶ γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ἐξετάσομε μ' ἀκρίβεια τὰ ἰδιώματα τοῦ Πατέρα μας, ὥστε, πλάθοντας καὶ διαμορφώνοντας τὸν ἑαυτὸ μας πρὸς τὴν ὁμοίότητα τοῦ Πατέρα μας, νὰ φαινόμαστε γνήσια παιδιὰ ἐκείνου πού μᾶς κάλεσε στὴν κατὰ χάρι υἱοθεσία. Εἶναι ἐξευτελιστικὴ κατηγορία ὁ νόθος καὶ πλαστός πού διαψεύδει μὲ τὰ ἔργα του τὴν πατρικὴ εὐγένεια. Γι' αὐτὸ νομίζω καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος στὰ Εὐαγγέλια, ὀρίζοντάς μας τοὺς κανόνες τοῦ βίου, χρησιμοποιεῖ πρὸς τοὺς μαθητὲς του τὰ γνωστὰ λόγια: «κάνετε καλὸ σὲ ὄσους σᾶς μισοῦν, προσεύχεστε γιὰ ὄσους σᾶς κάνουν κακὸ καὶ σᾶς καταδιώκουν, γιὰ νὰ γίνετε παιδιὰ τοῦ οὐράνιου Πατέρα σας· γιατί ἀνατέλλει τὸν ἥλιο σὲ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει γιὰ τοὺς δίκαιους καὶ τοὺς ἄδικους»⁴⁴. Τότε γίνονται, λέει, παιδιὰ του, ὅταν ἀποτυπώσουν τὴν ὁμοίότητα τῆς πατρικῆς ἀγαθότητος μὲ τοὺς λογισμοὺς τους στὴ φιλανθρωπία πρὸς τοὺς συνανθρώπους τους.

Γι' αὐτὸ καὶ μετὰ τὸ ἀξίωμα τῆς υἱοθεσίας μᾶς ἐπιβουλεύεται καὶ ὁ διάβολος ἐντονότερα μὲ ἀκονισμένο φθονερὸ μάτι, ὅταν βλέπει τὴν ὁμορφιὰ τοῦ νεογέννητου ἀνθρώπου νὰ σπεύδει στὴν οὐράνια πολιτεία, ἀπὸ τὴν ὁποία ξέπεσε ἐκεῖνος. Ξεσηκώνει ἐναντίον μας πύρινους τοὺς πειρασμοὺς, ἐπιδιώκοντας νὰ λαφυραγωγῆσει καὶ τὸ δεύτερο στολισμὸ, ὅπως τὴν προηγούμενη στολή. Ὅταν ὁμως ἀντιληφθοῦμε τίς προσβολές του πρέπει νὰ λέμε στὸν ἑαυτὸ μας τὸν ἀποστολικὸ λόγο: «ὄσοι βαπτιστήκαμε στ' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, βαπτιστήκαμε στὸ θάνατό του»⁴⁵. Κι ἂν γίναμε σύμμορφοι τοῦ θανάτου του, εἶναι νεκρὴ ὅπωςδῆποτε ἡ ἁμαρτία, ἀφοῦ τὴ διαπέρασε ἡ λόγχη τοῦ βαπτίσματος, ὅπως ἐκεῖνο τὸν πόρνο ὁ ζηλωτῆς Φινεές⁴⁶. Φεῦγε λοι-

44. Ματθ. 5,44-45.

45. Ρωμ. 6,3.

46. Ἄρ. 25,8 ἐ.

με νεκρὸν γὰρ θέλεις σαλεύειν τὸν πάλαι σοι συνταξάμενον, τὸν ἀπολέσαντα πάλαι πρὸς τὰς ἡδονὰς τὰς αἰσθήσεις. Νεκρὸς σωμάτων οὐκ ἐρᾷ, νεκρὸς οὐχ ἀλίσκεται πλούτῳ, νεκρὸς οὐ συκοφαντεῖ, νεκρὸς οὐ ψεύδεται, οὐχ ἀρπάζει τὰ μὴ προσήκοντα, οὐ λοιδορεῖται τοῖς προστυγχάνουσιν. Πρὸς ἄλλην μοι ζωὴν ὁ βίος ἐκανονίσθη· ἐπαιδεύθη τῶν ἐγκοσμίων καταφρονεῖν, τὰ γήινα παρατρέχειν καὶ σπεύδειν πρὸς τὰ οὐράνια, καθὼς καὶ Παῦλος διαρρήδη μαρτύρεται, ὅτι «κόσμος ἐκείνῳ ἐσταῦρωται, κάκεινος τῷ κόσμῳ». Ταῦτα ψυχῆς ἀληθῶς ἀναγεννηθείσης τὰ ρήματα, αὐταὶ τοῦ νεοτελοῦς ἀνθρώπου φωναὶ τοῦ μεμνημένου τῆς οἰκείας ὁμολογίας, ἣν ἐν τῇ παραδόσει τοῦ μυστηρίου πρὸς Θεὸν ἐποίησατο πάσης καὶ τιμωρίας καὶ ἡδονῆς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης καταφρονεῖν ὑποσχόμενος.

Ταῦτα μὲν οὖν αὐτάρκως πρὸς τὴν ἱερὰν τῆς ἡμέρας ὑπόθεσιν, ἣν ὁ κυκλωθεὶς ἐνιαυτὸς τεταγμέναις πρὸς ἡμᾶς ἤνεγκε περιόδοις, καλὸν δὲ λοιπὸν τῷ φιλανθρώπῳ τῆς τοσαύτης δωρεᾶς χορηγῶ προσαναπαῦσαι τὸν λόγον, φωνῆν ὀλίγην ὑπὲρ πραγμάτων μεγάλων τὴν ἀμοιβὴν ἀντεισφέροντας· σὺ γὰρ ἀληθῶς ὑπάρχεις, Δέσποτα, καθαρὰ καὶ ἀέναος τῆς ἀγαθωσύνης πηγὴ, ὃς ἀπεσιράφης ἡμᾶς δικαίως καὶ ἠλέησας φιλανθρώπως, ἐμίσησας καὶ διηλλάγης, κατηράσω καὶ εὐλόγησας, ἐξώρισας τοῦ παραδείσου καὶ πάλιν ἀνεκαλέσω, ἐξέδυσας τὰ φύλλα τῆς συκῆς τὴν ἀσχήμονα σκέπην καὶ περιέβαλες ἱμάτιον πολυτίμητον, ἥνοιζας τὸ δεσμωτήριον καὶ ἀφήκας τοὺς κατακεκριμένους, ἐρρᾶντισας ὕδατι καθαρῷ καὶ τῶν ρύπων ἐκάθαρας. Οὐκέτι καλούμενος παρὰ σοῦ ὁ Ἄδὰμ αἰσχυνηθήσεται, οὐδὲ παρὰ τοῦ συνειδότος ἐλεγχόμενος ἐγκαλύψεται ὑπὸ τῇ λόχμῃ τοῦ παραδείσου κρυπτόμενος, οὔτε μὴν ἡ φλογίνη ρομφαία κυκλώσει τὸν παράδεισον ἀπρόσιτον τοῖς ἐγγίζουσι ποιοῦσα τὴν εἴσοδον,

πὸν ἀπὸ μᾶς, ἀνονόμαστε. Γιατὶ θέλεις καὶ νεκρὸ νὰ ταραΐεις αὐτὸν ποὺ εἶχε συνταχθεῖ μαζί σου παλαιά, αὐτὸν ποὺ ἀπὸ παλαιά εἶχε χάσει τίς αἰσθήσεις του γιὰ τίς ἡδονές. Ὁ νεκρὸς δὲν ἀγαπᾷ τὰ σώματα, ὁ νεκρὸς δὲν γίνεται αἰχμάλωτος τοῦ πλούτου, ὁ νεκρὸς δὲ συκοφαντεῖ, ὁ νεκρὸς δὲν ψεύδεται, δὲν ἀρπάζει ὅσα δὲν τοῦ ἀνήκουν, δὲ βρίζει ὄσους συναντᾷ. Ὁ βίος του ρυθμίστηκε γιὰ τὴν ἄλλη ζωὴ· διδάχτηκε νὰ περιφρονεῖ τὰ ἐγκόσμια, νὰ προσπερνᾷ τὰ γήινα καὶ νὰ σπεύδει πρὸς τὰ οὐράνια ὅπως ὁ Παῦλος τονίζει ρητᾶ, ὅτι «γι' αὐτὸν ἔχει σταυρωθεῖ ὁ κόσμος κι αὐτὸς γιὰ τὸν κόσμον»⁴⁷. Αὐτοὶ εἶναι πραγματικὰ οἱ λόγοι τῆς ἀναγεννημένης ψυχῆς, αὐτὲς εἶναι οἱ διαβεβαιώσεις τοῦ νεοφώτιστου ἀνθρώπου, ποὺ θυμᾶται τὴν ὁμολογία του ποὺ ἔκανε πρὸς τὸ Θεό, ὅταν δεχόταν τὸ μυστήριον, ὑποσχόμενος ὅτι θὰ περιφρονεῖ κάθε τιμωρία καὶ κάθε ἡδονὴ γιὰ χάρη τῆς ἀγάπης του.

Φτάνουν αὐτὰ ποὺ ἀφιέρωσα στὴν σημερινὴ ἱερὴ ἑορτή, ποὺ κάνοντας τὸν κύκλο του ὁ χρόνος μᾶς τὴν ἔφερε μὲ τίς τακτὲς περιόδους. Εἶναι καλὸ ὅμως τώρα ν' ἀποθέσω στὸ φιλάνθρωπο χορηγὸ τῆς πελώριας αὐτῆς δωρεᾶς τὸ λόγο μου, ἀντεισφέροντας γι' ἀνταπόδοση τόσο μεγάλων πραγμάτων λίγα λόγια μονάχα. Ἐσὺ εἶσαι, Κύριε, ἀληθινὰ ἡ καθαρὴ καὶ αἰώνια πηγὴ τῆς ἀγαθοσύνης, ποὺ δίκαια μᾶς ἀποστράφηκες, ἀλλὰ φιλάνθρωπα μᾶς ἐλέησες· μᾶς μίσησες καὶ συμφιλιώθηκες μαζί μας, μᾶς καταράστηκες καὶ μᾶς εὐλόγησες, μᾶς ἐξόρισες ἀπὸ τὸν παράδεισο καὶ μᾶς ξανακάλεσες πάλι σ' αὐτὸν, μᾶς ἐξέντυσες ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς συκιᾶς τὴν ἀταίριατη κάλυψη καὶ μᾶς φόρεσες φόρεμα πολῦτιμο· ἀνοιξες τὸ δεσμωτήριον κι ἄφησες τοὺς καταδικασμένους, μᾶς ράντισες μὲ καθαρὸ νερὸ καὶ μᾶς καθάρισες ἀπὸ κάθε ρύπον. Δὲ θὰ ντραπεῖ πιά ὁ Ἀδὰμ στὴν πρόσκλησή σου⁴⁸, οὔτε θὰ κρυφτεῖ στοὺς θάμνους τοῦ παραδείσου ἀπὸ τοὺς ἐλέγχους τῆς συνείδησής του, οὔτε θὰ γυροφέρνει τὸν παράδεισον ἢ φλογίνην ρομφαία κάνοντας ἀδιάβατη τὴν εἴσοδο

47. Γαλ. 6,14. 48. Γεν. 3,8-24.

πάντα δὲ ἡμῖν τοῖς κληρονόμοις τῆς ἀμαρτίας μετεσκευάσθη πρὸς εὐφροσύνην. Καὶ βατὸς μὲν ἀνθρώπῳ παράδεισος καὶ οὐρανὸς αὐτός, συνηρμόσθη δὲ εἰς φιλίαν ἢ κτίσις ἢ ἐγκόσμιός τε καὶ ὑπερκόσμιος πάλαι πρὸς ἑαυτὴν στασιάζουσα, καὶ ἀνθρω-
5 ποι τοῖς ἀγγέλοις ἐγενόμεθα σύμφωνοι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις εὐσεβούντες θεολογίαν.

Διὰ δὴ ταῦτα πάντα τὸν τῆς χαρᾶς ὕμνον ἄσωμεν τῷ Θεῷ, ὃν στόμα τῷ Πνεύματι κάτοχον πάλαι προφητικῶς ἐξεβόησεν· «ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσσε γάρ με ἱμά-
10 τιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ μοι, ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ. Κοσμήτωρ δὲ πάντως τῆς νύμφης ὁ Χριστὸς ὁ ὢν καὶ προὖν καὶ ἐσόμενος, εὐλογητὸς νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σ' αὐτοὺς ποὺ πλησιάζουν, ἀλλὰ ὄλα γιὰ χάρι μασ, ἐμᾶς ποὺ εἴμαστε κληρονόμοι τῆς ἁμαρτίας, μετατράπηκαν σὲ χαρά. Ἐγινε βατὸς ὁ παράδεισος καὶ ὁ ἴδιος ὁ οὐρανὸς γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἐνώθηκε συμφιλωμένη ἡ ἐγκόσμια κτίση μὲ τὴν ὑπερκόσμια κατὰ τῆς ὁποίας ἀπὸ παλιὰ ἡ πρώτη στασίαζε, καὶ οἱ ἄνθρωποι ὁμονοήσαμε μὲ τοὺς ἀγγέλους, ἀποδίδοντας μὲ εὐλάβεια τὴν ἴδια μ' ἐκείνους προσκύνηση στὸ Θεῖο.

Γι' αὐτὰ ὄλα ἃς ψάλομε στὸ Θεὸ τὸν ὕμνο τῆς χαρᾶς, ποὺ ἓνα στόμα κατευθυνόμενο ἀπὸ τὸ Πνεῦμα διατύπωσε προφητικὰ στὸ παρελθόν· «ἃς νιώσει ἀγαλλίαση ἡ ψυχὴ μου γιὰ τὸν Κύριό μου· μοῦ φόρεσε φόρεμα σωτηρίας καὶ μοῦ ἔβαλε χιτῶνα εὐφροσύνης· μοῦ ἔβαλε στεφάνι ὅπως σὲ γαμπρὸ καὶ στολίδια ὅπως σὲ νύφη»⁴⁹. Καὶ ὅπωςδήποτε αὐτὸς ποὺ στόλισε τὴ νύφη εἶναι ὁ Χριστὸς, ποὺ εἶναι, ἦταν καὶ θὰ εἶναι εὐλογημένος τώρα καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

49. Ἦσ. 61,10.

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ

Οί πένητες τῶν ἀνθρώπων φιλέορτοι δὲ καὶ προθύμω τῇ
ψυχῇ καὶ γαύρω τῷ σχήματι τὰς πανηγύρεις κατασπαζόμενοι,
κἀν οἴκοθεν ἑαυτοῖς μὴ ἐπαρκῶσιν εἰς τὴν σπουδαζομένην φαι-
δρότητα, παρὰ τῶν οἰκείων καὶ γνωρίμων πᾶσαν πολυτέλειαν
5 συναρπιζόμενοι ἀνενδεεῖς ἑαυτοὺς εἰς τὴν προκειμένην χρεῖαν
παρασκευάζουσιν, ὅπερ δοκῶ μοι πρὸς τὴν παροῦσαν ἡμέραν
πάσχειν ἐγὼ· οὐδὲν γὰρ ἔχων μεγαλοπρεπὲς ἐν ταῖς προκειμέ-
ναις εὐφημίαις παρ' ἑμαυτοῦ συντελεῖν πρὸς τὴν ἱερὰν ᾠδὴν, ἣν
ἀρτίως ἤσαμεν, καταφεύξομαι. Ἐκεῖθεν δὲ ταῖς ἀφορμαῖς
10 χρῆσάμενος ἀποτίσω τὸ χρέος τῇ γραφικῇ λέξει προσυφήνας
καὶ τὰ ἐμά, εἴ τινα ἄρα καὶ τυγχάνει παρὰ τῷ πένητι δούλω τῆς
εἰς τὸν Δεσπότην εὐχαριστίας ἐγκώμια. Ἔλεγε τοίνυν ἀρτίως ὁ
Δαβὶδ καὶ ἡμεῖς μετ' ἐκείνου· «αἰνεῖτε τὸν Κύριον πάντα τὰ
ἔθνη, ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί». Πάντα τὸν ἐξ Ἀδάμ
15 ἀνθρωπον πρὸς τὸν ὕμνον καλεῖ μηδένα καταλιμπάνων ἔξω τῆς
κλήσεως, ἀλλὰ τοὺς ἐσπερίους, τοὺς ἐφῶους, τοὺς παρ' ἐκάτερα,
εἴ τις τῆς ἄρκτου γείτων καὶ τῆς μεσημβρίας ἔνοικος, ὁμοῦ πάν-
τας δημαγωγεῖ τῷ ψαλμῷ. Καὶ ἀλλαχοῦ μὲν ἀπὸ μέρους τισὶ
τῶν ἀνθρώπων προσδιαλέγεται ἢ τοὺς ὀσίους καλῶν ἢ τοὺς
20 παῖδας πρὸς ὕμνον ἐγείρων, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἔθνη καὶ λαοὺς
τῷ ψαλτηρίῳ συνάγει. Ὅταν γάρ, κατὰ τὸν ἀπόστολον, πα-
ρέλθῃ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, βασιλεὺς δὲ καὶ Θεὸς ἐπι-
φανῆ πᾶσιν Χριστὸς πᾶσαν ψυχὴν ἀπιστον πληροφόρησας καὶ

1. Ψαλμ. 116,1.

2. Ψαλμ. 149,1.

ΟΜΙΛΙΑ

ΣΤΟ ΑΓΙΟ ΠΑΣΧΑ

Οί φτωχοί αλλά φιλέοργοι άνθρωποι, πού με ψυχή πρόθυμη και περήφανο παράστημα τιμούν τις συνάξεις, ακόμα κι αν δεν έχουν οί ίδιοι τις δυνάμεις για τόν επιδιωκόμενο πανηγυρισμό, ζητούν ως έρανο από τούς συγγενείς και γνωστούς ό,τι καλό μπορούν και παρουσιάζονται χωρίς ύστερηση στην περίπτωση αυτή. Αυτό νομίζω συμβαίνει σήμερα σ' έμένα. Μή έχοντας να προσφέρω τίποτα πολύτιμο από τὰ δικά μου στις σημερινές δοξολογίες, θα καταφύγω στόν ιερό ύμνο πού ψάλαμε πριν από λίγο. 'Από εκεί θα πάρω τις άφορμές και θ' άποτίσω τò χρέος μου συνυφαίνοντας με τούς γραφικούς λόγους και τούς δικούς μου, αν βέβαια διαθέτει ό φτωχός δοϋλος κάποτε έγκωμιαστικά λόγια για να εύχαριστήσσει τόν Κύριο. "Έλεγε λοιπόν πριν από λίγο ό Δαβίδ και μαζί με εκείνον κι έμεις: «ύμνεϊτε τόν Κύριο όλα τὰ έθνη, ύμνηστε αυτόν όλοι οί λαοί»¹. Καλεϊ στην ύμνολογία κάθε απόγονο του 'Αδάμ και δεν αφήνει κανένα έξω από την πρόσκληση, αλλά τούς δυτικούς και ανατολικούς, τούς από τò ένα και τò άλλο μέρος, αν κάποιος γειτονεύει με τò βορρά κι άλλος κατοικεί στο νότο, όλους μαζί τούς ξεσηκώνει με τόν ψαλμό του. Και σε άλλα σημεία βέβαια άπευθύνεται σε ομάδες ανθρώπων, καλώντας τούς όσίους ή διεγείροντας τὰ παιδιά για την ύμνωδιά², τώρα όμως συνάγει με τò ψαλτήρι του έθνη και λαούς. "Όταν δηλαδή, όπως λέει ό 'Απόστολος, περάσει ή μορφή αυτή του κόσμου αυτού³, και ό Χριστός παρουσιαστεί ως βασιλιάς και Θεός, άποστομώνοντας κάθε έπίσης ψυχή

3. Α' Κορ. 7,31.

γλῶσσαν βλάσφημον χαλινώσας, στήση δὲ Ἑλλήνων τὴν μα-
 ταιότητα καὶ Ἰουδαίων τὴν πλάνην καὶ τῶν αἰρέσεων τὴν ἀδάμα-
 στον γλωσσαλγίαν, τότε δὴ, τότε πάντα τὰ ἔθνη καὶ οἱ ἀπ' αἰῶ-
 νος λαοὶ ὑποκύψαντες ἄμαχον τὴν προσκύνησιν ἀνεπέμψουσι καὶ
 5 θαυμαστή τις ἔστι συμφωνία δοξολογίας, τῶν μὲν ὁσίων συνή-
 θως ὑμνούντων, τῶν δὲ ἀσεβῶν ἐξ ἀνάγκης ἱκετευόντων· καὶ
 τότε ἀληθῶς ὁ ἐπινίκιος ὕμνος συμφώνως παρὰ πάντων φσθή-
 σεται καὶ τῶν κρατηθέντων καὶ τῶν νικησάντων· τότε καὶ ὁ τῆς
 ταραχῆς ὑπαίτιος, ὁ τὴν τοῦ Δεσπότητος φαντασθεὶς ἀζίαν μαστι-
 10 γίας οἰκέτης ὀφθήσεται πᾶσι παρ' ἀγγέλων πρὸς τὴν τιμωρίαν
 συρόμενος καὶ πάντες οἱ τῆς ἐκείνου κακίας ὑπηρέται καὶ συνερ-
 γοὶ ταῖς πρεπούσαις κολάσεσι καὶ δικαίαις ὑποβληθήσονται, εἰς
 δὲ φανήσεται βασιλεὺς καὶ κριτὴς κοινὸς Δεσπότης παρὰ πάντων
 ὁμολογούμενος, ἡσυχία δὲ ἔσται κατεσταλμένη, ὥσπερ ὅταν ἄρ-
 15 χοντος ἐπὶ βήματος καθημένου, ὁ μὲν κήρυξ ὑποσημαίνῃ τὴν
 σιωπὴν, οἱ λαοὶ δὲ καὶ ὄψιν καὶ ἀκοὴν συντείναντες τὴν τῆς
 δημηγορίας ἀκρόασιν ἀναμένωσιν. Διὰ τοῦτο «Αἰνεῖτε τὸν Κύ-
 ριον πάντα τὰ ἔθνη, ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί». Αἰνεσατε
 ὡς δυνατόν, ἐπαινέσατε ὡς φιλάνθρωπον, ὅτι πεσόντας καὶ νε-
 20 κροῦς ὄντας αὐθις ἐζωοποίησε καὶ τὸ πονέσαν σκεῦος ἀνενεώ-
 σατο πάλιν καὶ τὴν ἐν τοῖς τάφοις τῶν λειψάνων ἀηδίαν εἰς ζῶον
 ἀφθαρτον φιλανθρώπως ἐμόρφωσε καὶ ψυχὴν τὴν πρὸ τεσσά-
 ρων χιλιάδων ἐτῶν καταλιποῦσαν τὸ σῶμα ὡς ἐκ μακρᾶς ἀπο-
 δημίας εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν ἐπανήγαγεν, οὐδὲν ἀπὸ χρόνου καὶ
 25 λήθης ξενιζομένην πρὸς τὸ ἴδιον ὄργανον, ἀλλὰ θᾶττον ἐπ' αὐτὸ
 χωροῦσαν ἢ ὄρνις ἐπὶ τὴν καλιὰν τὴν οἰκείαν καθίπτεται.

Ἐἴπομεν γὰρ τὰ οἰκεῖα τῆς ἑορτῆς, ἵνα ἀκολούθως καὶ
 προσφυῶς τοῖς πράγμασιν ἑορτάσωμεν· τὸ γὰρ ἀνοίκειον καὶ
 ἀλλότριον πρὸς τῷ μηδὲν ὠφελεῖν ἄτακτόν ἐστι καὶ ἀλλόκοτον

καὶ βάζοντας χαλινάρι σὲ κάθε γλώσσα βλάσφημη, καὶ ὅταν σταματήσει τίς ματαιολογίες τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν πλάνη τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν ἀκατάσχετη φλυαρία τῶν αἰρετικῶν, τότε λοιπὸν, τότε ὄλα τὰ ἔθνη καὶ οἱ λαοὶ ὄλων τῶν αἰώνων, ὑποκύπτοντας θὰ προσφέρουν ἀβίαστη προσκύνηση καὶ θὰ πραγματοποιηθεῖ μιὰ θαυμάσια σύμφωνη δοξολογία τῶν ὁσίων ποῦ εἶναι συνηθισμένοι νὰ ὑμνοῦν καὶ τῶν ἀσεβῶν ποῦ θερμοπαρακαλοῦν ἐξ ἀνάγκης. Καὶ τότε ἀληθινὰ θὰ ψαλεῖ ὁμόφωνα ἀπὸ ὄλους ὁ ἐπινίκιος ὕμνος, καὶ τῶν ἡττημένων καὶ τῶν νικητῶν. Τότε καὶ τὸν ὑπεύθυνο τῆς ταραχῆς, τὸ δοῦλο τοῦ καμτσικιῦ ποῦ ὄνειρεύτηκε τὸ ἀξίωμα τοῦ Κυρίου, θὰ τὸν δοῦν ὄλοι νὰ τὸν σέρνουν οἱ ἄγγελοι στὴν τιμωρία καὶ ὄλοι οἱ ὑπηρέτες τῆς κακίας του καὶ οἱ συνεργοὶ του θὰ ὑποβληθοῦν στὶς δίκαιες τιμωρίες ποῦ πρέπει. Καὶ θὰ φανερωθεῖ ἕνας βασιλιάς καὶ κριτῆς κοινός, Κύριος ποῦ τὸν ὁμολογοῦν ὄλοι, θὰ ἐπικρατήσει ἡσυχία κόσμια, ὅπως ὅταν ὁ ἄρχοντας κάθεται στὸ βῆμα καὶ ὁ κήρυκας σημαίνει σιωπὴ καὶ οἱ λαοὶ μὲ ἀνοιχτὰ μάτια κι αὐτιά περιμένουν τὴν ἀκρόαση τῆς δημηγορίας. Γι' αὐτὸ «ὕμνεῖτε τὸν Κύριο ὄλα τὰ ἔθνη, δοξολογήστε αὐτὸν ὄλοι οἱ λαοί»⁴. Ὑμνήστε τον ὡς δυνατό, δοξολογήστε τον ὡς φιλόανθρωπο, γιατί, ἐνῶ εἴχαμε πέσει κι εἴχαμε νεκρωθεῖ, μᾶς ἔδωσε πάλι ζωὴ καὶ ξαναέκανε πάλι νέο τὸ ἄρρωστο σκεῦος καὶ μεταμόρφωσε φιλόανθρωπα τὸ ἀηδιαστικὸ λείψανο μέσα στὸν τάφο σὲ ζῶο ἄφθαρτο καὶ τὴν ψυχὴ ποῦ ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ σῶμα, σὰν ἀπὸ μακρινὸ ταξίδι τὴν ἐπανάφερε στὸ σπίτι της χωρὶς νὰ δυσκολεῦεται καθόλου λόγῳ τοῦ χρόνου καὶ τῆς λησμοσύνης στὴ χρῆση τοῦ ἴδιου της ὄργάνου, ἀλλὰ προχωρώντας σ' αὐτὸ πῶς εὐκόλα ἀπὸ ὄτι πετάει τὸ πουλὶ στὴ φωλιά του.

Ἄς ποῦμε λοιπὸν τὰ ἰδιαίτερα τῆς ἐορτῆς, γιὰ νὰ ἐορτάσουμε σύμφωνα καὶ ταιριαστὰ μὲ τὰ πράγματα. Γιατί, ὄτι εἶναι ἀνοίκειο καὶ ἄσχετο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄτι δὲν ὄφελει σὲ τίποτα εἶ-

4. Ψαλμ. 116,1.

οὐκ ἐν τοῖς περὶ θρησκείας καὶ εὐσεβείας λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐξωθεν καὶ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας. Τίς γὰρ οὕτως ἀνόητος καὶ ὑπεργέλοιος ρήτωρ, ὡς κληθεῖς εἰς φαιδρότητα γάμου ἀποστῆναι μὲν τῶν ἀρμοδίων λόγων καὶ γλαφυρῶν συνευπα-
 5 θούντων ταῖς τῆς πανηγύρεως χάρισι, γοερὰ δὲ μέλη θρηνεῖν καὶ τὰ ἐκ τραγωδίας κακὰ τῶν παστάδων κατολοφύρεσθαι, ἢ τὸ ἔμπαλιν ἐπιταχθεῖς ἐνὶ τῶν τετελευτηκότων τὰ νενομισμένα τελεῖν ἐπιλαθέσθαι μὲν τοῦ πάθους, φαιδρύνεσθαι δὲ πρὸς τὸν κατηφείας γέμοντα σύλλογον; Εἰ δὲ ἐν τοῖς ἐγκοσμίους καλὸν ἢ
 10 τάξις καὶ ἐπιστήμη, πολλῶ δῆπου πλέον ἐν τοῖς μεγάλοις καὶ οὐρανίοις ἀρμοδιώτερον.

Χριστὸς τοίνυν ἀνέστη σήμερον ὁ Θεός, ὁ ἀπαθής, ὁ ἀθάνατος (καὶ μικρὸν ἐπίσχετος ὁ ἐθνικὸς παρὲς τὸν προπετῆ γέλωτα, μέχρις ἂν πάντων ἀκούσης), οὐ πρὸς ἀνάγκην παθὼν οὐδὲ τὴν ἐξ
 15 οὐρανῶν κάθοδον βιασθεῖς οὐδὲ τὴν ἀνάστασιν ὡς ἀπροσδόκητον εὐεργεσίαν παρ' ἐλπίδας εὐρών, ἀλλ' εἰδὼς πάντων τῶν πραγμάτων τὸ τέλος καὶ οὕτω τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος. Ἐχων ἐν ὀφθαλμοῖς τῆς θεότητος τῶν προκειμένων τὴν γνῶσιν καὶ πρὶν ἐξ οὐρανῶν κατελθεῖν βλέπων καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν ταραχὴν καὶ
 20 τοῦ Ἰσραὴλ τὴν σκληρότητα καὶ Πιλάτον προκαθήμενον καὶ Καϊάφαν ἑαυτῶ τὴν ἐσθῆτα περισπαράσσοντα καὶ τὸν στασιώδη δῆμον φλεγμαινοντα καὶ Ἰούδα προδιδόντα καὶ Πέτρον ὑπερμαχόμενον καὶ μετ' ὀλίγον ἑαυτὸν τῇ ἀναστάσει εἰς δόξαν ἀφθαρσίας μεταμορφούμενον καὶ πᾶν τὸ μέλλον ἔχων ὑπογεγραμμένον
 25 τῇ γνώσει οὐκ ἀνεβάλετο τὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον χάριν οὐδὲ ὑπερέθετο τὴν οἰκονομίαν, ἀλλ' ὥσπερ οἱ τὸν ἀσθενῆ παρὰ χαράδρας συρόμενον βλέποντες εἰδότες, ὡς ἔστι καὶ τῷ βορβόρῳ τοῦ

ναι ἄτακτο καὶ παράδοξο ὄχι μόνο στοὺς λόγους περὶ θρησκείας καὶ πίστης, ἀλλὰ καὶ στὰ πράγματα τῆς ἐξωτερικῆς καὶ κοσμικῆς σοφίας. Γιατὶ ποιὸς ρήτορας εἶναι τόσο ἀνόητος καὶ γελοῖος ὑπέρμετρα, ὥστε, ὅταν τὸν καλέσουν στὸ πανηγύρι τοῦ γάμου, ν' ἀφήσει τοὺς κατάλληλους καὶ κομψοὺς λόγους ποὺ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ τῆ χάρη τοῦ πανηγυριοῦ καὶ ν' ἀρχίσει νὰ θρηνεῖ λυπητερὰ τραγούδια καὶ νὰ ὀλοφύρεται γιὰ συμφορὰς τῆς τραγωδίας μέσα στοὺς νυφικοὺς θαλάμους, ἢ ἀντίθετα, ἐνῶ τοῦ ἀνέθεσαν νὰ ἀποτίσει σ' ἓνα νεκρὸ τὰ καθιερωμένα, νὰ ξεχάσει τὸ πάθος καὶ νὰ δείχνει χαρὰ σ' ἓνα κόσμον ποὺ εἶναι γεμάτος ἀπὸ θλίψη; Ἄν εἶναι καλὴ ἡ τάξις καὶ ἡ γνώσις στὰ κοσμικὰ, πολὺ πῶς κατάλληλη ἀσφαλῶς εἶναι γιὰ τὰ μεγάλα καὶ ὑψηλά.

Ὁ Χριστὸς λοιπὸν ὁ Θεὸς ἀναστήθηκε σήμερα, ὁ ἀπαθής, ὁ ἀθάνατος (συγκρατήσου λίγο ἐσὺ ὁ ἐθνικὸς κι ἄφησε τὰ προκλητικὰ γέλια, ὥσπου νὰ τ' ἀκούσεις ὅλα), αὐτὸς ποὺ δὲν ἐξαναγκάστηκε γιὰ τὸ πάθος οὔτε ὑποχρεώθηκε ἀπὸ κάποιον νὰ κατεβεῖ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς οὔτε βρῆκε τὴν ἀνάστασις σὰν μιὰ ἀπροσδόκητὴ κι ἀνέλπιστὴ εὐεργεσία, ἀλλὰ ἤξερε ὅλη τὴν ἐξέλιξι τῶν πραγμάτων ὡς τὸ τέλος κι ἔτσι ἔκανε τὴν ἀρχή. Ἐχοντας μὲ τὰ θεϊκὰ του μάτια τὴ γνώσις ὅλων αὐτῶν ποὺ ἦταν νὰ γίνουν καὶ βλέποντας, πρὶν κατεβεῖ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν ταραχὴ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὴ σκληρότητα καὶ τὸν Πιλάτο νὰ κάθεται στὸ θρόνον του καὶ τὸν Καϊάφα νὰ σχίζει τὰ ἱμάτια του, τὸ ξεσηκωμένο λαὸ νὰ ἀνάβει, τὸν Ἰούδα νὰ προδίδει καὶ τὸν Πέτρο νὰ τὸν ὑπερασπίζεται καὶ τὸν ἑαυτὸ του σὲ λίγο νὰ μεταμορφώνεται μὲ τὴν ἀνάστασις στὴ δόξα τῆς ἀφθαρσίας⁵, κι ἔχοντας προδιαγεγραμμένο στὴ γνώσις του ὅλο τὸ μέλλον, δὲν ἀνέβαλε νὰ κάνει τίς χάρες του στὸν ἄνθρωπον οὔτε ἀπομάκρυνε τὴν οἰκονομία, ἀλλὰ, ὅπως αὐτοὶ ποὺ βλέπουν τὸν ἄρρωστο νὰ σέρνεται στὶς χαράδρες, ἂν καὶ ξέρουν ὅτι εἶναι πιθανὸ καὶ μέσα στὸ βουρκο τοῦ χειμάρρου νὰ κυλήσουν καὶ χτυ-

χειμάρρου ἐνειληθῆναι καὶ τῆς πληγῆς ἀνασχέσθαι τῶν λίθων τῶν συνωθουμένων παρὰ τοῦ ὕδατος, ὁμως διὰ τὸ συμπαθὲς τὸ περὶ τὸν κινδυνεύοντα οὐκ ὀκνοῦσι τὴν εἴσοδον, οὕτω καὶ ὁ φι-
 λάνθρωπος ἡμῶν Σωτὴρ ἐθειλοντὴς ὑβριστικὰ καὶ ἄτιμα κατεδέ-
 5 ξατο, ἵνα τὸν ἐξ ἀπάτης ἀπολλύμενον σώσῃ. Κατῆλθεν εἰς τὸν βίον, ἐπειδὴ προῆδει καὶ τὴν ἀνοδὸν ἐνδοξον, ἀποθανεῖν τῷ ἀν-
 θρωπίνῳ ἑαυτοῦ συνεχώρησεν, ἐπειδὴ καὶ τὴν ἔγερσιν προεγί-
 νωσκεν· οὐ γὰρ ὡς εἰς τῶν κοινῶν ἀνθρώπων ριψοκινδύνως ἐτόλμα τῇ ἀδηλίᾳ τοῦ μέλλοντος ἐπιτρέπων τὴν ἔκβασιν, ἀλλ' ὡς
 10 Θεὸς ὠκονόμει τὸ προκείμενον ἐπὶ ρητῷ καὶ ἐγνωσμένῳ τῷ τέ-
 λει.

«Αὕτη» τοίνυν «ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλια-
 σόμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ»· μὴ μέθαις καὶ κώμοις, μὴ
 χοροῖς καὶ παροινίαις, ἀλλὰ ταῖς θεοειδέσιν ἐννοίαις. Σήμερον
 15 ἅπασαν τὴν οἰκουμένην ἔστιν ἰδεῖν ὡς μίαν οἰκίαν εἰς συμφωνίας
 ἐνὸς πράγματος συναχθεῖσαν καὶ παντὸς ἀμελήσασαν τοῦ κατὰ
 συνήθειαν πράγματος, μετασκευασθεῖσαν δὲ ἐνὶ συνθήματι εἰς
 τὴν σπουδὴν τῆς εὐχῆς. Αἱ λεωφόροι τοῦς ὁδοιπόρους οὐκ ἔχου-
 σιν, ἡ θάλασσα σήμερον ναυτῶν καὶ πλωτῆρων ἔρημος, ὁ γεωρ-
 20 γὸς τὴν σκαπάνην καὶ τὸ ἄροτρον ρίψας εἰς τὸ τοῦ ἑορτάζοντος
 σχῆμα ἐκαλλωπίσατο, αἱ καπηλεῖαι τῆς ἐμπορίας σχολάζουσιν,
 αἱ ὀχλήσεις ἐλύθησαν ὡς χειμῶν ἐπιφανέντος ἕαρος, θόρυβοι καὶ
 ταραχαὶ καὶ ζᾶλαι τοῦ βίου τῇ εἰρήνῃ τῆς ἑορτῆς ὑπεξέστησαν, ὁ
 πένης ὡς πλούσιος καλλωίζεται, ὁ πλούσιος τῆς συνηθείας περι-
 25 φανεστέρος δείκνυται, ὁ πρεσβύτερος ὡς νέος τρέχει πρὸς τὴν με-
 τουσίαν τῆς εὐφροσύνης, ὁ ἀσθενὴς καὶ τὴν νόσον βιάζεται, τὸ
 παιδίον τῇ ἐξαλλαγῇ τῆς ἐσθῆτος αἰσθητῶς ἑορτάζει, ἐπειδὴ
 νοητῶς οὐδέπω δύναται, ἡ παρθένος ὑπεργάνυται τὴν ψυχὴν, ὅτι
 τῆς ἰδίας ἐλπίδος λαμπρὰν καὶ οὕτω τιμωμένην τὴν ὑπόμνησιν
 30 βλέπει, ἡ ἔγγαμος ὄλω τῷ πληρώματι τῆς οἰκίας ἑορτάζουσα

πήματα νὰ δεχτοῦν ἀπὸ τὶς πέτρες ποὺ συγκυλιοῦνται ἀπὸ τὸ νερό, ὅμως δὲ διστάζουν νὰ μποῦν στὴ χαράδρα ἀπὸ συμπάθεια πρὸς ἐκεῖνον ποὺ κινδυνεύει, ἔτσι κι ὁ φιλόανθρωπος Σωτήρας μας δέχτηκε ἐθελοντικὰ τὶς ὕβρεις καὶ τὶς προσβολές, γιὰ νὰ σώσει αὐτὸν ποὺ ἀπατημένος βιάδιζε στὴν ἀπώλεια. Κατέβηκε στὴ ζωὴ, ἐπειδὴ πρόβλεπε καὶ τὴν ἐνδοξη ἀνοδό του· ἀνέχθηκε νὰ πεθάνει κατὰ τὴν ἀνθρώπινη διάστασή του, ἐπειδὴ προγνώριζε καὶ τὴν ἀνάστασή του. Δὲν τολμοῦσε ριψοκινδυνεύοντας σὰν ἓνας συνηθισμένος ἄνθρωπος ἐμπιστευόμενος τὴν ἔκβαση τοῦ μέλλοντος στὴν ἀδηλία του, ἀλλὰ οἰκονομοῦσε τὸ σχέδιό του μὲ ἓνα τέλος ρητὸ καὶ γνωστὸ.

«Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡμέρα ποὺ δημιούργησε ὁ Κύριος· ἄς νιώσομε ἀγαλλίαση καὶ ἄς εὐφρανθοῦμε κατ' αὐτήν»⁶. Ὅχι μὲ μεθύσια καὶ γέλωτες, ὄχι μὲ χοροὺς καὶ πιοτά, ἀλλὰ μὲ σκέψεις θεϊκές. Σήμερα μπορεῖ νὰ δοῦμε ὅλη τὴν οἰκουμένη σὰν μιὰ οἰκογένεια ποὺ συγκεντρώθηκε γιὰ ἓνα κοινὸ σκοπὸ κι ἀφοῦ ἀδιαφόρησε γιὰ κάθε ἄλλη συνήθεια, συμμορφώθηκε μ' ἓνα σύνθημα στὴν προθυμία τῆς προσευχῆς. Οἱ μεγάλοι δρόμοι ἔχασαν σήμερα τοὺς ταξιδιωτὲς τους, ἡ θάλασσα εἶναι σήμερα ἔρημη ἀπὸ πλοῖα καὶ ναῦτες, ὁ γεωργὸς παράτησε τὴ σκαπάνη καὶ τὸ ἀλέτρι καὶ στολίστηκε μὲ τὰ γιορτινά του, οἱ πωλήσεις καὶ τὰ ἐμπόρια σχολάζουν, οἱ δυσαρέσκειες διαλύθηκαν ὅπως ὁ χειμῶνας ὅταν φανεῖ ἡ ἀνοιξη, οἱ θόρυβοι, οἱ ταραχές, ἡ ζάλη τοῦ βίου ὑποχώρησαν στὴν εἰρήνη τῆς ἑορτῆς· ὁ φτωχὸς στολίζεται ὅπως ὁ πλούσιος, ὁ πλούσιος παρουσιάζεται πιὸ λαμπρὸς ἀπὸ ὅ,τι συνηθισμένα, ὁ ἠλκιωμένος τρέχει σὰ νέος γιὰ νὰ πάρει τὸ μερίδιό του ἀπὸ τὴν χαρὰ, ὁ ἄρρωστος παραβιάζει τὴν ἀρρώστια του, τὸ παιδί ἀλλάζοντας φορέματα ἑορτάζει ἔτσι μὲ τὴν αἴσθησι, ἐπειδὴ νοητὰ δὲν μπορεῖ ἀκόμα, ἡ ψυχὴ τῆς παρθένου λάμπει, ἐπειδὴ βλέπει νὰ λάμπει καὶ νὰ δέχεται τέτοια τιμὴ ἢ ὑπόμνησι τῆς ἐλπίδας της, ἡ ἑγγαμὴ ἑορτάζει καὶ χαίρεται μὲ ὅλο τὸ πλήρωμα τοῦ σπιτιοῦ. Γιατὶ σήμερα χαίρονται καὶ

6. Ψαλμ. 117,24.

χαίρει· νῦν γὰρ αὐτῇ καὶ ὁ σύνοικος καὶ οἱ παῖδες καὶ οἱ οἰκέται
καὶ πάντες οἱ ἐφέστιοι ἀγάλλονται. Καὶ ὡσπερ τὸ σμῆνος τῶν
μελισσῶν τὸ νέον καὶ ἀρτίτοκον πρῶτον τῆς καταδύσεως ἢ τῶν
καλαθίσκων πρὸς τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς ἐξιπτάμενον ἄθρουν ὁμοῦ
5 καὶ συνημμένον ἐνὶ κλάδῳ δένδρου προσπλάσσεται, οὕτως ἐπὶ
ταύτης τῆς ἐορτῆς ὀλόκληρα τὰ γένη πρὸς τὰς ἐστίας συντρέχει.

Καὶ ἀληθῶς τῇ μιμήσει πρὸς τὴν μέλλουσαν ἡμέραν ἡ πα-
ροῦσα καλῶς ἀναφέρεται· ἀθροιστικαὶ γὰρ ἀνθρώπων ἀμφότε-
ραι, ἐκείνη τῶν καθόλου, αὕτη τῶν ἐπὶ μέρος. Ἴνα δὲ τὸ ἀληθέ-
10 στερον εἴπωμεν, ὅσον εἰς φαιδρότητα φέρει καὶ εὐθυμίαν, αὕτη
τῆς προσδοκωμένης χαριεστέρα, ἐπειδὴ τότε μὲν ἐπάναγκες καὶ
τοὺς ὄδυρομένους ὀρᾶσθαι, ὧν αἱ ἁμαρτίαι ἀποκαλύπτονται, νῦν
δὲ ἀνεπίδεκτος τῶν σκυθρωπῶν ἐστὶν ἡ εὐπάθεια· ὁ τε γὰρ δί-
καιος εὐφραίνεται καὶ ὁ τὸ συνειδὸς μὴ καθαρεύων ἀναμένει τὴν
15 ἐκ τῆς μετανοίας διόρθωσιν καὶ πᾶσα λύπη ἐπὶ τῆς παρουσίας
ἡμέρας κοιμίζεται, οὐδεὶς δὲ οὕτω κατώδυνος, ὡς ἄνεσιν μὴ εὐ-
ρέσθαι τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς ἐορτῆς. Νῦν ὁ δεσμώτης λύεται, ὁ
χρεώστης ἀφίεται, ὁ δοῦλος ἐλευθεροῦται τῷ ἀγαθῷ καὶ φιλαν-
θρώπῳ τῆς Ἐκκλησίας κηρύγματι οὐ ραπιζόμενος ἀσχημόνως
20 κατὰ τῆς παρειᾶς καὶ πληγῆς τῆς πληγῆς ἀφιέμενος, οὐδὲ ὡσπερ
ἐν πομπῇ τῷ δήμῳ δεικνύμενος ἐφ' ὑψηλῷ βήματι, ὕβριν δὲ
ἔχων καὶ ἐρυθριασμόν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' οὕτω κο-
σμίως ἀφιέμενος ὡς γινώσκεται. Ἐυεργετεῖται καὶ ὁ μένων ἐπὶ
τῆς δουλείας ἔτι· εἰ γὰρ καὶ πολλὰ καὶ βαρῆα τὰ ἁμαρτήματα πα-
25 ραίτησιν ὑπερβαίνοντα καὶ συγγνώμην, αἰδούμενος ὁ δεσπότης
τὸ τῆς ἡμέρας γαληνὸν καὶ φιλάνθρωπον δέχεται τὸν ἀπερριμμέ-
νον καὶ ἐν τοῖς ἀτίμοις ὀρώμενον, ὡς ὁ Φαραὼ τὸν οἰνοχόον ἐκ
τοῦ δεσμωτηρίου· οἶδε γάρ, ὡς κατὰ τὴν προθεσμίαν τῆς ἀνα-

ὁ σύζυγος καὶ τὰ παιδιὰ καὶ οἱ ὑπηρετές καὶ ὄλοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ σπιτιοῦ. Καὶ ὅπως τὸ νέο καὶ ἀρτιγέννητο σμῆνος τῶν μελισσῶν, πετώντας πρώτη φορά ἀπὸ τὴν κυψέλη καὶ τὶς κερῆθρες τοὺς πρὸς τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς, ὄλες μαζὶ καὶ ἐνωμένες ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη κρέμονται ἀπὸ ἓνα κλαδὶ τοῦ δέντρου, ἔτσι αὐτὴ τὴν ἑορτὴ ὄλες οἱ οἰκογένειες μαζεύονται στὴν πατρικὴ ἐστία.

Καὶ σωστά λέγεται ὅτι ἡ σημερινὴ ἡμέρα εἶναι ἀληθινὰ ἀπομίμηση τῆς μελλοντικῆς ἡμέρας. Γιατὶ καὶ οἱ δύο συναθροίζουσι ἄνθρώπους, ἐκεῖνη ὄλους γενικὰ καὶ αὐτὴ διάφορες ὁμάδες. Καὶ γὰρ νὰ ποῦμε τὸ πιὸ ἀληθινόν, ὡς πρὸς τὸ πόση φαιδρότητα κι εὐθυμία προκαλεῖ, ἢ τωρινὴ εἶναι πιὸ χαρούμενη ἀπὸ τὴν προσδοκώμενη. Ἐπειδὴ τότε εἶναι ἀνάγκη νὰ βλέπομε κι αὐτοὺς ποὺ θρηνοῦν, ποὺ φανερώνονται οἱ ἁμαρτίες τοὺς, ἐνῶ ἡ σημερινὴ εὐτυχία δὲν σημαδεύεται ἀπὸ θλιβερά. Καὶ ὁ δίκαιος εὐφραίνεται καὶ αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει καθαρὴ συνείδηση περιμένει τὴ διόρθωσίν του μὲ τὴ μετάνοια καὶ κάθε λύπη ἡσυχάζει τὴ μέρα αὐτὴ καὶ κανένας δὲν ἔχει τόσο μεγάλη λύπη, ὥστε νὰ μὴ νιώσει ἀνακούφιση ἀπὸ τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς ἑορτῆς. Σήμερα ὁ δεσμώτης λύεται ἀπὸ τὰ δεσμά, στὸ χρεώστη χαρίζεται τὸ χρέος, ὁ δοῦλος ἐλευθερώνεται μὲ τὸ ἀγαθὸ καὶ φιλόανθρωπο κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας, δέ δέχεται ἐξευτελιστικὰ ραπίσματα στὸ πρόσωπο οὔτε μὲ χτύπημα ποὺ δέχεται, συγχωρεῖται γὰρ χτύπημα ποὺ ἔδωσε, οὔτε πάνω σὲ ψηλὸ βῆμα κάνει ἐπίδειξη στὸ λαὸ ὅπως σὲ πομπὴ ἐνῶ ἔχει τὴν ὕβρη καὶ ντροπὴ ὡς ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας του, ἀλλά, ὅπως εἶναι γνωστό, συγχωρεῖται μὲ τόση ἀξιοπρέπεια. Εὐεργετεῖται κι αὐτὸς ποὺ παραμένει ἀκόμα στὴ δουλεία. Γιατὶ, ἂν εἶναι πολλὰ καὶ βαριὰ τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ξεπερνοῦν τὴν ἄφεση καὶ τὴ συνῶμη, σέβεται ὁ δεσπότης τὴ γαλήνη καὶ τὴ φιλόανθρωπία τῆς ἡμέρας καὶ δέχεται τὸν παραριγμένο καὶ κυλισμένο στὴν ἀτιμία, ὅπως ὁ Φαραὼ τὸν ἀρχικεραστὴ ἀπὸ τὸ δεσωτήριο⁷. Γιατὶ γνωρίζει, ὅπως κατὰ τὴν

7. Γεν. 40,20-21.

στάσεως, ἧς καθ' ὁμοιότητα τὴν παροῦσαν τιμῶμεν, χρήζει καὶ αὐτὸς τῆς ἀνεξικακίας καὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ δεσπότου καί, δα-
 νείζων ἐνταῦθα τὸν ἔλεον, προσδοκᾷ τὴν ἀπόδοσιν ἐν καιρῷ.
 Ἦκούσατε οἱ δεσπῶται, φυλάξατε τὸν λόγον ὡς ἀγαθόν, μὴ δια-
 5 βάλητέ με παρὰ τοῖς δούλοις ὡς ψευδῶς τὴν ἡμέραν ἐγκωμιά-
 ζοντα, ἀφέλετε τὴν λύπην τῶν θλιβομένων ψυχῶν ὡς ὁ Κύριος
 τῶν σωμάτων τὴν νέκρωσιν, μεταμορφώσατε τοὺς ἀτίμους εἰς
 ἐπιτιμίαν, τοὺς θλιβομένους εἰς χαράν, τοὺς ἀπαρρησιάστους εἰς
 παρρησίαν, ἐξαγάγετε τῆς γωνίας τοὺς ριφέντας ὡς τάφων,
 10 ἐπανθησάτω τὸ τῆς ἑορτῆς κάλλος ὡς ἄνθος τοῖς πᾶσιν. Εἰ γὰρ
 βασιλέως ἀνθρώπου γενέθλιος ἡμέρα ἀνοίγει δεσμωτήριον ἢ
 ἐπινίκιος ἑορτή, Χριστὸς ἀναστὰς οὐκ ἀφήσει τοὺς τεθλιμμένους;
 Οἱ πτωχοὶ τὴν ὑμετέραν τροφὸν ἀσπάσασθε, οἱ διερρηκότες καὶ
 λελωβημένοι τὰ σώματα τὴν ἰωμένην ὑμῶν τὰς συμφοράς· διὰ
 γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδα καὶ ἀρετὴ σπουδάζεται καὶ
 15 κακία μισεῖται, ἐπεὶ ἀναστάσεως ἀνηρημένης, εἰς παρὰ πᾶσι
 κρατῶν εὐρεθήσεται λόγος· «φάγωμεν καὶ πῖωμεν, αἶριον γὰρ
 ἀποθνήσκομεν».

Πρὸς ταύτην βλέπων ὁ ἀπόστολος τὴν ἡμέραν τῆς ζωῆς τῆς
 ἐπικαίρου κταφρονεῖ, ἐπιθυμεῖ δὲ τῆς μελλούσης, ἐξευτελίζων δὲ
 20 τὰ ὀρώμενά φησιν· «εἰ ἐπὶ τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡλπικότες ἐσμέν, ἐλεει-
 νότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν». Διὰ ταύτην τὴν ἡμέραν
 κληρονόμοι Θεοῦ ἄνθρωποι καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ. Διὰ
 ταύτην τὴν ἡμέραν, ὅπερ οἱ σαρκοβόροι ὄρνιθες ἔφαγον πρὸ χι-
 λίων ἐνιαυτῶν μέρος τοῦ σώματος, εὐρεθήσεται μὴ λείπον, καὶ
 25 ὅπερ κῆτη καὶ κύνες καὶ τὰ ἐνάλια ζῶα κατεβοσκήθησαν, ἐγει-
 ρομένῳ τῷ ἀνθρώπῳ συναναστήσεται, καὶ ὅπερ διέφλεξε πῦρ
 καὶ σκώληξ ἐν τάφοις κατεδαπάνησε καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ
 σώματα, ὅσα μετὰ τὴν γένεσιν ἠφάνισεν ἢ φθορά, ἀνελλιπῆ καὶ

ώρισμένη ημέρα τῆς ἀνάστασης πού κατὰ ὁμοιότητά της τιμοῦμε τὴ σημερινή, ὅτι ἔχει κι αὐτὸς ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἀνεξικακία καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Κυρίου καὶ δανερίζοντας ἐδῶ εὐσπλαχνία προσδοκᾷ τὴν ἀνταπόδοση κατὰ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο. Ἄκούσατε ἐσεῖς οἱ κύριοι· φυλάξτετε ὡς ὠφέλιμη τὴ συμβουλή μου, μὴ με διαβάλετε στοὺς δούλους ὅτι τάχα ἐγκωμιάζω ψεύτικα τὴν ἡμέρα· διῶξτε τὴ λύπη τῶν ψυχῶν πού θλίβονται, ὅπως ὁ Κύριος τὴ νέκρωση ἀπὸ τὶς ψυχές, μεταμορφῶστε τοὺς δίχως τιμὴ καὶ κάνετε τοὺς τιμημένους, κάνετε ὄσους θλίβονται χαρούμενους, τοὺς δειλοὺς θαρραλέους, βγάλτετε ἀπὸ τὴ γωνιά τοὺς σὰν ἀπὸ τάφο τοὺς πεταμένους ἐκεῖ, ἅς ἀνθήσει ἡ ὁμορφιά τῆς ἑορτῆς σ' ὄλους σὰ νὰ εἶναι λουλούδι. Γιατί, ἂν τὰ γενέθλια τοῦ βασιλιᾶ ἢ κάποια ἐπινίκια ἑορτὴ ἀνοίγουν τὴ φυλακὴ, δὲ θὰ ἀπαλλάξει τοὺς λυπημένους ὁ ἀναστημένος Χριστός; Οἱ φτωχοὶ ἀγκαλιάστε τὴν τροφὴ σας, ὅσοι ἔχετε σώματα ἀδύνατα καὶ κακοπαθημένα ἐκείνην πού θεραπεύει τὶς συμφορὲς σας. Γιατὶ ἡ ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης μᾶς δημιουργεῖ τὸν πόθο τῆς ἀρετῆς καὶ τὸ μίσος κατὰ τῆς κακίας, ἐνῶ ὅταν ἡ ἀνάσταση ἀναιρεθεῖ θὰ βρεθεῖ νὰ ἰσχύει σ' ὄλους ἓνα παράγγελμα· «ἅς φῶμε κι ἅς πιοῦμε· γιατί αὐριο πεθαίνομε»⁸.

Σ' αὐτὴ τὴν ἡμέρα ἀποβλέποντας ὁ Ἀπόστολος καταφρονεῖ τὴν πρόσκαιρη ζωὴ κι ἐπιθυμεῖ τὴ μέλλουσα. Ὑποβιάζοντας ὅσα φαίνονται λέει· «ἂν ἔχομε τὶς ἐλπίδες μας στὴ ζωὴ αὐτῇ, εἴμαστε οἱ πιὸ ἀξιολύπητοι ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους»⁹. Ἐξαιτίας τῆς ἡμέρας αὐτῆς οἱ ἄνθρωποι εἶναι κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι τοῦ Χριστοῦ. Ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς ἡμέρας τὸ μέρος τοῦ σώματος πού πρὶν ἀπὸ χιλιάδες χρόνια τὸ ἔφαγαν τὰ σαρκοβόρα πουλιά, θὰ βρεθεῖ ὅτι δὲ λείπει, καὶ αὐτὸ πού κατέφαγαν τὰ κῆτη καὶ τὰ σκυλόψαρα καὶ θαλάσσια ζῶα, ὅταν ἀναστηθεῖ ὁ ἄνθρωπος θ' ἀναστηθεῖ μαζί του· τὸ σῶμα πού ἔκαψε ἡ φωτιά καὶ τὸ ἔφαγαν τὰ σκουλήκια μέσα στοὺς τάφους καὶ γενικὰ ὅλα τὰ σώματα, ὅσα ἀφάνισε ἢ φθορὰ μετὰ τὴ

8. Α' Κορ. 15,32. 9. Α' Κορ. 15,19.

ἀκέραια ἀναδοθήσεται ἐκ τῆς γῆς καί· ὡς Παῦλος διδάσκει, «ἐν
 ριπῇ ὀφθαλμοῦ τελεσθήσεται ἡ ἀνάστασις» (ριπῇ δὲ ὀφθαλμοῦ
 ἐπίμυσις βλεφάρων ἐστὶ), καὶ τούτου τοῦ τάχους οὐκ ἂν ἕτερον
 ὀξύτερον γένοιτο. Σὺ δὲ ἀνθρωπικῶς καὶ κατὰ τὴν δύναμιν τὴν
 5 σαυτοῦ λογιζόμενος πόσα διαστήματα χρόνων διαγράφεις ἐν τῇ
 ψυχῇ σου; Πρῶτον, ἵνα τὰ διασαπέντα τῶν ὀστέων καὶ γεωθέν-
 τα εἰς τὴν σκληρότητα καὶ λειότητα συμπαγῇ, ἐνωθέντα δὲ ἐκ
 τῆς θρύψεως πάλιν εἰς ρυθμὸν ἀρμονίας καὶ τὴν φυσικὴν συν-
 ἔλθῃ συνάφειαν· εἶτα ἐπινοεῖς τὴν τῶν σαρκῶν περίπλασιν καὶ
 10 νεύρων ἀποτεταμένας συνδέσεις καὶ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν λε-
 πτοῦς ὀχετοῦς ὑψηλωμένους τῷ δέρματι, ψυχῶν δὲ ἀμύθητον
 καὶ ἀναρίθμητον πλῆθος ἐκ τινῶν οἰκῆσεων ἀπορρήτων κινου-
 μενον, γνωρίζουσαν δὲ ἐκάστην ὡς ἰμάτιον ἐξαιρετον τὸ ἴδιον
 σῶμα καὶ τούτῳ πάλιν ἐνοικοῦσαν ὀξέως, ἀπλανῆ δὲ ἔχουσαν
 15 τὴν διάκρισιν κατὰ πλῆθος τοσοῦτου ὁμοφύλων πνευμάτων.
 Ἐνόησον γὰρ τὰς ἀπὸ Ἀδάμ ψυχὰς καὶ τὰ ἀπ' ἐκείνου σώματα
 πλῆθος τοσοῦτων οἰκιῶν λυθεισῶν καὶ οἰκοδεσποτῶν ἐκ μα-
 κρᾶς τῆς ἀποδημίας ὑποστρεφόντων, πάντα δὲ παραδόξως τε-
 λούμενα· οὔτε καὶ γὰρ ἡ οἰκία ἀνακτιζομένη βραδύνει οὔτε ὁ ἐνοι-
 20 κος πλανᾶται καὶ θυραυλεῖ ζητῶν, ποῦ τὰ ἴδια καὶ ἐξαιρέτα, εὖ-
 θὺς δὲ ἐπ' αὐτὴν χωρεῖ ὡσεὶ περιστερὰ πρὸς τὸν ἴδιον πύργον,
 κἂν πολλοὶ καὶ συνεχεῖς περὶ τὸν αὐτὸν τόπον ὧσι δι' ὁμοίων
 σχημάτων ἐκλάμποντες. Πόθεν πάλιν ἡ ἀνάμνησις καὶ ὁ ἀναλο-
 γισμὸς τοῦ προτέρου βίου καὶ ἐκάστης πράξεως ἐννοία οὕτως
 25 ὀξέως συναπαρτιζομένη τῷ ζῶντι πρὸ τοσοῦτων αἰώνων διαλυ-
 θέντι; Καίτοιγε καὶ ἐξ ὕπνου ἀνθρώπος ἀνεγερθεὶς βαρυτέρου ἐπ'
 ὀλίγον ἀγνοεῖ, ὅστις ἐστὶ καὶ ὄπου διάγει, καὶ τῶν συνήθων ἐπι-
 λανθάνεται, μέχρις ἂν ἡ ἐγρήγορσις, τὴν νάρκην ἀποσκεδάσασα,
 πάλιν τὸ μνημονικὸν καὶ ἐνεργὲς ἀναζωπυρήσῃ.

30 Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τοὺς λογισμοὺς τῶν πολλῶν ὑποτρέ-

δημιουργία, θά τὰ ἀναδώσει ἡ γῆ ἀνελλιπή καὶ ἀκέραια καί, ὅπως διδάσκει ὁ Παῦλος¹⁰, ἡ ἀνάστασις θά γίνει 'ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ' ('ριπῇ ὀφθαλμοῦ' εἶναι τὸ ἀνοιγοκλείσιμο τῶν βλεφάρων), καὶ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ταχύτητα αὐτὴ δὲν ὑπάρχει. Ἐσὺ ὁμως σκεπτόμενος σὰν ἄνθρωπος καὶ κατὰ τὴ δύναμή σου πόσα χρονικὰ διαστήματα ὑπολογίζεις μὲ τὸ νοῦ σου; Πρῶτο, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ρθοῦν τὰ κόκκαλα, ποῦ σάπισαν κι ἔγιναν γῆ σκληρὴ καὶ συμπαγῆς, ἐνωμένα ξανά ἀπὸ τὴν κατάστασις θρύψης σὲ συνάφεια φυσικὴ καὶ ἀρμονικὴ σύνδεσις. Δεύτερον σκέφτεσαι τὴν κάλυψη τῶν ὀστέων μὲ τὴν σὰρκα, τὴν πολὺπλοκὴν συνδέσειν τῶν νεύρων, τὰ λεπτὰ ἀγγεῖα τῶν φλεβῶν καὶ τῶν ἀρτηριῶν ποῦ ἀπλώνονται κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα καὶ τῶν ψυχῶν τὸ ἀνεκδιήγητο καὶ ἀμέτρητο πλῆθος ποῦ προβαίνουν ἀπὸ κάποιες μυστικὲς κατοικίαι καὶ ποῦ κάθε μία ἀναγνωρίζει τὸ ἴδιο τῆς σῶμα σὰν ἓνα ἰδιαίτερο φέρον καὶ κατοικεῖ ἀμέσως πάλι σ' αὐτὸ καὶ τὸ διαλέγει χωρὶς λάθος ἀπὸ τόσο πλῆθος ὁμόφυλων σωμάτων. Σκέψου τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸν Ἀδάμ καὶ τὰ σώματα ἀπὸ ἐκεῖνον, ἓνα πλῆθος ὁλόκληρο τῶν κατοικιῶν ποῦ διαλύθησαν καὶ οἰκοδοσεποτῶν ποῦ ἐπιστρέφουν ἀπὸ μακρὰ ἀποδημία καὶ γίνονται ὅλα μὲ τρόπο παράδοξο. Οὔτε ἡ κατοικία δηλαδὴ ἀργεῖ νὰ ξανακτιστεῖ οὔτε ὁ ἐνοικὸς τῆς περιπλανιέται καὶ ἀγρυπνᾷ στὴν πόρτα ζητώντας ποῦ εἶναι τὰ ἰδιαίτερα δικά του ποῦ τοῦ ἀνήκουν. Ἀλλὰ προχωρεῖ εὐθὺς σ' αὐτὴν σὰν περιστέρι στὴν περιστεροφωλιά του, κι ὅς ὑπάρχουν πολλοὶ κι ἀλλεπάλληλοι πύργοι στὸ ἴδιο μέρος ποῦ φαντάζουν μὲ τὸ ἴδιο σχῆμα. Κι ἀπὸ ποῦ πάλι συναπαρτίζεται τόσο γρήγορα ἡ ἀνάμνησις καὶ ὁ ἀναλογισμὸς τῆς προηγούμενης ζωῆς καὶ ἡ ἐννοια κάθε πράξεως, ἐνῶ ἡ ζωντανὴ ὑπαρξις ἔχει διαλυθεῖ πρὶν ἀπὸ τῶν αἰῶνες; Ἄν καὶ βέβαια κι ἀπὸ βαρὺ ὕπνο ὅταν σηκωθεῖ ὁ ἄνθρωπος γιὰ λίγο ξεχνάει ποιὸς εἶναι καὶ ποῦ βρίσκεται καὶ ξεχνάει τὰ συνηθισμένα του πράγματα, ὥσπου τὸ ξύπνημα νὰ διαλύσει τὴ νάρκωσις καὶ ν' ἀναζωπυρήσει κι ἐνεργοποιήσει πάλι τὸ μνημονικό.

Αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια περνοῦν στοὺς λογισμοὺς τῶν πολ-

χοντα θαύματος ὑπερβάλλοντος πληροῖ τὴν διάνοιαν, συνεισάγει δὲ τὴν ἀπιστίαν τῷ θαύματι· ἐπειδὴ γὰρ ὁ νοῦς οὐχ εὐρίσκει τῶν ἀπορουμένων καὶ ζητουμένων τὴν λύσιν, οὐδὲ δύναται τὴν ἑαυτοῦ πολυπραγμοσύνην εὐρέσει καὶ καταλήψει προσαναπαύσαι, 5 χωρεῖ πρὸς ἀπιστίαν λοιπὸν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἰδίων λογισμῶν ἐκβάλλων καὶ ἀθετῶν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν. Μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ ὁδῶ προβαίνων ὁ λόγος πρὸς τὸ συνεχῶς λαλούμενον ἀφίκετο ζήτημα καὶ τῆς παρούσης ἑορτῆς ἢ ὑπόθεσις οἰκεία καὶ συγγενής, φέρε, μικρὸν εἰς ἀρχὴν πρέπουσαν ἀναγα- 10 γόντες τὸ προκείμενον, πληροφορίαν ἐμποιῆσαι πειραθῶμεν τοῖς πρὸς τὰ φανερά κακῶς ἀμφιβάλλουσιν.

Ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς θελήσας κτίσαι τὸν ἄνθρωπον οὐχ ὡς εὐκαταφρόνητον ζῶον, ἀλλ' ὡς τιμιώτερον πάντων εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε καὶ τῆς ὑπ' οὐρανὸν κτίσεως ἀνέδειξε βασιλέα. 15 Τοῦτο δὲ προελόμενος καὶ τοιοῦτον ἀπαρτίσας σοφὸν καὶ θεοειδῆ καὶ πολλῇ κατακοσμήσας τῇ χάριτι, ἄρα μετὰ γνώμης τοιαύτης εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, ἵνα γεννηθεῖς φθαρτῆ καὶ τελειὰν ὑποστῆ τὴν ἀπώλειαν; Ἄλλὰ μάταιος ὁ σκοπὸς καὶ σφόδρα γε ἀνάξιον τὴν τοιαύτην ἔννοιαν εἰς Θεὸν ἀναφέρειν· παιδίους γὰρ 20 οὕτως ἀπεικάζεται οἰκοδομοῦσι σπουδῇ καὶ λύουσι ταχέως τὸ κατασκευάσμα πρὸς οὐδὲν πέρας εὐχρηστον τῆς διανοίας αὐτῶν καταληγούσης. Πᾶν δὲ τούναντίον ἐδιδάχθημεν, ὅτι τὸν πρωτόπλαστον ἀθάνατον ἔκτισεν, ἐπισυμβάσης δὲ τῆς παραβάσεως καὶ τῆς ἁμαρτίας εἰς δίκην τοῦ πλημμελήματος τῆς ἀθανασίας ἐστέ- 25 ρησεν· εἶτα ἡ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος ὑπερβλύζουσα τὴν φιλανθρωπίαν καὶ πρὸς τὸ ἔργον ἐπικλασθεῖσα τῶν ἰδίων χειρῶν σοφία καὶ ἐπιστήμη κατεκόσμησεν, οὗς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἡμᾶς εὐδόκησεν ἀνακαινίσει κατάστασιν.

Ταῦτα καὶ ἀληθῆ τυγχάνει καὶ τῆς περὶ Θεοῦ ὑπολήψεως 30 ἄξια· προσμαρτυρεῖ γὰρ αὐτῷ μετὰ τῆς ἀγαθότητος καὶ τὴν δύνα-

λῶν καὶ γεμίζουν ἀπὸ ὑπερβολικὸ θαυμασμὸ τὸ νοῦ καὶ μαζί εἰσάγουν καὶ τὴν ἀπιστία στὸ θαῦμα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ νοῦς δὲ βρίσκει τὴ λύση γιὰ ὅσα ἀπορεῖ καὶ ἀναζητεῖ οὔτε ὁμῶς μπορεῖ παράλληλα νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴν περιέργειά του μὲ τὴν εὕρεση καὶ τὴν κατανόηση, ὁδηγεῖται στὴν ἀπιστία, ἐκβάλλοντας καὶ ἀθετώντας τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων ἐξαιτίας τῆς ἀσθένειας τῶν ἰδίων του λογισμῶν. Ἡ καλύτερα, ἐπειδὴ ὁ λόγος προχωρώντας ἔφτασε στὸ ζήτημα ποῦ συζητεῖται συνεχῶς καὶ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐορτῆς εἶναι οἰκεῖο καὶ συγγενικό, ὡς προσπαθήσομε λίγο, ἀφοῦ φέρομε τὸ θέμα μας στὴν κατάλληλη ἀρχή, νὰ πληροφορησομε αὐτοὺς ποῦ ἀμφιβάλλουν ἀδικαιολόγητα σὲ πράγματα φανερά.

Ὁ δημιουργὸς τῶν ὄλων, ὅταν θέλησε νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἔφερε στὴν ὑπαρξὴ ὄχι ὡς ἓνα ἀνάξιο ζῶο, ἀλλὰ ὡς τιμημένο περισσότερο ἀπὸ ὅλα καὶ τὸν ἀνάδειξε βασιλιά τῆς κτίσης κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανό. Κάνοντας αὐτὴ τὴν ἐπιλογή καὶ δημιουργώντας τὸν σοφὸ καὶ ὅμοιο μὲ θεὸ καὶ κατακοσμώντας τὸν μὲ πολλὴ χάρη, ἄραγε τὸν ἔφερε στὴ ζωὴ μὲ τὴ γνώμη αὐτῆ, νὰ γεννηθεῖ δηλαδὴ, νὰ φθαρεῖ καὶ νὰ ἐξαφανιστεῖ ὀλότελα; Ὁ σκοπὸς αὐτὸς εἶναι ἀδικαιολόγητος καὶ εἶναι ἀξαιρετικὰ ἀνάξιο ν' ἀποδίδομε τὴν πρόθεση αὐτὴ στὸ Θεό. Γιατὶ ὁ Θεὸς ἔτσι ἀπεικονίζεται μὲ παιδιὰ ποῦ φτιάχνουν σπιτάκια μὲ ζῆλο καὶ γρήγορα διαλύουν τὰ κατασκευάσματά τους, χωρὶς ἢ σκέψη τους νὰ καταλήγῃ σὲ κάποιον χρήσιμον ἀποτέλεσμα. Ἐμεῖς ὁμῶς ἔχομε μάθει τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο, ὅτι δηλαδὴ ἔπλασε τὸν πρωτόπλαστο ἀθάνατο κι ὅταν ἔγινε ἡ παράβασις καὶ ἡ ἁμαρτία γιὰ τιμωρία τοῦ πλημμελήματός του τὸν στέρησε ἀπὸ τὴν ἀθανασία. Ἐπειτα ἡ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος ξεχειλίζοντας φιλανθρωπία καὶ συμπονώντας τὸ ἔργο τῶν ἰδίων τῆς τῶν χειρῶν, καταστόλισε μὲ σοφία καὶ γνώση αὐτοὺς ποῦ εἶχε τὴν καλὴ διάθεση νὰ ἀνακαινίσῃ καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρει στὴν ἀρχικὴ κατάστασι.

Αὐτὰ καὶ ἀληθινὰ τυχαίνει νὰ εἶναι καὶ ἄξια γιὰ τὴν ἀντίληψη περὶ τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ προσ-

μιν. Τὸ δὲ ἀπαθῶς ἔχειν καὶ σκληρῶς πρὸς τὰ ἀρχόμενά τε καὶ ποιμαίνόμενα οὐδὲν ἀνθρώπων ἐστὶ χρηστῶν καὶ βελτίστων· οὕτως ὁ ποιμὴν βούλεται ἐρρῶσθαι τὸ ποιμνιον αὐτῷ καὶ σχεδὸν ὑπάρχειν ἀθάνατον καὶ ὁ βουκόλος παντοδαπαῖς θεραπείαις αἰ-
 5 ξει τὰς βοῦς καὶ τὰς αἴγας διδυμοτόκους ὑπάρχειν ὁ αἰπόλος εδ-
 χεται καὶ πᾶς ἀγελάρχης ἀπλῶς διαμένειν αὐτῷ καὶ εὐθουεῖσθαι
 ποθεῖ τὴν ἀγέλην πρὸς τι τέλος εἰρηστον ἀφορῶν. Τούτου δὲ
 οὕτως ἔχοντος καὶ ἐκ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων δειχθέντος
 πρεπωδέστατον ὑπάρχειν τῷ δημιουργῷ καὶ τεχνίτῃ τοῦ γένους
 10 ἡμῶν ἀναπλᾶσαι τὸ φθαρὲν ποίημα πρόδηλον, ὡς οἱ τοῖς ἐξῆς
 ἀπειθοῦντες οὐκ ἄλλοθεν ποθεν ἀπομάχονται ἢ διὰ τὸ νομίζειν
 ἀδύνατον εἶναι τῷ Θεῷ τὸ τεθνηκὸς καὶ διαλυθὲν ἀνεγεῖραι. Νε-
 κρῶν ἀληθῶς καὶ ἀναισθήτων τὸ φρόνημα τὸ ἀδύνατον καὶ ἀμή-
 χανον ἐπὶ Θεοῦ λογιζομένων καὶ τὰ τῆς ἰδίας ἀσθενείας ἐπὶ τὴν
 15 παντοδύναμον φερόντων μεγαλοπρέπειαν. Ἴνα δὲ λόγοις ἐλέγ-
 κτικοῖς τῆς ἀνοίας αὐτῶν καθικώμεθα, ἐκ τῶν γεγονότων καὶ
 ὄντων ἀποδειχθῆτω τὸ μέλλον καὶ ἀπιστούμενον.

Ἦκουσας, ὅτι ὁ χοῦς ἐπλάσθη καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος, δίδα-
 ξον οὖν με, παρακαλῶ, ὁ πάντα ἀξιῶν τῆ σοφίᾳ τῆ ἑαυτοῦ περι-
 20 δράσσεσθαι, πῶς ὁ λεπτὸς χοῦς ὁ ἐσκεδασμένος συνῆχθη, πῶς ἡ
 γῆ σὰρξ ἐγένετο καὶ ἡ αὐτὴ ὕλη καὶ ὅστέα ἐποίησε καὶ δέρμα καὶ
 πιμελὴν καὶ τρίχας, πῶς μιᾶς οὐσης τῆς σαρκὸς διάφοροι αἱ ἰδέαι
 τῶν μελῶν καὶ αἱ ποιότητες καὶ ἀφαί, πῶς ὁ πνεύμων ἀπαλὸς
 τὴν ἀφήν, πελιδὸν τὴν χροάν, τὸ ἦπαρ στριφνὸν καὶ ἐρυθρόν, ἡ
 25 καρδία πεπιλημένη καὶ σκληρότατον μόριον ἐν σαρκί, ὁ σπλὴν
 ἀραιὸς καὶ μέλας, ὁ ἐπίπλους λευκὸς καὶ ὡς δίκτυον ἀλιευτικὸν
 συμπεπλεγμένος παρὰ τῆς φύσεως. Σκεψώμεθα κάκεινα, πῶς ἡ
 πρώτη γυνὴ ἀπὸ μικροῦ μέρους τῆς πλευρᾶς ὑπέστη ζῶον ὀλό-
 κληρον ὁμοιον τῷ τελείῳ καὶ πρώτῳ καὶ τὸ μέρος πρὸς πάντα

μαρτυροῦν καὶ τῇ δύναμει. Τὸ νὰ φέρεται ὁμοίως κάποιος μὲ ἀπάθεια καὶ σκληρότητα στοὺς ὑποτακτικούς του καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ποιμαίνει δὲν εἶναι τρόπος οὔτε πολὺ καλῶν καὶ ἀρίστων ἀνθρώπων. Ἐτσι ὁ βοσκὸς θέλει νὰ εἶναι ὑγιὲς τὸ κοπάδι του καὶ ἀθάνατο σχεδὸν καὶ ὁ τσοπάνος μὲ διάφορους τρόπους πληθαίνει τὶς ἀγελάδες καὶ τὶς αἴγες του, εὐχεται ὁ γιδοβοσκὸς νὰ γεννοῦν δίδυμα, καὶ γενικὰ καθένας ποὺ τρέφει κοπάδια εὐχεται νὰ διατηρηθοῦν καὶ ποθεῖ νὰ πληθύνει ἡ ἀγέλη ἀποβλέποντας σὲ κάποιο χρῆσιμο σκοπὸ. Ἄν ἡ ἄποψη αὐτὴ εἶναι σωστὴ καὶ ἂν ἀπὸ ὅσα εἶπαμε πρὸ ὀλίγου φάνηκε ὅτι ἀρμόζει περισσότερο στὸ δημιουργὸ καὶ κατασκευαστὴ τοῦ γένους μας νὰ ἀναπλάσει τὸ φθαρμένο δημιούργημά του, εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἀπειθοῦν στὰ παραπάνω, δὲν ξεκινοῦν τὴν ἀντιγνωμία τους ἀπὸ κάπου ἄλλοῦ, παρά ἀπὸ τὴν ἰδέα ὅτι εἶναι ἀδύνατο στὸ Θεὸ νὰ ἀναστήσει ὅ,τι πέθανε καὶ διαλύθηκε. Ἀλλὰ εἶναι ἀληθινὰ νεκροὶ καὶ ἀναίσθητοι ὅσοι ἀποδίδουν ἀδυναμία καὶ ἀπορία στὸ Θεὸ καὶ ἀνάγουν τὴν ἴδια τους ἀσθένεια στὴν παντοδύναμη μεγαλοπρέπεια. Καὶ γιὰ νὰ προσβάλομε μὲ λόγους ἐλεγκτικούς τὴν ἀνοησία τους, ὡς ἀποδειχθεῖ ἐκεῖνο ποὺ πρόκειται νὰ γίνῃ καὶ ποὺ δὲν εἶναι πιστευτὸ ἀπὸ ὅσα ἔχουν γίνῃ καὶ ὑπάρχουν.

Ἄκουσες ὅτι πλάστηκε τὸ χῶμα καὶ ἐγένε ἀνθρώπος· δίδαξέ με λοιπὸν, σὲ παρακαλῶ, ἐσὺ ποὺ ἔχεις τὴν ἀξίωση ὅτι ἡ σοφία σου περιλαμβάνει τὰ πάντα, πῶς μαζεύτηκε τὸ λεπτὸ διασκορπισμένο χῶμα, πῶς ἡ γῆ ἐγένε σάρκα καὶ τὸ ἴδιο τὸ ὑλικὸ ἔκανε καὶ τὰ ὀστά καὶ τὸ δέρμα καὶ τὸ λίπος καὶ τὶς τρίχες, πῶς ἐνῶ ἡ σάρκα εἶναι μία τὰ μέλη ἐμφανίζονται διαφορετικὰ καὶ ἡ σύστασή τους καὶ οἱ συνδέσεις τους, πῶς ὁ πνεύμονας εἶναι ἀπαλὸς στὴν ἀφή καὶ μαυροκίτρινος στὸ χρῶμα, τὸ συκώτι τραχὺ καὶ κόκκινο, ἡ καρδιά σφιχτὸ καὶ πολὺ σκληρὸ ὄργανο ἀπὸ σάρκα, ὁ σπλήνας χαλαρὸς καὶ μαῦρος, ἡ σκέπη τῶν ἐντέρων λευκὴ καὶ πλεγμένη σὰν ἀλιευτικὸ δίχτυ. Ἄς σκεφτοῦμε κι ἐκεῖνα· πῶς ἡ πρώτη γυναῖκα ἐγένε ἀπὸ ἓνα μικρὸ μέρος τοῦ σώματος, τὴν πλευρά, ἔλαβε ὑπόστασιν ἑνὴν ὁλόκληρη ζωντανή

διήρκεσε καὶ τὸ ὀλίγον τὸ πᾶν συνεστήσατο· ἡ πλευρὰ ἐγένετο κεφαλὴ, χεῖρες καὶ πόδες, ἐγκάτων σκολιὰ καὶ ποικίλη διάπλασις, σὰρξ καὶ τρίχες, ὀφθαλμὸς καὶ ρίς καὶ στόμα καὶ πάντα ἀπλῶς, ἵνα μὴ μακρὰν ἀπαγάγω τὸν λόγον, πάντα θαυμαστὰ καὶ 5 παράδοξα ἡμῖν τοῖς ὀλίγοις. Πρόχειροι δὲ παρὰ Θεῷ τῆς κατασκευῆς οἱ λόγοι καὶ λίαν ὁμολογούμενοι· πῶς οὖν σωφρονεῖν δόξουσιν οἱ τὴν μὲν μίαν πλευρὰν συγχωροῦντες γενέσθαι ἄνθρωπον, ἀπὸ δὲ ὀλοκλήρου τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὕλης ἀπιστοῦντες τὸν αὐτὸν ἀνακτίζεσθαι; Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἐπινοίαις ἀνθρωπικαῖς 10 Θεοῦ πολυπραγμονεῖν ἐνεργείας· εἰ γὰρ πάντα ἦν ἡμῖν καταληπτὰ, οὐκ ἂν κρείττων ἦν ἡμῶν ὁ κρείττων. Τί λέγω περὶ Θεοῦ; Οὐδὲ πρὸς τὰ ἄλογα τῶν ζώων ἐπὶ τινῶν δυνάμεων σύγκρισίν τινα ἔχομεν, ἀλλὰ κάκεινων ἀπολειπόμεθα. Αὐτίκα δρόμῳ μὲν ἡμᾶς ὑπερβάλλονται ἵπποι καὶ κύνες καὶ ἄλλα πολλά, δυνάμει δὲ 15 κάμηλοι καὶ ἡμίονοι, σημειῶσει δὲ ὁδῶν οἱ ὄνοι καὶ τὸ τῆς δορκάδος ὄξυωπὸν ἐν ἡμετέροις ὀφθαλμοῖς οὐχ εὐρίσκεται. Διὸ εὐγνωμόνων καὶ σωφρονούντων ἐστὶ πιστεύειν τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ λεγομένοις, τοὺς δὲ τρόπους καὶ τὰς αἰτίας τῶν ἐνεργειῶν ὡς ὑπερβαινούσας μὴ ἀπαιτεῖν, ἐπεὶ λεχθήσεται ἐνὶ τῶν πολυ- 20 πραγμόνων· δεῖξόν μοι τῷ λόγῳ σου τὴν τῶν ὀρωμένων οὐσίωσιν, εἶπε ποία τέχνη τὴν πολύμορφον ταύτην ἐργασίαν ἐδημιούργησεν.

Ἄν γὰρ ταῦτα ἐξεύρης, εἰκότως ἀμηχανεῖς καὶ ἀσχάλλεις, διότι τὴν τῆς παλιγγενεσίας μετακόσμησιν ἀγνοεῖς ὁ τῆς γενέσε- 25 ως τὸν λόγον εἰδώς. Εἰ δὲ θναρ σοι ἐκεῖνα καὶ φαντασία καὶ πανταχόθεν ἢ ἐπίγνωσις ἄπορος, μὴ ἀγανάκτει, εἰ τὸν λόγον τῆς κατασκευῆς ἀγνοῶν καὶ τὴν διόρθωσιν τοῦ φθαρέντος οὐ συνορᾷς, ὁ αὐτὸς τεχνίτης ἐστὶ καὶ τῆς πρώτης κτίσεως καὶ τῆς δευτέρας μετακοσμῆσεως. Οἶδεν ὅπως τὸ ἴδιον ἔργον διάλυσιν ὑπομεῖναν

ὑπαρξη ὁμοια μὲ τὴν τέλεια καὶ πρώτη καὶ τὸ μέρος στάθηκε ἄρκετὸ γιὰ ὅλα καὶ τὸ λίγο ἔδωσε σύσταση στὸ πᾶν· ἡ πλευρὰ δηλαδὴ ἔγινε κεφαλὴ, χέρια καὶ πόδια, ἡ σκολιὰ καὶ πολύπλοκη διάπλαση τῶν σπλάχνων, ἡ σάρκα καὶ οἱ τρίχες, τὸ μάτι καὶ ἡ μύτη καὶ τὸ στόμα καὶ γενικὰ ὅλα, γιὰ νὰ μὴν μακρύνω τὸ λόγο μου, ὅλα θαυμαστὰ καὶ παράδοξα σ' ἐμᾶς τοὺς μικροὺς. Οἱ λόγοι τῆς κατασκευῆς ἀπὸ τὸ Θεὸ εἶναι εὐνόητοι καὶ ἀποδεκτοί. Πῶς λοιπὸν θὰ φανοῦν ὅτι εἶναι φρόνιμοι ὅσοι δέχονται ὅτι ἡ μία πλευρὰ ἔγινε ἄνθρωπος, δὲν πιστεύουν ὁμως ὅτι ἀναδημιουργεῖται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ὅλο τὸ ὑλικὸ τοῦ ἀνθρώπου; Δὲν εἶναι βέβαια δυνατὸ καθόλου μὲ ἀνθρώπινες φαντασίες νὰ ζητοῦμε νὰ ἐξηγήσουμε τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. Ἄν ἦταν τὰ πάντα κατανοητὰ σ' ἐμᾶς, δὲ θὰ ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ μᾶς ὁ ἀνώτερός μας. Καὶ γιατί μιλῶ γιὰ σύγκριση μὲ τὸ Θεό; Σὲ μερικὲς ιδιότητες δὲν μπορούμε νὰ συγκριθοῦμε οὔτε μὲ τὰ ἄλογα ζῶα, ἀλλὰ εἴμαστε κατώτεροι κι ἀπὸ αὐτά. Στὸ τρέξιμο λόγου χάρη μᾶς νικοῦν τὰ ἄλογα καὶ τὰ σκυλιὰ καὶ ἄλλα πολλά, στὴ δύναμη οἱ καμῆλες καὶ οἱ ἡμίονοι, στὴν ἐντύπωση τῶν δρόμων τὰ γαῖδουρία, καὶ τὸ δυνατὸ βλέμμα τοῦ ζαρκαδιοῦ δὲν τὸ ἔχουν βέβαια τὰ μάτια μας. Γι' αὐτὸ οἱ εὐγνώμονες καὶ φρόνιμοι πιστεύουν στὰ λεγόμενα τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀξιῶνουν ὁμως νὰ ξέρουν τοὺς τρόπους καὶ τὶς αἰτίες τῶν ἐνεργειῶν του, ἐπειδὴ ὑπερβαίνουν τὶς δυνάμεις τους. Δεῖξε μου μὲ τὸ λόγο σου πῶς ἔλαβε ὑπόσταση ὁ φαινόμενος κόσμος, πὲς μου ποιά τέχνη πραγματοποίησε τὴν πολύμορφη αὐτὴ ἐργασία.

Ἄν λοιπὸν αὐτὰ τὰ ξέρεις, δικαιολογημένα δείχνεις ἀμηχανία καὶ ἀγανακτεῖς, ἐπειδὴ ἀγνοεῖς τὴν ἀναμόρφωση κατὰ τὴν παλιγγενεσία ἐσὺ ποὺ κατέχεις τὸ λόγο τῆς γένεσης. Ἄν ὁμως αὐτὰ εἶναι γιὰ σένα ὄνειρο καὶ φαντασία καὶ ἡ κατανόησή τους εἶναι ἀπὸ παντοῦ ἀδύνατη, μὴν ἀγανακτεῖς, ἀν ἀγνοεῖς τὸ λόγο τῆς κατασκευῆς καὶ δὲν μπορείς νὰ καταλάβεις καὶ τὴ διόρθωση ἐκείνου ποὺ φθάρηκε· εἶναι ἴδιος ὁ τεχνίτης καὶ τῆς πρώτης δημιουργίας καὶ τῆς δευτέρας ἀναμόρφωσης. Γνωρίζει πῶς θὰ ξανασυνθέσει στὴν ἀρχικὴ του κατάσταση τὸ δικό του

συναρμόσει πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν. Εἰ σοφίας χρεία, ἡ
 πηγὴ τῆς σοφίας παρ' ἐκείνω, εἰ δυνάμεως, οὐ χρήζει συνεργοῦ
 καὶ συλλήπτορος. Οὗτός ἐστιν ὁ κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ σοφωτάτου
 προφήτου μετρήσας τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν μέγαν καὶ ἄπλετον
 5 οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ τὴν γῆν δρακί. Θεώρησον εἰκόνας ἐναργεῖς
 σημασίας παρεχομένας τῆς ἀρρήτου δυνάμεως, ἀπόγνωσιν ἐμ-
 ποιούσας τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν τοῦ μηδὲν δύνασθαι ἄξιον τῆς τοῦ
 Θεοῦ φύσεως φαντασθῆναι. Παντοδύναμος καὶ ἔστι καὶ λέγεται
 (τάχα γὰρ οὐ ζυγομαχήσεις πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ δώσεις ὡς συγκε-
 10 χωρημένον κρατεῖν), τῷ δὲ πάντα δυναμένῳ οὐδὲν ἄπορον ἢ
 ἀμήχανον. Ἔχεις πολλὰ τῆς πίστεως ἐνέχυρα ἀναγκαστικῶς σε
 συνελαύνοντα πρὸς τὸ συντίθεσθαι τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις·
 πρῶτον μὲν πᾶσαν τὴν ποικίλην καὶ πολυσύνθετον κτίσιν βοῶ-
 σαν παντὸς κηρύγματος εὐσημότερον, ὅτι ὁ μέγας καὶ σοφὸς τε-
 15 χνίτης ὁ πάντα τὰ βλεπόμενα τεχνησάμενος· πρὸς δὲ ταύτην προ-
 μηθῆς ὧν ὁ Θεὸς καὶ τὰ τῶν ἀπίστων ψυχάρια πόρρωθεν καθο-
 ρῶν, ἔργῳ τὴν τῶν νεκρῶν ἔγερσιν ἐβεβαίωσεν πολλὰ σώματα
 τῶν τετελευτηκότων ψυχώσας. Διὰ τοῦτο Λάζαρος τετραήμερος
 νεκρὸς τῆς θήκης ἐξήλατο καὶ τῆς χήρας ὁ μονογενὴς ἀπεδόθη τῇ
 20 μητρὶ ἐκ τῆς κλίνης καὶ τῆς ἐκφορᾶς πρὸς τοὺς ζῶντας ἀναλυθεὶς
 καὶ ἄλλοι μυρίοι, οὐδ' ἀπαριθμεῖσθαι νῦν ὀχληρόν. Τί λέγω περὶ
 τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος, ὅποτε, ἵνα ἐπὶ πλέον δυσωπηθῶσιν οἱ
 ἀμφιβάλλοντες, καὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ τοῖς ἀποστόλοις τὴν τοῦ
 ἐγείρειν νεκροὺς ἐχαρίσατο δύναμιν;

25 Ἔστιν οὖν ἡ ἀπόδειξις ἐναργεῆς, καὶ διὰ τί οἱ φιλόνοικοι
 πράγματα ἡμῖν παρέχετε ὡς ἀναποδείκτων λόγων ἐξηγηταῖς; Ὡς
 εἰς ἠγέρθη, οὕτω καὶ δέκα, ὡς οἱ δέκα καὶ τριακόσιοι, ὡς τρια-
 κόσιοι καὶ οἱ πολλοί· ὁ γὰρ ἐνὸς ἀνδριάντος τεχνίτης ἔσται
 ραδίως καὶ μυρίων δημιουργός. Οὐκ εἶδετε τοὺς μηχανικούς,

ἔργο πού ἔχει ὑποστεῖ διάλυση. Ἄν χρειάζεται σοφία, ἡ πηγή τῆς σοφίας εἶναι ὁ ἴδιος, ἂν δύναμη, δὲν χρειάζεται συνεργό καὶ βοηθό. Αὐτὸς εἶναι πού, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ σοφώτατου προφήτη, μέτρησε μὲ τὸ χέρι του τὰ νερά, τὸν πλατὺ κι ἀπέραντο οὐρανὸ μὲ τὴ σπιθαμὴ καὶ τὴ γῆ μὲ τὴ φούχτα του. Κοίταξε εἰκόνες πού παρέχουν σαφεῖς σημασίες τῆς ἄρρητης δύναμης, πού φέρνουν ἀπόγνωση στὶς σκέψεις μας ὅτι δὲν μπορούμε νὰ φανταστοῦμε τίποτε ἀντάξιο στὴ φύση τοῦ Θεοῦ. Εἶναι καὶ λέγεται παντοδύναμος (δὲ θὰ τὸ ἀρνηθεῖς βέβαια αὐτό, ἀλλὰ θὰ ἀφήσεις νὰ τὸ κρατήσω ὡς δεκτὸ ἀπὸ μέρους σου), καὶ σ' αὐτὸν πού μπορεῖ τὰ πάντα, τίποτε δὲν εἶναι ἀδύνατο καὶ ἀνεπίτευκτο. Ἔχεις πολλὰ ἐχέγγυα τῆς πίστεως πού σὲ ὀδηγοῦν ὑποχρεωτικά στὸ νὰ δεχτεῖς αὐτὰ πού προτείνω. Πρῶτα πρῶτα ὀλη τὴν πολυποίκιλη καὶ πολυσύνθετη κτίση πού φωνάζει εὐκρινέστερα ἀπὸ κάθε κήρυγμα¹¹, ὅτι εἶναι μέγας καὶ σοφὸς τεχνίτης αὐτὸς πού τεχνούργησε ὅλα ὅσα βλέπομε. Προνοώντας γι' αὐτὴν ὁ Θεὸς καὶ παρατηρώντας ἀπὸ μακριὰ τίς ἀδύνατες ψυχὲς τῶν ἀπίστων, βεβαίωσε ἔμπρακτα τὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν, ἐμψυχώνοντας πολλὰ σώματα νεκρῶν. Γι' αὐτὸ ὁ Λάζαρος βγήκε τετραήμερος νεκρὸς ἀπὸ τὸν τάφο του¹², καὶ ὁ γιὸς τῆς χήρας ὁ μονογενὴς ἀποδόθηκε στὴ μητέρα του ἀπὸ τὴ νεκρικὴ κλίνη καὶ ἀπὸ τὴν ἐκφορὰ ἐπέστρεψε ζωντανός¹³, καὶ μύριοι ἄλλοι πού εἶναι βαρετὸ νὰ τοὺς ἀπαριθμοῦμε τώρα. Καὶ γιατί λέω γιὰ τὸ Θεὸ καὶ Σωτήρα, τὴ στιγμὴ πού, γιὰ νὰ ντροπιαστοῦν περισσότερο ὅσοι ἀμφιβάλλουν, καὶ στοὺς δούλους του τοὺς Ἀποστόλους χάρισε τὴ δύναμη νὰ ἀνασταίνουν νεκρούς;

Ἡ ἀπόδειξι λοιπὸν εἶναι φανερὴ καὶ γιατί ἐσεῖς οἱ ἐριστικοὶ δημιουργεῖτε ζητήματα γιατί τάχα εἴμαστε ἐξηγητὲς λόγων ἀνεξήγητων; Ὅπως σηκώθηκε ἀπὸ τοὺς νεκρούς ὁ ἕνας ἔτσι θὰ σηκωθοῦν καὶ οἱ δέκα, καὶ ὅπως σηκώθηκαν οἱ δέκα ἔτσι καὶ οἱ τριακόσιοι καὶ ὅπως οἱ τριακόσιοι ἔτσι καὶ οἱ πολλοί. Ὁ

11. Σοφ. Σολ. 13,1.

12. Ἰω. 11,44.

13. Λουκᾶ 7,11-15.

ὅπως τῶν μεγάλων καὶ ἐξαισίων οἰκοδομημάτων ἐν ὀλίγῳ
 κηρῷ τὰς μορφὰς καὶ τοὺς τύπους προαναπλάττουσι καὶ ὁ ἐν τῷ
 μικρῷ λόγος τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν ἐν ταῖς πολλαῖς καὶ μεγάλαις
 κατασκευαῖς; Μέγας ὁ οὐρανός, τεχνικὸν τοῦ Θεοῦ δημιούργημα·
 5 ἐπειδὴ δὲ λογικὸν ζῶον ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν, ἵνα τῇ
 καταλήψει τῶν ποιημάτων δοξάσῃ τὸν σοφὸν καὶ εὐμήχανον
 ποιητὴν, ὄψει τὸ τοῦ ἀστρονόμου σφαιρίον μικρὸν μὲν, ἐν δὲ τῇ
 χειρὶ κινούμενον τοῦ ἐπιστήμονος κατασκευάσμα τοῦ μεγάλου
 δημιουργήματος εἰκὼν γίνεται καὶ ἐν τοῖς μικροῖς ὁ λόγος ἐρμη-
 10 νεύει τὰ ὑπέρογκα καὶ τὰ τὴν αἴσθησιν ἡμῶν ὑπερβαίνοντα. Ταῦ-
 τα δὲ πρὸς τί διήλθον; Ἵνα γινώσκῃς, ὅτι κἂν ἐρωτήσῃς με, Πῶς
 ἔσται τῶν ἀπ' αἰῶνος σωμάτων ἡ ἀνάστασις, ἀντακούσῃ ταχέ-
 ως; Πῶς ὁ τετραήμερος ἠγέρθη Λάζαρος; Πρόδηλον γὰρ ὡς τὴν
 ἐπὶ τῷ ἐνὶ πληροφορίᾳ κἂν τοῖς πολλοῖς ὁμοίως ὁ σωφρονῶν
 15 παραδέξεται. Θεὸν ὑποτιθέμενος τὸν ποιοῦντα μηδὲν εἴπῃς ἀδύ-
 νατον, μηδὲ τῇ σαυτοῦ ἐννοίᾳ καταληπτὴν νομίσης τὴν τοῦ ἀκατα-
 λήπτου σοφίαν· οὔτε γὰρ ἐκεῖνῳ τι ἀπειρον καὶ σοὶ τὰ τοῦ ἀπεί-
 ρου ἀνεξερεύνητα.

Ὅμοια δὲ τοῦτον τὸν λόγον καλῶς, ἂν πρὸς τοῖς εἰρημέ-
 20 νοις καὶ τὸν τρόπον τῆς γενέσεως ἡμῶν δοκιμάσωμεν, οὐ τὸν
 πρῶτον καὶ πρεσβύτατον ἐκεῖνον τὸν παρὰ Θεοῦ, περὶ οὗ ἐν τοῖς
 ἔμπροσθεν εἴρηται, ἀλλὰ τὸν μέχρι νῦν ἀκολούθως παρὰ τῆς φύ-
 σεως ἐκτελούμενον· ἀπορον γὰρ οὗτος καὶ λογισμῷ ἀνθρωπίνῳ
 ἀπρόσιτος. Πῶς γὰρ τὸ σπέρμα οὐσία οὐσα ὑγρὰ καὶ ἀπλαστος
 25 καὶ ἀνείδεος εἰς κεφαλὴν πήγνυται καὶ εἰς ἀντικνήμια καὶ πλευ-
 ρὰς στερεοῦται καὶ ποιεῖ ἐγκέφαλον ἀπαλὸν καὶ μανὸν καὶ τὸ πε-
 ριέχον αὐτὸν ὀστέον οὕτω σκληρὸν καὶ ἀντιτυπὲς καὶ τὴν ποικί-
 λην τοῦ ζῴου κατασκευήν, ἵνα συντόμως εἴπω καὶ μὴ παρέλκω

τεχνίτης ἑνὸς ἀνδριάντα μπορεῖ εὐκολὰ νὰ δημιουργήσῃ καὶ ἄπειρους. Δὲν εἶδατε πῶς οἱ μηχανικοὶ προκατασκευάζουν μὲ λίγὸ κερὶ τὶς μορφές καὶ τοὺς τύπους τῶν μεγάλων καὶ θαυμαστῶν οἰκοδομημάτων; Καὶ ὁ σύντομος λόγος ἔχει τὴν ἴδια δύναμη γιὰ τὶς πολλὰ καὶ μεγάλα κατασκευές. Ὁ οὐρανὸς εἶναι ἀπέραντος, δημιούργημα τῆς τέχνης τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔκανε τὸν ἀνθρωποζῶο λογικὸν, ὥστε κατανοώντας τὰ δημιουργήματα νὰ δοξάσῃ τὸ σοφὸ καὶ ἐφευρετικὸν δημιουργόν, θὰ δεῖς τὴ σφαῖρα τοῦ ἀστρονόμου ποὺ εἶναι μικρὴ ἀλλὰ κινεῖται ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἐπιστήμονα ὅπως ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ ἐλάχιστον κατασκευάσμα γίνεται εἰκόνα τοῦ μεγάλου δημιουργήματος, ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος μὲ τὰ μικρὰ ἐρμηνεύει τὰ ὑπέρογκα καὶ ὅσα ὑπερβαίνουν τὴν αἴσθησίν μας. Γιατί τὰ εἶπα αὐτά; Γιὰ νὰ ξέρεις ὅτι, ἂν μὲ ρωτήσῃς, πῶς θὰ γίνῃ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν αἰώνων, θ' ἀκούσῃς ἀμέσως ἀπὸ ἐμένα: 'Πῶς ἀναστήθηκε ὁ τετραήμερος Λάζαρος;' Γιατί εἶναι προφανές ὅτι τὴν πληροφορίαν γιὰ τὸν ἕνα ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος θὰ τὴ δεχτεῖ ἐξίσου καὶ γιὰ τοὺς πολλοὺς. Ὅταν δεχτεῖς ὅτι αὐτὸς ποὺ ἐνεργεῖ εἶναι ὁ Θεός, μὴ χαρακτηρίσῃς τίποτε ὡς ἀδύνατον οὔτε νὰ νομίσῃς ὅτι ὁ νοῦς σου μπορεῖ νὰ καταλάβῃ τὴ σοφίαν τοῦ ἀκατάληπτου. Γιατί καὶ γιὰ ἐκεῖνον δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ ἄπειρον καὶ γιὰ σένα τὸ ἄπειρον εἶναι ἀνεξερευνήτο.

Θὰ καταλάβομε καλὰ τὸν λόγο αὐτὸν ἂν, κοντὰ σ' αὐτὰ ποὺ εἶπαμε, προσθέσομε τὸν τρόπο τῆς δημιουργίας μας, ὅχι τὴν πρώτη καὶ παλαιότατη ἐκείνη δημιουργία μας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε στὰ προηγούμενα, ἀλλὰ γι' αὐτὴν ποὺ στὴ συνέχεια ἐκτελεῖται ἀπὸ τὴ φύσιν· γιατί εἶναι ἀκατάληπτη καὶ ἀπρόσιτη ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον λογισμόν. Πῶς δηλαδὴ τὸ σπέρμα ποὺ εἶναι οὐσία ὑγρὴ, ἄπλαστη καὶ ἀδιαμόρφωτη πῆζει καὶ γίνεται κεφάλι καὶ ἀντικνήμια, γίνεται πλευρὸς στερεὸς, κάνει τὸν ἀπαλὸν καὶ ἀραιὸν ἐγκέφαλον καὶ τὸ κρανίον ποὺ τὸν περιέχει τόσο σκληρὸν καὶ τραχὺ καὶ ὅλη τὴν πολὺμορφὴν κατασκευὴν, γιὰ νὰ πῶ μὲ δύο λόγια καὶ νὰ μὴ ἐκτείνωμαι ἐπεξηγώντας λεπτομερῶς

λεπτομερῶς ἐπεξιών τοῖς καθ' ἕκαστα; Ὡς οὖν τὸ σπέρμα ὑπάρ-
 χον ἄμορφον ἐν ἀρχαῖς εἰς σχῆμα τυποῦται καὶ εἰς ὄγκους ἀδρύ-
 νεται τῇ ἀπορρήτῳ τοῦ Θεοῦ κατασκευαζόμενον τέχνῃ, οὕτως
 οὐδὲν ἀπεικός, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἀκόλουθον, τὴν ἐν τοῖς τάφοις
 5 ὕλην τὴν ποτε οὕσαν ἐν εἰδει αὐθις εἰς τὴν παλαιὰν ἀνακαινισθῆ-
 ναι διάπλασιν καὶ πάλιν γενέσθαι τὸν χοῦν ἀνθρωπον, ὡσπερ δὴ
 καὶ τὸ πρῶτον ἐκεῖθεν ἔσχε τὴν γένεσιν.

Συγχωρήσωμεν τῷ Θεῷ δύνασθαι τοσοῦτον ὅσον ὁ κερα-
 μεὺς ἰσχύει. Τί γὰρ οὗτος ποιεῖ, λογισώμεθα· πηλὸν λαβὼν
 10 ἄμορφον εἰς σκεῦος εἰδοποιεῖ καὶ τοῦτο πρὸς τὴν ἀκτῖνα τὴν
 ἡλιακὴν προθέμενος ἢ ξηραίνει καὶ στερεὸν ἀπεργάζεται, ἔστι δὲ
 ἀμφορίσκος ἢ πῖναξ ἢ πῖθος τὸ πλαττόμενον· ἀλλ' ἐμπεσόντος τι-
 νὸς ἀτάκτως καὶ ἀνατρέψαντος συντρίβεται καταπεσὼν καὶ γίνε-
 ται ἀμόρφωτος γῆ, ὁ δὲ τεχνίτης βουληθεὶς ὀξέως ἐπανορθοῖ τὸ
 15 συμβὰν καὶ πάλιν πηλὸν σχηματίσας τῇ τέχνῃ, οὐδὲν χεῖρον τοῦ
 ποτε ὄντος ἀπεργάζεται τὸ σκεῦος. Καὶ ὁ μὲν κεραμεὺς οὕτω μι-
 κρὸν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως κτίσμα, ὁ δὲ Θεὸς ἀπιστεῖται ὑπι-
 σχνούμενος ἀνακαινίζει τὸν τεθνηκότα. Πολλῆς ταῦτα τῆς
 ἀνοίας ἐστίν.

20 Θεωρήσωμεν καὶ τὸ τοῦ σίτου ὑπόδειγμα, ᾧ Παῦλος ὁ πάν-
 σοφος παιδεύει τοὺς ἄφρονας λέγων· «ἄφρων σύ, ὃ σπείρεις, οὐ
 ζῶοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ, καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γε-
 νησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου ἢ τινος
 τῶν λοιπῶν σπερμάτων, ὁ δὲ Θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα, καθὼς
 25 ἠθέλησεν». Ἀκριβῶς προσέχωμεν τῇ γενέσει τοῦ σίτου, καὶ τάχα
 τὸν περὶ ἡμῶν λόγον διδαχθησόμεθα. Ὁ σῖτος ρίπτεται εἰς τὴν
 γῆν, διασαπείς δὲ ἐν τῇ νοτίδι καί, ὡς ἂν εἴποι τις, τελευτήσας,
 ἀπολήγει εἰς τινα γαλακτώδη οὐσίαν, ἣτις παγεῖσα μικρὸν ὄξυ
 καὶ λευκὸν γίνεται κέντρον, αὐξηθεῖσα δὲ ὅσον προκύβαι τῆς γῆς

τὰ ἐπιμέρους; Ὅπως λοιπὸν τὸ σπέρμα πού, ἐνῶ στήν ἀρχὴ εἶναι ἄμορφο, παίρνει ἐπειτα σχῆμα καὶ διαμορφώνει ὄγκους ὅπως τὸ κατασκευάζει ἡ ἀπόρρητη τέχνη τοῦ Θεοῦ, ἔτσι δὲν εἶναι καθόλου ἀσυμβίβαστο, ἀλλὰ πολὺ ἀκόλουθο μάλιστα, ἡ ὕλη πού βρίσκεται μέσα στοὺς τάφους, πού κάποτε εἶχε συγκεκριμένη μορφή, νὰ ἀνακαινισθεῖ πάλι στήν παλιά της διάπλαση καὶ τὸ χῶμα νὰ ξαναγίνει ἄνθρωπος, ὅπως ἀκριβῶς καὶ γιὰ πρώτη φορὰ ἔλαβε ἀπὸ κεῖ τὴ γένεση του.

Ἄς παραχωρήσωμε στὸ Θεὸ τόση δύναμη ὅση ἔχει ὁ κεραμοποιός. Ἄς σκεφτοῦμε λοιπὸν τί κάνει αὐτός. Παίρνει ἓνα ἄμορφο κομμάτι πηλοῦ καὶ τοῦ δίνει τὴ μορφή ἐνὸς σκεύους, τὸ ἐκθέτει στὸν ἥλιο γιὰ νὰ στεγνώσει καὶ τὸ κάνει στερεὸ καὶ τὸ ἔργο του εἶναι ἓνα κανάτι ἢ μιὰ πλάκα ἢ ἓνα πιθάρι. Μπαίνει ὁμως μέσα κάποιος ὀρμητικὰ καὶ ἄτακτα καὶ τὸ ἀνατρέπει, τὸ ρίχνει κάτω καὶ συντρίβεται καὶ γίνεται ἀδιαμόρφωτη γῆ. Ὁ τεχνίτης ὁμως ἂν θελήσει ἐπανορθώνει ἀμέσως τὸ ἀτύχημα καὶ ξανακάνοντας πάλι πηλό, ξαναφτειάχνει τὸ σκεῦος μὲ τὴν τέχνη του καθόλου κατώτερο ἀπὸ ὅ,τι ἦταν. Καὶ ὁ κεραμοποιός βέβαια εἶναι ἓνα τόσο μικρὸ κτίσμα τῆς θείας δύναμης, ἐνῶ τὸ Θεὸ δὲν τὸν πιστεύομε ὅταν ὑπόσχεται ὅτι ἀνακαινίζει τὸ νεκρό. Σίγουρα αὐτὰ εἶναι πολὺ ἀνόητα.

Ἄς δοῦμε τί μᾶς λέει καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ σιταριοῦ, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Παῦλος διδάσκει τοὺς ἀνόητους, λέγοντας: «εἶσαι ἀνόητος· αὐτὸ πού σπέρνεις δὲν παίρνει ζωὴ ἂν πρῶτα δὲν πεθάνει, καὶ μὲ αὐτὸ πού σπέρνεις δὲ σπέρνεις τὸ σῶμα πού θὰ φυτρώσει, ἀλλὰ ἓνα ἀπλὸ κόκκο εἴτε σιταριοῦ εἴτε κάποιο ἄλλο σπόρο. Καὶ ὁ Θεὸς τοῦ δίνει σῶμα, ὅπως θέλει»¹⁴. Ἄς ἐξετάσωμε προσεκτικὰ πῶς γίνεται τὸ φυτὸ τοῦ σιταριοῦ καὶ θὰ καταλάβομε τὸ λόγο μου. Τὸ σιτάρι τὸ ρίχνουν στὴ γῆ κι ἀφοῦ σαπίσει μὲ τὴν ὑγρασία καὶ ἀφοῦ, θὰ ἔλεγε κανένας, πεθάνει, καταλήγει σὲ μιὰ οὐσία σὰ γάλα, πού, ἀφοῦ πήξει, γίνεται ἓνα μικρὸ, ὀξὺ καὶ λευκὸ κεντρί. Κι ὅταν μεγαλώσει ὅσο νὰ προ-

ἐκ τοῦ λευκοῦ πρὸς τὸ ἡρέμα χλοαινόμενον μεταβάλλεται, εἴτα γίνεται πόα καὶ κόμη τῶν βώλων, ἐφαπλωθεῖσα δὲ αὐτοῖς καὶ σκεδασθεῖσα μετρίως πολυσχιδῆ κάτωθεν ὑποτρέφει τὴν ρίζαν τῷ μέλλοντι βάρει τὴν ὑποβάθραν προευτρεπίζουσα· καὶ ὡσπερ 5 οἱ ἴστοι τῶν πλοίων πλείστοις πανταχόθεν διατείνονται κάλοις, ἵνα πάγιοι μένωσιν ἰσορρόποις ταῖς ὀλκαῖς ἀντισπώμενοι, οὕτως αἱ σχινοειδεῖς ἀποφύσεις τῆς ρίζης ἀντιλαβαὶ τῶν ἀσταχύων γίνονται καὶ ἐρείσματα. Ἐπειδὴν δὲ εἰς κάλαμον ὁ σῖτος διαναστῆ καὶ πρὸς τὸ ὕψος ἐπέιγεται, γόνασιν αὐτὸν καὶ κόμβοις ὁ Θεὸς 10 ὑπερείδει, οἷον οἰκίαν τινὰ συνδέσμοις ἀσφαλιζόμενος διὰ τὴν προσδοκωμένην τῆς κόμης βαρύτητα. Εἴτα τῆς ἰσχύος ἐτοιμασθείσης τὴν κάλυκα σχίσας προάγει τὸν ἀσταχυν. Καὶ πάλιν ἐκεῖ θαύματα κρείττονα· στοιχηδὸν γὰρ ὁ σῖτος αὐτῷ περιφύεται καὶ τῶν κόκκων ἕκαστος ἐξαιρετον ἔχει τὴν ἀποθήκην καὶ τελευ- 15 ταῖοι προβέβληνται οἱ ἀνθέρικες ὄξεις καὶ λεπτοί, ὅπλα οἴμαι κατὰ τῶν σπερμολόγων ὀρνίθων, ἵνα ταῖς ἐκείνων ἀκμαῖς νυττόμενοι τῷ καρπῷ μὴ λυμαίνωνται. Ὁρᾶς, ὅσῃν εἰς κόκκος διασπαεῖς θαυματουργίαν ἔχει καὶ μόνος πεσὼν μεθ' ὅσων ἐγείρεται· ἀνθρωπος δὲ οὐδὲν προσλαμβάνει πλέον, ὃ δὲ εἶχεν ἀπολαμβά- 20 νει, καὶ διὰ τοῦτο τῆς γεωργίας τοῦ σίτου ὁ ἡμέτερος ἀνακαινισμὸς εὐκολώτερος ἀναφαίνεται.

Ἐνταῦθεν μετάβηθι πρὸς τὴν ἐννοίαν τῶν δένδρων, ὅπως ὁ χειμὼν αὐτοῖς καθ' ἕκαστον ἔτος ἀντὶ θανάτου γίνεται· ἀπορρῦεται γὰρ ἢ ὀπώρα καὶ τὸ φύλλον πίπτει καὶ ξηρὰ μένει τὰ ξύλα πά- 25 σης χάριτος ἐστερημένα. Ἐπειδὴν δὲ τοῦ ἔαρος ὁ καιρὸς ἐπιλάβοι, ἄνθος αὐτοῖς χαριέστατον ὑπερφύεται καὶ μετὰ τὸ ἄνθος ἐπιγίνεται τῶν φύλλων ἢ σκέπη καὶ τότε ὡς εὐειδὲς θέαμα ἀνθρώπων τε τὰς ὄψεις ἐφέλκεται καὶ ὀρνίθων ὠδικῶν ἐργαστήρια γίνεται τοῖς πετάλοις ἐγκαθημένων καὶ θαυμαστή τις περὶ αὐτὰ χά-

βάλλει ἀπὸ τῆ γῆ μεταβάλλεται ἀπὸ τὸ λευκὸ πρὸς τὸ χλοερὸ λίγο λίγο. Ἐπειτὰ γίνεται πόα καὶ κόμη τῶν σβῶλων κι ὅταν ἀπλωθεῖ πάνω σ' αὐτοὺς καὶ διαδοθεῖ τρέφει ἀπὸ κάτω πολὺκλωνη ὡς ἓνα σημεῖο ρίζα, προετοιμάζοντας τὸ ὑπόβαθρο γιὰ τὸ μελλοντικὸ βάρος. Καὶ ὅπως τὰ κατάρτια τῶν πλοίων συγκρατοῦνται ἀπὸ παντοῦ μὲ πολλὰ σχοινιά, γιὰ νὰ μένουν σταθερὰ ἐξισορροπούμενα μὲ τὶς ἀντίθετες ἐλξεις τῶν σχοιनिῶν, ἔτσι καὶ οἱ ἀποφύσεις τῆς ρίζας σὰν τὰ σχοινιά γίνονται ἐρείσματα κι ἀντιστηρίγματα τῶν σταχιῶν. Κι ὅταν καλαμῶσει τὸ σιτάρι καὶ σηκωθεῖ καὶ τραβάει πρὸς τὰ ὕψη, ὁ Θεὸς τὸ στηρίζει μὲ τὰ γόνατα καὶ μὲ τοὺς κόμπους, ἐξασφαλίζοντάς το, ὅπως ἓνα σπῖτι μὲ ἀρμοδεσιές, γιὰ τὸ βάρος τοῦ σταchioῦ ποὺ περιμένει. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἡ δύναμη φτάσει στὸ ὄριό της, σχίζει τὸν κάλωκα καὶ βγάζει τὸ στάχυ. Ἐδῶ πάλι ἄλλα μεγαλύτερα θαυμάσια. Σὲ στοιχημένες σειρὲς φυτρώνουν γύρω οἱ κόκκοι καὶ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἔχει ἰδιαίτερη θήκη καὶ τελευταῖα βγαίνουν τὰ ἄγανα λεπτὰ καὶ μυτερά, ὅπλα, νομίζω, κατὰ τῶν πουλιῶν ποὺ κυνηγοῦν τοὺς σπόρους, γιὰ νὰ τὰ τσιμποῦν οἱ μύτες τους καὶ νὰ μὴ κατατρώγουν τὸν καρπὸ. Βλέπεις πόσο θαῦμα κρύβει ἓνας σαπισμένος κόκκος καὶ ἐνῶ πέφτει μόνος, μὲ πόσους σηκώνεται. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως δὲν παίρνει τίποτε περισσότερο, ἀλλὰ παίρνει αὐτὸ ποὺ εἶχε, καὶ γι' αὐτὸ κι ἀπὸ τὴν καλλιέργεια ἀκόμη τοῦ σιταριοῦ ἡ δική μας ἀνακαίνιση παρουσιάζεται εὐκολότερη.

Ἄπὸ ἐδῶ πῆγαινε στὴν ἐννοια τῶν δέντρων, πῶς κάθε χρόνο ὁ χειμῶνας γι' αὐτὰ γίνεται θάνατος. Νεκρώνονται δηλαδὴ τὰ ὀπωρικὰ καὶ πέφτουν τὰ φύλλα καὶ μένουν ξερὰ τὰ ξύλα στερημένα ἀπὸ κάθε χάρη. Ὅταν ὅμως ἔρθει ἡ ἐποχὴ τῆς ἀνοιξης, σκεπάζονται ἀπὸ μιὰ χαροῦμενη ἀνθοβολιὰ καὶ μετὰ τὸ ἀνθισμα ἔρχεται ἡ σκεπὴ τῶν φύλλων καὶ τότε ἓνα πανέμορφο θέαμα καὶ τὰ βλέμματα τῶν ἀνθρώπων ἀποσπᾶ καὶ ἐργαστήρια δημιουργεῖ τῶν ὠδικῶν πουλιῶν ποὺ κάθονται πάνω στὰ λουλούδια, καὶ μιὰ θαυμαστὴ χάρη ξεσπᾶ ἐκεῖ, ὥστε πολλοὶ ἄνθρωποι ἄφησαν καὶ σπῖτι διακοσμημένο μὲ χρυσὸ καὶ μάρμαρα

ρις ἐκλάμπει, ὥστε πολλοὶ καὶ οἶκον ἀφῆκαν χρυσῶ κεκοσμημένον καὶ λίθω τῷ Θεσσαλῶ καὶ Λάκωνι, τερπνὴν δὲ μᾶλλον ἑαυτοῖς ἔθεντο τὴν ὑπὸ δένδρα διαγωγὴν. Διὸ καὶ ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ ὑπὸ δρυῖ τὴν σκηνὴν ἐπήξατο, οὐκ οἰκίας πάντως ἀπορῶν, ἀλλὰ τῇ σκέπῃ τῶν κλάδων ἐπαγαλλόμενος.

Ὁδηγεῖ με πρὸς συγκατάθεσιν τοῦ προκειμένου λόγου καὶ τῶν ἐρπετῶν ἢ ζωῆ· νεκροῦται γὰρ ἐκείνων ὥρα χειμῶνος ἢ ζώπυρος δύναμις καὶ τὸν χρόνον τῶν ἐξ μηνῶν ἐν τοῖς φωλεοῖς κατάκειται παντελῶς ἀκίνητα. Ἐπειδὴν δὲ ὁ τεταγμένος ἔλθῃ
 10 καιρὸς καὶ βροντὴ κατηχήσῃ τοῦ κόσμου, ὥσπερ τι σύνθημα τῆς ζωῆς τὸν κτύπον δεχόμενα ὀξέως ἀναπηδᾷ καὶ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου ἐνεργεῖ τὰ συνήθη. Τίς ὁ λόγος οὗτος; Λεγέτω μοι ὁ τῶν πράξεων τοῦ Θεοῦ βασανιστῆς καὶ ἐπιγνώμων καὶ διδασκέτω με, πῶς βροντῇ μὲν τοὺς ὄφεις διεγείρεσθαι συγχωρεῖ νεκροὺς
 15 ὑπάρχοντας, ἀνθρώπους δὲ οὐ δίδωσι ψυχοῦσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ σάλπιγγος ἐξ οὐρανῶν ἐπηχούσης, καθὼς ὁ θεῖος λόγος φησί· «σαλπίζει γὰρ καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται»· καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστερον· «καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης καὶ ἐπισυνάξει τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ».

20 Μὴ τοίνυν ταῖς ἀλλοιώσεσι καὶ τοῖς ἀνακαινισμοῖς ἀπιστῶμεν· καὶ γὰρ φυτῶν καὶ ζῴων διαφόρων ὁ βίος καὶ αὐτῶν γε τῶν ἀνθρώπων ἡμᾶς ἐκπαιδεύει, ὡς οὐδὲν ἐν ταυτότητι τῶν ἐν φθορᾷ καὶ γενέσει, ἐν ἀλλοιώσει δὲ καὶ τροπῇ. Καὶ πρῶτόν γε εἰ δοκεῖ τὴν ἐν ταῖς ἡλικίαις ἡμῶν μεταβολὴν καταμάθωμεν· τὸ
 25 παιδίον τὸ ὑπομάζιον οἷόν ἐστι γνωρίζομεν. Ὀλίγου χρόνου παρελθόντος τὴν ἐρπυστικὴν λαμβάνει δύναμιν καὶ οὐδὲν διαφέρει τῶν μικρῶν σκυλάκων τέτρασιν ἐρειδόμενον βάσει· περὶ τὸν τρίτον ἐνιαυτὸν ὄρθιον γίνεται καὶ φωνὴν ὑποτραυλιζομένην καὶ ψελλιζομένην προῖεται· εἶτα διαρθροῖ τὸν λόγον καὶ χαρίεν ἀπο-

θεσσαλικά καὶ λακωνικά καὶ θεώρησαν πρὸ εὐχάριστη τῇ διαμονῇ τους κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα. Γι' αὐτὸ κι ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ ἔστησε τὴ σκηνή του κάτω ἀπὸ τὴ δρυ¹⁵, ὄχι βέβαια ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπε τὸ σπίτι, ἀλλὰ νιώθοντας χαρὰ ἀπὸ τὴ ὀροφὴ τῶν κλαδιῶν.

Γιὰ νὰ δεχτῶ τὴν ἀποψη αὐτὴ μὲ ὀδηγεῖ καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἐρπετῶν. Γιατὶ καὶ ἐκείνων ἡ ζωτικὴ δύναμη νεκρῶνει κατὰ τὴ χειμερινὴ περίοδο καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἑξὶ μηνῶν κείτονται ἐντελῶς ἀκίνητα στὶς φωλιές τους. Ὅταν ὁμως ἔρθει ὁ ὀρισμένος χρόνος κι ἀντιλαλήσει στὸν κόσμον ἡ βροντὴ, σὰν ἓνα σύνθημα ζωῆς ἀκούοντας τὸ βρόντο, ἀναπηδοῦν ἀμέσως καὶ σὰ νὰ μὴν πέρασε τόσος χρόνος ἐκτελοῦν τὶς συνηθισμένες τους ἐνεργεῖες. Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος; Ἄς μοῦ πεῖ ὁ ἐξεταστὴς καὶ γνώστης τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ κι ἂς μὲ διδάξει πῶς ἐπιτρέπει μὲ τὴ βροντὴ νὰ σηκώνονται τὰ φίδια ἐνῶ εἶναι νεκρά, δὲν ἀφήνει ὁμως νὰ λάβουν ψυχές οἱ ἄνθρωποι, ὅταν θὰ ἀντηχήσει ἡ σάλπιγγα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ὅπως λέει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· «θὰ σαλπίζει καὶ οἱ νεκροὶ θ' ἀναστηθοῦν»¹⁶. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέει σαφέστερα· «καὶ θὰ στείλει τοὺς ἀγγέλους του μὲ δυνατὴ φωνὴ σάλπιγγας καὶ θὰ μαζέψει τοὺς ἐκλεκτοὺς του»¹⁷.

Ἄς μὴν ἀπιστοῦμε λοιπὸν στὶς ἀλλοιώσεις καὶ τοὺς ἀνακαινισμοὺς. Γιατὶ ὁ βίος τῶν διαφόρων φυτῶν καὶ ζώων, καθὼς καὶ τῶν ἰδίων τῶν ἀνθρώπων μᾶς διδάσκει, ὅτι τίποτε ἀπὸ ὅσα βρίσκονται μέσα στὴ φθορὰ καὶ στὴ γένεση δὲ διατηρεῖ τὴν ταυτότητά του, ἀλλὰ ἀλλοιώνεται καὶ μεταβάλλεται. Καὶ πρῶτα ἂν θέλετε ἂς δοῦμε τὴ μεταβολὴ μας στὰ διάφορα στάδια τῆς ἡλικίας μας. Ξέρομε πῶς εἶναι τὸ παιδὶ ποὺ θηλάζει. Ὅταν περάσει λίγος καιρὸς ἀποχτᾶ τὴ δύναμη νὰ μπουσουλᾷ καὶ δὲ διαφέρει σὲ τίποτε ἀπὸ τὰ μικρὰ σκυλάκια πηγαίνοντας μὲ τὰ τέσσερα. Κατὰ τὸ τρίτο ἔτος σηκώνεται ὀρθιο καὶ ψελλίζει καὶ ψευδίζει διάφορα λόγια. Ἐπειτα διορθώνει πρὸς τὸ λόγο του καὶ

15. Γεν. 13,18.

16. Α' Κορ. 15,52.

17. Ματθ. 24,31.

τελεῖται μειράκιον· ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡλικίας πρὸς τὸν ἔφηβον καὶ νεανίσκον ἐκβαίνει· ἰούλου δὲ τὴν παρειὰν καλύψαντος γενειᾶς λάσιος μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλος ἐξ ἄλλου· εἶτα ἀνὴρ ἀκμάζων τραχὺς τληπαθῆς. Ἐπειδὰν δὲ παρέλθωσι τέσσαρες δεκάδες ἐνιαυ-
5 τῶν, ἀρχὴ τῆς ὑποστροφῆς καὶ πολυὰ ἡρέμα ὑπολευκαίνει τὴν κεφαλὴν καὶ ἡ ρώμη πρὸς ἀσθένειαν ἀποκλίνει καὶ παραγίνεται τελευταῖον τὸ γῆρας τέλειος ἀφανισμὸς τῆς ἰσχύος, κλίνεται δὲ τὸ σῶμα καὶ κυρτοῦται πρὸς γῆν ὡς οἱ ὑπερξηρανθέντες τῶν ἀστα-
10 χύων καὶ τὸ λεῖον ἀποτελεῖται ρυσὸν καὶ πάλιν βρέφος ὃ ποτε νε-
ανίσκος καὶ ἀριστεὺς ψελλιζόμενος, ἀνοηταίνων, ἐπὶ χειρῶν καὶ ποδῶν ὁμοίως ἔρπων ὡς πάλαι.

Ταῦτα πάντα τί σοι δοκεῖ; Οὐκ ἀλλοιώσεις; οὐ μεταβολαὶ πολύτροποι; οὐ διάφοροι καινότητες τὸ θνητὸν ζῶον μεταμορφοῦσαι καὶ πρὸ θανάτου; Ὁ δὲ ὕπνος ἡμῶν καὶ ἡ ἐγρηγορσις
15 πῶς οὐκ ἂν τῷ σοφῷ γένοιτο διδασκάλιον τοῦ ζητουμένου; Ὁ μὲν γὰρ εἰκὼν ἐστὶ τοῦ θανάτου, ἡ δὲ τῆς ἀναστάσεως μίμημα. Διὸ καὶ τινες τῶν ἐξωθεν σοφῶν ἀδελφῶν προσεῖπον τοῦ θανάτου τὸν ὕπνον διὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἀφ' ἑκατέρου συμβαινόντων παθῶν· λήθη γὰρ ὁμοίως ἐπ' ἀμφοτέρων καὶ ἀγνοια τῶν
20 παρελθόντων καὶ τῶν μελλόντων καὶ τὸ σῶμα κεῖται ἀναίσθητον φίλον οὐκ εἰδός, ἐχθρὸν οὐ γινῶσκον, τοὺς περιεστῶτας καὶ θεωροῦντας μὴ βλέπον, παραμένον νεκρὸν, πάσης ἀμοιροῦν ἐνεργείας, οὐδὲν διαφέρον τῶν ἀποκειμένων ἐν τάφοις καὶ θήκαις. Οὕτω τοι συλᾶς ὡς νεκρὸν εἰ θέλοις τὸν καθεύδοντα, κε-
25 νοῖς τὴν οἰκίαν, δεσμὰ προσάγεις καὶ οὐδεμία τῶν πραττομένων αἰσθησις ἐπιγίνεται· ὀλίγον δὲ ὕστερον, ὅταν ἀνοχῇ τις καὶ λώφησις γένηται τοῦ πάθους, ὡσπερ ἄρτι ζωοποιηθεὶς ὁ ἄνθρωπος διανίσταται κατὰ μικρὸν εἰς συναίσθησιν ἑαυτοῦ καὶ τῶν πραγμάτων ἐρχόμενος καὶ σχολῇ τὰς ἐνεργείας ἀναλαμβάνων
30 καὶ οἷον ψυχούμενος τῇ ζωπυρήσει τῆς ἐγρηγόρσεως. Εἰ δὲ ὑφετῶτος ἔτι τοῦ ζῶου καὶ περιόντος τσοαῦται νύκτωρ καὶ μεθ'

γίνεται ένα χαριτωμένο παιδί. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἡλικία προχωρεῖ στὴν ἐφηβικὴ καὶ νεανικὴ. Σκεπάζει στὴ ἀρχὴ χνούδι τὰ μάγουλά του καὶ σὲ λίγο πυκνὴ γενειάδα καὶ γίνεται τελείως διαφορετικὸς. Γίνεται ἔπειτα δυνατὸς ἄντρας, τραχὺς κι ἀνθεκτικὸς. Ὅταν περάσουν σαράντα χρόνια, ἀρχίζει ἡ ἀντίστροφη πορεία: ἀσπρίζουν τὰ μαλλιά λίγο λίγο στὸ κεφάλι, ἡ δύναμη ἀρχίζει νὰ ἐξασθενεῖ καὶ τελευταῖα φτάνουν τὰ γηρατεῖα, ὁ τέλειος ἀφανισμὸς τῆς ρώμης, γέρνει τὸ σῶμα καὶ κλίνει πρὸς τὴ γῆ, ὅπως τὰ παραξηραμένα στάχια, ἡ λειότῃτα γεμίζει ρυτίδες καὶ τὸ παληκάρι ποὺ πρῶτα ἀρίστευε γίνεται πάλι βρέφος ποὺ ψελλίζει, ποὺ ἀνοηταίνει, μπουσουλώνοντας μὲ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια ὁμοια ὅπως παλιὰ.

Πῶς σοῦ φαίνονται ὅλα αὐτὰ; Δὲν εἶναι ἀλλοιώσεις; δὲν εἶναι μεταβολές ἐπὶ μεταβολῶν; δὲν εἶναι διάφορες ἀνακαινίσεις ποὺ μεταμορφώνουν τὴ θνητὴ ὑπαρξη καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο; Ὁ ὕπνος μας τώρα καὶ ἡ ἐγρήγορσή μας πῶς δὲ θὰ γίνῃ μαθημα γιὰ τὸ σοφὸ γι' αὐτὸ ποὺ ζητῶ; Γιατί ὁ ὕπνος εἶναι εἰκόνα τοῦ θανάτου, ἐνῶ ἡ ἐγρήγορση μίμηση τῆς ἀνάστασης. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἐξω σοφοὺς ὀνόμασαν τὸν ὕπνο ἀδελφὸ τοῦ θανάτου, γιὰ τὶς ὁμοιες καταστάσεις ποὺ δημιουργοῦνται στὰ δύο. Καὶ στὰ δύο ἐπίσης ἐπικρατεῖ λήθη τῶν περασμένων καὶ ἄγνοια τῶν μελλοντικῶν καὶ τὸ σῶμα κείτεται ἀναίσθητο, χωρὶς νὰ ἀναγνωρίζει τὸ φίλο, νὰ διακρίνει τὸν ἐχθρό, παρατηρώντας τοὺς γύρω του, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τοὺς βλέπει, πεσμένο νεκρὸ, ἄμοιρο ἀπὸ κάθε ἐνέργεια, χωρὶς νὰ διαφέρει σὲ τίποτε ἀπὸ ὄσους κείτονται στοὺς τάφους καὶ τὰ κιβούρια. Ἔτσι λοιπὸν ἂν θέλεις λεηλατεῖς τὸν κοιμισμένο ὅπως τὸ νεκρὸ, τοῦ ἀδειάζεις τὸ σπῆτι, τὸν δένεις καὶ δὲν αἰσθάνεται τίποτε ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν. Λίγο ἀργότερα ὁμοως, ὅταν ἡ κατάστασις αὐτὴ διακοπεῖ καὶ παύσει, σὰ νὰ ἔχει μόλις ζωντανέψει, ὁ ἄνθρωπος σηκώνεται καὶ ἐρχεται λίγο λίγο σὲ αἴσθησις τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῶν πραγμάτων, ἀνακτώντας βαθμιαῖα τὶς ἐνεργητικότητές του, σὰ νὰ παίρνει ψυχὴ μὲ τὸ ζωντάνεμα τῆς ἐγρήγορσης. Ἄν τώρα, ἐνῶ ὑπάρχει καὶ ζεῖ ἀκόμα τὸ ζῶο, τοῦ συμβαίνουν στὴ

ἡμέραν ἐκστάσεις, ἀλλοιώσεις, μεταβολαί, λῆθαι καὶ μνήμαι τῷ βίῳ παραπεπήγασι, λίαν ἀνόητον καὶ φιλόνεικον Θεῷ μὴ πιστεύειν τὸν ἔσχατον ἀνακαινισμόν ἐπαγγελομένῳ τῷ καὶ τὴν πρώτην πλάσιν δημιουργήσαντι.

5 Ὁ δὲ μάλιστα φράττει τοὺς ἀντιλέγοντας καὶ ἀπιστεῖν παρασκευάζει, τοῦτο πρὸ πάντων, ὡς οἶμαι, τὸ νομίζειν ἀφανισμόν παντελεῖ γίνεσθαι τῶν σωμάτων. Ἐχει δὲ οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ τέλειον ἀφανίζεται, ἀλλὰ διαλύεται εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη καὶ ἔστιν ἐν ὕδατι καὶ ἀέρι καὶ γῆ καὶ πυρί. Τῶν δὲ πρωτοτύπων στοι-
 10 χείων μενόντων καὶ τῶν ἀπ' ἐκείνων μετὰ τὴν διάλυσιν ἐκείνοις προσχωρησάντων ἐν τοῖς καθόλου σφύζεται καὶ τὰ μέρη. Θεῷ δὲ μάλιστα μὲν εὐπορον ἐξ οὐκ ὄντων δημιουργεῖν (καὶ γὰρ οὕτως ἐν ἀρχαῖς ἔλαβε τὰ πάντα τὴν γένεσιν), τὸ δὲ ἐξ ἀρχῶν τῶν οὐσῶν γενεσιουργεῖν πολλῷ δήπου ρᾶστον καὶ εὐκολώτατον. Μὴ
 15 τοῖνυν τὴν καλὴν ἐλπίδα τῶν ἀνθρώπων ἀνέλωμεν τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν καὶ τὴν δευτέραν, ὡς ἂν εἴποι τις, γένεσιν τὴν ἐλευθέραν θανάτου μηδὲ φιληδονίας ὑπερβολῆ τὴν ἀγαθὴν καὶ φιλόανθρωπον τοῦ Θεοῦ ὑπόσχεσιν καθυβρίσωμεν· ἐμοὶ γὰρ δοκοῦσιν οἱ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἐναντίοι ἄνδρες εἶ-
 20 ναι κακίας ἐταῖροι καὶ ἀρετῆς ἐχθροί, λάγνοι καὶ πλεονέκται καὶ ἀκρατεῖς, ὀφθαλμοῖς καὶ ἀκοῇ καὶ ὀσφρήσει καὶ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσι ρέουσιν ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἡδονὴν εἰσδεχόμενοι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος προκειμένην ἔχει τὴν κρίσιν καὶ τῶν ἱε-
 ρῶν βίβλων ἀκούουσι λεγουσῶν διαρρήδην, ὡς οὐκ ἀνεύθυνος
 25 ἡμῶν ὁ βίος (ἀλλ' ὅταν πρὸς τὴν δευτέραν ἀνακαινισθῶμεν ζωὴν, πάντες παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ὡς ὑπ' ἐκείνῳ κριτῆ τὰς πρὸς ἀξίαν ἀμοιβὰς τῶν βεβιωμένων κομίσασθαι), συνειδότες ἑαυτοῖς πράξεις αἰσχίστας πολλῶν ἀξίας τιμωριῶν, μίσει τῆς κρίσεως ἀναιροῦσι καὶ τὴν ἀνάστασιν, ὥσπερ οἱ
 30 πονηροὶ τῶν δούλων οἱ τὴν οὐσίαν τοῦ κυρίου δαπανήσαντες, θανάτους δὲ τοῦ δεσπότη καὶ ἀπωλείας ἑαυτοῖς ὑπογράφοντες

ζωή του νύχτα και μέρα τόσες έκστάσεις, αλλοιώσεις, μεταβολές, λήθες, μνήμες, εἶναι πολὺ ἀνόητο καὶ ἐριστικὸ νὰ μὴν πιστεύομε στὸ Θεὸ πού ὑπόσχεται τὸν ἔσχατο ἀνακαινισμό καὶ πού ἔκανε καὶ τὴν πρώτη πλάση μας.

Ἐκεῖνο ὁμως πού κυρίως ἀποστομώνει αὐτοὺς πού προβάλλουν ἀντιρρήσεις καὶ τοὺς προδιαθέτει νὰ δείξουν ἀπιστία, αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι, νομίζω, ἡ ἰδέα ὅτι τὰ σώματα ἀφανίζονται ὀλότελα. Δὲν εἶναι ὁμως ἔτσι. Δὲν ἀφανίζονται ἐντελῶς, ἀλλὰ διαλύονται σ' αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχουν συντεθεῖ καὶ ὑπάρχουν, δηλαδὴ στὸ νερό, τὸν ἀέρα, τὴ γῆ καὶ τὴ φωτιά. Μὲ τὸ νὰ παραμένουν τὰ πρωτότυπα στοιχεῖα καὶ μὲ τὸ νὰ προσχωροῦν σ' ἐκεῖνα ὅποια προέρχονται ἀπὸ αὐτὰ μετὰ τὴ διάλυση, μέσα στὰ γενικὰ σώζονται καὶ τὰ μερικά. Γιὰ τὸ Θεὸ εἶναι πανεύκολο νὰ δημιουργεῖ ἀπὸ τὸ μηδέν (γιατὶ ἔτσι δημιουργήθηκαν τὰ πάντα στὴν ἀρχή), καὶ εἶναι βέβαια πολὺ εὐκολότερο καὶ δυνατότερο νὰ δημιουργεῖ ἀπὸ ἀρχικὰ στοιχεῖα πού ἤδη ὑπάρχουν. Ἄς μὴν ἀφαιρέσομε λοιπὸν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴν καλὴ τους ἐλπίδα, τὴν ἐπανόρθωση τῆς ἀσθενείας μας καὶ τὴ δεύτερη θὰ ἔλεγα γένεση τὴν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ θάνατο, κι ἄς μὴν προσβάλομε ἀπὸ ὑπερβολὴ φιληδονίας τὴν καλοπροαίρετη καὶ φιλάνθρωπη ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ ἔχω τὴ γνώμη ὅτι οἱ ἀντίθετοι στὸ θέμα αὐτὸ εἶναι σύντροφοι τῆς κακίας κι ἐχθροὶ τῆς ἀρετῆς, λάγνοι καὶ πλεονέκες, πού δὲν συγκρατοῦν τὰ μάτια, τὴν ἀκοή καὶ τὴν ὀσφρησὴ τους κι ἀπολαμβάνουν τὴν ἡδονὴ πού ἔρχεται σ' αὐτοὺς ἀπὸ ὅλες τὶς αἰσθήσεις. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ λόγος τῆς ἀνάστασης ἔχει μπροστά του τὴν κρίση κι ἀκοῦν τὰ ἱερὰ βιβλία νὰ κηρύττουν ρητὰ, ὅτι δὲν εἶναι ἡ ζωὴ μας ἀνεύθυνη (ἀλλά, ὅταν ἀνακαινισθοῦμε γιὰ τὴ δεύτερη ζωὴ μας, θὰ σταθοῦμε ὅλοι μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, ὥστε μὲ κριτὴ ἐκεῖνον νὰ λάβομε τὶς ἀμοιβές πού μᾶς ἀξίζουν γιὰ τὸ βίον μας), ἐπειδὴ καταλαβαίνουν ὅτι ἔχουν κάνει πράξεις αἰσχιστες καὶ ἄξιες γιὰ πολλὰς τιμωρίες, ἀπὸ μῖσος τῆς κρίσης διαγράφουν καὶ τὴν ἀνάσταση, ὅπως οἱ δόλιοι δοῦλοι πού διασπάθισαν τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου τους καὶ σχεδιάζουν θάνατο καὶ ἐξόντω-

καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν διακένους λογισμοὺς ἀναπλάσσοντες. Ἄλλ' οὐδὲ εἷς οὕτω φρονήσει τῶν σωφρονούντων· τί γὰρ ὄφελος δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας καὶ χρηστότητος καὶ παντὸς τοῦ καλοῦ, ὑπὲρ τίνος δὲ μοχθοῦσι καὶ φιλοσοφοῦσιν ἄνθρωποι
 5 γαστρὸς ἡδονὴν δουλαγωγοῦντες καὶ ἀγαπῶντες ἐγκράτειαν καὶ ὕπνου πρὸς ὀλίγον μεταλαγχάνοντες καὶ παραταττόμενοι πρὸς χειμῶνα καὶ πνίγος, εἰ ἀνάστασις οὐκ ἔστιν; Εἶπωμεν πρὸς ταῦτα τὰ ῥήματα Παύλου· «φάγωμεν καὶ πίωμεν, αἴριον γὰρ ἀποθνήσκομεν».

10 Εἰ ἀνάστασις οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ πέρας τοῦ βίου θάνατος, ἀνελέ μοι κατηγορίας καὶ ψόγους, δὸς ἀκώλυτον τῷ ἀνδροφόνῳ τὴν ἐξουσίαν, ἄφες τὸν μοιχὸν μετὰ παρρησίας ἐπιβουλεύει τοῖς γάμοις, τρυφάτω κατὰ τῶν ἀλλοτριῶν ὁ πλεονέκτης, μηδεὶς ἐπικοπτέτω τὸν λοῖδορον, ὁμνύτω συνεχῶς ὁ ἐπίορκος, μένει γὰρ θά-
 15 νατος καὶ τὸν εὐὸρκον, ψευδέσθω ἄλλος ὅσα βούλεται, οὐδεὶς γὰρ τῆς ἀληθείας καρπός, μηδεὶς ἐλεείτω τὸν πένητα, ἄμισθος γὰρ ἔστιν ὁ ἔλεος. Ταῦτα τὰ φρονήματα χεῖρονα ποιεῖ τοῦ κατακλωσμοῦ σύγχυσιν καὶ πάντα μὲν ἐκβάλλει σῶφρονα λόγον, πᾶν δὲ νόημα μανικὸν καὶ ληστρικὸν ἐπιθήγει· εἰ γὰρ ἀνάστασις οὐκ
 20 ἔστιν, οὐδὲ κρίσις, εἰ δὲ κρίσις ἀνήρηται, καὶ φόβος Θεοῦ συνεκβάλλεται· ὅπου δὲ φόβος οὐ σωφρονίζει, ἐκεῖ χορεύει μετὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ διάβολος. Καὶ λίαν ἀρμοδίως πρὸς τοὺς τοιοῦτους ὁ Δαβὶδ ἐκεῖνον ἀνέγραψε τὸν ψαλμὸν· «εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός. Διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτη-
 25 δεύμασιν». Εἰ ἀνάστασις οὐκ ἔστι, μῦθος ὁ Λάζαρος καὶ ὁ πλούσιος καὶ τὸ φρικῶδες χάσμα καὶ ἡ τοῦ πυρὸς ἄσχετος φλόγωσις καὶ ἡ διακαῆς γλῶσσα καὶ ἡ ποθουμένη σταγὼν τοῦ ὕδατος καὶ ὁ δάκτυλος τοῦ πτωχοῦ. Πρόδηλον γάρ, ὅτι ταῦτα πάντα τὸ μέλλον ἐξεικονίζει τῆς ἀναστάσεως· γλῶσσα γὰρ καὶ δάκτυλος οὐ τῆς

ση τοῦ κυρίου τους, κάνοντας κούφιεσ φαντασίεσ σύμφωνα με τίεσ ἐπιθυμίεσ τουε. Κανένασ δμωε ἀπό τουε φρόνιμουε δέν κάνει αὐτή τῆ σκέψη· ποιό εἶναι τὸ ὄφελοε ἀπό τῆ δικαιοσύνη και τὴν ἀλήθεια και τὴν καλοσύνη και ἀπό κάθε καλό, γιὰ ποιό λόγο μοχθοῦν και ζοῦν οἱ ἄνθρωποι βίο ἐνάρετο, χαλιναγωγώνταε τὴν ἡδονὴ τοῦ φαγητοῦ και ἀγαπώνταε τὴν ἐγκράτεια, παίρνονταε λίγο μόνο ὕπνο, ἀντιμετωπίζονταε τὸ κρῦο και τῆ ζέστη, ἂν δέν ὑπάρχει ἀνάσταε; Ἐε προσθέεομε αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Παύλου· «ἂε φᾶμε και ἂε πιοῦμε· γιαι αἶριο πεθαίνομε»¹⁸.

Ἐαν δέν ὑπάρχει ἀνάσταε, ἀλλὰ τὸ τέλος τῆε ζωῆε μαε εἶναι ὁ θάνατοε, διάγραψε καιηγορίεε και ψεγάδια, δῶεε ἀπεριόριετη ἐξουεεία ετοῦ φονιαῦ, ἄφηεε τὸ μοιχὸ νὰ ἐπιβουλεύεται φανερά τουε γάμουε, ἂε διασκεδάζει ὁ πλεονέκτηε με τὰ ξένα, ἂε μὴ διακόπτει κανένασ τὸν ὕβριετη, ἂε καταπατεῖ ευνεχῶε τὸν ὄρκο του ὁ ἐπίορκοε, γιαι και τὸν πιστὸ ετοῦ ὄρκο του τὸν περιμένει θάνατοε. Ὁ ἄλλοε ἂε λέει ὄσα ψέματα θέλει, γιαι δέν ὑπάρχει κανένα κέρδοε ἀπό τὴν ἀλήθεια, κανένασ νὰ μὴν ἐλεεῖ τὸ φτωχὸ, γιαι ἡ εὔεπλαχניה δέν ἐχει ἀμοιβὴ! Οἱ σκέψειε αὐτέεε προκαλοῦν σύγχυετη χειρότερη ἀπό τοῦ κατακλυεμοῦ, διώχουν κάθε λόγο εωφροεσύνηε και ἐνισχύουν κάθε σκέψη μαניה και ληετρηική. Ἐαν δέν ὑπάρχει ἀνάσταε, δέν ὑπάρχει οὔτε κρίετη, και ἂν δέν ὑπάρχει κρίετη, χάνεται μαζι και ὁ φόβοε τοῦ Θεοῦ. Και ὄπου ὁ φόβοε δε εωφρονίζει, ἐκεῖ χορεῦει ὁ διάβολοε μαζι με τὴν ἄμαρτια. Πολὺ κατάλληλο γι' αὐτοῦε ἐγραψε ὁ Δαβιδ ἐκεῖνο τὸν ψαλμὸ· «εἶπε μεεα του ὁ ἀνόητοε· δέν ὑπάρχει Θεοε· ἐχουν διαφθαρεῖ και μιεθήτηκαν γιὰ τίεε πράξειε τουε»¹⁹. Ἐαν δέν ὑπάρχει ἀνάσταε, εἶναι μύθοε ὁ Λάζαροε και ὁ πλουεειοε και τὸ φριχτὸ χάεμα και ἡ ἀκατάεχετη φλόγα τῆε φωτιᾶε και ἡ φρυγμένη γλώεεεα, ἡ τόεο ποθητήε σταγόνα τοῦ νεροῦ και τὸ βρεγμένο δάχτυλο τοῦ φτωχοῦ²⁰. Εἶναι προφανέε ὄτι ὄλα αὐτὰ προεικονίζον τῆ μελλοντική ἀνάσταε. Ἐ γλώεεεα βέβαια και τὸ δάχτυλο δε θεωροῦνται μέλη τῆε ἀεώμα-

18. Α' Κορ. 15,32.

19. Ψαλμ. 13,1.

20. Λουκᾶ 16,19-31.

ἀσωμάτου ψυχῆς μέλη νοεῖται, ἀλλὰ μέρη τοῦ σώματος. Καὶ μηδεὶς οἰέσθω ταῦτα ἤδη πεπραῆχθαι, ἀλλὰ προαναφώνησιν εἶναι τοῦ μέλλοντος· ἔσται δὲ τότε, ὅταν ἡ μετακόσμησις, ψυχώσασα τοὺς νεκρούς, πρὸς τὰς εὐθύνας ἕκαστον τῶν βεβιωμένων ἀνα-
5 γάγη, σύνθετον ὄντα καθὼς πρότερον καὶ διὰ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶτα.

Ὁ δὲ θεοφορούμενος Ἰεζεκιήλ καὶ τῶν μεγάλων ὄπτασιῶν θεωρὸς πρὸς ποίαν ἄρα διάνοιαν ὀδηγούμενος ἐβλεπε τὸ μέγα καὶ ἀνηπλωμένον ἐκεῖνο πεδῖον τὸ γέμον τῶν ἀνθρωπίνων ὀστέ-
10 ων, καθ' ὧν ἐκελεύετο προφητεύειν; Καὶ σάρκες μὲν εὐθὺς ἐκείνοις περιεφύοντο, τὰ δὲ λελυμένα καὶ ἀτάκτως διερριμμένα εἰς τάξιν καὶ ἀρμονίαν ἀλλήλοις συνεκολλᾶτο. Ἡ πρόδηλον, ὡς διὰ τῶν τοιούτων λόγων τὴν τῆς σαρκὸς ταύτης ἀναβίωσιν ἡμῖν ἱκανῶς ὑποδείκνυσιν; Ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν οἱ πρὸς τοῦτον τὸν λόγον
15 ἐριστικῶς ἔχοντες οὐ δυσσεβεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ παραπαίοντες εἶναι· ἀνάστασις γὰρ καὶ ἀναβίωσις καὶ μετακόσμησις καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὀνόματα πρὸς τὸ σῶμα τὸ τῇ φθορᾷ ὑποκείμενον τοῦ ἀκρωμένου φέρει τὴν ἔννοιαν. Ὡς ἢ γε ψυχὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἐξεταζομένη οὐποτε ἀναστήσεται, ἐπειδὴ μήτε τελευτᾷ, ἀλλ'
20 ἀφθαρτός ἐτι καὶ ἀνώλεθρος, ἀθάνατος δὲ ὑπάρχουσα θνητὸν ἔχει τὸ κοινωνὸν τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τῷ δικαίῳ κριτῇ ἐν τῷ καιρῷ τῶν εὐθυνῶν ἐνοικήσει πάλιν τῷ συνεργῷ, ἵνα μετ' ἐκείνου κοινὰς δέξηται τὰς κολάσεις ἢ τὰς τιμὰς. Μᾶλλον δὲ ἵνα καὶ πλέον ἡμῖν ὁ λόγος ἀκολουθότερος γένηται, οὕτω
25 σκοπήσωμεν· Τὸν ἀνθρωπὸν τί φαμεν; Τὸ συναμφοτέρον ἢ τὸ ἕτερον; Ἀλλὰ πρόδηλον, ὡς ἡ συζυγία τῶν δύο χαρακτηρίζει τὸ ζῶον· οὐ γὰρ προσῆκεν ἐν τοῖς ἀναμφισβητήτοις καὶ γνωρίμοις παρέλκειν.

Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος κάκεῖνο προσλογισώμεθα· Πότε-
30 ρον, ἃ πράττουσιν ἀνθρώποι, οἷον μοιχείαν, φόνον, κλοπὴν καὶ

της ψυχῆς, ἀλλὰ μέρη τοῦ σώματος. Κι ἄς μὴ νομίζει κανένας ὅτι αὐτὰ ἔχουνπραχθεῖ ἤδη, ἀλλὰ ἀποτελοῦν μιὰ προαναφώνηση γιὰ τὸ μέλλον. Θὰ γίνουν τότε ὅταν ἡ μεταμόρφωσή μας, δίνοντας ψυχὴ στοὺς νεκροὺς, θὰ ἀναστήσει καθέναν γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει ὅσα ἔχει πράξει στὴ ζωὴ, καὶ θὰ εἶναι σύνθετος ὅπως καὶ πρῶτα, ἀποτελούμενος ἀπὸ σῶμα κι ἀπὸ ψυχὴ.

Ὁ θεοφόρητος πάλι Ἰεζεκιήλ²¹ καὶ θεωρὸς τῶν μεγάλων ὀπτασιῶν πρὸς ποιά σκέψη κατευθυνόταν, ὅταν ἐβλεπε τὸ μεγάλο κι ἐκτεταμένο ἐκεῖνο πεδίο τὸ γεμάτο ἀπὸ ἀνθρώπινα ὀστά, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔπαιρνε ἐντολὴ νὰ προφητέψει; Κι εὐθὺς ἐντυσαν τὰ ὀστά σάρκες κι ἐνῶ ἦταν ἀποσυνδεδεμένα καὶ πεταμένα ἄτακτα, ἄρχισαν νὰ συνάπτονται μὲ τάξη καὶ ἀρμονία. Ἡ εἶναι πρόδηλο, ὅτι μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς μᾶς δίνει σοβαρὴ ἐνδειξη γιὰ τὴν ἀναβίωση τῆς σάρκας αὐτῆς; Ἐγὼ νομίζω ὅτι ὅσοι ἀμφισβητοῦν τὸ λόγο αὐτὸ δὲν εἶναι μόνο δυσσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ παραπαίου. Γιατὶ ἀνάσταση, ἀναβίωση καὶ μεταμόρφωση καὶ ὅλα τὰ παρόμοια ὀνόματα ὀδηγοῦν τὴ σκέψη τῶν ἀκροατῶν στὸ σῶμα πού ὑπόκειται στὴ φθορά. Ἡ ψυχὴ δηλαδή, ἐξεταζόμενη αὐτὴ καθεαυτῆ, δὲ θ' ἀναστηθεῖ ποτέ, ἐπειδὴ οὔτε πεθαίνει, ἀλλὰ εἶναι ἀφθαρτὴ καὶ ἀνώλεθρη, κι ἐνῶ εἶναι ἀθάνατη, ἔχει θνητὸ αὐτὸ πού τὴ φέρνει σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ πράγματα καὶ γι' αὐτὸ κοντὰ στὸ δίκαιο κριτὴ τὸν καιρὸ τῆς ἀπόδοσης τῶν εὐθυνῶν θὰ ἐνοικήσει πάλι στὸ συνεργό της, γιὰ νὰ δεχτεῖ τις τιμωρίες ἢ τις τιμὲς ἀπὸ κοινοῦ μ' ἐκεῖνο. Ἡ καλύτερα, γιὰ νὰ γίνει ὁ λόγος μας συνεπέστερος λογικά, ἄς ἐξετάσομε τὸ πρᾶγμα ὡς ἐξῆς. Τί λέμε πῶς εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Καὶ τὰ δύο αὐτὰ μαζὶ ἢ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο; Εἶναι ὁμοῦς προφανές, ὅτι τὸ ζωντανὸ ὄν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ συζυγία καὶ τῶν δύο. Δὲν ἔπρεπε σὲ πράγματα ἀναμφισβήτητα καὶ γνωστὰ νὰ μακρύνομε τὸ λόγο.

Ἄν αὐτὸ εἶναι ἔτσι, ἄς σκεφτοῦμε καὶ αὐτὸ ἐπιπλέον Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο; Ὅσα πράττουν οἱ ἄνθρωποι, μοιχεῖα, λόγου

21. Ἰεζ. 37,1-14.

πᾶν εἴ τι τούτοις ἐχόμενον ἢ τουναντίον, σωφροσύνην, ἐγκρά-
 τειαν καὶ πᾶσαν τὴν ἀντίθετον τῆς κακίας ἐνέργειαν, τῶν δύο φα-
 μὲν ὑπάρχειν ἀποτελέσματα, ἢ τῇ ψυχῇ μόνη τὰς πράξεις περιο-
 ρίζομεν; Ἄλλὰ κἀν τούτῳ πρόδηλος ἡ ἀλήθεια· οὐδαμοῦ γὰρ
 5 ἀποσχίζουσα τοῦ σώματος ἢ ψυχῇ ἢ τὴν κλοπὴν ἐπιτηδεύει ἢ τὴν
 τοιχωρυχίαν ἐργάζεται, οὐδ' αὖ μόνη τὸ δεσμωτήριον ἀόκνως
 ἐπείγεται, ἵνα θεραπεύσῃ τὸν δεσμωτηρίῳ κεκαωμένον, ἀλλ' ἐπὶ
 πάσης πράξεως ἀλλήλοις ἀμφοτέρα συνεφάπτεται καὶ συναποτε-
 λεῖ τὰ γινόμενα. Πῶς τοίνυν τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ κρίσιν
 10 τῶν βεβιωμένων ἔσεσθαι συγχωρῶν ἀποσπᾶς τοῦ ἑτέρου τὸ
 ἕτερον καὶ κοινῶν ὄντων τῶν εἰργασμένων τῇ ψυχῇ μόνη περιο-
 ρίζεις τὸ δικαστήριον; Εἰ δέ τις ἀκριβῆς γένοιτο δικαστῆς τῶν
 ἀνθρωπίνων πλημμελημάτων καὶ σκοπήσειεν ἐπιμελῶς, πόθεν
 φύονται αἱ πρῶται τῆς ἀμαρτίας αἰτίαι, τάχα πρῶτον ἀτακτοῦν ἐν
 15 τοῖς ἐγκλήμασιν εὐρήσει τὸ σῶμα. Ἠρεμούσης γὰρ πολλάκις τῆς
 ψυχῆς καὶ γαλήνης ἐχούσης ἀτάραχον εἶδεν ὁ ὀφθαλμὸς ἐμπα-
 θῶς, ἃ μὴ θεάσασθαι βέλτιον ἦν, καὶ τῇ ψυχῇ παραπέμψας τὴν
 νόσον εἰς χειμῶνα καὶ κλύδωνα τὴν ἡσυχίαν μετέβαλεν. Ὁμοίως
 αἱ ἀκοαὶ ἀσχημόνων τινῶν ἢ παροξυντικῶν ἐπακούσασαι λόγων
 20 οἷον διὰ τινων σωλήνων ἑαυτῶν τὸν τῆς ταραχῆς ἢ τὸν τῆς ἀκο-
 σμίας βόρβορον τοῖς λογισμοῖς ἐπεισφέρουσιν. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἡ
 ρις διὰ τῆς ὀσφρήσεως καὶ τῶν ἀτμῶν μεγάλα τε καὶ ἀνήκεστα
 κακὰ διατίθησι τὸν ἔσωθεν ἄνθρωπον. Οἶδασι δὲ καὶ αἱ χεῖρες
 διὰ τῆς ἐπαφῆς καρτερᾶς ψυχῆς ἐκθηλύνειν στερρότητα. Καί μοι
 25 κατὰ μικρὸν οὕτως ἐπιόντι καὶ σκοπούμενῳ ὑπαίτιον εὐρίσκε-
 ται τῶν πολλῶν ἀμαρτιῶν τὸ σωματίον.

Φέρει δὲ καὶ τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους καὶ τοῖς ἀγῶσιν ἐμ-
 μοχθεῖ τῶν καλῶν τεμνόμενον σιδήρῳ καὶ πυρὶ φλεγόμενον καὶ
 ζαινόμενον μάστιγι καὶ βαρυνόμενον ἀργαλέοις δεσμοῖς καὶ πᾶ-
 30 σαν ὑπομένον λώβην, ἵνα μὴ προδῶ τὴν ἱερὰν φιλοσοφίαν, ὥσ-

χάρη, φόνο, κλοπή και κάθε τι πού έχει σχέση με αυτά ή πάλι τὸ ἀντίθετο σωφροσύνη, ἐγκράτεια και κάθε ἐνέργεια ἀντίθετη με τὴν κακία, αὐτὰ λέμε πὼς εἶναι ἀποτελέσματα και τῶν δύο, ἢ περιορίζομε τὶς πράξεις στὴν ψυχὴ; Ἀλλὰ κι ἐδῶ εἶναι ἡ ἀλήθεια προφανής· πουθενὰ ἡ ψυχὴ δὲν ἐπιχειρεῖ τὴν κλοπὴ οὔτε κάνει μιὰ τοιχωρυχία χωρισμένη ἀπὸ το σῶμα οὔτε πάλι μόνη της προσφέρει ψωμὶ στὸν πεινασμένο οὔτε δίνει νερὸ στὸ διψασμένο οὔτε πηγαινοέρχεται ἀκούραστη στὸ δεσμοτῆριο γιὰ νὰ περιποιηθεῖ τὸν ταλαιπωρημένο, ἀλλὰ σὲ κάθε πράξη προχωροῦν ἐνωμένα τὸ ἓνα με τὸ ἄλλο κι ἀποτελειώνουν ἀπὸ κοινοῦ ὅ,τι κάνουν. Πὼς λοιπὸν ἐνῶ αὐτὰ ἔχουν ἔτσι και συμφωνεῖς ὅτι θὰ γίνεи κρίση γιὰ τὶς πράξεις τῆς ζωῆς μας, ἀποσπᾶς τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο κι ἐνῶ ὅσα ἔχουνπραχθεῖ εἶναι κοινά, περιορίζεις τὴ δίκη γιὰ τὴν ψυχὴ μόνο; Ἐν ὁμοίᾳ γίνεи κανένας ἀκριβοδίκαιος δικαστῆς τῶν ἀνθρώπων σφαλμάτων κι ἐξετάσει με προσοχὴ ἀπὸ ποῦ φυτρώνουν οἱ πρῶτες αἰτίες τῆς ἀμαρτίας, θὰ βρεῖ ἴσως ὅτι πρῶτο πού ἀτακτεῖ και κάνει παραβάσεις εἶναι τὸ σῶμα. Γιατὶ πολλὰς φορές, ἐνῶ ἡ ψυχὴ εἶναι ἡρεμὴ και γαλήνια και ἀτάραχη, ρίχνει τὸ μάτι βλέμμα ἐμπαθὲς σὲ ὅσα ἦταν καλύτερο νὰ μὴν τὰ δεῖ και παραπέμποντας στὴν ψυχὴ τὴ νόσο του, μεταβάλλει τὴν ἡσυχία σὲ χειμωνιά και τρικυμία. Ἐπίσης τὰ αὐτὰ ὅταν ἀκούσουν κάποιους λόγους ἀπρεπεῖς και ἐρεθιστικούς σὰν με κάποιους σωλῆνες ἐκβάλλουν στοὺς λογισμοὺς τὸ βόρβορο τῆς ταραχῆς και τῆς ἀκοσμίας. Μερικὲς φορές και ἡ μύτη με τὴν ὄσφρηση και τοὺς ἀτμοὺς εἰσάγοντας με γάλα και ἀθεράπευτα κακὰ διαθέτει ἀνάλογα τὸ μέσα μας ἀνθρώπο. Μποροῦν και τὰ χέρια με τὴν ἐπαφὴ τους νὰ ἀποδυναμώσουν τὴ στερεότητα τῆς ἰσχυρῆς ψυχῆς. Κι ἔτσι προχωρώντας λίγο λίγο κι ἐξετάζοντας βρίσκειται τὸ σῶμα νὰ εἶναι ὑπεύθυνο τῶν πολλῶν ἀμαρτιῶν.

Ἐποφείρει ὁμοίᾳ και τοὺς κόπους γιὰ τὴν ἀρετὴ και μοχθεῖ στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὰ καλά, ὅταν κομματιάζεται ἀπὸ τὰ ξίφη και ἀπὸ τὴ φωτιὰ καίγεται και ξεσκίζεται ἀπὸ τὰ μαστίγια και τὸ βαρύνουν ὀδυνηρὰ δεσμὰ και ὑπομένει κάθε κακοποίηση, γιὰ

περ τινὰ πόλιν καλλίπυργον κεκυκλωμένην τῷ τῆς κακίας πολέμῳ. Εἰ τοίνυν ἐν κατορθώμασι συμμοχθεῖ τῇ ψυχῇ καὶ ἐν ἀμαρτήμασιν οὐκ ἀπολιμπάνεται, πόθεν ὀρμώμενος μόνην τὴν ἀσώματον ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἄγει; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν οὔτε δίκαιος 5 οὔτε σωφρονούντων ὁ λόγος. Εἰ μόνη καὶ γυμνὴ διήμαρτε, μόνη καὶ κόλασον, εἰ δὲ φανερὸν ἔχει τὸν συνεργόν, οὐκ ἀφήσει τοῦτον ὁ κριτής, δίκαιος ὢν. Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο τῆς Γραφῆς ἀκούω λεγούσης, ὅτι τοῖς κατεγνωσμένοις ἐπιτεθήσονται δίκαιαι τιμωρίαι, πῦρ καὶ σκότος καὶ σκώληξ, ἃ πάντα τῶν συνθέτων καὶ ὑλικῶν 10 σωμάτων κολάσεις εἰσιν, ψυχῆς δὲ καθ' ἑαυτὴν οὐποτ' ἂν ἄψαιτο πῦρ οὐδ' ἂν σκότος αὐτὴν λυπήσειεν, ἀμοιροῦσαν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν βλεπτικῶν ὀργάνων. Τί δ' ἂν καὶ ὁ σκώληξ πράξειε σωμάτων ὑπάρχων φθαρτικός, οὐ πνευμάτων; Καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἀκολούθοις τούτοις λογιμοῖς πανταχόθεν συνελαυνόμεθα 15 πρὸς συγκατάθεσιν τῆς ἐγέρσεως τῶν νεκρῶν, ἦν τοῖς καθήκουσι χρόνοις ἐκτελέσει ὁ Θεός, ἔργοις βεβαιῶν τὰς ἰδίας ἐπαγγελίας.

Πιστεύσωμεν τοίνυν τῷ λέγοντι· «σαλπίζει γὰρ καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται», καὶ πάλιν, «ἔρχεται ἡ ὥρα, ἐν ἧ ἅ πάντες οἱ ἐν 20 τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». Οὐ γὰρ ὑπισχνεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις, οἷς ἐκτελεῖ καθ' ἡμέραν, διδάσκει σαφῶς, ὡς ἔστι παντοδύναμος· οὔτε γὰρ ἐν ἀρχῇ δημιουργῶν ἔκαμεν οὔτε με- 25 ταμορφῶν ἀπορήσει σοφίας. Τὰ παρόντα θεωρήσωμεν, καὶ τῷ μέλλοντι οὐκ ἀπιστήσομεν· πάσης γὰρ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἀκόλουθον ἐχούσης τὴν ἐκπληξιν καὶ πολὺ τὸ θαῦμα καὶ ἄφραστον, ὅταν τὰς τῶν πατέρων καὶ προπάππων ὁμοιότητος κατίδωμεν

νά μὴν προδώσει τὴν ἱερὴ φιλοσοφία, σὰν μιὰ πόλη ποὺ περικύκλωσαν τὸ ὠραῖο κάστρο τῆς οἱ πολεμιστῆς τῆς κακίας. Ἐν λοιπὸν συµμερίζεται τὸ μόχθο τῶν κατορθωμάτων τῆς ψυχῆς καὶ στὰ ἀμαρτήματα δὲν ἐγκαταλείπεται, ἀπὸ ποῦ ἀφορµᾶσαι κι ὀδηγεῖς στὸ δικαστήριον τὴν ἀσώματη ψυχὴ μόνη; Ὁ λόγος αὐτὸς δὲν ἀνήκει βέβαια οὔτε σὲ δίκαιους οὔτε σὲ φρόνιµους. Ἐν ἔσφαλε μόνη καὶ γυμνή, νὰ τὴν τιμωρήσεις μόνη, ἂν ὁµως εἶχε φανερό συνεργό, δὲ θὰ τὸν ἀφήσει ὁ κριτῆς ποὺ εἶναι δίκαιος. Ἐγὼ ἀκούω νὰ τὸ λέει κι αὐτὸ ἡ Γραφή, ὅτι στοὺς καταδικασµένους θὰ ἐπιβληθοῦν δίκαιες τιµωρίες²², φωτιὰ καὶ σκοτάδι καὶ σκουλήκι. Ὅλα αὐτὰ εἶναι τιµωρίες τῶν συνθέτων καὶ ὑλικῶν σωμάτων, ἐνῶ τὴν ψυχὴ καθεαυτὴν δὲν θὰ τὴν ἄγγιζε ποτὲ φωτιὰ οὔτε τὸ σκότος θὰ τῆς προκαλέσει λύπη, ἀφοῦ δὲν ἔχει μάτια, τὰ ὄργανα ὄρασης. Τί νὰ κάνει καὶ τὸ σκουλήκι ποὺ τρώει τὰ σώματα ὄχι τὸ πνεῦμα; Καὶ γι' αὐτὸ μὲ τοὺς συνετοὺς αὐτοὺς συλλογισμοὺς ὀδηγοῦµαστε ἀπὸ παντοῦ στὴν ἀποδοχὴ τῆς ἀνάστασης τῶν νεκρῶν, ποὺ στοὺς ὀρισµένους καιροὺς θὰ πραγματοποιήσῃ ὁ Θεός, βεβαιώνοντας μὲ ἔργα τὶς ἴδιες τοῦ τὶς ὑποσχέσεις.

Ἄς πιστέψοµε λοιπὸν σ' αὐτὸ ποὺ λέει «θὰ σαλπίζει καὶ οἱ νεκροὶ θ' ἀναστηθοῦν»²³. Καὶ πάλι: «ἔρχεται ὦρα, ὅποτε ὅλοι ὅσοι εἶναι στὰ μνήματα θ' ἀκούσουν τὴ φωνὴν τοῦ καὶ θὰ βγοῦν ἀπὸ αὐτά, γὰρ νὰ πορευτοῦν σὲ ἀνάστασι ζωῆς ὅσοι ἔπραξαν ἀγαθὰ, καὶ σὲ ἀνάστασι κρίσεως ὅσοι ἔπραξαν τὰ φαῦλα»²⁴. Γιατὶ δὲν ὑπόσχεται μόνο, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα ποὺ πραγματοποιεῖ καθημερινά, διδάσκει καθαρὰ ὅτι εἶναι παντοδύναμος: οὔτε ὅταν δημιουργοῦσε στὴν ἀρχὴ κουράστηκε οὔτε ὅταν μᾶς μεταµορφώσῃ, θὰ τοῦ λείψει ἡ σοφία. Ἄς δοῦµε τὰ τωρινὰ καὶ δὲ θὰ δυσπιστήσοµε γιὰ τὰ µελλοντικά. Γιατὶ κάθε ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ προκαλεῖ τώρα κατάπληξη καὶ πολὺ κι ἀνέκφραστο θαυµασµό, ὅταν διαπιστώσοµε ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν πατέρων καὶ τῶν προγόνων κληρονοµοῦνται ἀκριβῶς στὶς μορφές

22. Μάρκ. 9,48. Ματθ. 8,12. Σοφ. Σειρ. 7,17.

23. Α' Κορ. 15,52. 24. Ἰω. 5,28-29.

μεταβαινούσας ἀκριβῶς εἰς τὰς τῶν ἀπογόνων μορφὰς καὶ ἐκμαγεῖα γινομένους τοὺς παῖδας ἀπὸ τῶν προπατόρων, τότε δὴ τὴν πάνσοφον τέχνην τοῦ ἀριστοτέχνου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ὑπερκεπλήττομαι, πῶς τῶν μῆτε ὄντων μῆτε φαινομένων ἀρχετύπων αἱ μιμήσεις ἐν ἀπορρητῷ μυστηρίῳ δημιουργοῦνται καὶ ἀναπλάσσονται, ἄλλους τινὰς τοὺς τεθνεῶτας διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν τύπων ἐγείρουσαι. Πολλάκι δὲ καὶ πολλῶν ὁμοῦ προσώπων τὰ ἰδιώματα ἐν ἐνὶ ἐξεικονίζεται σώματι τοῦ πατρὸς ἢ ρίς, τοῦ πάππου ὁ ὀφθαλμός, τοῦ θείου τὸ βᾶδισμα, τῆς μητρὸς τὸ
 10 φθέγμα, καὶ εἷς ἄνθρωπος θεωρεῖται καθάπερ τι φυτὸν πολλῶν δένδρων τὰς ἐπιβολὰς δεξάμενον καὶ μυρία καρποφοροῦν γένη τοῖς ὀπωρίζουσιν.

Ταῦτα πάντα θαυμαστὰ μὲν καὶ ὅπως γίνεται ἡμῖν ἀγνοούμενα, πρόχειρα δὲ τῷ δημιουργῷ καὶ μετὰ πολλῆς, ὡς ἴσμεν, τῆς
 15 ραστώνης ἐπιτελούμενα. Ἄτοπον δὲ λίαν καὶ ἀμαθές, τὰ μὲν τῶν σαπέντων καὶ φθαρέντων ἤδη σωμάτων γνωρίσματα ἐν τοῖς νῦν καθ' ἡμέρας φυομένοις ἐγείρεσθαι καὶ τὰ ἀλλότρια μεταβαίνειν εἰς ἄλλους, τὰ δὲ ἴδια καὶ ἐξαιρέτα περὶ αὐτῶν τῶν ποτε κεκτημένων ἀνανεοῦσθαι καὶ ἀναβιώσκεσθαι μὴ συνομολογεῖν,
 20 ἀλλὰ τούναντίον ἀκυροῦν καὶ διαμάχεσθαι καὶ μῦθον οὐ λόγον τὴν ἐπαγγελίαν νομίζειν τοῦ πᾶν τόδε τὸ ὀρώμενον συστημαμένου καὶ κοσμήσαντος, ὡς ἠθέλησεν. Ἄλλ' ἡμεῖς γε πεπιστεύκαμεν τῇ ἀναστάσει δόξαν ἀναπέμποντες τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 25 Ἀμήν.

τῶν ἀπογόνων καὶ τὰ παιδιὰ γίνονται ἐκμαγεῖα τῶν προπατόρων. Καὶ τότε κορυφώνεται ἡ ἐκπληξὴ μου γιὰ τὴν πάνσοφον τέχνην τοῦ ἀριστοτέχνη Θεοῦ καὶ σωτήρα μας, πῶς δηλαδὴ οἱ μιμήσεις τῶν ἀρχετύπων, ποὺ οὔτε ὑπάρχουν οὔτε φαίνονται, δημιουργοῦνται κατὰ τρόπο μυστήριον καὶ ἀπόρητον καὶ ἀναπλάσσονται ἐγείροντας μὲ τὴν ἐνέργεια τῶν ἀρχετύπων διαφορετικούς τοὺς νεκρούς. Ἀλλὰ πολλὰς φορές σ' ἓνα σῶμα ἐξεικονίζονται καὶ πολλῶν μαζί προσώπων τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα ἢ μύτη τοῦ πατέρα, τὰ μάτια τοῦ παπποῦ, τὸ βάδισμα τοῦ θείου, ἢ ὁμιλία τῆς μητέρας καὶ ἓνας ἄνθρωπος θεωρεῖται σὰν ἓνα φυτὸ ποὺ δέχτηκε ἐπιδράσεις ἀπὸ πολλὰ δέντρα καὶ καρποφοροῦν μύρια εἶδη ὀπωρικῶν γιὰ ὄσους τὰ ἀγαποῦν.

Ἦ ὅλα αὐτὰ εἶναι ἄξια θαυμασμοῦ, ἀλλὰ ἀγνοοῦμε πῶς γίνονται, ἐνῶ τὰ ἐνεργεῖ ὁ δημιουργὸς ὅπως ξέρομε μὲ μεγάλη εὐκολία. Εἶναι ὅμως παράλογο καὶ μαρτυρεῖ μεγάλη ἀμάθεια νὰ δεχόμεστε ὅτι παρουσιάζονται στὰ σώματα ποὺ τώρα γεννιοῦνται καθημερινὰ τὰ γνωρίσματα τῶν σωμάτων ποὺ ἔχουν σαπίσει καὶ φθαρεῖ ὅτι καὶ τὰ ξένα γνωρίσματα μεταβαίνουν σὲ ἄλλα σώματα, νὰ μὴν παραδεχόμεστε ὅμως τὰ δικά τους καὶ ἰδιαίτερα γνωρίσματα ὅτι ἀνανεώνονται καὶ ξαναζοῦν σ' αὐτοὺς ποὺ κάποτε τὰ εἶχαν δικά τους, ἀλλὰ ἀντίθετα νὰ τὰ ἀρνούμαστε καὶ νὰ φιλονεικοῦμε καὶ νὰ νομίζομε τὴν ὑπόσχεση μύθο καὶ ὄχι πρόταση λογικὴ ἐκείνου ποὺ σ' ὄλο τὸ φαινόμενο τοῦτο κόσμον ἔδωσε ὑπαρξὴ καὶ τὸν διακόσμησε ὅπως θέλησε. Ἐμεῖς ὅμως ἔχομε πιστέψει στὴν ἀνάστασις καὶ ἀναπέμπομε δοξολογία στὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ
ΤΗΣ ΤΡΙΗΜΕΡΟΥ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Εἴ τις πατριαρχῶν εὐλογία θεῖῳ Πνεύματι τὸ βέβαιον ἔχουσα, εἴ τι τῆς πνευματικῆς νομοθεσίας ἀγαθὸν δι' ἐπαγγελίας τοῖς κοτορθοῦσιν ἐλπίζεται, εἴ τις διὰ τῶν ἱστορικῶν ἀνιγμάτων τῆς ἀληθείας προδιατύπωσις εἶναι πεπίστευται, εἴ τις προφητικῆς φωνῆ τὰ ὑπὲρ φύσιν εὐαγγελίζεται, πάντα ἐκεῖνα ἢ παροῦσα χάρις ἐστίν. Καὶ ὡσπερ κατὰ τὸ προκειμένον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θέαμα ἐν φῶς περιαστράπτει τὰς ὕψεις ἐκ μυρίων λαμπάδων ἐρανιζόμενον, οὕτω πᾶσα ἢ τοῦ Χριστοῦ εὐλογία, πυρσοῦ δίκην καθ' ἑαυτὴν λάμπουσα, τοῦτο ἡμῖν τὸ μέγα φῶς ἀπεργάζεται τὸ ἐκ πολλῶν τε καὶ ποικίλων τῶν τῆς Γραφῆς ἀκτίνων συγκερα-
10 νύμενον· ἔξεστι γὰρ λαβεῖν ἀφ' ἐκάστου τῶν θεοπνεύστων ὑποδειγμάτων τὸ τῆ παρούσῃ ἱερομνηνιά κατάλληλον. Ζητεῖς τὴν τοῦ Ἀβραὰμ εὐλογίαν· ἔχεις τὸ ζητούμενον εἰς τὰ παρόντα βλέπων. Ὁρᾷς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ; Ταῦτα λέγω τὰ ἄστρα τὰ ἐκ τοῦ
15 Πνεύματος ἡμῖν ἀρτίως ἐπανατείλαντα καὶ οὐρανὸν ἀθρόως τὴν Ἐκκλησίαν ποιήσαντα, ὧν ἢ τῆς ψυχῆς ἀπαστράπτουσα χάρις ταῖς τῶν πυρσῶν ἀκτίσι διασημαίνεται. Καὶ ταῦτά τις εἰπὼν ὄντως τοῦ Ἀβραὰμ εἶναι τέκνα τὰ ἐξ ἐπαγγελίας αὐτῷ γεγενημένα, τὰ τοῖς ἄστροις τοῦ οὐρανοῦ ὁμοιούμενα τῆς ἀληθείας οὐχ ἁμαρ-
20 τήσεται. Θαυμάζεις τὸν ὑψηλὸν Μωυσέα τὸν πᾶσαν τὴν τοῦ Θεοῦ κτίσιν διαλαβόντα τῆ δυνάμει τῆς γνώσεως. Ἴδού σοι τῆς πρώτης κοσμογενείας τὸ εὐλογημένον Σάββατον, γνῶρισον δι'

ΠΕΡΙ
ΤΟΥ ΤΡΙΗΜΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἐάν ὁποιαδήποτε πατριαρχική εὐλογία ἔχει τὴ βεβαίωση ἀπὸ τὸ θεῖο Πνεῦμα, ἂν ὁποιοδήποτε ἀγαθὸ τῆς πνευματικῆς νομοθεσίας οἱ ἀγωνιστὲς ἐλπίζουν νὰ τὸ λάβουν πιστεύοντας στὴν ὑπόσχεση, ἂν πιστεύομε ὅτι μὲ τοὺς ὑπαιγιμοὺς τῆς ἱστορίας γίνεται κάποια προδιατύπωση τῆς ἀλήθειας, ἂν κάποια φωνὴ προφητικὴ εὐαγγελίζεται τὰ ὑπερφυσικά, ὅλα αὐτὰ μαζὶ ἀποτελοῦν τὴν παρούσα χάρη. Καὶ ὅπως σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ θέαμα ποὺ ἀπλώνεται μπροστὰ στὰ μάτια μας περιεστράφτει τὴν ὄρασή μας ἕνα φῶς συγκεντρωμένο ἀπὸ μύριες λαμπάδες, ἔτσι ὅλη ἡ εὐλογία τοῦ Χριστοῦ ποὺ λάμπει ὅπως ἕνας πυρσὸς δημιουργεῖ γιὰ μᾶς αὐτὸ τὸ μέγα φῶς, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορες ἀκτίνες τῆς Γραφῆς. Γιατὶ μπορεῖ νὰ πάρει κανένας ἀπὸ καθένα ἀπὸ τὰ θεόπνευστα παραδείγματα τὸ κατάλληλο γιὰ τὴ σημερινὴ ἡμέρα. Ζητεῖς τὴν εὐλογία τοῦ Ἀβραάμ¹. Ἔχεις αὐτὸ ποὺ ζητεῖς βλέποντας αὐτὰ ποὺ ἔχεις. Βλέπεις τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ; Ἐννοῶ αὐτὰ τὰ ἄστρα ποὺ ἔκανε τὸ Πνεῦμα ν' ἀνατείλουν γιὰ χάρη μας καὶ μετέβαλαν ξαφνικὰ τὴν Ἐκκλησίαν σὲ οὐρανὸ καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀπαστράπτουσα χάρη τῆς ψυχῆς δηλώνεται μὲ τὶς ἀκτίνες τῶν λαμπάδων. Καὶ ἂν κάποιος πεῖ ὅτι αὐτὰ εἶναι πραγματι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ποὺ ἀπόχτησε ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ, αὐτὰ ποὺ μοιάζουν μὲ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῆς ἀλήθειας, δὲ θὰ κάνει λάθος. Θαυμάζεις τὸν οὐράνιο Μωυσῆ ποὺ περιέγραψε μὲ λεπτομέρεια ὅλη τὴν κτίση τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ δύναμη τῆς γνώσης. Νά, ἔχεις μπροστὰ σου τὸ εὐλογημένο Σάββατο τῆς πρώτης γένεσης τοῦ κόσμου· κατανόησε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ Σάββατο

ἐκείνου τοῦ Σαββάτου τοῦτο τὸ Σάββατον τὴν τῆς καταπαύσεως ἡμέραν, ἣν εὐλόγησεν ὁ Θεὸς ὑπὲρ τὰς ἄλλας ἡμέρας. Ἐν ταύτῃ γὰρ ὡς ἀληθῶς κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὁ μονογενῆς Θεὸς διὰ τῆς κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίας τῇ σαρκὶ 5 σαββατίσας καὶ εἰς ὃ ἦν πάλιν ἐπανελθὼν διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἅπαν τὸ κείμενον ἐαυτῷ συνανέστησε, ζωὴ καὶ ἀνάστασις καὶ ἀνατολὴ καὶ ὄρθρος καὶ ἡμέρα τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου γενόμενος.

Πλήρης σοι καὶ ἡ ἱστορία τῆς συγγενοῦς εὐλογίας· ὁ πατὴρ 10 τοῦ Ἰσαὰκ ἐκείνου τοῦ ἀγαπητοῦ μὴ φειδόμενος καὶ ὁ μονογενῆς προσφορὰ καὶ θυσία γενόμενος καὶ ὁ ἀμνὸς ἀντὶ τούτου σφαιαζόμενος. Ἐξεσι γὰρ ἰδεῖν ἐν τῇ ἱστορίᾳ πᾶν τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Ὁ ἀμνὸς τοῦ ξύλου ἐξήρηται ἐκ τῶν κεράτων ἐχόμενος, ὁ δὲ μονογενῆς βαστάζει ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ τῆς ὀλοκαρπώσεως 15 ξύλα. Ὁρᾷς πῶς ὁ πάντα φέρων τῷ ρήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ὁ αὐτὸς καὶ τὸ φορτίον φέρει τῶν ἡμετέρων ξύλων καὶ ὑπὸ τοῦ ξύλου ἀναλαμβάνεται βαστάζων ὡς Θεὸς καὶ ὡς ἀμνὸς βασταζόμενος, οὕτω τοῦ ἀγίου Πνεύματος τὸ μέγα μυστήριον τυπικῶς ἀμφοτέροις ἐπιμερίσαντος τῷ τε ἡγαπημένῳ Υἱῷ καὶ τῷ συμπα- 20 ραδειχθέντι προβάτῳ, ὥστε δειχθῆναι ἐν μὲν τῷ προβάτῳ τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον, ἐν δὲ τῷ Μονογενεῖ τὴν ζωὴν τὴν μὴ διακοπτομένην τῷ θανάτῳ; Εἰ δὲ βούλει καὶ αὐτὸν τὸν Μωυσεῖα λαβεῖν τῇ τῶν χειρῶν ἐκτάσει τὸν σταυρὸν διαγράφοντα καὶ τῷ σχήματι τούτῳ τὸν Ἀμαληκίτην καταστρεφόμενον, ἔξεστί σοι 25 βλέπειν ἐν τῇ ἀληθείᾳ τὸν τύπον καὶ τῷ σταυρῷ τὸν Ἀμαλῆκ ὑποπίπτοντα.

Ἐχεις καὶ τὸν Ἡσαΐαν οὐ μικρὰ σοι καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν συνεισφέροντα χάριν· παρ' αὐτοῦ γὰρ προεδιδάχθης τὴν ἀνύμφευτον μητέρα, τὴν ἀπάτορα σάρκα, τὴν ἀνώδυνον ὠδίνα, τὸν 30 ἀμόλυντον τόκον, οὕτως εἰπόντος τοῦ προφήτου· «ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται Υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα

αυτό τὸ Σάββατο, τὴν ἡμέρα τῆς κατάπαυσης, πού ὁ Θεὸς τὴν εὐλόγησε περισσότερο ἀπὸ τίς ἄλλες ἡμέρες. Γιατὶ τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἀναπαύθηκε ἀληθινὰ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ ὁ μονογενῆς Θεὸς μὲ τὴν οἰκονομία τοῦ θανάτου τοῦ κατὰ τὴν ὁποία ἀναπαύθηκε μὲ τὴ σάρκα τοῦ. Κι ἀφοῦ πάλι μὲ τὴν ἀνάστασις ἐπανῆλθε σ' αὐτὸ πού ἦταν, ἀνάστησε μαζί του ὄλους τοὺς νεκρούς, ἔγινε ζωὴ καὶ ἀνάστασις καὶ ἀνατολὴ καὶ αὐγὴ καὶ ἡμέρα γιὰ ὄσους ζοῦσαν στὸ σκότος καὶ στὴ σκιά τοῦ θανάτου.

Καὶ ἡ ἱερὴ ἱστορία εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὴν οἰκεία εὐλογία· ὁ πατέρας ἐκείνου τοῦ Ἰσαὰκ πού δὲν λυπήθηκε τὸν ἀγαπημένο του γιὸ καὶ ὁ μονογενῆς ἔγινε προσφορά καὶ θυσία καὶ τὸ ἄρνι πού σφαγιασθήκε στὴ θέση του². Στὴν ἱερὴ ἱστορία δηλαδὴ μπορεῖ νὰ δεῖ κανένας ὄλο τὸ μυστήριον τῆς πίστεως μας. Τὸ ἄρνι τὸ κρέμασαν ἀπὸ τὰ κέρατα στὸ ξύλο, ἐνῶ ὁ μονογενῆς σηκώνει στὸν ὦμον τὰ ξύλα τῆς θυσίας του³. Βλέπεις πῶς αὐτὸς πού σηκώνει τὰ πάντα μὲ τὸ δυνατό του λόγο⁴, ὁ ἴδιος σηκώνει καὶ τὸ φορτίον ἀπὸ τὰ δικά μας ξύλα καὶ ὑψώνεται πάνω στὸ ξύλον σηκώνοντάς το ὡς Θεός, καὶ πού πάλι τὸ ξύλον τὸν σήκωσε ὡς ἄρνι, ἀφοῦ ἐπιμέρισε ἔτσι τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ μεγάλο μυστήριον καὶ στοὺς δύο καὶ στὸν ἀγαπημένο γιὸ καὶ στὸ πρόβατον πού ἔχει δεῖξει ὁ Θεός, ὥστε μὲ τὸ πρόβατον νὰ δηλωθεῖ τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου καὶ μὲ τὸν Μονογενῆ ἢ ζωὴ πού δὲ διακόπτεται ἀπὸ τὸ θάνατον; Ἐν θέλεις ν' ἀναφερθῶ καὶ στὸν ἴδιον τὸ Μωυσῆ πού μὲ τὴν ἔκτασι τῶν χειρῶν τοῦ διέγραψε τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, καὶ μὲ τὸ σχῆμα αὐτὸ ἔτρεψε σὲ φυγὴ τὸν Ἀμαληκίτη⁵, μπορεῖς νὰ δεῖς στὴν ἀλήθεια τὸν τύπον καὶ τὸν Ἀμαλήκ νὰ ὑποτάσσεται στὸ σταυρόν.

Ἐχεις ἀκόμα καὶ τὸν Ἡσαΐα πού δὲ σοῦ κάνει μικρὴ προσφορά στὴ σημερινὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἀπὸ αὐτὸν ἔμαθες γιὰ τὴν ἀνύμφευτη μητέρα, τὸ χωρὶς πατέρα ἔμβρυον, τὴν ὠδίνην πού δὲν προκάλεσε πόνον, τὴν ἀμόλυντη γέννησις, λέγοντας ὁ προφήτης αὐτὰ· «νὰ ἡ παρθένος θὰ μείνει ἔγκυος καὶ θὰ γεννή-

4. Ἐβρ. 1,3.

5. Ἐξ. 17,11.

αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶ ἄνω ἡμῶν ὁ Θεός». Ὅτι δε ἄπρονος γέγονεν ἡ ὠδὶς, πρῶτον μὲν σε καὶ τὸ εἶκος διδάξατο· ἐπειδὴ γὰρ πᾶσα ἡδονὴ συνημμένον ἔχει τὸν πόνον, ἀνάγκη πᾶσα ἐπὶ τῶν συνημμένως θεωρουμένων τοῦ ἐνὸς μὴ ὄντος, μηδὲ τὸ ἔτε-
 5 ρον εἶναι. Ὅπου τοίνυν ἡ ἡδονὴ τοῦ τόκου οὐ καθηγῆσατο, ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ ὁ πόνος ἐπηκολούθησεν. Ἐπειτα δὲ καὶ ἡ τοῦ προφήτου λέξις βεβαιοῖ τὸν λόγον ἔχουσα οὕτως: «πρὶν ἐλθεῖν τὸν πόνον τῶν ὠδίνων ἐξέφυγε καὶ ἔτεκεν ἄρσεν, ἢ ὡς φησὶν ἕτερος τῶν ἐρμηνέων, «πρὶν ὠδινῆσαι ἔτεκεν». Ἐκ ταύτης,
 10 φησί, τῆς Παρθένου μητρὸς «παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, Υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλήs ἀγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστήs, ἀρχὼν εἰρήνης, Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Τοῦτο τὸ παιδίον, οὗτος ὁ υἱὸς «ὡs πρόβατον ἐπὶ
 15 σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡs ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφω- νος», μᾶλλον δὲ ὡs φησὶν Ἱερεμίας, «τοῦτό ἐστὶ τὸ ἀρνίον τὸ ἄκακον τὸ ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι, οὗτος ὁ ἄρτος, ᾧ τὸ ζύλον ἐμ- βάλλουσιν» οἱ καὶ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ζύλου πολέμιοι. Μᾶλλον δὲ τὸ πάντων γυμνότερον τε καὶ φανερώτερον ἐκ τῆς προφητείας
 20 λάβωμεν, δι' οὗ προῦπογράφεται σαφῶs τὸ μυστήριον, τὸν Ἰω- νᾶν λέγω τὸν ἀπαθῶs κατὰ τοῦ κήτους καταδεδόμενον τὸν καὶ τρισὶν ἡμέραις καὶ τοσαύταις νυξὶν ἐν τοῖs κητώοις σπλάγγνοις τὴν ἐν ᾧδου διατριβὴν τοῦ Κυρίου προδιαγράψαντα.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα δεῖ σε παρ' ἐκάστηs γραφῆs ἀναζητεῖν
 25 καὶ ἐκλέγεσθαι· πάντα γὰρ ἐκεῖνα διὰ τῶν παρόντων ὀρᾶs καὶ ἐν τῇ παρούσῃ φαιδρότητι «ὄλος ὁ νόμος κρέμαται καὶ οἱ προφη- ται», καθὼs φησί που τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ «πᾶs θεόπνευστος λό- γος καὶ νόμος» ἐν ταύτῃ ἀνακεφαλαιοῦται τῇ χάριτι κατὰ τὴν τοῦ

σει Υιό και θά τοῦ δώσουν τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ, ποῦ σημαίνει, ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας»⁶. Τὸ ὅτι ἡ ὠδίνη δὲν προκάλεσε πόνο, ἃς σὲ διδάξει καὶ τὸ λογικὸ πρῶτα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κάθε ἡδονὴ ἔχει συνενωμένο μαζί της καὶ τὸν πόνο, εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη σ' ἐκεῖνα ποῦ θεωροῦνται συνενωμένα, ὅταν λείπει τὸ ἓνα, νὰ μὴν ὑπάρχει οὔτε τὸ ἄλλο. Ὅπου λοιπὸν ἀπὸ τῆ γέννηση δὲν προηγήθηκε ἡ ἡδονή, κατ' ἀνάγκη δὲν ἐπακολούθησε οὔτε ὁ πόνος. Ἐπειτα καὶ ὁ προφήτης βεβαιώνει τὸ λόγο μου λέγοντας: «προτοῦ νιώσει πόνο, γλίτωσε ἀπὸ τὶς ὠδίνες καὶ γέννησε ἀρσενικό»⁷, ἢ ὅπως λέει ἄλλος ἐξηγητής, «γέννησε προτοῦ τὴν πιάσουν οἱ πόνοι»⁷. Ἀπὸ αὐτὴν, λέει, τὴν Παρθένο μητέρα «γεννήθηκε γιὰ χάρη μας παιδί καὶ δόθηκε σ' ἐμᾶς, ποῦ ἡ ἀρχὴ του ἦταν ἐπάνω στὸν ὦμο του καὶ τὸ ὄνομά του λέγεται Ὁ Ἄγγελος τῆς μεγάλης βουλήσ', θαυμαστός σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἀρχὼν εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος»⁸. Τὸ παιδί αὐτό, ὁ υἱὸς αὐτὸς «ὀδηγήθηκε στὴ σφαγὴ σὰν πρόβατο καὶ σὰν ἀρνὶ ἄφωνο μπροστὰ σ' ἐκεῖνον ποῦ τὸ σφάζει»⁹. Ἡ καλύτερα ὅπως λέει ὁ Ἱερεμίας: «Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀρνὶ τὸ ἀκακὸ ποῦ ὀδηγεῖται στὸ νὰ θυσιαστῆ, αὐτὸς ὁ ἄρτος, μέσα στὸν ὅποιο βάζουν τὸ ξύλο οἱ πολέμοι καὶ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ξύλου»¹⁰. Ἀλλὰ καλύτερα τὸ πιὸ γυμνὸ καὶ πιὸ φανερὸ ἀπὸ ὅλα ἃς τὸ λάβομε ἀπὸ τὴν προφητεία, ποῦ προεικονίζει μὲ σαφήνεια τὸ μυστήριον. Ἐνοῶ τὸν Ἰωνᾶ, ποῦ χωρὶς νὰ πάθει τίποτα εἰσῆλθε στὴν κοιλία τοῦ κήτους καὶ δίχως πάλι νὰ πάθει κάτι βγήκε ἀπὸ ἐκεῖ, παραμένοντας στὰ σπλάχνα τοῦ κήτους τρεῖς μέρες κι ἄλλες τόσες νύχτες καὶ προδιαγράφοντας τὴν παραμονὴ τοῦ Κυρίου στὸν ἄδη¹¹.

Αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια πρέπει ν' ἀναζητεῖς καὶ νὰ ἐκλέγεις ἀπὸ κάθε γραφὴ. Γιατὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ βλέπεις μὲ τὰ παρόντα καὶ στὴ σημερινὴ χαρὰ. «Ὁλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτά», ὅπως λέει κάπου τὸ Εὐαγγέλιο¹², καὶ «κάθε λόγος καὶ νόμος θεόπνευστος»¹³, ἀνακεφαλαιώνεται, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο

6. Ἦσ. 7,14. Ματθ. 1,21-23. 7. Ἦσ. 66,7.

8. Ἦσ. 9,6. 9. Ἦσ. 53,7. 10. Ἱερ. 11,19.

11. Ἰω. 2,1. 12. Ματθ. 22,40. 13. Β' Τιμ. 3,16.

Παύλου φωνήν. Τοῦτο γάρ ἐστι καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὸ πέρας
 καὶ τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀρχή, οἷόν τι λέγω· «ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος
 ἀπὸ Ἀδάμ» τῆς φθοροποιοῦ δυναστείας λαβὼν τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ
 καὶ μέχρι Μωυσέως αὐτοῦ τὸ πονηρὸν κράτος διέμεινεν οὐδὲν
 5 τοῦ νόμου τὴν κακὴν τοῦ θανάτου δυναστείαν ἀμβλύναντος·
 ἦλθεν ἡ τῆς ζωῆς βασιλεία καὶ κατελύθη τοῦ θανάτου τὸ κράτος
 καὶ γέγονεν ἄλλη γέννησις, βίος ἕτερος, ἄλλο ζωῆς εἶδος, αὐτῆς
 τῆς φύσεως ἡμῶν μεταστοιχείωσις. Τίς ἡ γέννησις; Οὐκ ἐξ αἱμά-
 των οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ'
 10 ἐκ Θεοῦ γενομένη. Πῶς τοῦτο; Σαφῶς σοι παραστήσω διὰ τοῦ
 λόγου τὴν χάριν· οὗτος ὁ τόκος διὰ πίστεως κυοφορεῖται, διὰ τῆς
 τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως εἰς φῶς ἄγεται, τροφὸς τούτου ἡ
 Ἐκκλησία, μαζὸς τὰ διδάγματα, τροφή ὁ ἄνωθεν ἄρτος, ἡλικίας
 τελείωσις ἡ ὑψηλὴ πολιτεία, γάμος ἡ τῆς σοφίας συμβίωσις, τέ-
 15 κνα αἱ ἐλπίδες, οἶκος ἡ βασιλεία, κληρὸς καὶ πλοῦτος ἡ ἐν τῷ
 παραδείσῳ τρυφή, τέλος δὲ ἀντὶ θανάτου ἡ αἰδιος ζωὴ ἐν τῇ ἀπο-
 κειμένη τοῖς ἀξίοις μακαριότητι. Ταύτην ὁρᾷ καὶ ὁ μέγας Ζαχα-
 ρίας τὴν ἀρχὴν τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀλλοιώσεως καὶ ἀμφιβάλλει
 περὶ τῆς τοῦ ὀνόματος κλήσεως, τί χρὴ κυρίως προσειπεῖν τὴν
 20 ἐνεστῶσαν χάριν· τὰ γὰρ ἄλλα τὰ περὶ τὸ πάθος θαύματα διεξε-
 λθῶν καὶ τοῦτό φησι περὶ τοῦ καιροῦ τούτου ὅτι «οὐχ ἡμέρα καὶ
 οὐχὶ νύξ», δι' ὧν ἐνδείκνυται, ὅτι ἡμέρα μὲν κληθῆναι οὐ δύναται
 ἡλίου μὴ ὄντος, νύξ δὲ οὐκ ἔστι τῷ μηδὲ σκότος εἶναι· τὸ γὰρ
 σκότος ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς νύκτα, καθὼς φησιν Μωυσῆς.

25 Ἐπεὶ οὖν κατὰ μὲν τὸν χρόνον νύξ κατὰ δὲ τὸ φῶς ἡμέρα,
 τούτου ἐνεκὲν φησιν ὁ προφήτης· «καὶ οὐχ ἡμέρα καὶ οὐχὶ νύξ».
 Εἰ οὖν μήτε ἡμέρα μήτε νύξ, κατὰ τὸν τοῦ προφήτου λόγον, ὁ
 καιρὸς οὗτός ἐστιν, ἄλλο τι παρὰ ταῦτα πάντως ἡ παροῦσα χάρις

14. Ρωμ. 5,14. 15. Ἰω. 1,13.

16. Ἰω. 3,5. 17. Ἰω. 6,31-33.

τοῦ Παύλου, σ' αὐτὴ τῇ χάρι. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ τέλος τῶν θλιβερῶν καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἀγαθῶν. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποῦ λέω· Βασίλευσε ὁ θάνατος κáνοντας ἀρχὴ τῆς καταστρεπτικῆς τυραννίας τοῦ ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ καὶ ἔμεινε ἡ ἄθλια ἐξουσία τοῦ μέχρη τὸν ἴδιο τὸ Μωϋσῆ¹⁴, ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε καθόλου ὁ νόμος νὰ μειώσῃ τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου. Ἦρθε ὁμως ἡ βασιλεία τῆς ζωῆς καὶ καταλύθηκε τὸ κράτος τοῦ θανάτου κι ἔγινε ἄλλη γέννηση, ἄλλος βίος, ἄλλο εἶδος ζωῆς, ἡ μεταστοιχείωση τῆς ἴδιας τῆς φύσης μας. Ποιὰ εἶναι ἡ γέννηση; «Ὅχι μὲ ροτὴ αἵματος οὔτε ἀπὸ θέλημα ἀνδρὸς οὔτε ἀπὸ θέλημα σάρκας, ἀλλὰ προῆλθε ἀπὸ τὸ Θεό»¹⁵. Πῶς ἔγινε αὐτό; Θὰ σοῦ παρουσιάσω παραστατικὰ μὲ τὸ λόγο μου τῇ χάρι. Αὐτὴ ἡ γέννηση κυοφορεῖται μὲ τὴν πίστη, ἔρχεται στὸ φῶς μὲ τὴν ἀναγέννηση τοῦ βαπτίσματος¹⁶, τροφὸς εἶναι ἡ Ἐκκλησία, μαστὸς τὰ διδάγματα, τροφή ὁ οὐράνιος ἄρτος¹⁷, τελειοποίηση τῆς ἡλικίας ἡ οὐράνια πολιτεία, γάμος ἡ συμβίωση μὲ τὴ σοφία, τέκνα οἱ ἐλπίδες, σπίτι ἡ βασιλεία, κληρονομία καὶ πλούτη ἡ τρυφή τοῦ Παραδείσου, καὶ τέλος ἀντὶ θάνατος ἡ αἰώνια ζωὴ στὴ μακαριότητα ποῦ περιμένει τοὺς ἄξιους. Αὐτὴν βλέπει καὶ ὁ μέγας Ζαχαρίας ὡς ἀρχὴ τῆς ἀλλοίωσης πρὸς τὸ ἀγαθὸ¹⁸ καὶ ἀμφιβάλλει σχετικὰ μὲ τὴν ἐκφώνηση τοῦ ὀνόματος, πῶς πρέπει νὰ ἀποκαλέσῃ αὐτὴ τῇ χάρι. Ἀφοῦ δηλαδὴ διηγήθηκε τὰ ἄλλα θαύματα τὰ σχετικὰ μὲ τὸ πάθος, λέει καὶ αὐτὸ γιὰ τὴ στιγμὴ αὐτῇ, «οὔτε ἡμέρα οὔτε νύχτα»¹⁸, μὲ τὸ ὁποῖο δείχνει, ὅτι ἡμέρα βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἥλιος, ἀλλὰ καὶ νύχτα δὲν εἶναι, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει οὔτε τὸ σκοτάδι. Γιατὶ ὁ Θεὸς κάλεσε νύχτα τὸ σκότος¹⁹, ὅπως γράφει ὁ Μωυσῆς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν κατὰ τὸ χρόνο εἶναι νύχτα, ἀλλὰ σχετικὰ μὲ τὸ φῶς εἶναι ἡμέρα, γι' αὐτὸ τὸ λόγο λέει ὁ προφήτης· «οὔτε ἡμέρα οὔτε νύχτα». Ἄν λοιπὸν δὲν εἶναι οὔτε ἡμέρα οὔτε νύχτα, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ προφήτη, ἡ ὥρα αὐτῇ, τότε ἡ χάρι αὐτῇ

18. Ζαχ. 14,7.

19. Γεν. 1,3.

ἐστὶ τε καὶ ὀνομάζεται. Βούλεσθε εἶπω, ὃ ἐντεθύμημαι; «Αὕτη
 ἐστὶν ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος», ἄλλη παρὰ τὰς ἐν ἀρχῇ
 τῆς κτίσεως γεγενημένης ἡμέρας, αἷς διαμετρεῖται ὁ χρόνος, ἄλ-
 λης κτίσεως ἐστὶν ἀρχὴ αὕτη· ἐν ταύτῃ γὰρ ποιεῖ ὁ Θεὸς τῇ ἡμέρᾳ
 5 οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης. Ποῖον
 οὐρανόν; Τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Ποία γῆν; Τὴν
 ἀγαθὴν καρδίαν φημί, καθὼς εἶπεν ὁ Κύριος, τὴν γῆν τὴν πίνου-
 σαν τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐρχόμενον ὑετὸν καὶ τὸν πολύχουν στάχυν
 ἀδρύνουσαν. Ἐν ταύτῃ τῇ κτίσει ἡλῖος μὲν ἐστὶν ὁ καθαρὸς βίος,
 10 ἄστρα δὲ αἱ ἀρεταί, ἀἴρ δὲ ἡ διαφανὴς πολιτεία, θάλασσα δὲ τὸ
 βάθος ἐστὶ τοῦ πλούτου τῆς σοφίας τε καὶ τῆς γνώσεως, πόα δὲ
 καὶ βλαστήματα ἡ ἀγαθὴ διδασκαλία καὶ τὰ θεῖα διδάγματα,
 ἅπερ ὁ λαὸς τῆς νομῆς, τουτέστιν ἡ ποιμνὴ τοῦ Θεοῦ ἐπινέμεται,
 δένδρα δὲ ποιῶντα καρπὸν ἢ τῶν ἐντολῶν ἐργασία. Ἐν ταύτῃ
 15 κτίζεται καὶ ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος ὁ κατ' εἰκόνα γενόμενος Θεοῦ
 καὶ ὁμοίωσιν. Ὅρᾳς οἶου κόσμος γίνεται ἀρχὴ «αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν
 ἐποίησεν ὁ Κύριος», περὶ ἧς φησὶν ὁ προφήτης, ὅτι «οὔτε ἡμέρα
 κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας οὔτε νῆξ κατὰ τὰς ἄλλας νύκτας». Καὶ
 οὐπω τὸ ἐξαιρετὸν τῆς παρουσίας χάριτος ὃ λόγος ἐκήρυξεν.
 20 Αὕτη ἔλυσεν τὴν τοῦ θανάτου ὠδῖνα, αὕτη τὸν τῶν νεκρῶν
 πρωτότοκον ἐμαιεύσατο, ἐν ταύτῃ συνετρίβησαν αἱ σιδηραῖ τοῦ
 θανάτου πύλαι, ἐν ταύτῃ οἱ χαλκοὶ τοῦ ᾄδου μοχλοὶ συνεθλάσθη-
 σαν. Νῦν ἀνοίγεται τοῦ θανάτου τὸ δεσμωτήριον, νῦν κηρύσσεται
 τοῖς αἰχμαλώτοις ἡ ἄφεσις, νῦν γίνεται τοῖς τυφλοῖς ἡ ἀνάβλεψις,
 25 νῦν τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις ἡ ἐξ ὕψους ἀνα-
 τολὴ ἐπισκέπτεται.

Βούλεσθέ τι καὶ περὶ τῆς τριημέρου προθεσμίας μαθεῖν;
 Ἄρκεῖ τοσοῦτον εἰπεῖν, ὅτι ἐν οὕτῳ ὀλίγῳ τῶ χρονικῶ διαστή-
 ματι ἤρκεσεν ἡ παντοδύναμος σοφία ἐν τῇ καρδίᾳ γενομένη τῆς

20. Ψαλμ. 117,24. 21. Ἦσ. 65,17. 22. Λουκᾶ 8,15.

23. Ἦσ. 61,11. 24. Ψαλμ. 94,7. 25. Γεν. 1,26.

26. Ζαχ. 14,1-11. 27. Πράξ. 2,24. 28. Κολ. 1,18.

ὅπως δὴ ποτε εἶναι καὶ ὀνομάζεται κάτι ἄλλο. Θέλετε νὰ πῶ τί ἔβαλα στὸ νοῦ μου; «Αὐτὴ εἶναι ἡ ἡμέρα ποὺ ἔκανε ὁ Κύριος»²⁰, ἡμέρα διαφορετικὴ ἀπὸ τίς ἡμέρες ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας, μὲ τίς ὁποῖες καὶ μετροῦμε τὸ χρόνον· ἡ ἡμέρα αὐτὴ εἶναι ἀρχὴ ἄλλης δημιουργίας. Γιατὶ αὐτὴ τὴν ἡμέρα κάνει ὁ Θεὸς καινούργιο οὐρανὸ καὶ γῆ καινούργια²¹, ὅπως λέει ὁ προφήτης. Ποιόν οὐρανὸ; Τὸ στερέωμα τῆς πίστεως στὸ Χριστὸ²². Ποιὰ γῆ; Τὴν ἀγαθὴ καρδιά²³, λέγω, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος, τὴ γῆ ποὺ πίνει τὴ βροχὴ ποὺ πέφτει σ' αὐτὴ καὶ ποὺ κάνει νὰ μεστῶνει τὸ καρποφόρο στάχυ. Σ' αὐτὴ τὴν κτίση ἡλιος εἶναι ἡ καθαρὴ ζωὴ, ἄστρα ὁ ἀρετές, ἀέρας ἡ διάφανη πολιτεία, θάλασσα εἶναι τὸ βάθος τοῦ πλούτου τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως, πόα καὶ χορτα ἡ ἀγαθὴ διδασκαλία καὶ τὰ θεϊκὰ διδάγματα, ποὺ βόσκει ὁ λαὸς τῆς νομῆς²⁴, δηλαδὴ τὸ ποιῆμιον τοῦ Θεοῦ, δέντρα ποὺ καρποφοροῦν ἡ ἐργασία τῶν ἐντολῶν. Αὐτὴ τὴ μέρα χτίζεται καὶ ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος ποὺ ἔγινε κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ²⁵. Βλέπετε ποιοῦ κόσμου ἔγινε ἀρχὴ «αὐτὴ ἡ ἡμέρα, ποὺ ἔκανε ὁ Κύριος», γὰρ τὴν ὁποία λέει ὁ προφήτης, ὅτι δὲν εἶναι «οὔτε ἡμέρα ὅπως οἱ ἄλλες μέρες, οὔτε νύχτα ὅπως οἱ ἄλλες νύχτες»²⁶. Καὶ δὲν κήρυξε ἀκόμα ὁ λόγος τὸ ἐξαιρετικὸ τῆς σημερινῆς δωρεᾶς. Αὐτὴ κατάργησε τὴν ὠδίνην τοῦ θανάτου²⁷, αὐτὴ ἔγινε ἡ μαία τοῦ πρωτότοκου ἀπὸ τοὺς νεκροὺς²⁸, αὐτὴ τὴ μέρα συντρίφθηκαν οἱ σιδερένιες πύλες τοῦ θανάτου²⁹, αὐτὴ τσακίστηκαν οἱ χάλκινοι μοχλοὶ τοῦ ἄδη. Σήμερα ἀνοίγει τὸ δεσμοτήριον τοῦ θανάτου, σήμερα κηρύσσεται ἡ ἄφεση στοὺς αἰχμαλώτους³⁰, σήμερα οἱ τυφλοὶ ξαναβλέπουν³¹, σήμερα αὐτοὺς ποὺ κάθονται στὸ σκότος καὶ τὴ σκιὰ τοῦ θανάτου³² τοὺς ἐπισκέπτεται ἡ οὐράνια ἀνατολή.

Θέλετε νὰ μάθετε κάτι καὶ γιὰ τὸ διάστημα τῶν τριῶν ἡμερῶν; Φτάνει νὰ πῶ τόσο μονάχα, ὅτι σὲ τόσο μικρὸ χρονικὸ διάστημα μπόρεσε νὰ φτάσει ἡ παντοδύναμη σοφία στὴν καρδιά

29. Ψαλμ. 106,16. 30. Ἦσ. 42,7· 61,1· 45,2.

31. Λουκᾶ 1,79. Ἦσ. 9,2.

32. Ἦσ. 9,2.

γῆς τὸν μέγαν ἐκεῖνον νοῦν τὸν ἐν αὐτῇ διαιτώμενον καταμωρᾶ-
 ναι· οὕτω γὰρ ὁ προφήτης αὐτὸν κατονομάζει μέγαν νοῦν αὐτὸν
 ἀποκαλῶν καὶ Ἀσσύριον. Ἐπεὶ οὖν ἐστὶα τίς ἐστι τοῦ νοῦ ἡ καρ-
 5 δία (ἐν ταύτῃ γὰρ τὸ ἡγεμονικὸν εἶναι πεπίστευται), διὰ τοῦτο γί-
 νεται ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς ὁ Κύριος, ἥτις ἐστὶ τοῦ νοῦ ἐκεῖνου τοῦ
 πονηροῦ ἐνδιαίτημα, ὥστε τὴν βουλὴν αὐτοῦ μωρᾶναι, καθὼς ἡ
 προφητεία φησὶν, καὶ δράξασθαι τὸν σοφὸν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐ-
 10 τοῦ καὶ περιτρέψαι αὐτῷ πρὸς τὸ ἐναντίον τὰ σοφὰ ἐγχειρήματα.
 Ἐπειδὴ γὰρ ἀμήχανον ἦν τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους ἀκράτῳ
 προσμῖξαι τῇ τοῦ φωτὸς παρουσίᾳ μὴ σακρὸς τινα μοῖραν ἐν
 αὐτῷ θεωρήσαντα, διὰ τοῦτο, ὡς εἶδε τὴν θεόφορον σάρκα, εἶδε
 15 δὲ καὶ τὰ δι' αὐτῆς ἐνεργούμενα παρὰ τῆς θεότητος θαύματα,
 ἤλπισεν, εἰ τῆς σαρκὸς διὰ τοῦ θανάτου κρατήσῃ, καὶ πάσης τῆς
 ἐν αὐτῇ κατακρατήσῃ δυνάμεως. Καὶ τούτου χάριν τὸ τῆς σαρ-
 20 κὸς δέλεαρ περιχανῶν τῷ τῆς θεότητος ἀγκίστρῳ περιεπάρη καὶ
 οὕτως ἤχθη ὁ δράκων διὰ τοῦ ἀγκίστρου, καθὼς φησὶν τῷ Ἰωβ
 ὁ προαναφωνήσας δι' ἑαυτοῦ τὸ ἐσόμενον, λέγων ὅτι «ἄξεις τὸν
 δράκοντα ἐν ἀγκίστρῳ».

Ἀκούσωμεν δὲ παρὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς τίνα ἦν, ἡ ἢ
 20 καρδία τῆς γῆς αὕτη κατὰ τοῦ παντὸς ἐβουλεύσατο, ὅτε κατὰ τῆς
 σαρκὸς τοῦ Κυρίου τὸ στόμα ἤνοιξεν. Τί λέγει πρὸς αὐτὸν
 Ἡσαΐας ἐλέγχων αὐτοῦ τὰ νοήματα; «Σὺ εἶπας ἐν τῇ καρδίᾳ σου·
 εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστρων τοῦ οὐρανοῦ
 25 τῶν νεφελῶν καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ». Ταῦτα ἡ πονηρὰ
 καρδία καθ' ἑαυτὴν ἐβουλεύσατο. Καὶ ἔτι πρὸς τούτων ὁ μέγας ἐν
 κακίᾳ νοῦς ὁ πονηρὸς Ἀσσύριος οἶα πρὸς ἑαυτὸν διεξῆκει ἀκού-
 σωμεν πάλιν ἐκ τῆς Ἡσαΐου φωνῆς, ἡ εἶπε· «τῇ ἰσχύϊ τῆς χειρὸς
 30 καὶ τὴν ἰσχὴν αὐτῶν προνομεύσω καὶ σείσω πόλεις κατοικουμέ-
 νας καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι ὡς νοσοσιὰν καὶ ὡς

33. Ματθ. 12,40.

34. Α' Κορ. 1,20.

35. Ἡσ. 10,12.

36. Ἡσ. 19,11.

τῆς γῆς³³ καὶ νὰ καταμωράνει τὸ μεγάλο ἐκεῖνο νοῦ πὺ ζοῦσε ἐκεῖ³⁴. Γιατὶ ἔτσι τὸν ὀνομάζει ὁ προφήτης, ἀποκαλώντας τὸν «μεγάλο νοῦ καὶ Ἀσσύριο»³⁵. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ καρδιὰ εἶναι ἐστία κατὰ κάποιον τρόπο τοῦ νοῦ (γιατὶ σ' αὐτὴ πιστεύεται πὺ βρίσκεται τὸ ἡγεμονικὸ λογικὸ), γι' αὐτὸ πηγαίνει ὁ Κύριος στὴν καρδιὰ τῆς γῆς, πὺ εἶναι ἡ κατοικία τοῦ πονηροῦ ἐκεῖνου νοῦ³⁶, γιὰ νὰ μωράνει τὴ σκέψη του³⁷, ὅπως λέει ἡ προφητεία, νὰ συλλάβει τὸ σοφὸ πάνω στὴν πανουργία του καὶ ν' ἀντιστρέψει στὸ ἀντίθετο τὰ σοφὰ ἐπιχειρήματά του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἦταν ἀδύνατο νὰ προσβάλλει ὁ ἄρχοντας τοῦ σκότους καθαρὴ τὴν παρουσία τοῦ φωτός, ἀφοῦ δὲν εἶδε σ' αὐτὸ ἴχνος σάρκας, γι' αὐτὸ, μόλις εἶδε τὴ θεοφόρο σάρκα καὶ εἶδε καὶ τὰ θαῦματα πὺ ἐνεργοῦσε μὲ αὐτὴν ἡ θεότητα, ἔλπιε ὅτι, ἂν νικοῦσε τὴ σάρκα μὲ τὸ θάνατο, θὰ νικοῦσε καὶ ὅλη τὴ δύναμὴ τῆς. Καὶ γι' αὐτὸ, καταπίνοντας τὸ δόλωμα τῆς σάρκας, πιάστηκε στὸ ἀγκίστρι τῆς θεότητας κι ἔτσι σύρθηκε ὁ δράκοντας μὲ τὸ ἀγκίστρι, ὅπως λέει ὁ Ἰώβ, πὺ προεῖπε μὲ τὴν περίπτωσή του ἐκεῖνο πὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ, λέγοντας: «θὰ σύρεις τὸ δράκοντα μὲ τὸ ἀγκίστρι»³⁸.

Ἄς ἀκούσομε τώρα νὰ μᾶς λέει ἡ φωνὴ τοῦ προφήτη ἐκεῖνα πὺ μελέτησε αὐτὴ ἡ καρδιὰ τῆς γῆς ἐνάντια σ' ὅλο τὸ σύμπαν, ὅταν ἄνοιξε τὸ στόμα κατὰ τῆς σάρκας τοῦ Κυρίου. Τί λέει σ' αὐτὸν ὁ Ἡσαΐας φανερώνοντας τίς σκέψεις του; «Ἐσὺ εἶπες ἀπὸ μέσα σου· θ' ἀνεβῶ στὸν οὐρανὸ, θὰ στήσω τὸ θρόνο μου πάνω ἀπὸ τ' ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, θὰ καθίσω σὲ ψηλὸ βουνό, θ' ἀνεβῶ πάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα, θὰ γίνω ὁμοῖος μὲ τὸν Ὑψιστο»³⁹. Αὐτὰ σκέφτηκε ἡ πονηρὴ καρδιὰ. Καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ἀκόμα τί ἔλεγε μέσα του ὁ μέγας σὲ κακία νοῦς, ὁ πονηρὸς Ἀσσύριος, ἂς ἀκούσομε πάλι ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ Ἡσαΐα ἐκεῖνα πὺ εἶπε: «μὲ τὴ δύναμη τοῦ χεριοῦ μου θὰ χτυπήσω καὶ μὲ τὴ σοφία μου θ' ἀφαιρέσω τὰ σύνορα τῶν ἐθνῶν, θὰ τσακίσω τὴ δύναμή τους, θὰ συγκλονίσω πόλεις πολυάνθρωπες, θὰ βάλω στὸ χέρι ὅλη τὴν οἰ-

37. Ἰώβ 5,13. 38. Ἰώβ 40,25.

39. Ἡσ. 14,13-14.

καταλελειμμένα ὡὰ ἀρῶ καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεται με ἢ ἀν-
 τείπη μοι». Μετὰ ταύτης τῆς ἐλπίδος δέχεται ἐν ἑαυτῷ τὸν διὰ
 φιλανθρωπίαν τοῖς κάτω ἐπιδημήσαντα· τί δὲ αὐτῷ ἀντὶ τῶν ἐλ-
 πισθέντων ἐγένετο, διηγεῖται σαφῶς ἢ προφητεία τὸ κατ' ἐκείνου
 5 πάθος λέγουσα· «πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἐωσφόρος;».
 Πῶς συνετρίβη ἐπὶ τὴν γῆν, ᾧ ὑπεστορέσθη ἢ σῆψις, οὐ ἔνδυμα
 γίνεται ἢ περιβολὴ τῶν σκωλήκων; Καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τοῦ ἀφα-
 νισμοῦ αὐτοῦ διεξέρχεται, ἅπερ ἔξεστι τῷ βουλομένῳ ἐξ αὐτῶν
 τῶν γεγραμμένων δι' ἀκριβείας μαθεῖν. Ἐμοὶ δὲ πρὸς τὸν σκο-
 10 πὸν ἐπανακτέον τὸν λόγον. Διὰ τοῦτο γίνεται ἡ ἀληθινὴ σοφία ἐν
 τῇ μεγαλορρήμονι ταύτῃ καρδίᾳ τῆς γῆς, ἵνα ἐξαφανισῆ ἐξ αὐτῆς
 τὸν μέγαν ἐν κακίᾳ νοῦν καὶ φωτισθῆ τὸ σκότος καὶ «καταποθῆ
 τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς» καὶ τὸ κακὸν εἰς ἀνυπαρξίαν μεταχω-
 ρῆσιν τοῦ ἐσχάτου ἐχθροῦ καταργηθέντος, ὃς ἔστιν ὁ θάνατος.
 15 Ταῦτά σοι ἢ τριήμερος τοῦ χρόνου προθεσμία κατείργασται.

Μὴ βραδεῖα ἢ χάρις; Μὴ διὰ μακρᾶς περιόδου τοσοῦτον
 ἀγαθὸν κατώρθωται; Βούλει γινῶναι τὸ ὑπερβάλλον τῆς δυνάμε-
 ως τῶν ἐν οὕτω βραχεῖ χρόνῳ κατορθωθέντων; Ἀρίθμησόν μοι
 πάσας τὰς μεταξὺ γενεᾶς τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν
 20 κακῶν εἰσόδου μέχρι τῆς ἀναλύσεως, πόσοι καθ' ἐκάστην γενε-
 ᾶν ἀνθρωποι ἐν πόσαις ἀριθμούμενοι μυριάσιν. ἼΑρα δυνατόν
 ἔστιν ἀριθμῶ διαληφθῆναι τὸ πλῆθος, ὧν ταῖς διαδοχαῖς ἢ κακία
 συνεπλατύνετο καὶ ὁ κακὸς τῆς πονηρίας πλοῦτος εἰς τοὺς καθ'
 ἕκαστον μεριζόμενος δι' ἐκάστου μείζων ἐγίνετο; Καὶ οὕτω πο-
 25 λυγονοῦσα συνδιεξῆει ταῖς ἀεὶ ἐπιγινόμεναις γενεαῖς ἢ κακία χρο-
 μένη τῷ πλήθει πρὸς ἄπειρον, ἕως εἰς τὸ ἀκρότατον μέτρον τοῦ
 κακοῦ προελθοῦσα πάσης κατεκράτησε τῆς ἀνθρωπίνης φύσε-
 ως, οὕτω τοῦ προφήτου καθολικῶς ἀποφνημαμένου ὅτι, «πάντες

40. Ἦσ. 10,13-14.

41. Ἦσ. 14,12.

42. Α' Κορ. 4,5.

κουμένη ὅπως μιὰ φωλιά καὶ θὰ τὴν ἀρπάξω σὰν αὐγὰ παρατημέ-
να, καὶ κανένας δὲ θὰ μοῦ ξεφύγει οὔτε θ' ἀντισταθεῖ»⁴⁰. Μὲ τέ-
τοια ἐλπίδα δέχεται αὐτὸν ποὺ ἀπὸ φιλανθρωπία ἐπισκέφτηκε
τοὺς κάτω. Καὶ τί ἔπαθε ἀντὶ ἐκείνων ποὺ ἔλπισε; Ἡ προφητεία
διηγεῖται μὲ σαφήνεια τὸ πάθημά του λέγοντας: «πῶς ἐξέπεσε
ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ὁ Ἐωσφόρος; πῶς συντρίφτηκε ἐπάνω στὴ γῆ,
μὲ στῶμα του τὴ σήψη, μὲ ροῦχο του τὸ περιτριγύρισμά του
ἀπὸ σκουλήκια;»⁴¹, καὶ ὅσα ἄλλα διηγεῖται γιὰ τὸν ἀφανισμό
του, ποὺ μπορεῖ ὅποιος θέλει νὰ τὰ πληροφορηθεῖ μὲ ἀκρίβεια
ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Γραφή. Ἐγὼ πρέπει νὰ ἐπαναφέρω τὸ λόγο στὸ
θέμα μας. Γι' αὐτὸ κατεβαίνει ἡ ἀληθινὴ Σοφία στὴ μεγάλοστο-
μη αὐτῆ καρδιά τῆς γῆς, γιὰ νὰ ἐξαφανίσει ἀπὸ αὐτὴν τὸν μεγάλο
στήν κακία νοῦ καὶ νὰ φωτιστεῖ τὸ σκότος⁴² καὶ «νὰ καταπιεῖ ἡ
ζωὴ τὸ θνητὸ»⁴³ καὶ τὸ κακὸ νὰ καταλήξει στὴν ἀνυπαρξία, ἀφοῦ
θὰ καταργηθεῖ ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς, ποὺ εἶναι ὁ θάνατος⁴⁴. Αὐτὰ
σοῦ πρόσφερε τὸ χρονικὸ διάστημα τῶν τριῶν ἡμερῶν.

Μήπως ἡ χάρη βραδυπόρησε; Μήπως αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ κατορ-
θώθηκε σὲ πολὺ μακρὸ διάστημα; Θέλεις νὰ μάθεις τὸ ὑπερβολι-
κὸ μέγεθος ἐκείνων ποὺ κατορθώθηκαν σὲ τόσο σύντομο χρόνο;
Μέτρησέ μου ὅλες τὶς γενιὲς τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν πρώτη εἰ-
σοδο τῶν κακῶν ὡς τὴν κατάργησή τους, πόσοι εἶναι οἱ ἄνθρω-
ποι σὲ κάθε γενιὰ καὶ σὲ πόσες μυριάδες μετριοῦνται. Εἶναι τάχα
δυνατὸ νὰ χωρέσει ἓνας ἀριθμὸς τὸ πλῆθος ἐκείνων ποὺ μὲ τὴ
διαδοχὴ τους ἀπὸ ἄλλους διευρυνόταν μαζὶ καὶ ἡ κακία καὶ ὁ κα-
κὸς πλοῦτος τῆς κακίας καθὼς μοιραζόταν στὸν καθένα γινόταν
μὲ τὸν καθένα περισσότερος; Κι ἔτσι πολὺ γόνιμη συμπορευό-
ταν πάντοτε μὲ τὶς γενιὲς ποὺ ἀκολουθοῦσαν ἡ κακία καὶ ἀπλω-
νόταν μὲ τὸ πλῆθος τῆς πρὸς τὸ ἄπειρο, ὡς ποὺ προχωρώντας
στὸ ἀκρότατο σημεῖο τοῦ κακοῦ ὑποδούλωσε ὅλη τὴν ἀνθρώπι-
νη φύση, σύμφωνα μὲ τὸν προφήτη ποὺ ἔκανε αὐτὴ τὴ γενικὴ
διαπίστωση: «ὄλοι παρεξέκλιναν καὶ ταυτόχρονα ἐξαχρειώθη-

43. Β' Κορ. 5,4.

44. Α' Κορ. 15,26.

ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν», καὶ οὐκ ἦν ἐν τοῖς οὖσιν οὐδέν, ὃ μὴ κακίας ὄργανον ἦν.

Τὴν οὖν τοσαύτην τοῦ κακοῦ σωρείαν τὴν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τῆς κατὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου οἰκονομίας συνα-
5 θροισθεῖσαν ὁ ἐν τρισὶ διαχέας ἡμέραις μικράν σοι πεποιήται τῆς
ὑπερβαλλούσης δυνάμεως τὴν ἐπίδειξιν, ἥ οὐχὶ πασῶν τῶν ἐν
ταῖς ἱστορίαις θαυματοποιῶν ἰσχυροτέραν; Ὡσπερ γὰρ πλεονά-
ζει τοῦ Σαμψῶν τὸ θαῦμα οὐκ ἐν τῷ κατισχυῆσαι μόνον τοῦ λέον-
τος, ἀλλὰ τῷ ἀπόνως αὐτὸν διαχειρίσασθαι καὶ γυμναῖς καὶ ἀό-
10 πλοιοι ταῖς χερσὶ τὸν τοσοῦτον θῆρα καθάπερ παίζοντα διασπά-
σασθαι, οὕτω καὶ τὸ δίχα πάσης ἐργωδίας τὸν Κύριον τὴν τοσαύ-
την ἐξαφανίσαι κακίαν ἀπόδειξις μείζων ἐστὶ τοῦ τῆς δυνάμεως
ὑπερβάλλοντος. Οὐχ ὑδάτων ἀπείρων ἐπιρροαὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν
καταρρακτῶν τῷ ὑποκειμένῳ ἐγκαταπίπτουσαι, οὐδὲ ἄβυσσοι
15 τῶν ἰδίων ὄρων ὑπεροιδαίνουσαι καὶ τοῖς πελάγεσι τὴν γῆν ἐπι-
κλύζουσαι, οὐδὲ πᾶσα ἡ οἰκουμένη νηὸς δίκην αὐτανδρος τῷ
βυθῷ καλυπτομένη, οὐδὲ ὄρη γινόμενα βύθια καὶ κορυφαὶ τῶν
ὄρων ὑποβρύχιοι, οὐδὲ καθ' ὁμοιότητα Σοδόμων αἱ τῆς φλογὸς
ἐπομβρίαὶ τῷ πυρὶ τὸ διεφθορὸς ἐκκαθαίρουσαι, οὐδὲ ἄλλο τι
20 τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλὰ ἀπλῆ τις καὶ ἀκατάληπτος ἐπιδημία, μόνη
ζωῆς καὶ φωτὸς παρουσία τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου κα-
θημένοις ἐκλειψῖν παντελεῆ καὶ ἀφανισμὸν τοῦ τε σκότους καὶ τοῦ
θανάτου πεποιήται.

Εἶπω τι πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἕτερον; Ἐφύη τὸ κάκον ἐν
25 τῷ ὄφει, ἠττήθη ἡ γυνὴ τῆς πείρας τοῦ δράκοντος, ἠττήθη μετὰ
ταῦτα καὶ τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ. Διὰ τριῶν ἔσχε τὸ κακὸν τὴν γέ-
νεσιν· πρὸς τί μοι βλέπει τούτων ἡ μνήμη; Ἔστι τινὰ τοῦ ἀγαθοῦ
τάξιν διὰ τῆς ἐν τῷ κακῷ τάξεως κατανοῆσαι. Τρία βλέπω ταῦ-
τα τοῦ κακοῦ τὰ δοχεῖα· πρῶτον μὲν ᾧ τὸ πρῶτον συνέστη, δεύ-

45. Ψαλμ. 13,3. Ρωμ. 3,12. 46. Ἰουδιθ 14,6.

47. Ἐφ. 1,19.

48. Γεν. 7,17-20.

καν και δὲν ὑπῆρχε μέσα στοὺς ζωντανούς τίποτε πού νά μὴν ἦταν ὄργανο τῆς κακίας»⁴⁵.

Γιὰ τὴ συσώρευση λοιπὸν τόσης κακίας πού μαζεύτηκε ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ὡς τὴν οἰκονομία τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου και πού τὴ διασκορπίσε μέσα σὲ τρεῖς ἡμέρες, αὐτὸ εἶναι μικρὴ ἐπίδειξη τῆς ὑπερβολικῆς δυνάμεις του ἢ μήπως ἰσχυρότερη ἀπὸ ὄλες τίς θαυματουργίες τῆς ἱερῆς ἱστορίας; Ὅπως πλεονάζει ὁ θαυμασμός γιὰ τὸ Σαμψών⁴⁶, ὄχι μόνο γιὰτὶ νίκησε τὸ λιοντάρι, ἀλλὰ γιὰτὶ τὸ σκότωσε εὐκόλα και μὲ γυμνὰ και ἄοπλα χέρια ξέσκισε τόσο μεγάλο θηρίο σὰ νὰ ἐπαιζε μ' αὐτό, ἔτσι και ἡ ἐξαφάνιση τόσης κακίας ἀπὸ μέρους τοῦ Κυρίου χωρὶς καμιά δυσκολία εἶναι μεγαλύτερη ἀπόδειξη γιὰ τὴν ὑπερβολικὴ δυνάμη του⁴⁷. Δὲ χρειάστηκε κατακλυσμὸς τεράστιων ὄγκων νερῶν ἀπὸ τοὺς καταρράκτες τοῦ οὐρανοῦ νὰ πέσει στὴ γῆ, οὔτε ἄβυσσοι νὰ ξεχειλίζουν τὰ ὄρια τους και μὲ τὰ πέλαγα νὰ κατασκεπάσουν τὴ στεριά, οὔτε ὄλη ἡ οἰκουμένη, σὰν καράβι νὰ βουλιάξει αὐτανδρὴ και νὰ πάει στὸ βυθό, οὔτε βουνὰ νὰ καταποντίζονται και βουνοκορφές νὰ πᾶνε κάτω ἀπὸ τὴ θάλασσα⁴⁸, οὔτε ὄμοια μὲ τὰ Σόδομα⁴⁹ οἱ πύρινες βροχές νὰ καθαρῖσουν τὴ διαφθορά μὲ τὴ φλόγα τους, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο. Ἄλλὰ μιὰ ἀπλή και ἀκατανόητη ἐπίσκεψη, μιὰ μοναδικὴ παρουσία τῆς ζωῆς και τοῦ φωτός στοὺς καθισμένους στὸ σκότος και τὴ σκιά τοῦ θανάτου προκάλεσε πλήρη ἔκλειψη και ἀφανισμό τόσο τοῦ σκότους ὄσο και τοῦ θανάτου.

Νὰ πῶ και κάτι ἄλλο κοντὰ σὲ ὄσα ἔχω πεῖ; Φύτρωσε τὸ κακό μέσα στὸ φίδι, ἠττήθηκε ἡ γυναίκα ἀπὸ τὸν πειρασμό τοῦ φιδιοῦ κι ἔπειτα ἠττήθηκε και ὁ ἄνδρας ἀπὸ τὴ γυναίκα⁵⁰. Τὸ κακό γεννήθηκε ἀπὸ τρεῖς. Ποῦ ἀποβλέπει ἡ ὑπόμνηση αὐτή; Μποροῦμε μὲ τὴ σειρὰ πού ἀκολούθησε τὸ κακό νὰ ἐννοήσομε κάποια σειρὰ στὸ ἀγαθό. Βλέπω ὄτι εἶναι τρεῖς οἱ ὑποδοχές τοῦ κακοῦ· πρώτη εἶναι ἐκείνη στὴν ὄποια ἔλαβε τὴ σύστασή του, δεύτερη ἐκείνη στὴν ὄποια μεταφέρθηκε και τρίτη ἐκείνη στὴν

49. Γεν. 19,24.

50. Γεν. 3,1-6.

τερον εἰς ὃ μετερρῦη, τρίτον ἐν ᾧ μετὰ ταῦτα ἐπεγένετο. Ἐπειδὴ
 τοῖνον ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ἢ κακία ἐπλήμυρε, τῇ διαβολικῇ λέγω
 φύσει καὶ τῷ τῶν γυναικῶν γένει καὶ τῷ πληρώματι τῶν ἀν-
 5 δρῶν, τούτου χάριν ἀκολούθως ἐν τρισὶν ἡμέραις ἢ νόσος ἐξαφα-
 νίζεται ἐκάστῳ γένει τῶν ἐν κακίᾳ νενοσηκότων μιᾶς ἡμέρας
 ἀποκληρωθείσης πρὸς ἴασιν· ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ οἱ ἄνδρες τῆς νόσου
 καθαίρονται, ἐν τῇ δευτέρᾳ τὸ τῶν γυναικῶν θεραπεύεται γένος,
 ἐν τῇ τελευταίᾳ ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος καὶ αἱ
 περὶ αὐτόν τε ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καὶ δυνάμεις τῶν ἀντικειμένων
 10 δυνάμεων τῷ προκαθημένῳ συναφανίζονται. Μὴ θαυμάσης δέ,
 εἰ χρονικοῖς διαστήμασιν ἢ τοῦ ἀγαθοῦ κτίσις ἐπιμερίζεται· καὶ
 γὰρ παρὰ τὴν πρώτην τοῦ κόσμου γένεσιν οὐκ ἤτόνει ἢ θεία δύ-
 ναμις ἅπαντα ἐν ἀκαρεῖ τελειῶσαι τὰ ὄντα, ἀλλ' ὁμοῦς συμπαρα-
 λαμβάνει τῇ δημιουργίᾳ τῶν ὄντων καὶ τὰ χρονικὰ διαστήματα,
 15 ὡς τόδε μὲν τι κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τελειωθῆναι τὸ μέρος
 τῆς κτίσεως, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὸ ἕτερον καὶ ἐφεξῆς ὁμοίως, ἕως
 ἐπερατώθη τὰ ὄντα ρηταῖς ἡμέραις τοῦ Θεοῦ τὴν κτίσιν ἅπασαν
 συναρμόσαντος. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸν ἄρρητον αὐτοῦ τῆς
 σοφίας λόγον ἐν τρισὶν ἡμέραις τῶν ὄντων τὸ κακὸν ἐξοικίζεται,
 20 ἐξ ἀνδρῶν ἐκ γυναικῶν καὶ ἐκ τοῦ γένους τῶν ὄφρων, ἐν οἷς
 πρώτοις ἢ τῆς κακίας φύσις ἔσχε τὴν γένεσιν.

Ἄλλὰ περὶ μὲν τῆς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡμερῶν αἰτίας ταῦτα
 ὑπενοήσαμεν, εἴτε δὲ ὀρθῶς εἴτε καὶ μὴ, ἐν τῇ κρίσει τῶν ἀκροα-
 τῶν καταλείψομεν· οὐ γὰρ ἀπόφασις ὁ λόγος ἐστίν, ἀλλὰ γυμνα-
 25 σία καὶ ζήτησις. Εἰ δὲ ζητεῖς δι' ἀκριβείας ἰδεῖν ἐν τῷ πάθει τῶν
 ἡμερῶν τούτων τὴν προθεσμίαν (λείπει γὰρ τῷ ἀριθμῷ οὐκ ὀλί-
 γον, εἰ μετὰ τὴν ἐνάτην τῆς Παρασκευῆς ὥραν ἀριθμοῖς τὸν
 χρόνον, ἀφ' ἧς ταῖς πατρώαις χερσὶ τὸ Πνεῦμα παρέθετο), μικρὸν
 ἐπίσχεσ καὶ παρέξει σοι τυχὸν ὁ λόγος τὴν περὶ τούτου σαφή-
 30 νειαν. Τίς οὖν ὁ λόγος; Ἀνάβλεψον εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας ду-
 νάμεως καὶ οὐκ ἀγνοήσεις τὸ ἐν τῷ τόπῳ ζητούμενον· μνήσθητι
 τῆς δεσποτικῆς ἀποφάσεως, τί περὶ ἑαυτοῦ ἀποφαίνεται ὁ τοῦ

ὅποια προχώρησε στή συνέχεια. Ἐπειδὴ λοιπὸν στὰ τρία αὐτὰ πλημύρισε ἡ κακία, ἐννοῶ τὴ διαβολικὴ φύση, τὸ γένος τῶν γυναικῶν καὶ τὸ σύνολο τῶν ἀνδρῶν, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς στή συνέχεια ἡ νόσος ἐξαφανίζεται σὲ τρεῖς ἡμέρες, γιὰ κάθε γένος δηλαδὴ ἐκείνων ποὺ ἀρρώστησαν ἀπὸ κακία ἀποκληρώθηκε γιὰ τὴ θεραπεία του μία ἡμέρα. Σὲ μιὰ μέρα ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὴ νόσο τοὺς οἱ ἄνδρες, τὴ δευτέρη μέρα θεραπεύεται τὸ γένος τῶν γυναικῶν, καὶ τὴν τελευταία καταλύεται ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς, ὁ θάνατος, καὶ συναφανίζονται μαζί με τὸν ἀρχηγό τους οἱ ἀρχές καὶ οἱ ἐξουσίες καὶ οἱ τάξεις τῶν ἀντιπάλων μας δυνάμεων ποὺ ἔχει κοντὰ του⁵¹. Μὴν ἀπορήσεις ἂν ἐπιμερίζεται ἡ γένεση τοῦ ἀγαθοῦ σὲ χρονικὰ διαστήματα. Καὶ στὴν πρώτη γένεση τοῦ κόσμου δὲν ἦταν ἀνήμπορη βέβαια ἡ θεία δύναμη νὰ ὀλοκληρώσει τὰ πάντα ἀκαριαῖα, ἀλλὰ τοποθετεῖ τὴ δημιουργία τῶν ὄντων μέσα σὲ χρονικὰ διαστήματα, ὥστε ἓνα μέρος τῆς κτίσης νὰ τελειώσῃ τὴν πρώτη μέρα, τὸ ἄλλο τὴ δευτέρη καὶ ὁμοια στὴ συνέχεια, ὥσπου συμπληρώθηκαν τὰ ὄντα ἀφοῦ συμπλήρωσε ὁ Θεὸς ὅλη τὴν κτίση σὲ ὀρισμένες μέρες. Ἔτσι κι ἐδῶ κατὰ τὸν ἀνέκφραστο λόγο τῆς σοφίας του ἀπομακρύνει τὸ κακὸ ἀπὸ τὰ ὄντα μέσα σὲ τρεῖς μέρες, ἀπὸ τοὺς ἄντρες, ἀπὸ τὶς γυναῖκες, ἀπὸ τὴ γενιὰ τῶν φιδιῶν, ὅπου πρωτογεννήθηκε ἡ κακία.

Αὐτὰ σκέφτηκα γιὰ τὴν αἰτία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡμερῶν· ἂν εἶναι ὀρθὰ ἢ ὄχι τ' ἀφήνω στὴ κρίση τῶν ἀκροατῶν. Γιατὶ ὁ λόγος μου δὲν εἶναι κανόνας, ἀλλὰ γύμνασμα καὶ ἀναζήτησις. Κι ἂν ζητεῖς νὰ δεῖς με ἀκρίβεια μέσα στὸ πάθος τὸ διάστημα αὐτῶν τῶν ἡμερῶν, περίμενε λίγο κι ἴσως ὁ λόγος μου νὰ σοῦ τὸ διευκρινήσῃ κι αὐτὸ (γιατὶ ὑπολείπεται στὸν ἀριθμὸ ὄχι λίγος χρόνος, ἂν τὸν ὑπολογίσεις μετὰ τὴν ἐνάτη ὥρα τῆς Παρασκευῆς, ὁπότε παρέδωσε τὸ πνεῦμα στὰ πατρικὰ χέρια). Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ λόγος μου; Στρέψε τὸ βλέμμα σου στὸ μεγαλεῖο τῆς θείας δυνάμεως καὶ δὲ θ' ἀγνοήσεις αὐτὸ ποὺ ζητοῦμε ἐδῶ· θυμῆσου τὴ δεσποτικὴ δῆλωση, τί δηλώνει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του αὐτὸς ποὺ ἔχει

παντὸς ἐξημμένους τὸ κράτος, πῶς αὐτοκρατορικῇ ἐξουσίᾳ καὶ οὐ φύσεως ἀνάγκῃ διαζεύγνυσι τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, ἐν οἷς φησιν ὅτι «οὐδεὶς αἶρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν». Τοῦτό μοι στήτω καὶ τὸ ζητούμενον σεσαφηνισται. Ὁ γὰρ πάντα κατὰ τὴν δεσποτικὴν αὐθεντίαν οἰκονομῶν οὐκ ἀναμένει τὴν ἐκ τῆς προδοσίας ἀνάγκην καὶ τὴν ληστρικὴν ἔφοδον τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν τοῦ Πιλάτου παράνομον κρίσιν, ὥστε τὴν ἐκείνων κακίαν ἀρχηγὸν καὶ αἰτίαν τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας γενέσθαι, ἀλλὰ προλαμβάνει τῇ οἰκονομίᾳ τὴν ἔφοδον κατὰ τὸν ἄρρητον τῆς ἱερουργίας τρόπον καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀόρατον ἑαυτὸν προσήνεγκε προσφορὰν καὶ θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ ἱερεὺς ἅμα καὶ «Ἄμνος τοῦ Θεοῦ ὁ αἶρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου». Πότε τοῦτο; Ὅτε βρωτὸν ἑαυτοῦ τὸ σῶμα καὶ πότιμον τὸ αἷμα τοῖς συνοῦσιν ἐποίησεν· παντὶ γὰρ τοῦτο δηλὸν ἐστὶ, ὅτι οὐκ ἂν βρωθεῖη παρὰ ἀνθρώπου πρόβατον, εἰ μὴ τῆς βρώσεως ἢ σφαγῆ προηγήσαιο. Ὁ τοίνυν δοὺς τοῖς μαθηταῖς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα εἰς βρώσιν, σαφῶς ἐνδείκνυται τὸ ἤδη τοῦ ἁμνοῦ τὴν θυσίαν ἐντελῆ γεγενῆσθαι· οὐ γὰρ ἂν ἦν τὸ σῶμα τοῦ ἱερείου πρὸς ἐδωδὴν ἐπιτήδειον εἴπερ ἔμψυχον ἦν. Οὐκοῦν ὅτε παρέσχε τοῖς μαθηταῖς ἐμφαγεῖν τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος ἐμπιεῖν, ἤδη κατὰ τὸ λεληθὸς τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ τὸ μυστήριον οἰκονομοῦντος ἀρρήτως τε καὶ ἀοράτως τὸ σῶμα ἐτέθυτο καὶ ἡ ψυχὴ ἐν ἐκείνοις ἦν, ἐν οἷς αὐτὴν ἡ ἐξουσία τοῦ οἰκονομοῦντος ἐναπέθετο, μετὰ τῆς ἐγκεκραμένης αὐτῇ θείας δυνάμεως τὸν ἐν καρδίᾳ ἐκείνον χῶρον περιπολοῦσα.

Οὐκοῦν ἀφ' οὗ προσήχθη τῷ Θεῷ ἡ θυσία παρὰ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως τοῦ τὸν ἑαυτοῦ ἁμνὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμαρτίας ἀρρήτως τε καὶ ἀοράτως ἱερουργήσαντος, ἀπὸ τότε τις ἀριθμῶν τὸν χρόνον τῆς ἐν καρδίᾳ διατριβῆς τῆς ἀληθείας οὐχ ἀμαρτήσε-

τὴν ἐξουσία τοῦ παντός, πῶς μὲ αὐτοεξουσιαστικὴ δύναμις κι ὄχι ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη χωρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα λέγοντας, «κανένας δὲ μοῦ παίρνει τὴν ψυχὴ μου, ἀλλὰ τὴν προσφέρω ἐγὼ ἀπὸ μόνος μου. Ἔχω τὴν ἐξουσία νὰ τὴν προσφέρω κι ἔχω τὴν ἐξουσία νὰ τὴν πάρω πάλυ»⁵². Αὐτὸ ἄς γίνεῖ κατανοητὸ καὶ ἀποσαφηνίστηκε τὸ ζητούμενο. Γιατὶ αὐτὸς ποῦ οἰκονομεῖ τὰ πάντα μὲ τὴ δεσποτικὴ ἐξουσία του δὲν περιμένει βέβαια νὰ ἐξαναγκαστεῖ ἀπὸ τὴν προδοσία καὶ τὴ ληστρικὴ ἔφοδος τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν παράνομη ἀπόφαση τοῦ Πιλάτου, ὥστε ἡ κακία ὄλων αὐτῶν νὰ γίνεῖ ἀρχηγὸς καὶ αἰτία τῆς κοινῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Προλαμβάνει μὲ τὴν οἰκονομία τὴν ἐπίθεση σύμφωνα μὲ τὸν ἄρρητο τρόπο τῆς θαυματουργίας του καὶ πρόσφερε τὸν ἑαυτὸ του στοὺς ἀνθρώπους ἀόρατη προσφορά καὶ θυσία γιὰ μᾶς ὁ ἱερέας καὶ μαζί Ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ποῦ πῆρε ἐπάνω του τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου⁵³. Πότε ἔγινε αὐτό; Ὅταν ἔκανε γιὰ τοὺς συντρόφους του τροφὴ τὸ σῶμα του καὶ ποτὸ τὸ αἷμα του. Γιατὶ εἶναι στὸν καθένα φανερὸ αὐτό, ὅτι δὲ θὰ φάει ὁ ἄνθρωπος πρόβατο, ἂν δὲν προηγηθεῖ ἡ σφαγὴ τοῦ προβάτου. Αὐτὸς λοιπὸν ποῦ ἔδωσε τὸ σῶμα του τροφὴ στοὺς μαθητὲς του δείχνει μὲ σαφήνεια, ὅτι ἤδη ἔχει συντελεσθεῖ ἡ θυσία τοῦ ἁμνοῦ. Γιατὶ δὲ θὰ ἦταν βέβαια τὸ σῶμα τοῦ σφαγίου κατάλληλο γιὰ φαγητό, ἂν ἦταν ζωντανό. Ὅταν λοιπὸν ἔδωσε στοὺς μαθητὲς του νὰ φᾶνε ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ νὰ πιοῦν ἀπὸ τὸ αἷμα του, ἤδη ἀνεπαίσθητα μὲ τὴν ἐξουσία ἐκείνου ποῦ οἰκονομοῦσε τὸ μυστήριον ἄρρητα καὶ ἀόρατα εἶχε θυσιαστεῖ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ ἦταν σ' ἐκείνους, στοὺς ὁποίους τὴν εἶχε ἐναποθέσει ἡ ἐξουσία ἐκείνου ποῦ τὰ οἰκονομοῦσε ὄλα αὐτὰ περιπολώντας τὸ χῶρο ἐκεῖνο στὴν καρδιὰ τῆς γῆς μὲ τὴ θεία δύναμις, ποῦ ἦταν ἀναμιγμένη σ' αὐτήν.

Ἀφότου λοιπὸν προσφέρθηκε στὸ Θεὸ ἡ θυσία ἀπὸ τὸ μεγάλο ἀρχιερέα, ποῦ θυσίασε ἄρρητα καὶ ἀόρατα τὸν ἁμνό του γιὰ τὴν κοινὴ ἁμαρτία, ἀπὸ τότε ἂν μετρήσει κανένας τὸ χρόνο τῆς παραμονῆς στα βᾶθη τῆς γῆς δὲ θ' ἀστοχήσει τὴν ἀλήθεια. Ἦταν

ται· ἐσπέρα μὲν γὰρ ἦν, ὅτε ἐβρώθη τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο καὶ ἄγιον
 σῶμα, νῆξ δὲ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἢ πρὸ τῆς Παρασκευῆς διεδέ-
 ξατο. Εἶτα ἢ τῆς Παρασκευῆς ἡμέρα τῇ ἐπεισάκτω νυκτὶ διατη-
 θεῖσα εἰς μίαν νύκτα καὶ εἰς ἡμέρας δύο καταψηφίζεται· εἰ γὰρ τὸ
 5 σκότος ὁ Θεὸς ἐκάλεσε νύκτα, ἐν δὲ ταῖς τρισὶ ὥραις ἐγένετο
 σκότος ἐπὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, αὕτη ἐστὶν ἢ κατὰ τὸ μέσον
 τῆς ἡμέρας καινοτομηθεῖσα νῆξ τὰ δύο τμήματα τῶν ἡμερῶν δι'
 ἑαυτῆς περιγράφουσα, τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ ὄρθρου ἐπὶ τὴν ἕκτην
 ὥραν, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἐνάτης ἐπὶ τὴν ἐσπέραν, ὥστε εἶναι μέχρι
 10 τούτου δύο νύκτας καὶ ἡμέρας δύο. Εἶτα ἢ πρὸ τοῦ Σαββάτου νῆξ
 καὶ μετὰ ταύτην ἢ τοῦ Σαββάτου ἡμέρα, ἔχεις τὰς τρεῖς ἡμέρας
 καὶ τὰς τρεῖς νύκτας. Ζήτησόν μοι λοιπὸν τὴν ἀναστάσιμον ὥραν
 καὶ εὐρήσεις τὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀλήθειαν.

Πότε οὖν τοῦτο ἐγένετο; «Ὅψὲ Σαββάτων», ὁ Ματθαῖος
 15 βοῶ. Αὕτη σοι ἢ ὥρα τῆς ἀναστάσεως κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου
 σαφήνειαν, οὗτος ὁ ὄρος τῆς ἐν καρδίᾳ διαγωγῆς τοῦ Κυρίου·
 ἐσπέρας γὰρ ἤδη βαθείας γεγενημένης (ἀρχὴ δὲ ἦν τῆς νυκτὸς
 ἐκείνης ἢ ἐσπέρα, ἦν διαδέχεται ἢ μία τῶν Σαββάτων ἡμέρα)
 τότε ὁ σεισμὸς γίνεται, τότε ὁ καταστράπτων τοῖς ἐνδύμασιν ἄγ-
 20 γελος ἀποκυλίνει τὸν λίθον τοῦ μνημείου. Αἱ δὲ γυναῖκες μικρὸν
 ἐπορθρίσασαι, ὑποφαινούσης ἤδη τῆς ἡμέρας τὸ φέγγος ὡς καὶ
 τινα ἠλιακὴν αὐγὴν τῆς ἀνατολῆς ὑπερφαίνεσθαι, τότε ἱστοροῦσι
 τὴν ἤδη γεγενημένην ἀνάστασιν, αἱ τὸ μὲν θαῦμα ἔγνωσαν τὴν δὲ
 ὥραν οὐκ ἐδιδάχθησαν· ὅτι μὲν γὰρ ἠγέρθη εἶπε πρὸς αὐτὰς ὁ ἄγ-
 25 γελος, τὸ δὲ πότε τῷ ῥήματι οὐ προσέθηκεν. Ἄλλ' ὁ μέγας Ματ-
 θαῖος μόνος τῶν εὐαγγελιστῶν πάντων τὸν καιρὸν δι' ἀκριβείας
 παρεσημήνατο εἰπὼν τὴν ἐσπέραν εἶναι τοῦ Σαββάτου ὥραν τῆς
 ἀναστάσεως.

Εἰ δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἔστηκεν ἡμῖν ἢ προθε-
 30 σμία ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν πέμπτην ἐσπέραν εἰς τὴν τοῦ Σαββάτου
 ἐσπέραν διαμετρομένου τοῦ χρόνου τῆς ἐμβολίμου νυκτὸς, κα-

βράδυ όταν έφαγαν εκείνο τὸ ἱερό καὶ ἅγιο σῶμα καὶ τὴ διαδέχτηκε ἡ νύχτα ἢ πρὶν ἀπὸ τὴν Παρασκευή. Ἐπειτα ἡ ἡμέρα τῆς Παρασκευῆς μὲ τὴ νύχτα πού μεσολάβησε καὶ τὴ διχοτόμησε ὑπολογίζεται σὲ μία νύχτα καὶ δύο ἡμέρες. Γιατί, ἂν ὁ Θεὸς κάλεσε τὸ σκότος νύχτα⁵⁴ καὶ γιὰ τρεῖς ὥρες ἔγινε σκότος σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη⁵⁵, αὐτὸ τὸ σκότος εἶναι ἡ πρωτόγνωρη νύχτα στὴ μέση τῆς ἡμέρας πού προσδιορίζει τὰ δύο τμήματα τῆς ἡμέρας, τὸ ἓνα ἀπὸ τὴν αὐγὴ ὡς τὴν ἕκτη ὥρα (μεσημέρι), καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὴν ἑνάτη ὥρα ὡς τὸ βράδυ, ὥστε νὰ εἶναι μέχρι τότε δύο νύχτες καὶ δύο ἡμέρες. Ἐπειτα, βάλε τὴ νύχτα πρὶν ἀπὸ τὸ Σάββατο καὶ στὴ συνέχεια τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου καὶ ἔχεις τὶς τρεῖς μέρες καὶ τὶς τρεῖς νύχτες. Ἐρεύνησε λοιπὸν σὲ παρακαλῶ τὴν ὥρα τῆς ἀνάστασης καὶ θὰ βρεῖς τὴν ἀλήθεια σ' αὐτὰ πού λέω.

Πότε λοιπὸν ἔγινε; «Ἄργα τὸ Σάββατο»⁵⁶, φωνάζει ὁ Ματθαῖος. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὥρα τῆς ἀνάστασης μὲ τὴ σαφήνεια τοῦ Εὐαγγελίου, αὐτὸ εἶναι τὸ δριό τῆς παραμονῆς τοῦ Κυρίου στὰ βάθη. Ἐνῶ δηλαδὴ ἦταν πιά προχωρημένο πολὺ τὸ βράδυ (καὶ τὸ βράδυ ἦταν ἀρχὴ τῆς νύχτας ἐκείνης πού τὴ διαδέχεται ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης τοῦ Σαββάτου) τότε γίνεται ὁ σεισμός, τότε ὁ ἄγγελος ἐκεῖνος πού ἄστραφταν τὰ φορέματά του κυλᾶ τὴν πλάκα τοῦ μνημείου του⁵⁷. Οἱ γυναῖκες ὁμοῦ πού σηκώθηκαν αὐγὴ αὐγὴ, ἐνῶ ἔφεγγε πιά τὸ φῶς τῆς μέρας, ὥστε νὰ φαίνεται στὸν ὀρίζοντα καὶ κάποιο προμήνυμα ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου στὴν ἀνατολή, ἱστοροῦν τότε τὴν ἀνάσταση πού εἶχε γίνει, πού εἶχαν βέβαια διαπιστώσει τὸ θαῦμα, δὲν τοὺς εἶπαν ὁμοῦ γιὰ τὴν ὥρα. Ὅτι εἶχε ἀναστηθεῖ τοὺς τὸ εἶχε πεῖ ὁ ἄγγελος, στὴν πληροφορία του ὁμοῦ δὲν πρόσθεσε τὸ πότε. Ἀλλὰ ὁ μέγας Ματθαῖος μόνος ἀπὸ ὄλους τοὺς εὐαγγελιστὲς δήλωσε μὲ ἀκρίβεια τὴν ὥρα, λέγοντας ὅτι ἡ ὥρα τῆς ἀνάστασης ἔγινε τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου.

Ἄν αὐτὰ ἔγιναν μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, στέκεται τὸ διάστημα πού πρότεινε ἀπὸ τὸ βράδυ τῆς Πέμπτης στὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου μὲ τὸν ὑπολογισμό τοῦ χρόνου καὶ τῆς νύχτας πού παρεμ-

56. Ματθ. 28,1.

57. Ματθ. 28,2-3.

θῶς εἴρηται, τὴν Παρασκευὴν εἰς ἡμέρας δύο καὶ νύκτα μίαν
 κερματιζούσης. Ἐδει γὰρ ἐπὶ τοῦ δεσπόζοντος ἐν τῇ δυναστείᾳ
 αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος μὴ τοῖς τεταγμένοις τοῦ χρόνου μέτροις τὰ ἔργα
 κατ' ἀνάγκην συμπαρατείνεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν ἔργων
 5 χρεῖαν καινοτομεῖσθαι τοῦ χρόνου τὰ μέτρα καὶ συντομώτερον
 τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐνέργειαν τῆς θείας δυνάμεως ἐπιτελούσης κο-
 λοβώτερα τοῦ χρόνου σχεδιασθῆναι τὰ μέτρα, ὡς μῆτε ἐλάττονα
 τῶν τριῶν ἡμερῶν καὶ τῶν τοσοῦτων νυκτῶν ἀριθμηθῆναι τὸν
 χρόνον, ἐπειδὴ τοῦτον τὸν ἀριθμὸν ὁ μυστικός τε καὶ ἀπόρητος
 10 ἐπιζητεῖ λόγος, μῆτε τὰ συνήθη τῶν ἡμερῶν τε καὶ νυκτῶν ἀνα-
 μένουσαν διαστήματα πρὸς τὸ τάχος τῆς ἐνεργείας τὴν θεῖαν ἐμ-
 ποδιέζεσθαι δύναμιν· ὁ γὰρ ἐξουσίαν ἔχων καὶ θεῖναι ἀφ' ἑαυτοῦ
 τὴν ψυχὴν καὶ ἀναλαβεῖν, ὅτε ἐβούλετο ἐξουσίαν εἶχεν ὡς ποιη-
 τῆς τῶν αἰῶνων οὐχὶ δουλεῦσαι διὰ τῶν ἔργων τῷ χρόνῳ, ἀλλὰ
 15 ποιῆσαι κατὰ τὰ ἔργα τὸν χρόνον.

Ἄλλ' οὐπω τοῦ μεγίστου τῶν κεφαλαίων ὁ λόγος ἤματο·
 ζητεῖν γὰρ τοὺς φιλομαθεστέρους εἰκός, πῶς ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ
 τρισὶν ἑαυτὸν ὁ Κύριος δίδωσι, τῇ τε καρδίᾳ τῆς γῆς καὶ τῷ πα-
 20 ραδείσῳ σὺν τῷ ληστῇ καὶ ταῖς πατρώαις χερσίν· πρὸς τοὺς Φα-
 κήτους, οὕτως ἔσται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς
 γῆς κατὰ τὸ τριήμερον τοῦ χρόνου διάστημα», πρὸς δὲ τὸν
 ληστὴν ὅτι «σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ», πρὸς δὲ
 τὸν Πατέρα ὅτι, «εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου».
 25 Οὐτε γὰρ ἐν ὑποχθονίοις εἶποι τις ἂν τὸν παράδεισον οὐτε ἐν τῷ
 παραδείσῳ τὰ ὑποχθόνια, ὥστε κατὰ ταῦτόν ἐν ἀμφοτέροις εἶναι
 ἢ χεῖρα τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι ταῦτα. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν τοῖς εὐσε-
 βῶς λογιζομένοις τυχὸν οὐδὲ ζητήσεως ἄξιον· ὁ γὰρ πανταχοῦ
 ὦν διὰ τῆς θείας δυνάμεως καὶ παντὶ πάρεστι καὶ οὐδενὸς ἀπο-
 λείπεται.

Ἐγὼ δὲ τινα καὶ ἕτερον οἶδα λόγον περὶ τούτου μαθῶν, δν

βλήθηκε, ὅπως εἶπα, πού χάρισε τήν Παρασκευή σέ δύο ἡμέρες καί μία νύχτα. Γιατί ἔπρεπε γι' αὐτόν πού ἔχει τήν κυριαρχία τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ νά μὴ συμπαρατείνονται ὑποχρεωτικά τὰ ἔργα του μέ τὰ ὀρισμένα μέτρα τοῦ χρόνου, ἀλλά γιά τήν ἀνάγκη τῶν ἔργων νά ἐγκαινιάζονται νέα μέτρα χρόνου κι ἀφοῦ ἡ θεία δύναμη συντομεύει τήν πραγματοποίηση τῶν ἀγαθῶν ἔργων νά σχεδιασθοῦν περικομμένα τὰ μέτρα τοῦ χρόνου, ὥστε οὔτε νά μετρηθεῖ χρόνος λιγότερος ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες καί τόσες νύχτες, ἐπειδὴ ὁ μυστικός καί ἀπόρρητος λόγος ἐπιζητεῖ αὐτόν τὸν ἀριθμό, ἀλλά οὔτε ἡ θεία δύναμη νά ἐμποδίζεται στήν ταχύτητα τῆς ἐνέργειάς της περιμένοντας τὰ συνηθισμένα μέτρα τῶν ἡμερῶν καί τῶν νυχτῶν. Αὐτὸς πού ἔχει ἐξουσία καί νά προσφέρει ἀπὸ μόνος του τὴ ζωὴ του καί νά τὴν ξαναπάρει, ὅταν ἤθελε, εἶχε τὴν ἐξουσία ὡς ποιητῆς καί τῶν αἰῶνων ὄχι νά ὑποδουλωθεῖ μέ τὰ ἔργα του στὸ χρόνο, ἀλλά νά μεταβάλλει τὸ χρόνο σύμφωνα μέ τὰ ἔργα.

Ἄλλὰ ὁ λόγος δὲν ἄγγιξε ἀκόμα τὸ κορυφαῖο σημεῖο. Γιατί εἶναι φυσικὸ νά ζητοῦν οἱ φιλομαθέστεροι πῶς τὸν ἴδιο καιρὸ ὁ Κύριος παραδίνει τὸν ἑαυτό του σὲ τρία, καί στήν καρδιά τῆς γῆς, καί στὸν παράδεισο μαζί μέ τὸ ληστή, καί στὰ πατρικὰ χέρια. Γιατί στοὺς Φαρισαίους λέει, «ὅπως ὁ Ἰωνᾶς παρέμεινε στήν κοιλιά τοῦ κήτους, ἔτσι θὰ παραμείνει καί ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου στήν καρδιά τῆς γῆς τὸ τριήμερο διάστημα τοῦ χρόνου»⁵⁸, στὸ ληστή «ἀπὸ σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν Παράδεισο»⁵⁹, καί στὸν Πατέρα «στὰ χέρια σου παραδίδω τὸ πνεῦμα μου»⁶⁰. Οὔτε βέβαια στὰ ὑποχθόνια μπορεῖ νά τοποθετήσῃ κανένας τὸν Παράδεισο, οὔτε τὰ ὑποχθόνια στὸν Παράδεισο, ὥστε μέ τὰ δύο νά ἐννοεῖται τὸ ἴδιο πράγμα ἢ αὐτὰ τὰ δύο νά λέγονται χέρια τοῦ Πατέρα. Ἄλλὰ αὐτὸ γιά ὄσους σκέφτονται λογικὰ ἴσως δὲν εἶναι ἄξιο οὔτε γιά νά τὸ συζητοῦν. Γιατί, αὐτὸς πού βρίσκεται παντοῦ μέ τὴ θεϊκὴ δύναμή του, καί σὲ κάθε σημεῖο εἶναι παρὼν καί ἀπὸ πουθενὰ δὲ λείπει.

Ἔχω μάθει καί ξέρω καί κάποιο ἄλλο λόγο γι' αὐτό, πού μέ

58. Ματθ. 12,40.

59. Λουκᾶ 23,43.

60. Λουκᾶ 23,46.

βουλομένοις ὑμῖν δι' ὀλίγων ἐκθήσομαι. Ὅτε ἦλθεν ἐπὶ τὴν Παρθένον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἡ τοῦ Ὑψίστου δύναμις αὐτῇ ἐπεσκίασεν ἐπὶ τῷ τὸν καινὸν ἄνθρωπον ἐν αὐτῇ συστήναι (τὸν διὰ τοῦτο καινὸν ὠνομασμένον, ὅτι κατὰ Θεὸν ἐκτίσθη οὐ κατὰ 5 ἀνθρωπίνην συνήθειαν, ὥστε γενέσθαι Θεοῦ δοχεῖον ἀχειροποιήτον· οὐ γὰρ κατοικεῖ ἐν χειροποιήτοις, τοῖς ὑπὸ ἀνθρώπων λέγω κατασκευαζομένοις, ὁ Ὑψιστος), τότε ἑαυτῇ τὸν οἶκον τῆς σοφίας οἰκοδομοῦσης καὶ τῷ τῆς δυνάμεως ἀποσκιᾶσμάτι οἶονει τύπῳ σφραγίδος ἐνδοθεν καταμορφωθέντος τοῦ πλάσματος, 10 τότε ἀμφοτέροις δι' ὧν ἡ ἀνθρωπίνη φύσης συνέστηκε, ψυχῇ τε λέγω καὶ σῶματι, ἡ θεία κατακρινᾶται δύναμις ἑκατέρῳ καταλήλως ἑαυτὴν καταμιξάσα. Ἔδει γὰρ τῶν δύο τούτων διὰ τῆς παρακοῆς νεκρωθέντων (ἐπειδὴ νέκρωσις ἦν τῆς ψυχῆς μὲν ἢ τῆς ὀντως ζωῆς ἀλλοτριώσις, τοῦ σώματος δὲ ἢ φθορά τε καὶ 15 διάλυσις) ἀμφοτέρων τούτων τῇ ἐπιμιξίᾳ τῆς ζωῆς ἐξοικισθῆναι τὸν θάνατον.

Πρὸς ἑκάτερον τοίνυν τῶν τοῦ ἀνθρώπου τμημάτων καταλήλως τῆς θεότητος ἐμμιχθείσης δι' ἀμφοτέρων ἐπίδηλα τῆς ὑπερεχούσης φύσεως τὰ γνωρίσματα ἦν· τὸ μὲν γὰρ σῶμα τὴν ἐν 20 αὐτῷ θεότητα διὰ τῆς ἀφῆς τὰς ἰάσεις ἐνεργοῦν ἐπεσήμαιεν, ἡ ψυχὴ δὲ τῷ δυνατῷ ἐκείνῳ θελήματι τὴν θείαν ἐνεδείκνυτο δύναμιν· ὥσπερ γὰρ ἢ κατὰ τὴν ἀφῆν αἰσθησις τοῦ σώματος ἐστὶν ἰδία, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ἢ κατὰ προαίρεσιν κινήσις. Προσέρχεται ὁ λεπρὸς διερρηκῶς ἤδη καὶ ἡχρειωμένος τῷ σῶματι. Πῶς 25 γίνεται ἐπὶ τούτου παρὰ τοῦ Κυρίου ἡ ἴασις; Ἡ ψυχὴ θέλει καὶ τὸ σῶμα ἄπτεται καὶ δι' ἀμφοτέρων φεύγει τὸ πάθος· «ἀπῆλθε», γὰρ φησιν, «ἀπ' αὐτοῦ παραχρῆμα ἢ λέπρα». Πάλιν τοὺς ἐν πολλαῖς χιλιάσι κατὰ τὴν ἔρημον αὐτῷ προσεδρεύσαντας ἀπολῦσαι μὲν νήστεις οὐ θέλει, ταῖς χερσὶ δὲ διακλᾷ τοὺς ἄρτους. Ὅρᾳς, 30 πῶς δι' ἀμφοτέρων ἢ ἑκατέρῳ συμπαραμοαρτοῦσα θεότης δημοσιεύεται, τῷ τε ἐνεργοῦντι σῶματι καὶ τῇ ὀρμῇ τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ γι-

61. Λουκᾶ 1,35. 62. Πράξ. 17,24.

63. Παρμ. 9,1.

τὴν ἄδειά σας θὰ ἐκθέσω μὲ λίγα λόγια. Ὅταν ἦρθε τὸ Πνεῦμα ἐπάνω στὴν Παρθένο καὶ τὴν ἐπισκίασε ἡ δύναμη τοῦ Ὑψίστου⁶¹, γιὰ νὰ λάβει σ' αὐτὴν ὑπόστασις ὁ καινὸς ἄνθρωπος (γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάστηκε καινός, γιατί χτίστηκε ὅπως ἤθελε ὁ Θεός, ὄχι κατὰ τὰ συνηθισμένα στοὺς ἀνθρώπους, ὥστε νὰ γίνεῖ δοχεῖο τοῦ Θεοῦ ἀχειροποίητο· γιατί ὁ Ὑψιστος δὲν κατοικεῖ σὲ δοχεῖα χειροποίητα⁶², ποὺ κατασκευάζονται ἐννοῶ ἀπὸ ἀνθρώπους), τότε, ἐνῶ ἡ Σοφία οἰκοδομοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτὸ της τὴν κατοικία της⁶³ καὶ μὲ τὸ ἀποσκίασμα τῆς δυνάμεως σὰν ἀπὸ τύπο κάποιας σφραγίδας δεχόταν μέσα της τὸ πλάσμα μορφῆς, τότε ἀναμιγνύεται ἡ θεία δύναμη καὶ μὲ τὰ δύο συστατικὰ τῆς ἀνθρώπινης φύσης, τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα, σμίγοντας κατάλληλα μὲ τὸ καθένα. Ἐπρεπε δηλαδὴ τὰ δύο αὐτὰ ποὺ νεκρώθηκαν μὲ τὴν παρακοή (ἐπειδὴ νέκρωση τῆς ψυχῆς ἀποτελοῦσε ἡ ἀποξένωση ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ ζωὴ καὶ νέκρωση τοῦ σώματος ἡ φθορὰ καὶ ἡ διάλυση), ἔπρεπε καὶ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ μὲ τὴν ἐπιμιξία μὲ τὴ ζωὴ νὰ γίνεῖ ἡ ἔξωσις τοῦ θανάτου.

Ὅταν λοιπὸν ἡ θεότητα ἀναμίχθηκε κατάλληλα σὲ καθένα ἀπὸ τὰ δύο στοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὰ δύο ἦταν ὀλοφάνερα τὰ γνωρίσματα τῆς ὑπερέχουσας φύσης. Τὸ σῶμα ἐπισήμαινε τὴ μέσα του θεότητα ἐνεργώντας τις ἰάσεις μὲ τὴν ἀφή, ἐνῶ ἡ ψυχὴ ἐκδήλωνε τὴ θεία δυνάμη μὲ τὴ δυνατὴ ἐκείνη θέλησή της. Ὅπως δηλαδὴ εἶναι ἰδιαιτέρη ἡ αἴσθησις τῆς ἀφῆς στὸ σῶμα, ἔτσι εἶναι καὶ ἡ προαίρεσις τῆς ψυχῆς. Πλησιάζει ὁ λεπρὸς ἔχοντας τὸ σῶμα του σὲ κατάρρευση καὶ παραμορφωμένο. Πῶς τὸν θεραπεύει ὁ Κύριος; Θέλει ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀγγίζει καὶ μὲ τὴ συνεργία καὶ τῶν δύο φεύγει τὸ πάθος. Ἰατὶ λέει, «ἔφυγε ἀμέσως ἡ λέπρα ἀπὸ αὐτόν»⁶⁴. Ἐπίσης τοὺς χιλιάδες ἀνθρώπους ποὺ τὸν τριγύριζαν στὴν ἔρημο⁶⁵ δὲ θέλει νὰ τοὺς ἀφήσει νηστικούς, ἀλλὰ κομματιάσει τοὺς ἄρτους μὲ τὰ χέρια του. Βλέπεις πῶς καὶ μὲ τὰ δύο ἐκδηλώνεται ἡ θεότητα ποὺ συμπαρακολουθεῖ τὸ καθένα καὶ μὲ τὸ σῶμα ποὺ ἐνεργεῖ καὶ μὲ τὴν ὁρμὴ τοῦ θελήματος

64. Λουκᾶ 5,13. Ματθ. 8,3.

65. Ματθ. 15,32.

νομένου θελήματος. Καὶ τί χρῆ πάντα διεξιέναι τὰ θαύματα ὁμοιοτρόπως ἐπιτελούμενα τοῖς προδήλοις ἐνασχολοῦντα τὸν λόγον; Ἄλλ' οὐ χάριν τῶν εἰρημένων ἐμνήσθην, πρὸς ἐκεῖνο καὶ μεταβήσομαι.

5 Πῶς κατὰ ταῦτὸν καὶ ἐν τῷ ἄδῃ καὶ ἐν τῷ παραδείσῳ ὁ Κύριος; Οὐ ζητήματος λύσις μὲν ἐστὶ μία τὸ μηδὲν ἄβατον εἶναι Θεῶ, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκεν, ἑτέρα δέ, πρὸς ἣν νῦν ὁ λόγος βλέπει, ὅτι ὄλον τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακράσεως εἰς τὴν θείαν φύσιν μετασκευάσαντος ἐν τῷ καιρῷ
10 τῆς κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίας οὐ θατέρου μέρους τὸ ἄπαξ ἐγκραθὲν ἀνεχώρησεν (ἀμεταμέλητα γὰρ τοῦ Θεοῦ τὰ χαρίσματα), ἀλλὰ τὴν μὲν ψυχὴν τοῦ σώματος ἢ θεότης ἐκουσίως διέζευξεν, ἑαυτὴν δὲ ἐν ἀμφοτέροις μένουσαν ἔδειξεν· διὰ μὲν γὰρ τοῦ σώματος, ἐν ᾧ τὴν ἐκ τοῦ θανάτου φθορὰν οὐκ ἐδέξατο, κατήρ-
15 γησε τὸν ἔχοντα τοῦ θανάτου τὸ κράτος, διὰ δὲ τῆς ψυχῆς ὠδοποίησε τῷ ληστῇ τὴν ἐπὶ τὸν παράδεισον εἰσοδὸν. Καὶ τὰ δύο κατὰ ταῦτὸν ἐνεργεῖται δι' ἀμφοτέρων τῆς θεότητος τὸ ἀγαθὸν κατορθούσης, διὰ μὲν τῆς τοῦ σώματος ἀφθαρσίας τὴν τοῦ θανάτου κατάλυσιν, διὰ δὲ τῆς ψυχῆς τῆς πρὸς τὴν ἰδίαν ἐστίαν ἐπει-
20 γομένης τὴν ἐπὶ τὸν παράδεισον τῶν ἀνθρώπων ἐπάνοδον.

Ἐπεὶ οὖν διπλοῦν μὲν τὸ ἀνθρώπινον σύγκραμα, ἀπλῆ δὲ καὶ μονοειδῆς ἢ τῆς θεότητος φύσις, ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ σώματος ἀπὸ τῆς ψυχῆς διαζεύξεως οὐ συνδιασχίζεται τῷ συνθέτῳ τὸ ἀδιαίρετον, ἀλλ' ἐν τῷ ἔμπαλιν γίνεται· τῇ γὰρ ἐνόητι τῆς θείας
25 φύσεως τῆς κατὰ τὸ ἴσον ἐν ἀμφοτέροις οὐσης πάλιν πρὸς ἄλληλα τὰ διαστάνα συμφύεται. Καὶ οὕτω γίνεται ὁ θάνατος μὲν ἐκ τῆς τῶν συμπεφυκότων διαιρέσεως, ἢ ἀνάστασις δὲ ἐκ τῆς τῶν διαιρεθέντων ἐνώσεως. Εἰ δὲ ζητεῖς, Πῶς ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ ὢν ταῖς χερσὶ τοῦ Πατρὸς ἑαυτὸν παρατίθεται, ἐρμηνεύσει σοι ὁ
30 ὑψηλὸς Ἡσαΐας τὸ περὶ τούτων ζητούμενον· εἶπε γὰρ ἐκεῖνος ἐκ

πού δημιουργεῖται στὴν ψυχὴ. Ἀλλὰ γιατί πρέπει νά διηγοῦμαι τὰ θαύματα πού πραγματοποιοῦνται μὲ τὸν ἴδιο πάντοτε τρόπο καὶ ν' ἀπασχολῶ τὸ λόγο μου μὲ πράγματα προφανή; Θὰ περάσω σ' ἐκεῖνο πού γιὰ χάρη του ἀνέφερα ὅλα αὐτά.

Πῶς ὁ Κύριος βρίσκεται ταυτόχρονα καὶ στὸν ἄδη καὶ στὸν παράδεισο; Στὸ ζήτημα αὐτὸ μιὰ λύση εἶναι ὅτι τίποτα δὲν εἶναι ἀκατόρθωτο γιὰ τὸ Θεὸ μέσα στὸν ὁποῖο βρίσκονται τὰ πάντα⁶⁶, καὶ μιὰ δευτέρη λύση, στὴν ὁποία τώρα τείνει ὁ λόγος, εἶναι αὐτή: ἀφοῦ ὁ Θεὸς μεταστοιχείωσε μὲ τὴν ἀνάκραση μὲ τὸν ἑαυτό του ὅλο τὸν ἄνθρωπο καὶ τοῦ ἔδωσε θεία φύση, στὸν καιρὸ τῆς οἰκονομίας τοῦ πάθους δὲν ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὸ ἄλλο στοιχεῖο αὐτὸ πού εἶχε μιὰ φορὰ ἀναμιχθεῖ (γιατί ὁ Θεὸς δὲν ἀνακαλεῖ τὰ χαρίσματά του⁶⁷), ἀλλὰ ἡ θεότητα ἀποχώρισε θέλοντας τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, ἔδειξε ὁμῶς ὅτι ἡ ἴδια παρέμεινε καὶ στὰ δύο. Μὲ τὸ σῶμα, στὸ ὁποῖο δὲ δέχτηκε τὴ φθορὰ ἀπὸ τὸ θάνατο⁶⁸, κατάργησε αὐτὸν πού εἶχε τὴ δύναμη τοῦ θανάτου⁶⁹, ἐνῶ μὲ τὴν ψυχὴ ἀνοιξε στὸ ληστή τὸ δρόμο γιὰ τὴν εἴσοδό του στὸν Παράδεισο. Καὶ τὰ δύο αὐτά πραγματοποιοῦνται ταυτόχρονα καὶ μὲ τὰ δύο ἡ θεότητα πραγματώνει τὸ ἀγαθό, μὲ τὴν ἀφθαρσία δηλαδὴ τοῦ σώματος τὴν κατάλυση τοῦ θανάτου καὶ μὲ τὴν ψυχὴ πού ἐπείγεται πρὸς τὴν ἐστία τῆς, τὴν ἐπάνοδο τῶν ἀνθρώπων στὸν Παράδεισο.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀνθρώπινη σύνθεση ἔχει δύο στοιχεῖα, ἐνῶ ἡ φύση τῆς θεότητας εἶναι ἀπλή καὶ μονοειδής, κατὰ τὸν καιρὸ τῆς διάζευξης τοῦ σώματος ἀπὸ τὴν ψυχὴ δὲν συνδιαχωρίζονται τὸ ἀδιαίρετο καὶ τὸ σύνθετο, ἀλλὰ γίνονται πάλι ἓνα: γιατί μὲ τὴν ἐνότητα τῆς θείας φύσης πού βρίσκεται ἐξίσου καὶ στὰ δύο, αὐτὰ πού χωρίστηκαν συνάπτονται πάλι. Καὶ ἔτσι ὁ θάνατος γίνεται ἀπὸ τὴ διαίρεση τῶν ἐνωμένων, ἐνῶ ἡ ἀνάσταση ἀπὸ τὴν ἔνωση αὐτῶν πού ἔχουν διαιρεθεῖ. Κι ἂν ρωτᾶς, πῶς αὐτὸς πού εἶναι στὸν Παράδεισο παραδίδει τὸν ἑαυτό του στὰ χέρια τοῦ Πατέρα του, θά σοῦ ἐξηγήσει ὁ οὐράνιος Ἡσαΐας τὴν ἀπορία

προσώπου τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἣν οὐκ ἄλλην παρὰ τὸν παράδεισον εἶναι πιστεύομεν, ὅτι «ἐπὶ τῶν χειρῶν μου ἐξωγράφησά σου τὰ τεῖχη». Εἰ οὖν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Πατρὸς περιγέγραπται ἡ Ἱερουσαλήμ, ἣτις ἐστὶν ὁ παράδεισος, δηλονότι ὁ 5 ἐν τῷ παραδείσῳ γενόμενος ταῖς πατρῷαῖς πάντως ἐνδαιατᾶται παλάμαις, ἐν αἷς ἡ θεία πόλις τὴν περιγραφὴν ἔχει.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον, ὅσα δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀκούομεν κατατρεχόντων ἐν σφοδρᾷ κατηγορίᾳ τοῦ δόγματος, ἄξιον ἂν εἴη προσθεῖναι διὰ βραχέων τῷ λόγῳ. Λέγουσι γὰρ ἐν τῷ περὶ τοῦ 10 Πάσχα λόγῳ τοῖς Ἰουδαίοις νενομοθετησθαι παρὰ τοῦ Μωυσέως τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην τοῦ σεληναίου δρόμου περίοδον καὶ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τὴν ἀζυμοφαγίαν καὶ ὄψον ἐπὶ τοῖς ἀζύμοις ποιεῖσθαι τῶν πικρίδων τὴν πόαν. Εἰ οὖν ἐπιμελῆς ὑμῖν ἡ τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης ἐστὶ παρατήρησις, συμπαραφυλαττέσθω, 15 φησὶν ὁ Ἰουδαῖος, καὶ ἡ πικρὶς καὶ τὸ ἀζυμον, εἰ δὲ ταῦτα τοῦ παρορᾶσθαι ἄξια, τίς ἢ περὶ ἐκεῖνο σπουδῆ; Οὐ γὰρ δὴ τοῦ αὐτοῦ νομοθέτου τὸ μὲν τι δίκαιον καὶ ψυχωφελές, τὸ δὲ ἀχρηστον κρίνεται καὶ ἀπόβλητον, ὡς ἐπάναγκες εἶναι ἢ πάντα κατορθοῦσθαι παρ' ὑμῶν, ὅσα περὶ τοῦ Πάσχα διηγόρευται, ἢ μηδενοῦς ὑμᾶς πε- 20 ριέχεσθαι. Τί οὖν ἡμεῖς; Μνησθῶμεν τοῦ παραγγεῖλαντος μὴ φοβεῖσθαι τὸν ὄνειδισμόν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῷ φανλισμῷ αὐτῶν μὴ ἠτᾶσθαι· οἶδαμεν γὰρ καὶ τῶν ἀζύμων τὴν ψυχωφελῆ παρατήρησιν καὶ τῶν πικρίδων τὸ κέρδος καὶ τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τὸ χρήσιμον. Ὁ δὲ λόγος οὗτός ἐστιν, ὃν δι' ὀλίγων ἐπισκε- 25 ψόμεθα. Ὁ τὴν σκιὰν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἔχων νόμος πρὸς ἓνα κατὰ τὸ προηγούμενον βλέπει σκοπόν, ὅπως ἂν διὰ τῶν ποικίλων παραγγελμάτων καθαρθεῖ τῆς ἐμμιχθείσης τῇ φύσει κακίας ὁ ἄνθρωπος. Τοῦτο ἐν τῇ περιτομῇ, τοῦτο ἐν τῷ Σαββάτῳ, τοῦτο ἐν τῇ τῶν ἐδωδίμων παρατηρήσει, τοῦτο ἐν τῇ ποικίλῃ 30 ζωοθυσίᾳ, τοῦτο ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον παρατηρήμασι κατορθοῦται τοῦ νόμου. Καὶ μακρὸν ἂν εἴη τὰ περὶ ἐκάστου ἡμῖν αἰνιγμα-

70. Ἦσ. 49,16.

71. Ἐξ. 12,6-8.

σου αυτή. Γιατί εἶπε ἐκεῖνος ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, πού πιστεύομε ὅτι δὲν εἶναι ἄλλη παρὰ ὁ Παράδεισος: «ἐπάνω στὰ χέρια μου ζωγράφισε τὰ τείχη σου»⁷⁰. Ἐν ἄλλοι πὸν στὰ χέρια τοῦ Πατέρα εἶναι τὸ περίγραμμα τῆς Ἱερουσαλήμ, πού εἶναι ὁ Παράδεισος, εἶναι φανερό ὅτι αὐτὸς πού εἶναι στὸν Παράδεισο βρίσκεται ὁπωσδήποτε μέσα στὶς πατρικὲς παλάμες, ὅπου εἶναι τὸ περίγραμμα τῆς θείας πόλης.

Τόσα καὶ γι' αὐτὰ. Θὰ ἀξίζε ὁμοίως νὰ περιλάβομε μὲ συντομία στὸ λόγο μας καὶ ὅσα ἀκοῦμε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, πού ἐπιτίθενται μὲ σφοδρὲς κατηγορίες κατὰ τοῦ δόγματος. Λένε δηλαδὴ ὅτι γιὰ τὸ θέμα τοῦ Πάσχα ἔχει νομοθετηθεῖ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τὸ Μωυσῆ⁷¹ ἡ δεκάτη τετάρτη περίοδος τῆς τροχιάς τῆς σελήνης, ἡ κατανάλωση ἀζύμων γιὰ ἑφτά ἡμέρες καὶ μαζί μὲ τὰ ἄζυμα τὸ προσφάγι τους νὰ εἶναι τὰ ραδίκια. Ἐν ἄλλοι πὸν φυλάγετε μ' ἐπιμέλεια τὴ δεκάτη τετάρτη, φυλάγετε μαζί, λέει ὁ Ἰουδαῖος, καὶ τὰ ραδίκια καὶ τὰ ἄζυμα· ἂν αὐτὰ εἶναι ἄξια γιὰ περιφρόνηση, τί νόημα ἔχει τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ πρῶτο; Γιατί ἀπὸ τὰ νομοθετήματα τοῦ ἴδιου νομοθέτη δὲν κρίνεται τὸ ἕνα δίκαιο καὶ ψυχοφελὲς καὶ τὸ ἄλλο ἄχρηστο κι ἀπορριπτό, ὥστε εἶναι ὑποχρεωτικὸ ἢ νὰ ἐκτελεῖτε ὅλα ὅσα ὀρίζονται γιὰ τὸ Πάσχα ἢ νὰ μὴν τηρεῖτε κανένα. Ἐνῶ ἐσεῖς τί κάνετε; Ἐὰς θυμηθοῦμε αὐτὸν πού μᾶς παράγγειλε νὰ μὴ φοβόμαστε τίς κατηγορίες τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ μὴν μᾶς καταβάλλουν οἱ ἐξευτελισμοὶ τους⁷². Ξέρομε καὶ τὴν ὠφέλιμη τήρηση τῆς διατάξης γιὰ τὰ ἄζυμα καὶ τὸ κέρδος ἀπὸ τίς πικρίδες καὶ τὴ χρησιμότητα τῆς δεκάτης τετάρτης ἡμέρας. Ὁ λόγος εἶναι ὁ ἐξῆς καὶ θὰ τὸν ἐξετάσομε μὲ συντομία. Ὁ νόμος πού περιέχει τὴ σκιά τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν⁷³ ἔχει ἕνα κυρίως σκοπὸ, πῶς ὁ ἄνθρωπος μὲ τίς διαφορὲς ἐντολὰς νὰ καθαρθεῖ ἀπὸ τὴν κακία πού ἀναμίχθηκε μὲ τὴ φύση του. Τοῦτο κατορθώνεται μὲ τὴ περιτομή, τοῦτο μὲ τὸ Σάββατο, τοῦτο μὲ τὴν προσοχὴ στὰ φαγώσιμα, τοῦτο μὲ τίς διαφορὲς θυσίαι τῶν ζώων, τοῦτο μὲ τὴν τήρηση τῶν διαφόρων περιορισμῶν.

72. Ἦσ. 51,7. 73. Ἐβρ. 10,1.

τωδῶς εἰς τὸ τοῦ βίου καθάρσιον παρὰ τοῦ νόμου δηλούμενα δι' ἀκριβείας ἐκτίθεσθαι.

Ὡσπερ τοίνυν διὰ μὲν τῆς περιτομῆς τῆς πνευματικῶς ἐπιτελουμένης ἡ φύσις τὸ ἐμπαθὲς ἀποτίθεται περιαιρουμένη τὸν 5 σαρκώδη βίον, διὰ δὲ τοῦ σαββατισμοῦ τὴν ἐν τῷ κακῷ ἀπραξίαν διδάσκεται, ἡ δὲ ζωοθυσία κατασφάζει τὰ πάθη καὶ ἡ νενομισμένη περὶ τὰ βρώματα τῶν ἀκαθάρτων διάκρισις συμβουλεύει σοι τοῦ ρυπῶντός τε καὶ ἀκαθάρτου βίου τὴν ἀλλοτρίωσιν, οὕτω καὶ ἡ ἑορτὴ σοι αὐτὴ τὴν ἑορτὴν ἐκείνην ἐνδείκνυται, πρὸς 10 ἦν ἡ ψυχὴ διὰ τῶν ἀζύμων παρασκευάζεται ἐν ἑπτὰ ἡμέραις τῆς τοῦ ζυμοτοῦ βρώσεως καθαρεύουσα, ὧν τὸ αἴνιγμα τοιοῦτόν ἐστιν· ὁ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν ἀριθμὸς τὸν παροδικόν σοι τοῦτον χρόνον ἐκδείκνυται τὸν δι' ἑβδομάδων ἀνακυκλούμενον, ἐν ᾧ 15 χρὴ δι' ἐπιμελείας εἰς τὴν ἐνεστῶσαν ἡμέραν μὴδὲν τῆς χθιζῆς κακίας λείψανον διασῶζεσθαι, ὡς ἂν μὴ τινα στῦψιν καὶ ὀξίδα τῷ σημερινῷ φουράματι ἢ τῆς ἐώλου κακίας μίξις ποιῆσειεν. «Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν», φησὶν ὁ ἀπόστολος ὁ «μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας ἑορτάζειν» ἐγκελευό- 20 μενος. Ὁ δὲ περὶ τοῦ ἐνὸς τῆς κακίας εἶδους ἔγνωμεν, ἀναλόγως τοῦτο καὶ περὶ τῶν λοιπῶν τῆς κακίας εἰδῶν διδασκόμεθα. Ἡ δὲ πικρὶς ἐκβάλλει τὸ καταβεβλακευμένον ἐν τῷ βίῳ καὶ ἐκλυτον, ἀντεισάγει δὲ τὸν ἐγκρατῆ καὶ κατεσκληκότα καὶ τῇ αἰσθήσει δύσληπτον βίον, ἐπειδὴ πᾶσα παιδεία οὐ δοκεῖ πρὸς τὸ παρὸν 25 χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης.

Ὁ τοίνυν διὰ πάσης τῆς τοῦ βίου τούτου ἑβδομάδος ἀνεπίμικτον παλαιᾶς κακίας καὶ ἄζυμον τὴν δεῖ ἐνεστῶσαν κατορθῶν ἡμέραν ὄψον τῆς ζωῆς ποιούμενος τὴν ἐγκράτειαν, οὗτος ἑαυτὸν πάσης σκοτεινῆς ἐπιμιξίας χωρίζει· τοῦτο γὰρ ἡ τεσσαρεσκαίδε- 30 κάτη τοῦ σεληναίου δρόμου ἐνδείκνυται. Ἐπειδὴ γὰρ ἑννέα εἰσὶν αἱ πᾶσαι ἡμέραι τοῦ σεληναίου δρόμου καὶ εἴκοσι καὶ ἡμίσεια, ἐν

Καὶ θὰ ἔπαιρνε πολὺ χρόνο νὰ ἐκθέσομε ὅσα μᾶς ὑπαινίσσεται γιὰ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ὁ νόμος γιὰ τὴν κάθαρση τῆς ζωῆς μας.

Ὅπως λοιπὸν μὲ τὴν περιτομὴ ποὺ γίνεται πνευματικὰ ἡ φύση ἀποθέτει τὰ πάθη ἀφαιρώντας τὸ σαρκικὸ βίο, μὲ τὸ σαββατισμὸ διδάσκεται τὴν ἀπραξία στο κακό, ἡ θυσία πάλι τῶν ζώων κατασφάζει τὰ πάθη καὶ ἡ συνηθισμένη διάκριση τῶν ἀκάθαρτων τροφῶν σοῦ ὑποδεικνύει τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ βρώμικου κι ἀκάθартου βίου, ἔτσι καὶ ἡ ἑορτὴ αὐτῆ σοῦ παρουσιάζει ἐκεῖνη τὴν ἑορτῆ, γιὰ τὴν ὁποία ἡ ψυχὴ προετοιμάζεται μὲ τὰ ἄζυμα, ἀπέχοντας ἑπτὰ ἡμέρες ἀπὸ ζυμωτὸ ψωμὶ καὶ ἡ λύση τοῦ αἰνίγματος εἶναι αὐτῆ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν δείχνει αὐτὸν τὸν παροδικὸ χρόνο ποὺ ἀνακυκλῶνεται κατὰ ἑβδομάδα, κατὰ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ φροντίσομε νὰ μὴ διασωθεῖ κανένα λείψανο τῆς χθесινῆς κακίας κατὰ τὴ σημερινὴ ἡμέρα, γιὰ νὰ μὴν χαλάσει καὶ ξυνίσει ἡ ἀνάμιξη τῆς προχθесινῆς κακίας τὸ σημερινὸ ζυμᾶρι. «Νὰ μὴ βασιλέψει ὁ ἥλιος καὶ σᾶς ἀφήσει ὀργισμένους»⁷⁴, λέει ὁ Ἀπόστολος, αὐτὸς ποὺ μᾶς παραγγέλλει «νὰ μὴν ἑορτάζομε μὲ παλαιὰ ζύμη οὔτε μὲ ζύμη κακίας καὶ φανλότητος, ἀλλὰ μὲ τὰ ἄζυμα τῆς εἰλικρίνειας καὶ τῆς ἀλήθειας»⁷⁵. Ὅ,τι μάθαμε γιὰ ἓνα εἶδος τῆς κακίας, αὐτὸ κατ' ἀναλογία διδασκόμαστε καὶ γιὰ τὰ λοιπὰ εἶδη τῆς κακίας. Τὸ πικρὸ ραδίκι ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ ζωὴ μας κάθε βλακεία καὶ παραλυσία μας καὶ βάζει στὴ θέση τους τὸ βίο τῆς ἐγκράτειας καὶ τῆς σκληρῆς ἄσκησης ποὺ εἶναι ἀσύλληπτος γιὰ τὴν αἴσθησι, ἐπειδὴ κάθε παιδεῖα δὲ φαίνεται κατὰ τὸ παρὸν νὰ προκαλεῖ χαρὰ, ἀλλὰ λύπη.

Ὅποιος λοιπὸν γιὰ ὅλη τὴν ἑβδομάδα τῆς ζωῆς αὐτῆς πραγματοποιεῖ τὴν πάντοτε παρούσα ἡμέρα ἄζυμη καὶ χωρὶς ν' ἀναμίξει σ' αὐτὴν τὴν παλαιὰ κακία χρησιμοποιώντας ὡς προσφάγι τῆς ζωῆς τὴν ἐγκράτεια, αὐτὸς χωρίζει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ κάθε σκοτεινὴ ἐπιμιξία⁷⁶. Αὐτὸ δείχνει ἡ δεκάτη τετάρτη ἡμέρα τῆς τροχιάς τῆς σελήνης. Ἐπειδὴ οἱ ἡμέρες τῆς τροχιάς τῆς σε-

74. Ἐφ. 4,26.

75. Α' Κορ. 5,8.

76. Λουκᾶ 11,35-36.

αἷς ἐκ νεομηνίας ἢ σελήνη δι' αὐξήσεως τελειωθείσα τῷ κύκλῳ
 πάλιν διὰ μειώσεως εἰς τὴν παντελῆ τοῦ φωτὸς ἐκλειψιν ἐπανέρ-
 χεται, δηλονότι τὸ ἡμισυ τοῦ μνημονευθέντος ἀριθμοῦ τεσσαρε-
 σκαιδεκάτη ἐστὶ καὶ μικρόν τι πρὸς. Οὐκοῦν ὅταν ἐν τούτῳ τύχη
 5 οὕσα ἢ σελήνη τῷ σχήματι, ἐπειδὴ συμπροϊούσα κατὰ τὸν ἴδιον
 δρόμον τῷ νυκτερινῷ διαστήματι προστίθῃσι τὸ λεῖπον τῷ
 κύκλῳ, ὥστε πληρωθεῖσαν τοῦ φωτὸς ταῖς αὐγαῖς τῆς ἡμέρας
 τὰς παρ' ἑαυτῆς λαμπηδόνας συμμῖξαι, ὡς μῆτε κατὰ τὴν ἐσπέ-
 ραν μῆτε κατὰ τὸν ὄρθρον σκότους τινὰ παρενθήκην διακόψαι
 10 τοῦ φωτὸς τὴν συνέχειαν ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν στοιχείων ἀδιαιρέ-
 του τῆς αὐγῆς διαμενούσης (πρὶν γὰρ ἀκριβῶς τὴν ἡλιακὴν ἀκτί-
 να καταδῦναι ἀντιφαίνεται δι' εὐθείας ἢ σελήνη τῷ ἡλίῳ κατὰ
 διάμετρον καὶ τῷ ἰδίῳ φωτὶ καταλάμπει τὸ ὑποκείμενον. Καὶ
 πάλιν πρὶν πάντα τὸν κύκλον αὐτῆς ὑπελθεῖν τὸν ὀρίζοντα τοῖς
 15 λειψάνοις τοῦ σεληναίου φωτὸς ἢ τῆς ἡμέρας αὐγῆ κατακιρνα-
 ται), καὶ οὕτω τῆς πανσελήνου ἐκείνης ἡμέρας τὸ σκότος ἐξαφα-
 νίζεται κατὰ τε τὸν ὄρθρον καὶ τὴν ἐσπέραν τῇ τῶν φωστήρων
 διαδοχῇ λαμπρυνόμενον.

Ὅπερ τοίνυν τῷ αἰσθητῷ φωτὶ κατὰ τὴν τεσσαρεσκαιδε-
 20 κάτην συμβαίνει, τὸ διὰ πάσης νυκτὸς τε καὶ ἡμέρας ἀπαράδε-
 κτον εἶναι τῆς ἐπιμιξίας τοῦ σκότους, τοῦτο βούλεται ὁ πνευματι-
 κὸς νόμος σύμβολον γενέσθαι τοῖς πνευματικῶς ἐορτάζουσιν,
 ὥστε διὰ πάσης τῆς κατὰ τὴν ζωὴν ἐβδομάδος ἐν Πάσχα φωτει-
 νὸν καὶ ἀσκότιστον ὄλον τὸν χρόνον αὐτοῦς τῆς ζωῆς ἀπεργάσα-
 25 σθαι. Αὕτη τῶν περὶ τὸ Πάσχα παραγγελμάτων τοῖς Χριστιανοῖς
 ἢ κατάστασις. Διὰ τοῦτο πρὸς τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην βλέπο-
 μεν διὰ τοῦ αἰσθητοῦ τούτου καὶ ὑλικοῦ φωτὸς τοῦ ἀύλου τε καὶ
 νοητοῦ τὴν φαντασίαν ἀναλαμβάνοντες, ὡς τὸ μὲν δοκεῖν σελή-
 νην πλήθουσαν ἐπιζητεῖν τὴν τὸ παρ' ἑαυτῆς φέγγος διαρκὲς πα-
 30 ρεχομένην ἡμῖν παννύχιον, τῇ δὲ ἀληθείᾳ νόμον ἡμῖν εἶναι τὸ πα-
 ρατήρημα τοῦ πάντα τὸν χρόνον τὸν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ διαμετρού-
 μενον λαμπρὸν ἡμῖν διαρκῶς εἶναι καὶ τῶν ἔργων τῶν σκοτει-
 νῶν ἀνεπίμικτον.

Καὶ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα, ὅσα δὲ καὶ ὁ σταυρὸς ἐμπε-

77. Οἱ σκέψεις αὐτὲς βασίζονται στὸ ὅτι θεωρεῖται ἐνιαῖο τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὴν ὥρα τῆς δύσης τοῦ ἡλίου κατὰ τὴν πανσέληνο ἀνατέλλει ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ ὀρίζοντα ἢ σελήνη.

λήνης εἶναι εἴκοσι ἑννέα καὶ μισή, μέσα στὶς ὁποῖες τὸ φεγγάρι ἀπὸ τὴν πρωτομηνιὰ μεγαλώνοντας καὶ φτάνοντας στὴν πανσέληνο κατὰ τὴν κυκλικὴ περιφορὰ του καὶ μικραίνοντας πάλι ξαναγυρίζει στὴν ὀλικὴ ἔκλειψη τοῦ φωτός, εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ μισὸ τοῦ ἀριθμοῦ ποὺ ἀνάφερα εἶναι ἡ δεκάτη τετάρτη ἡμέρα καὶ κάτω. Ἐπομένως ὅταν τύχει ἡ σελήνη νὰ βρίσκεται σ' αὐτὸ τὸ σχῆμα, προχωρῶντας στὸ δρόμο της κατὰ τὸ διάστημα τῆς νύχτας προσθέτει στὸν κύκλο τὸ μέρος ποὺ τοῦ λείπει, ὥστε μὲ ὀλόγεμο τὸ δίσκο της νὰ ἐνώσει τὶς λάμπεις της μὲ τὸ ἡλιοφῶς τῆς ἡμέρας, καὶ καμιά παρεμβολὴ σκότους οὔτε τὸ βράδυ οὔτε τὴν αὐγὴ νὰ μὴ διακόψει τὴ συνέχεια τοῦ φωτός, ἀλλὰ νὰ παραμείνει ἀδιαίρετο τὸ φῶς κατὰ τὴ διαδοχὴ τῶν ἄστρον (γιατὶ ἀκριβῶς πρὶν βασιλέψει ὁ ἥλιος φαίνεται στὸ ἄλλο ἄκρο τῆς εὐθείας ἡ σελήνη ἀντίθετα διαμετρικὰ μὲ τὸν ἥλιο καὶ μὲ τὸ φῶς της φωτίζει τὸν κόσμο. Καὶ πάλι πρὶν ὄλος ὁ δίσκος της χαθεῖ στὸν ὀρίζοντα μὲ τὰ λείψανα τοῦ φωτός της σμίγει τὸ αὐγινὸ φῶς τῆς ἡμέρας). Ἔτσι τῆ μέρα μὲ πανσέληνο τὸ σκοτάδι ἐξαφανίζεται καὶ τὴν αὐγὴ καὶ τὸ βράδυ, καθὼς διαλύεται ἀπὸ τὴ διαδοχὴ τῶν μεγάλων ἄστρον⁷⁷.

Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ συμβαίνει στὸ αἰσθητὸ φῶς τῆ δεκάτη τετάρτη μέρα, τὸ ὅτι ἡ ἐπιμιξία μὲ τὸ σκότος εἶναι ἀπαράδεκτη ὀλη τῆ νύχτα καὶ τὴν ἡμέρα, αὐτὸ τὸ γεγονὸς θέλει ὁ πνευματικὸς νόμος νὰ γίνῃ σὺμβολο γιὰ ὄσους ἐορτάζουν πνευματικά, ὥστε μὲ ὀλη τὴν ἐβδομάδα τῆς ζωῆς νὰ κάνουν ὄλο τὸ χρόνο τῆς ζωῆς τους ἕνα Πάσχα φωτεινὸ καὶ ἀσκοτείνιαστο. Αὐτὴ εἶναι ἡ κατάσταση τῶν παραγγελμάτων πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς γιὰ τὸ Πάσχα. Γι' αὐτὸ βλέπομε στὴ δεκάτη τετάρτη ἡμέρα καὶ φανταζόμαστε μὲ τὸ αἰσθητὸ τοῦτο καὶ ὕλικὸ φῶς τὸ ἄυλο καὶ νοητὸ, ὥστε ἀπὸ τὴ μιὰ νὰ φαίνεται πῶς ἐπιζητοῦμε τὴν πανσέληνο, ποὺ μᾶς χαρίζει ὀλονύχτιο τὸ διαρκὲς φέγγος της, ἐνῶ στ' ἀλήθεια εἶναι γιὰ μᾶς νόμος νὰ τηροῦμε ὄλο τὸ χρόνο, ποὺ μετριέται σὲ νύχτες καὶ μέρες, ἀδιάκοπα λαμπρὸ γιὰ μᾶς καὶ νὰ μὴν ἔχουν ἀνάμιξη τὰ σκοτεινὰ ἔργα.

Τόσα καὶ γι' αὐτά. Ὅσα τώρα νοήματα περιέχει καὶ ὁ σταυ-

ριέχει νοήματα, δι' οὗ τελειοῦται τὸ κατὰ τὸ πάθος μυστήριον, τίς ἂν ραδίως τῷ λόγῳ διασαφήσειεν; Μὴ γὰρ οὐκ ἦσαν μυρίοι τρόποι πρὸς θάνατον φέροντες, δι' ὧν ἦν δυνατόν πληρωθῆναι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ θανάτου οἰκονομίαν; Ἄλλ' ἐκ πάντων οὗτος ὠρίσθη παρ' αὐτοῦ τοῦ ἑαυτῷ κατ' ἐξουσίαν τὸ πάθος ὀρίσαντος. «Δεῖ», γάρ φησι, «τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου», οὐκ εἶπε, τὰ καὶ τὰ πείσεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἂν τις ἀπλῶς εἶποι προαγορευῶν τὸ μέλλον, ἀλλὰ τὸ ἀναγκαίως κατὰ τινὰ λόγον ἀπόρρητον γενέσθαι πάντως ὀφείλον οὕτω δογματίζει τῷ ῥήματι ἐν τῷ εἰ-
 10 πεῖν ὅτι «δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποδοκιμασθῆναι καὶ σταυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι». Κατανόησόν μοι γὰρ τοῦ «δεῖ» τὴν διάνοιαν, δι' ἧς εὐρίσκεται τὸ μὴ δεῖν ἄλλων ἢ διὰ τοῦ σταυροῦ πάντως γενέσθαι τὸ πάθος δογματιζόμενον. Τίς οὖν ὁ περὶ τούτου λόγος; Μόνου τοῦ μεγάλου
 15 Παύλου ἐστὶ τοῦ ἐκ τῶν ἀρρήτων ἐκείνων ρημάτων παιδευθέντος, ἃ ἐν τοῖς ἀδύτοις τοῦ παραδείσου μνηθεὶς ἠκροάσατο, καὶ τὸ περὶ τούτου διασαφῆσαι μυστήριον, καθὼς ἐν μέρει διὰ τῶν πρὸς Ἐφεσίους λόγων τὸ κρυπτὸν ὑπηνίξατο λέγων· «ἵνα ἐξιχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ
 20 βάθος καὶ ὕψος, γινῶναι τε τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ».

Οὐ γὰρ ἀργῶς ὁ θεῖος ἐκεῖνος ὀφθαλμὸς τοῦ ἀποστόλου τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ κατενόησεν, ἀλλ' ἔδειξε καὶ διὰ τούτου σα-
 25 φῶς, ὅτι, πάσας τὰς τῆς ἀγνοίας λεπίδας ἀποβαλὼν τῶν ὀμμάτων, πρὸς αὐτὴν ὀρᾷ καθαρῶς τὴν τῶν ὀντων ἀλήθειαν· εἶδε γὰρ ὅτι τὸ σχῆμα τούτου τέσσαρσι προβολαῖς ἀπὸ τῆς ἐν τῷ μέσῳ συμβολῆς μεριζόμενον τὴν διὰ πάντων ἤκουσαν τοῦ ἐν αὐτῷ φανέντος δυνάμιν τε καὶ πρόνοιαν διασημαίνει καὶ τούτου χάριν
 30 ἐκάστην προβολὴν ἰδιαζούσαις κατονομάζει φωναῖς, βάθος λέ-

ρός με τὸν ὁποῖο ὀλοκληρῶνεται τὸ μυστήριον τοῦ πάθους, ποιός μπορεῖ νὰ τὰ ἐξηγήσει μετὰ τὸ λόγο; Μήπως δὲν ὑπάρχουν ἄπειροι τρόποι πού ὀδηγοῦν στοῦ θάνατο, μετὰ τοὺς ὁποίους ἦταν δυνατὸ νὰ ἐκπληρωθεῖ ἢ γιὰ χάρη μας οἰκονομία τοῦ θανάτου; Ἀλλὰ ἀπὸ ὄλους αὐτοὺς ὀρίστηκε ὁ σταυρὸς ἀπὸ αὐτὸν πού ὀρισε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὸ πάθος μετὰ τὴν ἐξουσία πού εἶχε. Γιατὶ λέει, «πρέπει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» δὲν εἶπε, «αὐτὰ καὶ αὐτὰ θὰ πάθει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κάποιος προλέγοντας τὸ μέλλον, ἀλλὰ μετὰ τὸν λόγο του δογματίζει αὐτὸ πού κατὰ κάποιο ἀπόρρητο λόγο ὀφείλει ὑποχρεωτικὰ νὰ γίνεῖ ὀπωσδήποτε, λέγοντας ὅτι «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ πάθει πολλὰ καὶ ν' ἀποδοκιμαστῆ καὶ νὰ σταυρωθεῖ καὶ τὴν τρίτη ἡμέρα ν' ἀναστηθεῖ»⁷⁸. Πρόσεξε τὸ νόημα τοῦ «πρέπει», ἀπὸ τὸ ὁποῖο βλέπομε νὰ δογματίζεται ὅτι δὲν πρέπει τὸ πάθος νὰ γίνεῖ μετὰ ἄλλο τρόπο, παρὰ μονάχα μετὰ τὸν σταυρὸ. Ποιὸς εἶναι ὁ λόγος γι' αὐτὸ; Μόνον ὁ μεγάλος Παῦλος ἔχει τὴν δυνατότητα, πού διδάχτηκε ἀπὸ τοὺς ἀπόρρητους ἐκείνους λόγους⁷⁹, πού ἄκουσε καὶ μὴθηκε στὰ ἄδυστα τοῦ παραδείσου, νὰ μᾶς ἐξηγήσει καὶ τὸ μυστήριον αὐτὸ, ὅπως καὶ ἔκανε κάποιον ὑπαινιγμὸ γιὰ τὸ μυστήριον πρὸς τοὺς Ἐφεσίους μετὰ τοὺς λόγους του· «γιὰ νὰ μπορέσετε μαζί μετὰ ὄλους τοὺς πιστοὺς νὰ καταλάβετε ποιὸ εἶναι τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος καὶ τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος (τοῦ μυστηρίου) καὶ νὰ γνωρίσετε τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, πού ξεπερνᾷ τὴν γνώση, γιὰ νὰ γεμίσετε μέσα σας ἀπὸ τὴν πληρότητα τοῦ Θεοῦ»⁸⁰.

Πράγματι τὸ θεῖον μάτι τοῦ Ἀποστόλου δὲ σχημάτισε μιὰ θολὴ εἰκόνα γιὰ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, ἀλλὰ ἔδειξε σαφῶς καὶ μετὰ αὐτὸ ὅτι, ἀφοῦ ἀπέβαλε ἀπὸ τὰ μάτια του ὄλα τὰ λέπια τῆς ἀγνοίας⁸¹, βλέπει καθαρὰ πρὸς τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων. Εἶδε δηλαδὴ ὅτι τὸ σχῆμα αὐτὸ χωριζόμενον σὲ τέσσερις προεκτάσεις ἀπὸ τὴν συμβολὴν στοῦ κέντρο σημαίνει φανερὰ τὴν δύναμη καὶ τὴν πρόνοια ἐκείνου πού πρόβαλε ἀπὸ αὐτὸν, ἢ ὁποῖα περιλαμβάνει τὰ πάντα, καὶ γι' αὐτὸ κάθε προέκταση τὴν ὀνομάζει μετὰ

80. Ἐφ. 3,18-19. 81. Πράξ. 9,18.

γων τὸ ἐκ τοῦ μέσου κάτω, καὶ ὕψος τὸ ὑπερκείμενον, πλάτος δὲ καὶ μῆκος τὸ ἐκ πλαγίου παρατεινόμενον μετὰ τὴν συμβολὴν ἑκατέρωθεν, ὡς τὸ μὲν ἔνθεν τοῦ μέσου πλάτος τὸ δὲ ἑκατέρωθεν μῆκος προσαγορευῆσαι, δι' ὧν τοῦτό μοι δοκεῖ σαφῶς διασημαίνειν τῷ λόγῳ, ὅτι οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστίν, ὃ μὴ τῇ θείᾳ πάντως διακρατεῖται φύσει, τὸ ὑπερουράνιον, τὸ ὑποχθόνιον, τὸ ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν ὄντων πάντοθεν ἐκ πλαγίου παρατεινόμενον σημαίνει γὰρ διὰ μὲν τοῦ ὕψους τὸ ὑπερκείμενον, διὰ δὲ τοῦ βάθους τὸ ὑποχθόνιον, τῷ μήκει δὲ καὶ τῷ πλάτει τὰ διὰ μέσου πέρατα τὰ ὑπὸ τῆς τὸ πᾶν διακρατούσης δυνάμεως κατεχόμενα.

Ἔστω δὲ διὰ τῶν ἐν τῇ σῆ ψυχῇ γινομένων ἐν τῇ περὶ Θεοῦ ἐννοίᾳ ἢ τῶν λεγομένων ἀπόδειξις. Ἀνάβλεψον γὰρ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ κάτω βάθη τῷ λογισμῷ κατανόησον, ἔκτεινον ἐπὶ τὰ πλάγια καὶ τὰ ἄκρα τῆς τοῦ παντὸς συστάσεως τὴν διάνοιαν καὶ λόγισαι, τίς ἐστίν ἢ ταῦτα συνέχουσα δύναμις οἷόν τις σύνδεσμος τοῦ παντὸς γινομένη, καὶ ὄψει ὡς αὐτομάτως ἐν τῇ διανοίᾳ σου τῇ περὶ τῆς θείας δυνάμεως ἐννοίᾳ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ ἐγκαρτάσσεται ἐκ τῶν ὑψηλῶν ἐπὶ τὰ βάθη καθῆκον καὶ ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν ἄκρων ἐγκαρσίως παρατεινόμενον.

20 Τοῦτο τὸ σχῆμα καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑμνησε λόγῳ, «ποῦ πορευθῶ», λέγων, «ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν (τοῦτο τὸ ὕψος), ἐὰν καταβῶ εἰς ἄβυσσον (τοῦτο τὸ βάθος), ἐὰν ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὄρθρον (ὃ ἐστίν ἢ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου – τοῦτο τὸ πλάτος), ἢ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης (οὕτω γὰρ τὰς δυσμὰς ὀνομάζει – τοῦτο τὸ μῆκος)». Ὅρας πῶς διαζωγραφεῖ τὸ τοῦ σταυροῦ σχῆμα διὰ τῶν λεγομένων; Σὺ εἶ, φησὶν, ὁ διὰ πάντων ἡκων καὶ σύνδεσμος τῶν πάντων γινόμενος καὶ πάντα ἐν ἑαυτῷ διαλαμβάνων τὰ πέρατα· ἄνω 30 σὺ εἶ, κάτω σὺ πάρει, ἐν τῷ πέρατι τούτῳ ἢ χεὶρ σου ἐστὶ καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ ἢ δεξιᾷ σου ὁδηγεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος, ὅταν πληρωθῇ τὰ πάντα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως, προ-

ιδιαιτερο ὄνομα. Βάθος λέει τὴν προέκταση ἀπὸ τὸ μέσο πρὸς τὸ κάτω καὶ ὕψος τὴν πρὸς τὰ ἄνω, ἐνῶ πλάτος καὶ μῆκος τὶς πλάγιες προεκτάσεις ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη τῆς συμβολῆς, γιὰ νὰ πεῖ πλάτος τὸ ἀπὸ τὴ μιὰ τοῦ κέντρου καὶ τὸ ἀπὸ τὴν ἄλλη μῆκος. Μὲ αὐτὰ μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ λόγος του σημαίνει μὲ σαφήνεια, ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα ὄν ποῦ δὲν ἐξουσιάζεται ἀπὸ τὴ θεότητα, τὸ ὑπεουράνιο, τὸ ὑποχθόνιο, αὐτὸ ποῦ προεκτείνεται πρὸς τὰ πλάγια ἀπὸ παντοῦ ὡς τὰ πέρατα τῶν ὄντων. Μὲ τὸ ὕψος σημαίνει ὅτι βρίσκεται στὸν οὐρανό, μὲ τὸ βάθος ὅτι εἶναι κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, μὲ τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τὰ ἐνδιάμεσα ἄκρα, ὅσα κατέχονται ἀπὸ τὴ δύναμη ποῦ διακρατεῖ τὸ πᾶν. Ἡ ἀπόδειξη τῶν λεγομένων μου ἂς γίνῃ ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν στὴν ψυχὴ σου σχετικὰ μὲ τὴν ἐννοια τοῦ Θεοῦ. Ὑψωσε τὸ βλέμμα σου στὸν οὐρανὸ καὶ σκέψου μὲ τὸ νοῦ σου τὰ κάτω βάθη, ἄπλωσε τὴ διάνοιά σου στὰ πλάγια καὶ τὰ ἄκρα τῆς κοσμικῆς δημιουργίας καὶ ἀναλογίσου ποιά εἶναι ἡ δύναμη ποῦ τὰ συγκρατεῖ σὰν ἕνας σύνδεσμος τοῦ παντός καὶ θὰ δεῖς ὅτι αὐτόματα χαράζεται μέσα στὸ νοῦ σου μὲ τὴν ἐννοια τῆς θείας ἐννοιας τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, ἀπὸ τὰ ὕψη κατεβαίνοντας στὰ βάθη καὶ προεκτεινόμενο ἐγκάρσια ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη στὴν ἄλλη.

Αὐτὸ τὸ σχῆμα ὕμνησε καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ στοὺς ψαλμούς του λέγοντας: «ποῦ νὰ πάω μακριὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα σου καὶ ποῦ νὰ φύγω μακριὰ ἀπὸ τὴ ματιὰ σου; Ἄν ἀνεβῶ στὸν οὐρανὸ (αὐτὸ εἶναι τὸ ὕψος), ἂν κατεβῶ στὸν ἅδη (αὐτὸ εἶναι τὸ βάθος), ἂν ἀνοίξω τὰ φτερά μου τὴν αὐγὴ (ποῦ εἶναι ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου –κι αὐτὸ εἶναι τὸ πλάτος), ἢ ἂν κατασκηνώσω στὴν ἄκρη τῆς θάλασσας (ἔτσι λέει τὴ δύση –καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μῆκος)»⁸². Βλέπεις πῶς μὲ τὰ λόγια του διαγράφει τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ; Σὺ εἶσαι, λέει, ποῦ περνᾷς μέσα ἀπὸ ὅλα καὶ γίνεσαι ὁ σύνδεσμος τῶν πάντων καὶ περιλαμβάνεις μέσα σου ὅλα τὰ πέρατα. Ἐσὺ εἶσαι ἐπάνω, ἐσὺ παρῶν κάτω, στὸ ἕνα ἄκρο εἶναι τὸ ἕνα χέρι σου καὶ στὸ ἄλλο ὁδηγεῖ τὸ δεξί σου. Γι' αὐτὸ κι ὁ μέγας Ἀπόστολος, ὅταν ἡ πίστη καὶ ἡ ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ γεμίσει τὸν κόσμον, λέει ὅτι ὁ πάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα θὰ προσκυνεῖται στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ

σκυνεῖσθαι λέγει τὸν ὑπὲρ πᾶν ὄντα ὄνομα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τε τῶν οὐρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν καταχθονίων. Πάλιν καὶ διὰ τούτων κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ μερίζει τοῦ Χριστοῦ τὴν προσκύνησιν· ἡ μὲν γὰρ ὑπερκόσμιος λῆξις 5 ἐν τῷ ἄνω τοῦ σταυροῦ μέρει τῷ Δεσπότη πληροῖ τὴν προσκύνησιν, ἡ δὲ ἐγκόσμιος ἐν τοῖς μέσοις, ἡ δὲ ὑποχθόνιος τοῦ βάθους ἔχεται.

Τοῦτο καὶ τὸ ἰῶτά ἐστι, κατὰ τὸν ἕμὸν λόγον, τὸ μετὰ τῆς κεραίας θεωρούμενον, ὃ καὶ τῶν οὐρανῶν μονιμώτερον καὶ τῆς 10 γῆς σταθερώτερον καὶ πάσης τῆς τῶν ὄντων συστάσεώς ἐστι διαρκέστερον. Οὐρανὸς καὶ γῆ παρελεύσεται καὶ ὄλου τοῦ κόσμου παράγει τὸ σχῆμα, τὸ δὲ ἰῶτα τὸ ἐκ τοῦ νόμου καὶ ἡ κεραία οὐ παρέρχεται. Ἡ κάθετος γραμμὴ ἡ ἄνωθεν ἐπὶ τὸ βάθος καθήκουσα ἰῶτα λέγεται, ἡ δὲ ἐγκαρσίως ἀγομένη διὰ πλαγίου κεραία 15 ὀνομάζεται, καθὼς ἐστι καὶ παρὰ τῶν ναυτιλλομένων τοῦτο μαθεῖν· τὸ γὰρ ξύλον τὸ διὰ πλαγίου τῷ ἰστίῳ ἐπικείμενον, οὗ καὶ τὴν ὀθόνην ἐξαπλοῦσι, κεραίαν λέγουσιν ἐκ τοῦ σχήματος ὀνομάζοντες. Διό μοι δοκεῖ πρὸς τοῦτο βλέπειν ἢ θεία τοῦ Εὐαγγελίου φωνή, ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε, τὸ τῶν ἐν 20 αὐτῷ περικρατουμένων ἀιδιώτερον, ὃ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τὴν συντηρητικὴν πάντων τῶν ὄντων οἶον δι' αἰνίγματος καὶ ἐσόπτρου τινὸς διὰ τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν σχήματος ὑποδείκνυσι. Διὰ δὴ τοῦτό φησιν, ὅτι «δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου» οὐχ ἀπλῶς ἀποθανεῖν, ἀλλὰ «σταυρωθῆναι», ἵνα γένηται τοῖς διορατικωτέ- 25 ροις θεολόγοις ὁ σταυρὸς τὴν παντοδύναμον ἐξουσίαν τοῦ ἐπ' αὐτῷ δειχθέντος καὶ πάντα ἐν πᾶσιν ὄντος ἀνακηρύσσων τῷ σχήματι. Μὴ παρασιωπήσωμεν, ἀδελφοί, μηδὲ τὸν εὐσχήμονα βουλευτὴν ἐκεῖνον τὸν ἀπὸ Ἀρμαθαίας Ἰωσήφ, ὃς, δῶρον τὸ ἀχραντον καὶ ἅγιον ἐκεῖνο σῶμα λαβὼν, καθαρὰν περιτίθησιν 30 αὐτῷ σινδόνα καὶ καθαρῷ μνημεῖῳ ἐναποτίθεται.

Νόμος ἡμῖν ἔστω τὸ τοῦ εὐσχήμονος ἐκείνου βουλευτοῦ ἔργον τοῦ καὶ ἡμᾶς ὁμοίως βουλευέσθαι, ὅταν λάβωμεν ἐκεῖνο τὸ

83. Φιλ. 2,10.

84. Ματθ. 24,35. Α' Κορ. 7,31. Ματθ. 5,18.

Χριστοῦ ἀπὸ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ καταχθόνια⁸⁵. Καὶ μὲ αὐτὰ πάλι ρυθμίζει τὴν προσκύνηση κατὰ τὰ μέρη τοῦ σταυροῦ. Ἡ ὑπερκόσμια περιοχὴ ἀπονέμει τὴν προσκύνηση στὸν Κύριο στὸ ἄνω μέρος τοῦ σταυροῦ, ἡ ἐγκόσμια περιοχὴ στὸ μεσαῖο καὶ ἡ ὑποχθόνια κατέχει τὸ κάτω μέρος.

Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ἰῶτα, ὅπως λέω ἐγώ, πού τὸ ἀναφέρει μαζὶ μὲ τὴν κεραία, πού εἶναι κι ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μονιμότερο καὶ ἀπὸ τὴ γῆ σταθερότερο καὶ διαρκέστερο ἀπὸ ὅλο τὸ σύστημα τῶν ὄντων. «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ θὰ περάσουν καὶ τὸ σχῆμα ὄλου τοῦ κόσμου εἶναι διαβατό, τὸ ἰῶτα ὅμως καὶ ἡ κεραία τοῦ νόμου εἶναι παντοτινὰ»⁸⁴. Ἡ κάθετη γραμμὴ τοῦ σταυροῦ πού ἀπὸ ἐπάνω πηγαίνει πρὸς τὰ κάτω λέγεται ἰῶτα, αὐτὴ πού προχωρεῖ ὀριζόντια ἀπὸ τὰ πλάγια ὀνομάζεται κεραία, ὅπως μπορούμε νὰ μάθομε κι ἀπὸ τοὺς ναυτικούς. Τὸ ξύλο δηλαδὴ πού εἶναι πλάγια στὸ κατάρτι, ἀπὸ ὅπου ἀπλώνουν καὶ τὸ πανὶ ἀπὸ τὸ σχῆμα του τὸ ὀνομάζουν κεραία. Γι' αὐτὸ ἔχω τὴ γνώμη ὅτι αὐτὸ σημαίνει ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι εἶναι ἐκεῖνο μέσα στὸ ὁποῖο ὑπάρχουν ὅλα⁸⁵, πού ἀπὸ ὅσα περικρατεῖ εἶναι πιὸ αἰδίο, πού ὑποδηλώνει, ὅπως μὲ αἰνίγμα καὶ καθρέφτισμα, διὰ μέσου τοῦ σχήματος τοῦ σταυροῦ τὰ δύναμη πού συντηρεῖ ὅλα τὰ ὄντα. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς λέει ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πρέπει ὄχι ἀπλῶς νὰ πεθάνει, ἀλλὰ «νὰ σταυρωθεῖ», γιὰ νὰ γίνεῖ ὁ σταυρὸς γιὰ τοὺς πιὸ διορατικούς θεολόγους αὐτὸς πού ἀνακηρύσσει μὲ τὸ σχῆμα του τὴν παντοδύναμη ἐξουσία ἐκείνου πού ἀνέβηκε σ' αὐτὸν καὶ εἶναι τὰ πάντα μέσα στὰ πάντα⁸⁶. Ἄς μὴν παραλείψομε ν' ἀναφέρομε, ἀδελφοί μου, κι ἐκεῖνο τὸν εὐσχήμονα βουλευτὴ τὸν Ἰωσήφ ἀπὸ τὴν Ἀριμαθαία, πού παίρνοντας ὡς δῶρο ἐκεῖνο τὸ ἄχραντο καὶ ἅγιο σῶμα τὸ τύλιξε μὲ καθαρὸ σεντόνι καὶ τὸ ἀπέθεσε μέσα σὲ καθαρὸ μνημεῖο⁸⁷.

Ἄς γίνεῖ νόμος γιὰ μᾶς ἡ ἐνέργεια ἐκείνου τοῦ ἐπίσημου βουλευτῆ, γιὰ νὰ σκεφτόμαστε κι ἐμεῖς ὅμοια, ὅταν πάρομε ἐκεῖνο τὸ δῶρο τοῦ σώματος. Νὰ μὴν τὸ τυλίξομε μέσα σὲ βρώμικο

85. Κολ. 1,17. 86. Κολ. 3,11.

87. Ματθ. 23,57-60. Λουκᾶ 15,43.

δῶρον τοῦ σώματος, μὴ ἐρρυπωμένη τῇ τῆς συνειδήσεως σινδό-
 νι διαλαμβάνειν μηδὲ ὀδωδοτί ἐξ ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης
 ἀκαθαρσίας τῷ μνήματι τῆς καρδίας ἐναποτίθεσθαι, ἀλλά, κα-
 θῶς φησιν ὁ ἀπόστολος, «δοκιμάζειν ἕκαστον ἑαυτόν», ἵνα μὴ
 5 κρίμα ἢ χάρις γένηται τῷ ἀναξίως δεχομένῳ τὴν χάριν. Ἀλλὰ
 γὰρ μεταξὺ λέγων αἰσθάνομαι τῇ φωτεινῇ στολῇ τοῦ ἀγγέλου κα-
 ταστραπτόμενος καὶ μου διασειεὶ ὑφ' ἡδονῆς τὴν καρδίαν ὁ γλυ-
 κὺς ἐκεῖνος σεισμὸς ὁ τὸν βαρὺν λίθον τοῦ ἀνθρωπίνου μνήματος
 ἀποκυλίων, δι' οὗ ἀνοίγεται πᾶσιν ἡ θύρα τῆς ἀναστάσεως.

10 Δράμωμεν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὴν θεάν τοῦ παραδόξου θεάματος
 (διαγέγονε γὰρ ἤδη τὸ Σάββατον), μὴ κατόπιν τῶν γυναικῶν
 ἀπαντήσωμεν. Ἔστω καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ τὰ ἀρώματα, ἡ
 πίστις καὶ ἡ συνειδήσις· αὕτη γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν ἡ εὐωδία.
 Μηκέτι μετὰ τῶν νεκρῶν τὸν ζῶντα ζητήσωμεν· τὸν γὰρ οὕτως
 15 αὐτὸν ζητοῦντα ἀπωθεῖται ὁ Κύριος, λέγων· «μὴ μου ἄπτου»,
 ἀλλ' ὅταν ἀναβῶ πρὸς τὸν Πατέρα, τότε σοι ἐξεστὶν ἄπτεσθαι,
 τουτέστιν μηκέτι τὴν σωματώδη καὶ δουλικὴν μορφήν ἐν τῇ σε-
 αυτοῦ πίστει ἀνατυπῶση, ἀλλὰ τὸν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς ὄντα
 καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα καὶ Θεοῦ ὄντα Λόγον τοῦτον προ-
 20 σκύνει, μὴ τὴν τοῦ δούλου μορφήν. Ἀκούσωμεν, τί εὐαγγελίζεται
 ἡμῖν καὶ ἡ γυνὴ ἢ προλαβοῦσα τὸν ἄνδρα διὰ τῆς πίστεως καλῶς
 τοῦτο ποιήσασα, ἵνα διὰ τοῦ κατάρξαι πρὸς τὸ ἀγαθὸν περὶ τῆς
 τοῦ κακοῦ αἰτίας ἀπολογήσῃται.

Τί οὖν ἐστὶ τὸ τῆς γυναικὸς εὐαγγέλιον; Ὅντως «οὐκ ἐξ ἀν-
 25 θρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ».
 Ἄκουε, γὰρ φησιν, ὃ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ Κύριος πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν,
 ὑμᾶς οὐκ καὶ ἀδελφοὺς αὐτοῦ κατονομάζει, ὅτι «πορεύομαι πρὸς
 τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν
 ὑμῶν». Ὡ καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν εὐαγγελίων! Ὁ δι' ἡμᾶς γενό-
 30 μενος καθ' ἡμᾶς, ἵνα διὰ τοῦ γενέσθαι ἡμῖν ὁμογενῆς ἀδελφοὺς
 ἡμᾶς ἑαυτοῦ ποιήσῃ, προσάγει τὸν ἑαυτοῦ ἀνθρωπὸν τῷ ἀλη-

σεντόνι τῆς συνείδησής μας οὔτε νὰ τὸ ἀποθέσομε μέσα στὸ μνήμα τῆς καρδιάς πὺ θὰ μυρίζει ἀπὸ νεκρὰ ὅστὰ κι ἀπὸ κάθε ἀκαθαρσία. Ἄλλὰ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, νὰ δοκιμάζει καθέννας τὸν ἑαυτό του, γιὰ νὰ μὴ γίνει καταδίκη ἢ χάρη γι' αὐτὸν πὺ τῆ δέχεται ἀνάξια⁸⁸. Ἄλλὰ τῶρα πὺ μιῶ αἰσθάνομαι νὰ μὲ κατα φωτίζει ἢ φωτεινὴ στολὴ τοῦ ἀγγέλου πὺ κλονίζει ἡδονικὰ τὴν καρδιά μου ὁ γλυκὺς ἐκεῖνος σεισμὸς πὺ κυλάει ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο μνήμα τῆ βαριὰ πλάκα, μὲ τὴν ὁποία ἀνοίγει πάλι ἢ πόρτα τῆς ἀνάστασης.

Ἄς σπεύσομε κι ἐμεῖς γιὰ νὰ δοῦμε τὸ παράδοξο θέαμα (ἤδη τὸ Σάββατο ἔχει περάσει), μὴπως φτάσομε μετὰ τίς γυναῖκες. Ἄς εὐωδιάσουν καὶ τὰ δικά μας χέρια τὰ ἀρώματα, ἢ πίστη καὶ ἢ συνείδηση. Αὐτὴ εἶναι ἢ εὐωδιὰ τοῦ Χριστοῦ⁸⁹. Ἄς μὴ ζητήσομε ἀνάμεσα στοὺς νεκροὺς αὐτὸν πὺ ζεῖ. Ὁ Κύριος ἀποθεῖ ὁποῖον τὸν ζητεῖ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, λέγοντάς του «μὴ μὲ ἀγγίζεις»⁹⁰. Ὅταν ἀνεβῶ στὸν Πατέρα μου τότε σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ μὲ ἀγγίξεις. Θέλει νὰ πεῖ μὴν ἀποτυπώσεις στὴν πίστη σου τὴ σωματικὴ καὶ δουλικὴ μορφὴ του, ἀλλὰ νὰ λατρεύεις αὐτὸν πὺ βρίσκεται στὴ δόξα τοῦ Πατέρα καὶ ὑπάρχει μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Θεοῦ καὶ πὺ εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἄς ἀκούσομε τί μᾶς εὐαγγελίζεται καὶ ἢ γυναίκα πὺ προηγήθηκε ἀπὸ τὸν ἄνδρα στὴν πίστη κι ἔπραξε τοῦτο καλά, ὥστε μὲ τὸ νὰ κάνει ἀρχὴ στὸ ἀγαθὸ νὰ ἔχει ν' ἀπολογηθεῖ γιὰ τὸ ὅ,τι στάθηκε αἰτία τοῦ κακοῦ.

Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἢ καλὴ εἶδηση τῆς γυναίκας; Ἀγγελία ἀληθινὰ «ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους οὔτε μέσω ἀνθρώπων, ἀλλὰ μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁹¹. Γιατὶ λέει, ἄκουε τί μᾶς παράγγειλε ὁ Κύριος νὰ ποῦμε σὲ σᾶς πὺ σᾶς λέει καὶ ἀδελφούς του· «πηγαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα σας καὶ Θεὸ μου καὶ Θεὸ σας»⁹². Πόσο καλὴ καὶ ἐλπιδοφόρα ἀγγελία! Αὐτὸς πὺ γιὰ χάρη μας ἔγινε ἄνθρωπος σὰν ἐμᾶς, ὥστε μὲ τὸ νὰ γίνει συγγενὴς μας νὰ μᾶς κάνει ἀδελφούς του, προσφέρει τὴν ἀνθρώπινη ὑπόστασή

88. Α' Κορ. 11,27-29. 89. Ἐφ. 5,2. 90. Ἰω. 20,17.

91. Γαλ. 1,1. 92. Ἰω. 20,17.

θινῶ Πατρί, ἵνα δι' αὐτοῦ ἅπαν τὸ ὁμογενὲς ἐφελκύσῃται, ὡς
 μηκέτι θνείδος εἶναι τοῖς δουλεύουσι τοῖς φύσει μὴ οὔσι θεοῖς.
 Διὰ τοῦ προσαχθῆναι πάλιν τῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ Θεῷ μηδ'
 ἀποβλήτους καὶ ἀποκηρύκτους τῆς πατρῴας κληρονομίας γενέ-
 5 σθαι τοὺς τῷ Υἱῷ διὰ τῆς υἰοθεσίας ἀκολουθήσαντας ὁ ἐν πολ-
 λοῖς ἀδελφοῖς πρωτότοκον τῆς ἀγαθῆς κτίσεως ἑαυτὸν διὰ τῆς
 σαρκὸς ποιήσας πᾶσαν τὴν φύσιν, ἧς ἐκοινῶνησε, διὰ τῆς ἀνα-
 κραθείσης αὐτῷ σαρκὸς ἐπεσπάσατο. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ πρὸ τοῦ
 Πάσχα ἄρτος ἄζυμος ὄψον τὴν πικρίδα ἔχει, ἴδωμεν τίνι ἡδύσμα-
 10 τι ὁ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἄρτος ἡδύνεται. Ὁρᾷς τοῦ Πέτρου ἀλιεύ-
 οντος ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Κυρίου ἄρτον καὶ κηρίον μέλιτος· νόησον,
 εἰς τί σοι ἡ πικρία τοῦ βίου μετασκευάζεται.

Οὐκοῦν, ἀναστάντες καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς τῶν λόγων ἀλείας,
 ἤδη τῷ ἄρτι προσδράμωμεν, ὃν καταγλυκαίνει τὸ κηρίον τῆς
 15 ἀγαθῆς ἐλπίδος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ
 τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

του στὸν ἀληθινὸ Πατέρα του, γιὰ νὰ προσελκύσει μὲ τὸν ἑαυτὸ του ὄλους τοὺς συγγενεῖς. Ἔτσι μὲ τὸ νὰ ὀδηγηθοῦν πάλι στὸν ζῶντα καὶ ἀληθινὸ Θεὸ νὰ μὴν ἔχουν καμιὰ πιά κατηγορία ὅσοι εἶχαν ὑποδουλωθεῖ στοὺς ἀνύπαρκτους θεοὺς⁹³, καὶ νὰ μὴν ἐκβληθοῦν οὔτε ν' ἀποκηρυχθοῦν ἀπὸ τὴν πατρικὴ κληρονομία ὅσοι μὲ τὴν υἰοθεσία ἀκολούθησαν τὸν Υἱό, αὐτὸν ποὺ ἔκανε σαρκικὰ τὸν ἑαυτὸ του πρωτότοκο τῆς ἀγαθῆς δημιουργίας⁹⁴ ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἀδελφοὺς καὶ ἀνέλαβε ὅλη τὴν ἀνθρώπινη φύση ποὺ ἐγίνε μέτοχός της μὲ τὴ σάρκα ποὺ ἀναμίχθηκε μ' αὐτόν. Ἀλλά, ἐπειδὴ ὁ ἄρτος ὁ ἄζυμος πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα ἔχει καὶ προσφάγι τὰ ραδίκια, ἅς δοῦμε μὲ ποιὸ γλυκαντικὸ γλυκαίνει τὸν ἄρτο μετὰ τὴν ἀνάσταση. Βλέπεις, ἐνῶ ὁ Πέτρος ψαρεύει, στὰ χέρια τοῦ Κυρίου ἄρτο καὶ ἓνα κομμάτι κηρήθρα μελιού⁹⁵. Σκέψου σὲ τί μετατρέπεται γιὰ σένα ἢ πίκρα τῆς ζωῆς.

Ἄς σηκωθοῦμε λοιπὸν κι ἐμεῖς ἀπὸ τὸ ψάρεμα τῶν λόγων κι ἅς τρέξομε τώρα στὸν ἄρτο, ποὺ τὸν καταγλυκαίνει ἢ κηρήθρα τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδας στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμην.

93. Γαλ. 4,8.

94. Κολ. 1,15.

95. Ἰω. 2,3-14. Λουκᾶ 24,42.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρῖσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδα πού βρῖσκονται.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις					
1	3	450	3	338	
	5	464	4	372	
	26	110. 452	7	372	
	27	164	8	372	
3	1-63	458	12	6-8	472
	8-24	396		21 ἐ.	384
	16	346	15	23	306
6	4	444		25	274
7	17-20	458	16	15	274
8	6	308	7	6	274
	7	308		11	446
13	18	428	2	24	274
19	24	458		25	274
21	7	52	35	4-33	16
	9 ἐ.	380		5	216
22	2 ἐ.	52			
	6	446		Λευϊτικὸν	
	13	446	8	21	212
24	15 ἐ.	380	23	24	326
29	9 ἐ.	380	26	15 ἐ.	236
30	37 ἐ.	382			
39	11-12	294		Ἀριθμοὶ	
	14	296	14	17	336
40	20-21	408	25	8 ἐ.	394
				Δευτερονόμιον	
	Ἔξοδος		6	5	168
1	22 ἐ.	382	15	9	160
3	2	372	23	20	282

28	64	366	61	2	70.72
	Ἰησοῦς Ναυῆ		67	32-35	30
			71	15	30
3	1	384	72	3	20
4	3	384	80	4	326
	Βασιλειῶν Α'			11	28
			84	12	342
1	12 ἐ.	344	89	10	232
	Βασιλειῶν Β'		94	7	452
			101	7	214
23	6	340	103	14	350
	Βασιλειῶν Γ'			24	374
				27	220
18	22 ἐ.	384	106	14	358
	Βασιλειῶν Δ'		116	1	400.402
			117	19	358
2	14-15	372		24	330.406.452
5	1 ἐ.	386		25	328
13	21	372		27	328
	Παραλειπομένων Α'		118	131	28
2	7	308	138	7	480
	Ἰουδίθ		142	6	388
			146	5	26
14	6	458	149	1	400
	Ψαλμοὶ				Ἰὼβ
			5	13	454
1	3	390	40	25	454
5	13	194			Παροιμιαὶ Σολομώντος
8	8	70			
11	7	68	9	1	468
13	2	334	13	10	160
	3	458	19	17	252.272
14	5	282	28	34	236
28	3	390			Ἐκκλησιαστής
33	6	302.388			
	9	172			
36	4	26	1	2	320
38	5 ἐ.	232	2	8	228
41	2	318	11	3	32
	3	388			Σοφία Σολομώντος
42	-	348			
43	17	358	1	4	34
46	4	70	13	1	420
57	4	62			Σοφία Σειράχ
	5	62.310			
59	10	70	7	17	440

	Ἀμώς		31	15		356
8	4 ε.	278			Βαρούχ	
	Ζαχαρίας		3	37		222
3	3 ε.	388			Ἰεζεκιήλ	
11	9	18	17	6		24
14	1-11	452	22	12		264
	7	450	34	4		18
	Ἡσαίας		36	25-27		388
			37	1-14		436
1	3	350			Δανιήλ	
	16	302. 388				
6	9	264	2	45		382
7	14	338. 448	14	32		216
9	2	334. 350. 452			Ματθαῖος	
	6	60. 338. 448				
10	12	454	1	21-23		448
10	13-14	456	2	3-14		486
11	2	28		10		352
14	12	456		16		354
	13-14	454		17		356
19	11	454	3	3		300
26	18	198		7		266. 310
28	16	382		10		330
35	1-2	388		15		308
	2	390	5	6		28
40	3	300		7		256
42	7	452		8		158
45	2	452		16		482
49	16	472		42		266. 270
	20	366		44-45		394
51	7	472	6	12		276. 280
53	7	448		20		254
	9	84. 350		24		210
55	10	220	7	12		260
58	4	212		13		260
	6 ε.	212		14		258
60	8	364		21		248
61	1	452	8	3		468
	10	398		12		440
	11	452	9	9		392
65	17	452		17		34
66	7	448	10	1		24
	Ἰερεμίας		11	27		46
				29		252
11	19	448		30		252

12	40	454. 466	17	390
13	22	340	26	346
	43	202	35	468
14	3	228	79	452
15	17	224	2 7	274
	32	468	10	342
17	45	464	14	342
18	28-34	276	36-38	274
	32-34	282	51	74
19	27 έ.	272	3 7	266
20	1-15	22	19	228
22	40	448	5 9	310
	3	248	13	468
23	25	342	6 30	270
	57-60	482	34	276
24	31	428	35	286
	35	482	38	270
25	24 έ.	320	46	248
	31	234	7 11-15	42
	34	234. 238. 322	8 13	264
	35 έ.	236	15	452
	40	234. 236	9 22	478
	41	234. 252	10 30 έ.	238
	45	252	11 5	14
26	38	46	35-36	474
	39	46	12 19	94
	41	48	20	230. 312
	65	404	15 11-32	20
28	1	464	43	482
	2-3	464	16 1 έ.	204
	19	100. 376	9	210. 256
	20	236	13	210
			19	230. 254. 312
	Μάρκος		19-31	434
1	3	300	29 έ έ.	228
	10	308	19 16	320
	41	44	17	320
8	31	478	18	392
9	24	44	23 43	466
	48	440	46	466
12	42	216	24 42	486
16	15	100		
	Λουκάς			
			1 5	362
1	3 έ.	340	13	450
	5-25	274	23	300
				Ιωάννης

	29	462			
2	1	448			
	4	76			
3	5	370. 450			
	8	370			
	20	188			
4	13	390			
	24	132			
5	19	46			
	28-29	440			
6	31-33	450			
	48 έ.	350			
7	37	388			
8	29	42			
9	1-7	372			
10	18	462			
	30	46			
11	44	420			
12	49	46			
13	34	20			
14	9	46			
	10	44			
	28	42. 46			
17	5	96			
	10	46			
	18	46			
	21	94. 202			
	21 έ.	202			
	22	94			
	23	98			
19	44	296			
20	17	484			
	Πράξεις				
1	24	218			
2	24	84. 452			
	27	440			
	41	18			
5	3-4	64			
8	27 έ.	310			
9	1	392			
	18	478			
15	8	218			
17	24	468			
	28	236			
	30	334			
26	6	22			
	Ρωμαίους				
	1	16			18
	3	3			334
		12			458
	4	14			100
	5	10			102
		14			450
	6	3			394
	8	9			96
		29			114
	11	20			250
		29			470
	12	11			34
	Κορινθίους Α'				
	1	7			100
		20			454
		24			28. 40. 348
	2	10			118
	3	17			298
	4	5			456
	5	8			474
		12			20
	6	18			288. 290
	7	10			204
		31			400. 482
		34			118
	9	15			100
	10	1-2			384
	11	27-29			484
	12	11			24
		27			90
	13	4			100
	14	7 έ.			326
		15			124
	15	19			410
		20			84
		22-28			88
		23			84
		24			84. 460
		26			200. 456. 460
		28			68
		31			180
		32			410. 434
		35			78
		36-37			424

	42	160		17	194
	47-49	80	10	20	236
	51	196			
	52	412. 428. 440		Φίλιππησίους	
	53	224	1	23	32
	53 ε.	160	2	6	44
				7	100
	Κορινθίους Β'			10	92. 482
4	16	160	4	13	2980
	18	160			
5	1	194			
	4	362. 456	1	15	486
	20	104		17	470. 482
7	31	226		18	84. 452
8	14 ε.	256		24	90
9	6	254	2	3	18
12	4	172. 478	3	1	482
13	3	98		14	18
	13	154			
	Γαλάται				
			2	8	100
1	1	484	4	13	202. 206
2	19	98		17	196
	20	98	5	5	202
3	13	350			
4	8	486			
	22	38	1	15	98
5	22	334	2	2	152
6	14	390		5	94
				15	198
	Έφεσίους		6	15	232
1	19	458			
2	14	350			
	20	92	3	16	448
	22	194			
3	18-19	478			
4	13	92	2	9	70
	15	92			
	16	92			
	26	474	1	3	40. 446
5	2	484	2	7	138
	8	202		14	84. 470
	29	194	4	15	74
6	11	194	6	13	50. 60
	13	194	7	14	350
	14	194. 288	10	1	472

11	10	262	3	3	310
12	22	158			
					Ἀποκάλυψις
	Πέτρου Α΄		3	15	22
2	22	350	7	11	234
	Ἰωάννου Α΄				

2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄβρααμ 24. 50. 52. 54. 56. 60. 318.
380. 444.

ἀγαθὸν (τὸ ἀληθῶς) 144. 150. 164.
210.

ἀγαθότης 82. 144. 272. 274. 316. 320.
394. 410. 414.

ἀγαθωσύνη 396.

ἀγαλλίασις 328.

ἀγάπη 18. 20. 54. 90. 92. 252. 258. 282.
298. 322. 396.

ἀγάπη τοῦ Θεοῦ 122.

Ἄγαρ 380.

ἄγγελος, -οὶ 110. 112. 116. 136. 138.

ἀγεννησία ψυχῆς 120.

ἀγέννητον (τοῦ Θεοῦ) 114. 118.

Ἄγια τῶν ἁγίων 344.

ἀγιασμὸς 370. 378. 386.

ἀγνεία 308.

Ἄδὰμ 54. 82. 88. 110. 112. 396. 400.
450.

ἀδελγία 118. 304. 406.

ἄδης 448. 470.

ἀδιαίρετον (τοῦ Θεοῦ) 130.

ἀδικία 212. 332.

ἀδοξία 292.

ἄζυμα 472. 474.

ἄζυμοφαγία 472.

ἀθανασία 80. 414.

ἀθεΐα 40.

Ἄθῆναι 134.

Ἄθηναῖος, -οὶ 38. 332.

Αἰγύπτιος 280. 296. 332. 384.

Αἴγυπτος 30. 384.

αἰδιότητα 28.

Αἰθίοψ 308.

αἵρεσις 402.

αἱρετικός, -οὶ 22. 130. 132.

αἰσχρότης 288. 292.

αἰσχὺνη 292. 306.

αἰχμαλωσία 356. 378.

ἀκαθαρσία 388.

ἀκατάληπτον (τοῦ Θεοῦ) 118.

ἀκαταληψία 118.

ἀκολασία 294.

ἀκοσμία 228. 436.

ἀκρισία 144.

ἀλήθεια 18. 22. 38. 66. 68. 170. 172.
202. 288. 326. 328. 342. 380. 414.
434. 444. 446. 464. 474.

ἀλληλοφωνία 158.

ἀλλοίωσις 76. 166. 178. 428. 430. 432.
450.

ἀλογία τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου 136.

Ἄμαλῆκ 446.

Ἄμαλῆκίτης, -αι 446.

ἀμάρτημα, -τα 280. 288. 290. 310. 350.
408. 440.

ἀμαρτία 22. 74. 80. 84. 86. 102. 256.
272. 284. 290. 292. 300. 302. 306.
314. 316. 322. 328. 330. 336. 340.
346. 350. 358. 360. 366. 368. 384.
388. 394. 398. 408. 414. 434. 438.
462.

ἀμαρτωλὸς, -οὶ 62. 306.

Ἄμβακοῦμ 216.

ἀμετρία 150.

ἀμνηστία 356.

ἀναβίωσις 436.

ἀνάβλεψις (τυφλῶν) 452.

ἀναγέννησις 368. 374. 394. 450.
 ἀνακαινισμὸς 368. 426. 428. 432.
 ἀνάκρασις 470.
 ἀναμάρτητον 110.
 Ἄνανίας 64.
 ἀνάστασις 78. 80. 82. 180. 196. 206.
 280. 336. 376. 404. 410. 412. 422.
 430. 432. 434. 436. 442. 446. 464.
 472. 484. ἀνάστασις νεκρῶν 80.
 470. ἀνάστασις ζωῆς 440. ἀνά-
 στασις κρίσεως 440.
 ἀνατολή ἐξ ὕψους 452.
 ἀνεξικακία 410.
 Ἄννα 274.
 ἀνομία 314. 316. 334.
 Ἄνόμοιος, -οὶ 40.
 ἀνυπαρξία 456.
 ἀνυπερήφανον τῆς ἀγάπης 100.
 ἀπάθεια 182.
 ἀπαρχή (= Χριστὸς) 88.
 ἀπάτη 42. 406. ἀπάτη τοῦ ἀντικειμέ-
 νου 188.
 ἀπαύγασμα 40. 42. 348. ἀπαύγασμα
 τῆς δόξης 40.
 ἀπιστία 34. 288. 414.
 ἀπιστος, -οὶ 130.
 ἀπληστία 184. 194.
 ἀπόγνωσις 312. 420.
 ἀπόλαυσις 186. 224. 230.
 ἀπολογία 232.
 ἀπολύτρωσις 384.
 ἀποπληξία 304.
 ἀπώλεια 414.
 Ἄραβία 30.
 Ἄρειος Πάγος 36. 132.
 ἀρετή 136. 184. 186. 188. 202. 204.
 208. 212. 296. 316. 322. 390. 410.
 432. 438. 452.
 ἀρμονία 412. 436.
 ἀρνίον ἄκακον 448.
 ἄρτος 448. ἄρτος ἄνωθεν 450. ἄρτος ὁ
 ἄζυμος 486. ἄρτος τῆς ζωῆς 350.
 ἀρχέτυπον 162. 164. 182. 442.
 ἀρχὴ 88.
 Ἄρχιαις 312.
 ἀρχιερεὺς μέγας (ὁ Χριστὸς) 462.

ἀρχικὸν τοῦ ἀνθρώπου 110.
 ἀσάφεια 118.
 ἀσέβεια 384.
 ἀσέλγεια 228. 294.
 ἀσέλγημα 296.
 Ἄσσύριοι 332. 454.
 ἀτιμία 290.
 αὐτάρκεια 276.
 αὐτεξούσιον 182.
 ἄφεςις 452.
 ἀφθαρσία 28. 182. 202. 224. 306. 322.
 338. 346. 404.
 ἀφθαρτον 110.
 ἀφθορία παρθενικὴ 328.
 Ἄχαάβ 384. 386.
 Ἄχαρ 308.

B

Βάαλ 386.
 Βαλαάμ 336.
 βάπτισμα 110. 310. 314. 316. 320. 322.
 368. 370. 376. 380. 382. 384. 386.
 388. 392. 394. 450.
 βαπτιστήριον 304.
 Βαροῦχ 222.
 βασιλεία 102. 104. 218. 318. 322. 450.
 βασιλεία ζωῆς 450. βασιλεία τοῦ
 Θεοῦ 82. 370. βασιλεία τῶν οὐ-
 ρανῶν 28. 258. 318. Βασίλειος, ὁ
 Μέγας, 286.
 βασκανία 210.
 Βεσελεὴλ 16.
 Βηθλεὲμ 342. 348.
 βλασφημία 62.

Γ

Γαβαωνίται 308.
 Γαβριήλ 346. 348.
 Γαλάται 380.
 Γαλιλαία 76.
 γάμος 76. 366. 380. 404. 434.
 γαστριμαργία 184. 308.
 γέννα 336.
 γένεσις 418. 428.
 γέννημα 128. 130.
 γέννησις 120. 128. 358. 360. 374. γέν-

νησις κατὰ σάρκα τοῦ Θεοῦ Λό-
γου 136. γέννησις τοῦ λόγου 120.
γεννητὸν 114. 128.
γλωσσαλγία 402.
γνώμη 134.
γνώσις 68. 122. 336. 340. 404. 444.
452. γνώσις τῆς ψυχῆς 136.

Δ

Δαβὶδ 32. 300. 318. 326. 328. 358. 374.
388. 390. 400. 434. 480.
δαμόνιον, -α 24.
δαίμων, -ες 38. 210. 278. 292. 318.
δάνεισμα 272. 282. 286.
Δανιήλ 216. 382.
διάβολος 210. 292. 294. 302. 322. 356.
384. 394. 434.
διαφθορά 150. 250.
διδυμοτοκία 130.
δικαιοσύνη 212. 302. 308. 342. 358.
434.
δόγματα αἰρετικά 104.
δολιότης 158.
δόλος 288.
δόξα 30. 48. 66. 78. 90. 94. 96. 206.
232. 298. 318. 404. 442. 486.
δόξα ἀφραστός 234.
δοξολογία 402.
δουλεία 72. 152. 292. 294. 408.
δουκὸν 122.
δύναμις 42. 46. 48. 76. 88. 134. 136.
420. 458. 468. δύναμις δημιουρ-
γική 122. δύναμις ζωτική 180.
δύναμις Θεοῦ 28. 40. 42. 46. 78.
348. 462. 464. 468. δύναμις κριτι-
κή 122. δύναμις προνοητική 122.
δύναμις Ὑψίστου 348.

δυναστεία 194.
δυσγένεια 152.
δυσκληρία 254.
δυσκρασία 198.
δυσπραγία 260.

Ε

Ἐβραῖος 296. 302. 368. 382. 384.
ἐγερσις 406. 420. ἐγερσις τῶν νεκρῶν

440.
ἐγκράτεια 212. 214. 434. 438. 474.
ἐγρήγορις 148. 180. 412. 430.
εἰδωλολατρία 350. 384.
εἰδωλον 36. 388.
εἰκὼν Θεοῦ 242. 452.
εἰκὼν: κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ'
ὁμοίωσιν 108. 110. 114. 118.
120. 122. 126. 128. 130. 132. 134.
136. 138.
εἰλικρίνεια 474.
εἰρήνη 18. 20. 26. 38. 166. 314. 342.
εἰρήνη ἀμαρτωλῶν 20.
ἐκλειψις φωτὸς 474.
ἐκπορευτὸν 114. 118. 128.
ἐκπορευτὸν (τὸ Πνεῦμα) 118.
ἐκπόμευσις 130.
ἐκπόμευσις τοῦ Πνεύματος 120.
ἐλεημοσύνη 216. 276.
ἐλεος 224. 410. 430.
ἐλευθερία 310. 378. 408.
Ἑλλήν, -ες 402.
Ἐλισάβετ 274.
Ἐλισσαῖος 340. 372. 386.
ἐλπὶς 20. 50. 70. 86. 142. 158. 180.
202. 206. 258. 270. 274. 312. 316.
404. 406. 410. 432. 450. 456. ἐλ-
πίς ἀγαθὴ 486.
Ἐμμανουήλ 338. 448.
ἐνανθρώπησις 112. 378.
ἐνέργεια 134. 418. 440. 466. ἐνέργεια
ζωτική 180.
ἐνιαῖον 122.
ἐνότης πίστεως 92. ἐνότης τοῦ Πνεύ-
ματος 96.
ἐνωσις 470. ἐνωσις καθ' ὑπόστασιν
138.
ἐξουσία 88. 462. 466. ἐξουσία ζωο-
ποιὸς 90. ἐξουσία θεία 78.
ἐξουσιαστικὸν τοῦ ἀνθρώπου 110.
ἐπαγγελία 22. 318. 384. 444.
ἐπιβουλή 210.
ἐπίγνωσις 70. 92. 418. 480.
ἐπιθυμητικὸν 120. 122.
ἐπιθυμία 26. 32. 100. 122. 170. 186.
190. 210. 316. 408

ἐπιθυμία πορνική 294.
 Ἐπικούρειος 36. 38. 40. 42.
 Ἐπίκουρος 40. 42.
 ✓ ἐπιμιξία 474.
 ἐπιμονή 260. 288.
 ἐπίορκος, -οί 434.
 ἐπιτιμία 410.
 ἐπιφάνεια τοῦ Σωτῆρος 300.
 ἐπιφοίτησις 368.
 ἐρίθεια 102.
 ἔρωσ τοῦ ἀληθινοῦ κάλλους 194.
 ἔτερουσίον τῆς ψυχῆς 116.
 Εὔα 54. 64. 112. 114.
 εὐγένεια 22. 152. 292. 394.
 εὐγνωμοσύνη 322.
 εὐδοκία 342.
 εὐεργεσία 314. 316. 358. 360. 368.
 406.
 εὐλάβεια 98. 236. 314.
 εὐλογία 198. 238. 252. 254. 370. 386.
 444. 446.
 Εὐμενίδες 278.
 εὐπάθεια 224. 408.
 εὐποιία 218. 220. 222. 224.
 εὐπραγία 260.
 εὐσέβεια 38. 50. 208. 210. 274. 276.
 288. 292. 298. 308. 322. 366. 372.
 384. 404. 446.
 εὐταξία ἐκκλησιαστική 298.
 εὐφημία 400.
 εὐφροσύνη 28. 164. 202. 314. 320. 388.
 398.
 εὐχαριστία 400.
 εὐχή 14.
 Ἐφέσιοι 90. 478.

Z

Ζακχαῖος 392.
 Ζαχαρίας 332. 340. 388. 450.
 ζηλοτυπία 22.
 ζόφος 156. 334.
 ζυγός (= ἐργασία τῶν ἐντολῶν) 252.
 ζύμη 474.
 ζωή 28. 48. 102. 148. 180. 202. 446.
 ζωὴ ἀίδιος 450. ζωὴ αὐλος 162.
 ζωὴ ἐνάρετος 186. ζωὴ μακαρία

76. 224. ζωὴ μέλλουσα 192.
 ζωοθυσία 472. 474.
 ζωπύρησις 430.

H

Ἡλίας 318. 364. 386. 390.
 ἡλιος τῆς δικαιοσύνης 334. 356.
 ἡδονὴ 20. 26. 154. 156. 184. 190. 194.
 202. 226. 256. 260. 296. 304. 314.
 396. 432. 434.
 ἡμέρα καταπαύσεως 446.
 Ἡρώδης 332. 352. 354.
 Ἡρωδιάς 228.
 Ἡσαΐας 28. 198. 212. 220. 310. 338.
 364. 382. 388. 446. 454.

Θ

θάλασσα Ἐρυθρὰ 384.
 θάνατος 48. 78. 84. 88. 94. 102. 104.
 124. 156. 166. 170. 172. 178. 180.
 192. 194. 204. 230. 304. 312. 318.
 334. 336. 350. 352. 358. 380. 426.
 430. 434. 446. 450. 452. 460. 468.
 470. 478.
 θαῦμα, -τα 358. 382. 458. 468.
 θαυματοποιία 174.
 θαυματουργία 38. 78. 426.
 θέλημα ἀνδρός 450. θέλημα θεῖον 80.
 468. 470. θέλημα σαρκός 450.
 θεογνωσία 36. 136.
 θεοσέβεια 126.
 θεότης ἐπίκτητος τοῦ Πνεύματος 18.
 θεοφάνεια 338. 372.
 Θεσσαλός 428.
 θλιψίς 90.
 θρησκεία 404.
 θρόνος δόξης 218. 234.
 θυμικόν 122.
 θυμὸς 122. 154. 194. 200.
 θυσία 54. 446. 462.
 θυσιαστήριον 58. 60. 328. 340. 342.
 370.
 θώραξ δικαιοσύνης 194.

I

Ἰακώβ 222. 380. 382.

- ιδιότητες τοῦ Θεοῦ:
 - ἀγέννητον 130.
 - ἀδιαίρετον 130.
 - ἀθάνατον 130.
 - ἀθεώρητον 130.
 - αἰώνιον 130.
 - ἀκατάληπτον 130.
 - ἀνερμήνευτον 130.
 - ἀνώλεθρον 130.
 - ἀσχημάτιστον 130.
 - ἀσώματον 130.
 - ἀψηλάφητον 130.
 - γενητὸν 130.
 - δημιουργικὸν 130.
 - ἐκπορευτὸν 130.
 - κριτικὸν 130.
 - ὠραιότατον 130.
- ιδιότητες ὑποστατικαὶ 114. 120.
 Ἰησοῦς Ναυῆ 306. 308. 384.
 Ἰεζάβελ 384.
 Ἰεζεκιήλ 388. 436.
 Ἰερεμίας 448.
 Ἰεριχῶ 306.
 Ἰερομηνία 326. 444.
 Ἰεροσόλυμα 352.
 Ἰεροσολυμίτης, -αι 18.
 Ἰεροσουλία 64. 344.
 Ἰερουργία 384. 386. 462.
 Ἰερουσαλήμ 472.
 Ἰνδὸς 222.
 Ἰορδάνης 306. 384. 386. 388.
 Ἰουδαῖος, -οὶ 332. 340. 352. 402. 462.
 472.
 Ἰούδας (ὁ προδότης) 210. 350. 404.
 Ἰσαὰκ 56. 58. 60. 380. 446.
 Ἰσμαήλ 380.
 ἰσομορφία 378.
 ἰσότης 134.
 ἰσότης τῶν ἐμψύχων 112.
 ἰσοτιμία 366.
 Ἰσραήλ 264. 308. 382. 404.
 Ἰσραηλίτης, -αι 16. 332. 352.
 ἰσχύς 134.
 Ἰωάννης (ὁ Εὐαγγελιστής) 22. 172.
 300.
 Ἰωάννης, (ὁ Πρόδρομος) 228. 266.
306. 310. 366. 390.
 Ἰὼβ 454.
 Ἰωνᾶς 448. 466.
 Ἰωσήφ 294. 296. 346. 348.
 Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀρμαθαίας 482.
- Κ
- καθαρότης 308.
 Καϊάφας 404.
 κακία 68. 84. 86. 88. 184. 188. 202.
 210. 228. 264. 328. 332. 334. 336.
 392. 402. 410. 432. 438. 440. 454.
 456. 458. 460. 462. 474. κακία
 σοδομικὴ 332.
 κακὸν 148.
 κακόνοια 78.
 κακοπραγία 292.
 καλὸν 142. 144. 146. 148. 150. 434.
 κάλλος 116. 118.
 Κανᾶ 76.
 Κάρμηλος 364. 390.
 καταπαύσεως ἡμέρα 446.
 κατάρτα 238. 350.
 κατήφεια 164. 172. 204. 404.
 κατόρθωμα 440.
 κένωσις 100. /
 κέρδος 260. 268. κέρδος ἀδικῶν 210.
 κήρυγμα 18. 300.
 κίνδυνος 150. 290. 318.
 κληρονομία πατρῶα 486.
 κλοπὴ 334. 436.
 κολακεία 230. 294.
 κόλασις 282. 284. 352. 402. 436. 440.
 Κολοσσαεῖς 90.
 Κομαναῖοι 312.
 Κορίνθιοι 78. 90.
 κοσμογένεια 38. 444.
 κράτος τοῦ θανάτου 450.
 κρίσις 2324. 434. 438.
- Λ
- Λάβαν 382.
 λαμαργία 158.
 Λάκων, -ες 428.
 Λάζαρος 464. 228. 420. 422. 434.
 ληστής 466.

Λίβανος 390.
 λογιστικὸν 122.
 λόγος 136.
 λοιδορία 212, 294.
 Λουκάς 74.
 λουτρὸν παλιγγενεσίας 320, 382.
 λύπη 26, 156, 158, 202, 204, 206, 266,
 346, 384, 410, 474.

M

Μάγος, -οὶ 336, 338, 352.
 μακαριότης 90, 178, 182, 192, 240,
 450.
 Μακεδόνιος 132.
 μακροθυμία 64, 298, 316.
 μαλακία 190.
 μαμωνᾶς 210, 230.
 μανία 36.
 Μαρία (ἡ Θεοτόκος) 274, 346.
 ματαιότης 284, 302, 320, 402.
 Ματθαῖος 282, 392, 464.
 μάχαιρα τοῦ Πνεύματος 194.
 μεγαλοπρέπεια 374, 390, 408, 416.
 μέθη 210, 316, 406.
 Μεθόδιος 112, 116.
 Μερρᾶν 274, 306.
 μεσιτεία 94.
 μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων (= ὁ Κύ-
 ριος) 94.
 Μεσοποταμία 24.
 μεταβολή 430, 432.
 μεταδοτικὸς τῆς εἰκόνος (ὁ ἄν-
 θρωπος) 138.
 μετακόσμησις 436.
 μεταληπτικὸς τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ (ὁ
 ἄνθρωπος) 138.
 μεταμέλεια 204, 286.
 μετάνοια 392, 408.
 μεταποίησις 392.
 μεταστοιχείωσις 450.
 μετουσία 72, 152, 192, 204, 210, 300.
 μήτηρ ἀνύμφευτος 446.
 μαιφονία 332.
 μαιφόνος, -οὶ 352.
 μίμησις 376, 442.
 μισανθρωπία 276.

μοιχεία 294, 316, 334, 436.
 μολυσμὸς 290, 292.
 μοναδικὸν τῆς φύσεως 130.
 μονοειδὲς 122.
 μορφή 116.
 μνηστεία 344, 346, 382.
 μυστήριον 82, 108, 110, 124, 316, 328,
 330, 338, 348, 358, 366, 370, 372,
 396, 448, 478.
 μυστήριον τῆς Τριάδος 128, 132.
 μυσταγωγία 346, 358, 374, 386.
 μυσταγωγὸς 372.
 Μωσῆς 16, 160, 216, 318, 338, 444,
 446, 450, 472.

N

Ναβουχοδονόσορ 332.
 Ναυμάν ὁ Σύρος 386.
 νάρκη 412.
 νέκρωσις 410, 468.
 νεομηνία 326, 476.
 νηστεία 208, 210, νηστεία ἄδολος καὶ
 καθαρὰ 212, νηστεία θεμέλιος
 ἀρετῆς 212, νηστεία σωματικὴ
 212.
 νῆψις 294.
 Νικόδημος 368.
 νοερὸν καὶ ἀόρατον τῆς ψυχῆς 110.
 νόμος 430, 472, 474, 482.
 νυμφοστόλος 348.
 Νῶε 332.

Ξ

ξύλον (ὁ σταυρὸς) 448.

O

ὀδύνη 154.
 οἰκείωσις 366.
 οἰκονομία 90, 330, 352, 358, 360, 376,
 404, 446, 458, 462, 470, 478.
 ὀλοκλήρωσις 54, 58, 446.
 ὁμοίωσις 180, 394.
 ὁμοίωσις: κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ'
 ὁμοίωσιν 108, 110, 112, 118,
 120, 122, 126, 128, 130, 132, 134,
 136.

όμοούσιος 112. 116.
 όνειδισμός 360.
 όνειδος 70. 292.
 όργη 154. 380.
 όρεξις 188. 194.
 ούσία 224.
 ούσίωσις 418.
 όφειλημα 276.

Π

πάθημα, -τα 24. 90.
 πάθος 116. 144. 184. 188. 204. 214.
 352. 354. 404. 430. 456. 470. 474.
 478.
 παιδοποιΐα 190. 196.
 παιδοφονία 332. 352.
 Παλαιστίνη 306.
 παλιγγενεσία 160. 190. 310. 320. 374.
 378. 384. 386. 388. 390. 418.
 πανδαισία 34. 76. 226.
 πανουργία 454.
 πανωλεθρία 352.
 παράδεισος 32. 60. 68. 270. 306. 390.
 466. 470. 472. 478.
 παρακοή 64. 102. 468.
 παραμυθία 224.
 παρανομία 332.
 παρατήρημα (νόμου) 472.
 παρθενία 338. 340. 346. 348.
 Παρθένος 120. 338. 468.
 παροΐνια 406.
 παρρησία 276. 318. 322. 366. 410. 434.
 Πάσχα 358. 472. 476. 486.
 Παύλος 36. 38. 60. 68. 84. 86. 90. 94.
 98. 152. 160. 180. 202. 226. 288.
 290. 292. 318. 332. 380. 384. 392.
 396. 412. 424. 434. 450. 478.
 παχυμέρεια 164.
 πειθῶ 294.
 πειρασμός 394.
 πένθος 172. 202. 204. 366.
 περικεφαλαία έλπίδος 194.
 περιτομή 472. 474.
 περιφάνεια 146.
 Πέτρος 18. 64. 404. 486.
 Πιλάτος 404. 462.

πίστις 20. 22. 24. 38. 62. 78. 80. 82. 88.
 92. 98. 100. 102. 104. 230. 290.
 308. 310. 320. 370. 378. 450. 480.
 484.
 πλάνη 36. 124. 144. 402.
 πλάνη πολύθεος 384.
 πλεονέκτης 432. 434.
 πλεονεξία 158. 190. πλεονεξία τῶν θη-
 σαυρῶν τῆς σοφίας 194.
 πλημμέλημα, -τα 160. 292. 300. 368.
 414. 438.
 πλούσιος 434.
 πλούτος σοφίας 452.
 πνευματομάχος, -οι 116.
 πνεύματα δεσποτικά (οί άνθρωποι)
 138.
 πνεύματα λειτουργικά (οί άγγελοι)
 138.
 πνοή και ζωή τοῦ Πνεύματος 112.
 ποιότης 116.
 πολιτεία διαφανής 452.
 πολυθεΐα 126.
 πολυπραγμοσύνη 414.
 πονηρία 122. 210. 318. 330. 368. 384.
 388. 456. 474.
 πόρναι αίρετικαί 20.
 πορνεία 288. 290. 292. 294. 316.
 πορνεία αιγυπτιακή 294.
 πόρνη 294.
 πόρνος 292. 394.
 ποσότης 116.
 προαίρεσις 142. 156. 158. 176. 184.
 188. 190. 210. 214. 234. 268. 318.
 322. 332. 368. 468. προαίρεσις
 μοχθηρά 186.
 προδοσία 462.
 προθεσμία 452. 460. 464.
 προθεσμία τριήμερος 452.
 προθυμία 106. 238.
 πρόνοια 40.
 προσευχή 276.
 προσκύνησις 402.
 προσπάθεια 142. 146.
 προσφορά 446. 462.
 προφητεία 336. 340. 356. 454. 456.
 πρωτότοκος 114. 274. 452. 486.

πρωτότοκος τῶν νεκρῶν 84.
 πυκασμός 328.
 πῦρ καθάρσιον 84.

P

ρηθυμία 256. 302.
 ραστώνη 258. 442.
 Ραχὴλ 356. 382.
 Ρεβέκκα 380.
 ρομφαία φλογίνη 396.
 Ρωμαῖοι 102.

Σ

σαββατισμός 474.
 Σαμαρίτις 388.
 Σαμουήλ 274. 344.
 Σαμψὼν 458.
 σάρκωσις 112.
 σὰρξ ἀπάτωρ 446.
 Σάρρα 50. 52. 54. 56. 380.
 σατανᾶς 64. 382.
 σαφήνεια 326.
 Σιών 382.
 σκηνοπηγία 326. 328.
 σκληρότης 404.
 Σκύθης 312.
 σκυθρωπότης 172.
 Σόδομα 332. 458.
 Σολομών 34. 190. 356.
 σοφία 18. 40. 42. 48. 122. 136. 360.
 420. 422. 450. 452. 460. 468. σο-
 φία ἀληθινή 456. σοφία Θεοῦ 28.
 78. 182. 348. σοφία παντοδύνα-
 μος 452. σοφία τῆς συνέσεως
 454.
 σταυρὸς 100. 358. 378. 446. 476. 478.
 480. 482.
 Στωϊκοὶ 36. 38. 40.
 συγγνώμη 276. 310. 316. 408.
 συγκατάβασις 46.
 συγχώρησις 300.
 συκοφαντία 38. 288.
 σύλληψις τοῦ σώματος 116.
 συμβουλή πονηρὰ 334.
 συμπάθεια 248.
 Συμπόσιον, ἔργον Μεθοδίου, 116.

συμφορὰ 154. 164. 206. 214. 216. 220.
 240. 242. 246. 248. 268. 276. 302.
 312. 354. 360. 378. 410.

συναλλάγματα βίαια 212.
 συνάναρχον 128.
 σύνεσις 26. 28.
 συνήθεια 142.
 σύστασις 116.
 σῶμα Χριστοῦ 370.
 σωτηρία 18. 72. 98. 100. 102. 198. 204.
 210. 216. 222. 248. 270. 322. 358.
 360. 368. 380. 384. 462.
 σωφροσύνη 200. 258. 294. 296. 308.
 438.

T

ταλαιπωρία 158.
 ταπεινότης 68. 104. 152. 154. 300. 320.
 366.
 ταραχὴ 298. 438.
 τεκνογονία 198. 344.
 τελείωσις 52. 178. 450.
 τμητὴ ἰσόθεος 182.
 Τιμόθεος 86.
 τιμωρία 218. 286. 318. 320. 368. 396.
 402. 440.
 τοιχωρυχία 438.
 τοκιστής 276.
 τοκογλύφος, -οὶ 280. 286.
 τόκος 272. 274. 278. 280. 286. 446.
 τόκος ἀμόλυντος 446.
 τύπος 446.
 Τριάς Θεότητος 118.
 τριμερὲς 122.
 τροπή 428.
 τρυφή 14. 20. 154. 190. 224. 230. 256.
 312. 450.
 τύφος 190. 194.

Υ

ὕβρις 64. 70. 290. 292. 408.
 υἱοθεσία 300. 394. 486.
 ὑπακοή 92.
 ὑπαρξίς 116. ὑπαρξίς ὑποστατική 126.
 ὑπερηφανία 254.
 ὑπεροψία 156.

ὕπνος 148. 180. 430. 434.
 ὑπόστασις 130. 134. 376. 378. ὑπόστα-
 σις ἐκπορευτή 112. ὑπόστασις
 τῶν προπατόρων 114.
 ὑποταγή 72. 74. 76. 78. 86. 90. 92. 94.
 98. 100. 102. 104.

Φ

φαιδρότης 408.
 Φαραῶ 332. 382. 408.
 Φαρισαῖος 466.
 φθόνος 156. 210.
 φθορά 116. 160. 230. 410. 428. 436.
 468. 470.
 φῶς θεογνωσίας 124.
 φιλανθρωπία 42. 232. 252. 268. 282.
 304. 310. 316. 320. 378. 394. 414.
 φιλαργυρία 210. 282.
 φιληδονία 208.
 Φίλιππος 308. 310.
 φιλοδοξία 194.
 φιλονεικία 102. 286.
 φιλοπτωχία 266.
 φιλοσοφία 264. 306. 438.
 φιλοτιμία 272.
 Φινεές 394.
 φλυαρία 44.

φόβος 234. 236. 256. 346.
 φόβος Θεοῦ 212. 434.
 φόνος 280. 290. 334. 436.
 φρενίτις 36.
 φρόνημα 416.
 φρόνησις 90. 184.
 φύσις 18. 154. 470.
 φύσις τετράστοιχος τοῦ σώματος 116.
 φύσις τῆς θεότητος 470. φύσις
 θεία 470.
 φῶς 188.

Χ

χαρά 410. 474.
 χαρακτήρ ὑποστάσεως 40.
 χάρισμα, -τα 24. 28. 302.
 χρῆμα 304.
 χρηστότης 218. 434.
 χρηστότης εὐποιίας 218.
 Χριστιανός, -οἱ 18. 24. 210. 270. 308.
 320. 476.

Ψ130

ψεῦδος 82. 288. 296.

Ω

ὠραιότης 108.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. ~~200 621~~ – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση Όφσετ: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΦΩΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΝΟΥ
Κατσιμίδου 30 – Τηλ. 928 592 – Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανά 17 – Τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη